COMPENDIUM

THEOLOGIÆ MORALIS.

ALPHONSUS-MARIA DE LIGORIO,

S. AGATHÆ GOTHORUM EPISCOPUS,

In sanctorum album relatus 26 maii 1839.

COMPENDIUM

THEOLOGIÆ MORALIS

S. A.-M. DE LIGORIO;

AUCTORE

D. NEYRAGUET,

Presbytero Diœcesis Ruthenensis, Missionario:

Complectens

TUM OPERIS MORALIS, TUM OPERIS CUI TITULUS *HOMO APOSTOLICUS*, ETC., SUBSTANTIAM SOLAMQUE AUCTORIS DOCTRINAM, MELIORI ORDINE DIGESTAM; SERVATIS, QUANTUM FIERI POTUIT, IPSIUS TEXTUS VERBIS.

In necessariis unitas,
In dubiis libertas,
In omnibus caritas.

TOLOSÆ,

APUD AUG. HENAULT, TYPOGRAPHUM ET BIBLIOPOLAM,
VIA Sancti-Romani, 7.

1839.

Les formalités exigées par la loi ont été remplies. Tout exemplaire qui ne sera pas revêtu de ma signature sera censé contrefait, et les contrefacteurs seront soumis aux peines de la loi.

D. Neyraguet ptre

ILLUSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO

D.-D. THOMÆ GOUSSET,

Episcopo Petrocoriensi.

Si non aliis, ad hoc tibi nuncupandum opus, rationibus inducerer, ipsâ libri inscriptione nemini potiori jure quàm Celsitudini tuæ dicandum esse admonerer. Nam, quemadmodùm effrenatis moribus compescendis, Sanctissimus idemque Doctissimus vir *Alphonsus de Ligorio* à Deo fuit excitatus qui, ut Summus Pontifex Leo XII pronuntiavit, « In eam potissimùm curam incumberet, ut » frequentem Sacramentorum usum, Jesu-Christi amorem, ejus misericordiæ » meritorumque fiduciam suaderet, atque inculcaret », ità non sine Numinis consilio factum arbitror, ut cùm cœcus multorum furor in tanti viri opera arderet atque debaccharetur, æquum te illius æstimatorem, acerrimumque propugnatorem præstiteris; quod profectò quàm felici exitu perfeceris neminem fugit. Quantâ scilicet doctrinæ laude, quanto argumentorum pondere, infensos illius hostes debellasti! Certè ubicumque Terrarum Ligoriana Theologia commendetur, ubicumque animarum saluti incumbant operarii Evangelici, et S. Ligorio duce, fructus percipiant uberrimos; tibi de tàm salutiferâ doctrinâ adeò strenuè vindicatâ gratulabuntur. Quid-ni igitur hoc nostrum Theologiæ moralis Alphonsi de Ligorio Compendium tibi optimo jure vindices? Præsertìm cùm persuasum habeam, nec fateri dubito, si quid est laudis in opere, id tuo potissimùm incitamento deberi.

Accipe igitur, Reverendissime Præsul, laboris nostri primitias, nec ingratos, ut spero, ministerii nostri fructus; atque hoc opus tuo nomine insignitum, tuâ fovere comprobatione non dedigneris. Nos intereà per eximia Auctoris nuperrimè in Sanctorum album relati, merita, Deum optimum, maximum deprecabimur ut te bonorum omnium plenitudine cumulatum, in Petrocoriensis Ecclesiæ columen, et Religionis Catholicæ ornamentum, diutissimè tueatur atque conservet.

Celsitudinis tuæ, Illustrissime et Reverendissime Præsul,

Humillimus devotissimusque servus

D. NEYRAGUET, P.

PRÆFATIO.

Quantì fecerint Theologiam Moralem *S. Alphonsi de Ligorio* summi Pontifices, quis ignorat? non enim communi elogio eam celebravit *Benedictus XIV*, in Brevi ad Auctorem misso, declarans animarum saluti hoc opere egregiè provideri, et non dubitandum quin futurum sit ut omnibus placeat: *Ella può star securo del gradimento universale, et della publica utilita.*

Sed et *Pius VII*, cùm de S. Doctoris Beatificatione ageretur, atque ejus scriptis diligentissimè perpensis, à Sacrâ Congregatione ritûum declaratum fuisset *nihil* in eis esse repertum *censurâ dignum*, hic Pontifex, inquam, hoc nonsolùm comprobavit judicium, sed et in Decreto Beatificationis sancivit « constare de Ven. Servi Dei *Alph. de Liguorio* Virtutibus Theologalibus et Cardinalibus, earumque adnexis, *in gradu heroico.* » Quo profectò demonstratur S. Auctorem prudentem fuisse *in gradu heroico*, non solùm ut Christianum, Pastorem animarum, Confessarium, Episcopum, sed etiam ut *Scriptorem.*

Non minorìs faciens ejus scripta *S. P. Leo XII*, *S. Alphonsum*, virum *Sanctissimum* et *Doctissimum* appellans, eum inter scriptores pietate et doctrinâ præstantes, et quos Deus ad Religionis *morumque tutelam*, perditorum audaciæ opponit, annumerat; imò, idem Pontifex ad ejus scripta quàm maximè evulganda, typographum quemdam Italiæ, omni incitamento est cohortatus.

Ecquis non miretur *Pii VIII* dicta? Hic Pontifex olìm Pœnitentiarius major, ad Massiliensem Episcopum scribens, ait Beatum *Alphonsum* non solùm virtutum splendore Episcopali Ordini illustre decus intulisse, sed et *sanâ, ac secundùm Deum doctrinâ præfulsisse*; tot editis de re sacrâ voluminibus, in quibus *nihil censurâ dignum* venerando judicio constare.

Postremò tandem emanavit Sacræ Pœnitentiariæ illud solemne Oraculum ad Em. Card. de *Rohan-Chabot*, Vesontionensem Episcopum, posse Confessarium recto pede omnes sequi opiniones *B. Alphonsi*, cùm à S. Sede nil in ejus scriptis dignum reprehensione fuerit repertum.

Et sanè, nihil censurâ dignum in doctrinâ tàm convenienti Evangelio regulisque Ecclesiæ, quas in Encyclicâ *Leon. XII* ad omnes Patriarchas commendatas habemus; et, quid insuper utilius morali *S. Alphonsi* Theologiâ? attendendum ad sequentia:

1° Sanctus Auctor ex his omnibus qui de re morali scripserunt recentissimus est; idcircò cæterorum Doctorum præclarè dicta et excogitata præ manibus

habens, horum opiniones diù investigatas ponderavit, precibusque et virtutum exercitio, qui lumine cœlesti præ cæteris adjuvaretur meruit.

2° Omnium insignium Doctorum qui de re morali dissertaverunt, opiniones in medium profert, ità ut illius Theologia cæteros Auctores supplere possit.

3° Non nisi post multos sacri ministerii annos in missionibus indefessè peractos scripsit; quod jàm pluribus Auctoribus valdè fuit insolitum.

4° Innumeras mirasque conversiones Deo adjuvante obtinuit. « Mirum, inquit, » *Pius VII* in Bullâ Beatificationis anno 1816, quot odia extinxerit, quot devios » ad rectam tramitem, ac etiam ad christianam perfectionem verbo, exemplo, ac » multiplicibus scriptis adduxerit. »

5° Nullâ cupiditate ductus et ab omni singulari doctrinâ alienus, Ecclesiæ Romanæ soli doctrinæ toto corde adhærens, Decisiones S. Sedis accuratè datâ occasione profert, quod sæpè prætermittunt alii Doctores, hoc præcipuum in animo habens, ut Jansenistas sanæ doctrinæ hostes infensissimos debellet, eorum errores patefaciat, illosque ad antiquas Ecclesiæ Catholicæ Regulas reducat.

6° Ejus doctrinam sectantes innumeri Clerici scientiâ et pietate conspicui, in ejusque studio maximè versati, cum magno successu sanctum Ministerium exercent.

7° Vix ac ne vix quidem alius Doctor reperitur, qui de re morali tàm multa tàmque particulatìm scripserit: « Intelligent profectò inquit *Pius VII* in » Decreto Beatificationis anno 1815, Pastores animarum, et divini Verbi præ» cones, pii quique et docti viri, quantùm sibi in *Alphonso Maria* imitando » ornamenti ac præsidii constitutum sit. »

8° Sic agendo et docendo ad cœlum evolavit beatus; quid tu pluris facis? Quid tibi felicius optas? Nullum est ergò errandi periculum, nullus inferni timendi locus, tanti viri vestigia sectando.

Non mirum ergò quòd hisce temporibus hæc Theologia ubiquè exoptetur et exquiratur, quòd ab Ecclesiarum Præsulibus commendetur, ab eximiisque Doctoribus non solùm in Italiâ, sed etiam in Germaniâ, Belgio, Galliâ, etc. summis laudibus extollatur; quòd in universum orbem diffusa, in omnium ferè Clericorum manibus versetur. Quid igitur insulsum magìs, quàm improbare opus adeò eximium, quod innumeri Doctores, totque S. Sedis Oracula tàm altè jàm commendârunt!

Fatendum tamen hanc Theologiam prolixiorem esse pro Pastoribus animarum qui Sacro dediti ministerio, tot occupationibus impediti, vix multa legere possunt. In eo insuper multa ità permixta confunduntur, ut inter tot ambages et confusè dicta, obscurus lateat genuinus Auctoris sensus. Ob oculos ergò ponere doctrinam Sancti claram et inconfusam, Lectori gratissimum fore mihi visum est. Utilitati ergò Pastorum animarum consulens, ità doctrinam in Compendium redegi, ut in uno volumine tota Sancti Auctoris Theologia contineatur, ejusque Doctrinæ sensus facilè et sine magnâ disquisitione haberi possit. Verùm cùm aliquandò Auctoris sensum perquisitiùs perpendere juvet, Auctorem per Ordinem secutus, quæstiones sibi referentes usquequaque in opere disjectas collegi, numerumque quæstionum in fine cujusque articuli apposui, cujus ope ad textum Auctoris si juverit recurrere in promptu erit.

Suam Theologiam Sanctus Auctor ipse redegit in Compendium, cui titulus

Homo apostolicus; in hoc opere nonnulla immutavit, novaque adjecit, et hæc ad calcem paginæ adnotavi.

Juxtà leges, ususque nostros non semper scripsit Sanctus Auctor; ideò in fine paginæ aliquandò notas usibus Ecclesiæ Gallicanæ, legibusque nostris consentaneas apposui; nonnumquàm verò ad articulum ipsum Codicis civilis consulendum Lectorem remisi.

Faxit Deus ut hoc opere ad majorem Dei gloriam, ipsiusque immaculatæ Virginis Mariæ laudem suscepto, Pastores ovesque in recto tramite virtutis tutò incedentes, ad suum finem ultimum perducantur: amplam verò tunc ex meo labore mercedem retulisse in Domino gaudebo.

EXCERPTA

Ex Encyclicâ S. S. D. N. Leonis P. P. XII, ad omnes Patriarchas, etc. 8 Kal. Janv. 1826 de jubilæi extensione.

Curandum sedulò vobis est ut ii quos ad confessiones audiendas deligetis, ea meminerint et præstent, quæ de ministro Pœnitentiæ præcipit prædecessor noster *Inno. III*, ut scilicet, « Sit discretus » et cautus, ut more periti medici similiter infundat vinum et oleum vulneribus sauciati, diligenter » inquirens et peccatoris circumstantias et peccati, per quas prudenter intelligat quale illi debeat » consilium præbere, et ejusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad sanandum » ægrotum. » Habeatque præ oculis documenta illa Ritualis Romani: « Videat diligenter sacerdos » quandò et quibus conferenda, vel neganda, vel differenda sit absolutio, ne absolvat eos qui talis » beneficii sunt incapaces, quales sunt qui nulla dant signa doloris, qui odia et inimicitias deponere, » aut aliena, si possunt, restituere, aut proximam peccandi occasionem deserere, aut alio modo » peccata derelinquere, et vitam in meliùs emendare nolunt; aut qui publicum scandalum dederunt, » nisi publicè satisfaciant, et scandalum tollant. » Quæ quidem nemo non viderit quàm longè ab eorum ratione distent, qui, ut gravius aliquod audiunt peccatum, aut aliquem sentiunt multiplici peccatorum genere infectum, statìm pronuntiant se non posse absolvere: iis nempè ipsis mederi recusant, quibus maximè curandis ab eo sunt constituti, qui ait: *non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus;* aut quibus vix ulla scrutandæ conscientiæ diligentia, aut doloris, ac propositi satis videtur significatio, ut absolvere se posse existiment; ac tùm demùm tutum se cepisse consilium putant, si homines in aliud tempus absolvendos dimiserint. Si enim ullâ in re servanda est mediocritas, in hâc potissimùm servetur necesse est, ne vel nimia facilitas absolvendi facilitatem offerat peccandi, vel nimia difficultas alienet animos à confessione, et in desperationem salutis adducat. Sistunt se quidem multi Sacramenti Pœnitentiæ Ministris prorsùs imparati, sed persæpè tamen hujusmodi, ut ex imparatis parati fieri possint, si modò sacerdos viscera indutus misericordiæ Christi Jesu, *qui non venit vocare justos, sed peccatores,* sciat studiosè, patienter et mansuetè cum ipsis agere. Quod si præstare prætermittat, profectò non magis ipse dicendus est paratus ad audiendum, quàm cœteri ad confitendum accedere. Imparati enim illi tantummodò sunt judicandi, non qui vel gravissima admiserint flagitia, vel qui plurimos etiam annos abfuerint à confessione: *misericordiæ* enim Domini *non est numerus,* et *bonitatis infinitus est thesaurus;* vel qui rudes conditione aut tardi ingenio non satis in se ipos inquisierint, nullâ ferè industriâ suâ id sine Sacerdotis ipsius operâ assecuturi; sed qui, adhibitâ ab eo necessariâ, non quâ prætermodùm graventur, in his interrogandis diligentiâ, omnique in iisdem ad detestationem peccatorum excitandis, non sine fusis ex intimo corde ad Deum precibus exhaustâ charitatis industriâ, sensu tamen doloris ac pœnitentiæ, quo saltem ad Dei gratiam in Sacramento impetrandam disponantur, carere prudenter judicentur. Quocumque autem animo sint qui accedunt ad Ministrum Pœnitentiæ, nihil ei magis cavendum est, quàm de suâ culpâ diffisus quispiam Dei bonitati, aut Sacramento reconciliationis infensus discedat. Quarè si justa sit causa cur differenda sit absolutio, verbis, quoàd poterit, humanissimis persuadeat confessis necesse est id et munus officiumque suum, et eorum ipsorum salutem omninò postulare, eosque ad redeundum quamprimùm blandissimè alliciat, ut iis fideliter peractis quæ salubriter præscripta fuerint, vinculis soluti peccatorum, gratiæ cœlestis dulcedine reficiantur, etc.

MONITA

S. Doctoris, ex suâ Præfatione excerpta.

Cùm præcipuum sit intentum nostræ minimæ Congregationis SS Redemptoris Missionibus vacare, cùmque Missionariorum exercitio necessariò annexum sit munus conscientias hominum instructionibus, et confessionibus dirigere, ideò plurimis abhinc annis excogitavi juventuti Sodalitatis nostræ librum de re morali tractantem tradere, qui mediam inter alios aut nimis rigidos, aut nimis benignos viam teneret... Cùm plurimos legerim Auctores, alios inveni qui plùs æquo indulgentes, consuunt pulvillos sub peccatorum capite, ut in peccatis miserè conquiescant: haud enim dubitandum multùm detrimenti Dei Ecclesiam sentire ex istorum Auctorum sectatoribus, cùm major hominum laxioris vitæ pars ad illos concurrat. Contrà verò reperi alios qui ad reprobanda assueti quæcumque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum præceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem nihil pensi habentes... et hoc modo jugum Christi Domini quod est suave, intolerabile reddunt, viamque salutis sic pluribus præcludunt.

Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis severas medium locum teneret. Ut verò sententias veritati conformiores seligerem in quâcumque quæstione non parùm laboris impendi; per plures enim annos quamplurima Auctorum classicorum volumina evolvi tàm rigidæ quàm benignæ sententiæ. Præsertim autem sedulam operam navavi in doctrinis annotandis *Divi Thomæ*, quas in suis fontibus observare curavi. In delectu autem sententiarum ingens cura mihi fuit semper rationem auctoritati præponere; et priusquàm meum ferrem judicium in eo, ni fallor, totus fui, ut in singulis quæstionibus me indifferenter haberem, et ab omni passionis fulgine expoliarem.

Sategi ergò ut plurimùm meam exponere sententiam, justum pondus tribuendo majoris vel æqualis vel minoris probabilitatis cuique sententiæ, prout meæ imbecillitati visum fuit, ne ancipitem relinquerem Lectorem, more aliquorum qui sententias aliorum tantùm referentes, non parùm exosos legentibus se præbent. Ubi verò non inveni rationem pro unâ parte convenientem, non sum ausus oppositam damnare, more aliorum qui nimis facilè reprobant opiniones quas plures et graves Auctores tuentur.

Cæterùm, benigne Lector, te admonitum volo, ne existimes opiniones illas me approbare ex eò quòd non reprobem; eas enim quandòque fideliter exponam cum suis rationibus et Patronis, ut alii pro suâ prudentiâ, cujus ponderis sint, adjudicent. Deindè advertas, quòd cùm aliquam opinionem *veriorem* voco, tunc contrariam non habeo ut *probabilem*, etsi non expressè ut *improbabilem* damnem. Insuper, quandò unam ex sententiis *probabiliorem* appello, nullo judicio dato de *probabilitate* alterius, aut utor hoc verbo, *non audeo damnare*, non propterea intelligo eam *probabilem* dicere, sed judicio prudentiorum remittere. Si autem observare vis quodnam systema tenendum ipse censeam circà moralium opinionum electionem, vide Tract. *de Consc. n.* 53.

CONSULTATIO

Eminentissimo ac Reverendissimo DD. Cardinali Pœnitentiario Majori.

Eminentissime,

Ludovicus-Franciscus-Augustus, Cardinalis de *Rohan-Chabot*, Archiepiscopus Vesontionensis doctrinæ sapientiam et unitatem fovere nititur apud omnes diœcesis suæ qui curam gerunt animarum, quorum nonnullis impugnantibus ac prohibentibus Theologiam moralem beati *Alphonsi-Mariæ* à *Ligorio*, tanquàm laxam nimis, periculosam saluti, et sanæ Morali contrariam, Sacræ Pœnitentiariæ oraculum requirit, ac ipsi unius Theologiæ Professoris sequentia dubia proponit solvenda.

1° Utrùm Sacræ Theologiæ Professor, opiniones quas in suâ Theologiâ morali profitetur beatus *Alphonsus à Ligorio* sequi tutò possit ac profiteri?

2° An sit inquietandus Confessarius qui omnes beati *Alphonsi à Ligorio* sequitur opiniones in praxi sacri Pœnitentiæ tribunalis, hâc solâ ratione quòd à Sanctâ sede Apostolicâ *nihil in operibus Illius censurâ dignum repertum fuerit*? Confessarius de quo in dubio non legit opera beati Doctoris nisi

ad cognoscendum accuratè ejus doctrinam, non perpendens momenta rationesve quibus variæ nituntur opiniones; sed existimat se tutò agere eo ipso quòd doctrinam quæ *nihil censurâ dignum* continet, prudenter judicare queat sanam esse, tutam, nec ullatenùs Sanctitati Evangelicæ contrariam.

DECISIO.

Sacra Pœnitentiaria, perpensis expositis: Reverendissimo in Christo Patri S. R. E. Cardinali Archiepiscopo Vesontionensi respondendum censuit:

Ad *primum quæsitum*: Affirmativè, quin tamen indè reprehendendi censeantur, qui opiniones ab aliis probatis Auctoribus traditas sequuntur.

Ad *secundum quæsitum*: Negativè; habitâ ratione mentis Sanctæ Sedis circà approbationem scriptorum servorum Dei ad effectum canonisationis.

Datum Romæ, in Sacrâ Pœnitentiariâ, die 5 julii 1831.

A. F. DE RETZ, *S. P. regens.*

F. FRICCA, *S. P. secretarius.*

LEONIS XII EPISTOLA AD MARIETTI TAURINENSEM BIBLIOPOLAM.

Dilecto filio Hyacintho Marietti

LEO PAPA XII:

Dilecte fili,

Salutem et apostolicam benedictionem.

Ut minùs noceat malorum colluvies librorum quâ, nunquàm satis deplorandâ ætatis nostræ calamitate, regiones omnes redundant, non exiguus fuit scriptorum pietate ac doctrinâ præstantium numerus, quos Deus ad religionis morumque tutelam, misericordi providentiæ suæ consilio nunquàm perditorum non opponit audaciæ. In quibus cùm præsertìm vir sanctissimus idemque doctissimus Alphonsus de Ligorio jure optimo numeretur, imò singulari quodam excellat teneræ pietatis affectu, et in eam potissimùm curam scriptis suis incumbat, ut frequentem suadeat Sacramentorum usum, Christi-Jesu amorem, et ejus misericordiæ meritorumque fiduciam, Beatæque Virginis Deiparæ ac cœlitum sanctorum cultum inculcet, quæ demùm firmissima sunt adversùs omnem pravitatem præsidia; optimè sanè de religione meritus es, et sua si norit commoda, de universâ hominum societate qui in Scriptoris hujusmodi operibus colligendis, et in lucem edendis operam tuam industriamque collocaveris: nosque potissimùm habemus gratiam, quibus, pro pastorali nostro munere, nihil magis est curæ, quàm ut omni ope profligentur vitia, pietasque foveatur. Ejus rei testimonium, gratique in te animi, qui etiam observantiam in nos tuam professus sis, misso nobis editionis ejusdem exemplari, itemque incitamentum ad ejusdem generis libros, ut antè fecisti, quàm plurimos possis evulgandos, aureum, quod tibi mittimus, Numisma esse volumus, cum Apostolicâ Benedictione, quam tibi amanter impertimur.

Datum Romæ apud S. Petrum die 19 feb. anni 1825, Pontificatûs nostri II.

GASPAR GASPARINI, ab epistolis latinis.

LETTRE

De Monseigneur Thomas GOUSSET,

ÉVÊQUE DE PÉRIGUEUX,

A M. l'Abbé NEYRAGUET.

Monsieur l'Abbé,

J'ai reçu votre *Compendium Theologiæ moralis sancti Alphonsi-Mariæ de Ligorio.*

Il était impossible, à mon avis, de rapporter avec plus de précision et d'exactitude que vous ne l'avez fait toute la doctrine et toutes les opinions renfermées dans le grand ouvrage de ce saint Docteur, dont vous avez su d'ailleurs conserver, autant que possible, le style et les expressions. Votre ouvrage sera donc utile et grandement utile à tous les Prêtres qui sont chargés de l'instruction des peuples et de la direction des consciences.

Agréez, Monsieur l'Abbé, l'assurance de mes sentimens respectueux,

† THOMAS, *Evêque de Périgueux.*

Le 5 juin 1839.

LETTRE

DE M. L'ABBÉ ***, PROFESSEUR DE MORALE,

A Monsieur l'Abbé NEYRAGUET.

Monsieur l'Abbé,

J'ai l'honneur et la consolation tout à la fois de vous annoncer que la révision de votre ouvrage est finie. Je l'ai vu tout entier et dans tous les détails, en le comparant dans tous les points avec la doctrine du saint Auteur.

Je suis enchanté, monsieur l'Abbé, de pouvoir vous exprimer ma satisfaction: j'ai été content, et bien content du *Compendium;* je puis vous assurer que je n'y ai trouvé aucune dissonnance tant soit peu grave avec la Théologie de saint Ligori.

Je vous félicite, en ami, et sans compliment, d'avoir si bien rendu la doctrine de notre grand Auteur, et de l'avoir renfermée presque tout entière dans un cadre aussi resserré. Vous pouvez présenter avec confiance votre travail au public; je ne doute pas qu'il ne soit favorablement accueilli lorsqu'il sera connu.

Agréez les sentimens du plus profond respect, avec lesquels j'ai l'honneur d'être,

Monsieur l'Abbé,

Votre très-humble serviteur.

***

Le 7 juin 1839.

COMPENDIUM
THEOLOGIÆ MORALIS.

TRACTATUS I.

DE ACTIBUS HUMANIS IN GENERE.

De Naturâ ac multiplici Actûum humanorum Divisione. — De Voluntario et Involuntario. — De Libero. — De Bonitate et Malitiâ Actûum humanorum ac de Principiis Moralitatis. — De Indifferentiâ Actûum humanorum.

CAPUT I.

De Naturâ ac multiplici Actûum humanorum Divisione.

I. Actus humanus strictissimâ acceptione sumptus definiri potest : *Actus deliberatè procedens ab hominis voluntate.*

Etenim illæ solæ actiones vocantur propriè humanæ, inquit *S. Thomas*, quarum homo dominus est : est autem dominus suorum actûum per rationem et voluntatem. Illæ ergò actiones propriè humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberatâ procedunt. Ut enim actio sit humana et moralis, necesse est, ut intelligatur, et ut liberè agatur; alterum ubi deest vel propter ignorantiam involuntariam, vel propter coactionem; potiùs mechanica, quàm moralis dicenda est. — 1.

Hinc *infertur*, actiones omnes quæ non procedunt à voluntate hominis deliberatâ, communiter appellari actiones hominis non humanas. — 2.

II. Actus humani multipliciter dividuntur. Alii enim dicuntur actus Eliciti, alii Imperati. — Ex his quidam dicuntur Boni, quidam verò Mali. — Ex Bonis, alii sunt Naturales, alii Supernaturales. — Ex Supernaturalibus verò, alii sunt Meritorii de condigno, alii de congruo. — Tandem, alii actus humani sunt Interiores, alii verò Exteriores. De quibus sigillatìm. — 3.

Actus humanus dicitur *elicitus*, qui immediatè à voluntate procedit : cujusmodi est amor et odium.

Dicitur *imperatus* ille actus, qui ab ipsâ voluntate proficiscitur mediatè, ut ambulare, loqui, scribere, etc., quæ procedunt à voluntate imperante alias potentias, nempè, motrices ad hujusmodi actus eliciendos. Hi actus sive eliciti, sive imperati eo ipso quòd liberè procedunt à voluntate, dicuntur actus morales, seu boni vel mali.

Ii dicuntur *boni*, qui sunt consentanei ad rectam rationem — qui verò dissentanei, appellantur *mali*.

Actus boni *naturales* sunt, qui solis naturæ viribus fieri possunt — *Supernaturales* verò non nisi auxilio gratiæ elici possunt; ut actus Fidei, Spei, Amoris, etc.

Meritorii de *condigno* sunt, quibus, ex justitiâ, merces debetur : — De *congruo* verò sunt ii qui tantùm, ex decentiâ, mercedem merentur.

Postremò, actus *interiores* nullo sensibili signo patefiunt. — *Exteriores* verò patent exteriùs. — 4.

His prænotatis, dicendum nunc est de Principiis intrinsecis Actûum humanorum.

Tria sunt hæc Principia, nempè Intellectus, Voluntas, et Libertas.

Intellectus influit in actionem moralem per conscientiam, sive cognitionem actionis et legis. Ideòque in tractatu de Conscientiâ, plura de Intellectu dicuntur. — Nunc igitur dicendum superest de Voluntario et Involuntario, deindè de Libero quæ sunt Actûum humanorum potiora principia. — 5.

CAPUT II.

De Voluntario et Involuntario.

De Naturâ et Divisione Voluntarii et Involuntarii. — De Oppositis Voluntario, seu de Causis Involuntarii.

ARTICULUS 1.

De Naturâ et Divisione Voluntarii et Involuntarii.

§. I. — De Naturâ et Divisione Voluntarii.

PRÆNOTANDUM, quòd hoc vocabulum *Voluntarium*, aliquandò accipitur in eodem sensu ac *Spontaneum*, quod nempè fit spontè, et ex voluntatis inclinatione, nullo cogente præcepto, vel metu, vi, aut dolo. Sed reverà, aliud est Voluntarium, aliud verò Spontaneum. Etenim, omne Voluntarium est Spontaneum, sed non è contrariò omne Spontaneum est Voluntarium.

Aliquandò accipitur Voluntarium pro Libero; quamquàm non omne Voluntarium sit Liberum, licet omne Liberum sit Voluntarium.

Tandem accipitur in hoc alio sensu, in quo à nobis definitur, et disseritur. — 6.

I. Voluntarium sic definiri potest : *Actus procedens à principio intrinseco, seu à voluntate cum cognitione finis. Ità S. Thom.*

Duo igitur sunt necessaria ad constituendam rationem Voluntarii, nempè quòd sit et à principio intrinseco, et cum aliquâ cognitione finis. — 7.

Hinc *infertur*, 1° Quòd illæ actiones, quæ fiunt ex principio tantùm extrinseco, ut sunt quæ vi et coactè fiunt, non dicuntur voluntariæ.

2° Similiter omnes actiones, quæ quidem procedunt à principio intrinseco, sed sine ullâ cognitione intellectûs, neque voluntariæ dici possunt.

3° Ad hoc ut aliqua actio dicatur tota voluntaria, necesse est ut cognoscatur secundùm omnes sui partes et circumstantias, quarum aliqua si ignoretur, actio non dicitur voluntaria quoad illam circumstantiam ignoratam.

4° Quòd ubi nulla est advertentia, nullum est voluntarium, et peccatum; ut accidit in actionibus dormientium, quæ sunt simpliciter involuntariæ. — Ubi verò est semiplena advertentia, ibi est semivoluntarium, et dumtaxat veniale peccatum, ut contingit semidormientibus, — 8.

II. Voluntarium multipliciter dividitur à Theologis. — 1° In Voluntarium *simpliciter*, et Voluntarium *secundùm quid.* — Illud procedit ex plenâ voluntatis inclinatione sine ullâ repugnantiâ. — Hoc verò procedit quidem ex voluntatis consensu, sed cum repugnantiâ. Hujusmodi est projectio mercium in mare facta metu naufragii.

Dividitur 2° in *liberum* seu contingens, et *necessarium*. — Prius fit à voluntate, quæ operatur cum indifferentiâ ad volendum, et nolendum. Talis est amor Viatoris in Deum. — Posterius à voluntate determinatâ ad unum, ut est amor Beatorum in Patriâ.

Gonet docet, contrâ *Vasq.* quòd ratio Voluntarii perfectiùs reperitur in actibus necessariis, quàm liberis. *Ratio* est, quià quò major est amor, eò majus est voluntarium, id est, major voluntatis propensio, et major cognitio intellectûs. Talis est amor necessarius Dei erga seipsum, vel amor Beatorum, quo toto conatu feruntur in Deum.

Dividitur 3°. In Voluntarium *in se*, seu expressum, et *in causâ*, et implicitum, seu virtuale.

Voluntarium *in se*, illud dicitur, quod est volitum in se ipso, et immediatè; ut, cùm quis aliquid furatur, quià habet in se voluntatem furandi.

Voluntarium verò *in causâ*, est volitum non in se, sed in alio, quod apprehenditur saltem confusè, uti causa alicujus effectûs. Hoc modo dicitur voluntaria hominis occisio patrata ab eo, qui se voluntariè inebriavit, prævidens, saltem in confuso, hujumodi occisionem.

Dividitur 4°. In Voluntarium *directum*, et *indirectum*. — Illud, directè et immediatè procedit à voluntate, tanquàm à causâ efficienti. — Hoc verò, licet non procedat à voluntate immediatè, ab eâ tamen mediatè dependet. Sed nemo non videt, hanc quartam Voluntarii divisionem, facilè ad tertiam posse redire. — 9.

Hic *advertere* oportet, quòd, ut aliquis effectus, sequens suam causam jam voluntariè positam, dicatur et ipse voluntarius indirectè *in causâ*, ut suprà diximus, simulque imputetur ad meritum, vel demeritum, tria concurrere debent:

1°. Quòd agens, ponendo causam, advertat saltem in confuso, hujusmodi effectum fore ex illâ causâ secuturum.

2° Quòd possit impedire talem effectum, causam tollendo.

3° Quòd teneatur tollere, vel illam non ponere. *Itâ S. Thom.* — 10.

Eâdem ratione *dicendum* est, quòd nempè omissio, ut sit voluntaria et culpabilis, tria requirantur.

1° Quòd quis potuerit agere.

2° Quòd debuerit.

3° Quòd non egerit. *Itâ Sylv. Ex. S. Thom.* — 11.

§. II. — De Naturâ et Divisione Involuntarii.

I. Ex definitione Voluntarii suprà traditâ, facilè colligitur in quo posita sit natura Involuntarii. Si, igitur, Voluntarium exigit 1° Quòd sit à principio intrinseco. 2° Quòd sit cum cognitione finis, ut diximus, n. 7; necesse est, ut oppositum ejus, nempè Involuntarium, fiat vel à principio extrinseco contrà propensionem voluntatis, ut accidit agenti ex vi, vel metu; vel fiat sine cognitione intellectûs, quæ aut tollitur, aut saltem ligatur; ut accidit operanti ex ignorantiâ, vel passione. *Itâ communiter DD.* — 12.

II. Multiplex est Involuntarium. Aliud dicitur Involuntarium *privativè*, quandò solùm deest actus volendi id quod potest velle. Aliud dicitur Involuntarium *positivè* et *contrariè*, quandò, scilicet, aliquid non solùm non est volitum, sed positivè nolitum, ut repugnans suæ voluntati.

Rursùm Involuntarium *contrariè* duplex est, aliud *simpliciter*, — aliud *secundùm quid.*

Prius, est illud quod itâ displicet voluntati, ut nullo modo nullâque ratione id velit.

Posterius verò, illud dicitur, quod, licèt, sub aliquo respectu, displiceat voluntati,

sub aliâ tamen ratione ei magis placet, et acceptatur. Talis est projectio mercium in mare facta metu naufragii. — 13.

Ex superiùs dictis, plura colligimus ad praxim.

1° Qui summo manè diei festi se inebriavit, non prævidens ex eo secuturam Missæ omissionem, non peccat propter illam omissionem Sacri. Rationem attulimus n. 10, ubi statuimùs quòd eventus sequens non imputatur, nisi prævideatur in se, vel in causâ.

2° Si causa quæ ponitur, naturâ suâ inducens talem effectum malum, attamen necessariò ponenda est; tunc effectus malus, licèt prævisus, non tamen volitus et intentus, nullo modo est imputabilis, si aliquam præcautionem operans adhibuerit. Sic non imputatur chirurgo pollutio, quam prævidit sibi secuturam ex tactu necessario mulieris in partibus verendis, dummodò eam non intenderit. *Ratio*, quià tunc non tenetur causam illam tollere, vel non ponere; et qui utitur jure suo, non dicitur causa effectûs non intenti, et per accidens secuti, imò in tali casu videtur magis pati quàm agere.

A fortiori, non imputatur effectus sequens ex causâ aliàs honestâ, et licitâ, ut pollutio quæ oritur ex equitatione, vel cibo et potu moderato; tunc enim effectus non intentus est per accidens, et secundùm *S. Thom.* non est imputabilis. — 14.

ARTICULUS. II.

De Oppositis Voluntario, seu de Causis Involuntarii, nempè, de Violentiâ, Metu, Concupicentiâ et Ignorantiâ.

§. I. — De Violentiâ.

VIOLENTUM definitur: *id quod est à principio extrinseco, repugnante eo, qui vim patitur. Ità communiter DD.*

Hinc, *infertur*, quòd, ad naturam Violenti, duo requiruntur.

1° Quòd sit à principio extrinseco.

2° Quòd patiens resistat pro viribus etiam positivè, et contrariè agenti extrinseco. Non enim sufficit, quòd negativè se gerat: alioquin justificatio parvulorum esset violenta. — 15.

Violentia, alia est quæ dicitur *simpliciter*, et *absoluta*; — alia *secundùm quid*.

Prima est quandò quis, omni quo potest modo, resistit. — Altera est, cùm, pro viribus non resistit. — 16.

Dico 1° Quòd Violentia *absoluta*, et *simpliciter* dicta causat Involuntarium. — 17.

Dico 2° Quòd Violentia *secundùm quid*, non tollit, sed dumtaxat minuit Voluntarium. — 18.

Quæritur utrùm voluntati possit inferri violentia?

R. — Breviter, *concedendo*, quoad actus imperatos; *negando*, quoad actus elicitos. *Ità S. Thom.* — 19.

§. II. — De Metu.

I. Metus definitur: *instantis, vel futuri periculi causâ, mentis trepidatio.*

Nota. — Loquimur hìc, tantùm de metu cadente in virum constantem.

II. Dividitur metus in gravem et levem.

Dicitur *levis* metus, ille qui leve malum timet, vel timet, quidem, malum grave, sed ex causâ levi et improbabili.

Metus verò *gravis* dicitur, ille qui timet malum grave ex causâ valdè probabili.

Communiter censentur mala gravia, mors, mutilatio membrornm, enormia ver-

bera, durus carcer, exilium, servitus, magna infamia, proscriptio bonorum, ablatio instrumentorum artis suæ, sine quibus non potest quis victum sibi laborando acquirere.

In cæteris, pensanda est gravitas vel levitas metûs, præsertim ob diversam indolem, et personarum qualitatem; pueros enim, et mulieres vehementer concutit, quod viros ne leviter quidem tangit.

Hìc loquimur de eo qui agit ex metu tanquam causâ unicè movente ad agendum non autem de eo qui agit cùm metu concomitante, qui certè non tollit Voluntarium. — 20.

Dico, quòd metus non causat Involuntarium *simpliciter*; sed tantùm *secundùm quid.* — Quod idem est ac dicere, quòd quæ fiunt per metum, sive levem, sive gravem, sunt *simpliciter* voluntaria, involuntaria tantùm *secundùm quid.* — 21.

Ex dictis plura colliguntur ad praxim.

1° Contractus, qui fiunt ex metu gravi, de jure naturali sunt validi. quia *simpliciter* voluntarii.

2° Contractus hujusmodi per metum injustè incussum, rescindi possunt, et in irritum revocari ab eo qui passus est injuriam.

3° De jure tamen positivo plurimi contractus facti per metum gravem injustè incussum, sunt invalidi, et irriti per Ecclesiam, aut per legem civilem, justis de causis. — Hujusmodi sunt contractus matrimoniales, facti per metum gravem injustè incussum, etiam juramento firmati. — Item dotis promissiones, et solutiones similiter extortæ. — Vota, et solemnes votorum professiones per metum factæ. — Absolutio excommunicationis, suspensionis, aut interdicti, per vim et metum extorta. — 22.

§ III. — De Concupiscentia.

I. Nomine *concupiscentiæ* in præsenti, intelligimus quemdam motum appetitûs sensitivi, adversùs spiritum, rebellantis, qui tendit in bonum delectabile.

II. Duplex est, antecedens, et consequens consensum voluntatis.

Concupiscentia *antecedens* antevertit consensum voluntatis, eamque trahit et inclinat ad agendum, ut, cùm quis videns pulcherrimam mulierem, allicitur concupiscentiâ ad illam desiderandam.

Concupiscentia *consequens* sequitur consensum voluntatis; imò, oritur ex prævio voluntatis consensu, alicui rei jam præstito, ut cùm v. g. homo ardenter desiderat aliquid, excitatur in eo passio vehemens concupiscentiæ.

Certissimum nunc est concupiscentiam *consequentem* supponere Voluntarium magis intensum, neque diminuere, sed magis augere Voluntarium et peccatum.

Circà verò *antecedentem* concupiscentiam, has statuimus conclusiones. — 23.

Conclusio 1ª. Concupiscentia *antecedens* non tollit Voluntarium, sed potiùs facit aliquid voluntarium, et auget ratione majoris propensionis. — 24.

Conclusio 2ª. Concupiscentia *antecedens* minuit Voluntarium ratione cognitionis; imò, aliquandò tollit omninò Voluntarium, quià aufert omnem omninò cognitionem.

Probatur *prima pars*; quià cognitio finis est essentialiter requisita ad naturam Voluntarii, ut pluriès dictum est. — Contrà verò concupiscentia vehemens minuit hanc cognitionem; impedit enim ne mens illecta ab objecto sensibili consideret turpitudinem actûs et offensam Dei. Hàc igitur ratione minuit Voluntarium pro imminutione cognitionis finis.

Probatur *secunda pars* quòd aliquandò concupiscentia *antecedens* tollat omninò Voluntarium; quia aliquandò omne rationis judicium antevertit, et omnem voluntatis consensum.

Hinc *colligimus* quòd motus concupiscentiæ, qui à Theologis dicuntur *primò primi*,

quippè omnem prorsùs voluntatis consensum, et libertatem antevertunt sunt omninò involuntarii et inculpabiles. — Motus verò *secundò primi*, qui saltem supponunt semiplenum consensum voluntatis, non tollunt omninò Voluntarium, sed tamen minuunt. — 25.

§ IV. — De Ignorantiâ.

Ignorantia multiplex est, et dividi solet 1° in ignorantiam *simplicis privationis*, et ignorantiam *pravæ dispositionis*. — Prior est carentia scientiæ, cujus quis fuisset capax pro tali tempore et statu, ut si adultus ignoret ea quæ noscere potuisset. — Posterior est positiva deceptio, et error contrarius veritati.

2° Dividitur in ignorantiam *juris* et *facti*. — Ignorantia *juris* est, cùm quis legem seu aliquid esse præceptum aut prohibitum ignorat; v. gr. si quis ignorat in vigiliâ Pentecostes esse præceptum jejunium ex consuetudine. — Ignorantia *facti* est, si quis nesciat factum ipsum esse prohibitum, quod reverà non licet; ut si quis ignoret esse carnem quam comedit die jejunii.

3° Dividitur in *concomitantem*, *consequentem* et *antecedentem*.

Ignorantia *concomitans* est illa, quâ quis ignorat id quod agit, sed adhùc ageret, si non ignoraret. Talis est ignorantia illius qui ignorans occidit hostem, putans occidere cervum; attamen, si sciret, etiam occideret. Hæc ignorantia non est causa actionis, sed tantùm per accidens actionem comitatur.

Ignorantia *consequens* dicitur illa, quæ sequitur determinationem voluntatis, in quantùm ipsa ignorantia est voluntaria, et procedit à liberâ voluntate.

Hæc ignorantia *consequens* dividitur in voluntariam *directè*, seu *affectatam*; in voluntariam *indirectè*, seu *crassam*; et ignorantiam *malæ electionis*.

Prima est illa, quâ voluntas indirectè vult ipsam ignorantiam; ut cùm aliquis vult ignorare, vel ut excusationem peccati jam commissi habeat; vel ut non retrahatur à peccato committendo; juxtà illud Job. 21. *Scientiam viarum tuarum nolumus*: et Ps. 35: *noluit intelligere, ut benè ageret*. Hâc ignorantiâ laborant ii qui, datâ operâ, nec consilium petunt in dubiis, nec conciones et catecheses adeunt, ne in malam fidem incidant, et à suo proposito deterreantur.

Ignorantia *indirectè voluntaria*, seu *crassa* est, quandò quis non affectat ignorare, sed negligit addiscere ea quæ scire potest, et debet. — Et secundùm hunc modum, ignorantia universalium juris, quæ quis scire tenetur, dicitur *voluntaria*, quasi proveniens à negligentiâ.

Tandem ignorantia *malæ electionis* est illa, quæ actu non considerat quod hìc et nunc considerare potest, et debet, et provenit ex passione vel ex habitu.

Ignorantia *antecedens* est illa, quæ omninò antecedit consensum voluntatis, ità ut nullo modo sit voluntaria, et tamen est causa volendi id quod aliàs non vellet si sciret; putà, cùm aliquis, adhibitâ diligentiâ, interficit hominem, quem credit esse feram. Hæc ignorantia appellatur etiam *invincibilis*.

De hâc tamen ignorantiâ *invincibili*, sicut et de ignorantiâ *vincibili* hìc non loquimur, quià de his sermonem facimus in *Tract. de Conscient. n.* 7. — 26.

Dico 1°. Quòd Ignorantia *antecedens* causat *simpliciter* Involuntarium, quià nullo modo est volita, et est verè *invincibilis*, quòd nullâ morali diligentiâ superari potest, ideòque est inculpabilis. Ita. DD. *communiter*. —

Utrùm verò dari possit ignorantia hujus modi *invincibilis* de præceptis juris naturalis, saltem de conclusionibus mediatis, vide *Tract. de Conscientiâ, n.* 8. — 27.

Dico 2°. Quòd ignorantia *concomitans* neque facit Voluntarium neque Involuntarium; quià hæc ignorantia, neque inducit ad volendum, neque ad non volendum, neque est causa, neque effectus voluntatis operantis; sed per accidens se habet sive

ad actum voluntatis, sive ad opus quod agitur. Solùm dici potest quòd facit *non voluntarium*; non enim esse potest actu volitum quod ignoratum est. — 28.

Dico 3° Quòd ignorantia *consequens* non causat Involuntarium *simpliciter*; quià hæc Ignorantia est voluntaria, et habet voluntatem pro causâ; non igitur dici potest Involuntaria *simpliciter*, sed saltem causat Involuntarium *secundùm quid.* Nam, si operans sciret esse malum actum illum, ad quem ex passione inducitur, certè non vellet illum facere. — 29.

CAPUT III.

De Libero, seu de Libertate Actûum humanorum.

Actum liberum vocamus eum vel qui nullo cogente fit, vel qui omitti potest ad libitum.

Duplicem enim libertatem distinguere solent Theologi in actibus humanis, nempè libertatem à *coactione*, seu *spontaneitatis*; et libertatem *à necessitate intrinsecâ*, seu *naturali*; quæ vocatur etiam *electionis*, *indifferentiæ*, et *arbitrii.*

Libertas à *coactione*, est immunitas ab omni violentiâ contrà voluntatis inclinationem illatâ. Hàc libertate Beati Deum amant, et nos bonum in communi. Hinc est quòd omnis actus voluntatis est liber à coactione.

Libertas verò à *necessitate*, est ea quæ omnem necessitatem excludit, sive interiorem et naturæ, sive exteriorem et coactionis. Hoc modo dicitur liber, qui potest agere et non agere, eligere, vel non eligere. Hìnc definitur liberum arbitrium: *vis electiva seu facultas eligendi unum præ alio.*

Libertas à *necessitate* subdividitur in libertatem *contradictionis*, quâ quis potest agere vel non agere: — in libertatem *contrarietatis*, quâ nempè potest agere, vel oppositum agere, v. gr. amare, et odio habere: — et in libertatem *disparitatis*, quâ agere potest hoc, vel aliud, sed non oppositum, v. gr. scribere, vel ambulare. — 30.

Libertati opponitur Necessitas, quæ multiplex est. — Alia dicitur necessitas *coactionis*, quæ idem est ac violentia. — Alia necessitas *naturæ*, seu *naturalis inclinationis*, quæ consistit in quâdam propensione insitâ voluntati ab ipsâ naturâ ad aliquod necessariò prosequendum vel fugiendum.

Coactio est à principio extrinseco, et tollit voluntarium ac liberum. — *Necessitas* verò *naturalis* est à principio intrinseco, et aufert liberum, non voluntarium.

Rursùs alia est necessitas *absoluta* et *antecedens*, quæ vel antecedit usum rationis et voluntatis; vel ità consensum exprimit ut voluntas non possit illum denegare.

Alia est necessitas *consequens* et *hypothetica*, quæ sequitur consensum liberum, et determinationem voluntatis, et minimè lædit liberum arbitrium, v. g. Necesse est me loqui, si jam ad loquendum me determinaverim.

Sunt aliæ necessitatis divisiones, nempè *specificationis* et *exercitii*, *physicæ et moralis*, quarum subtilem inquisitionem ad Theologos scholasticos amandamus. — 31.

Tres tantummodò hic subnectimus propositiones ad libertatis materiam pertinentes, quas ignorare Religio christiana vetat.

Prima est, quòd homo etiam post Adæ lapsum gaudeat libero arbitrio, seu libertate *indifferentiæ* et *electionis.* Ita *Tridentinum* contrà *Novatores.*

Secunda est contrà *Jansenium*, definita ab *Innoc.* X et *Alex.* VII, quòd ad meritum vel demeritum in statu naturæ lapsæ, non sufficit libertas à *coactione*, sed requiritur libertas à *necessitate*, seu *indifferentiæ*, ut suprà.

Tertia est quòd essentia libertatis in genere, non consistit in solo Voluntario, sed

requiritur de essentiâ illius indifferentia contradictionis, seu potestas ad agendum, vel non agendum. — Non requiritur autem de essentiâ libertatis indifferentia *contrarietatis*, id est, potestas faciendi bonum, vel malum. — 33.

CAPUT IV.

De Bonitate et Malitiâ Actûum humanorum, ac de Principiis Moralitatis.

ARTICULUS I.

De Bonitate et Malitiâ Actuum humanorum.

Bonitas moralis actûs humani, consistit in quâdam conformitate et convenientiâ actûs liberi cum rectâ ratione, et lege, ità ut ille actus dicatur bonus qui est conformis legi et rationi.

Ex adverso, Malitia moralis actûs humani consistit in discrepantiâ, seu difformitate à rectâ ratione. Dicitur malus actus ille qui non est secundùm dictamen rectæ rationis sive increatæ, quæ est lex æterna, sive creatæ, quod est lumen naturale hominis, seu participatio legis æternæ.

Utraque hæc ratio est regula actûum humanorum, ex quâ mensura bonitatis, vel malitiæ actûs humani desumitur. — 34.

Hinc *infertur* 1° quòd nullum bonum morale, nullum malum intelligi potest, sine respectu ad legem saltem naturalem.

2° Quòd libertas est necessariò requisita ad moralitatem actûs; nam actus humanus et moralis debet procedere à ratione deliberatâ, proindèque debet esse liber.

Sed errant qui constituunt totam moralitatem actûs humani in solâ libertate. Verum est quòd præexigitur libertas uti fundamentum moralitatis; sed falsum est solam libertatem formaliter constituere bonitatem vel malitiam actûs humani sine relatione convenientiæ, vel disconvenientiæ actûs cum rectâ ratione et lege. — 35.

ARTICULUS II.

De Principiis Moralitatis.

Theologi vocant principia Moralitatis ea, ex quibus fit, ut aliqua actio sit bona, vel mala, vel indifferens.

Tria recensentur hujusmodi principia, nempè *Objectum*, *Finis et Circumstantiæ*. Ut enim actio dicatur bona ex integrâ causâ, oportet ut sit consentanea legi, et rectæ rationi, tùm ex parte *objecti*, tùm ex parte *finis extrinseci* operantis, tùm etiam ex parte *circumstantiarum*.

Objectum à quo actus accipit essentialem, et primariam moralitatem, est illud circà quod versatur actus moralis, et primò, et per se attingitur ab ipso actu: sic res aliena est objectum furti, Deus est objectum actûs amoris.

Tale objectum non consideratur physicè et secundùm suam entitatem, secundùm quam est semper bonum bonitate entis, sed consideratur moraliter, quatenùs convenit, vel disconvenit rectæ rationi.

Si objectum est intrinsecè, et naturâ suâ conforme rectæ rationi, ut est amor Dei, erit immutabiliter bonum. Sin extrinsecè tantùm, et vi legis positivæ est

rationi conforme, uti jejunium, tunc potest esse aliquandò bonum, aliquandò verò malum ex circumstantiis. — 36.

Primum ergo principium Moralitatis est *objectum* quod si est bonum, vel malum moraliter, dat actui bonitatem vel malitiam essentialem. *Ratio*, quia sicut in naturalibus prima bonitas rei attenditur ex suâ formâ, quæ dat ipsi rei speciem, seu essentiale, et specificum, ità prima bonitas actûs humani attenditur ex objecto convenienti, in quod primariò fertur. Si objectum sit indecens, et inconveniens naturæ rationali, ex eo consurgit malitia essentialis actûs.

Alii volentes strictiori loquendi formulà uti, dicunt, actum humanum desumere suam moralitatem non ab ipso objecto, sed à modo tendendi in objectum, sive rationi consono, sive dissono. Et hoc modo explicant primò odium Dei, quod habet objectum optimum, et tamen est moraliter pessimum, quià voluntas fertur in Deum omni amore prosequendum, modo rationi maximè dissono, scilicet, odio habendo. — 37.

Secundum alterum principium moralitatis est *finis*, non intrinsecus operis, quod coincidit cum objecto, sed extrinsecus operantis, qui quatenùs conveniat vel disconveniat cum regulis morum dicitur bonus, vel malus moraliter.

Hinc si objectum sit bonum, finis verò operantis sit malus, actus humanus est totus malus ex malitiâ finis, quæ destruit omnem bonitatem. *Ratio* est, quià talis actus est simpliciter malus: improbat enim recta ratio, ut eligatur bonum ob finem pravum.

Si verò objectum est bonum, et finis etiam bonus, tunc actus humanus habet duplicem speciem bonitatis moralis, ut est dare eleemosynsam in satisfactionem peccatorum.

Si verò objectum sit indifferens, tunc finis bonus facit actum moraliter bonum, ut est ambulare ex obedientiâ: finis malus, facit malum, ut ambulare ad ostensionem luxûs. Finis malus facit actum ex malo pejorem, ut furari ad concubinam alendam; et facit ex bono malum, ut eleemosynam dare ad vanam gloriam. — 38.

Tertium moralitatis principium sunt *circumstantiæ*, quæ dare solent actui aliam bonitatem, vel malitiam accidentalem, quià hujusmodi bonitas, vel malitia supervenit actui jam constituto in suo esse in genere moris.

Circumstantiæ autem sunt, vel *Personæ*, quæ sæpè addit novam speciem malitiæ; ut si conjugatus vel voto castitatis obstrictus fornicetur; et aliquandò solùm auget malitiam intrà eamdem speciem. Hoc intelligitur tàm de personâ agente, quàm de patiente, ut si percutiantur benefactores.

Vel circumstantia est *Loci*, ut furari in loco sacro, quæ speciem mutat, et sic de aliis circumstantiis, *Temporis*, *Modi*, *Auxiliorum*, seu instrumentorum, quibus actus exequitur, quæ, ut de aliis diximus, possunt vel mutare, vel augere malitiam rei notabiliter, vel leviter intrà eamdem speciem.

Nota. — Quòd circumstantia leviter mala adveniens actui, non aufert totam ejus bonitatem, nec delet omne meritum; *ita communiter, etc.*

Hinc *infertur* pro praxi quòd confessarius debet interrogare pœnitentem, qui se accusat furatum esse, de fine intento. — 39.

Quæritur an actus externus addat aliquam bonitatem, vel malitiam moralem actui interno?

R.—*S. Thomas* docet quòd actus exterior non addit bonitatem, vel malitiam moralem intrinsecam, et per se suprà actum interiorem, sed gaudet tantùm bonitate, vel malitiâ intrinsecâ desumptâ ab actu voluntatis imperante.

Adjungit tamen aliquod præmium accidentale. Ut martyres, qui reverà pro Christo patiuntur, habent præmium accidentale, seu Laureolam suprà illos qui æqualis charitatis fervore mortem solummodò appetunt pro Christo.

Dixi, quòd actus externus non addit bonitatem, vel malitiam moralem *intrinsecam et per se* suprà interiorem; *per accidens* enim addit, regulariter loquendo, aliquam bonitatem vel malitiam accidentalem. Nam actus externus sæpè causa est et occasio ut actus internus fiat pejor, vel quià multiplicantur actus interiores, donec exequantur actus extrinsecè; vel quià actus interior habet majorem durationem quousque perficiat opus, quod statim perfici non potest; vel quia fit intensior per actum externum.

Prætereà, per actum externum magis hebetantur sensus, et potentiæ exteriores proniores redduntur ad malum; scandala pariuntur; aliquandò excommunicatio incurritur, vel irregularitas, vel obligatio ad restitutionem, quæ per actum interiorem non incurruntur. — 40.

CAPUT V.

De Indifferentiâ Actûum humanorum.

Actus humanus de quo solo hìc loquimur, dicitur indifferens vel in *specie*, vel in *individuo*.

Actus indifferens in *specie*, est actus spectatus in genere, abstrahendo à fine, et circumstantiis individualibus, comparatè tantùm ad objectum suum, quod neque est in se bonum, scilicet, rationi consonum, neque malum, id est, dissonum rationi, sed indifferens ad utrumque, ut ambulare, festucam levare, etc., quæ ex suâ specie, seu objecto, neque bona sunt, neque mala, sed ratione finis, aliarumque circumstantiarum honestari possunt, vel vitiari.

Actus verò indifferens *in individuo*, est actus consideratus prout est à parte rei secùndùm suum objectum, finem, et omnes circumstantias individuales, qui tamen neque bonus sit neque malus, sed indifferens. — 41.

His positis, *dico* 1° De fide certum est, non omnes actus humanos esse secundùm suam speciem, seu objectum indifferentes: sed quosdam esse de se bonos, ut actus Fidei, Spei, et Charitatis, etc.; quosdam verò de se malos, ut fornicatio, occisio innocentis, etc.; sunt enim quædam objecta de se rationi consona; sunt etiam alia de se rationi dissona. — 42.

Dico 2°. Certum quoque est dari quosdam actus, qui secundùm suam speciem sunt indifferentes, quià secundùm se, neque sunt boni, neque mali. — 43.

Dico 3°. Quòd non dantur actus indifferentes in individuo. *Ita. S. Thom. Bellarm. Suar., etc.* Nam homo tenetur omnes actus suos ad Deum referre, quandò agit cum deliberatione, et propter aliquem finem. Inquit enim Apostolus 1. *ad Cor.* 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Si ergò ad Deum refert saltem per intentionem virtualem, actus erit bonus; si non refert, erit malus: nullus igitur indifferens.

Scio Adversarios dicere, in verbis Apostoli contineri consilium non præceptum. Sed falsò; Patres enim agnoverunt præceptum non consilium. *Ita Augustinus, etc., etc.*

Hinc, pro praxi *colligimus*: Oportet sæpiùs in die, saltem manè, generaliter offerre Deo omnes actus suos, ut sic adimpleatur præceptum Apostoli, saltem intentione virtuali, omnia faciendi in gloriam Dei.

Hoc modo omnis actus etiam indifferens in specie fit bonus et virtuosus in individuo. Non requiritur quippe actualis relatio omnium sive verborum sive operum in bonum honestum; quod esset importabile pondus, et res innumeris scrupulis implexa; sed sufficit virtualis, ut diximus.

Undè, quamvis aliquis accedens ad mensam, non cogitet de conservatione vitæ, sed tantùm de cibi delectatione, ut ait *Gonet*, non propterea peccat, quià talem delec-

tationem, saltem virtualiter, vult propter conservationem vitæ, sicque non inordinatè illam appetit. — 44.

Hactenùs de Actibus Humanis, eorumque Principiis et Moralitate.

TRACTATUS II.

DE CONSCIENTIA,

SEU DE PROXIMA ET INTERNA REGULA ACTUUM HUMANORUM.

Conscientia definitur *judicium, seu dictamen practicum rationis, quo judicamus quod hìc et nunc est agendum ut bonum, aut vitandum ut malum.* — 2.

Dividitur autem Conscientia in Rectam, Erroneam, Perplexam, Scrupulosam, Dubiam et Probabilem.

CAPUT I.

De Conscientiâ Rectâ et Erroneâ.

I. Conscientia *recta* est ea quæ dictat verum; peccat ideò qui contrà eam operatur, cùm dicat Apostolus. *Rom. 4. Omne quod non est ex fide* (nempè ex dictamine Conscientiæ) *peccatum est.*

II. Conscientia *Erronea* est ea quæ dictat falsum, tanquam verum.

Hæc autem alia est Vincibilis, alia Invincibilis. *Vincibilis* est ea, quæ, cum debeat, et possit vinci ab operante, vel quià errorem jam advertit, vel saltem dubitat de errore, advertitque simùl ad obligationem illum vincendi, attamen negligit illum vincere. *Ita S. Anton. Suares, Sylv.* et alii *communissimè* ex *Sancto Thomâ.*

Notant autem *Salmanticences* non esse opus, ut diligentia adhibenda ad vincendum errorem sit maxima, sed sufficere ut sit communis et ordinaria.

Ignorantia *invincibilis* est, quæ moraliter vinci nequit, cum nulla cogitatio, nec dubium erroris veniat in mentem operantis, nec etiam in confuso, dum operatur, vel cum actionis causam ponit, prout latiùs explicabitur in *Tract. de Peccatis.* Ubi agitur de Advertentiâ ad peccatum requisitâ. — 3.

Hinc *dicimus* 1° Qui conscientiam vincibiliter erroneam habet, semper peccat, sive, juxtà eam, sive contrà eam operetur. Peccat enim agendo contrà eam, eligendo malum quod judicat esse malum: Peccat verò juxtà eam agendo, quià, cum errorem debeat et vincere possit, illum non deponendo, temerè operatur. — 4.

Dicimus 2° Qui conscientiam invincibiliter erroneam habet, non solùm non peccat juxtà eam operando, sed etiam aliquandò tenetur illam sequi. Ratio utriusque est: Non peccat, quià licet in se actio recta non sit, recta est tamen juxtà conscientiam operantis; tenetur autem juxtà eam aliquandò operari, si conscientia quæ est regula proxima, sic ei suggerit agendum. — 5.

Dicimus 3° Non solùm autem qui operatur cum Conscientiâ invincibiliter erroneâ, non peccat, sed etiam *probabiliùs* acquirit meritum. — 6.

Quæritur 1° An dari possit conscientia invincibiliter erronea circà præcepta juris naturæ?

R. — Hic breviter, quod potest dari circà Conclusiones mediatas et remotas à primis principiis, non verò circà Conclusiones immediatas et proximas (*a*). Est *communis*

(*a*) Nisi in rudibus, et ad breve tempus, vel nisi additâ aliquâ circumstantiâ apparenter cohonestante. -- H. Ap. n. 5.

sententia, quæ fusè probatur auctoritate præsertim. S. Tho. *Vide in Oper. Tract. de Legibus*, nº 170. — 8.

Quæritur 2. An dari possit Conscientia invincibiliter erronea in eo, qui putat opera tantùm esse peccatum, non autem peccandi desiderium?

R. — *Affirmant* id ut *probabiliùs Sanchez* et *Cardenas*. — Hanc tamen opinionem nunquàm *probabilem* censere potui, nunquàm enim intelligere valui, quomodò qui vult deliberatè actionem exercere, quà scit Deum offendi, possit inculpabiliter credere Deum non offendere, dùm efficaciter cupit illam exequi, quà certè agnoscit averti à Deo. — 9.

CAPUT II.

De Conscientiâ Perplexâ et Scrupulosâ.

I. Conscientia *Perplexa* ea est, quâ quis in medio duorum præceptorum constitutus peccare credit, quamcumque partem eligat.

Qui hujus modi conscientiâ laborat, si potest actionem suspendere, tenetur illam differre, donec consulat Sapientes: si verò suspendere nequit, tenetur eligere minùs malum, vitando potiùs transgressionem juris naturalis quàm humani, aut positivi divini. Si autem non potest discernere quidnam sit minùs malum, quamlibet partem eligat, non peccat, quià in hujusmodi casu deest libertas necessaria ad peccatum formale. — 10.

II. Conscientia scrupulosa ea est, quæ ob levia motiva absque rationabili fundamento (scrupulus est enim inanis apprehensio) sæpè formidat de peccato, ubi reverà non adest.

Signa Conscientiæ scrupulosæ hæc sunt: 1º Pertinacia judicii, quâ Scrupulosus Sapientum consiliis parere renuit, varios consulit, sed nullius judicio acquiescit; imò quantò magis plures audit, eò plùs perplexus evadit. 2º Frequens judicii mutatio ex levibus motivis; undè oritur inconstantia in agendo, mentisque perturbatio, præsertìm in operationibus externis, putà in celebratione Missæ, in Horarum recitatione, aut Sacramentorum administratione vel perceptione. 3º Habere reflexiones impertinentes plurium circumstantiarum, quæ in actione adfuerunt, vel adesse potuerunt. 4º In omnibus formidare de peccato, et mente hærere contrà Sapientum, ac etiam proprium judicium, et ideò nunquàm contentum esse unâ Confessarii assertione, sed sæpiùs eodem actu eamdem exquirere an in agendo juxtà consilium datum, conscientia esse possit immunis à culpâ. — 11.

Postquàm Confessarius ex signis suprà allatis jam perceperit Pœnitentem esse scrupulosum, præcribat ei hæc remedia. 1º Ut valdè humilitatem colat; sæpè enim scrupuli ex superbiæ vitio ortum habent. 2º Ut caveat à lectione librorum scrupulos excitantium, et Scrupulosorum conversationem evitet. 3º Ne diù moretur in examine Conscientiæ, præsertìm circà ea in quibus magis vexatur. 4º Ut fugiat otium, ex quo sæpè mens inanibus apprehensionibus impletur. 5º Ut instanter Deo se commendet, ad opem obtinendam parendi præceptis sui Directoris; hoc enim super omnia præcipuum, imò unicum potest dici remedium hujusmodi Infirmorum esse omninò acquiescere judicio sui Superioris, sive Confessarii, ut omnes docent Patres, Theologi et Spirituales Magistri. — 12.

Quapropter Confessarius enixè curet pœnitentibus scrupulis vexatis suadere, quòd omninò tutus incedit qui sui Directoris consiliis acquiescit et obtemperat in omnibus in quibus evidens peccatum non apparet; tunc enim non homini obedit, sed ipsi Deo dicenti, Lucæ 10. 16: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit.*

Contrà verò inculcet magno suæ salutis discrimini se committere, qui præceptis sui Confessarii renuit obedientiam præstare; tunc enim periculo se exponit amittendi non tantùm cordis pacem, devotionem, et in virtute progressum, verùm etiam mentem: quot enim Scrupulosi obedientiæ non acquiescentes, in amentiam ceciderunt! item, se exponit periculo corporis valetudinem amittendi, et quod deteriùs est, etiam animæ jacturam faciendi; nam eò possent scrupuli devenire, ut ad tantam eum redigerent desperationem, quâ vel sibimet mortem inferret, ut pluribus contigit, vel ut sic de suâ salute desperans, habenas ad omnia vitia amplectenda laxaret. — 13.

Præterea, satagat prudens confessarius hujusmodi pœnitentibus regulas potiùs generales, quàm particulares præscribere; regulis enim particularibus Scrupulosi ferè nunquàm se resolvere valent ad operandum; quià semper dubitant an regula illa præscripta possit valere pro casu occurrenti, qui sæpè videbitur ei differens à casu præterito cum Confessario collato. — 14.

Tripliciter autem Scrupulosi, ut plurimùm, scrupulis vexantur. Alii anguntur pravis cogitationibus, quibus assentiri sæpè timent. Alii propter confessiones præteritas, quibus dubitant an unquàm satisfecerint. Alii propter timorem peccandi in quâlibet operatione, quam acturi sunt.

Hinc 1° pœnitenti qui pavet cuilibet malæ cogitationi assensum præbere, imponat Confessarius, ut hujusmodi scrupulos omninò despiciat, affirmans non pravas cogitationes, sed tantùm pravos consensus esse peccata. Et in hâc materiâ non omittat semper uti regulâ illâ à Doctoribus sapienter traditâ, nempè, eos qui sunt timoratæ conscientiæ, nisi moraliter certò sciant se in gave peccatum consensisse, immunes à peccato esse judicandos; nam, ut ait *Pater Alvarez*, impossibile est ut peccatum in animam ab illo abhorrentem ingrediatur, quin ab eâ clarè agnoscatur. Quâ de re sæpè expediet Scrupulosis expressè imponere, ut à confessione hujusmodi cogitationum se abstineant, nisi tam certò sciant, se in illas consensisse, ut id jurare possint. — 15.

2° Pœnitenti, qui semper anxius est de præteritis confessionibus, quià formidat defecisse in integritate, vel in dolore, si ipse generalem confessionem jàm aliàs expleverit, aut per aliquod notabile tempus confessiones suas diligenter peregerit, huic imponat ut non ampliùs cogitet de culpis præteritis, nec de iis verbum faciat in confessione, nisi jurare possit certò peccata illa mortalia perpetrasse, et insuper nunquàm de illis confessum esse. Imò aliquandò, docent *Azor*, *Bonac*, *Layman*, et alii, potest quis taliter scrupulis angi, quòd licet ei videatur certò aliqua non dixisse, adhùc ad ea confitenda non teneatur (a)....

In hoc autem vehementer instet Confessarius, ut ei pœnitens obediat: quod si obedire recuset, eum objurget, communione privet, et quantùm potest, duritiem ejus retundat. Cùm Scrupulosis obedientibus blandè agendum est; cùm iis autem qui in obedientiâ delinquunt, maximus exercendus est rigor: hâc enim obedientiæ anchorâ destituti, nunquàm sanari possunt. — 16.

3° Illis denique Scrupulosis, qui in omni actione peccare formidant, imponat, ut liberè agant, scrupulosque despiciant, et contrà illos operentur, ubi evidens peccatum non apparet; quià ordinariè ipsi ob rationem perturbatam ex nimio timore, timent adesse peccatum ubi non est. Ideò oportet eis præcepto injungere, ut scrupulos vincant, ne amentes, aut omninò inutiles ad operandum evadant: et posteà de talibus actionibus abstineant in confessione se accusare; licet enim aliquandò errent sic agendo, attamen non peccant ratione odedientiæ, quam præs-

(a) Saltem, cùm certi non sunt. H. n. 19.

tare Confessario debent. Imò, sapienter docent *Sanch.*, *S. Anton.*, *Gerson*, *Salmant.*, *Caj.*, etc. Scrupulosum teneri aliquandò obligatione gravi adversùs scrupulos operari, cùm ex scrupulorum anxietate possit grave damnum timere in profectu spirituali, aut in valetudine corporis, vel mentis. — 17.

Nec refert, quòd ipse cùm Conscientiâ scrupulosâ, seu cùm actuali timore peccandi operetur; nam, ex *communi* et *verâ sententiâ* quam docent. *Conc.*, *Ronc.*, *Salm.*, *S. Anton.*, *Caj.*, *Bonac* et alii plurimi; Scrupulosus ità agens minimè peccat. *Ratio*, quià Conscientia scrupulosa, seu dictamen mentis ex scrupulis ortum non potest auferre assensum de actionis honestate priùs efformatum ex Confessarii judicio, vel alio modo. Idque præsertim valet, si urget obedientia Confessarii agendi contrà scrupulos, ubi evidenter culpa non cernitur. — 18.

CAPUT III.

De Conscientiâ Dubiâ.

Conscientia dubia ea est, quæ suspendit assensum pro utrâque parte dubii, remanetque anceps et hæsitans.

Dividitur autem Conscientia dubia in *practicè* dubiam, et *speculativè* dubiam.

Dubium verò dividitur: 1° In negativum et positivum. — *Negativum* est, quandò ex neutrâ parte occurrunt rationes probabiles, sed tantùm leves. *Positivum* est, quandò pro utrâque parte, vel saltem pro unâ adest grave motivum, sufficiens ad formandam conscientiam probabilem, licet cum formidine de opposito. — 20.

2° Dividitur dubium in speculativum, et practicum. *Speculativum* est, quo quis dubitat de rei veritate, v. g. an bellum aliquod sit justum, vel injustum. — *Practicum* autem dubium est, quo dubitatur de rei honestate, v. gr. an licet mihi, in tali bello dubiè justo, militare. Semper itaque distinguendum *Verum à Licito*. Dubium speculativum respicit *Verum*, practicum autem respicit *Licitum*. — 21.

His positis, *dicimus* 1° Nunquàm esse licitum, cùm Conscientiâ *practicè* dubiâ, operari; et casu quo aliquis operatur, peccat, et quidem peccato ejusdem speciei et gravitatis, de quo dubitat. — 22.

Quid si sciat quis, aliquid esse malum, sed dubitet an sit mortale, aut veniale, et cum tali dubio operetur?

R. — Alii censent hunc peccare graviter, vel leviter, prout in specie objectum peccati est grave, aut leve. Ità *Vasquez*, *Sanch.*, etc. — Alii censent semper peccare graviter. — Alii tandem cum *Navar.*, *Granad.* et aliis plurimis satis probabiliter tenent (*a*) tantùm venialiter peccare, si homo ille minimè advertit nec etiam in confuso ad periculùm graviter peccandi, neque ad obligationem rem examinandi, et modò objectum non sit certè per se peccatum grave: *adderem*, modò etiam homo sit timoratæ Conscientiæ. — 23.

Qui igitur est *practicè* dubius circà aliquam actionem, debet utique priùs dúbium deponere per principium certum, vel réflexum de honestate actionis illius; modò homo ille sit sufficiens ad formandam sibi Conscientiam *practicè* certam, et deindè potest operari. Si verò insufficiens sit, quia rudis est, tenetur Parochum, Confessarium, vel alium pium ac doctum consulere, et juxtà consilium agere.

(*a*) *Probabilius* tenent, etc., II. n. 3.

Qui verò dubius esset, sed omnibus ponderatis adverteret, dubium esse inane, hic benè potest dubium suum deponere sine aliâ reflexione, et sic actionem exequi; tunc enim si malitia illius ignoratur, ignorantia illa est omninò involuntaria, utpotè quæ studio superari non potest, prout docet *Angelicus*. — 24.

Dicimus 2°. Licitum esse operari cum conscientiâ *speculativè* dubiâ, semper ac operans per alias rationes, sive principia reflexa judicat *practicè* actionem suam esse certè moraliter honestam. — 25.

Horum principiorum principalissimum est illud, quod *lex dubia non potest certam inducere obligationem.* Veritas hujus principii evidenter mox infrà probabitur in dissertatione opinionis probabilis. Ex hoc autem primo efformatur secundum illud principium : *melior est conditio possidentis.* Quoties enim lex dubia minimè ligat hominem, homo utique remanet solutus, et liber ab obligatione legis, eoque casu licitè potest uti suâ libertate quam verè possidet, cùm lex est dubia.

Casu igitur quo possidet lex, pro eâ standum est; si verò possidet libertas, standum pro libertate. Ad dignoscendum autem pro quâ parte in dubiis stet possessio, videndum pro quâ stet præsumptio. Præsumptio verò stat pro eâ parte, quæ non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illud transfert in alteram : *factum* enim *non præsumitur nisi probetur*; quod est aliud principium approbatum. In dubio igitur factum non præsumitur, sed est probandum.

Si verò factum est certum, putà si Matrimonium certè est initum, et dubitatur, an ritè initum sit, aliud principium servari debet : *in dubio, omne factum præsumitur rectè factum.* Sive *in dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.* Sive : *standum pro valore actûs.* — 26.

Ex præfatis *infertur* 1° Quòd si lex est dubiè condita, vel dubiè promulgata, non obligat, quià possessio non stat pro ipsâ, sed pro libertate. Idem dicendum, si dubitatur, an in lege promulgatâ comprehendatur vel non aliquod onus; tunc enim non tenemur illud implere; quià pro illâ parte, de quâ lex est dubia, lex non possidet.

Contrà verò, si lex est certè condita, et certè promulgata, et indè oritur dubium an sit abrogata, vel revocata, aut dispensata, est observanda, quià tunc ipsa possidet. Sic etiam in dubio an lex per se justa fuerit acceptata, etiam observari debet, quià præsumendum est eam fuisse receptam ex illo alio principio : *in dubio, præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.* — 27.

Infertur 2°. Id quod de lege dictum est, dicendum esse etiam de voto. Votum enim est instar legis particularis, quam homo sibi imponit. Hinc, si quis dubitat, an emiserit votum, non tenetur illud implere, ut *communiter* docent *Cabassutius*, *Suar.*, *etc.*

Sic pariter, qui dubitat an in voto emisso comprehendatur aliquid, vel non, non tenetur ad votum, quoad partem de quâ dubitat : pro illâ enim parte votum non possidet. — Contrà verò, si quis est certus de voto, et dubitat de satisfactione, tenetur quidem ad votum, quià tunc votum possidet. — 28.

Nisi probabilitas sit talis, quòd præsumere faciat quâdam certitudine morali, voto jam fuisse satisfactum. — Quod autem dicimus de voto, intelligendum est etiam de satisfactione Pœnitentiæ sacramentalis. — 29.

Si quis autem votum emisisset, et posteà opus promissum jam præstitisset, immemor tamen obligationis ex voto contractæ, valdè probabiliter non tenetur opus illud iterùm præstare ut docent *Suar.*, *Laym.*, *Sanch.*, *Bonac.* cum *Less.* et aliis *communiter.* Hoc tamen procedit semper ac vovens certè judicare potest, quòd si memor voti fuisset, pro illius satisfactione applicasset opus illud; quod utique communiter præsumendum est; quisque enim generalem voluntatem habet priùs oneri ex obligatione debito faciendi satis, proindè opera supererogationis addendi. — 30.

Infertur 3° Quòd subditus, quamvis non teneatur obedientiam præstare Superiori

præcipienti in iis quæ sunt certè illicita, tenetur verò in iis de quibus dubium est an sint licita vel non; quià in dubiis standum est pro superiore possidente jubendi potestatem, quâ, in dubio, expoliari nequit. Ità *communiter Cajet.* et alii plures cùm *S. Antonin. S. Bonavent., etc.*

Limitant verò *Sotus*, *Tournely*, *Lessius*, *Sanch*, *etc. Communissimè* quotiès res præcepta esset valdè difficilis et molesta, nempè, si subditus obediendo, deberet se vel alterum exponere periculo gravis damni spiritualis, vel temporalis. Hæc fusiùs exponemus tractando *de Præceptis particularibus.* N° 47. — 31.

Infertur 4°. Quòd adolescens dubitans, an vigesimum primum annum expleverit, non tenetur ad jejunium. Dubitans verò an pervenerit ad annum sexagesimum, quo completo, *probabiliter* homo solvitur jejunio, ut dicemus tractando *de præceptis Ecclesiæ*, n° 1036, tenetur ad jejunium, quià tunc possidet jejunii præceptum.

Idem dicendum de eo, qui est in Sabbato, et dubitat an transierit hora mediæ noctis; tunc enim nequit vesci carnibus, cùm adhùc possideat præceptum abstinentiæ. Secùs verò, si quis dubitat de hoc in feriâ quintâ, quià tunc, post adhibitam diligentiam, licitè potest edere carnes cùm adhùc possideat libertas. Ità *Laym., Sanch., etc.* 32.

Infertur 5°. Quòd si post matrimonium bonâ fide contractum, supervenit dubium de valore illius, antè inquisitionem veritatis dubitans non potest petere, sed tenetur reddere, quià conjux dubium ignorans adhùc possidet jus petendi. Post verò inquisitionem, dubitans potest etiam petere, ut *probabiliùs* tenent *Soto, Habert, Roncaglia, etc. Vide de matrimonio*, *n°* 903 et 904. — 33.

Quæritur 1° quid dicendum in dubio, si aliquid cibi vel potûs deglutiveris, an possis tunc Eucharistiam accipere?

R. — *Negant Sanch.*, *Roncaglia*, *Salmant.* cum aliis: tùm quià, ut aiunt, legi certæ non communicandi sine jejunio non satisfacit per dubiam satisfactionem; tùm quià id videtur gravi irreverentiâ non carere.

Alii tamen, ut de *Lugo*, *Castrop*, *Layman*, *Lacroix*, *Sa*, *etc.* dicunt in tali dubio benè te posse communicare. *Ratio* horum est, quià lex jejunii non est positiva, ità ut præcipiatur jejunium tanquàm requisitum ut absolutè necessarium ad communicandum; sed est prohibitiva, quâ prohibetur quisque accedere ad communionem, si aliquid cibi aut potûs sumpserit, ne conjungatur terrenus cibus cum divino.

Posito igitur, quòd lex jejunii est prohibitiva, probandum est factum jejunii fracti, ut quis communicare prohibeatur. In dubio autem an factus sit casus, quo vigeat prohibitio legis, non tenetur is abstinere à communione, dùm adhùc tunc possidet sua libertas.

Ratio hæc non videtur contemnenda ut futilis: saltem eo casu, lex prohibens communionem non videtur certa, et tanquàm dubia non obligat; juxtà *dicta* n° 25 *et seq.* — 38.

Quæritur 2° an etiam idem dicendum, quòd possit communicare, qui dubitat utrùm post mediam noctem, cibum aut potum sumpserit?

R. — *Negat Lugo.* Sed, pace tanti viri, dicimus quòd ratio suprà adducta, quòd lex sit prohibitiva, non positiva, si valet pro primo casu, valet etiam pro secundo; prohibitio enim est non communicandi illis qui aliquid sumpserint post mediam noctem; si ergò, ne ipsi communicare possint, probandum est factum quòd aliquid sumpserint; probandum est etiam factum quòd aliquid sumpserint post mediam noctem. — 39.

CAPUT IV.

De Conscientiâ probabili.

Conscientia probabilis ea est, quâ quis innixus aliquâ opinione probabili, format sibi practicum dictamen rationis, ex certis principiis reflexis, sive concomitantibus ad licitè operandum.

Diversæ dantur probabilitatum species: alia enim est opinio tenuiter probabilis, alia probabilis, alia probabilior, alia probabilissima, alia certa moraliter, alia tuta, alia tutior.

Opinio *tenuiter probabilis* ea est, quæ aliquo fundamento nititur, sed non tali, ut valeat assensum viri prudentis ad se trahere.

Opinio *probabilis* ea est, quæ gravi fundamento nititur, vel intrinseco rationis, vel extrinseco auctoritatis, quod valet ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine oppositi.

Opinio *probabilior* ea est, quæ nititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ità ut contraria etiam probabilis censeatur.

Opinio *probabilissima* est, quæ nititur fundamento gravissimo, quapropter opposita censetur vel tenuiter, vel dubiè probabilis.

Opinio, sive sententia *moraliter certa*, ea est quæ omnem prudentem formidinem falsitatis excludit, ità ut opposita reputetur omninò improbabilis.

Opinio demùm *tuta* est ea quæ recedit ab omni peccati periculo.

Opinio *tutior* ea est quæ magis à tali periculo recedit, tametsi rationibus firmioribus non nitatur. — 40.

Insuper alia est probabilitas *facti*, alia *juris*.

Probabilitas *facti*, est quæ versatur circà rei veritatem, sive rei substantiam, nempè an Sacramentum cum tali materiâ collatum, sit validum aut nullum.

Probabilitas autem *juris* versatur circà honestatem actionis, id est, an liceat Sacramentum cum tali materiâ conferre. — 41.

His positis, *dicimus* 1° Illicitum esse uti opinione tenuiter probabili; ex propositione 3ª proscripta ab *Innocentio* XI, quæ dicebat: « Generatìm dùm probabilitate » sive intrinsecâ, sive extrinsecâ, quantumvìs tenui, modò à probabilitatis finibus non » exeatur, confisi, aliquid agimus, semper prudenter agimus. »

2° Semper licitum esse uti opinione probabilissimâ, ut constat ex propositione damnatâ ab *Alexandro VIII*, quæ dicebat: « Non licet sequi opinionem vel inter pro» babiles probabilissimam. »

3° Numquàm esse licitum uti opinione probabili probabilitate *facti* cum periculo damni alterius, aut suì ipsius; quià hujusmodi probabilitas minimè aufert periculum damni: si enim opinio illa est falsa, non evitabitur proximi, aut operantis damnum; nam, si v. g. Baptismus cum salivâ collatus, reverà est nullus, ità ut infans sine Baptismo remaneat, probabilitas in oppositum non potest utique efficere ut sit validus. — 42.

4° Secùs tamen esse de opinione quæ est probabilis probabilitate *juris*; tunc enim quisque licitè uti potest opinione illâ, formans sibi conscientiam moraliter certam de honestate suæ actionis. — 53.

Hinc *infertur* 1° non esse licitum in materiâ Fidei, et in omnibus ad æternam salutem necessitate medii spectantibus, sequi opinionem nec minùs probabilem, neque probabiliorem; sed tenemur sequi sententiam tutiorem, ac consequenter amplecti debemus Religionem magis tutam, qualis est procùl dubio nostra Catholica. — 43.

2° Medicum teneri adhibere medicamenta tutiora Infirmis profutura, nec posse uti remediis minùs probabilibus, relicto probabiliori, sive tutiori. — 44.

3° Judicem teneri judicare juxtà sententiam probabiliorem; ipse enim tenetur ex præcepto divino et humano jus suum cuique tribuere pro majori pondere rationum, quæ cuique favent.

Rectè verò advertit *Cardenas* cum aliis, quòd si Reus est in legitimâ possessione rei controversæ, et habet pro se rationem probabilem, nequit Judex eum spoliare, etiamsi Actor probabiliores rationes pro se adducat; possessio enim legitima, ut dicemus *in tract. de justitiâ, ubi de possessore dubiæ fidei*, dat possessori jus certum rei retinendæ, donec constet de jure alterius. Vide etiam dicenda *de præceptis particularibus, n°* 210, ubi id fusè probabitur. — 47.

4° Quòd in collatione Sacramentorum nequit Minister uti opinione nec probabili, nec probabiliori circà eorum valorem, sed teneri sequi sententiam tutam quæ est illa quæ vel est tutior, vel moraliter certa. — 48.

Dico, nisi *adsit necessitas*; etenim in extremâ necessitate benè uti possumus quâlibet opinione non solùm probabili, sed etiam tenuiter probabili pro valore sacramenti, ut rectè dicunt *Holsmann*, *Antoine*, et alii *communiter*, modò Sacramentum conferatur sub conditione, quià conditio satis reparat Sacramenti injuriam, si fortè invalidè conferatur; et contrà necessitas sufficiens et justa est causa Sacramenti conditionatè conferendi. Vide dicenda *de Bapt. n°* 103, *et de Pœnit. n°* 482. — 49.

Dicunt autem plures Doctores nos licitè uti posse opinione probabili, ubì præsumitur Ecclesia supplere; ut evenire potest in Sacramento matrimonii ad convalidandum contractum probabiliter tantùm validum, si fortè contractus ille est nullus ob impedimentum, quod Ecclesia supplendo aufert, et in Sacramento Pœnitentiæ ad supplendam jurisdictionem Confessarii, si fortè illa desit. Sed vide de hoc, *in sacramento pœnit. n°* 573. — 50.

5° Quòd si quis dubitat an id quod videt in sylvâ, sit fera, vel homo, non potest illud ferire, etiamsi probabiliter, aut probabiliùs existimet, illam esse feram. — 52.

Quæritur 1° Quandò non apparet medicamentum certum, potest-ne medicus uti remedio minùs probabili, probabiliori relicto?

R. — *Affirmant Azor, Salas, etc.* — Sed *probabiliùs negant Salm.*, *Sanch. Soto*, *Suares*, *Bonac;* quià Medicus non solùm ex charitate, sed etiam ex justitiâ, ratione officii, et taciti contractûs, tenetur providere meliori modo saluti Infirmi, à quo stipendium accipit. — 45.

Quæritur 2° Quandò desperatur de salute Infirmi, potest-ne Medicus applicare illi remedia, quæ ipse dubitat, an prosint, vel obsint?

R. *Certum est* et *commune* 1° Quòd si probabile sit, remedium fore profuturum, tunc potest, imò tenetur illud applicare, quandò certius non habet. *Salm.*

Certum est 2° Non licere applicare Infirmo etiam desperato remedium, de quo ignoratur an sit salutare, vel noxium, ad experimentum faciendum super Infirmo. Ità *communiter Salm.*, *Navar. Azor.*, *etc.*, quià illicitum est experimentum quærere cum periculo mortis Infirmi vel accelerationis illius.

Certum est 3° cum *Sanch.* et *Salm.* Quòd si remedium est dubiè profuturum, et certò non nociturum, omninò Infirmo est applicandum.

Quoad quæstionem autem duplex est sententia. *Prima negat*; quià nunquàm licet exponere Infirmum periculo mortis, nec illam accelerandi. Ita *Salm.*, *Castrop.*, *Sylv.*, etc.

Secunda tamen *sententia*, quæ *satis probabilis* est, et *fortè probabilior*, eamque tenent *Sanch.*, *Bonac.*, *Valent.*, *Busemb.*, etc. *Affirmat* esse licitum, quià cum de Infirmo desperatur, conformiùs est prudentiæ, et voluntati Infirmi, præsertim si ipse expressè in hoc consentiat, applicare illi remedium dubium, quàm illud omittere cum certitudine mortis. — 46.

Quæritur 3° An quod dictum est de administratione Sacramentorum, dicendum etiam sit de susceptione, ità ut nullus possit suscipere Sacramentum cum opinione probabili?

R. — *Prima sententia affirmat*, et hanc tenent *Carden. La Croix, Viva. Ratio* quià specialis reverentia debita Sacramentis exposcit, ut ea non exponantur periculo frustrationis.

Secunda verò *sententia* quam tenent *Pontius, Sanch, Vasq.* et alii *Negat; Ratio* quià nullam censetur Sacramento injuriam irrogare, qui utitur opinione probabili; nec videntur Sacramenta exposcere majorem reverentiam, quàm probabilem, quam exposcunt alia præcepta divina.

Ego tamen censeo non esse recedendum à primâ sententiâ, saltem quià secunda ferè numquàm poterit deduci in praxim à suscipientibus sinè proprio animæ detrimento. — 51.

MORALE SYSTEMA

Pro delectu opinionum, quas licitè sectari possumus.

Dico 1° Quòd si opinio, quæ stat pro lege, videatur *certè* probabilior, ipsam omninò sectari tenemur; nec possumus tunc oppositam, quæ stat pro libertate, amplecti. *Ratio*, quià ad licitè operandum, debemus in rebus dubiis veritatem inquirere et sequi: at ubì veritas clarè inveniri nequit, tenemur amplecti saltem opinionem illam, quæ propiùs ad veritatem accedit, qualis est opinio probabilior.

Dico 2° Quòd si opinio, quæ stat pro libertate, est tantùm probabilis, vel æquè probabilis, ac altera quæ stat pro lege, nec etiam ipsam quis sequi potest, eò quòd sit probabilis: nam ad licitè operandum, sola non sufficit probabilitas, sed requiritur moralis certitudo de honestate actionis. Proptercà falsum reputo effatum illud commune inter probabilistas, nimirùm, *qui probabiliter agit, prudenter agit.*

Dico 3° Quòd, duabus æquè probabilibus opinionibus concurrentibus, quamvis opinio minùs tuta teneri non possit, quoniàm, ut diximus, sola probabilitas (*nota*, sola probabilitas) haud firmum præbet fundamentum ad licitè operandum; attamen opinio illa, quæ stat pro libertate, cum æquali potiatur probabilitate, ac opposita, quæ stat pro lege, grave quidem immittit dubium an existat lex, quæ actionem prohibeat, ac proindè sufficienter promulgata minimè dici potest; ideòque, dùm eo casu promulgata non est, nequit obligare; tantò magis quòd *lex incerta non potest certam obligationem inducere* (*a*). Et hæc est sententia *D. Thomæ*, quam ego sequor, et quæ *certa* mihi apparet, tùm ob auctoritatem Theologorum, atque

(*a*) Hic opus est ut ego quid circà meum systema moneam, quod est omninò monendum; et est, quòd cùm dubitatur an opinio legi favens sit æquè probabilis, aut parùm probabilior, tùm locum habet idem principium, quod *lex dubia non obligat;* tali enim casu ipsa lex non desinit esse strictè dubia; nam, tunc quamvis aliqua pro lege major adesset probabilitas, cùm dubitatur an hæc major probabilitas adsit vel ne, præponderantia erit tam levis et minima, ut nihil facienda sit præ illo effato communiter ab ipsis Adversariis admisso, quòd *parùm pro nihilo reputatur.* Secùs autem esset, quandò excessus esset evidens, atque certus, quià tunc opinio legi favens erit certè et multùm probabilior; et statuatur quod cùm opinio legi favens est certè probabilior, tunc est quoque multùm probabilior; ideòque tunc, uti à principio dictum fuit, lex est jam moraliter promulgata, ideòque obligat, et est procùl dubio observanda. -- H. 77.

Patrum; tùm ob rationes intrinsecas, quæ non jam fucatæ sunt, sed certæ ac evidentes.

Theologorum princeps *D. Thomas*, sic docet: « Lex quædam regula est, et mensura » actûum, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahi- » tur; dicitur enim lex à ligando, quià obligat ad agendum. » Hinc, prosequitur S. Doctor ad docendum quod hæc regula et mensura, ut hominibus applicetur, et ipsi ad eam servandam teneantur, debet eis promulgatione manifestari. « Lex » imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ: regula autem et mensura im- » ponitur per hoc, quod applicatur his quæ regulantur et mensurantur. Undè » ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet » quòd applicetur hominibus, qui secundùm eam regulari debent. Talis autem » applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsâ promulga- » tione. Undè promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quòd lex habeat suam » virtutem. »

Quòd autem lex nequeat subditos obstringere, nisi eis sit promulgata, est Axioma apud omnes compertum. « Leges tunc instituuntur, cum promulgantur, » scribit *Gratianus*.

Lex verò ut obliget, non tantùm promulganda est, sed etiam promulganda ut certa. Ex hujusmodi fundamento firmitatem haurit nostra sententia, nempè *non posse legem incertam certam obligationem imponere.*

Dicimus igitur, neminem ad aliquam legem servandam teneri, nisi illa ut *certa* alicui manifestetur. Omnes enim ad asserendum conveniunt, quòd lex, ut obliget, debet esse certa ac manifesta, debetque uti certa manifestari sive innotescere homini cui promulgatur.

Audiamus de hoc quod *communiter* tradunt Doctores, et maximè inter alios, 1° *S. Thomas*, præter relata superiùs, sic dicit: « Nullus ligatur per præceptum » aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. » — 2° « Necesse est, *ait Gerson*, » dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam, per solam suam volun- » tatem nundùm potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. » — 3° S. Isidorus loquens de conditionibus legis, dicit: « Erit autem lex manifesta, etc. »

Hanc sententiam secuti sunt *communiter* Auctores tàm antiqui quàm recentes. Inter tot alios, sint 1° *S. Raymundus* qui sic scripsit: « Non sis pronus judicare » mortalia peccata, ubì tibi non constat per certam scripturam. » — 2° *Lactantius* sic: « Stultissimi hominis est præceptis eorum velle parere, quæ utrùm vera, aut » falsa sint, dubitatur. » 3° *Dominicus Soto* sic: « Quandò sunt opiniones probabiles » inter graves Doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam. »

Nostram sententiam sic brevibus confirmat *S. Augustinus*: « Quod enim contrà » fidem, neque contrà bonos mores esse convincitur (*nota* convincitur), indifferenter » esse habendum. » *S. Gregorius Nazian.* sic: « Aut rem ità se habere proba, aut » si id nequis, ne condemnes; quòd si res dubia est vincat humanitas et facilitas. » Item; *S. Bernardus*, sic: « Sanè ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut » certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati, quod sentitur, non obviat. »

Posito igitur principio à *D. Thomâ* tradito, ac satis superque probato, nempè quòd *nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti*, quod idem est ac dicere *non posse legem incertam, certam obligationem inducere*; necessariò eruitur esse moraliter certum, quòd ubi duæ opiniones æqualis ponderis concurrunt, non est obligatio sequendi tutiorem.

Si quis autem de hujus sententiæ certitudinis rationem exposcat, breviter ei ex omnibus in hoc monito probatis respondebitur, quià *lex dubia non obligat.* Et si quærere pergat cur lex dubia non obliget; respondebimus hoc succincto argumento: *lex non sufficienter promulgata non obligat;* lex dubia non est sufficienter promulgata, quià dùm lex est

dubia, promulgatur sufficienter dubium, sive quæstio, sed non promulgatur lex; ergò lex dubia non obligat.

Qui argumentum hoc inficiari vellet, probare deberet, vel quòd lex etiam non promulgata obligat, vel quòd lex dubia est verè promulgata; contrà id quod expressè docet S. Thomas et alii *communiter*; sed nunquàm harum propositionum ullam probabit in æternum.

Hæc tandem sit conclusio hujus sententiæ: spectato pondere æquali utriusque opinionis, homo dubius maneret, neque operari posset; spectatâ autem vi legis, cùm ipsa eo casu non sit sufficienter promulgata, non obligat, nec ligat. Et ideò homo, utpotè ab hujusmodi lege dubiâ non ligatus, redditur certus de suâ libertate, et sic licitè operari potest.

Sed *objicies* : 1° Aliam esse promulgationem legis; aliam legis divulgationem, sive notitiam privatam quam subditi de lege recipiunt; et legem, cùm jam promulgata fuit, sine hâc notitiâ à subditis acceptâ, eos obstringendi virtutem habere; ergò, etc.

R. — *Concedimus* quòd, ut lex humana vim habeat obligandi, sat est ut Communitati promulgetur, nec ut notitia ad quemcumque perveniat subditum, requiritur; sed *advertendum*, quòd id valet tantùm quoad materiale legis objectum, quod à lege præceptum, aut vetitum fuerit, non tamen quoad conscientiæ obligationem legem servandi; ergò, etc.

Objicies 2° Ab æterno promulgatas fuisse leges divinas, habuisseque perfectam virtutem obligandi; ergò, etc.

R. — Lex æterna, respectu hominum non est propria lex; propria enim lex quoad ipsos est lex naturalis quæ licet sit participatio legis æternæ, ipsa tamen est ea, quæ propriè homines ligat, cùm lex naturalis tantùm hominibus promulgetur, et rationis lumine applicetur. Saltem *dico*, proùt alii Theologi loquuntur, quod lex æterna, quamvis in se vim habuerit obligandi in actu primo, attamen non fuit lex obligans actualiter, et in actu secundo, donec fuerit proposita, et per ejus cognitionem creaturis applicata.

Præterea, quamvis admittamus legem æternam esse propriam legem respectu etiam hominum, atque habere vim in actu primo eos obligandi, quid indè? Equidem, æterna lex non ligat in actu secundo, quousque creaturis promulgetur, et, per ejus cognitionem applicetur, ergò, etc.

Objicies 3° Sed si lex æterna fuit vera lex, antequàm homines eam cognoscerent, verè priusquàm lex ipsis innotesceret, homines obligavit, cùm sit essentialis proprietas cujuscumque legis obligare; ergò, etc.

R. — Et *distinguo* : alia est proprietas legis promulgatæ, alia legis non promulgatæ. Proprietas legis promulgatæ est perfectè obligandi actualiter, et in actu secundo. Proprietas autem legis non promulgatæ est obligandi imperfectè tantùm in actu primo; lex enim non promulgata habet siquidem in se vim intrinsecam obligandi, sed dumtaxat in futuro, pro tempore quo ipsa intimata, et per notitiam applicata fuerit; quamdiù verò non fuerit applicata, ipsa non obligat, nec virtutem habet actualiter obligandi; ergò, etc.

Objicies 4° Lex naturalis promulgatur in habitu, cùm Deus animam creat, eamque in corpus infundit, quià tunc in eâ lumen imprimit; ergò, etc.

R. — Lex, juxtà *S. Thomam*, tunc homines ligat cùm eis applicatur per ejus notitiam, sive cognitionem. Tunc igitur lex naturalis promulgatur, cùm creatura legem audit per vocem Ecclesiæ, aut inspicit per lumen rationis. Hoc autem lumen quo discernimus bonum et malum, et in quo lex naturalis consistit, inquit *S. Antoninus*, non priùs ostendit homini bona et mala, quàm homo usum rationis habet. Ergò lex naturalis non promulgatur homini, nisi cùm ipse ad rationis usum pervenit.

Undè, *concludendum* quòd propriè et strictè loquendo, in infusione animæ non jam inseritur lex, sed inseritur lumen quo lex cognoscenda erit ab homine, cùm pervenerit ad usum rationis, sive inseritur potentia, capacitas, sive habilitas ad legem cognoscendam tempore usûs rationis. Et tunc, cùm homo legem cognoscet, lex ei perfectè et verè promulgabitur, eumque ligabit; alioquin usque dùm lex non deducitur in hominis notitiam ex promulgatione, docet *S. Thom.* legem virtutem obligandi non obtinere.

Objicies 5° : Legis æternæ possessio nostræ libertatis possessionem antecedit, ideòque in dubiis opinio quæ stat pro lege præferri debet. Ergò, etc.

R. — Jam suprà vidimus quòd Theologi dicunt legem æternam respectu hominum non esse verè et propriè legem. Sed, concesso quod sit, nequaquàm dici potest legis æternæ obligationem possidere antecedenter ad libertatem à Domino homini donatam. Quamvis enim nulla sit in Deo cognitionis, et consilii successio, quià omnia Deo ab æterno præsentia fuerunt, nihilominùs *prioritate rationis* sive *naturæ*, homo in mente divinâ antè legem contemplatus est; priùs enim à legislatore considerantur subditi juxtà propriam naturam et eorum statum, et propterea consideratur lex conveniens eis imponenda. Dico *conveniens*; siquidem Deus aliam legem statuit pro Angelis, aliam pro Hominibus: et pro his, aliam pro Sacerdotibus, aliam pro Laicis; aliamque pro Conjugatis, aliam pro Cœlibibus. Ità *D. Thomas*. Ergò, etc.

Objicies 6° : Ergò homo nascitur liber et independens?

R. — Neutiquàm, nascitur potestati divinæ subjectus, et consequenter obligatus omnibus parendi præceptis quæ Deus illi imposuerit; sed ut homo hujusmodi præceptis ligetur, requiritur ut illa ipsi promulgentur et innotescant per rationis lumen; sed donec præceptum non est homini manifestatum, possidet ipse libertatem illi à Deo donatam, quæ cùm sit certa, non nisi à præcepto certo ligatur; et cùm lex sit regula et mensura quâ homo suas actiones regulare et mensurare debet, oportet quidem ut hæc regula et mensura incerta non sit.

Objicies 7° : Regulam sacrorum Canonum illam : *in dubiis tutior via est eligenda.*

R. — *Concedo* quoad omnia dubia practica et facti; sed non quoad omnia dubia speculativa et juris, ut dicunt, *S. Antoninus* etc.

Sed quid per illa verba Canones præcipiunt? præcipiunt in dubiis tutiorem viam esse eligendam. Dicitur itaque in *dubiis*; sed si non simus in dubiis? quid obstat regula illa, si homo alicui principio certo innititur? Tunc sibi jam format conscientiam moraliter certam de honestate actionis, et à finibus dubietatis egreditur, nec ampliùs dici potest eum esse in dubiis.

Prætereà ipsimet Adversarii concedunt, præfatam regulam sequendi partem tutiorem locum non habere in materiâ justitiæ; at si regula Canonum sequendi quod est tutiùs, esset universalis pro omnibus dubiis, etiam qui legitimè rem possidet, in dubio an res sit aliena, de illâ exspoliari teneretur; sed *D. Augustinus* contrarium docet, inquiens: « In jure prædiorum tamdiù quisque bonæ fidei possessor » rectissimè dicitur, quamdiù se possidere ignorat alienum. »

Objicies 8° : Textum Ecclesiastici 3. 27. : *Qui amat periculum, in illo peribit*; ergò, qui in periculum se immittit transgrediendi legem, jam peccat.

R. — Qui opinione æquè probabili utitur, principio certo innixus, est quidem in periculo transgrediendi legem, sed non peccandi. Hoc sequitur ex dictis.

Sed *Dices* : Qui se immittit in periculum eam transgrediendi, certè peccat ex Scripturâ allatâ : *Qui amat periculum, in illo peribit.*

R. — Ergò *resumo*, ad hoc periculum vitandum semper opus erit strictum amplecti Tutiorismum, non aliter operando, quàm cum morali certitudine absolutâ et immuni ab omni formidine, quòd opinio illa quam quis sequi vult, sit vera.

Minimè, ipse respondebis, satis est, quòd illa opinio sit probabilissima.

Sed ego repeto, quod ille, qui credit non posse teneri in praxi aliquam opinionem minùs tutam, nisi probabilissima sit, cùm magnâ difficultate poterit sibi formare dictamen certum ad operandum, nisì strictum amplexetur Tutiorismum, quod solummodò ab omni periculo legem transgrediendi immune, atque liberum est.

Objicies 9° : Qui tutiores opiniones amplectitur, tutiùs incedit.

R. — Nefas quidem est divinarum legum observantiam relaxare plùs quàm licet, sed non minùs est malum, divinum jugum plùs quàm oportet durum aliis reddere. Audi de hoc *Cabassutium* : « Nimia severitas dùm homines ad nimìs ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit; salvandos, ut ait D. Bonaventura, » damnat et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim » ut miseri homines, hâc auditâ rigidiore doctrinâ, credant, vel dubitent inesse » mortalem culpam, ubì nulla est; sed tamen rei difficultate victi ex erroneâ conscientiâ mortaliter peccent, et damnentur. Rectè ergò dicit D. Bonaventura : Cavenda est » conscientia nimìs larga et nimìs stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda » desperationem; item prima sæpè dicit malum bonum, secunda è contrà bonum » malum; item prima sæpè salvat damnandum, secunda è contrà damnat salvandum. »

Ego, ut sincerè veritatem fatear, cùm Theologiæ Moralis scientiæ vacare cœpi, quià rigidioris sententiæ magistrum mihi audire contigit, pro hâc, strenuè, cùm aliis, tunc temporis, contendebam; sed posteà meliùs rationes hujus controversiæ discutiens, opposita sententia quæ pro opinione æquè probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit : et quidem inductus ab illo pluriès hìc repetito principio, quòd *lex dubia non potest obligare.* Hìnc persuasus remansi, nefas esse conscientias, cùm opiniones sunt æquè probabiles, ad tutiorem sequendam adstringere cùm periculo in plurimas formales culpas incurrendi; et quò diligentiùs rationes nostræ sententiæ perpendere satègi, eò magis certæ mihi visæ sunt.

Cæterùm protestor, quòd sicut Confessarios illos non approbo, qui nimiæ austeritati adhærentes facilè damnant usum plurimarum opinionum, quæ gravi fundamento nituntur; ità contrà neque approbare possum eos, qui, de facili, opiniones, sinè certo fundamento, tanquàm probabiles acclamant. Confessarius, antequàm aliquam opinionem amplexetur, tenetur utique intrinsecas rationes perpendere, et cùm ei occurrit ratio aliqua convincens pro tutiori opinione, cui adæquatam responsionem suppetere non aspicit, tunc oppositam minùs tutam amplecti non potest, quamvis plurimorum Doctorum auctoritas ipsi faveat; modò auctoritas non sit tanti ponderis, ut videatur ei magis quàm rationi apparenti deferendum.

Hoc pro *theoriâ*, sed quantùm ad *praxim* spectat deligendi opiniones, quæri solet, an expediat rigidas, an benignas præferre?

R. — Ubi agitur de removendo pœnitente à periculo peccati formalis, Confessarius debet, generaliter loquendo, et in quantùm prudentia christiana suggerit, benignis opinionibus uti; ubì verò opiniones benignæ proximiùs reddunt periculum formalis peccati, proùt sunt nonnullæ Auctorum opiniones, v. g. quoad vitandas occasiones proximas, et aliæ hujus generis; tunc semper expedit, ut Confessarius utatur, imò dico, quòd ipse ut Medicus animarum tenetur uti opinionibus tutioribus, quæ Pœnitentes ad se servandos in statu gratiæ conducunt.

Nescio autem, quomodò possit cùm bonâ conscientiâ doceri, genericè loquendo, quod Pœnitenti, qui ob confessionem culparum suarum peractam, jus certum ad absolutionem jam fuerit adeptus, possit ipsa ei negari, eò quòd Pœnitens inter duas æqualis ponderis opiniones nolit tutiorem sequi. Hic est rigor ille, quem immoderatum et injustum procùl dubio reputo et reprobo, cùm austeritas hæc causa esse potest, quòd plures animæ damnentur; dùm aliàs plures Auctores invenio etiam probabilioristas, tam modernos, quàm antiquos, qui oppositum docent.

His perspectis, oportet ut sint animi valdè audentis Confessarii illi, qui Pœnitenti opinionem tutiorem, dùm opposita minùs tuta est æqualis ponderis, amplecti nolenti, post suorum reatûum confessionem, absolutionem denegare non dubitant. — 53.

TRACTATUS III.

DE LEGIBUS,

SEU DE REGULA REMOTA ET EXTERNA ACTUUM HUMANORUM.

De Naturâ et Divisione legis. — De Auctore legis, seu de Potestate leges condendi. — De Obligatione legis. — De Subjecto legis. — De Modo leges adimplendi. — De Causis excusantibus ab obligatione legis. — De Dispensatione legis. — De Cessatione et Interpretatione legis. — De Consuetudine.

CAPUT I.

De Naturâ et Divisione Legis.

I. Lex vel Præceptum, prout hìc indistinctè accipitur, *est recta agendorum aut omittendorum ratio.*

Attamen, cùm à Superiore non Communitati, sed alicui tantùm, aut aliquibus in particulari, aliquid præcipitur, non appellatur lex; sed præceptum tantùm. *Suar.*, *Laym.*, *etc.* — 90.

II. Dividitur præceptum 1° in *affirmativum* et *negativum*. Illud est quod bonum præcipit, hoc quod malum prohibet. Differunt inter se, quòd *affirmativum* obligat quidem semper, sed non ad semper, seu non pro omni tempore; *negativum* obligat, et ad semper. — 101.

2° In *naturale* et *positivum*. Præceptum naturale, seu juris naturæ, est dictamen, seu judicium nostræ rationis, quo per lumen nobis ab Auctore naturæ impressum statuimus, quid agendum, et quid vitandum sit.

Præceptum positivum, seu juris positivi est, quod liberâ Dei, vel hominum voluntate positum est, et ex eâdem dependet. — 102.

3° Præceptum positivum dividitur in præceptum *juris divini*, quod scilicet, à Deo traditum est, et in *juris humani*, quod ab homine.

4° Positivum divinum dividitur in præcepta *veteris* et *novæ legis*. — Lex vetus continebat præcepta moralia, cæremonialia, et judicialia. — Lex nova continet præcepta supernaturalia Fidei et Sacramentorum.

5° Positivum humanum dividitur in præceptum *Juris ecclesiastici*, sive canonici, quod auctoritate Ecclesiæ, scilicet Summi Pontificis, aut Concilii statutum est; et *Juris civilis*, seu politici, quod fundatur in potestate seculari. — 103.

6° Lex civilis dividitur in leges *Imperiales*, quæ dicuntur *Jus Commune*, divisum in *Digestos*, *Codicem*, et *Instituta;* et in *Leges Regias particulares Regnorum*, quæ dicuntur *Jus Municipale*.

7° Lex autem Canonica comprehenditur in quinque voluminibus, quorum primum est *Decretum Gratiani*, quod *veriùs* vim legis non habere, præter illam quam ex se habent decreta in ea contenta, dicunt *Salm.* — Secundum. *Decretales.* — Tertium. *Sextus decretalium.* — Quartum. *Clementina*, et *Extravagantes.* — Quintum. *Bullarium.* Hi libri constant sancitis Pontificum, et Conciliorum statutis, et sine dubio vim legis habent. — 105.

CAPUT II.

De Auctore Legis, seu de Potestate Leges condendi.

I. Certum est dari hominibus potestatem ferendi leges; sed potestas hæc quoad leges civiles à naturâ nemini competit nisi Communitati hominum, et ab hâc transfertur in unum, vel in plures à quibus Communitas regitur.

Undè :

1° Summus Pontifex nequit leges civiles ferre nisi in populos qui ejus temporali ditioni subduntur. Poterit tamen abrogare, vel corrigere leges civiles aliorum Principum si opponantur æquitati.

2° Reges et Principes Supremi, qui Superiorem non agnoscunt, leges civiles ferre possunt in suis ditionibus.

3° Circà Reginas regni hæredes, dubitatur inter D. D. nam, si conjugatæ non sint, certum est ferre posse leges; si verò sint conjugatæ, etiam constante matrimonio, ad ipsas pertinere potestatem gubernandi, et indè ferendi leges, *probabiliùs* putant *Salm.*, *Suar.*, *Pal.*

4° Eamdem potestatem habent Respublicæ.

5° Aliæ verò Civitates non exemptæ nequeunt ferre leges nisi ex consuetudine, aut concessione Principis. Possunt tamen aliqua statuta condere quibus vi contractûs obligentur Cives, vel alia præcepta statuere temporalia, non perpetua, revocabilia tamen à Principe, quibus subditi teneantur. — 104.

II. Certum est adesse in Ecclesiâ potestatem ferendi leges, immediatè à Christo Domino Ecclesiæ Institutore communicatam.

Undè :

1° Hanc potestatem certè habet Summus Pontifex, tanquàm Caput universale, Christi Vicarius, successor sancti Petri cui totum Ecclesiæ regimen à Christo fuit commissum, independenter à Conciliis. Ità *Salm.*, *Bellar.*; *Caj.*, *Laym.*, *etc.*

2° Concilia Generalia etiam possunt ferre leges pro totâ Ecclesiâ, modò sint congregata de licentiâ Summi Pontificis, et pro loco ac tempore ab ipso assignatis. — Sed, ut leges seu definitiones ab Æcumenicis Conciliis editæ robur habeant, necessariò requiritur ut expressè à *Papâ* confirmentur, quandò ipse non est Concilio personaliter præsens. Ità *S. Th.* et *communiter* nostri D. D. ut *Card.*, *Suar.*, *Laym.*, *Pal.*, *Salm.*, etc. —Et confirmatur exemplo tot Conciliorum Generalium, quæ post confectas definitiones necessarium duxerunt confirmationem Pontificis petere et obtinere.

Hinc meritò ab *Alex. VIII* proscripta fuit prop. 29 quæ dicebat : « futilis et toties » convulsa est assertio de Pontificis Romani suprà Concilium Œcumenicum authoritate, » atque in Fidei quæstionibus decernendis infallibilitate. »

Hanc falsissimam propositionem plenè et ex principiis confutari valdè prodest ad firmanda tàm Fidei quàm morum dogmata : omnes enim propositiones à Pontificibus damnatæ, licet non omnes sint hæreticæ, sed aliæ temerariæ, aliæ scandalosæ, etc. Tamen, accidente Pontificis definitione, tenendum est de Fide quòd illæ propositiones verè sint temerariæ, vel aliâ inficiantur notâ quam ipsas pati Pontifex declaravit; et ideò quidem esset hæreticus, qui easdem tamquàm veras et licitas sequeretur aut propugnaret.

Quâ de re, vide dissertationem in auctore n° 110.

Verum est quod cæteris Apostolis etiam fuit collata potestas universalis Ecclesiam gubernandi, diverso tamen modo ac fuit concessa *S. Petro*, qui poterat eos obligare, et ipsorum leges abrogare. Ità *Salm.*, *Suar.*, *Caj.*, etc.

3° Episcopi qui successores sunt Apostolorum, benè ferre possunt leges pro suis diæcesibus sine consensu Capituli; exceptis rebus quæ cedere possunt in præjudicium

Capituli, vel Cleri. Et hanc potestatem à Pontifice illos recipere, dicunt *S. Th.*, *S.*, *Antonin.*, *Sot.*, *Pal.*, etc.; sed alii asserunt illos eam immediatè à Christo Domino recipere.

Cœterùm, hæc quæstio est tantùm de nomine; nam ex unâ parte, certum est quod Episcopi licet immediatè recipiant hanc potestatem à Christo, semper tamen suscipiunt cum subordinatione ad Papam; et ex aliâ, licet Episcopi recipiant à Pontifice, possunt tamen leges ferre absque ejus licentiâ, modò non opponantur legibus Pontificis et modò potestas circà aliqua non sit Pontifici reservata.

4° Archiepiscopi autem non possunt ferre leges in diæcesibus suffraganeis nisì ex consuetudine id habeant.

Concilia Provincialia sive Nationalia alicujus Nationis; sive Provincialia alicujus Metropolis, nempè Episcoporum cum suo Archiepiscopo, sive Synodalia, in quo Episcopus cum suis Parochis, etc., conveniunt, ferre etiam possunt leges perpetuas pro suo territorio.

6° Capitula autem nequeunt condere leges sine consensu Episcopi, nisì tantùm circà suos capitulares. Ità *Salm.*, *Sylvest.*, etc.; sed *rectè affirmant Salm.* cum *Laym.*, *Bon.*, *Suar.*, etc. posse Capitulum, mortuo Episcopo, ferre legem pro toto diæcesi, usquedùm revocetur ab Episcopo successore.

7° Abbatissæ possunt etiam ferre præcepta pro rectâ gubernatione domûs et adhùc sub culpâ gravi obligare, ut dicunt *Sanch.*, *Mazzot.*, etc. — 104.

Quæritur 1° an Decretalia, sive Epistolæ, Responsa aut Declarationes Pontificiæ non insertæ in corpore juris vim obligandi habeant?

R. — *Affirmativè.* — Advertit tamen *Suar.* eas non obligare nisì post promulgationem. Et hìc sapienter advertit *Ronc.* quòd non solùm Constitutiones Pontificiæ, quæ solemniter sunt promulgatæ, obligationem legis inducant, sed etiam omnes aliæ, quæ ex usu et consensu Ecclesiæ universalis jam à pluribus seculis habentur pro sufficienter promulgatis et authenticis.

Quæritur 2° an Declarationes Sacræ Congregationis Cardinalium, Decisiones Rotæ, Regulæ Cancellariæ, vim legis habeant?

R. — 1° Quoad Declarationes Sacræ Congregationis nulli dubium quòd pro casibus particularibus, pro quibus fiunt obligent ut leges proùt est *commune* apud *Salm.* — Pro casibus autem similibus, duplex est sententia. — *Prima* asserit quòd tales declarationes, si sint munitæ sigillo et subscriptione Eminentissi Cardinalis Præfecti, robur habent obligandi omnes.

Secunda verò *sententia* dicit quod licet tales declarationes magni sint ponderis, non obligant tamen universè, nisì sint, non solùm Papâ consulto et mandante editæ, sed etiam sint ejus mandato speciali solemniter promulgatæ pro totâ Ecclesiâ, ita ut præcipiat Pontifex ab omnibus illas observari. Tunc enim tantùm ipse loquitur ut Ecclesiæ Caput, et Doctor, alioquin videtur loqui solùm ut Præses illius Congregationis, cui non videtur tunc communicare totam suam auctoritatem et infallibilitatem.

2° Decisiones autem Rotæ minorem utique quàm declarationes S. C. authoritatem habent. Ità *Croix*, etc.

3° Regulas Cancellarias obligare ubique *negat Less.* — Sed *affirmat Mazzot.* — 106.

CAPUT III.

De Obligatione Legis.

Cum Deus sit Dominus noster, atque etiam Superioribus parere nos jusserit, non solùm ipse, sed et illi nobis præcipere possunt, et præcipiunt, tùm sub pœnâ,

tùm etiam sub culpâ, sivè peccato; eoque gravi, aut levi, proùt et rei præceptæ ad intentum finem necessitas et materiæ quantitas, et eorum voluntas sese habent; quæ ex eorum verbis, circumstantiis, aut prudentum æstimatione solet colligi. Ita Theologi *communiter. S. Th., Suar., Salas, etc.*

Sed ut lex obliget, quatuor conditiones requiruntur.

I. Ut lex sit pro totâ communitate.

II. Ut legislator habeat publicam potestatem.

III. Ut lex sit perpetua.

IV. Ut sit ad bonum commune: deindè sit honesta, justa et possibilis. — 140.

Undè:

1° Ad Legem, seu Præceptum quis tenetur, non ad consilium, cum hoc tantùm dirigat, illud verò obliget. — 91.

2° Cum iniqua Lex est et contrà rationem, non obligat. — 93.

3° Leges et sententiæ latæ à Tyrannis obligant, si ii pacificè regna possideant, et à Republicâ tolerentur. Nam Respublica sic tacitè confert iis potestatem gubernandi, eorumque leges, et acta ratificat. *Less., Salm., Pal., etc.* — 94.

4° Leges civiles obligant in conscientiâ, modò non fuerint à jure canonico expressè correctæ. — 106.

5° Graviter peccat, qui deliberatè, et in materiâ magnâ violat præceptum aliquod Decalogi, vel Ecclesiæ. — 140.

6° Cùm res levis est, non peccat mortaliter transgrediens, etsi Superior sub mortali præceperit; quià id eum posse *negant Suar., Laym. et alii communiter.* — 141.

7° Aliud esset, si materia aliàs levis, fieret gravis ratione circumstantiarum; ut v. g. contemptûs, scandali, magni boni communis, vel finis à Legislatore intenti. Sic abstinentia à pomo in Paradiso, in se quidem parva, gravissima tamen erat ex circumstantiâ finis. *Suar., etc.*

Sic pariter in quâcumque materiâ contemptus formalis legis, aut Legislatoris, quod est contemnere legem, vel Legislatorem, seu Superiorem quà Superior est, semper est peccatum mortale. *Salm. cum S. Thom., Suar. et communi.*

Secùs, si contemnatur res præcepta, quià parvi æstimatur, vel ex indignationé particulari contrà Superiorem. *Salm. cùm Sanch., Caj., etc.* Contemptus enim non quà Superioris, sed quà singularis personæ, v. g. quià indocti, imprudentis, etc., de se non est culpa mortalis, nisi forsàn judicium sit graviter temerarium *Salm., Pal., Sanch., Less., Bon.* Hìnc dicunt rarò contingere peccatum mortale ratione contemptûs. — 142.

8° Quandò materia est gravis, potest Superior præcipere sub culpâ tantùm levi: hoc est *probabilius.* Ita *Suar., Less., Val., Sanch., Bon., etc* Contrà *Vasq., Sot., etc.*; quià sicut potest nullo modo obligare non præcipiendo; ità etiam potest obligare sub veniali tantùm. — 143.

9° Potissima signa, ex quibus colligi potest an lex obliget sub gravi culpâ, sunt hæc: 1° Si materia sit gravis, et non constet in contriarum de voluntate præcipientis. 2° Si verba magnam vim habeant, ut *jubemus, interdicimus, in virtute sanctæ obedientiæ,* vel *vi voti, aut juramenti,* vel *graviter mandamus, etc.* 3° Si pœna magna adjiciatur, ut excommunicationis, depositionis, maledictiones æternæ, exilii perpetui, mortis, etc. 4° Si ità fert usus, et consuetudo inter peritos, et timoratos; quià consuetudo est optima legum interpres, ut patet in lege jejunii ecclesiastici, et abstinentiæ à carnibus; item communionis annuæ, quas graviter obligare probant hìc *Tol., Laym., Bon.* — 144.

10° Hinc, omnes leges sub pœnâ excommunicationis *latæ sententiæ* obligant graviter. *Est commune.*

11° Legem præcipientem sub pæna suspensionis, interdicti vel irregularitatis, obli-

gare sub gravi, *negant Caj., Val., Salon., etc.* — *Contradicunt* tamen *Salm.* tàm quoàd irregularitatem, quàm quoàd interdictum et suspensionem, si sint majores, proùt suspensio ab officio, vel beneficio ad longum tempus, et interdictum ad omnem usum, quæ dicunt non posse incurri sinè peccato gravi. Ità *Salm., Suar., Bon., Conc.* et idem dicunt de aliis pœnis spiritualibus gravissimis.

12° Si tales pœnæ sint *ferendæ sententiæ, probabiliùs negatur* eas obligare sub gravi. Ità *Salm., Caj., Pal., Suar., Sanch., Vasq., etc.* Nisì dicatur quòd censura incurratur *sine aliâ monitione*, vel nisì de se materia sit gravis. — 146.

13° Si lex est *purè pœnalis*, id est, nullum dans præceptum, sed imponens tantùm pœnam transgressori, hæc non obligat in conscientiâ, etiamsi pæna sit gravissima. Ità *Salm., Nav., Pal.*

Hinc, leges Oppidorum prohibentes sub pœnâ cæsionem lignorum, sive herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpâ, sic enim habet consuetudo. Ità *Salm., Nav., Val.* — 145 (*a*).

14° Si verò lex est *non purè pœnalis*, seu mixta, quæ præcipit, et pœnam imponit, *Nav., Caj.*, etc. Dicunt talem legem non obligare ad culpam, nisì ipsa lex exprimat velle obligare ad culpam; quià licet Principes benè possint obligare, tàm ad pœnam quàm ad culpam; attamen, cùm non sint imponenda onera sine necessitate, non præsumuntur ipsi velle ad culpam obstringere, quandò sufficit pœna ad eos coercendos: et ità hujusmodi leges dicunt consuetudine interpretari.

Veriùs tamen absolutè contradicunt *Salm.*, *Ratio*, quià hæc est differentia inter legem *purè pœnalem*, quæ obligat ad solam pœnam, et hæc est, quandò in eâ tantùm pœna assignatur; et legem *mixtam*, quæ obligat etiam ad culpam, et hæc est quandò ultrà pænam præceptum adjungitur; ipso enim præcepto tunc creditur Superior velle ad culpam obligare, ne frustrà videatur præcipere. — 147.

Quæritur 1° An incurratur pœna antè judicis sententiam?

R. — Pœnæ spirituales, ut excommunicatio, irregularitas, etc., quandò ponuntur *ipso facto*, non indigent sententiâ; *est certum apud omnes.* — Idem dicitur de pœnis privativis, modò Reus subire eas possit sinè infamiâ, sicut esset privatio vocis activæ, et passivæ, ut *Suar., etc.*, et modò alicubì non habeat aliter consuetudo particularis.

Adde, nisì pœna consistat in privatione alicujus juris acquisiti, putà in beneficio, electione, etc., tunc enim semper requiritur declaratio juridica vel pœnæ, vel saltem criminis etiamsi pœna imponatur, *ipso facto incurrenda, nullâ expectatâ declaratione.* Ità *Less., Soto.; Sanch., etc.* — 148.

Quod dictum est de pœnis privativis, à fortiori dicendum de positivis, quæ consistunt in actione positivâ, v. g. aliquid restituendi, aut patiendi, ut *communiter*, cùm *S. Th., Sanch., Soto., etc.*

Et sic igitur dicendum de legibus privantibus beneficiis jam obtentis, ratione simoniæ, vel alienationis bonorum, beneficii, etc., ubì semper requiritur declaratio Judicis. *Ratio* omnium horum est, quià nimìs ardua, et inobservabilis esset lex illa humana, quòd Reus ipsemet in seipsum deberet pœnam exequi.

Pœnæ autem inhabilitantes et conditionales *sine quâ non*, obligant ante judicis sententiam. — 149.

Quæritur 2° An pœna conventionalis in contractibus debeat solvi antè sententiam?

R. — *Prima sententia affirmat;* quià quisque tenetur antè sententiam pactum observare. Ità *Bon., Suar., Mol., etc.*

Secunda sententia quam tenent. *Nav., Less., Sanch., Vasq., etc., negat*; quià sentiendum est contrahentes non aliter velle sibi imponere pœnam quàm juxtà dispositionem Juris circà leges pœnarum, quæ nonnisì post sententiam contrahuntur.

(*a*) Dantur-ne in Galliâ leges purè pœnales? De hoc valdè disputatur.

Profectò tenetur Reus post sententiam ad pœnam; sed notandum est non teneri eum ad solvendam pecuniam, nisi petatur à parte. Et si pœna sit nimìs dura, ultrà sententiam requiritur præceptum Judicis, et Ministrorum executio. — 150.

Quæritur 3° An, quandò lex requirit aliquam conditionem, sinè quâ irritet actum, utì lex irritans testamentum sinè solemnitatibus, etc., obliget in conscientiâ?

R. — *Prima sententia negat*, ut *Nav.*, *Covarr*; *Ratio*, quià tales leges fundantur in præsumptione fraudis, quæ tunc non adest.

Secunda sententia affirmat; quià tales leges non solùm fundantur in præsumptione fraudis, sed etiam in periculo illius, quod semper adest. Ità *Salm.* cùm *Sanch.*, *Pal.* — Utraque est probabilis; sed secunda probabilior. — 151.

Quæritur 4° Quandò teneamur tollere impedimenta, vel ea non apponere quæ obstant impletioni Legis?

R. — *Prænotandum* est 1° ad quæstionis solutionem, aliud esse, quòd quis non obligetur à lege, sivè ab illius obligatione extrahatur: aliud, quod excusetur à transgressione Legis, manendo tamen sub ejus obligatione.

Undè fit, ut dupliciter possis te impedire ab observatione legis; vel apponendo causam quâ extraharis à legis observatione, scilicet si ab hoc loco, ubì est præceptum audiendi Sacrum, descendas ad alium, ubi tale præceptum non viget: vel efficiendo opus, quod licet impediat te ab observatione Legis, non te extrahit tamen à Legis obligatione; nempè si die dominico discedas à loco Sacri ad sylvam, ubi etsi Sacrum audire nequeas, ab illius obligatione tamen non extraheris.

Prænotandum est 2° quod contrà leges naturales numquàm licet apponere impedimentum, ut ab illius obligatione extraharis: secùs autem dicendum de legibus humanis, quæ non obligant cùm tanto rigore. — Quibus prœnotatis.

Dico 1° Licitum est apponere aliquam causam, quâ subtraharis à legis obligatione.

Dico 2° Illicitum autem apponere causam non extrahentem, sed tantùm excusantem aliquem à lege. — 152.

Quæritur 3° an leges quascumque justas teneatur Communitas acceptare?

R. — *Affirmativè*, et peccant certè non acceptantes legem justam: ex prop. 28 *ab Alex. VIII* damnatâ quæ dicebat: « populus non peccat etiamsi absque ullâ causâ non » recipiat legem à Principe promulgatam. » quia Princeps jus habet ut subditi suas justas leges recipiant.

Quæritur 6° an essentiâ legis pendeat ab acceptatione populi, ità ut ipsa non liget donec populus acceptet?

R. — Quoad leges Ecclesiasticas, certum est quòd Summus Pontifex possit obligare ad leges populum christianum independenter ab illius acceptatione; quia certum est *Papam* non recipere potestatem legislativam à populo, sed à Christo Domino. — Et idem dicitur de Episcopis qui vel immediatè, vel mediatè per Christi Vicarium ab eodem Domino potestatem habent. — Quoad leges civiles, *vide infrà*.

Quæritur 7° an lex ubì non exprimitur, velle Principem obligare independenter ab acceptatione populi, de se obliget sine populi consensu?

R. — Circà leges Pontificum, vel aliorum Prælatorum, *prima sententia negat*. — Ratio quià hoc spectat ad suave regimen Ecclesiæ, ut perturbatio populi evitetur. Ideòque multa decreta pontificia de facto non obligant, quià non sunt acceptata. Ità *Cabass.*, *Bon.*, *Cor.* etc.

Secunda sententia contraria, cui subscribimus, affirmat; quià Prælati Ecclesiastici non habent potestatem à populo, utì prænotatum est à principio.

Quæritur 8° an idem censendum sit de legibus civilibus, ac de legibus ecclesiasticis?

R. — Idem censendum esse asserunt *Bus.*, *Pal.*, *Suar.*, *Laym.* *Ratio*, quià obligatio

legis oritur non ex acceptatione populi, sed ex ipsa potestate Principis, quam habet condendi leges independentes à populo. (a)

Alii tamen *negant cùm Croix*. — 138. (b)

Notandum quòd aliqui Doctores limitant sive lex sit civilis, sive ecclesiastica, in sequentibus casibus.

1° Si lex sit difficilis observantiæ, vel contraria consuetudini: quod judicatur ex arbitrio prudentum: vel si plures ab eà appellent. *Ità Pal.*, *Suar.*, *Salas*. — Et huic sententiæ adherent *Salm*. Quandò lex est adeò dura, ut per Epikeiam judicatur quòd si Legislator illas circumstantias advertisset, legem minimè emanasset. — *Contrarium* tamen sentiunt *Tap.* et *Gorgon*.

2° Si lex fuerit abrogata per desuetudinem à majori parte populi.

3° Si major et sanior pars populi legem non receperit; quamvis enim primi non acceptantes peccent, si desuetudo nondùm sit præscripta: cœteri tamen non tenentur ad legem; nam præsumitur Princeps nolle obligare ad observandum quod non est à majori parte receptum. Ità *Salm.*, *Suar.*, *Pal.*, *Less.*, *Busemb.*

4° Si populus supplicet Principem ut revocet legem, et Princeps audiat supplicationem populi et taceat, nec instet pro observantià, tunc enim Princeps censetur legem abrogare, nisi aliud conjiciatur ex circumstantiis.

Quæritur 1° an præscriptio per decennium sufficiat ad abolendas leges Ecclesiæ?

R. — *Negant Salm.*, *Bon.*, *Dian.*, *Laym.*, quià ad præscribendum adversùs Ecclesiam requiruntur quadraginta anni.

Sed *Less.*, *Pal.*, *Sa.*, *Nav.*, *Azor*, etc. *probabiliter* dicunt sufficere decem annos, sive leges sint receptæ, sive non. — Quandò verò lex numquàm fuit recepta, certè sufficit decennium pro utràque lege, sive civili, sive ecclesiasticà. Et tunc licet primi non observantes peccarint, præsentes tamen non peccant. Ità *Salm.*, *Suar.*, *Bon.*, *Pal.*, *communiter cum Busemb.* — 139.

Quæritur 10° An, promulganda sit lex, sivè denuntianda ut obliget?

R. — *Affirmandum;* cùm *S. Th.*, *Mol.*, *Sal.* et aliis *communiter*. — 95.

S. Th. sic docet: « Leges tunc constitui, cùm promulgantur. » *Ratio*, quià lex nequit obligare, nisi perveniat per promulgationem ad notitiam communitatis. Ergò, lex non obligat, si denuntietur tantùm personis particularibus.

Hìnc *infertur* quod si quis sciret aliquam legem esse conditam, non teneretur eam servare nisi postquàm esset promulgata.

Sufficit autem ad obligandum, quòd lex communiter et solemniter publicetur in locis, ità ut possit pervenire ad notitiam majoris partis Communitatis, licet à singulis ignoretur.

Notandum est circà modum promulgationis, quòd leges Cæsareæ, sivè Principum subjectorum Imperatori, debent promulgari in singulis Provinciis, seu Civitatibus Metropolitanis; et non obligant nisi post duos menses à promulgatione.

Quæritur 11° An leges Pontificiæ, et aliorum Principum non subjectorum, ut obligent, promulgari debeant, non solùm Romæ, sivè in Curià, sed etiam in singulis Provinciis?

R. — *Prima sententia affirmat*, et hanc tenent plures graves Auctores, ut *Becanus*, *Cabassut*, etc.

Secunda verò *sententia* valdè *communis* et *probabilior* id *negat*, tenetque leges Pontificias et aliorum Principum non subjectorum obligare solà promulgatione Romæ,

---

(a) Hæc est *probabiliùs*. — II. 9.

(b) In Galliâ Princeps legem fert, sed quasi de consensu populi, per deputatos. Semel ergò promulgata lex, non indiget acceptatione.

vel in Principis Metropoli peractâ; ità *Suar.*, *Bon.*, *Azor.*, *Card.*, *Vasq.*, *etc.* — *Ratio* hæc est : Nulli dubium quòd lex, ut vim habeat obligandi, debet esse promulgata, aliàs, ad notitiam subditorum pervenire non posset; sed quòd ad promulgationis modum pertinet, hoc ab arbitrio et intentione Legislatoris pendet.

Porrò leges, seu Bullæ Pontificiæ, ut plurimùm, juxtà usum jam receptum, tantùm Romæ promulgantur locis ibì ad id assignatis; et vigore hujusmodi constitutionum deindè omnes causæ ecclesiasticæ judicantur. — Contrà autem Sedes Apostolica, cùm vult aliquam legem non obligare, nisì post publicationem factam in Provinciis, id exprimit.

Undè cum Pontifex statuit suas Bullas tantùm Romæ publicari, minimè verisimile est, quod ipse non alias Provincias, sed solam Romanam obligare intendat. Cum *Papa* tantùm Romanos obstringere vult, solet pecularia edicta emanare, et hæc italico idiomate efformat ; sed statuta per totam Ecclesiam condens, eaque solemniter promulgans cum clausulis obligatoriis, procùl dubio præsumitur omnes fideles obligare velle, statìm ac ipsis notitia pervenerit.

Quæ notitia facilè est, ut è Româ ad Provincias perveniat; Romæ enim conveniunt omnes ferè nationes, et omnes Prælati habent ibì suos procuratores, qui ordinariè satagunt suos Principales de novis bullis, quæ promulgantur, certiores facere.

Quæritur 12. An ut lex obliget, requiratur spatium duorum mensium à promulgatione?

R. — Tres sunt sententiæ. *Prima* dicit statìm obligare. Ita *Salas*, *Vasq.*, *etc.*

Secunda dicit obligare statìm, vel quasì, saltem existentes in Curiâ : alios autem non obligare, nisì post sufficiens tempus, plùs minùs juxta distantiam locorum. Ita *Palaus*, *Suar.*, *etc.*

Tertia sententia probabilior dicit, quandò in lege non determinatùr tempus ad obligationem, nullos obligare, neque in Curiâ existentes, nisì post duos menses à promulgatione, sed transactis duobus mensibus, jam arbitrio prudentum taxatis, omnes obligare. Ita *Soto.*, *Bon.*, *Sylv.*, *Salm.*, *etc. Ratio*, quià lex non obligat, nisì ejus notitia moraliter ad omnes subditos pervenire possit. — 96. (*a*)

Quæritur 13. An in dubio, si lex existat, lex obliget?

R. — Minimè obligare post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, præciso tamen scandalo, vel alio notabili inconvenienti, quià tunc possi-

---

(*a*) De legis promulgatione in Galliis sic statuitur : « Les lois sont exécutoires dans tout le » territoire français, en vertu de la promulgation qui en est faite par le Roi. Elles seront exé- » cutées dans chaque partie du royaume du moment où la promulgation en pourra être connue. » La promulgation faite par le Roi sera réputée connue dans le département de la résidence » royale un jour après celui de la promulgation, et dans chacun des autres départemens, après » l'expiration du même délai, augmenté de taut de jours qu'il y aura de fois dix myriamètres » (environ vingt lieues anciennes), entre la ville où la promulgation en aura été faite et le » chef-lieu de chaque département. » *Cod civ.*, *art.* 1.

« La promulgation des lois et des ordonnances résulte de leur insertion au Bulletin officiel. » Cette insertion est réputée connue dans le département de la résidence du Roi un jour après » que le Bulletin a été reçu de l'imprimerie royale par le ministre de la justice. » *Ordonn. du* 27 *nov.* 1816.

« Dans le cas où le Roi jugera convenable de hâter l'exécution d'une loi ou d'une ordonnance, » il la fera parvenir sur les lieux extraordinairement. Les préfets prendront incontinent un ar- » rêté par lequel ils ordonneront que ladite loi ou ordonnance sera imprimée et affichée partout » où besoin sera, et cette loi ou ordonnance sera exécutée à compter du jour de la publica- » tion. » *Ordonn. du* 18 *janv.* 1817.

det libertas. Ita *Communiter Suares, Sanch., etc.* Vide *Tract. de Conscientiâ*, nº 53.

Undè :

1º Idem dicendum, si dubitatur an aliquid comprehendatur sub lege : vel an lex extendatur ad aliquid.

2º Idem in dubio, an incœperit legis obligatio; secùs autem in dubio, an finierit. *Salm.*, *Laym.*, *etc.*

3º Sed, si dubitas an causa, quam habes, sit sufficiens ad te excusandum à lege, *veriùs* est te teneri ad legem; quià tunc possidet lex antecedenter ad tuam libertatem. *Salm.*, *Pal.*, *etc.*

4º Si dubitas, an lex sit promulgata, ad legem te non obligari docent *Salm.*, *etc.* — Excipit tamen *Croix*, si lex fuerit jam usu recepta.

5º Si dubitas, an lex recepta sit, adsunt tres sententiæ. — *Prima* tenet tunc legem non obligare, saltem si sit pœnalis : sic *Azor*, *Salar.*, *etc.* — *Secunda sententia* quam tenet *Croix*, dicit legem obligare, si sit Ecclesiastica, secùs verò si sit civilis. — *Tertia* tamen *sententia sequenda affirmat* legem obligare. Et hanc tenent *Pal.*, *Sanch.*, *etc. Ratio*, quià cùm constet de lege, pro eâ stat possessio. — 97.

6º In dubio, an Legislator sit legitimus Superior, *negant Vasq.*, *etc.*, te teneri ad ejus legem implendam ; — sed *affirmandum* cùm *Sanch.*, *Croix*, *etc.* Semper ac Superior est in pacificâ possessione suæ potestatis, tunc enim melior est ejus conditio jàm possidentis jus præcipiendi.

7º In dubio, an Superior suam potestatem excedat, *non teneri* subditum obedire censent *Vasq.*, *Salm.*, *etc.*, — sed *rectè contradicunt Navar.*, *Pal.*, *Tol.*, *Mol.*, *Sa, communiter* cum *Sanch.;* quià possessio stat pro potestate Superioris.

Limitat tamen *Sanch.*, *Sot.*, *etc.*, si res præcepta sit nociva subdito, vel tertio, aut valdè difficilis, vel molesta. — 98.

8º In dubio de justitiâ legis, *negant Discart.*, *etc.* subditum teneri obedire. — Sed *omninò affirmandum* cùm *Bon.*, quia reverà in dubio Superior possidet jus præcipiendi.

Excipiunt tamen Doctores si lex sit nimìs ardua, vel si grave damnum subdito afferat. Vide dicenda in *Tract. de Restitutione*, *nº* 617.

9º In dubio, an lex præcipiat, vel suadeat; aut an obliget sub gravi, vel levi; lex tunc aut non obligat, aut non obligat sub gravi.

10º Contrà, in dubio an lex sit abrogata, aut dispensata; vel adsit causa excusans à lege; ad eam tenemur *ex communi.*

11º Non teneris in dubio inceptionis legis, quià possidet libertas. Secùs in dubio prætеritionis ; tunc enim possidet lex.

12º Si dubitas an legem impleveris, teneris in dubio negativo ; secùs, in positivo. — 99.

Quæritur 14. An lex humana possit directè præcipere actus internos?

R. — *Probabiliùs negant Salm.* cùm *S. Th.*, *Caj.*, *Suar.*, *Bon.;* quià Legislator humanus nequit judicare de internis.

Quæritur 15. An possit lex humana præcipere actus indirectè internos ob connexionem cum actibus externis ?

R. — *Distinguitur :* Potest, si actus interior *per se* cum exteriore conjungatur. Et duplici modo potest conjungi ; vel tanquàm forma constituens actum externum in esse morali actûs virtutis : Sic requiritur consensus internus ad matrimonium contrahendum, ad contractum ineundum, etc. — Vel tanquàm causa cum effectu : Et sic qui prohibet homicidium, prohibet etiam voluntatem occidendi.

Si verò actus interior per accidens conjungatur cum exteriore, tunc non potest

præcipi à lege humanâ; putà, si præcipiatur dari eleemosynam ex verâ devotione, etc. Ita *Salm.*, *Suar.*, *Pal.*, *etc.*

Quæritur 16. An actus exteriores occulti possint à lege humanâ prohiberi?

R. — *Affirmativè*: Et sic prohibetur sub excommunicatione hæresis externa, licet occulta.

Quæritur 17. Utrùm in dubio, an res sit licita, teneatur subditus obedire?

R. — *Negant Sylvest.*, *etc.* — Sed *veriùs affirmant Sanch.*, *Nav.*, ex divo *Th.* qui docet non pertinere ad subditos, sed tantùm ad Superiores inquirere de honestate rei præceptæ; ideòque benè potest et tenetur subditus obedire semper, ac ei non constat rem esse malam.

Cæterùm, præcisâ quæstione, an subditus de honestate rei præceptæ teneatur vel non priùs inquirere ab aliis rei veritatem, *communis est sententia* omnium Theologorum tam recentium quàm antiquorum, qui docent in obscuris esse obediendum Superioribus, ubì non est certum peccatum. Ità *S. Bonaventura*, *Gerson*, *etc.* Ità etiam omnes mysticæ Theologiæ Magistri, ut *S. Ignatius Loyola*, *etc.* Audiatur principuè *D. Bernardus*: « Quidquid vice Dei præcipit homo, quòd non sit certum » displicere Deo, haud secùs omninò accipiendum est quàm si præcipiat Deus. »

Quæritur 18. An tenearis parere legi fundatæ in falsâ præsumptione?

R. — *Universè negat Rebel.* — Sed *Mol.* et *alii meliùs affirmant* teneri ad legem, putà reficiendi damnum ex tuo animali causatum etiam sinè tuâ culpâ: quià finis legis est, non solùm punire culpam, sed etiam reddere homines cautiores. Hoc tamen, non antè sententiam Judicis.

Si verò tuum animal non intulit damnum, sed juridicè probetur intulisse, tunc non teneris solvere etiam post sententiam, præciso scandalo; et poteris compensare si solvisti; quià tunc lex esset certè injusta, falsum præsumendo, et in foro interno præsumptio debet cedere veritati. *Ita communiter Suar.*, *Pal.*, *Sot.*, *etc.* — 100.

CAPUT IV.

De Subjecto Legis.

Soli subditi ratione utentes tenentur legibus parere.

Sed *Nota*, aliud esse ad legem non teneri, sicut non tenentur ad leges ecclesiasticas infideles, pueri amentes. Aliud à lege excusari, sicut excusantur ebrii, ignorantes, dormientes. — 153.

Undè:

1° Legislator non tenetur suis legibus, ut sic, quoàd vim coactivam et pœnam, sive directè: indirectè tamen, et quoàd vim directivam, et ex æquitate quâdam tenetur se, tanquàm caput, membris conformare. Ità *S. Th.*, *Sylv.*, *Suar.*, *Bona.*, *etc. contrà Azor.*

2° *Probabile* est, præciso scandalo, tantùm teneri sub levi Legislatorem suis parere legibus; quià tantùm ex honestate obligatur ad legem. Ità *Salm.*, *Less.*, *Bon.*, *etc.* — Limitatur tamen, si lex lata sit de taxatione pretii, vel de irritatione contractûs; tali legi tenetur stare Princeps ad servandam æquitatem; tunc tenetur sub gravi.

3° Infideles non baptisati etiam catechumeni non obligantur præceptis Ecclesiæ; obligantur tamen hæretici et alii, qui per baptismum Ecclesiæ sunt subjecti. — 154.

4° Etsi pueri ratione utentes legibus his Ecclesiæ quarum materia eorum ætati est conveniens, v. g. confessionis annuæ, item abstinentiæ à carnibus, auditionis Sacri obligentur quoàd culpam; non tamen quoàd pœnas ordinarias, nisi sint puberes, qua-

les sunt masculi anno quarto decimo; puellæ duodecimo absoluto. *Sot., Vasq., Sa., etc.*

Porrò infantes censentur pervenisse ad usum rationis, expleto septennio. Si antè septennium pervenerunt ad usum rationis, putant *Sanch.*, *etc.* eos non teneri, quià leges positivæ attendunt tantùm ad ea quæ communiter contingunt; sed *probabiliùs Bosco* affirmat teneri. Si verò dubium est post septennium, an usum rationis attigerint, certè tenentur ad omnes leges, quià præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione; secùs, si antè septennium usum rationis non attigerint, vel dubitetur an attigerint. Vide *tract. de tertio præcep.*, n° 270.

5° Infantibus non baptisatis, et perpetuò amentibus licitè dantur carnes diebus vetitis, et imponuntur opera servilia festis; non autem ebriis, cùm legi maneant subjecti; uti nec licitè irritantur amentes ad blasphemandum, etc. eò quòd talis actus tribueretur principali agenti, qui alterius operâ uteretur quasì instrumento. *Laym.*, *Bon.*, *Sanch.*, etc. — 155.

Quæritur 1°. An Peregrini teneantur legibus sui domicilii, dùm ab eo absunt?

R. — Antè omnia *notandum* 1° præceptum aliud esse *locale*, quod scilicet certo tantùm in loco obligat; aliud *universale*, seu *juris communis*, quod totam ferè Ecclesiam obligat.

2° *Peregrinos* propriè dici eos qui aliquò veniunt animo non manendi, sed tantùm subsistendi per aliquot dies, vel ad summum, per minorem anni partem, ut mercatores, viatores, non autem studiosi, neque ancillæ, quæ veniunt ad serviendum. Quibus prænotatis:

Dico Peregrinos non obligari legibus sui domicilii, dùm ab eo absunt; quià præcepta *localia* per se et directè respiciunt territorium eique sunt affixa; atque ideò non obligant nisi existentes intrà illud.

Quæritur 2°. An Peregrini teneantur præceptis locorum in quibus morantur?

R. — *Prima sententia affirmat*; et hanc tenent *Pontius.*, *Suar.*, *Salas.*, *Tapia.*, *etc.* Probant 1° ex *S. Ambrosio* dicente: « Cùm Romam venio, sabbatum jejuno; cùm » Mediolani sum, non jejuno; sic et tu ad quamcumque Ecclesiam veneris, ejus mo» rem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. » — Probant 2° ratione, tùm quià qui sentit commodum, debet sentire et incommodum; sicut enim talis Advena solvitur legibus patriæ à quâ abest, ità æquum est eum obligari legibus loci ubì moratur; tùm quià expedit ad pacem publicam servandam, et scandalum vitandum, ut omnes servent leges loci ubì reperiuntur. Hæc sententia est *satis probabilis*.

Sed *probabilior* videtur *secunda sententia* quæ dicit Advenam non teneri legibus loci ubì non moratur, nec intendit morari per majorem anni partem. Hanc tenent *Sanch.*, *Bon.*, *S. Antonin.*, *Azor.*, *Tolet.*, *Layman*, *etc.* *Ratio* quià leges non obligant nisi subditos, quales non sunt Peregrini, cùm ipsi ob brevem illam moram minimè subjiciuntur jurisdictioni Superioris loci.

Limitatur tamen hæc secunda sententia 1° in legibus de jure communi, vel circà solemnitates contractùum, aut circà commoda illius loci, v. g. de non extrahendis triticum, arma, etc.

2° Si eædem leges vigeant in Patriâ Peregrini.

3° Si Peregrinus ibì delinquat contrà jus commune, tunc enim fit subditus ratione delicti.

Quæritur 3°. An, ut quis teneatur legibus locì ubì est, requiratur ut ibì verum domicilium contraxerit?

R. — Antè omnia, hìc refert distinguere domicilium à quasi-domicilio. — Verum domicilium acquirit qui habitat alicubì animo ibì perpetuò manendi, ut *communiter* docent *Bonac.*, *Roncag.*, *etc.*: censetur autem hujusmodi animum habere qui habitat alicubì, per decennium non significatâ voluntate recedendi; vel qui majorem partem bo-

norum ibi asportaverit, aut domum emerit, aut ædificaverit; vel qui saltem, expressis verbis, voluntatem ibì perpetuò manendi expressè significaverit.

Ille autem acquirit quasi-domicilium qui manet in aliquo loco per majorem anni partem; vel qui ibì moratur per aliquod notabile tempus, cùm animo ibì manendi majori parte anni. His positis:

Dico *sententiam communem et tenendam* docere sufficere quòd, ut quis teneatur legibus loci ubì est, ibì contraxerit quasi-domicilium. Ità *Suar.*, *Sanch.*, *Salm.*, *Laym.* *S. Antonin.*, *etc.* *Ratio*, quià tales Peregrini jam subjiciuntur jurisdictioni Superiorum illius loci, ergò etiam legibus tenentur, et tenentur à primâ die quâ illùc perveniunt animo habitandi per majorem anni partem, ut rectè notat *Sanch. cum Sylvest.*, *Pal.*, *etc.* — 156.

Quæritur 4°. An Peregrini teneantur legibus patriæ, dùm absunt, si istæ sint de jure communi, sed sint abrogatæ in loco ubì sunt.?

R. — *Negativè* cum *Salm.*, *Pal.*, *Less.* — Et hoc etiamsi discederent à patriâ ad eximendum se à lege. Ità *Salm.*, *Pal.*, *Bon.*, *Sanch.*, *etc.* — Vel manerent in suâ patriâ, sed in loco exempto; ut tenent *Salm.*, *Laym.*, *Bon.*, *etc.*

Nota quòd pro locis exemptis intelliguntur etiam conventus regularium, ut *valdè probabiliter* tenent *Salm.*, etc. ex Tridentino. — 157.

Quæritur 5°. An Peregrini possint dispensari ab Episcopo loci ubì sunt, tàm in legibus communibus, putà jejunii, etc., quàm in votis et juramentis?

R. — Adsunt quatuor sententiæ. — *Prima* quam tenent *Tanner*, *etc. et* meritò *probabilem* vocat *Palaus*, *affirmat universè* tàm pro legibus, quàm pro votis. *Ratio*, quià Peregrinus per illum accessum, quamvìs unius diei, fit verè subditus Superiori loci ubì reperitur.

Secunda sententia prorsùs opposita quam tenent *Sylvest.*, *Palud.*, *etc.* dicit quòd Peregrinus quousque acquirat alicubì verum domicilium, id est, per animum perpetuò ibì manendi, numquàm subditus est censendus, et ideò nec tenetur ad leges loci, nec potest dispensari à legibus communibus, neque in votis aut juramentis ab illius Episcopo.

Tertia sententia quam tenent *Nav.*, *etc.* censet Peregrinum adhùc transeuntem benè posse dispensari ab ordinario loci in legibus etiam communibus, quià ipse quoad leges benè subditur jurisdictioni illius Superioris; non autem quoad vota et juramenta, quià hæc jurisdictio pendet à consuetudine et à conniventiâ Episcoporum quæ non habentur pro hujusmodi dispensationibus, prout aliàs habentur pro absolutione peccatorum, et censurarum eis annexarum.

Quarta sententia communissima et communiter recepta, *cui subscribimus*, tenet posse Peregrinum dispensari ab Episcopo loci, non solùm in legibus, sed etiam in votis et juramentis, modò ibì sit animo manendi per majorem anni partem. *Ratio*, quià ex illâ diuturnâ habitatione contrahitur quasi-domicilium. Ità *Sanch.*, *Less.*, *Croix.*, *Laym.*, *Salm.*, *Suar.*, *Sporen.*, *etc.* — 158. (*a*)

CAPUT V.

De Modo Legem adimplendi.

I. Lex potest impleri sine charitate, nisi hanc in substantiâ includat, v. g. præceptum dilectionis Dei. *Ratio*, quià tantùm præcipitur substantia actûs inclusi in præcepto, v. g. ut honorentur parentes, non autem finis, aut modus præcepti. Ità *S. Thom.*

(*a*) Quæ, leges civiles, sive pro civibus absentibus à regno, sive pro extraneis in eo commorantibus, statuant, vide *Cod. civ.*, *art.* 3, 14. — *Et Cod. vulg. d'instruction criminelle*, *art.* 5, *etc.*

Attamen, certum est requiri charitatem in operante, ut impletio præcepti sit meritoria. Juxtà illud 1° *Cor*, 13. *Si linguis hominum loquar, etc. S. Thom., Suar., Sanch.*

Undè :

Si quis jejunet, vel intersit Sacro ob vanam gloriam, potest nihilominùs implere præceptum, etiam per actum circumstantiis peccaminosum, quià implet substantiam illius præcepti, licet peccet contrà aliud, cui finis ille malus opponitur. *Sanch., Laym., Lugo., etc.* — 162.

II Ad impletionem legis non requiritur intentio ei satisfaciendi. *Ratio*, quià lex tantùm præcipit liberam operis externi executionem, v. g. auditionem Sacri, non autem ut alio peculiari actu quis velit, vel intendat præcepto satisfacere; sive, ut alii loquuntur, præcepta non obligant ad obedientiam formalem, hoc est, ut illud fiat, quià præcipitur, sed tantùm ad materialem, sive ut fiat quod præcipitur. *Sanch., Vasq. et alii communiter.*

Undè :

1° Qui alicujus præcepti immemor, illud implevit, v. g. ignorans esse diem festum, liberè tamen interfuit Sacro, is satisfecit; quià implevit substantiam actùs præcepti *S. Thom., etc.*

2° Is votum, juramentum et Pœnitentiam sacramentalem verè implet, qui opera promissa vel injuncta exequitur, etsi non habeat intentionem implendi; modò tamen non applicet ea pro aliâ re. *Ratio*, quià vota, etc. sunt leges quasi-peculiares, quas homo sibi, vel alteri imponit, undè tantùm obligant ad substantiam actùs. *Suar., Azor., Less., Laym.* — 163.

III Satisfacit præcepto qui faciens opus, expressè intendit per illud non satisfacere. Ità *Suar., Val., Vasq.* contrà *Nav., Azor, etc. Ratio*, quià præcepta tantùm obligant ad substantiam operis injuncti. Ergò, illâ positâ, non est in potestate operantis ut non satisfaciat.

Nec refert quòd voto obligatus ad recitandum rosarium, si recitet animo non implendi, non satisfaciat. *Ratio*, quià hæ et similes obligationes proveniunt ex voluntate promittentis, qui sicut ab initio liberè debitorem se constituit, sic in debito liberè permanere potest : obligatio autem parendi legi provenit ex voluntate Legislatoris, ideòque non extenditur ultrà ejus intentionem et voluntatem; nempè, ultrà substantiam operis præcepti; et sic tenet *sententia communissima cum Tournely., Pontas., Suar. Vasq., Less., Laym., etc.*

Undè :

Audiens Sacrum die festo, quod scit esse ultimum, vel si non sit ultimum, intendens non audire aliud, licet intenderit non satisfacere, verè tamen satisfecit præcepto de audiendâ Missâ; etsi peccârit contrà aliud præceptum, quo quis tenetur esse subditus Legislatori. *Lugo.* — 164.

IV Ad impletionem legis requiritur intentio, seu voluntas faciendi id quod præceptum est. *Ratio*, quià cùm lex detur hominibus, non brutis, ideòque humano modo sit implenda, hinc impletio omnis præcepti sive humani, sive divini, debet esse actus humanus conjunctus cum libertate et voluntate operantis, id est, ut velit, sive intendat facere hoc quod est præceptum, v. g. audire Sacrum, jejunare, etc. *Est communissima Sententia. Vasq., Suar., Sanch.*

Undè :

Qui audivit Sacrum die festo ebrius, dormiens, aut impos suî quocumque modo, aut nescius quid aggrederetur, aut vellet facere, tenetur posteà compos suî factus audire aliud Sacrum. *Suarez, Sanch., Salas, etc.* — 165.

V. Uno actu diversa præcepta simùl impleri possunt, nisi aliud colligatur ex mente præcipientis. Patet ex praxi quotidianâ : qui enim obligatur ad Horas ratione Ordinis, et Beneficii, satisfacit unâ recitatione. *Sanch., Salm., Bon., etc.*

Undè :

1° Cùm Dominica et festum incidunt in eumdem diem, non teneris audire duo Sacra.

2° Votum et Pœnitentia in confessione injuncta plerùmque non implentur per actum aliàs debitum : quià hæc plerùmque non est mens voventis et Confessoris. Dixi *plerùmque*; quià subindè confessarii injungunt opus aliàs præceptum.

VI. Potest quis eodem tempore diversis actibus duplici præcepto satisfacere, dummodò unum non impediat alterum. Est *communis sent.* Et *Ratio* est, quià plerùmque temporum diversitas non præcipitur. *Suar.*, *Az.*, *Sanch.*

Undè :

Potest quis eodem tempore audire Missam in festo præceptam, et simùl legere Horas, vel alias orationes voto, aliàve ratione debitas. *Bonac.* — 166.

CAPUT VI.

De Causis excusantibus ab obligatione Legis, seu de Ignorantiâ, Metu, et Impotentiâ.

I. Excusat ignorantia si sit invincibilis, quià nemo peccat, nisi actu voluntario; hic autem cognitionem præsupponit.

Si autem ignorantia sit vincibilis et culpabilis non excusat; qualis est, cùm poteras, et tenebaris scire, aut discere, et in mentem veniebat dubitare; nec studuisti intelligere. *S. Augt.*, *S. Th.*, *Sanch. et cæteri communiter*, *contrà Palaum.*

Undè :

1° Si quis die jejunii, nihil cogitans de præcepto, cœnet, aut carnes comedat, non peccat : similiter in aliis, ut si occidas hominem putans esse feram. *Bon.*, *etc.*

2° Si in aliquâ re tantùm advertas malitiam unius generis, illam solam contrahis; ut v. g. si quis cognoscat fœminam, quam scit non esse suam, ignorat autem esse consanguineam, is fornicationem tantùm, vel adulterium committit, non incestum. *Laym.*, *Bon.* — 168.

Quæritur an ignorantia excuset à pœnâ legi annexâ?

R. — Qui ignorat inculpabiliter legem, excusatur à culpâ, et ab illius pœnâ. — È conversò, qui scit legem, sed ignorat pœnam illi annexam, minimè excusatur à pœnâ. Ità *Laym cùm communi.*

Excipitur 1°. Si pœna sit gravissima excedens meritum criminis. — 2° Si sit censura Ecclesiastica, quam ignorantes non incurrunt, nisi ignorantia sit crassa, seu culpabilis, ut docet. *Laym. cùm communi.*

Idem autem efficit ignorantia, quod oblivio legis. *Ratio*, quià ad incurrendam censuram requiritur contumacia, sivè virtualis contemptus legis. *Laym.*

Imò si censura sit indicta *præsumentibus*, sivè *temerè*, *consultò*, aut *scienter* peccantibus; tunc excusat ignorantia etiàm crassa, non autem affectata, quæ adest, cùm quis studiosè negligit scire legem, ut liberiùs agat; quià hæc scientiæ æquiparatur. Ità *Laym.* et alii. Sed vide *Tract. De cens. n.* 48. — 169.

II. Si ex metu facis, quod simpliciter malum est, peccas quidem; minuitur tamen per metum malitia, quià minuitur libertas.

Attamen, sæpè fit ut præcepta quædam non obligent, cùm eorum observatio cederet in grave alicujus incommodum : et tunc, si ex metu talis incommodi quis tale præceptum omittat, non peccat, cùm præceptum non liget. *Est communis.*

Undè :

1° Præceptum naturale negativum, prohibens rem intrinsecè malam, non licet violare, ne ob metum quidem mortis. Et si aliquandò videatur licere violari præceptum negativum, v. g. non furandi, non occidendi, putà ad defensionem vitæ suæ, etc., tunc dicitur præceptum non existere.

2° Metus gravis, v. g. mortis sæpè non tantùm excusat à præcepto positivo, tàm divino, quàm humano; sed quandoquè etiàm ab affirmativo naturali; et sic, non tenetur quis cum periculo vitæ integrè confiteri, servare depositum, implere votum, succurrere proximo extremè indigenti. *Bec.*, *Azor.*, *Laym.*

Excipe tamen casum de quo infrà. *In Tract. De Virt. Theol.*, *n.* 27.

3° Si observatio legis humanæ necessaria sit ad conservandum bonum, aut ad avertendum malum commune, quod pluris sit quàm vita propria, tunc lex illa obligat cum periculo vitæ, v. g., si dux mandat militi non discedere ex statione; item, si perituræ sint animæ, nisi Pastor adeat ægros tempore pestis. *Laym.*, *Salm.*

4° Alioqui nulla præcepta humana, etiam Ecclesiastica, per se obligant cum periculo vitæ, aut similis incommodi. *Sanch.*

Per accidens interìm accidere potest, ut lex humana obliget cum periculo vitæ ratione alterius præcepti juris naturalis, aut Divini concurrentis, ut v. g. si quis cogere vellet transgredi præceptum Ecclesiæ in odium Fidei, vel contemptum Religionis. *Sanch.*, *Salm.* — 175.

III. Cùm ad impossibile nemo teneatur, certum est quòd impotentia excuset, etiàm illa, cui antè causam cum peccato dedisti, dummodò de hoc doleas.

Attamen, si præceptum tale sit, ut commodè possit, aut soleat dividi, atque in ejus parte salvetur ratio, seu finis præcepti, tunc qui non potest servare totum, debet servare partem quam potest.

Quòd si verò non salvetur ratio præcepti in parte, neque id commodè possit, aut soleat fieri, tunc qui non potest totum, hoc est tantum quo moraliter impleri censeatur integrum præceptum, is non tenetur ad partem. Quæ omnia æstimanda sunt : 1° ex intentione Legislatoris; 2° ex ratione, fine et materià legis. 3° ex judicio prudentum; 4° ex communi usu. *Sanch.*, *Laym.* — 176.

Undè :

1° Qui non potest legere omnes Horas, debet dicere eas quas potest; quià dividuæ sunt. *Laym.*, *Bon.*

2° Qui in Quadragesimâ non potest jejunare, debet abstinere à carnibus, si potest; aut qui non potest omnibus diebus, tenetur iis quibus potest. *Laym.*, *Bon.*, *etc.*

3° Qui tenetur visitare Limina Apostolorum Romæ, et scit se eò pervenire non posse, non tenetur ingredi iter; quià nec finis, nec ratio præcepti salvatur. *Suar.*, *Bon.*, *etc.* — 177.

CAPUT VII.

De Dispensatione Legis.

De Naturâ et Conditionibus dispensationis. — De Potestate dispensandi. — De Cessatione dispensationis.

ARTICULUS I.

De Naturâ et Conditionibus Dispensationis.

I. Dispensatio *est relaxatio legis*, seu exemptio à legis obligatione in aliquo casu particulari, in quo lex alioquin obligaret.

II. In jure humano dispensatio Legislatoris, vel parem potestem habentis, facta ex justâ causâ excusat à transgressione præcepti. *Est communis. Sanch.*, *Azor.*, *Salm.* — *Ratio*, quià cum sit Auctor suæ legis, potest quemvis excipere.

Dixi 1°. *Ex justâ causâ*, quià, si temerè et sine causâ quis dispenset, tenet quidem dispensatio, peccat tamen dans, contrà jus naturale, dictans partem debere conformari suo toti, nisi justa causa excuset, et quidem mortaliter, ut vult *Suar.*; venialiter, ut vult *Pont.*, (a) præciso tamen scandalo, etc.

Utentem autem tali dispensatione *commune est* non peccare graviter, et *probabile* nec etiam leviter. *Salm.*, *Suar.*, *Pal.*, *etc.*

In dubio, an causa sit justa, posse dispensari vult *Sanch.* cum *Salm. etc.*; quià possidet potestas dispensativa. Secùs esset, si dubitaretur an adsit causa — 178.

Si causa sit tantùm sufficiens, ut dispensatio sit permissa, non autem debita, potest licitè Superior eam concedere et negare : vel uni concedere, et alteri negare; quià licet expediat bono subditi dispensatio, expedit verò bono communi legis observantia. Ità *Salm.*, *Pal.*, *Bon.*, *etc.*

Si verò causa sit talis, quæ efficiat dispensationem esse debitam, nempè ad evitandum damnum commune, vel privatum magni momenti, vel ad utile commune, vel magnum particulare, tunc tenetur Superior dispensare, alioquin peccaret graviter, vel leviter juxtà materiam.

Denegatâ tamen, etiam injustè dispensatione, nequit subditus agere contrà Legem; nisi talis causa urgeat, ut eum extrahat à Lege : quarè, si Episcopus injustè neget dispensationem publicationum antè matrimonium, potest, urgente gravi causâ, illud contrahi sinè eis. Ità *Salm.*, *Conc.*, *Sanch.*, *Pal.*, *Sot.*, *etc.* — 179.

Dixi 2°. *Legislatoris* : quià dispensatio inferioris in lege Superioris sine justâ causâ, invalida est, ac proindè non excusat à transgressione præcepti. *Suar.*, *Sanch.*

Validè autem, et licitè inferior potestate ordinariâ dispensat ex justâ causâ in lege Superioris 1° Circà levia, hoc est, quæ sub mortali non obligant, etsi facilis sit ad Superiorem recursus. 2° Circà ea quæ frequenter occurrunt., v. g. in jejuniis, celebrandis festis, etc. Vide *n.* 190. 3° Circà ea, quæ ità sunt propria uni Communitati, ut non conveniant alii. 4° Quandò recursus ad Superiorem difficilis est, sivè quandò est necessitas, et periculum in morâ. 5° Si consuetudo præscripserit ut inferior dispenset. 6° Quandò est dubium negativum, an casus egeat dispensatione. Vide *n.* 192.

(*a*) Hoc est *probabile*, si ipse est primarius Superior. — II. 46.

Undè :

1° Pontifex, sine justâ causâ, non potest dispensare in lege Dei, nec Episcopus in lege Ecclesiæ.

2° Dispensatio in voto vel juramento, sine justâ causâ, etiam à *Papâ* facta, est invalida. — 180.

3° Si superior malâ fide dispenset, judicans non subesse causam, quæ reverà existit valida est talis dispensatio juxtà *communiorem et probabiliorem sententiam*, et dispensatus licitè utitur illâ.

4° Invalida est dispensatio, si inferior dispenset bonâ fide, sed sine causâ. — 181.

5° In dubio de valore dispensationis, validam censeri eò quòd præsumatur in favorem actûs ne pereat, *probabile* putat *Sanch.* etc. — 182.

6° Habens potestatem generalem dispensandi, potest etiam secùm dispensare directè et immediatè. Hinc, benè sibi dispensare potest in votis, juramentis, jejunio, etc. — 183.

7° Valet dispensatio extorta per metum, quandò causa dispensationis existit dummodò non constet Superiorem dispensasse sine animo dispensandi; metus enim voluntarium non tollit, sicut tollit vis.

8° Licita est talis dispensationis obtentio, si justè Prælato metus incutitur; illicita verò, si metus sit injustus. — 184.

9° Subditus bonâ fide dispensationem petens, rationibus Superiori allatis, potest dispensatione impetratâ, esse securus.

10° Peccat qui aliquem inducit ad dispensandum sine causâ, vel allegatâ falsâ causâ.

11° Dispensatio potest impetrari non tantùm pro ignorante, sed etiam pro invito, quandò necessitas exigit. Id tamen locum non habet in eâ quæ impetratur ex Pœnitentiariâ Romanâ, nisi impetretur à personis conjunctis, vel consanguineis intrà quartum gradum, vel saltem à Confessario. A principali tamen opus est, ut dispensatio acceptetur. — 186.

12° Superior videns subditum agere contrà legem, et tacens, cùm facilè posset corrigere, censetur dispensare. *Ità Salm.* etc. Secùs tamen dicendum si Superior non posset corrigere sine incommodo. — 187.

Quæritur an petitio subreptitia, vel obreptitia vitiet dispensationem?

R. — *Prænotandum* petitionem subreptitiam esse quandò veritas reticetur, obreptitiam autem quandò mendacium apponitur.

Nunc dico :

1° Dispensatio nulla est, quandò tacetur veritas quæ de stylo Curiæ debet necessariò exprimi; vel allegatur falsum quod de jure taceri debebat. Ità *Salm., Sanch., Pal., Conc., Suar.*

2° Si autem tacetur vel exponitur falsò causa tantùm impulsiva, valet dispensatio : secùs autem si causa esset motiva, ità ut sine ipsâ Superior minimè dispensasset. *Salm.*

3° Si plures causæ allegentur, quarum aliæ sint falsæ, aliæ veræ, valida erit dispensatio semper ac vera erit una ex illis quæ sufficiens sit ad dispensandum.

4° Si dubium est an causa falsò allegata sit motiva, an impulsiva, tunc valida censenda est dispensatio facta, cùm in dubio jura faveant valori actûs. *Ità Salm., Sanc., Pal.* etc. — 185.

Notandum quòd dispensatio cùm sit odiosa, strictè sit accipienda : potestas contrà dispensandi cùm favorabilis sit, latè accipitur. *Sanch.* etc. — 187

ARTICULUS II.

De Potestate dispensandi.

Potestas dispensandi alia est ordinaria, alia est delegata; *ordinaria* est ea quæ alicui convenit ratione sui officii; *delegata* verò ea est quæ alteri conceditur ab eo qui potestatem habet ordinariam.

I. Circà potestatem ordinariam : 1° Summus Pontifex potestate ordinariâ potest dispensare in quibuscumque legibus canonicis, etiam sancitis ab Apostolis, tanquàm particularibus Prælatis Ecclesiarum, ut snnt jejunium quadragesimale, observatio festorum in Dominicis; non verò in legibus traditis ab Apostolis, quas ipsi acceperunt à Christo Domino, tanquam Auctore principali, ut sunt leges circà formas, et materias Sacramentorum, circà oblationem Sacrificii, etc.—188.

2° Tenent *Sanch.*, *Bon.*, etc. *Papam* posse dispensare in aliquibus præceptis divinis, ex potestate delegatâ à Deo, quandò expedit dispensatio. — Sed *probabiliùs* est, ut meritò putant *Salm.*, *Papam* non posse, quià nullibì hæc concessio reperitur *Papæ* facta à Deo.

3° Certum autem est posse Pontificem, et Prælatos dispensare in votis, cùm in his gerant vicem Dei. Ità *S. Thom.* — 189.

4° Episcopus potestate ordinariâ potest dispensare in omnibus statutis sive Episcopalibus, sive latis à Synodo diæcesanâ independenter à Capitulo, et Clero, ut suprà diximus. Et idem potest Capitulum, Sede vacante.

5° Hoc tamen non potest Vicarius Generalis, nisi expressè ab Episcopo ei concedatur.

6° Episcopi possunt etiam dispensare in legibus Concilii Provincialis in suis diæcesibus; modò non sint Concilio specialiter reservatæ. Hoc enim expedit ad bonum regimen. *Salm.*, *Sanch.* etc.

7° Possunt etiam Episcopi dispensare in rebus quæ communiter eveniunt in jejuniis, esu ciborum, observatione festorum, recitatione Officii, votis non reservatis. *Salm.*, *Pal.*, *Bon.* etc.

8° Item in legibus latis à *Papâ* pro illâ particulari diæcesi, in quibus videtur relicta facultas dispensandi illius Prælato. *Salm.*, *Sot.*, *Caj.*, *Azor.* etc.

9° Item, potest Episcopus dispensare in legibus communibus Pontificis, v. g. in impedimentis matrimonii, in irregularitatibus, in votis reservatis et similibus, quandò non est facilis aditus ad *Papam*, et periculum est in morâ, quià hoc expedit ad commune bonum. *Salm.*, *Sanch.* etc.

10° Item potest etiam si sit facilis recursus ad habentem potestatem dispensandi, si habeat privilegium Pontificis.

11° Parochi possunt etiam dispensare cùm suis ovibus in jejunio et observatione Festorum, ubi non est facilis recursus ad Episcopum.

12° Imò ex consuetudine, etiamsi sit facilis recursus ad Episcopum, posse semper Parochos dispensare in his duobus præceptis testatur, *Sanch.*, *Sylv.* Vide *tract. de tertio præcep.*, n° 288.

13° In his omnibus dicuntur Episcopi dispensare jure ordinario, cùm talis facultas eis competat vi proprii officii, cui est perpetuò annexa. *Salm.*, *Suar.* etc., et ideò, benè possunt eam alicui delegare, ut certum est. Vide *n°* 193. — 190.

Quæritur 1° An præter dictos casus possit Episcopus dispensare in legibus Superioris, in quibus non sit reservata dispensatio?

R. — *Prima sententia affirmat;* quià hoc ipso quòd Superior eam non reservat, videtur eam concedere; aliter, ad quid deserviret reservatio? *Ità Sotus*, etc.

Hanc primam sententiam olim *probabilem* censui (*a*); sed re meliùs perpensâ, omninò tenendam puto *secundam oppositam*, quam tenent *Suar. Bonac.* etc. *commune* est apud omnes et constat ex consuetudine receptâ, quòd censuræ non reservatæ, præsertim excommunicationes, benè possint absolvi ab Episcopis, et à Parochis, et adhuc ab approbatis Confessariis; sed quoad dispensationes in legibus Pontificiis, nequaquam adest hæc communiter recepta consuetudo, ut ipsæ concedantur ab Episcopis, semper ac non sint expressè Pontifici reservatæ, sed circà ipsas procedit generale et certum axioma, quod ex ipsâ naturâ rei oritur, quòd *inferior nequeat dispensare in legibus superioris.* — 191.

Quæritur 2° quid in dubio an casus indigeat dispensatione?

R. — Quòd sive dubium sit positivum, sive negativum, potest subditus uti suâ libertate (*b*). Consultiùs tamen est tunc adire Prælatum, qui declaret, vel dispenset, cùm in tali dubio benè posset etiam Prælatus inferior dispensare sine concessione Legislatoris Ità *Pal.*, *Laym.*, *Salm.*, etc.

Idem dicunt *Suar.* et *Sanch.* de dubio circà vota reservata,

Idem in dubio an sit causa sufficiens ad dispensandum. *Salm.*, *Caj.*, *Sylv.*, etc.

Notat autem *Pal.* cum *Sanch.*, *Suar.* etc. quòd potestas quam habent Prælati inferiores dispensandi ratione officii in legibus Superioris, ut potè in casibus qui frequenter occurrunt, debet dici potiùs ordinaria quam delegata. — 192.

Notandum quod legislator non possit dispensare in suâ lege, si lex transeat in contractum, ut si dicat: *Gaudeant immunitate habitantes in tali loco*, etc.; potest autem inferior dispensare in lege Superioris, si in lege generaliter permittatur dispensatio v. g. si dicatur: *Donec dispensetur. Salm.*, *Caj.*, *Bon.* etc. — 190.

II. Circà potestatem autem delegatam dispensandi, *notandum* 1° quòd quisque habens potestatem ordinariam possit eam delegare: et tunc si delegatio est per modum commissionis pro certo casu, expirat morte concedentis, si res sit adhùc integra, si verò per modum gratiæ, tunc non expirat.

2° Pariter, quisque inferior qui jure ordinario potest dispensare in legibus Superioris, potest etiam delegare potestatem dispensandi, modò hoc ei non sit limitatum.

3° Delegatus autem nequit subdelegare, nisi sit delegatus à Principe, sive à *Papâ*, vel nisi sit ab inferiori Ordinario delegatus ad universitatem causarum; aut nisi concessa sit facultas subdelegandi. Sed de his sedulò observa quæ dicuntur *de Sacram. Pæn.* n. 566. — 193.

4° *Nota* pariter quod Prælati regulares non possint dispensare in regulâ, nisi eis concedatur à privilegio vel à jure. Ratione *privilegii* quod ex se muneri Prælati adnectitur, possunt Prælati etiam inferiores dispensare: 1° in rebus levibus quæ scilicèt sub levi præcipiuntur. 2° in rebus frequentibus. 3° in statutis propiis, scilicèt quæ sunt propria illius conventûs.

Ratione autem facultatis illis concessæ *à jure*, Prælatus dispensare nequit in votis essentialibus. In aliis verò regulis benè potest in casu particulari, nisi expressè sit ei interdicta dispensatio. Talem enim facultatem Prælati habent à jure. — Et *Ratio* est, quià cùm lex humana non possit providere omnibus casibus, expedit ut in particularibus Rectores provideant, alioquin non sufficienter provideretur bono communi.

Quæritur An facultas delegata dispensandi sit latè vel strictè interpretanda?

R. — Latè, si concessa sit per modum gratiæ; strictè, si per modum commissionis pro certo casu. Ipsa verò dispensatio, cùm sit odiosa, semper strictè sumenda est, nisi

(*a*) Hæc sententia est *satis probabilis*, quià Episcopi *probabiliter* suam potestatem immediatè habent à Deo, licet *Papæ* subordinatam. II. 58.

(b) Excipiuntur dispensationes matrimoniales. *Vide tract. de matri.* 902. — H. 51.

dispensatio sit debita, vel sit ex motu proprio Principis; vel sit inserta in corpore Juris, vel tandem nisì concedatur Communitati, vel ad bonum commune. In his enim casibus latè accipienda est. — 194.

ARTICULUS III.

De Cessatione Dispensationis.

Prænotandum est, quòd si dispensatio jam sortita sit suum effectum, vel si dispensationi fuerit adjuncta aliqua commutatio oneris, tunc etiam cessante causâ, dispensatio non cessat.

Notandum etiam est circà causas dispensationum, quòd aliæ causæ per se excusent à præcepto, putà jejunii, Officii divini, etc.; et istæ non egent dispensatione, si sint certæ, vel saltem probabiliter justæ. Aliæ verò sufficiunt ad dispensationem, sed eâ indigent.

Sufficiens nempè causa est dignitas petentis, aut Superioris, ut benignum se ostendat: necnon utilitas communis vel privata et similes.

In dispensationibus autem impedimentorum in matrimoniis sufficit pro causâ solutio pecuniæ in subsidium Ecclesiæ, ut est praxis. — 195.

Tribus autem modis dispensatio cessare potest. 1° Per cessationem causæ. 2° per revocationem dispensantis. 3° Per renuntiationem dispensati.

1. *Per cessationem causæ*, si cesset causa motiva, et totalis. Secùs autem si cessat causa impulsiva; aut cessat motiva, sed non totaliter; nam, si aliquid istius perduret, adhuc perdurat dispensatio. At si dubium sit an totaliter cessaverit, standum est pro dispensatione, quæ possidet. Vide *Tract. de matrim.*, *n.* 1133.

Quæritur 1° An certò cessante totaliter causâ, pereat dispensatio?

R. *Prima sententia affirmat*; quià valor dispensationis pendet à voluntate Superioris qui præsumitur nolle dispensare nisi pro tempore quo causa duret. Ità *Sanch.*, *Bon.*, *etc.*

Secunda sententia negat; *Ratio* quià obligatio legis jam ablata per dispensationem non redit nisi rursùs imponatur à Legislatore. Ità *Pal.*, *Suar.*, *Laym.*, *etc.* — Utraque sententia satis probabilis videtur.

Secùs verò dicendum si dispensatio non fuerit concessa absolutè, sed sub conditione expressâ, vel tacitâ, si causa perduret.

Quæritur 2° Quandonam dispensatio censenda sit concessa absolutè; et quandò sub tacitâ illâ conditione, *si causa duret?*

R. — Si causa judicatur perpetua, tunc dispensatio censetur data absoluta, etsi posteà per accidens causa cesset. — Hinc, dicunt *Salm.*, quòd si quis obtineat dispensationem ab Officio vel abstinentia à carnibus pro infirmitate quæ existimatur perpetua, tunc, etiamsi valetudo superveniat, potest uti dispensatione.

Sed huic minimè acquiesco, quià in his casibus puto dispensationem omninò censendam esse factam sub conditione.

Nota. Quandò dispensatio est absolutè concessa, non cessat per unum actum: v. g. obtinuisti dispensationem in voto castitatis ad contrahendum matrimonium, mortuâ conjuge, perdurat dispensatio; nisi fuerit concessa pro speciali casu, scilicet, ad ducendum virginem à te defloratam; et sic de similibus. — 196.

II. Cessare potest dispensatio *per revocationem dispensantis*. Et quidem, cessante causâ, vel aliâ novâ contrariâ superveniente, Superior dispensationem revocare potest, imò tenetur cessante totaliter causâ motivâ. Peccabit tamen, sed tantùm leviter, revocans sine causâ, licet revocatio valeat. *Bon.*, *Salm.*, *etc.*

Etiam Prælatus inferior qui potest concedere dispensationem sive jure ordinario,

sive ex commissione Legislatoris, potest ex justâ causâ dispensationem revocare; sine tamen causâ nulla erit revocatio. *Bon.*, *Sanch.*, *etc.*

Notandum quòd dispensatio quæ absolutè sit concessa, non cesset morte dispensantis, quicumque ille sit, sivè Supremus, sivè inferior; cùm dispensatio sit gratia, et gratia non expiret morte concedentis.

Excipe, si Superior dispensaverit, *donec ei placuerit*, vel *ad suum arbitrium*; tunc enim morte ejus cessat, si res adhuc sit integra: putà, si Confessarius nondùm inceperit audire confessionem.

Si verò dispensatio concessa sit, *donec revocetur*; tunc non expirat morte concedentis: idem, si concessa sit *ad arbitrium Sedis Apostolicæ*, vel *Episcopi*; tunc, neque expirat morte Pontificis, aut Episcopi. — 197.

III Cessat dispensatio *per renunciationem dispensati*; quod ipse benè facere potest, quandò effectus dispensationis nondùm sit secutus, nisi renunciatio redundet in damnum alterius, vel Communitatis, in cujus favorem sit impensa dispensatio, vel nisi Prælatus præcipiat subdito uti dispensatione concessâ, ex justâ causâ. *Salm.*, *Caj.*, *etc.*

Potest igitur dispensatus renunciare dispensationi expressè, et etiam tacitè; et consummatâ renunciatione, nequit illâ ampliùs uti. — Consummata autem intelligitur renunciatio, quandò à Superiore renunciatio acceptatur; aliàs dispensatio durat. *Salm.*, *Suar.*, *etc.*

Quæritur quandò intelligatur facta tacita renunciatio dispensationis?

R. — Alii dicunt, quandò dispensatus per decennium illâ non utitur. Alii quandò dispensatus actum contrarium ponit, putà, si obtentâ dispensatione ad contrahendum cùm unâ, quærat indè contrahere cum aliâ; sed per ista signa nullo modo censeri factam renunciationem, tenendum esse dicunt. *Salm.*

Hinc, inquiunt quòd dispensatus ad contrahendum cum unâ, benè possit illâ dispensatione uti etiam postquàm cùm aliâ contraxerit, quæ mortua sit; vel postquàm emiserit votum castitatis, voti dispensatione posteà tantùm obtentâ.

Denique, qui habuit dispensationem jejunii, Officii Divini, potest illâ uti, etsi Officium et jejunium posteà servaverit. Ità *Salm.* — 198.

CAPUT VIII.

De Cessatione et Interpretatione Legis.

ARTICULUS I.

De Cessatione Legis.

Nota 1° Per Legem generalem nunquàm abrogatur Lex particularis alicujus loci, etsi expressè dicatur: *Non obstante quâcumque lege particulari. Salm.*, *Sanch.*, *Bon.*, *etc.*

2° Certum est quòd cessante fine adæquato, seu totali legis in communi, cesset lex; porrò per finem adæquatum intelligo illum qui est totalis finis legis: nam si lex plures fines habeat, finis adæquatus ex omnibus illis constituitur. — Undè vovisti non ingredi talem domum ob periculum fornicationis, cessante periculo, cessat votum; quià lex cùm sit inutilis, vim amittit obligandi. Ità *D. Thom.*, *Salm. cum communi.*

Quæritur 1° an tunc sit expectanda declaratio Legislatoris, vel contraria consuetudo?

R. — Aliqui *affirmant*. — Sed alii omnes *negant* cum *Salm.*. Sufficit enim ut mihi in particulari constet, vel saltem *probabile* sit, ut dicunt *Salm.* cum *Pal.* cessasse in communi finem legis adæquatum.

Quæritur 2° an cesset lex, cessante fine adæquato in casu particulari?

R. — *Prima probabilior sententia negat*, si tantùm cessat *privativè*, scilicet, si lex tunc redderetur inutilis : nam si cessat *contrariè*, quandò scilicet materia legis redderetur in hoc casu nociva, vel valdè difficilis; tunc omnes asserunt legem non obligare. *Ratio* dictæ primæ sententiæ est, quià licet cesset finis damni in casu particulari, non tamen cessat finis periculi in communi, ideò tunc non cessat finis adæquatus. Ità *Salm.*, *S. Thom.*, *Sot.*, *Suar.*, *Pal. et communior.*

Secunda verò *sententia*, quam tenent *Caj.*, *Sylv.*, *etc.* tenet quòd cessante fine adæquato etiam *privativè* in casu particulari, cesset obligatio legis; quià in quocumque casu, cessante fine legis, lex etiam cessat.

Hoc non obstante, magis mihi arridet prior sententia, eò quòd, communiter loquendo, ferè numquàm in particulari cesset omninò periculum hallucinationis. Si verò aliquandò casus accideret quòd aliquis omninò certus et securus esset abesse omne hallucinationis periculum, tunc non auderem secundam sententiam improbare; sed hujusmodi casus rarissimè poterit evenire.

Quæritur 3° Utrùm probabile sit legi posse libros prohibitos, cessante periculo et scandalo?

R. — *Affirmant* ob eamdem rationem *Felin.*, *etc.* — Sed *negandum* cum *Pal.* qui dicit quod in hoc non cesset omninò periculum, vel non cesset omninò finis prohibitionis, nec etiam in particulari, cùm finis prohibitionis sit, non solùm ut vitetur damnum conscientiarum ex prohibitione pravorum librorum, sed etiam ut servetur obedientia Ecclesiæ in materiâ tam periculosâ; et ne detur ansa hæreticis, vel malis scriptoribus perniciosa typis demandandi. Ideò benè inquit *Tamb.* nullo modo aperiendam esse januam impunè legendi hujusmodi libros, etiamsi quis putet pro se abesse periculum. — **199.**

ARTICULUS II.

De Interpretatione Legis et Epikeiâ.

§ I. — De Interpretatione Legis.

Interpretatio alia est Authentica, alia Usualis, alia Doctrinalis.

Authentica fieri potest vel ab ipso Legislatore, vel ab ejus successore, aut à Superiore. — *Usualis* est illa quæ ità ab usu est recepta. — *Doctrinalis* autem est declaratio quædam mentis Legislatoris, quæ à quocumque Doctore fieri potest.

Regulæ in interpretandis legibus, sunt videlicet :

I Ut attendatur mens sive finis intrinsecus Legislatoris : Hinc, si constat de mente Legislatoris, huic magis standum est, quàm verbis Legis.

II Attendenda est ratio Legis.

III In dubio mentis Legislatoris, verba Legis accipienda sunt secundùm proprium sensum, semper ac non sequatur aliquod absurdum. Sensus autem proprius potest esse naturalis, et hic accipiendus est in pœnalibus; potest esse etiam civilis, et hic etiam accipi potest in favorabilibus.

IV Ut in dubio fiat interpretatio pro valore actùs.

V Quod Lex in favorabilibus amplietur, restringatur in odiosis.

Quandò verò leges sint favorabiles, quandò odiosæ, primarium motivum Legis attendendum est.

Quæritur 1° An lex extendi debeat de casu ad casum ob identitatem rationis?

R. — Si non currit eadem, sed tantùm similis ratio, *communiter* docent Doctores, non esse faciendam extensionem, nisi casu exprimatur in lege tantùm causâ exempli, putà si lex imponat pœnam contrà furantes centum aureos, certè comprehendit etiam furantes rem ejusdem valoris.

Quæritur 2° An fieri debeat extensio quandò occurrit pro alio casu non tantùm similis, sed eadem adæquata ratio?

R. — *Prima sententia affirmat.* Et hanc tenent *Laym., Suar., Salm., cum communi* ut asserunt. *Ratio,* quià mens legislatoris colligitur ex legis ratione, quæ ideò dicitur anima legis; undè censetur Legislator benè comprehendere voluisse omnes casus, ubi eadem adæquata ratio legis reperitur.

Secunda verò *sententia*, quam tenent *Pal., Bon, etc. negat* fieri extensionem de casu ad casum ob eamdem rationem etiam in casibus favorabilibus, et tantò minùs in odiosis, et correctoriis. Quià ratio legis non est lex, et ideò quamvis militet pro alio casu, illum non comprehendit. Potuit enim Legislator unum casum velle comprehendere, et non alium.

Ego censeo à primâ sententiâ non esse recedendum, cùm sit *communis,* ut fatetur ipse *Palaus.*

Regulam autem juris: *odia restringi, favores convenit ampliari*, rectè dicunt *Suar., Bon.* procedere, quandò dispositio legis extenditur ex interpretatione congruitatis, non autem quandò extendi debet ex interpretatione necessitatis, quæ dicitur potiùs adæquata interpretatio legis, quàm extensio.

Advertunt tamen 1° *Sanch et Mazotta* quòd si lex decernat aliquid causâ frequentioris usûs, ipsa etiam comprehendit casum minùs frequentem. Et ideò lex *S. Pii V* permittens Monialibus egressum propter incendium, et lepram, aut epidemiam, extenditur etiam ad ruinam domûs, inundationem, et invasionem hostium, *ut communiter* Doctores docere, ait *Mazot.*

Advertunt 2° *Laym., Pal.* quòd Judices ex similitudine rationis tenentur leges ad alios casus extendere, quià ipsi quantùm fieri potest legibus debent conformari. Cùm in aliquâ causâ sententia earum, seu legum, manifesta est, is qui jurisdictioni præest ad similia procedere debet. — 200.

§ II. — De Epikeiâ.

Epikeia, seu Epikia est exceptio casûs ob circumstantias, ex quibus certò, vel saltem *probabiliter* judicatur Legislatorem noluisse illum casum sub Lege comprehendi. *Salm., etc.*

Hæc Epikeia non solùm locum habet in Legibus humanis, sed etiam in naturalibus, ubi actio possit ex circumstantiis à malitiâ denudari. *Salm.*

Ut tamen detur locus Epikeiæ, non solùm debet Lex cessare in causâ particulari *negativè*, quià nimirùm deficiet tunc finis Legis; sed debet cessare *contrariè*, nempè quod Lex reddatur damnosa, vel nimìs onerosa: quarè potest negari ensis depositus domino, si ille eo sit abusurus. Ità *S. Tho., etc.* Sufficit autem, si aliter Lex redderetur nimìs dura.

Hìnc excusatur ab auditione Sacri, qui timet notabilem jacturam bonorum. Et etiam excusatur ab observatione Festi, qui aliter amittere cogitur magnum lucrum. *Suar., Pal., etc.* Et super hoc, vide dicenda *in Tract. de tertio præcep., n.* 301. — 201.

CAPUT IX.

De Consuetudine.

Ut Consuetudo, quæ dicitur Lex Scripta, vim legis habeat, quinque conditiones requiruntur:

I[a] Quod introducatur non à personâ particulari, sed à Communitate; saltem à majori parte Communitatis, quæ capax sit ferendi leges, licet actu leges ferre nequeat; nam Consuetudo tunc habet vim legis ex tacito Principis consensu. Ità *S. Tho., etc.*

II[a] Ut Consuetudo sit rationabilis; quarè, nulla valet Consuetudo contrà Legem naturalem, aut divinam, sed tantùm contrà humanam. *Addendum* tamen non requiri

bonam fidem; nam etiam peccando potest fieri Consuetudo. *Salm.*, *Suar.*, *Pal.*, *etc.* Consuetudo enim triplicem statum habet. *In initio*, introducentes Consuetudinem contrà Legem, omnes peccant. In *progressu*, non peccant illâ jam à Majoribus introductâ utentes, sed possunt à Principe puniri. *In fine* autem nec peccant, nec puniri possunt, illâ jam præscriptâ utentes. *Salm.*, *Caj.*, *Sot.*, *etc.*

IIIª Tempus diuturnum continuatum cum repetitis actibus.

IVª Ad Consuetudinem perficiendam, intentio se obligandi, vel Consuetudinem introducendi.

Vª Consensus Principis, saltem tacitus.

Quæritur 1° quodnam tempus sufficit ad Consuetudinem præscribendam?

R. — *Prima sententia* dicit relinqui arbitrio prudentum, juxtà repetitionem actuum et negotiorum qualitatem. *Vasq.*, *Tap.*, *etc.*

Secunda sententia dicit sufficere et requiri decennium, hoc enim est longum tempus requisitum à jure ad consuetudinem introducendam, nisi aliud sit alicubì sancitum. Ità *Salm.*, *Laym.*, *Suar.*, *Pal.*, *etc.*; licet doceant primam esse valdè probabilem. — 107.

Quod ad effectus consuetudinis pertinet, *notandum*: 1° quòd consuetudo non solùm potest tollere legem, sed etiam pœnam illius, remanente culpâ, vel contrà.

2° Potest etiam consuetudo validare contractum irritatum per legem.

3° Potest introducere nova impedimenta irritantia matrimonium.

4° Potest legem dubiam interpretari. — 108.

Consuetudo autem potest per contrariam legem à Superiore revocari.

Quæritur 2° An per legem generalem derogetur consuetudini specali alicujus loci?

R. — *Negativè*, nisi in lege mentio fiat illius consuetudinis, vel in eâ revocetur quæcumque consuetudo.

Episcopi tamen per eorum leges abrogant quamcumque consuetudinem particularem, quià præsumuntur ipsi plenam notitiam habere consuetudinum Diœcesium suarum.

Nota autem quod prædicta doctrina procedit de consuetudine jam præscriptâ, non autem de incæptâ.

Quæritur 3° An positâ clausulâ revocatoriâ cujusque consuetudinis, intelligatur revocata etiam consuetudo immemorabilis?

R. — *Negandum*, nisi exprimatur; quià quandò Superior vult illam revocare, id exprimit. Ità *Salm.*, *Suar.*, *Bon.*, *etc.*

Potest autem aliqua consuetudo abrogari per aliam contrariam, quæ repetitis actibus, modo ut suprà, præscribatur. — 109.

APPENDIX I.

DE DISPENSATIONIBUS S. PŒNITENTIARIÆ.

Quià ex officio S. Pœnitentiariæ multæ dispensationes, etc. Vide *in opere*, *n.* 202 *et in Compendio*, *Tract. de Matrim.*, *n.* 1143.

APPENDIX II.

DE PRIVILEGIIS.

Privilegium definitur: *Lex privata, aliquod speciale concedens beneficium.*

Privilegium differt à dispensatione quæ eximit à lege, et ideò semper est odiosa; differt etiam à licentiâ quæ conceditur tantùm ad paucos actus.

De privilegiis, hìc tantummodò annotabimus quasdam regulas advertendas circà privilegia in communi. — 1.

I. Ut privilegium deroget Juri communi, non requiritur clausula derogatoria, præsumitur enim princeps jam scire leges communes; excipitur tamen 1° quandò privilegium non posset suum effectum sortiri sine hâc expressâ derogatione. 2° Si in lege cui derogatur, esset apposita clausula: *Non obstante quocumque privilegio:* Hoc intelligitur, dummodò in privilegio non extet clausula: *Ex certâ scientiâ;* vel *ex plenitudine Potestatis.* 3° Quandò privilegium est contrà aliquam consuetudinem, aut legem municipalem. His enim non derogatur, nisi de illis specialis mentio fiat. — 2.

II. Privilegiatus non tenetur, regulariter loquendo, uti privilegio. Sed excipiendum est 1° Si non utendo, grave damnum proximo inferret: hoc tamen intellige, si per se, non verò consequenter. 2° Si privilegium cedat in bonum commune, quemadmodùm est privilegium immunitatis, quo unusquisque tenetur. 3° Si privilegium tollat impedimentum ad observandum præceptum. 4° Si privilegium non est personale, sed reale, addictum loco vel dignitati, vel statui, quemadmodùm sunt privilegia concessa Episcopis, et Regularibus. — 3.

III. Qui habet privilegium pro Foro pœnitentiali, etc., absolvendi à censuris, et pœnis Ecclesiasticis, *valdè probabiliter* potest eo uti etiam extrà Sacramentum, etiamsi facultas concepta esset in terminis: *Sacerdoti confessario.* — 4.

IV. Loquendo de *clausulis*: clausula *ad instar* importat tunc valere privilegium, quandò aliud, ad cujus formam secundum concessum est, fuit validum saltem à principio, quamvis posteà revocatum fuerit, vel non acceptatum.

Aliàs enim si primum privilegium fuerit nullum, nullum quoque erit secundum, dummodò in secundo non exprimatur id quod conceditur. Hoc tamen currit, quandò dicitur *ad instar;* non verò si dicatur: *sicut concessum est, etc.*

Clausula: *quatenùs sacris Canonibus non adversetur,* intelligitur de his tantummodò Canonibus in quibus est expressum: *non obstante quocumque privilegio.*

Clausula *supplentes singulos defectus,* intelligitur tantummodò de deffectibus earum rerum quæ requiruntur solùm de jure positivo, et qui sunt tantummodò accidentales; non verò de defectibus naturalibus aut substantialibus, ut potè esset, si supplicans foret excommunicatus, aut si supplicatio foret subreptitia, vel fraudulenta; aut si defectus esset circà causam, aut personam supplicantis. — 5.

V. Loquendo de interpretatione privilegiorum, plura annotanda sunt:

1° Omne privilegium interpretandum esse eo modo, quo privilegiato non sit neque inutile, neque onerosum.

2° Privilegia solùm Princeps, vel alii quibus à Principe foret commissum, authenticè vel juridicè possunt interpretari. Doctrinaliter verò potest ea interpretari quicumque vir doctus, cujus resolutioni licitè potest acquiesci, ut omnes affirmant; et quandò in privilegio prohibetur quæcumque interpretatio, de solâ authenticâ et juridicâ est intelligendum, aut ad summum intelligi debet de interpretatione quæ fit ex professo.

3° A *Clemente IV*, et ab aliis Pontificibus prohibentur Episcopi interpretari juridicè privilegia Regularium. — 6.

4° Generaliter loquendo de privilegiis, omne privilegium largè est interpretandum. Contrà verò privilegia odiosa strictè sunt interpretanda, cujusmodi sunt illa quæ sunt derogatoria juris communis, aut statutorum et consuetudinum particularium, dummodò hæc statuta non sint contrà jus commune; aut dummodò privilegium non sit insertum corpori juris; ideoquè aiunt *Sanch.*, etc., omnia privilegia realia latè esse interpretanda; ob suam enim perpetuitatem habentur tanquàm inserta juri communi.

Insuper, excipitur si aliàs privilegium redderetur inutile, aut si in eo extaret clausula: *ex certâ scientiâ, vel ex motu proprio;* vel si privilegium esset absolvendi, dispensandi aut commutandi illud cum aliis.

Privilegia verò in præjudicium aliorum, cujusmodi essent ad obtinenda plura beneficia, aut ad conferenda beneficia vacantia, aut contrà observantiam regularem, strictè sunt interpretanda, etiamsi concessa fuerint *ex motu proprio*, etc., etc. — 7.

Vide plura apud *Auctorem*.

TRACTATUS IV.

DE PECCATIS.

DE PECCATIS IN GENERE, ET DE PECCATIS IN SPECIE.

CAPUT I.

De Peccatis in genere.

De Naturâ peccati. — De Gravitate peccati. — De Distinctione peccatorum.

ARTICULUS I.

De Naturâ peccati.

Peccatum est *transgressio legis*, sive est voluntarius recessus à regulâ divinâ: per quam *regulam* intelligitur præceptum tam naturale et humanum, quàm divinum: *Per recessum* intelligitur actus, vel ejus omissio, qui sit non tantùm voluntarius sed etiam liber. — 1.

Quæritur 1°. Quænam requirantur conditiones ad peccatum?

R. — Ad peccatum requiruntur tres conditiones, et patet ex superiùs dictis.

I. Ut sit voluntarium, id est, ut fiat à voluntate consentiente.

II. Ut sit liberum, idest, ut sit in potestate voluntatis facere, vel non.

III. Ut advertatur malitia

Unde :

1° Defectu primæ conditionis, nullus actus qui neque est in, neque à voluntate, est peccatum, nisi voluntas eum acceptet.

2° Defectu secundæ conditionis, subindè à peccato excusantur vehementissimi motus iræ, aut concupiscentiæ, quibus usus rationis perturbatur, et libertas tollitur.

3° Defectu tertiæ non peccat, qui die jejunii, de præcepto nihil cogitans, cœnat, vel carnes comedit, etsi advertat eas sibi delectabiles. — 2.

Quæritur 2°. An ad peccatum mortale requiratur advertentia actualis et expressa malitiæ actûs, vel sufficiat virtualis, et interpretativa?

R. — *Prima sententia* quam olìm tenuere *Caj.*, *Prado* et alii, atque enixè tuentur *Concina*, *Antoine* et alii recentiores, dicit minimè requiri advertentiam actualem, sed fatis esse virtualem et interpretativam, quæ in hoc consistit quòd homo teneatur, et possit malitiam actionis cognoscere, quamvìs actualiter non advertat.

Secunda sententia communior affirmat requiri actualem advertentiam malitiæ, aut periculi illius, aut saltem obligationis illam advertendi; et hanc tenent *Sylv.*, *Suar.*, *Sanch.*, *Palus.*, *Salas*, *Bonac.*, *Salm.*, *etc.* Hi dicunt ad omne peccatum mortale requiri aliqualem advertentiam, sive suspicionem malitiæ actûs vel in se, vel in suâ causâ, saltem in confuso. *Ratio* eorum est, quia nihil volitum, nisi præcognitum; undè, nequit ignorantia imputari ad culpam, nisi de malitia objecti habeatur

saltem aliqua confusa apprehensio : ille enim qui nullo modo advertit malitiam suæ actionis, vel obligationem advertendi, nullo modo peccat adversùs illam agendo.

Ego autem, ut proferam meum sensum, dico quòd sistendo intrà limites justi præfatæ sententiæ facilè conciliari possunt. Nam, si dicatur ad omnia peccata mortalia necessariò exposci actualem et expressam advertentiam, hoc utiquè falsum est; quia multipliciter evenire potest quòd plura mala, quamvìs actualiter et expressè non advertantur, benè tamen imputantur ad culpam ea patrantibus, si ipsorum ignorantia sit aliquo modo voluntaria, vel ob negligentiam, vel ob passionem, aut pravum habitum, vel ob voluntariam inconsiderationem in operando.

Contrà verò mihi omninò tenedum videtur, si ignorantia nullo ex prædictis modis fuerit voluntaria, et homo nullam habuerit actualem advertentiam malitiæ, vel periculi, nec directè, nec indirectè, neque in se neque in suâ causâ, tunc nullò modo imputantur ei errores quos non advertit. — *Ratio*, quia ut imputentur alicui effectus cujusdam causæ, debet necessariò præcedere, saltem in principio, advertentia actualis et expressa malitiæ objecti. — 4.

Quæritur 3°. Qualis consensus requiratur ad peccatum mortale?

R. — Requiritur omninò perfectus consensus, sive deliberatio voluntatis. Id *commune et certum* est apud DD. adhùc rigidioris sententiæ.

Nota. Quòd post advertentiam intellectûs triplici modo potest se ferre voluntas erga objectum malum propositum, 1° positivè consentiendo in illud, 2° non consentiendo, nec resistendo, sed tantùm negativè se habendo, 3° positivè resistendo. — 5.

Quæritur 4°. An peccet graviter, qui negativè se habet, et positivè non resistit motui appetitûs sensitivi circa objectum sub mortali prohibitum?

R. — Tres adsunt sententiæ : *Prima affirmat* peccare graviter, etiam cessante periculo consensûs. — *Ratio*, quia voluntas tenetur non solùm non consentire, sed etiam resistere motibus inordinatis appetitûs sensitivi. Ita *Less.*, *Vasq.*, *etc.*

Secunda sententia cum *Tamb.* et aliis, dicit talem ne venialiter quidem peccare, remoto periculo consensûs; sed hanc sententiam asserunt *Salm. communiter* rejici; undè meritò dicunt cum *Croix* in praxi nullatenùs esse tenendam.

Tertia et vera sententia cum *S. Th.*, *Sanch.*, *Gers.*, *Pal.*, *etc.*, tenet, cessante periculo consensûs, esse veniale non resistere positivè motibus illicitis, sed non mortale, quia consensus ad graviter peccandum non provenit ex appetitu, sed ex voluntate, quæ cùm non positivè consentit, non committitur mortale.

Et ideò committitur veniale, in quantùm homo cavere debet, ne appetitus trahat post se voluntatem : sed hæc obligatio, quandò periculum consensûs non est proximum, est tantùm levis; tùm quia, si sub gravi teneremur omnes motus inordinatos positivè repellere, teneremur ad impossibile : impossibile enim est, ut ait *Caj.* omnes hos motus collectivè sumptos positivè coercere. — 6.

Hinc *infertur*, quòd quandò delectatio venerea supervenit, tenemur sub gravi ei positivè resistere, quia hujusmodi commotiones, quandò sunt vehementes, plerumquè, si positivè non repellantur, saltem per actum simplicis displicentiæ, trahunt secum consensum voluntatis : *Croix*, *Sylv.*, *Tour.*, *Salm. cum communi DD.* — 7.

Quæritur 5°. Quænam media adhibenda ad resistendum tentationibus carnalibus?

R. — Plura sunt 1° Cogitatio de Passione Jesu-Christi, vel de pœnis Inferni, vel de Morte, etc, vel de cruciatu remorsûs, quem patitur Anima post peccatum patratum. 2° Oratio; Castitas enim nonnisi à Deo obtinetur, ut fatetur *Salomon Sap.* 8. 21. 3° Fervens actus amoris erga Deum, cùm proposito mortem potiùs subeundi quàm peccandi. 4° Sufficit etiam in actu commotionis animum ad alia divertere,

cùm hoc etiam sit positivè resistere, ut benè advertunt *Spor.*, *Tourn.*, *Croix*, *etc.* Et, si motus sint leves, meliùs erit eos contemnere sine positivâ resistentiâ, *Croix*, *etc.* — 8.

Nota. Non est obligatio motibus carnalibus resistendi positivè, si justa adsit causa non resistendi, nempè si quis expertus sit resistendo magìs motus excitari et augeri; vel si motus ortum habeant ex actione necessariâ, v. g. ex auditione Confessionum, ex lectione rerum turpium scitu utilium, ex tactu necessario ad medendum, et simili.

Tunc enim ex unâ parte, causâ motuûm non tenemur operam relinquere, ut docent *DD. communiter.* — Et ex aliâ, neque tenemur tùnc motibus positivè resistere, si non facile negotium sit illos repellere.

Sat est igitur tunc negativè se habere cum firmo proposito nunquàm consentiendi: Ipsa enim non consentiendi actualis cura sufficit tunc ad liberandum hominem à culpâ saltem mortali, etsi non à veniali, si resistentia sit tepida, ut dicunt *Tol.*, *Laym.*, *etc.*

Verùm *Croix*, ut certum supponit quòd in casu prædicto, quandò tentatio diù durat, et nimìs molestum foret jugiter motus positivè repellere, nullum peccatum sit eos permittere, negativè se habendo. Et sic facere consulit *Tournely* cum *Sylv.* his qui sunt timoratæ conscientiæ. — 9.

Quæritur 6° Quænam sunt adnotanda circà peccata omissionis?

R. — *Notandum* 1° Ad quodlibet peccatum omissionis, requiri actum positivum voluntatis; voluntas enim non exercetur, nec peccat nisi per actum.

2° Actus omissionis concomitantes, ut ludere, edere, dùm v. g. omittitur Sacrum, non esse peccaminosos nisi sint causa omissionis, puta cùm lusus est causa omittendi Sacrum. Ità *Salm.* Tunc autem actus influentes eamdem malitiam omissionis induunt, non verò diversam, ut tenent *Lugo.*, *Bonac. cum aliis et communi.* Quarè sufficit tunc tantùm omissionem confiteri.

Si verò actio quæ est causa omissionis, sit etiam grave peccatum, nempè si quis omittat Sacrum ad furandum, tunc furtum potest dici in confessione seorsìm ab omissione Sacri, quia tunc furtum non est nisi causa aggravans, non autem mutans speciem. Ità *Nav.*, *Lugo.*, *Salm.*

3° Quòd peccatum omissionis incipit imputari à tempore, quo advententer ponitur illius causa. Ita dicendum cum *Sanch.*, *Bon.*, etc.

Dicendum prætereà quòd omissio voluntaria in causâ etiam imputatur ad peccatum, etsi voluntas posteà non possit operari, putà, si quis se inebriet, prævidens causâ ebrietatis se omissurum Missam, tunc tenetur confiteri causam, et effectum illius, ebrietatem scilicet et omissionem Sacri: *Salm.*, *Sot.*, *Sanch. et alii communiter.* Modò ante effectum secutum non retractetur voluntas; tunc enim est *probabile* non teneri confiteri effectum secutum.

Ex hoc etiam deducitur quòd si effectus accidat post retractationem, non incurritur censura contrà peccantes imposita, quia ista requirit contumaciam in actu peccati. Vide *tract. de cens*, *n.* 40. — 10.

ARTICULUS II.

De Peccatis internis.

Distinguenda sunt in peccatis internis desiderium, gaudium et delectatio.

Desiderium est voluntatis actus tempus futurum respiciens quo quis deliberatè intendit opus cogitatum, putà fornicationem consummare.

Hoc desiderium dicitur efficax, quandò quis media suscipit ad ducendum illud ad effectum : — Inefficax verò si non proponit exequi, sed consentit quod exsequeretur si posset.

Gaudium respicit præteritum, et est cùm quis sibi complacet de malo opere patrato.

Delectatio morosa respicit tempus præsens, et est quandò per imaginationem fantasiæ quis reddit sibi præsens opus peccati, nempè actum fornicationis, et de illâ deliberato consensu delectatur, tanquàm actualiter fornicaretur, sine tamen desiderio exsequendi. — 15.

I. Desiderium absolutum, sive cogitatio cum voluntate consentiente absolutè in peccatum aliquandò perpetrandum, habet eamdem speciem, ac malitiam peccati, mortalem vel venialem, quam habet actus exterior, in quem fertur. *Est communis* et constat *ex Math.* 5. 28. *qui viderit,* etc. *Ratio* est quià actus interior habet suam bonitatem et malitiam ab actu externo tanquàm objecto. — 12. (*a*)

Quæritur an peccet qui optat aliquod objectum malum sub conditione si liceret?

R. — Distinguendum : Si conditio auferret malitiam objecti, tunc non peccaret saltem graviter. Hocque accidere potest non solùm in vetitis de jure positivo, proùt si diceres: *Ederem carnes in Quadragesimâ, nisi Ecclesia prohiberet :* Sed etiam in vetitis de jure naturali, casu quo objectum posset esse licitum, nempè dicendo : *Si Deus permitteret vellem rem illam Titii arripere,* etc. *Ità Bus., Laym.* etc.

Diximus *saltem graviter*, nam ordinariè hujusmodi desideria non excusantur à veniali, cùm communiter sint periculosa, aut saltem otiosa.

Peccaret verò lethaliter, quandò conditio non auferret malitiam objecti, nimirùm dicendo : *Peccarem, si non esset infernus : Occiderem inimicum, si ensem haberem,* etc. Hoc certum est apud omnes.

Sic etiam pariter dicunt *Sanch., Spor.* etc. peccari in talibus desideriis conditionatis quandò malitia nequit sejungi ab objecto, putà, si diceres : *Si non esset peccatum, vellem blasphemare, pejerare, mœchari, fornicari,* etc. quia hæc sunt intrinsecè mala, et nunquàm à peccato immunia esse possunt.

Undè censet *Laym.*, non excusari à culpâ gravi, qui deliberato et efficaci voluntate hujusmodi objecta desideraret quamvìs sub conditione si licerent.

Verumtamen, *satis probabiliter* sentiunt *Bon., Valent., Suar.*, etc. quòd cum voluntas desiderat aliquod objectum malum impossibile, sub conditione *si liceret,* nunquàm efficaciter in illud consentit, quandò enim objectum illud, ut optas, dicendo *si liceret*, et scis non esse, nec posse esse licitum, non verè optas, sed tantùm tuam propensionem ostendis.

Aliud verò esset, si optares malùm illud objectum non esse prohibitum; quia per se malum est velle inverti ordinem, et legem naturæ, ut rectè dicunt *Salm.* et sic conciliari possunt diversæ præfatæ sententiæ. — 13.

Sunt qui admittunt licitum esse gaudere et delectari de opere malo, sub conditione *si liceret,* quandò conditio est possibilis, modò fiat tantùm secundùm appetitum rationalem, secluso omni alio periculo consensùs illiciti et turpis motùs. Sunt alii qui admittunt, modò absit delectatio voluntaria appetitùs sensitivi, quæ propriè delectatio dicitur, fitque communiter cum aliquâ alteratione corporis.

Sed *veriùs* dicendum quòd adhùc semotâ delectatione appetitùs sensitivi, quælibet delectatio hìc et nunc intrinsecè mala sit per se illicita, ut tenent *Sanch., Az., Salm.,*

(*a*) Idem dicendum de gaudio seu de complacentiâ ac de desiderio. b. 48.

Ronc etc. *Ratio*, quia, ut benè ait *Croix.* quamvis consensus sit conditionatus respectu ad objectum, respectu tamen ad delectationem est absolutus; et cùm delectatio reddat objectum præsens, hìc et nunc tale objectum, cùm sit sejunctum à conditione cohonestante, est simpliciter malum; ergò voluntas delectatur de objecto hìc et nunc simpliciter malo, et ideò non potest à peccato excusari. Vide dicenda infrà nº 24.

Secùs verò dicendum, si quis diceret : *Delectarer de hoc, si non esset malum*, ut rectè aiunt *Salm.*, *Pal. et communi.* — 14.

II. Delectatio duplex est ; 1º alia est de opere malo, ità ut opus malum sit objectum delectationis quæ semper est mala. — 17.

Et hìc *Nota* quòd valdè *probabilis* est sententia *Lugonis.*, *Bon.*, *Spor.*, *Laym.*, *Azor.*, etc. — Hi tenent quòd si quis delectatur de copulâ cum nuptâ, non quia nuptâ, sed quia muliere pulchrâ, etc. non contrahit malitiam adulterii; circumstantia enim adulterii tunc non intrat in delectationem, idcircò tantùm castitas, non justitia læditur. Et idem dicit *probabiliter Tamb.* Si quis affectu venereo, sine desiderio nuptam aspiciat.

Hoc tamen non obstante, valdè mihi placet, id quod ait *Holzm.* Nempè, quòd licet ratione delectationis, non sit obligatio explicandi circumstantiam adulterii, est tamen in praxi explicandi ratione periculi proximi concupiscendi, saltem inefficaciter, mulierem illam nuptam, in quod se conjicit qui de eâ delectatur.

Nulli verò dubium committi adulterium, quotiescumque habeatur gaudium seu complacentia de copulâ habitâ, vel desiderium de copulâ habendâ cum conjugatâ, quia tunc voluntas amplectitur totum objectum pravum cum omnibus suis circumstantiis, nec ab illis præcindere potest, ideòque castitatem et justitiam lædit.

Item, si quis delectetur de copulâ sodomiticâ. — Item, si personna quæ delectatur sit voto castitatis obstricta, etiam contrà votum peccat. Hæc sunt certa cum *Tamb.* apud omnes. — 15.

2º Alia est delectatio de cogitatione objecti mali, ità ut non opus malum, sed ipsa cogitatio de opere sit per se objectum delectationis. — Et hæc, vel potest esse bona, si adsit justa causa cogitandi, v. g. causa studii, consultationis, etc. cum abominatione objecti ; vel potest esse venialiter mala, si fiat ex curiositate etc.; vel potest esse aliquandò etiam graviter mala, si adsit periculum proximum consensûs. Ità *S. Th.*, *S. Ant.*, *Less.*, *Sanch.*, *Bon.* etc. — 17.

Similiter, nec peccatum erit, si delectatio versetur circà modum mali operandi, non circà ipsum opus malum : quomodò sine peccato sæpè nos delectant fabulæ, comediæ, bella, homicidia, fraudes, furta, lapsus hominis, v. g. ex equo etc. non secundùm se, sed modus furandi, rapiendi artificiosus et industrius , modus cadendi inopinatus. *Laym.*, *Sanch.*, *Bon.*, *Azor.*, etc., *communiter.* — 18.

Undè licitum est gaudere et delectari morosè de effectu bono secuto ex opere malo ; quia delectatio non est de objecto malo. — 19.

Quæritur 1º an liceat delectari de opere malo, ad bonum effectum indè secutum ?

R. — Distingue : si opus fuerit formaliter malum, nempè quia cum peccato patratum fuit, peccat qui de illo delectatur, etiamsi delectetur de opere malo, non ut peccato, sed ut causâ effectûs secuti. Ità omninò tenendum cùm *Sot.*, *Ronc.*, *Salm.*, etc contrà *Vasq.*, *Less.*, *Bon.* etc.

Si verò opus malum patratum fuit sine peccato, sentiunt *Less.*, *Vasq.*, etc. licitum esse de illo delectari, non per se, sed ut causa boni effectûs.

Sed *veriùs* tenendum est oppositum cum *Sanch.*, *Tournely.*, *Azorio.*, *Croix.*, etc. *Ratio* quia licet actio non fuerit peccaminosa, fuit tamen objectivè mala; et hoc, ut rectè notant *Salm.* in dubium non videtur ampliùs revocandum post Prop. 15 damnatam ab *Innocentia XI*, quæ dicebat : « Licitum est filio gaudere de parricidio Parentis à se in » ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias indè ex hæreditate consecutas. »

In quocumque casu tamen licet, per se loquendo, cuique delectari, non de causâ, sed

de effectu secuto, nempè de exoneratione causatâ à pollutione, etiam voluntariâ; vel de consecutione hæreditatis ob homicidium, modò causa detestetur. — Dixi *per se loquendo*; nam hujusmodi delectationes aliquandò non carent periculo, ut rectè dicunt *Ronc.*, *Salm.* etc. — 20

Quæritur 2° An liceat delectari de malo proximi ob bonum finem?

R. — Licitum est gaudere de malo proximi, ob majus bonum illius, vel innocentis, nempè si delector de proximi infirmitate, et etiam de morte, ut sic desistat à peccatis, à scandalis, etc. ut benè aiunt *Tournely*, *etc.*

Hoc tamen semper intelligendum, servato ordine charitatis, nempè quandò malum quod evitatur, præponderat, vel coæquat malum proximo optatum.

Sic pariter aliqui opinantur posse patrem optare mortem filii, si timet ex ejus flagitiis dehonestandam esse familiam.

Licitum est autem gaudere de malo temporali personæ privatæ ob bonum temporale commune. Ità *Less.*, *Ronc.* cum *S. Tho.*, *etc.*

Hinc, licet etiam gaudere de supplicio malefactoris, ad exemplum aliorum. Et quod dictum est de delectatione, dicendum pariter est de desiderio. Ità *Salm.* — 21.

Quæritur 3° An liceat sibimet mortem optare, ad vitandam vitam nimìs duram causâ infirmitatis, sævitiæ viri, mendicitatis, et similium?

R. — *Negant Salm.*, *Nav.*, *etc. Ratio*, quia non licet velle mortem ob effugienda aliqua mala minoris momenti.

Sed *non improbabiliter affirmant Pal.*, *Viva.*, *Sot.*, etc., casu quo vita tàm molesta æstimaretur durior ipsâ morte.

Quæritur 4° An liceat matri optare mortem filiæ, eò quòd filia ob deformitatem vel inopiam nequit nubere, vel quia ob illam mater malè tractatur à viro?

R. — *Affirmant Azor.*, *Pal.*, *Bon.*, *Ratio.*, quià tale desiderium non tàm est de malo quàm de bono indè secuturo. Sed id rectè rejiciunt *Salm.*, *Ronc.*, *Ratio*, tùm quia numquàm licet ob bonum temporale mortem proximi optare; hocque videtur non dubitandum post prop. 13 et 14 damnatas; tùm quia malum matris non præponderat malo filiæ optato. — 22.

Quæritur 5° An sponsis et viduis liceat delectatio de copulâ futurâ, vel præteritâ?

R. — *Affirmant* plures licere delectari appetitu rationali, non autem carnali.

At, etiam secluso periculo delectationis sensitivæ, *veriùs* dicendum quamcumque delectationem voluntatis in sponsis et viduis de copulâ futurâ, vel præteritâ esse malum. *Ratio*, quià delectatio reddit sibi objectum præsens; et ideò, semper ac objectum præsens hìc et nunc est malum, cùm absit hìc et nunc conditio cohonestans matrimonii, mala etiam est omnis actualis delectatio de illo. Ità *Holzm.*, *Ronc.*, *Sanch.*, *Vasq.*, *Azor.*, *Laym.*, *etc.*

Aliud dicendum de desiderio, quo sponsus vult copulam futuram; hoc enim licet, quia cùm voluntas fertur in objectum futurum, potest illud desiderare sub conditione, quâ objectum licitum erit.

At quia in tali desiderio adest etiam periculum delectationis, idcircò hortandi sunt sponsi, ut sedulò à se avertant hujusmodi turpes delectationes. — 24.

Quæritur 6° An conjugibus liceat delectari de copulâ, etiamsi alter conjux sit absens?

R. — *Negant Salm.*, *Nav.*, *Sal.*, *Ronc.*, *etc.*, quandò delectatio habetur cùm commotione spiritûum.

Sed *Salm.* non congruenter loquuntur; nam, ipsimet *Salm.* admittunt cùm *S. Ant.*, *Conc.*, *etc.*, et *est communis*, quòd tactus impudici qui certè nequeunt ut plurimùm esse sine commotione, inter conjuges, absente periculo pollutionis, sint liciti, saltem non graviter illiciti, etiamsi ob solam voluptatem capiantur, et ad copulam minimè ordinentur.

Ideò aio, cur non est idem dicendum de delectatione? Quare *verè probabilem* censeo *sententiam Busemb.* quæ dicit licitum esse conjugibus delectari, etiam carnaliter de copulâ habitâ, vel futurâ, semper ac absit periculum pollutionis. *Ratio* est, quia, prout dicunt *Salm.* loquendo de tactibus impudicis, ipse status matrimonii hæc omnia licita reddit; aliàs status matrimonialis nimiis scrupulis esset obnoxius. Hanc sententiam tenent *Bon., Sanch., Less., S. Ant., Caj., Croix., Gerson, Suar., Laym., etc.* Vide *tract. de matrim., n.* 937. — 25.

Nota 1° cùm *Salm., Lugo., Caj., etc.,* quòd si quis se jactet de peccato gravi à se verè patrato, debet explicare in confessione etiam speciem peccati; quia tunc communiter jactantiæ additur complacentia de peccato facto, quæ sumit eamdem speciem peccati. — Secùs autem si jactantia sit de peccato ficto. — 26.

2° Delectatio morosa de rebus solo jure positivo prohibitis, v. g. de cogitato esu carnium in die jejunii, non est illicita, modò non fiat sub ratione prohibitionis. Ità *Laym., Less., Salm., Pal., Vasq., Sanch., communiter.* — Non licet autem delectari de Missâ ob oblivionem relictâ, et simili, quia omissio est objectivè mala. Ità *Ronc., etc.* — 27.

ARTICULUS III.

De Distinctione Peccatorum. — Specificâ et Numericâ.

§ I. — De Distinctione specificâ.

Ex duplici radice desumitur diversitas specierum. 1° Ex oppositione ad diversas virtutes. 2° Ex diversâ difformitate contrà eamdem virtutem, proùt accidit in perjurio, et violatione voti, sive blasphemiâ, licèt enim hæc peccata sint contrà eamdem virtutem religionis, specie tamen sunt diversa. — Quoad hanc secundam radicem consentiunt Doctores. — 31.

Quæritur 1° An distinctio specifica proximè sumatur ab objectis diversis peccatorum, vel à diversis virtutibus, quibus peccata opponuntur?

R. — *S. Thom., Salm.* et alii tenent proximè desumi ab objectis specie diversis. *Ratio* D. Thomæ « quia peccatum non habet speciem ex parte aversionis, sed ex parte con- » versionis.., secundùm quod est actus quidam. »

Scotus verò, cùm *Bus., Bon., etc.,* tenent distinctionem specificam desumi à virtutibus, quibus opponuntur peccata. — Utraque sententia est *probabilis*, et utraque reverà in idem coincidit. Sed secunda, distinguendo peccata per oppositiones ad virtutes, planior est et facilior.

Advertit tamen *Ronc.*, quòd licèt peccata commissionis distinguantur ex virtutibus oppositis, ut ipse tenet; peccata verò omissionis omninò distinguuntur per oppositionem ad objecta, sivè ad actus quibus privant, proùt omittere Sacrum, et jejunium, sunt peccata specie diversa contrà obedientiam Ecclesiæ debitam, quia Sacrum et jejunium sunt objecta specie diversa. — 32.

Quæritur 2° An ex diversis præceptis peccata specie distinguantur?

R. — *Affirmant Nav., Tann., etc.* — Sed dicendum cùm *S. Thom., Caj., Val., Azor., Laym., etc., ex communi*, quòd si præcepta distinguantur tantùm ex parte Legislatorum, ut est in furto, quod prohibetur Lege Divinâ et Humanâ, minimè inducunt distinctionem specificam peccatorum; quia diversitas Legislatorum non efficit præceptum esse formaliter diversum, sed tantùm materialiter.

Secùs tamen, si præcepta distinguantur ex parte motivi ad prohibendum, quia tunc diversæ virtutes læduntur; proùt si quis frangeret jejunium præceptum ab Ecclesiâ, et ad quod voto simùl ipse se obstrinxerit; tunc enim læderet temperantiam, ex quâ Ecclesia jejunium imperat, et Religionem, ex quâ Deus præcipit vota observari.

Ad agnoscendum verò quandò leges sint conditæ ad diversos fines, dicunt *Salm.* videndum si præceptum humanum trahat actum ad specialem aliam virtutem, sive ad oppositionem cum aliâ speciali virtute.

Hinc *infertur* quòd si quis occidit Sacerdotem, non solùm peccat contrà justitiam, sed etiam contrà Religionem, ex cujus motivo Ecclesia vetat Sacerdotis læsionem. — 33.

Quæritur 3° An peccatum ex objecto levius possit ratione circumstantiæ excedere gravitatem peccati superioris speciei?

R. — *Negant Durand, Vasq.* et alii. — Sed *affirmant probabiliùs S. Thom., Conc., Caj.*, et alii *communiter.* Quià licet regulaliter gravius peccatum est illud, quod perfectiori virtuti opponitur; attamen, cùm gravitas peccati superioris speciei sit finita, ideò, etsi physicè non possit excedi à malitiâ peccati specie inferioris, potest verò moraliter. — Hinc, sodomia et bestialitas sunt graviora peccata quàm perjurium. — 34.

§ II. De Distinctione numericâ Peccatorum.

Ex duabus radicibus desumitur distinctio numericâ peccatorum, nempè 1° ex multiplicitate actûum moraliter interruptorum; et in hoc omnes conveniunt. — 2° Ex diversitate objectorum totalium, quamvis de hâc radice alii dubitent. — Agendum hìc de utrâque.

PUNCTUM I.

De Primâ Radice, seu de Multiplicitate actûum moraliter interruptorum.

Ad sciendum quandò actus voluntatis interrumpantur mortaliter, et ad majorem et clariorem intelligentiam, distinguendi sunt actus interni interrupti, ab actibus externis. — 36.

I. Quoàd actus internos distinguere insuper oportet peccata *Cordis* à peccatis *Oris* et *Operis*. Si sint peccata *Cordis*, quæ intimè omninò perficiuntur, ut sunt odia, hæreses, delectationes morosæ, desideria turpia, etc., ista statìm ac multiplicantur, interrumpuntur, ità ut tot sint peccata, quot sunt actus voluntatis illis consentientis. *Ratio*, quia quoàd tales actus non pendet unus ab alio, et ideò nequeunt moraliter continuari. Ità *communiter Suar., Vasq., Azor, Pal., Bon., etc.*

Et ideò Pœnitens quidem debet explicare si potest, quot vicibus in voluntate consensit, si verò non potest, quia pravus animus fuit diuturnus, tunc sufficit fateri tempus in quo cùm tali animo perseveravit, ut dicunt *Ronc., Vasq., etc.*

Meritò autem notant 1° *Coninck* et *Lugo* quòd explicari debet si interruptiones fuerint notabiliter raræ, vel frequentes. Notant 2° *Tamb. Lugo, etc.*, quòd si plures hujusmodi actus ex eodem impetu concupiscentiæ procedant, unum peccatum mortale constituunt, etsi aliquod breve intervallum inter actus intercedat. — 37.

Quoàd actus autem internos, circà peccata *Oris* et *Operis* quæ externè consummantur, uti sunt blasphemiæ, furta, etc., hi actus moraliter interrumpuntur. 1° Per retractationem voluntatis. 2° Per liberam cessationem, nimirùm, si quis voluntariè et liberè cesset à proposito pravo; tunc enim, si iterùm redeat ad malam voluntatem, novus actus erit moraliter diversus à primo, cùm à primo non procedat, et ideò erit novum peccatum. Ità *Bus., Ronc., Croix.* — 38.

Quæritur 1° Utrùm malum propositum interrompatur per communes interruptiones, ut per somnum, distractionem, comestionem, etc?

R. — *Negat Lugo*, etiamsi magna mora intercedat; sed hæc opinio est contrà *communem*, et meritò rejicitur, ut ait *Croix.*

E converso, *probabilis est sententia omninò opposita*, cùm *Henno, Vasq., etc.*,

qui dicunt actus internos interrumpi per quamlibet distractionem, etiam involuntariam.

Sed videtur dicendum cùm *Sal.*, *Viva.*, *etc.*, quòd si intercedat tempus breve, actus non discontinuantur : — secùs, si intercedat tempus diuturnum.

Quæritur 2° Quale æstimandum sit tempus diuturnum ?

R. — *Viva* dicit annum ; *Salm.* mensem ; *Ronc.* duos dies ; *Conc.* autem unum.

Sed ego puto impetum unius actûs difficulter posse protrahi, ordinariè loquendo, plus quàm ad duos vel tres dies ad summum.

Hinc, qui perseverat in malâ voluntate ultrà duos vel tres dies, explicare debet tempus, ut sic intelligatur moraliter numerus actûum internorum circâ peccata externa. — 39.

Notandum tamen, quòd actus voluntatis, si ex primâ voluntate procedant, et moraliter permaneant in aliquo effectu, qui conducat ad consummandum peccatum externum, per qualecumque tempus duret prava voluntas, unum solum peccatum constituunt.

Hinc *infertur* 1° quòd si quis proponat occidere hominem, et idcircò arma præparet, viam arripiat, et inimicum occidat, unum peccatum committit, licet per multos dies illum quæsierit, et pluriès voluntatem repetierit. Ità *communiter S. Bonav., Vasc., Caj., Nav.*, cum *S. Thom.*; quia omnes hi actus non habent rationem peccati, nisi secundùm quod per unam voluntatem in perversum finem ordinantur

2° Quòd si quis statuit non restituere rem alienam, et in eâdem voluntate semper, adhuc per annum permaneat, unum peccatum committit; quia in illâ retentione nunquàm retractatâ, virtualiter permanet prima voluntas, ut *Probabiliter* dicunt *Ronc.*, *Lugo, Nav.*, etc., contrà *Suar., Vasq., Bon.*, qui tenent interrumpi voluntatem per somnum, distractionem, etc., quorum sententia *probabilis est.*

Imò *Lugo* dicit voluntatem non interrumpi, etiamsi retractatio, sed brevissima, interfuerit voluntatis. Vide *Tract. de sept Præcep. n.* 683.

Meritò tamen censet *Diana*, quòd si fur redditur impotens ad restituendum, et deindè factus potens, datâ opportunitate, non restituit, novum peccatum committit. *Ratio*, quià eo casu per illud tempus impotentiæ, voluntas non restituendi non perseverat in effectu. — 40.

II. Quoàd actus autem externos peccatorum, tunc isti moraliter interrompuntur, quandò non subordinantur ad aliquem actum principalem completum, putà, cùm quis habet plures tactus, sinè intentione copulæ; vel si pluriès percutiat, sine intentione occidendi; vel si pluriès furetur partes ex cumulo, sine intentione totum cumulum auferendi; quia tunc quilibet actus habet suam completam malitiam. Ità *communiter omnes cùm Holzm.*

E conversò actus externi duobus modis uniuntur, ità ut unum constituant peccatum.

1° Si ex eodem impetu procedant, putà cùm quis ex eodem impetu pluriès percutiat; pluriès inhonestè tangat, ut rectè dicunt *Salm., Nav., Less., Conc., etc.*

2° Si ad ejusdem peccati consummationem diriguntur, sicuti diximus suprà de actibus internis ergà idem peccatum externum repetitis, qui ex primâ voluntate procedunt.

Hinc, si quis ad homicidium patrandum emit arma, viam carpit, quærit hostem, et occidit, unum peccatum committit.

Ità etiam si quis ad copulam consummandam præmittit tactus, oscula et sermones, sufficit si confiteatur tantùm copulam obtentam.

Quæritur. Utrùm explicandi sint tactus, qui statìm copulam sequuntur ?

R. — Adsunt tres sententiæ. *Prima absolutè affirmat* cùm *Suar.* et *aliis.*

Secunda cùm *Croix*, *Negat.*, si hujusmodi actus intendantur velut complementum

prioris voluptatis; secùs verò, si in eis tanquàm in novâ voluntate sistatur. Hæc est quidem *probabilis*;

Sed *non minùs probabilis est tertia sententia Busemb.* cum *Lug.*, *Pal.*, *Nav.*, *Azor.*, *etc.* qui cùm *communi* dicunt omnes hos actus, sicut et complacentiam de copulâ habitâ non esse novum peccatum, si statìm post copulam habeantur, et minimè ad novam copulam intendantur: quia verosimiliter adhibentur tanquàm complementum copulæ obtentæ. — 41.

Nota 1° Quòd etiam explicanda sunt, tamquàm distincta peccata, ómnia media posita ad peccatum consummandum, si posteà peccatum non consummetur, ut ait *Viva cùm communi*.

Et hoc non solùm si prædicta media per se sint mala, ut sunt tactus et sermones inhonesti; sed etiam, si sint indifferentia, ut carpere viam, ascendere domum ad mulierem cognoscendam; parare arma ad homicidium, etc. Ità, *Valdè probabiliter* dicit *Viva*. *Ratio* quia tunc peccatum non manet tantùm internum, sed redditur externum in illis actionibus, quæ omnes malæ deveniunt, cùm à malitiâ pravi finis omnes informentur. — 42.

Nota 2° Quòd si quis habens oscula, tactus, etc., noluisset ab initio copulam, sed posteà ob libidinem auctam, copulam perfecerit, non sufficit, si tantùm copulam confiteatur; tunc enim omnes actus tanquàm distincta peccata debent explicari, quia, cùm in illis sistitur, quivis actus habet in se malitiam suam consummatam. Ità *communiter Tourn.*, *Less.*, *Croix*, *Salm.*, *Nav.*, *Lugo*, *etc.*

Et idem dicendum de eo qui animum habuit tantùm hostem vulnerandi, et indè irâ accensus occidit; hic duo peccata committit. Ità *Salm.* — 43.

Advertendum etiam cùm *Croix* et *Mazotta*, quòd si quis ex intentione furandi centum aureos, centenis vicibus moraliter interruptis ea surripiat, tunc centum peccata committit, quia singuli actus habent in se consummatam malitiam (*a*).

PUNCTUM II.

De Secundâ Radice, seu de Diversitate objectorum totalium

De secundâ radice distinctionis numericæ, scilicet an peccata multiplicentur ex diversitate objectorum totalium, celebris est quæstio inter Doctores.

Prima sententiâ negat, et hanc tenent cùm *Bus.*, *Suar.*, *Lugo.*, *Laym.*, *Nav.* *Viva*, etc.

Secunda verò sententia communior, quam sequimur, et tenent *Conc.*, *Croix.*, *Az.*, *Vasq. et* alii innumeri, docet diversitatem objectorum totalium benè constituere diversa numero peccata.

Ratio prima, quia, sicut actus respiciens plura objecta, specie diversa, includit plura specie diversa peccata in Confessione explicanda, ità actus respiciens plura objecta, numero diversa, includit plura diversa numero peccata.

Ratio secunda, quæ fortiùs probat, est quia idem actus non solùm potest includere plures malitias specie diversas, sed etiam numero. Id patet exemplo; si enim conjugatus copulam habet cum conjugatâ, nemo negat duplicem committere injustitiam, unam quia violat jus suæ uxoris, alteram quia cooperatur ut illa violet

(*a*) Sed *probabiliter Holzm.* sentit satis esse confiteri furtum centum aureorum, tanquàm unum peccatum; dùm cæteri actus tendunt ad complendum furtum intentum. Secùs, si non esset intentum ad centum. — H. 63.

jus sui mariti. Ergò cùm eodem unico actu benè possunt esse plura peccata numero diversa contrà eamdem virtutem. — 45.

Hinc *infertur* diversa numero peccata committere.

1° Eum, qui uno ictu plures homines occidit, vel pluribus detrahit, ut dicunt *Tourn.*, *Conc.*, *etc.* Et idem dicendum, si quis intendit occidere sive infamare totam familiam, ut tenent *Salm.*, *Tourn.*, *Conc.*, *etc.*, *contrà Roncagl.*, *Anacl.*

Secùs verò esset dicendum, si quis læderet bona, quæ possidet aliqua Civitas, Monasterium, aut Capitulum in communi; tunc enim non competit jus individuis in particulari, sed tantùm toti Communitati, undè unum jus læditur.

2° Eum qui unico actu optat ad plures fœminas accedere, contrà *Tamb.*, *et Lugo*, vel pluries ad eamdem feminam, contrà *Less.*; tantò magis qui eàdem nocte pluriès eamdem feminam cognoscit, ut *Salm.*, cùm aliis *communiter*; quælibet enim fornicatio habet suum terminum completum.

3° Eum qui à pluribus furatur, ut *Salm.*, *Az.*, *Mol.* contrà *Lugo. et Tap.*

4° Eum qui pluribus unicâ vice scandalum præbet, ut rectè ait *Tournely*, contrà *Tamb.*, *Lugo.*

5° Eum qui unico actu vult per plures dies Horas Canonicas, vel jejunium omittere, ut *Croix*, *Holzm.*, *etc.*, contrà *Bus.*, *Lugo.*

6° Eum qui uno actu malum tribus personis desirat, ut *Croix*, *etc.* — 46.

Quæritur 1° An committat diversa peccata, qui detrahit alicui in pluribus materiis, vel cum diversis contumeliis afficit?

R. — *Negant Salm.*, *Lugo.*, *Caj.*, *Sa.*, *Az.*, *etc.*, dicentes unum committere peccatum, quia licèt tales detractiones, aut contumeliæ materialiter specie distinguantur, moraliter tamen unam famam, aut honorem lædunt.

Sed *probabiliùs* censent plura peccata committere *Tourn.*, *Holz.*, *Conc.*, *Syl.*; *etc.*; *Ratio*, quia læduntur diversa jura ad famam vel honorem, quæ alteri competunt; per hoc enim quòd aliquis esset diffamatus in uno crimine, non ideò est diffamatus in alio.

Benè tamen hìc *advertendum* cum *Salm.*, *Conc.*, quòd mulierculæ, et plebeii, qui simùl rixantes eodem impetu diversis contumeliis se onerant, unum peccatum committunt. *Ratio*, quià juxtà communem æstimationem hi non lædunt famam et honorem, eò quòd ex unâ parte convicia inter hujusmodi personas non apprehenduntur ut gravia, et ex aliâ audientes nullam ipsis fidem præstant, putantes illa potiùs proficisci ex impetu iræ, quàm ex animo, et rei veritate; et ideò tales rixantes ut plurimùm excusantur à mortali, nisi fortè de aliquo particulari facto adversarium improperent. — 48.

Quæritur 2° An qui detrahit alicui coram pluribus, plura peccata committat?

R. — *Affirmant Croix*, *Holzm.*, quia, ut dicunt, tot jura is lædit, quot sunt personæ apud quas alter infamatur.

Sed unum tantùm peccatum committere censent *Lugo*, *Tamb.*, *Azor*, *Mol.* *Ratio*, quia detrahere coram pluribus est tantùm circumstantia aggravans, cùm jus ad famam sit unicum apud omnes, non autem multiplex.

Undè cùm *satis probabilis* sit sententia, juxtà dicenda *de Pœnit. n.* 468. quòd non sit obligatio explicandi in Confessione circumstantias aggravantes, *probabile* etiam est in casu proposito non esse obligationem explicandi numerum personarum coràm quibus facta est detractio, sed sufficere quòd dicatur : *Detraxi coràm pluribus.* — 49.

Quæritur 3° Quot peccata committat qui plures articulos fidei negat?

R. — Plura censet *Borgia*, quia, ut ait, unusquisqe articulus est distinctum fidei objectum.

Sed *veriùs negant Diana*, *et Oviedo*; quia, cùm objectum fidei nequit dici mul-

tiplex, non magis est infidelis, qui plures negat articulos, quàm qui unum negat.

Quæritur 4° Quot peccata committat, qui diversa mala optat inimico, putà infamiam, mortem, paupertatem, etc.

R. — *Prima sententia* quam tenent *Lugo.*, *Val.*, *Bon.*, *etc.* Dicit committere unum specie peccatum, et etiam numero, si mala optentur in eodem impetu; quia peccata odii non sumunt speciem diversam à diverso malo optato, quandò omnia appetuntur sub ratione mali, ut contraria virtuti dilectionis; nulli dubium verò explicandas esse species malorum si desiderium sit efficax.

Secunda sententia quam tenent *Bus.*, *Suar.*, *Pal.*, *Salm.*, *etc.* Dicit committere plura peccata, proùt sunt species malorum optatorum, si specificè exprimantur; quia desiderium sumit speciem à diverso objecto desiderato, ut inquit *S. Th.* — Secùs si optetur malum in communi, proùt si dicat: *Maledictus sis; malum tibi eveniat.*

Tertia tamen *sententia satis probabilis*, quam tenet *Croix*, distinguit, et dicit committere unum specie peccatum, casu quo mala illa apprehendantur sub uno genere mali, nempè, ut media ruinæ inimico optatæ; secùs, si voluntas feratur ad optanda ei illa diversa mala specificè considerata; ut dicunt *Sylv.*, *Bon.*, *etc.*

Quæritur 5° An plura sacrilegia committat Confessarius, qui in mortali successivè plures absolvit?

R. — *Negant Salm.*, *Viva.*, *Lugo.*, *etc.* Dicentes unum peccatum committere, quia formaliter unam irreverentiam Deo irrogat, sicùt qui plura vasa sacra furatur unum sacrilegium committit.

Sed *veriùs Concina*, *Tourn.*, *Croix* et alii docent tot sacrilegia committere, quot absolutiones impertit, quia singulæ absolutiones sunt singula Sacramenta. — 50.

CAPUT II.

De Peccatis in specie, seu Mortali, Veniali et Capitalibus.

ARTICULUS I.

De Peccato Mortali et Veniali.

De Naturâ et Distinctione peccati Mortalis et Venialis. — De Causis quibus peccatum ex genere suo Veniale, fit per accidens Mortale. — De Modis quibus peccatum et genere suo Mortale, transit per accidens in Veniale.

§ I. — De Naturâ et Distinctione peccati Mortalis et Venialis.

Mortale est, quod ob suî gravitatem, gratiam et amicitiam cum Deo solvit, pœnamque æternam meretur. Dicitur *mortale*, quia spiritualis vitæ principium, gratiam scilicet habitualem, tollit, et mortem Animæ infert.

Veniale est quod, ob suam levitatem, gratiam et amicitiam non tollit, etsi fervorem charitatis minuat, et temporalem pœnam mereatur. Dicitur *veniale*, quia salvo vitæ spiritualis principio, scilicet, gratiâ, languorem Animæ facilè curabilem infert, veniamque facilè consequitur. — 51.

Mortale peccatum duplex est, aliud est mortale ex genere suo, aliud ex accidente. — 52.

I. Mortale *ex genere suo* est quod per se lædit charitatem Dei, vel proximi

quoàd personam, res aut jura, vel nos ipsos corrumpit graviter. Ità *Azor*, *Sanch.* — 52.

Undè:

1° Peccata contrà bonum proprium commissa, ut plurimùm sunt venialia ex genere suo: ut v. g. inutilis, et vana concupiscentia, vana oblectatio, prodigalitas, curiositas, superfluitas cultùs et vestitùs, nugæ, otium, excessus in cibo, potu, somno, risu, usu conjugii, timore, tristitià, appetitu pecuniæ, laudis, etc.

2° Peccata contrà virtutes theologicas sunt mortalia ex genere suo; quia nocent bono alicui interno Dei v. g. veracitati, misericordiæ, charitati. — Item ferè omnia, quæ fiunt contra Decalogum, quia quæ committuntur contrà tria prima præcepta, nocent similiter Deitati, scientiæ, omnipotentiæ divinæ, ejusque honori externo, vel interno; quæ verò contrà reliqua præcepta fiunt, nocent personæ bono, aut juri proximi.

3° Peccata illa septem, quæ dicuntur capitalia, non omnia sunt mortalia ex genere suo: quia non omnia graviter Deum, aut proximum lædunt, vel nos ipsos corrumpunt. — 52.

Quæritur quænam requirantur ad peccatum grave?

R. — Tria requiruntur, quorum si unum desit, fit veniale, quod aliàs ex se est mortale. 1° Ex parte intellectûs, plena advertentia, et deliberatio. 2° Ex parte voluntatis perfectus consensus. 3° Gravitas materiæ saltem ut plurimùm. — 53.

Nota. Ubi clarum non est aliquod esse peccatum mortale, non præceps sit Confessarius in judicando aliquam transgressionem gravem esse, et talis peccati reum suum Pœnitentem pronuntiare. Etenim valdè periculosum est confessariis damnare aliquid de culpâ gravi, ubi certitudo non elucet.

Quapropter, ait *S. Antoninus*, « nisi habeatur auctoritas expressa S. Scripturæ, » aut Canonis, seu determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosissimè peccatum mortale determinatur.... Nam si determinetur quòd ibì sit mortale, et non sit mortale, peccabit contrà faciens, quia omne quod est contrà conscientiam ædificat ad gehennam. »

Hinc *animadvertatur* in quale discrimen se immittant illi, qui rigidam doctrinam sectantes, facilè damnant homines de peccato mortali in iis, in quibus gravis malitia evidenti ratione non apparet, eos sic exponendo periculo damnationis æternæ: et idem dicendum de iis, qui de facili notam laxitatis inurunt sententiis, quæ apertè improbabiles non videntur.

II. Mortale *ex accidente* dicitur, cùm actus aliquis venialis, aut indifferens fit per accidens mortalis de quo in sequenti. — 52.

§ II. — De modis quibus peccatum ex genere suo Veniale, aut indifferens, transit per accidens in Mortale.

Quinque modis id fieri, communiter docent Theologi:

1° Ratione *finis* adjuncti, ut si quis leviter mentiatur, ad copulam carnalem extorquendam: quia, cùm finis mortalis ametur, mortale est. Non tamen necessarium est in confessione exprimere illud mendacium, sed solum desiderium fornicationis; quia seclusâ malitiâ mortalis finis, manet veniale. — 59.

2° Ratione *nimii affectûs* in rem aliquam; ut si v. g. ultimum finem in eâ constituas. Ad quod non sufficit valdè intensè, et vehementer ferri in objectum, sed requiritur, ut appretiativè illud æstimes saltem virtualiter, ut paratus sis ejus causâ transgredi præceptum obligans sub mortali, ut si quis ità inordinatè afficiatur ad fabulas, lusum, personam, ut malit festo omittere Sacrum, etc., quàm illis privari.

Notat autem *Bonac.* hunc affectum non tantùm habitualem, sed actualem esse debere, ut peccatum contrahatur, quia non imputatur ad culpam id ad quod committendum habitu tantùm es paratus. — 60.

3° Ratione *contemptûs* absoluti et formalis. — Dico autem *contemptum absolutum et formalem*, quandò nimirùm ideò formaliter, et absolutè præceptum violatur, quia ipsi, aut Superiori subjici renuis, quod est peccatum superbiæ consummatæ : vel quandò ideò non vis obedire præcepto, quia præceptum est, et est peccatum inobedientiæ formalis, quorum utrumque graviter pugnat cum caritate debitâ Superiori.

Aliud igitur est contemnere legem, seu Legislatorem, etiam humanum, non quà talem personam, sed quà Legislatorem, quod est mortale; aliud contemnere rem præceptam, quod est veniale, si materia sit levis. — 61.

4° Ratione *scandali*, si ruina per illud proximo causanda, sit mortalis. *Ratio* est, quia tali operi superadditur aliquid graviter repugnans caritati. — 62.

5° Ratione *periculi* incidendi in mortale, quandò quis sine sufficienti cautelâ aut necessitate aliquid facit, per quod veniat in morale, ac proximum periculum peccandi mortaliter, quia talis salutem animæ contemnit, cùm proximo periculo ejus temerè se exponat.

Undè in confessione explicanda est species peccati, cujus periculo se objecit, quia eodem genere peccati peccavit. Proximum autem periculum censetur quod frequenter homines similis conditionis in peccatum mortale inducit. — 63.

§ III. — De causis quibus peccatum ex genere suo Mortale, fit per accidens Veniale.

Tribus ex causis fieri potest veniale, peccatum ex genere suo mortale.

I. *Causa.* Si ex parte intellectûs, non sit perfecta advertentia malitiæ, seu deliberatio. Signa autem imperfectæ deliberationis sunt :

1° Si tenuiter, et quasi semidormiens apprehendisti esse malum.

2° Si post, ubi meliùs consideras, judicas te non fuisse facturum, si ità apprehendisses.

3° Si vehementissimâ passione, apprehensione, vel distractione laborasti, vel turbatus fuisti, ità ut ferè nesciveris quid ageres. Vide *n.* 4. — 54.

II. *Causa.* Si ex parte voluntatis, non sit perfectus consensus. Vide dicta *de Consensu n.* 5. Signa autem imperfecti consensûs sunt :

1° Si ità dispositus fueris, ut licèt facilè potueris exequi peccatum, non tamen sis executus.

2° Si quis dubitet nùm consenserit, præsertim, si sit vir timoratus.

3° Si quis soleat esse ità affectus, ut malit mori, quàm expressè mortaliter peccare : quia talis non facilè consentit.

4° Si quis valdè timidè, et suspensè processisse se meminit.

5° Si semisomnis fuit non plenè suì compos, etc. judicetque se id non fuisse facturum, si plenè vigilasset. — 55.

III. *Causa.* Si, ex parte materiæ, hæc sit parvi momenti. Quandò autem talis sit, discernendum est morali judicio prudentis, cui sequentes regulæ servient....

I^a^ *Regula.* Ut de materiâ judicetur, non tantùm ipsa secundùm se absolutè est consideranda, sed etiam respectivè ad finem intentum, ad quem si parùm facit, levis est : gravis autem, si multùm. Regula sit : Non datur parvitas materiæ, ubi ob gravitatem non excusatur ratio offensionis, ut accidit in infidelitate, odio Dei, simoniâ, perjurio, re venereâ, et blasphemiâ.

II^a^ *Regula.* Attendendæ sunt circumstantiæ, quia sæpè fit ut res ex se levis, attentis circumstantiis boni communis, vitandi scandali, etc. fiat gravis.

IIª *Regula.* An pars aliqua rei præceptæ sit gravis, ea spectenda est tùm absolutè, et secundùm se, tùm etiam in ordine ad totum.

IVª *Regula.* In transgressionibus repetitis, si plures materiæ parvæ, vel secundùm se, vel secundùm effectus à se productos, moraliter conjungantur, fit materia gravis, quia tunc omnes moraliter reputantur pro unâ. Contrà verò non censetur materia gravis si parvæ materiæ, nec secundùm se, nec secundùm effectus reliquos, inter se uniantur.

ARTICULUS II.

De Peccatis Capitalibus.

De Superbiâ. — Avaritiâ. — Luxuriâ. — Invidiâ, — Gulâ. — Irâ. — Acediâ.

§ I. De Superbiâ.

Superbia est *appetitus inordinatus propriæ excellentiæ;* mortalis ex genere suo, si sit consummata et perfecta, id est, si quis ita excellere appetat, ut Deo, Superioribus, eorumque legibus subjici nolit.

Imperfecta tamen, quâ quis subjici non renuens iis quibus debet, in suo tantùm affectu sese magnificat, est tantùm venialis, quia sine Dei et aliorum despectu plus justo se efferre, non est gravis inordinatio: esset tamen gravis, si fieret cum notabili aliorum contemptu, complacendo in aliorum abjectione. — 65.

Quæritur. Quænam sunt filiæ superbiæ?

R. — Filiæ superbiæ sunt tres:

Iª Est præsumptio, quæ est appetitus aggrediendi aliquid suprà vires. Est communiter peccatum veniale tantùm; fit tamen mortale, si damnum Deo, aut proximo afferat.

IIª Ambitio, quæ est inordinatus appetitus dignitatis, et honoris non debiti, vel debito majoris. Est per se peccatum veniale: fit autem mortale, vel ratione materiæ, ex quâ, vel ratione medii, per quod honor quæritur, vel ratione damni quod proximo infertur. Denique, si moderatè honor appetatur ob honestum finem, erit actus magnanimitatis.

IIIª Vana gloria, scilicet cupiditas inanis gloriæ, cujus finis est manifestatio inordinata propriæ excellentiæ, sive veræ, sive fictæ. Est peccatum per se veniale, mortale sæpè per accidens, ut dictum est de ambitione. Imò est tantùm veniale, res etiam sacras principaliter facere ob gloriam vanam: v. g. concionari. Porrò per vanam gloriam dupliciter peccatur.

1° Directè, idque vel per verba, estque jactantia, quæ est venialis per se, si sit de rebus bonis, v. g. jejunio, oratione, etc. etsi per accidens sæpe ratione damni, si sit falsa, fiat mortalis, uti etiam 1° si quid dicat contra gloriam Dei, ut *Ezech.* 28. *Deus ego sum.* 2° Si prorumpat in contumelias, v. g. *Non sum, sicut cæteri hominum, Adulteri*, 3° Ex fine malo. 4° Si cum notabili damno proximi fiat. 5° Si de re mortaliter mala; quia approbatio operis eamdem cum illo speciem habet: quæ proinde in confessione debet explicari, saltem quandò cum jactantiâ de peccato conjuncta fuit complacentia ejusdem. Quod *addo*, quia si absque eâ fuit, *Nav., etc.* docent contrà *Sanch., etc.* non necessariè explicari.

Vel per facta quæ si vera sunt, et aliquid admirationis habent, dicitur inventio novitatum: hæc enim solet vulgus admirari, ut per vestes peregrinas, opiniones etc. mortale, si notabiliter corrumpat juventutem, vel mores: si verò facta falsa sint, est hypocrisis; v. g. si quid boni aliquid faciat, ut videatur bonus, etsi non sit: quæ ex se venialis est, nisi sit cum injuriâ, vel contemptu Dei et proximi.

2° *Indirectè*, in quantùm quis altero non vult esse minor quod fit quadrupliciter.

1° Per intellectum, et est pertinacia, quâ quis nimis tenaciter adhæret suæ sententiæ, quæ est mortalis, si magni momenti oppugnetur veritas, vel si sit conjuncta cum periculo tertii, v. g. si medicus cum periculo ægroti maneat in sententiâ. — 2° Per voluntatem et est discordia quâ peccatur mortaliter, quandò est circà bonum Dei vel proximi, in quo deberent esse concordes. — 3° Per verba, et est contentio, quæ est mortalis, quandò animo contradicendi altercaris circà veritatem pertinentem ad fidem, vel salutem animæ aut corporis. — 4° Per facta, dùm quis non vult exequi quod debet; et est inobedientia. — 66.

His tribus superbiæ filiabus respondet pusillanimitas, quâ quis nimiùm sibi diffidens, detrectat honores, gloriam vel officium quo dignus est. — Veniale est ex genere suo; et fit mortale, si detrectes, ad quod teneris sub mortali. — 67.

§. II. — De Avaritiâ.

Avaria *est inordinatus appetitus temporalium*. — Est ipsa ex genere suo venialis; cùm verò eo crescit, ut ejus causâ, divinas leges prævaricari non dubites, fit mortalis.

Prodigalitas quæ opponitur avaritiæ, et consistit in defectu conservandi, et excessu erogandi, est ex genere suo venialis: levior quam avaritia, quia minùs abit à virtute liberalitatis. —Attamen, mortalis fit, si liberis et uxori pauperiem crees; si impotentem te reddas ad solvenda debita; si profundas bona Ecclesiæ piis causis obnoxia. — 68.

Quæritur quænam sunt filiæ avaritiæ?

R. — Sunt sequentes:

I. Obduratio cordis, contrà misericordiam, egenis et pauperibus non compatiendo, eos objurgando, debitâ durè nimis exigendo, quandò creditor non est solvendo, etc. Hâc aliquandò peccari potest mortaliter quandò præceptum eleemosynæ, vel caritatis urget et tamen, ex tali duritiâ non subvenitur. Vide dicta *de caritate proximi*.

II. Inquietudo cordis, hoc est, vehemens et inordinata applicatio mentis ad acquirendas, vel conservandas divitias, cum inani et vano timore, ne non acquirantur, vel perdantur. Est mortalis quandò retrahit à spiritualibus, vel aliis, ad quæ ex præcepto gravi obligamur, vel inducit superfluunt timorem et ex hoc diffidentiam ergà Deum. — Venialis est si sit de re bonâ, sed tempore vel loco indebito, v. g. de familiâ, quandò vacandum est Deo.

III. Violentia, mortalis est, quandò est injusta, et circà materiam gravem.

IV. Fallacia sive dolus in verbis potest esse mortalis ratione finis, vel mediorum.

V. Fraus sive dolus in facto est mortalis ex genere suo, contingitque multipliciter in contractibus, tam ratione materiæ, quam ratione pretii.

VI. Proditio quæ est deceptio contrà fidem datam, aut debitam, in damnum alicujus, mortalis est ex genere suo. Contingit ferè tripliciter. 1° Circà personas, quomodò *Judas Christum*, *Dalila Samsonem* prodidit. 2° Circà res, vel immobiles, vel mobiles. 3° Circà secretum, vel sibi commissum, vel alienas litteras aperiendo et legendo. — 69.

§. III. — De Luxuriâ.

Luxuria *est appetitus inordinatus venereorum*, quorum usus cum ex naturâ suâ institutus sit ad conservationem generis humani, quod est magnum bonum hominum, et externum Dei, proindè qui abutitur, lædit Deum et homines. Est mortalis ex genere suo.

Quæritur quænam sunt filiæ luxuriæ?

R. — Filiæ luxuriæ sunt octo: quatuor ex parte intellectûs, et quatuor ex parte voluntatis.

I. Cæcitas mentis, cùm quis adeò est addictus turpitudini, ut de cœlestibus non cogitet.

II. Præcipitatio, quâ quis ex eâdem causâ sine consilio operatur.

III. Inconsideratio, quandò in modo delinquit, inconsideratè agens, quæ statum vel personam dedecent.

IV. Inconstantia quandò quis ex eodem affectu voluptatum à piis propositis mox deficit.

V. Amor sui, talis enim homo ob voluptates seipsum finem suarum actionum facit, non Deum.

VI. Odium Dei, lascivus enim solet à rebus divinis abhorrere, imò ab ipso Deo, tanquàm peccatorum vindice.

VII. Affectus præsentis seculi, amor enim voluptatum carnalium ità animam afficit, ut subindè etiam beatitudini æternæ paratus esset renunciare, si præsentibus frui semper permitteretur.

VIII. Horror futuri seculi, quandò voluptatibus immersus mortem inordinatè timeret, et de eâ nolens cogitare, vitam illicitis mediis propagare studet, etc.

Priores quatuor sunt mortales, quandò finis ultimus in creaturâ ponitur, vel præceptum aliquod Dei graviter obligans prætermittitur; posteriores quatuor, si plenus sit voluntatis consensus, per se sunt mortales; ex indeliberatione, vel aliâ actûum imperfectione, sæpè veniales. — 71.

§ IV. — De Invidiâ.

Invidia *est tristitia de alterius bono*, proùt illud est diminutivum propriæ excellentiæ, ità ut hæc directè sit contrà caritatem : hæc enim gaudet de bono proximi; quod invidia destructum optat, vel non destructum dolet. Est ex genere suo mortalis, et gravissima quidem, atque in spiritum sanctum, si sit de ipsâ gratiâ, vel auxilio Dei.

Quæritur 1° quænam sunt filiæ invidiæ?

R. — Sunt sequentes :

I. Odium de quo suprà.

II. Detractio de quâ in præcepto octavo.

III. Gaudium in malis proximi.

IV. Susurratio, quæ est oblocutio mala de proximo, ad tollendam amicitiam ipsius cum aliis, quam proindè susurro restituere tenetur, et iterùm reconciliare, non secùs ac famam detractor. Vide in *Tractatu, de præc. oct.*

Quæritur 2° an citrà infamationem possit quis dissolvere amicitiam alicujus, narrando scilicet illius defectus naturales, aut similes, ut ipse succedat loco expulsi?

R. — *Negant. Azor.* etc. — Sed *affirmant Salm.*, *Soto.* etc. quia licet sine vi vel fraude procurare sibi bonum gratuitum alicujus cum exclusione alterius.

At, *probabilior* est prima sententia, dùm ipsi *Salm. communiter* docent quòd propalatio defectûum naturalium erit peccatum grave, si indè impediretur alius à consecutione alicujus boni temporalis : cùm igitur hujusmodi propalatio per se sit injusta, fraudulenter expellitur alter ab amicitiâ acquisitâ.

Nota 1° Si tristitia sit de bono alterius, in quantùm ex eo tibi vel aliis times damnum, non est invidia, sed timor, qui per se non est peccatum, nisi sit inordinatus.

2° Si tristitia sit ex eo quòd nobis desit bonum quod alter habet, ità tamen ut illud alteri non discupiamus, non est invidia, sed æmulatio, seu zelus, qui si est circà bonum honestum, est laudabilis : si autem circà temporalia, interdùm est venialis, ut si bonum dolenti sit improportionatum.

3° Si tristitia est ex bono alterius, in quantùm ille est indignus, non est invidia, sed indignatio, quæ non est peccatum; erit tamen et quidem mortale, si vel Dei

providentiam arguat, estque blasphemia; vel si ità afficiat, ut ducat homines ad malum imitandum.

4° Si doleas quòd alter tibi æqualis, vel non multùm inæqualis in excellentiâ crescat, ità ut te fiat superior, et ipsum incrementum excellentiæ apprehendas, ut tibi malum, est propriè dicta invidia, invidus enim dicitur quod non sit videns, quia bona alterius sine tristitiâ videre non potest.

Sic peccare solent 1° ambitiosi, et qui ex re aliquâ quærunt gloriam, quam cùm in eo ponant, ut in illâ re sint soli, ac singulares, dolent et tristantur, si alii accedant. — 2° Pusillanimes quibus cùm omnia videantur magna, quovis bono alterius putant minui suum. — 3° Senes respectu juvenum, et quicumque aliquid difficulter obtinuerunt, quod alii facilè consequuntur.

5° Qui in adversis suis, vel ob aliorum prosperitatem, optat se non fuisse natum vel diem esse maledictum, quo natus est, etc. Si tantùm intendat maledicere irrationali creaturæ, v. g. diei, qui tot mala culpæ, vel pœnæ protulit, videtur esse tantùm veniale, aliquandò etiam nullum, ut *Jobi.*; si autem deliberatè intendat optare malum homini, sive sibi, sive alteri illo die natis, mortale est. — 72.

§. V. De Gulâ et Ebrietate.

PUNCTUM I.

De Gulâ.

Gula, *est inordinatus appetitus cibi et potûs*, opponiturque abstinentiæ, et committitur quinque modis. 1° Si edas antè tempus. — 2° Si nimìs exquisita. — 3° Si plus justo. — 4° Si voraciter. — 5° Si nimìs exquisitè præparata.

Undè,

1° Gula ex genere suo est peccatum tantùm veniale, quia nullus horum modorum repugnat præcisè charitati Dei, vel proximi.

2° *Probabile* est, secluso scandalo et aliis, veniale tantùm esse usque ad vomitum se cibo et potu implere.

3° Qui sponte evomunt quod sumpserunt, ut iterùm edant, aut bibant, vix excusantur à mortali; hoc enim videtur involvere magnam deformitatem.

4° Mortalis interìm censetur crapula ex accidente, et nimiâ inordinatione, in his casibus. 1° Si quis gulæ causâ violet jejunia Ecclesiæ. — 2° Si quis ex gulâ notabiliter ineptus fiat ad functiones ad quas sub mortali tenetur. — 3° Si quis valdè graviter valetudini noceat, id advertens; secùs, si leviter tantùm. — 4° Si continuè fiant comessationes et compotationes, ità ut venter pro Deo habeatur. — 5° Si quis bibat ad perfectam ebrietatem, de quâ infrà. — 73.

Quæritur quænam sunt filiæ gulæ?

R. — Sunt sequentes, et quidem veniales; 1° ex parte Animæ:

I. Hebetudo mentis, seu stupiditas nata ex crapulâ, quæ fit mortalis, quandò quis inordinatè bibendo, vel comedendo voluntariè fit ineptus ad intelligenda, vel præstanda ea, quæ ad salutem illi sunt necessaria, vel ad quæ ex officio, aut aliàs sub gravi peccato tenetur.

II. Inepta lætitia, per quam intelligitur non quævis inordinata, quæ omne peccatum sequitur, sed quæ movet ad cantiones obscœnas, actus turpes, saltus, vel choreas inhonestas, etc; fitque mortalis, quandò est inductiva alterius ad consensum, vel delectationem mortalem vel ad eam ordinatur.

III. Multiloquium.

IV. Scurrilitas, quæ ab ineptâ lætitiâ, et multiloquio differt, quòd illa sit in appetitu, istud in verbis; hæc in verbis et gestibus; dicitque semper aliquam inhonestatem, licèt per se, et secluso scandalo, venialem; mortalis tamen esset, si fieret causâ delectationis venereæ.

2° Ex parte corporis, filiæ gulæ sunt: immunditia, vomitus, et seminis effusio. Quæ ultima, si voluntaria sit, peccatum mortale erit. — 74.

PUNCTUM II.

De Ebritate.

Malitia ebrietatis plenæ et perfectæ in eo consistit, quòd quis ob voluptatem aut ingluviem sciens volens privet se usu rationis; non simpliciter, id quod fit in somno, modo naturali, instituto ab auctore naturæ ad virium et imaginis Dei conservationem; sed violenter et modo innaturali, rationem perturbando, et Dei imaginem deturpando, in modum amentis bruti; ac simùl insuper privando se proximâ potestate utendi ratione, ad omnem subitam necessitatem. *Itá communiter DD.*

Perfecta ebrietas, quâ prædicto modo ratio planè sopitur, est ex genere suo mortale; quia censetur Deo injurium, ejus imaginem sic deturpare. *Est communis DD.* — Undè non peccat mortaliter qui ex potu vini non amittit totaliter usum rationis, quamvìs mens perturbetur, ità tamen ut discernere valeat inter bonum et malum, ut *communiter Dicunt Caj., Salm., Elbel.*, etc.

Addit *Croix cum Communi*, ebrietatem non esse mortalem, si per modicum tempus privet ratione. Dicit autem *Croix* longum tempus videri unam horam. — 75.

Quæritur 1° An liceat se inebriare ex consilio Medicorum, quandò inebriatio æstimatur absoluiè necessaria ad morbum expellendum?

R. — Valdè Doctores laborant in hâc quæstione, licèt videatur casus vix unquàm accidere posse. — *Prima sententia affirmat*, quam tenent *Bus, Less., Laym., Pal., Ronc., Sporer., Syl., etc. Ratio*, quia cibus et potus tunc sunt peccata, quandò sunt immoderati; sed non sunt immoderati, quandò sunt necessarii ad valetudinem.

Secunda verò *sententia negat*, et hanc tenent *Holz*, etc. *Ratio*, quia voluntaria privatio rationis per ebrietatem est intrinsecè mala; undè sicùt fornicatio nunquàm permitti potest, ità neque hæc.

Verumtamen prima sententia *satis probabilis*, imò *probabilior* mihi videtur casu quo potatio vini præbeatur ad expellendos sive corrigendos pravos humores; tunc enim privatio per accidens et indirectè evenit, et ideò licitè permitti potest; licitum est matri sumere pharmacum directè tendens ad servandam suam vitam, quamvìs indirectè eveniat expulsio fœtûs, ut dicimus *in Tract. De quinto præcep.*, *n.°* 394.

Secùs verò dicendum, si potatio daretur directè ad ebrietatem sive ad privationem rationis causandam, hoc enim esset semper intrinsecè malum.

Hinc, ut benè advertit *Croix*, etc., nunquàm licitum est se inebriare ad sensus sopiendos, ne cruciatus sentiatur.

Quæritur 2° An liceat alicui se inebriare ad vitandam mortem, quam alter ei minitatur, nisi inebrietur?

R.— *Prima sententia affirmat*; et hanc tenent *Bus., Less., Bon.*, etc. — *Secunda verò sententia probabilior negat;* eamque tenent *Holzm., Az., Salm.*, etc.; *Ratio*, quia privare se directè usu rationis est intrinsecè malum, ut diximus. — 76.

Quæritur 3° An licitum sit aliquem ad ebrietatem inducere, ut ille impediatur à graviori malo, putà homicidio committendo?

R. — Adsunt tres sententiæ. *Prima affirmat*, hancque tenet *Less.*; *Ratio*, quia licitum est paratum committere majus malum inducere ad minus patrandum.

Secunda sententia quam tenent *Laym.*, *Bon.*, *Pal.*, *Salm.*, dicit licitum esse alterum inducere ad ebrietatem materialem, id est, quandò alter se inebriat sine peccato, putà apponendo illi vinum fortissimum, aut medicatum; quia tunc ex unâ parte ille non peccat, et ex alterâ damnum ebrietatis permittitur ad vitandum gravius damnum aliorum. Non autem licitum esse dicunt eum inducere ad ebrietatem formalem, nempè cùm suo peccato, cùm hæc sit intrinsecè mala, ac idèo nunquàm permittenda.

Tertia sententia, quam tuentur *Tournely*, etc., dicit non licere inducere ullum ad ebrietatem neque formalem, neque materialem, ob quodcumque malum effugiendum, quia, ut rectè loquuntur, malum etsi materiale, contrà legem naturalem est verè malum, undè nunquàm licet ei cooperari.

His tamen non obstantibus, prima sententia *satis probabilis* videtur mihi et aliis viris doctis à me consultis, sive ebrietas sit materialis, sive formalis, ob rationem jàm allatam, quia licitum est inducere alterum ad minus malum, ut impediatur à majori, juxtà ea quæ dicimus *in tract. de virtut. theol.*, *n.* 57. — 77.

Nota 1° Si quis non prævidit periculum ebrietatis, et sic vino captus est, ut in auram exiens vento turbatus est; nec hoc prævidit, vacat culpâ. Undè, multi excusantur, qui prudenter sæpè judicant adhùc se haustulum facere posse sine noxâ; desinent tamen prudenter id judicare, si contrariam de se experientiam habeant.

2° Si quis sumit tantam vini potionem, quæ est apta, jàm advertit, ad inebriandum, nullo modo excusatur à mortali, quamvìs, antequàm sensibus destituatur, somno se committat, quo vini effectum effugiat: quia potio illa jàm de se est intrinsecè mala, cùm de se apta jàm sit ad privandum hominem usu rationis, et per accidens se habeat, quòd ipse vel per somnum vel per inebriationem sensibus privetur.

Quæritur 4°. Quænam sunt signa perfectæ ebrietatis?

R. — Signa perfectæ ebrietatis sunt: 1° Si quis non possit discernere inter bonum et malum. — 2° Si quis non meminerit dictorum, factorum, quomodò, vel quandò domum deductus. — 3° Si commisit ea quæ nunquàm aliàs sanâ mente solet.

Erit ergò imperfecta ebrietas, si quis post potum discernere adhùc possit inter bonum et malum, licèt nonnihil phantasia turbata sit, aut sequatur vomitus, lingua titubet, pedes vacillent, oculi cernant duplicia, vel domus gyrari videatur; hujus modi ebrietas: cùm non sit plena, est tantùm peccatum veniale, sed ex gravioribus, si deliberatè sit commissum.

Quæritur 5° An imputentur ad culpam, mala in ebrietate commissa?

R. — *Salm.*, distinguunt, et dicunt quòd si mala sint operis, ut sunt occisiones, fornicationes, etc. imputantur ad culpam; Secùs verò si sint mala oris, ut contumeliæ, blasphemiæ, et perjuria; quia, ut aiunt, verba illa prolata ab ebrio non sunt verba formalia actu significativa, quatenùs non dicta ab homine rationis compote, sed sunt simplicis soni, seu verba materialia, tanquàm prolata à picâ.

Hanc sententiam non audeo *improbabilem dicere*, sed magis adhæreo *sententiæ oppositæ* quæ docet blasphemias præcisas esse vera peccata formalia in causâ, cùm ipse liberè eam posuerit: verba enim contumeliosa in homines in ebrietate prolata rectè dicit nullam dehonorationem hominibus irrogare; secùs autem, si proferantur in Deum, juxtà dicenda in *Tract. de secundo præcep. n.* 123., ubì dicimus blasphemias, etiam sine affectu, sive materialiter prolatas, non excusari à peccato, cùm sola prolaptio ipsarum voluntaria vergat in diminutionem divini honoris. Et in nostro casu, licèt prolatio non sit voluntaria in actu, videtur tamen esse voluntaria in causâ. — 73.

§. VI. — De Irâ.

Ira *est inordinatus appetitus vindictæ*. Quæ inordinatio secundùm *D. Thom.*, dupliciter fieri potest. 1° Ex parte modi irascendi, ut v. g. si nimiùm interiùs exardescas,

vel exteriùs per signa nimis patefacias. — 2° Ex parte objecti, ut si vindictam appetas planè injustam ob causam, vel si justo majorem, v. g. optando inimico mortem, quam non est meritus, vel exequendam propriâ auctoritate, vel denique, licèt vindicta justa sit, non tamen eam appetas ut justam, sed ut satiativam animi tui malevoli.

Si ordinatè appetatur vindicta, non est peccatum iræ, ut cùm Superiores irascuntur culpis subditorum, eosque puniunt, seu vindicant.

Ira inordinata, primo modo antè dicto, est ex genere suo peccatum veniale; potest tamen fieri mortale ex accidente, ut si addatur blasphemia, maledictio, scandalum. — Ira inordinata secundo modo est ex genere suo mortale, quia est directè contrà caritatem. — 79.

Quæritur quænam sunt filiæ iræ?

R. — De filiabus iræ, quæ partìm sunt ex corde, ut indignatio et tumor mentis; partìm ex ore, ut clamor, blasphemia, contumelia, maledictio; partìm ex opere, ut rixa, pugnæ, seditiones, vulnera: Diversimodè loquendum est, secundùm regulam suprà datam.

Nam 1° Indignatio quæ est inordinatus affectus ex eo quòd quis reputet se indignè à tali tractari, communiter est veniale peccatum; imò si ex justo rationis judicio procedat nullum est. Potest tamen esse mortale, si cresceret usquè ad deliberatum odium et contemptum personæ gravem.

2° Tumor mentis quo quis morosè excogitat diversas vias vindictæ, iisque cogitationibus animam tumefacit, quale peccatum sit, judicandum est ex qualitate vindictæ quæ excogitatur.

3° Clamor, cùm iratus extollit vocem, multa inordinatè, et confusè effundens, est veniale peccatum communiter, nisi aliud addatur.

4° Blasphemia est mortale peccatum; de quâ in *Tract. de secundo præcep.* *n.* 121.

5° Contumelia, quâ quis proximo malum aliquod objicit cum intentione illum inhonorandi, est ex genere suo mortale peccatum. — 80.

6° Maledictio quâ quis optat, vel imprecatur alteri malum, sub ratione mali, est ex genere suo mortale peccatum. Sed docet *D. Th.* ut maledictio sit mortalis, tria requiri: 1° ut malum prolatum verè optetur. — 2° ut optetur cum perfectâ deliberatione. — 3° Ut malum optatum sit grave. *Ità communiter omnes.* — 83.

Undè in irâ imprecari aliis Dæmonem, grandinem, fulgura, etc., plerumquè est tantùm veniale, saltem quandò dicitur in illos qui amantur ab irato, ob subitam commotionem, et inadvertentiam, ac defectum seriæ voluntatis. — Grave autem est, si subditi Superioribus, filii Parentibus, licet materialiter tantùm sic maledicant, præsertim in faciem, quia est grave contrà debitam reverentiam. — *Lib.* 3., n. 131.

7° Rixæ, si modum non excedant, ut et leviculæ pugnæ, veniales sunt, secùs si progrediantur ad seditiones, vulnera, cædes. Suntque hæc communiter peccata ex parte incipientis rixam, alter enim potest se defendere cùm moderamine inculpatæ tutelæ. — 83.

§. VI. — De Acediâ.

Acedia, sive animi tædium, potest *ex Div Thom.* Dupliciter usurpari. — 1° generaliter pro omni animi remissione in exercitio virtutum, eò quòd labor aliquis sit adjunctus. — 2° particulariter pro tristitiâ et tædio de divinâ amicitiâ, eò quòd per virtutum exercitia laboriosa servari debeat; et sic amicitiam illam non curet.

Undè,

1° Acedia accepta primo modo, tùm demùm est peccatum mortale, cùm ideò committitur opus vetitum sub mortali.

2° Acedia accepta secundo modo ex se est mortale, quia repugnat charitati Dei.

Quæritur quænam sunt filiæ acediæ ?

R. — Sunt sequentes :

I. Malitia quâ quis odio habet bona spiritualia, et vellet ea non esse, aut quâ ipsum pœnitet benè fuisse, vel implevisse id ad quod tenebatur, aut quâ contemnit Dei beneficium, v. g. desiderando non fuisse natum, aut non agnovisse Christum, etc. Est autem ex genere suo mortale.

II. Pusillanimitas et desperatio de salute quæ mortale quoque est.

III. Rancor, quo ii sunt fastidio, qui ad spiritualia inducunt.

IV. Torpor, cùm bona fiunt, non cum debito fervore.

V. Evagatio mentis, quâ quis in exercitio spiritualium evagatur circà illicita ; sive per cogitationem, et dicitur curiositas, sive per locutionem, et dicitur verbositas; sive per inquietudinem, et dicitur inquietudo, quæ communiter sunt venialia. — 84.

TRACTATUS V.

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

NEMPÈ, DE FIDE, SPE, ET CHARITATE.

CAPUT I.

De Fide.

De Definitione Fidei, et de his quæ necessariò credenda sunt.—De Obligatione præcepti Fidei.— de Infidelitate et Vitiis Fidei oppositis.

ARTICULUS I.

De Definitione Fidei, et de his quæ necessariò credenda sunt.

Fides est *virtus theologica, à Deo infusa, inclinans nos ad firmiter assentiendum ob divinam veracitatem, omnibus quæ Deus revelavit, et per Ecclesiam nobis credenda proposuit.* — 1.

Objectum materiale Fidei, nimirùm, id quod credere tenemur principaliter, est ipse Deus, et deindè omnia à Deo revelata. — Objectum autem formale, id est motivum propter quod revelata credere tenemur, est Dei veracitas. — 4.

Ex iis quæ fideles explicitè credere tenentur, quædam necessariò credenda sunt necessitate medii, seu finis; sine quibus etiam inculpabiliter ignoratis, finis ultimus obtineri nequit. — Alia necessitate præcepti, sine quibus inculpabiliter omisssis, finis potest obtineri. *Sanch.*, *Az.*, etc.

I. Necessitate *medii* necessaria sunt hæc : explicitè credere Deum esse, et remuneratorem bonorum esse, juxtà illud Apostoli ad *Hebr.* 11. *Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* — 1.

Quæritur an mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis, post promulgationem Evangelii, credenda sint Fide explicitâ de necessitate medii, vel præcepti ?

R. — *Prima sententia* quæ est *communior*, et videtur *probabilior*, docet credenda esse de necessitate medii. Ità tenent *Sanch.*, *Valent.*, *Molina*, *Antoine*, *Concina*, *Ronc.*, *Salm.* etc.

Secunda sententia, satis etiam probabilis, dicit necessitate præcepti omnes teneri hæc mysteria explicitè credere; necessitate autem medii sufficere si credantur implicitè. Ità *Soto, Lugo,* etc. (*a*).

Notant autem *Tannerus, Sylvius, Azor, Valent.*, etc., quòd si quis adeò sit rudis, ut ea mysteria percipere nequeat, tunc excusatur ratione impotentiæ, et comparatur infantibus, ac fatuis. — Attamen *Sanchès* dicit quòd aliud est credere, aliud scire mysteria, nempè rationem de his reddere : undè censet omnes adultos teneri necessitate medii aliquandò hujusmodi mysteria credere, necessitate verò præcepti ea scire ; à quo præcepto scientiæ excusari mente obtusos; concluditque cum *Gabriele* qui dicit: « Sufficere eis, id est, rudibus, quòd singulos articulos explicitè credant dùm eis » proponuntur. »

Quamvis autem sint damnatæ prop. 64 et 65 ab *Innoc. XI* quæ dicebant : « absolutionis capax est homo, quamtumvìs laboret ignorantià mysteriorum Fidei, et » etiam per negligentiam culpabilem nesciat mysterium SS. Trinitatis et Incarnationis D. N. J. C. sufficit illa semel credidisse. » Dicit tamen *Viva* cum *March. probabiliter* non esse necessariò repetendas confessiones factas cum ignorantia prædictorum mysteriorum, cùm ex præfatà opinione jam *probabile* sit fuisse validas si ignorantia fuit inculpabilis. Certum enim est talem ignorantiam, si sit vincibilis, peccatum esse lethale. Prædicta autem propositio meritò damnata est, quia dicebat capacem esse absolutionis etiam illum qui tempore Confessionis laborat ignorantià prædictorum Mysteriorum. Cæterùm, opinio Patris *Viva* mihi non est *satis probabilis*; quamvìs enim pœnitens *probabiliter* validam Confessionem expleverit, ità ut videatur deindè possidere exemptionem ab iterandà Confessione; cùm priùs bonà fide se confessus fuerit, attamen respectu ad eum qui certò graviter peccavit, semper urget ac possidet antecedenter obligatio explendi Confessionem, non tantùm *probabiliter,* sed certò validam. Quapropter, cùm ipse advertcrit Confessionem suam ob ignorantiam Mysteriorum SS. Trinitatis aut Incarnationis J. C... fuisse *probabiliter* validam, sed etiam *probabiliter* nullam, tenetur, postquam de illis Mysteriis instructus fuerit, Confessionem iterare. — 2. (*b*).

II. Necessitate *præcepti* quivis fidelis sub mortali explicitè credere, et scire, crasso saltem modo, et quoàd substantiam, tenetur quæ sequuntur. 1° Symbolum. 2° Orationem dominicam. (*c*). — 3° Præcepta Decalogi et Ecclesiæ. — 4° Sacramenta maximè necessaria, ut Baptismum, Pœnitentiam, et Eucharistiam; reliqua autem tunc, quandò vult suscipere. Ità *Suar., Sanch.,* etc. Quæ omnia intellige, nisi impotentia, aut invincibilis ignorantia excuset.

Undè,

1° Non omnes tenentur, sub mortali, hæc prædicta scire memoriter, aut eo ordine, aut iis verbis quibus proponuntur; sed quoàd orationem dominicam scire omnia bona petenda esse à Deo, quæ est ejus summa. — Quoàd symbolum verò, præcepta et

---

(*a*) Quoàd autem Mysteria Trinitatis et Incarnationis et mortis Christi, licèt adsit sententia *probabilis* pro utrâque parte an debeant credi ex necessitate medii, an præcepti; attamen, certum est ex prop. 64, damnatâ ab *Innoc. XI.* non esse absolutionis capacem qui ignorat ea Mysteria. — H. n. 3.

(*b*) Idem sentit Auctor in *Tract. de Consc. n.* 51, *in Tract. de Pænitent. n.* 450, *et in Opere cui Titulus Homo Apostolicus, Tract.* 15, *n.* 34. Sed in eodem opere *Tract.* 16, n. 26 contrarium sentit dicens : « Qui probabiliter recipit Sacramentum validum non est obligatus ad illud repetendum, nam » tunc cessat periculum injuriæ Sacramenti illud frustrandi. » Et adjungit esse sententiam *Bellarm, Suar., Vasq., Bonac* et aliorum *communiter.*

(*c*) Et Salutationem Angelicam. — H. n. 5.

Sacramenta, sufficit, si quis rogatus de singulis, rectè respondeat. — Hoc est conforme illi quod tradidit *S. Carolus Borromæus* qui docuit satis esse quòd fideles rudes sciant *Credo*, saltem in substantiâ.

2° Quamvis sit præceptum Ecclesiæ discendi memoriter Symbolum, et Orationem Dominicam, et Salutationem Angelicam, velitque *Barb.* non esse absolvendum, qui ob negligentiam, vel verecundiam ea addiscere non curat; consuetudo tamen exposuit obligationem non esse ultrà veniale. Ità *Nav., Lopez., Viva, Azor.*, etc. — Uti nec est ultrà veniale, nescire facere Crucem, *ità Sanch.* contrà *Sylv.* qui docet esse mortale.

3° Moraliter nihilominùs necessarium est, ut rudiores memoriâ teneant Symbolum suâ linguâ, quia alioquin non possunt habere sufficientem cognitionem articulorum.

4° Excusantur ii, quibus aut defuit Doctor, aut nunquàm venit in mentem obligatio similia discendi, aut qui nimìs sunt rudes, ità ut non possint ea comprehendere, aut retinere.

5° Si confessarius *probabiliter* judicet pænitentem ignorare ex Doctrinâ Christianâ ea quæ scire tenetur, debet eum interrogare de negligentiâ in iis addiscendis, cùm per eam plurimi graviter peccent. Ità *Azor.*, etc. — Monet *Sanch.*, hanc ignorantiam in litteratis, et frequenter confitentibus non esse præsumendam.

6° Possunt absolvi qui ignorant ea quæ sub mortali scienda esse dixi; quia licet peccârint omittendo discere, possunt tamen de hoc dolere, cùm proposito discendi. Ità *Sanch., Salm.* — *Addo.*, nisi priùs admoniti neglexerint addiscere. — Si tamen ignorarent ea quæ necessitate medii scienda sunt, deberent instrui antè absolutionem. *Ità Sanch.*, etc.

7° Parochus suas oves, sicut Parens liberos, tenetur sub mortali per se vel alium docere ea saltem, quæ sub mortali scire tenentur. *Sanch., Pal.*, etc.

ARTICULUS II.

De Obligatione præcepti Fidei.

Præceptum Fidei dupliciter obligat; nempè ad actus internos et externos eliciendos.

I. Modo, nempè ad actus internos eliciendos, obligat 1° Pueros inter fideles educatos, quandò rationis usum perfectè consecuti, Mysteria Fidei audiunt apprehenduntque quòd illa credere sit res necessaria ad salutem, peccantque mortaliter omittendo. *Sanch., Bon.*, qui addit plurimos eorum excusari inadvertentiâ, aut invicibili ignorantiâ.

2° Adultos infideles, quandò ratio incipit dictare res Fidei sufficienter propositas esse, et contrariam sectam esse falsam. *Sanch., Conc.*

3° Quandò urget tentatio contrà Fidem, quæ aliter vinci nequit. Quod tamen non convenire Scrupulosis, rectè monet *Sanch.*, quia hi, avertendo mentem ad alia objecta, faciliùs superant

Nota. In præcedentibus casibus præceptum obligat per se; in sequentibus per accidens.

4° Quandò tentatio urgens contrà alias virtutes aliter superari nequit.

5° Quandò facienda est professio Fidei exterior, vel ex præcepto eliciendus est actus alterius virtutis, v. g. Spei, Charitatis, Pœnitentiæ, quæ Fidem supponat. Ità *Bon.* — His casibus addit *Hurt.* duos sequentes, nempè 6° In horâ mortis. — 7° Semel quotannis — 5.

Quæritur 1° Quoties in vitâ tenemur elicere actus Fidei?

R. — Plures sunt opiniones. Sed his omissis, dico *sat probabiliter* putare *Salm.*, *cum Sanch.*, etc., teneri Fideles saltem semel in anno, ad exercendum actum Fidei.

Idem sentit *Conc.*, *cum communi.* — Advertunt tamen *Suar.*, *Prad*, etc., quòd huic præcepto fiat satis etiam per exercitium aliarum virtutum; sive per receptionem Sacramentorum, sive ex quâcumque aliâ occasione actus Fidei ponantur.

Nota. Propositiones damnatas super hâc materiâ. — Prop. 1. ab *Alex. VII* : « Homo » nullo unquàm vitæ suæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei et Charitatis ex » vi Præceptorum Divinorum ad eas virtutes pertinentium. »

Prop. 16. ab *Innoc. XII.* « Fides non censetur cadere sub præceptum speciale et secundùm se.

Prop. 17. ab eod. « Satis est actum Fidei semel in vitâ elicere. »

Prop. 6. ab eod. « Probabile est ne singulis quidem rigorosè quinquenniis pro se » obligare Præceptum Charitatis ergà Deum. » — 6.

Quæritur 2° An teneamur ad eliciendos hos actus Fidei formaliter, scilicet, ex motivo Dei revelantis?

R. — *Affirmat Viva.* — Dicit tamen quòd viri timorati nullo modo circà hoc anxii sint, cùm vix accidat, eos abundè huic præcepto non satisfacere. Ità etiam *Croix* qui dicit non esse rationem, cùr quis ob id scrupulosè se divexet, cùm huic præcepto fiat satis audiendo Missam, adorando Crucifixum, formando Crucem, orando, etc., quamvis hæc non fiant reflexè ex motivo Fidei. — 7.

Nota. 1° Hæreticus, quandiù suam sectam judicat esse credibiliorem, vel æquè credibilem non tenetur credere; quia Fides nondùm est sufficienter ipsi proposita, ageretque imprudenter. Ità *Sanch.*, *Laym.*

2° Quandò iis, qui in hæresi nutriti sunt, persuasum est à pueritiâ, nos abjicere et persequi Verbum Dei, esse idololatras, pestilentes deceptores, ideòque, tanquàm pestem fugiendos; non possunt, stante hâc persuasione, salvâ conscientiâ, nos audire, et laborant ignorantiâ invincibili cùm non dubitent se esse in bonâ viâ. *Laym.*, *Sanch.*

3° Si talibus oriatur dubium de suâ sectâ, tenentur ulteriùs inquirere, et à Deo petere lumen : quòd si negant, peccant contrà Fidem. — Quòd si deindè nostra Fides eis sufficienter propanatur, tenentur amplecti. — 9.

Adde, quòd infidelis numquàm habere possit veram probabilitatem suæ sectæ sine culpâ : Si enim oraret, Deus absque dubio infunderet lumen suum in illum de verâ Religione. Ità *Viva.* — 10.

II. Modo, nempè ad actus externos eliciendos, id est, Fidem exteriùs profitendam, obligat præceptum, in duplici casu, scilicet, cùm vel honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda, privativè, vel contrariè subtraheretur.

Dixi 1° *Privativè*, ut si ideò cessaret magnus honor in Deum, vel utilitas in proximum redundans.

Dixi 2° *Contrariè*, ut si alioquin Deus afficeretur injuriâ, vel proximus gravi malo; v. g. si indè penderet aliorum conversio, an perversio, contemptus Religionis, scandalum, etc. — 11.

Quæritur An aliquandò liceat exteriùs Fidem veram negare, aut falsam profiteri?

R. — Nullo casu licet, sive voce, sive alio signo fiat, dicente Christo : *Qui negaverit me coràm hominibus, etc.* Interìm verò etsi licitum non est mentiri, seu simulare quod non est, licet tamen dissimulare quod est, sive tegere veritatem verbis, aliisve signis ambiguis, et indifferentibus ob justam causam, et cùm non est necessitas fatendi. *Est comm. S. Thom.*, *Laym.*, etc. — 12.

Undè :

1° Qui rogatus à privatâ Auctoritate, vel tacet, vel respondet obscurè, vel ait se nolle respondere, se jure non rogari, non teneri se, nec velle aliis dicere quid ipse credat, ac simili modo tergiversatur, non videtur negare Fidem, sed nolle prodere. undè, si sic potest molestâ inquisitione liberari, licet. — 13.

2° Non negat Fidem, sed prodit, qui fugit : quod etsi liceat, non tamen Pastori, tunc cùm ejus operâ oves indigent, uti contrà, si eis consultiùs est, ut ad tempus se subducat, et in bonum earum reservet, tenetur fugere.

3° Cùm non rogaris de Fide, non solùm licet, sed sæpè meliùs est ad Dei honorem et utilitatem proximi, tegere Fidem quàm fateri : ut si latens inter hæreticos plùs boni facias; vel si ex confessione plùs mali sequeretur, v. g. turbatio, neces, exacerbatio Tyranni, periculum defectionis, si torquereris. Undè temerarium plerumquè est offerre se ultrò. *S. Th., Sanch., Laym.*

4° Redimere pecuniâ, ne de tuâ Fide fiat inquisitio, licitum est, et sæpè magna virtus discretionis est vitam ad Dei gloriam servare, ac Fidem tegere modis licitis — 14.

5° Talis modus non est uti vestitibus, aut signis Infidelium, quæ alium usum non haberent quàm quòd essent signa professiva falsæ Religionis, seu cultûs : uti essent vestes quarum usus est in sacrificiis : item incensio thuris, aut genuflexio coràm idolo; item sumptio cœnæ hæreticæ, etc., *Sanch.*, etc., *et comm*

6° Licitus autem modus est, quandò subest causa, uti vestibus, et signis infidelium, quæ aliquem alium usum habent quàm profitendæ Religionis, quales sunt vestes talis Nationis non Religionis, quibus uterentur, etsi converterentur, ut sunt vestes et signa Nationis turcicæ, quod verum est, etsi sint vestes ipsorum Religiosorum, dummodò non habeant peculiare signum profitendi erroris; sed sint tantùm indicium nitidioris cultûs, ut saga Prædicantium in Germaniâ; vel eminentioris vitæ inter suos, ut togæ Bonziorum in Japoniâ. Idem dicendum est de signis, quibus Judæi utuntur, v. gr. flavo annulo in pallio Francofurti, etc., quia hæc sunt signa merè politica, et distinctiva unius generis hominum ab alio, et non propriè professiva Fidei.. *Quæ sententia probabilis est.* Ità *Laym.*, etc., contrà *Caj.*, etc.

7° Licitus item modus est, cùm Catholicus transit per loca hæretica, et periculum grave ei imminet vitæ, v. gr. vel bonorum, ad dissimulandam Fidem, vesci carnibus die prohibito; quia præceptum Ecclesiæ non obligat sub tali periculo. — 15.

8° In Germaniâ, audire conciones hæreticorum, deducere funus, assistere Baptismo pro Patrino, non habentur signa professiva Fidei, vel communionis cùm hæreticorum Sacris. Ità *Azor.*, *Sanch.*, etc. — Undè, seclusis aliis, v. gr. scandalo, periculo, prohibitione, et si ex justâ causâ fiant, licent. — Imò, patrinum fieri talis infantis, videtur potiùs optandum, seclusis aliis, quia non est aliud, quàm obligare se ad eum olim erudiendum in Fide Catholicâ.

9° Infidelium, et hæreticorum Sacris non licet ità interesse, ut eis communicare censeris, alioquìn licet, v. g. ut quis spectet tanquàm comœdiam, aut famulatum præstet politicum domino suo, exemplo *Naaman Syri.*

10° Catholici viventes inter hæreticos, si ex præcepto Magistratûs contrahant matrimonium coràm Ministro hæretico, peccant contrà Fidem, etiamsi contraxerint antè, vel contracturi sint posteà coràm Sacerdote Catholico; testaturque contrahens cæremoniâ illâ, se illum agnoscere veræ Fidei ministrum : quæ sunt intrinsecè mala.

Licitè tamen contrahunt coràm Magistratu civili, vel potiùs testantur se contraxisse, modò priùs, vel posteriùs ritu Catholico contrahant : quia hæc actio est instituta ad finem politicum, ut conjuges habeantur, et proles non censeantur illigitimæ. — 16.

ARTICULUS III.

De Infidelitate et Vitiis Fidei oppositis.

Infidelitas generatìm est triplex : ***Prima***, dicitur Negativa, eorum scilicet, qui nihil unquàm de Fide audiverunt. Quæ non tàm est peccatum, quàm pœna peccati : quia, si fecissent quòd in ipsis erat, Deus Fidem eis non abscondisset.

Secunda dicitur Contraria, eorum scilicet qui Fidem sibi sufficienter propositam vel contemnunt, vel ei contradicunt pertinaciter, ut Hæretici.

Tertia dicitur Privativa, quòd privativè opponatur Fidei, et est culpabilis ignorantia, vel error circà res Fidei. *S. Th.*, *Vasq.*, *etc.*

Infidelitas *Contraria* ex triplici modo repugnandi Fidei est triplex, scilicet *Paganismus*, qui Fidei nondùm susceptæ, *Judaismus*, qui Fidei susceptæ in typo, et *Hæresis*, quæ Fidei susceptæ veritati repugnat. Apostasia à Fide revocatur ad hæresim à quâ tantùm differt, quòd hæresis sit error Fidei ex parte tantùm contrarius; Apostasia verò ex toto. *S. Tho.*, *Laym.* — 17.

Quæritur, 1° Quæ communicatio cum Judæis sit interdicta Christianis?

R. — 1° Non licet cohabitare. — 2° Nec conviviis interesse. — 3° Nec uti communi balneo. — 4° Nec medicos adhibere. — 5° Nec medicinas ab eis datas recipere, emere tamen licebit præscriptas. — 6° Nec Judæorum filios enutrire in ipsorum domibus — 7° Iis non famulari. — 8° Nec servitute subjici. — 9° Prohibentur publicis officiis inter Christianos fungi. — 10° Vetitum est eorum azymis vesci. — Quibus addit *Azor.* prohibitum esse accedere ad eorum nuptias, festa, Synagogas, cum eis ludere, saltare, etc. — Adire Synagogas curiositatis causâ, non esse peccatum grave dicunt *Salm.*

Quæritur. 2° Quodnam peccatum sit, in prædictis casibus, cùm Judæis communicare?

R. — In decem dictis casibus cum Judæis communicare, ex genere suo videtur esse mortale. *Ratio*, quia, si Clericus id faciat, incurrit periculum depositionis, Laicus verò exommunicationis, quæ nonnisi ob peccatum mortale imponi solet.

Dixi *ex genere suo:* quia *probabile* est, vel ob materiæ parvitatem, vel ob necessitatem, aliamve causam rationabilem, sæpè excusari à mortali, aliquandò etiam ab omni peccato, modò non sit periculum perfidiæ, nec familiaritatis cum Judæis. Ità *communiter Bon*, *Laym.*, *etc.*

Nota 1° Principes Christiani possunt permittere Judæis, et Paganis, aut Hæreticis libertatem conscientiæ tantùm ob bonum Religionis, et ob spem conversionis; non autem ob temporale emolumentum. *Salm.*

2° Benè autem potest Ecclesia, et quiscumque Princeps Supremus compellere Judæos, et Paganos subditos ad audiendam Fidem nostram. *Salm.*, *Suar.*, *Az.*, *Bon.*, *etc.*; et constat ex praxi, quæ viget Romæ. — 18.

Quæritur 3° Quid sit Hæresis?

R. — Hæresis est error intellectûs, et pertinax contrà Fidem in eo qui Fidem suscepit. Ità *communiter Suar*, *etc.* — Undè patet, ad Hæresim, ut et Apostasiam, duo requiri: 1° Judicium erroneum, quod est ejus quasi materiale. — 2° Pertinaciam quæ est quasi formale.

Porrò, pertinaciter errare non est hìc acriter et mordicùs suum errorem tueri, sed est eum retinere, postquàm contrarium est sufficienter propositum: sive quandò scit contrarium teneri ab universali Christi in terris Ecclesiâ, cui suum judicium præferat: sive id fiat ex vanâ gloriâ, sive libidine contradicendi, aliâve causâ. *Sanch.*, *Vasq. et alii communiter.*

Undè:

1° Rustici, aliique homines simpliciores in Germaniâ, qui hæretici habentur, et tamen non sunt pertinaces possunt absolvi à suis Parochis; quia non sunt hæretici formales: habent fidem Catholicam in Baptismo acceptam, quæ non perditur, nisi errando pertinaciter. *Laym.*

2° Cùm hæresis, et quævis infidelitas mortalis sit, peccant quoque mortaliter, qui ejus periculo se exponunt, sive conversando, sive conciones audiendo, sive libros legendo; quæ proindè, si cui periculosa sint, illicita sunt jure naturæ: si

verò periculum absit, lectio librorum hæreticorum nihilominùs illicita est jure positivo Ecclesiæ, uti etiam formalis disputatio Laici de Fide. Quod posteriùs tamen in Germaniâ, locisque similibus, ubì Catholici hæreticis sunt permixti abrogavit consuetudo. *Azor., Sanch., Bonac.*, *etc.*

3° Matrimonium contrahere cum hæreticâ, etsi per se sit illicitum, habeaturque in Hispaniâ et Italiâ mortale; *probabile* tamen est ob gravium Doctorum auctoritatem, *Sanch., Az., Lugo.*, *etc.*, in Germaniâ licere et gravi causâ; salvo tamen jure naturali, et semoto periculo tùm contrahentis, tùm prolis: undè de iis initio constitui debet, ut catholicè educentur.

4° Eum, qui lapsus est in hæresim, non teneri in Confessione explicare, qualis illa sit, eò quòd omnes ejusdem speciei sint, docent *Reg.*, *Dian.* Vide *Tract. de Peccat. n°* 50. — 19.

CAPUT II.

De Spe.

Spes *est Virtus per quam cum certâ fiduciâ futuram Beatitudinem, et ejus media assequenda expectamus per Dei auxilium.*

Objectum materiale primarium Spei, nempè id quod sperare debemus, est æterna Beatitudo, quæ est ipse Deus fruendus; — Secundarium autem sunt, Divinæ gratiæ, atque nostra bona opera Divino auxilio exequenda.

Objectum autem formale Spei censeo esse Misericordiam, et Omnipotentiam Divinam, quâ Deus nobis auxilium impertitur ad salutis hostes superandos.

Censeo insuper his duobus omninò tertium addendum motivum, nempè, Divinam Promissionem, sive Divinam Fidelitatem circà promissionem quam exhibuit salvandi nos propter merita Christi; aliàs, sine hâc promissione non valeremus salutem cum certâ fiduciâ sperare. — 21.

Quæritur 1° Quandò obliget præceptum Spei?

R. — 1° *Probabile* est præceptum Spei obligare per se, cùm primum homini usum rationis assecuto Deus, et Beatitudo, tanquàm finis, ad quem tendere debet, sufficienter est propositus; ità ut notabili tempore non differat (*a*).

2° Præceptum Spei per accidens obligat, 1° Quandò actus Orationis, Pœnitentiæ, Charitatis, etc. in præcepto sunt, qui sine prævio actu Spei exerceri non possunt. — 2° Quandò quis ità tentatur, ut periculum sit consensùs, nisi animum spe erigat. *Laym.*, *etc.*

Quæritur 2° Quæ sunt vitia Spei opposita?

R. — Sunt Desperatio et Præsumptio.

Undè:

1° Per *desperationem* peccat qui desperat de consequendo Deo, aut salute, et veniâ peccatorum, aut mediis ad illam consequendam necessariis, verbi gratiâ, auxiliis Gratiæ, et emendationis vitæ. Quod peccatum ratione parvitatis materiæ non potest esse veniale, cùm sit injuriosum misericordiæ Dei. *S. Thom.*, *Laym.*

2° Per *præsumptionem* peccat ille qui præsumit de misericordiâ Dei, v. g. qui sperat remissionem peccatorum, et salutem sine pœnitentiâ, vel per propria merita, et vires naturæ. — 20.

(a) Obligat per se cùm pervenitur ad rationis usum, in exitu vitæ, et pluriès in vitâ, saltem semel quolibet anno. Sed qui christianè vixerit, saltem præcepto Paschali satisfaciendo, non debet dubitare quin satisfecerit præcepto Fidei; et idem intelligendum de præcepto Spei. H. n. 13.

Vel qui peccat sub spe veniæ; vel qui auget peccata prætextu quia Deus tàm facilè ignoscit decem quàm quinque peccatis. In his omnibus casibus læditur virtus Spei per præsumptionem. — 21.

Secùs, tamen dicendum de illo qui differt pœnitentiam sub Spe veniæ; quia Spes illa remissionis tantùm concomitanter se habet ad peccatum, sed non efficitur illi motivum, sive ratio peccandi. — 21.

CAPUT III.

De Charitate ergà Deum et proximum.

ARTICULUS I.

De Charitate ergà Deum.

Charitas Dei *est amor amicitiæ, quo Deo benè volumus, et omnia bona ipsi cupimus, ob summam et infinitam ejus divinæ naturæ perfectionem.* — 22.

Objectum materiale Charitatis ergà Deum primarium est Deus, secundarium nos et Proximus; indirectè autem sunt omnia quæ augent divinam gloriam.

Objectum verò formale est Deus, quatenùs est infinita Bonitas, proùt est aggregatio omnium perfectionum, sive infinita perfectio.

Cæterùm, ex omnium sensu sapientium, verus actus amoris est dicere: « Deus » meus, quia es Bonitas infinita, sive quia es infinitè Bonus, amo te super omnia. »

Quæritur 1°. An desiderium possidendi Deum sit objectum Charitatis?

R. — *Affirmandum*, quia desiderium possidendi Dei, est proprius actus Charitatis, imò perfectior aliis, nam possessio Dei est Charitas consummata. — Hinc perfectum Charitatis actum Apostolus emisit, cùm dixit: *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo. Phil.* I. 23.

Quæritur 2°. An diligere Deum propter beneficia, sit verus actus amoris?

R. — *Negandum.* Est tantùm actus gratitudinis. — Nisi spectentur beneficia uti communicationes Bonitatis Divinæ: tunc enim in his amamus non utilitatem nostram, qui accipimus, sed Bonitatem Dei, qui communicat. — 24.

Quæritur 3°. Quomodò nos obliget præceptum Charitatis Dei?

R. — Nos obligat ad Deum super omnia amandum. Patet ex scripturâ. Non quidem intensè, etsi hoc etiam deceat, sed appretiativè, ità ut nullam creaturam pluris facias quàm Deum; velisque potiùs omnia perdere quàm Deum offendere. Ità *S. Th., Az., Sanch., etc.*

Quæritur 4°. Quandò nos obliget præceptum Charitatis Dei?

R. — *Probabile* est, præceptum Charitatis Dei obligare:

1° Quandò homo adeptus est sufficientem cognitionem Dei infinitè boni, à quo omnia sua bona habet, et cui omnia debet. Ità *S. Thom., Nav. Communiter.*

2° Quandò est periculum labendi in odium Dei, nisi actum Charitatis elicias.

3°. Quandò quis tenetur conteri, v. g. moriturus, aut celebraturus, cui Confessarius deest. *Ratio* est, quia contritio includit actum Charitatis.

4°. Si quis gravem tentationem præsertìm in articulo mortis, putet se aliter vincere non posse.

5° Secundùm quosdam, in articulo mortis, eò quòd tunc securissima via sit eligenda; et hoc *probabilissimum* est. Ità *Spor., Tournely., Antoine et communiter.* — 23.

Quæritur 5°. **Quoties in vitâ obliget præceptum Charitatis?**

R. — Plures sunt opiniones. — Sed *Cardenas* censet non excusari à mortali qui per mensem actum Charitatis differt; hancque sententiam omninò ego suadendam puto, cùm difficulter possit homo diù mandata divina servare, nisi dilectionem ergà Deum frequenter foveat, quæ non nisi per actus Charitatis fovetur et nutritur.

Notat autem idem *Cardenas* quòd sufficit elicere actus amoris, etiamsi eliciantur in ordine ad implenda alia præcepta, vel ad aliam virtutem exercendam, putà ad confitendum, ad vincendam tentationem.

Insuper, dicit *Croix* esse veros actus amoris quibus benè satisfit huic præcepto, omnia opera meritoria exercitata ad finem placendi Deo, ut eleemosyna, jejunium et similia. — Talis autem rectus finis dicit quòd præsumitur in eis qui jàm sciunt sic placere Deo, modò non operentur ex fine pravo. — Addit etiam *Croix* satisfieri adhùc orando, signanter cum Oratione Dominicali, ubi dicitur: *Sanctificetur, etc.; adveniat, etc., fiat voluntas tua., etc.* — 9.

Undè, mortaliter peccat:

1° Qui omittit dilectionem Dei tunc, quandò præceptum obligat;

2° Qui amat Deum amore appretiativè minore quàm creaturas;

3° Qui Deum non diligit principaliter propter se, tanquàm finem ultimum omnium rerum, sed tantùm propter aliud.

Addo *principaliter*, quia Deus propter retributionem vitæ æternæ amari potest, sed minùs principaliter, ut scilicet vita æterna, vel alia Dei bona sint tantùm causa movens, ut faciliùs, expeditiùs, et ferventiùs diligatur.

4° Qui Deum formaliter oderit odio inimicitiæ, v. g. si optes Deum non esse, non habere potentiam, etc. *Laym.*, *Bon.*, etc. — 24.

5° Qui magis amat terrena quàm cœlestia. — 20.

ARTICULUS II.

De Charitate ergà proximum.

Tenemur diligere Proximum: sic Christus dixit, Joan. 13. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.* Undè *S. Thom.* docet: « in dilectione proximi includitur » dilectio Dei, sicut causa in effectu. »

Sicut ergò tenemur elicere actus formales Charitatis ergà Deum, sic etiam tenemur ergà Proximum ex motivo supernaturali, nimirùm propter amorem Dei, vel ut præcepto Christi pareamus. Pariter sicut tenemur, saltem in mense elicere actum amoris ergà Deum, sic etiam saltem in mense exercere actus Charitatis ergà Proximum.

Cæterùm, sapienter scribit *Suar. cum aliis ex S. Thom.* Quòd aliquandò hi actus Charitatis benè exercentur occasione vitandi odium, aut largiendi eleemosynam, et cùm hujusmodi occasiones frequenter occurrant, hinc ait *P. Viva* esse moraliter impossibile quòd fideles christianè viventes, huic præcepto abundè non satisfaciant. — 8.

Hoc præceptum Charitatis ergà Proximum præcipit 1° Ordinem in eo diligendo. — 2° Dilectionem inimicorum. — 3° Eleemosynam. — 4° Correctionem fraternam. — Et prohibet 1° Odium Proximi. — 2° Scandalum. — 3° Ne injuria, bellum, aliudve grave damnum, vel malum inferatur. De quo postremò agemus *in Tract. de quinto præcep.* De reliquis, hìc. — 24.

§ I. — De ordine servando in Charitate.

Ordine Charitatis quisque tenetur post Deum diligere 1° Seipsum, secundùm bona

spiritualia. — 2° Proximum, quoàd eadem bona. — 3° Seipsum, quoàd bona corporalia. — 4° Proximum, quoàd eadem. — 5° Denique seipsum, et deindè proximum quoàd externa. *Laym.* ex *S. Thom. communiter.*

Undè :

1° Peccat contrà Charitatem sui, qui salutem suam spiritualem, vel corporalem negligit : quod grave est, si fiat sine causâ, et cum gravi damno, v. g. mortis, vel gravis morbi. — 25.

2° Potest tamen quis, per se loquendo, privare seipsum bonis spiritualibus non necessariis ad salutem ob bonum Proximi spirituale, vel corporale, ut esset omittere ingredi in Religionem ad alendos Parentes suos, vel Filios. Vide dicenda in *Tract. de præcep. part.*, n° 78.

3° Licitum est pariter ob salutem spiritualem Proximi se exponere probabiliter periculo peccandi; quia periculum illud, quandò adest gravis causa illud subeundi, non judicatur voluntariè suscipi. Vide *Tract. de pœnit.* n. 453. — 26.

Quæritur 1° An teneamur cum periculo vitæ propriæ succurrere proximo in extremâ necessitate spirituali constituto, seu quandò sine auxilio salus est moraliter impossibilis ?

R. — Tenetur quisque succurrere Proximo in extremâ necessitate spirituali, adhùc cum jacturâ suæ vitæ, dummodò hæc tria consient. 1° Ut sit æquè spes juvandi. 2° Ut Proximus nullum alium habeat à quo sublevetur. 3° Ut Proximus certò damnandus sit, nisi à te adjuvetur ; ità ut tibi constet Proximum non esse aliter convertendum contritione, vel aliâ operâ divinæ gratiæ.

Quæritur 2°. An teneamur succurrere Proximo in gravi necessitate spirituali constituto, seu quandò ex circumstantiis Salus æterna difficilis redditur ?

R. — Si Proximus est tantùm in gravi necessitate, non tenemur ei succurrere cum periculo vitæ, famæ, vel bonorum ; nisi vel tuum damnum temporale sit leve, vel agatur de communitate aliquâ ; quia tùm grave damnum commune præcavendum est magis quàm tuum particulare. Ità *Salm.* qui indè inferunt te teneri cum periculo vitæ, ministrare Sacramenta populo, qui aliàs esset in periculo amittendi fidem, vel si tempore pestis populus sit omni Sacerdote destitutus.

Quæritur 3° An qui ex officio debet subvenire, teneatur in gravi necessitate modò speret fructum ?

R. — *Affirmant Salm.* — Hinc tenentur ex justitiâ Pastores, scilicet Episcopi et Parochi cum periculo vitæ ministrare ovibus Sacramenta necessaria, ut Baptismum et Pœnitentiam, non verò alia. — Nec Pastor potest tunc officium renunciare, licet possit alios substituere cum justâ licentiâ Ordinarii. Ità *Laym. ex commun.* cum *Valent. Pal.*, *Salm.*, *etc.* — Addit *Suar.* quòd Pastor tenetur etiam cum magno suo damno temporali procurare magnam utilitatem spiritualem subditi.

Quæritur 4° An sit obligatio absolvendi moribundum cum periculo vitæ ?

R. — *Affirmandum,* si sit habituatus in peccatis, et sit adeò rudis, ut nesciat actum Contritionis elicere. Ità *Pal.*, *Gon.*, *Nav.*, *Salm.*, etc. — Tempore autem pestis censeo cum *Salm.* teneri Sacerdotes, deficientibus aliis, absolvere moribundum cum periculo vitæ, quia in tantâ multitudine morientium, nunquàm deficiunt hujusmodi ignorantes.

Quæritur 5° quis ordo est servandus inter proximos?

R. — In officiis Charitatis, et extrà extremam Charitatem, succurrendum est 1° Uxori. — 2° Filiis. — 3° Parentibus, et quidem Patri præ Matre. — 4° Fratribus, Sororibus, deindè Propinquis, Domesticis et Familiaribus.

Dixi *extrà extremam necessitatem;* quia in hàc Parentes, eò quòd vitam dederint, præferendi sunt etiam uxori et liberis. — 27.

§ II. — De Dilectione Inimicorum.

Certum est inimicos, aliquo modo esse diligendos, cùm sint proximi. Ità *S. Th.* et *communiter* omnes.

Quæritur 1° quomodò sunt diligendi?

R. — Quilibet homo saltem privatus, tenetur proximo etiam inimico, communia delectionis signa, et beneficia exhibere ex præcepto; specialia verò ex consilio tantùm, nisi aliundè obligationis ratio accedat. *Ità communit. Laym.*

Dixi 1° *Communia*, qualia sunt quæ Christiano debentur à quovis Christiano in communi, Concivi à Concive, Cognato à Cognato.

Dixi 2° *nisi aliundè accedat ratio obligationis*, qualis esset v. g. 1° Timor scandali ex omissione. — 2° Spes salutis inimici. — 3° Necessitas temporalis, vel spiritualis. — 4° Culpæ deprecatio, et exhibitio specialium signorum amoris.

Undè,

1° Per se loquendo nemo tenetur ad inimicum diligendum positivo et peculiari actu neque ad eum alloquendum, ægrotum invisendum, mœstum consolandum, hospitio excipiendum, vel familiariter cum eo agendum etc., quia hæc sunt signa specialia amoris.

Dico, *per se*, quia, si omissio scandalosa esset, aut per aliquid horum posses, sine tuo incommodo inimicum tibi, et Deo reconciliare, id omittere esset grave. — sic etiam si priùs consueveras inimico pecularia signa exhibere, ad hoc tamen non teneris cùm gravi tuo incommodo, modò scandalum amoveas.

2° Non licet inimicum excludere à communibus orationibus, nec à communibus eleemosynis, resalutatione, responsione, expositarum mercium venditione; quia hæc sunt communia dilectionis signa, ideòque contrà hæc facere, v. g. cognatos omnes invitare, etc. solo inimico excluso, est ex genere suo et regulariter mortale. *S. Th.*, *Nav.*, *Laym.*

Addo 1° *Ex genere suo*, quia si levitas materiæ, aut causa rationabilis excuset, v. g. Si pater vel Superior filio, vel subdito, ob correctionem ea subtrahat ad tempus, leve vel nullum erit; quia habet jus puniendi.

Addo 2° *Regulariter*, quia si persona multò major inferiorem non resalutet, non videtur mortale.

Notat autem *Tournely* quòd si nolis cum inimico conversari, quia non aliud quàm malum ab eo expectare possis; vel quia probabiliter times ex hoc pejùs evenire, tunc abstinendum ab illis amicitiæ signis, modò interiùs diligas, et apud alios scandalum repares.

3° Non teneris salutare inimicum, regulariter loquendo, quia per se omissio salutationis non est signum odii, nisi anteà solebas eum salutare, vel nisi ex circumstantiis colligatur ex odio te non salutare, vel ille sit tunc Superior, vel nisi occurrentibus pluribus, inter quos est ille, reliquos, eo excepto, salutes. *Ità Pal.*, *Val.*, *Con.*, *Sal...* Vel etiam, si sine magno incommodo, salutando inimicum, posses eum ab odio et culpâ gravi liberare : ad hoc enim benè videtur Charitas te obstringere, ut rectè ait *Tournely*.

Omninò autem teneris eum resalutare, quia aliàs censeris inimicum contemnere et in hostilitate velle perseverare. Excipe, nisi esses Prælatus, Parens vel Judex. — 28.

4° Etsi quivis teneatur inimico veniam legitimè petenti, non tantùm interiùs remittere, sed etiam externa remissionis signa ostendere, negant tamen *Trul.*, *Spor.*, *Mazz.*, *Tamb. ex communi*, teneri statìm postquàm offensio illa illata sit, eò quòd sit res violenta, quia videtur suprà humanam fragilitatem læsum cogere statim ad

reconciliationem faciendam, nondùm sedatâ perturbatione. Undè expectandum tempus opportunum; et intereà sufficiet quòd offensus deponat odium.

Non tenetur autem remittere satisfactionem pro damno si ab eo sit læsus : imò nec eam acceptare, si offerat, sed etiam juridicè pro compensatione petere, dummodò in utroque casu deponatur odium, ut docent *Valent.*, *Nav.*, *Laym.*

5° Quòd si tamen pœna sit valdè gravis, v. g. capitis, mutilationis, neque læso ex eâ commodum proveniat, non videtur ea, deprecante altero, sine peccato vindictæ posse expeti. Similiter, si satisfaciat quantùm potest, ad id quod non potest eum urgere, videtur contrà Charitatem. *Ità Sylv.* etc.

Et hoc dicendum est de quâcumque pœnâ gravi, quia difficile est ut offensus diligat vindictam publicam propter amorem communis boni disjunctivè ab amore propriæ vindictæ, ut benè advertunt *Laym.*, *Viva*, *Ronc.*

Hinc, adhæreo *Antoine* qui dicit quòd practicè loquendo, nunquàm liceat expetere inimici punitionem, etsi justâ et legitimâ auctoritate faciendam.

Cæterùm, ait *Tournely* benè posse aliquem prosequi coram judice satisfactionem injuriarum, si aliàs tota sua familia infamiam sit passura. — Item, D. *Thom.* dicit vindicationem posse aliquandò esse licitam, nempè si sumatur ad consuetudinem peccantis vel ad cohibitionem ejus, et quietem aliorum. Addit, etiam et ad justitiæ conservationem : Sed hoc ultimum, ut dictum est, magis speculativè, quàm practicè verum est, vel saltem rarissimè. — 29.

Quæritur 2° An licitum sit odium abominationis quo aversamur non hominem, sed ejus malitiam?

R. — Etsi odium inimicitiæ, sive personæ secundùm se, et bonorum quæ in se habet, volendo scilicet illi malum, ut sic, sive quatenùs illi malum est, ex genere suo sit mortale; odium tamen abominationis, sive qualitatis, quo non hominem, sed ejus malitiam aversamur, sæpè licitum est, undè licet proximo velle malum aliquod, v. g. temporale, modò non sit justo gravius, quatenùs id illi bonum est, v. g. morbum ut à peccatis emendetur, etc.; Vel ob bonum commune, uti mortem optare hæresiarchæ, vel publicæ pacis perturbatori. Vide *Tract. de peccatis.* n. 21. — 30.

§. III. — De Eleemosynâ.

Suppono 1° hujus præcepti obligationem nasci ex duplici capite. 1° ex necessitate proximi egentis. — 2° Ex personâ possidentis vel bona necessaria, vel superflua.

Suppono 2° Triplicem dari necessitatem proximi.

I. Dicitur *extrema*, ex quâ egenti imminet periculum vitæ, vel etiam gravis et diuturni morbi.

II. *Gravis*, ex quâ imminet periculum gravis mali, ut captivitatis, infamiæ, gravis jacturæ bonorum, vel statûs, undè fiat, ut difficulter se possit sustentare, v. g. si non possit vivere secundùm suum statum, vel si Nobilis cogitur alteri famulari, vel artifex aut vir honestus mendicare.

III. Dicitur *Communis*, quâ laborant mendici triviales.

Suppono 3° Bona necessaria et superflua dici, vel respectu vitæ sive naturæ, vel respectu statûs, vel decentis conditionis personæ.

Undè,

1° Nemo tenetur dare eleemosynam ex bonis sibi ad vitam necessariis, etsi pauper esset persona talis, ex quâ penderet salus Reipublicæ. *Est communis*, et ratio patet ex ordine Charitatis.

2° *Probabilius* est, ex superfluis naturæ, statui, teneri aliquem, etiam in gravi necessitate, succurrere proximo, si probabiliter putet alium non subventurum, idque sub mortali, *Ratio*, quia cùm in scripturâ frequenter damnentur homines ob neglecta

opera misericordiæ, hæc non sunt restringenda ad extremam et raram necessitatem. Et sic tenendum cum *Viva, Bonac, Suar., Az., Salm. et est communis.*

Notat tamen *Viva*, quòd neque in gravi, neque in extremâ necessitate pauperibus tenetur dives magnam pecuniam erogare, cùm hæc sint media valdè difficilia et ferè moraliter impossibilia. — Tenetur verò Beneficarius, nisi reliquum velit aliis operibus applicare.

3° Proximo in extremâ necessitate teneris succurrere ordinariè ex bonis etiam aliquo modo ad statum necessariis. *Est communis.*

Addo *ordinariè*, quia si majus damnum æstimaretur te excidere tuo statu, quàm mors pauperis, non teneris. *Azor.*

4° *Probabile* est, quòd proximo in gravi necessitate constituto quisque teneatur subvenire cum modico detrimento proprii statùs : quia parvo suo incommodo tenetur magnum incommodum proximi impedire. *Laym.*, *S. Thom.*, *Bonac.* — 31.

5° In communibus pauperum necessitatibus tenetur aliquandò dare eleemosynam, qui habet bona naturæ, et statui superflua. — Hæc obligatio est gravis juxtà *communiorem sententiam*. Ità *S. Thom.*, *Suar.*, *etc.*

Dicunt tamen *probaliter Viva*, *Mazzot*, *Roncag.*, *Salm.*, *Tamb.*, *etc.*, non esse obligationem omne superfluum hujusmodi pauperibus elargiri; hoc enim præceptum non obligat singulos in solidum, sed communiter omnes divites, ex quibus, si singuli largiantur aliquid, satis subvenitur his communibus necessitatibus.

Cæterùm *Viva*, *Tamb.*, *etc.*, *cùm communiori* censent satisfacere *probabiliter* divites, erogando in pauperes communes quinquagesimam partem suorum redituum, sive duos aureos ex centum, sed non in eàdem proportione, si divitiæ multùm excedant. — 32.

6° Eleemosyna tantùm facienda est ex bonis propriis, et quorum quis liberam habet administrationem. Potest tamen fieri ex alienis, quandò proximus est in extremâ, vel quasi extremâ necessitate, et aliundè ei succurri non potest : tunc enim omnia sunt communia.

Si verò potuisses rem largiri tuam, et dederis alienam, videtur quòd tenearis ad restitutionem; quia non poteras determinare alienam, cùm tibi propria suppetebat. Ità *Croix*, *Sporer*; quia eo casu præceptum eleemosynæ te obstringebat ad subveniendum de tuis. — In communi verò necessitate, licet tantùm cum consensu domini tacito, vel expresso. *S. Th.*, *Laym.*, *Bon.*, *Less.*, *etc.*

7° Non licet dare eleemosynam ex bonis obnoxiis restitutioni, v. g. furto ablatis : licet tamen ex acquisitis per opus illicitum, sed non cum injustitià, v. g. ex lucro meretricum.

8° Pueris, Filiis-familias, Servis, Ancillis, Uxoribus non licet dare eleemosynam, nisi tenuem, in quâ Parentum, Dominorum, et Maritorum voluntas præsumitur. — Particulares verò casus, in quibus Uxor dare potest, vide in *Tract. de quarto Præcep. n.* 356. — *Hurt.* notat, si Pater nullas det eleemosynas, Filium posse pro eo dare.

9° Tutores et Curatores qui habent curam bonorum alienorum, possunt facere modicas eleemosynas ex bonis, quæ administrant, quales nimirùm ipsi facere deberent, quorum sunt. *Vasq.*, *Azor*, *Conc.* — 33.

Quæritur. An dives satisfaciat suæ obligationi, si pauperi extremè indigenti rem quâ ille eget, mutuet, aut donet sub pacto restitutionis, si deveniat ad meliorem fortunam ?

R. — Adest triplex sententia. *Prima affirmat.* — *Secunda negat.* — *Tertia longè communior et verior* distinguit et docet quòd si pauper tempore necessitatis est absolutè pauper, tunc dives tenetur omninò gratis ei occurrere. — Secùs si aliter habeat aliundè bona, aut spem moralem, sive probabilem habendi; quia tunc

ille non est absolutè pauper, nec posset rem alterius absolutè arripere, et suam facere. *S. Th.*, *etc.* — *l.* 3, *n.* 520.

§. IV. — De Correptione fraternâ.

Correptio fraterna *est admonitio, quâ quis proximum conatur revocare à peccato.* De quâ certum est præceptam esse jure tùm naturali, quo membra unius corporis se mutuo juvare tenentur, tum Divino positivo. Math. 18 v. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum. Laym., Bon., etc.*

Quæritur. 1° Quæ sit materia correptionis fraternæ?

R. — Omne mortale peccatum proximi per se est sufficiens materia, ut hoc præceptum obliget sub mortali. *Ità communiter.*

Dixi 1° *Omne mortale*; quia, etsi etiam veniale sit materia correptionis, non tamen graviter obligans, nec nisi facillimè possis. — 34.

Hinc, dicit *Laym.* peccati venialis correptionem rariùs esse præceptam; excipitur nisi esset Prælatus Religionis, qui aliquandò tenetur sub gravi corrigere leves subditorum culpas, ex quibus incipiat minui vigor disciplinæ cum magno Religionis detrimento. Ità *Tourn.*, *Laym.*, *etc.* Vide, *Tract. de Præcept. part.*, *n.* 13. — 35.

Dixi 2°. *per se*, quia si quis ob timorem, verecundiam, pusillanimitatem putet se non ità strictè obligatum, vel minùs esse idoneum ad corripiendum, videtur tantùm peccare venialiter. Dummodò non putet suâ correctione certò proximum à peccato aversum iri: tunc enim eam omittendo non excusaretur à mortali. — 37.

Quæritur 2° An sit obligatio corrigendi peccata facta ex ignorantiâ invincibili?

R. — Distinguendo: si peccata sint contrà jus naturale, correptio fieri debet: quia tunc illa sunt intrinsecè mala, *ut commune* est apud *Croix.* — Et idem dicit *Ovido cùm communi* de ignorantiâ juris Divini. Nisi tamen desperetur fructus, aut timeatur quòd mala ex materialibus fiant formalia ut *communiter* dicunt *Salm.*, *Roncagl.* cum aliis.

Si verò peccata sint contrà Jus Positivum tantùm *probabiliùs* et *communiùs*, *Pal.*, *Sanch.*, *Mazz.*, *Tourn.*, *Croix*, *etc.*, docent omnes teneri ad correptionem, quia illa transgressio licet materialis et non intrinsecè mala, attamen, positâ lege, adhuc est mala: et ideò per correptionem tenemur eam impedire. — 36.

Quæritur 3° In quibus casibus obliget hoc præceptum?

R. — Teneris corripere occurrentibus his circumstantiis:

I. Si certò tibi constet de peccato proximi, vel de proximo periculo peccandi; indagare enim tenetur solus superior. — Si ergò non constet de peccato proximi nisi per signa dubia, non teneris, nisi suspicio sit de homicidio, vel de damno communi, vel nisi quis esset Prælatus, qui in dubio debet corripere, cùm is ex officio teneatur peccata subditorum inquirere: licèt potiùs tunc expediat, ut correptionem faciat in communi. — 38.

II. Si probabile sit eum se non emendasse, nec emendaturum, vel relapsurum: quia eleemosyna egenti tantùm danda est.

III. Si alius æquè idoneus non sit qui correpturus putetur.

IV. Si sit spes fructûs; quia desperato fine, cessant media.

V. Si sit bona occasio, locus, et tempus opportunum, possisque sine tuo gravi damno facere. Quòd si horum aliquid desit; præceptum non obligat.

Dixi *possisque sine tuo gravi damno facere;* nam nemo tenetur ad corrigendum in necessitate gravi spirituali cum periculo notabilis damni honoris vel bonorum, nisi Superiores stipendiati, ut dicitur infrà.

Quæritur 4° Utrùm quandò abest periculum relapsûs, sit obligatio corripiendi fratrem non emendatum?

R. — ***Prima sententia negat***; eamque tenent *Sa.*, *Pal.*, *Conc.*, *Dian.* — ***Secundam*** tamen ***sententiam contrariam*** meritò *probabiliorem* putant *Tourn.*, *Salm.*, *Bon.*, *Suar.*, *Lesse.*, *etc.*; *Ratio* quia frater in peccato constitutus, jam gravem patitur necessitatem, à quà teneris illum, si potes, eripere; ideòque Christus Dominus præcepit: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum.*

Quæritur 5° Utrùm in æquali dubio an correctio sit profutura vel obfutura, omittenda sit?

R. — *Affirmant*, *Conc.*, *Tourn.*, *Habert*, *Antoine*, *etc.* — Attamen rectè limitat *Tourn.* 1° Si corrigendus sit in periculo mortis. 2° Si timeatur ex omissione inficiatio aliorum in fide, aut moribus. Et sic etiam, si correctio certiùs sit profutura. Dicit autem idem *Tournely.* 3° Non esse obligationem corrigendi, si *probabile* sit quod Reus per se resipiscat. — 39.

Quæritur 6° Quosnam obliget correctionis præceptum?

R. — Omnes quidem obligat etiam subditos, maximè autem Prælatos, ut Episcopos, Parochos, Superiores Religionum, Parentes, Confessarios, Dominos, Maritos, Magistros, Tutores et Curatores. *Ratio* prioris est, quia omnes sunt commembra, tenenturque sibi externa officia Charitatis præstare. — *Ratio* posterioris est, quia subditi ex Charitate, Prælati verò etiam ex officio, et justitià tenentur. — Undè peccare possunt etiam graviter, veniales culpas non impediendo, si vigor disciplinæ per hoc minuatur. Vide *Tract. de Præcep. part.*, *n.* 13. — Eademque ferè est ratio de Patrefamilias, præsertìm ergà liberos. *Laym.*, *etc.*

Quæritur 7° Suprà dicti Prælati teneantur-ne ad corripiendum etiam cum gravi damno proprio?

R. — Quòd ad Episcopos et Parochos pertinet, non est dubitandum quin ipsi tùm ex officio, tùm ex stipendio quod exigunt, teneantur ad subveniendum subditis, ac proptercà ad eos corrigendos, adhuc cum periculo vitæ, in eorum necessitate, non solùm extremà, sed etiam gravi, ut docent communiter *D. Thom.* et alii. Vide etiam. *Tract. de quarto præcep.*, *n.* 300.

Quoàd autem Parentes, Maritos, et alios Superiores ut suprà, qui nullum ad hoc stipendium accipiunt, *Salmant.* videntur affirmare eos teneri ad correctionem, etiam cum gravi damno proprio. — Sed huic doctrinæ minimè acquiesco; nam licet *veriùs* teneantur Superiores ex officio magis quàm ex merà caritate; attamen tale officium, cùm ortum habeat ex obligatione solà pietatis, aut caritatis, non videtur obligare ex justitià ad tantum onus; aliud enim est teneri ex justitià ratione stipendii, ut tenentur Pastores, aliud ratione officii.

Addunt *Salm.* Concionatores teneri peccata publica reprehendere licet damna privata timeantur et etiamsi, ait *Hurt.* non sit spes emendationis. — 42.

Sed hoc ultimum intelligendum, si ex reprehensione aliquis fructus speretur, et majus damnum commune non timeatur. — 40.

At non facilè corripere debent peccata Prælatorum et Religiosorum, quorum auctoritas ad bonum commune est necessaria. — 42.

Quæritur 8° Quis ordo in fraternà correptione sit servandus?

R. — Is qui à Christo præscribitur *Matth.* 18, scilicet primò, ut corripias privatìm: deindè coram testibus: tùm ad Prælatum Ecclesiæ, sive Superiorem deferas.

Excipe tamen 1° Nisi præstet Superiori viro probo et prudenti quàm aliis testibus innotescere; vide *Tract. de præcep. part.*, *n°* 243. *et seq.* — 2.° Nisi peccatum sit publicum, tunc enim potest publicè corripi. — Nisi vergat in grave damnum tertii, aut Communitatis, si Superiori non statìm innotescat, quia commune bonum præfe-

rendum est privato. — 4° Quandò corripiendus est contentus ut Superiori statim significetur, ut est apud quosdam religiosos, qui quoàd hoc juri suo renunciaverunt. — 41

Undè:

1° Qui facilè potest impedire peccatum mortale proximi, et ob mali temporalis timorem negligit, peccat mortaliter. Ita *Laym.*, *Suar.*, *Sanch.*

2° Si certò constet, fratrem perfectè emendasse peccatum occultum, nec, ex eo esse ullum periculum relapsûs, vel damni ipsi, aut alteri, non licet etiam in Societate Jesu denuntiare Patri vel Prælato, nisi frater expressè in istam denunciationem consentiat. *Sanch.*, *Pal.*, *Suar.*, etc. — *Ratio* quia cessat motivum caritatis, atque ideò ratio denunciandi; et est peccatum ex genere suo mortale. Ità *Lugo ex Suar.*

3° Si Superior immediatus se solo possit delinquentem emendare, ità ut nullum periculum damni, vel relapsûs ipsi, vel alteri, vel Communitati immineat, videtur peccare manifestando Superiori mediato delictum. *Pal.*, etc.

4° Prælati, et Magistratus tenentur aliquandò inquirere subditorum peccata, ut corripiantur: non tamen multùm, et curiosè de aliquo in particulari rogare debent, nisi is speciale ejus signum dederit: neque facilè admittere accusatores spontaneos, quia illi specie boni communis sæpè se quærunt. *Hurt.*, etc.

5° Correptio adhibenda est non semper statìm, sed cùm major fructus speratur Hinc, dicunt DD. interdùm permitti posse reiterationem peccati, ut correctio fructuosior sit. Neque sufficit semel esse factam correptionem, sed debet iterùm iterùmque fieri, quandiù speratur fructus. — 42.

Vide alia plura de hâc re *in Tract. de præcept. parti.*, *n°* 242, *etc.*

§ V. — De Scandalo.

Scandalum dicitur *peccatum occasionatum*, et est duplex; Activum et Passivum.

I. Scandalum *Activum* est dictum, vel factum (quo nomine etiam omissio intelligitur) minùs rectum, et præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis. Ex *S. Thom.*, *Sanch.*, *Az.*, etc.

Dixi *minùs rectum*, hoc est, quòd vel in se malum sit, ut si loquaris turpia coram adolescente; vel mali speciem habeat, ut si justà de causâ, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito.

Scandalum Activum aliud est per se tale, aliud per accidens.

Per se dicitur, quandò directè intenditur alterius ruina; id est, si ideò aliquid fiat, ut aliquis ad peccatum inducatur, v. g. si adulter alienam sollicitet ad peccatum adulterii.

Per accidens dicitur, quandò indirectè et interpretativè tantùm causatur alterius peccatum; et si quid facias quod tibi in mentem venit, aptum ad inducendum alterum hic et nunc ad peccatum, et nihilominùs facis, ut si coram pusillis pecces, vel die vetito carnes comedas, non dicendo, quòd habeas veniam: Item, si Clericus domi suæ alat mulierem populo suspectam, esto absit omne peccatum, et peccandi periculum.

II. Scandalum *Passivum*, est ipsa ruina, sive peccatum, in quod labitur proximus, ex occasione alterius dicti, vel facti.

Hoc dividitur in *Datum*, seu *Pusillorum*, quod oritur ex activo: et in *Acceptum*, quod non oritur ex activo, sed ex ipsius sumentis malitiâ: quale erat odium, et invidia Pharisæorum in Christum, occasione ejus dictorum, vel factorum: undè hoc dicitur *Pharisaicum*.

Undè:

1° Ad scandalum activum non requiritur, ut de facto passivum consequatur; sed satis est quòd data sit occasio, ex quâ naturâ suâ sequi possit, ut si quem inducere velis ad peccatum qui tamen non consentiat; sicut etiam contrà, passivum potest dari sine activo.

2° Scandalum passivum non est speciale peccatum, neque addit circumstantiam aggravantem; v. g. qui, viso alterius furto, etiam furatur, non ideò peccat graviùs.

3° Non semper est scandalum si peccas coram aliis, sed tantùm quandò, attentis circumstantiis tam personæ agentis, quàm coram quibus fit actus, potest probabiliter timeri ne per hunc actum trahantur ad peccatum qui aliàs peccaturi non essent. — 43.

4° Mortaliter peccat, qui alteri dat occasionem ruinæ mortalis nisi indeliberatio excuset; et sic opus indifferens, vel veniale sæpè transit in mortale, ratione scandali v. g. si jocosum verbum proferat Religiosus coram feminis, vel iis qui indè occasionem peccati mortalis sumere possunt.

5° Venialiter peccat ratione scandali, qui alteri dat occasionem ruinæ venialis tantùm. Quod verum est, etsi directè illam intendat, et quidem per actum mortalem. — 44.

Quæritur 1° Quandò scandalum sit speciale peccatum?

R. — Adsunt tres sententiæ. *Prima* asserit tunc tantùm scandalum esse speciale peccatum contrà charitatem, quandò directè intenditur spiritualis ruina proximi. Ità *Sanch.*, *Bon.*, *Pal.*, etc.

Secunda sententia, quam tenent *Lugo*, *Tamb.*, etc., distinguit, et dicit posse aliquem tripliciter inducere alterum ad peccatum. 1° Directè et formaliter, intendendo illius spiritualem ruinam. 2° Directè, sed non formaliter, quandò scilicet vult ut alter castitatem violet, non jàm ut animam perdat, sed ut ipsi inducenti satisfaciat. 3° Indirectè, nempè quandò ex suo exemplo alter accipiet occasionem peccandi.

Hinc aiunt, quòd si scandalum accidat primo et secundo modo, peccat scandalisans, non solùm contrà charitatem sed etiam contrà virtutem, ad quam lædendam proximum inducit. Quandò verò tertio modo peccat, scilicet prævidendo, sed non intendendo peccatum proximi, tunc peccat tantùm contrà charitatem, non autem contrà virtutem quæ læditur, undè non tenetur illius speciem explicare.

Tertia sententia, cui subscribo, tenet, quòd qui directè vel indirectè inducit proximum ad peccatum, dupliciter peccat, scilicet tàm contrà charitatem quàm contrà virtutem, ad quam lædendam proximum inducit.

Quòd peccet contrà charitatem, mihi videtur non posse negari; si enim charitas obligat ad proximum corrigendum, et impediendum, cùm possumus, ne ruat in peccatum, quantò magis obligat ad eum non impellendum ad peccatum consilio, vel exemplo.

Quòd autem is peccet contrà virtutem, ad quam lædendam proximum etsi indirectè, inducit ratio est, quia quælibet virtus non solùm contrarios prohibet actus, sed etiam prohibet ne detur occasio aliis inductiva ad peccatum: tunc enim occasio illa, esto non sit causa de se influxiva, est tamen causa moralis, ut proximus peccet; dicitur *causa moralis*, quæ in substantiâ æquivalet causæ directè inductivæ ad peccatum, cùm sine eâ proximus non peccaret. Ità *Caj.*, *Sanh.*, *Roncagl.*, *Tourn.*, *Salm.*, etc. Vide dicenda *n.*° 47.

Qui tamen suo exemplo induceret alium ad furandum, licet peccet contrà justitiam duplici peccato, non tenetur tamen ad restitutionem, ut communiter docent DD. *Ratio*, quia exemplum illud non est causa directè influxiva, sed tantùm occasio, quæ non præstat ad furandum positivum influxum, qui requiritur ad obligationem restitutionis. — 45.

Quæritur 2° An circumstantia inductionis ad fornicationem sit in Confessione explicanda?

R. — *Negant Lugo, Tamb., Vasq.*, etc. — *Affirmant* verò *Sanch., Pal., Salm., Conc.*, etc., cùm hæc sit peccatum distinctum à peccato ad quod proximus inducitur. — Hàc tamen ratione non obstante, videtur *satis probabilis* prima sententia *Lugonis*, qui infert inductionem non esse nisi circunstantiam aggravantem intrà eamdem speciem, non necessariò explicandam, juxtà sententiam quam referemus *in Tract. de pœnit.*, *n°* 467. — 46,

Quæritur 3° An sit peccatum scandali petere ab alio aliquid, quod ipse non potest præstare sine peccato, si jàm paratus sit ad peccandum?

R. — Si res quæ petitur sit de se intinsecè mala, ità ut nullo modo præstari possit sine peccato, proùt est petere fornicationem à meretrice paratâ, non desunt plures DD. qui dicunt non esse peccatum scandali, quia, cùm talis mulier sit semper in actuali aut virtuali voluntate peccandi, non censetur graviter, sed leviter cooperari, qui occasionem ei præbet peccatum illud exequendi. Ità *Sotus, Henriq., Azor., Valent.*, etc.

Veneror tantorum DD. auctoritatem, sed non auderem recedere à *sententiâ contrariâ* quam sequendam censeo, et tenent *Sanch., Caj., Nav., Spor.*; etc., *Ratio* mihi valdè potens, quia, licet meretrix sit in actuali voluntate peccandi, certè tamen sibi infert ruinam graviter majorem, opere complendo illud particulare fornicationis peccatum. Is igitur, qui illi cooperatur ad peccatum consummandum, dupliciter graviter peccat, tum contrà charitatem, tùm contrà castitatem, ut mox meliùs patebit ex infrà dicendis.

Quæritur 4° Sed quid, si res quæ petitur sit indifferens?

R. — Si res quæ petitur sit indifferens, et benè possit præstari sine peccato, ut esset petere mutuum ab usurario, et similia; *prima sententia* tenet, non esse peccatum grave petere sine justâ causâ. *Ratio*, quia, cùm usurarius ille jàm habeat voluntatem deliberatam peccandi, non inferes ipsi grave damnum, si proponas illi occasionem, quâ exequatur peccatum præter tuam intentionem; ea enim anticipatio operis externi peccatum illius tantùm accidentaliter variat. Ità *Lugo., Cajet., Sot.*, *etc.*

Secunda verò *sententia*, quam amplectimur, tenet id esse peccatum mortale tàm contrà caritatem, quàm contrà virtutem, ad quam lædendam occasio proximo præbetur, petendo ab illo mutuum, etc., sine gravi causâ; nam cùm adsit gravis causa, petens omninò excusatur. Ità *S. Thom., Elbel., etc. Ratio*, quia caritas non obligat ad vitandum grave damnum proximi, quotiescumquè sine notabili incommodo id possumus. Cùm autem habemus gravem causam petendi, non possumus sine gravi incommodo à petendo abstinere; et ideò tunc equidem excusamur. — Secùs verò si causa sit levis, et tantò magis si sit illicita, aut vana. Ità *Bus., Sanch., Valent., Sylvert., etc.*

Notant autem *Spor., Soto., Caj., etc.*, quòd ad mutuum licitè petendum ab usurario, non requiritur præcisa necessitas, sed sufficit quævis notabilis utilitas, sive ad conservationem, sive ad decentiam statûs, aut familiæ. — 47.

Quæritur 5° An scandalum passivum permitti possit?

R. — Permitti non potest absque necessitate, vel utilitate propriâ, vel alienâ; quia tenemur ex caritate impedire peccata proximi, si facilè possumus. *Laym. ex communi.* — 48.

Permitti verò potest ex causâ necessitatis, vel utilitatis. — Sed requiritur major necessitas ut permittatur scandalum Pusillorum, quàm Pharisaicum. — Item, major, si plures sint scandalizandi, si timeatur peccatum gravius, et denique, si certè prævideatur, quàm aliàs. *Laym., Bon., etc.*

Quæritur 6° Quandò permitti potest scandalum passivum?

R. Permitti debet, si alioqui propria salus periclitaretur, vel aliis, præsertim Communitati, gravo damnum immineret. Undè, bona spiritualia necessaria ad salutem neo debet, nec potest quisquam dimittere ob cujusdam scandalum. Vide infrà. — 50.

Quæritur 7° An ob illud vitandum, aliquid omitti debeat?

R. — 1° Bona spiritualia non necessaria ad salutem, non tenetur quis omittere vel differe, ob scandalum Pharisaicum, juxtà illud *Math.* 15. *Sinite illos, etc.*; nisi tamen ex dilatione fructus spararetur; faciliùs verò, ac sæpiùs talia bona differenda, vel etiam omittenda sunt, ob scandalum Pusillorum.

2° Præcepta quæ omitti non possunt sine peccato, numquàm prætermittenda sunt ob alterius scandalum, sive sit Pharisaicum ex illius malitiâ, sive Pusillorum, ex ejus infirmitate aut ignorantiâ. — Hujusmodi sunt præcepta Fidei, et Sacramentorum, quæ sunt necessaria ad salutem, ut docet *S. Thom.* — Item omnia præcepta naturalia; et quamvìs DD. aliqui dicant aliquandò posse omitti præcepta naturalia affirmativa, nempè corrigendi peccatores, vel puniendi delinquentes, quandò magis timetur damnum, quàm speratur fructus; meliùs tamen dicit *Palaus*, tunc *veriùs* in iis casibus ipsa præcepta cessare, et non obligare.

3° Alia præcepta positiva nec etiam omitti possunt si scandalum proximi sit Pharisaicum, quia tunc potiùs daretur illi occasio bona aliorum malitiosè impediendi, ut ait *Spor.*

4° *Probabiliùs* est quòd omittenda sint præcepta positiva ad scandalum pusillorum vitandum : quia præceptum generale de vitando scandalo Proximi, cum sit naturale, præferendum est præceptis positivis. At, quia magnum esset incommodum mulieris, si ipsa ob scandalum alterius ad longum tempus abstinere à Missâ teneretur, ideò *valdè probabiliter* dicunt *Laym.*, *Tourn.*, *Spor.*, quòd illa ad hoc non teneatur nisi pro unâ vel alterâ vice. — Imò tenet *Elbel*, cum aliis pluribus benè posse illam semel vel iterùm omittere Sacrum, sed ad hoc non teneri, cùm accidat scandalum omninò ex alterius malitiâ. — 51.

Quæritur 8° An ad vitandum scandalum sint dimittenda bona temporalia?

R. — Distinguit *D. Thom.* et docet quòd si bona sint propria, tunc vel totaliter dimittenda, vel aliter scandalum est sedandum, scilicet, per aliquam monitionem. — Nam, factâ monitione de veritate justitiæ, scandalum evadit Pharisaicum, de quo nihil ampliùs curandum. Ità *S. Thom.* — Imò dicunt *Pal.*, *Sanch.*, *Spor.*, *Suar.*, *etc.*, nunquàm esse obligationem gravem patiendi magnam jacturam in bonis propriis, ne Proximus patiatur scandalum, etiam ex infirmitate. *Ratio*, quia caritas ergà proximum non obligat cum tanto incommodo.

Hoc tantò magis procedit, si bona sint commissa ad conservandum, ut bona Ecclesiæ committuntur Prælatis, et similia; ipsa enim nec etiam possunt dimitti propter scandalum alterius, uti possunt dimitti bona privata. Quamvìs, ut monent rectè *Laym.*, *S. Antonin.*, *Palud.*, *etc.*, etiam pro his differri potest exactio donec instruantur debitores de suâ obligatione. — Imò, dicunt *S. Anton.*, *Caj.*, *etc.*, quòd si adhuc post monitionem populi scandalum nec etiam cesset, et magna immineat fructùs spiritualis jactura, tunc meliùs se geret Prælatus, si procuret Ecclesiæ assensum, ut debitum remittatur.

Attamen benè ait *Laym.* in hoc pensandas esse circumstantias tàm bonorum dimittendorum, quàm scandali eventuri, et ne fortè ex remissione malitia debitorum magis augeatur. Nàm *S. Thom.* de eo casu sic loquitur: « Propter scandalum Pharisaicum non sunt bona temporalia dimittenda, quia hoc et noceret bono communi: » daretur enim malis occasio rapiendi, et noceret ipsis rapientibus, quia retinendo » aliena, in peccato remanerent. » — 52.

Quæritur 9° An in rebus non præceptis, peccet mortaliter Puella, ad conspiciendum se præbens conspectui viri scandalum passuri?

R. — *Affirmant Bus., S. Anton., Sylv., Nav., etc.* — Sed *valdè probabiliter negant* peccare graviter *Caj., Sanch., Salm., Bon., etc.*; sufficit enim, ut dicunt, ad eam excusandam saltem à mortali, causa, ne ipsa suâ libertate privetur: cum ex unâ parte hoc scandalum non est datum, sed acceptum ex malitiâ viri; et ex aliâ viâ esset res valdè incommoda mulieri, et scrupulis obnoxia, si expendere deberet semper an habeat justam causam egrediendi, vel non. — Nequirem autem illam excusare à mortali, si ipsa ex vanitate ducta, etsi scandalum illius viri non intendat, datâ operâ, ejus aspectui se offerat.

Hinc rectè dicunt *Spor., Dian., Hurt.*, teneri mulierem, sub gravi, scandalum viri determinati vitare, si possit commodè, aliam Ecclesiam adire, per aliam viam progredi, à fenestrâ abstinere et similia: Hoc tamen non intelligendum ad longum tempus, sed tantùm pro unâ vel alterâ vice, donec alter advertere possit se fugi ab illâ, et asserit *Spor.* in hoc omnes consentire. — Nequirem etiam mulierem à mortali excusare, si illa peteret aliquem locum, quem non adiret, nisi sciret ibi amasium adesse. — 53.

Ex dictis colliges:

1° Mulierem, quæ ex ornatu, etiam conveniente suo statui, probabiliter prævidet aliquem in particulari lapsurum mortaliter, teneri ad breve tempus eum dimittere, aut talis conspectum fugere. — Dixi *ad breve tempus*, quia ad longum, nimìs illi grave foret.

2° Si verò idem timeretur in particulari ex ornatu superfluo, vano, et inconvenienti, quem assumere vanitatis, et placendi causâ, ut videantur pulchræ, et procum faciliùs inveniant, seclusis aliis, non nisi veniale est; teneretur eum omninò dimittere, etiam sub mortali; quia nullum habet jus ad illum ornatum, et ex alterâ parte, tenetur vitare peccatum alterius, quandò commodè potest. Ità rectè sentiunt *Salm.* — 54.

3° Si mulier, non in particulari, sed in genere tantùm aliquos in se scandalizandos putet; modò eorum lasciviam non intendat, nec ei placeat, licèt ei placeat quòd laudetur ut formosa, non videtur teneri abstinere ab illo ornatu, etiam superfluo, sub mortali, v. g. fucando faciem, quia nimìs grave esset isti sexui, præsertìm si maritum quærant, perpetuò sic abstinere.

Quæritur 10° An peccent graviter mulieres ad sui ornatum ubera ostendentes?

R. — Cùm ego munus Concionatoris egi, pluriès hunc perniciosum usum fortiter conatus sum exprobrare; sed cum hìc officium agam Scriptoris de scientiâ morali, oportet ut dicam quod juxtà veritatem sentio, et quod à DD. didici.

Non nego 1° Quòd illæ feminæ quæ hunc morem alicubì introducerent, sanè graviter peccarent.

Non nego 2° Quòd denudatio pectoris posset esse ità immoderata, ut per se non posset excusari à scandalo gravi tanquàm valdè ad lasciviam provocans.

Dico 3° Quòd si denudatio non esset taliter immoderata, et alicubì adesset consuetudo, ut mulieres sic incederent, esset quidem exprobranda, sed non omninò damnanda de peccato mortali. *Ità communissimè Nav., Caj., Less., Laym., Bon., Salm.*, et alii plurimi.

Hinc, *S. Antonin.* sic loquitur: « Videtur dicendum, quòd ubì in hujusmodi ornatibus Confessor invenit clarè et indubitanter mortale, talem non absolvat, nisi » proponat abstinere à tali crimine. — Si verò non potest clarè percipere utrùm sit » mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, scilicet, ut deneget propter hoc » absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali, quia faciendo posteà contrà » illud, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne quod est » contrà conscientiam, ædificat ad gehennam; et cùm promptiores sint jura ad sol- » vendum quàm ligandum, et meliùs sit domino reddere rationem de nimiâ mise-

» ricordiâ, quàm de nimiâ severitate, potiùs videtur absolvendum, et Divino examini » dimittendum. » — 55.

Quæritur 11° An componentes, sive repræsentantes comœdias valdè turpes excusari possint à peccato gravi?

R. — *Negativè* cum *Sanch.*, *Sylv.*, *S. Antonin*, quodcumque sit lucrum. — Idem dico de pingentibus, sive exponentibus publicè imagines obcœnas, scilicet detectis pudendis, sive tenui velo coopertis. — Secùs, si detectis aliis partibus, pudenda tegantur. Ità *Salm.*, *Dian.* et plures alii. — 56.

Quæritur 12° An liceat suadere, aut permittere minus malum ad majus vitandum?

R. — *Prima sententia negat*; quia, qui suadet minus malum, verè malum suadet. Ità *Laym.*, etc.

Secunda sententia probabilior tenet, licitum esse minus malum suadere, si alter jàm determinatus sit ad majus exequendum. *Ratio*, quia tunc suadens non quærit malum, sed bonum, scilicet electionem minoris mali. Ità *Sanch.*, *Nav.*, *Sot.*, *Mol.* et alii plures. — Et hoc addit *Sanch.* cum *Salon.* licere non solùm privatis, sed etiam Confessariis, Parentibus, et aliis quibus ex officio incumbit impedire peccata subditorum. — 57.

Quæritur 13° An aliquandò permitti possit proximi ruina?

R. — Potest proximi ruina permitti, quandò ille paratus est ad malum, et tu non intendis ut peccet, sed tantùm non auferendo occasionem, permittis unum peccatum ne fiant plura, ità ut permissio sit impeditiva majoris mali.

Sic Hero licet non auferre occasionem furandi filiis aut famulis, cùm eos nihilominùs ad furandum propensos, et paratos novit, ut sic deprehensi puniantur, et resipiscant: tunc enim rationabiliter permittit furtum unum, ut evitentur plura.

Hæc sententia videtur satis *communis* cum *S. Thom.* dicens: « Quandoquè vir uxo» rem suspectam de adulterio habens ei insidiatur, ut deprehendere possit eam cum » testibus in crimine fornicationis, et sic potest ad accusationem procedere. » Sic » *Tournely*, cum *Antoine.* »

Probabile est etiam licere talia ultrò ponere, aut iis objicere. Quod confirmari potest exemplo *Judith*, quæ vix aliter videtur fecisse; quia cùm maritus, vel dominus præbet ansam mœchandi vel furandi, non verè inducit ad peccandum, sed præbet occasionem, et permittit peccatum alterius, ex justâ causâ, scilicet ut se indemnem servet à periculo damni obventuri. Aliud enim est inducere, aliud præbere occasionem. Illud est intrinsecè malum, non autem hoc; alioquin nunquàm liceret, etiam ex causâ justâ, petere mutuum ab usurario, quod est contrà *communem DD.* sententiam.

Undè *S. Thomas* hanc regulam dat: « Inducere hominem ad peccandum nullo » modo licet: uti tamen peccato alterius ad bonum, licitum est. » — Imo S. Doctor videtur etiam opinioni mox allatæ expressè adhærere exemplo decem virorum, qui dixerunt ad *Ismaël*: *Jeremiæ* 41. *Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro.* Et hos S. Doctor asserit minimè peccasse. — 58.

Quæritur 4° An liceat alterius peccato materialiter cooperari?

R. — Anteà *notandum*, duplicem esse cooperationem; *formalem* quæ concurrit ad malam voluntatem alterius, et nequit esse sine peccato; et *materialem*, quæ concurrit tantùm ad malam actionem alterius, præter intentionem cooperantis.

Dico: cooperari tantùm materialiter licet cum sequentibus conditionibus.

I. Si tuum opus, vel cooperatio sit secundùm se bona, vel saltem indifferens.

II. Si bonâ intentione, et rationabili ex causâ fiat, et non ut juves alterum in peccando.

III. Si alterius peccatum impedire nequeas, aut saltem non tenearis ex officio impedire. — 59.

Ratio, quia, cùm tu præstas actionem indifferentem sine pravâ intentione, si alter illâ abuti voluerit ad suum peccatum exequendum, non teneris nisi ex charitate illud impedire; et quia charitas non obligat cum gravi incommodo, ideò ponens tuam cooperationem cum justâ causâ, non peccas: tunc enim peccatum illius non provenit ex cooperatione tuâ, sed ex malitiâ ipsius, qui tuâ actione abutitur. — Nec potest dici, quòd tua actio, etsi indifferens, conjuncta tamen cum circumstantiâ pravæ intentionis alterius, evadat mala; nam reverà actio tua non est per se conjuncta cum malâ voluntate illius, sed ille conjungit suam malam voluntatem cum actione tuâ; undè tua actio non erit tunc causa per se influens in peccatum, sed tantùm occasio quâ ille abutitur ad peccatum. Vide *de sept. præcep.*, nº 571. — 63.

Advertendum cùm *Sanch.* et *Laym.*, quòd etsi gravitas causæ propter quam fit cooperatio materialis, certâ regulâ definiri nequeat, sed prudentis judicio metienda sit; tantò tamen gravior requiratur 1º Quantò gravius est peccatum, cujus occasio datur. 2º Quantò probabilius est, te non cooperante, alterum non peccaturum: aut quantò certior est affectus peccati. 3º Quantò propinquius tua cooperatio peccatum attingit. 4º Quantò minùs juris habeas ad tale opus. 5º Denique, quantò magis peccatum cum justitiâ pugnat, idque propter damnum tertii. *Laym.* — 59.

Quæritur 15º An famulus, ratione famulatûs possit comitari Herum ad lupanar, vel sternere equum?

R. — *Affirmant Bus., Nav., etc.* — At *probabiliùs* non sufficit ad id sola ratio famulatûs, etiamsi sine famuli ope Herus adiret; saltem requiritur metus gravis damni. Ità *Sanch., Viva., Salm.*, qui rectè advertunt id nunquàm licere, si Herus ex comitatu animosior reddatur. — 64.

Quæritur 16º An liceat famulo deducere concubinam in domum Heri?

R. — Meritò id non admittunt *Cardenas* et *Milant.*

Quæritur 17º An liceat famulo deferre munera meretrici ratione famulatûs?

R. — *Affirmant*, loquendo tantùm de esculentis et aliis munusculis, *Bus., Sanch., Spor., etc.* — Sed *veriùs Concina* putat hoc esse intrinsecè malum, quia reverà munera per se turpem amorem fovent. — 65.

Quæritur 18º Utrum liceat famulo ostium meretrici aperire?

R. — *Negat Croix.* — At *communiùs affirmant Bus., Salm., Tamb., etc.*; modò ipso non aperiente, adsit alius qui aperiat.

Quæritur 19º An ex metu mortis, vel magni damni, liceat famulo subjicere humeros, vel deferre scalam domino ascendenti ad fornicandum, vi aperire januam, et similia?

R. — *Negant Viva., Concina, etc.*; quia, ut dicunt, tales actiones nunquàm licent, utpotè intrinsecè malæ.

Sed *contradicunt Bus., Sanch., Less.* quorum sententia, spectatâ ratione, mihi *probabilior* videtur. *Ratio*, quia, ut mox suprà diximus, cum tu præstas actionem per se indifferentem, scilicet, quæ potest esse bona et mala, non teneris, nisi ex charitate ab illâ abstinere, ne alter eâ abutatur ad peccandum; quandò autem aliàs grave damnum metuis, licitè permittere potes peccatum alterius; nam ex unâ parte charitas te non obligat, ut cum gravi damno peccatum ejus avertas; et ex alterâ malitia alterius nequit mutare naturam tuæ actionis, ità ut de indifferenti evadat intrinsecè mala.

Quia tamen prædictæ cooperationes verè concurrunt ad damnum stupri, quamvis solùm materialiter concurrant ad peccatum stupratoris, puto, nullum alium timorem excusare cooperantem, nisi mortis; nam aliàs ob solum metum jacturæ facultatum, vel infamiæ, non licet concurrere ad dehonorationem puellæ deflorandæ. Vide dicenda *in Tract. de sept. præc.*, ubi tenemus, non licere pariter tibi scalam, vel

claves tradere furi, nisi ob timorem mortis, vel infamiæ. — Tradere autem gladium occisuro nunquàm licet, quia non licet occidi innocentem, ut tu mortem vites, ut benè docent *Conc.*, *Tourn.* — 66.

Quæritur 20° An liceat famulo, ob metum gravem, scribere, aut deferre litteras amatorias concubinæ domini?

R. — Puto cum *Salm.*, *Sanch.*, *Viva.*, *Bon.*, *etc.*, hæc nunquàm licere, quia formaliter concurrunt ad peccatum Heri, fovendo turpem ejus amorem. — Et hoc censeo dicendum etiam in dubio, an litteræ contineant amatoria; quia, cùm constet de turpi amore, moraliter creditur turpia continere. Si verò contineant solà signa urbanitatis, etiam requiritur ad excusandum famulum causa justa, ultrà obsequium famulatûs. — 67.

Quæritur 21° An liceat cauponibus vendere vinum iis quos inebriandos prævident?

R. — Excusat eos *Concina* ex metu mortis, aut mutilationis; quia tàm venditio quàm potus sunt actiones indifferentes, et solà malitià bibentis intemperanter ebrietas accidit. Undè infert cauponem nonnisi ex charitate teneri impedire ebrietatem illorum.

Probabiliùs tamen mihi videtur dicendum cùm *Bus.*, *Bonac.*, *Sanch.*, et aliis *satis communiter* quòd caupones satis excusentur ob metum cujuscumque gravis damni, putà si aliàs notabiliter læderentur ex diminutione emptorum. — *Ratio*, quia cùm nullum eo casu grave damnum temporale obveniat se inebriaturo, charitas non obligat cum gravi incommodo peccatum illius vitare; et idem dico cum *Bus.*, *Sanch.*, *Mazz.*, de præbente carnes comesturis in die vetito.

Illud autem quod dicunt *Tamb.*, *Sanch.*, *Pal.* scilicet, licitum esse vendere vinum eis qui revendunt mixtum aquà, si æquè commodè nequeant aliis vendere, id non admittimus, nisi ob metum mortis, vel infamiæ. — 69.

Ex dictis colliges:

1° In civitatibus in quibus vitandi majoris mali causâ permissum est, licet domum locare usurario, et meretricibus; maximè si alii conductores desint, nisi tamen meretrices graviter nocerent vicinis honestis, vel ob situm ansam majorem darent peccatis. Ità *Sanch.*, *Bon.*, *Salm.*, *Suar.*, *Less.* et alii *communiter*. Vide *Tract. de sexto præcep.*, *n.* 434. — 70.

2° Excusantur à mortali, imò etiam à veniali, si causa adsit, artifices qui faciunt aut vendunt res indifferentes, quibus quis benè potest uti, licet plurimi abutantur, v. g. aleas, fucos, gladios; cùm malum non sit præsumendum, modò contrarium non constet.

3° Quandò verosimiliter creditur emptor abusurus, *Bus.*, *et Sanch.* dicunt non licere vendere. — At *Tamb.* et *Salm.* dicunt licere si venditor non posset sine damno à venditione recedere; sive, ut loquitur *Tamb.*, si jacturam pateretur res suas non vendendo.

4° Eodem modo licitum esse vendere ornatus puellæ iis abusuræ, si illa ab aliis æquè emeret, ait *Croix.* cum *Bon.*, *Azor.*, *Sanch. Bon.*; — sed hoc non admittendum, juxtà dicta *n.* 47, nisi venditor alioquin notabile patiatur incommodum. — 71.

5° Excusantur etiam ii qui ob justam causam vendunt agnum Judæo vel infideli usuro ad Sacrificium. Item, qui Judæorum Synagogas, hæreticorum templa, legitimo Magistratu permittente, ædificant vel restaurant, præsertìm si fieret æquè sine ipsis — 73.

6° Incolæ Urbis vel Provinciæ quam Tyrannus occupavit, licitè manent inter iniquos possessores, eosque cogente imperio, juvant excubiis, fossione, contributione: idque ex legitimi principis præsumpto consensu: ex quo etiam talia obsequia licitè

promittunt cum juramento, ad majora mala sua et legitimi Principis declinanda. — 74.

7° Non licet aurigis aut nautis vehere meretricem ad amasium pro solâ mercede lucrandâ. Ità *Sanch.*, *Bon.*, *Ronc.*, etc. contrà *Spor.* etc. affirmantes. — *Sanch.* enim et alii dicunt eos tantùm excusari ob grave damnum vitandum. — Imò, *Angles* putat nunquàm licere utpotè intrinsecè malum. — 75,

8° Peccat puella acceptans munera ab amasio qui turpiter eam concupiscit, quia fovet amorem. *Croix.* etc. — 76.

9° *Probabiliùs* est licere petere juramentum à pejeraturo, modò adsit justa causa, nempè si judex petat juramentum ratione officii; vel si magni tuâ interest uti perjurio ad fraudes alterius manifestandas, ut jus tuum consequaris, et sic non deest bonum utile petentis, quod sufficit pro justâ causâ. Ità *Salm.*, *Tournely*, *Bonac*, *Caj.*, *Salon.*, *Suar.* etc. contrà *Vasq.*, *Sot.*, etc. negantes.

10° Licitum est petere mutuum ab usurario propter aliquod bonum, *est communis* **sententia** cum *S. Thom.* idque licet, si adsit causa vel necessitatis, vel notabilis utilitatis. Et tunc licet etiam offerre illi usuras conditionatè dicendo, *si vis usuras dabo.* — Sed non licet absolutè eas offerre, dicendo : *Da mihi mutuum, et ego tibi solvam usuras,* si alter non esset paratus ad mutuum dandum sub usuris, quia aliter qui sic eum alliceret ad mutuandum, directè induceret ad peccandum. — Notant autem *Salm.* quòd requiratur major causa ad petendum mutuum ab eo, qui scitur non daturus, nisi sub usuris; requiritur saltem magna utilitas. — 77.

11° Qui adjuvat usurarium tantùm in numerandis pecuniis, scribendis rationibus aut in deferendo pignore, potest excusari à peccato ratione solâ famulatûs, secùs verò si exigat usuras, quia exactio est cooperatio proximior ad peccatum usurarii, etiamsi amicabiliter exigat. — Quòd si exigeret per vim aut minas, non solùm peccaret, sed insuper teneretur ad restituionem. Vide *Tract. de sept. præc.*, *n.* 789.

12° Licet dare mutuum abusuro, si adsit causa, scilicet, si aliter illi multùm possit nocere. Ità *Less.* qui tamen dicit non excusare causam lucri etiam justi. — 78.

13° *Probabiliùs* licet petere sacramenta à Sacerdote excommunicato tolerato; quia ipse tunc minimè peccat ea ministrando. Vide *Tract. de Cens.*, *n.* 139. — Conveniunt etiam DD. licitum esse petere sacramenta à Sacerdote qui est in mortali, si adsit necessitas, aut notabilis utilitas. — Secùs, si utilitas non sit magna, juxtà dicta *n.* 47; etiam si Sacerdos sit paratus ad sacrilegè ministrandum. — 79.

14° Volenti autem frangere jejunium, ubicumquè inveniet cibos, non licet eos præbere, dicendo conditionatè : *Si vis jàm comede, cœna apud me.*; quia id in hâc circumstantiâ est objectivè malum, ad quod non licet cooperari nisi tantùm permissivè, modò adsit causa gravis, juxtà nostrum principium positum *n.* 47 et totiès repetitum; nempè quòd ad permittendum grave peccatum proximi, quod ille committit ex occasione à nobis præstitâ, non sufficit quòd alter sit paratus ad peccandum, sed insuper requiritur gravis causa necessitatis, vel saltem utilitatis quæ nos solvat præcepto charitatis; alioquin graviter peccamus tàm contra charitatem, quàm contrà virtutem quæ à proximo læditur.

TRACTATUS VI.

DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

Hujus præcepti proùt est affirmativum, materia propria, sunt actus virtutis religionis. — Est autem hæc virtus moralis quâ interior et exterior cultus Deo debitus exhibetur.

Actus ejus internus est animi submissio, quâ infinitam Dei excellentiam veneramur. Externus est quo internum testamur, ut Oratio, Sacrificium, etc.

Ex hâc religionis virtute tenemur ad orationem quæ ex *Damasceno* definitur *Petitio decentium à Deo*. — Et *probabiliùs* est orationem nobis esse necessariam necessitate medii. Ità *Suar.*, *Laym.*, *Bon.*, *Az.* etc. contrà *Sylv.* etc., qui putant necessariam esse tantùm necessitate præcepti.

Quandò autem obliget præceptum orationis? *Salm.* censent obligare per se triplici tempore, scilicet, in instanti usu rationis, in articulo mortis, semel saltem in anno. — Dicitur *per se*; nam per accidens, certum est obligare quandò urget magna tentatio, quæ aliàs vinci nequeat, vel quandò urget magna calamitas populi, aut proximi. *Salm.*

Hoc primum præceptum, proùt est negativum, prohibet vitia religioni opposita: quæ, quia opponuntur virtuti inter morales præcipuæ, sunt peccata, post ea, quæ contrà virtutes theologicas committuntur, gravissima et ex genere suo mortalia.

Sunt autem duplicia: alia quæ opponuntur per excessum, ut superstitio cum suis speciebus: alia per defectum, ut irreligiositas cum suis.

CAPUT I.

De Superstitione.

Superstitio est *falsa religio, seu cultus vitiosus veri, vel falsi numinis.* — 1.

Superstitio est duplex. Alia cultûs indebiti, sive incongrui, alia ratione rei cultæ

I. Superstitio *cultûs indebiti* sive incongrui, est quo verus Deus, sed modo indebito colitur, tribuendo ei cultum falsum et perniciosum, vel superfluum, qui nimirùm sit contrà, vel præter ecclesiæ consuetudinem, ac præscriptum. — 2.

Undè superstitionem *cultûs falsi* committit 1° qui Deo nunc offert cultum per cæremonias veteris legis. — 2° Laicus qui Deum colit tanquàm publicus Minister Ecclesiæ, etc. — 3.

Superstitio *cultûs superflui* est v. g. cæremonia audiendi missam antè ortum solis cum certo numero, situ, ordine cereorum. etc. — 4.

II. Superstitio ratione *rei cultæ* est cum scilicet cultus Deo debitus falso Deo, vel creaturæ defertur.

Hæc subdividitur in Idololatriam, Divinationem, et vanam Observantiam, ad quam Magia vel revocatur, vel potiùs quartam ejus speciem constituit. *Laym.* — 4.

ARTICULUS I.

De Idololatriâ.

Idololatria est quandò tribuitur honor creaturæ sicut Deo. *S. Thom.* — Id verò fit, ut

docet *Less.*, non tantùm Sacrificio, sed etiam quovis signo honoris, quo quis creaturæ, tanquàm Deo, se submittere intendit, v. g. genuflexione, detectione capitis ad statuam Jovis. — 12.

Idololatria est duplex : alia *materialis*, sive *simulata*, ut cùm quis sine interno affectu, ex metu mortis, cultum idolo exhibet.

Alia *formalis*, ac *propria*, vel *perfecta*, ut cùm quis adorat idolum, quod ex infidelitate putat esse Deum; vel imperfecta, cùm quis vel ex odio Dei, vel ex affectu aliquid à Dæmone, aliàve creaturâ obtinendi, ipsi, quasi Deo cultum defert. *Laym.*, *S. Aug.*, *S. Thom.* — 13.

ARTICULUS II.

De Divinatione.

Divinatio est cùm quis opem Dæmonis tacitè vel expressè invocat, ut noscat res contingentes et liberè futuras, aliterve occultas, et naturaliter incognoscibiles. Quæ si sint tales, quas solus Deus scire potest, involvitur tacita Idololatria, quòd Dæmoni tribuatur cultus divinus; si verò sint tales quas Dæmon naturaliter scire potest, (nam ex signis, aliisque modis occultissima quæque cognoscere potest, etiam plurimas hominum cogitationes, et res futuras) nihilominùs illicita est eò quòd commercium habeatur cum Dei jurato hoste, quod importat quamdam proditionem, et apostasiam à Deo, ac fortè etiam superstitionem. Ità *Suar.* — 5.

Divinatio duplex est : una in quâ est invocatio, vel pactum expressum cum dæmone, et generali nomine dicitur Necromantia : ut, cùm dæmon occulta docet per Pythones, arreptitios, præstigias, per personas mortuorum vel vivorum apparentium, aliave signa in aere, aquâ, igne, speculis :

Alia est, in quâ tantùm est invocatio, vel pactum tacitum, seu interpretativum, ut cum ex lineamentis corporis, vocibus, garritu avium, et similibus, quibus se dæmon immiscere solet, quæritur cognitio, ad quam ea sunt improportionata.

Cùm verò utriusque speciei variæ rursùs sint species, eas hic omitto, quòd secundùm sententiam *communiorem* in genere moris non differant, nec specialem habeant malitiam, ideòque in Confessione non sit opus explicare, an v. g. facta sit Divinatio ex speculis, aere, mortuo, etc. — Nec exprimendum necessariò est, utrùm invocatio, sive pactio expressa, an tacita intervenerit; quia nisi invocatio expressa adjuncta habeat alia peccata, scilicet hæresim, adorationem dæmonis, etc.; *probabile* est de se non esse obligationem explicandi. — 6.

Divinatio, quæ fit per actum expressum, et per quam dæmon expressè invocatur, excusari non potest à mortali; eam verò, quæ fit tantùm per actum implicitum, aliquandò excusari à mortali quidam asserunt; videlicet tunc, cùm vel intercedit simplicitas, et ignorantia non crassa, neque affectata; vel fides certa non adhibetur, sed tantùm timor quidam, aut suspicio concipitur eventùs futuri *Laym.*, *Sanch.*, *Less.*, *Suar.*, *etc.* — 7.

Undè,

1° Expressè censetur invocare, seu convenire, et pactum facere cum dæmone, qui vel verbis dæmonem invocat : vel saltem facto aliquid usurpat, per quod scit, aut putat dæmonem cooperari.

2° Is verò tacitè paciscitur, qui vanis et naturaliter imparibus utitur ad aliquid cognoscendum vel efficiendum : neque requiritur, ut dæmon aliquandò pactus sit se ad talis vani medii adhibitionem concursurum; eo enim ipso quòd quis

vanitatibus iis utitur, dæmon se immiscet, licet præter intentionem utentis sit eum invocare, ut docent *Suar.*, *Less.*, *etc.*

3° Non excusatur à peccato, qui utendo talibus rebus, quas constat esse naturaliter improportionatas, protestatur se nullum cùm dæmone commercium intendere, quia reipsa facit contrà suam protestationem. Cùm enim nec Deus, nec Angeli boni talibus se immisceant, dæmon implicitè iis invocatur, ut, præter citatos, docent *Laym.*, *Bon.*

4° Neque is excusatur, qui talia media utilia credit propter experientias, quia has dæmon procurat, ut homines paulatìm illaqueet, et ad similia usurpanda inducat. *Sanch.*, *etc.*

5° Quoàd Virgam *Bifurcatam* vocatam *Divinatoriam*, cujus conversione aliqui utuntur ad inveniendos thesauros in terrâ abditos, aquarum, aut metallorum venas, transpositos agrorum limites, et præsertìm fures ac homicidas; licèt ejus usum aliqui Doctores Medici, et etiam Theologi conati sunt naturalem probare et innocentem, attamen meritò eum reprobat *Contin. Tourn.*

Ratio prima. Quia, si talis Virga naturaliter in manu hominis movetur ac volvitur, intentio nihil conferre potest ad motum; Virga tamen remansit immota in manibus eorum, qui protestati sunt nolle aliquid superstitiosum, de quo *P. Lebrum* plura exempla refert; moveri contrà cœpit in manibus aliorum, qui nullam præmiserunt protestationem.

Ratio secunda. Lapis constitutus pro limite agri nihil differt in materiâ ab alio lapide; ergò impossibile est, ut naturaliter Virga moveatur ergà primum lapidem, et non ergà secundum.

Ratio tertia. Quod agit physicè, nequit dirigi ab intentione hominis ad agendum vel non, sed positum in iisdem circumstantiis, eodem modo agit; at Virga divinatoria movetur juxtà mentem ferentis, ità ut si ille quærit metalla non aquam, Virga non moveatur cùm invenit aquam, sed tantùm si invenit metalla, et sic contrà: patet igitur talem motum non posse esse naturalem.

6° Si quis ab astris, vel ab aliis similibus ità dependeat, ut omnes penè actiones suas et vitam juxtà ea regulare velit, eum mortaliter peccare docent *Less.*, *Suar.*, *Sanch.*, *etc.*

7° Ex talium observatione semel, atque iterùm aliquid omittere, ad quod alioqui sub mortali non teneris, veniale tantùm esse censent *Caj.* et *Arm.* — Uti et subindè timere leviter, ne ità sit aut eveniat quod portendunt, ut notant *Suar.*, *etc.* — 8.

8° Si somnia sint certò vel probabiliùs à Deo, possumus, imò tenemur eis credere, cùm Deus promiserit aliquandò per somnia loqui, *ut N.* 11. *Per somnia loquar ad illum.* Ità *Salm.*, *S. Thom.*, *S. Greg. Niss.*, *Suar.*, *Less.* — E contrà, grave peccatum est credere somniis diabolicis. — Quandoquè tamen potest homo rudis excusari à mortali ratione simplicitatis, vel quia solùm tenuiter credit eisdem.

9° In dubio, an somnia sint à Deo, vel dæmone, non licet eis credere, quia Deus, cùm immittit somnia, simùl etiam reddit hominem certum, vel ferè certum quòd ab ipso immittantur. Ità *Salm.*, *Sanch.*, *Suar.*, *Less.*, *etc.*

Pro regulâ autem discernendi, an somnia sint à Deo, vel à dæmone, observandum, an somnium impellat ad opus bonum, vel malum, aut præsumptuosum. Item, an post somnium homo se sentiat perturbatum, et minùs promptum ad opera pietatis; vel alacrem, et promptum; tunc enim potest prudenter censere somnium esse à Deo. Ità *Elbel*, *etc.*, *communi DD.*

10° Communiter, in his in quibus tacitum est tantùm pactum, venialiter tantùm peccari, docent *Caj.*, *Suar.*, *etc.*, quia communiter ferè aliquid istorum intervenit, quæ à mortali excusare dicunt, ut v. g. si fides integra non adhibeatur.

— Rectè tamen notat *Delrio*, esse semper rem valdè periculosam, juxtà illa suas actiones dirigere, etiam non credendo.

11° Licita est 1° *physiognomia*, quæ ex vultu, dispositione, et habitudine corporis et membrorum. — 2° *Chyromantia*, quæ ex lineis et partibus manûum considerat temperiem corporis, imò etiam animi propensiones, et affectus probabiliter conjectat. — 3° Item *divinatio*, quæ ex somniis conjectat hominis complexionem, et hinc affectiones animi diurnas. — 4° Item alia, quà ex avium, piscium, aliorumve animalium voce, motu, aliisve actionibus naturales aliqui effectus prænuntiantur futuri ut plurimùm, v. g. serenitas, pluvia, etc.; Prædicere enim futura contingentia libera conjecturaliter tantùm ex signis avium etc., dicunt *Salm.* cum *Less.*, *Pal. etc.*, non esse illicitum, quia constellatio quæ potest commovere homines ad bellum, potest etiam illa signa causare in avibus. Vide in *opere*, n. 10. — 5° *Astrologia naturalis*, quæ effectus corporeos et naturales, ut ventos, eclipsim, fertilitatem, salubritatem, morbos, et similia prædicit quæ ad medicinam, vel agriculturam conducunt. — 9.

12° *Astrologia judicialis*, quæ ex signis in astris prædicit futura contingentia, quæ pendent ex hominum voluntate; si fiat de personà particulari, illicita est; etiamsi, non ut certò, sed ut conjecturaliter seu probabiliter fiat. — *Salm.* licitam esse censent si fiat in generali, putà, si prænuncientur bella, seditiones, etc. Ità censent ex *S. Thom.*, qui sic loquitur: « Plures homines sequuntur passiones ad quas cooperari possunt corpora cælestia. Pauci autem sunt sapientes, qui hujusmodi passionibus resistant. Et ideò Astrologi ut in pluribus, vera possunt prædicere, et maximè in communi, non autem in speciali. »

13° *Astrologia*, quæ prædicit ex horoscopo, et puncto nativitatis inclinationes, temperamenta, est illicita, si prædicit ut certa. Ità *Salm.* cum *Sanch.*, *Suar.*, *et aliis communiter*; putant tamen esse tantùm peccatum leve. Si verò prædicit, ut tantum probabiliter, seu conjecturaliter, licita est, *Salm.*, *S. Thom.*, *Suar.*, *Pal.*, *Bon.*

14° Illicitæ sunt omnes prædictæ divinationes, si ex iis aliquid nosci, aut prænuntiari intendatur circà ea ad quæ proportionata non sunt, ut circà effectus contingentes et liberos, aut quæ à Deo pendent; ut circà statum animæ, dona gratiæ, divitias, honores, fortunam, nuptias, statum vitæ et similia, quorum electio voluntaria est, et à liberà hominum voluntate pendet: itemque de rebus occultis, ut furto, thesauro abscondito. *Less.*, *Suar.*, *Sanch.*, *etc.*

15° Superstitiosa est divinatio quæ fit per sortes divinatorias, ad futurum, vel occultum aliquod cognoscendum, quasi sortibus vis aliqua divina insit, ut si quis v. g. ex taxillorum projectione, et dispositione divinet quis sit obtenturus victoriam, beneficium, etc. — Idem ferè est de sortibus consultoriis, quibus inquiritur quid in hâc, vel illà re sit agendum.

Dixi *ferè*, quia aliquandò hæc licitæ sunt, 1° quandò divino instinctu aut jussu fiant. — 2° Quandò causæ necessitas, et honestas exigit, v. g. urgens necessitas salutis, aptiorque modus dubium vincendi non apparet: dummodò fiant præmissà oratione cum debità reverentià; et indicium non expectetur, nisi à solo Deo, et divina non convertantur ad terrena negotia. *Sanch.*, *etc.*

16° Sortes divisoriæ sine superstitione, et plerumquè licitè fieri possunt, sive ad hæreditatis divisionem, sive ad litis compositionem, dummodò litigantes, qui æquale jus habent, consentiant, quia nihil aliud continent, quàm contractum inter eos qui ad aliquam rem jus habent, ut illius sit, cui sors obtigerit. Sic etiam, si plures mortem meriti sint, nec expediat omnes puniri, sorte definiri potest quis ex iis sit occidendus.

Dixi *plerumquè*: tùm quia in electionibus Ecclesiasticis sunt illicitæ; tùm quia

officia secularia non sorte, sed secundùm personarum aptitudinem sunt dividenda, etsi inter plures æquè aptos et dignos sorte agi possit. *Less.* — 10.

ARTICULUS III.

De Vanâ Observantiâ.

Vana observantia est superstitio, quâ medio aliquo impari, et à Deo non instituto procuratur âliquis effectus v. g. sanitas, scientia, *S. Thom.*, *Bon. et alii.*

Differt autem à divinatione : quòd hæc tantùm ordinetur ad occultorum cognitionem ; illa verò ad effectum externum. — Convenit cum eàdem, quòd utraque nititur pacto dæmonis, eique tribuat perfectionem propriam Dei. Undè quæ de divinatione dicta sunt, proportionaliter huic accommodari debent.

Dividitur vana observantia 1° sicut divinatio in eam, quæ ex pacto expresso cum dæmone, et in eam quæ ex implicito pacto procedit.

Dividitur 2° communiter in quatuor species. — Prima discitur *Ars notoria*, quæ inspectione certarum figurarum, vel certo alio jejunio, oratione, etc., utitur ad scientiam repentè ac sine labore acquirendam, ut faciunt *Anabaptistæ*.

Secunda dicitur *Magia*, quæ versatur circà corpora variè immutanda, aliosque effectus miros.

Tertia est *Observatio eventûum*, quâ ex consideratione alicujus eventûs conjicitur quid sit futurum; ut v. g. si quis ex eo, quòd casu occurrat vulpes, canis, aut cadaver, certa imminere credat et indè actiones suas moderetur.

Quarta dicetur *Observatio sanitatum*, cùm adhibeantur quædam signa, orationes, certus numerus crucium, sacra verba, etc., velut necessaria, et efficacia ad pellendos morbos. Idem est de gestione Reliquiarum cum vanâ circumstantiâ, v. g. tot diebus, cum tali herbâ., etc. — 14.

Vana observantia, sicut divinatio, est peccatum mortale ex genere suo, Tùm quia tribuit honorem divinum creaturæ, expectando ab eâ quod à solo Deo expectari debet, tùm quia nititur pactum cum dæmone. *Less.*, *Bon.* et alii. — Nec potest excusari à mortali ex parvitate materiæ. — Aliundè tamen fieri potest, ut non sit mortale 1° Ratione ignorantiæ, si pactum sit implicitum tantùm. 2° Si non adhibeatur fides, licet timeatur ità esse vel futurum. Vide dicta *de divinatione* — 15.

Vana observantia cognosci potest 1° Ex insufficientiâ causæ adhibitæ ad effectum; si nimirùm nec habeat naturalem virtutem, nec de supernaturali legitimè constet. 2° Ex adjunctione falsæ, vel vanæ circumstantiæ, etc. — 16.

Undè :

1° Superstitiosum est 1° Sumere aliquam potionem, vel bolum, vel quidvis aliud usurpare ad scientiam aliquam subitò acquirendam. 2° Gestare amuleta, ligaturas, involucra falsis characteribus consignata contrà vulnera, vel subitam mortem, ne possint lædi, vel ne sanguis effluat, vel ad conciliandam invisibilitatem, impenetrabilitatem, amorem, fortunam, detrimenta et maleficia, etc.

2° Superstitiosum non est 1° Observare lunam, aut tempora aptiora colligendis herbis, purgandis corporibus, cædendis arboribus, etc. 2° Verba sacræ Scripturæ, vel Reliquias gestare ad Dei tantùm honorem, et sine dictis vanitatibus, etc. — 17.

Quæritur 1° An detur, et sit licita virtus vocata *magia naturalis* in aliquibus vocatis *Salvatores*, qui medentur quibusdam morbis signo Crucis, aut verbis sacris, aut inhiatione ?

R. — *Affirmant Azor. et alii.*, et dicunt dari tunc virtutem naturalem. — Alii

asserunt non dari talem virtutem neque naturalem neque gratis datam. — *Salm.*, tamen *Sanch.*, *Suar.*, etc., *probabiliter* dicunt dari in aliquibus hanc virtutem, sicuti notum est Reges Gallos sanare Strumas, et Reges Hispanos sanare Scrophias. Hanc virtutem tamem aiunt non esse naturalem, sed esse gratis datam à Deo ad bonum publicum. — 18.

Quæritur 2° An detur naturalis fascinatio ?

R. — *Affirmant Salm.*, cùm *S. Thom.* qui dicit : « Oculi autem inficiunt aerem » continuum usquè ad determinatum spacium. »

Hinc dicunt *Salm.* quòd talis qui in se experitur hanc pestiferam qualitatem, tenetur abstinere à nimio consortio hominum non necessario, vel oculos declinare. — Dicunt verò superstitiosam esse vulgarem fascinationem, quæ à vulgo creditur, scilicet quòd aspicientes invido animo noceant; et ideò tanquàm superstitiosa vetanda esse oscilla, seu turpicula, quæ contrà fascinationes imponuntur. Sed si adhibeantur adversùs fascinationem naturalem, ut suprà, nescio cur illa sint tam rigorosè damnanda; undè enim certò apparet quòd dicta oscilla nullam naturaliter virtutem habeant ad illum malignum effluvium medendum ? — 22.

Advertunt *Salm.* quòd in dubio præsumendus sit aliquis effectus potiùs provenire à causâ naturali, quàm à superstitione. Ità *Spor.*, *Sanch.*, *Laym.*, *Elbel.*, *Croix*, *Salm.*, cùm *S. Thom.* qui docet : « Ubi non apparent manifesta indicia de malitiâ » alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando, » quod dubium est. »

Rectè tamen consulunt Auctores ut tunc præmittatur protestatio nolendi effectum, si aliqua superstitio subsit. — Si verò certè *probabiliter* constet rem nullam habere vim naturalem ad aliquem effectum, in dubio censetur potiùs provenire à dæmone, quàm à Deo, cùm divina promissio de illo non habeatur. Ità *Sanch.*, *Gerson*, *Spor.*, etc — 20.

ARTICULUS IV.

De Maleficio.

Maleficium *est vis nocendi aliis, ex pacto et cooperatione dæmonis.* — Differt à magiâ, quòd hæc intendat facere mira, illud autem dirigatur ad nocendum.

Maleficium aliud dicitur *Amatorium*, seu *philtrum* cujus usus est ad carnalem amorem, vel odium excitandum, dæmone hominis phantasiam commovente, nihil tamen agente in voluntatem. — Undè patet, si maleficio sic infecti labantur, eos verè peccare; quia libertas non aufertur.

Aliud dicitur *Veneficium*, quo alicui personæ vel ejus bonis damnum infertur. — 23.

Contrà maleficia uti licet 1° Remediis petitis ex medicinâ. Plures enim herbæ, ut ruta, salvia, etc., contrà maleficia naturaliter prosunt, quia virtute naturali corrigunt pravos humores, ope dæmonis commotos : nec verò licet uti virgâ lupi, pulvere asperso corpori, etc. et similibus, quæ naturaliter conferre nequeunt ad sedandos humores.

2° Exorcismis et Sacramentis Ecclesiæ, peregrinationibus, invocationibus Sanctorum.

3° Destructione signorum, per quæ dæmon nocet, absque tamen alio maleficio: *Navar. et communiter alii.* — Licet etiam contrarium signum positivum apponere ex se tamen honestum. — Undè patet licere repercutere sagam quæ te tetigit ; eâ enim repercussâ, solet noxa cessare.

4° Si maleficus licito modo potest maleficium tollere, licet eum ad id accersere, rogare,

imò etiam pecuniâ inducere, vel verberibus aut tormentis cogere si nolit; non tamen interficere; idque etiamsi constet eum id facturum per novum maleficium, sicuti ex causâ licet ab usurario petere mutuum ad usuram.

Si maleficus non potest tollere maleficium, nisi per novum, non licet eum ad id inducere, quia id esset inducere ad peccatum, et actui intrinsecè malo cooperari. — Si dubitetur an possit sine maleficio novo tollere, non licet ab eo petere quia est periculum peccandi. — Facilius autem præsumi potest, eum qui signa posuit, posse ea sine novo maleficio destruere, quàm eum qui non posuit. Undè, si hic suam operam offerat, priùs erit examinandus de modo solvendi. *Laym.*, *Bon.*, etc. — 24.

Nota. 1° ***Communis est sententia*** adesse striges quæ ope dæmonis asportantur de loco in locum corporaliter. — 26.

2° Malefici incurrunt excommunicationem. — Imò, incurrunt etiam excommunicationem Bullæ cœnæ, si iis conjungatur Hæresis, vel vehemens suspicio illius, nempè quandò ineunt pactum expressum cum dæmone, vel quandò miscent res sacras vel diabolum adorant, vel consulunt de iis, quæ ipse cogoscere nequit. — 27.

Quæritur Quomdò Confessario agendum cum Divinatoribus, Magis, etc?

R. — I. Examinandi sunt, præterquàm de variis superstitionibus 1° Quo fine tali superstitioni se addixerint, v, g. an ratione vehementis passionis, tristitiæ, vindictæ, avaritiæ aut sanctitatis nomen conciliandi, quæ esset sacrilega hypocrisis. — 2° De apostasiâ, idololatriâ et hæresi: abnegant enim Christum et Deum; renunciant Sacramentis, habent dæmonem pro Deo, vel sancto; nec damnatum putant, aut miserum, et consequenter illius asseclas non esse damnandos. — 3° De blasphemiis in Deum et Sanctos, de sacrilegiis. Abutuntur enim rebus sacris, ut aquâ benedictâ, Eucharistiâ, ect. — 4° De luxuriâ, et commixtione cum dæmone. — 5° De damnis proximo illatis. *Suar.*, *Sanch.*, *Bon.*, etc.

II. Monendi sunt, se teneri 1° Pactum expressum, si quod habent cum dæmone, aut commercium abjurare et dissolvere. — 2° Libros suos, schedas, ligaturas, aliaque instrumenta artis comburere. — 3° Comburere chirographum, si habent: si verò solus dæmon id habeat, non necessariò cogendus est ut reddat, quia pactum sufficienter dissolvitur per pœnitentiam. — 4° Damna illata resarcire, ad quod proindè etiam tenetur Fiscus, ubì veneficorum bona confiscantur; uti et hæredes, si ad eos bona deveniant. *Laym.*, *Suar.*, *Sanch.*, *etc.*

III. A Parochis monendi, et à Confessoriis examinandi sunt circà hoc præceptum, potissimùm 1° Opiliones, qui variis dediti esse solent observationibus, ut gregem suum à lupis vel aliis incommodis tueantur. — 2° Fabri ferrarii, qui circà equos sanandos utuntur verbis vel ex psalmis, vel oratione dominicà desumptis. — 3° Rustici qui ad sananda pecora inanibus, et superstitionis observationibus utuntur, vel recurrunt ad peritos talium artium. — 4° Vetulæ, quæ circà mulieres laborantes in partu vel ex matrice vanas, et superstitiosas adhibent orationes. — 5° Milites, qui deferunt secum sacra nomina, vel orationes ad certitudinem, quòd in bello, vel duello non sint vulnerandi, nunquàm aquâ, igne, vel subità morte perituri. — 28.

CAPUT II.

De Irreligiositate.

Irreligio, quæ Religioni opponitur per defectum, vel tendit directè ad irreverentiam Dei, et est Tentatio Dei, aut Perjurium: vel tantùm tendit ad irreverentiam rerum sacrarum, et est Sacrilegium, aut Simonia. — De Perjurio in secundo præcepto. De reliquis hìc.

ARTICULUS I.

De Tentatione Dei.

Tentatio Dei *est dictum, vel factum, quo quis explorat, nùm Deus sit potens, sapiens, misericors, aut aliquam aliam perfectionem habeat. S. Thom.*

Ea est duplex, scilicet vel formalis, quandò quis expressè dubitans de aliquâ Dei perfectione, eam experiri cupit. — Vel est implicita, et interpretativa, quandò quis etsi expressè non intendat Deum tentare, id tamen petit, vel agit quod suâpte naturâ eò referri videtur; ut si quis se committat periculo, à quo vel nullo modo, vel vix possit eripi, nisi miraculosè; vel si media naturalia omittat, sperans à solo Deo effectum. *Nav.*, *Less.*

Tentatio Dei *formalis* est peccatum ex genere suo mortale, in quâcumque etiam materiâ. — 29.

Quæritur 1° An in tentatione Dei *interpretativâ* detur parvitas materiæ?

R. — *Affirmant Busem., Caj., Valent., Less., etc.* — Sed *probabilius, Sanch., Suar., Salm.* damnant de mortali, nisi excusetur ratione ignorantiæ, vel indeliberationis. — Hinc, *Salm.* dicunt quòd *probabilius* peccaret graviter qui in levi morbo, rejectis medicinis, speraret à Deo sanitatem, quamvis non peteret miraculum. — Sed meritò huic doctrinæ contradicunt *Sanch., Bon., etc.*, qui in hoc non recognoscunt nisi venialem culpam. *Ratio*, quia in hoc non adest gravis deordinatio; cùm enim quis nequaquàm miraculum petat curiositatis causâ, justè excusatur à gravi, et aliquandò ego puto etiam ab omni culpâ, si speret sine remediis naturaliter, Deo adjuvante, à tali levi morbo se liberandum, dùm sæpè in hujusmodi morbis natura ipsa salutem operetur. — 30.

Quæritur 2° An Tentatio Dei expressa differat specie ab interpretativâ?

R. — *Affirmant Suar. et Bon.* — At *probabilius Negant Salm.* — 32.

ARTICULUS II.

De Sacrilegio.

Sacrilegium *est violatio rei sacræ*, hoc est, dicatæ cultui Divino, et peccatum mortale ex genere suo, si opus specialiter repugnet cum rei sanctitate.

Sacrilegium est triplex: *Personale, Locale et Reale.* — 33.

1° *Personale* sacrilegium est percussio Clerici, pertractio ejusdem ad judicium seculare; item luxuriosa violatio personæ Deo per votum castitatis sacratæ. — 35.

2° *Locale* sacrilegium est omnis actus, quo Ecclesia polluitur, ut est, v. g. occisio hominis, effusio humani sanguinis, vel seminis etsi occulta, ut est *probabilius*, et etiam per copulam maritalem procurata, ut *probabilius* dicetur in *Tract. de sexto præcept.*, n° 458. — Item, sepultura excommunicati, vel non baptisati; item, si actus quidam profani fiant in Ecclesiâ, et repugnantes ejus immunitati, ut negotiationes, illiciti concubitus, et spurcities, seditiones, concilia secularia, stabulationes equorum, incendia, effractiones, spoliationes, conclamationes, deambulationes, etc.

Item, Sacrilegium est si materia rei sacræ, vel Ecclesiæ, directè ad profanos usus convertatur; si reus ex Ecclesiâ, velut azilo, extrahatur, nisi sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel enorme maleficium fiduciâ asili istic commiserit. — 36.

Item, sacrilegium est etiam extrahere violenter hominem ab Ecclesiâ, etiam in-

terdictâ, vel pollutâ, et ab ejus cæmeterio, atrio, claustro, dormitorio, ambitu contiguo cum Ecclesiâ. Item à Domibus Religiosorum clausurâ septis.

Cæterùm, præter hunc usum violatæ Immunitatis, ad incurrendam speciem sacrilegii, nomine *loci sacri* intelligitur tantùm Ecclesia, non alia loca, cùm in odiosis strictè facienda est interpretatio. — 38.

Nota. Probabilius est omne furtum in Ecclesiâ commissum, sive sit de re Ecclesiæ sive non, esse Sacrilegium. — Furari autem è Sacristiâ negat *Sanch.* esse Sacrilegium locale. —Certum est non esse Sacrilegium furtum in Claustris, neque in Oratorio domûs privatæ. — In Oratoriis verò Xenodochiorum, vel Eremitoriorum, licèt non benedictis ab Episcopo, justè putat *Sanch.* furta esse sacrilegia. — 39.

3° *Reale* Sacrilegium est indigna tractatio, et administratio Sacramentorum, ut si ministrentur, vel suscipiantur cum peccato mortali. — Item, profanatio vasorum et instrumentorum sacrorum; intellige de iis, quæ consecrari, vel saltem benedici solent; nam ad communem usum adhibere tapetes, candelabra, pulvim, imò et manutergium, et cætera, quæ mediatè serviunt ministerio sacro, non esse peccatum docet *Tamb.*, nisi fiat ex aliquo contemptu saltem implicito, ut si semper et indifferenter sic utaris suprà dictis. Atque idem affirmat de candelis, ramis, aquâ, incenso et similibus benedictis, quòd in modicis istis benedictionibus non agatur cum tanto rigore ab Ecclesiâ, ut patet in pane, ligno, carbonibus, etc., benedictis.

Item, violatio, vel indigna tractatio sacrarum Reliquiarum, et Imaginum. — Item, abusus Scripturæ sacræ, v. g. ad stabiliendas hæreses, vel res turpes. — Concilium Trid. vocat temeritatem torquere verba S. Scripturæ ad scurrilia, fabulosa, vana, adulatoria, detractoria, etc. — 40.

Quæritur 1° An prædictæ species, nempè, *Personale, Locale* et *Reale*, sint in confessione explicandæ?

R. — Affirmativè cum *S. Thom., etc.*, et *communi.*

Quæritur 2° An illæ species sint subalternæ, vel sint infimæ?

R. — Prima sententia tenet esse subalternas, continentes sub se alias species infimas. Ità *Suar., Pal., Less., etc.*; et ideò dicunt percussionem clerici specie differre à concubitu cum eo.

Secunda tamen *sententia* tenet esse infimas; ità *Viva., Salm., Caj., etc.*; ità ut si quis violat sanctimonialem verberando, aut cum eâ concumbendo, unum sacrilegium formaliter committat; et hæc est *probabilior.* — 34.

Quæritur 3° An vasa et vestes sacræ possint converti in usum profanum?

R. — Salm. omninò negant cum *S. Thom.* — *Melius* autem *Suar., Pal., Bon., etc.*, distinguunt, et dicunt, quòd si res ità totaliter immutetur, ut ad communem materiam redeat, sicut si calix igne vel ferro ad communem massam argenti reducatur, tunc licet in usum profanum convertere; secùs si totaliter non difformetur. Hinc, non licet ex veteri Casulâ vestes profanas resarcire. — Ideò alii dicunt non licere hujusmodi vestes ad usus profanos vendere aut oppignorare. — 41.

Quæritur 4° An læsio quorumcumque bonorum Ecclesiasticorum sit sacrilegium?

R. — Negativè, sed tantùm bonorum quæ pertinent ad ornamentum Ecclesiæ, aut sunt deputata ad sustentationem ministrorum; Ly ad sustentationem *Ministrorum*, intellige quà tales sunt.

Quæritur 5° An sit Sacrilegium injustè detinere legata relicta Ecclesiæ pro ejus servitio?

R. — Affirmat Less. — Sed *negant Tamb., Salm., etc.;* quia donec dicta bona ab Ecclesiâ non possideantur, non sunt sacra. — 42.

Quæritur 6° An per meros actus internos violetur sanctitas loci?

R. — Negativè; ideòque non committit sacrilegium, qui in Ecclesiâ habet voluntatem occidendi hominem extrà illam. — Secùs, si quis extrà Ecclesiam proponit occidere in Ecclesiâ.

Quæritur 7° An sit sacrilegium omittere Sacramenta tempore debito ?

R. — *Affirmat Palaus.* — Sed *probabilius negatur*, et dicitur esse peccatum contrà obedientiam Ecclesiæ debitam. *Salm.* — 43.

Quæritur 8° An incurrantur ipso facto censuræ latæ contrà sacrilegos?

R. — Non incurruntur ipso facto nisi à percutientibus Clericum ; itemque à violantibus immunitatem ecclesiasticam, imponendo tributa, usurpando bona ; et ab effringentibus Ecclesias, et simul expoliantibus res sacras. — Incendiarios autem Ecclesiarum *probabilius* est non esse excommunicatos ipso facto. — 44.

Quæritur 9° An sacrilegium committat qui furatur Reliquiam, etiam in parvà quantitate ?

R. — *Affirmativè*, si scit dominum ob hoc esse valdè contristandum. — 45.

Quæritur 10° An tempus sit objectum Sacrilegii, scilicet, si quis peccet die festo, etc. ?

R. — *Negant Lugo., Salm., Less., Pal., Tamb.*, etc.; nisi notabilis irreverentia irrogetur Cultui Divino, ut si quis in Parasceve exhiberet comædias, ludos publicos, etc. — 46.

Quæritur 11° An violatio voti sit sacrilegium ?

R. — *Negant Tamb., Suar., Pal.*; dicunt enim esse peccatum perfidiæ, seu contrà fidelitatem Deo debitam.—*Affirmant* verò *S. Thom., Salm.;* et hoc est *probabilius.* — 47.

Quæritur 12° Quale peccatum committat qui in Sacrificio utitur corporalibus, et similibus valdè immundis ?

R. — Peccat sacrilegè peccato omissionis. Ità *Bon.* qui cum *Suar.*, etc. dicit esse mortale. — Vide *Tract. de Euch.*, *n.* 376. — 48.

ARTICUTUS III.

De Simonià.

De Naturâ et Divisione Simoniæ. — De ejus Gravitate. — De Pœnis Simoniæ addictis. — De Restitutione faciendâ pro Simoniacè acceptis.

§ I. — De Naturâ et Divisione Simoniæ.

Simonia est *studiosa voluntas emendi, aut vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali annexum.*

Simonia quadruplex est : Mentalis, Conventionalis, Realis et Confidentialis.

Mentalis est, cùm quis dat temporale cum animo obligandi ad reddendum spirituale; aut è converso, sed absque alio pacto.

Conventionalis est, cùm adest pactum ; sed à neutrâ Parte executum est.

Realis est, cùm pactum jàm est impletum.

Confidentialis est, cùm aliquis renuntiat alteri beneficium, cum pacto ut in posterùm sibi ipsi, aut alteri illud cedat, aut renuntiet, aut cum onere ut sibi partem proventûum reddat. — 49.

Simonia subdivitur in eam quæ est *juris Divini*, et est prohibita propter malitiam suam, v. g. Hostiam consecratam vendere, etc. — Et eam, quæ est *juris humani*, et est mala quia ab Ecclesià prohibetur ; ut venditiò officiorum ad res sacras institutorum; nempè *Sacristæ, Æconomi, Thesaurarii, Præfecti domùs, Vicedomini, et Advocati Ecclesiæ*, etc. — 68.

Communiter DD. cum S. Thomâ, tripliciter denominant ea quæ habent ratio-

nem pretii in simoniâ, nimirùm, *Munus à manu*, *Munus ab obsequio*, *Munus à linguâ*.

1° *Munus à manu* intelligitur pecunia, et quodcumque temporale quod pretio æstimabile est. — 56.

2° *Munus ab obsequio*, per quod intelligitur omne quod ad servitutem pertinet, ut est famulari, docere, etc. ad finem obtinendi aliquid spirituale. — 61.

3° *Munus à linguâ*, per quod intelliguntur laudes, favores, intercessiones, preces et similia, quæ pretio sunt æstimabilia. — 63.

§ II. — De Simoniæ Gravitate.

Communis est sententia non dari parvitatem materiæ in simoniâ de jure naturali. In simoniâ autem de jure Ecclesiastico, *Nav.*, *Zeroll.* *probabiliter* docent posse dari parvitatem materiæ. — 50.

Quæritur 1° An semper ac datur temporale pro spirituali, vel contrà, sit simonia?

R. — *Prima sententia affirmat*, cum *Az.*, *Durand.*, etc. — *Secunda sententia* quam tenent *Salm.*, *Caj.*, *Sanch.*, *Suar.*, *Less.*, *Laym.*, *Tolet.*, etc. *negat*, quandò datur gratìs, quamvìs cum animo alliciendi, seu obligandi, non rigorosè ex justitiâ, sed tantùm ex gratitudine, sive ex benevolentiâ, alterum ad retribuendam rem spiritualem pro temporali, vel contrà; ità ut obligatio alterius antidoralis, seu gratitudinis *principaliter* intendatur, et retributio *minùs principaliter*; et hoc etiamsi in eodem actu retributio offeratur.

Hinc dicunt licere tibi dare aliquid Episcopo, vel ei inservire, cui aliàs non esses serviturus, ut tibi ex gratitudine conferat Beneficium; dummodò absit aliquod pactum et dummodò non servias ut Episcopus conferat tibi beneficium, quasì pretium tui obsequii, ut benè notat *Elbel.*

E conversò, si inservis *primariò* ad captivandam Episcopi benevolentiam, et *secundariò* ad obtinendum Beneficium, dicunt te non committere simoniam, etiamsi, amotâ spe Beneficii, non inservires, et etiamsi talem spem exprimas Superiori; quia licitum est, ut aiunt petere ab alio quod ille ex naturali obligatione præstare tenetur; sed sapienter monet *Mazzot.* id cavendum ob periculum pactionis, aut saltem scandali, maximè si detur aliquid tempore quo agitur de conferendo Beneficio.

Cæterùm, rectè advertunt *Roncagl.*, *Salm.*, etc. quòd ubì alius deest titulus, nempè stipendii, tollendæ injustæ vexationis, etc. quandò datur aliquid solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, vel contrà, præsumenda tunc sit intentio saltem virtualiter simoniaca, scilicet commutandi temporale cum spirituali: nisi constet de opposito, vel aliter colligatur ex circumstantiis, nempè ex parvitate muneris, ex pietate, vel nobilitate dantis. Vide quæ dicentur n. 54. — Et maximè nequit excusari à Simoniâ mentali is qui Episcopo gratis inserviret animo eum obligandi ex gratitudine, etsì non ex justitiâ, ad retribuendum Beneficium, juxtà mox dicenda, n. 53. — 51.

Non autem damnandus de simoniâ Episcopus, qui Beneficium confert Clerico in recognitionem gratitudinis ob obsequium præstitum. — Item si Episcopus conferat Beneficium gratìs alicui ut se honestè sustentet, non est Simonia. — Imò, collatio facta indigno solâ ratione consanguinitatis, amicitiæ, sed gratìs, est quidem illicita, sed non simoniaca. — Sed si Episcopus dat Beneficium indigno propter preces alterius, *S. Thom.* videtur affirmare esse simoniam, quia Episcopus videtur hoc facere ad favorem humanum acquirendum.

Cæterùm, absolutè loquendo, *probabiliter* dicunt *Elbel.*, *Laym.*, *Less.*, *etc.* non esse simoniacum Episcopum qui ad preces alterius etiam indigno Beneficium confert, sed nullo habito respectu ad favorem humanum acquirendum, quia reverà tunc nulla intervenit venditio spiritualis cum temporali. — 52.

Quæritur 2° An sit Simonia deducere in pactum obligationem antidoralem?

R. — *Negant Hurt.*, *Ronc.*, *etc.* — Sed *omninò affirmandum* cum *sententiâ communi* quam tenent *Laym.*, *Viva.*, *Elbel.*, *etc.*; quia ex pacto illo novum inducitur onus; et in hâc materiâ, quodcumque pactum onerosum est simoniacum, etiamsi non obliget rigorosè ex justitiâ. — 53.

Quæritur 3° An sit Simonia mentalis, dare spirituale *principaliter* ob temporale, vel contrà?

R. — *Negant Sotus*, *Val.*, *Caj.*, *Sanch.*, *Less.*, *Laym.*, *etc.* — Sed omninò *est affirmandum* cum *Salm.* qui dicunt, et quidem rectè, contrariam sententiam fuisse *ab Innoc. XI* damnatam in prop. 45. — 54.

Quæritur 4° An liceat accipere aliquid pro administratione Sacramentorum?

R. — 1° Quòd in administratione Sacramentorum, aliarumque functionum spiritualium sit Simonia accipere pecuniam, tanquàm pretium rei sacræ, vel laboris intrinseci in his actionibus requisitis. — Secùs, si labor sit extrinsecus, putà si Sacerdos deberet celebrare cum cantu, vel tali horâ, aut loco, et simili. Ità *Ronc.*, *Salm.*, *Caj.*, *Sot.*, *etc.*

2° E conversò, non est simonia accipere pecuniam, non ut pretium, sed ut stipendium sustentationis, etiam pro labore intrinseco in talibus ministeriis impendendo. Unusquisque enim, qui in commodum alterius se occupat, debet ex justitiâ ab eo sustentari ex illo *Lucæ* 10: *dignus est operarius mercede suâ. Ità comm. etiam DD. Anacl.*, *Suar.*, *Less.*, *etc.* — Idque currit etiamsi Minister aliundè sit locuples ex bonis propriis, vel Ecclesiasticis, ut adhùc *comm.* dicunt *Ronc.*, *Salm.*, *Suar.*, *Less.*, *etc.*; quia, ut ait *Apost.* 1. *Cor.* 9. *Nemo militat suis stipendiis.* — Hinc, licitum est etiam de tali stipendio pacisci, dummodò non excedatur taxa, vel consuetudo.

Quæritur 5° An sit Simonia celebrare Missas, administrare Sacramenta, assistere in Choro, concionari, et similia, *principaliter* ob temporale emolumentum?

R. — *Prima sententia affirmat* cum *Viva*, *Cardenas*, *etc.* — *Secunda* tamen *probabilior* quidem *sententia*, quam tenent *Salm.*, *Suar.*, *Pal.*, *etc.* dicit simoniam tunc tantùm intervenire, quandò temporale accipitur pro pretio spirituali, unum pro alio æquiparando; non verò quandò accipitur tanquàm stipendium ad sustentationem Ministri, qui prædicta munera exercet, quod stipendium debetur ex justitiâ. — 55.

Quæritur 6° qualiter committatur Simonia pro ingressu ad Religionem?

R. — Committitur simonia quotiescunquè aliquid datur aut accipitur pro ingressu monasterii.

Hinc, 1° non licet admittere aliquem in Monasterium propter bona quæ offert; esset enim vendere statum Religiosum, nisi ille simpliciter exprimat sine pacto velle ingredi cum bonis suis. — Pariter, non licet præstare servitutem Monasterio tanquàm pretium admissionis, nisi quis inserviat ad sibi conciliandam benevolentiam Reliogiosorum, ut eum in illud admittant.

2° E converso, dicit *S. Thom.* non esse Simoniam, si quis eleemosynam Monasterio eroget, ut facilius ex gratitudine admittatur: uti nec etiam, si Religiosi donis inflectant aliquem ad ingressum in Monasterium. Imò dicit *Bon.* nec si Monasterium solvat illius debita, ad removenda impedimenta ingressùs, relictâ tamen ingrediendi libertate; vel si Monasterium promittat eum admittere, postquàm artem didicerit, quia tunc non imponitur onus, sed conditio declaratur requisita, si cupit admitti. *Salm*, *Az*, etc.

3° Licitum est etiam, prout *communiter S. Thom. Cabass.* etc, si Monasterium est egens, pro sustentatione ingressuri accipere aliquid, uti dotes Monialium et distributiones, quæ solent aliis Monialibus distribui.

Notat tamen *Sanch.* vix excusari posse Monasteria, quæ petunt uberiorem dotem propter

ignobilitatem personæ, vel alium defectum, nisi ex hoc eveniret Monasterio detrimentum in honore, in bonis, et simili, quia hoc jàm esset temporale damnum. Et sic permittitur recipere plus pro admittendâ tertiâ sorore, aut viduâ, sene, infirmâ etc. — 91.

Quæritur 7° An licet aliquid accipere pro sustentatione ingressuri, si Monasterium sit opulentum.

R. — *Prima sententia* quam tenent *Sot., Pal., Bon.* etc. *affirmat; Ratio,* quia postulans jus habet ad bona Monasterii.

Secunda sententia quam tenent *Cabass., Suar., Caj.* etc. *negat*; *Ratio potissima* et mihi valdè urgens est, quia postulans etsi jus non habeat ante receptionem, ad bona Monasterii, postquàm tamen receptus est, habet quidem jus ad illa pro suâ sustentatione. Quapropter, si Monasterium est opulentum, et aliquid pro sustentatione illius temporis exigit, vendit ei jus, quod ille post receptionem jam est adepturus; et quamvìs illa sustentatio sit aliquid temporale, est verò quid consequenter annexum ad spirituale.

Hinc, in *Extrav.* de *Simoniâ*, prohibetur sub excommunicatione aliquid accipi ad quemcumque finem pro ingressu ad Religionem, nisi quis liberaliter dare voluerit. Et cùm hæc sit Simonia de jure Divino, frustrà affertur ab Adversariis in contrarium consuetudo, de quâ tamen valdè dubito; exceptis Monasteriis Monialium, ut infrà videbimus.

Secùs autem dicimus cùm Monasterium est inops: Quandò ipsum non habet bona sufficientia ad aliorum sustentationem, tunc nihil vendit, cùm recipiendus nullum habiturus sit jus ad bona quæ Monasterium non habet. Et in hoc *communiter* DD. conveniunt.

Atque *Cabass.* advertit ad exigendum aliquid à recipiendis non requiri arctam necessitatem, sed sufficere illam, quâ Monasterium non posset aliàs commodè eis alimenta ministrare: Tridentinum enim sic providit: « In temporalibus Monasterio-
» rum facultatibus eam incumdam esse rationem, si Monialium numerus *commodè*
» sustentari possit. »

Excipitur tamen 1° Si aliquid recipiatur à postulantibus pro alimentis tempore Novitiatûs; id enim expressè permittitur à Tridentino. 2° Si recipiendus sit infirmus, senex, hebes ingenio, vel similis. — 3° Excipiuntur Monasteria Monialium, quibus *Clemens VIII.* indulsit posse pascisci de dote recipiendarum pro earum sustentatione. *Ratio* hujus indulgentiæ videtur, quia Monasteria Monialium facilius sunt obnoxia diversis infortuniis ut experientiâ patet, quàm Monasteria virorum.

Quæritur 8° An excommunicatio inflicta omnibus exigentibus et solventibus pro ingressu Monasteriorum, sit hodiè usu abolita ?

R. — Videntur *affirmare Nav.* et *Less.* — Sed *Cabass.* ait illam adhùc posse vigere pro Monasteriis virorum. — 92.

Quæritur 9° An sit Simonia recipere aliquid ad instruendum alios in sacrâ doctrinâ ?

R.—Distinguitur. Si instructio tendit tantùm ad bonum spirituale aliorum, est simonia: quia tunc est res merè spiritualis, pro quâ nullum potest accipi pretium; et patet ex superius dictis. Hinc, est Simonia accipere aliquid pro concione, ut pretium pro labore illius intrinseco, uti pro studio, defatigatione, nisi accipiatur ut stipendium sustentationis. Vide dicta n. 55.

Secùs verò, si instructio tendat etiam ad aliquod bonum temporale alterius, ad utilitatem, honorem, oblectationem, proùt ad interpretendas Sacras Scripturas, ad edocendos alios theologicas conclusiones, ad expugnandas hæreses. — 94.

Quæritur 10° An Simonia sit dare vel accipere pretium pro absolutione à peccatis ?

R. — *Affirmativè*, sicuti etiam pro absolutione à censuris, pro dispensatione in

voto, juramento, impedimento matrimonii, irregularitate, etc. Potest tamen in his aliquid exigi per modum mulctæ ad causam piam applicandæ.— 95.

Nota. Accipiuntur solutiones in dispensationibus in Matrimoniis, etc. etiam per modum sustentationis onerum Pontificatûs; item per modum commutationis, sicut vota commutantur in eleemosynas. Et conceditur etiam Episcopis in talibus dispensationibus accipere aliquid in eleemosynas distribuendum, per modum pœnæ, vel commutationis, non autem per modum sustentationis, nec suis vel ipsis pervenire debet aliquid ex eo. — 96.

§ III. De Pœnis Simoniæ addictis.

Dico I. Sola Simonia *Confidentiæ* et *Realis* in Ordine, Beneficio ecclesiastico, et Religionis ingressu, pœnas juris ipso facto inducit, — In venditione igitur aliarum rerum, nempè Sacramentorum, juridictionis, pensionis, aut Capellaniæ non collativæ, etsi peccatur, nulla tamen incurritur pœna. — 105.

Quæritur 1° An ad incurrendas pœnas requiratur, ut simonia sit ex utrâque parte completa?

R — Duæ sunt sententiæ ambæ *probabiles*. — *Prima negat*, ut tenent ipsi *Salm.*, *Sot.*, *Caj*, *etc.* — *Secunda communior* et *probabilior* quam tenent *Less.*, *Nar.*, *Suar.*, *Croix.*, *Sanch.*, *etc.* dicit requiri impletionem ex utrâque parte; *Ratio* quæ mihi magis urget, quia in jure nullibì infliguntur pœnæ contrà simoniam non utrimquè completam, et in pœnis benignior est interpretatio facienda.

Nota 1° Si pars tantùm promissi solvatur, jàm ex utrâque parte intelligitur perfecta simonia.

2° Ex simoniâ utrimquè completâ, quamtumvìs occultâ, incurruntur pœnæ.

3° Si simonia sit confidentialis, pœnæ incurruntur etiam per simoniam conventionalem mixtam, scilicet, ex unâ parte completam, ex Bullâ *S. Pii V intolerabilis*. Vide infrà, n° III.— 106.

4° Certum est quod *ex Extrav. de sim.* dantes et accipientes quid pro ingressu in Religionem, incurrant ipso facto excommunicationem papalem, sed soli præsumentes eam incurrunt, ut colligitur ex textu Bullæ. hinc ignorantes etiam culpabiliter excusantur.

5° *Valdè probabile* est non incurri in simplici ingressu, sed in professione.

6° Extravagans, ut suprà, saltem quoàd hanc excommunicationem, non est usu recepta. Ità *Less.*, *Nar.*, *Silv. etc.* (a)

7° Professio etiam simoniacè facta, valida certò est. Si verò accipiens est integra communitas, aut capitulum, ultrà excommunicationem quam verò dicimus non esse usu receptam, incurrit suspensionem etiam Papæ reservatam ab officio, executione juris capitularis, et administratione jurisdictionis — item, incurritur ex utrâque parte infamia juris, et consequenter irregularitas. — Sed simoniacè admissus debet transferri in arctius Monasterium; hoc autem non antè sententiam. *Elbel.* — 108.

Dico II. Ob simoniacam collationem et susceptionem ordinum, incurritur excommunicatio, et suspensio papalis, ipso facto. — Ultrà hanc excommunicationem et suspensionem papalem, quas Episcopi simoniacè ordinantes et ad id mediatores, incurrunt ipso facto, incurrunt etiam interdictum ab ingressu ecclesiæ; et si violaverint suspensionem, aut interdictum, suspenduntur à regimine ecclesiæ et privantur perceptione fructûum, *ex motu Sixti V.*

Ordinati autem, ultrà prædictam excommunicationem, et suspensionem ipso facto, ex bullâ *Sixti V*, suspenduntur ab exercitio suorum ordinum, vel illius tantùm, quem

---

(a) Multi Doctores dicunt illam in desuetudinem abiise. h. 50.

simoniacè ordinati suscipiunt (a) et à spe ascendendi ad ordines superiores.

Notant verò *Less. etc.* non incurri suspensionem hanc, si ordinato ignorante, alius simoniam commiserit. Deindè, notant *Salm.* quòd licet ex Bullâ *Sixti V* hujus suspensionis absolutio à Pontifice ipsomet reservetur, et revocentur quoàd hoc facultates concessæ Religiosis, et etiam Episcopis in Trid.; in hâc tamen parte dicunt præfati *Less. etc*, Bullam non esse receptam. Idemquè confirmant *Salm. etc.* — 109.

Quæritur An incurrantur prædictæ pœnæ in collatione simoniacâ primæ tonsuræ?

R. — *Affirmant Bus. et Covar.* — *Negant* verò *probabiliter Salm.*, quia tonsura non est verus ordo juxtà dicenda in *Tract. de Ord., n.* 734. — 110.

Dico 3° Ob simoniam *Realem* in Beneficio Ecclesiastico incurritur 1° Excommunicatio Papalis. 2° Irrita est electio, præsentatio, confirmatio et institutio : undè, talis non facit fructus suos. Idque etiam, licèt à tertiâ personâ taliter provisus id ignoraverit, nisi tamen contradixerit, et posteà simoniam ignorando acceptaverit Beneficium; vel nisi à tertio data fuerit pecunia per fraudem, ut redderetur inhabilis; vel tandem nisi bonâ fide possederit Beneficium per triennium. 3° Efficitur inhabilis ad idem Beneficium, etiam per dispensationem Episcopi obtinendam. Aliis tamen Beneficiis jure ipso non privatur, nec ad alia obtinenda fit inhabilis antè sententiam judicis.

Dico 4° Simonia *confidentiæ* completa, dato et accepto Beneficio, licet accipiens promissionem vicissìm non impleverit, inducit 1° Excommunicationem Papalem utrique parti contrahenti; 2° annullat resignationem et collationem Beneficii, in quo est commissa; et inhabilitat ad idem posteà obtinendum; privat omnibus Beneficiis et pensionibus antè obtentis, non tamen antè sententiam latam. 4° Beneficia sic collata soli Pontifici reservantur. *Less., Suar., etc.* — 111.

Quæritur 1°. An sint invalidæ electiones simoniacæ Generalatûs, Abbatiæ, Provincialatûs, Prioratûs, Rectoratûs, aliorumque Officiorum spiritualium in Religionibus?

R. — *Negant Bon., Viva.* — Sed *verius affirmandum* cum *Cabass., Sanch., Caj., Elbel., etc.;* quia licet prædicta Officia reverà Beneficia non sint, expressè tamen comprehenduntur sub nomine Officiorum in præfatâ *Extravag.*

Quæritur 2° An prædictæ pœnæ ob Beneficia simoniacè accepta incurrantur ab ignorantibus?

R. — Si ignorentia fuit omninò inculpabilis, certè *negandum.* — Notandum tamen quòd, non obstante hâc inculpabili ignorantiâ, provisio Beneficii semper erit futura nulla, cùm inhabilitas ad idem Beneficium non sit pœna, sed statuatur in jure ad præcludenda mala. Poterit tamen eo casu Episcopus dispensare, post tamen renunciationem Beneficii. — Si verò simoniacus sciverit se committere simoniam, sed ignorarit invincibiliter pœnas, certè quoàd censuras, eas non incurrit ex *sententia communi.* Vide *Tract. de Cens., n.* 43. Quoàd reliquias tamen pœnas, et *probabilius* et *communius* est eas incurrere. — 112.

§ IV. — De Restitutione faciendâ pro Simoniacè acceptis.

Dico I. Nihil spirituale simoniacè acceptum, præter Beneficium, est restituendum. — *Ratio* est, quia cætera vel restitui non possunt, ut Sacramenta, vel non sunt restituenda antè sententiam, cùm Canones aliud non statuerint.

(a) Ut est *probabile.* — h. 51.

Dixi *præter Beneficium*; quia hoc retineri non potest, etiam antè judicis sententiam. — Idem dicendum pro pretio accepto pro collatione Ordinum et ingressu religionis. — 113.

Dico 2. Pretium acceptum pro Beneficio, collatione Ordinum, Sacramentorum, et Sacramentalium, si notabiliter excedat id quod pro sustentatione exigi poterat, item pro admissione ad Religionem, jure positivo restituendum est. Hoc tamen posterius non nisi post latam sententiam, si admissus in Monasterium maneat; quia plerumquè ratione alimentorum retineri potest, modò in communem usum convertatur.

Dico 3. Acceptum pro Beneficio, aliâve re spirituali, non secutâ collatione, jure naturæ restituendum est ei à quo est acceptum; quia deest titulus retinendi, cùm non præstetur id pro quo est datum. — 114

Quæritur 1° Qui rem spiritualem cum simoniâ jam tradidit, et pretium accepit, cuinam illud restituere debeat?

R. — Tres sunt sententiæ, omnes *probabiles*: *Prima* tenet antè sententiam pretium restituendum esse ei qui dedit. — *Secunda* tenet esse restituendum Ecclesiæ in quâ est Beneficium. — *Tertia* dicit, ex consuetudine posse restitui etiam pauperibus. — Pretium verò pro ingressu in Religionem restituendum est ipsi danti, ut afferat ad Monasterium ad quod transfertur, et quod alere eum debet. Si tamen remaneat, potest Monasterium datum retinere. — 115.

Quæritur 2° Cui sint restituendi fructus Beneficii per simoniam acquisiti?

R. — Restituendos esse Ecclesiæ, modò commodum non recipiant ex hoc qui simoniam commiserunt. — Sed *probabile* est posse restitui etiam pauperibus, vel successori in Beneficio, vel etiam eos componere posse cum Pontifice pro dictis fructibus. *Salm.*, *Nav.*, *etc.* — 116.

Quæritur 3° Quisnam possit in prædictis pœnis absolvere, aut dispensare?

R. — Certum est *ex cap. pœn. de Sim.* quòd ab excommunicatione, et suspensione in Ordine simoniacè suscepto solus Pontifex possit absolvere; nisi dictæ censuræ sint occultæ, à quibus potest tunc absolvere etiam Episcopus, et etiam Confessarii Mendicantes, *ut ex communi Elbel.*, *Suar.*, *etc.*; dicunt autem *Less.*, *etc.*, quòd Bulla in contrarium *S. Pii V* in hoc non sit recepta (*a*).

Quoàd verò suspensionem Ordinum ritè susceptorum, *probabile* est posse ab illâ absolvere Episcopum, *ut Suar.*, *Salm.*, licet putent *probabilius* oppositum, casu quo Clericus scienter cum simoniâ ordinatus sit, et idem dicunt de suspensione Ordinantis. — Quoàd inhabilitatem deniquè obtinendi alia Beneficia, præter illud simoniacè obtentum, potest Episcopus dispensare. — Excipitur, si fuerit simonia *confidentialis*, aut si simoniacus expectet sententiam, quia tunc est irregularis ex infamiâ juris. — 117.

Quæritur 4° An Episcopus dispensare possit ad habendum ipsum Beneficium simoniacè acceptum?

R. — 1° Si Beneficium fuit simplex etiam Canonicatûs, vel Dignitatis, cui non insit cura Animarum, et fuerit acceptum per simoniam ignoranter, scilicet, quandò simonia fuit commissa ab alio, Beneficiario ignorante, tunc potest Episcopus dispensare etiam in illâ vacatione, dummodò Beneficiarius spontè renunciet.

2° Si Beneficium sit curatum, non potest Episcopus dispensare in illâ vice, sed potest in aliâ vacatione cum ignorante.

3° Si scienter simoniacè quis acceperit Beneficium sive simplex, sive curatum

---

(*a*) Sed nequeo intelligere quomodò revocatio privilegiorum opus habeat receptatione, cùm in tantùm Regulares priùs poterant, quia Pontificibus sic placuit; ergò si eis ablata fuit ab eisdem jurisdictio, quâ potestate possunt sibi talem jurisdictionem vendicare. Sed quidquid sit de hoc, certum est per *Clement VIII* ablatam fuisse Regularibus extrà Urbem, et intrà Italiam, facultatem absolvendi seculares à simoniâ *reali* et *confidentiali* — II. 55.

etiamsi spontè renuntiet, nequit Episcopus cum illo dispensare ad idem Beneficium habendum, neque pro illâ, neque pro aliâ vice, ut docet *S. Thom.* cum *Sol.*, *Sanch.*, *etc.* Quamvis possit Episcopus dispensare ad alia Beneficia obtinenda, nisi fuerit simonia *confidentialis*, ut mox suprà diximus, n. 117. — 118.

TRACTATUS VII.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

Prohibet hoc præceptum omnem inordinatam usurpationem nominis Dei, qualis potissimùm fit blasphemando, temerè jurando, vovendo, et non servando, de quibus hic.

CAPUT I.

De Blasphemiâ.

Blasphemia directa opposita laudi Dei, est *verbum maledictionis, vel convicii, seu contumeliæ in Deum*, sive id fiat ei attribuendo falsa, sive negando vera, sive tribuendo creaturis, quæ ipsi debentur; sive etiam dicendo vera, sed quæ ad ejus dehonorationem, seu vilipensionem tendunt, ut fit per modum ei indignantis et contemnentis. Ità *communiter* DD. *S. Thom.*, *Bonac.*, *Sanch.*, *etc.* — 121.

Revocantur etiam ad blasphemiam signa contrà Deum, licet verba non adsint, ut spuere in cælum, infrendere dentibus, etc., imò etiam solâ mente blasphemia interior committi potest, sicut etiam laus mentalis Dei.

Blasphemat, item qui in Sanctos, vel sacra contumeliosus est, intellige, ut Sancti sunt, sive cum habitudine saltem virtuali ad Deum, ità ut moraliter hujus etiam honor censeatur tangi, quia, alioqui, tantùm erit contrà duliam, si nimirùm contrà illos, ut homines quidam in terris fuerunt, dicatur; quod veniale est, si joco fiat, v. gr. si Sanctos *Crispinum* et *Crispinianum* voces *sutores*; grave verò, si contemptìm, vel ex odio, aut indignatione contrà Sanctos hæc dicas.

Undè :

1° Licèt blasphemiæ in Deum non admittant materiæ parvitatem, multi tamen admittunt in eis quæ fiunt contrà Sanctos. — 125.

2° In Confessione exprimendum est, si quis, (quòd tamen raró contingit), directè et formaliter Deum inhonorare intenderit, aut ei formaliter iratus fuerit. Ità *Laym.*, cum *communi* apud *Salm.*, secùs, si tantùm ex irâ blasphemet. — 126.

3° Qui talium verborum consuetudinem habet, tenetur sub peccato mortali seriò conari eam tollere. Si non conetur, idque Confessarius notet, neget ei cum discretione, absolutionem.

Advertendum quòd aliqui hujusmodi blasphemantes dicant se non animadvertisse ad malitiam blasphemiæ; sed puto semper adesse in blasphemando aliquam advertentiam saltem confusam, de malitiâ illius prolationis; ira enim aut habitus ordinariè non ità intellectum obtenebrat, ut penitùs ad malitiam blasphemiæ non advertatur, licèt ipsa reflexè non cognoscatur. — 127.

Quæritur 1° Utrùm sit blasphemia maledicere creaturis?

R. — Distinguitur: si maledicitur creaturis cum relatione ad Deum, sicut esset maledicere pluviæ, ventis, ut à Deo imperatis, vel addito verbo *Dei*, certè blasphemia est. Item dicendum, si maledicatur creaturæ, quæ de se specialem relationem ad Deum habet, uti est Animæ nostræ, Fidei Catholicæ, Cœlo et similibus. Secùs au-

tem si indignatio fertur in creaturas sine relatione ad Deum. Ità *communiter Tourn.*, *Viva* cum *Bonac.*, *et Less. ex D. Thom.* qui docet : « Maledicere rebus irrationabilibus » in quantùm sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ ; maledicere autem eis » secundùm se consideratis, est otiosum et vanum. »

Hinc, ex *Viva* et aliis, non est grave maledicere simpliciter horæ, diei, anno, nisi addatur verbum *Sancto ;* vel nisi de se dies præ se ferat quid speciale sanctitatis ut dies Paschatis, etc. Ità *Salm.*, *Elbel.*, *etc.*; *Ratio*, quia prolatio, ubì aliquid speciale relucet, aut explicatur Sanctitatis, semper saltem indirectè ad Deum refertur, qui omnis Sanctitatis est Auctor.

Maledicere diabolo rectè putat *Tamb.* raró esse peccatum mortale, quia semper solet illi maledici ut Auctori malorum, vel ut Dei inimico, quo pacto, abstrahendo ab impatientiæ actu, ne veniale quidem esse dicit *Tamb.*

Notant autem *Viva*, *etc.*, quòd in dubio an aliqua sit vel ne blasphemia, minimè ut blasphemia sit sumenda. — 129.

In irâ usurpare dæmonem sine imprecatione, non est per se peccatum ; assidua tamen ejus nominatio non decet christianum ; et ratione scandali posset esse gravis. — 131.

Quæritur 2° An blasphemia contrà Deum differat specie à blasphemiâ contrà Sanctos ?

R. — *Affirmat probabiliter Busemb.* cum aliis ; sed etiam *probabiliter negant Bonac.*, *Sanch.*, *etc.* — Sed cùm ii qui blasphemant Sanctos, *verius*, communiter loquendo, eos injuriâ afficere intendunt, non ob præcisam propriamque ipsorum excellentiam, sed quatenùs ad Deum mediatè referuntur ; ideò non contrà Duliam, sed tantùm contrà Latriam peccant, et propterea non tenentur explicare an Deum vel Sanctos blasphemaverint. — 132.

CAPUT II.

De Juramento.

De Naturâ et Divisione Juramenti. — De Licitate Juramenti. — De Obligatione Juramenti promissorii. — De Cessatione obligationis Juramenti.

ARTICULUS I.

De Naturâ et Divisione Juramenti.

I. Juramentum *est invocatio tacita vel expressa Numinis Divini*, *tanquàm primæ et infallibilis veritatis*, *in testem alicujus rei.* — 133.

II. Dividitur juramentum 1° In *Verbale*, *Reale* et *Mixtum*, cùm videlicet vel verbis fit, vel actione aliquâ, ut erectione digitorum, contactu Crucis, Sceptri, Evangeliorum, vel et verbis simul et actione corporali. — 139.

2° In *Invocatorium* et in *Execratorium* : illud est, quo Deus simpliciter, ut testis invocatur ; hoc autem, quo non solùm vocatur ut testis, sed etiam ut vindex. — 140.

3° In *Assertorium* et *Promissorium :* illud est quo præterita, vel præsentia affirmantur, aut negantur ; hoc autem est, quo aliquid futurum promittitur. — 141.

Undè :

1° Quoàd forum internum jurat, quisquis interiùs intentionem habet sive formalem, sive virtualem, et invocat Deum in testem, sive his, sive illis verbis, ac signis, sive etiam nullis usus sit ; ità ut, si quis utatur verbis nullo modo importantibus ju-

ramentum, et is tamen putet ea esse juramenta, verè juret: et è contrà: Ità *Suar.*, *Sanch.*, *etc.* — Quoàd forum verò externum, quænam formulæ jurandi rationem habeant, ac proindè quæ verba licitè usurpari in conversatione possint, patet ex sequentibus.

2° Quandò dubium est de jurantis intentione, judicari solet secundùm communem verborum acceptionem, quibus est usus.

3° Veram juramenti rationem habent hæ formulæ: *testor Deum*, vel *invoco Deum testem* nisi aliud de usurpantis intentione constet. Ità *Loym.*

4° Formulæ hæ: *Deus novit*, *coràm Deo loquor*, non sunt juramenta, nisi aliud constet aut circumstantiis probetur. — Pariter, dicere: *Vivit Deus*, *Deus est Veritas*, non est Juramentum, si renuntiativè profertur. Ità *Caj.* — At *Salmant.*, *Azor*, *etc.*, dicunt talia verba ex usu communi accipi ut prolata invocatio; et ut vera juramenta.

5° Verba illa: *Occidar*, *si hoc non est*, et similia, quamvìs sint vera juramenta, si per modum execrationis dicantur, communiter non continent, nisi quamdam sponsionem, et significant, *si non est ità*, *spondeo meam vitam*. Ità *Salm.*, *Sanch.*, *Elbel.*, *etc.* — Secùs verò, si Deus ibì expressè nominetur dicendo: *Deus me perdat*, *si mentior*; quia tunc jam invocatur Deus ut vindex mendacii, si fortè profertur: Ità *Sanch.*, *Salm.*, *Elbel.*, *etc.* — 143.

6° Non sunt juramenta (quòd Confessarii et Catechistæ moneant, ne ex erroneà conscientià peccetur), *verè*, *certè*, *in veritate*, *fide boni viri*, *per fidem meam*, *fide boni Christiani.* Ità *Salm.*, *Soto.*, *Suarès.*, *etc.* — 134.

7° Nec *per conscientiam meam*, *super conscientiam meam*; quia in testem non adducitur Deus. Esset tamen juramentum dicere: *per Fidem Catholicam*, *per sanctum Evangelium*, quia tunc censetur in testem adduci illius Fidei et Evangelii Auctor. Sic pariter *probabilius* esset juramentum, censent *Salm.*, *Suar.*, *Sanch.*, si dicas *Per Animam meam*; quia in Animà singulariter resplendet Deus qui in testem tunc censetur adduci. Vide dicta n. 129. — 135.

8° Item, dicere: *Juro ità esse*, non est verè juramentum, quia tunc nec explicitè, nec implicitè Divinum testimonium imploratur. Ità *Salm.*, *Suar.*, *Sonch.*, *etc.* Nisi præcesserit interrogatio de jurejurando, quia tunc per interrogationem præcedentem illud *juro* satis determinatur ad verum juramentum. — 136.

9° Non jurat qui dicit: *tàm verum est quàm sol lucet*, *quàm hìc sedeo*, *ambulo*, *etc.* Undè, etsi comparatio falsa sit, tantùm est mendacium, cùm nullus in testem invocetur. — 137.

10° Quamvìs hæ et similes comparationes: *tàm verum est*, *quàm Deus est*, *quàm Christus est in venerabili Sacramento*, *quàm verum est Evangelium*, communiter videantur continere juramentum cum blasphemià; id tamen non satis apparet, quia nullus in testem invocatur; neque videtur esse blasphemia, si sit verum, et animus proferentis sit significare tantùm similitudinem.

11° Non est juramentum, cùm quis jurat per creaturas, in quibus nihil divinæ bonitatis specialiter elucet: quia tunc non censetur adduci cum relatione ad Deum: ut si dicas: *Juro per hanc herbam*, *vestem*, *etc.* Censetur autem juramentum, cùm fit per creaturas nobiliores; cùm per eas tunc accipiatur earum Creator, ut qui in iis singulariter residet, ac relucet: sic v. g. dùm juratur per *cœlum*, intelligitur istius habitator: dùm per *terram*, is cujus hæc est scabellum, dùm per *templum*, is qui ibì colitur. Ità *Bon.*, *Suar.*, *Sanch.* — 138.

ARTICULUS II.

De Licitate Juramenti.

Juramentum, si debito modo fiat, licitum esse, est de Fide. Et quidem est actus Religionis, ut omnes docent. Tunc autem debito modo fit, cùm in eo observantur hæc tria : 1° *Judicium*, quod exigit ut cum discretione, prudentià, consideratione ac reverentià, non sine necessitate, aut gravi causà fiat. — 2° *Justitia*, quæ exigit ut quod juratur sit res justa, licita et honesta. 3° *Veritas*, ut nimirùm sit res vera. — 144.

Undè :

1° Quoàd *Judicium*, si hoc solùm desit, ut plurimùm est veniale tantùm; ut si quis absque necessitate juret, sive ex levitate quàdam animi, sive ex consuetudine.

2° Mortaliter tamen hìc aut venialiter peccari potest, juxtà quantitatem negligentiæ quam jurans admittit in investigatione veritatis, vel tollendà consuetudine.

3° Et sic mortalis est status illorum, qui non tollunt consuetudinem jurandi sine attentione sit ne verum hoc an falsum quod jurare solent. — 145.

4° Quoàd *Justitiam*, peccat mortaliter, qui jurat se facturum rem mortaliter malam, quia est gravis irreverentia divinà auctoritate se ad peccatum mortale quasì obligare. Ità *Bon.*, *Less.*

Notandum autem quòd ex irà proferentes verba, videlicet, *per Deum te occidam*, communiter non peccent graviter, quia ex ignorantià, aut indeliberatione ut plurimùm excusantur.

5° Venialiter autem peccare, qui jurat facere rem venialiter malam, aut vanam, aut inutilem, tenent *Tann.*, *Sanch.*, *etc.*; Sed magìs mihi arridet sententia opposita, quam tenent *Elbel*, *etc.;* quia non levis, sed gravis irreverentia videtur invocare Deum in testem peccati quamvìs levis. — 146.

6° Quod ad *Veritatem* spectat : cùm hæc deest, peccatur mortaliter, quia committitur gravis in Deum irreverentia; quippè cùm adducatur in testem falsitatis. Nec hìc excusat levitas materiæ; quia, sive hæc sit gravis, sive levis, seria, sive jocosa, æqualiter tamen repugnat Deo testificari falsum; et tale juramentum dicitur Perjurium. Ità *S. Thom.*, *Less.*, *Sanch.*, *Bon.* Hàc de re lege Propos. 24 inter damnatas ab *Innoc. XI.*

7° Nec excusatur, vel qui jurat verum, si is putabat esse falsum, vel qui jurat pro certo, de quo ipse dubitat, etsi à parte rei verum sit. *Sot.*, *Nav.*, *Bon.* — 147.

Ad rectè tamen jurandum non requiritur certitudo absoluta, et omninò infallibilis, sed sufficit aliqua certitudo moralis, sive quædam probabilitas, quæ ad quamdam certitudinem moralem pertingat. Ità *Tamb.* — Imò *Sanch.*, *Suar.*, *Salm.*, *Less.*, *Bon.*, *Azor* cum *communi* expressiùs aiunt, sufficere in juramento sive assertorio, sive promissorio probabilitatem veritatis assertæ, vel impletionis exequendæ rei promissæ, modò non habeatur ratio probabilis in oppositum. Hinc dicunt posse quidem affirmari cum juramento quod auditum est à personà ità fide dignà, ut moraliter certos nos faciat. Hoc tamen non currit in judicio. — 148.

8° Peccat æquè graviter, qui ab altero exigit juramentum, sciens eum esse pejeraturum. *Excipe*, nisi justa causa et necessitas exigant. — Dicunt etiam *Pal.*, *Elbel* sufficere causam utilem honestam, quia tunc perjurium ex solà pejerantis malitià sequitur, nec alter moraliter censetur illius causa, cùm utatur jure suo. Vide de

hoc dicta *in Tractatu de Virtutibus Theologicis*, *n.* 77. Hoc tamen extrà judicium rarò habet locum in privatis personis. *S. Thom.*, *Suar.*, *Sanch.*

9° Non pejeravit qui juravit aliquid reipsa falsum, quod ipse bonâ fide, et cum ratione putavit esse verum. — 149.

10° Excusari subindè quidem simplices à mortali perjurio videntur posse, ratione inconsiderationis, cùm usurpant quasdam formulas juratorias, ut *per animam meam, etc.* Communiter enim rustici non apprehendunt gravitatem perjurii. Quarè pro iis qui consuetudinem taliter pejerandi habent, Confessariis potiùs censeo abstinendum esse ab instruendis talibus de peccato gravi, quod reverà est in perjurio, ne peccata mortalia iis ob malum habitum quem habent, formalia evadant; ex regulâ generali ut docent *Bus.*, *Lug.*, *Sanch.*, *Laym.*, *etc.* Vide *Tract. de Pœnt.*, *n°* 610. — Benè tamen tales consuetudinarii sunt fortiter monendi, ut deinceps desinant falsum jurare. — 150.

ARTICULUS III.

De Obligatione juramenti promissorii.

Dico I. Juramento promissorio duæ affirmantur veritates, una de præsenti primaria, quòd scilicet jurans habeat animum implendi quod promittit; altera secundaria de futuro, quòd scilicet impleturus sit suo tempore, quod promittit.

Undè :

1° Defectu primæ veritatis, jurans verè peccat mortaliter, si vel non habeat animum implendi, sive materia sit parva sive magna, licita sive illicita ; vel si dubitat an facturus sit necne quod jurat, vel si putet sibi moraliter impossibile ut impleat quod promittit; quia quoàd istam veritatem præsentem, promissorium ab assertorio non differt. — 172.

2° Defectu secundæ veritatis, verè peccat is qui quod promisit, posteà non implet si rationabiliter implere possit.

Quæritur 1° An detur parvitas materiæ in transgressione juramenti promissorii, ità ut promittens dare aliquid modicum, si verum habeat animum præstandi dùm jurat, sed posteà non præstet, tantùm leviter peccet?

R. — *Prima sententia valdè probabilis negat* ; hanc tenent *Caj.*, *Tol.*, *Less.*, etc. *Ratio*, quia tunc violatur juramentum, in quâ violatione minimè datur parvitas materiæ.

Secunda verò *sententia non minùs probabilis*, imò *fortè probabilior, affirmat ;* et hanc tenent *Suar.*, *Soto, S. Antonin, Sylv., etc. Ratio* quia cùm posteà promittens non implet quod promisit, non jam peccat pejerando, quia perjurium tùm tantùm patratur, cùm invocatur Deus in testem mendacii : abest verò mendacium, ubi jurans habet voluntatem implendi promissum ; non implere autem promissionem non est mendacium, sed infidelitas, et aliquantulùm gravior ratione irreverentiæ quæ Deo irrogatur, coràm quo promissio facta est; sed cùm res promissa non sit gravis, hujusmodi infidelitas ad gravem culpam non pertingit. — 173.

Quæritur 2° Nùm obliget in conscientiâ juramentum metu extortum?

R. — In foro externo ubi præsumitur non adfuisse animus jurandi, certè non obligat tale juramentum. Quoàd forum autem internum. — *Prima sententia negat* obligare. Ità *Azor.*, *S. Antonin, Sylv. etc.*

Secunda tamen *sententia longè probabilior*, quam tenent *S. Thom.*, *Salm.*, *Bon.*, *Sot.*, *Less.*, *Sanch.*, *Suar.*, *etc.*, dicit tale juramentum obligare. *Ratio*, quia tenemur efficere ut verum sit quod juramus, ne Deum testem falsi faciamus.

Notandum autem quòd metum passus tempore quo ad impletionem ex vi juramenti tenetur, potest illius relaxationem petere. Ità *Salm., Lug., etc.* et si jàm solverit promissum, potest in judicio repetere, vel occultè sibi compensare. Vide *de Contractibus, n.* 717. — 174.

Quæritur 3° Nùm obliget juramentum errore, aut dolo extortum?

R. — Obligat tale juramentum, si dolus vel error versetur tantùm circà circumstantias accidentales non magni momenti; nam si versetur circà substantiam, vel circà circumstantias magni momenti, quibus cognitis non jurasses, non obligaris. Vide n. 187 et 226. — 175.

Quæritur 4° Nùm inducas ullam obligationem, si jures rem malam, aut vanam, aut inutilem, aut indifferentem, quæ nec ex fine, nec ex circumstantiis cohonestatur?

R. — *Negativè*, quia juramentum non potest esse vinculum iniquitatis, aut vanarum rerum, ac otiosarum ad quas Deus non vult nos obligari. *Bon* et alii *communiter.*

Nota ex *Laym.* juramentum non convalescere, etsi talis res illicita et vana, posteà, mutatis circumstantiis, fiat honesta. — 176.

Quæritur 5° An juramentum in favorem tertii semper ac impleri potest sine peccato, implendum sit, etiamsi sit contrà consilia evangelica?

R. — *Affirmativè.* Ità *Salm., Less., etc.*; et etiamsi promissio facta irrita sit à jure in odium creditoris, velut promissio facta meretrici, licèt tale juramentum fuerit illicitum, ut *Suar., Caj., Sanch., etc.*; intellige, si meretrix jàm opus suum præstiterit; secùs, si non. Ità *Spor., Laym., Elbel.*

Aliter tamen dicendum, si promissio sit irrita à jure quia esset contrà bonum commune; *Ratio* quia tunc ipsa impletio illicita esset. Ideò non obligat juramentum metu extortum super professione, matrimonio etc.

Quæritur 6° An quandò contractus est irritus à jure in favorem tantùm promittentis, tunc juramentum firmet contractum; ità ut promissarius ex eo acquirat jus justitiæ?

R. — *Affirmant Azor, Sanch.* et alii. — Sed *probabiliùs negant Elbel., Spor., etc.* Et ideò hæc obligatio non transit ad hæredes jurantis: et ipse jurans non obligatur, relaxato juramento. — 177.

Dico II° Juramentum promissorium eamdem habet conditionem, eodemque modo explicandum est quo promissio, vel propositum cui est annexum. — *Ratio* est quia accessorium sequitur principale, ideòque, quandò non obligat promissio, nec obligat juramentum oppositum. Ità *Less., Bonac., etc.*

In omni autem juramento promissorio, fictione juris, tacitè subintelliguntur sequentes conditiones:

I. *Si potuero*, quia nemo censetur se obligasse ad rem impossibilem physicè vel moraliter, scilicet, cum permagnà difficultate non prævisà.

II. *Salvo jure Superiorum.*

III. *Si is cui fit promissio acceptet, vel non remittat:* hæc enim est promissionis natura, quam sequitur juramentum.

IV. *Si res non fuerit notabiliter mutata.* Vide *n.* 187.

V. *Si et altera pars fidem servaverit;* intellige, si promissio fuerit mutua. — 180.

Nota. Parentes aut Domini jurantes se punituros Filios vel Famulos, raró peccant si juramentum non impleant, vel quia delinquentes jàm sunt emendati, aut emendationem promiserunt; vel quia juramentum fuit de re inutili, aut potiùs de vindictà inordinatà. Ità *Laym., Anacl., Elbel.* cum aliis satis *communiter.* — additque *Elbel* plerumquè talia juramenta fieri sine intentione jurandi, sed tantùm terrendi. Vide *n. seq.* 187. — 186.

ARTICULUS IV.

De Cessatione obligationis Juramenti ab intrinseco, et ab extrinseco.

§ I. — De Cessatione obligationis juramenti ab intrinseco.

Præter ea quæ ex superioribus colliguntur, quidam recensentur casus in quibus cessat obligatio juramenti ab intrinseco.

I. Si quod bonum erat tempore juramenti, propter circumstantias, posteà fiat illicitum, vel vanum, vel impeditivum majoris boni, vel meliùs sit omitti quàm impleri.

II. Si juramentum mutes in opus aliquod apertè melius, et Deo gratius; id enim quisque per se potest. *Excipe* tamen semper, si quid in hominis commodum jurasses, nec enim Deus illum vult defraudari.

III. Si notabiliter mutetur status rei.

IV. Si res jurata facta sit inutilis ad intentum, maximè si magìs illius destructiva.

V. Si ità ferant conditiones illæ, quas in quovis promissorio juramento tacitè subintelligi natura et D D. docent. — 187.

VI. Si cesset causa finalis illius. v. g. promisisti pauperi eleemosynam, sed ille posteà fit dives. — Secùs verò si cessat causa tantùm impulsiva. 188.

Quæritur Nùm sit de se sufficiens illa mutatio etiam non notabilis, quâ tamen prævisâ, ille juramentum non emisisset?

R. — *Prima sententia affirmat* ex *S. Thom.* — *Secunda sententia* tenet eam non sufficere, quia obligatio non est desumenda ex promissione, quæ in futurum non fieret; sed ex illâ quæ jam facta est. Ità *Suar.*, *Sanch.*, *Caj.*, *etc.* — Meritò tamen dicunt non posse negari probabilitatem primæ sententiæ. Imò ipsimet cum *Salm.*, censent, illam esse notabilem mutationem, quæ si à principio cognita fuisset, jurans non promisisset, quod utiquè cum primâ sententiâ cohæret. Vide *de Voto*, *n°* 226. — 187.

§. II. — De cessatione obligationis juramenti ab extrenseco.

Cessat etiam obligatio juramenti per irritationem, dispensationem, commutatationem, et remissionem.

I. Quod spectat ad *irritationem*, irritare et annullare potest juramentum omnis Superior, Maritus, aut Dominus, qui, et quomodò irritare possit suorum vota, vide de voto, ex *n°* 227. — Possunt et iidem irritare juramenta promissoria facta in gratiam hominis, quotiescumquè ipsam promissionem, seu contractum infirmare iis concessum est.

II. Quoàd *dispensationem*, quicumque habet potestatem ordinariam, vel privilegium dispensandi in votis, potest in iisdem dispensare, etiamsi jurata sint. — 189.

Quæritur an qui habet facultatem delegatam dispensandi in votis, possit dispensare in juramentis?

R. — *Prima sententia probabilis negat*, quia vinculum voti et juramenti diversum est. Ita *Less.*, *Sanch.*, *Bon.*, *etc.* — *Secunda* verò *sententia non minùs probabilis affirmat*, quia juramenta præstita soli Deo, licèt sint vincula diversa à votis, in ordine tamen ad dispensationem, ut vota reputantur. — Sed, hoc non obstante, prima sententia negativa omninò est tenenda, nam obligatio juramenti jàm contracta, cùm sit certa et prævaleat, auferri non valet per dispensationem tantùm *probabiliter* validam. — 190.

III. Quoàd *commutationem*, eadem est ratio, quæ de dispensatione. — 191.

IV. Quod attinet ad *remissionem*, sive relaxationem, dicendum 1° Quòd, si promissio in favorem hominis, firmata juramento, nondùm acceptata sit, non sit obli-

gatio illam implendi, et revocari possit; quia juramentum tunc est accessorium et sequitur naturam promissionis; secùs autem, si promissio principaliter fuit facta Deo. Hoc certum est : Vide *Salm.*, *Suar.*, *Less. et fusiùs Tract.*, *de Contract.*, nº 70.

Dicendum 2º quòd, si talis promissio sit acceptata à tertio, cui facta fuit, tunc sine ejus consensu nec etiam à Pontifice relaxari possit; est adhuc *commune apud Laym.*, *cum S. Thom.*, *etc.*

Limitatur tamen Dictio secunda mox lata in tribus casibus.

I. Si jurans sit subditus, et juramentum sit circà ea quæ Superiorum potestati subduntur, ut docet S. *Thom.*

II. Si juramentum non posset servari sine damno communi. — Talia juramenta *veriùs* relaxatione non indigent, cùm de se sint nulla, juxtà dicta *nº* 117 — Esto tamen essent valida, ab Ecclesiâ relaxari possunt. Nomine autem Ecclesiæ veniunt non solùm Pontifex, sed etiam Episcopi, Capitula, Sedibus vacantibus, et alii jurisdictionem Episcopalem habentes, et etiam Confessarii delegatam facultatem habentes dispensandi in votis, qui possunt etiam talia juramenta relaxare.

III. Si juramentum sit dolo aut metu extortum; tunc enim etiam ab iisdem ut suprà relaxari potest in pœnam extorquentium, ut certum est apud omnes, etiamsi juramentum sit extortum ab alio tertio, inscio principali. *Sanch.*, *Suar.*, *Sanch.*, *etc.* — Imò, hoc currit etsi promissio non sit indebita, putà de solvendo debito vero; sed juramentum injustè sit extortum; et etiamsi extorqueatur juramentum metu levi, saltem pro foro interno ut *Salm.*, *Sanch.*, *Suar.*, ubì solum juramentum omninò spontaneum relaxari nequit. — 192.

Certum autem est quòd juramentum in favorem tertii possit liberè ab eo remitti, absque relaxatione Ecclesiæ, ut docent omnes cum *S. Thom.*, --- 193.

APPENDIX I.

DE ÆQUIVOCATIONE ET RESTRICTIONE MENTALI.

Plura hìc sunt distinguenda. 1º Distinguendum aliam esse *Amphibologiam*, sive æquivocationem, aliam *Restrictionem mentalem*.

I. *Amphibologia* triplici modo esse potest. 1º Quandò verbum habet duplicem sensum, proùt *volo* significat velle et volare. — 2º Quandò sermo duplicem sensum principalem habet; v. g. *Hic liber est Petri*, significare potest, quòd *Petrus* sit libri Dominus, aut sit libri Auctor. — 3º Quandò verba habent duplicem sensum, unum magìs communem, alium minùs, vel unum litteralem, alium spiritualem, ut verba illa quæ dixit Christus de Baptistâ : *Ipse est Elias. Et Baptista* dixit : *Ego non sum Elias.*

His positis, certum est et *commune* apud omnes, quòd ex justâ causâ licitum sit uti æquivocatione modis expositis, et eam juramento firmare. Ità *Less.*, *Card.*, *Salm*, *etc.*; *Ratio* quia tunc non decipimus proximum, sed ex justâ causâ permittimus ut ipse decipiatur; et ex aliâ parte, non tenemur ad mentem aliorum loqui si justa causa subsit. Justa autem causa esse potest quicumque finis honestus ad servanda bona spiritui vel corpori utilia.

Quæritur An jurare cum amphibologiâ, sive restrictione non purè mentali, ut infrà, sine justâ causâ, sit peccatum mortale.?

R. — Affirmat *Viva* cum *Tol.*, *Nav.*, *Laym.*, *etc.* — Negant verò *Sanch.*, *Lugo.*, *Caj.*, *Sol.*, *Less.*, *etc.*, — *Ratio* illius *probabilioris* sententiæ est; quia in hujusmodi juramento jàm adsunt Veritas et Justitia; deficit tantùm judicium sive discretio, cujus

deficientia non est nisi venialis. — Excipiendum tamen cum *Salm. et aliis communiter*, nisi hoc fiat in judicio, vel in contractibus.

Ex præfatâ autem sententiâ *infertur*, quòd ad sic jurandum, præterquàm in judiciis, et contractibus, non requiratur causa absolutè gravis; sed sufficiat quævis rationabilis causa, putà ad se liberandum ab importunâ et injustâ interrogatione alterius, ut dicunt *Salm.*, *Sanch.*, *Bon. Elbel.*, *etc.*

Hic tamen *Notandum*, 1° cum *Ronc.*, majorem causam requiri ad æquivocandum cum juramento, quàm sine illo. — 2° cum *Salm.*, quòd quò verba majorem occasionem præbent errandi, eò major causa exigatur; undè, dicunt quòd, quandò verba ferè nullam causam præbent errandi, ut sunt verba per se æquivoca, duplicem sensum æquè habentia, tunc levissima causa excuset. — 151.

II. *Restrictio* autem *mentalis*, alia est *purè mentalis*, quæ nullo modo ab aliis percipi potest. — Alia est *non purè mentalis* quæ ex adjunctis circumstantiis innotescere potest.

Restrictio *purè mentalis* numquàm est licita, nec juramentum super eâdem, ut patet tribus propositionibus damnatis *ab Inno.* XI.

E contrariò, licitum est, justâ causâ, uti restrictione *non purè mentali*, etiam cum juramento, si illa ex circumstantiis percipi potest. Id probatur *ex Joan.* 7. Ubi Christus dixit : *Non ascendo ad diem festum hunc.* Et tamen narrat Scriptura, quòd posteà ascenderit : *Non ascendo*, subintellexit, *manifestè*, ut rogabant Discipuli, sed *ascendo occultè*. Sic senserunt *S. Thom.*, *S. Joannes Chrisost.*, *S. Hieron*, *S. Ambr.*, *S. Athana.*, *S. Basil*, *etc.*, ut *testatur Suarez.*

Hanc sententiam *communiter* tenent *Gonet.*, *Laym.*, *Palud.*, *Suar.*, *Lugo.*, *etc.*, *etc.* *Ratio* hujus sententiæ est, quia si non liceret uti restrictione *non purè mentali*, non existeret modus secretum licitè celandi, si quis nequiret aperire (sine damno, vel incommodo; quod utiquè esset æquè perniciosum commercio humano, quàm mendacium. — 152.

Undè :

1° Dicunt *Card.*, *etc.*, quòd quotiès tenetur quis occultare infamiam alterius, licitè dicat : *Nescio*, scilicet, *non habeo scientiam utilem ad respondendum*; sive, *non scio tanquam manifestabile.* — 153.

2° Sic pariter Reus, aut Testis à Judice non legitimè interrogatus, potest jurare se nescire crimen quod reverà scit, sub intelligendo nescire crimen, *de quo legitimè possit inquiri*, vel nescire ad deponendum. Ità *Caj.*, *Spor.*, *Az.*, *Ronc.*, *Sanch.* ex *S. Th.* — Idem, si testis ex alio capite non teneatur deponere, nempè si ipsi constet crimen caruisse culpâ, ut *Salm.*, *Elbel.* — Vel si sciat crimen, sed sub secreto, cùm nulla præcesserit infamia; ut *Card....* — 153.

3° Reus tamen, vel testis, aut legitimè à judice interrogatus, nequit illâ æquivocatione uti, quia tenetur justo præcepto Superioris parere. *Est communis Salm.*, *Sot.*, *Less.*, *Sanch.*, *etc.* — Et idem dicendum de juramento in contractibus onerosis, quia aliàs injuria alteri irrogaretur. *Salm.* — *Excipe* in judicio, si crimen fuerit omninò occultum; tunc enim potest, imò tenetur testis dicere Reum non commisisse. *Tamb.*, *Card.*, *etc.* — Et idem potest Reus, si non adest semiplena probatio, etc. *Tamb. cum communi ;* quia tunc judex non legitimè interrogat ? — 154.

4° Pœnitens interrogatus à Confessario de peccato confesso, potest jurare se non commisisse, subintelligens *illud quod Confessus non sit.* Ità *Card.*, *Salm.*, *Sanch.*, *etc.* — Hoc tamen intelligendum, nisi Confessarius justè interroget ad noscendum statum pœnitentis. Ex prop. 58 Damnatâ ab *Inn. XI.* — 157.

5° Si quis invitatus interrogetur an sit bonus cibus, qui reverà sit insipidus, potest respondere esse bonum, scilicet *ad mortificationem.* Ità *Card.* — Sic etiam dicunt *Card.* et *Croix* licitè proferri cæremonias *osculor manus*, etc.; *offero me famu-*

lum, etc., quia ex communi usu accipiuntur ut verba materialia prolata tantùm ad honorem. — Licitum est etiam celare veritatem cum causâ, v. g. si quis petat à te pecuniam, potes respondere : *utinàm haberem !* Ità *Card.* — 160.

6º Adultera potest negare viro adulterium, asserendo se *non fregisse* matrimonium, quod verè persistit, et si adulterium sacramentaliter confessa sit, potest respondere : *Innocens sum ab hoc crimine*, quia per Confessionem est jàm ablatum. Ità *Card.* — 162.

7º Famulus interrogatus an Dominus domi sit, potest respondere : *Egressus est* ; intelligendo in præterito. Sic *Card.* qui ait cum *Less.* nos non teneri respondere ad mentem interrogantis, si adsit justa causa. — 165.

8º Graviter non peccat qui utitur æquivocatione, licèt non rogatus spontè juret. — 169.

Hoc est *probabiliùs.* Ità *Salm.*, quandò adest justa causa necessitatis vel utilitatis. — 170.

Quæritur An simulatio sit aliquandò licita ?

R. — Simulatio *formalis*, nempè cùm quis intendit per factum externum aliud significare, quàm in animo habet, hæc nunquàm est licita; quia est verum mendacium facti ; simulatio verò *materialis*, scilicet, cùm quis aliquid agit, non intendens deceptionem alterius, sed aliquem suum finem, hæc est licita cum justâ causâ, semper ac ex circumstantiis alii possunt conjicere ad alium finem id agi ; proùt dictum est de restrictione *non purè mentali* nº 152. Ità Christus Dominus, *Luc* 24, apud *Emmaus* finxit se longiùs ire, non intendens ut Discipuli hoc crederent, sed volens significare se reverà iturum fuisse longiùs, nisi ab eis invitaretur. Ità *Croix.* — 171.

APPENDIX II.

DE ADJURATIONE.

Adjuratio est invocatio Dei, vel rerum sacrarum, aut Sanctorum, ad inducendum aliquem ad quoddam agendum, vel omittendum. Ità *S. Thom.*

Alia autem est *solemnis*, quæ fit à Ministris, et modis ab Ecclesiâ constitutis. — Alia *Privata*, sine hujusmodi solemnitatibus. Item, alia est *Deprecativa*, proùt fuit illa principis Sacerdotum : *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus, etc. Math.* 26. — Alia *Imperativa*, quæ competit tantùm Superioribus ergà subditos, et Exorcistis ergà Dæmones.

Ut adjuratio sit licita, tria requiruntur, sicut in juramento, scilicet :

I. *Veritas*, id est, ut adjurans verè intendat assequi quod petit, et vera sit causa ob quam petit ; carentia autem hujus veritatis rarò erit plusquàm venialis, nempè si fictus pauper per Deum petat eleemosynam ; ut dicunt *Sanch.*, *Suar.*

II. *Justitia* ex cujus carentiâ certè graviter peccaret rem petens graviter malam, ex *communi* DD. — Si autem rem peteret leviter malam, tenent esse veniale *Salm.*, *Spor.*, *Suar.*, *Bon.*, *Sanch.*, *etc.* — Sed meliùs *Elbel* dicit esse mortale, quia satis gravis videtur irreverentia inducere alterum ad rem malam ope Divinæ auctoritatis. Vide dicta nº 146.

3º *Judicium*, id est, debita discretio cujus carentia certè non est nisi venialis. *Undè :*

III. Creaturæ tantùm intellectuales possunt directè adjurari, ut Homines et Dæmones, indirectè autem etiam irrationales, ut sal, nubes, locustæ, etc., adjurando vel Deum ut earum usu nos adjuvet ; vel Dœmones, ut per eas desistant nocere, proùt docet *S. Thom.* cum aliis *communiter.*

2º Privatim omnibus quidem licitum est adjurare ; solemniter autem tantùm

Ecclesiæ Ministris ad id constitutis, et cum Episcopi expressâ licentiâ. Ità communiter *Salm*., cum aliis. Ex *Luc* 10, v. 19. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi suprà serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici*. Et *ex Marc*. 16-17. *In nomine meo Dæmonia ejicient*.

3° Præsertim autem circà adjurationem Dæmonum, duo præcipuè hîc sunt notanda. — 1° Ut cum eis adjuratio sit imperativa, non verò deprecativa. — 2° Ut fiat tantùm ad amovenda damna, et vexationem obsessi, non autem ad vanitatem et curiositatem.

4° Dicunt DD. non posse excusari à peccato gravi qui multos sermones inutiles haberet cum Dæmone obsidente. — *probabiliùs* est tamen venialiter tantùm peccare eum qui à Dæmone unam vel alteram rem curiosè quæreret, si adjuratio fiat imperativo modo. Ità *Sanch.*, *Caj.*, *Suar.*, *Sot. communiter* cum *Salm.*

5° Licet Exorcistis Dæmonem interrogare de omnibus quæ ad ejus expulsionem conducunt. Hinc :

6° Possunt quærere numerum et nomina eorum qui in obsesso habitant, et à quanto tempore ; item causam sui ingressûs, et signum sui egressûs.

Quæritur. An liceat quærere imperativè à Dæmone manifestationem alicujus veritatis ?

R. — *Negat Elbel*; quia, ut ait, non videntur Ministri aliam habere potestatem, nisi interrogandi tantùm de iis quæ ad eum expellendum conferunt.

Sed *probabiliùs* et *communissimè affirmatur* licere, si id conducat ad divinam gloriam. Ità *S. Thom.*, *Sanch.*, *Caj.*, *Sot.*

Nota. Exorcista, ut obsessus verè liberetur, sedulò curet, ut sequentia observet.

1° Priùs benè exploret, an ille reverà obsideatur à dæmone.

2° Muniat se Fide, fiduciâ et charitate, insuper et oratione, jejunio, et maximè humilitate, aliàs parùm proficiet.

3° Inducat obsessum ad Confessionem, confidentiam et orationem.

4° Utatur Exorcismis in Ecclesiâ Romanâ, vel saltem in suâ Diæcesi approbatis ; utatur etiam invocatione nominum *Jesu* et *Mariæ*, signo Crucis, Reliquiis Sanctorum, aut Aquâ benedictâ, Agno, etc.

5° Caveat, ne cum dæmone jocetur, sed potiùs pauca proferat et non permittat ei plura loqui, sed imperet tacere.

6° Caveat etiam, ut advertit *Rituale*, ne ob dictum dæmonis confugiat ad Magos, ut maleficium dissolvant. Jubeat tamen dæmonem dicere, an ibi sit ob maleficium ; et ut signa malefica reddat, vel revelet.

7° Regulariter Exorcismum faciat in Ecclesiâ, januis apertis, nisi honesta adsit causa ut fiat domi, ut dicitur in *Ritual*.

8° Excludat mulieres, pueros et viros otiosos, quorum modica fides expulsioni obstare potest.

9° Repetat pluriès comminationem et verba, quibus observat dæmonem magis angi, semper augendo pœnam.

Demùm advertat exorcista nulla adesse signa infallibilia egressûs ; probabilia tamen signa sunt, si per longum tempus obsessus sit à molestiis immunis ; item, dæmonum confessio, ingens vomitus rerum putridarum, vel halitus valdè fœtidus, item magni clamores qui ibi audiuntur ; item, si obsessus remaneat in terram dejectus et quasi mortuus et similia.

Probabiliùs autem non licet concedere dæmoni, ut invadat aliud corpus hominis, vel bestiæ, ut exeat ab Energumeno, sicut ille promittit, ut censent *Elbel, Bon.*, *Tamb.* et alii contrà *Pal.*, *etc.*

Communiter autem dicunt DD. Exorcismos habere vim infallibilem expellendi dæmones tanquàm *ex opere operato*. Ità *Spor.*, *Sanch.*, *Salm.*, *Elbel.*, *etc.* — Nec obstat

quòd plures Exorcismi effectum non habeant; nam, ut dicunt *Salm.*, semper illi aliquem effectum sortiuntur, si non completè, saltem imperfectè, vires dæmonum attenuando.

CAPUT III.

De Voto.

De Naturâ et Divisione Voti. — De Conditionibus ad Votum requisitis. — De Voti Obligatione. — De Cessatione obligationis Voti.

ARTICULUS I.

De Naturâ et Divisione Voti.

I. Votum *est promissio facta Deo, deliberatè, de bono possibili et meliori.* Ità *S. Thom.*, *etc.* Undè patet quòd Votum sit actus Latriæ soli Deo debitus. Quarè, dùm vovemus quædam Sanctis, sensus est voveri ea Deo in honorem simùl Sanctorum; ut ex communi acceptione Ecclesiæ. Ità *Salm.*

II. Dividitur Votum 1° *In Absolutum* et *Conditionatum.* Illud est quod fit sine ullâ conditione; hoc autem quod fit cum conditione, ità ut, nisi hâc positâ, non exurgat obligatio.

2° In *Solemne et Simplex.* Illud est, quod ut tale acceptatur ab Ecclesiâ, et sunt hæc duo: votum castitatis quod majoribus Ordinibus annexum est, et votum professionis religiosæ. *Simplex* autem votum est omne aliud, quod talem solemnitatem non habet.

3° *In Reale* et *Personale.* Illud est, cùm pecunia, vel alia res externa prætio æstimabilis promittitur: hoc autem, cùm aliqua hominis actio, vel cessatio ab actione. — His aliqui adjungunt *Mixtum* ex utroque, ut si voveas peregrinationem cum oblatione alicujus rei.

Hìc *sciendum* quòd votum solemne reddat personam jure inhabilem ad contractus, vel actus contrà votum, ut ad matrimonium, vel dominium bonorum habendum. Vide infrà *de statu religioso. Simplex* autem votum, v. g. castitatis, (excipio quod in Societate JESU emittitur post Novitiatum) aut ingrediendæ Religionis, etsi reddat contractum, v. g. matrimonii illicitum, non tamen reddit invalidum. — 195.

ARTICULUS II.

De Conditionibus ad Votum requisitis, nempè de Intentione, Deliberatione, et Materiâ aptâ.

§ I. — De Intentione et Deliberatione ad Votum requisitis.

Cùm voti obligatio sit gravissima, requiritur intentio, deliberatio et libertas perfecta, quâ quis liberè et directè in se voluerit promittere, cum animo se obligandi. Ità *DD. communiter*, *Less.*, *Bon.*, *etc.*

Undè:

1° Ætas et usus rationis ad vovendum, ea sufficit, quæ satis est ad peccatum mortale perfecto actu humano et directo in se volitum. — Excipe tamen votum solemne Religionis, quod invalidum est antè certam ætatem. Quarè votum pueri, si illud fuerit emissum antè septennium, non obligat, nisi constet de usu rationis; sed si emissum fuit post septennium, in dubio obligat, quia possessio est pro voto. Si verò

dubium sit utrùm antè, an post septennium emissum fuerit, *probabiliùs* obligat votum.

2° Non obligat votum factum cum semiplenâ advertentiâ, vel deliberatione. Ità *Azor, etc.*

3° In quocumque dubio an defuerit plena deliberatio, valet votum. *Sanch.*, *Suar.*, *etc.;* item in dubio an vovens emiserit votum metu coactus, vel an metus fuerit gravis. *Salm.*, *Bon.*, *etc.* — Secùs in dubio, an materia fuerit honesta, vel possibilis; quia tunc votum nondùm possidet locum. Ità *Pal.*, *Suar.*, *Sanch.* — In dubio autem an voveris, vel an in voto emisso comprehendatur aliquid vel non; vide *Tract. de Conscientiâ, n.* 28.

Nota quòd peccat saltem venialiter, qui levi consideratione emittit vota magni ponderis, et ad ea est obligatus. — 196.

4° Vota facta in metu non incusso ad hoc ipsum ut votum extorqueretur, valida sunt, quia sunt simpliciter voluntaria et deliberata. — Sicut etiam valida sunt vota facta ex metu intrinseco, aut justè incusso. *Salm.*

5° Votum emissum ex metu gravi injustè incusso, invalidum esse, Negant *probabiliter*, *Suar.*, *Sylv.*, *etc.*; excepto voto solemni emisso in Professione Religiosâ; sed etiam *probabiliter* affirmant, *Sanch.*, *Less.*, *etc.*; nisi metus justè illatus fuerit. — 197 (*a*).

6° Votum ex metu levi injusto emissum, esse invalidum affirmant *Busemb.*, *Suar.*, *etc.;* sed *probabiliùs Sanch.*, *Sot.*, *etc.*, negant.

7° Quoàd vota emissa ex errore, si error fuerit circà substantiam materiæ promissæ vel circà conditionem substantialem, vel circà finem, sive rationem formalem, ac motivum vovendi, votum nullum est.

8° Imò, error circà substantiam invalidat votum, etiamsi fuerit concomitans, id est, non dans causam voto: putà, si adhùc errore cognito, tu vovisses; et etiamsi error fuerit quantumcumquè crassus. *Sanch.*

9° Sic pariter, si error qui dedit causam voto, sit circà conditiones quæ substantiam rei non afficiunt, votum est nullum; ut *probabiliùs* tenemus infrà, n. 226.

10° Si error circà conditionem substantialem sit de re parvi momenti, non redditur votum irritum; item, si error sit tantùm circà causam impulsivam, valet votum. — 198.

11° Ad votum non sufficit nudum propositum, licet firmissimum; quia, qui tantùm proposuit, non tenetur præstare sub peccato, nequidam veniali, ut *probabiliter* censent *Sanch.*, *Sot.*, *etc.*; contrà *Less.*, *etc.*, qui contendunt esse peccatum veniale suum propositum negligere; qui autem promisit, obligatur sub peccato, et nisi præstet, agit contrà fidem Deo datam. *Bon.*, *Laym.* — 199.

12° Ad votum aliquandò sufficit promissio implicita, ut patet in susceptione Ordinum sacrorum, ubi, licèt non dicatur, *voveo*, vel *promitto* castitatem, votum tamen hoc fit implicitè, hoc ipso quòd sciens Ecclesiam annexisse iis Ordinibus istud votum, eos suscipit. — 200.

Quæritur 1° An teneatur ad votum qui nescit voti obligationem, et negativè se habet, non explicitè, neque implicitè intendens illam suscipere.

R. — *Affirmant Pal.*, et *Suar.*, quia hic censendus est voluisse promittere juxtà modum et intentionem quam habent alii ritè voventes.

Sed *veriùs negant Sanch.*, *Croix*, *Tamb.*, *Salm.*, *etc.* — *Ratio,* quia nemo obligationem contrahit, nisi velit illam sibi imponere; hic autem nullo modo eam vult suscipere, nec formaliter in se, nec virtualiter in promissione, cùm erret in substantiâ

(*a*) Tale votum nullum est, juxtà probabiliorem sententiam. — II. 23.

judicando talem obligationem voto non esse annexam. — Secùs tamen dicendum, ut benè advertunt *Sanch.* et *Tamb.*, si quis voluerit vovere modo ordinario, quo alii vovent, quia tunc implicitè voluit obligationem contrahere.

Quæritur 2° An teneatur ad votum, qui dubitat an vovendo voluerit se obligare?

R. — *Tamb.* putat *probabile* eum non obligari; — sed dicendum oppositum cum *Croix, Gob.* et aliis *communiter*; quia donec constet de invaliditate actùs, præsumptio est pro illius valore.

Idem dicendum, ut rectè ait *Croix*, contrà *Gobat.*, si quis dubitet an noverit, vel animadverterit voti obligationem, quia ex communiter contingentibus quisque censetur scire et advertere, quòd omne votum obligationem parit illud implendi.

Quæritur 3° Quid si quis dubitet an fecerit votum, vel propositum, sed meminerit se credidisse graviter se peccaturum, si promissionem non implevisset?

R. — Censet *Croix* hunc non obligari, quia saltem votum est dubium, cùm plures rudes adhuc nudum propositum facientes, censeant falsò se ad illud sub peccato teneri.

Sed huic non consentio, et puto hunc censendum verè vovisse et voti contraxisse obligationem; cùm enim jam apprehenderit se peccare non implendo promissum, rectè arguitur illam reverà agnovisse, et sibi imposuisse. — 201.

§. II. — De Materiâ aptâ Voto.

Materia voti debet esse possibilis, et non solùm bona, sed etiam melior quàm oppositum, sive ejus omissio.

Undè:

1° Si quis voverit de re possibili, simùl et impossibili, tenetur tantùm ad partem possibilem si sit divisibilis.

2° Non valet votum, si principale illius sit impossibile, licèt accessorium sit possibile. — Secùs, si è converso. — 202.

3° Invalidum est votum de re vanâ vel inutili, vel indifferente, nisi ex circumstantiis aut fine fiat bona; quia Deo displicet stulta promissio, et hinc eam non acceptat, ac peccat venialiter talia vovens. Ità *Nav., Sanch., etc.* — 204.

4° Invalidum est vovere mala; et qui vovet mortale, peccat mortaliter; qui verò vovet veniale, *probabiliùs* etiam peccat mortaliter, cùm hoc sit blasphemia; sed communiter ob ignorantiam hoc non est nisi veniale. — 205.

5° Invalidum est votum cui adjungitur finis, vel alia circumstantia mala tenens se ex parte rei votæ: ut v. g. vovet quis eleemosynam ad obtinendam vanam gloriam; quia datio eleemosynæ ad talem finem est actio blasphema, quasì Deus peccata promoveat; ideòque non potest esse materia voti. *Caj., Nav., etc.*

6° Validum autem est, etsi ei adjungatur finis, vel alia circumstantia mala, tenens se tantùm ex parte voventis, ut v. g. si quis ex vanâ gloriâ voveat ei se daturum eleemosynam; quia tunc res ista bona est, quam vovet, licèt ipse voveat malè et cum peccato. — 206.

7° Invalidum est, et veniale peccatum vovere bonum quod est impeditivum boni majoris, ut præsertìm sunt vota contrà consilia evangelica; si tamen aliquod bonum per se et absolutè minus, fieret per accidens majus bonum, tunc talia vovere valet. — 207.

8° Votum nubendi, per se loquendo, nullum est, quia cælibatus est Deo gratior. Est *commune.* — Secùs si votum sit emissum ad scandalum, vel honorem puellæ ex obligatione reparandum, vel ad bonum commune.

Quæritur. An qui vovet nubere ob expertam sui fragilitatem teneatur ad votum?

R. — *Prima sententia negat,* quia tale votum esset de se impeditivum majoris boni, nempè ingrediendi religionem, aut servandi cælibatum. Ità *Less.*, *Sot.*, *etc.*

Secunda tamen *sententia, certè et longè probabilior* quam tenent *Bus.*, *Sanch.*, *Viva, Salm.*, *Bonac, etc.*, dicit votum esse validum supposito quòd talis uti aliis nolit remediis; quia in tali casu matrimonium est majus bonum, cùm à Deo concessum sit ad concupiscentiam cedandam ei qui alia remedia meliora suscipere non vult.

Sed *dices* : ergò Subdiaconus vovens castitatem posset nubere, si non posset se continere, cum nubere sit illi melius bonum ?

R. — Ob bonum commune, magìs expedit ut in hoc casu, votum in suo robore maneat, quàm ut Subdiaconus suæ fragilitati consulat. — 209.

Notandum, quòd qui plura vota impossibilia emitteret, servare deberet illorum dignius, alioquin, prius posteriori præfertur. Ità *Laym.*, *etc.* contrà *Sanch.*, qui dicit tunc esse in arbitrio voventis servare quod malit. — 210.

ARTICULUS III.

De Voti Obligatione.

Tanta est obligatio voti, quantam tùm quantitas materiæ permittit, tùm intentio voventis quâ se vel multùm, vel parùm, vel absolutè, vel cum certâ conditione, restrictione temporis, qualitatis obligare velit, designat : ità ut etsi obligatio voti sit juris naturalis, vis tamen ejus pendeat à voluntate et facto hominis tanquàm præviâ conditione, ut tantùm, vel tantùm obliget. Ità *commun.*

Undè :

1° In materiâ levi nemo obligatur sub mortali, quia materia id non permittit, etsi vellet sub gravi se obligare; quia votum est lex particularis, et lex non obligat nisi juxtà materiæ gravitatem, ut diximus de *juramento n.* 173. Undè vovisti recitare quotidiè *Salve Regina*, omittendo semel, iterùmque non peccas mortaliter, quia materia est parva. — 211.

2° In materiâ gravi, etsi quis possit se obligare leviter tantùm, communiter tamen censetur voluisse se obligare graviter, nisi aliundè constet. Undè violans tale votum, peccat graviter ex genere suo.

3° Qui violat votum de re antè præceptâ, debet in confessione addere quòd votum id habeat, si Confessarius nesciat, quia duplex tunc est malitia peccati. Ità *Suar.*, *Less.*, *Sanch.*, *etc.*

4° Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti.

5° Cùm hæres teneatur solvere vota realia defuncti, non tenetur vi voti, sed ex justitiâ : sicuti tenetur alia illius debita, legata, etc., solvere. — 213.

6° Hinc talibus votis debet satisfieri antè legata, sed post debita justitiæ. — 214.

7° Si communitas aliquid voverit, in quod posteri non consenserunt, non tenentur id servare vi voti, sed interdùm ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis.

8° Cùm quis vovet factum alterius, sensus est se curaturum id eo modo, quo licitè potest, v. gr. rogando, persuadendo, etc.; sic parens qui filium devovit religioni, ad nihil aliud tenetur, quàm ut conetur eam filio persuadere. — 216.

9° Vota personalia non implentur nisi per voventem. — Vota realia solvenda sunt ex proprio. Si tamen alius sive rogatus, sive spontè, pro ipso velit solvere, id valet. — 217.

10° Vota conditionalia non obligant, cessante conditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit ut conditio non ponatur : modò id non impedierit dolo, vi, aut malitiâ. — Imò, etsi malitiosè, fraude, dolo, etc., impediverit, adhuc *probabile* esse eum voto non

teneri, habet *Laym.* — Hanc sententiam ego *probabiliorem* puto, quia jàm non impletur conditio, licèt culpâ voventis. Ità *Salm.*, *Pal.*, *Az.*, *Bon.*, *etc.* — At, si dolosè impedias, peccas. *Salm.*, *Laym.*, *Palaus*, *etc.* — 218.

11° Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, illo transacto sive cum culpâ sive sine culpâ, ad nihil tenetur, si dies appositus sit ad finiendam obligationem, ut censendum est in votis personalibus, nisi constet de opposito; ut *communissimè* dicunt *Croix*, *Sot.*, *Pal.*, *Laym.*, *etc.*

12° Secùs, si diem apposuisti tantùm ad sollicitandam impletionem, sicut è conconverso judicandum est regulariter in votis realibus, præcisè, si ille dies nullam habeat magis specialem rationem, quàm alii. Ità *Salm.*, *Suar.*, *Bon.*, *Croix*, *etc.*

Quæritur 1° Utrùm in dubio, an dies sit appositus ad finiendam, vel ad sollicitandam voti executionem, tenearis ad votum pro diebus transactis?

R. — Negat *Diana*; quia, ut ait, vota in dubio non obligant, cùm strictè sint interpretanda. — Affirmant verò generaliter loquendo *Spor.*, *Salm.*, cum *S. Thom.*, *Sanch.*, *etc.*; quia cùm votum sit certum, et dubitetur tantùm de circumstantiâ excusante, possessio stat pro voto.

Sed mihi rectiùs distinguendum videtur, et dicendum, quòd in votis personalibus in dubio non tenearis satisfacere, pro diebus transactis; secùs autem in votis realibus. *Ratio*, quia ex unâ parte, regula firma est, quòd pro eo stet præsumptio, ut docent DD. *communiter*; Vide *Tract. de Conscientiâ*, n° 74. — Ex alterâ parte, *communissima est sententia*, quòd nisi de opposito constet, ut suprà prænotatum est, in votis realibus dies præsumatur appositus tantùm ad sollicitandam obligationem, ut *Salm.*, *Suar.*, *Sanch.*, *etc.*; nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem. — In votis contrà personalibus præsumitur dies appositus ad finiendam obligationem, ut dicunt *Salm.*, *Croix*, *etc.* — 220.

Quæritur 2° An obliget perpetuò votum indeterminatum quoàd tempus, v. g. de Rosario diurno, etc.?

R. — *Affirmativè*, nisi aliud colligatur ex circumstantiis. Ità *Salm.* *communiter.* — Si dubium sit an votum fuerit pro anno, vel mense, non teneris nisi ad minùs. Ità *Salm.*, *Sanch.*, *Suar.*, *etc.*

Quæritur 3° An faciens votum pro tempore indeterminato, peccet mortaliter, si diù differat illud implere?

R. — 1° Certum est, quòd si votum sit in perpetuum obsequium Dei, putà ingrediendi Religionem, et similis rei, peccet lethaliter qui diù differt, si adsit opportunitas implendi, et non excuset rationabilis causa. — *Sanch.*, *etc.*, universaliter loquendo, dicunt esse mortale differre per sex menses.

Justæ autem causæ differendi sunt, si vovens speret dilatione parentes emoliendos. Item, si obstet gravis necessitas spiritualis aut corporalis sororum vel fratrum. Ità *Croix*, *Pal.*, *Ron. Sanch.*, *etc.*

Benè tamen advertunt *Spor.* et *Salm.*, in his casibus sedulò cavendum esse ne dilatio sit nimia, aut periculum adsit votum nunquàm implendi; quod periculum non raro adest in votis Religionis, pro quorum executione Dæmones innumera excitant dissidia et impedimenta.

2° Si autem votum sit in obsequium temporale, scilicet tot jejuniorum, etc., censet *probabile Spor.* cum *Tamb.* quamcumque dilationem non pertingere ad mortale. — Sed *veriùs* dicendum peccare mortaliter eum, qui sine justâ causâ notabiliter votum differt implere, nempè ultrà duos vel tres annos, ut rectè sentiunt *Croix*, *Salm.*, *etc.* — Putat autem *Croix*, quòd si vovisti singulis mensibus confiteri, posses ex causâ differre per duos vel tres dies ultrà mensem. — 221.

Quæritur 4° An ille qui vovit se daturum aliquid, sine certâ quantitate, satisfaciat dando quantùm voluerit?

R. — *Affirmativè* cum *Salm.*, *etc*; modò non det tam parùm, ut videatur potiùs irridere suum votum quàm implere; quia nemo censetur se obligare, nisi ad id, quod commodè potest dare, et communiter est decens. Ità *Suar.*, *Sanch.*, *etc.*

Notandum 1° Quòd in dubio de mente voventis, debet fieri interpretatio secundùm verborum quibus usus est, proprietatem, vel potiùs communem et usitatam acceptionem *Elbel*, *Laym.*, *Salm.* — 222.

2° Quòd vota semper sint interpretanda juxtà benigniorem partem. *Salm.*, *Laym.*, *Caj.* et alii *communiter.*

3° Quòd fractiones votorum sint ejusdem speciei.

4° Quòd si quis voveat disjunctivè rem bonam, vel malam, aut vanam, aut impossibilem, votum nullum est. Si verò utraque pars est materia apta, illa quæ eligitur præstanda est, etiamsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. — E converso, si pereat una pars, aut impossibilis reddatur antè electionem, non teneris ad alteram, nisi tuâ culpâ res pereat, aut fueris in morâ eam tradendi, aut determinandi. Ità *Salm.*, *Sanch.*, *etc.*

Si autem unam partem jam elegeris, negant *probabiliter Pal.*, *etc.*, te posse cum alterâ commutare. Undè, si electa sit pars, cujus materia sit reservata, requiritur dispensatio Papalis. — Affirmat tamen *Tamb.*, *etc.*, et *non minùs probabile* meritò vocant *Salm.* *Ratio*, quia, non obstante electione factâ, votum adhuc remanet disjunctivum, nec per determinationem peractam vovens se privavit libertate alteram eligendi partem.

5° Quòd vovens se per mensem auditurum Sacrum, *probabiliter* non teneatur in Festis audire duo. Sicut *probabile* etiam est hoc, si imponatur à Confessario pro pœnitentiâ. *Salm.*, *Tam.*, *etc.*

6° Quòd vovens se recitaturum Rosarium, satisfacit recitando tertiam partem, quia communiter sic intelligitur. *Salm.*, *Palm.*, *etc.* — Et satisfacit recitando alternatim, quia tale votum obligat instar Officii Divini. *Salm.*, *Tamb.*, *etc.* — Et etiam satisfacit dividendo Decades. *Sanch.*, *Bon.*, *etc.*

7° Quòd vovens jejunium se observaturum, potest comedere lacticinia, ut *Salm.* — Vovens jejunium per mensem, non tenetur in Dominicâ. — 224.

8° Quòd si quis immemor voti, vel pœnitentiæ injunctæ, etc., præstet opus debitum, benè satisfacit voluntate generali quàm quisque censetur habere satisfaciendi priùs obligationibus. Ità *Spor.*, *Sanch.*, *Less.* Sed vide *Tract. de Conscientiâ*, n° 20. — 224.

9° Qui certus est de voto, et habet rationem probabilem tantùm quòd illi satisfecerit, ad illud adhuc tenetur. Vide *Tract. de Concientiâ*, n°s 28 et 29.

ARTICULUS IV.

De Cessatione obligationis voti ab intrinseco et ab extrinseco.

§ I. — De Cessatione obligationis voti ab intrinseco.

Obligatio voti tolli potest ab intrinseco, vel materiæ mutatione, ut si materia antè honesta fiat turpis, indifferens, aut impeditiva majoris boni, ratione novæ circumstantiæ, vel prohibitionis, vel fiat impossibilis absolutè aut moraliter; vel cessatione conditionis à quâ pendebat. — 225.

Quæritur 1° An sit obligatio implendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, quâ prævisâ, quis votum non emisisset?

R.—*Est communis Sententia* apud *Salm.* (Vide dicta n. 187) quòd in omni promissione proùt est etiam votum, mutatio materiæ de se notabilis, obligationem aufert. *Ratio*, quia per mutationem res fit diversa ab eâ quæ est promissa.

Quæritur 2° Sed quid, si nova circumstantia accidat non prævisa, putà, si quis vovisset jejunare omnibus feriis festis, an teneatur ad jejunium in die Nativitatis Christi, quem diem exclusisset, si prævidisset ?

R. — *Affirmant Salm.*, *Nav.*, *Vasq.*, *Sylv.*, *etc.* **Ratio**, quia ad eximendum voventem ab obligatione voti, non est attendendum ad id, quod ipse promisisset, si meminisset, sed potiùs ad id quod actu promisit.

Negant verò teneri ad votum *Molin.*, *Azor.*, *Fagund.*, *etc.* Et hanc sententiam expressè tenet *S. Thomas*, qui docet : « Id liberare à voti vel juramenti obligatione, » quod si à principio notum fuisset, ea fieri impediret. » — *Ratio*, qui tunc intentio se obligandi vel deficit, vel sic interpretatur.

Hæc secunda sententia mihi videtur *non minùs probabilis*, imò fortè *probabilior*, quàm prima. — *Ratio*, quia, superveniente circumstantiâ non prævisâ, quâ votum onerosius redditur, materia voti fit diversa à promissâ. — 226.

§ II. — De Cessatione Voti ab extrinseco, nempè de Irritatione, Commutatione et dispensatione.

PUNCTUM I.

De Irritatione Voti directâ et indirectâ.

I. De irritatione voti directa.

Cùm non debeat violari cujusquam dominium, ac quilibet dominus possit uti suâ libertate, hinc, si potestati dominativæ alterius sit subjecta alicujus voluntas, potest is subditi istius omnia vota, qualiacumque sint, ad suum libitum, sine ullâ causâ validè irritare, directè; hoc est, potest velle, et pronunciare ut illa vota nulla sint, ità ut nullo etiam casu obligatio posteà reviviscat.

Porrò hoc jus provenit ex jure Naturali, et etiam ex jure positivo, quo datur alicui legitima potestas dominativa in voluntatem alterius. Ità *communiter DD.* — 227.

Undè :

1° Pater, sive Avus paternus in ejus defectu, potest irritare quæcumque impuberum vota, sive personalia, sive realia adhuc castitatis et Religionis, etiamsi filius sit doli capax, et etiamsi votum sit de peculio castrensi, vel quasì, ut *Salm.*, *Sanch.*, *Suar.*, *etc.*; quia in tali ætate deficit perfecta deliberatio ad tantam obligationem ; quarè, ad talem defectum natura prospexit, præbendo parentibus facultatem talia vota irritandi. Impubertas autem finitur in masculis anno quarto decimo completo; in feminis, anno duodecimo completo à die nativitatis computando.

2° In dubio an votum sit emissum antè vel post pubertatem, adhuc potest Pater id irritare, quia prævalet ejus potestas.

3° Filiorum puberum non possunt Parentes irritare vota personalia, putà castitatis, etc. nisi præjudicent domesticæ gubernationi, prout vota peregrinationis, etc. Ità *Salm.* cum *S. Thom.*, *etc.*

4° Benè autem possunt irritare, indirectè tamen vota realia puberum in minori ætate, quia in eâ carent ipsi administratione bonorum. — *Excipe*, si votum sit de peculio castrensi, vel quasì; vel si filius exierit è patriâ potestate.

5° Quod dictum est de Patre, dicendum etiam de Tutore respectu pupilli, et de Curatore respectu minoris; et si sint plures Tutores, vel Curatores, quilibet eamdem potestatem habet. *Salm.*, *Sanch.*, *etc.* — 229.

6° Mater potest irritare vota filiorum si sit designata tutrix aut curatrix, et potest quod tutores et cæteri, ut suprà, possunt. Sed si non fuit designata ut tutrix vel

curatrix, et filius careat patre, vel avo paterno, *Sanch.*, *Suar.*, *etc.* putant tunc filium esse suî juris. — Sed oppositum, scilicet, quòd in eo casu incumbat matri esse curatricem, *probabiliùs* tenent *Salm.*, *Tamb.*, *etc.*, quia rationabile est, ut mater, vel avia minori provideat; et ideò benè potest eorum vota, ut curatrix irritare.

7° Negant *Sanch.*, *Suar.*, *etc.* posse matrem vota filiorum irritare, præsente patre, vel tutore; et dicunt matrem, et deficiente matre, avum, vel aviam ex parte matris, posse tantùm vota impuberum irritare, quandò deficit pater vel tutor.

Sed *non minùs probabiliter*, et quidem meritò aiunt *Salm.*, *Ronc.*, *etc.* et asserunt matrem, etiam præsente patre vel tutore, posse irritare vota omnia impuberum, etiam castitatis et Religionis; et etiam vota personalia puberum, quæ præjudicant gubernationi domûs; non verò realia, quorum administratio pertinet ad patrem vel curatorem. — *Ratio*, quia talis potestas, licèt non civiliter, naturaliter tamen etiam est in matre, cui filii tenentur obedire, etsi cum subordinatione ad patrem; ità ut possit pater irritare vota filiorum, contradicente matre; sed non sic mater, contradicente patre. — 230.

8° Vota Religiosorum, quæcumque etiam interna (non tamen Novitiorum, licet suspendantur eorum personalia), etiam sub prædecessoribus emissa, irritare possunt directè, præter Papam (Papa omnia quidem potest directè irritare vota Religiosorum: et Episcopus Monialium subjectarum), Abbates, Guardiani, Priores et Rectores, etiamsi Prælati secundarii, absentibus primariis, ac *probabiliter* etiam Abbatissæ. — Excipitur tamen votum transeundi ad Religionem strictiorem. Hoc votum nec Papa potest irritare. — 233.

Prælatus pariter potest licitè et validè irritare votum subditi, à prædecessore æquali vel inferiore confirmatum, non tamen à Superiore. — 239.

Nota, certum est vota Religiosorum per professionem extingui. — 237.

9° *Probabiliùs* est, saltem extrinsecè quòd vir possit directè omnia vota uxoris irritare, licèt non præjudicent usui Matrimonii, vel prolis educationi, vel gubernationi domesticæ. — Et *Ratio* est quia expedit valdè ad pacem familiæ, ad mutuum amorem fovendum, quòd uxor voluntatem totaliter à viro dependentem habeat, et sic impetus feminarum retundatur. Ità *Sanch.*, *Soto.*, *Sa.*, *Salm.*, *etc.*

10° Potest ergò vir irritare etiam vota castitatis et Religionis ab uxore emissa, et exequenda post mortem viri. Ità *Salm.*, *Sot.*, *Sanch.*, *etc.* — 234.

11° E converso, uxor nequit irritare vota viri, nisi sibi præjudicent, ut votum longæ peregrinationis, etc., vel etiam votum non petendi debitum, ut *probabiliùs* tenent *Spor.*, *Laym.*, *etc.*, contrà *Less.*, *Sanch.*, *etc.*; quia valdè grave esset pudori uxoris cogi semper ad petendum. Talia vota docent DD. *communiter* esse irritanda: at potiùs videntur esse invalida, utpotè de materià ineptà, sicut sentiunt *Salm.* — 235.

12° Si conjuges mutuo consensu voverint castitatem, certè vir eo casu remanet obstrictus suo voto, quod ab uxore non potest quidem irritari. Sic etiam, ait *Sanch. cum communi*, nec virum posse votum uxoris irritare. — At ego non invenio rationem certam, quâ damnare possim Palacium et alios qui contradicunt; nam si vir potest validè irritare votum uxoris, ipso approbante, emissum, cur non poterit, ait *Palacius*, si mutuo consensu ipse etiam castitatis voverit? Attamen, cùm hæc opinio sit contrà *communem*, eam ego sapientibus decernendam remitto. — 239.

13° Non potest vir directè irritare vota ab uxore emissa antè matrimonium, sed benè potest illorum suspendere executionem, quatenùs præjudicant suæ potestati. *Salm.*, *Sanch.*, *etc.*

14° Putat *Sanch.* virum, vel Prælatum posse directè irritare uxoris aut Religiosi vota, de quibus dubitatur an sint emissa antè vel post subjectionem. — Sed pace tanti

Doctoris, oppositum sentio, cùm vota sint certa, et possessio viri, vel Prælati sit dubia. Possunt tamen indirectè irritare talia vota, juxtà dicenda n. 241. — 237.

15° Vota facta tempore subjectionis, possunt adhuc irritari post illud; v. g. quandò filius jàm est pubes; et hæc est *probabilior* sententia, quàm tenent *Salm.*, *Suar.*, *Sanch.*, *etc.* — 238.

16° Dominus potest irritare quæcumque vota realia mancipiorum, nisi illi aliquid de proprio habeant; et personalia quæ Domino præjudicant, proùt Religionis, etc.; non verò castitatis, etc. Ità *Salm.*

17° Vota famulorum nequeunt ab Heris irritari, sed tantùm suspendi possunt pro tempore famulatûs, quatenùs debitis obsequiis præjudicant. *Salm.*, *Sanch.*, *Suar.*, etc. — 240.

18° Vota tamen realia puberum nequit Pater irritare postquàm ipsi emancipati sunt. Nec Prælatus vota Religiosi, si iste non sit ampliùs illi subjectus: nec vir vota uxoris, facto divortio formali. — 238.

Quæritur 1° An vota filiorum, et aliorum subditorum velut Religiosorum, uxorum, etc., donec irritentur, sint valida in iis quæ Superiorum mandatis, aut jurisdictioni non præjudicant?

R. — *Negat prima sententia,* et proindè ea non indigere dicit relaxatione, si sine consensu Superiorum sint emissa; quia tales subditi carent usu voluntatis, cujus dominium est penès Superiores.

Secunda tamen *sententia probabilior* quam omninò tenendam dicunt *Salm.* cum *Caj.*, *Nav.*, *affirmat* valida esse talia vota, sive sint realia, sive personalia, nisi irritentur; quia subditi reverà non carent voluntate, sed eam subjicere debent voluntati Superiorum, si contradicant. — 231.

Quæritur 2° An liceat irritare vota sine causâ?

R. — Certum est prò valore irritationis nullam causam requiri; et *commune* est quòd non sit mortale, ut *Salm.*, *Less.*, etc. — An verò sit veniale? — *Prima sententia affirmat* cum *Bus.*, *Less.* — Sed, de se loquendo, *veriùs* est nullum esse peccatum, quia vota subditorum sub hâc conditione consensûs Superiorum emittuntur; undè obedientia sufficit pro causâ. Ità *Salm.*, *S. Antonin.*, *Sylv.*, etc.

Dixi, *de se loquendo*, quia difficulter aliundè poterit excusari à veniali, vel quia facit actum otiosum, vel quia irrationabiliter profectum alterius impedit, ut rectè ait *Less.* — Sufficit verò quævis causa rationabilis ad excusandum à veniali. — 228.

Quæritur 3° An Superiores, ut Pater, Vir, Prælatus etc., possint directè irritare vota, etsi semel ea ratificaverint?

R. — Certum videtur quòd possint. — Attamen certum est pariter quòd peccant, si irritent sine justâ causâ, tàm ipsi, quàm relaxationem petentes; nisi illa vota positivè non approbaverint, sed tantùm permiserint. Sic autem irritantes, juxtà *probabiliorem sententiam*, solummodò peccant venialiter, modò absit scandalum et contemptus, quia Superior utitur jure suo. — 239.

II. De irritatione voti indirecta.

Si alicui non quidem voluntas voventis sed voti materia sit subjecta, ità ut in hanc jus habeat, is tale votum potest irritare irritatione indirectâ, hoc est, ejus obligationem suspendere, in quantùm suo juri præjudicatur; idque ex lege naturæ docente, quòd nemo possit alteri promittere aliquid in præjudicium tertii. *S. Tho.*, *Suar.*, *Less.* — 241.

Undè, Pater respectu filiorum puberum; uxor respectu mariti; Dominus et Domina respectu famulorum; sic Papa respectu omnium fidelium; sic Episcopi, Principes respectu subditorum; sic Superiores respectu noviliorum; hi omnes et alii ut Tutor, etc., irritare possunt indirectè, quandò vota illis præjudicant. — 242.

PUNCTUM II.

De Commutatione Voti.

Commutatio est ***substitutio alterius operis honesti loco ejus, quod voto promissum erat, sub eâdem obligatione.*** Circà quam, ut licitè fiat, traduntur hæ regulæ :

I. Ad commutationem voti requiritur Auctoritas Ecclesiastica quandò fit in bonum æquale, ut infrà dicitur, n° 244. Auctoritas autem propria sufficit ad commutationem in ***meliùs***, quia in meliori minùs continetur. Est *commune* cum *Salm.*, exceptis tamen votis reservatis. — Voco autem *meliùs* quod est tale in ordine ad utilitatem spiritualem voventis, et Deo gratius. — Tutior est commutatio in frequentiam Sacramentorum. *Sanch.*, *Tamb.* — 253.

II. Ad commutationem voti in *æquale*, requiritur causa, licèt minor quàm ad dispensationem, quia dispensatio planè liberat ab obligatione voti, commutatio verò aliud subrogat. Undè, si fiat in *meliùs*, nulla causa requiritur; si in *æquale* cum auctoritate Superioris, sufficit major in illud propensio, vel minus periculum transgrediendi; si verò dubitatur an sit *æquale*, sufficit notabilis molestia in implendo. — 245.

Undè :

1° Quamvìs oratio sit absolutè melior jejunio, non licet tamen propriâ auctoritate hoc in illam commutare, quia hìc et nunc potest jejunium esse Deo gratius, ut potè utilius ad bonum spirituale hujus hominis. *Less.*, etc.

2° Omnia vota personalia propriâ auctoritate commutari possunt in votum Religionis: imò, ipso jure omnia vota realia sic mutantur in professione. Ità *S. Thom.*

3° Qui habet facultatem dispensandi etiam delegatam, ut *veriùs* sentiunt *Laym.*, *Less.*, etc., habet etiam commutandi; non tamen contrà : quia commutatio est pars dispensationis; qui autem potest majus, etiam minus potest. — 246.

4° Opus personale commutari potest in reale; et è converso; et perpetuum in temporale. Rectè autem *Elbel* monet Confessarium, ut conetur talia opera voto substituere, quæ pœnitenti videantur magis utilia et non nimìs difficilia. — 247.

5° Si votum commutatum est *in minus* vel *æquale*, procùl dubio potest adhuc eligi primum opus. Est *commune apud Salm.*, etc. — Sed si commutatio facta sit in *melius* cognitum et acceptatum, tunc *Suar.*, etc., *negant* posse voventem redire ad primum. — Sed *probabiliùs* id concedunt *communiter Less.*, *Sanch.*, *Laym.*, *Tamb.;* quia commutatio fit in favorem voventis. — 248.

6° Factâ voti commutatione, etiamsi res subrogata fiat impossibilis culpâ voventis, vel si ipse eam non impleverit, non tenetur ad primam. Ità *Sanch.*, *Laym.*, *Suar.*, *etc.* — Hoc tamen non currit, si commutatio fiat auctoritate propriâ. Hoc certum est — 240.

Quæritur 1°. An votum possit propriâ auctoritate commutari in opus evidenter *æquale ?*

R. — Adest duplex sententia. — *Prima probabilior negat*, ex *S. Thom.* qui sic habet : « Quia commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque consensu ejus » qui vicem Dei gerit in terris, scilicet Prælati. » Deindè, quia, suppositâ promissione, magìs gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei præstando potiùs rem promissam, quàm aliam æqualem. Ità *Sanch.*, *Caj.*, *Covar.*, *Sot.*, etc.

Secunda tamen *sententia*, quam tenent *Elbel.*, *Tamb.*, *Sa.; Bon.*, etc.; *affirmat.* — *Ratio*, quia præsumitur Deus acceptare opus quoàd substantiam æquale, ob benignitatem divinam, saltem ut hilariùs ei oblatio præstetur.

Ego autem puto non recedendum à primâ sententiâ; ratio enim allatâ à *S. Thomâ* valdè urget. Saltem ratio illa concludit pro opere *æquali.* — 244.

Quæritur 2° An si commutatio fiat *in minus*, sine justâ causâ, sit non solum illicita, sed etiam invalida?

R. Prima sententia, cum Sanch., Tamb., dicit esse validam, modò suppleatur defectus. — *Secunda* verò *sententia* dicit esse invalidam, sicut invalidam esse dispensationem sine justâ causâ docet *S. Thom.* — Utraque est *probabilis.*

In dubio autem an causa commutationis fuerit sufficiens vel non, docet *S. Thom.* posse voventem acquiescere judicio commutantis. — 245.

Quæritur 3° An habens facultatem tantùm commutandi, possit commutare in opus aliquantulùm minùs?

— *Prima sententia* quam *satis probabilem* rectè vocant *Salm.*, *affirmat*, modò excessus non sit notabilis.

Secunda verò *sententia* tenet faciendam esse commutationem in rem *æqualem*, æqualitate tamen morali, non mathematicâ, ità ut parva credatur esse differentia, et nullus excessus manifestè appareat. — Et sic sententia hæc reverà cum primâ conciliatur. — 247.

In quâ æstimatione, ait *Caj.*, non negligenda sunt concomitantia; v. g. in voto peregrinationis habenda est ratio laboris, expensarum, etc. — 246.

Quæritur 4° An habens facultatem commutandi vota pro aliis, habeat etiam pro se?

R. — *Affirmativè*, sicut de facultate dispensandi docent *communiter Sanch.*, *Bonac.*, *etc.* — 249.

PUNCTUM III.

De Dispensatione Voti.

Dico I. Dispensatio *est absoluta obligationis voti condonatio, nomine Dei facta.* Ad hanc, ut valeat, justa causa requiritur.

Hinc monet *Inn. III*, tria attendenda esse in dispensatione votorum. 1° Quid liceat secundùm æquitatem. 2° Quid liceat secundùm honestatem. 3° Quid expediat secundùm utilitatem. — Ex quo ait *Elbel*, tùm dispensandum in voto, quandò illud vergeret in ruinam, aut laqueum animæ ob perplexitatem; vel quandò speratur major utilitas spiritualis. — 250.

Quæritur 1° An valida sit dispensatio, si Superior malâ fide dispenset, judicans non subesse causam, et causa reverà existat?

R. — Vide *Tract. de Legibus n.* 181, ubi sententiam affirmativam ut probabiliorem tenuimus.

Quæritur 2° An valida sit dispensatio, si bonâ fide credatur adesse justa causa quæ reverà non sit?

R. — Si bonâ fide credatur adesse justa causa quæ reverà non sit, *Sanch.*, *Less.*, *Salm.*, *etc.*, tenent validam esse dispensationem; quia talis censenda est voluntas divina, ne conscientiæ anxietatibus vexentur.

Oppositum tamen censeo cum *Pal.*, *etc.*, si posteà certò comperiatur non adfuisse causam, vel non sufficientem; quia adest principium certum quod in lege Superioris invalidè dispensat inferior sine sufficienti causâ.

Secùs autem dicendum puto, si dubium sit an adfuerit causa, vel an sufficiens: tùm quia in dubio tunc stat pro valore dispensationis; tùm quia in eo casu urget ratio primæ sententiæ, nempè quòd esset res nimìs scrupulis obnoxia, si homines post obtentam dispensationem, inquirere tenerentur de ejus valore. — 251.

Quæritur 3° Quænam sint causæ sufficientes ad dispensationem?

R. — Causæ sufficientes ad dispensationem sunt sequentes:

I. Bonum Ecclesiæ, vel commune Reipublicæ, vel familiæ, vel profectus voventis.

II. Periculum transgressionis ob indispositionem particularem voventis, vel ob communem fragilitatem hominum.

III. Magna difficultas in executione, non solùm si non fuit prævisa, ut dicunt *Sanch.*, *Pal.*, *Suar.*; sed etiam si prævisa fuerit, ut censent *Salm.*, *Tamb.* Tùm quia tunc etiam adest periculum transgessionis; tùm quia res multò difficilior apprehenditur dùm instat executio, quàm dùm deliberatur. Et etiamsi talis difficultas ortum habeat ex fragilitate voventis, ut *Suar.*, *Pal.*, *Laym.*

IV. Si vovens vexetur magnis scrupulis. Ità *Salm.*, *Sanch.*, *etc.* 252.

V. Si votum emissum sit immaturè, scilicet cum nimiâ facilitate, vel ex imperfectâ deliberatione, vel sine perfectâ libertate. *Sanch.*, *Caj.*, *Pal.*, *Suar.*, *etc.* Ob hanc rationem in votis impuberum sine aliâ causâ potest absolutè dispensari sine aliquâ commutatione, ut *Sanch.*, *Tamb.*, *Pal.*, *etc.*

VI. Si votum sit emissum ob metum levem, incussum ab extrinseco. *Sanch.*, *Pal.*, *etc.*

VII. Quandò imperfecta deliberatio, aut libertas in vovendo processit ex tristitiâ, sive metu intrinseco naufragii, mortis, vel alterius mali, quia tunc immaturè vota fieri solent, et ideò potest in eis dispensari sine commutatione. — Si autem constaret maturam adfuisse deliberationem, tunc dispensationi admisceatur aliqua commutatio. Sicut etiam fieri debet, si cesset causa impulsiva voti. Ità *Salm.*, *Pal.*, *Sanch.* et *Tamb.* — 253.

Quæritur 4° An in voto redundante in utilitatem hominis, possit dispensari, aut illud commutari sine ejus consensu?

R. — 1° Si votum nondùm à tertio est acceptatum, *communissima est sententia* posse id commutari; ut *Elbel.*, *Sanch.*, *Caj.*, *etc.* — 2° Si promissio fiat soli Deo dandi aliquid pauperibus indeterminatis, tunc semper commutari potest; ut *Sanch.*, *Suar. Lugo.*, *etc.* — 3° Si è converso promissio facta sit in utilitatem solius hominis, et sit acceptata, nullatenùs sine ejus consensu revocari potest, ut diximus suprà, n. 192.

Quæritur 5° An votum *principaliter* emissum in honorem Dei, sed *secundariò* seu minùs principaliter etiam in favorem alicujus tertii determinati, putà talis Ecclesiæ vel pauperis, possit commutari, postquàm ab his sit acceptatum, sine eorum consensu?

R. — *Negant Elbel.*, *Less.*, *Sanch.*, *etc.*; quia tunc jus acquiritur Ecclesiæ acceptanti, aut pauperi. — Alii tamen, ut *Sporer*, *Viva*, *Fagund.*, *etc.*, dicunt *satis esse probabile* quòd benè potest tale votum commutari auctoritate Prælati, vel propriâ, etiam post acceptationem. — Ratio hujus sententiæ est, quia hæc vota *principaliter* diriguntur in Deum, in finem *cujus*: et pauper est solùm finis *cui*, minùs principalis, sive accessorius qui finem principalem sequi debet. Hinc, Deus est tota causa promissionis, et per accidens se habet quòd acceptaverit pauper.

Notandum 1° Quòd talis simplex promissio facta homini, etiam acceptata, etsi obligaret, non obligaret tamen sub gravi, juxtà *valdè probabilem sententiam Salmanticensium*, ut fusiùs dicemus *in Tract. de Contr. n.* 720.

2° Quòd idem quod dictum est de voto, dicendum est de juramento *principaliter* emisso in honorem Dei, quòd possit relaxari ab Episcopo sine consensu partis.

3° Sed quòd hoc intelligitur de solâ promissione gratuitâ: secùs verò dicendum, si pars acceptans se ad aliquod onus obligaret in commodum promittentis, tunc enim, cùm intercedat ibì contractus onerosus utrimquè obligatorius, promissio, et consequenter juramentum non potest remitti promittenti, nisi altera pars consenserit, juxtà legem contractùum. — 255.

Dico II. Potestas dispensandi convenit omnibus Prælatis qui habent jurisdictionem in foro externo, vel previlegium. *Less.*, *Sanch.*, *etc.*

Undè :

1° Dispensare possunt sequentes : 1° Papa respectu omnium fidelium in omnibus votis. — 2° Episcopus respectu suorum subditorum ; non autem Parochus, quia tantùm habet jurisdictionem fori interni. — 3° Prælati Regulares exempti respectu suorum Religiosorum, et novitiorum : idque circà vota quæ vel in seculo, vel etiam in novitiatu fecerunt (*a*). Non autem Prælati non exempti, neque Abbatissæ, neque Pœnitentiarii, neque Vicarii Episcopi, nisi facultas specialiter eis delegetur. — 256.

2° In votis autem Religiosorum dispensari potest à suis Prælatis, etsi fuerint emissa cum licentiâ ipsorum ; et etiamsi fuerit votum transeundi ad strictiorem Religionem, si utiliùs noscatur Religiosum manere in suâ. Sicut posset etiam Episcopus cum suis subditis dispensare in voto ingrediendi arctiorem Religionem, voto Religionis quoàd substantiam relicto ; cum nullo jure talis dispensatio inveniatur reservata. Ità *Less.*, *Sot.*, *Sanch.*, *etc.*

3° Facultas autem dispensandi potest à dictis Prælatis delegari etiam simplici Clerico tonsurato. — In votis tamen substantialibus, vel ipsis annexis, proùt voto non edendi carnes, etc. Quæ solent emitti in aliquibus Religionibus, nequit dispensari nisi à Pontifice.

4° Præterea in votis Novitiorum, si non sint reservata, potest dispensari tùm à Prælatis Religionis (vide superiùs), tùm etiam ab Episcopo proprio. *Sanch.*, *Pal.*, *etc.*

5° Imò ex *communi DD.* cùm *Less.*, *Nav.*, *Sanch.*, *etc.* omnes Confessari Regulares possunt dispensare in votis quorumcumque Fidelium, intrà et extrà Confessionem (nam minimè requiritur ut qui facultatem habet, dispenset in Confessione) : et hoc ex diversis privilegiis Pontificiis.

6° Eamdem facultatem habent Legati à latere, et Nuncii in Provinciâ sibi commissâ : item Capitulum, Sede vacante, et Abbates Episcopalem jurisdictionem habentes. — 257.

Quæritur An Papa possit dispensare in votis solemnibus ?

R. 1° Quoàd Clericos in sacris benè *probabiliter* potest in voto castitatis (*b*), cùm *satis probabiliter* hoc votum sit jure Ecclesiastico tantùm sacris Ordinibus annexum. (Vide *de sacramento ordinis*, n. 807.) Ità *S. Thom.*, *Salm.*, *etc.*

2° Quoàd Religiosos, *Negant*, *Sot.*, *etc.*, quia vota hæc sunt essentialiter annexa statui Religioso de jure Divino. Sed *probabiliùs et communiùs affirmant S. Thom.*, *Salm.*, *S. Antonin*, *Suar.*, *Less.*, *etc.* *Ratio*, quia rectè censetur hoc Pontifici concessum, cui concessit Deus totius Ecclesiæ regimen.

Notandum quòd qui habent facultatem dispensandi sive ordinariam, sive delegatam, quamvìs nequeant vota propria irritare, quia nemo potest emittere votum sub conditione sui consensûs, benè possunt in eis secum dispensare, cùm sit actus jurisdictionis voluntariæ. Ità *Less.*, *Croix.*, *Laym.*, *Suar.*, *Sanch.*, *etc.*

Dico III. Suprà dicti omnes *Papâ* inferiores, possunt dispensare in omnibus votis, exceptis quinque soli *Papæ* reservatis, scilicet, voto castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Jacobum Compostellam, et ultramarina, sive in Terram sanctam. *Bon.*, *Less.*, *etc.*

(*a*) Saltem possunt suspendere illa quatenùs præjudicant novo vitæ statui. h. n. 12.
(*b*) Modò sit causa urgentissima. Dicitur *Clericorum*, sed non Sacerdotum, ut vult *communis sententia*. h. 50.

Quoàd vota reservata plura sunt notanda; et quidem:

1° Facultas dispensandi in his votis non intelligitur concessa à Pontifice, nisi adsit concessio specialis, vel saltem generalis per clausulam, quia talis facultas expressè conceditur.

2° Episcopi et similem juridictionem habentes possunt rectè dispensare in votis reservatis in urgenti necessitate, putà, si non sit facilis accessus ad *Papam*, et in morâ sit periculum gravis damni, vel spiritualis, proùt violationis voti, scandali, rixarum, aut alius peccati; vel periculum temporalis proprii aut alieni, nimirùm gravis infamiæ mulieris et similium. Ità *Less.*, *Sanch.*, *Bon.*, *Suar.*, *Sylv.*, *etc.*

3° Prædicta facultas quæ *probabiliter* conceditur Episcopis, et aliis quibus ab ipsis communicata est potestas dispensandi in votis reservatis, urgente necessitate, non conceditur Confessariis in Jubilæo habentibus à Papa facultatem dispensandi in votis simplicibus.

4° Dispensatio præfata non est concedenda, nisi quatenùs necessitas obliget; undè si sufficiat ut suspendatur votum, non potest dispensari.

Quæritur 1° Quandonàm prædicta quatuor vota non sunt reservata?

R. — Prædicta vota minimè sunt reservata in sequentibus casibus:

I. Si sint emissa sub obligatione levi.

II. Si sint emissa ex metu etiam levi, ab alio incusso, quia tunc non sunt facta cum plenâ libertate.

III. Si votum non sit perfectum ex parte materiæ, et ideò non est reservatum votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum, neque servandæ virginitatis, si intendatur tantùm conservatio illius, secùs si abstinentia ab omni actu venereo, neque votum castitatis pro aliquo tempore, neque votum emittendi votum castitatis aut religionis vel suscipiendi ordines sacros; quia non est votum castitatis factum, sed faciendum. Ità *Laym.*, *Suar.*, *etc.*; neque votum servandæ castitatis conjugalis. Ità *Salm.*, *Sanch.*, *etc.*

IV. Non est reservatum votum religionis non approbatæ; nec votum peregrinationis Romam, etc., si non sit emissum solâ devotionis causâ, et præcisè illorum locorum.

V. Quamvìs vota sint reservata, non sunt tamen reservatæ circumstantiæ ipsorum putà peregrinandi mendicando, ingrediendi religionem arctiorem; potest enim Episcopus dispensare ut is ingrediatur laxiorem; item, si votum sit ingrediendi statìm, potest Episcopus cum causâ dispensare, ut differatur ingressus.

VI. Nec est reservatum votum disjunctivum, putà Religionis aut jejunii, saltem, si non elegerit partem reservatam, ut *Sanch.*, *Less.*, *Laym.*, *etc.* — 258.

Quæritur 2° An juramentum castitatis, sive Religionis sit reservatum pariter ac votum?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima sententia affirmat* cum *Less.*, *Laym.* — *Secunda sententia distinguit*: si juramentum includat votum, seu promissionem obligatoriam ergà Deum, dicit illud esse reservatum; secùs, si non includat. — *Tertia sententia congruentiùs loquitur* et tenet quòd minimè sit reservatum tale juramentum et si fortè sit in ipso votum inclusum, votum equidem erit reservatum, sed non juramentum. — In dubio autem an adfuerit tale votum, jàm communis est regula quòd votum dubiè emissum non obliget. — 259.

Quæritur 3° Utrùm, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit?

R. — *Affirmant Azor*, et alii. — Sed *communiter* et *probabiliùs negant Less.*, *Sanch.*, *etc. Ratio*, quia licèt materia subrogata habeat idem vinculum voti, sed cùm non sit reservata, secum minimè trahit reservationem, quæ primæ tantùm addicta est.

Quæritur 4° An votum conditionale castitatis etc. sit reservatum?

R. — 1° Si conditio sit de præterito, vel de præsenti, certè votum remanet reservatum; quia tunc reverà non dicitur conditionale, sed absolutum, cùm conditio non suspendat obligationem. Idem dicendum, si conditio sit de futuro necessario, quæ habetur ut non apposita; vel etiam de futuro contingente, quòd sit commune, v. g. *si vixero; si potero, etc.* — Item, si conditio apponatur animo suspendendi non obligationem, sed executionem voti, v. g. *voveo me ingressurum religionem si vigesimum annum attigero, etc.*

2° Certum est quòd si conditio nondùm sit impleta, potest in voto dispensari à quocumque habente facultatem ordinariam, quia reservatio intelligitur de obligatione consummatà; est *commune cum Salm.* — 260.

3° Si conditio est de futuro, et jàm impleta, adest duplex sententia *probabilis.* — *Prima affirmat,* sive votum sit conditionale, sive pœnale. — *Secunda sententia* dicit reservatum quidem esse votum conditionale, non autem pœnale. — *Tertia* vero *sententia valdè probabilior* docet omnia vota sive conditionalia, sive pœnalia non esse reservata. *Ratio* quia votum, ut sit reservatum, debet procedere ex perfecto et solo affectu ad rem promissam. Sic enim reservatio intelligenda est. Votum autem pœnale tale non est ut patet; neque votum conditionale, ubì conditio præfertur rei promissæ, et ideò principalis affectus magìs est ad conditionem. — 261.

Quæritur 4° Utrùm cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci, ubì reperiuntur in votis et juramentis?

R. — *Probabiliùs* negatur cum *Sanch.* et aliis *communiter*, nisi animum saltem habeant manendi ibì per majorem anni partem. — Vide *Tact. de leg. n.* 158. ubì *satis probabile est* peregrinos fieri verè subditos Superioris illius loci ubì sunt, etiam si per breve tempus ibì commorentur. — 262.

TRACTATUS VIII.

DE TERTIO PRÆCEPTO DECALOGI.

De Obligatione Festa sanctificandi. — De Abstinentià ab operibus servilibus. — De His quæ præcipiuntur in diebus festis.

CAPUT I.

De Obligatione Festa sanctificandi.

Præceptum hoc, quatenùs vult tempus aliquod sanctificari, sive impendi cultui Divino, est naturale, et adhuc obligat: quatenùs verò tempus ad id designatur die Sabbati, est cæremoniale, et in novo Testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesià designatus dies Dominicus, et Festi, præscriptusque modus colendi, ut quædam opera illis diebus fiant, quædam non; hæc prohibentur, illa præcipiuntur. *Bon.*, *Laym. ex D. Thom.* — 263.

Quæritur 1° An hoc præcepto præcipiatur cultus Dei etiam interior?

R. — *Affirmant Scotus, etc.* — Sed communissimè *negant S. Antonin, Sanch.*, *Salm.*, *Bon.*, *etc.* ex *D. Thom.* et ex *Cath. Rom.*

Quæritur 2° An hoc præceptum sit affirmativum, vel negativum?

R. — Esse affirmativum, dùm non obligat semper, et ad semper. *Suar.*, *Sanch.*, *Pal.*, *etc.* — 264.

Quæritur 3° An observantia diei Dominici sit de jure Naturali sive Divino, vel tantùm Ecclesiastico?

R. — *Prima sententia asserit* eam esse de Divino. — Sed *longè probabilior*, et *communis* est *secunda sententia*, quòd sit de jure Ecclesiastico, ex *Catechismo Rom.* et *ex S. Thom.* — Ideò observantia Dominicæ ab Ecclesiâ mutari, et in eâ dispensari potest; quamvìs in hoc dispensari non possit ut nullus sit dies festivus cultui Divino deputatus. Licèt sit de jure Divino et Naturali, ut designetur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum, determinatio tamen hujus cultùs, et dierum quibus conferendus est, fuit à Christo dispositioni Ecclesiæ relicta: ità ut posset *Papa* decernere ut observantia Dominicæ duraret tantùm per aliquot horas, et quòd licerent aliqua opera servilia. — Et ideò præceptum hoc, quoàd exhibitionem cultùs, est quidem Divinum, sed, quoàd determinationem cultùs et temporis, est Ecclesiasticum. — 265.

Quæritur 4° An Episcopi possint pro suis Diœcesibus Festa indicere?

R. — *Probabiliùs* est quòd possint. — Sed requiritur consensus Cleri, et populi. *Az., Bon. etc.* — *Notandum* tamen 1° quòd sufficit si Clerus et Populus non contradicant. — 2° Quòd licèt Episcopus, illis contradicentibus, nequeat Festa indicere perpetua, possit tamen unâ, vel alterâ vice.

Quæritur 5° An Episcopi possint Festa instituere in honorem Sanctorum tantùm beatificatorum?

R. — *Affirmant Suar, etc.* — Sed *veriùs negant Sanch., etc.* — 266.

Quæritur 6° A quonam tempore incipiat obligatio diei Festi?

R. — *Probabiliùs* incipit à mediâ nocte ad aliam: talis enim est usus hodiernus Ecclesiæ Romanæ. Verum est tamen, quòd possint institui Festa usque ad meridiem, aut noctem. — 267.

Quæritur 7° Quinam teneantur observare Festa?

R. — Omnes Fideles rationis compotes, id est, circà finem septennii. Ità *ex communi Croix, Salm.* — Hinc pueri, qui antè septennium certò pervenerint ad usum rationis, tenentur, ut censent *probabiliùs Suar., Nav., Az., Salm.*; quia lex ista obligat omnes qui ad annos discretionis perveniunt. — Contrà verò, non tenentur, si post septennium adhùc usu rationis carerent.

Sed non immeritò sententiam oppositam *probabilem* putant *Elbel, etc.*, nempè pueros antè septennium, etiamsi usum rationis acquisierint, non teneri ad leges positivas, quia istæ non obligant nisi secundùm communiter contingentia.

Post septennium verò, in dubio rationis adeptæ pueri certè tenentur ad omnes leges, quia tunc sine dubio præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione. *Elbel, Sanch., Bon., etc.*

Nota. Qui simùl esset cæcus, mutus et surdus non teneretur adesse Missæ, quia non posset præstare moralem assistentiam; secùs, si tantùm sit cæcus, vel surdus. — 270.

Quæritur 8° An hoc præceptum obliget sub gravi?

R. — *Affirmativè*, ex prop. 52, ab *Inno. XI* damnatâ, quæ dicebat: « Præceptum » servandi Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus. »

Quæritur 9° Ad quid obliget hoc præceptum?

R. — Ad audiendum Sacrum, et abstinendum à servilibus, de quibus infrà. — 268.

CAPUT II.

De Abstinentiâ ab operibus servilibus.

De Operibus in die Festo prohibitis. — De Causis excusantibus in operibus prohibitis.

ARTICULUS I.

De Operibus in die Festo prohibitis, servilibus et forensibus.

§ I. De Operibus servilibus.

Triplex genus operum dantur communiter ab AA. — Alia sunt opera *corporis*, ut fodere, suere, etc. Et hæc dicuntur *Servilia*, quia à servis fieri solent.

Alia sunt opera *Animæ*, quæ ab Animâ præcipuè procedunt, et ad animum excolendum spectant, ut legere, docere, canere, organa pulsare, etc. Et hæc dicuntur *Liberalia*, quia à liberis exercentur.

Alia denique sunt *Media*, seu *Communia*, quæ à liberis et servis promiscuè exercentur, ut iter facere, venari, etc. *Laym.*, *Bon.*, *etc.*; quibus prænotatis:

Dico: Die Festo prohibentur omnia opera servilia. Ità DD. *Communiter.* — 272.

Quæritur 1° An impertinens sit ad rationem operis servilis, utrùm fiat ex lucro, an ex recreatione?

R. — *Affirmativè.* — Idem dicendum sive opus fiat hâc, vel istâ intentione piâ, vanâ, et turpi. — Impertinens quoque est, sive fiat cum defatigatione et labore, sive non; sive brevi, sive longo tempore, etc., quia nihil horum mutat naturam operis. — Undè servile non est, ideòque nec prohibitum, in Festo ludere, choreas ducere, instrumenta musica pulsare, etc. *Nav.*, *Tol.*, *Laym.*, *Suar.* — 274.

Quæritur 2° Utrùm licitum sit in die festo itinerari pedibus, equo, vel curru?

R. — *Negant Caj.*, *Syl.*, *etc.* — At *affirmandum est ex communi* cum *Bus.*, *Viva*, *Elbel*, *Salm.*; et sententia opposita nunc relinquenda est ut antiquata. — 275.

Quæritur 3° An liceat ducere currus, vel jumenta onusta die festo?

R. — Triplex est sententia. — *Prima* tenet hoc esse per se opus servile, præciso labore. Ità *Bus.*, *Bon.*, *S. Antonin*, *Nav.*, etc.

Secunda sententia tenet hoc non licere sub gravi, non autem per se, sed ratione laboris, si is esset gravis in imponendis, aut levandis oneribus; secùs, si labor esset modicus. Ità *Croix*, *Tamb.*, *Sanch.*, *etc.*

Tertia sententia probabilior, saltem hodiè, quam tenent *Viva*, *Ronc.*, *Salm.*, cùm aliis, censet omninò licitum esse, non solùm iter inceptum continuare, sed etiam inchoare. *Ratio*, quia in tali labore muliones non insumunt tempus notabile: et si aliquando sit notabile, excusatur vel ob evitandum grave damnum, vel ob publicam utilitatem, vel deniquè quia adest universalis consuetudo; quam adesse meritò asserit *Mazz.* Idemque ait de nautis. — 276.

Quæritur 4° An liceat in Festis molere?

R. — Concedit *Sanch.*, si sit mola quæ agitur aquâ, vel vento; non autem si agatur bestiis, et in quâ requiritur magnus labor et occupatio. — Ex quâ doctrinâ *satis probabiliter* inferunt *Tamb.*, *Croix*, quòd quandò cooperatio et applicatio hominis est modica, non sit illicitum, saltem graviter, etiam cum bestiis molere. — 277.

Quæritur 5° An docere, scribere, canere, etc., sint servilia, si fiant ob lucrum?

R. — *Affirmant Abul.*, *Az.*, *etc.* quia licèt tales actiones sint liberales, ex lucro tamen fiunt serviles. — Sed tenendum est oppositum *ex S. Thom. cum Sol.*, *Nav.*, *Suar.*, *etc. Ratio*, quia intentio operantis non potest opus mutare. — 278.

Quæritur 6° An transcribere sit opus servile?

R. — *Affirmant Caj.*, *Nav.*, *Sanch.*, *etc.* — Sed *negant communissimè, et probabiliùs Elbel.*, *Ronc.*, *Suar.*, *Salm.*, *Bon.*, *Sa.*, *etc.*; quia transcribere, sicut scribere, ordinatur ad mentem instruendam. — Et ideò *Elbel.*, *Viva* notant licere etiam transcribere notas musicas, et rationes, et etiam characteres componere; sic etiam *Laym.*, *Bus.*, *Maz.*, *etc.* — 279.

Quæritur 7° An pingere sit opus servile?

R — *Prima sententia negat,* cum *Lopez.*, *Syl.*, *Suar.*, *etc.* — *Secunda* tamen *communior affirmat*, quia non potest dici actio liberalis, cùm non tendat ad mentem instruendam, ut tendit scriptura, sed solùm ad assimilandas imagines rerum.

Hoc tamen non obstante, *Laym.*, *Viva.*, *Elb.*, *Holzm.*, *Ronc.*, *etc.* admittunt primam sententiam esse *probabilem*, modò id fiat sine magno apparatu, scilicet, colores miscendo, tabulas dolando, etc. *Ratio*, quia licèt pingere requirat operationem materialem, non videtur tamen propriè posse dici actio servilis; imò potiùs dicenda videtur liberalis: nam, sicut scriptura exprimit conceptus internos, ità pictura exprimit imagines rerum.

Negari ergò non potest, prædictam opinionem *satis esse probabilem* : nam, etsi non constaret, quòd pingere sit opus liberale, nec etiam constat esse servile; quod utique constandum fore videtur, ut possit dici prohibitum. *Probabiliùs* enim videtur esse actio saltem *media* et *communis* servis et liberis, dùm sæpè communiter observamus nobiles viros non erubescere hanc operationem pingendi addiscere, et exercere. — Saltem non sunt dimittendi sine absolutione, qui hanc opinionem ut *probabilem* sequuntur. — 280.

Quæritur 8° An sit opus servile delineare, retrahere imagines vel exemplaria acu, ut solent feminæ?

R — *Communiter* admittunt hoc non esse opus servile *Spor.*, *Maz.*, *etc. Ratio*, quia hæc magìs referuntur ad exercendum ingenium quàm ad operandum. — Excusant *Az.*, *Sylv.*, *etc.* puellas acu pingentes, ut addiscant. Sic etiam *Pal.*, *Sa.*, *etc.*

Quæritur 9° Quid sentiendum de arte sculptoriâ?

R. — *Communiter*, saltem in æstimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. — 281.

Quæritur 10° An venatio, aucupatio et piscatio sint opera vetita diebus Dominicis et Festis?

R. — Adest duplex sententia. — *Prima* affirmat. — *Secunda probabilior et communior negat esse* prohibita, etsi fiant causa lucri; vel quia non sunt opera servilia, ut tenent *Laym.*, *etc.*; vel quia saltem excusantur à consuetudine, ut rectè tenent *Holz.*, etc.; modò, intellige, hæc fiant sine magno labore, aliàs frustrà videretur Pontifex dispensasse in piscatione halecum. — 283.

§. II. — De Operibus Forensibus.

In diebus Festis prohibentur quædam opera non servilia, quæ dicuntur forensia, ut sunt placitum, judicium ad mortem, vel pœnam, et strepitus omnis judicii, id est, actiones, quæ ad decisionem causarum tàm civilium quàm criminalium, tàm Secularium quàm Ecclesiasticarum spectant; ut formatio processûs, citatio partis, et sententiæ prolatio, sive executio; nisi aliter requiratur necessitas, aut pietas. Ità *communiter* DD. — 284.

Quæritur 1°. An nundinæ et mercatus prohibeantur in diebus Festis?

R. — Nundinæ universales ex consuetudine jàm permittuntur, et alicubì etiam nundinæ particulares in quàvis hebdomadâ. Ità *Viva.*, *Pal.*, *Salm.*, *Sanch.*, *Croix*, *etc.* Emptiones autem mercium certè sunt vetitæ à jure Canonico, ut ait *Sanch.* At ubì est contraria consuetudo excusantur. Consuetudo enim, ait *Mazz.*, in hoc magnâ ex parte legem abrogavit.

Hinc, notant *Salm.*, *etc.* permitti in Festis vendere poculenta et esculenta, etsi ad gulositatem. — Item vendere calceos, candelas et similia, quorum pretium jàm æstimatum sit. Item, vendere domum, equum, merces, etiam præsentes, et quamvìs in hoc multum tempus impendatur; tùm quia sic fert timoratorum usus; tùm quia Ecclesia tantùm venditiones in publicis officinis prohibuit ratione scandali (a). Ità *Salm.*, *Sanch.*, *Nav.*, *Croix.*, *Pal.*, *Tamb.*

Quæritur 2° An nomine mercatûs vetentur in diebus Festis locationes, negotiationes et similia ?

R. — *Affirmant Bus.*, *Sylv.*, *etc.* — Sed *communiùs Negant Sanch.*, *Salm.*, *Pal.*, *Azor.*, *etc.*; quia talis est sapientum consuetudo. — Hinc licitos esse omnes contractus, si fiant sine instrumentis, et Judicis auctoritate, dicunt *Sanch. et* alii. Ideò venditionem magni momenti cum solemnitate *Mazz.* damnat de mortali. — Sed *Viva* asserit *ex communi* quòd permittatur conficere testamenta, contractus celebrare aliosque similes actus facere, qui non requirunt strepitum judicialem; et reverà ubiquè inter nos in Festis stipulantur instrumenta; quamvìs Notarii alicubì soleant ad hoc petere ab Ordinario generalem licentiam, quæ cæterùm communiter conceditur. — 286.

Nota, quòd in die Festo, licèt excommunicare, dispensare, judicem privatìm informare, Advocatum consulere, consilia conficere, eligere, etc., quia non requirunt strepitum judicialem. — 287.

Quæritur demùm an peccent contrà hoc præceptum, qui peccant die Festo ?

R. — *Affirmant Bon.*, *S. Antonin.* — Sed *probabilior*, *et longè communior* est *contraria sententia* quam tenent *Nav.*, *Suar.*, *Lugo.*, *Salm.*, *Caj.*, *Sot.*, *Sylv.*, *Sanch.*, *D. Thom.*, *etc.* — 273.

ARTICULUS II.

De Causis excusantibus in operibus prohibitis.

Septem præcipuè sunt causæ excusantes : Dispensatio, Consuetudo, Pietas, Caritas, Necessitas, Utilitas, Parvitas.

I. *Dispensatio.* In præcepto abstinendi ab opere servili dispensare potest :

1° Pontifex, ut supremus Legislator et Pastor, in omnibus festivitatibus, et pro totâ Ecclesiâ.

2° Episcopi in suâ Diœcesi, et etiam Vicarii Capituli, Sede vacante, dispensare possunt in Festis etiam communibus; sed si in his dispensent sine justâ causâ, peccant graviter, et invalida est dispensatio; secùs, si dispensent in Festis synodalibus, sive particularibus loci.

3° Prælati regulares ergà suos Religiosos subditos, et eorum Domesticos.

4° Parochus dispensare potest quandò subditus nequit adire Episcopum, sed tantùm ad tempus et pro aliquo particulari casu. Ità *Sanch.*, *Caj.*, *Sot.*, *Nav.*, *Suar.*, *Pal.*, *Azor* et *Viva* qui notat quòd Vicarius Generalis Episcopi etiam possit dispen-

(a) Item permittunt DD. etiam mercatoribus vendere aliquid, clausis janujs, cùm emptores pro tunc iis valdè indigerent. *h.* — 13.

sare, sed tantùm ex speciali mandato; nam, ex generali, ei non committuntur illa, quæ gratiam sapiunt, ut ait *Tamb.*, *etc.*

Etiam verò, præsente Episcopo, Parochi ex consuetudine possunt dispensare in minutis et frequentibus necessitatibus; in iis tamen rebus tantùm, in quibus ex consuetudine introductum est ipsos dispensare, proùt in jejunio, et in vacatione ab operibus servilibus in Festis. Ità *Viva.*, *Tamb.*, *Sanch.*, *Spor.*, *etc.*

Censet autem *Elbel.*, quòd urgente necessitate, sufficit etiam dispensatio præsumpta, si dispensator adiri nequeat. Ità etiam *Suar.*, *Sylv.*, *etc.*

Nota, quòd habens potestatem ordinariam, potest eam alteri delegare; non tamen si habeat delegatam. *Croix*, *etc.* — 288.

II *Consuetudo.* Hinc, ex consuetudine *Salm.*, *Sanch.*, excusant eos qui in areà vertunt ut separent segetes, et hortulanos rigantes olera. *Fernandez* et *Tamb.* excusant Barbitonsores ex consuetudine. Notat autem *Viva*, quòd *communiùs* DD. dubitant de tali consuetudine approbatà. Admittunt tamen *probabiliter Tourn.*, *Mazz.*, *Croix.*, *Elbel.*, *Tamb.*, *etc.*, eos excusari posse, vel ex parvitate materiæ, scilicet si unum, vel alterum tondeant, vel ex necessitate rusticorum quibus tantùm Diebus Festis conceditur ut tondeantur. Et idem concedunt *Salm.*, etc., non solùm quandò rustici alibì habitant, sed etiam in eodem loco, ubì degit barbitonsor, ex consuetudine jam introductà. — Excusant etiam eos *Viva*, *Mazz.*, *Tamb.*, *Croix.*, etc., ratione notabilis lucri cessantis, si aliàs à plerisque relinquerentur cum gravi jacturà lucri. — *Spor* universè permittit id ex consuetudine ferè ubiquè toleratà. — 290.

III. *Pietas* in Deum, per quam licita sunt opera quæ proximè, non quæ remotè spectant ad cultum Dei; ut pulsare campanas, circumferre imagines, vel cruces in supplicatione. — 291.

Quæritur 1° An liceat in die festo verere templum, coquere hostias, ornare altaria aut Ecclesiam tapetibus, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, vel sepulchrum, et similia?

R. — Tres sunt sententiæ. — *Prima* dicit hæc esse illicita sub gravi, nisi excuset rationabilis causa; sed hæc est contrà *communem.*

Secunda dicit non esse servilia illa opera, sed si possent expediri die præcedenti, esset veniale transferre illa ad diem festum.

Tertia satis probabilis tenet, hæc ne sub levi quidem vetari in die festo: tùm quia est communis consuetudo, tùm quia hæc opera per se proximè concurrunt ad cultum Divinum. — 292.

Quæritur 2° An ob solam pietatem, sine actuali necessitate, liceat in Festis laborare, scilicet conficere vestes pro pauperibus, colere agros Ecclesiæ, vehere lapides et ligna ad ejus ædificium, dealbare parietes templi?

R. — *Affirmant Angl.*, *Tamb.*, *Sa.*, *Sylv.*, *etc.* — *Negant* verò alii licere, nisi actu urgeat necessitas, vel saltem nisi interveniat licentia Episcopi. — Hæc secunda sententia mihi videtur *certè probabilior* cum *Sanch.*, *Pal.*, *Bon.*, *Salm.*, *Suar.*, *Caj.*, *Nav.* — 293.

IV. *Caritas* Erga proximimum; per quam liciti sunt, et valent actus judiciales pauperum orphanorum, viduarum et miserabilium personarum, ne expensis graventur. — Sic etiam possunt rusticanorum, in parvis oppidis, si aliis diebus adesse nequeant, causæ civiles agitari. Similiter licet pauperibus et infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. — Item emere et vendere rusticis, qui aliis diebus impediuntur. *Laym.*, *etc.* — 294.

V. *Necessitas* Propria, vel aliena corporis, vel Animæ: si nimirùm sine gravi incommodo, aut detrimento, aliquid omitti non possit. — 295.

Undè:

1° Famuli coacti à Dominis ad laborandum in die festo, nisi sit in Festi con-

templum, satis excusantur ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi, v. g. si timeant ne dimittantur, quin possint statim, aut de facili alium Dominum invenire. Ità *Croix*, *Ronc.*, *Elbel*, *etc.* — Quòd si talis timor non adsit, *veriùs* dicunt *Sanch*, *Salm.*, *Ronc.*, *etc.*, ipsos teneri statim Dominos deserere; nisi sint addiscentes, vel obligati ad famulandum usque ad certum tempus, si hi verò grave damnum paterentur.

Idem, quod de famulis, dicitur de filiis, aut uxoribus, quæ coguntur ad laborandum à viris, si nequeant renuere sine timore gravis damni, aut gravis indignationis. — 296.

2° Excusantur famuli et similes reficientes suas vestes, cum id aliis diebus non possint.

3° Pauperes, qui se suosque alere non possunt, operantes privatìm, sine scandalo, maximè quandò multi dies festi concurrunt. — 297.

4° Chirurgi, Pharmacopolæ, Conflatores ferri, et vitri, coctores laterum, calcis, etc., et quicumque, quorum opus semel cæptum non potest interrumpi sine damno; quia talium coctio plures requirit dies; et hæc potest aliquandò etiam inchoari die festo ad vitandum grave damnum. *Sanch.*, *Sot.*, *Pal.*, *Nav.*, *etc.*

5° Licitum est pariter ferrare equos itinerantium, vel eorum, qui summo mane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum; nam, aliàs grave damnum paterentur. *Est commune*, *Salm.*, *etc.* Ideò possunt refici vomeres eorum qui aliter die sequenti laborare non valerent. — 300.

6° Excusantur instauratores fontium, pontium, viarum publicarum et similium quæ moram non patiuntur.

7° Sartores in operibus necessariis, ut funeribus, nuptiis, etc., si aliter fieri non possit, ut satisfaciant, urgente necessitate. *Salm.*, *etc.* — Eos excusant etiam *Viva*, *Mazzot.*, *Spor.*, *etc.*, si alii expectent ad usum vestes promissas: Sed intelligendum, si aliter Sartores passuri essent grave incommodum. — Idem dicunt *Salm.* de Sutoribus.

8° Agricolæ, ad cavendum damnum, rùri laborantes, ut, si ob pluviam imminentem, segetes vel fænum congregent.

9° Mercatores, qui clausis tabernis, quædam vendunt, cùm præsupponere possint emptoribus ea tunc esse necessaria, nec eos aliàs commodè emere posse. Vide 286. — 303.

10° Excusantur coqui et culinarii. Certum est licere coquere cibos, *ut DD. communiter* cum *S. Thom.*, et quod ad ipsos præparandos pertinet. — Licitum est etiam animalia occidere, et excoriare, si pridiè commodè non potuerit fieri, ut solet evenire in magnis Civitatibus; non autem in Oppidulis, nisi sit in tempore æstivo, vel nisi concurrant plura Festa. *Sanch.*, *etc.*

11° Licitum est etiam artocopis facere pastillos, si sint pro cibo proprio tantùm illius diei: vel iis opus esset ad publicam abundantiam.

Quæritur 1° Utrùm liceat conficere cibos ad delectationem, putà sacchara condita, etc.

R. — *Negant Sanch.*, *Salm.*, *Ronc.*, nisi sint ad modum victùs diurni; vel nisi occurat improvisa aliqua specialis causa invitandi amicos; vel nisi, addit *Ronc.*, tales cibi die antecedenti non sic commodè vel sanè fieri possint.

Sed *Pal.* dicit hos cibos etsi superfluos et ad delectationem conficere, excusari consuetudine, et meritò *probabile* putat *Tamb.* Et consentit *Viva*, cum *Az.* et *Mazz.*

Permittunt etiam ex consuetudine *Mazz.*, *Pal.*, *etc.*, colligere fructus in die festo, etiam non necessarios ad usum diei, ut integriores serventur. Et hoc facilùs permittendum, si periculum sit ut ab aliis subripiantur, vel à pluvià contaminen-

tur. — Undè usu receptum est multis in locis, colligi in die festo olivas, castaneas, et alios fructus sylvestres. — Certum est autem licere in Festis præstare opera, quæ sunt necessaria ad usum quotidianum, ut sternere lectos, purgare domum, aut vestes, utensilia culinaria lavare, et similia. *Elbel*, *Sporer*, *etc.*, *communiter.* — 298.

Quæritur 2° Utrùm liceat conficere et coquere panem?

R. — Quoàd pistores seu furnarios, ait *Viva*, eos *communiùs* à DD. non excusari, si possint illum conficere die antecedenti. — *Bonac.* et *Sanch.*, *etc.*, excusant, si interveniat concursus Festorum, aut multitudo emptorum, vel utilitas populi.

Probabiliter tamen *Mazz.*, *Salm. cum Sa.*, *Az.*, *etc.*, universè tales excusant, etsi ad panem conficiendum farinam cribrent, triticum terant. — *Ratio*, tùm quia semper adest aliqua ex causis excusantibus à *Sanch.* et *Bon.* mox assignatis; tùm quia panis diurnus est aptior ad victum; et aliàs minima ejus penuria apta esset ad populum commovendum; tùm, quia adest consuetudo Romæ, et crederem posse dici ubiquè. — Ità quoàd pistores; sed quoàd alios, meritò dubitat *Tamb.*, an adsit consuetudo permittens conficere panem, nisi concurant plura Festa; vel nisi panis coctus non sit satis aptus; vel denique nisi sit necessarius ad usum illius diei, ut dixi de pastillis, quia tunc reducitur ad præparationem proprii victùs. *Tamb.*, *Sanch. Bon.*, *etc.* — 299.

Quæritur 3° An occasio quærendi magnum lucrum excuset ab exercendis servilibus in die festo?

R. — Duplex est sententia *probabilis*. — *Prima affirmat* cum *Caj.*, *Angl.*, *etc.*, quia amissio magni lucri, scilicet extraordinarii, non autem mercedis diurnæ, idem est ac magnum pati damnum.

Secunda tamen *sententia*, quam tenent *Ronc.*, *Suar.*, *Pal. etc.*, *negat* eam excusare, quia, ut dicunt, non est idem amittere lucrum ac damnum pati.

Sed prima sententia est *magis* fortè *probabilis*, cum communiter illi, qui laboribus se sustentant, raras habeant occasiones talis magni lucri acquirendi, et existiment magnum damnum se sustinere quandò magnum lucrum amittumt. — Saltem, in tali circumstantià dicendum videtur, præceptum Festi, proùt humanum non obligare cum tantà jacturà, ut ait *Tamb.* — Necnon *Ronc.* non negat saltem excusare magnum lucrum speratum, si esset tale, quòd ex eo posset quis multas necessitates patiens, sibi providere et suis. Sic etiam *Suar.*, *etc.* — 301.

Quæritur 4° An excuset ratio otii vitandi?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima cum Suar.*, *etc.*, *omninò negat.* — *Secunda* quam tenent *Sa.*, *Syl.*, *etc.*, excusat eos qui, nisi laborent, occasione otii versantur in probabili periculo peccandi.

Hanc sententiam admittunt *Tamb.*, *Viva*, *Sanch.*, *Croix*, *etc.*, tantùm in casu quo urgeret tentatio, quæ aliter vinci non posset, nisi laborando. — Et sic etiam verè loquitur *Laym.* qui ideò dicit cum *Viva* et *Spor.* rarò talem necessitatem laborandi accidere. — Et hæc est *Tertia sententia*, cui libentiùs subscribo.

VI. Utilitas. Non simpliciter necessaria, sed ad communem lætitiam, vel splendorem; v. g. ob victoriam, adventum, vel ortum principis perficere theatra, etc., dummodò talia die festo præveniri non potuerint. — 304.

VII. Parvitas operis, seu temporis, quæ excusat saltem à gravi peccato.

Quæritur 1° Quænam in hoc sit gravitas materiæ?

R. — Aliqui Canonistæ ponunt pro materià gravi tertiam partem diei; sed hæc opinio communiter rejicitur. — Alii contrà nimis rigorosè ponunt unam horam. Ità *Az.*, *Bon.*, etc. — Alii (*a*) ponunt pro materià gravi duas horas. Ità *Ronc.*, *Sanch.*, *Salm.*,

(*a*) Communiùs. H. 25.

Pal., etc. — Alii verò, genericè loquendo, requirunt ad materiam gravem, *et non improbabiliter*, duas saltem et aliquantulùm plùs quàm duas horas. Sic *Viva. Dian.*, *Leand.*, *Tamb.*, etc. — Alii requirunt tres horas. Ità *March.* et *Gob.* (*a*). — *Busemb.* dicit durum esse damnare peccati mortalis laborem duarum, vel trium horarum. — Consentit *Croix*, et concludit quòd *communior* et *probabilior* nunc sit sententia, non esse mortale nisi laboretur saltem multùm ultrà duas horas, putà, duas horas cum dimidià. — 305.

Quæritur 2° An peccet graviter qui, die festo, mandat sex famulis ut laborent per horam?

R. — *Conink affirmat.* — Sed *probabilior* et *longè communior est sententia*, quòd non sit mortale, sive laborent successivè, sive eodem tempore; quia opera famulorum non uniuntur in unum, et dominus non potest magìs peccare quàm famuli qui singuli tantùm leviter peccant. — Secùs certò esset si dominus uni famulo mandaret ut plurìes laboraret in die festo usque ad materiam gravem. — 306.

Nota. In forensibus et judicialibus, materiæ quantitatem non ex quantitate temporis, sed ex qualitate operis desumendam esse monet *Escob.* — Sic grave peccatum esse asserit venditionem rei magni momenti cum magnâ solemnitate, licet brevi tempore fieret. Quod intellige, secundùm prædicta, ni consuetudo, vel necessitas excuset. Vide dicta n° 286. — 307.

CAPUT III.

De his quæ præcipiuntur diebus Festis.

Seu, de Obligatione audiendi concionem. — Missam. — Et de Causis ab auditionis Missæ dispensantibus.

ARTICULUS I.

De Obligatione audiendi Concionem.

Præcipitur Auditio concionis, non tamen sub mortali, nisi quatenùs quisque tenetur discere necessaria ad salutem.

Dixi, *nisi quatenùs*, etc. quia homines rudiores, ignorantes præcipua Mysteria Fidei, ea præsertìm, quæ sub gravi obligatione eos scire teneri dictum est suprà *in Tract. de Virtutibus theologicis*, *n°* 1 *et seq.*, tenentur sub gravi peccato concioni, vel potiùs catechesi interesse, si aliàs ea commodè addiscere non possint. *Bon.*, *Suar.*, etc., vide Concilium Trid.

Quæritur an sit obligatio audiendi concionem in Ecclesià proprià?

R. — *Negativè*; tùm, quia Doctores multi nullum hâc de re præceptum agnoscunt, tùm quia, si qua obligatio fuit, ei derogatum est per privilegia Regularium, et generalem consuetudinem contrariam. *Suar.*, *Azor.*, *Nav.*, etc.

Imò, Fratres Prædicatores, et Minores, et qui cum ipsis in privilegiis communicant, concionantes in suis Ecclesiis quovis anni tempore, possunt auditoribus suis concedere 18 annos, et 220 dies indulgent. nomine Papæ. — 308.

(*a*) Sed hæc opinio est nimìs laxa. H. 25.

ARTICULUS II.

De Obligatione audiendi Sacrum.

Præcipitur speciali præcepto, obligante sub mortali, audire Missam, hoc est, morali et humanâ assistentiâ, sive præsentiâ ei interesse. *Est communis.*

Obligat hoc præceptum omnibus Festis omnes baptisatos usum rationis habentes : non infantes, amentes, vel cathecumenos. — *Ratio* primæ partis est quia est universale. — *Ratio* secundæ est quia assistentiam humanam habere non possunt. — *Ratio* tertiæ est quia non sunt Ecclesiæ subjecti. Ità *Lugo.*, *Nav.*, *Sanch.*, etc.

Undè :

1° Non est obligatio audiendi Missam feriâ quintâ et sextâ et Sabbato majoris Hebdomadæ, neque diebus Rogationum. *Az.*, *Henriq.*, *Suar.*

2° In die Nativitatis Christi tantùm teneris audire unam Missam. *Nav.*, *Suar.*, — 308.

3° Satisfacit, qui recitat sub Missâ ex obligatione Horas Canonicas, vel Pœnitentiam injunctam in Confessione. *Suar.*, *Sa.*, etc., quia duobus præceptis potest simùl satisfieri. Hæc est *communissima.* Vide *Tract de leg.*, n° 166. — 309.

4° Non satisfacit qui sub Sacro dormit, pingit, docet; vel qui est post murum aut aliam rem, tali loco, undè nihil audiri, videri vel notari possit quid fiat, quia non censetur moraliter præsens.

5° Satisfacit tamen surdus, cæcus, et quicumque, licèt sit post ostium, aut columnam, ità tamen est præsens, ut ex signis externis colligere possit, quid à Celebrante agatur, spectatâ loci naturâ, etiamsi per accidens nihil audiat, videat aut intelligat, sitque pars per moralem conjunctionem ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, et est in conspectu altaris. *Bon.*

6° Satisfacit qui audit Missam per fenestram quæ fert in Templum, etsi non cernatur Sacerdos; modò per alios assistens advertere possit quid fiat. *Croix*, *Mazz.*

7° Satisfacit qui audit Sacrum è loco extrà Templum, si junctus sit multitudini protensæ usque ad altare. *Croix*, *Elbel*, *cum communi.*

8° Satisfacit qui in magnâ Basilicâ, est in aliquâ Capellâ, et in alterâ distantissimâ fit Sacrum modò is benè possit respicere Celebrantem et quid agat; quisque enim qui adest in Templo, quamvìs procùl ab Altari, satis præstat Missæ moralem assistentiam, ut benè ait *Spor.*

9° *Probabiliter* satisfacit ille qui Missam audit è domo suâ, interjectâ viâ, sed respiciens Altare modò distantia sit parva, quia ille jàm satis moraliter assistit. Ità *Spor.*, *Lug.*, *Escob.*, etc.

Dicunt autem *Lugo*, *Escob.*, non obstare distentiam 30 passûum; sed *Tamb.* et *Gob.* id non admittunt. — 312.

10° Satisfaciunt etiam inservientes Missæ, si recedant, allaturi necessaria, v. g. vinum, hostiam, etc.; quia, cùm hæc ordinentur ad officium, non censentur abesse, dummodò non recedant ab Ecclesiâ, vel saltem non longè et solùm per breve tempus. *Bon.*, *Lugo.*, *Salm.*, *Elb.*, *Pal.*, etc. — 309.

11° Peccat qui non audit integram Missam, et quidem venialiter, si omittatur parva pars : mortaliter si notabilis.

Quæritur 1° Quænam omissio in audiendo Sacro sit peccatum grave?

R. — Diversæ sunt sententiæ. *Prima* dicit esse grave peccatum omittere ab initio usque ad Epistolam exclusivè. Ità *Tol.*, *Bon.*, *Nav.*, etc.

Secunda dicit non esse grave, si omittatur inclusivè usque ad Epistolam. Ità *Viva*, *Croix*, *Salm.*, etc., *cum communiori*, ut asserunt *Salm.* (*a*).

Tertia dicit non esse grave, si omittatur ab initio usque ad evangelium inclusivè, modò audiatur usque ad ultimum Evangelium. Ità *Pal.*, *Lugo.*, *Tamb.*, *Sa.*, etc. Etiamsi omittatur *Credo* ut *Lugo*, *Henr.*, quia *Credo* non est pars regularis. — Hinc, dicunt non peccare graviter qui venit antè Offertorium, ex quo, teste *Isidoro*, olìm Missa incipiebat.

Secunda sententia mihi est *probabilior;* sed hanc ultimam rectè dicunt *Salm.* quis neget esse *probabilem* in re, quæ pendet ab æstimatione hominum, cùm sit fulcita tot et talibus Auctoribus.

Qui autem omittit omnia post Sumptionem, non peccat graviter, *est comm. cum Croix.* Neque peccat graviter qui omittit omnia antè Epistolam simul et omnia post Sumptionem. Si autem omitteret etiam Epistolam, *Baun et Lamas* etiam excusant; sed contradicunt *Pal.*, *Suar.*, etc. *communiùs* apud *Croix.*

Omittere autem solum Offertorium sive antè, sive post Consecrationem, non est grave, ait *Pasq.* —Quoàd Canonem autem, certum est minorem omissionem esse grave; quarè grave quidem est omissio Consecrationis et Sumptionis simul ut *communiter* apud *Salm.*, *et Croix.* — Item, si omittatur à Consecratione usque ad *Pater noster* exclusivè. *Salm.*, *Croix.*, *etc.*

Quæritur 2° An omittere tantùm Communionem, vel Consecrationem sit grave?

R. — *Affirmant ex communiori Bon.*, *Conc.*, *Croix.*, *Ronc.*, *etc.* — Imò *Pasq.* dicit esse grave, etsi una Consecratio omittatur, quia *probabiliùs* Sacrificium in Consecratione consistit.

Alii tamen, ut *Lugo*, *Tamb.*, *Dian.*, *Escob.* à gravi excusant, etiamsi tota Consecratio omittatur; cùm satis non constet utrùm essentia Sacrificii sit verè in Sumptione vel in Consecratione.

Prima sententia videtur *probabilior* quia licèt non constet an essentia Sacrificii consistat in Consecratione, vel in Sumptione, constat tamen utramque ad integritatem substantialem Missæ pertinere. — Secunda tamen non videtur *improbabilis,* quia non constat an Ecclesia præcipiat sub gravi audientibus utrique parti interesse.

Quæritur 3° An qui veniret antè Consecrationem nec posset aliam Missam audire, teneatur saltem illam partem audire.

R. — *Negat Sanctius.* — At *omninò affirmandum* cum *Sanch.*, *Salm.*, *Lugo.*, *Suar.*, *et communi;* quia remanent ea in quibus consistit Sacrificium.

Quæritur 4° Sed si veniret post Consecrationem?

R. — Tunc eum non teneri reliqua audire dicunt *Hurt.* et alii juxtà dicenda *in Tract.* de *Sacri. Miss. n.* 305. ubi dicemus *valdè probabiliter* essentiam Sacrificii in solâ Consecratione specierum consistere.

Sed *contradicit Cont.*, *Tourn.* — Cæterùm hæc sententia affirmativa est *valdè probabilis,* et in praxi tenenda, quia audiri potest pars notabilis cæremoniæ ab Ecclesiâ præceptæ. (*b*).

Quæritur 5° An omittens levem partem Missæ, teneatur supplere si possit?

R. — *Negat Fill.* — Sed *probabiliùs contradicunt Salm.* — 310.

(*a*) Alii putant esse parvam materiam omittere usque ad Evangelium exclusivè. Multi inclusivè, etsi omitteretur *Credo*. Prima sententia est *communior* et *probabilior*; sed secundam non puto improbabilem. — H. 33.

(*b*) Quia cùm sit *satis probabile* quòd essentia Sacrificii in Sumptione consistat, dicimus illum benè obligari ad reliquam Missæ partem audiendam.

Quæritur 6° An satisfaciat præcepto Missæ audiens duas illius dimidias partes successivè à duobus Sacerdotibus?

R. — *Prima sententia* quam tenent *Nav., Laym., Cabass., Sot., Bon., etc. affirmat* satisfacere, etiamsi audiat duas partes dimidias inverso ordine, et etiam cum aliquâ interpositione temporis, nimirùm horæ. — Hanc sententiam dicimus non esse satis *probabilem.*

Si quis audiat Missam ab uno Sacerdote usque ad Consecrationem exclusivè, et ab altero à Consecratione usque ad finem, *putamus probabilem.*

Si verò audiat ab uno usque ad Consecrationem inclusivè, et ab altero usque ad finem, *probabiliorem* censemus secundam sententiam quòd non satisfaciat, ut tenent *Suar., Tour., Spor., Tamb., Lugo., etc. Ratio potissima* quia Ecclesia præscribit audire et assistere Missæ, quæ sit unum integrum sacrificium; sed sicut non dicitur unum sacrificium illa Missa quæ ab uno Sacerdote celebratur usque ad Consecrationem et ab altero usque ad finem; ità, nec dici debet assistere uni Sacrificio, qui duas Missæ dimidias partes à diversis Sacerdotibus audit.

Cæterùm omnes conveniunt et dicunt quòd qui sine justâ causâ duas medias Missas sic audit, nullo modo excusaretur saltem à peccato veniali.

Nota prop. 53 damnatam ab *Inno. XI*, quæ dicebat: « Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui ejus duas partes imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit. — 311.

Quæritur 7° An ad satisfaciendum præcepto Missæ, sufficiat attentio externa, vel requiratur etiam attentio interna?

R. — Adest duplex sententia. — *Prima negat*, quia Ecclesia actus internos non præcipit; itaque sufficit assistere attentione externâ morali, ità ut possimus testari quæ fiunt. Ità *Lugo., Sylv.*, et alii multi.

Secunda sententia communior et probabilior, quam tenent *S. Thom., Elbel., Spor., Laym., Bon.* et alii cum *Salm. affirmat* requiri attentionem internam, quia Ecclesia licèt non possit præcipere directè actus internos, potest tamen indirectè.

Juxtà autem sententiam hanc sufficit, ut dicunt *Salm.* cum *Caj., Sot., Suar., Nav.* ad satisfaciendum sicut in Officio, attentio virtualis, scilicet, quòd quis sub initio habeat intentionem attendendi, et illam non mutet. — Hæc autem attentio sufficiens ad Missam, duplex est: I. Ad verba et actiones Celebrantis animo colendi Deum. — II. Ad Mysteria, vel ad Deum, scilicet ad contemplenda ejus attributa, amorem etc. modò attendatur ad principaliores partes Missæ, et præcipuè ad Consecrationem et Sumptionem. — At post factum, benè advertit *Elbel* cum *Tamb.*, et *Spor.* quòd nemo anxius esse debet ob scrupulum hujus attentionis non præstitæ, quia sufficit habuisse intentionem generalem colendi Deum.

Cæterùm, primam sententiam negari non potest esse satis probabilem, juxtà dicenda in *Tract. de præcep. part., n.* 177. — Et à fortiori quoàd Missam audiendam, cui sufficit præstare assistentiam moralem, quin expressè requiratur oratio. — Saltem dico, stante auctoritate tot tantorumque Doctorum hanc sententiam tuentium, sat dubia videtur Ecclesiæ lex ab Auctoribus contrariis opposita, quæ etiam ad attentionem internam, ac ad orationem audientes obliget, cùm plures graves DD. doceant ad Missam audiendam non esse opus orare, sed tantùm intendere Deum colere. — 313.

Quæritur 8° An satisfaciat qui tempore Missæ peccata confitetur?

R. — *Prima sententia negat* et est *communis*, quia sic audiens nec oraret, nec externa præstaretur attentio. — *Secunda sententia affirmat* eum satisfacere, si peccata confiteus aliquo modo attenderet simul ad Missam. — Hanc secundam sententiam non audeo *probabilem* dicere.

Commune verò est quòd satisfacit, qui inter Missam examinat suam conscientiam;

sicut qui legit librum spiritualem; nisi legeret historiam sacram animo discendi stylum. — 314. (a)

Quæritur 9° An dormitans inter auditionem Sacri vel recitationem officii satisfaciat?

R. — Si post debitam intentionem audiat Sacrum, vel recitet Horas eâ attentione quâ saltem advertat se non omittere audire, vel dicere ullum verbum, licet vexatus à somno non attendat ad significationem, satisfacit, et saltem non peccat graviter. — 316.

Quæritur 10° An satisfaciat qui audit Sacrum confabulando?

R. — *Bus. affirmat,* si confabulatio eum non impediat quominùs advertat saltem in confuso, quid fiat.

Sed *veriùs contradicunt Salm., Suar., Laym., Bon., etc.* qui dicunt eum non satisfacere, si confabulatio esset per magnam Missæ partem, et de re seriâ; secùs, si esset per parvam partem, interruptè de re levi, quæ omnem attentionem non impediret. — Sed huic ultimo non omninò acquiesco, dùm confabulatio etiam de re levi potest impedire attentionem externam.

Qui autem, dùm audit Missam, se vertit, aut calceat, *probabiliter* satisfacit. — Qui tamen deambularet audiendo Missam, dubitat *Bon.* an peccet graviter, — sed dicunt benè satisfacere *Dic., Gob.* cum aliis ap. *Croix.*

Qui magnam Sacri partem insumit in colligendis eleemosynis, à pluribus excusatur, si sit in Ecclesiâ parvâ, secùs in magnâ. — Sed *Less.* indistinctè eos excusat, si simul attendant ad Missam; et verè talis distractio non videtur esse incompassibilis.

Musici, organici, et alii etiam satisfaciunt, si dùm canunt, vel pulsant instrumenta simul ad Missam attendant; dùm id etiam refertur ad eumdem Dei cultum. — 317.

Quæritur 11° An sit obligatio audiendi Missam in Parochiâ Dominicis et Festis majoribus?

R. — Etsi id decens sit, non tamen est obligatio; quia nullum extat eâ de re præceptum. Tridentinum tantùm dicit populum debere moneri (non autem teneri) ut frequenter adeant Parochias, saltem Dominicis et Festis majoribus. — 320.

Nec obstat quòd multos Canonistas eam opinionem secutos asseratur. — Esto enim olim quidem sic senserint; hoc tamen tempore, post tot et tàm ampla privilegia, post tàm claram et diuturnam consuetudinem, post eminentiss. Card. Declarationes, et ipsorum etiam Pontificum nota decreta contraria, an aliqui id doceant, nescio. — 321.

Nec Episcopus potest censuris, mulctis, aliisque pœnis cogere ad audiendam Missam in Parochiâ. *Ratio,* quia non potest tollere, nec restringere Jus commune, et generales totius Orbis consuetudinem. Ità omnes Theologi et Canonistæ recentes.

Idem disertis verbis confirmat *Clemens VIII,* anno 1592, 22 Decemb. Vide *in opere* n. 322.

Benedictus XIV. ostendit contrà *Juenin.* nunc non esse obligationem audiendi Missam in Parochiâ. — 323.

Præceptum ergò audiendæ Missæ potest impleri quocumque loco sive in Parochiali, aut Cathedrali, sive in Regularium Ecclesiâ, sive extrà Ecclesiam audiatur; quia Ecclesia, ut patet ex superiùs dictis, auditionem Missæ tantùm præcipit, non autem locum.

Excipe tamen oratoria privata in quibus satisfaciunt tantùm Domini domûs, Conjuncti qui habitant eorum domum, et vivunt illorum expensis, et Servi, seu familiares, exceptis certis diebus festis solemnioribus. Vide *in opere* Breve Pontificis.

Sed *nota* 1° Ut Familiares privilegio Oratorii gaudeant, requiritur 1° ut vivant ex-

---

(a) Non satisfacit qui legit librum historiarum licet spiritualium. II. 29.

pensis Domini, et ejus servitio incumbant. 2° Ut actu ipsi sint necessarii servitio Domini. 3° Ut actu sint necessarii, non solùm aliquandò intrà diem, sed tempore quo Missa celebratur. — 318.

Si verò Famuli viventes quidem expensis Domini, habitent extrà ejus domum, *negant*, *Bon.*, *etc.*, posse illos in hoc casu, gaudere privilegio. — Sed *affirmant Mazz.*, *etc.*, quorum sententia non videtur reprobanda, si Familiares illi assistant continuò servitio Domini, et reverà sint Domino necessarii tempore Missæ. — 319.

2° Non potest celebrari in privato Oratorio, nisi actu intersit aliqua persona ex iis, quibus indultum principaliter concessum et directum est. Prætereà una tantùm ibì Missa celebrari potest; et non licet, sine licentiâ Episcopi, in eô Sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ ministrare. — 318.

3° Dominus tenetur uti privilegio Oratorii, si non possit Ecclesiam adire, modò commodè possit Sacerdotem habere; et hoc, ex vi præcepti quod obligat ad Missam audiendam omnes qui illud sine gravi incommodo implere valent. — Hinc, tenetur privilegiatus, si commodè possit, providere de Sacerdote non solùm sibi, sed etiam aliis de Familiâ, si quis eorum nequeat ad Ecclesiam accedere.

4° Oratoria in domibus Episcoporum, Religiosorum, vel Missionariorum privilegiatorum, vel alibì erecta et benedicta ab Episcopo, cum januâ in viâ (intellige hoc pro domibus laicorum), non sunt jàm Oratoria privata, sed veræ Ecclesiæ; quarè in iis audientes Missam benè satisfaciunt, et in quibuscumque Festis. — 319.

ARTICULUS II.

De Causis ab auditione Sacri excusantibus.

Duplex est causa excusans ab auditione Sacri, nempè impotentia simplex, et impotentia moralis, seu difficultas ex notabili incommodo proprio, vel proximi, corporis, vel bonorum, vel etiam honoris; quia hæc est mens Ecclesiæ præcipientis instar discretæ et benevolæ matris. — 324.

Undè, excusantur:

1° Qui sunt in navigatione vel carcere.

2° Infirmi quandò prudenter timent non leve damnum, vel moram notabilem ad convalescendum. Ità communiter *Caj.*, *Soto.*, *Suar.*, *Nav.*, *etc.*

In dubio autem an incommodum sit leve, vel sufficienter grave, standum est consilio Medici, aut Superioris, aut Parochi, vel alius viri prudentis, et etiam suo judicio potest acquiescere infirmus, si prudenter ità judicet.

Si, consilio petito, adhuc maneat dubium, censet *Suarez* tunc petendam esse dispensationem. — *Pal.* et contrà cum *Bon.*, *etc.* dicunt absolutè eum non teneri ad Missam, quia, stante periculo gravis damni, præceptum Ecclesiæ tunc non possidet adversùs infirmum (*a*). — Saltem, ait *Gob.* tunc judicandum est matrem Ecclesiam, in tali casu, non obligare. Quod est *valdè probabile* cum *Mazz.*

3° *Probabiliùs* dicunt *Bon.*, *etc.* Excommunicatos vel interdictos, et incarceratos, omittendo missam, non excusari, si de facili possint absolutionem aut libertatem obtinere, et negligant; quia quisque tenetur cum levi incommodo tollere impedimenta, ut gravi præcepto satisfaciat. — 325.

4° Excusantur custodientes domos, vel greges *ex communi* cum *Laym.* At, si sint plures custodes, et una dicatur Missa, debent alternatìm eam audire; ità *Salm.*,

(*a*) In tali dubio prævalet jus naturale conservandi salutem. — H. 39.

etc. Et ità pariter, si à viro, vel uxore manendum sit domi ad custodiam, non potest vir cogere illam ut semper domi maneat, cùm sit socia, non famula quæ è conversò cogi potest : sed etiam posset Dominus manere domi quandoquè, ut famula audiret missam.

5° Pari modo excusantur ab audiendo Sacro Matres, quæ non habent domi, cui relinquant parvulos sine periculo, et contrà non possunt eos adducere in Ecclesiam sine notabili adstantium perturbatione. *Bon.*, *Suar.*, *etc.*, *communiter.*

6° *Probabiliter* excusatur etiam qui timet incarcerari, si Ecclesiam adeat. *Croix*, *etc.*.

7° Excusatur qui nequit Missam audire, quin relinquat infirmum sine assistentià ad cibum, sive ad remedia præstanda; vel quia infirmus ab illo, gravem patiatur turbationem. *Pal.*, *Suar.*, *etc.* — Et hoc, etsi adesset alius assistens, sed infirmus putaret illius assistentiam esse sibi necessariam, et aliàs gravem pateretur tristitiam. *Mazz.*, *etc.* — 326.

8° Excusantur famuli quandò eorum ministerium est communiter necessarium, et illud omittere nequeunt sine gravi incommodo dominorum; debent tamen mediocrem diligentiam adhibere ut Missam non amittant. Ità *Suar.*, *Tourn.*, *Salm.*, *etc.* — Imò, notat *Croix* eos teneri ad hoc, adhuc cum mediocri molestià seu vigilià, non autem cum notabili diminutione somni.

At si ministerium non sit ità necessarium, Domini procul dubio peccant, si famulos impediant Sacrum audire. — Ipsi autem famuli tenentur tunc Missam audire, adhuc contrà domini jussum, nisi gravem indignationem timeant; vel nisi statìm, et de facili non possent alium Dominum invenire. Ità *Croix*, *etc.*

Notat autem *Mazz.* quòd minimè peccent Domini, si tempore Missæ præcipiant famulis, quæ nequeant differri juxtà communem vivendi modum, intellige, sine notabili ipsorum Dominorum incommodo : et tunc sanè excusantur etiam famuli, si tempore Missarum sint occupati in obsequio actuali et necessario. *Spor.*, *Salm.*, *etc.*

9° Excusatur uxor, si ex accessu ad Ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi vel zelotypi. — Secùs, si levem. *Communiter Pal.*, *Suar.*, *Bon.*, *etc.* — Sed hoc raròadmittendum.

10° Ex justà causà, posse Patrem detinere filium domi clausum, in pœnam, etsi Missam non audiat, censent *Croix*, *Tamb.*, *etc.*

11° Rectè excusatur cum *Tourn.* qui omitteret Missam ad impediendas rixas aliorum, aut furta alienorum bonorum. — 327.

12° Excusatur viator, si aliàs perderet expensas itineris, quas faceret socius. *Suar.*, *Gob.*, *etc.* Vel si graviores expensas subire deberet, si relinqueret occasionem illam ob Sacrum audiendum; vel si non esset securus in itinere sine comite; vel si societas illius multùm eum sublevaret, et longæ viæ auferret tædium, quod certè videtur grave incommodum, vel saltem est conjunctum cum periculo gravis incommodi. *Tamb.*, *Suar.*, *Bon.*, *etc.* — 328.

13° Excusaris si sit gravis difficultas eundi ad Ecclesiam ob distantiam. — Pro distantià excusante, alii assignant tria milliaria nostratia; alii duo; alii unum. — Sed hoc judicandum ex circumstantiis personæ, temporis, etc. *Bus.*, *Viv.*, *Salm.* — Ordinariè milliarii distantia non excusat, ut benè ait *Croix.* — *Dicastillus* non obligat mulieres nobiles, et teneras ad 1500 passus; obligat verò alias mediæ sortis, et rusticas ad longius spatium.

E conversò *Salm.*, *Suar.*, *Pal.*, *etc.*, dicunt quòd regulariter excuset distantia leucæ, sive trium milliarium, id est unius bonæ horæ, seu 5 quadrantium iter pedibus agentes, et minùs, si esset molestia nivis, imbris, vel alia causa. Et idem tenet *Mazz.* dicens absolutè, quòd distantia trium milliarium omnes excuset. — 329.

14° Excusantur viduæ ratione luctûs; ac etiam filiæ et sorores. *Mazz.*, *Suar.* (a). Sed talem consuetudinem aiunt *Fill.*, *etc.*, non esse extendendam usque ad mensem à morte viri; quamvìs, si alia esset consuetudo in aliquo loco, non esse damnandam de peccato gravi, docent *Pal.*, *etc.* — Illæ tamen quæ è domo jàm egrediuntur ad alia, non sunt excusandæ.

15° Alicubì etiam consuetudine virgines excusantur à Missâ, ne in publicum exeant. Ità *Salm.*, *Pal.*, *Suar.*, qui meritò advertit talem consuetudinem moderandam esse quoàd fieri potest (b).

16° Benè excusantur mulieres non habentes vestes decentes juxtà suum statum, vel famulum, aut sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur. *Mazz.* — Sed meritò advertunt *Salm.*, *Suar.*, non esse excusandas ab auditione Missæ valdè manè, si possint, aut in Ecclesiâ remotâ, ubì Populus non concurrit.

Idem dicitur de puellâ inhonestè prægnante, si posset in aliquo loco occultè, et sine notâ Missam audire. *Ità communiter Bus., Elbel., Tourn., etc.*

17° Sic etiam possunt aliquandò excusari puellæ quæ ab Ecclesiâ exeunt, quandò fiunt proclamationes pro suis matrimoniis, etsi ideò omittant Sacrum, si ob id notabilem verecundiam pati debeant. *Elbel.*, *Suar.* — Hoc tamen rarò et difficilè puto admitti posse; ut si reverà puella ex hoc tantum ruborem pateretur, ut magnum incommodum subiret, eo casu non improbo. — *Croix* verò absolutè tales puellas excusat, ubi adest hujusmodi consuetudo.

18° Pariter, consuetudo excusat puerperas domi se continentes post partum per aliquod tempus, v. g. per sex hebdomadas ex communi usu, ut testantur *Spor.* et *Elbel.* etiam postquàm convaluerint. *Spor.*, *Elbel.*, *Salm.*, *etc.* — Non verò excusantur mulieres ob menstruum. *Salm.* — 330.

Quæritur 1° An puella sciens, se ab aliquo turpiter concupisci, possit omittere Missam?

R. — Tres sunt sententiæ. — ***Prima*** quam tenent *Laym.*, etc., dicit eam posse, et bis vel ter etiam teneri omittere.

Secunda cum *Pal.*, *etc.*, dicit eam teneri audire Missam, non obstante ruinâ alterius, quæ illi voluntariè evenit.

Tertia, cum *Mazz.*, *etc.* Docet eam posse quidem omittere ad evitandum proximi damnum; sed non teneri, quia utitur jure suo, et damnum ille suâ culpâ patitur.

Hæ sententiæ omnes sunt probabiles, sed prima *probabilior*, quia præceptum naturale de vitando scandalo præferendum est positivo de audiendâ Missâ. — E converso, quia caritas non obligat cum gravi incommodo, non tenetur puellâ abstinere à Missâ plusquàm semel vel iterùm. Vide *Tract. de Virt. Theolog.* **nos 51 et 53. — 331.**

Quæritur 2° An omissio notabilis lucri excuset ab auditione Sacri?

R. — *Negant Salm.* — Sed *satis probabiliter affirmant Holz.*, *Viva*, *Mazz.*, *etc.* ob eamdem rationem ob quam diximus suprà, n° 331, excusari qui, ne omittat extraordinarium lucrum, laborat die festivo, ex ratione generali quia præcepta Ecclesiastica non obligant cùm gravi incommodo.

Undè *Gob.*, *etc.* excusant aurigas qui non possunt audire Sacrum quin vecturam relinquant cum notabili jacturâ. — Idem ait *Mazz.* de tabellariis, custodibus gabellarum, de nautis, vectoribus mercium, qui nequeunt audire Missam sine magno incommodo. — Pariter dicunt *Suar.*, *etc.* excusari molitores, si causâ Missæ eis eve-

---

(a) Ratione luctûs viri, et etiam sororis, aut filiæ. — H. 42.

(b) Nullâ ratione potest licita reputari illa consuetudo, et ut meliùs dicam, abusus. — H. 42.

niret jactura mediocriter gravis. — *Valdè* autem *probabiliter* excusatur, qui ob Missam audiendam, omittere deberet negotium cum damno gravi. Ut *Suar.*, *Caj.*, etc.

Sed non excusatur qui omitteret Sacrum ob aliud bonum spirituale quamvis majus, *Ex communi* cum *Pasq.*, *etc. Probabiliter* tamen admittit *Ills.* eum excusari qui omitteret Missam ad confitenda peccata, si aliàs deberet aliquandiù permanere in in statu peccati mortalis; et idem tenet *Croix.*

Quæritur 3° An Peregrini teneantur audire Missam quæ audienda est ex peculiari præcepto loci, ubi sunt, etiamsi per unum diem ibi commorentur?

R. — *Affirmant Suar.*, *etc.* — *Probabiliùs* tamen *negant Sanch*, *etc.* Vide dicta *in Tract. de Leg.*, *n°* 156. — 332.

TRACTATUS IX.

DE QUARTO PRÆCEPTO DECALOGI.

De Obligationibus Liberorum. — Parentum. — Tutorum, Curatorum. — Dominorum et aliorum Superiorum. — Famulorum et aliorum inferiorum. — Conjugum ergà se mutuò. — Parachorum. — Præceptorum. — Discipulorum.

CAPUT I.

De Obligationibus Liberorum ergà Parentes.

Tenentur Filii vi hujus præcepti, tùm Genitoribus, tùm Superioribus, in iis rebus in quibus quisque, et quandiù subjectus iis est, amorem, reverentiam, et obedientiam præstare; ità ut, si notabilis horum defectus sit in re gravi, graviter peccetur: quòd faciliùs fiet respectu Parentum, quàm aliorum. *Ità communiter.*

Undè :

I. Contrà *Amorem*, graviter peccat filius in sequentibus casibus :

1° Si signa odii Parentibus ostendat, et eos asperè tractet.

2° Si eos torvo oculo ferè semper intueatur, ac ità asperè alloquatur, ac si eos odio haberet.

3° Si non subveniat eis in gravi necessitate spirituali vel corporali; undè graviter peccant filii, negligentes preces, et Sacrificia offerri pro Parentibus, si non curent ut Parentes in articulo mortis suscipiant Sacramenta necessaria.

4° Si non impleat eorum testamenta et legata, modò hæres sit; vel impediat quominùs fiant testamenta malis artibus; secùs tamen si modis permissis.

5° Si grave malum, v. g. mortem illis optet. — 333.

II. Contrà *Reverentiam* peccat graviter filius in sequentibus casibus:

1° Si percutiat etiam leviter.

2° Si manum ad percutiendum deliberatè attollat. Ità omnes *communiter*; et *rectè* advertit *Spor.* quod in his filius dupliciter peccaret contrà justitiam et contrà pietatem.

3° Si graviter Parentes contristet, etiam verba non sint graviter contumeliosa, ut *probabiliùs* ait *Bus.*; nam si tunc non læditur graviter reverentia, saltem graviter violatur amor ergà Parentes, eos sine justâ causâ graviter, et deliberatè contristando.

4° Si animo deliberato ad gravem iram provocet verbis contumeliosis, vel talibus, quibus sciat eos graviter offendendos.

5° Si maledicta aut convicia in eos conjiciat; intellige in præsentiâ, vel animo

malevolo, aut cum magno contemptu; item si Parentes deliberatè gestu vel risu subsannet. Dicitur *deliberatè;* nam in his et similibus, sæpè excusantur filii à mortali propter indeliberationem actûs.

6° Si Parentes pauperes despiciat, vel nolit agnoscere. Quòd si tamen exteriùs tantùm dissimulet se eos noscere, et nolit apud se habere ex justâ causâ, dummodò eis provideat de necessariis, *Bon.* excusat eum à peccato gravi, eo quòd rationabiliter non sunt inviti.

Hinc, *probabiliter Az.*, *Nav.*, *etc.* excusant eo casu filium à mortali, 1° si grave damnum passurus esset; 2° si Parentes infami crimine essent notati; 3° si solùm exteriùs dissimularet, sine interno contemptu, quia tunc ipsi Parentes non censentur graviter, aut rationabiliter inviti.

7° Si in foro externo filiùs etiam de vero crimine Parentes accuset; extrà crimen hæresis, proditionis, vel conjurationis in Principem, cùm non sit alius corrigendi modus. — 334.

III. Contrà *Obedientiam* graviter filius peccat in sequentibus casibus:

1° Si in re gravi sit inobediens circà ea quæ pertinent ad gubernationem domûs, bonos mores, vel animæ salutem.

2° Si contrà voluntatem Parentis ducat uxorem se indignam. Indigna autem dicitur, quâcum non potest contrahere sine dedecore, juxtà suæ regionis usum.

3° Si sine justâ causâ nolit eam ducere quam vult Parens, maximè si indè sopirentur odia, aut parentum necessitas levaretur: erit autem justa causa, si sit impar familiâ, si infirma, deformis, fatua, vel immorigera.

4° Si, inconsultis Parentibus, nubat. Vide de hoc *Tract. de Matrim.*, n° 849.

5° Si invitis Parentibus, notabilem summam accipiens, qualis non semper est, secundùm *Less.* si filius patri prædiviti duos, vel tres; imò secundùm *Sanch.* quinque vel sex aureos furetur (id est, triginta francos): eò quod parens sit minùs invitus, et filius sit aliquid patris. Unde non tenebitur ad restitutionem, nisi fortè cohæredibus graviter noceat.

6° Si filius notabilem summam expendat in res turpes, aut vanas, contrà voluntatem Parentum, ex pecuniâ sibi suppeditatâ ad usus honestos; sic *Less.* etsi excuset à restitutione, si Pater rogatus facilè condonaturus putetur. — 543.

Nota. Si filiusfamilias alatur in distanti loco à Parentibus, poterit ex alimentis moderatè aliquid insumere in honestum lusum, v. g. quinque ex centum, quia talis communiter præsumitur voluntas Parentum. Ac præthereà, potest etiam filius exponere quidquid lucratus fuerit, cùm ad hoc etiam Parens censeatur tacitam facultatem dare. *Sot.*, *Laym.*, *etc.* — 878.

Tenetur igitur filius obedire Parenti in iis, quæ mox dicta sunt, et peccat graviter peccato speciali, in Confessione explicando, si materia sit gravis, et Parens præcepto expresso, et seriò id mandaverit; secùs, si tantùm monuerit. *Spor.*, *Ronc.*, *etc.*

Addit *Lugo* filium tunc specialiter hoc peccatum committere, cùm Parens imperat aliquid, intendens obligare ad obediendum obedientiâ sibi debitâ. — Imò, dicunt *Spor.*, *etc.* tunc filium graviter peccare, quandò ordinariè præceptum transgreditur; secùs, si aliquotiès ex negligentiâ. — 335.

CAPUT II.

De Obligationibus Parentum ergà Filios.

Parentes, quo nomine etiam intelliguntur Ascendentes, v. g. Avus, Proavus, etc.

tenetur gravi obligatione juris naturalis conservationem, et educationem Liberorum curare.

Unde :

1° Graviter peccant Parentes, qui sine justâ causâ, prolem in hospitali, vel locis publicis exponunt. — Justa autem causa est, si proles sit illegitima. Vide *de Restit.* n° 656.

2° Mater tenetur, sub veniali tamen, lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem, v. g. sit debilis, aut nobilis ob consuetudinem. *Salm.*, *Az.*, *Nav.*; tunc verò tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere. *Bon.*, *Laym.*

Item tenetur secundùm jura, prolem alere ad finem anni tertii; si verò mater non possit lactare, tenetur pater ad expensas lactationis. *Salm. cum communi.* — Posteà educatio usque ad emancipationem, spectat ad Patrem. Excipe, nisi hic esset pauper, et Mater dives. *Laym.*, *etc.*

3° Pater tenetur proli, non tantùm legitimæ, sed etiam spuriæ curare alimenta, hoc est, cibum, potum, vestitum, et honestas artes, juxtà suum statum, nisi tamen aliundè se alere possit, et non indigeat; deindè etiam dotem filiæ.

Respectu autem filiorum, dicunt *Sanch.*, *etc.* quòd Pater tenetur alimenta præstare non tantùm filio, sed etiam uxori illius, quamvìs eam duxerit sine dote, et contrà ipsius patris voluntatem.

Præthereà, tenent *Az.*, *etc.* quòd Pater debet filium alere, etiamsi filius consummasset vitiosè portionem jàm priùs sibi traditam.

4° Peccant Parentes, 1° si non adhibeant diligentiam saltem mediocrem, ut acquirant bona quibus filii alantur, habeantque hæreditatem secundùm suum statum. — 2° Si bona dilapidando impotentes se reddant ad Liberos honestè secundùm statum suum educandos, ac dotandos. — 3° Si sine legitimâ causâ filiæ dotem negent, vel filium exhæredent, v. g. quia vult ingredi, vel est ingressus Religionem, vel vult recipere, vel recepit Ordinem Sacrum. — 336.

5° Pater tenetur dotare filiam, contrà ejus voluntatem nuptam, si sit nupta 25 annis, etiamsi indigno. *Sanch.*, *Bon.*, *etc.* — Si autem sit nupta minor 25 annis, *Sanch.*, *etc.*, dicunt Patrem teneri tantùm ad alimenta ei danda, si tamen ipsa egeat, et hoc, etsi nupserit indigno. Hoc est *probabiliùs.* — 337.

7° Parens tenetur proli subvenire, relictâ Religione, iisdem casibus, quibus proles parenti. Vide *Tract. de præcep. part.*, *n.* 67 *et seq.*

6° Parentes gravi obligatione tenentur instruere liberos per se, vel per alios, in necessariis ad salutem. Hinc graviter peccant. — 1° Si, quantùm in ipsis est, non curent, ut bonis moribus imbuantur, doctrinam Christianam, seu Fidei rudimenta addiscant, pravorum consortia vitent, mandata Dei et Ecclesiæ observent, Sacramenta frequentent, à peccatis abstineant. *Az.*, *Bon.*, *etc.* — 2° Si occasiones peccandi ab iis non avertant, vel in locis, aut domibus suspectis eos habitare permittant. — 3° Si consilio, vel exemplo malo depravent. — 4° Si non objurgent, puniantque dissolutos; moderatè tamen; nam, peccant etiam verberando immoderatè, v. g. ut notabiliter lædantur. *Sot.*, *Sylv.*, *Bon.*

8° Tenentur etiam proli relinquere libertatem circà electionem statûs. Undè, peccant invitos ad matrimonium, vel ad Religionem cogendo, vel abstrahendo. (*a*) Et quidem Tridentinum excommunicat cogentes ad Monasterium filias. — 339.

Quæritur An filius aliquandò possit à patre privari hæreditate?

R. — Potest ex justâ causâ, non aliàs, vide n. 948; intellige, si filius ha-

---

(*a*) Graviter peccant. h. 3.

beat aliundè undè vivat; nam alimentis ad vitam necessariis privari non potest. — 341 (a).

Nota. Etsi inter fratres et sorores non sit eadem obligatio ac inter parentes et liberos, cùm non sit eadem dependentia; attamen, quivis in utroque foro tenetur, si possit, alimenta et dotes præstare fratribus, vel sororibus, in eorum non solùm extremâ, sed etiam gravi necessitate. *Salm.*, *Az.*, *etc.*

Extendunt DD. doctrinam hanc ad fratres ex eodem patre natos, licèt ex diversâ matre; nam isti, ut utrimque conjuncti in jure reputantur. — Si verò fratres, sicut si sorores, sint tantùm uterini ex parte matris, tunc est obligatio eos alendi, sed non sorores dotandi. — 340.

CAPUT III.

De Obligatione Tutorum et Curatorum.

Tutor, sive Curator tenetur curam gerere pupilli, ejusque bona ritè et fideliter administrare. *Ratio* est, quia in hunc finem constituitur, et assignatur pupillo, patris loco. Quarè, si delinquat, vel notabiliter sit negligens hàc in re, peccat graviter, et ad compensationem damni quod pupillus ex eo accepit, obligatur. Imò, si tutoris officium exerceat pretio, tenetur etiam de levi culpâ.

Undè :

1º Tutor tenetur tueri personam pupilli, dùm opus est, eumque bonis moribus imbuere, et benè educare per se, vel per alios.

2º Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideòque, officium tutoris suscipiens, inventarium conficere, alioqui damna, ex ejus defectu secuta, resarcire; nec licet illi pupillo nimiùm pecuniæ ad usus inutiles concedere,

3º Tutor, uti et Curator, tenetur conservare omnia jura, bona, et actiones pupilli vel minoris, et bona aliàs peritura vendere, pecuniamque convertere in emptionem bonorum stabilium, vel in censum, etc. proùt fuerit utilius.

4º Si Tutor, vel Curator pecuniam pupilli convertat in suos usus, tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, vel damni emergentis quod indè accepit pupillus, vel minor.

5º Tenetur item ad restituendos fructus, deductis expensis, quos ex bonis pupilli percipere poterat, et suâ culpâ non percepit.

6º Tenetur nomina debitorum exigere, et debita pupilli persolvere; ità tamen ut, quantùm fieri potest, bono pupilli consulat.

7º Tutor, vel Curator non potest donationes, vel remissiones gratiosas facere de bonis pupilli, quia non ad destruendum, sed ad tuendum est constitutus : Excipe donationem remuneratoriam.

8º Denique tenetur, officio finito, reddere rationes, quia hoc onus est commune eorum qui bona aliena administrant. — 341.

CAPUT IV.

De Obligationibus Dominorum et Aliorum Superiorum.

Domini et Superiores tenentur habere curam famulorum, aliorumque suorum

---

(a) Ex jure Gallico, Parentes non possunt filios suos hæreditate debitâ privare, possunt tamen filii per sententiam judicis hâc hæreditate privari, propter indignitatem in certis casibus. Vide cod. civil. *ex art.* 727.

subditorum. Patet *ex 1 ad Timot.*: *Si quis suorum*, *etc.* Et *Ratio* est, quia sunt ipsorum caput, et vices parentum gerunt; ideòque tenentur quodammodò ad eadem, ad quæ parentes. — Imprimìs verò curare tenentur, quantùm in ipsis est, ut servent præcepta Dei et Ecclesiæ. *Bon.*

Undè, peccant Domini graviter in sequentibus casibus:

1° Si sine justâ causâ impediant famulos, quominùs diebus festis Missam audiant; vel si diebus festis opera servilia imponant: vel si jubeant ea, quæ sine peccato fieri non possunt.

2° Si peccandi occasionem permittant, cùm eam possint impedire: aut si graviter delinquentes non corrigant, negligentes necessaria ad salutem non moneant, non corripiant.

3° Si eos gravibus injuriis afficiant.

4° Si alimenta convenientia non præbeant, mercedem justam, dummodò fideliter servierint, non solvant, vel solvere differant sine rationabili causâ.

5° Si antè elapsum terminum temerè eos domo expellant: in quo casu, nisi gravissimâ ex causâ id fecerint, tenentur ad solutionem integræ mercedis, ut *Salm.*, *cum communi.* Nec famulus injustè expulsus tenetur redire ad complendum tempus: intellige, si tempus conventionis sit jàm transactum, et per ipsum non defuit, ut compleret; tunc enim tenetur Dominus ad salarium promissum.

Si autem famulus causâ expulsionis nullum damnum passus fuisset, *probabiliter* opinari possumus, juxtà dicenda n. 345, quòd Dominus in pœnam injustitiæ teneatur in conscientià solvere ei saltem majorem quàm dimidiam partem salarii, imò ut notat *Less.*, teneretur totam mercedem tribuere; sed hoc dicimus, non nisi post sententiam, juxtà regulam omnium pœnalium.

6° Si, eum qui liberos, aliosve domesticos verbis, exemplo, vel moribus pravis corrumpit et reprehensione non emendatur, è domo non dimittant. *Nav.*, *Az.*, *etc.*

Quæritur 1° An Principes seculares teneantur eligere digniores ad officia secularia?

R. — *Affirmant Salm.*, *Sot.*, *Less.*, *etc.* — *Negant* verò *Caj.*, *Vasq.*, *Lugo.*, modò officia non indignis distribuantur. — Utraque est *probabilis.* — Sed prima *probabilior*, quia aliàs Respublica grave pateretur detrimentum.

Quæritur 2° An reges possint officia secularia vendere?

R. — *Negant Adrian.*, *etc.* — *Affirmant* verò *Nav.*, *Caj.*, *Sot.*, *etc.* — Cæterùm omnes cum *S. Thom.* conveniunt hanc venditionem non expedire. Intellige de Officiis majoribus. — 342.

CAPUT V.

De Obligationibus Famulorum, Aliorumque inferiorum.

Famuli, cæterique subditi tenentur suis Dominis, et Superioribus aliquo modo eadem, quæ filii Parentibus, nimirùm amorem, reverentiam, et obedientiam præstare.. *Ratio* patet ex dictis, quia sunt illis quasi loco Parentum. *S. Thom.*

Undè, peccant famuli graviter in sequentibus casibus:

1° Si non laborent, ut serviant fideliter; teneanturque ad compensationem damni. *Less.*, *etc.*

2° Si grave damnum inferant, vel inferri permittant, cùm possint impedire. *Nav.*, *etc.*

3° Si sine gravissimâ causâ discedant à Domino antè terminum elapsum.

4° Si Domino in rebus magni momenti. non obediant. *Bon.* — 343.

Nota, Etsi famuli in esculentis et poculentis quæ domo exportant, aut divendunt, graviter peccent; quæ tamen ipsi domi consumunt, in iis faciliùs, uti et Religiosi, excusantur; cùm in his Dominus, aut Prælatus sæpè tantùm sit invitus quoàd modum accipiendi clàm, non quoàd rem. Quod tamen timeri posset, si extraordinaria acciperentur.

Lessius docet quòd furta minima famulorum ex comestibilibus, quæ claudi non solent, non coalescant, si non ad vendendum, sed ad comedendum tantùm accipiantur. — Sed meritò hoc non admittit *Spor.* si magna esset quantitas. — 545.

Quæritur 1° An famuli, non impedientes furta rerum Domini, teneantur ad restitutionem?

R. — Alii universè *affirmant;* quia ex ipsâ ratione famulatûs unicuique famulorum videtur Dominus in custodiam rem suam tradere. Ità *Dian.*, *etc.*

Alii verò, ut *Less.*, *Lugo.*, *Holz.*, *Salm.*, *Mol.*, *Az.* *communiùs* et *probabiliùs* distinguunt et dicunt quòd si damnum fiat à domesticis, et res non sit famulis specialiter commissa ad curam, non tenentur famuli ad restitutionem; tunc enim ipsi peccant tantùm contrà caritatem, non autem contrà justitiam; quia non obligantur ex justitiâ res Domini à domesticis tueri. — Secùs tamen, si furtum fiat ab extraneis ut *Salm.* cum *communi*, *etc.* — 344.

Quæritur 2°. An famulus, locans operas suas ad annum, si antè annum culpâ suâ discedat, possit stipendium petere pro tempore quo inservivit?

R. — *Affirmat communior sententia*, nisi grave damnum Domino indè eveniret; quia servitus exhibita meretur utiquè mercedem suam, quàmvìs non totam de quâ conventum fuit; undè tenetur Dominus solvere saltem parùm minùs, quàm dimidiam partem stipendii. Ità *Azor.*, *Fill.*, *Sylv.*, *Salm.*, *etc.* — 345.

Quæritur 3° An famulus locans operas suas ad annum, si per menses ægrotet, teneatur operas suas supplere?

R. — *Negativè*, *ex communi* cum *Salm.*, *Az.*, *Bon.* quia promissio tempori determinato alligata est. Salarium verò pro tempore ægrotationis petere nequit. Vide n. 864. — 346.

Quæritur 4° An famulus, elapso triennio, postquàm dicessit à Domino, salarium petere possit, et occultè sibi compensare?

R. — *Affirmant Sanch.*, *Salm.*, *Mol.* et alii; quia licèt in foro externo famulus post præscriptionem triennii amittat actionem petendi salarium, juxtà legem; attamen, in foro conscientiæ famulus jus ad salarium semper retinet; et Dominus, si certus sit se non solvisse, semper ad solutionem teneri videtur.

Hoc verò intelligendum, si famulo moraliter constet, Dominum non legitimè præscripsisse; nam, si aliàs Dominus præscripsisset solutionem per triennium cum titulo et bonâ fide, eo casu nec Dominus teneretur solvere, nec famulus posset salarium sibi compensare, etiamsi certus esset de solutione non factâ; quia Dominus tunc ratione præscriptionis, acquisivit jus non solvendi, juxtà dicenda *n.* 517. — 347.

Quæritur 5° An famulus, nullâ statutâ mercede inserviens, possit justum stipendium, saltem infimum, petere, vel occultè surripere?

R. — Distingue: si Dominus hujusmodi famulorum operas conducere solebat, *affirma.* Secùs, si non. — 348.

Quæritur 6° An famulus judicans operam suam majorem salario quod recipit, possit uti compensatione?

R. — *Nota*, Propos. 37 ab *Innocentio XI* damnatam, quæ dicebat: « Famuli ac fa-

» mulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam » suam, quam majorem judicant salario quod recipiunt. »

Salm. loquentes de hâc prop. damn. dicunt 1° quòd si famulus sine necessitate liberè conveniat cum Domino de stipendio inferiori, posteà nihil poterit sibi compensare; secùs, si ex necessitate ad levandam nimirùm suam miseriam, conveniat de salario notabiliter minori justo. *Ratio*, quia Decreta Pontificia non intelligunt obligare famulum contrà justitiam.

Quandò autem famulus coactus necessitate, convenit pro parvò pretio, poterit sibi compensare usque ad pretium infimum, ut ait *Viva.* cum *Less.*, *Suar.* et aliis, ut ait *communissimè*. Hoc tamen currit, nisi Dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jàm justè invenisset; vel, nisi ipse famulus de se oblatus fuisset, et Dominus ex pietate sive indigentiâ ipso uteretur. *Viva.*, *Salm.*, *Mol.*, *Sot.*, *etc.* — 522.

Dicunt 2° *Salm.* quòd si famulus ex electione propriâ augeat operas debitas, nihil potest surripere, quia tunc censetur operam suam condonare ad conciliandam sibi Domini gratiam; secùs autem si ex voluntate Domini expressâ, vel tacitâ, quia tunc servanda est regula illa, nempè quod quivis operarius dignus est mercede suâ. *Salm.*, *Mol.*, *Sot.*, *Nav.*, *etc.* — 523.

Quæritur 7° An famulus, si evidenter sibi constet de injustitiâ sui stipendii, possit tunc ex proprio judicio facere sibi hujusmodi compensationem?

R. — *Negant Croix*, *Carden.*, *etc.* Attamen *Salm.* dicunt famulum posse etiam ex proprio judicio sibi compensare operam suam, si ipse certè judicet, se majus stipendium mereri. Quòd sanè videtur *satis probabile* mihi et aliis doctis recentioribus, si hic famulus, vel quicumque alius mercenarius sit vir prudens, timoratus, et verè aptus ad rectè judicandum, ac certus sit de justitiâ compensationis, remoto omni hallucinationis periculo. Sed hæc rarissimè evenient. Nec obstat suprà dicta prop. 37 damnata, quæ meritò proscripta fuit, quia nimìs generaliter loquebatur. — 524.

CAPUT VI.

De Obligationibus Conjugum ergà se mutuò.

Uxor in iis quæ spectant ad domûs gubernationem et bonos mores, tenetur obedire marito; hic verò uxorem, non ut servam, sed ut sociam tractare. *Ratio*, quia maritus est caput, et uxor commembrum. *Nav.*, *etc. et communi.*

Undè:

I. Conjuges peccant in sequentibus casibus:

1° Si debitâ intentione non contrahant matrimonium.

2° Si sine dispensatione prætermittant proclamationes.

3° Si Sacramentum matrimonii in statu peccati mortalis recipiant.

4° Si utantur matrimonio contrà naturam, vel modo indebito, vel cum periculo abortûs.

5° Si debitum sine justâ causâ negent.

6° Si cum periculo pollutionis tactus habeant impudicos.

II. Peccat graviter uxor in sequentibus casibus:

1° Si maritum rixis, vel aliter verbis ad gravem iram, vel blasphemiam provocet.

2° Si quid notabile expendat contrà voluntatem viri, et consuetudinem feminarum similis statûs, nisi tamen ex paraphernalibus, si habeat.

3° Si, spreto viro, sibi imperium vindicet.

4° Si nolit sequi virum domicilium mutantem, dummodò possit sine periculo vitæ,

et salutis, et contrarium non sint pacti, et maritus post nuptias non sit factus vagus. — 351.

Attamen, si vir sit brevì reversurus, uxor non tenetur sequi virum; nec vir secum ducere uxorem. Item, nec vir tenetur eam secum ducere, etiam si longè discedat, si magnæ expensæ requirantur ad eam illùc transvehendam. — *Probabiliùs* est uxorem teneri sequi virum in exilium missum. — *l.* 6, *n.* 977.

5° Si sine sufficienti indicio malè judicet de mariti continentiâ.

6° Si sine justâ causâ debitum neget.

7° Si se ingerat in administrationem domûs sine justâ causâ, qualis est, v. g. si maritus prodigus bona familiæ dilapidet; vel si sit incurius, vel minùs aptus ad familiam gubernandam. *Elb.*, *Gob.*, *etc.* — 351.

Nota 1°. Uxor potest dare eleemosynam et munera, secundùm consuetudinem aliarum mulierum illius loci, et conditionis; etiamsi maritus eleemosynas omnes illi prohibeat, quia consuetudo hoc jus ei tribuit, quo maritus eam privare non potest: *Lugo commmuniter* cum *Mol.*, *Conc.*, *Bon.*, *etc.* — Et hoc, etiamsi uxor habeat bona propria, ut *Lugo.*, *Bon.*, *etc.* (*a*). — 540.

2° Uxor potest bona expendere, marito absente, vel fatuo: quia tunc ad illam spectat administratio domûs: item, quæ acquirit suâ industriâ, dempto tamen labore, quem præstare debet Familiæ, ut benè advertit *Croix*; item paraphernalia, hoc est bona, quæ præter dotem marito allatam, sibi reservavit. Item, potest uxor liberè disponere de his quæ sibi reservavit de bonis à viro sibi assignatis pro vestitu, aut sustentatione Familiæ ad certum tempus, modò honestè Familiam jàm sustentarit. *Croix.*, *Pal.*, *Nav.*, *etc.*

3° Non peccat Uxor, subducendo aliqua, vel compensationis causâ, si vir sit prodigus: quia is tunc facit uxori injuriam, partem ipsius profundendo, vel pro victu, vestibus, cæterisque sibi, vel familiæ necessariis, quæ mariti semper non intelligunt, et frustrà ab illis peterentur. *Bon.*, *etc.* — 541.

4° Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio matrimonio sint pauperes, ità ut miserè secundùm statum suum vivant, et maritus eis nolit succurrere, potest ex bonis suis propriis, vel etiam ex communibus, dummodò post mortem viri omnia computet in suâ parte, eis subvenire, quia jure naturæ tenetur eos alere, et maritus in id consentire. *Nav.*, *Less.*, *etc.* — *Diana* illam potestatem extendit ad fratres et sorores; quod *Less.*, *etc.* judicant *probabile.* — 542.

III. Peccat graviter maritus in sequentibus casibus:

1° Si verbis contumeliosis, vel infamatoriis afficiat uxorem; et tale peccatum esset duplicis malitiæ.

2° Si impediat illam circà præcepta Dei, vel Ecclesiæ sine justâ causâ. Si verò impediat etiam sine causâ circà ea bona quæ consilii tantùm sunt, ut est Confessio, Communio, etc. communiter tantùm peccat venialiter; nisi constet, quòd illa magnam ex iis utilitatem percipiat.

3° Si cædat graviter: moderatè tamen castigare verbis, vel etiam ex gravi causâ moderatis verberibus, habitâ ratione conditionis, et statûs, quandoquè potest. *Elb.* *Gob.*

4° Si alimenta neget. Nequit autem vir retinere dotem uxoris adulteræ, si discedat ab eâ antè sententiam propriâ auctoritate: quamvìs ipse possit uxori, repetenti dotem, opponere exceptionem adulterii, et petere, ut sibi applicetur, proùt *probabiliùs* dicit *Croix.*

(*a*) Dicit *Mol.* posse uxorem expendere in hoc vigesimam partem annuorum redituum sui viri; sed hæc summa meritò judicatur excedens à *Lugo*, saltem universaliter loquendo. — H. Tr. 10, n. 33.

5° Si negligat gubernationem domûs et rem familiarem.

6° Si uxori non cohabitet, vel sine justâ causâ diù absit.

7° Si, cùm possit, alimenta non procuret. *Nav.*, *Tol.*, *Sanch.*, *etc.* — 356.

8° Si aliquid notabile uxori surripiat, sine ejus consensu, ex bonis ipsius paraphernalibus, vel aliis propriis, si quidem libera eorum administratio ipsimet uxori competat. — 539.

Quæritur 1° An uxor nobilis teneatur obedire viro præcipienti officia vilia, v. gr. cibos condire, verrere domum, etc.?

R. — *Affirmant Ang.*, *etc.* — Sed *probabiliùs negant Sanch.*, *Salm.*, *Sylv.*, *etc.* quia uxor est socia, et ideò non tenetur præstare famulæ opera, quæ ipsam dedecent, et si ipsa præstaret, posset sibi compensare.

Quæritur 2° An vir teneatur alere uxorem, non solutâ dote?

R. — *Communiter negant* DD. si culpa promittentis intervenit. — Excipe tamen 1° Nisi vir duxerit sine promissione dotis. — 2° Si uxor sit in viri obsequio; tunc enim saltem ut famulam tenetur eam alere. Pariter non tenetur vir alere uxorem si renuat cohabitare, nisi ob justam causam renuat. Cæterùm, quandò sive vir, sive uxor est verè pauper, putà, si dos fortuitò periit, tenetur alter alterum alere. Lib. 6, *n.* 939.

Quæritur 3° An vir teneatur alimenta præstare uxori adulteræ?

R — Alii *affirmant*; quia uxor adultera non desinit esse uxor. — Alii *Negant* si adulterium est publicum, quia tunc potest vir uxorem è domo expellere; secùs, si occultum, tunc expellere nequit.

Alii verò *communiùs* et *probabiliùs negant* teneri, sive adulterium fuerit publicum, sive occultum. *Ratio*, quia adhuc concesso quòd ob adulterium occultum uxor non posset expelli, ne ejus crimen prodatur, utque scandalum vitetur, in quo tamen quæstio est, vide dicenda, *n.* 968; nihilominùs ratio hæc non militat in negatione alimentorum, quæ sine scandalo et infamiâ uxoris negari possunt. — Idque dicunt esse *probabile Salm.* etiamsi uxor admiserit tantùm oscula ab alio, si sint notoria; vel si occulta, si sint nimìs lasciva, aut si uxor sit nobilis. — Lib. 6, *n.* 939.

CAPUT VII.

De Obligatione Parochorum ergà suos.

Curatus, sive Parochus jure divino tenetur ad sequentia:

1° Residere in suâ Parochiâ. Trid. Alioqui in conscientiâ fructus non facit suos, teneturque pro ratâ absentiæ restituere Fabricæ Ecclesiæ, vel causæ piæ. Potest tamen ex justâ causâ, et licentiâ Episcopi ad breve tempus abesse. Quoàd residentiam, vide dicenda in *Tract. de præcep. part.*, *n.* 121 et 123. — 357.

2° Sacramenta ministrare: quoàd Sacramentum Pœnitentiæ, tenetur Confessiones audire non solùm tempore præcepti et in casibus gravis necessitatis, sed totiès quotiès Pœnitentes confiteri etiam ex devotione petunt. Vide *Tract. de pœnit.*, *n.* 623.

Quoàd Sacramentum Eucharistiæ, tenetur illud administrare, pariter quotiès oves rationabiliter illud petunt. Vide *Tract. de Euch.*, *n.* 253. *(a)*.

(a) Tenetur quoque curare ut pueri communionem paschalem suscipiant cùm illius capaces sunt, nempè regulariter loquendo, cùm pervenerint ad decimum, vel usque ad duodecimum, vel saltem usque ad quartum decimum. S. enim *Carolus Borromæus* præcepit suis Parochis ut habiles redderent communioni omnes pueros decennes; et quidem Parochi posteà difficiles se præbent ad Communionem dandam pueris duodecim annos natis; sed cur? ne sibi assumant onus eos instruendi. — Proh! quot Parochi hanc suam obligationem negligunt, quæ utique levis minimè dicenda est! — II. n. 26.

3° Orare pro Populo, et celebrare, ut Populus audiat Missam : quam etiam teneri eum eidem applicare diebus saltem festis, docet *Tol.* Vide *Tract. de Euch.*, *n.* 323. — 359.

4° Docere populum concionando, arguendo, etc., per se, vel per alios. — Pariter, Superiores Religionum etiam tenentur prædicatione pascere subditos, tanquàm eorum Pastores.

5° Singulis diebus dominicis, et festis solemnibus populo doctrinam Christianam explicare, per se, vel per alium ; idque sub gravi obligatione etiam juris divini, ob summam necessitatem, propter quam eos ab Episcopis, aliisque Prælatis ad id cogi posse sub pœnâ excommunicationis, omnesque alios ut eam audiant, discant et sciant, docent *Trull.*, *Sanch.* — 560.

Sic enim habetur in tridentino : « Omnes Episcopos et Prælatos teneri per se ipsos » si legitimè impediti non fuerint ad prædicandum (vel per idoneos, si impediti fuerint) ; si quis autem hoc adimplere contempserit, districtæ subjaceat ultioni. Archipresbyteri quoque, Plebani, et quicumque curam animarum obtinent, per se, vel » alios idoneos, si legitimè impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas pro suâ, et eorum capacitate pascant salutaribus verbis, » docendo ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis » cum brevitate et facilitate sermonis, vitia quæ eos declinare, et virtutes quas sectari » oporteat. »

Hinc, non dubito quin prædictum præceptum obliget tam Episcopos quàm Parochos graviter et absolutè. *Communiter* tamen DD. in tali præcepto admittunt parvam materiam. *Ronc.* vult parvam materiam esse tantùm duodecimam partem concionum intrà annum; sed hoc videtur nimìs rigidum. *Salm.* autem rationabiliter asserunt non excusari à culpâ gravi Parochos sæpiùs prædicationem omittentes, quo videntur *Salm.* excusare Parochos interdùm omittentes.

Hinc, *non improbabiliter* videntur tenere *Bon.*, *etc.*, non peccare graviter Parochos qui interdùm concionari omittunt; secùs verò, ut aiunt, si omittant per unum integrum mensem continuum, aut per tres menses discontinuos in anno. Tantò magis quia in tridentino dicitur, quòd, si ab Episcopo ipsi Parochi « Moniti, trium » mensium spatio, muneri suo defuerint, per censuras, etc., cogantur, ut Officium » suum impleant. » Ex quo videtur in hâc materiâ ejus parvitatem majorem latitudinem habere.

Notant autem *Salm.* benè posse Parochos conciones omittere, ut posteà opportuniùs suppleant. Episcopi autem rariùs quidem quàm Parochi, tenentur conciones facere. — 269.

6° Tenentur infirmos visitare, pauperum curam habere, peccata corrigere, etc.

7° Parochi, et tantò magis Episcopi tenentur sub gravi corrigere oves, in peccato mortali, vel in ejus proximo periculo existentes, etiam cum discrimine vitæ, et non solùm in extremâ, sed etiam in earum gravi necessitate, semper ac adsit spes emendationis. Ità *communiter Bon.*, *etc.*, vide *in Tract. de Virt. Theol.*, *n.* 40 (*a*).

(*a*) Cùm in regione reperiuntur notabiles morum dissolutiones, quibus nullum occurrit remedium, Parochus tenetur curare ut missio ei adveniat. Parochus enim qui missionem non curat, suspicionem ingerit suorum morum; boni enim Parochi non prætermittunt quarto aut quinto quoque anno missionem arcessere. — H. n. 31.

A bonis Parochis pendent boni mores, et salus populorum. Si in regione bonus Pastor adest, ibi videbitur florere devotio, Sacramentorum frequentia, oratio mentalis, et bonum exemplum; sin autem Parochus erit pravus, tota regio vitiis et scandalis redundabit — H. n. 46.

8° Tenentur auferre scandala cum quocumque incommodo; undè, si aliquis subditorum sit inemendabilis, et suo pravo exemplo sit aliis occasio ruinæ, tenetur Parochus tale damnum impedire saltem Episcopum certiorando, non tantùm semel, sed quousquè scandalum perseverat, et spes affulget ut illi occurri possit.

Quæritur 1° An ad id Pastores teneantur ex charitate, vel justitiâ?

R. — *Suarez, etc.*, censent eos teneri solùm ex charitate. — Sed *probabiliùs* tenentur ex justitiâ, ut sentiunt *Ronc.*, *Holz.*, *Caj.*, *etc.*; *Ratio*, quia ad hoc utiquè à communitate stipendium Pastoribus tribuitur, ut singulorum procurent salutem, et proindè vitia corrigant.

Quæritur 2° An Pastores teneantur inquirere in mores subditorum?

R. — *Affirmativè ex communi sententiâ*, ut docent *D. Thom.*, *etc.*; *Ratio* quam tradit *D. Thom.* est, quia illi qui specialem obligationem habent incumbendi saluti alicujus certæ personæ, sicut habent Pastores ergà singulas suas Oves, tenentur non solùm corrigere delinquentes, sed etiam prospicere an obligationi suæ satisfaciant.

Secùs verò dicendum de aliis, qui generalem obligationem habent ergà proximos, istis enim sufficit corrigere eos tantùm, quos lapsos, vel in proximo periculo labendi animadverterint.

Quæritur 3° An Episcopi et Parochi teneantur non deserere Oves, etiam cum periculo mortis?

R. — Cum *D. Thom.* qui sic docet: « Ubi subditorum salus sic exigit personæ Pastoris præsentiam, non debet Pastor personaliter suum Gregem deserere, neque » propter aliquot commodum temporale, neque etiam propter aliquot personale » periculum imminens, cùm bonus Pastor animam suam ponere teneatur pro » Ovibus suis. » Sic enim habetur *Joan. c.* 10., et hæc verba non solùm consilium, sed etiam præceptum continent, ut rectè probant *Salm.*

« Si verò, subdit *S. Thom.* subditorum saluti possit sufficienter in absentiâ Pastoris per alium provideri, tunc licet Pastori, vel propter aliquod Ecclesiæ commodum, vel propter personæ periculum, corporaliter Gregem deserere. »

Quæritur 4° Quænam autem sint causæ excusantes Parochos à residentiâ?

R. — Vide *Tract. de Præcept. Parti.*, *n.* 125.

Nota 1° Episcopus, cùm suscipit regimen sui Episcopatûs, debet, ut præcipit Concilium Trident., rationem exigere à Vicario Capitulari de omnibus ab eo gestis tempore vacationis.

2° Tenetur Episcopus ex eodem Trid. simul ac potest, suam Diœcesim visitare, et nihil potest accipere in visitatione, nisi victualia. — 360.

CAPUT VIII.

De Obligationibus Præceptorum et Discipulorum.

Inter Præceptores et discipulos est quodammodò eadem obligatio quæ inter Parentes, et liberos.

Undè:

I. Discipuli peccant in sequentibus casibus:

1° Si Præceptoribus non exhibeant honorem et reverentiam.

2° Si non obediant in rebus pertinentibus ad studia et bonos mores.

3° Si eos conviciis, vel contumeliosis verbis traducant.

4° Si negligenter studeant, scholarum aut studiorum tempore lusui vaccent vel otio.

5° Si pecunias parentum dilapident, vel inutiliter expendant.
6° Si malo fine studeant.
7° Si Gymnasii sui leges, vel Academiæ statuta, si quidem ea ad peccatum obligent, non servent.
8° Si scientias superstitiosas aut vetitas addiscant, vel libros prohibitos legant.
9° Si stipendium debitum Doctori suo non solvant, cùm possint. — 361.
II. Magistri peccant in sequentibus casibus:
1° Si peccata discipulorum dissimulent, et non corrigant, quandò possunt.
2° Si profectum eorum in litteris non sedulò promoveant.
3° Si eos non doceant bonos mores.
4° Si ex proposito falsa eos doceant ut vera, vel superstitiosa et saluti noxia.
5° Si non studeant ipsi, ut officio satisfaciant.
6° Si stipendium exigant majus justo, vel quàm Gymnasii leges, aut consuetudo permittant.
7° Si doctoratùs insignia negent dignis, indignis conferant, quod *Nav.* dicit esse mortale, præsertim in Theologiâ, Jure Canonico, Civili, et Medicinâ; nam in Philosophiâ fortè veniale tantùm esse censet *Caj.*
8° Si discipulis malo sint exemplo.
9° Si malis moribus imbutos, et qui aliis perniciosi sunt, ad scholas admittant, vel ex iis non dimittant. — 362.

TRACTATUS X.

DE QUINTO PRÆCEPTO DECALOGI.

De Occisione suî ipsius. — De Occisione proximi. — De Duello et Bello.

CAPUT I.

De Occisione suî ipsius.

Absque divinâ auctoritate non licet seipsum directè, et ex intentione occidere. ***Ratio*** est, quia est contrà charitatem suî, et fit injuriâ Reipublicæ et Deo, qui est solus directus et absolutus Dominus humanæ vitæ. (*a*)

Dixi 1° ***absque auctoritate divinâ***, propter *Samsonem*, et quosdam Martyres, qui seipsos occiderunt, vel ex divinâ inspiratione, vel inculpatâ ignorantiâ.

Dixi 2° ***directè***, quia indirectè quandoquè licet se occidere, hoc est, aliquid facere, vel omittere, ex quo, præter intentionem, mors certò sequatur, quia præceptum conservandi vitam, utpotè affirmativum, non semper obligat, sed potest omitti propter bonum finem, necessitatem, vel magnam utilitatem. *S. Thom.*

Undè:

1° Ob magnum bonum commune, vel ob specialem obligationem ex pacto vel officio, quam habent miles, Gubernator, Episcopus, Parochus, licitè possunt et tenentur mortem perferre. — 366.

2° Reo licet non fugere, imò etiam sponte se sistere judici plectendum, licèt positivè seipsum perimere non possit, etiamsi à judice id ei committatur. — 369.

(*a*) Itâ pariter non licet positivè gravi vitæ periculo se exponere; quarè peccant funambuli qui super fune ex locis altis ludos repræsentant, et alii qui venena sorbent, aut à viperis se mordere faciunt cum mortis periculo. H. 1.

3° Etsi Carthusianus possit servare vitam vescendo carnibus, in probabili periculo mortis; licitè tamen et laudabiliter etiam tùm omittit, cum certo periculo mortis; modò necessitas vescendi sit ab intrinseco, v. g. morbo; nàm si esset ab extrinseco, v. g. si ob inopiam aliorum ciborum fame moriendum esset, teneri iis vesci, quia mors illa, cùm sit violenta, ipsi imputaretur, ut certissimum meritò judicant *Salm.* — 370.

4° Licet carnem vigiliis, et inediâ moderatè affligere: qui autem advertens vitam iis notabiliter minui, nihilominùs continuaret, peccaret graviter, etsi hìc multi ob bonam fidem, et zelum Deo placendi excusentur. Sed si macerationes fiant consilio prudentis Prælati, vel Confessarii, esto vita etiam per 12 annos esset abrevianda, non esset peccatum. — 371.

5° Excusantur ægri, qui paulò antè mortem, causâ humilitatis, vel boni exempli, petunt humi collocari, quia non intendunt vitam abreviare.

Nota 1° Dicit *Laym.* non teneri quemquam mediis extraordinariis et nimis duris, v. g. abscissione cruris, etc. vitam conservare; nisi tamen ea communi bono sit necessaria. Ità etiam *communiter Lugo, Soto, Bon., etc.*

2° *Sanch.* dicit infirmum in periculo mortis, si sit spes salutis, non posse medicamina respuere. Non videtur tamen virgo ægrotans, per se loquendo, teneri subire manus Medici, vel Chirurgi, quandò id ei gravissimum est, et id magìs quàm mortem ipsam horret; *Esc.*, *Salm.*, *Less.*, *Sanch.*, *etc.* posset tamen virgo permittere ut tangatur; imò teneretur sinere ut ab aliâ feminâ curaretur, ut rectè ait *Diana.* — 372.

Quæritur 1° An liceat se occidere ad vitandam mortem duriorem?

R. — Directè se occidere nunquàm licet. Licet verò indirectè, putà, si quis se ejiciat per fenestram, ut effugiat incendium, si adsit aliqua spes mortem evadendi. *Bus.*, *Lugo*, *Less.*, *etc.* — *Elbel* hoc permittit etiam reis detentis in carcere, ad evadendam certam sententiam mortis, vel etiam carcerem perpetuum. — 367.

Quæritur 2° An virgo teneatur potiùs permittere se occidi quàm violari, putà, si invasor minetur ei mortem, si copulæ non acquiescat?

R. — Adest duplex sententia. — *Prima* quam tenent *Nav.*, *Sot.*, *Tol.*, *etc.* dicit quòd, licèt possit, non teneatur tamen femina mortem pati, sed potest tunc permissivè se habere, dùm accidit copula; modò voluntate positivè resistat, et consensûs periculum absit; quia hæc cooperatio est tantùm materialis.

Secunda sententia docet, hoc omninò illicitum esse; quia cum femina possit copulam impedire, si timore inducta quiescit, ejus tunc cooperatio verè moralis et voluntaria fit.

Prima sententia, speculativè loquendo suâ probabilitate carere non videtur; quia illa quies feminæ reverà non potest dici actio, dùm nullo modo est positiva. Non tamen negandum secundam sententiam in praxi omninò suadendam esse, saltem ob periculum consensûs, quod in illâ permissione facilè adesse potest. — 368.

Quæritur 3° An liceat se mutilare?

R. — Non licet nisi sit necessarium ad conservationem corporis totius, quia nemo est suorum membrorum absolutè Dominus. *Less.* — Undè, non licet se castrare ad conservandam castitatem, vel sedandas tentationes, quia hoc ad eum finem non est necessarium. *S. Thom.*, *Less.*, *Mol.*, *etc.* — 373.

Quæritur 4° An liceat pueros castrare ad vocem in eis conservandam?

R. — *Prima sententia probabilior negat* cum *Bus.*, *Spor.*, *Salm.*, *etc.* Si enim dicunt pro bono animæ id non licet, quantò minùs pro lucro temporali. (*a*)

(*a*) In opere cui titulus *homo apost.*, n° 3, nulla est sententia probabilior.

Secunda sententia quam tenent *Tamb.*, *etc. affirmat* id licere, modò absit morale periculum vitæ, et non fiat pueris invitis. *Ratio*, tùm quia eunuchi utiles sunt bono communi ad divinas laudes in Ecclesiis suaviùs canendas; tùm quia conservatio vocis non parvi quidem momenti in eis dicendum est bonum, cùm per illud conditionem notabiliter in meliùs mutent, et per totam vitam nobilem et pinguem sustentationem sibi comparent, et ideò tantum bonum justa causa esse videtur, ut cum illo tale corporis damnum resarciri licitè possit. Tantò magìs, quòd hoc in dies in usum deducatur, et ab Ecclesiâ toleretur, ut ait *Elbel.* — 374.

CAPUT II.

De Occisione proximi.

I. Extrà casum necessariæ defensionis, de quo infrà, nemini licet occidere malefactorem, nisi auctoritate publicâ, et juris ordine servato. Ut patet *Exod.* 22 et *Rom.* 13. — 376. (*a*)

Undè :

1° Peccat Princeps, vel Magistratus, regulariter loquendo, qui occidi jubet reos non citatos, vel non auditos, vel non damnatos, etsi privatâ scientiâ constet eos esse nocentes, quia ex jure naturæ actus publicus fieri debet ex scientiâ et auctoritate publicâ. Excipe 1° si crimen sit notorium. 2° Si esset periculum seditionis, aut esset dedecus Regis, si juridicè procederetur. — 377.

2° Judex tenetur sub gravi concedere Reo tempus sufficiens ad Confessionem, etsi timeretur periculum direptionis. Tenetur etiam concedere tempus pro sumptione Communionis, nisi tamen grave damnum timeatur, cùm Reus sit tunc in articulo mortis, in quo præceptum communionis obligat jure Divino: *Salm.*, *Suar.*. *etc.*; et tunc etiam non jejunus reus potest communicare eâdem die mortis, modò Communio præcedat per horam executionem.

3° Si Reus nolit peccata confiteri, post adhortationem licitè potest occidi à carnifice, quia tunc sua damnatio suæ culpæ tribuitur. *Salm.*, *Bon.* — 379.

II. Jus naturæ permittit ut vim vi repellas, et aggressorem, qui iniquè eripere tibi conatur vitam, aut quæ ad eam honestè agendam tibi sunt necessaria, ut bona temporalia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, prævenias et occidas: ità tamen, ut id fiat animo te defendendi, et cum moderamine tutelæ inculpatæ, hoc est non inferendo majus damnum, nec utendo majore vi quàm necessarium sit ad arcendam injuriam. Ità *communiter S. Thom.*

(*a*) Illicitum est privatis hominibus interficere Tyrannum sive in titulo, sive in regimine. Subditi enim ex Divino præcepto venerari et obedire tenentur suis dominantibus, quamvìs injustis et perversis. Semper igitur ac Princeps est in possessione regni, obligantur subditi tenere eum tanquàm proprium Dominum.

Falsum omninò est in Communitate subditorum quamdam adesse auctoritatem superiorem et à principe independentem, ità ut casu quo Princeps perversè regnum gubernet, tota Communitas eum regno et vitâ expoliare possit. Hoc est principium falsum et perniciosissimum; nam, hoc modo duæ in regno essent supremæ potestates, undè enormissima evenirent schismata, regnique dissolutio.

Prætereà, perpendi debet quòd si hujusmodi casus accideret quòd princeps à suis subditis trucidaretur causâ mali regiminis, quodnam malum esset majus, illud nempè quod princeps patrabat, aut illud quod ejus mors inferret, quæ tali modo eveniret? Quot rixæ, schismata et civilia bella statìm insurgerent inter eos ipsos! quot rapinæ, quot sacrilegia, quotque strages! quot quantisque flagitiis se traderent perversi, abcisso jàm timore publicæ justitiæ! H. 13.

Dixi, *potest occidere;* nemo enim tenetur aggressorem occidere, sed licitè et laudabiliter potest occisionem propriam permittere ne alter vitâ temporali et æternâ privetur, ut dicunt *communiter Less., S. Antonin, Syl., Salm.* — Excipiunt 1° *Salm.* quandò vita invasi esset valdè utilis bono communi. — Excipiunt 2° *Less., S. Antonin, etc.* quandò ipse esset in peccato mortali, quia tunc omninò teneretur se defendere. — 380.

Undè:

1° Etsi ob contumeliam aliquam, v. g. si viro honorato dicatur *mentiris*, non liceat alterum occidere, eò quòd aliter repelli possit, ac soleat; licere tamen, si aggressor fustem vel alapam viro valdè honorato impingere conaretur quam aliter avertere non posset, dicunt *Diana, Less., etc.*

Sed in praxi rarissimè uti licet prædictâ opinione; nam *Sylvius* rectè sic ait: « Etiamsi » honor sit præstantius bonum quàm divitiæ, aut nullum, aut rarissimum arbi» tramur esse casum, quo pro defensione solius honoris liceat aggressorem inter» ficere. »

2° Si fuste, vel solo vulnere, vel amputatione brachii, vel aliter arcere injustam vim possis, non licet occidere. Undè, si quis sit persona talis, cui non sit dedecus fugere, debet fugere potiùs si possit, et salvare se, nisi sit periculum percussionis in fugiendo. *Lugo, Salm., etc.* Ergò plebei, Clerici et Religiosi tenentur fugere, si possint sine periculo vitæ; quia ipsis fugere non est probrosum, sed honorificum. — Quoàd verò seculares et nobiles advertatur quod jàm relatum est ex Sylvio, nempè nullum aut rarissimum esse casum quo pro defensione solius honoris liceat aggressorem interficere.

3° Non licet occidere si injuria jàm est contracta, vel aggressor jàm fugerit, quia id non esset se defendere, sed vindicare. *Tol., etc.* — 381.

4° Non licet occidere furem ob res exiguas, sed ob bona magni momenti, nisi aliâ viâ arceri aut recuperari possint. Hæc est sententiâ *probabilissima et communis*; et hanc tenent *S. Antonin, etc.* quia præceptum caritatis non obligat præferre bona proximi altioris ordinis, nisi quandò proximus est in extremâ necessitate, non verò quandò sponte ipse se exponit mortis periculo.

Quæritur 1° Quantus debeat esse valor rei, ut liceat furem interficere?

R — Generaliter loquendo dicunt *Viva, Elbel* illam esse magnam summam, quâ ablatâ, deficeret alicui sustentatio pro se et pro aliis. — *Salm.* verò, *Vasq*, et *Mol.* aiunt sufficere jacturam illam, quæ notabile damnum Domino afferret juxtà qualitatem personæ.

Quæritur 2° An liceat occidere furem auferentem rem modici valoris cum resistentiâ Domini, aut custodis illius?

R. — Affirmant Mol., Bon., etc. — Sed multò magis mihi arridet *sententia contraria* quam tenent *Salm., Dian.* id non admittentes.

Quæritur 3° An liceat tibi interimere furem, si rem ablatam adhuc extantem ille in tuto reposuerit, et tu velis eam recuperare.

R. — Negant S. Antonin, Sot., Bon., etc. — Sed *probabilior* mihi videtur *sententia affirmans,* casu quo non sit spes rem aliâ viâ recuperandi; quia tunc latro quamvìs non sit invasor personæ, adhuc tamen est invasor rei, cùm tibi contendat rem tuam recipere. *Less., Lugo., Vasq., etc.* — 383.

Quæritur 4° An liceat etiam Clericis et Religiosis occidere injustum aggressorem suorum bonorum magni momenti.

R. — Affirmant probabiliùs Bus., Lugo., Elbel. cum Less. etc. communiùs; Ratio quia jus defensionis est de lege naturali, et ideò unicuique competit. — 384.

Quæritur 5° An liceat alicui se defendere armis, etiam per famulos?

R. — Probabiliter affirmant Spor., Elbel., etc.; quia id quod facere quis potest per se, potest etiam per alium. — 385.

Quæritur 6° An liceat occidere invasorem pudicitiæ?

R. — Si licitum est hoc ad tuendum honorem, et facultates, multò magis dicendum licere pro tuendâ pudicitiâ, quandò aliud non suppetit remedium. Ità *D. Antonin.*, *Lugo.*, *Less.*, *Anacl.*, *Elbel.*, cum *Bon. et* aliis *communiter.*

Hic benè advertunt *Lugo*, etc. quòd non solùm licebit puellæ, dùm actu violenter tangitur ab altero, sed etiam immediatè post, eum percutere alapis, pugnis, fuste, et etiam ictibus non periculosis; *Ratio* quia nisi tali modo ipsa suam constantiam et displicentiam ostendat, non facilè ille discedet. Hinc, semper ac id non fiat ad vindictam, non tantùm permittendum, sed etiam mulieri est consulendum, alter saltem resipiscat, et aliâ vice eam non sollicitet. — 386.

Quæritur 7° An liceat prævenire aggressorem?

R. — *Prima sententia negat* cum *Sylv.*, *Nav.*, *etc.* — *Secunda* tamen *sententia affirmat* cum *Lugo.*, *Vasq.*, *Mol.*, *etc*; quia ad occidendum invasorem pro suì defensione, non est opus ut alter jàm inceperit lædere, sed sufficit si sit paratus ad lædendum.

Ego tamen censeo secundam sententiam vix in praxi aliquem posse sequi, propter hallucinationis periculum, quod in hujusmodi re adesse potest. — 387.

Quæritur 8° An liceat defendere vitam proximi cum occisione injusti invasoris?

R. — *Affirmativè. Ità Cont. Tour.* cum *communi DD. et S. Thom.* — Et hoc currit etsi proximus innocens vellet pati se occidi, cùm ipse non sit dominus vitæ suæ, et idèo nequit aliis jus defensionis adimere.

Quæritur 9° An sit obligatio defendendi vitam innocentis ab invasore?

R. — Quoàd Magistratus et Principes utiquè ex justitiâ ad hoc tenentur, et quandò agitur de bono Reipublicæ, tenentur etiam cum periculo vitæ, utpotè latrones publicos de medio tollere etc.

Et pariter, ad hoc tenentur milites specialiter conducti ad Civitatem defendendam : vitam verò privati hominis non tenentur ii cum tanto periculo tueri.

Quæritur 10° An, si innocentem positivè nolentem occidi, defendere non possis sine occisione invasoris, tenearis, si possis sine periculo tuæ vitæ, invasorem occidere?

R. — *Affirmant Salm.*, *Nav.*, *Bon.*, *etc.* — *Probabiliùs* tamen *negant Less.*, *Lugo.*, *etc.* *Ratio prima* quia præceptum caritatis eo casu non obligat, cùm præstet evitare tunc mortem æternam aggressoris, quàm mortem temporalem innocentis. — *Ratio secunda* quia in occisione alterius nunquàm evitari potest magnum incommodum ob timorem inimicitiarum, publicæ justitiæ etc. saltem, quis non dicet, horrorem inquinandi manus humano sanguine magnum afferre incommodum, ad quod quidem præceptum caritatis censetur non obligare.

Excipe casum quo persona invasa esset persona necessaria ad bonum publicum. — Excipit etiam *Spor.* cum *communi*, ut asserit, si invasus sit Parens, Filius, Uxor, aut Frater, quia tunc obligat pietas ad eos tutandos. — Rectè pariter excipit *Tournely* si occidendus sit ebrius, et in statu peccati mortalis, quia is est verè in extremâ necessitate animæ. — 390.

Quæritur 11° An licitum sit occidere invasorem pudicitiæ, vel honoris proximi?

R. — Licet si invasio fiat facto, scilicet, percussione etc. — Secùs, si tantùm per verba, ut dictum est suprà n. 282 *Lugo; Less.*, *etc.*

Nota. Si femina consentiret, vel saltem, si positivè non resisteret, non liceret ejus pudicitiæ invasorem interficere, quia tunc non esset vim vi repellere.

Si verò femina sit tibi consanguinitate valdè propinquâ, dicunt *Less.*, *Spor.*, quòd posses, etiam feminâ ad copulam consentiente, ejus invasorem occidere, si aliter tuam infamiam evitare nequeas. — Hæc autem intelligenda antè factum; nam ipso facto, vel post, certè non licet occidere. — 391.

Quæritur 12° An quis, ad tuenda bona proximi magni momenti tenetur, et possit etiam ob id occidere furem si oporteat?

R. — 1° Tenemur ex caritate defendere bona proximi, quandò commodè possumus, aut cum levi nostrâ jacturâ, non verò cum gravi *Bon.*, *et communiter* apud *Salm.* — Et si aliquid expendimus pro defensione bonorum alicujus, possumus etiam occultè compensare.

2° Doctores qui negant licitum esse occidere furem ob tuenda bona propria, tantò magis negant ob defendenda aliena; quia præferenda est vita bonis. — Sed contrarium tenent *S. Antonin.*, *Lugo.*, *Nav.*, *Mol.*, *etc.* quia vitam proximi præferre debemus bonis alterius, quandò ille est in necessitate involuntariâ, non autem quandò in necessitate sponte se constituit. — 392.

Quæritur 13° An aliquandò liceat occidere innocentem?

R. — Directâ intentione, et scienter nunquàm licet, nisi Deus, omnis vitæ Dominus concedat: indirectè tamen, et per accidens aliquandò licet, utendo nimirùm suo jure, et dando operam rei licitæ, et necessariæ, ac tanti momenti, ut vitæ æquivaleat. *S. Thom. et DD. communiter.* — 393.

Quæritur 14° An liceat procurare abortum?

R. — Quæ malitiosè in se, aut qui vel quæ in alterâ procurat abortum, peccat graviter, sive fœtus sit animatus, quia est verum homicidium, sive non, quia tendit ad occisionem hominis, et est contrà naturam generationis.

Quæritur 15° An liceat matri in morbo extremo constitutæ sumere pharmacum ad expellendum directè fœtum inanimatum?

R. — Certum est apud omnes licitum esse remedium præbere prægnanti directè ad eam curandam, etiam cum periculo abortûs, si morbus est mortalis; secùs si non esset talis.

An autem licitum sit ei dare pharmacum directè ad fœtum expellendum?

Prima sententia affirmat, eamque tenent gravissimi auctores, *Sanch.*, *Laym.*, *Sylv.*, *Nav.*, *etc.*

Secunda sententia communior docet, licere quidem matri sumere medicamentum directè ad curandum morbum, etsi fœtus indirectè expellatur, non verò directè ad fœtum expellendum. Ità *Less.*, *Lugo.*, *Cabass.*, *Tourn.*, *Spor.*, et alii plurimi. *Ratio* quia si nunquàm licitum est expellere semen, etsi ex ejus abundantiâ mors timeatur, tantò minùs licebit expellere fœtum, qui est propinquior vitæ humanæ. — Excipe, si fœtus esset corruptus.

Utraque sententia est *probabilis*; sed secundam tanquam *tutiorem* censeo in casu nostro omninò amplectendam, cùm prima nihil ad praxim possit deservire, et frustrà videntur circà eam DD. desudare; ad quid enim velle sumere pharmacum, directè ad expellendum fœtum, cùm possit et sufficiat indirectè expelli.

Dicunt verò *Sanch.*, *etc.*, quòd mulier vi oppressa à viro, posset incontinenter semen receptum expellere, tanquàm sui honoris aggressorem, ad infamiam vitandam; sed huic opinioni acquiescere nequeo; nam si mulier posset tunc expellere semen tanquàm aggressorem sui honoris, posset etiam posteà; quod ipsimet auctores non concedunt.

Benè autem admittimus quòd mulier vi oppressa licitè possit se vertere, et coitum interrumpere, quamvis semen viri esset effundendum; quia hoc per accidens et ob solam malitiam viri eveniret. Undè benè concludit *Croix* esse quidem licitum feminæ invasæ repellere semen, ne immittatur; non autem ejicere, si jam sit immissum.

Quæritur 16° An liceat matri sumere pharmacum, directè ad expellendum morbum, si indè timeatur indirectè abortus fœtûs animati?

R. — Si remedium directè tendat ad occisionem fœtûs, ut esset dilaceratio uteri, percussio ventris, etc.; hæc quidem nunquàm licent. — Si autem tendat directè ad servandam vitam matris, ut esset purgatio corporis, scissio venæ, balneum, etc.; hæc

certè licita sunt, quandò aliter, certò moraliter judicatur mater cum prole moritura. *Habert.*, *Tour.*, cum *communi*.

Quæritur 17° An liceat matri sumere medicamentum, quandò dubitatur, an pereunte matre, proles possit supervivere, et baptizari?

R. — *Affirmant Holzm. Salm., etc.;* quia obligatio mortem perferendi, ad procurandam vitam æternam proximi in extremâ necessitate constituti, tunc solùm adest, quandò constat jacturam temporalis vitæ esse absolutè necessariam ad vitam spiritualem alterius; non autem quandò salus spiritualis proximi est incerta, proùt in casu nostro de eâ multipliciter dubitari potest.

Sed huic sententiæ nec valeo acquiescere; nam, sicut quandò certa est mors prolis, si mater medicinam sumat, et aliàs est certa mors matris, si à medicinâ abstineat, tenetur utiquè mater ex ordine caritatis abstinere à medicinâ, et præferre suæ vitæ corporali vitam spiritualem prolis; sic etiam ex eàdem caritate tenetur abstinere quandò dubitatur de salute matris, et prolis. Nisi æquale sit periculum abortûs, sive medicina sumatur, sive non: quia tunc sine majori fœtûs periculo justè consulitur vitæ matris.

Et etiamsi mors matris esset moraliter certa, si non sumat remedium, nec etiam tunc auderem ei medicinam permittere, si aliqua rationabilis spes affulgeret, quòd mortuâ matre proles superviveret et baptisari posset: quia nemini licet, ad tuendam suam vitam temporalem, positivè exponere proximum in necessitate constitutum, periculo mortis æternæ.

Secùs verò puto dicendum cum *Sylv.*, *Tourn.*, *etc.*, *et communi*, si nulla spes rationabilis esset de vitâ prolis post mortem matris, ità ut possit illa deduci ad baptismi gratiam; quia tunc non videtur caritas obligare matrem in extremâ necessitate positam, ut vitam suam negligat, à remediis abstinendo, ob exiguam et remotissimam spem vitæ prolis.

Hinc, rationabiliter dicunt *Salm.*, medicos in hoc casu, quoàd pharmaca præstanda matribus, non esse scrupulosè angendos, eò quòd *probabilissimum* sit rarissimum esse casum, et moraliter impossibilem ut penè miraculum sit, quòd pereunte matre, proles supervivat, ut baptismum recipere possit. Idque mihi confirmaverunt plures artis medicinæ periti, quos consului; quia matre laborante lethali morbo, humores corrumpuntur, et inficiunt fœtûs alimentum (*a*).

An autem Mater teneatur pati incisionem ventris, ut proles baptisetur? Vide dicenda *in Tract. de Sacram. Bapt.*, *n.* 106.

Quæritur 18° Quandò censeatur proles animâ informata?

R. — *Bus.*, *Elb.*, *Salm.*, cum *S. Thom.*, *etc.*, *et communi*, dicunt masculum formari et animari spatio 40 dierum, feminam autem 80. — Hanc sententiam sequi forum externum quoàd pœnas homicidis inferendas testatur *Anacl.* Hanc etiam opinionem sequitur sacra Pœnitentiaria cùm agitur de irregularitate et pœnis. — 394.

Quæritur 19° Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum?

R. — *Sixtus V* anno 1588. Bullam edidit, in quâ Pontifex omnes *scienter* procurantes abortum fœtûs, sive animati, sive inanimati, et quocumque modo in hoc consentientes, vel præbentes mulieribus venena sterilitatis, subjecit cunctis pœnis quæ debentur homicidis de jure Civili, et Canonico, ut sunt privatio omnis privilegii

---

(*a*) Nihilominùs est qui mihi testatur non semel accidisse, quòd ob peritiam chirurgorum statìm ac mater spiritum exhalaverit, inciso matris utero, proles viva extracta fuerit et baptisata. — II. 26.

Et illud omninò constat ex factis quæ sæpè eveniunt, et in quibus datur baptismus infantibus qui matribus supervivunt.

clericalis Dignitatis, aut Beneficii ecclesiastici, necnon inhabilitas ad ea in posterum obtinenda.

Insuper præsertim imposuit eis irregularitatem, et excommunicationem ipso facto, effectu secuto, incurrendas, quarum dispensationem et absolutionem Romano Pontifici reservavit.

Attamen *Gregorius XIV*, in Bullâ *Sedes Apostolica*, editâ ann. 1591, abstulit irregularitatem, et excommunicationem pro abortu fœtûs inanimati: reliquit verò tàm irregularitatem, quàm excommunicationem *Papæ* reservatas pro abortu fœtûs animati; sed quoàd excommunicationem, concessit facultatem ab eâ absolvendi tàm Episcopis, quàm aliis ab ipsis specialiter ad hos casus deputatis.

Quæritur 20° An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum sibi procurant?

R. — *Prima Sententia communissima affirmat* cum *Viva.*, *Bon.*, *Spor.*, *etc.* — *Secunda autem sententia valdè probabilis*, et attentâ ratione intrinsecâ, *probabilior*, *negat* cum *Avila*, *Salm.*, *Luyo.*, *etc.* Pontifex enim in suâ bullâ non nominat mulieres prægnantes, sed tantùm eos vel eas, qui vel quæ dant opem, consilium, etc.

Saltem, ait *Ronc.*, cùm dubium sit an hæc excomunicatio lata sit etiam contrà prægnantes, *valdè probabiliter* ipsæ ab eâ excusantur, juxtà ea quæ dicemus in *Tract. de censuris*, *n.* 67. — 395.

Quæritur 21° An procurantes abortum irregularitatem incurrant, in dubio an fœtus sit vel non animatus?

R. — *Prima sententia affirmat*, quam tenent *Salm.*, *Viva.*, *Sanch.*, *Mol.*, *etc.* — *Secunda* tamen *verior sententia negat;* eamque tenent *Tamb.*, *Elbel.*, *Spor.*, *etc.*; *Ratio* convincens quia irregularitas non incurritur, nisi expressa sit in jure; in hoc autem casu irregularitas nullibì habetur expressa. — 396.

CAPUT III.

De Duello et Bello.

ARTICULUS I.

De Duello.

Duellum est duorum, vel subindè plurium certamen quod ex condicto, uno dicente, et altero acceptante, suscipitur, ità ut id non sit vitam defendere, sed exponere periculo. Quod etsi communiter sit mortale peccatum, licitum tamen est ex justâ causâ, quæ semper est attendenda. — 399.

Undè :

1° Duellum licet acceptare vel offerre ad conservandam æstimationem exercitûs apud hostes, eosque debilitandos, vel ad terminandum bellum cum minore damno.

2° Acceptare item licet, si quis aliàs te occisurus, concedat tamen arma, ut sic fortunam experiaris; quia est tantùm defensio, posito, quòd aliter non possis evadere.

3° Non licet viro nobili vel militari acceptare duellum, nec illud offerre, licet aliàs, honore amisso, certè privandus sit officio quo se et familiam sustentat, ut constat ex quinque Propositionibus quas SS. P. *Ben XIV* damnavit in suâ Constitutione quæ incipit *detestabilem*, editâ die 10 Nov. ann. 1752. — 400.

Quæritur Quænam sint pœnæ duello impositæ?

R. — Ex Trid. Sunt tres sequentes:

I. Excommunicatio ipso facto incurrenda, et Pontifici reservata, quam etiam incurrunt Patrini, consulentes, intellige efficaciter (*a*); item favorem præbentes, Domini dantes locum, ac etiam spectatores, non quidem illi qui obiter transeundo ibi reperiuntur, sed qui de industriâ spectant, et suâ præsentiâ quodammodò approbant et animant duellantes.

II. Proscriptio omnium bonorum, cum perpetuâ infamiâ; hæc tamen pœna non videtur recepta in nostris partibus.

II. Privatio sepulturæ Ecclesiasticæ, si duellantes in ipso conflictu decedant, licet alibì moriantur, vel antè mortem dederint signa pœnitentiæ. Istæ autem pœnæ incurruntur tantùm ob duellum strictè sumptum, scilicet, convento loco, tempore, et armis; non verò ob conflictum improvisum, quamvis pugnantes ex eodem impetu rixæ, perrexerint ad aliquem locum idoneum. Ità *valdè probabiliter Elb.* cum *Diana*, *etc.*, *et communissimè.* — 401.

ARTICULUS II.

De Bello.

Bellum defensivum, quo scilicet vis injusta repellitur, licet etiam privatâ auctoritate: offensivum verò quo vis infertur, ut liceat, tres conditiones requirit sequentes:

I. Ut geratur auctoritate Principis, vel Magistratûs, nullum agnoscentis Superiorem, qualis est *Papa*, Imperator, Reges, et quædam Respublicæ, v. g. Venetorum, Genuensium, etc.

II. Ut adsit justa causa, eaque gravis; v. g. necessitas boni communis, et quietis conservandæ, recuperatio injustè ablatorum, coercitio rebellium, defensio innocentium, etc. Justa etiam causa est bellum indicendi, si impediatur prædicatio Evangelii.

III. Ut fiat ex rectâ intentione, hoc est, non ex odio, sed ex amore boni communis. — 402.

Quæritur 1° An Princeps cum solâ opinione probabili pro se possit inferre bellum alteri Regnum bonâ fide possidenti?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* tenet quòd, ut Princeps non possidens possit bellum inferre, pollere debeat opinione saltem probabiliore. — *Tertia longè mihi probabilior* docet non posse Principem adversùs alterum bonâ fide possidentem bellum indicere, nisi certitudinem sui juris habeat: *Ratio* potissima est, quia possidens, cùm possessio certum jus ipsi tribuat rem retinendi juxtà dicta *in Tract. de justitiâ*; *art. de possessore dubiæ fidei*, nequit unquàm re possessâ expoliari, nisi constet quòd illam injustè retineat. — 404.

Quæritur 2° An liceat Regibus Catholicis in bello justo, contrà alium Catholicum Principem in auxilium vocare Hæreticos, aut Gentiles?

R. — *Prima sententia universè affirmat.* — *Secunda* tenet hoc absolutè esse illicitum. — *Tertia* verò dicit per se licitum esse advocare Hæreticos aut Gentiles, sed plerumquè per accidens esse illicitum ob damna Religioni imminentia.

(*a*) Quamquàm ex verbis Concilii videatur requiri ut duellum sit secutum, attamen, ex bullâ *Clementis VIII, illius vices*, etiamsi duellum non sequatur, tàm principales quàm omnes alii cooperantes excommunicationem incurrunt. H. 28.

Hæc tertia sententia speculativè est quidem *probabilis ;* sed secunda in praxi videtur omninò tenenda. Quia est moraliter impossibile, quòd contractâ societate cum hostibus Fidei, præfata damna Religioni non obveniant. — 406.

Quæritur 3° Quæ sunt injustitiæ quæ ordinariè committunt duces militum?

R. — Duces, Tribuni, Centuriones, aliique Officiales peccant tenenturque ad restitutionem in quinque præcipuis casibus :

I. Si pauciores habeant milites, quàm in solutione stipendii exhibent.

II. Quandò debent ex officio commeatum curare, et dant militibus cibum vel potum corruptum, ex quo morbi oriantur.

III. Si in transitu per regiones accipiant pecunias à variis pagis, ne istùc pernoctent, aut morentur.

IV. Si uni militi dent plura syngrapha ad domos diversas.

V. Si stipendium militibus subtrahentes, permittant eis ut extorqueant ab innocentibus necessaria.

Quæritur 4° Quæ sunt injustitiæ militum?

R. — Milites peccant, et tenentur ad restitutionem in sequentibus casibus:

I. Si militent in bello injusto; et tunc tenentur ad restitutionem damnorum; nisi inculpabilis ignorantia excuset : tunc enim sufficit restitutio eorum quæ in specie habent, vel eorum in quibus facti sunt ditiores. — 407.

II. Si à rusticis, aliisve apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, auferant, aut invitis extorqueant, vel etiam donata accipiant (nisi constet ea omninò liberè fieri), præter ea quæ ex constitutione Principis iis debent subministrare; nisi tamen sint in extremâ vel saltem gravi necessitate.

III. Tenentur restituere omnia damna quæ inferuntur ab hostibus, et ipsi non impediunt — 410.

Quæritur 5° An milites bellare possint cum dubio de justitiâ belli?

R. — Distinguendum : si ipsi sunt subditi Regis bellum inferentis, tunc, nisi certi sint de belli injustitiâ, possunt, imò tenentur obedire Principi jubenti. *Ità communiter Sanch.*, etc. — Secùs verò dicendum de non subditis qui nequeunt militare, nisi priùs certi fiant de justitiâ belli. *Ità communiter Caj.*

De militibus autem alienigenis stipendio conductis idem dicendum quod de subditis; intellige tamen, si reperiantur conducti antè bellum excitatum, nam alioquin si post bellum indictum conducantur, etiam hi certificari debent de justitiâ belli. *Ità Spor., etc.*

Nota. Miles intelligens bellum esse injustum in quo est, non potest absolvi, nisi velit quamprimùm poterit, curare dimissionem, et intereà abstinere ab actibus hostilitatis, v. g. cæde, prædâ, etc. — 408.

Quæritur 6° Quæ sunt licita in bello justo?

R. — Etsi circà hostes in bello justo liceat ea omnia facere, quæ ad finem belli sunt necessaria, v. g. occidere, spoliare, etc., innocentes tamen, quo nomine intelliguntur pueri qui arma gestare non possunt, mulieres, senes, Religiosi, Clerici, peregrini, mercatores, et rustici, directè vitâ spoliari non possunt; bonis tamen externis possunt, si sint pars Reipublicæ hostilis, aliterque finis belli obtineri non possit. — 409.

Undè :

1° Per accidens licet aliquandò comburere etiam Ecclesias, et hostes ex iis extrahere, in iis spoliare, et occidere, si v. g. Ecclesiâ velut castris, ad repugnandum utantur. *Syl., Sa., Bon., etc.*

2° Potest aliquandò urbs dari in prædam; raro tamen, et non nisi ob causas gravissimas.

3° Peccant milites, si aufugiant, victoriâ adhuc non desperatâ, vel si discedant à

castris sine justâ causâ; secùs, si discedant ex gravi necessitate, ob neglectum stipendium.

Quæritur 7° Quandò represalia licita sint?

R. — Ut represalia licita sint, sequentes requiruntur conditiones:

I. Ut manifestè constet cives alterius Reipublicæ fecisse injuriam.

II. Ut Superiores illorum rogati recusent administrare justitiam.

III. Ut constet eos culpabiliter id recusare.

IV. Ut Princeps supremus, causâ cognitâ, id concedat.

V. Ut non inferatur plus damni quàm justa satisfactio requirit.

VI. Ut non concedantur in personas Ecclesiasticas. *Mol.*, *Dian.*, *etc.* — 410.

Quæritur 8. Ad quem pertineant bona hostibus erepta?

R. — Immobilia cedunt Principi, aut Reipublicæ; mobilia fiunt capientis, nisi consuetudo habeat ut pars cedat Principi et Communitati. — 411.

TRACTATUS XI.

DE SEXTO PRÆCEPTO ET NONO DECALOGI.

Nunc ægrè materiam illam tractandam aggrediamur, cujus vel solum nomen hominum mentes inficit. Utinàm breviùs aut obscuriùs explicare me potuissem! Sed cum sit frequentior ac abundantior Confessionum materia, et propter quam major animarum numerus ad infernum delabitur, imò non dubito asserere ob hoc unum impudicitiæ vitium, aut saltem non sine eo, omnes damnari, quicumque damnantur; hinc, opus mihi fuit, ad instructionem eorum qui moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clarè, licèt quo castissimè fieri potuit, me explicarem, et plurima particularia discuterem.

Oro tamen studiosos, qui ad munus audiendarum Confessionum se parant, ut hunc Tractatum de sexto præcepto, quemadmodùm et alium de debito conjugali, non legant, nisi cùm fuerint ad excipiendas confessiones jàm proximi, legantque ob hunc unicè finem, omnem prorsùs curiositatem abjicientes; atque eo tempore sæpiùs mentem ad Deum elevent, et Virgini immaculatæ se commendent; ne, dùm aliorum animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur. — 413.

Luxuria est inordinatus appetitus, vel usus delectationis, seu sensùs venerei, qui fit cum commotione spiritûum generationi servientium, circà partes corporis venereas; ità ut appetitus vel delectationes aliæ, etsi etiam sensitivæ, aut sensitivorum, si tamen non sint venereæ aut venereorum, nec ad ea ordinentur, non spectent ad luxuriam.

Porrò actus, seu peccata luxuriæ distinguuntur in *imperfectos* in quibus non intervenit ultimus terminus venereorum, quæ est decisio seminis, ut sunt actus interni desideriorum, et oblectationum morosarum, qui speciem sumunt ab objectis; et *perfectos*, ac consummatos, qui terminum jàm dictum habent adjunctum: qui rursùs sunt duplices.

Alii enim sunt *naturales*, qui naturæ non repugnant, nec specie differunt in ratione luxuriæ, etsi per deformitatem superadditam aliquandò specie differant, v. g. adulterium, incestus, etc.

Alii *innaturales* sunt, seu contrà naturam, in quibus conditiones à naturâ institutæ, v. g. identitas speciei, vas debitum, etc. non servantur.

Et hi etiam in ratione luxuriæ differunt specie, quæ in illis variatur secundùm modos quibus committuntur, naturæ repugnantes. — 412.

De Peccatis Luxuriæ non consummatæ. — De Peccatis Luxuriæ consummatæ intrà naturam. — Et contrà naturam.

CAPUT I.

De Peccatis Luxuriæ non consummatæ.

Ad dignoscendam gravitatem peccati Luxuriæ non consummatæ, v. g. osculi, amplexûs, tactûs, etc. extrà matrimonium distinguenda est imprimis intentio, et delectatio venerea et venereorum, ab intentione et delectatione sensitivâ et sensitivorum aliorum, quæ consistit in quâdam proportione, et conformitate rei tactæ cum organo tactûs.

Deindè sciendum 1° intentionem, et sensum venereorum esse mortalem, et excludere à Regno cœlorum, secundùm Apostolum ad *Gal.* 5. — 413.

2° Non dari parvitatem materiæ in re venereâ, ideòque omnem delectationem carnalem sive luxuriosam, cum advertentiâ et delectatione captam, esse mortale peccatum; quia quævis carnalis delectatio, sive commotio spirituûm generationi deservientium est quædem inchoata pollutio, seu motus ad pollutionem. Undè *Cont. Tourn.*, *Salm.*, *Caj.*, *Bon.*, *etc.* meritò contrà *Sanch.*, damnant peccati mortalis, vellicare manum feminæ, intorquere digitos, brachia premere, etc. ob delectationem carnalem quæ tunc habetur, vel saltem ob istius proximum periculum. — 415.

3° Non dari parvitatem materiæ in delectatione sensibili, sive naturali, nempè de contactu manûs feminæ, prout de contactu rei lenis, putà, rosæ, panni serici, et similis; quia, ob corruptam naturam est moraliter impossibile habere illam naturalem delectationem, quin delectatio carnalis et venerea sentiatur, maximè à personis ad copulam aptis, et maximè si actus isti habeantur cum aliquo affectu et morâ. Ità *Caj.*, *Dian.*, *Elbel*, *etc.* contrà *S. Antonin*, *Sylv.*, *Salm.*, *etc.*

4° Attamen aliud esse agere propter delectationem capiendam, aliud cum delectatione quæ consurgit ex qualitatibus corporibus annexis, in quâ benè potest dari parvitas materiæ, si delectatio sit merè sensibilis, sive naturalis; modò non sistas in eâ, sed in tactu delectationem detesteris, aliàs non ageres cum delectatione, sed propter delectationem; quod non potest esse sejunctum à periculo incidendi in delectationem veneream. — 416.

Undè :

1° Oscula, amplexus, aspectus, tactus et similia, si extrà matrimonium fiant, ex intentione actûs luxuriosi, vel ob delectationem veneream, etiamsi non illam perfectam quæ est in seminatione, sunt tamen semper peccata mortalia: quia eo animo, extrà matrimonium sunt impudica, et naturâ suâ talis delectatio tendit ad perfectam. *Less.*, *Sanch.*, *etc.* — 414.

Tales actus sunt ejusdem naturæ cum perfectis, sive consummatis; ideòque in Confessione explicandum, utrùm sint habiti cum simili sexu, an diverso; cum liberâ an conjugatâ, cognatâ, personâ sacrâ, etc. *Less.*, *Sanch.*

2° Oscula, amplexus, compressiones manûum, et similia non obscœna, si fiant tantùm officii, aut moris patrii, aut amoris honesti, vel benevolentiæ augendæ causâ, etiamsi delectatio venerea suboriatur, modò in eam non consentiatur, non sunt peccata. *S. Thom.*, *Less.*, *S. Antonin*, *Syl.*, *etc. communiter.*

Rectè tamen notat *Croix* quòd oscula etiam habita ex more Patriæ, si habeantur cum morâ, vel ardore, ordinariè sunt mortalia. Idem ait cum *Spor.* de osculis in ore, vel si quis ore excipiat linguam alterius. Advertit è converso cum *Sanch.* quòd

osculari pueros, intellige, de valdè pueris, etiam cum sensibili delectatione, non est ordinariè nisi veniale, quia delectatio illa ordinariè non est nisi naturalis. — 417.

3° Persona soluta permittens se tangi ab aliâ, tactu qui vulgò censetur pudicus, ut prehensio, contrectatio manûs, amplexus, et oscula juxtà morem patriæ, non peccat, nisi ei constet fieri pravo affectu; huic enim cooperari non licet. — Docet tamen *Fill.* etiam tunc admitti posse, ne tangens infametur, sive ne suspicionem infamiæ ingerat, vel ne alii scandalizentur. Ità *Tourn.*, *Sylv.*, *etc.* — Tenetur tamen resistere, si tactus fiant clam et certum sit malitiosè fieri. *Salm.*, *Tamb.*, *Croix*, *etc.* — Admittens autem tactus impudicos, ut mamillarum et obscœnarum partium, vel oscula furtiva, et morosa, vel indecentia peccat; quia præsumitur affectus malus.

4° Mulier vi oppressa *valdè probabiliter* non tenetur, ad vitandos impudicos tactus alterius, clamare cum periculo notabilis damni, sive infamiæ, vel nimiæ verecundiæ; quia tunc si aliter jàm resistat quantùm potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere(a). — Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi in copulam ob experientiam antè actam, vel ob sui fragilitatem cognitam. *Nav.*, *Soto*, *Bon.* — 430.

Tangere propria verenda ex levitate, aut curiositate, per se non est mortale; modò absit turpis delectatio, aut ejus periculum, et fiat obiter, et non repetitis vicibus, quia, aliàs jàm aderit periculum. *Salm.*, *Sanch.*, *Bon.*, *Tourn.*, *Sylv.* *communiter.* — Hinc, non excusatur à mortali, qui cum commotione spirituum, et sine justâ causâ propria pudenda tangeret. — Pariter rectè ait *Tourn.* esse mortalem aspectum propriorum genitalium, si fiat studiosè, et morosè, absque necessitate. — Secùs, si breviter. *Sylv.*, *Sanch.*

6° Morosè aspicere conjunctionem animalium, periculosum est. *Salm.*, *Croix.* — Excusantur verò conjungentes equos, tauros, et similes ad procreandam prolem; modò absit animus libidinosus. *Tourn.*, *Tamb.*, *etc.* — 419.

7° Tactus nudi et aspectus partium inhonestarum corporis diversi sexûs, aut concubitûs humani ex curiositate, videntur non posse excusari à mortali propter gravem indecentiam, et periculum proximum actûs venerei: nisi tamen aspectus fiat ex loco tàm remoto, et ità obiter, ut hæc absint. *Sanch.*, *Laym.*, *Tamb.*, *etc.*

Notant *Salm.*, quòd aspectus peccaminosi induunt, sicut tactus, eamdem speciem objecti, et ideò explicandam esse in Confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta. Sed huic doctrinæ *veriùs* contradicit *Croix* dicens quòd qui sine ullo desiderio personam venereè aspicit, non tenetur dicere qualis fuerit persona. — 421.

8° Tactus impudici solâ necessitate excusantur. — Undè Medici tangentes, aut aspicientes ex necessitate pudenda personæ etiam diversi sexûs, non peccant, esto per accidens involuntariam pollutionem patiantur. *Tamb.*, *Salm.*, *S. Thom.*

9° Non excusatur à mortali, qui sine tali necessitate tangit alterius pudenda, etiam personæ ejusdem sexûs, nisi fortè fiat per jocum, aut ex petulantiâ, vel curiositate. — Et hoc neque practicè admittendum, sed tantùm speculativè, modò tactus ille fiat leviter, et non ex proposito, neque per aliquod temporis spatium.

10° Tangere alterius verenda super vestes, *Croix* nec etiam excusat à mortali, nisi fiat ex quâdam petulantiâ, vel cum levi delectatione non carnali. Et id meritò *Salm.* practicè etiam damnant de mortali, si ità tangantur pudenda diversi sexûs, etiamsi fiat per transennam, quia valdè periculosum est. — *Croix* autem *probabili-*

(a) Contraria sententia, ut tutior est consulenda. N. G.

ter excusat à mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dùm illos vestiunt, nisi cum morâ, aut carnali delectatione hoc agant.

11° Tangere genitalia brutorum, non est ordinariè nisi veniale. *Croix*, *Sanch.*, *etc.* — Secùs *probabiliùs* dicendum, si fieret talis tactus usque ad pollutionem. *Croix*, *Holzm.*, *Elb.*, *Tourn.*, quia est actio vehementissimè excitans ad venerem.

12° Non est mortale de se, citrà periculum consensûs venerei, aspicere pudenda personæ ejusdem sexûs, nisi aspiciens esset valdè propensus ad sodomiam. *Salm.* *Sanch.*, *etc.* — Vel nisi, *adderem*, pulcher adolescens aspiceretur nudus. — 420.

13° Aspicere partes honestas personæ pulchræ sexûs diversi, per se licitum esse dicunt *S. Antonin*, *Less.*, *Tol.*, *Caj.* — Undè tenent nullam esse culpam per se, præcisâ curiositate, aspicere mulierem pulchram; sed in praxi puto hoc rarò excusari à veniali, nisi fiat ex urbanitate debitâ, aut aliâ justâ causâ.

Secùs tamen meritò dicunt, si aspectus esset diuturnus, quia tunc excusari nequit à veniali, nec etiam à mortali, si proximum sit periculum turpis concupiscentiæ vel morosæ delectationis, quæ procul dubio aderit, quandò in aspiciendo adest commotio spirituùm. *Salm.*, *Less.*, *Caj.*, *S. Antonin*, *etc.* — Imò, valdè meritò ait *Ronc.* diuturnum mulieris pulchræ aspectum, maximè, si quis inordinato amore ergà ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo: — Et idem meritò dicit de diuturno colloquio vano cum puellâ inordinatè dilectâ. — 422.

14° Aspicere partes minùs honestas, sed non turpes mulieris, scilicet, pectus, brachia, crura, secluso periculo lapsùs, et modò aspectus non sit diuturnus, ut suprà, de se non est mortale. *Nav.*, *Sanch.*, *Caj.*, *etc.* — Dicitur *de se*; nam benè inquit *Holzm.* id facilè mortale esse in aspiciente, valdè ad venerem proclivi. — 423.

15° Aspicere picturas obscœnas, tantùm ex curiositate, non est mortale, si delectatio turpis, et ejus periculum absit. Sed in praxi, virum morosè aspicientem pudenda mulieris depictæ, difficulter puto excusari à mortali, quia difficulter se liberare poterit à delectatione turpi, vel ab ejus probabili periculo; nisi aspiceret per brevissimum tempus, et in magnâ distantiâ, ut benè ait *Ronc.* — 424.

16° Proferre verba turpia, vel audire, de se non est mortale, sed hoc pendet ex bono, vel malo fine, quo verba proferuntur. *Sanch.* — Undè loqui turpia ob vanum solatium, sive jocum, de se non est mortale. *Bus.*, *S. Antonin*, *Sanch.*, *etc.* Nisi audientes sint ità debiles spiritu, ut scandalum patiantur; aut nisi verba sint nimis lasciva. — Hinc notant *Salm.* dicteria turpia, quæ proferuntur à messoribus, vindemiatoribus, et mulionibus, non esse mortalia. *S. Antonin.*

17° Sic etiam dicunt *Sanch.*, *Tamb.*, *etc.*, de se esse tantùm veniale legere libros turpes ex curiositate, sine turpi delectatione, vel ejus proximo periculo. Sed sedulò satagant Confessarii, ut hoc prohibeant, quantùm valent, juvenibus, qui ex hujusmodi lectionibus universè magnam Animæ ruinam hauriunt.

18° Idem dicendum de audiente prædicta verba ob vanum solatium, *Sanch.*, *Caj.* — Rectè autem advertit *S. Antonin* quòd audiens turpia cum delectatione deliberatâ illius turpitudinis non videtur posse excusari à mortali, sicut qui morosè delectatur in turpi cogitatione, nisi fortè hæc forent inter Conjuges.

19° Est sine dubio mortale dicere turpia ob delectationem captam ex cogitatione ipsarum rerum turpium, vel cum periculo talis delectationis, sive cum periculo gravis scandali, quod frequenter adest, cùm talia proferuntur coram juvenibus, vel puellis. — Hinc tenent *Salm.* non excusari à peccato gravi, qui nominat pudenda aut modum copulandi, maximè coram adolescentibus et mulieribus juvenibus honestis. — Nominare autem pudenda sui proprii sexûs, coram aliis sexûs ejusdem, puto, communiter loquendo, non esse grave.

20° Mortaliter etiam utiquè peccant, qui ob jactantiam narrant sua turpia peccata : et tunc peccant non solùm peccato scandali propter audientes, sed facillimè etiam peccato complacentiæ de ipsis peccatis; et ideò, in confessione explicare debent speciem peccati, de quo se jactarunt.

21° Colloqui honestè cum puellis extraneis, de se non est nisi veniale; sed ratione periculi, maximè in conversatione diuturnâ, potest esse grave, ut diximus n. 422. — 426.

22° Choreæ, nisi malo fine fiant, aut cum periculo alios aut seipsum incitandi ad libidinem, vel cum aliâ circumstantiâ malâ, secundùm se non sunt malæ, nec actus libidinis, sed lætitiæ. Quandò sancti Patres eas interdùm valdè reprehendunt, loquuntur de choreis turpibus, et de earum abusu. Choreæ ergò per se licitæ sunt modò fiant à personis secularibus cum personis honestis, et honesto modo, scilicet non gesticulationibus inhonestis. *Salm.*, *Azor.*, *Caj.*, *Bon.*, *etc.*

23° In choreis autem leviter apprehendere manum feminæ, vel non erit culpa, vel ad summum venialis.

Nota. Vetitum fuit Clericis à Trid. choreis illicitis assistere, saltem illas ducere.

24° Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros aut picturas, incitantes ad libidinem (*a*), peccant mortaliter, quia sunt ruina proximi; cùm moraliter certum sit, multos indè ad peccatum incitandos. — Undè Magistratus, qui permittunt, ut exhibeantur turpes comœdiæ, peccare mortaliter docet *Hurt.* — 429.

25° Audiens comœdiam non notabiliter turpem, non peccat mortaliter, nisi expertus sit suam fragilitatem, *Sanch.* — Si verò in comœdiâ repræsententur res notabiliter turpes, vel modo turpi, mortale quidem esset illam spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus; veniale autem ob curiositatem tantùm, aut ob vanum solatium, secluso periculo consensùs in turpem delectationem *Sanch.*, *Tamb.*, *etc.*

26° Qui pecuniâ, vel plausu ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes concurrunt, etiamsi sine ipsis comœdia repræsentaretur, peccant mortaliter: *Croix*, *Holzm.*; quia isti, etsi materialiter, positivè tamen cooperantur ad actionem graviter peccaminosam; quæ cooperatio non est licita, nisi fiat ex gravi causâ necessitatis, vel utilitatis. — Et idem rectè dicit *Holzm.* de his qui ex officio impedire tenentur, vel etiam qui aliàs impedire commodè possunt.

27° Non damnarem verò de mortali simplices spectatores, præciso periculo turpis delectationis, ut suprà, sine quibus etiam comœdia fieret; isti enim neque essent causa illius turpis repræsentationis, quia non positivè in illam influerent; neque occasio, quia, ut supponitur, etiam sine ipsis comœdia ageretur. — Excipe Clericos, et Religiosos, qui non possunt ibi interesse sine gravi laicorum scandalo. — Excipe etiam laicos, sine quibus comœdia non fieret.

28° Nullo autem modò à mortali excusarem adolescentem, qui, absque necessitate, vellet curiositatis causâ hujusmodi comœdiis interesse, nisi quis esset valdè timoratus, et insuper pluriès esset expertus se, illas spectando, numquàm lethaliter peccasse; modò suo exemplo aliis adolescentibus occasionem non præberet hujusmodi turpibus repræsentationibus assistendi. — 427.

29° Mulier se ornans pro decentiâ sui statûs, vel juxtà morem Patriæ, vel ut suo viro placeat, vel ut sponsum reperiat, non peccat. — Peccaret verò si sine recto fine se ornaret, et quidem graviter, si hoc faceret ad provocandos viros,

---

(*a*) Vel qui eas retinent domi expositas omnium aspectui. — h. 8.

ut ipsam concupiscant. — Leviter verò, si faceret tantùm ex levitate, aut vanitate. *Caj.*, *Less.*, *Sylv.*, *etc.* — Idem dicendum de muliere se fuco pingente. — Attamen *S. Thom.* excusat mulierem, quæ fucaret faciem ad suam turpitudinem tegendam. — 425.

Vide alia in *Tract. de Chari.*, *n.* 55.

30° Mulier autem utens veste virili, vel contrà, tantùm ex levitate, sine pravâ intentione, aut periculo scandali et libidinis, venialiter tantùm peccat; aliàs mortaliter; nullo modo verò, si necessitate. *Dian.*, *Sylv.*, *S. Thom.* — L. 2, n. 52.

CAPUT II.

De Peccatis Luxuriæ consummatæ intrà naturam.

Peccata Luxuriæ consummatæ intrà naturam sunt ea, in quibus fit commixtio eo modo, quo natura instituit: v. g. quandò servantur sexus diversus, species eadem, vas, et modus naturalis, etc.

Variæ sunt species, nempè fornicatio, stuprum, raptus, adulterium, incestus, sacrilegium.

I. *Fornicatio*, quæ est concubitus soluti cum solutâ; hoc est, quæ sit libera à voto, matrimonio, Religione, et ex mutuo consensu. — Ad hanc reducitur 1° Concubinatus qui est fornicatio continuata; 2° Congressus cum alterius sponsâ.

Notandum procul dubio fornicationem vetitam esse de jure Naturæ, cùm Natura ordinet copulam tantùm ad matrimonium, quo non solùm proles generari, sed etiam benè educari possit. Ideò fornicatio semper est intrinsecè mala. — 432.

Quæritur 1° An permitti possint meretrices?

R. — *Prima sententia probabilis affirmat*; eamque tenent *Salm.*, *S. Thom.*, huicque clarè adhæret *S. Aug.* — *Ratio*, quia, demptis meretricibus, pejora peccata evenirent, nempè sodomiæ, bestialitatis, mollitierum, præter prævaricationem mulierum honestarum.

Verùm, *secunda sententia, practicè probabilior, negat*; et hanc tenent *Ronc.*, *Nav.*, *etc.* *Ratio* quia per meretrices hæc mala graviora non evitantur, eò quòd in hominibus luxuriosis ex facili et frequenti cum meretricibus congressu libido altiores figit radices; et ideò cùm hoc vitium frequentiâ magis augeatur, ipsi non desinunt committere pollutiones, et peccata nefanda, saltem cum ipsis meretricibus, nec ideò se abstinent à sollicitandis feminis honestis. — E converso, permissione meretricum, innumerabilia alia mala superadduntur, nempè, plures puellæ prostituuntur, adolescentes Parentes parvipendunt, bona dissipant, studia scientiarum negligunt, rixas excitant, honestas nuptias respuunt, — Cæterùm, benè advertit *P. Sarnelli* quòd, licèt in vastis Urbibus meretrices permitti possint, nullo tamen modo in aliis locis permittendæ sint. — 434.

Quæritur 2° Quid est Concubinatus.

R. — Concubinatus *propriè* est concubitus soluti cum solutâ, *impropriè* verò cum uxoratâ vel uxorato; dummodò habeantur invicem uxorio modo, sive in unâmet domo, sive in aliâ. Vide plura de concubinatu *in Tract. de Pænit.*, *n.* 457. — 435.

Nota. 1° A Concilio Trid. indicta fuit pro concubinatu pæna excommunicationis ferendæ post tertiam monitionem, et insuper pæna ejectionis extrà Oppidum, vel Diœcesim; implorato brachio Sæculari.

2° In crimine hoc, cùm sit mixti fori, procedi potest tàm à laicali, quàm ab Ecclesiastico Judice.

3° Clericus concubinarius ex Concilio Trid. post primam monitionem, privatur

tertiâ parte fructûum Beneficii; post secundam verò, privatur pensionibus, et Beneficii administratione; deindè, post tertiam, omni Beneficio expoliatur; deniquè, excommunicatur, et tunc potest etiam Curiæ seculari ab Episcopo tradi.

Quæritur 3° An Clerici concubinarii publici sint etiam ipso jure suspensi.

R. — Affirmant S. Antonin, Nav., Sylv., etc. — Sed *negant probabiliter Soto, Suar, etc.*, quia de tali suspensione non - constat; imò potiùs probatur oppositum ex Tridentino. — 442.

II. *Stuprum*, hoc est, defloratio virginis, ipsâ invitâ. — 443.

III. *Raptus*, cùm, scilicet, persona aliqua sive masculus, sive femina, sive nupta, sive innupta, libidinis causâ abducitur, illatâ vi sive abductæ, sive iis quorum potestati subest, scilicet Parentibus, aut Tutoribus, aut viro; non autem, si sint fratres, et mulier sit sui juris. Si quæ tamen sponte discedat cum Amasio, insciis Parentibus, non erit propriè raptus, sed fuga, non addens malitiam specie distinctam fornicationi.

Ex Tridentino, raptor tenetur mulierem ducere aut dotare; nisi mulier sit meretrix, aut malæ famæ. Quandò tamen adest Raptus cum violentiâ mulieris invitæ, matrimonium semper est nullum, etiamsi cum raptâ sint sponsalia contracta. — Constituunt raptum etiam preces importunæ. — 444.

IV. *Adulterium*, cùm, scilicet uterque, vel alteruter coeuntium est conjunctus matrimonio, etiamsi adulterantis conjux consentiat : esto enim tunc illi non fiat injuria, fit tamen ipsi statui, Sacramento, et huic præcepto. — Quòd si femina adulterans sit conjugata, graviùs habetur, quàm si vir, propter incommoda graviora, v. g. damnum hæredis, prolis incertitudinem, etc. — Si verò uterque sit conjugatus, adhuc graviùs est, quia sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem, in confessione exprimendæ. — 445.

Qui sodomiticè uxorem cognoscit, *probabiliùs* etiam adulterium committit, quia est contrà bonum datæ fidei. *Sanch., Az., etc. cum communi.* Et debet explicari sodomiam commissam esse cum propriâ conjuge. *Salm.* — 446.

Quæritur an sit adulterium copula habita cum desponsatâ per verba de futuro?

R. — Probabiliùs negatur cum *Sanch., Ronc., etc.*, vide *Tract. de Matrim.*, n. 847. — 447.

V. *Incestus*, hoc est, congressus cum consanguineâ vel affine, usque ad quartum gradum (*a*), eò gravius peccatum, quò gradus est propinquior. — 443.

Quæritur 1° An incestus cum consanguineâ differat specie ab incestu cum affinibus?

R. Prima sententia affirmat cum *Less., Ronc., etc. Ratio* quia videtur totaliter diversa reverentia debita ob sanguinis conjunctionem, quàm ob conjunctionem affinitatis.

Secunda sententia probabilior negat cum *Lugo, Sanch, etc. Ratio* quia, ut ait *Lugo*, materialiter se habet quòd conjunctio oriatur ex sanguine, aut ex matrimonio, cùm ex eodem motivo prohibetur copula cum consanguineis, quàm affinibus.

Benè tamen excipiendum puto incestum inter privignum et novercam, interque Socerum et Nurum. *Ratio*, quia debitum reverentiæ, quod est motivum speciale prohibendi congressum Parentum cum filiis, est etiam motivum prohibendi copulam inter novercam et privignum, vel Socerum et Nurum. — Incestus autem cum affinibus, extrà primum gradum, commune est inter DD. esse ejusdem speciei. — l. 6., n. 469.

(*a*) Usque ad quartum gradum ex copulâ licitâ; et ex copulâ illicitâ usque ad secundum. — h. — 17.

Quæritur 2° An incestus inter cognatos spirituales sit diversæ speciei, quàm inter consanguineos, et affines?

R. — *Absolutè affirmandum* cum *Salm*, *et S. Thom.*, qui docet per copulam inter cognatos spirituales committi sacrilegium ad modum incestûs.

Dicendum pariter incestum inter cognatos legales, nempè ratione adoptionis, specie differre ab aliis enuntiatis. — 450.

Quæritur 3° An in confessione sint explicandi omnes gradus incestûs commissi cum consanguineis usque ad quartum gradum?

R. — *Prima sententia affirmat* cum *Nav.*, *Vasq.*, *Suar.*, *etc.* *Ratio*, quia est specialis reverentia inter unum gradum consanguinitatis et alium.

Secunda sententia docet solum incestum cum consanguineis in primo gradu, tàm lineæ rectæ quàm transversalis, specie differre ab aliis gradibus.

Tertia sententia docet omnes incestus inter consanguineos, excepto tantùm primo gradu in lineâ rectâ, esse ejusdem speciei. *Ratio prima*, quia, excepto dicto primo gradu lineæ rectæ, alii gradus tantùm constituunt circumstantiam aggravantem, quam in confessione explicandi valdè probabile est non esse obligationem, ut videre est *in Tract. de Pœnit.*, *n.* 468. — *Ratio secunda*, quia commixtio conjugalis inter consanguineos, præterquàm cum Parentibus, est tantùm vetita ab Ecclesiâ, non verò de jure naturali; olìm enim jàm licitum fuit filiis Adam suis sororibus copulari. *Ità Caj.*, *Bon.*, *Pal.*, *Tamb.*, *etc.*

Prima sententia est minùs *probabilis*, secunda et tertia *æquè probabiles* videntur. — Quoàd primum gradum lineæ rectæ, hæc sententia videtur omninò tenenda tanquàm *communis*. *Ratio*, quia cuique patet hujusmodi incestum longè esse diversum ab aliis. Imò, rectè *Lugo* docet explicandum an Pater peccaverit cum filiâ, vel cum Matre filius, cujus culpa habet diversam malitiam ratione specialis reverentiæ Matri debitæ. — l. 6. 470.

Quæritur 4° An in confessione sint explicandi omnes gradus incestûs commissi inter cognatos spirituales, aut legales?

R, — *Affirmant Salm.* — *Sed probabiliùs negat Croix.* — 450.

Quæritur 5° An Confessarius rem habens cum filiâ spirituali occasione Confessionis, debeat hæc explicare in Confessione?

R. — *Prima sententia affirmat*, quia Confessarius contrahit obligationem ducendi illam ad salutem, et ideò videtur specialis turpitudo illam trahere ad perditionem.

Secunda tamen *propabilior sententia negat. Ratio*, quia nec est incestus, dùm inter illos nulla intervenit cognatio; neque est sacrilegium, intellige quoàd hanc circumstantiam, dùm nulla Sacramento injuria irrogatur. Rectè verò advertit *Elb.*, Parochum peccantem cum tali pænitente, peccare etiam contrà justitiam, cùm ex justitiâ teneatur suas oves pascere ex Trid. non solùm verbo, sed etiam exemplo. — 451.

VI. *Sacrilegium*, hoc est, violatio rei sacræ per actum venereum. — quæ autem sic violantur sunt *persona*, *locus et res*. — 454.

I. Circa *personam*.

Quæritur 1° An Sacerdos qui sit etiam Religiosus, peccans contrà castitatem, duo committat sacrilegia?

R. — *Prima sententia affirmat.* Ità *Less.*, *Conc.*, *etc.* quia talis, ut Religiosus, debet servare castitatem ratione voti; ut Sacerdos autem, ratione præcepti Ecclesiæ.

Sed *negant veriùs Sanch.*, *Az.*, *Salm.*, *etc.* quia, quamvis ex duplici præcepto talis Sacerdos maneat obstrictus voto castitatis; attamen, contrà idem præceptum, et ex eodem motivo peccaret, dùm Sacerdos, non jàm ex constitutione Ecclesiæ, ut isti censent, sed tantùm ratione voti, sacris Ordinibus annexi, ad castitatem obligaretur, juxtà probabiliorem sententiam. Vide *Tract. de Ordine*, *n.* 808.

Præterea, etiamsi obligatio castitatis in Sacerdote immediatè esset tantùm ex Ecclesiæ præcepto, is tamen, lædendo castitatem, etiam peccaret contrà Religionem, juxtà *communem* DD. sententiam ibid. allatam; quia Ecclesia ex solo motivo Religionis ob reverentiam sacri Ordinis, cælibatum suis Ministris imponit. Rectè etiam potest efficere ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis. *Croix*, *Suar.*, *Card.*, *etc.* — 455.

Quæritur 2° An persona sacra rem habens cum aliâ sacratâ, duplex sacrilegium committat?

R. — *Omninò est affirmandum*, cum *Less.*, *Elb.*, *Salm.*, *etc. et communi*, quia is dupliciter Religionem offendit, scilicet, peccato proprio, et peccato alterius cui cooperatur. — 456.

Quæritur 3° An habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum?

R. — *Affirmant probabiliter Lugo, Salm.*, *etc.* — Sed *satis probabiliter* etiam *negant Sanch.*, *etc.*

Prima sententia mihi *certò probabilior* videtur, si ille ex positivo affectu ob libidinem alterum ad peccandum induceret; — Secùs, si ex alio pravo fine. — 457.

II. Circà *locum.*

Quæritur 1° An copula maritalis, aut occulta, habita in Ecclesiâ, sit sacrilegium?

R. — Adsunt tres sententiæ *satis probabiles.* — *Prima* tenet, præciso scandalo, nunquàm esse sacrilegium copulam maritalem. Ità *Glossa*, *Pontius*, *Sa*, *etc.*

Secunda sententia distinguit et dicit committi quidem sacrilegium, et Ecclesiam pollui per seminis effusionem publicam, non verò per occultam, scilicet, nemini notam, aut tantùm duobus, aut tribus. Ità *Tol.*, *etc.*

Tertia sententia probabilior dicit adhuc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium, et Ecclesiam pollui, nisi fiat ex morali necessitate; quamvis tamen, cùm sit crimen occultum, non sit obligatio à Divinis officiis abstinere. *Sanch.*, *Bon.*, *Holzm.*, *Croix*, *Sylv.*, *Suar.*, *etc.* — 458.

Quæritur 2° An soli tactus impudici, habiti in ecclesiâ, sint sacrilegia?

R. — *Negant* plures DD. *ut Sanch.*, *Nav.*, *Caj.*, *etc.* dummodò absit periculum pollutionis. — Sed *probabiliùs* contradicunt *Elbel.*, *Holz.*, *etc.*; quia tactus inhonesti eamdem malitiam habent, quàm copula, et ideò sunt sacrilegi ob gravem irreverentiam quæ loco sacro irrogatur.

Nota quòd per *locum sacrum*, intelligitur omnis locus ab Episcopo benedictus, et deputatus ad officia divina, aut ad mortuos sepeliendos, à tecto usque ad pavimentum. Non autem comprehenduntur cellæ, claustrum, sacristia, dormitorium, tectum suprà Ecclesiam, janua extrà limen Ecclesiæ, atrium. — Nec etiam veniunt oratoria privata nisi sint erecta auctoritate Episcopi, ut fieri solet in xenodochiis, quia tunc sunt veræ Ecclesiæ. — 460.

Quæritur 3° An verba et aspectus lascivi in Ecclesiâ habiti sint sacrilegia?

R. — Tres sunt sententiæ. — *Prima* dicit omnes actus externos, etiam leviter turpes in Ecclesiâ habitos, esse sacrilegia. *Sylv.*, *Coninch.* — *Secunda* damnat ut sacrilegia tantùm actus externos graviter turpes. *Sanch.*, *Salm.*, *Suar.*, *etc.* — *Tertia negat* tales actus aut leviter aut graviter turpes, esse sacrilegos. — Ego puto secundam sententiam absolutè *probabiliorem.* — 461.

Quæritur 4° An sint sacrilegia cogitationes turpes habitæ in Ecclesiâ?

R. — Distinguunt *Salm.*, *etc.* — Affirmant si desideria sunt deliberata peccandi internè in Ecclesiâ, etiamsi illa extrà Ecclesiam habeantur, juxtà dicta, *n.* 43. — 462.

Secùs dicendum si desideria sint peccandi extrà Ecclesiam. — Si verò consensus sit peccandi intrà Ecclesiam, sed occultè, sacrilegium est juxtà dicta, n. 458.

III. Circà *Res sacras.*

Est etiam sacrilegium abuti rebus sacris ad turpiter peccandum ideò sacrilegium quidem committit qui indutus ad Missam se polluerit. etc. — Dicunt *Salm., Lugo., etc.* non posse excusari à sacrilegio, qui se polluerit post communionem, scilicet post mediam horam circiter. — 463.

CAPUT III.

De Peccatis Luxuriæ consummatæ contrà Naturam.

Cùm contrà naturam esse dicantur ea peccata, in quibus fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturæ, ità ut, juxtà tales modos species variantur, hinc resolvitur tales species esse sequentes :

I. *Congressus inordinatus*, hoc est innaturalis, sive indebitus concumbendi modus; cùm scilicet, servatur quidem identitas speciei, diversitas sexûs, et debita naturæ organa, sed inordinato tantùm modo acceditur, v. g. cùm vir succumbit, vel aversè accedit more pecorum, vel à latere, vel stando, aut sedendo, aliâve ratione insolitâ. Vide *Tract. de Matrim., n.* 917. — 464.

II. *Mollities*, sive pollutio, cùm absque congressu seu copulâ voluntariè procuratur fluxus seminis, sive ut foràs effundatur, uti in maribus; sive intùs defluat in matricem, ut in feminis. — 465.

Quæritur 1° An aliquandò liceat procurare pollutionem ?

R. — Ex auctoritate Scripturæ quæ molles à regno cælorum excludit, 1 *Cor.* 6. docent omnes nullo casu licitum esse intendere, vel procurare directè mollitiem, ne causâ quidem sanitatis, ac vitandæ aliàs certæ mortis.

Nota. 1° Pollutio spadonum et puerorum licèt perfectum semen non habeat, nihil differt à pollutione adultorum.

2° Omnes pollutiones secundùm se sunt ejusmodi speciei, quocumque modo fiant, si fiant sine concubitu. Vide mox infrà.

Dicitur *secundùm se*, quia ratione circumstantiæ, possunt ei adjungi aliæ malitiæ, specie distinctæ; putà, si polluatur Sacerdos, additur sacrilegium; si conjugatus, adulterium; si cum desiderio peccandi cum aliâ personâ, additur malitia juxtà qualitatem personæ concupitæ : — Item, additur alia malitia, si quis polluitur se delectando de concubitu imaginato cum aliquâ personâ mari, vel feminâ, nuptâ vel solutâ, juxtà dicta in *Tract. de Peccatis*, *n.* 15. — 476.

Quæritur 2° An pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversæ speciei à simplici pollutione ?

R. — *Prima sententia affirmat*, et dicit talem pollutionem cum puero esse sodomiam; cum feminâ verò esse copulam inchoatam. *Spor., Dic., Dian., etc.*

Secunda verò *sententia* tenet esse simplicem pollutionem, quia quandò abest concubitus, dicitur de materiali se habere quòd fiat pollutio tactibus propriis, vel alienis; Quandò enim non adest concubitus, non adest affectus ad sexum, sed ad pollutionem; et hæc est *probabilior* cum *Caj., Az. Bonac., etc.*

Notat ideò *Ronc.* quòd si quis polluitur tactibus alienis, non oportet ut explicet an tactibus viri, vel feminæ; quia cùm tantùm pollutio tunc intendatur, etiam de materiali se habet, si tactibus viri, vel feminæ illa eveniat. — Secùs tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ, vel votum castitatis habentis. — 467.

Quæritur 3° An distillatio quæ est fluxus humoris quasi medii inter urinam, et semen, quocum coloris et viscositatis similitudinem gerit, sine ingenti illâ delectatione sit vera pollutio, et peccatum mortale, si voluntariè procuretur?

R. — 1° Talis distillatio non est vera pollutio. — 2° Distinguendum : si ipsa contingat cum notabili commotione spirituûm, procul dubio est peccatum mortale ; quia talis notabilis commotio est pollutio inchoata. Et idem dicendum, si distillatio sit in magnâ quantitate, quia talis notabilis distillatio non potest esse sine notabili carnis rebellione; undè, sicut graviter peccat qui notabiliter commotionem procurat, ità etiam qui magnam procurat distillationem. Ità *Sanch., Spor., Elbel., etc.* — Hinc tenemur sub gravi obligatione, non solùm hujusmodi distillationem directè evitare, sed etiam indirectè, vitando omnes causas proximè in eam influentes, pari modo ac dicemus de pollutione infrà , n. 484.

Si verò distillatio sit in modicâ quantitate, et sine delectatione, et commotione, tunc sine peccato possumus illam permittere, ut dicunt *Caj., Salm., S. Thom., Bon.,* et alii *communiter;* quia de tali fluxu non est magis curandum, quàm de emissione cujuscumque alterius excrementi, de quo natura se exonerare solet. — Rectè verò advertit *Sanch.* quòd directè et datâ operâ procurare quamcumque distillationem, etiam levem nullo modo potest excusari à peccato mortali; quia reverà quæcumque distillatio semper, vel ut plurimùm, secum fert aliquam commotionem et aliquantuli seminis effusionem. — 477.

Quæritur 4° Si semen judicio medicorum transivit in materiam venenosam licet-ne eam medicamentis expellere, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis emissio.

R. — *Affirmant Sanch., etc.* — Hanc sententiam *satis probabilem* censeo modò 1° semen sit certò corruptum, non verò si dubiè. — 2° Expulsio seminis corrupti possit fieri sine sensu libidinis. — 3° Alia non sint remedia ad semini corrupto medendum.

Nunquàm tamen est licitum tactu semen corruptum expellere, etiamsi absit periculum consensûs; sic tenendum omninò cum *Spor., Croix., Laym., et communi*; quia talis confricatio tendit de se ad commovendos spiritus carnales et semen verum expellendum, quod nunquàm est licitum.

Quæritur 5° An liceat sumere medicamentum ad verum semen corrumpendum, et posteà ejiciendum resolutum in sanguinem, aut alium humorem?

R. — *Negat Spor.* — Sed *Probabiliter id concedunt Sanch., Bon., Ronc., etc.* quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitæ. — 478.

Quæritur 6° Tenetur-ne quis impedire pollutionem, sponte suâ evenientem, aut jàm cæptam v. g. in somno reprimere ?

R. — Quandò pollutio incipit in somno, et emissio contingit in vigiliâ semiplenâ, tunc si homo aliquam experitur delectationem non plenè deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter, ut benè notant *S. Antonin, Nav., Conc., etc.*

Quandò verò emissio incipit in somno, sed posteà consummatur in plenâ vigiliâ, eo casu, modò absit consensus in delectationem, vel proximum consensûs periculum ex præteritâ experientiâ, non tenetur homo illam cohibere; tùm, quia difficillimum est avertere exitum seminis jàm è lumbis elapsi, ut *communiter* dicunt DD.; tùm quia non tenetur persona, cum periculo morbi ex semine corrupto retento, effusionem illam impedire, ut docent *Sanch., Conc., Spor.* et alii *communiter*; tunc enim illa pollutionem non vult, sed merè patitur.

Benè tamen monet *Gerson* quòd eo casu « pro executione virtutis, et evitatione periculi, videtur expediens ut homo conetur prohibere, quantùm sentit, et commodè fieri potest. » — Saltem dicendum cum *Sanch.* , tunc expedire signo crucis se munire, atque mentem ab illa turpi delectatione avertere, ac nomina sanctissima *Jesu* et *Mariæ* invocando, eos ferventer precari, ne ullum lapsum permittant. — 479.

Quæritur 7° Quid sententiendum de causâ pollutionis ?

R. — Si causa pollutionis est in ipsam graviter influens , et homo non abstinet à

causâ sive actione illâ ponendâ, patet quod pollutio imputatur ad peccatum, etiamsi non fuerit intenta, modò saltem in confuso fuerit prævisa.

Hujusmodi autem causæ sunt procul dubio omnes illæ, quæ per se sunt graves culpæ in genere luxuriæ, nempè tactus vel aspectus pudendorum, alieni aut proprii corporis, cum delectatione turpi et deliberatâ; aspectus concubitûs humani, et cogitationes morosæ de rebus venereis.

Omnes igitur pollutiones ex his causis provenientes, certè sunt mortalia. Ità *S. Thom.* et alii *communiter.* Et tunc actus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet specialem malitiam contrà naturam.

Idem dicit *Spor.*, et rectè, de pollutione ortâ ex actionibus, quæ, licèt sint veniales per se et ex objecto, evadunt tamen mortales ratione periculi proximi consentiendi in ejus turpem delectationem. — 482.

Excipitur tamen, si præfatæ actiones ponantur ex causâ necessariâ, vel utili vel convenienti animæ aut corpori, tunc cùm pollutiones ex ipsis provenientes, adhuc prævisæ, non sunt peccata, dummodò absit consensus, vel ejus periculum. *Ità communiter Sylv.*, *Tournely*, *etc.*; quia tunc homo potiùs patitur quàm agit.

Hinc etiam prævisâ pollutione involuntariâ, licet 1° Parochis, et etiam aliis Confessariis, audire Confessiones mulierum, ac legere Tractatus de rebus turpibus; Chirurgis, aspicere, et tangere partes feminæ ægrotantis, ac studere rebus medicis; licet quoque aliis alloqui, osculari, aut amplexari mulieres juxtà morem patriæ, servire in balneis, et similia *S. Thom.*, *Sanch.*, *Bon.*, *etc.*

2° Licet alicui, qui magnum pruritum patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur. Ità *Bus.*, *Bon.*, *Laym.*, *Caj.*, *Nav.*, *etc.* — Attamen, sapienter monet *Croix* eos, qui puritatem amant, ut abstineant, intellige quantùm moraliter est possibile, ab hujusmodi tactibus. — Idque absolutè, et meritò prohibet *Ronc.* si pruritus non sit valdè molestus; permittit tamen eo casu pati aliquam commotionem, si quis non habeat virtutem illum tolerandi. (*a*).

3° Sic etiam licet, etiam prævisâ pollutione, equitare causâ utilitatis. *Bon.*, *Sanch*, *Nav.*, *Vasq.*, *etc.* Et etiam causâ recreationis. *Spor.*, *Anacl.*, *etc.*

4° Licet decumbere aliquo situ ad commodiùs quiescendum. *Salm.*, *Sanch.*, *Pal.*, *Laym.*, *etc. comuuniter.*

5° Licet cibos calidos aut potus moderatè sumere, et honestas choreas ducere. *Spor.*, *Salm.*, *S. Antonin.*, *Less.*, *Tol. communiter.* — 483.

Quæritur 8° An sit mortalis pollutio prævisa, quæ involuntariè sequitur ex causis leviter in eam influentibus?

R. — Plures diversæ adsunt sententiæ. *Prima affirmat* esse mortales omnes pollutiones prævisas et non impeditas, etiamsi causæ aliàs sint licitæ. *Val.*, *Medin.*, *etc.*

Secunda sententia dicit quamcumque causam, etiam venialiter illicitam efficere pollutionem mortalem.

Tertia sententia quam sequuntur *Soto*, *Ang.*. *Gerson*, *etc.* tenet omnem causam quæ in se est peccatum mortale, constituere etiam mortalem pollutionem quæ ex illâ sequitur.

Quarta sententia communis et probabilior docet pollutionem non esse mortalem nisi proveniat ex causâ per se mortali, in genere luxuriæ. *Less.*, *Spor.*, *Sylv.*, *Croix*, *etc. Ratio* cur causa debeat esse per se mortalis est, quia cùm pollutio non

---

(*a*) Nihilominùs, non facilè credatur quibusdam puellis quæ tactibus se polluere solent, prætextu hujusmodi ardoris; nam, si diligenter examinentur cognoscetur, ille pruritus multotiès potiùs excitatus fuisse vel à pravis cogitationibus præhabitis, vel ab habitu pravo contracto se tangendi. II. 34.

sit volita in se, sed tantùm in causâ, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. — *Ratio* autem, cur debeat insuper esse mortalis in eodem genere luxuriæ, est quia, cùm causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitandi, ob pullutionem, quæ præter intentionem accidit.

Hinc *infertur* 1° non esse nisi venialem pollutionem, quæ oritur ex colloquio non diuturno cum puellâ, vel levi aspectu, aut curiosâ lectione venialiter turpi; quia, ut dictum est, cùm causæ istæ leviter influant, pollutio subsequens potiùs à causâ naturali, quàm ab illis procedit. *Sanch.*, *etc.*

Sed rectè dicunt *Salm.* non excusari à mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem genere luxuriæ, quæ vehementiùs ad pollutionem influunt, et aliàs voluntariè, ac sine necessitate ponit, quamvis ipsæ per se non pertingant ad mortalia, uti sunt nimirùm curiosa lectio turpis, aspectus picturæ obscœnæ, vel coitûs animalium, tactus propriorum verendorum, aut alterius ex levitate, et similia. *Ratio*, quia respectu istius personæ, ob suam pravam dispositionem, talis causa non leviter influit.

Secùs verò dicunt, si pullutio ex hujusmodi causis raro eveniat. Et secùs etiam, si causæ sint omninò leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum feminâ non diuturnum, vel leviter obscœnum. *Ratio*, quia hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. *Sanch.*, *Salm.*

Infertur 2° non esse mortalem pollutionem, quæ præter intentionem, accidit ex causis illicitis adhuc mortaliter in alio genere, quàm luxuriæ, putà ex ebrietate, vel ex comestione carnis nimis immoderatâ, aut in die vetito. ***Bus.***, ***Sanch.***, ***Nav.***, ***Suar.***, *etc.*

Tantò magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur in causis venialibus in alio genere, ut ex equitatu, esu calidorum, situ, et aliis similibus actionibus. — Attamen *probabiliùs* est cum *Sanch.*, *Less.*, *Ronc.*, *etc.* quòd sit saltem veniale, ponere has causas leviter illicitas in aliâ materiâ, sine rationabili motivo, quandò ex illis aliquis prævidit pollutionem se passurum, quia sine causâ rationabili permittere pollutionem, semper videtur aliquid indecens et inordinatum.

Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiæ, ut cum *Laym.* docent *communiter* DD. citati, *n.* 483. — Et hoc, etiamsi causa illa esset venialiter illicita in eâdem materiâ luxuriæ, ut ***communiter*** dicunt *Salm.*, *Ronc.*, *etc.* ut mox suprà dictum est. — 484.

Quæritur 9° Quandonàm est mortalis pollutio in somno facta?

R. — Est mortalis 1° Si antè directè vel formaliter sit procurata, et causa non sit retractata. — 2° Quandò post somnum placuit, et approbata est propter delectationem veneream; aliàs, non. Vide *Tract. de Pecc.*, *n.* 20. — 485.

III. *Sodomia.*

Quæritur 1° In quonam actu consistat sodomia?

R. — Alii tenent consistere in concubitu ad indebitum vas. — Alii in concubitu ad indebitum sexum. — Utraque sententia est ***probabilis***. — Sed secunda, nempè sodomiam consistere in congressu ad indebitum sexum, est ***probabilior***, ***et communis*** Theologorum. *S. Thom.*, *Less.*, *Holz.*, *Elb.*, *etc.*; ***Ratio***, quia vera et propria sodomia committitur in accessu ad personam, quâcum nullo modo generatio fieri potest.

Hinc, *infertur* 1° Esse veram sodomiam coitus feminæ cum feminâ.

2° Esse veram sodomiam quemcumque concubitum, sive corporum conjunctionem, habitam cum personâ ejusdem sexûs, sive in vase præpostero, sive in aliâ parte.

Hinc, dicunt ***Ronc.***, ***Tam.***, *etc.* non esse necessariò in Confessione explicandum,

si pollutio fuerit intrà vel extrà vas (*a*); sufficit enim confiteri : *peccavi cum puero*, ut Confessarius judicet adfuisse sodomiam cum pollutione. — Si verò non adfuerit pollutio, deberet explicari. — 466.

Quæritur 2° An in peccato sodomiæ explicandum sit, si quis fuerit agens, vel patiens ?

R. — *Negant Salm.*, *etc.* — Sed *veriùs* explicandum est ; quia in agente multò faciliùs adest pollutio quàm in patiente. *Holz.*, *Tourn.*, *Mazz.*, *Tamb.*, *etc.* — 468.

Quæritur 3° An Sodomia inter consanguineos, aut affines addat speciem incestûs ?

R. — Tres sunt sententiæ. — *Prima universè negat* ; sed hæc non videtur *satis probabilis*.

Secunda dicit coitum sodomiticum inter propinquos in 1 et 2 gradu esse quidem incestum ; non verò coitum inter propinquos in 3 et 4 gradu.

Tertia sententia quam *probabiliorem* puto cum *Lugo*, *Tourn.*, *Croix*, *etc.* docet, omnem coitum, sive naturalem, sive innaturalem inter propinquos usque ad 4 gradum, sive sint consanguinei, sive affines, sive sint cognati legales, sive spirituales, inducere malitiam incestûs. *Ratio*, quia ex lege Ecclesiæ, jàm debetur his omnibus reverentia, et pietas, quæ si deturpetur coitu naturali, tantò magis coitu innaturali.

Sic etiam dicunt *Salm.* incestum committere, qui polluitur tactibus alicujus conjuncti in quarto gradu. Idemque dicendum de aliis tactibus impudicis, in quibus explicanda est species personæ complicis, an sit consanguinea, conjugata, etc.

Notandum verò, ut certum, explicandum esse in Confessione, si sodomia sit habita cum violentiâ, vel cum personâ ligatâ voto Castitatis ; et insuper, si cum conjugatâ ; quia fides Matrimonii postulat ut conjux nullo concubitu carnem suam cum aliis dividat. *Sanch.*, *Salm.*, *etc.*

Quæritur 4° An mutua pollutio inter mares, vel feminas procurata, sit mollities tantùm, an sodomia ?

R. — Si fiat ex solo affectu ad veneream libidinem sine concubitu, est tantùm mollities. Si verò fiat ex affectu ad personam illam indebiti sexûs, est quoàd malitiam sodomia. — 485.

IV. *Bestialitas*, quod est gravissimum inter omnes, et est congressus in quo non servatur identitas speciei; v. g. si homo coeat cum bestiâ, sive ejusdem sexûs sit, sive non. — 474.

Quæritur An opus sit explicare, utrùm illa fuerit mas, aut femella ?

R. — *Affirmant Croix*, *Elb.*, *Holz.*, *etc.* — Sed *communiter* et *probabiliùs negant Tourn.*, *Tamb.*, *Az.*, *etc. Ratio* quia tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem. — 475.

Nota. Ad bestialitatem revocatur peccatum cum dæmone succubo vel incubo, cui peccato superadditur malitia contrà Religionem ; et prætereà etiam sodomiæ, adulterii, vel incestûs, si affectu viri, vel mulieris, sodomitico, adulterino, vel incestuoso cum dæmone coeat. — Sed *valdè probabiliter negandum* adesse talem malitiam sodomiæ, adulterii, etc. si concumbens delectetur de personâ à dœmone repræsentatâ, v. g. de muliere, non quà nuptâ, aut moniali, sed quà pulchrâ. — 475 (*b*).

(*a*) Quamvis ad incurrendum casum reservatum, requiritur seminatio intrà vas. H. 24.

(*b*) *Sedulò hic advertendum* quòd in hâc materiâ sexti præcepti, oportet quantùm possibile est, omnem adhibere severitatem, cùm in re am labili nulla cautela unquàm nimia existimari debeat, et plures opiniones, quæ speculativè loquendo sunt probabiles, in praxi improbabiles evadunt. hinc Confessarius, ubi periculum pœnitentis inspicit, licet actionem quam ille vellet perpetrare, de certo peccato mortali damnare non valeat, tamen nullo modo permittat hoc medici animarum est, præsertìm respectu eorum qui in vitio turpi habitum in præterito habuerunt; his enim non solùm proximas occasiones vitare, sed etiam remotas opus erit; aliàs, ob fragilitatem contractam, semper in idem recident, cùm in hâc materiâ, ad quam homines naturaliter sunt proni, de facili à minoribus ad ulteriora mala ipsi progrediuntur. H. 34.

TRACTATUS XII.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

De Naturâ Furti. — De Furti Quantitate ad mortale peccatum.

CAPUT I.

De Naturâ Furti.

Furtum est *occulta et injusta rei alienæ ablatio, invito rationabiliter domino.* Quæ ablatio est mortalis, si quantitas sit notabilis. *Ità communiter* omnes.

Dicitur 1° *Occulta*, ut distinguatur furtum à rapinâ quæ fit vi, et novam culpam injustitiæ addit ratione injuriæ. Quòd si res sit sacra, addit sacrilegium.

Dicitur 2° *Injusta*, quia, secùs non est furtum, nec peccatum.

Dicitur 3° *Invito rationabiliter domino;* nam, in duobus casibus potest quis alterius rem accipere, etiam invito domino, nempè cùm justa compensatio intercedit, et in extremâ necessitate. — 518.

Undè:

1° Non furatur, qui accipit in compensationem justam, si aliter sibi debitum accipere nequeat. Dico, *si aliter sibi debitum accipere nequeat,* nam compensatio regulariter peti debet per judicium. Attamen, hoc omittere, est tantùm veniale peccatum; imò, nullum, si aliàs timeantur inimicitiæ, amissio expensarum, et similia. Prætereà, ad compensationem requiritur certitudo crediti. Attamen, quamplures et graves Doctores admittunt posse fieri compensationem cum credito tantùm probabili, in tribus casibus, scilicet, quandò compensatur fama cum pecuniâ: infamia cum infamiâ datâ : et legatum relictum in testamento non solemni. Sed vide quæ de his dicimus in *Tract. de Justitiâ, ubi de Possessore dubiæ fidei.* — 522.

2° Qui pro se vel pro alio in extremâ necessitate constituto, alienum accipit, quantùm necessarium est, non furatur. *Ità communiter DD. cum S. Thom. Ratio* S. Doctoris est quia in tali casu omnia sunt communia. Jus enim Gentium quo divisio facta fuit bonorum, non potest derogare juri naturali quod cuique competit, sibi providendi, dùm extremâ necessitate laborat.

3° Idem dicitur quandò necessitas est proxima extremæ, aut illi æquivalens; in tali enim necessitate, quæ vocatur aliàs gravissima, seu quasì extrema, potest etiam quis sibi providere mediis ordinariis, non autem exquisitis et extraordinariis. Ità *communiter Lugo., Less., Spor., Salm., Nav., Sot., etc.*

Talis autem gravissima necessitas putatur, quandò quis est in probabili periculo incurrendi mortem. *Ronc., Holz., Vasq., etc.* — Aut verò in periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, putà, oculum. *Pal., Dic., Tamb., etc.* — Item, quandò quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem, sive pœnam triremium, vel gravissimum aut perpetuum morbum, vel infamiam. *Lugo., Spor., Ronc., Elbel.*

Quæritur 1° An putetur eàdem necessitate laborare Pater, qui ob inopiam, est in periculo prostituendi filiam?

R. — *Affirmant Bon., etc.* — Sed *probabiliùs contradicunt Salm.*; quia nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cùm possit aliâ viâ, saltem mendicando, suæ necessitati subvenire.

Quæritur. 2° Si aliquem virum honoratum valdè puderet mendicare, vel laborare, an potest ex alienis sibi providere?

R. — *Negant Salm., etc.* — *Affirmant* verò *Viva., Ronc., Mazz., Less., etc.* — Hocque mihi *probabiliùs* videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potiùs ille mortem subire vellet, quàm mendicare.

Quæritur 3° An pauper in extremâ necessitate posset occultè alienum surripere, antequàm petat?

R. — Distingue cum *Lugo* : si res illa peculiaris non est absolutè necessaria ad inopiam pauperis sublevandam, pauper peccabit mortaliter clam illam surripiendo. — Si verò pauper pecculari illâ re extremè indigeat, ità ut Dominus teneatur omninò eam dare, quia, ipso non dante, pauper periret; tunc iste, ut ait *Lugo*, occultè accipiendo non peccat mortaliter, imò nec venialiter dico, cùm ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam juxtà *S. Thom.*

Quæritur 4° An pauper extremè indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolutè necessaria ad suam vitam servandam?

R. — *Prima sententia negat.* Hanc tenent *Croix, Conc., etc.*, quia caritas, ex quâ solùm tenetur dives ad eleemosynam, ut suprà diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvìs in extremâ necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habet jus ad bona extraordinaria, sed tantùm ad ea quæ ordinariè sufficiunt ad vitam sustentandam.

Secunda tamen *sententia verior affirmat. Ratio* quia reverà in extremâ necessitate cùm omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id quod est necessarium ad suam vitam servandam. Ità *S. Thom.* qui non distinguit inter rem parvi vel magni momenti.

Non autem obstat *communis* doctrina quam tradunt *Lugo, Laym., etc.*, nempè quòd dives non tenetur permagnam summam erogare ad proximum liberandum à morte, maximè, si ipse deberet è suo statu decidere; eò quòd caritas non obliget cum tanto incommodo; nam, licèt hæc sententia et ratio sit vera respectu divitis, diversa tamen currit ratio respectu pauperis; utique dives non tenetur dare ex justitiâ, sed cùm omnia in hoc casu sunt communia, pauper potest accipere bona divitis etiam magni valoris.

Quæritur 5° An fur consumens rem ablatam in extremâ necessitate, teneatur semper ad restitutionem?

R. — *Prima sententia negat*, quam tenent *Pal., Conc., Nav., etc.*; quia, cùm in extremâ necessitate omnia fiant communia, fur, sicut habet jus accipiendi bona aliena, sic habet consumendi, non secùs ac de novo surripiendi.

Secunda verò *sententia, gravissima,* et *communior affirmat*; et hanc tenent *Less., Sylv., Az., etc.*; *Ratio*, tùm quia obligatio jàm contracta ex injustâ acceptione non extinguitur ex superveniènte necessitate; tùm, quia necessitas furis non tribuit ei dominium rei ablatæ, sed tantùm dat jus eâ utendi, et obligationem suspendit restitutionis.

His tamen non obstantibus, non puto *improbabilem* primam sententiam, quia pauper in tali necessitate, ut docet *D. Thom.*, surripiens alienum, suum efficit. — Hoc tamen limitandum dico 1° si ille sit pauper non tantùm re, sed etiam spe, ut dicemus in quæstione sequenti. 2° Si pauper absolutè indigeat re illâ peculiari, nec aliter possit sibi subvenire, ut dixi in quæstione præcedenti.

Quæritur 6° An surripiens rem alterius in extremâ necessitate, hâc cessante, teneatur illam restituere?

R. — Distingue : Si surripiens rem alterius in extremâ necessitate, est tunc absolutè pauper, nihil tenetur restituere, cùm faciat suum id quod accipit. — Secùs, si habeat aliundè bona, aut spem moralem, sive probabilem habendi; quia tunc ille

non est absolutè pauper, nec potest rem alterius absolutè arripere et suam facere. — 520.

Aliter ditior evaderet accipiendo aliena, quandò non potest accipere proprium, quod alibì habet. — 571.

Rectè autem excipiunt *Salm.*, si res accepta, cessante necessitate, existat in propriâ specie, tunc enim dicunt quòd tenetur eam restituere. *Ratio*, quia cùm illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam, non poterat illius dominium sibi adjudicare. Pauper autem, qui aliundè bona habuit, vel spem habendi, ut suprà diximus, benè tenetur restituere rem acceptam et consumptam in necessitate, quia, quandò rem accepit, non fuit absolutè pauper.

Nota. Ex dictis patet eum qui absolutè pauper, in extremâ necessitate consumpsit commodatum, vel precarium, ad nihil teneri. — Secùs autem mutuatarius, cùm rem propriam consumpserit. — 623 et 624.

Quæritur 7° An dives, non subveniens pauperi tempore quo ille erat in extremâ necessitate, teneatur posteà ad restitutionem?

R. — *Prima sententia affirmat*, et hanc tenent *Card.*, *Hurt.*, *Laym.*, *etc.*; quia pauper in extremâ necessitate habet verum jus ad bona divitis.

Secunda verò *sententia probabilior*, quam tenent *Less.*, *Lugo.*, *Holz.*, cum *communi*, ut asserit, et *Salm.*, *etc.*, *negat* teneri divitem ad restitutionem damnorum, si negligit dare eleemosynam. *Ratio*, quia talis obligatio est ex præcepto caritatis, quæ ad restitutionem non obligat. Et quamvìs pauper in extremâ necessitate habeat jus ad bona divitis apprehendenda, cùm illa eo casu fiant communia, non acquirit tamen eorum dominium; tunc enim, non quoàd dominium, sed tantùm quoàd usum bona aliena communia evadunt. — Attamen, cùm pauper habeat jus ad accipiendum, peccat procul dubio dives contrà justitiam, si illum impediat ab accipiendo, et tenetur ad omnia damna filiis aliisque hæredibus necessariis ex tali impeditione obvenientia.

Nota 1° In solâ gravi necessitate prohibetur surripere rem alienam, ex prop. 36 damnatâ ab *Innoc.* XI. Excipit *Viva*, quandò pauper ad levandam suam non levem miseriam quamvìs non extremam, aliquid leve surriperet, probabiliter judicando dominum opulentum ex pietate non esse invitum, saltem quoàd substantiam. Rectè tamen advertit hujus epikeiæ usum non debere esse facilem, nec in materiâ gravi, quia divites in hoc etiam quoàd substantiam, sunt rationabiliter inviti. — 520.

2° Qui, fingens se pauperem, vel alium quàm est, extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva fuerit, secùs si fuerit magna. Et tunc tenetur restituere danti, secundùm *Molin.*; aut vel danti, vel pauperibus aliis, secundùm *Pal.* — 622.

CAPUT II.

De Quantitate furti ad mortale peccatum.

Commune est apud DD. et non videtur posse negari, quòd ad determinandam hujus materiæ gravitatem, non possit absolutè pro omnibus eadem quantitas assignari, sed ipsa dimetienda sit respectivè ad circumstantias personæ, rei, loci et temporis; cùm enim furti gravitas consistat in quantitate damni quod proximo infertur, facilè detrimentum quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. — Ideò ait *Laym.*, *etc.*, cum *communi* quòd auferre acum sartori poterit aliquandò esse grave furtum, si ille eâ carens, nequiret sibi de victu providere. — 527.

Mihi *probabiliùs* videtur 1° Quòd respectu Mendicantium, est materia mortalis

unus Julius, seu Carolenus, et minùs, si aliquis pauper minùs quotidiè eleemosynis lucretur. (Decem asses, et minùs) *(a)*.

2° Respectu Fossorum, et similium operantium, communiter loquendo, duo Julii. (Unus francus).

3° Pro Artificibus verò duo Julii cum dimidio. (Triginta asses).

4° Respectu communiter, sive mediocriter Divitum, quatuor Julii, (Duo franci) et minùs pro his qui ex propriis miserè vivunt.

5° Pro absolutè Divitibus, quinque, vel sex Julii (Tres franci) : et idem censeo pro Mercatoribus valdè opulentis.

6° Respectu Magnatum ditissimorum, unus aureus (Quinque franci). Et idem puto pro Communitate valdè opulentâ. Saltem pro hâc dico sufficere ad gravem materiam Aureum cum dimidio. (Quinque franci cum dimidio).

7° Respectu autem Regum, duo Aurei. (Decem franci). — 528.

Quæritur 1° An cædentes ligna in sylvâ vetitâ peccent, et teneantur ad restitutonem ?

R. — Certum est licitum esse cuilibet Communitati prohibere sub aliquâ pœnâ etiam incolis suis, ob bonum publicum, ne illa dissipentur, ut *communiter* docent *Mol.*, *Lug.*, *Sanch.*, *etc.* Hoc tamen intelligendum dicunt, modò aliundè possint oppidani commodè ligna asportare.

Item *communiter* docent DD., quòd si nemus est totius Communitatis, incolæ illius, qui contrà prohibitionem ligna cædunt, non peccant saltem graviter, imò nec venialiter, juxtà *Sanch.*, *Sot.*, *etc.*, et nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem, sed tantùm tenentur ad pœnam post sententiam; talis enim prohibitio censetur purè pœnalis, juxtà dicta ***in Tract. de Legibus*, n. 145.** Ità ***Mol.*, *Soto.*, *Lugo.*, *Laym.*** et alii plures.

Ad hoc autem, ut strages dicatur magna, dicunt *Soto.*, *Sanch.*, *etc.*, quòd non sit attendenda gravitas materiæ in se, sed respectu ad damnum quod Communitati infertur : undè dicit *Sanch.* non peccare scindentem unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum : quod enim dives, ait *Sanch.* cum *Salm.*, *etc.*, accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut indè vivat.

Idem dicendum, aiunt *Sot.*, *Mol.*, *Sanch.*, *etc.*, si adsint duo oppida propinqua, et oppidani soleant ligna cædere ex Sylvâ alterius. Quod etiam expressè approbat *Bon.* cum *Valent.*, *Sayr.*, *etc.* — Adduntque *Lugo.*, *Dic.*, *etc.*, nec teneri ad restitutionem, nec peccare graviter, sed tantùm teneri ad pœnam qui scindit ligna è nemore propinquo Communitatis, etiamsi nulla sit inter illa oppida communicatio; quia tales Communitates videntur esse contentæ pœnis, quas à cædentibus exigunt : quod sic præsumendum ait ***Bon.* cum *Vasq.*, *Molin.***, *etc.* si Communitas læsa taceat, nec curet restitutionem.

Si verò nemus sit alicujus privati, vel alterius Communitatis non propinquæ, sentit *Sanch.* cum *Nav.*, *Salon. etc.* *satis esse probabile*, quòd cædentes non teneantur nisi ad pœnam; quia Respublica tranferens sylvam in Communitatem, aut personam, non majus dedit jus quàm ipsa Respublica habebat; at, quandò sylva erat Reipublicæ, cædentes tantùm tenebantur ad pœnam; ergò sic etiam, si sylva translata est.

Sed huic rectiùs contradicunt ***Mol.*, *Soto.*, *etc.* *Ratio***, quia Dominus habet jus strictum ad sylvam illam, ità ut possit eam vendere, aut locare arborum scissionem.

(a) Decem asses et etiam quinque in casu raro magnæ paupertatis. b. 22.

Hinc benè dicunt *Croix.*, *Lugo.*, *etc.* quòd si Communitas sylvam vendat aut locet alicui privato, scindentes tenentur ad restitutionem cujuscumque damni, etiamsi sint illius Communitatis partes; quia tunc Communitas, ac proindè singuli cives illius, ex quorum mandato sive consensu Administratores vendunt, aut locant, totum jus suum in illum tranferunt.

Nota quod dictum est de sylvis quoàd scissionem arborum, dicitur etiam de agris quoàd pascenda animalia, ut dicit *Lugo.*, *Sanch.*, cum aliis.

Quæritur 2° An liceat in vineâ alienâ comedere uvas?

R. — *Affirmat Covarr.* modò quis uvas foràs non asportet. *Ex Deuth* 23., *v.* 24 *et* 25, ubi dicitur : *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas, quantùm tibi placuerit; foràs autem ne efferas tecum.* — Sed *Holzm.*, *Lugo.* sentiunt illud concessum fuisse tantùm Hebræis ex speciali Dei permissione, vel solis vinitoribus qui in eâ laborant. — Attamen, *satis probabilis* videtur prima sententia; nam quòd permissio illa fuerit pro solis Hebræis vel vinitoribus nullo valido videtur niti fundamento. — 529 (*a*).

Nota. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus quæ ultrò proveniunt, et sunt valdè expositæ, v. g. fructus ad viam publicam. — 528.

Quæritur 3° An sit mortale surripere quamcumque summam cum animo restituendi statìm?

R. — Non est mortale per se loquendo. Ità *Croix.*, *Less.*, *Lugo.*, *Vasq.*, *etc.* — Idem est, si intrà illud breve tempus quis velit restituere tantùm illam ultimam partem complentem materiam gravem; aut si ad breve tempus restitutionem differat. *Croix.*, *Vasq.*, *Sanch.*, et alii plurimi.

Quæritur 4° An sit mortale furari partem Reliquiæ sacræ?

R. — Nulli dubium quin in Districtu Romano sit mortale, cùm *Clemens VIII* et *Paulus V* excommunicationem indixerint contrà eos, qui, invitis Rectoribus Ecclesiarum, furantur Reliquias, etiam minimas. Sèd *probabiliter negat*, *Croix.*, cum *Sanch.*, *etc.* si quis furatur extrà Districtum aliquid minimum, ipsam Reliquiam non deformans, neque minuens illius æstimationem; nisi sit aliqua Reliquia insignis, aut rara, ut putà, Sanctæ Crucis, Capillorum *B. Mariæ Virg.*, *etc.* — 532.

Quæritur 5° Quandò graviter peccet, qui multa minuta furta committit?

R. — Hic quoque quantitas læsionis, vel damnificationis, quæ fit proximo, et quam fur intendit, est mensura quantitatis peccati. — Undè, si quis furatur ex occasione tantùm, sive uni, sive pluribus, modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo graviter nocere singulis furtis, non peccat graviter, neque ea simul sumpta unum mortale constituunt; postquàm tamen ad quantitatem notabilem pervenerit, eam detinendo, mortaliter peccare potest, etsi nunquàm advertat ad culpam gravem. *Tamb.*, *Croix*, *Card.*, *etc. communiter.* Vide *Tract. de Restitut.*, *n.* 553. — Verùm et hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum habeat paulò post restituendi ea saltem, quæ tunc accipit.

Si autem per plura parva furta, uni, vel pluribus facta, habeat intentionem paulatìm ditescendi, vel inferendi grave damnum, peccat graviter eâ intentione; nam, licèt executio singulorum sit tantùm venialis ex se, ut tamen substat tali intentioni, est continuata executio peccati mortalis; quia nocet graviter Reipublicæ, et praxis illa valdè perniciosa est Societati humanæ, v. g. si sartor particulam panni à diversis surripiat; si mercatores utantur brevioribus ulnis, etc.

(*a*) Cæterùm, *de Lugo.* concedit quemlibet posse accipere unum vel alterum pomum, aut duas uvas de vineâ per quam transit., n. 24.

Interìm hi excusantur subindè à gravi peccato 1° Ex eo quòd dictum est casu primo. 2° Si id faciant, ut se servent indemnes, vel quia aliàs non lucrarentur, vel pretium augere deberent, et tunc non invenirent emptores. 3° Si aliàs non habeant, undè se vel suos alant. — 533.

Quæritur 6° Quœnam cenceatur materia gravis in furtis minutis?

R. — Mihi videtur quòd, si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiritur et sufficit ad materiam gravem simplum cùm dimidio, v. g. sex Julii (Tres franci). Si verò utrumque concurrat, nempè si fiant à diversis, et discontinuatìm, censeo requiri duplo majus, scilicet octo (Quatuor franci) Hoc tamen intelligitur modò furta non fiant per partes ex industrià; et modò inter furta non interponatur magnum intervallum.

Addunt *Laym*, *Lugo*, *etc.*, minuta furta non coalescere, si fiant à pluribus, et magno intervallo intercedente, videlicet anno. — Imò *Sanch.*, *Ronc.*, *Viva*, *etc.*, excusant à restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno, anno interjecto. — Rejiciunt autem *Viva et Ronc.* opinionem *Dianæ*, *etc.*, qui excusant, si adsit intervallum 15 dierum, vel mensis, nisi excipit *Viva*, materia sit valdè modica. — Hinc, magìs mihi arridet quod sentit *Ronc.* scilicet, saltem requiri interpolationem duorum mensium, dùm agitur de materià, quæ licèt non sit gravis, attamen, proxima est materiæ gravi. — 530.

Quæritur 7° Si furtula quæ simùl ad magnam quantitatem perveniunt, sint facta diversis Dominis certis, an fur teneatur sub culpâ gravi, eis restitutionem facere, vel an satisfaciat, debita illa pauperibus distribuendo?

R (*a*). — Ex unà parte videtur dicendum, sub gravi restitutionem faciendam esse Dominis, nisi excuset periculum famæ amittendæ, vel gravissimum damnum aut incommodum. *Ratio*, quia licèt Domini non sint graviter læsi, fur tamen certè non potest sibi retinere magnam quantitatem ablatam. Quapropter cùm fur certè ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus; quia his restitutio facienda est tantùm, quando creditores sunt incerti, non verò quandò sunt certi.

Sed *probabiliùs* mihi et aliis doctis junioribus dicendum videtur, quòd hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat Dominis certis, cùm commodè possit, et satisfaciat suæ gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. *Ratio*, quia præceptum non furandi, non tam intendit vitare emolumentum proprium, quàm damnum proximi. Si ergò singuli Domini non fuerint graviter læsi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. Attamen, cùm ipse notabiliter ditescendo ex bonis alienis, grave intulerit damnum Reipublicæ, ideò Reip. restituere debet damnum. Eo igitur casu sub gravi tenebitur Reip. restitutionem facere. Dominis verò tantùm sub levi.

Undè videtur quòd sufficienter fur satisfaciet gravi obligationi ex præsumpto consensu Reipublicæ si restituat pauperibus, aut locis piis (*b*), qui sunt egentiores Reipublicæ partes. — Ideò *probabiliter* videtur dici posse, quòd fur semper excusabitur à mortali, si pauperibus restituat; et etiam à veniali, si aliqua rationabilis causa adest. — 534.

Nota 1° Si plures simul vel successivè plura furta parva alicui faciant, quæ simul sumpta, graviter illi noceant, tunc si alter de altero non sciat, nullus peccat graviter. — 535.

2° *Probabilissimum* est, si plures modica furantur, neminem peccare graviter, etsi mutuò sciant grave damnum Domino fieri, nisi ex communi consilio faciant. *Ita Habert, Lugo*, *etc.*; et hoc, etiamsi singuli eodem tempore furentur. *Less.*, *Sot*, *Sanch.*, *etc.*;

(*a*) Semper ac hujusmodi furta minuta simul unita deveniunt ad materiam gravem; sub gravi debet restitui. Hæc est sententia communis. — H., n. 28.

(*b*) Pauperibus aut locis piis loci. H., n. 28.

quia tunc nemo est causa damni, quod per accidens ab aliis domino evenit. — 536.

3° Si autem plures plura parva furentur, ità ut unusquisque moveatur exemplo alterius, quamvìs sine communi consilio, *Laym.*, *etc.*, dicunt omnes peccare contrà justitiam; — Sed *probabiliùs Less.*, *Lug.*, *Salm.*, *Tamb.* tenent peccare tantùm contrà caritatem, et graviter, si materia sit gravis ratione scandali, non verò contrà justitiam: quia exemplum non est causa positiva influens in damnum alienum, ut diximus in *Tract. de Virt. theol.*, *n°* 45. *communiter* cum *Sanch.*, *etc.* — 537.

4° Si quis, post completam materiam gravem, furatur aliquid aliud leve, *Lugo*, *Croix*, *etc.*, tenent esse peccatum mortale totiès quotiès aliquid leve surripitur. — Sed *Less.*, *Diana*, *etc.*, hujusmodi furtum leve dicunt non constituere peccatum mortale, nisi pertingat ad aliam novam quantitatem gravem; et hoc *Bon.* meritò putat *valdè probabile* (*a*). — 538.

Quæritur 8° Quid sentiendum de furtis domesticorum, vel amicorum?

R. — Licèt verè furtum sit, si uxor, liberi, amici, servi Patrifamilias invito quid auferant, attamen plerumquè major quantitas requiritur, ut sit mortale, cùm plerumquè hìc Dominus aut non rationabiliter invitus, aut saltem minùs invitus sit, ut ab his quàm ab aliis auferatur: vel etsi valdè invitus sit, sæpè tamen id fiat, non tam ratione rei acceptæ, quàm modi accipiendi clam, aut ratione finis, ob quem accipiunt, v. g. ad ludendum, potandum, etc. — 539.

Cùm à gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernalibus, filius ex castrensibus, vel quasì, vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, si quantitas rei ablatæ sit valdè magna, nec Pater restitutionem tacitè, vel expressè dimiserit. Famuli verò, si sine magnâ difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis et obsequiis extraordinariis, quantùm possunt. *Salm.* — 346.

TRACTATUS XIII.

DE OCTAVO PRÆCEPTO DECALOGI.

Prohibetur hìc omnis injusta læsio famæ, et honoris proximì, ac præcipuè omnis falsitas et mendacium, ac læsio verbalis, quæ fit tùm in judicio falsò accusando, vel verum celando, de quo suprà; tùm etiam extrà, perniciosè mentiendo, secreta revelando, de quo vide *Bon.*, ac deniquè detrahendo. Hìc ergò:

De Judicio temerario, Suspicione et Dubitatione. — De Contumeliâ. — De Detractione. — De Secreto.

ARTICULUS I.

De Judicio temerario, Suspicione et Dubitatione.

I. Judicium est *firma animi sententia*, *seu assensus indubitatus.*

Hìc non est quæstio de judicio prudenti, quod sufficientibus indiciis nititur; sed de imprudenti, et temerario quod iis destituitur. Majora autem requiruntur indicia ad judicium, quàm ad suspicionem, et dubitationem, de quibus infrà.

(*a*) Hoc est probabiliùs. H., n. 38.

Judicium temerarium, cum plenâ advertentiâ, de gravi malo proximi, communiter est mortale, contrà justitiam. — *Ratio*, quia proximo fit gravis injuria, dùm sine causâ improbus habetur, cùm habeat jus ad bonum nomen, et famam : præterquàm quòd ex his judiciis plerumquè gravia mala sequantur. In Confessione tamen non opus est explicare speciem mali judicati, cùm omnia uni justitiæ commutativæ in specie infimâ adversentur.

Dixi, *communiter* ; quia, si judicium habeat magnam probabilitatem, etsi non omninò sufficientem ad certitudinem, erit veniale ; quia, moralis certitudo, et magna probabilitas non adeò distant, ut censeatur gravis injuria judicare certum quod est valdè probabile, v. g. si judices juvenem solum cum puellâ inventum in cubiculo illicita tractasse.

Undè, peccas tantùm venialiter remotè judicando, in sequentibus casibus:

1° Si non sit grave malum quod proximo temerè impingis.

2° Si sit grave quidem, sed non perfectè advertas.

3° Si advertas quidem te malè judicare, non tamen advertas signa esse insufficientia, nec de his dubites.

4° Si signa sint sufficientia ad opinionem saltem probabilem.

5° Si de indeterminato tantùm judices ; quia nulli fit gravis injuria.

II. Suspicio est assensus inchoatus, quo quis inclinat in unam partem, judicans probabiliter latere aliquod fundamentum opinandi.

III. Dubitatio autem non est affectus nisi causaliter, sed quasi suspensio animi, in neutram partem inclinando. — Majora requiruntur indicia ad suspensionem quàm ad dubitationem. — 962.

Suspicio et Dubitatio temeraria ex genere suo videntur esse peccata tantùm venialia, maximè si procedant ex errore intellectûs, quo indicia ut sufficientia apprehenduntur. *Laym.*, ex *S. Thom.* Si tamen ex malevolentiâ in suspicione gravi persistas, erit mortale ob injuriæ gravitatem. — Idem est de dubitatione positivâ, ortâ ex malevolentiâ absque causâ : procedit enim ex contemptu alterius, proindèque gravis injuria reputatur. — 963.

Sic pariter Suspicio, sive Dubitatio temeraria, potest, juxtà *probabiliorem* sententiam ad peccatum grave pertingere, si sine indiciis fiat de peccatis gravissimis. *Ratio*, quia fortè major injuria iis irrogatur talia suspicando, quàm si certum judicium haberetur illorum de delictis gravibus ordinariis. *Lugo.*, *Mol.*, *etc.* — 964.

Quæritur. Quomodò discerni possit suspicio à judicio firmo, quandò formido de opposito expressè non est conjuncta ?

R. — *Cajetanus* censet eum judicare, qui rogatus an habeat rem pro certo, respondet sibi certam, aut ferè certam videri ; eum verò suspicari, qui respondet se non esse moraliter certum, sed facilè posse falli. — 665.

ARTICULUS II.

De Contumeliâ.

Contumelia est quandò quis proximo præsenti malum aliquod apertè objicit, cum intentione illum inhonorandi. — l. 5., n. 80.

Contumelia etiam fit facto, tùm indirectè, ut si imaginem, vel litteras alterius conculces, comburas ; tùm directè, ut si virum honestum fuste cædas, ad januam ejus apponas, vel repræsentes aliquid quod honorem alterius lædat. — Hùc spectat subsannatio, illusio et derisio quandò fit signis, ut naso rugato, labiis extensis, etc. ; intendendo proximi confusionem, quæ, si sit gravis, vel saltem proximus eâ graviter contristetur, mortalia sunt. — L. 5, n. 82.

Contumelia est ex genere suo mortalis, et gravior detractione, de quâ infrà. — 967.

Quæritur 1° Quandò contumelia est peccatum mortale?

R. — Apud *Matth. c.* 5, *v.* 22, habetur: *Qui dixerit fratri suo*, raca, *reus erit Concilio; qui autem dixerit*, fatue, *reus erit Gehennæ ignis.* Explicant Interpretes apud *Corn.* verbum *Raca* significare hominem vituperabilem, sive sputo dignum, illudque proferentem dici reum Concilio; quia in Concilio tantùm gravia crimina deferebantur. — Sub verbo autem *Fatue* intelliguntur cuncta convicia gravem injuriam irrogantia. — Hæc igitur verba contumeliosa per se sunt mortalia, nisi excuset circumstantia personæ, vel inadvertentiæ, vel animi nolentis graviter lædere.

Quæritur 2° Quandò contumelia est tantùm venialis?

R. Contumelia est tantùm venialis in sequentibus casibus:

I. Quandò modus debitæ correctionis exceditur, vel subditus graviùs dehonoratur, quàm per delictum meruit.

II. Si contumelia est parva, vel si sit tantùm materialis, sine intentione dehonorandi; modò non sequatur læsio notabilis honoris proximi. Et sic excusantur, saltem à mortali, multi Parentes, dùm filios vocant asinos, etc. Item, mulieres, pueri, et infimæ sortis homines conviciis se onerantes: quia cùm fides iis non habeatur, non læditur graviter honor.

Quæritur 3° Quandonàm licita sit contumelia?

R. — Contumelia est licita in sequentibus casibus:

I. Si joci causâ, per convenientem recreationem leves defectus objiciantur, urbanitas est, secundùm *S. Thom.* dummodò alter non contristetur, nec ad iram moveatur. — L. 5, n. 81.

II. Si fiat animo corrigendi, humiliandi, aliâve ratione; sic Christus vocavit Apostolos stultos; et apostolus *Galatas* insensatos. Ità *S. Thom.* qui dicit: « Quòd sicut » licitum est aliquem verberare causâ disciplinæ, potest aliquis alteri, quem debet » corrigere, verbum aliquod conviciosum dicere. » — 966 et l. 5, n. 81.

Quæritur 4° Ad quid teneatur qui contumeliam injuriosam intulit?

R. — Certum est quòd, si honor publicè sit ablatus per contumeliam, publicè etiam restitui debet coràm illis qui dehonorationi præsentes fuerunt, vel saltem per modum, quo satisfactio de facili ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem ut satisfactio fiat per aliam personam, quæ nomine dehonorantis veniam petat, etc.

Quæritur 5° Quandò contumelia fuit occulta, debetur-ne satisfactio?

R. — *Negant Mol.*, *Laym.* — Sed *affirmandum* reor omninò cum *communi* et *verâ sententiâ*, quam tenent *Less.*, *Salm.*, *etc.*; quia, in omni contumeliâ adhuc occultâ, præter injuriam, adest damnum honoris injustè læsi, cùm quisque habeat jus ut debitus honor ei servetur.

Quæritur 6° Quomodò facienda sit honoris restitutio?

R. — Illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandam æstimationem, juxtà conditionem personæ offensæ. Si enim dehonorans fuerit Superior, sufficiet si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, etc.

Secùs, si dehonorans fuerit æqualis, vel inferior; tunc, major satisfactio requiritur, nempè, ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptior est ad contumeliam compensandam: cæterùm, talis petitio veniæ non est necessaria nisi quandò aliter satisfieri nequeat. Ità *Less.*, *Salm.*, *Caj.*, *etc.*: ideò addunt nunquàm teneri Prælatum veniam petere à subdito, Herum à famulo, Virum ab uxore, Nobilem à plebeio. — 986.

Quæritur 7° An veniæ petitio sit semper sufficiens satisfactio?

R. — *Affirmant Less.*, *etc.* — Sed *Negant Salm.*, *etc.*: quandò enim injuria est gra-

vissima, ultrà petitionem veniæ, tenetur qui contumeliam intulit, veniam flexis genibus petere, vel aliam similem humiliationem ostendere: quæ quidem sententia *probabilior est.* — 987.

Cæterùm, quoàd praxim, diligenter advertendum puto, quòd multotiès expedire continget, ut confessarius omittat monere pœnitentem in bonâ fide existentem, qui alium inhonoravit, de satisfactione præstandâ in pluribus casibus:

I. Si prævideat monitionem non profuturam, imò, potiùs obfuturam, juxtà regulam infrà dicendam *in Tract. de Sacramento Pœnit.*, *n.* 610; dùm experientiâ constat, quòd pœnitentes facilè tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto eas adimplent ob ruborem quem posteà in hoc sentiunt, vel apprehendunt.

II. Si *probabiliter* putet dehonoratum magìs recusare, quàm cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magìs afficiatur. Tunc verò, benè advertit *Lugo* aliam esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptiùs contineatur petitio veniæ.

III. Idem dicendum si probabile periculum sit, quòd in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur.

IV. Si ex signis manifestè appareat remissio facta ab offenso, nempè, si iste sponte ad offensum accedat, atque valdè familiariter, et jocosè cum eo tractet, et similia.

Notant autem hìc *Salm.* non sufficere ad præsumendam remissionem, simplicem familiarem conversationem offensi: multi enim odium deponunt, et dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam, vel aliud damnum, sed satisfactionem verò non condonant. — 988.

Quæritur 8° Utrùm, si tu offensus vindictam sumpseris, liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumeliâ illatâ?

R. — Videtur quod non; quia non videris recuperare honorem tuum læsum per læsionem honoris offensoris tui. — Sed *affirmandum* cum *Lugo* et *communi sententiâ.* — *Ratio*, quia, per vindictam jàm censeris tibi satisfieri. — Rectè verò censet *Lugo* quòd si injuria à te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, teneris tu saltem secundùm excessum satisfacere. — 989.

Quæritur 9° Utrùm, si offensor à judice publicè puniatur, adhuc teneatur in conscientiâ pro injuriâ illatâ satisfactionem exhibere?

R. — *Probabilissimè negat Lugo* cum *communi.* — *Ratio,* quia ipsa pœna inflicta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ità etiam, si offensor à judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim, licet coactè, jàm verè testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis.

Dixi, *debitam,* nam, si satisfactio imposita à judice non fuit sufficiens ad reparandum tuum honorem ablatum, adhuc remanet ei obligatio illum ad æqualitatem resarciendi. — 990.

Nota 1° Non necessarium est contumeliæ mortalis qualitatem in confessione explicare. — l. 5. n. 82.

2° Omnes tenemur contumelias tolerare animum vindictæ abjiciendo: quandòque tamen expediens erit contumelias repellere, nempè cùm eorum tolerantia prævidetur adscribi obsistendi impotentiæ, aut stultitiæ; vel si obesse possit bono communi, proùt si Prælatus tolerando redderetur contemptibilis, et sic petulantia subditorum augeretur. — 966.

ARTICULUS III.

De Detractione.

Detractio est *alienæ famæ injusta violatio vel denigratio.* — Dupliciter differt à contumeliâ, quæ est injusta honoris diminutio, ut suprà, — 1° *Objecto,* quia contumeliâ honor, detractione autem fama læditur quæ est opinio, seu æstimatio de alterius excellentiâ; honor autem est testificatio alienæ excellentiæ animo conceptæ. — 2° *Modo*: quia contumelia instar rapinæ fit apertè contrà præsentem : detractio ut plurimùm instar furti occultè, et contrà absentem.

Detractio alia est directa et formalis, quæ fit ex intentione famam lædendi : alia indirecta, et materialis tantùm, quæ fit ex levitate et loquacitate aliquâ.

Detractio est ex genere suo peccatum mortale, etsi ex parvitate materiæ, aut indeliberatione fieri possit veniale. *Ratio*, quia est gravius furto, quod est mortale, cùm lædat proximi famam, quæ est majus bonum quàm opes. — 966.

Undè :

1° Regulariter non est mortale revelare naturales defectus animi, corporis, vel natalium, quia tales non sunt mortales; nec infamia apud prudentes reputatur quòd quis, v. g. sit stupidus, spurius, luscus, etc.

Dico *regulariter*, nam per accidens fieri potest, ut narrando defectus etiam naturales, spectatâ conditione et statu alicujus, graviter ei noceas, et sic gravitèr pecces : ut si gravem, et optimi nominis Prælatum, aut Religiosum, mendaciis assuetum esse; Virum gravem, ac consularem, illegitimè natum, judæum, etc. dicas. — Idem est, si de altero nihil in particulari, sed tantùm in genere dicas, v. g. te scire aliquid de illo, quòd si dicas, magno illum rubore sis affecturus.

2° Plerumquè etiam levis detractio habetur, si alium infames generalibus nominibus peccatorum mortalium, v. g. esse iracundum, superbum etc., quia audientes plerumquè interpretantur de naturali propensione, et defectu involuntario, nec oritur grave damnum famæ : aliquandò tamen potest esse gravis. Ità *S. Antonin., Sylv., Less., etc.*

3° Similiter non erit mortale communiter referre peccata mortalia, quæ ob conditionem personæ non notabiliter famam lædunt, v. g. si dicas militem habere concubinam, pugnasse in duello, cogitare vindictam, adolescentem esse prodigum, deditum amoribus, etc. *Laym.* — 967.

4° Crimen aut defectum alicujus modò verum, sæpè licet prodere ob justas causas, v. g. 1° Cùm expedit Superiorem scire suorum defectus, ut emendentur. — 2° Causâ consilii, vel auxilii capiendi; in quo tamen videndum ut cum minimo damno tertii fiat. — 3° Cavendi causâ alterius damni; ut si alicujus æstimatio falsò concepta de ejus doctrinâ, probitate, est aliis perniciosa : dummodò nulla alia sit ratio commodior impediendi, et damnum quod proximo timetur sit majus aut saltem æquale damno, quod ex manifestatione defectûs, aut criminis alterius ei obvenerit. *Less.* — 968.

5° Hinc pariter si quis injustè lædit famam tuam, nec potes eam tueri, nec recuperare aliâ viâ quàm imminuendo quoque famam illius, id licet, dummodò falsa non dicas, et solùm in tantùm, quantùm ad tuam famam conservandam necesse est, nec magis lædas quàm lædaris, collatâ tuâ et alterius personâ.

Secùs tamen, si agatur in judicio, et tu nullo modo possis probare illius crimen; quia tunc infamatio illius nihil tibi prodest. — Omninò etiam peccas, si falsa dicas, ex prop. 44, damnatâ *ab Innocentio XI* quæ dicebat : « Probabile est non peccare » mortaliter qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, et honorem defen- » dat. » — 972.

6° Si quis solatii tantùm causâ, et non intentione detrahendi, alicui amico narret injuriam ab alio sibi factam, non videtur esse mortale, etsi indè aliqua infamia proveniat auctori; ea enim ipsi imputanda est. *Salm.*, *Mazz.*, *etc.*

Hinc *probabiliter* ait *Mazz.* cum aliis, excusari posse saltem à mortali, famulos detegentes injurias illatas à Dominis, Uxores à Viris, Filios à Patre, Religiosos à Prælato, doloris tantùm mitigandi causâ. Cavendum tamen ne dicatur pluribus, vel apertiùs nominetur persona, quàm necesse sit ad consilium vel solatium. *Less.*, *Laym.*, *etc.*

Idem putat *Caj.* dicendum si crimen occultum reveles uni alicui viro prudenti et taciturno, cui dicere perindè sit, ac si nulli diceretur eò quòd damnum illud censetur leve; et hæc sententia est satis *probabilis*. *Ratio*, quia, cum fama consistat in communi æstimatione hominum, non censetur absolutè diffamatus, qui apud unum vel alterum tantùm suam famam amiserit.

7° Crimen simpliciter publicum, sive sit notorium *jure*, sive *facto*, manifestare aliis qui id nesciunt, non est peccatum mortale injustitiæ; quia hoc ipso auctor amisit jus ad famam, cùm ratio justi judicii, et evidentia facti faciat ne de injuriâ justè queri possit. Quod confirmat consuetudo, mandans historiæ publica crimina.

8° Similiter non est peccatum contrà justitiam saltem mortale, quærere causam captivitatis alicujus, vel de eâ loqui; sicut enim captivitas est publica, sic etiam causa videtur esse facta publica.

Trull. eodem modo excusat eum qui refert delictum alicujus publicum, referendo simul pœnitentiam et emendationem; secùs, si taceatur pœnitentia quam fecit; sic ait peccare Historiographum, describendo peccata mortuorum publica, et non referendo pœnitentiam, vel emendationem, si resipuerint.

9° Similiter manifestare crimen quod nondùm est publicum, moraliter tamen certum est brevi fore publicum, sive per facti evidentiam, sive per sententiam judicis, non est mortale, quia parùm nocet, nisi tamen ex istâ anticipatione sequerentur gravia damna, v. g. in officio. etc. — 974. (*a*).

Nota. Ut autem aliquod crimen possit dici publicum, censent *Mol.*, *Lugo.*, *etc.* sufficere si in aliquâ Communitate octo personarum, quatuor illud sciant; vel si centum personarum, sciant quindecim; vel si mille, sciant viginti aut circà diversarum familiarum plusquàm duarum : publicum autem esse in aliquâ Viciniâ quadraginta personarum, si sciant octo ex diversis familiis. Item si in Oppido quinque millium civium sciant quadraginta per illud dispersi.

Addit *Stephan.* cum aliis, crimen dici famosum, si illius fama pervagatur per majorem partem Oppidi, Communitatis, Viciniæ vel Parochiæ. — Item, dicunt *Mol. etc.* dici infamatum in Regno, qui jàm infamatus est in Curiâ vel in alio illustri loco, ex quo facile in Regnum fama dimanet. — 975.

Infamem in uno crimine de altero valdè affini infamare, est tantùm veniale. — De disparato tamen, et non connexo crimine infamare, est mortale; quia infamis in uno crimine non amisit jus famæ in aliis virtutibus. — 976.

11° Detractio materialis ex loquacitate orta est mortalis, si gravem proximi læsionem importet, idque advertatur, quia etsi non intendatur directè læsio alterius, ea tamen indirectè et implicitè est volita, et æquivalet formali. — Veniale autem tantùm erit, si non sequatur læsio gravis, quia scilicet communiter non seriò accipitur, nec creditur. — 977.

(*a*) Delictum alicujus publicum uno tempore, non potest in alio in quo factum est occultum publicari sine gravi culpâ saltem contrà caritatem, nisi delictum esset publicum non solùm notorietate facti, sed etiam notorietate juris; idest, per sententiam judicis, vel Rei confessionem in judicio. — H. n. 13.

12º Mortuum infamare, minùs grave est quàm vivum; mortale tamen, et ad restitutionem obligans. *Less.*, *Bon.*, *etc.*

13 Non esse mortale de aliquo ignoto, vel indeterminato malè loqui v. g. in tali loco esse multos improbos, in tali collegio unum Canonicum commisisse grave crimen, docet *Escob.* — Quod *Trull.* limitat, si non sit tale, quòd in alios redundet.

14º Gravissimè autem peccant, qui Ordini seu Statui alicui Religiosorum in communi, vel Monasterio detrahunt, dicendo, v. g. quòd in eo malè vivatur, non servetur observantia regularis, etc, nisi id sit planè notorium: quia, gravissimè nocent, tenenturque sub mortali ad restitutionem toti communitati, à quâ Superioris remissio non excusat. *Sot.*, *Nav.*, *etc*

15º Similiter mortale est, tacitâ personâ, nominare Monasterium, vel Ordinem religiosum, ex quo aliquis grave peccatum occultum, v. g. commiserit (*a*).

16º Explicandum est in Confessione, an apud multos, et quot circiter; an verò apud unum tantùm alicui detraxeris. Ità *probabiliter Bon.*, *etc.* — Sed *Lugo* negat, dicitque contrarium esse *probabiliùs.*

17º Nec omittendum, si quem infamaveris libello famoso; cùm id sit genus detrahendi gravissimum, et ad plurimos pertinens. — Non tamen necessariò dicendum, in quo genere infamaveris; quia fama semper est ejusdem speciei in genere moris. *Lugo.* — 978.

Quæritur 1º An ad vitandum grave tuum damnum, possis crimen occultum alterius revelare, si notitiam acceperis injustè per vim, aut fraudem, putà aperiendo litteras, etc. ?

R. — In hâc quæstione plures sunt sententiæ. — Sed inter has tàm varias, magis mihi arridet sententia *Lugonis.* Docet hic magnus Theologus te non posse, generaliter loquendo, uti notitiâ illâ injustè acceptâ cum alterius damno ob quodcumque damnum tuum effugiendum. *Ratio*, quia actio injusta, quâ tu secretum accepisti, obligat te ad restituenda omnia damna propter illam proximo obventura. Tunc tantùm rectè admittunt *Lugo*, *etc.* te posse crimen manifestare. 1º Si revelatio esset necessaria ad bonum commune Reipub. — 2º Si alter teneretur ex justitiâ secretum revelare, ad damnum tuum reparandum. — 3º Si ille injustè te vexaret. — 969.

Quæritur 2º An peccet mortaliter qui crimen in aliquo loco publicum manifestat in alio loco, ubi notitia ejus nundùm pervenit, nec perventura erit intrà breve tempus ?

R. — Tres sunt sententiæ. *Prima* tenet eum peccare graviter contrà justitiam, quia peccator ille in eo loco adhuc est in suæ famæ possessione.

Secunda sententia tenet peccare graviter, sed tantùm contrà caritatem. *Ratio*, quia licèt Reus jàm amiserit jus ad famam, graviter tamen ille tristaretur, si sciret crimen suum patefactum fuisse ubi erat occultum.

Tertia sententia communior dicit non peccare graviter neque contrà justitiam, neque contrà caritatem. *Ratio* mihi probabilior videtur esse quòd publico bono conducit facinorosos non ignorari, ut ab eis caveant omnes; publicum enim bonum sanè præferendum est famæ privati hominis. Hæc tamen ratio valet tantùm respectu illorum criminum, quæ reddunt hominem perniciosum, et ab aliis vitandum, ut sunt crimina homicidii, proditorii, lenocinii, scandalosæ impudicitiæ et similium. — 974.

Quæritur 3º An referre tantùm peccata occulta alterius, ut ab aliis audita, sit mortale ?

(*a*) Adverte quòd delictum publicatum in uno Monasterio, non potest dici absolutè publicum; undè, non potest alibi manifestari, et ne in alio quidem Monasterio ipsius ordinis, quòd cum illo haberet frequentem communicationem. — H. n. 12.

R. — 1° Non peccas mortaliter si ità referas, ut tibi probabile non sit ullam indè infamiam orituram, eò quòd alii non sint credituri.

2° Si audita referas coram eis qui *probabiliter* sint credituri ex solà suà levitate, vel malitià, non peccas contrà justitiam, quia non es causa efficax damni, sed merè per accidens et peccas contrà caritatem, quia quisque tenetur tamen impedire grave damnum proximi, quantùm commodè potest.

3° Si tandem ità referas, ut audientes probabiliter, et meritò sint credituri, putà si asseras audivisse à personà fide dignà, tunc peccas etiam contrà justitiam, quia das sufficientem causam credendi malum. Ità *Less.*, *Lugo*, *Spor.*, *etc.* — Addit *Less.* quòd si referas crimen alicujus valdè enorme, putà hæresis, sodomiæ, etc., tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas, quia hæc sola suspicio horum valdè infamat, juxtà dicta *n.* 964.

E conversò, si referas crimen tanquàm auditum à personis fide indignis, v. g., ab inimicis infamati; tunc non peccas mortaliter respectu infamati. *Salm.* — 977.

Quæritur 4° Quomodo peccet audiens detrahentem?

R. — 1° Qui inducit alterum ad murmurandum, certè peccat graviter, et contrà justitiam.

2° Qui autem non inducit, sed tantùm gaudet de detractatione gravi, peccat graviter, non contrà justitiam, sed contrà caritatem, cùm delectetur de gravi damno proximi. Ità cum aliis *S. Thom.* — Excipiunt *Less.* et *Bon.* si ille non gaudeat de infamià proximi, nec de detractione, sed de auditione rei novæ, seu de cognitione curiosà alienorum criminum. — Imò, *Elbel*, *Ronc.*, *Spor.*, *etc.* dicunt non peccare graviter, etiamsi de ipsà detractione delectetur, non causà odii vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vanitate (*a*).

3° Superior tàm detrahentis quàm detracti peccat graviter audiendo detractionem, si eam non avertat, cùm commodè possit, quia ipsi specialis obligatio incumbit corrigendi detrahentem, aut damno infamati obviandi. *S. Thom.*, *Lugo*, *Spor.* cum *commun.* — 979.

Quæritur 5° An Superior tunc peccet contrà justitiam, et teneatur ad restitutionem?

R. — ***Prima sententia affirmat***, si Prælatus sit Superior detrahentis; quia, dicit ipsum teneri ex officio obstare, ne subditus alteri noceat.

Secunda sententia affirmat, si sit Superior infamati, quia ex officio tenetur ad obviandum infamiæ subditi, quæ officit illi ad bonum spirituale in alios promovendum.

Tertia tamen ***fortè probabilior sententia negat*** peccare contrà justitiam, neque Superiorem detrahentis, cùm ipse non teneatur invigilare bono alterius non subditi; neque Superiorem infamati, cùm ipsi non incumbat ex justitià bono temporali subditi attendere. Attamen, Superior detrahentis non excusatur à culpà gravi contrà caritatem, et etiam contrà justitiam si sit Episcopus, vel Parochus, et non corrigat, quia hi tenentur ex justitià ad corrigendos subditos juxtà dicta n. 360.

Benè autem advertit *Lugo* quòd si infamatus et infamans sint subditi, et infamatus imploret Prælati auctoritatem, ut fama ei restituatur, tunc ille ex justitià ad id tenetur, modò possit, sine timore gravioris mali. — 980.

Quæritur 6° An persona particularis peccet graviter, si detractionem, cùm commodè possit, non avertit?

R. — ***Affirmant Bus.***, ***Lugo***, ***Less.***, ***Bon.***, ***etc.*** — Sed quia Auctores relatæ sententiæ plures addunt limitationes, censent absolutè *Salm.* dicendum esse cum ***communi*** Thomistarum, privatam personam non nisi venialiter peccare, si ex vere-

(*a*) Modò non sit Superior. — H. n. 17.

cundiâ, timore, vel negligentiâ detractioni non resistat, etiam cum commodè possit: modò, præter infamiam aliud damnum ex detractione non accedat, et non constet quòd correctio sit profutura. Ità *S. Thom.*

At quia in hâc materiâ detractionis difficillimè constare potest correctionem proficere, et aliundè facillimè offenduntur detrahentes coràm aliis correpti, imò, periculum est quòd potiùs augeant vel confirment detractionem: ex omnibus his motivis simul congestis rationabiliter sustineri potest præfata communissima sententia excusans universè audientes à mortali, si correctionem omittant.

Excusantur etiam apud omnes à veniali, qui, advertendo detractionem, discedunt vel sermonem divertunt, vel faciem avertunt, aut tristem ostendunt. *Ratio*, quia istæ actiones sunt veræ correctiones. — 981.

Quæritur 7° An liceat alium infamare ad tormenta gravia vitanda?

R. — Licet, si crimen, sit verum; quia nullam alteri facis injuriam, cum habeas jus illud in necessitate revelandi; sed non licet, si crimen sit falsum; quia esset mendacium perniciosum. *Sylvius* tamen et *Nav.* putant veniale tantùm esse, si sola infamia sequatur, et post torturam revocetur, eò quòd non sit infamia efficax. Vide infrà *Tract. de præcep. Partic., n.* 277. — 982.

Quæritur 8° An liceat se ipsum infamare?

R. — Id non esse saltem mortale regulariter; quia non est contrà justitiam, cùm sis famæ tuæ Dominus; nec contrà caritatem, quia hæc non obligat ad bona externa conservanda, nisi in quantùm id exigit salus propria, vel proximi.

Dixi, *regulariter;* quia per accidens potest esse mortale, ut v. g. si tua fama sit necessaria muneri, vel si tibi damnum vitæ, vel aliis infamia ex eâdem sequeretur. — 985.

Quæritur 9° An fama sit restituenda?

R. — Nisi sit causa excusans, patet ex naturâ justitiæ, et ex dicendis de restitutione, famam injustè ablatam restitui debere. — 991 (*a*).

Quæritur 10° Quomodò fama sit restituenda?

R. — 1° Cum fama est restituenda ab eo qui verum crimen propalavit, tres modi à DD. assignantur:

I. Si diffamator dicat: *Se malè dixisse*, vel *quòd injustè eum diffamaverit.* Sed hic modus vix hodiè sufficiens est apud rusticos et simplices.

II. Si restitutio famæ alio modo facta potiùs noceat quàm prosit, tunc meliùs est indirectè occasione oblatâ, seriò et pluriès honorabiliter loqui de læso, vel illum honorificè tractare. Hic modus *communiter* aptissimus creditur.

III. Si asserat: *Se falsum dixisse, errasse, se deceptum, vel mentitum fuisse.* Et licèt hunc modum adhiberi posse negent *Sot., Caj., etc.* putantes hæc esse vera mendacia; *probabiliter* tamen *Lugo, Sanch., Lees., Rong., etc.* censent prædicta verba non esse mendacia, sed veras amphibologias. — 992.

2° Si autem fama est restituenda ab eo qui falsum crimen impegit, tunc diffamator tenetur id apertè retractare, adhibito etiam si opus est, juramento.

Quæritur 11° An infamator teneatur famam restituere non solùm coràm auditoribus immediatis, sed etiam mediatis?

R. — *Prima sententia*, quam tenent *Lugo, Nav., Less., etc.* distinguit: Si famam abstulisti apud auditores, quos putabas non revelaturos, non teneris restitutionem facere apud auditores mediatos, quia, cùm non prævideris damnum, non teneris

(*a*) Confessarius curet ut hujusmodi famæ compensationes, cum commodè fieri possunt, antè absolutionem fiant, quia posteà difficulter adimplebuntur, licèt cæteroquin hæ minùs difficultatis habeant, quàm pecuniæ restitutio. — H. n. 18.

illud reparare; tale enim damnum si evenit, per accidens evenit; secùs, si prævideris alios facilè evulgaturos.

Secunda verò *sententia* tenet sufficere ut plurimùm restitutionem facere apud immediatos; quia restitutio apud mediatos sæpè est moraliter impossibilis; et prætereà, per illam retractationem coràm immediatis factam, jàm iis imponitur obligatio se retractandi apud alios.

Sed his non obstantibus, prima sententia est mihi *verior;* quamvìs enim ad nihil tenearis, si auditores tui jàm se retractent apud alios; quandò tamen illi hoc facere negligunt, teneris damnum reparare, quantùm est moraliter possibile. — 991.

Quæritur 12° Ad quid tenetur qui detraxit libello famoso?

R. — Tenetur, ut efficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis, vel publicà revocatione. — 995.

Nota. 1° Libellus infamatorius tunc conficitur, quandò profertur scripturâ, etsi brevissimâ, continens infamiam occultam alicujus, ut publica fiat.

2° Auctor libelli censetur, et pœnis subjicitur etiam ille qui aliquod signum infamatorium appendit ad januam domûs alicujus, quo publicè eum infamet.

3° Adversùs illos qui libellos conficiunt, adest excommunicatio ferenda; lata autem ipso facto, si libellus sit contrà Papam, aut Cardinalem, vel contrà Statum Ordinum Minorum, aut Prædicatorum, aut aliorum communicantium. Non verò, si contrà Religiosum particularem. — 996.

Quæritur 13° Ad quid teneatur ille, qui bonâ fide, vel probabili errore ductus, sine formali mendacio falsum de alio dixit?

R. — Tenetur, intellectâ posteà materiali injustitiâ, ad restitutionem, licèt non tam strictè quàm qui infamavit per injuriam formalem: hìc enim tenetur restituere cum detrimento famæ suæ, etiam æquali; alter non item, sed tantùm quatenùs sine suo notabili incommodo potest. — 993.

Similiter, qui crimen narravit de uno, quod auditores ex errore intellexerunt de alio, talis materialis detractor, si commodè possit, tenetur statìm ac advertit, famam restituere ex justitiâ. — 994.

Quæritur 14° Si ex læsione famæ, ortum etiam est alteri damnum fortunarum, tenetur-ne diffamator illud reparare?

R. — Tenetur diffamator et famam restituere, et damnum illud compensare, ad arbitrium prudentum juxtà spei æstimationem. *Less.*, *Lugo*, *etc.*

Nota. 1° Ad obligationem restituendi damna, omninò requiritur prævisio ipsorum, saltem in communi. Vide dicta in *Tract. de Injustitiâ*, *etc.*, *n.* 613.

2° Obligatio restitutionis famæ, cum sit purè personalis, non transit ad hæredes: obligatio autem compensationis damni fortunarum, cùm habeat respectum ad bona infamatoris, transit ad hæredes. *Laym.*, *etc.* — 996.

Quæritur 15° Qui injustè alium diffamavit, crimen ejus verum manifestando, tenetur-ne restituere integrè damnum quod indè secutum est?

R — *Negat Sot.*, dicens teneri tantùm ad partem, cùm damnum proveniat non solùm ex manifestatione, sed ex ipso crimine commisso. — Sed omninò oppositum tenendum; quia hìc et nunc sua revelatio injusta, est causa vera et unica damni, dùm sine ipsâ damnum omninò abfuisset. — 994.

Quæritur 16° Quandò quis excusatur à restitutione famæ?

R. — Excusaris à restituendâ famâ in sequentibus casibus:

I. Si planè sis impotens. Si autem nequis restituere totum, teneris quoàd partem quam potes.

II. Si crimen occultum quod dixisti, vel simile, aliâ ratione fiat publicum. *Lugo.*, *Less.*, *etc.*

III. Si auditores non credant. *Salm.*

IV. Si fama aliis modis jàm recuperata sit, ut infamati purgatione, vitæ probitate, testimonio prudentum. Sed reparanda sunt alia damna, si sint secuta. *Lugo.*

V. Si prudenter judicetur jamdudùm rem oblivione deletam. Quo casu maximà prudentià opus est; nam aliquandò periculosiùs est retractare renovando memoriam. *Lugo.* — 997.

VI. Si non possis absque periculo vitæ, nisi alter ob tuam infamationem sit in eodem periculo.

VII. Si adsit timor gravissimi damni temporalis, respectivè majoris quàm famæ.

VIII. Si fama restituenda sit minoris valoris quàm fama detractoris, quia aliter non servaretur æqualitas. Et in hoc casu sufficit infamatum laudare, etc. — 1002.

IX. Si infamatus sponte expressè vel tacitè remiserit, modò tamen ejus infamia non redundarit in alios, ut familiam, statum, etc. Attamen, nihilominùs ex caritate damnum resarcire aliquandò teneris, si possis absque gravi incommodo. Vide insuper de hâc quæstione in *Tract. de Injustitiâ, etc.*, ex n. 696. — 1003.

Quæritur 17° Quid agendum si dubium sit an infamatio fuerit oblivioni data?

R. — Distinguunt DD. — Si crimen de quo alter est infamatus, fuerit verum, ait *Less.*, non esse facile revocandum ad memoriam, nisi evidens sit periculum quòd infamia illa ex aliâ viâ ad memoriam redeat. — Si verò crimen fuerit falsum, semper revocanda est infamatio, nisi constet de oblivione. Ità *Less*, *Caj.*, *etc.* Hoc tamen advertunt procedere, si nullum periculum sit ut per retractationem criminis memoria renovetur; nam *Lugo*, *etc.* dicunt aliquandò multò magis periculosum fore, quoàd servandam famam proximi, detractionem retractare, memoriam revocando quæ fortè jàm evanuerat, quàm tacere.

Hinc, aiunt *Cont. Tournely*, *Mazz.*, *etc.* sufficere ad omittendam retractationem, quòd oblivio probabiliter credatur. — Deindè censent *Less. et Salm.*, crimen præsumendum esse oblitum, si per multum tempus nulla de illo mentio facta fuerit.

Nota. 1° Ad restitutionem famæ, requiritur moralis certitudo quòd detractor fidem obtinuerit apud auditores; aliàs, ex regulâ generali, nullum damnum dubium est de necessitate restituendum, prout dicimus in *Tract. de Injustitiâ.*, *etc.*, *n.* 562; nec raró de facto accidit quòd his detractonibus fides non præstatur; maximè si detractor loquatur ex irâ, vel aliâ passione, et detractio testimoniis aliorum, aut aliter non firmetur.

2° Retractatio per se affert infamiam retractandi; undè, quandò dubitatur de oblivione infamationis, non videtur quis teneri damnum certum pati, ad reparandum incertum damnum proximi. Et licèt injuria irrogata sit certa; et ideò possideat, attamen, quia restitutio non debetur ob solam injuriam, sed ob damnum verè illatum, ut dicimus cum *S. Thom.* in *Tract. de Injustitiâ, etc., n.* 562., non videtur esse obligatio resarciendi damnum dubium cum damno certo restituentis, nisi quandò solùm periculum infamiæ alterius in aliquo casu magis æstimaretur, quàm infamia certa, sive damnum detractoris. — 998.

Quæritur 18° An liceat compensare famam cum famâ?

R. — Certum est 1° quòd si alter velit tibi famam restituere, teneris tu pariter restituere famam ei ablatam. Certum est 2° quòd si alter tibi famam jàm abstulerit, non potes deindè in compensationem famam illi auferre; quia tunc non esset hæc compensatio, sed vindicta, cùm fama tua non reparetur per infamiam illius. Ità *communiter DD.*

Sed si alter nolit famam tibi restituere, tu potes, juxtà sententiam *communiorem*, *imò communissimam*, *et probabiliorem*, compensationem facere, differendo restitutionem suæ famæ; quia hoc casu, non fit compensatio in reparatione proprii damni, cùm utriusque partis damnum permaneat; sed fit in retentione debiti, eò quòd potes tu retinere famam alterius, donec ille famam tibi restituat. — 999.

Quæritur 19° An quandò restitutio famæ sit impossibilis, teneatur diffamator infamiam pecuniis compensare?

R. — *Prima sententia probabilis affirmat;* quia cùm fama sit pretio æstimabilis, debet compensari pecuniâ, si aliter resarciri nequit. *Sylv.*, *Sot*, *S. Thom.*

Secunda tamen *probabilior sententia negat*; quia justitia tantùm obligat ad reddendum ablatum, vel æquivalens; sed pecunia non est id quod per detractionem ablatum est, nec æquivalens famæ ablatæ, cùm fama sit ordinis superioris ad pecunias, et ideò quibuscumque pecuniis numquàm satisfieri potest.

Monent autem *communiter DD.* quòd si infamator sit dives et infamatus pauper, tunc si nequit famam illi restituere, congruum est ut ille ex æquitate compenset infamiam cum aliquâ pecuniâ, si alter libenter illam acceptat. — 1000.

Quæritur 20° An infamatus, si alter famam sibi restituere nolit, vel nequeat, possit pecuniis illius compensari?

R. — Alii *negant.* — Alii *affirmant.* In Tract. de *justitiâ, art. de Possessore dubiæ fidei*, adhæremus sententiæ negativæ. — 1001.

Quæritur 21° An restitutio famæ licitè condonetur?

R. — Licitè fit in iis casibus in quibus seipsum licet infamare; in quibus autem, et quàm graviter peccat se infamando, in iisdem, et tàm graviter peccat condonando. — Undè condonans famæ restitutionem peccat mortaliter in sequentibus casibus:

I. Si infamia redundet in alios.

II. Si indè sequatur scandalum.

III. Si sit vir valdè utilis Reip. et ex infamiâ fructus impediatur.

IV. Si fama sit necessaria ad muneris gubernationem. — 1003.

ARTICULUS IV.

De Secreto.

Secretum triplex est, scilicet, ex suâ naturâ, promissum et commissum.

I. Secretum *ex suâ naturâ*, putà si casus aliquid scias, servare debes ex justitiâ, dùm ex manifestatione graviter alter læderetur in famâ, vel bonis; nemo tamen tenetur illud servare cum periculo mortis, nisi damnum aliàs imminens sit commune et grave. *Sanch.*, *Salm.*, *etc.* — Sed vide mox dicenda, n. seq. 971.

II. Secretum *promissum* regulariter obligat graviter vel leviter, juxtà intentionem promittentis. — In dubio autem de illâ intentione, dicendum puto, neminem censeri gravi obligatione obstrictum, nisi de illâ constet.

Notandum autem est quòd promissio secreti, etiam jurata, non obligat, quandò tu revelare teneris: undè judici legitimè interroganti debes testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere. — At si secretum sit tibi commissum, et aliàs, non est publicatum, teneris servare etiam legitimè interrogatus, et potes respondere te nihil scire, scilicet, ad revelandum; quia Judex nequit abrogare jus naturæ, ex quo servandum est secretum commissum, nisi ex aliâ viâ res sit jàm cognita, aut sit justa causa illam revelandi, ut infrà. Ità *Lugo.*, *Bon.*, *etc.*

III. Secretum autem *Commissum*, quod aliàs dicitur *rigorosum*, potest committi expressè, vel tacitè, proùt Medicis, Advocatis, Obstetricibus, Theologis consultis. Et hoc secretum strictiùs obligat. — 970.

Quæritur 1° An sit mortale rem gravem sub secreto commissam uni, vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare?

R. — *Probabiliter negatur* cum *Lugo*, *Bon.*, *Azor.*, *etc.*, dummodò non detegatur personæ, cui creditur quòd secretum committens specialiter voluerit celari.

Quæritur 2° Ex quot capitibus possit manifestari secretum commissum, saltem sine peccato gravi?

R. — Ex quatuor præcipuis sequentibus:

I. Ex præsumpto consensu principalis. *Salm.*, *Lugo*, *etc.*

II. Ex parvitate rei sub secreto commissæ; vel si aliundè res sit cognita, vel publicata.

III. Ex inadvertentiâ, vel indeliberatione, sive ex suppositione quòd res non sit gravis. — Notant tamen *Salm.*, quòd ut revelans excusetur à mortali, debet certò credere non esse gravem.

IV. Ex justâ causâ, nempè si servare non tantùm secretum verteret in damnum commune, vel alterius innocentis, sed etiam ipsius committentis, quia tunc ordo caritatis postulat ut reveletùr; undè etiamsi jurasses, tunc detegere posses. Ità *communiter Salm.*, *Mol.*, *Bon.*, *etc.*

Quæritur 3° An quis possit revelare secretum commissum ad proprium damnum grave effugiendum?

R. — 1° Loquendo de secreto commisso, sive rigoroso, *negat de Alexandro*, cum *Scoto*, *Sylv.*, *etc.* — *Ratio*, quia secretum servandum est semper ac sine peccato servari valeat.

Secunda sententia, quam tenet *Mol.* censet tunc posse tantùm revelari secretum, quandò ejus observantia vergeret in multò gravius damnum ipsius manifestantis.

Tertia verò *sententia communior* et *probabilior* quam tenent *Laym.*, *Sot.*, *etc.*, habet te posse aperire secretum ad vitandum tuum grave damnum, etiamsi indè alteri immmineret periculum mortis, modò illud sine vi aut fraude exceperis. *Ratio*, quia non teneris cum tanto tuo incommodo damnum proximi vitare, et non præsumitur quis ad tale onus se obligasse, nisi ex circumstantiis id certè appareat. — Excipe tamen, ut *communiter* DD. docent, nisi ex tali revelatione immineat damnum commune grave. Dicimus *grave*, nam si esset leve, *probabiliter* etiam posses secretum revelare, ut grave damnum proprium vitares; quia non videtur obligatio, ad vitandum leve damnum commune, te obstringendi ad grave damnum tuum patiendum.

2° Loquendo verò de secreto promisso, quandò non promiseris cum obligatione servandi secretum etiam cum tuo damno, certum est te posse manifestare, cùm nemo censeatur ad secretum se obligare cum incommodo gravi. *Ità Laym.*, *Ronc.*, *Spor.*, *etc.*

Si verò expressè promiseris secretum non revelare, etiam cum dispendio vitæ, *affirmat satis probabiliter Spor.* te posse tamen et teneri revelare in periculo mortis, quia nulli est licitum propriam vitam prodere. — Sed cùm sit etiam *valdè probabilis et communior sententia opposita*, quòd liceat ob honestum finem, conservationem propriæ vitæ omittere, ob alterius vitam servandam, quia, hoc non est directè sibi mortem inferre, sed vitam non tueri, quod licitum est ob justam causam: ideò *valdè probabiliter* DD. dicunt in casu proprio te satis obligari ad servandum secretum etiam cum discrimine vitæ, si id promiseris; aliud enim est prodigere vitam, aliud omittere, ut dictum est, ejus conservationem, ut promissum serves. — 971.

Quæritur 4° Quomodò peccent aperientes et legentes litteras alienas?

R. — Si aperiant litteras, ut sciant secreta alterius, est curiositas; et si fiat in re gravi, per se est mortale: quod quia communiter antè apertionem nescitur, *communiter* esse mortale docent *Tol.*, *Nav.*, *Mol.*, *Laym.*, *etc.*; dixi *per se esse mortale*, quia per accidens potest esse veniale, vel nullum, si legitimâ auctoritate, justâ ex causâ fiat. — L. 5., n° 69.

Undè :

1° Litteras alienas aperire et legere, sæpè non est peccatum, si probabiliter scias scriptas esse in tuum injustum damnum, vel in injuriam tuam cedere, quam intendas avertere; quia potes tibi consulere. — Sic Princeps potest aperire litteras non tantùm

hostium, sed etiam aliorum, quæ tempore belli ex locis finitimis hostium veniunt. — Item, Ministri publici, quotiès bono publico necessarium esse judicant — et hoc procedit non solùm pro Principe et Ministris, sed etiam pro Privatis. *Lugo*, *Ronc.*, *Sanch.*, *Nav.*, *etc.*

2° *Communiter* etiam peccatum non est, si consensus expressus vel tacitus saltem habeatur ejus à quo, vel ad quem mittuntur.

3° Superior Religiosus litteras suorum subditorum, dummodò non mittantur ad Superiorem majorem, vel talem, quem Statuta eximant, nec ab eo veniant, licitè aperit et legit; sive ex Religionis Statuto aut consuetudine, sive ex suspicione probabili, quòd mali aliquid contineant.

4° Nec est peccatum, si necesse sit, vel expediat ad injuriam alteri imminentem avertendam; dummodò non priùs legatur, quàm ad eum finem necesse est.

5° Qui aperit et legit, existimans non contineri res magni momenti, venialiter tantùm peccat. Ità *communiter* DD. — Dicit autem *Conc.* cum *Mol.*, *etc.*, quòd etiamsi materia lectionis sit levis, legens potest mortaliter peccare, si alter id accipiat ut gravem injuriam, contrà caritatem, ratione gravis tristitiæ quam ex illà etsi levi injurià alter patitur.

6° Si litteras ab alio dilaceratas, et in publicum à Domino abjectas recolligas, et junctis partibus legas ex solà curiositate, peccatum veniale est: nullum autem per se, si ut ex illà notitià tibi provideas; quia quod pro derelicto habetur, in usum suum convertere licet; nisi Dominus in minutas partes laceraverit; hoc est *probabiliùs*. *Ratio*, quia hoc ipso quòd minutìm dilaceravit, satis significavit nolle ut legantur, et ideò noluit cedere juri suo.

7° Qui furtivè scripta alterius secreta, ipso invito legit, peccat. Et 1° quidem peccato curiositatis, etsi faciat animo discendi, et sine suspicione damni. — 2° Injustitiæ, quia quisque habet jus secreti in suis scriptis, quæ aliis non vult esse communia; potestque aliquandò esse mortale, si nimirùm fiat cum notabili damno; vel alter valdè cupiat esse secreta, gravissimèque sit laturus.

8° Quicumque secretum violat absque justà causà cum alterius damno, vel qui litteras alterius injustè aperit, ex quo damnum alteri sequitur, tenetur ad restitutionem. *Bon.*, *etc.* — L. 5, n° 70.

TRACTATUS XIV.

DE NONO ET DECIMO PRÆCEPTIS.

Hæc duo præcepta prohibent omnes internas concupiscentias, et delectationes voluntarias illorum operum, quæ præceptis secundæ tabulæ, præsertìm sexto et septimo vetantur. Quà de re vide suprà : et patet ex dictis in *Tract. de Peccatis*. — 1003.

TRACTATUS XV.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

Etsi præcepta Ecclesiæ sint plurima, præcipuè tamen toti Christiano populo communia quinque numerantur. Ex quibus hic agendum restat de Tertio; quia de Primo et Secundo actum est *in Præcepto tertio Decalogi*. De Quarto et Quinto infrà agitur *in Tract. de Sacramentis Euharistiæ et Pænitentiæ*. Nunc ergò :

DE TERTIO ECCLESIÆ PRÆCEPTO.

De Conditionibus Jejunii et de ejus Obligatione. — De Causis à Jejunio excusantibus.

CAPUT I.

De Conditionibus jejunii et de ejus Obligatione.

Jejunium ex præcepto Ecclesiæ, obligante sub mortali, requirit tres conditiones.

I. Est unica tantùm comestio de die in ordine ad nutritionem quæ ità necessaria est conditio, ut secundâ comestione pecces mortaliter. — 1004.

II. Est abstinentia ab esu carnium, itemque ovorum et lacticiniorum, eò quòd ex carne originem trahant, multùmque nutriant. Undè intrà Quadragesimam jure communi prohibentur; extrà eam permittuntur. Imò intrà eam quibusdam locis consuetudo permittit, quæ ubique notanda est. *Bon.*, *Sylv.*, *Nav.*, *etc.* — 1005.

III. Est certa hora refectionis, quæ est circà meridiem, nisi aliud loci consuetudo ferat.

Quæritur 1° An abstinentia ab ovis et lacticiniis in diebus jejunii obliget sub gravi?

R. — Certum est talem abstinentiam in Quadragesimâ obligare, et quidem sub gravi, ut *communiter* DD. ex prop. 32, damnatâ *ab Alexandro VII*, quæ dicebat: « Non est » evidens quòd consuetudo non comedendi ova et lacticinia in quadragesimâ obliget. » — 1006.

Quæritur 2° An abstinentia à lacticiniis obliget etiam in Dominicis Quadragesimæ?

R. — *Negant Pasq.*, *etc.* — Sed *sententia opposita est omninò tenenda. Ratio*, quia in *C. Deniquè*, universè præcipitur in diebus quadragesimalibus abstinentia à lacticiniis. certum autem est quòd dies dominici, etiam Quadragesimæ dies sunt: quarè prima sententia sat *Probabilis* non videtur, cùm plures eam *improbabilem* putent. — 1007.

Quæritur 3° An in diebus jejunii extrà Quadragesimam teneamur sub gravi abstinere à lacticiniis de jure communi?

R. — *Affirmat prima sententia.* — *Secunda* verò *communis* quam sequimur docet de jure communi non vetari lacticinia et ova; *Ratio*, quia contrarium, extrà Quadragesimam, nullo jure probatur.

Quæritur 4° An ubi viget consuetudo abstinendi à lacticiniis, in jejuniis extrà Quadragesimam, talis consuetudo obliget sub gravi?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* tamen *sententia communis* quam sequimur communiter tenet esse obligationem abstinendi à lacticiniis in locis, ubi ab immemorabili talis viget consuetudo. *Ratio*, quia in hoc casu possessio non stat pro libertate, sed pro obligatione consuetudinis.

Quæritur 5° An in jejuniis Quadragesimæ liceat comedere in quâcumque quantitate panes biscoctos ovis confectos.

R. — *Affirmat Pasq.* — Sed *omninò negandum. Ratio*, quia substantia ovorum non deperditur per hoc quòd farinæ miscetur.

Dicunt tamen *Salm.* quòd DD. *communiter* admittunt sine jejunii læsione posse edi tantùm duos biscoctos. — Sed mihi *probabiliùs* dicendum videtur hujusmodi cibi esum non excusari à peccato veniali, nisi saltem aliqualis causa accedat. — 1009.

Quæritur 6° An cui licitum sit edere lacticinia, liceat etiam edere laridum et sagimen?

R. — *Affirmant Hostiens.*, *etc. Ratio*, quia dicunt laridum et sagimen reverà non esse carnes, sed excrementum carnis.

Sed omninò videtur non recedendum à sententiâ *communi*, quam docent *Sanch.*, *etc.* Hi omnes dicunt laridum et sagimen veras esse carnes, cùm verè de substantiâ carnis participent. Si verò adsit in aliquo loco diversa consuetudo, hanc servandam esse dicit *Bus.* — 1010.

Quæritur 7° Quid sit hìc licitum pauperibus?

R. — 1° Pauperes qui non habent, aut non possunt invenire aliud ad se alendum quàm lacticinia, licitè in Quadragesimâ possunt ea comedere, et præbere domesticis, ac operariis suis. — Idem dicit *Sanch.* de pauperibus mendicantibus. — Et idem asserunt *Sanch.*, *Salm.*, *etc.* de iter agentibus, si in viâ non inveniant pisces ad emendum.

Contradicunt tamen *probabiliùs* huic *Diana*, si hoc accideret tantùm per unum diem; nisi, aiunt, sit persona quæ aliter non valeat commodè refici.

2° In longâ inediâ per dies, ubi aliud quàm panis haberi non possit, liceret vesci non solùm lacticiniis, sed etiam carnibus.

3° Pauperes qui per notabile tempus, putà per hebdomadem oleo carentes, larido sibi herbas præpararent non peccarent juxtà *probabiliorem* sententiam.

4° Plures DD. censent quòd qui in Quadragesimâ per plures dies careret piscibus, posset licitè jàm lacticinia tunc comedere.

Probabiliùs tamen dicit *Ronc.* hoc tantùm permittendum assuetis piscibus vesci, non verò rusticis, qui pane, et herbis, aut leguminibus ordinariè aluntur; nisi tamen, ut rectè notat *Bus.* etiam istis cibis carerent ad sufficientiam. Cùm autem tales tenues cibi parùm substentent, minimè tenentur ii ad unicam comestionem, ut dicunt *probabiliter Ronc.*, *Sanch.*, *etc.*

Et idem rectè docet *Sanch.* cum *communi*, si quis non haberet manè prandium sufficiens ad se pro totâ die substentandum, vel si in die præcedenti inediam sit passus. *Tamb.*, *Sanch.*, *etc.* — 1008.

Quæritur 8° Quorum animalium carnes judicentur vetitæ in die jejunii?

R. — *S. Thom.* ait interdici carnes omnium animalium in terrâ quiescentium et respirantium. Sed ad discernendum quæ animalia reputanda sint carnes, quamvis non leve judicium sit attendere, an illa diù extrà aquam vivere soleant, magìs tamen attendenda est communis æstimatio Fidelium ac judicium Medicorum, si reputent carnes, vel pisces. Ità *Less.*, *Conc.*, *Elbel*, *etc.*

Hinc, dicunt *Tamb.*, *Conc.*, *Bon.*, *etc.* non vetari carnes limacum, testudinum, ranarum, locustarum et concharum. *Ratio*, quia, hujusmodi animalia saltem æquiparantur piscibus, cùm vix habeant sanguinem, vel sanguinem frigidum habent, vel nutriuntur piscibus, aut in aquis ad instar piscium.

Idem aiunt *Milante*, *etc.* de viperis, quæ similes sunt anguillis.

Idem dicunt *Elbel*, *etc.* de lutris, castoribus, fibris et de anatibus cujusdam generis. Aves tamen, licèt aliquæ nutriantur in aquis, habentur ut veræ carnes, proùt sunt fulicæ, corvi marini, et similes. — 1011.

Quæritur 9° Quibus pueris licitè possint ministrari carnes?

R. — Certum et *commune* est posse ministrari pueris usu rationis carentibus antè septennium, sicut et amentibus. *Sanch.*, *etc.*

Idem dicitur de pueris qui adhuc post septennium ad usum rationis non pervenerint, ut *Croix* cum *communi*.

E converso, nequeunt ministrari carnes pueris statim ac, completo septennio, usum rationis adepti fuerint, ut omninò tenendum cum *Sanch.*

Pro pueris autem qui antè septennium jàm habent usum rationis, *affirmant Sancius*, *etc.* posse illis dari carnes: hæc sententia non videtur *improbabilis*, quia, ut dicunt, lex positiva tantùm respicit communiter contingentia.

Sed communiùs et probabiliùs negant Sanch., *Azor*, *etc.* *Ratio*, quia Ecclesia pro

hujusmodi abstinentiæ obligatione non quidem determinat tempus septennii, sed tempus quo pueri sunt capaces præcepti, et hoc sanè evenit, quandò usu rationis jàm sunt compotes facti.

In dubio autem an aliquis puer pervenerit vel non ad usum rationis, non possunt ei dari carnes, si attigit septennium; quia tunc præsumptio stat pro usu rationis, et consequenter pro obligatione. Secùs, si non attigerit; quia tunc præsumptio stat pro opposito et ideò possessio stat pro libertate. *Salm.*, *Holz.*, *etc.* — 1012.

Quæritur 10° An dispensati ad carnes, possint vesci piscibus in eâdem refectione?

R. — *Negandum* ex declaratione *Benedicti XIV.* Vide *Auctorem.* — 1013, etc.

Quæritur 11° An dispensati ad carnes, possint sine læsione jejunii edere carnes non salubres, nempè porcinas et similes?

R. — *Affirmant communissimè* DD. et quidem *probabiliter.*

Nota. Quòd dispensatus ad carnes tantùm tenetur ad unicam comestionem; nisi dispensatio ad carnes concedatur ob infirmitatem aut debilitatem virium, ut docent *communiter* DD., et ut fuit declaratum à *Benedicto XIV.* — 1015.

Quæritur 12° An antevertens notabiliter sine causâ horam meridianam graviter peccet?

R. — *Prima sententia probabilis affirmat* cum *Azor*, *Sanch.* *Ratio*, quia sicut datur præceptum de unicâ comestione, sic etiam datur de comestionis tempore.

Secunda verò *sententia communior* et *probababilior negat*, eamque tenent *Less.*, *Tol.*, *Bon.*, *etc.* *Ratio*, quia hora non est de essentiâ jejunii, ut ipsi Contrarii fatentur; sed est circumstantia tantùm accidentalis. — 1016 (*a*).

Quæritur 13° Quænam anticipatio sit notabilis?

R. — *Probabiliùs* anticipatio unius horæ. — Cæterùm, omnibus licitum est anticipare infrà horam, etiam sine causâ.

Quæritur 14° Per quantùm temporis spatium prandium moraliter non interrumpatur ità ut illud continuari possit?

R. — *Tamb. etc.*, dicunt, etsi nulla adsit causa, non interrumpi prandium per quadrans cum dimidio etiamsi decreveris non ampliùs comedere. — Imò, *Elbel* concedit id etiam per semi-horam. — Per horam procul dubio interrumpitur prandium.

Quandò verò intercedit negotium, *Sank.* cum aliis dicit nec etiam per horam prandium interrumpi. Imò *Joan.*, *Sanches*, extendit adhuc ad duas; et quamvis hoc non admittant *Salm.*, attamen, *Tamb.*, *etc.*, absolutè concedunt, et sanè *probabiliter*, quandò quis non sufficienter se refecit. (*b*) — Imò, *Croix*, *etc.*, adhuc *probabiliter* concedunt, quantumcumquè sit serò, posse eum redire ad prandium: dummodò, addunt, retinuerit intentionem redeundi et non sufficienter se refecerit.

Sed casu quo aliquis non posset tolerare jejunium sine magno incommodo, puto etiam sine illâ intentione posse redire; quia Ecclesia numquàm intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione.

Quæritur 15° An quis, postquàm surrexit à mensâ animo non ampliùs comedendi, possit iterùm ad comedendum redire!

R. — *Negat Nav.* — Sed *affirmant Less.*, *Ronc.*, *Bon.*, *etc.*, qui meritò *probabile* putant, si convivæ adhuc comedant, vel si in mensâ apponatur aliud ferculum quod ille ignorabat apponandum; quia adhuc moraliter censetur idem prandium durare.

Id autem quod dicunt *Nav.*, *etc.*, scilicet, quòd qui causâ itineris manè jentaculum sump-

(*a*) Quondàm secundæ sententiæ adhæsi, re tamen meliùs animadversâ, nunc illam *minimè probabilem* censeo; quia, ex antiquâ consuetudine constat præceptum observandi horam esse grave, et quidem ad substantiam jejunii pertinere — H. n. 21.

(*b*) Et jejunium sine gravi incommodo tolerare non potest. — H. 10

serit, non tenetur ad jejunandum, si posteà non proficiscatur; rectè id negant *Salm.*, *etc.*, nisi quandò per illam unicam comestionem non possit is reliquo die commodè jejunare; nam, aliàs cùm essentia non adhuc sit destructa, tenetur utiquè jejunium servare.

Quæritur 16° Quandiù liceat protrahere prandium?

R. — *Probabiliter* respondet *Tamb.* cum *Croix*, *etc.*, licere usquè ad duas horas; imò *Elbel* cum *Gobat.* concedit usquè ad tres vel quatuor horas, saltem pro Germanis, juxtà eorum morem; sed *Croix* meritò dubitat an hæc consuetudo sit approbata; nisi, ut ait, post duas circiter horas apponantur sola bellaria, vel cibi leviores, maximè si posteà vesperi omittatur refectiuncula; hocque ego nec approbo, nec reprobo. — 1020.

Quæritur 17° An frangatur jejunium per sumptionem lactis, jusculi et similium?

R. — *Affirmativè* sive sorbeantur, sive comedantur, quia habent rationem non potûs, sed cibi, ac principaliter referuntur ad nutriendum, est *commune* apud *Salm.*, *etc.* — Non licet pariter poma, pira, vel etiam uvas in magnâ quantitate sumere; quia habent rationem cibi, etiamsi solum succum deglutias. — Idem dicit *Viva* de peponibus. — 2021.

Quæritur 18° An potus vini frangat jejunium?

R. — Potio vini non est interdicta si sumatur in comestione, vel extrà, ad sedandam sitim, vel ad digestionem juvandam. — Sed si sumatur extrà refectionem ad sedandam famem, duplex est sententia:

Prima affirmat; quia licèt bibens vinum ad famem extinguendam non peccet fragendo jejunium, peccat tamen frustrando finem jejunii. Hæc sententia est *probabilis*.

Sed *probabilior* est mihi *sententia opposita*. *Ratio*, quia ut ipse *divus Thomas* docet, « statutum positivæ legis non attendit intentionem observantis, sed seipsum actum, eò » quòd modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti. » Si igitur modus virtutis seu finis præcepti non cadit sub præcepto; ergò non peccat contrà præceptum, qui modum virtutis seu finem præcepti non observat, quia utitur jure suo. — Ideò talis potus non est saltem culpa gravis, et fortè per se nec venialis; quia potu vini non omninò frustratur finis jejunii, sicut frustratur per sumptionem cibi qui ab Ecclesiâ vetatur.

Quæritur 19° An frangat jejunium potus cervisiæ ex hordeo, et cerasis confectæ, aut aquæ mixtæ saccharo, et succo cinnamomi, vel mali cedrini?

R. — Certè si cum parvâ aquâ magna rerum harum quantitas misceatur, jejunium frangitur: secùs, si parva quantitas cum magnâ quantitate aquæ, quia tunc judicantur isti veri potus, eò quòd alia quæ cum aquâ miscentur, ità liquefiunt, ut videantur propriam naturam amisisse. *Ità communiter*, *Elbel*, *Ronc.*, *etc.* — 1022.

Quæritur 20° An potio cocholatis frangat jejunium?

R. — *Prima sententia negat* jejunium frangere. — *Secunda* verò *sententia* docet frangere jejunium.

Prima sententia *probabilior* mihi est, sub limitationibus tamen, ut infrà dicam. *Ratio* I quia potus cocholatis eo modo quo admittemus, licèt non habeat rationem potûs, cùm non deserviat ad extinguendam sitim, ut certè sentio, et licèt aliquo modo nutriat, habet tamen rationem medicinæ, quatenùs juvat ad vehendum cibum, sive ad caput ac stomachum confortandum. Undè de hoc potu idem dici potest, quod dicitur de electuariis, *n.* 1019. — *Ratio* II extrinseca universalior et fortè potior, est consuetudo jàm hodiè communiter recepta quæ negari non potest. Cùm verò ratione consuetudinis potus cocholatis admittitur, censeo cum *Salm.* hanc consuetudinem non adesse nisi pro uno tantùm cyatho in die, non totiès quotiès.

Quæritur 21° Quænam quantitas censeatur parva, et qualis juxtà usum hodiè permitti possit?

R. — Spectatâ hodiernâ consuetudine *P. Milante* sic scribit: « Dico in præsen- » tiarum esse absolutè licitam cocholatis potionem in moderatâ sesquiunciæ quantitate, » idest, unciæ cum dimidiâ, quia parvitas materiæ ex consuetudine introductâ ab Ecclе-

» siâ omninò excusat à culpâ. » — Et quidem *valdè probabiliter* dùm communis usus fert, ut mihi constat, non minùs quàm unciam cum dimidiâ cocholatis in ordinariis cyathis solere immitti. — 1023.

Quæritur 22° An electuaria frangant jejunium?

R. — 1° Electuaria dicuntur ea, quæ ex electis rebus, putà ex saccharo et junipero, aut cedro conficiuntur. — Non autem intelliguntur potiones de *Kaffé*, et herba *Thè*, quæ omninò ad libitum quidem permittuntur, ut benè aiunt *Croix*, *etc.*, cum *communi*.

2° De præfatis autem electuariis sic docet *D. Thom.* : « Electuaria, etiamsi aliquo » modo nutriant, non principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem » ciborum : undè, non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio : » nisi fortè aliquis in fraudem electuaria in magnâ quantitate assumat per modum » cibi. »

3° Si sumantur electuaria ob solam delectationem, negant *Salm.*, *etc.* lædi jejunium, modò sumantur in parvâ quantitate. — Sed *oppositum* tenendum cum *Concinâ, etc.*; *Ratio*, quia ideò electuaria licitè sumuntur in parvâ quantitate, eò quòd cùm assumantur ut medicamentum, adest sufficiens causa excusans à veniali; cùm autem sumuntur ad delectationem, deficit causa, et propterea nequeunt sumi sine culpâ.

Cæterùm, ad excusandum sufficit quælibet rationabilis causa, licèt non tam gravis, putà ad digestionem ciborum, ut ait *S. Thomas*, sive ad confortandum stomachum, ad tollendum fœtorem oris, ad conservandam vocem et similia. — Et sic probabiliter excusantur ii qui aliquid sumunt ne vires deficiant, quandò prandium differre debent ultrà horam communem. — 1019.

Quæritur 23° An liceat sine fractione jejunii sumere totiès quotiès libuerit aliquid cibi antè potum, ne potus noceat?

R. — *Affirmant Pasq.*, *etc.* — Sed rectè *contradicunt Salm.*, *etc.*, qui id tantùm vix pro vice unâ permittunt. — Alii verò ut *Elbel* cum *communisimâ* id permittunt, si non fiat frequenter. — 1018. (*a*)

Quæritur 24° An solvatur jejunium per collatiunculam?

R. — Non solvitur jejunium per collatiunculam vespertinam, etsi hæc non ad somnum, sed ad nutritionem ordinetur; quia consuetudo permittit.

Addo, *vespertinam*; quia sine causâ non licet illam sumere manè vel meridiè : ex justâ tamen causâ licet utramque; ut si fiat ratione debilitatis, negotiorum, studiorum; sine eâ erit veniale tantùm, cùm non violetur substantia jejunii. — 1024

Quæritur 25° Quid permittatur in serotinâ collatiunculâ?

R. — In serotinâ refectione duo spectanda sunt, quantitas et qualitas cibi. — Sed hìc antè omnia animadvertendum præcipuè in his attendendam esse consuetudinem locorum. Certum enim est quòd ubi agitur de consuetudine tàm circà jejunium, quàm circà omnes alias Ecclesiæ leges, quibus nemo negat per consuetudinem derogari posse, auctoritas Doctorum recentiorum, licèt pauciorum, qui soli de posteriori modernâ consuetudine testari possunt, pluris facienda est, et sine dubio præferenda auctoritati etsi communiori DD. antiquorum.

Igitur 1°. Quoàd *quantitatem*, in collatiunculâ *communiter* permittuntur octo unciæ cibi; attamen, qui majori nutrimento indiget, excusatur à culpâ, licèt per duas tantùm uncias cœnaculam excedat. Cæterùm, quantitas octo unciarum ità hodiè usu recepta est, ut indistinctè permittatur etiam iis qui cum illâ ad sacietatem reficiuntur, ut dicunt *Spor.*, *etc.* cum *communi*. — 1025.

2°. Quoàd verò *quantitatem* cibi, hodiè *commune* est posse comedi panem, fructus, holeas, herbas, et dulciaria, sed prohibentur ova, etc. — 1026.

(*a*) Vix potest permitti semel atque iterùm in die. — H. n. 11.

Quæritur 26° An in cœnaculâ permittantur pisces?

R. — Id *absolutè negant Salm., etc.*, etiamsi pisces sint parvi et siccati; quia, ut aiunt nullibì est hæc consuetudo. — Attamen *Layman*. concedit pisciculum sale coctum. — *Tamb.* autem tenet pisces sale coctos, sive parvos, sive magnos, hodiè vetitos non esse.

Cæterùm, *Bon., etc., probabiliter* aiunt, hodiè ex consuetudine jàm apud nos receptâ quam mihi confirmarunt alii docti et probi juniores, posse sumi in cœnaculâ exiguam partem, v. g. duas, vel tres uncias piscis majoris. — 1028.

Quæritur 27° Utrùm liceat sumere octo uncias panis cocti cum aquâ et oleo?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *sententia tenenda negat. Ratio* I, quia esto panis coctus in aquâ naturam non mutaret, attamen hujusmodi ferculum minimè est consuetudine receptum. *Ratio* II, quia reverà panis per decoctionem et fermentationem cum aquâ aliam naturam acquirit, et ità fit quid unum panis et aqua, ut evadat una substantia major, et ab invicem separari nequeant.

Tantùm ipse censeo admitti posse ut quis actu quo se reficit, infundens panem in aquâ aut vino, statìm ori admoveat; quia tunc non intervenit fermentatio, et liquor deservit ad vehiculum cibi. Nec improbo quod aiunt *Salm.*, nempè quinque uncias aut saltem quatuor, ut ait *Ronc.* panis cocti non excedere notabiliter debitam quantitatem. — Quod dicitur de pane decocto, fortiùs videtur posse dici de leguminibus quæ minoris sunt nutrimenti quàm panis.

Probabiliter etiam licitum est in cænaculâ edere jusculum ex herbis coctis cum aquâ et aceto aut oleo, aut vino decocto; advertendo tamen cum *Viva* quòd oleum, acetum et vinum decoctum computanda sunt in pondus octo unciarum, dùm hæc non habent rationem potûs.

Nota. Dispensati ad carnes, in vespertinâ refeciunculâ uti debent eo cibo, eâque potione quibus utuntur jejunantes rectæ et meticulosæ conscientiæ. — 1015.

Quæritur 28° Quænam materia censeatur parva in violatione jejunii?

R. — *Salm., etc.* dicunt materiam parvam *probabiliter* excusantem à mortali, esse quoàd carnem octavam partem unciæ; et quoàd alios cibos quartam tantùm partem collationis serotinæ, sive unam vel duas uncias sumere. — Si autem sæpiùs eodem die parùm sumeres, peccares graviter, quia materiæ illæ coalescerent in unam magnam. — 1029.

Quæritur 29° Utrùm qui in die jejunii culpabiliter bis comedit in notabili quantitate peccet graviter, si iterùm comedat?

R. — *Affirmat prima sententia.* — *Negat* verò *secunda communis* et *probabilior*, quia essentia jejunii consistit in unicâ comestione, et destructâ essentiâ jejunii, cessat præceptum. Attamen *Less., etc.* cum *communissimâ* dicunt id esse veniale, eò quòd est contrà finem legis, qui est carnis mortificatio, et quidem *probabiliùs*, quia contraire fini legis est quædam inordinatio, quæ ab omni culpâ non videtur excusari. (*a*).

Quæritur 30° Utrùm qui inculpabiliter bis comedit in die, teneatur abstinere à tertiâ refectione?

R. — *Negant Bon., etc.* quia, ut dicunt, adhuc in casu inadvertentiæ jàm destructa est essentia jejunii. (*b*).

(*a*) *Nota.* Si quis frangit jejunium, manifestare debet Confessario quomodò violavit illud, an pluris comedendo, an carne vescendo; nam quotiès quis vescitur carne aut lacticiniis, totiès peccat; dùm et contrà, si comedat cibos communes, pluriès in quantitate notabili, non ampliùs tenetur ad jejunium. Ità *communiter* tenent *Azor., Caj., Suar., Tol., etc.*

(*b*) *Probabiliùs* mihi videtur teneri abstinere à tertiâ refectione, quia licet qui violat jejunium inadvertenter, jàm materialiter illud frangit, nihilominùs videtur, advertendo posteà ad obligationem, teneri ad illud observandum, ne solvat illud formaliter. — H. n. 20.

Sed *affirmant Azor., etc.* quia is qui jejunium inadvertenter fregit, materialiter tantùm fregit, et non formaliter, undè cùm primùm advertit ad jejunii legem, tenetur illam servare ne formaliter lædat.

Utraque sententia est *probabilis*; sed juxtà dicta in præced. quæst. prima videtur *probabilior*.

Quæritur 31° An liceat cauponibus in die jejunii indiscriminatim ministrare omnibus cibos et carnes?

R. — *Affirmat Viva* cum *communi*, etiamsi dubitent an aliquis petens excusetur, quin eum interrogent; quia in dubio nemo præsumitur malus: et hoc admittimus. Vide etiam *Tract. de Virtut. Theolo., n.* 69. — 1030.

CAPUT II.

De Causis à Jejunio excusantibus.

Quatuor sunt causæ excusantes à jejunio, scilicet, dispensatio, impotentia, labor, pietas.

I Causa est *Dispensatio*

Quæritur 1° quisnam possit in jejunio dispensare?

R. — 1° *Papa* habet potestatem dispensandi à jejuniis in universam Ecclesiam et quidem validè etiam sine justâ causâ, quamvìs non licitè. Nam, dispensando sine causâ, plures censent Papam peccare graviter, ut *Concina, etc.* — Sed *satis probabiliter* dicunt tantùm peccare venialiter *Sanch., etc.* modò tamen scandalum, vel aliud damnum absit. *Ratio* quia hoc quòd non omnes conformentur in observantiâ legum humanarum, non videtur tàm gravis inordinatio ut damnetur de mortali.

2° Episcopi possunt etiam dispensare cum subditis suis pro casibus occurrentibus (*b*), sed non nisi ex justâ causâ, aliàs dispensatio erit nulla. — Si verò causa non videatur omninò sufficiens ad dispensandum, vel dubitetur an sufficiat, poterit Episcopus partìm dispensare, et partìm commutare jejunium in aliud pium opus.

Vicarii autem Episcoporum non possunt dispensare, nisi ex speciali facultate ipsis concessâ.

Neque possunt dispensare Abbatissæ, aliæque Superiores monialium, cùm ipsæ nullam habeant jurisdictionem spiritualem. Vide *Tract. de Præcep. part. n^os^* 53 et 61.

3° Parochi, licèt dubitetur inter DD. an ex vi juris communis possint dispensare in jejuniis, jure tamen consuetudinis certè id possunt ex justâ causâ cum suis subditis particularibus, non verò pro totâ Parochiâ. Ità *communiter Laym., etc.* — Imò valdè probabiliter possunt Parochi in iis dispensare, etiam præsente Episcopo; quamvìs enim Parochi de jure hanc juridictionem non habeant, habent tamen ex consuetudine, quæ satis potest jurisdictionem tribuere, *ex C. contingat de Foro.*

Id possunt etiam Vicarii Parochorum qui exercent actus parochiales jurisdictionem exigentes, nisi Parochi expressè repugnent. *Salm. etc.*

4° Possunt etiam dispensare cum suis subditis, et adhuc cum semetipsis, omnes Prælati Religiosorum etiam inferiores, atque Vicarii Superiorum localium. *Ratio*, quia regu-

---

(*c*) Nam ad dispensandum cum integrâ Communitate circà qualitatem ciborum, Sedi Apostolicæ reservatum est. — H. 22.

lares Superiores veram habent jurisdictionem spiritualem in subditos suos, ut eis provideant in illis quæ ad ipsorum bonum regimen pertinent. (*a*)

Hic autem maximè advertenda est de omnibus hujusmodi facultatem dispensandi habentibus doctrina *communis,* quam tradit *D. Thom.* nimirùm : « Si causa sit evi- » dens, per se ipsum licitè potest homo statuti observantiam prætermire, præsertìm » consuetudine interveniente, vel si non posset de facili recursus ad Superiorem ha- » beri. Si verò causa sit dubia, debet aliquis ad Superiorem recurrere, qui habet po- » testatem in talibus dispensandi. » — 1032.

II Causa est *Impotentia,* sive physica, sive moralis seu quandò jejunium non sine gravi incommodo, sive sine magnâ difficultate, quæ magno incommodo æquiparatur sustineri potest.

Ex impotentiâ *physicâ* excusantur :

1° Infirmi, quibus jejunium timetur posse notabile damnum afferre. — Hinc, dicunt *Elbel.* etc. quòd, si quis sibi persuadeat ex experientiâ, vel ex probabili ratione jejunium graviter nociturum, non tenetur jejunare. — Et ideò etiam excusantur qui laborant febri tertianâ vel quartanâ, vel qui ab eâ immediatè convaluerunt. — Item debiles qui unâ vice alimentum sufficiens non possunt sumere. — Item, prægnantes, et lactantes, quibus aliquandò permittuntur etiam carnes, si puer sit infirmus aut ei immineat periculum infirmitatis, vel si mater sit debilis. Imò, prægnantes (*b*) peccarent, si pluriès jejunarent; secùs, si unum vel alterum jejunium aliqua mulier robusta ferre vellet.

2° Pauperes qui non habent prandium perfectum pro unicâ congruâ refectione. Ità *communiter Less., Sanch., etc.* — Hinc *valdè probabiliter* dicunt *Sanch.* etc. quòd si quis non haberet nisi panem et legumina, aut herbas, non teneretur ad unicam refectionem; licèt enim esset is ad hujusmodi obsonia assuetus, tamen ideò se sufficienter sustentat, quia pluriès in die, et pluriès in magnâ quantitate se reficere solet iis cibis, qui sunt modicæ nutritionis. — 1033.

Ex impotentiâ *morali* excusantur :

1° Ii quibus jejunium affert gravem capitis dolorem. *Holz., Elbel., etc.*

2° Ii qui jejunando non possunt noctu calefieri, vel per notabile tempus somnum capere, ut *communiter* docent DD. — An autem eo casu isti teneantur sumere collatiunculam, ut serò possint comedere, et sic servare jejunium? — *Affirmant Ronc., etc.* — Sed *valdè probabiliter id negant Elbel., Tamb., etc.*; quia dilatio comestionis usquè ad vesperam reverà medium est non solùm extraordinarium, sed grave afferens incommodum, cùm in eo non leve perferatur incommodum, quâ ratione derogatum est antiquæ disciplinæ, quæ olìm tam rigorosè fuit observata.

3° Milites sive sint in castris, sive in hospitiis; *Ratio* tùm, quia ipsi magnos labores perferunt; tùm, quia statis horis non possunt comedere, nec congruum habent cibum pro jejunio.

4° Uxores quæ aliàs jejunando magam paterentur indignationem à viris; modò jejunium non prohibeatur à viro in contemptum Religionis, vel præcepti Ecclesiæ.

5° Viri, si jejunando non possunt uxoribus debitum reddere; quia præceptum justitiæ, debet prævalere præcepto humano jejunii. *Sanch.,* etc. — Sentit *Conc.* teneri virum priùs precibùs hortari conjugem ut à petendo desistat; si tamen hoc omitteret, non putarem eum peccare, saltem mortaliter.

Si autem vir servans hoc Ecclesiæ præceptum, vel alia jejunia moderata ex devotione

---

(*a*) Isti Superiores nominati, excepto Papâ, nequeunt dispensare nisi ex justâ causâ, aliàs dispensatio est irrita. — H. 22.

(*b*) Aut lactantes. — H. 25.

faciens, reddatur minùs potens ad debitum reddendum, non teneretur ab eis abstinere quia non tenetur cum spirituali jacturâ illam omittere ut potentiorem se reddat. *Sanch.*, *Soto.*, *etc.*

Non autem excusantur conjuges à jejunio, si cum illo debitum petere non possint. — *Tamb.* tamen *probabiliter* excusat conjugem advertentem in altero, nisi petat, periculum incontinentiæ, vel gravem suspicionem concipere quòd ipse adulteratus fuerit, vel aliam diligat. — 1034.

6° Adolescentes usque ad annum vigesimum primum completum. Hi enim indigent majori et crebriori cibo, tàm ad augmentum naturæ, quàm ad vires solidandas. Si adolescens compleret hanc ætatem horâ tertiâ vel nonâ, *probabiliùs* teneretur eo die jejunare. — 1035.

7° Senes.

Quæritur 1° An sexagenarii indistinctè sint ab obligatione jejunii immunes?

R. — *Communiter* docent DD. sexagenarios excusari in dubio de validitate virium, nisi oppositum constet. *Ratio,* quia in istis præsumptio in dubio stat pro imbecillitate virium, ut à jejunio excusari censeantur.

Quæritur 2° An teneatur jejunare sexagenarius qui certè robustus invenitur?

R. — *Prima sententia affirmat.* Hæc sententia est *probabilis.*

Sed *non minùs probabilis* est *sententia opposita*, quam tenent *Sanch.*, *Ronc.*, *Escob.*, *Viva*, *Salm.*, *etc.* *Ratio*, tùm quia sic fert universalis consuetudo, tùm, quia aliàs esset res multis scrupulis obnoxia, examinare an aliquis sexagenarius sit vel ne sufficienter robustus ad jejunium sustinendum; et *Ratio potior*, quia hujusmodi senes tàm ob virium imbecillitatem, quàm ob defectum caloris, nequeunt simul alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori.

Et licèt nonnulli in tali ætate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum et inconstans, cùm negari non possit in hujusmodi senibus vires deficere et prolabi in interitum, ità ut si in morbum incidant, difficulter perfectè convalescant. — Hinc, commune adagium prodiit: *Senectus ipsa morbus est.*

Quæritur 3° An autem annus sexagesimus debeat esse completus, ad excusandum?

R. — *Affirmant Spor.* et *Elbel.* — Sed alii dicunt sufficere ut sit inchoatus; quia *communiter* dicitur sexagenarius, qui annum sexagesimum inchoavit. Ità *Viva*, *Mazz.*, *etc.* — 1036.

Quæritur 4° An excusentur à jejunio feminæ quinquagenariæ?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *negat,* nisi adsit specialis circumstantia infirmitatis, vel debilitatis.

Primam sententiam non audeo improbare, sed neque audeo probabilem dicere, dùm video illam à *Laym.*, *Tamb.*, *etc.* omninò rejici, et *Dianam* dubitare de suâ probabilitate. — 1037.

Quæritur 5° An qui voverit jejunare, putà semel in hebdomadâ, toto vitæ suæ tempore, teneatur ad jejunium in ætate sexagenariâ?

R. — *Prima sententia negat,* nisi quis expressè voluerit se obligare ad jejunandum post sexagesimum annum. — *Secunda* tamen *verior sententia affirmat* teneri, nisi adveniat specialis ratio debilitatis. — Secùs autem dicendum si quis voveat sine tali expressione et non advertat ad ætatem sexagenariam. — 1038.

Quæritur 6° An Religiosi sexagenarii excusentur à jejuniis Regulæ?

R. — *Affirmant Spor.*, *etc.* — Sed *negant Azor*, *etc.* — Ego distinguendum puto et dico non excusari si in Regulâ quam Religiosi profitentur, expressè promittatur observantia usque ad mortem. — Secùs, si promissio sit sine illâ clausulâ: *usquè ad mortem.* — 1039.

Quæritur 7° An jejunium subrogatum voto castitatis obliget voventem post sexagesimum annum?

R. — *Negat Tamb.* — *Affirmat verò La Croix.* — Cùm res sit valdè dubia putarem hunc teneri ad impetrandam dispensationem, pro quâ ætas illa est quidem sufficiens causa. — 1040.

III Causa est *Labor.*

Undè 1° omnes artes quæ exerceri non possunt nisi cum ingenti corporis agitatione, à jejunio excusant, eò quòd in eis multi spiritus consumuntur.

Hujusmodi artes laboriosas exercere et à jejunio excusari, *ex communi sententiâ* dicuntur Fossores, Agricolæ, Nautæ remigantes, Fabri lignarii, ferrarii et murarii, Cursores, Sutores qui calceos conficiunt, non verò qui coria scindunt; Pistores, Coqui plures dapes et multis personis præparantes, si ferè per diem laborent; secùs, si pauca fercula parent, vel tantùm præsideant inferioribus ministris; Typographi prælum versantes; non verò typos componentes, famuli qui vehementer totâ die incumbunt majoribus laboribus, non verò ancillæ lanam aut linum nentes, aut similia levia servilia domûs exhibentes; secantes lapides, percursantes urbem ad vendendas merces, ornantes Templa, scalas circumferendo, etc., etc. *Tamb.* autem benè advertit omnes hos laborantes non excusari à jejunio, nisi laborent saltem per majorem diei partem, non verò, si per duas vel tres horas.

Barbitonsores *communiter* non excusantur. — *Excipe*, nisi aliquis artem suam sine refectione exercere non valeret propter laboris molestiam, vel propter complexionis debilitatem.

Palaus, *etc.* excusant Sartores; sed hoc non admittendum, nisi ipsi peculiari debilitate laborent, vel nisi aliquandò deberent extraordinario labore etiam per magnam noctis partem suere, ut evenire posset si aliqua festivitas immineret, et non possent necessarias vestes conficere.

Pictores et Scribæ sive Notarii non excusantur, nisi labor sit talis, ut non possit exerceri cum jejunio, sine magnâ difficultate. — Neque Horologiarii; sed *excipe* eos qui magna horologia conficiunt, ad quæ construenda magnis viribus opus est.

Alii absolutè excusant Molitores, Argentarios, et Sculptores; at *Concina* hos non excusat, nisi ob debilitatem personæ. — Sed meliùs puto dicendum in his attendi debere qualitatem laboris, an sit gravis, et cum jejunio incompatibilis. Regula enim *communiter* recepta est quòd qui sine magno incommodo nequit aliquam artem, etsi per se non laboriosam, exercere vel propter debilitatem personæ, vel propter aliam peculiarem circumstantiam, is non tenetur ad jejunium. — 1041.

2° Ratione pariter laboris excusantur à jejunio iter facientes pedestre per majorem diei partem; Muliones, et Agasones pedestres mulas, aut asinos ducentes. — Hoc tamen intelligitur 1° nisi persona, completo itinere, et aliâ refectione non sumptâ in notabili quantitate, jàm posteà satis se reficiat; tunc enim nequit secundam comestionem facere, nisi die sequenti iter prosequi deberet. — Intelligitur 2° nisi iter commodè differri possit, ut docet *D. Thom.* — Quandò autem incœpto itinere, jejunii dies intercurrit, non tenetur itinerans ab illo desistere ut jejunet, uti docent *Sanch.*, *etc. communiter.*

Quæritur 1° Quale iter, communiter loquendo, sufficiat ad excusandum?

R. — *Pasq.*, dicit satis esse iter septem milliarium, id est, duarum leucarum, et mediæ. — Sed hæc opinio ab aliis non recipitur, qui *probabiliter* dicunt requiri ad excusandum saltem iter quatuor vel quinque leucarum.

Si tamen via esset tàm ardua, aut tempus tàm asperum, aut si itinerans esset adeò debilis, vel itineri non assuetus, ut non posset jejunare sine magnâ difficultate, ob has causas aliquandò posset eum excusare à jejunio iter etiam sex milliarium vel minùs.

Quæritur 2° An iter facientes equis, vel rhedis, excusentur à jejunio?

R. — *Communiter* DD. excusant qui sic itinerantur per plures dies. — *Viva* tamen et *Laym.*, requirunt ut tale iter sit saltem per octo dies; sed hoc videtur nimis rigidum. — Benè autem advertit *Viva* quòd hujusmodi itinerantes non excusantur, si constet eos sine magno incommodo posse jejunare.

Præthereà, rectè dicunt *Croix, etc.* posse aliquandò excusare iter etiam unius diei, si agendum esset cum magnâ defatigatione, ut evenit cursoribus; vel si æquitans sit debilis, aut tempus sit asperum, vel iter arduum, aut extraordinarium. — Iter autem octo, vel decem leucarum putant non esse extraordinarium *Salm. etc.*

Meritò autem hìc notat *Viva* quòd itinerantes, si non habeant cibos quadragesimales sufficientes ad sustentandum, potiùs debent refici lacticiniis, adhuc in quadragesimâ, et servare jejunium, quàm aliis legalibus cibis levioribus vesci, et jejunium frangere, quia observantia jejunii præstat abstinentiæ à lacticiniis. — 1047.

Quæritur 3° An Artifices divites, qui ex officio exercent artes laboriosas, peccent, si in die jejunii labores assumunt?

R. — *Prima sententia probabilis affirmat;* quam tenent *S. Antonin*, *Conc.*, *etc.* — Verùm *secunda communis sententia*, quam tenent *Sylvest*, *Nav.*, *Salm.*, *Viva*, *Ronc.*, *etc.* dicit hos non peccare, quamvìs non indigeant pro suî vel suorum sustentatione. Probatur 1° ex Decreto sive Oraculo vivæ vocis prolato *ab Eugenio IV*, anno 1440. — 2° Quia valdè interest Reipublicæ ne causâ jejunii, Operarii intermittant exercere artes, quibus ex suo officio incumbunt. — 1042.

Quæritur 4° An Artifices qui laborando sine gravi incommodo jejunare valent, teneantur ad jejunium?

R. — *Prima sententia negat. Ratio* tùm quia consuetudo *communiter* à jejunio eximit omnes qui laboriosas artes exercent; tùm quia ab *Eugenio IV* in præfatâ Declaratione omnes hi fuerunt dispensati.

Secunda verò *sententia affirmat* teneri modò tamen sit manifestum quòd ipsi jejunando grave non subeant incommodum; cum ex unâ parte lex universè obliget omnes qui valent cum levi incommodo jejunare; et ex alterâ satis non constat *Eugenium* voluisse cum eis dispensare.

Secùs verò dicendum si dubium sit an jejunando grave perferant incommodum, quia ex communiter contingentibus in dubio præsumitur jejunium non esse compatibile cum artibus laboriosis.

Hæc secunda sententia, speculativè loquendo, videtur *probabilior*, sed in praxi vìx reperietur unus qui ex hujusmodi labore non graviter relaxetur. — 1043.

Quæritur 5° An excusentur à jejunio exercentes artes laboriosas in diebus quibus vacant à labore?

R — *Commune* est inter DD. quòd ii qui uno vel altero die non laborant, non tenentur jejunare; quia in primo die excusantur ad reficiendam lassitudinem propter laborem assumptum in die præcedenti : in altero, ad servandas vires propter labores in subsequenti die assumendos.

Attamen, si quis posset in illis duobus diebus sine gravi incommodo jejunare; distinguendum puto, ut in præcedenti quæstione; nempè quòd si manifestè ipse grave incommodum ex jejunio non sustineret, teneretur jejunare. Secùs, si non manifestè, in dubio enim excusatur, quia ex communiter contingentibus præsumptio stat pro necessitate alimenti, ut vel reficiatur à labore exercito, vel idoneus reddatur ad laborem exercendum. 1044.

Quæritur 6° An qui laborem assumit, ut eximatur à jejunio, excusetur à culpâ?

R. — 1° Non videtur dubitandum, quòd hic postquàm graviter est defatigatus,

etiam malo fine et etiamsi præviderit defatigationem illam fore incompossibilem cum jejunio, ad illud non tenetur, ut *communissimè* docent *Laym., etc.* quia jàm ille est factus moraliter impotens ad jejunandum.

2° Sed *omninò* est *affirmandum* cum sententià *commmuni* quòd ille contrà jejunii præceptum peccet, impedimentum apponendo; quia licèt is non peccet contrà præceptum jejunii, omittendo jejunium post defatigationem, peccat tamen, quia operatur in fraudem præcepti; omnis enim lex obligat ne quid fiat datâ operâ, ut lex eludatur. — 1045.

Quæritur 7° An peccent contrà legem jejunii, qui sine justâ causâ laborem assumunt, quamvìs non in fraudem præcepti?

R. — *Negant Ronc., Bon., etc.* — Sed *oppositum* pariter omninò tenendum, ut censent *Laym., Sanch., etc.*

Notat autem *Sanch.* cum *aliis*, quòd si quis non ad recreationem, sed ad finem utilem, licèt non necessarium, assumit laborem, non peccat contrà præceptum jejunii, si posteà non jejunet. — Et idem ait de itinerante ex aliquâ causâ honestâ, etsi non necessariâ.

Sed his non universè asquiesco; præsertìm, si solâ delectationis causâ, iter, sive alius labor suscipiatur. — Cæterùm *probabiliter Elbel, etc. communiter* excusant à culpâ eos qui, licèt ex proprio officio non laborent, attamen laborem aliquem magnum assumunt ob rarum lucrum. — 1046.

IV Causa est *Pietas*.

Communiter docent DD. propter hujusmodi causam pietatis posse hominem jejunium omittere, scilicet, ob peragendam aliam piam Caritatis aut Religionis operam, quæ sit majoris boni, quàm jejunium. Ità *Salm.* cum aliis passìm ex *D. Thom.* — 1048.

Undè, excusantur:

1° Qui pluribus infirmis cum magno labore inserviunt in Hospitalibus, aut Monasteriis.

2° Peregrinantes ad loca sacra, modò ipsi vero zelo peregrinationem suscipiant, in magnum Dei honorem, aut magnam ædificationem communem, nempè, si sint personæ gravis auctoritatis, vel si peregrinatio vertat in magnam ipsius peregrini spiritualem utilitatem. *Sanch., Salm., etc.* (a). — Quandò verò peregrinatio jàm suscepta fuit, et interìm dies jejunii occurrit, non est obligatio intermittendi eam ut jejunium servetur.

3° Concionatores, qui prædicant quotidiè sive frequenter in Quadragesimâ, quia actio concionandi est valdè laboriosa, tùm propter studium ad id necessarium, tùm propter corporis agitationem. — Et hoc maximè locum habebit pro Missionariis, qui diebus Missionis cum vehementi agitatione concionantur.

Cæterùm decet quidem Concionatores omnes, qui non solùm verbo, sed etiam exemplo debent prædicare, ut quantùm fieri potest, ad ædificationem Populorum, jejunia satagant observare, ut faciunt qui perfectionis amantiores sunt.

Qui verò tantùm ter, vel quater in hebdomadâ Conciones habent, excusantur si cum magno fervore concionantur, et ob corporis agitationem, et applicationem mentis ità debiles evadant, ut nequeant jejunium perferre. Et hoc etiamsi ipse concionentur causâ lucri.

4° Cantores, sive musici, qui jejunium observando vocem amitterent, nec possent suum Officium exercere.

(a) Modò eam non possint commodè differre. — H. n. 31.

5° Lectores Scientiarum, qui magno studio et labore indigerent; non verò qui dictant lectiones jàm priùs ordinatas, et sæpiùs repetitas. — *Sanch.* dicit Lectores Grammaticæ excusari si in die quatuor legant lectiones, sive si docent per quinque horas. — *Palaus* autem et alii apud *Croix*, dicunt Magistros Grammaticæ, qui per quatuor horas docent, non teneri jejunare plusquàm tribus diebus in hebdomadâ.

6° Advocati, qui cum jejunio non possent satisfacere suis clientibus, propter studium quo indigent. — Idem aiunt *Salm.* de Judicibus, qui egent studio ad sententias ferendas. — Idem dicunt *Spor.*, *etc.* de Medicis et Confessariis, qui magno indigent studio, ut suis infirmis aut pœnitentibus satisfaciant: hi enim licèt non egeant majori cibo, cùm labor sit mentis, opus tamen habent cibo frequentiori, ut in eis reparetur spiritùum consummatio.

7° Confessarii causâ Confessionum excipiendarum *communiter* non excusantur, nisi extraordinarium laborem habeant, nempè si Confessiones audiant ferè per totum diem, putà per septem, vel octo horas. Ità *Palaus*, *etc.* — Sed meliùs *Sanch*, *etc.* ad eos excusandos, ultrà laborem extraordinarium, requirunt, ut ipsi sint ità debiles, ut cum jejunio non possint satisfacere frequentiæ pœnitentium.

Tamb. notat quòd prædicti Professores, Lectores, Cantores, Advocati, Medici et Confessarii, non per se, sed tantùm per accidens à jejunio excusari possunt, nimirùm, si ratione alicujus gravis circumstantiæ suis officiis jejunando non possint satisfacere.

Et hoc maximè advertendum in hâc materiâ; nam, ubi labor per se excusat, in dubio præsumptio stat pro exemptione jejunii; è conversò, ubi labor non per se, sed per accidens, nempè ob aliquam circumstantiam debilitatis personæ, vel gravitatem laboris excusat, in dubio præsumptio stat pro obligatione jejunii. — 1049.

Quæritur 1° An opera à jejunio excusantia possint suscipi spontè, et non ex Officio, vel obedientiâ?

R. — *Negant Sylv.*, *etc.* — Sed *probabiliùs affirmant Sanch.*, *etc.* Idque expressè docet *D. Thomas*, modò intellige, opera illa ex justâ causâ assumantur, et differri non possint. — 1048.

Nota quamdam doctrinam quam tradunt *Spor.*, *Laym.*, *etc.* quòd, si quis non habeat causam absolutè sufficientem ad eum excusandum à jejunio Quadragesimali, et aliqua ratio ipsi probabilis et justa appareat, quâ tantùm bis, vel ter, in hebdomadâ jejunet, non est urgendus ad jejunandum, etiamsi causa illa non omninò sufficiat, sed relinquendus in suâ bonâ fide, ne ipse fortè deindè omnia jejunia culpabiliter omittat. — 1049.

Quæritur 2° An Peregrinus teneatur ad jejunium quod servatur in loco ubi reperitur non permanenter, sed per aliquod tempus, aut transeunter? — Et quid, si ibi non servetur jejunium quod servatur in Patriâ?

R. — Vide dicta *in Tract. de Legibus.*, *n.* 156. — 1050.

TRACTATUS XVI.

DE JUSTITIA ET JURE.

De Justitiâ in genere, et de variis justitiæ Speciebus. — De Jure et variis juris Speciebus. — De Injustitiâ et Restitutione. — De Contractibus in genere et variis Contractûum Speciebus.

PARS I.

De Justitiâ in genere, et de variis justitiæ Speciebus.

I. Justitia definitur : *Virtus moralis, firmans voluntatem, ad perpetuò tribuendum unicuique jus suum, seu quod ipsi jure debetur ad æqualitatem.*

II. Justitia dividitur in Legalem, Distributivam, et Commutativam.

Justitia *Legalis* est illa quæ firmat voluntatem privatorum ad tribuendum ipsi communitati debitum ; nimirùm, procurando bonum commune, illudque præponendo suo bono privato.

Justitia *Distributiva* est illa quæ firmat voluntatem eorum qui Communitati præsunt, ad distribuenda Civibus bona communia, nempè officia, munera, etc., pro ipsorum meritis, pœnas pro demeritis, et onera communia pro ipsorum viribus, ità ut servetur æquitas geometrica.

Justitia *Commutativa* est illa quæ firmat voluntatem privati ad reddendum alteri privato jus suum, seu, id quod ipsi strictè debetur ad æqualitatem arithmeticam, seu valoris rerum, juxtà hominum æstimationem, ut tantùm domino reddatur, quantùm ab eo surreptum, vel quantùm damnum ei illatum est.

PARS II.

De Jure et variis juris Speciebus.

I. Jus rectè definitur : *Potestas legitima disponendi de re tanquàm nostrâ, cujus potestatis læsio voluntaria, nobis rationabiliter invitis, vera est injuria.*

Jus dividitur in *jus in re*, et in *jus ad rem.*

Jus *in re*, est quandò res ipsa habetur obligata, et ideò tribuit rei vindicationem, seu actionem in rem ipsam.

Jus autem *ad rem*, est quandò res nondùm est obligata, sed tantùm jus habetur ad eam acquirendam ; ideò jus *ad rem* tribuit tantùm actionem personalem contrà impedientem acquisitionem rei. — 486.

II. Variæ sunt juris species, nempè, dominium, et ususfructus.

CAPUT I.

De Dominio.

De dominii Naturâ et Divisione. — De ejus Objecto. — De Modis quibus acquiritur.

Articulus I.

De Dominii Definitione et Divisione.

I. Dominium est *jus in re, complectens potestatem disponendi de ipsâ tanquàm suâ,* nisi prohibeatur vel lege, vel pacto.

II. Dominium, aliud dicitur *altum*, et est jus quod habet Communitas in bona et operas privatorum, de quibus, exigente bono communi, potest disponere.

Aliud *humile*, quod quisque privatus habet disponendi de rebus suis in propriam utilitatem.

Dominium humile dividitur in *plenum*, seu perfectum, quod est jus disponendi de re, et omnibus ejus commodis, seu fructibus.

Et in *imperfectum*, quod est jus disponendi vel de solà re, vel de solis hujus fructibus.

Undè, subdividitur in *directum*, quo habetur sola rei proprietas, quale dominium habet uxor in bona dotalia.

Et in *utile*, quod sola rei commoda et fructus complectitur; quale est dominium mariti in bona prædicta uxoris. — 487.

ARTICULUS II.

De Objecto Dominii.

De Dominio Filiorum. — Uxorum. — Clericorum.

§ I. — De Dominio Filiorum.

Filiorum peculium quadruplex est: Castrense, Quasi-Castrense, Profectitium et Adventitium.

I. *Castrense,* dicuntur bona illa, quæ filius acquirit in castris et in militià, sive hæc sint debita ut stipendia, sive hæc sint acquisita donatione à Præfectis militiæ, vel à Parentibus, aut ab aliis occasione militiæ. *Less.*, *Lugo.* De his filius habet plenum Dominium.

II. *Quasi-Castrense,* dicuntur bona quæ filius acquirit in Officiis publicis, Judicis, Advocati, Lectoris, Medici, etc. De his pariter filius habet plenum Dominium.

III. *Profectitium,* sunt bona quæ proficiscuntur de rebus paternis, et filius lucratur in ipsis negotiando. De his Pater habet plenum dominium.

Nota 1° Bona profectitia etiam dicuntur illa quæ donantur filio intuitu patris : secùs verò si donantur filio intuitu suì ipsius, etsi occasione Patris filius cognitus sit à donante. — In dubio autem an aliquid sit donatum intuitu patris, vel filii, erit totum filii, si ipse bonà fide inceperit possidere; aliàs dividendum pro ratà dubii.

2° Bona verò donata filio à Patre in patrimonium, ad suscipiendos Ordines sacros, non sunt numeranda inter profectitia, sed benè sunt conferenda cum aliis fratribus, cùm ille hæreditatis portionem exposcit. *Lugo, etc.*

IV. Peculium tandem *Adventitium*, sunt bona quæ filiis proveniunt aliundè quàm ex bonis paternis, vel intuitu Patris acquisitis. Horum bonorum filius proprietatem habet, Pater verò acquirit usumfructum, etiamsi sint bona majoratûs. *Lugo.*

Quandoquè tamen filius etiam talem usumfructum acquirit, nempè 1° quandò præcisè ususfructus donatur filio, vel donatur aliquid filio, Patre contradicente. — 2° Si filius unà cum Patre succedit in hæreditatem fratris, vel sororis. *Less.*, *Lugo.* 3° Addit *Lugo*, si filius accipit dotem, Patre se non obligante.

Exceptis autem his casibus, filius de bonis adventitiis non potest disponere sine consensu Patris, nec testari, etiam cum ejus consensu, nisi ad causas pias. — Potest tamen universè testari de castrensi peculio. Ususfructus autem peculii adventitii erit Patris quandiù vivit, etiamsi filius exierit à patrià potestate, nisi filius electus sit ad magnam dignitatem; tunc enim totus ususfructus pertinet ad filium. Si verò Pater emancipet filium, dimidia pars ususfructûs erit patris, et dimidia filii. Hoc intelligitur tamen, si emancipatio

fuerit voluntaria patris; nam, si filius emancipetur ratione matrimonii, tunc ususfructus erit totus filii; si verò ratione statûs religiosi à filio assumpti, ususfructus erit totus patris.

Notandum 1° Quòd si pater permittat filio ut discedat è suâ domo, non censeatur remittere prædictum usumfructum, nisi filius dimittatur ad quærendum sibi victum, vel nisi filius, vidente et tacente patre, fructus expendat.

Notandum 2° Quòd si bona sint usu consumptibilia, tunc pater possit de illis disponere cum obligatione reddendi filio tantumdem. *Lugo, Mol., etc.* (*a*).

Quæritur 1° An quod lucratur filius ex bonis paternis, sit totum et semper profectitium.

R. — *Affirmant Syl., Azor.* — Dicunt verò *Gom., Ang., etc.* esse partìm profectitium, partìm adventitium. — *Lugo* autem cum *Mol.* tenent esse profectitium, si filius nomine patris negotietur, adventitium verò si nomine suo, putà, si ipse furatus sit pecuniam à patre, vel si pecunia otiosa esset apud patrem.

Certum autem est, ut docet *Lugo*, quòd si filius negotietur extrà domum patris, ex aliis bonis quàm paternis, lucrum non sit futurum profectitium. — In dubio tamen an lucrum provenerit ex bonis Patris, vel alterius, tùm tantùm profectitium præsumitur, cùm filius administraret bona paterna. *Lugo., etc.*

Quæritur 2° An filius pro labore præstito in beneficium patris, possit stipendium exigere?

R. — *Affirmant Nav., Less., Ang., etc.* — *Negant* verò *Mol.* et alii plures cum *Sanch., etc.*

Rectè autem distinguit *Lugo*, et ait, quòd si filius extrà domum patris habitet, nec à patre alatur, id quod lucratur, est adventitium; profectitium verò, si in domo paternâ degat, et à patre alatur, nec non obsequia illa sint patri debita; quæ si tamen excedant, benè potest filius petere stipendium.

Quæritur 3° Si prædicta obsequia fuerint excedentia, et filius non petierit stipendium, præsumitur-ne filius illud remisisse?

R. — *Omninò affirmant Mol., Sanch.*; quia hoc præstat bono communi, ut inter parentes et filios frequentia jurgia vitentur.

Sed *probabiliùs* docent *Lugo., Nav., Less., etc.*, quòd, dùm filius, si potest, non petat, rationabiliter remisisse censetur. — Secùs, si renuat poscere ex paternâ reverentiâ; debet tamen eo casu distrahere alimenta à patre percepta.

(*a*) Filiusfamilias dicitur Filius legitimus qui nondùm attigit annum majoritatis, nec per emancipationem à paternâ potestate est liberatus.

Majoritas autem est ad viginti et unum annos completos. — Filius autem minor emancipatur ipso jure per Matrimonium. Potest etiam emancipari voluntate paternâ quandò attigit 15 annos completos, quâdam observatâ formalitate in Cod. civ. expressâ. — *Cod. civ. Art.* 388, 477, etc.

Emancipatio autem est liberatio Filii à paternâ potestate juxtà legum præscriptum facta.

In jure novo non valet distinctio bonorum Filii-familias, prout in Auctore, sed ex *Cod. civ.* Pater, dùm vivit, habet usumfructum bonorum sui filii usquè dùm attigerit annos decem et octo completos, aut usquè ad emancipationem si fiat antè illam ætatem; et toto illo tempore, tenetur Pater ergà bona suorum filiorum ad ea ad quæ tenentur usufructuarii; tenetur ad alimenta, ad vestitum, et ad educationem filiorum modo ipsorum fortunæ convenienti.

Idem jus, mortuo patre, transit ad matrem, sub eodem onere. *Art.* 384, etc.

Illud autem jus usufructûs quo pater vel Mater donatur, non se extendit ad bona quæ suo proprio labore, aut suâ propriâ industriâ filii sibi comparant, neque ad ea quæ ipsis fuere donata aut legata sub conditione excludente Patrem et Matrem à tali usufructu. — *Art.* 387, etc.

Pater etiam, dùm vivit, habet administrationem bonorum personalium suorum filiorum minorum, et tenetur rationem reddere quoàd proprietatem, et quoàd reditus eorum quorum non habet usumfructum, et quoàd proprietatem tantùm eorum quorum usufructu gaudet. — *Art.* 389., etc.

§ I. De Dominio uxorum.

Bona uxoris alia sunt dotalia, alia paraphernalia.

Dotalia dicuntur quæ per contractum matrimonialem in dotem uxori constituuntur ad onera matrimonii sustinenda.

Paraphernalia dicuntur ea quæ uxor attulit, vel sibi reservavit ultrà dotem.

Bonorum *paraphernalium*, uxor habet plenum dominium, et usum.

Bonorum *dotalium* proprietas spectat ad uxorem, ususfructus verò et plena administratio ad maritum.

Nota 1° Uxor, post mortem viri, omnibus creditoribus personalibus præfertur. — Et adhuc, vivente viro, si ipse vergit ad inopiam, potest uxor dotem repetere.

2° Si dos consistat in pecuniâ, vel rebus usu consumptibilibus, tunc dominium dotis plenè transit ad virum, cum obligatione tantumdem restituendi, matrimonio soluto.

3° Si bona dotalia etiam stabilia dentur viro æstimata, animo ut æstimatio venditionem constituat, tunc vir etiam eorum dominium acquirit, et, soluto Matrimonio, non tenetur nisi ad pretium reddendum. Et in prædictis duobus casibus, si pereunt dicta bona, viro pereunt. — 489 (*a*).

Quæritur An uxor, mortuo viro, teneatur ex bonis dotalibus solvere debita contracta ad alendam familiam?

(*a*) Sub triplici regimine constitui possunt sponsi quoàd bona, videlicet, sub regimine Communitatis: sub regimine Communitatem excludente: et sub regimine dotali.

I. Duplex est communitas, alia legalis, et alia conventionalis.

Communitas *legalis* locum habet quandò sponsi matrimonium legitimè ineunt sine ullâ conventione quoàd bona, vel quandò simpliciter declarant, per contractum, sub regimine Communitatis se constituere — *Cod. civ.*, *art* 1400.

Prædicta Communitas speciali conventione variis modis augeri vel limitari potest, et tunc communitas *conventionalis* vocatur. *Art.* 1497, etc.

Solus maritus habet proprietatem et administrationem bonorum communium, durante Communitate. — *Art.* 1421.

II. Regimen Communitatem excludens quemdam tenet locum medium inter regimen Communitatis et regimen dotale. Duplici modo illud constituunt sponsi, vel declarando se matrimonia inire sine Communitate, vel statuendo se in bonis suis futuros omninò separatos.

In priori casu vir cunctos percipit reditus bonorum uxoris, et ipse solus quæcumque bona, sive mobilia, sive immobilia, sive antè matrimonium existentia, sive durante matrimonio uxori advenientia, administrat. Sed ea omnia, aut illorum valorem, si usu consumuntur, dissolutâ communitate, integra reddere tenetur. — *Art.* 1530, etc.

Ubi verò statuerunt sponsi se in bonis suis futuros esse omninò separatos, tunc mulier liberam habet omnium bonorum suorum mobilium et immobilium administrationem, et cunctis reditibus eorum perfectè fruitur. Uterque sponsus ad onera matrimonii per conventionem specialem simul concurrit. Ex hypothesi autem quòd nulla hujusmodi existat conventio, usquè ad tertiam partem redituum suorum concurrit uxor. *Art.* 1536 *et* 1537.

Quamvìs mulier in eo casu plenam habeat proprietatem et administrationem bonorum suorum, immobilia tamen alienare non potest sine speciali approbatione seu permissione mariti, vel tribunalis primæ instantiæ, marito renitente. *Art* 1558.

III. Regimen dotale in eo præcipuè distinguitur ab aliis, quòd bona in dotem constituta integra semper remanere debeant, et finitâ societate, integra reddantur.

Maritus omnes bonorum dotalium administrationem habet, omnes eorum reditus percipit, eisque plenè fruitur: uxor igitur solam illorum habet proprietatem, ni aliquid ex reditibus in contractu matrimoniali sibi retinuerit. *Art.* 1534, etc.

Cuncta alia bona uxoris, quæ usu traduntur marito ad onera matrimonii sustinenda, dicuntur paraphernalia. De his plenam habet administrationem uxor, licèt pro eis coràm tribunalibus comparere, aut immobilia quocumque titulo alienare nequeat, sine expresso mariti consensu legitimè dato, aut renitente marito, sine tribunalis primæ instantiæ auctoritate. *Art.* 1575.

R. — ***Prima sententia affirmat***, si vir erat pauper, dùm debita contraxit; secùs si locuples; quia pauper non tenebatur alere uxorem. Ità *Fag.*, *etc.*

Secunda verò ***probabilior sententia negat***, sive vir fuerit pauper, sive locuples. *Ratio*, quia actio creditorum repetendi mutui facti est personalis, scilicet, tantùm contrà virum; et licèt in viro ratione inopiæ suspensa erat obligatio uxorem alendi, non erat tamen extincta; quarè, si ex mutuo aluerit, suum debitum præstavit *Sanch.*, *Salm*, *Mol.*, *Bon.*, qui tamen limitat, si vir contraxerit debita nomine uxoris, vel ipsâ sciente; vel si vir protestatus sit se nolle, stante suâ inopiâ, gratis eam alere. Et quod dictum est hìc de alimentis uxoris, dicit etiam de alimentis filiorum, *ut Salm.* — 354.

§ III. De Dominio Clericorum.

Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet: 1° *patrimonialia*, quæ dicuntur ea, quæ ipsis obveniunt ex quâcumque causâ profanâ. — 2° Bona *Quasi-patrimonialia*, seu *Industrialia*, et dicuntur ea quæ Clerici acquirunt ex Ecclesiasticis functionibus sine Beneficio, ut ex concionibus, Missis, etc. — 3° Bona merè *Ecclesiastica*, et sunt illa quæ acquiruntur ex Beneficiis. — 4° Tandem, bona *Parcimonialia*, quæ sunt illa quæ Clericus ex reditibus Ecclesiasticis subtraxit de suâ sustentatione, vivendo parciùs, quàm honestè vivere potuisset. — 490.

1° Quoàd bona *Patrimonialia*, certum est quòd Clerici plenum eorum dominium habent.

2° Idem est de bonis ***Industrialibus***, ut communiter docent DD.

3° Idem, quod de bonis Patrimonialibus et industrialibus, dicitur de ***Parcimonialibus***, ità ut possit Clericus ad libitum de eis disponere, ut docent *Nav.*, *Less.*, *Cabass.*, *etc.*

4° Major difficultas est de bonis merè ***Ecclesiasticis***, quæ propriæ sustentationi supersunt. Undè:

Quæritur 1° An Clerici de iis possint, sine injustitiâ, malè disponere?

R. — Certum est quòd Beneficiarii tenentur sub mortali reditus superfluos suæ sustentationi in usus pios, aut in pauperes elargiri. Ità *S. Thom.*, *Lugo*, *Sanch.*, *Salm.*, *etc.* — An verò ad id teneantur, virtute justitiæ, vel Religionis? infrà dicetur.

Quæritur 2° Qui veniant nomine *pauperum?*

R. — Veniunt quidem, non solùm ostiatìm mendicantes, sed etiam ii qui aliter nequeunt suum statum conservare. Veniunt etiam consanguinei, si verè pauperes sint, ità ut aliàs non possint proprium statum sustinere. *Sanch.*, *Laym.*, *Croix*, *etc.*, *communiter.* Et patet ex Trid.

Hos autem consanguineos indigentes potest Clericus præferre aliis pauperibus, etiam graviùs egentibus. Quia, ut benè advertit *Viva*, cùm ***Mol. et communi***, subventio propinquorum egentium pertinet etiam ad proprium statum Clerici servandum, cùm illorum paupertas in ipsius dedecus redundet.

Quæritur 3° An in distributione præferendi sint pauperes loci in quo est Beneficium?

R. — *Satis probabile* est bona superflua posse in quosvis pauperes, intellige, æquè egentes, erogari; quia pauperes loci non habent, saltem non constat eos habere peculiare jus ad illa bona.

Quæritur 4° An Beneficiarii possint reservare superflua in futurum ad usus pios?

R. — *Negat Nav.* dicens ea statim esse distribuenda. — Sed *veriùs* contrarium docet *S. Thom.* — Benè tamen advertit *Holzm.* quòd eo casu cautio adhibenda sit, ne morte adveniente, tales reditus fortè à consanguineis diripiantur.

Quæritur 5° An Clericus qui habet ex suo, undè vivat, possit se sustentare ex reditibus beneficii?

R. — *Negant* aliqui pauci. — Sed *affirmandum* cum *Habert.*, *Fag.*, *Anacl.*, *etc;* et hoc sanè est rationi naturali omninò consonum; justum enim est ut qui Altari servit, de Altari vivat, juxtà illud : *Quis militat suis stipendiis unquàm?* Ap. 1. *Cor.* — 491.

Quæritur 6° An Beneficiarii, expendentes reditus superfluos Beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem?

R. — Duplex est sententia. *Prima probabilis et valdè communior* inter recentiores *negat.* Hanc tenent. *S. Antonin.*, *Less.*, *Mol.*, *Cabass.*, *Spor.*, *Az.*, *Sanch.*, *etc.*

Secunda verò *sententia probabilior* tenet Beneficiarium obligari ad restitutionem. Ità *Nav.*, *Laym.*, *Bon.*, *Habert*, *Concina*, *Ronc.*, *etc.* — Attamen, negari non potest primam sententiam esse satis probabilem, fundatam, præsertìm, auctoritate *S. Thom.*, qui expressè docet quòd de bonis Beneficiorum eadem habetur ratio, quàm de bonis Patrimonialium.

Quæritur 7° An dono accipiens à Beneficiario hæc bona superflua, peccet graviter, et teneatur ad restitutionem?

R. — Distinguo : si Beneficiarius ob talem donationem non reddatur impotens ad satisfaciendum præfatæ suæ obligationi, nihil tenetur restituere accipiens, cùm *valdè sit probabile* quòd Beneficiarius benè habeat dominium fructùum superfluorum etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi.

Si verò per talem donationem Clericus redditur impotens, dicimus *probabiliùs* accipientem teneri ad restitutionem juxtà nostram sententiam, quâ tenuimus Beneficiarium obligari ex justitiâ dare superflua pauperibus.

Dico *probabiliùs*; non enim nego posse accipientem excusari à restitutione propter probabilitatem contrariæ sententiæ, intellige, quoàd partem juxtà proportionem talis probabilitatis (*a*), si accepit cum dubiâ fide; quòd si verò in bonâ fide acceperit, *probabiliùs* est non teneri eum ad id restituendum juxtà dicenda ubi de possessore bonæ fide; et in *Tract. de Contract.*, *n°* 927.

Quæritur 8° An accipiens peccet?

R. — Non peccat, nisi petat, vel inducat ad donandum. Hoc est *probabiliùs;* modò cum bonâ fide acceptet. — 492.

ARTICULUS III.

De variis Modis Dominii acquirendi.

Tribus modis Dominium acquiritur; 1° Jure Naturali, seu Gentium; — 2° Jure Civili, aut Canonico, scilicet, per præscriptionem et usucapionem; — 3° voluntate privatâ hominum, per contractus de quo modo agemus in *Tract. de Contractibus.* Addi posset alius modus, jure belli; sed iste magìs pertinet ad jus Gentium.

§ 1. De Jure Gentium.

Jure Gentium pluribus modis dominium acquiritur.

1° *Occupatione.* Quod enim antè nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. — 493. (*b*)

(*a*) Debet majorem partem restituere pauperibus. — H., 8.

(*b*) Ea omnia quæ nullius sunt, Jure communi Gentium occupatione acquiruntur. Sed jus civile gallicum statuit generaliter ad Rempublicam pertinere bona derelicta et quæ nullum habent dominium. Vide *Art.* 539 *et* 713.

II. *Nativitate*, per quam nostra fiunt, quæ nascuntur à propriis animalibus. — 494.

III. *Alluvione*, quâ si aliquid latenter et insensibiliter tuo fundo adjiciatur, tibi acquiritur. Secùs autem si patenter adjiceretur pars de prædio alterius, tunc enim ipsa ad eumdem pertineret. — 495.

IV. *Specificatione*, quandò forma datur in alienam materiam, v. g. si bonâ fide ex alienâ lanâ vestem tibi conficias, Dominus illius efficeris, Domino lanæ pretium solvendo. — 496 (*a*).

V. *Accessione*, quandò alicui rei accedit ornamentum licèt pretiosius, putà, si vesti tuæ intexetur purpura aliena, purpura à te acquiritur. — Limitant DD. nisi ornamentum facilè divelli posset. — 497.

VI. *Confusione*, vel *commixtione*. Confusio est quandò duo corpora liquida aut liquefacta, ejusdem sive alterius speciei ità coeunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari possit, quæ de utroque non participet : utpotè si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stanno.

Commixtio autem est quandò miscentur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento, ità ut de quovis grano separato dici non possit, quòd illud sit utriusque materiæ.

Sed *Nota* quoàd *confusionem*, quòd si confusio consensu dominorum, vel casu sit facta, tunc res erit communis, et Judicis arbitrio dividenda. — Si verò Confusio altero nesciente, vel invito sit facta, tunc dominium rei tibi acquiritur, si operâ tuâ facta sit confusio, et ampliùs sit tua major materiæ pars; teneris tamen alienæ pretium solvere; quia tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non verò si tua pars esset modica. Quòd, si res sint æquales, tunc tota materia erit communis.

Quoàd *Commixtionem* autem, si hæc sit pecuniæ, habetur lex expressa, quòd miscens alienam cum pecuniâ suâ, animo dominium totius habendi, totius sit dominus, etiam altero inscio, vel invito. — Hinc, quandò mixtio, quæ discerni non potest, facta sit malâ fide, nummi fiunt accipientis, sive furis. Hoc tamen intelligendum, quandò major pars pecuniæ sit miscentis; secùs, si minor, vel æqualis, quia tunc totus cumulus communis erit (*b*). *Lugo.*, *Mol.*, *Vasq. etc.* — 498.

VII. *Ædificatione.* Undè, si tu ædifices in solo tuo de alienâ materiâ, omne cedit solo, sed teneris reddere duplum pretii illius materiæ : Et si ædificium ruat, posset Dominus materiam illam sibi vindicare (*c*). — E conversò, si tu ædificas scien-

---

Attamen, usu receptum est apud nos quòd fiunt occupantis pisces, aves, animalia sylvestria, et aliæ res mobiles quæ dicuntur *nullius*, ut v. g. Conchæ, lapides quæ inveniuntur in littore maris, etc. Quoàd animalia fera et sylvestria quæ occupatione acquiruntur, fiunt capientis, quandiù in ipsius custodiâ manent; sed rursùs fiunt primi occupantis, si naturalem libertatem jàm receperint. Si autem hæc animalia sint usu mansuefacta, ad priorem dominum pertinent revertendi consuetudinem non amiserunt.

Examen apum ad Dominum pertinet, quandiù id prosequitur; alioquin ad eum in cujus fundo sistitur. *Loi du* 6 *oct* 1791.

Insuper, vide quæ infrà adnotabuntur de rebus inventis, de venatione, etc., n. 602, etc.

(*a*) Sed non sic in jure novo; nam, juxtà illud, Dominus rei novam speciem sibi vindicare potest, nisi fortè opus longè superet valorem materiæ. Vide Cod. civ., *art.* 570, etc.

(*b*) Cæterùm, dominus minoris partis semper potest ex cumulo accipere suum, ut dicunt *probabiliter Less.*, *Salm.*, *etc.* — II. 9.

(*c*) Ex jure novo constructiones, plantationes vel alia opera quæ in aliquo fundo facta sunt ex alienâ materiâ ad proprietarium fundi pertinent, cum obligatione solvendi pretium materiæ et laboris, aut valoris augmentum pro variis casibus.

Potest etiam exigere proprietarius ut tollantur si ab alio facta sint malâ fide, secùs verò si bonâ fide. Vide *Cod. civ.*, *art.* 554, *etc.*

ter ex materiâ tuâ in solo alterius, ædificium illius est, et tu materiæ dominium amittis. Ex quo colligitur, in eo casu, ne pretium quidem illius te posse repetere, quia præsumptio fit, te donare voluisse. — Secùs autem si constet te noluisse donare, tunc enim, diruto ædificio, potes tuam materiam vendicare, et interìm etiam pretium repetere ex æquitate, juxtà utilitatis æstimationem. — 500.

VIII. *Plantatione.* Undè, si tu ponas alienam plantam in solo tuo, illa tua fit: sic è conversò, si ponas tuam in solo alterius, planta illius erit, si jàm radices egerit. — 501 (*a*).

IX. *Perceptione* fructûum, si facta sit bonâ fide, et fructus sint consumpti. — 502 (*b*).

X. *Traditione*, per quam dominus vult in alterum alienare suæ rei dominium. — 503.

§. II. — De jure Positivo Civili, seu Canonico.

Jure Positivo Civili aut Canonico acquiritur dominium per Præscriptionem seu Usucapionem, quæ propriùs dicitur de rebus corporalibus fieri.

Ad Præscriptionem quatuor requiruntur conditiones. — Bona fides. — Titulus justus. — Continuata Possessio. — Ut res illa præcribi possit.

I. *Bona fides*, quâ quis prudenter, non jàm ex ignorantiâ crassâ, credat rem esse suam. — Hinc qui ab initio dubitat, an res sit sua, nequit inchoare possessionem. — Si verò ad possessionem bonæ fidei dubium supervenit, præscriptio non interrumpitur; modò interìm diligentia adhibeatur ad veritatem inquirendam. *Anacl.* tanquàm *communiùs et probabiliùs.* Vide dicenda 511. — 504.

II. *Titulus justus*, putà emptionis, donationis, etc. saltem rationabiliter, sive probabiliter præsumptus, etsi reverà non intervenerit. — *Nota* tamen quòd Titulus non semper requiritur, sed tantùm quandò præsumptio est contrà possessorem, ut mox dicemus. — Ad præscribendum autem sufficit titulus coloratus. *Croix* cum *communi.* — Sufficit etiam titulus existimatus, putà si existimes rem patri tuo fuisse donatam. — 505.

III. *Continuata Possessio* per tempus à jure definitum.

Undè:

1° Si adsit Titulus, res usu consumptibiles seu mobiles triennio præscribuntur. — 506 (*c*).

Nota. Debita ex rebus mobilibus, sicut etiam fructus, pari modo ac mobilia præscribuntur; quia accessorium sequitur principale. — Aliæ verò actiones non præscribuntur, nisi per triginta annos. — 507.

2° Res verò immobiles non præscribuntur nisi per spatium decem annorum inter præsentes, et viginti inter absentes. Ità *ex communi Bon.* — *Præsentes* autem di-

---

(*a*) Ex articulo præcedenti patet cujus sint plantationes quæ in fundo factæ sunt ex plantis alienis. Quòd si plantationes fiunt propè confines fundi alieni, dominus exigere potest ut tollantur, vel ut rami succidantur, aut etiam ipse radices potest succidere. Vide *Art.* 671, *etc.*

(*b*) Ex jure novo præscribuntur fructus, si adsit bona fides, licèt non consumpti. Vide *Art.* 549, et hoc est *communius* apud DD.

(*c*) Res mobiles præscribuntur per triennium solâ possessione et absque alio titulo, modò tamen sit bona fides. Vide *art.* 2279.

Res autem immobiles præscribuntur cum titulo per decem annos inter præsentes et per vigenti annos inter absentes; præscribuntur absque titulo per triginta annos in omni casu, nec ulla in jure novo longior admittitur præscriptio. Vide *art.* 2262, *etc.*

cuntur, qui in eâdem Provinciâ; *Absentes*, qui in diversis Provinciis habitant, sive res sita sit in eâdem Provinciâ sive alibì. *Anacl.* — Sed *Lugo* dicit censeri *absentes* etiam eos, qui, esto in eâdem Provinciâ, in diversis tamen degunt locis, qui proprium Gubernatorem habent, licèt eidem Principi, vel Senatui subditum.

Si quis autem partìm fuerit præsens, et partìm absens, anni absentiæ sunt duplicandi, v. g. si fuerit præsens octo annis, et duobus absens, hi duo duplicandi sunt et indè duodecim anni ad præscriptionem requiruntur. — 508.

3° Quandò autem non adest Titulus, ad præscribenda sive mobilia, sive immobilia, requiruntur triginta anni. *Est commune* cum *Anacl.*, *Bon.*, *etc.* — 509.

4° Ad præscribenda bona Ecclesiæ, vel locorum piorum, requiruntur quadraginta anni. — Imò, quoàd bona Ecclesiæ Romanæ requiritur præscriptio centenaria.

5° *Probabile* est etiam res mobiles Ecclesiarum etiam triennio præscribi. — 510.

6° Dixi *possessio continuata*; nam præscriptio interrumpitur vel naturaliter, si præscribens amittat possessionem, aut ei superveniat mala fides; vel civiliter, si ab altero lis super rem intimetur; nisi alter injustè hoc faciat ad interrumpendam præscriptionem.

7° Si verò bonâ fide possidere incepisti, et supervenit dubium, teneris inquirere an res sit aliena. Quòd si non comperias, potes pergere ad eam possidendam, et præscribendam. *Croix.*, *Lugo*, etc. *communiter.*

Notat etiam *Dicast.* posse quemque præsumi bonâ fide incepisse possidere; et hoc valere pro foro interno, etiamsi bona fides sit ex ignorantiâ juris manifestâ, dicunt *Lugo.*, *Less.*, *Pal.*, *etc.*; quia leges ideò tunc improbant præscriptionem, quoniàm non præsumunt perfectam bonam fidem.

Sed tamen *probabilior* videtur *sententia contraria* quam tenet *Croix.*, *etc.*; quia ad præscriptionem non tantùm requiritur fides theologicè, sed etiam civiliter bona, cum tantùm ex vi legum dominium acquiratur. — Ait autem *Lugo* quòd si fides tua sit solùm venialiter mala, potes præscribere. — 511.

8° Hæres possessoris malæ fidei *probabiliùs* non præscribit, ut *ex communi* tenent *Mol.*, *etc.* Nec hæres hæredis, ut *probabiliùs* tenent *Lugo*, *Croix*, *etc.* — Secùs verò dicendum de successore particulari, ut emptore, legatario etc. — 512.

9° Per bonam fidem potest quisque præscribere libertatem à solvendo debito, si invincibiliter illud ignoret. *Lugo.* — Et sic etiam præscribet libertatem à solvendâ mulctâ, si intrà certum tempus non exigatur, etsi sciat illam se debere. *Croix*, *Mol.*, *etc.* — 513.

Sedulò *notandum*, quòd aliquibus personis privilegiatis datur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionis tempus, ad recuperanda ea, quæ præscriptione amiserunt, proùt Minoribus et Ecclesiis, aut aliis locis piis. — Item, mulieribus et rudibus, *probabile* putant *Pal.*, *Less.*, *etc.* — Item uxoribus quoàd bona dotalia. — 514 (*a*).

IV. *Ut res sit apta præscribi.*

Undè :

1° Res furtivæ, aut vi possessæ nunquàm præscribuntur à fure.

(*a*) Ex jure novo nulla datur restitutio in integrum post absolutam præscriptionem, sed aliquandò præscriptio suspenditur, et tempus non currit pro quibusdam personis. Vide *art.* 2252, *etc.*

2° Res quas bonâ fide tertius possessor à fure accepit, non præscribuntur adhuc cum titulo, nisi spatio triginta annorum inter præsentes, et quadraginta inter absentes. Si verò Titulus non adsit, res furtivæ numquàm à quocumque præcribuntur (*a*).

3° Res fisci tantùm præcribuntur per quadraginta annos (*b*).

4° Quædam autem res nunquàm prescribi possunt, ut sunt res publicæ, jura spiritualia, etc. — 515.

Nota. Communis autem est *sententia* apud Jurisconsultos et Theologos, quòd etiam in foro conscientiæ per præscriptionem acquiritur dominium; *Ratio*, quia benè potest lex humana transferre dominium de uno in alium, ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneant incerta.

Quæritur. An in locis ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illâ uti in foro conscientiæ?

R — Primo loco *Tamb.* dicit videri negandum, cùm is tantùm ex lege possit jus accipere rem retinendi. — Deindè tamen enixè tenet talem benè uti posse præscriptione de jure communi, saltem antè sententiam, ubi jus commune præscriptionis lege municipali non sit expressè abrogatum; et ego sic censeo. — 517.

CAPUT II.

De Usufructu.

Ususfructus definitur : *Jus alienis rebus utendi, fruendi, salvâ eorum substantiâ.*

Notandum 1° Ab usufructuario differre usurarium, qui alicujus rei usum habet v. g. horti, ex quo colligere potest fructus pro suâ familiâ, et suis hospitibus; non autem potest illos alienare.

2° Usufructuario incumbit solvere expensas pro fructûum perceptione et tributa, seu collectas super rem impositas. — Deindè, tenetur rem benè colere, arbores novas mortuis substituere. — Ad magnas autem expensas non tenetur ipse, sed Proprietarius. — 487 (*c*).

PARS III.

De Injustitiâ et Restitutione.

De Naturâ, Obligatione et Radicibus restitutionis. — De his qui tenentur ad restitutionem. — De his quibus restituendum est. — De tempore et ordine restitutionis. — De causis excusantibus à restitutione.

CAPUT I.

De Naturâ, Obligatione et Radicibus Restitutionis.

I. Restitutio definitur *actus justitiæ commutatitæ, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam.*

(*a*) In jure novo locum non habent quæ apud Auctorem dicuntur de rebus furtivis, quæ possunt præscribi à tertio possessore, modò tamen is sit in bonâ fide Vide *art.* 2226.

(*b*) Res fisci aut Reipublicæ eodem modo præscribuntur ac res privatorum, iis tamen exceptis quæ extrà commercium sunt. *art.* 2227.

(*c*) De rebus quæ ad usurarium et usufructuarium expectant, vide Cod. civ. *Art.* 578, etc.

Dicitur 1° *Actus justitiæ ;* quia, non omnis læsio quæ proximo infertur, ut esset contrà caritatem aut aliam virtutem, inducit obligationem restitutionis, sed dumtaxat illa quâ læditur jus quod proximus habet *in re* vel *ad rem* super aliquâ re.

Dicitur 2° *justitiæ commutativæ*, quia læsio justitiæ legalis, quæ respicit legum observantiam, et distributivam quæ respicit personarum merita circà præmia aut pænas, non inducit restitutionis obligationem.

Dicitur 3° *Quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam*; quia restitutionis obligatio non oritur tantùm ex facto, sed etiam ex damno quod fit proximo cum ejus injuriâ.

II. Restitutio est actus justitiæ necessarius ad salutem necessitate præcepti. — 547.

III. Radices sive rationes restitutionis quæ communiter à moralistis assignantur, duæ sunt: prima *ex injustâ acceptione*, cui conjungitur radix *ex injustâ damnificatione.* — Secunda, *ex injustâ retentione*, cui annectitur obligatio restituendi *ex Contractu.* — 548.

Nota. Alia est culpa *Theologica*, quæ respicit conscientiam, et est eadem ac peccatum mortale aut veniale. — Alia *Juridica* quæ dividitur in *latam*, scilicet, quandò omittitur diligentia, quam communiter omnes adhibere solent. — In *levem*, si omittitur diligentia quam omnes diligentes adhibent. — In *levissimam*, si omittitur diligentia, quam diligentissimi ponunt. — 549 (*a*).

Quæritur 1° Ex quali culpâ oriatur obligatio gravis restitutionis in delictis?

R. — Oritur tantùm ex culpâ latâ conjunctâ cum culpâ gravi Theologicâ. *Less.*, *Lugo*, *Sotus*, *Sanch.*, *Viva*, *etc. Ratio*, quia restitutio communiter accipitur ut pœna, et ideò dicimus quòd, ut debita æqualitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiritur culpa Theologica gravis; *Theologica*, quia cùm conscientia oneretur de obligatione, oportet ut in conscientiâ adfuerit delictum; *gravis*, quia ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet ut gravis fuerit culpa. — 550.

Hinc qui damnum minimè prævidet, nec intendit, certò ad nihil tenetur: etsi operam daret rei illicitæ, uti fur, si penitùs fortuitò domum alienam incenderet. *Salm.*, *Less.*, *Bon.*, et alii. — 549.

Quæritur 2° Si quis committat culpam juridicam levem, sive levissimam contrà justitiam, sed cum animo nocendi graviter, an teneatur ad damnum ex illâ secutum?

R. — *Affirmant Lugo*, *Salm.*, *etc.*; quia tunc ille pravus affectus efficit ut effectus damni secuti sit voluntarius. — *Negant* verò *Sanch.*, *Ang.*, *Nav.*, *etc.*; quia ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus, sed requiritur etiam actus externus completè injustus.

Sed in hoc dubio mihi videtur omninò *vera* sententia *Lessii* qui sic distinguit: si ille prudenter dubitans, an ex suâ actione damnum proximo obveniat, committit culpam levem, sive levissimam, omittendo eam diligentiam quam tenebatur adhibere, tunc peccat quidem graviter contrà justitiam, et tenetur ad restitutionem.

Secùs, si omnem debitam diligentiam adhibeat, quia tunc nullam culpam committit contrà justitiam, et ideò ad nullam tenetur restitutionem, licèt aliundè ob pravum animum peccet contrà caritatem. — 551.

(*a*) Loquendo de hâc culpâ juridicâ dicunt DD., si contractus est in commodum recipientis rem, teneri recipientem de culpâ *levissimâ*; si contractus est in commodum habentis rem, ut est depositum, depositarium teneri de culpâ *latâ*; si verò contractus est in favorem utriusque, tunc recipientem teneri de culpâ *levi.* — H. n. 38.

Quæritur 3° Utrùm peccatum veniale contrà justitiam inducat obligationem restituendi ?

R. — Si est veniale ratione parvitatis materiæ, certè obligat ad restitutionem sub levi. — Si verò est veniale ratione inadvertentiæ, sive indeliberationis. — *Prima sententia affirmat*, et hanc tenent *Vasq.*, *Laym.*, *etc.*

Secunda tamen *sententia probabilior et communior*, quam tenent *Nav.*, *Less.*, *Sanch.*, *Lugo*, *Salas*, *etc.* docet in eo casu nullam esse obligationem restituendi. *Ratio*, quia, culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria, et ideò non potest parere obligationem restitutionis, sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plenè deliberatus, non oritur obligatio.

Dixi *nullam obligationem*, nec sub gravi, nec sub levi. — Non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum illâ culpâ levi; non sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi. — 552.

Quæritur 4° Utrùm ex peccato levi, ob parvitatem materiæ contrà justitiam, possit aliquandò per accidens oriri gravis obligatio restituendi ?

R. — *Affirmativè*, et casus est quandò in ultimo furtulo, complente materiam gravem, non advertit fur ad furtula præterita; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem, saltem illius ultimi furtili. *Lugo*, *Viva*, *etc.* — Et hæc obligatio non oritur ex illâ ultimâ acceptione injustâ, quæ cùm sit tantum culpa levis, non potest gravem obligationem parere; sed oritur ex gravitate materiæ debitæ propter illas leves ablationes formaliter injustas. — Sufficit autem advitandum mortale, ut restituatur tantùm materia illa parva, gravem materiam complens, ut *probabiliùs* tenent *Sanch.*, *Less.*, *Vasq.*, *etc.* — 553.

Quæritur 5° An etiam in contractibus requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis ?

R. — Certum est tàm leges quàm contrahentes benè posse se ipsos obligare ad, restitutionem sine illâ culpâ Theologicâ. — Sed *valdè probabiliter negant Sot.*, *Less.* *Tol.*, *etc.* de facto obligari, et consequenter requiri culpam Theologicam. *Ratio*, quia ex unâ parte, non est æquum aliquem obligare ad pœnam gravem sine suâ gravi culpâ; ex aliâ, non præsumitur, saltem non constat, quòd aliquis voluerit se obligare in conscientiâ ad satisfaciendum pro damno facto solâ culpâ juridicâ.

Undè :

1° Leges quæ adducuntur in contrarium, obligantes cum solâ culpâ juridicâ, vel præsumunt culpam Theologicam, vel obligant solùm pro foro externo, vel non sunt receptæ in alio sensu.

2° Illæ verò leges quæ in aliquibus casibus omninò præcipiunt restitutionem, istæ quidem obligant, etiamsi absit peccatum, sed non antè sententiam judicis, ut *communiter* dicunt *Salm.* Vide dicta *in Tract. de Legibus*, *n.* 100. — 554.

3° Pariter, in Officiis est *probabile*, ex eâdem ratione, quòd nemo tenetur ad restitutionem, nisi ex culpâ latâ conjunctâ cum gravi theologicâ. Ità *Salm.*, *Vasq.*, *Sot.*, *Less.*, *Lugo.*

4° Tenetur tamen etiam ex culpâ levi juridicâ, qui recipit stipendium, vel qui promittit diligentiam majorem communi debitâ; vel si Officium de se exigat magnam diligentiam; sed semper intelligitur quòd culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obligat. — 555.

CAPUT II.

De his qui tenentur ad Restitutionem.

Seu de Possessore Bonæ — Dubiæ — et Malæ fidei. — De injusto Damnificatore. — De Cooperatoribus. — De Impediente à consecutione alicujus boni.

ARTICULUS I.

De Possessore Bonæ fidei.

Possessor bonæ fidei est ille qui prudenti persuasione credit rem alienam quam detinet esse suam.

Nota. Ex suprà dictis, tenentur ad restitutionem qui injuriam damnosam intulerunt. — Sed duplex est injuria damnosa, materialis scilicet et formalis. Est *materialis*, cùm quis rem alienam destruit, aut accepit, aut retinet bonâ fide. — Est autem *formalis*, quandò quis rem alienam destruit, accipit, vel retinet malâ fide. — 556.

Quibus prænotatis :

Dico : qui bonâ fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo posteà meliùs cognoscit, tenetur, ne incipiat esse possessor malæ fidei, et detinere alienam, id tantùm, et non plùs restituere, quod ex eâ re ipsi superest, unà cum ejus fructibus, si extent, vel quatenùs indè factus est ditior; prælerquàm, si dominium sibi comparaverit per legitimam præscriptionem. Ità *communiter* DD. *Mol.*, *Sanch.*, *Less.*, *etc.* — 607 (a).

Undè :

1° Si vestem, v. gr. bonâ fide donatam à fure aut alio portaveris, et ferè attriveris, ac posteà Dominus compareat, teneris eam aut æqualem ei restituere, et insuper persolvere, quantùm attrita est, si aliàs vestem æqualis valoris attrivisses; si autem amiseris, aut ablata tibi sit, etc., ad nihil teneris. *Bon.*, *etc.*

2° Milites bonâ fide militantes, intellectâ posteà belli injustitiâ, id tantùm restituere debent, quod adhuc habent ex prædâ, et quo facti sunt ditiores. *Bon.*, *etc.*

3° Qui bonâ fide rem vendidit dono sibi datam, tenetur restituere pretium, quia factus est locupletior, et satis debet esse illi non habere se minùs quàm antè. Quòd si tamen apud alterum res sit, is reddere tenetur.

4° Si bonâ fide rem emeris, et vendideris sine lucro, nihil teneris restituere, sed solus is apud quem res est.

5° Si rem alienam bonâ fide donaveris, non donaturus aliam, si hanc non habuisses, ad nihil teneris, quia non es factus ditior; Secùs si aliam donaturus fuisses, quia tunc parcendo tuæ, factus es ditior.

6° Si alienâ re lucratus sis, tanquàm instrumento, v. g. pecuniam alienam negotiationi exposueris; non teneris illud lucrum restituere; quia non est fructus rei alienæ, sed tuæ meræ industriæ : tales enim fructus dicuntur meræ industriæ, quos ipsa natura ex se nullo modo gignit, sed tantùm concurrit ut instrumentum operantis. — 609.

7° Fructus verò rei, si sint merè naturales, hoc est, qui naturâ producuntur, sine ullo vix hominum labore, ut fætus animalium, arborum, etc.; sic pariter

---

(a) Ex jure novo, possessor bonæ fidei sibi acquirit fructus rei tàm extantes quàm consumptos, modò perceptos durante bonâ fide. Vide *Cod. civ.*, *art.* 549, et est hæc sententia *communior* DD.

et civiles qui proveniunt à locatione domorum etc., debent integrè restitui (ablatis expensis) à possessore tàm bonæ quàm malæ fidei; hàc differentià quòd possessor bonæ fidei ad nihil tenetur si nihil percepit, aut si bonâ fide consumpsit, et in nihilo factus sit ditior.

8° Sed possessor malæ fidei integrè debet fructus prædictos restituere, quamvìs eos non perceperit, si Dominus jàm percepturus esset; si res apud se fuisset; et licèt Dominus exacturus non fuisset, etiam tenetur restituere, quandò jàm ipse percepit, quia res semper Domino fructificat.

9° Fructus mixti, id est, qui partìm ab industriâ, partìm à naturâ proveniunt, debent restitui eâdem regulâ, nempè bonæ vel malæ fidei, et quoàd solum valorem correspondentem naturæ, quia valor correspondens industriæ possessoris, totus ei debetur.

10° Si tamen fructus isti reales bonâ fide possessi fuerint tempore à lege præscripto ad usucapiendum illos, nempè per triennium cum titulo, et per triginta annos sine titulo, non sunt restituendi; quia usucapio transfert dominium. *Lugo*, *Less.*, *Caj.*, *etc.* Vidè dicta, n. 504. — 610.

11° Si à fure acceperis, sive bonâ, sive malâ fide rem usu consumptibilem, v. g. vinum, oleum, etc. cum propriis ipsius furis rebus mixtum, ità ut discerni non possit, non teneris restituere, si ad restituendum fur sit potens; quia per commixtionem istius rei cum propriâ fur acquisivit ejus dominium, atque ideò illud tanquàm verus ejus Dominus potuit transferre. *Nav.*, *Sanch.*, *Less.*, *Bon.*, *etc.* — 611.

Quæritur 1° Sed quid, si per illam tuam acceptionem, fur factus sit impotens ad restituendum?

R. — Sententia quam *veriorem* putamus, et quam referemus n. 722, docet omninò peccare contrà Justitiam accipientem rem à debitore non solvendo creditoribus, quia efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detrimento, tenerique accipientem domino rem permixtam restituere. — 612.

Quæritur 2° Ad quid teneatur qui in mare projecerit gemmam putans valere decem aureos, si illa reverà valebat centum?

R. — *Prima sententia* dicit eum teneri ad centum, quia injustè damnificans cum culpâ mortali tenetur ad omne damnum factum, licèt ignoratum. Ità *Lugo etc.*

Secunda tamen *sententia* quam sequuntur *Holz.*, *Pont.*, *Croix.*, *Mazz.*, *etc.* dicit eum teneri tantùm ad decem, modò invincibiliter credat gemmam non plurìs valere, et ne in confuso quidem dubitet de ejus reali valore.

Hæc sententia *satis probabilis* mihi videtur. — Rationem enim à principiis petendo, dico, quòd secundùm omnes ad restitutionem requiritur culpa theologica: et tanta est culpa, quanta invincibiliter apprehenditur; ita ut ille qui proximo damnum infert, plùs aut minùs peccet, quantò plùs vel minùs æstimat damni valorem. Si igitur culpa sit tantùm pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum.

Nec obstat dicere quòd damnificans tenetur ad omne damnum illatum; hoc enim intelligendum est, modò damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut cæterùm ordinariè accidit, non verò, si prorsùs invincibiliter fuerit incognitum. — 613.

ARTICULUS II.

De Possessore Dubiæ fidei.

Possessor dubiæ fidei est ille qui dubitat vel ineundo rei possessionem, vel possessione jàm bonâ fide inchoatâ, et ad tempus continuatâ, an res illa sit aliena.

Quæritur 1° An possessor bonæ fidei, superveniente dubio, teneatur aliquid restituere pro ratâ dubii?

R. — Si dubium est æquale pro et contrà, *communis* est sententia possessorem ad nihil teneri. In pari casu, *melior est conditio possidentis.*

Quæritur 2° Quid, si rationes contrà possessorem sint validiores?

R. — *Prima sententia* dicit quòd licèt ipse habeat rationem probabilem pro se, tenetur tamen in eo casu ad restitutionem pro ratâ illius majoris propensionis, quia conditio possidentis est quidem major in pari, non autem in dubio inæquali. Ità *Sanch., etc.*

Secunda tamen *communior et probabilior sententia* docet ad nihil eum teneri, nisi moraliter constet rem esse alienam. Ità *Palaus, Lugo, Roncaglia, Layman, etc. Ratio* præcipua hujus sententiæ est quia per possessionem bonæ fidei acquiritur verum jus, contrà quod non prævalet nisi certitudo.

Attamen, antè diligentiam adhibendam ad veritatem assequendam, ipse tenetur rem servare; at, post diligentiam, et veritate non assecutâ, potest illam consumere, et etiam alienare, admonito rerum emptore de dubio vertente super re.

Hinc, *parùm probabile* videtur id quod dicit *Ronc.*, nempè quòd si rationes possidenti faventes sint tantùm tenuiter probabiles, tunc ipse tenetur rem restituere, saltem quoàd majorem partem; nam, si contrà possessorem rationes sint taliter probabilissimæ, ut fundant contrà ipsum moralem certitudinem, tunc ipse tenetur totam rem restituere; si autem secùs, ad nihil tenetur. — L. 1., n. 35.

Quæritur 3° Quid, si possessor bonæ fidei, dubio superveniente, negligat culpabiliter diligentiam adhibere, sed posteà non possit verus dominus ampliùs adinveniri?

R. — *Lacroix, Ronc, Salm., etc.* dicunt tunc possessorem teneri rem restituere pro ratâ dubii. — Contrà verò *Palaus, Tamb., Bonac. probabile* putant quòd possessor quamvìs peccaverit mortaliter diligentiam omittendo, tunc tamen ad nihil tenetur, cùm ex unâ parte damnum illatum sit dubium, et ex aliâ, jus possessionis bonâ fide acquisitum ipse adhuc retinet.

Veriùs autem censeo dicendum quòd talis possessor teneatur aliquid restituere, vel Domino, vel pauperibus, si Dominus sit incertus. *Ratio* est quia cùm ipse culpabiliter Dominum privaverit spe quam Dominus ad rem habere poterat, et illa spes erat quidem prætio æstimabilis, jàm damnum certum est illatum domino, qui spem illam etiam certè possidebat. Puto tamen non esse faciendam restitutionem pro quantitate dubii, sed minùs et fortè valdè minùs. — L. 1., n. 37 (*a*).

Quæritur 4° Ad quid tenetur possessor bonæ fidei in dubio an factus sit ditior?

R. — Ad nihil tenetur; quia tunc possessio est pro libertate. *Croix, Sanch., Tamb., etc.*

Quæritur 5° Quid, in dubio an debeat plùs vel minùs?

R. — Tenetur tantùm ad minùs. *Croix.*

Quæritur 6° Quid, in dubio an sit cooperatus damno alieno?

R. — Ad nihil tenetur. *Croix.*

Quæritur 7° Quid, in dubio an restituenda sit materia gravis aut levis?

R. — Teneris restituere sub gravi, ne exponas Dominum periculo grave damnum sustinendi. *Croix, Card.* — 706.

Quæritur 8° Ad quid tenetur certus de debito et dubius de solutione?

R. — Tenetur solvere, ut *communiter* docent *Suar., etc.* — L. 1., n. 34.

(*a*) Facienda est pro ratâ spei quâ proximum defraudavit. — H. n. 20.

ARTICULUS III.

De Possessore Malæ Fidei.

Possessor malæ fidei est ille qui accipit, consumit, detinet tanquam suam, rem quam novit aut debuit agnoscere esse alienam.

Juxtà suprà dicta, injustus damnificator debet restituere secundùm quantitatem tùm juris quod alter habet, tùm damni quod injustè infertur; cui æquale reddi debet, nisi aliud de damnificati mente, et consensu rationabiliter præsumatur.

Undè :

1° Si damnificatus habeat jus in re, in quâ damnum est passus, restitutio ei facienda est in solidum. — Si autem tantùm habeat jus ad rem, restitutio facienda est pro quantitate juris, consideratis circumstantiis : quia non debetur solidus valor rei quæ expectabatur; cùm tantùm sit in spe, et multis modis possit impediri. — 614.

2° Cæterùm, ordinariè injustus, seu malæ fidei damnificator, aut possessor tenetur, non tantùm restituere rem ablatam, et fructus perceptos, exceptis expensis et industriâ, sed etiam resarcire damnum emergens, et lucrum cessans; etiamsi hæc damna sint ignorata, modò sint prævisa, saltem confusè. — 618.

3° Si res aliena, dùm injustè detinetur, crescat, aut si pretium ejus augeatur, domino crescit, ac proindè id ei præstari debet. — 619.

Quæritur 1° An teneatur fur ad restitutionem rei apud ipsum deperditæ, quæ æquè apud Dominum peritura fuisset.

R. — Distinguendo : Si res periit apud furem sine culpâ suâ, neque alterius, et eodem tempore ac periculo quo apud dominum fuisset peritura, fur non tenetur ad restitutionem; quia furtum licèt fuerit commissum cum injuriâ, non tamen fuit efficax causa damni.

Dixi 1° *sine suâ culpâ;* nam, si fur rem consumpserit, vel ex negligentiâ culpabili perdiderit, antequàm periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem. — Quamvis *Suar.*, *etc.* excusent furem à restitutione, si rem ipse consumpserit eodem loco, et intrà idem tempus quo jàm præviderit rem apud dominum æquè perituram; quod *probabile* rectè putant *Laym.*, *etc.* quia reverà fur eo casu nec etiam est causa damni.

Dixi 2° *sine culpâ alterius;* nam, ut benè advertit *Elbel*, teneretur quidem fur ad restitutionem, si res periisset apud ipsum, non casu, sed injuriâ alterius; quia tunc jàm iste alter obligationem contraxisset restitutionis; undè remanet ad eam obstrictus fur, qui priùs obligationem contraxit.

Dixi 3° *eodem tempore et periculo ;* nam, si transacto periculo illo communi, fur non restituat, et posteà res pereat in alio periculo, dicunt *Salm*, *Less.*, *etc.* furem teneri ad restitutionem, quia non restituendo, fuit in morâ culpabilii.

Sed adhuc *probabiliter Croix*, excusat furem à restitutione semper ac eveniat commune periculum in quo æquè apud Dominum res peritura fuisset; rectè enim ait *Croix*, teneri tunc quidem furem ratione moræ ad restituendos fructus, quos Dominus ex re percepturus fuisset; quia mora fuit causa quòd Dominus damnum illorum fructûum pateretur; non tamen tenetur rem restituere, cùm non mora, sed periculum fuerit vera causa quòd Dominus rem amitteret. — 620 (*a*).

Quæritur 2° Si quis occidat agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed posteà valiturus erat decem, ad quid tenetur?

R. — Dicunt *Sotus*, *Salm.*, *etc.* eum teneri ad restituendos decem denarios. —

(*a*) Contrarium tenet Cod. civilis, *art.* 1,302.

Sed *probabiliùs Less.*, *Croix*, *etc.* tenent ex *communi*, restituendos tantùm quinque. — Benè tamen excipit *Croix* cum *Lugo*, nisi Dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel quia caret pecuniâ, vel quia non habet ampliùs opportunitatem emendi; et hoc tamen sic intelligendum, si Dominus eum reservaturus fuisset ad tempus incrementi.

Quæritur 3° Si Dominus consumpturus fuisset rem tempore vilioris pretii, fur verò consumpserit tempore incrementi, ad quid tenetur fur?

R. — Sentiunt *Mol.*, *etc.* furem non teneri nisi ad pretium velius. — Sed mihi videtur *omninò verior* opposita; quia res domino suo fructificat, licèt Dominus fructum non percepturus fuisset.

Quæritur 4° Quid, si dominus consumpturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, et apud furem creverit valor, sed posteà apud ipsum decreverit ad pristinum valorem?

R. — Dicit *Concina* furem teneri ad restituendum vilius pretium, quoniàm restitutio non obligat nisi ad mensuram damni illati.

Sed id mihi videtur *penitùs improbabile*; quoniàm, cùm pretium agni creverit à quinque in beneficium Domini, et eo tempore culpabiliter agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem, et mora furis fuit quidem causa hujus damni; quapropter, non quinque, sed decem ille restituere debet. — 621.

Quæritur 5° Ad quid teneatur emens rem alienam cum dubio, an sit venditoris, et postmodùm, factâ diligentiâ, dubium evincere non possit?

R. — Dicunt aliqui eum teneri ad totam rem reddendam uni, vel alteri de quo dubitat an sit ejus; vel pauperibus, si ignoretur persona.

Sed *probabiliùs* tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii, cùm ex unâ parte non faveat illi possessio incepta cum dubiâ fide, et ideò nequit rem sibi totam retinere: ex alterâ parte, non videtur æquum, eum teneri totam restituere, cùm dubium est an res sit aliena. *Laym.*, *Less.*, *etc.*

Quæritur 6° An autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, et incendat domum *Caii* amici, teneatur Caio restituere domum?

R. Prima sententia cum *Bon*, *etc.*, *absolutè affirmat. Ratio*, quia omnis actio contrà justitiam, executioni mandata cum advertentiâ, parit onus restitutionis, nec excusat error personæ Domini, cùm error sit tantùm circà qualitatem, non circà substantiam.

Secunda sententia, cum *Leandro*, *Mol.*, *Tamb.*, *Spor.*, *Lugo.*, *Croix*, cum aliis doctis junioribus *negat* eum teneri ad restitutionem, modo is non intenderit, ne confusè quidem, incendere domum alterius quàm Titii; nempè si non fuerit sic animo actualiter saltem implicitè comparatus quòd etiamsi scivisset domum esse Caii, adhuc incendisset, quia tunc censetur damnum intulisse Caio, non ut Caio, sed ut domino domûs; et ideò tunc cuique domino damnum resarcire debet. Sed si nullum alium intenderit lædere, quàm Titium inimicum, invincibiliter credens domum esse Titii, non tenetur ad restitutionem. *Ratio* quia ad obligationem restitutionis, quæ oritur ex damnificatione principaliter factâ propter injuriam, requiritur injuria formalis; nec sufficit injuria materialis, et solùm effectiva sine animo, sicut nec sufficit injuria tantùm affectiva, opere externo non completa, ut esset hæc.

Idem etiam dicunt de furto *Mol.*, *Lugo.*, *Spor.*, *etc.* — Sed huic doctrinæ non acquiesco. In furto enim non attenditur cui voluerit facere injuriam, sed an verè voluerit rem accipere invito domino, cùm in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem, à restitutione ob furtum: nam in damnificatione principaliter interditur injuria in personam domini, et accessoriè illius damnum; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, et accessoriè injuria domini; et ideò error domini, in casu furti, videtur esse circà qualitatem, in casu verò damnificationis circà substantiam. — 629.

Quæritur 7° An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem ?

R. — ***Prima sententia communissima, et probabilior affirmat.*** Hancque tenent *Sanch.*, *Mol.*, *Croix.*, *Conc.*, *etc.* Probatur 1° ex illo *Math.* 22, *v.* 21. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari*; et ex Apost. ad *Roman* 13, *v.* 6 *et* 7. *Ideò enim et tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* — Probatur 2° ratione, quia sicut Rex tenetur vacare saluti Populi, administrationi justitiæ, et aliis oneribus; sic contrà tenetur Populus ex justitià et de jure naturali solvere Principi vectigalia ad ejus sustentationem.

Secunda verò sententia negat, et eam tenent *Nav.*, *Angel.*, *etc. Ratio*, quia, licèt subditi per se loquendo, de jure naturæ teneantur Principi congruum subsidium ministrare, non tamen tenentur sub culpâ ad eas gabellas, quæ ab ipso sub pœnâ magnâ sunt impositæ, cùm justè præsumatur Princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simul et pœnam. Obligatio autem subditorum solvendi vectigalia Principi quotiès ea defraudant, illi compensatur cum obligatione pœnæ, cui subditi subjiciuntur.

Undè videtur Principibus satisfieri, si cum tanto eorum emolumento pœna illa defraudantibus irrogetur. Quod eò magìs præsumendum videtur, quòd, ut quidam doctus recentior dicebat, solutiones gabellarum certò excederent Principum necessitatem, si subditi integras impositiones solverent. Saltem, dubium est an lex ista obliget sub culpâ ad utrumque, scilicet, ad solutionem gabellæ et pœnæ; vel tantùm pœnæ, et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire.

Nihil autem obstat dicere, quòd talis defraudatio esset in damnum ementium hujusmodi tributa; nam respondetur, subditos non plùs teneri quoàd gabellas ergà ipsarum emptores, quàm ergà Regem vendentem; ipsis autem imputandum est, si non invigilent; nam sub tali conditione gabellas emunt, et si in alio amittant, in alio lucrantur propter pœnam contraventionis. — Hæc dici possunt pro hâc secundâ sententiâ. — An autem propter has rationes, quæ cæterùm non videntur contemnendæ, ipsa sit *sufficienter probabilis?* Sapientioribus me remitto (*a*).

Sentit autem *Sanch.* neminem, qui palàm et rectâ viâ transit, teneri solvere vectigalia, ratione transitùs per portam, vel pontem, quæ imponuntur pro assecuratione viarum : durissimum enim esset obligare advenas ad scienda hæc statua in portis, vel pontibus. — Et hoc *probabile* putat *Sanch.*, etiamsi quis consultò merces, aut se occultet, quia hujusmodi tributa ità sunt recepta, ut non debeantur, nisi petita.

Generaliter verò loquendo de omnibus vectigalibus, putat *Lugo.*, cum *Mol.*, monendos esse Populos ad tributa solvenda; sed post factum, non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant in tantâ vectigalium multitudine se aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.

Quæritur 8° An teneantur solvere gabellas subditi deferentes res ad usum proprium ?

R. — Certum est de jure apud omnes, nullum deberi vectigal de rebus cuique deservientibus ad usum proprium et familiæ. — Undè refert *Sanch.*, cum *S. Antonin*, *etc.*, hujusmodi vectigal non esse solvendum, nisi expressè imponatur etiam deferentibus bona ad usum proprium, quia, cùm sit res odiosa, et contrà jus commune, expressâ indiget mensione.

Quæritur 9° An solutio hujus vectigalis possit per consuetudinem induci?

(*a*) Ego non omitto primam sententiam suadere. — H. 81.

R. — *Prima sententia negat;* et hanc tenent *Caj.*, *etc.*; quia, ut aiunt, injustum est gravare pauperiores, cùm isti pluribus indigeant ad usum proprium.

Secunda verò *sententia affirmat*; eamque tenent *Lugo*, *Less.*, *Sanch.*, *etc.*; quia non magìs gravarentur pauperes, quàm divites, dùm divites ob majorem copiam famulorum quos alunt, et majorem sumptûum largitatem plùs emunt quàm pauperes. — Dicunt tamen *Less.*, *Sanch.*, *etc.*, ad talis vectigalis justitiam requiri causam urgentissimam, et non ingerendum scrupulum defraudantibus nisi de ejus justitiâ constet.

Quæritur 10 An pauperes teneantur ad vectigalia?

R. — Dicunt *Lugo*, *Sanch.*, *Less.*, *etc.*, quòd si paupertas in aliquo eò deveniret, ut hic non posset alere se et suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia habet multos filios, aut debita, vel propter alias necessitates, non tenetur solvere gabellas; quoniàm hoc postulat naturale jus, ut quis priùs alat se et suos, deindè tributa solvat. — Subduntque *Sa* et alii AA. citati etiam ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse Princeps remittere præsumitur. — 616.

Quæritur 11° An populi in dubio de justitiâ tributi, teneantur ad ejus solutionem?

R. — Plures sunt sententiæ. — In dubio negativo *affirmant* eos teneri *Less.*, *Sot.*, *etc. Ratio*, quia in dubio præsumendum est pro justo præcepto Principis, cujus auctoritas est in possessione præcipiendi.

Sed *negant Mol.*, *Diana.*, *etc.*, cum *Lugo*, *Sanch.*, *S. Antonin.*, *etc.* — Id tamen intelligendum putat *Lugo*, si adsit aliqua præsumptio de injustitiâ tributi, quia tunc dubium illud non erit merum dubium, cùm præsumptio fundet partem contrariam. Quandò enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter, non videtur, ait *Lugo*, obligandus subditus ad solutionem, in dubio enim onus probandi justitiam tributi incumbit Principi qui petit illud.

Hinc, limitant præfati Auctores sententiam suam ut procedat de tributis novis quorum scitur initium causæ; non verò de antiquis, quorum causæ non est memoria, et ideò præsumenda sunt justa; nisi, ait *Mol.* semper adfuerit gravis suspicio, sive conjectura de ejus injustitiâ, vel de cessatione causæ.

Dices : Lex in dubio præsumitur justa, ità et tributum?

Respondet Lugo non eamdem fieri præsumptionem pro lege, quàm pro tributis quorum plura à viris probis censentur injusta, quia, ut notat *Mol.* « Rari sunt qui » veritatem in hâc materiâ Principibus dicant, cupientes eis placere : et populi non » audent se opponere, neque sufficienter audiuntur. » — Non est ergò, subdit *Lugo*, præsumptio illa ita fundata in Lege tributi, ut dubia expellat, cùm tot gravissimi DD. dicant pauca esse tributa in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam necessariæ de facto concurrant.

Neque obstare dicunt regulam illam, quòd Superiori præcipienti in dubio parendum sit; omnes enim, dicit idem *Lugo*, fatentur subditum non teneri in dubio ad obediendum, quandò præceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; et ità etiam docent *Less.*, *Sotus*, *Sanch.*, *Salas*, *etc. Ratio*, quia in dubio favendum est ei, de cujus damno agitur; tunc enim difficultas illa, unâ cum dubio de potestate imperandi præponderat possessioni Superioris.

Confirmant eamdem sententiam plures Juristæ apud *Sanch.*, dicentes, quòd, cùm tributum sit res odiosa, judicandum est in dubio non esse solvendum. Hoc, in dubio negativo.

— Sed quid in positivo, nempè, cùm probabile est tributum esse injustum, an teneantur subditi illud solvere?

R. — *Affirmant Suar.*, *Vasq.*, *etc.* — Sed *communissimè negat Less.* asserens esse *communem* sententiam DD. *Ratio*, quia subditus justè tunc suo jure utitur ad non solvendum, dùm probabiles rationes pro se habet.

Quæritur 12° An peccent exigentes publica tributa in dubio an sint justa?

R. — *Affirmant Mol.*, *Sanch.*, *Nav.*, *etc.*, nisi ipsi sint subditi, et à Principe ad has exactiones compellantur, ut iidem DD. limitant.

Sed *Lugo*, *etc.* excusant etiam, non subditos, vel subditos non compulsos, si exigant, judicando Regem esse prudentem, nec imponere tributa absque sapientum consilio. — Imò *Lugo* sentit non peccare exactorem, quandò ei de injustitiâ non constat; potest enim præsumere pro justitiâ tributi, præsertìm in tantâ opinionum varietate.

Quæritur 13° An creditor Regis, si nequeat debitum recuperare, possit non solvere gabellam, alteri locatam?

R. — *Negant Corduba*, *etc.* — Sed *affirmant communiter Less.*, *Sanch.*, *Mol.*, *etc.*; quia conductor majus non habet jus, quàm Rex. — Idem dicunt *Less.*, *Lugo*, *etc.*, si gabella fuerit alteri vendita. — Hoc tamen non procedit, ut rectè ait *Lugo*, quandò debitum contractum fuit à Rege, postquàm gabella fuerit locata, aut vendita.

Quæritur 14° An emens mercem à defraudante gabellam, teneatur ad ipsam?

R. — *Affirmat Sylv.* — Sed *probabiliùs negant Sanch.*, *Lugo*, *Spor.* — *Ratio*, quia gabella non est onus strictè reale gravans mercem; sed est reale simul et personale, scilicet, debitum quidem de tali re, et non à quovìs habente rem illam, à solo venditore solvendum, qui, factâ venditione, adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellæ.

Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modò emptor non cooperetur positivè ad defraudationem tributi. — Item, excipiunt *Lugo*, *Spor.*, si emptor adverteret ex hujusmodi frequentibus emptionibus fraudulentis, aliis passìm tale exemplum sequentibus, Principi grave damnum eveniri. — 617.

Quæritur 15° Quis possit tributa imponere?

R. — 1° Possunt Imperatores, Reges, Respublicæ, omnesque Principes supremam habentes potestatem.

2° Possunt etiam Concilia, et Pontifex, ex potestate indirectâ disponendi de temporalibus, quandò id opus est ad regimen spirituale; ità *communiter Less.*, *Mol.*, *Lugo.*

3° Possunt etiam ii, quibus Princeps gubernandi potestatem impertitur, et expressè simul hanc det facultatem tributa imponendi. *Lugo.*, *Sanch.*

4° Possunt item Civitates, et Communitates adhuc subditæ aliquandò imponere contributiones, sive *collectas* ut vocant, ad suî gubernationem, si Princeps saltem non contradicat, quo tacitè consentire videatur.

Quæritur 16° An Principi infideli debeantur tributa à Christianis negotiantibus vel transeuntibus?

R. — Debentur, si justo titulo ille Regnum possidet; secùs, si injusto, nisi præcedat pactum de aliquo tributo solvendo. *Sanch.*

Quæritur 17° Quæ requirantur conditiones ad justi tributi impositionem?

R. — Tres requiruntur conditiones sequentes:

I. *Justitia causæ*, quæ non est quidem abundantia, vel utilitas Principis, sed necessitas boni communis, ad quod meritò pertinet etiam sustentatio Principis juxtà ejus dignitatem. — Hinc si Princeps nequit aliâ viâ suæ necessitati subvenire, etiamsi ipse suâ culpâ in talem necessitatem devenerit, adhuc tenentur subditi contribuere, ut *communiter* docent *Mol.*, *Less.*, *Sanch.*, *etc.*

Notant tamen præfati DD. debere tunc Principem moderari sumptus, quantùm fieri possit, imò et resarcire damnum subditis, si ad pinguiorem venerit fortunam. — Undè benè monet *Mol.* peccare utique Principes, si excessivis sumptibus, et largitionibus, periculo se committunt excedenter gravandi subditos.

II. *Proportio tributi* cum necessitate occurrente, nempè ut Populus non magìs gravetur, quàm ejus bonum postulat.

Hinc, ait *Lugo* non posse Principem, ut Regnum sibi conservet, propter expensas belli subditos adeò gravare, ut eos in magnam paupertatem conjiciat; non enim Regnum est propter Regem, sed Rex propter Regnum; nisi, benè excipit, alter Princeps qui regnum invadit sit infidelis, vel hæreticus, ità ut sub ejus regimine gravissima timeri possint Religionis damna subditis imminere.

Notant autem *Less.*, *Lugo.*, *etc.* justè posse Principem subditis qui rebellarint, absque aliâ necessitate novum imponere tributum, partìm ad compensandum damnum, ab ipso propter rebellionem passum, partìm in justam criminis commissi pœnam.

III. *Æqualitas in personis*, nempè, quòd qui majores vires habeant, plùs solvant, et minùs qui minores.

Quæritur 18° An assisia imposita ob utilitatem alicujus loci, juxtè exigatur ab exteris?

R. — *Negant Sylv.*, *Caj.*, *Ang.* — Sed *communiter et probabiliùs affirmant Sanch*, *Mol.*, *Lugo.*, *etc.* tùm, quia non apparet alius modus conveniens colligendi tributum, aliter difficulter poterunt exteri à Civibus dignosci; tùm, quia sic in Populis invicem consuetudo servatur; incolæ enim hujus loci, cùm ad alios confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt. — 615.

ARTICULUS IV.

De injusto Damnificatore in bonis corporis, famæ et animæ.

§. I. — De injusto Damnificatore in bonis corporis, per Mutilationem vel Occisionem. — Per Stuprum. — Per Adulterium.

PUNCTUM I.

De injusto Damnificatore in bonis corporis per Occisionem vel Mutilationem.

Injustus occisor aut mutilator in conscientiâ tenetur restituere pro damnis bonorum fortunæ, quæ ex tali occisione, vulnere, etc. directè ab eo causata sunt, juxtà prudentis arbitrium. — Præcisè autem pro vitâ, membro, vel cicatrice. Vide infrà, n° 627. — 626.

Undè :

1° Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis et voluntaria, vel licèt fuerit talis, si tamen homicidium vel non præviderit, vel diligentiam debitam adhibuerit ad cavendum, non tenetur ad restitutionem : tenetur autem, si præviderit et non caverit. — 627.

2° Si læsus antè mortem omnia remiserit, ad nihil tenetur occisor; quia filiis non fit injuria in bonis, nisi quatenùs læduntur in Patre contrà ejus voluntatem; volenti enim non fit injuria, ergò, sicut per eum jus acquirunt, sic etiam id amittunt; etsi non rectè faciat Parens (a), si filii valdè egeant. *Salm.*, *Sanch.*, *etc.*

Nota tamen quòd factâ remissione injuriæ, non intelligitur facta remissio damnorum. — 630.

Quæritur 1° An impotens ad restituendum in uno genere bonorum, teneatur res-

(a) Licet non benè efficeret Pater in remittendo ea damna in filiorum præjudicium. — *H.* 86.

tituere in altero inferiori, putà, si quis hominem occidit, aut vulneravit, aut infamavit teneatur pecuniam dare, si nequeat aliter damnum compensare?

R. — Adest duplex *probabilis* sententia. — *Prima affirmat* cum *Soto.*, *Caj.*, *Syl.*, *etc.*, et pro hâc sententiâ videtur esse *D. Thom.* qui sic habet : « Cùm aliquis alicui abs» tulit membrum, debet ei compensare, vel in pecuniâ, vel in aliquo honore. » Idem dicit de restitutione famæ; *Ratio*, quia qui non potest totum damnum, tenetur saltem compensare partem, quam potest.

Secunda verò probabilior et communior sententia negat; eamque tenent *Less.*, *Lugo.*, *Laym.*, *Bonac*, *Sanch.*, *etc.* — Probatur 1° *Exodi* 21., v. 19. ubì dicitur quòd, convalescente vulnerato, *innocens erit qui percusserit, itâ tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat.* — Probatur 2° ratione, quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxtà æqualitatem damni illati, ubi autem restitutio facienda sit in genere diverso, nulla adest æqualitas, nec ulla erit unquàm compensatio damni; per quamcumque enim pecuniam damnum minimè reparabitur, neque in toto, neque in parte : et sic respondetur oppositæ sententiæ. Communiter tamen præfati Auctores monent, congruum esse, ut Confessarius imponat pœnitenti pro pœnitentiâ vel ex æquitate aliquid læso elargiendum. — 627.

Vel pro salute occisi injungat eleemosynas et Missas.

Nota 1° Etsi præcisè pro vitâ, membro, occisione non sit obligatio restituendi : per sententiam tamen judicis cogitur injurians satisfacere pro injuriâ.

2° Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, vel animal, tunc etiam pro vitâ et membris facienda est restitutio, quia horum pretio vita æstimatur; ac proindè tantùm debet restitui, quantì potuisset vendi; et pro mutilatione, vel cicatrice, quantò pluris venderetur.

3° Pro expensis funeris nihil restituitur, quia illæ aliquandò faciendæ tandem fuissent; nisi fortè occasione illatæ necis, v. g. extrà patriam, majores fieri oportuerit.

Quæritur 2° Quibus hæredibus teneatur homicida restituere damna?

R. — Certum est 1° quòd hæredibus necessariis, ut filiis, parentibus, et etiam uxori, restituendum est damnum et lucrum cessans, non tantùm illud, quod cessavit in vitâ occisi, sed etiam post ejus mortem, juxtà tempus, quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attentâ ætate, valetudine, etc. Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxtà spem. *D. Thom.*, *Sanch.*, *Nav.*, *etc.*

Certum est 2° quòd restituendum est hæredibus non necessariis omne debitum reale contractum cum defuncto antè ipsius obitum, nempè damnum ejus bonis irrogatum per occisionem, et lucrum quod amisit vulneratus tempore quo vixit : non autem lucrum quod cessavit à tempore mortis, cùm id non fuerit debitum reale cum defuncto contractum. — 631.

Quæritur 3° An homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis, vel aliis, bona quæ occisus illis probabiliter daret, si viveret?

R. — Tres sunt sententiæ. — *Prima universè affirmat*; quia illi, quamvìs jus non haberent ad talia bona, habent tamen jus ne vi impeditus fuisset defunctus quominùs ea ipsis elargiretur. Ità *Vasq.*, *Scot.*, *Az.*, *etc.*

Secunda dicit restitutionem deberi tantùm fratribus, præter parentes, uxorem, et filios.

Tertia et quidem probabilior, quam tenent *Bus.*, *Less.*, *Conc.*, *Salm.*, *Sot.*, *Lugo.*, *Bon.*, *etc.* docet nihil deberi aliis, nisi parentibus, filiis et conjugi, etiamsi homicida illorum damna prævideril. — 632.

Contrà autem dicunt *Salm.* cum *Caj.*, *Mol.*, *etc.* teneri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. Tunc enim occidens jàm opere injusto externo lædit illos, et ideò illum teneri eos indemnes præstare rectè dicunt *Concina; Tamb.*, *Less.*, *etc.* — 633.

Quæritur 4° An homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum ?

R. — Tres sunt sententiæ. — *Prima* dicit eum teneri, si homicida prævideril eorum damnum. Ità *Sanch.* et *Tap.*

Secunda dicit eum teneri, sive prævideril sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. *Mol.*, *Laym.*

Tertia autem *sententia* quam tenent *Tamb.*, *Less.*, *Soto*, *Salm.*, *etc.* docet eum non teneri ad restitutionem, etiamsi prævideril damnum, modò non intenderit, quia damnum illorum tunc evenit per accidens. Secùs, si damnum creditorum directè intendisset; sic *Tamb.*, *Viva*, et hoc rectè vocat *communiùs* et *probabiliùs Conc.* — 634.

Quæritur 5° An occidens *Caium*, putans se occidere *Titium*, teneatur ad restitutionem ?

R. — *Affirmat Bus.* — At *negant* alii, quia homicidium respectu *Caii* est merè casuale, et involuntarium. De hoc vide dicta post n. 625. *Quæri.* 6°, quæ ad idem coincidunt.

Quæritur 6° An tenearis restituere damnum alteri obveniens ex tuo homicidio, nempè, si illi crimen imputetur ?

R. — Dicit *Less.* quòd certè ad nihil teneris si non advertas ad damnum illi eventurum. — Sed si advertis, *Nav.*, *Sanch.*, *etc.* dicunt te teneri ad restitutionem; quia tunc fuisti causa efficax damni.

Probabiliùs tamen *negant* te teneri *Less.*, *Sot.*, *Lop.*, *etc.* — *Ratio*, quia non censetur alteri injuriosa actio illa, ex quâ provenit damnum non ex se, sed ex errore aliorum, licèt error prævideatur; modò tamen, ut benè limitat *Less* cum *Tamb.*, *Croix*, actio illa exterior non sit talis, ut ea ejusque circumstantiæ proximè influant moraliter ad imputationem in tertium, putà, ut dicunt *Viva*, *Tamb.*, *Croix*, si occidas indutus vestibus, vel armis *Pauli*, vel in domo, aut agro, aut cum famulis *Pauli*. Nisi, addunt tamen *Less.*, *etc.* quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc nemini infert injuriam, quamvìs peccare possit contrà caritatem, si tunc parùm ipsius intersit jure suo uti. — 635.

Quæritur 7° Sed quid, si non solùm advertas, sed etiam intendas ut homicidium tuum alteri imputetur ?

R. — *Lugo* cum *Caj.*, *Ang.*, *etc.* *affirmat* te tunc teneri ad restitutionem; quia licèt actio tua sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi efficit, ut sis causa moralis illius damni.

Verùm adhuc *probabiliùs* puto, nec etiam eo casu te teneri, ut docent *Less.*, *Sanch.*, *Tamb.*, *Croix*, *etc.* *Ratio*, quia semper ac actio ex se, vel ex suis circumstantiis, non sit proximè causans imputationem, intentio prava, juxtà *communiorem* sententiam, non efficit ut sit injustum illud opus, quod de se externè et graviter non est injustum, respectu tertii. — 636.

Quæritur 8° An teneatur ad restitutionem invasus, qui excedit moderamen inculpatæ tutulæ ?

R. — *Negant Sot.*, *Mol.*, *Sylv.*, *Angl.*, *etc.*; quia tunc invasor censetur cedere juri suo. — Attamen *Lugo*, *Croix*, *Sanch.*, *Nav.*, *Vasq.* et alii *communiter probabiliùs* putant eum teneri ad totum damnum; quia excedendo jàm gravem injuriam alteri infert, et invasor utiquè habet jus, ut à nemine ex privatâ auctoritate injustè occidatur. — 637.

Quæritur 9° An provocans occidens acceptantem teneatur ad restitutionem damni ?

R. — Censet *Suar.* quòd teneatur restituere damnum, quia provocatio fuit vera damni causa.

Sed probabiliùs (a) contradicunt *Lugo*, *Vasq.* et alii; quia licèt provocans peccet contrà caritatem, dùm autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contrà justitiam. — 638.

Quæritur 10° An in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem, debeat detrahi pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impedire debuisset?

R. — *Affirmant Mol.*, *etc.* — *Negant* verò *communiùs* DD. — Sed rationabiliter sententias conciliat *Bonac.* dicens, illud tantùm detrahendum, quòd præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemptione laboris. — 639.

Quæritur 11° Quandò Reus morte plectitur, an hæres ejus teneatur restituere damna causata per crimen?

R. — *Negant Scotus*, *etc.* — Sed *contrarium* est dicendum cum *Croix* et aliis *communiter*. Censet tamen *probabile Croix* excusari hæredem à restitutione, si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes præsumuntur condonare; nisi res adhuc extaret, vel nisi, *ait Lugo*, damnum esset valdè grave. — 705.

PONCTUM II

De injusto Damnificatore in bonis corporis, per stuprum, *sine, vel cum promissione matrimonii.*

I. De injusto damnificatore per *stuprum*, sine promissione matrimonii.

Si Virgo liberè consentiat, *commune* est deflorantem nihil teneri ei restituere. — Si verò quis vi, minis, aut fraudibus violet, hic tenetur tàm puellæ, quàm parentibus omnia damna reparare, honoris et fortunæ.

Undè :

1° Tenetur deflorator talem augere dotem, ut puella æquè benè nubat, ac, si violata non fuisset. Ità *communiter Lugo*, *Sanch.*, *Less.*, *Ronc.*, *Laym.*, *etc.* — Addunt *Salm.* teneri defloratorem etiam aliquid aliud dare puellæ prudentum arbitrio, propter mœrorem et periculum vexationis patiendæ à viro, si corrupta cognoscatur.

2° Satisfacit tamen strupator dotando, non tenetur enim eam ducere, si Matrimonium non promiserit; ut *Less.*, *Lugo*, *Salm.*, *etc.* — Verumtamen Judex benè potest eum obligare ad eam ducendam in pœnam sui criminis. *Salm.* — 641.

3° Quandò deflorator non potest alio modo damnum restaurare, tenetur eam ducere, ut *communiter* dicunt *Less.*, *Lugo*, *etc.* — Si autem ipse vellet eam ducere, at puella nuptias respueret, tenetur eam omninò dotare, ut rectè dicunt *Less.*, *Ronc.*, *Lugo*, *etc.* — 648.

4° Et idem dicendum etiam in dubio an puella fuerit priùs vel non ab alio corrupta, quia præsumitur ipsa integra, donec certò oppositum probetur.

5° Item, si vir rem habeat cum puellà clàm corruptà, vel cum viduà honestæ famæ, et ex suo injusto concubitu ipsæ famæ jacturam faciant. Secùs verò, si concubitus omninò occultus remaneret, tunc enim ad nihil teneretur. *Laym.*, *Ronc.*, *Salm. ex communi DD.*

Quæritur 1° Si virgo liberè consentiat, an teneatur in illo casu deflorator satisfacere injuriam parentibus puellæ?

R. — Adest duplex sententia *probabilis.* — *Prima negat;* et hanc tenent *Sanch.*, *Lugo*, *Suar.*, *etc.* *Ratio*, quia si ipsa puella cùm sit domina sui corporis, nullam irroget injuriam patri, si deflorationi consentiat, utens jure suo, tantò minùs irrogat deflorator. — Tantùm illa peccabit, et consequenter etiam violator contrà pie-

(a) *Probabiliter.* --- H. 89.

talem patri debitam, et etiam contrà obedientiam, si de tali crimine expressè prohibitionem à patre habuerit.

Secunda verò sententia affirmat; et hanc tenent *S. Antonin, Nav., Cordub., D. Thom., etc.* hæc secunda sententia docet tàm puellam quàm ejus violatorem dupliciter peccare, nempè contrà caritatem et justitiam, at teneri deflorantem restituere patri honorem ablatum per aliquod signum honorationis, veniæ petitione, aut alio simili; nisi præsumatur pater talem nolle satisfactionem.

Quæritur 2° An violator puellæ consentientis restituere teneatur parentibus damnum bonorum, ipsis obveniens propter dotem quam augere debent ad filiam in Matrimonio collocandam?

R. — Affirmant Azor., Cordub. et alii. Sed *communissimè negant Soto, Suar., Sanch., Less., Lugo, etc. — Ratio*, quia sicut puella, cùm possit liberè nuptias respuere, injuriam parentibus non facit, si ad illas minùs aptam se reddat, consentiendo in suam deflorationem, ità neque injuriam eis facit deflorator, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1° Si vir deindè facinus propalando puellam infamaverit; tunc enim ex justitiâ tenetur omne damnum ex infamatione proveniens, puellæ et parentibus resarcire, ut rectè advertunt *Laym., etc.*

Excipitur 2° Si deflorator sit valdè dives et puella pauper, tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licèt non promiserit, quia tunc censetur puella sub hâc spe, et ex quodam implicito pacto suæ deflorationi consensisse. *Salm., etc.* — Quamvìs *Dicast., etc.* dicant ad id teneri violatorem tantùm ex consilio et æquitate.

Excipitur 3° Si judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad pœnam, propter injuriam parentibus illatam; benè enim contrà ipsum competit parentibus actio pro injuriâ. *Lugo, Mol., etc.*

Cæterùm, loquendo de legibus, quæ in foro externo cogunt defloratorem ad puellam ducendam aut dotandam; eò quòd leges ordinariè præsumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, rectè dicunt *Salm.* ad ea non teneri in conscientiâ defloratorem, si puella reverà sponte consensit. Leges enim quæ fundantur in falsâ facti præsumptione, non obligant in conscientiâ, ut diximus *in Tract. de Legibus, n.* 99. — 641.

Quæritur 3° Quid, si virgo injustè violata posteà æquè benè nubat?

R. — Ad nihil teneri violatorem nisi antè Matrimonium, per sententiam vel pactum dos fuerit puellæ adjudicata; nam, aliàs nihil tenetur præstare: non pro violatione virginitatis, quæ irreparabilis est, nec pro damno, cùm nullum secutum sit. Ità *Nav., Less., Lugo, Laym.*, cum *Dicast., etc.* qui tamen advertunt quòd si mulier malè tractetur à viro ob cognitum defectum, tenetur stuprator damna mulieri compensare.

Quæritur 4° An qui precibus repetitis et importunis, vel muneribus aut promissis, virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere vel dotare?

R. — Negant communissimè Sanch., Less., Lugo., Salm., Vasq., etc. Ratio, quia preces illæ aut promissa non tollunt quòd virgo verè sponte consentiat, cùm possit facilè, ut decet, molestiam illam excutere.

Excipiunt 1° Præfati Auctores, si unà cum precibus junctæ sint minæ, aut metus reverentialis.

Excipiunt 2° Si preces essent adeò importunæ et frequentes, ut puella majus detrimentum putaret vexationem illam quàm virginitatis jacturam; tunc enim sollicitatio tàm importuna vi comparatur. Tametsi benè addunt *Salm.*, rarissimè id contingere, dùm femina de facili possit, conceptâ irâ vel aliter, à sollicitante se liberare.

Excipiunt 3° *Ronc.*, *Salm.*, *etc.* si vir incipiat tactibus et osculis vim puellæ inferre, etiamsi illa posteà liberè consentiat deflorari, quia per antecedentem illam violentiam vir constituit eam in proximo peccato consentiendi in copulam.

Excipiunt 4° *Ronc.*, *Salm.*, *etc.* Si vir nolit discedere, et virgo consentiat, quia aliàs timet infamari, si cum illo ab aliis sola reperiatur.

In his tamen et similibus casibus dicunt *Salm.* teneri violatorem tantùm ad partem, non verò ad omnem damnorum reparationem.

II. De injusto damnificatore per stuprum cum promissione vera aut ficta matrimonii.

Qui per fictam promissionem matrimonii copulam extorsit à virgine, tenetur eam ducere. Hæc est sententia *communis* omninò tenenda, quam docent *D. Thom.*, *Bus.*, *S. Antonin*, *Nav.*, *Sanch.*, *etc.*

Ratio prima est quia aliter, si deflorator virginem deceptam non ducat, nunquàm ei reddet æquale, nec damnum adæquandum reficiet. — *Ratio secunda*, quia in contractibus innominatis, *do ut des*, *facio ut facias*, quandò alter ex suâ parte implevit, tenetur alter implere ex justitiâ quamvìs fictè contraxerit. — 642.

Hæc verò sententia limitatur. 1° Nisi femina ex verbis aut aliis conjecturis facilè poterit advertere deceptionem promittentis. — 643.

2° Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimìs levis. *Bus.*, *Lugo*, *Sanch.*, *etc.*

Idem dicunt *Sanch.*, *S. Antonin*, *etc.*, si timeantur magna scandala, vel rixæ inter consanguineos contrahentium. Sed quoàd hoc punctum vide quæ dicemus de *Matrimonio*, *n.* 851. — 644.

3° Si vir feminam cognoverit, existimans eam esse virginem, sed corruptam invenerit. *Salm.*, *Sanch.*, *Spor.*, *Laym.* — Et sic dicendum putat *Sanch.* pro quocumque alio notabili errore viri.

In his tamen casibus putant *Sanch.*, *Spor.*, *Lugo*, teneri virum aliquid compensare feminæ ratione copulæ traditæ, nisi femina eum deceperit fingens se virginem, quia tunc una deceptio cum alterâ compensatur. Ità præfati Auctores.

Sed *probabiliùs* docent *Less.*, *Ronc.*, *Conc.*, in eo casu virum ad nihil teneri, nisi pactum præcessisset dandi aliquid; vel nisi ex copulâ illâ mulier infamiam contraxisset, nam aliàs pro damno violatæ honestatis *probabiliùs* nihil debetur, cùm tale damnum nullâ pecuniâ compensari possit, proùt diximus pariter de restitutione vitæ et famæ ablatæ. Vide dicta, n. 627. — Imò *probabiliter* ait *Elbel* quòd si puella ideò infametur, et à meliori connubio impediatur, quia ipsamet stuprum clàm passum manifestat, ad nihil tenetur stuprator; *ratio*, quia ipsamet sola tunc est causa sui damni.

4° Si vir antè copulam non ignoraverit feminam illam esse corruptam, tunc, si fuit corrupta extrà matrimonium, tenetur vir tantùm ad damna, non verò ad matrimonium, quia reverà matrimonium cum feminâ inhonestè corruptâ est longè majus, quàm copula exacta. — Secùs, si femina sit bonæ famæ, et fuerit corrupta ex matrimonio tunc *veriùs* dicendum virum semper teneri ad eam ducendam. — 646.

5° Si non stet per virum, quominùs matrimonium fiat, sed stet per puellam, quæ deflorationi consensit sub illâ factâ promissione; tunc enim vir ad nihil teneretur, etiamsi verè promisisset, ergò tantò magis, si fictè promiserit. *Sanch.* — Sed rectè excipit *Lugo* si stuprator se finxerit melioris, vel æqualis conditionis feminæ, cùm fuerit inferior, quia tunc obligatur ad eam dotandam. — Item si non stat per puellam, sed per ejus parentes, *veriùs* mihi videtur tenendum virum fictè promittentem teneri damnum compensare. — 647.

Quæritur 1° An vir habens solos tactus cum virgine, teneatur ad nuptias fictè promissas?

R. — *Negativè*, quia soli tactus non afferunt tantam injuriam quæ proportionem habeat cum onere ducendi, nec sunt tanti ponderis, ut non ingerant mulieri suspicionem fictionis; modò mulier non sit nobilis, aut honesta, aut modò vir non requisiverit nisi solos tactus, cum nuptiarum promissione, et propter illos jàm patefactos, aut saltem, familiaritate divulgatâ, puella remaneat infamiâ notata. — 643.

Quæritur 2° An teneatur stuprator ad nuptias fictè promissas, si ipse notabiliter excedat in nobilitate vel divitis conditionem mulieris, et illa jàm noverit disparitatem?

R. — *Pal.*, *Pontius*, *Croix*, *Laym.*, *etc.*, tenent non sufficere solam inæqualitatem ad liberandum virum à matrimonio promisso, sed insuper requiri ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere, cùm non rarò viri feminas dispares ducant.

Sed *valdè probabiliter* eum excusant *Salm.*, *Lugo*, *Sanch.*, *S. Antonin*, *etc.* *Ratio*, quia ipsa disparitas conditionis de se ingerit motivum, ad prudenter dubitandum de veritate promissionis.

Quanta autem debet esse hæc disparitas ad liberandum virum à matrimonio; *Lessius* requirit ut vir sit longè nobilior, nempè, si sit filius comitis, et mulier sit filia fabri; sed *Sanch.* cum *S. Antonin* et *Nav.* ait multò minorem disparitatem sufficere, nempè, si nobilis ducere debeat filiam agricolæ, vel si ipse sit notabiliter opulentior.

Quæritur 3° An deflorator eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omninò disparitatem ignoraverit?

R. — *Affirmant probabiliter Less.*, *etc.* — At *valdè* adhuc *probabiliter negant Lugo*, *Sanch.*, *etc.* *Ratio*, quia deflorator non obligatur nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ.

Si igitur vir multò melioris conditionis illam eo casu sibi matrimonio copularet, redderet plùs quàm æquale injuriæ illatæ, dùm redderet id quod illa nec petiit, nec petere intendit; ideò non tenetur eam ducere, sed sufficit si damnum reparet, eam dotando vel de nuptiis providendo.

Quæritur 4° Utrùm casu quo mulier ob disparitatem cognitam, vel ob alias conjecturas potuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum?

R. — *Affirmant Sot.*, *Nav.*, *etc.*; quia ipse jàm injustè puellam defloravit. — Sed *probabiliùs negant Less.*, *Lugo*, *Sanch.*, cum *S. Antonin*, *Sylv.*, *etc.* *Ratio*, quia quandò puella deceptionem jàm percepit, ut prudenter percipere debuit, tunc rectè præsumitur liberè consensisse. — 643.

Quæritur 5° An vir habens votum castitatis, vel Religionis, teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem matrimonii?

R. — Si votum emissum fuerit post promissionem, *commune* est Doctorum teneri virum ad conjugium, quia tunc votum est nullum, cùm factum fuerit in injuriam puellæ.

Si autem votum emissum fuerit antè promissionem, *prima sententia negat* eum teneri. Ità *Laym.*, *Nav.*, *Salm.*, *etc.* — *Secunda* verò *sententia probabilior*, quam tenent *Less.*, *Sanch.*, *Lugo*, *etc.*, docet talem stupratorem omninò teneri ad matrimonium. *Ratio* quia, ut diximus, damnum deflorationis nunquàm adæquatè reparatur nisi per solum conjugium.

Nec obstat votum emissum, quo vigente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. Nam respondet *Lugo communem* esse sententiam, quòd debita onerosa semper sint præferenda debitis, quæ obligationem trahunt ex li-

berâ voluntate hominis proùt sunt vota. Ità *communiter* docent *Less.*, *Mol.*, *Bon.*, *Lugo*, *etc.*

Sed *dices* : Si hoc esset, ergò posset deflorator sine dispensatione matrimonium contrahere ?

R. — Non desunt AA. qui dicunt eum posse, ut *Less.*, *Spor.*, *etc.* — Sed præterea dico cum *Lugo* quòd licèt talis vir nequisset matrimonium promittere, poterat tamen promittere se impetraturum dispensationem, et ad hoc stuprator jàm se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii ; undè tenetur ipse dispensationem impetrare.

Hæc secunda sententia mihi *certò et longè probabilior* videtur. — An autem prima sententia sit *probabilis*; ego ipsam *nec probabilem nec improbabilem* dicere audeo. — 649.

Quæritur 7° Ad quid teneatur qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam ?

R. — Duo casus in hoc sunt distinguendi. — Primus casus est, si vir promiserit matrimonium expressè sub pacto impetrandi dispensationem; et tunc, quandò impedimentum est tale, ut in eo pontifex nunquàm vel rarò soleat dispensare, proùt inter consanguineos in 1 vel 2 gradu transverso, utique promissio erit omninò invalida, atque ideò non erit alia obligatio, quàm resarciendi damna. Quandò verò impedimentum est tale in quo *Papa* dispensare soleat, alii dicunt promissionem matrimonii esse invalidam. — Alii tamen *communiùs* et *veriùs* docent talem promissionem satis obligare.

Secundus casus est, si promissio matrimonii sit absoluta, nullâ factâ mentione dispensationis; tunc dicit *Sanch.* cum *Cov.*, *etc.* promissionem esse omninò nullam, utpotè de re bonis moribus adversâ. — Sed *veriùs* adhuc puto cum *Lugo.*, *Croix*, *Tamb.*, *etc.* promissionem esse validam, si impedimentum promittenti jàm notum fuerit, quia conditio de dispensatione impetrandâ subintelligitur.

Quæritur 8° Sed quid, si stuprator fictè promisit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem?

R. — Rectè distinguit *Lugo* : Si mulier prudenter advertere potuerit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur, quia tunc ipsa sponte decipi voluit. — Secùs, si mulier non potuerit advertere; quia tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, et consequenter ad dispensationem impetrandam.

Quæritur 9° At, quid, si deflorator fictè, sed absolutè conjugium promisisset consanguineæ, non advertens ad impedimentum?

R. — Si ipse culpabiliter non advertit, tenetur pariter ad matrimonium, quia jàm fraudulenter egit. — Si verò inculpabiliter, tunc dico quòd, quandò dispensatio non potest obtineri sine gravi incommodo, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc præcisè non se obligavit, stante ignorantiâ inculpabili impedimenti ; sed benè tenetur ad damnum compensandum ratione deflorationis extortæ; et si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, proùt tenetur quisque injustus deflorator. Ità *Lugo.*, *et Tamb.* — Si autem dispensatio facilè impetrari potest, et sine gravi incommodo, tunc dico omninò teneri vir ad matrimonium. — 650.

PUNCTUM III.

De injusto Damnificatore in bonis corporis per Adulterium.

Cùm ex adulterio damnificari possint conjux alter, et proles legitimæ circà sustentationem, hæreditatem etc., patet quòd uterque adulterans, natâ eis prole, debeant, cùm id damnum causent, eatenùs restituere quatenùs possunt sine detrimento altioris boni, et causatione majoris mali. *Est communis.* — 651.

Undè :

1° Adulter tenetur restituere omnia damna, scilicet hæreditatem relictam à viro adulterinæ proli, et alimenta ab eo data puero à tertio ætatis anno. Nam usquè ad tertium annum mater tenetur eum lactare. Dico *lactare*, nam ad alias expensas tenetur pater. Si verò mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactandum, ut dicunt *Salm.* cum *communi*; nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater. — 655.

2° Adultera debet, si potest, damnum compensare, v. g. 1° diligentiùs administrando rem familiarem. 2° De cultu corporis detrahendo. 3° Si habeat bona propria, plùs legitimis, quàm spurio relinquendo. 4° Eum inducendo ut, relictâ hæreditate, vel ejus parte, amplectatur statum Ecclesiasticum, vel Religiosum, si idoneus sit etc. — 652.

Quæritur 1° An adultera teneatur se prodere, si sciat prolem non esse legitimam, ad evitandum detrimentum mariti et filiorum legitimorum?

R. — *Affirmant Adrian. Palud.* — Sed *negant Sotus* et alii, nisi ingens sit damnum, nempè Regni, Principatûs et similis. — Alii verò, ut *Caj.*, *Less.*, *Sot.*, *Vasq.*, *etc.* *negant* ullo casu teneri matrem se infamare.

Ultima tamen sententia *vera et satis communis*, quam omninò sequendam puto, ut tenent *Lugo, Soto, Cov.*, *Mol.*, *Tol.*, *etc.* distinguit : Si damnum famæ multùm præponderet damno mariti et filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire : secùs verò, si infamia non sit tanta.

Hinc, *infertur* matrem teneri se prodere in sequentibus casibus :

1 Si ipsa sit perditæ famæ. — Et quòd de feminâ malæ famæ dictum est, dicunt *Lugo*, et *Less.* de feminâ vili; modò, addit *Lugo*, sit adeò abjecta ut non esset longè magìs æstimabilis fama sua, quàm damnum aliis inferendum.

II. Si alioquin timeatur publicum damnum, nempè, si spurius sit perditis moribus imbutus, et succedere debeat Regno, vel Principatui.

III. Si mater se manifestando filio spurio, verò similiter speraret filium ei crediturum bonisque cessurum, et non timeretur ulteriùs magna infamia, aut vexatio matris, ut docent *Lugo.*, *Ronc.*, *S. Antonin*, *Less.*, *etc.*

IV. Si mater posset damnum vitare, se manifestando soli marito ; sed benè aiunt *Lugo* et *Spor.* raró ad hoc teneri uxorem eò quòd raró ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem. — 653.

Quæritur 2° An eo casu teneatur spurius credere matri?

R. — *Affirmant Conc.*, *Tamb.*, *Vasq.*, *etc.* si mater sit fide dignissima, spectatis circumstantiis, nempè amore in filium, et suâ præsenti probitate, putà si tunc pœnitentem vitam ducat, sacramenta frequentet, aut si sit in articulo mortis, et suum dictum juramento firmet.

Sed *communissimè* et *probabiliùs* filius non tenetur credere matri, etiamsi juramento id asserat. Ità *Lugo, Salm.*, *etc.* — Id probatur 1° quia filius est in possessione legitimitatis, cui cedere non tenetur, nisi convincatur esse adulterinus, vel illegitimus. — Probatur 2° quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo.

Secùs tamen dicendum, ut benè aiunt *Lugo, Holz.*, *Ronc.*, *Spor.*, *etc.* si adsint indicia ità vehementia ut filius in foro externo tamquàm spurius condemnaretur, v. g. si mater clarè ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis. — 654.

Quæritur 3° An si adulteri sint divites, et exponant prolem hospitalibus, teneantur reddere illis expensas factas pro nutriendâ prole?

R. — *Affirmat prima sententia.* — *Ratio* quia hæc pia opera unicè pro pauperibus sunt instituta. Ità *Salm.*, *Mol.*, *Less.*, *Sanch.*, *etc.*

Negat verò secunda sententia quam tenent *Henr., etc.* — Eamdemque sententiam docet *Laym.* si hospitale sit opulentum; secùs si pauper.

Sed universè præfatam sententiam ego puto *probabiliorem*; *Ratio* quia hujusmodi hospitalia non solùm sunt instituta ad subveniendum pauperibus, sed etiam divitibus in infamiæ periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum, vel prolem necare, ne infamentur; et huic malo intendunt hospitalia occurrere.

Imò, dico ista potiùs, quàm pauperibus, erecta esse pro pueris spuriis, ad eos liberandos à discrimine mortis æternæ, et temporalis, quam facilè subirent ob infamiæ timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent. — 656.

Quæritur 4° Ad quid teneatur adulter, si dubium sit an proles sit sua, vel mariti?

R. — *Communis* sententia excusat ab omni restitutione adulterum, modò non sit certus prolem esse suam; *Ratio,* tùm quia possidet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tùm quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubià. Ità *Tour., Elbel., Soto, Nav., Spor., etc.* — 657.

Quæritur 5° Sed quid, si dubium sit inter duos adulterinos, cujus sit proles?

R. — Propter eamdem rationem idem tenent valere *Sanch., Zach., Az., Less., Bon., Salm., etc.* — Quæ utique sententia, spectatà ratione, et absolutè loquendo, *probabilior* est. Nemo enim tenetur ad damnum, nisi certò moraliter constet ipsum fuisse causam damni, ut probavimus suprà ex n. 562.

Secùs est de secundo adultero, qui sciens adulterium factum ab altero, cum adulterà rem habet, advertens suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis ne possint à primo adulterio exigi alimenta; vel si plures adulteri ex communi consilio adulterium patrarent. — Sed ut secundus teneatur, requiritur ut ipse advertat ad illud damnum quod evenire potest ex suo adulterio; et quia rarissima erit hæc advertentia, rarissima etiam erit hæc obligatio adulteri. Et ità mecum sentit *Elbel.* — 658.

Quæritur 6° An adulter certus de prole teneatur ad damna, si ipse non fuerit causa suppositionis, scilicet, si ipse non induxerit mulierem, ut supponeret viro suo prolem uti filium suum, sed negativè se habuerit?

R. — Tres sunt sententiæ. — *Prima* docet teneri eum semper ad omnia damna. — *Secunda* verò excusat adulterum. — *Tertia* distinguit et dicit quoàd alimenta teneri patrem illa subministrare; quia pater tenetur de se alere filium. Quoàd hæreditatem verò proli relictam, dicit eum non teneri.

Sed *longè probabilior* mihi est prima sententia. *Ratio*, quia, licet adulter tantùm permittat filium suum supponi, tamen filium procreando est causa proxima et directè moralis omnium damnorum, cùm in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est indè moraliter impossibile prolem è domo ejicere propter infamiam quam subiret. Ità *Less., Conc., Croix, Elbel., Lugo, etc.*

Secùs autem dicendum, ait *Lugo*, cum *Vasq.*, si adultera sine suà infamià, et periculo suppositionis possit prolem extrà domum tenere et alere. — 659.

§ II. — De Injusto Damnificatore in bonis famæ.

Juxtà dicta, si restitui non possint bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio faciendi ex bonis diversi ordinis. Vide dicta, n. 627.

Undè :

1° Pro famà, restituenda est fama : cùm id non potes, non teneris ad pecuniam, et bona fortunæ, nisi per sententiam à judice cogaris sic satisfacere.

2° Si tamen, lædendo famam, in bonis etiam fortunæ alteri damnum allatum esset,

constat ex suprà dictis quid faciendum sit. De læsione famæ, vide insuper n. 1000. — 660.

§ III. — De Injusto Damnificatore in bonis spiritualibus.

Quod superiùs dictum est de famæ injusto damnificatore, dicendum pariter de injusto damnificatore in bonis spiritualibus. *Undè* :

1° Si quis alterum induxit ad peccatum suasione, vel exemplo suo, tenetur quidem ex caritate, quoàd potest, eum revocare ad meliorem statum, sed non ex justitiâ. *Less.*, *Laym.*

2° Si quis autem induxit fraude, dolo, injusto metu, etc., tenetur ad id ex justitiâ; quia, quisque habet jus ne injustè lædatur in bonis spiritualibus. Undè, si lædatur, debet id spirituale restitui, si possit. *Croix* putat injustum damnificatorem tunc teneri *probabiliter* ex justitiâ cooperari ut alter convertatur; sed non negat oppositum esse etiam *probabile*. — 661.

3° Si quis aliquem etiam Novitium abduxit ab ingressu religionis, tamen sine vi et fraude, etsi graviter peccarit id irrationabiliter faciendo, ac proindè teneatur ei rursùs suadere ingressum ex caritate; non tamen ex justitiâ vel illi, vel religioni tenetur, quæ nullum adhuc in eum jus acquisivit.

4° Si quis Religiosum ad apostasiam induxerit, suasione, aliâve cooperatione, obligatur ex justitiâ Religioni ad restitutionem, non quidem ut ipse loco alterius ingrediatur; sed ut suadeat alteri, quoàd potest, reditum, et compenset monasterio commoda quæ ex hæreditate, bonis, vel industriâ alterius expectabantur.

5° Qui per vim, fraudem, aut metum gravem impedit, vel avertit aliquem à Religione, graviter peccat contrà justitiam. — *Probabiliùs* autem est quòd is qui hunc impedit, non teneatur alium adducere ad Religionem. Tenetur tamen reparare damna ob id Monasterio provenientia, ut *communiter docent DD.* et hoc dicendum *probabiliùs*, etiamsi ille aversus simplex esset Novitius. *Lugo*, *etc.* — 662.

De restitutione faciendâ ob omissionem Officii divini, vide in *opere*. — 663.

ARTICULUS IV.

De Cooperatoribus.

Tenentur ad restitutionem omnes illi qui quoquo modo sunt causa influens et efficax damni secuti: ac qui ex officio et obligatione justitiæ obligati cavere damnum, non caverunt. Ità *communiter DD.* — Undè concludunt teneri ad restitutionem comprehensos sequentibus versibus :

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

I. *Jussio.*

Tenetur ad restitutionem mandans, sive expressè mandet, sive tacitè, dicto nimirùm vel facto, ex quo, v. g. famulus colligat, hero gratum fore, si faciat, non autem tenetur, qui ratum tantùm habet opus suo nomine factum; uti nec mandans, si antè executionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat; quia tunc non est vera causa. *Mol.*, *Less.*, *etc.*

II. *Consilium.*

Consulens, aut precibus, ac promissionibus ad damnificationem inducens, tenetur ad restitutionem. — 558.

Quæritur 1° An consilium dans, si posteà revocet illud, teneatur ad restitutionem damni post revocationem secuti?

R. — *Prima sententia* quam tenent *Habert.*, *Less.*, *Lugo.*, *etc.*, cum *Tol.*, *Laym.* et aliis *communissimè*, distinguit: si consulens dederit simplex consilium, vel falsum, vel modo auctoritativo, tunc consilium revocando, vel falsitatem ostendendo, excusatur à restitutione; secùs, si insinuarit motivum, sive modum inferendi damnum. *Ratio*, quia adhuc revocato consilio, hæc pergunt semper movere.

Secunda autem *sententia*, quam tenent *Concina.*, *Salm.*, *Az.*, *S. Antonin.*, etc., excusat à restitutione, semper ac consulens conetur posteà meliori modo, quo potest, damnum dissuadere, saltem adducendo rationem salutis æternæ, quæ debet Christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis.

Hanc secundam sententiam *satis probabilem*, sed primam *probabiliorem* censeo. — Rectè verò notant *Salm.*, *etc.* quòd si consulens nequeat avertere executorem à damno inferendo, tenetur ex justitià monere lædendum, ut sibi caveat. — 559.

Quæritur 2° Secuto damno ex consilio, quisnam primò teneatur ad restitutionem?

R. — Cum *Croix.*, *Lugo* et *Less.*, si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primò teneri. Secùs, si soli executori. — Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro ratà; et idem puto, si ex damno illato, neutri utile evenerit. — In defectu autem alterius, tenetur ille in solidum. — 560.

Quæritur 3° An teneatur qui consilium dedit, restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset?

R. — Cum *Vivâ*, *Less.*, *Mol.*, *Vasq. et communi*, quòd si executor de se erat determinatus ad damnificationem, tunc suasor ad nihil tenetur. *Ratio*, quia, ubi intercesserit tantùm injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis, ut benè advertit doctus *Holzm.* cum *Elbel.* — Secùs autem rectè ait *Viva*, si executor etiam à consilio motus fuerit, quia tunc verè est efficax concausa damni. — 561.

Quæritur 4° Utrùm in dubio, an tuum consilium sive mandatum, consensus, recursus, palpatio, taciturnitas, etc., fuerit causa damni, aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem?

R. — *Prima sententia valdè probabilis affirmat*, eamque tenent *Habert*, *Lugo*, *Sanch.*, *etc. Ratio* I, quia in tali dubio possidet delictum pravi consilii. — *Ratio* II, quia pro eo stat possessio, pro quo stat præsumptio; non præsumitur autem executor damnum intulisse sine consilio, quia nemo præsumitur malus.

Excipiunt tamen *Sanch.* et *Ronc.*; nisi adsint aliæ conjecturæ quæ contrarium suadeant, quia, ut ait *Sanch.*, homicida erat acer inimicus occisi, vel necem jàm minatus fuerat, et similia; item, si executor fide dignus, affirmaret se non esse impulsum à consilio, ut dicunt idem *Sanch.*, *Habert.* et *Mazz.*

Secunda verò *sententia satis etiam probabilis*, *negat* in tali dubio obligationem esse restitutionis. Ità cum *Bus.*, *Less.*, *Nav.*, *Sylvest.* et hanc videtur tenere *D. Thom.* — *Ratio* hujus sententiæ est illa regula generalis, quòd nemo obligatur ad restitutionem, nisi omninò de tali obligatione constet, nempè quòd ipse fuerit vera causa damni.

Concina addit *tertiam sententiam* dicens, quòd in tali dubio, consiliator teneatur restituere tantùm pro ratà dubii. — Sed huic obstat, quòd vel certò possidet consilium; et tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certò possidet consilium; et tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possedentis bona sua: quod in materià justitiæ certum esse omnes docent, ut vidimus, n. 547.

Certum autem mihi est, quòd si tu pravo consilio reverà movisti aliquem ad damnum inferendum, teneris ad restitutionem, etiamsi certè alter non defuisset, qui idem illi persuasisset. Et ità *Concina* cum *communi*.

Commune etiam est inter *DD.* in dubio an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem teneri. — 562.

Quæritur 5° Quid, si alter jàm sit determinatus ad damnum, v. g. ad occidendum, et tu suadeas tantùm modum, nempè, ut occidat veneno, non gladio; in illo, non in alio loco, vel tempore?

R. — Adest duplex sententia *probabilis.* — *Prima* dicit te teneri ad restitutionem, quia suadendo modum, concurris ad substantiam damni; suadendo verò ut damnum citiùs inferatur, totius es causa damni, cùm alter per illud tempus potuisset animum mutare. *Caj.*, *Viva.*, *Mol.*, *etc.*

Secunda sententia te absolutè excusat à restitutione, modò certum sit, alterum suum pravum animum non mutaturum. Ità *Lugo.*, *Laym*, , *Less.*, *Spor.*, *etc. Ratio,* quia consulens tunc non est causa efficax mali quoàd substantiam damni; et hæc est mihi *probabilior.*

Sic pariter *Holz.*, *Laym.*, *S. Antonin*, *Ant.*, *Sylv.*, *etc. probabilissimè* excusant à restitutione eum, qui materialiter cooperatur ad damnum domini, quandò scilicet alter, sine suâ cooperatione, adhuc certè damnum intulisset, v. g. si quis teneat scalam ei, qui etiam ascenderet sine suo auxilio. — 563.

Quæritur 6° An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantiâ, sed cum culpâ gravi?

R. — *Cum Viva* distinguendo : Si consilium dans, ex suo statu, v. g. Advocati, aut Confessarii existimatur peritus, tenetur : quia tunc verè decipit. — Contrà tamen, si noscatur ut rudis; quia tunc damni illatio magìs imputatur ei, qui imprudenter sequitur ejus consilium, nisi cum consilio adfuerit etiam dolus, sive intentio damnificandi. Hoc tamen procedit, quandò agitur de damno solius petentis consilium : nam secùs dicendum si agatur de damno tertii.

Notandum autem, quòd dans consilium noxium, tenetur demùm posteà facere quantùm potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egerit. Eodem modo, ac qui sine culpâ gravi ignem accenderit in domo alienâ, tenetur ex justitiâ impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex suâ actione alter lædatur. *Viva.*, *Sanch.*, *Less.*, *et communi.* — 564.

Quæritur 7° An parato inferre majus damnum, possit suaderi minùs, adversùs eamdem personam, v. g. volenti occidere aliquem, suaderi ut solùm percutiat?

R. — *Affirmant Sanch.*, *Bon.*, *Bus.* cum *communiori.* — Dixi *adversùs eamdem personam;* quia adversùs aliam in particulari nequit suaderi damnum quantumcumque minus. Ità *Viva* cum *communi.*

Addit *Viva*, quòd solùm in genere potest suaderi illi, ut potiùs minus malum faciat; vel etiam suaderi minus malum esse furari à *Petro* divite, quàm à *Paulo* paupere. Imò, concedit posse dici illi, qui vult furari à *Titio*, ut furetur ab alio in genere; quia sic avertitur ab illo furto, et nulli è converso in particulari fit injuria. Sed huic ego non acquiesco cum *Spor.*; quia sic jàm suadetur damnum alterius

Concedit idem *Viva*, volenti furari à *Petro* aliquid, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suaderi ut subripiat aliquantulùm à *Paulo* ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus. — 565.

Nota. Si tu precibus vel consilio impedias *Titium*, ne ipse reparet damnum *Caii*, peccas contrà caritatem, sicut peccaret *Titius*, si malitiosè permitteret damnum illud, non verò contrà justitiam; undè non teneris ad restitutionem(*a*). — Secùs dicendum, si impedis vi vel fraude — 572.

III. *Consensus.*

(*a*) Modò non tenearis ex justitiâ illud damnum impedire. — H. 58.

Tenetur ad restitutionem qui suo consensu, calculo, vel suffragio est causa efficax damni. *Less.*, *etc.* Ideòque ultimi, qui unicum dant suffragium, peccant, sed non tenentur ad restitutionem, cùm non sint causa damni, nisi ex condicto egerint.

Quæritur utrùm, si quis dubitat an suum suffragium fuerit ex prioribus et necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem?

R. — Adest triplex sententia. — *Prima* dicit eum ad nihil teneri, quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis.

Secunda docet omnes teneri ad restitutionem in solidum, quia omnes isti fuerunt concausæ totius damni.

Tertia tamen *vera sententia* tenet singulos teneri pro ratâ ad totum damnum reparandum (*a*) *Ratio*, cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est quia hìc dubium intervenit, an quisque illorum fuerit, vel non, causa damni; èt in tali dubio nemo tenetur ad restitutionem certam. *Ratio* autem, quòd singuli teneantur pro ratâ, est, quia quisque saltem suo suffragio deterioravit jus, quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis suffragium præbentibus. *Lugo.*, *Spor.*, *Mol.*

Notandum autem cum *Conc.* quòd si ille qui debet ferre ultimo loco suffragium, prævideat alios se revocaturos, tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. — In dubio autem, dicit hic Auctor non præsumi alios non mutaturos consilium. Consentio, si alii inculpabiliter erraverint: secùs, si culpabiliter, quia tunc possidet prava eorum voluntas. — 566.

IV. *Palpo.*

Tenetur ad restitutionem palpo, aut qui laude, adulatione, vel exprobratione ignaviæ, aliterve alium ad damnum inferendum excitat, animat, dummodò judicet sic ad damnum influere, licèt non intendat. — 567.

V. *Recursus.*

Tenetur ad restitutionem qui inferenti damnum præbet recursum, illum receptat, illius furta, aut instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas fovet, etc. Hi enim omnes, utì et is, cui res furtivæ traditæ sunt in custodiam, tenentur, non manifestato fure, restituere domino.

Qui verò, post delictum, ipsum reum juvat ad fugiendum, non concurrendo ad delictum, non tenetur restituere, modò non det illi spem refugii in posterùm: tùm, quia non est causa damni; tùm, quia Reo licet fugere, ut infrà dicetur in *Tract. de Præcep. part.*, *n.* 280.

Nec tenetur restituere qui receptat furta, vel furem, non quà furem, sed quà amicum, cognatum: vel ratione officii, utì stabularius, etsi recipiat furem antè delictum. *Conc.*, *Salm. ex communi.* — Hoc tamen intelligendum, modò, ut diximus, non influat in furta futura, ut benè advertit *Croix.* — 568.

Quæritur 1° Utrùm emptor rei furtivæ possit illam furi restituere ad recuperandum pretium?

R. — *Prima sententia* tenet quòd possit, quia in hoc non infert domino damnum, cùm reponat rem in eumdem statum, in quo erat. Ità *S. Antonin*, *Lugo.*, *Nav.*, *Sylv.*, *etc.*

Secunda autem *sententia* quam tenent *Caj.*, *Conc.*, *Mol.*, *Laym.*, *etc.*, dicit teneri emptorem rem domino restituere; quia res erepta è manu furis, jàm adepta est meliorem statum, et ideò si furi jam redderet, illam in deteriorem statum dejiceret, et sic injuriam domino irrogaret.

(*a*) Vera sententia est, et quòd quilibet tenetur tunc pro suâ ratâ ad damnum reparandum; et si alii non restituunt, teneris ad totum. — H. 50.

Hæc sententia est quidem *multùm probabilis*, sed *non minùs probabilis, et fortè probabilior* est prima : et valdè me urgent hæ duæ rationes quas subdo. *Prima Ratio* quia non teneris rem domino servare cum tuo damno. *Secunda Ratio*, quia cùm quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa, quæ per se est necessaria, et directa ad suum damnum recuperandum, licèt indirectè et per accidens damnum alteri eveniat. — Advertendum tamen hanc sententiam tunc tantùm posse habere locum, quandò emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quàm restituendo rem latroni. — 569.

Quæritur 2° An possit rem furi restituere emptor malæ fidei?

R. — *Negant hoc communiùs DD.* — Sed adhuc *affirmat Holz.* cum *Elbel.*, *Tol.*, *Sylv.*, *etc.* et hanc sententiam non immeritò *Bus.* putat *absolutè probabilem*; imò *Lugo* dicit fortè *probabiliorem. Ratio*, quia, licèt iste peccaverit, rem malà fide emendo, attamen post emptionem, habet jus æquè ac emptor bonæ fidei ad contractum rescindendum, rem furi reddendo, ut suprà probatum est. — 570.

VI. *Participans.*

Participans dupliciter intelligi potest, nempè in re furatâ, et in actione furti.

Participans, *in re furatâ*, tenetur quidem restituere, quantùm de illâ ad ipsum pervenit. Quoàd participantem verò *in actione furti*, videndum an ipse concurrat ad totum damnum, vel ad partem juxtà dicenda, *n.* 579.

Quæritur 1° Utrùm, si participatio est *in actione furti*, excusetur à culpâ et à restitutione ille, qui cooperatur aliquo modo ad illationem damni, ob metum gravis detrimenti?

R. — *Prima sententia* inter Recentiores *communissima*, quam tenent *Salm.*, *Spor.*, *etc.* distinguit : si actiones cooperantis remotè concurrant ad furtum, ut esset scalam tenere furi ascendenti, tradere ipsi claves, sive instrumenta ad reserandam arcam; tunc cooperans ob metum mortis, vel alterius gravis mali, excusatur tàm à restitutione quàm à culpâ; quia istæ sunt actiones per se indifferentes, neque lædunt dominum, nisi ex malitiâ furis. — Secùs, si actiones sint proximè influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, peccora è stabulo abjicere, et similia; tunc cooperans non excusatur neque à culpâ, neque à restitutione. *Ratio*, quia actiones hæ, utpotè intrinsecè malæ, non possunt ob quemcumque metum excusari. Ità AA. citati.

Secunda verò sententia quam tenent *Bus.*, *Sanch.*, *Less.* censet ejusmodi participantem non peccare, si ob metum magni detrimenti præfatas actiones præstat.

Ego autem in hoc dubio, sic dico : peccatum hoc cooperantis considerari potest, vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis..

Respectu domini, dico quòd si tu solùm times damnum facultatum, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem; nisi id facias animo compensandi, ut aiunt *Bon.*, *Viva.*, *Less.*, *etc.* Si autem times malum superioris ordinis, quàm bonorum, nempè mortem, aut mutilationem membri, vel gravem infamiam; tunc poteris sine peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius, ut dicit etiam *Tournely*; quia tunc dominus tenetur consentire, ut adhuc cum jacturâ suorum bonorum, tu vitæ, aut honori tuo consulas, aliàs esset irrationabiliter invitus.

Respectu verò ad peccatum furis, secundam sententiam *probabiliorem* censeo. *Ratio*, quia omnes præfatæ actiones, tàm primi, quàm secundi ordinis, sunt reverà indifferentes, cùm juxtà finem quo fiunt, vel licitæ, vel illicitæ esse possint. Si enim tu præstas illas cum pravo fine nocendi Domino, certè erunt tibi illicitæ; si verò præstas ad damnum tuum in vitâ, vel honore præcavendum, tunc licitæ tibi erunt; et quòd fur illis abutatur ad suam pravam voluntatem exequendam, hoc per accidens se habet, tuque solùm materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quòd ex justâ causâ licitè permittis.

Nec verum est, quòd formaliter tunc concurris ad peccatum furis; nam, hoc esset, si positivè tu influeres in ejus malam voluntatem; quandò autem tantùm actiones illas præstas, quibus fur posteà abutitur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis, juxtà ea quæ fusiùs diximus *in Tract. de Virtut. theolog.*, *n.* 63.

Et quòd actiones illæ non sint formaliter influentes in peccatum furis, nec intrinsecè malæ, ut Adversarii autumant, mihi videtur indubitabile; nam, aliàs, si fur te cogeret ad arcam tuam confringendam ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sine peccato hoc facere, quia formaliter cooperares ad illius peccatum. Sed hoc quis sanæ mentis asserere audebit?

Quæritur 2° An talis cooperans teneatur ad restitutionem?

℟ — *Affirmant* omnes AA. pro primâ sententiâ citati. — Sed, spectatâ ratione intrinsecâ, mihi *probabiliùs* videtur eum neque peccare, neque ad restitutionem teneri.

Hæc quæstio pendere videtur ab aliâ relatâ n. 500, scilicet, an surripiens bona alterius in extremâ necessitate, illâ cessante, teneatur ad restitutionem? Ibi diximus *veram* sententiam esse quòd tenetur si spe non fuerit pauper; quia, cùm possit ex proprio sibi subvenire, accipiendo aliena, quandò non potest accipere proprium quod alibi habet, tunc evaderet ditior, et propterea tenetur. Secùs, si pauper fuerit re et spe. Atque sic videretur dicendum in præsenti casu, nempè, quòd participans, si metu mortis, vel gravis infamiæ ad alienum damnum concurrat, tunc tantùm eximatur à restitutione, quandò tempore cooperationis erat absolutè pauper, non solùm re, sed etiam spe.

Sed hic, eâdem, ut suprà, distinctione utens, sentio quòd si participans adjuvat furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu teneatur ad restitutionem; quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. — Secùs puto, si is furem adjuvaret coactus metu mortis, vel gravis infamiæ : *Ratio*, quia tunc iste non teneatur ad restitutionem, neque ex re acceptâ, neque ex injustâ acceptione. Non ex re acceptâ, quia nihilo factus est ditior; non ex injustâ acceptione, quia non peccavit, ut jàm probavimus; nec aliàs obligatur offerre et substituere bona propria ad damnum alterius reparandum.

Secùs autem omninò dicendum censeo, si quis cooperaretur ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis, putà, si furi terga servaret, vel si annuntiaret ei horam opportunam furando, et similia, quia sic influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosiorem reddendo, et sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum, quod nunquàm licet.

Secùs etiam dicendum, si quis cooperationes illas præstaret occisuro, tradendo gladium, sive claves ad occidendum, vide n. 697; vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, etc. Id tamen, rectè dicunt *Salm.*, cum *Soto*, *Less.*, *etc.*, intelligi, si ille posset negare suam cooperationem sine periculo mortis, aut æqualis gravis damni (*a*); quia, aliter non tenetur impedire damnum alterius, etiam si alter sit in extremâ necessitate damni patiendi, cum æquali proprio detrimento. — 571.

VII. ***Mutus*, *non Obstans*, *non Manifestans*.**

Tenentur ad restitutionem qui privativè ad damnum alterius concurrunt; nimirùm, ***Mutus***, sive non clamans, cùm potest : *aut non Obstans*, ***non Manifestans;*** sed tunc tantùm, quandò tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio, etc., tenentur ex justitiâ damnum cavere. *S. Thom.*

(*a*) Nemo potest cooperari ad damnum alterius, ut liberetur à suo, quandò damnum est ejusdem ordinis; undè etiam cum periculo mortis, teneor denegare gladium occidere volenti inimicum. — H. 56.

Undè :

1° Princeps, Magistratus, vel Dux tenentur ad restitutionem damnorum, quæ à feris, latronibus, militibus, ob ipsorum culpabilem negligentiam dantur.

2° Tenentur Tutores, Administratores bonorum, etc., non impedientes damna Pupillis, Minoribus, Ecclesiis provenientia.

3° Tenentur Custodes montium, vinearum, sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant. — 573.

Quæritur 1° An cooperatores teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine?

R. — Cùm plures damnificantes vel seorsìm singuli rem suam agere possint, vel conjunctìm atque alii aliis plùs minùsve in damnum influere, hinc ex tali ordine, et mensurâ influxûs, ordo et mensura restitutionis desumenda est. *Ità communiter DD.* — 579.

Ordo autem restitutionis sic se habet apud cooperantes. — 1° Tenetur restituére qui rem possidet. — 2° Mandans, sive consilium dans alteri ad faciendum damnum in gratiam sui. — 3° Executor. — 4° Aliæ causæ positivæ, ut consilium dantes in gratiam alterius, etc. — 5° Causæ negativæ. — 580.

Undè :

1° Si plures absque consensu, quisque per se seorsìm, et casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quàm quod quisque per se damni intulit. *Laym.*

2° Si plures cum consensu, et se invicem juvantes, id fecerunt, tunc, si res est individua, ut incendere domum, occidere hominem, etc. quisque cooperans tenetur in solidum; et hoc etiamsi sine illo damnum eveniret. *Ratio*, quia tunc moraliter totus effectus à singulis procedit. Ità *probabiliter Salm.*, *Soto*, *Bon.*, *Sanch.*, *etc.* — Quamvìs adhuc *probabilis* sit sententia *Nav.*, *Sylv.*, *etc.*, qui dicunt teneri cooperantes tantùm ad suam partem, si damnum etiam sine ipsis fieret, quia obligatio non debet esse major quàm est ipse influxus; et sicut partialiter quisque concurrit, ità partialiter obligatur. — Secùs autem omninò dicendum cum *Less.*, *Salm.*, *et communi*, si damnum sine ipsius ope non obveniret, quia tunc cèrtè tenetur ad totum, etiamsi ipso non opitulante, alter eamdem opem certè præbuisset.

3° Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum, etc., tunc motor principalis tenetur ad totum; cooperantes verò tantùm ad partem suam, etiamsi consilio ad damnum concurrant. Ità *Lugo*, *Salm.*, *Bon.*, *Less.*, *Nav.*, *etc.*

4° Si verò omnes invicem se excitent, sive moveant ad damnum, ità ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret, certè singuli tunc in solidum tenentur. *Bus.*, *Rone.*, *Salm.*

5° Cùm autem dubitatur, an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur, nisi ad partem suam, juxtà id quod diximus suprà, n. 562. — 579.

6° Si actio damnificans fuit lucrativa, et apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existit, aut is malâ fide absumpsit, tenetur is primo loco restituere ipsam, vel æquivalens; et si ille non facit, tenentur reliqui. *Less.*

7° Si actio damnificans non fuit lucrativa, quia res periit, et destructa est, tunc, antè alios primò tenetur restituere qui mandavit, vel qui causa fuit primaria, vel executor primarius, ut in bello Princeps, Dux, et si is non sit facturus, vel quia non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui, v. g. cæteri milites.

Nota. Etsi hoc de militibus speculativè verum sit, practicè tamen ii excusantur per accidens, tùm quia non possunt totum restituere: tùm, quia dominorum voluntas non est, nec expectatio ut plùs restituant quàm partem suam: ideòque, si hanc possunt restituere, ad id tenentur: utì et si quid adhuc reliquum habent ex iniquo. *Laym.*, *Caj.*, *Mol.* — Imò, *Bon.*, *Vasq.*, *etc.* dicunt militem gregarium qui alios non induxit,

non teneri ad restitutionem totius damni illati à toto exercitu, sed tantùm pro suâ parte. — 580.

8° Si damnum passus condonet restitutionem principali damnificanti, etiam minùs principales liberantur non autem vice versâ; quia, ruente principali, ruit accessorium, non contrà. *Laym.* — 581.

9° Si creditor promittat alicui ex æquè principalibus debitoribus, se eum non molestaturum, censetur remittere partem illius; nam, si totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustanea esset.

Quæritur 2° Utrùm quandò plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit an socius restituerit?

R. — *Negant Salm.*, *Ronc.* dicentes præsumendum esse alios socios jàm restituisse. — Sed id mihi minimè probatur. — Advertendum tamen quòd rudes, etsi teneantur in solidum, raró expedit obligare ad totum, cùm difficulter isti sibi persuadeant se teneri ad restituendam partem à sociis ablatam. Quinimò, satis præsumi valet quòd ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant ut illi restituant tantùm partem ab eis ablatam, cùm aliter valdè sit timendum, ut nihil restituant, si obligentur ad totum (*a*). — 579.

ARTICULUS V.

De Impediente à consecutione alicujus boni.

In hoc puncto attendendum an lædatur jus alicujus quod à naturâ, lege, vel aliter habeat; et an per vim, fraudem, calumniam, et mendacia quis alium impedierit, nùm verò aliter.

Undè :

1° Qui alterum impedivit à consecutione rei debitæ ex justitiâ, tenetur ad restitunem. *Less.*

2° Si res non esset debita ex justitiâ, sed conferenda ex liberâ voluntate, tunc, qui sine vi, fraude, et calumniâ collatorem inducit, ut v. g. legatum non conferat ei, cui apud se constitueral conferre, etsi sæpè is possit graviter peccare, non tamen tenetur ad restitutionem. — 582.

3° Si in re prædictâ, ex liberâ voluntate conferendâ, aliquis per vim, fraudem, vel calumniam collatorem induceret ne ei daret; aut eum à petitione, cùm quivis habeat jus petendi, aut à consecutione talis rei, per vim, fraudem, calumniam, vel mendacium, impediret, cùm etiam quivis jus habeat ne iniquè impediatur, is teneretur ad compensationem damni arbitrio viri prudentis, juxtà certitudinem, vel probabilitatem, quæ alter tale bonum alioqui assecutus fuisse existimaretur, dummodò tamen eo sit dignus: nam, si indignus est, non tenetur ad restitutionem, nisi famæ, si eam fortè læserit. *Less.*, *Mol.*

Censent *Salm.* quòd æquiparentur vi preces importunissimæ, aut metus reverentialis, maximè si ei addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces. — 587.

Quæritur 1° An qui impedit alium à consecutione justi boni ex odio, sed sine vi aut calumniâ, teneatur ad restitutionem?

R. — Adest duplex sententia. — *Prima probabilis affirmat;* hanc tenent *Scotus*, *Salm.*, *Caj.*, *etc.*

(*a*) Hinc, confessarius quemlibet istorum, præcipuè si est conscientiæ parùm meticulosæ, hortetur ut restituat quod debet, quin quantitatem explicet, sed remittens dictamini illius conscientiæ. — H. n. 54.

Secunda verò *sententia communis*, *et probabilior negat* eum teneri ad ullam restitutionem; eamque tenent *Less.*, *Pal.*, *Vasq.*, *Nav.*, *etc. Ratio*, quia ad damnum afferendum, non sufficit intentio, sed requiritur actio externa, quæ non solùm sit occasio, ut esset in præsenti casu, sed etiam sit vera et efficax causa damni. — 584.

Quæritur 2° An qui fraudibus impedivit ne fisco applicarentur bona quæ ob crimen v. g. non soluti vectigalis, essent fisco addicta, teneatur ad restitutionem?

R. — Cum *Less.*, *Sanch.*, et aliis *communissimè*, quòd post sententiam certò tenetur; secùs verò antè sententiam; quia antè sententiam nullum jus acquirit fiscus ad pœnam, quæ non nisi post sententiam debetur. — 583.

CAPUT III.

De his quibus Restituendum est.

In hoc puncto attendendum est ad naturam justitiæ, et si quis damnum patitur quidve ratio, et leges ferant *communiter*. Undè:

Quæritur 1° Quomodò facienda restitutio, si dominus rei est incertus?

R. — Distinguendum, et videndum an res accepta sit bonâ, vel malâ fide. — Si res accepta sit *malâ fide*, tunc iterùm distinguendum est: vel dominus incertus rei est ignotus tantùm in particulari, proùt, si sciretur rem spectare ad aliquem ex tribus, vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur ad quem peculiariter spectet; tunc nequit restitutio fieri pauperibus, sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudantes existit: Ità *Sylv.*, *Less.*, *Pal.*, *Mol.*, *etc.*

Vel autem dominus est ignotus in generali, ità ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertineat: et tunc restitutio fieri debet pauperibus. — Sufficit autem quòd restitutio fiat pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam quòd fiat locis piis, ut *communiter* docent *Less.*, *Nav.*, *Salm.*, *etc.*

Nota. 1° Id tamen locum habet, modò adhibita sit debita diligentia, ut proprii domini invenirentur; nam, si antè diligentiam adhibitam fieret restitutio pauperibus, et deindè domini comparerent, utiquè damnum ipsis resarciendum esset.

2° Præthereà id locum habet, cùm defraudati pauciores sunt, nempè tres vel quatuor, ità ut si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatìm, res verosimiliter non sit ventura in manus proprii domini; et ideò restitutio tunc fieri potest pauperibus cujuscumque loci, ut *communiter* tenent *Sylv.*, *Bon.*, *etc.* — Si autem plures et varii domini incerti alicujus Communitatis damno affecti fuerint, tunc omninò restitutio facienda est pauperibus ejusdem Communitatis læsæ. Vide n. 595. — 589.

Quæritur 2° Si res post debitam diligentiam adhibitam ad inveniendum dominum tradita sit pauperibus, et posteà dominus compareat, utrùm ei restituenda sit?

R. — *Negant Nav.*, *Sot.*, *Henr.*, *etc.*, quia, cùm debita diligentia est præmissa, pauper aut locus pius absolutè acquirit dominium rei.

Communiùs verò *Laym.*, *Salm.*, *Pal.*, *etc.* dicunt quòd si res extat, pauper debet eam restituere domino competenti, si verò est consummata, tantùm id in quo factus est ditior.

Sed meliùs distinguendum cum *Lugo.*, juxtà ea, quæ de inventore rei perditæ fusiùs dicemus infrà, n. 603; scilicet, quandò, spectatis omnibus circumstantiis, non est ampliùs possibile, quòd dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum

17

omnium, sine ullo onere restitutionis. — Quandò verò adhuc post diligentiam, adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium et proindè debet eam domino servare, ipsique restituere, si compareat. Vide omninò dicenda, n. 603. — Rectè tamen excipiunt *Spor.*, *Vigandt.* nisi pauper, aut locus pius bonâ fide rem jàm præscripserit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile verè acquirit. — 590.

Nota. Super his debitis incertis benè potest fieri compositio cum Papâ, vel pœnitensiariâ, quotiès adest justa causa. Vide *in opere*, *n.* 591.

Quæritur 3° Cui restituere debeat ille qui multis minutis furtis, v. g. olei, panis, vini, etc. damnum intulit multis civibus?

R. — *Mol.* dicit eum teneri restituere non pauperibus, sed ipsis civibus, minoris deinceps vendendo, aut majore mensurâ donec veniatur ad æqualitatem. — Hæc est sententia *communissima*, quam suadendam puto.

Verumtamen censeo, juxtà dicta n. 534, quòd hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. — Quapropter excusantur etiam à veniali, si restituant pauperibus, accedente aliquâ rationabili causâ; putà, si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo, vel si urgeat necessitas aliquorum pauperum valdè indigentium, quibus præsumantur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. — 595.

Quæritur 4° Cui restituendum, quandò bona sunt certa?

R. — Bona certa ordinariè restitui debent possessori justo, à quo accepta sunt, vel cui damnum illatum; etsi is non sit immediatus dominus. — Undè, quod acceptum est à depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet non domino, sed ipsis restitui; quia alioqui ipsis fieret injuria, si jure possessionis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur, et damnum atque lucrum cessans compensari deberent.

Excipitur tamen 1° Si horum nihil interesset, ut si sine illorum damno, infamiâ, domino restituatur. 2° Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi cum injuriâ Domini. — 596.

Quæritur 5° Cùm dominus scitur, sed ei mitti non potest res sine sumptu, cujus expensis tunc facienda sit restitutio?

R. — Si res malè accepta est tenetur restituens expensis suis; si autem benè accepta est, non nisi expensis domini restituendum est. — Quandò nullo modo potest mitti, expectandum est ad tempus. — At si adhuc non sit spes, reputatur debitum incertum. *Tol.* — 597.

Quæritur 6° An fur teneatur restituere rem ablatam cum qualicunque suo damno?

R. — *Prima sententia affirmat* cum *Caj.*, *Vasq.*, *Nav.*, *etc.*, quia dominus debet servari indemnis, etiam cum furis detrimento, quod suæ malitiæ imputandum est.

Secunda verò *sententia communissima*, *et probabilior negat.* Hanc tenent *Bus. Bon.*, *Less.*, *Mol.*, *Salm.*, *etc. Ratio*, quia justitia, cùm sit virtus, et prudenter præcipiat ut æqualitas servetur non potest obligare ad restitutionem quocumque gravissimo damno debitoris; quod esset contrà caritatem, et aliàs dominus esset irrationabiliter invitus.

Undè, si res in individuo non posset ad dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest et debet eam vendere, et pretium domino transmittere. *Lugo*, *Croix*. — Casu verò quo creditor simile damnum, vel parùm minus sit passurus, tenetur omninò debitor ei satisfacere, ut *communiter* aiunt *Less.*, *Tamb.*, *Nav.*, *Caj.* et *Lugo.*, qui dicit in hoc attendendum non solùm damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans.

Benè tamen advertunt ipse *Lugo* cum *Croix*, *etc.* quòd damnum creditoris et debitoris pensandum est comparativè ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longè majus, quàm damnum centum respectu creditoris opulentis: et sic vice versâ.

Quæritur 7° Cæteris paribus, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur à restitutione faciendâ creditori?

R. — Distinguendum: si sit spes ut res vel pretium alio tempore restituatur domino, vel ejus hæredibus sine magno damno debitoris, tunc *probabiliter* dicunt *Bon.*, *Lugo*, *Less.*, restitutionem posse differri. — Si verò desit talis spes, ita ut dominus esset re privandus; et tunc adhuc *probabiliter* dicunt *Less.*, *etc.* quòd si res parvi sit momenti, et damnum furis esset duplò majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus, vel operibus piis, quia in hoc præsumitur dominus assentiri.

Si tamen res esset magni momenti, *Sylvest.*, *Bon.*, *etc.* excusant furem à restituendo domino immediatè, casu, quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt *Tamb.*, *Spor.*, *Croix*, *Lugo.*, *etc.*

Excusant *Sotus*, *etc.*, si sumptus essent majores debito. Sed *probabiliùs Spor.*, *Tamb.*, *etc.* excusant solo casu, quo sumptus essent longè majores; imò, *Lugo* obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplò majus. — Quandò autem damnum esset omninò excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut *commmuniter* dicunt cum secundâ sententiâ, ut suprà relatâ, ipse *Lugo*, *Spor*, *Bon.*, *etc.* — 598.

Quæritur 8° Si quis accepit rem alienam à possessore bonæ fidei, putante rem essse suam, cùm non sit, debet-ne accipiens illi possessori reddere rem?

R. — Distinguendum: si intervenerit aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris, etc. illi restituendum est, non domino, qui tamen ex caritate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamiâ, etc. *Vasq.*, *Azor.* — Si autem aliter accepta sit, tunc vero suo domino restitui debet, si eum noveris, et sine gravi incommodo fieri possit. — 599.

Quæritur 9° Ad quid teneris, si bonâ fide rem alienam, v. g. equum emeris ab altero, v. g. *Petro*, et vendideris tertio, v. g. *Paulo*, et posteà cognoscatur esse *Joannis*, eoque repetente à *Paulo*, *Paulus* repetat pretium à te?

R. — Existimat *probabile Nav.* non teneri te *Paulo* illud reddere, si in nullo factus sis ditior, sed sufficere si tuam actionem quam habes in *Petrum* ei cedas.

Verùm *Sotus*, *Salon*, *Less.*, *etc.* rectiùs docent teneri te exigente *Paulo*, contractum rescindere et pretium restituere saltem in quo factus es ditior. Vide, n. 800, tùm quia vendidisti rem vitiosam, tùm quia teneris de evictione emptori, nec eum potes remitterre ad illum, quocum nihil habet negotii.

Quòd si tamen *Paulus* cùm possit, tibi non restituat equum, sed *Joanni*, et hoc ipso impediat quominùs pretium tuum possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso acceptum testituere. *Bon.*, *Less.*, *etc.*

Si verò res non evincitur, nulli tenetur venditor restitutionem facere; nec tenetur monere dominum, aut indicare emptori, quòd res illa sit aliena, si post venditionem, bonâ fide factam, id venditor resciscat, et non possit ampliùs pretium, quo ipse rem emit, recuperare; quia, cùm rem illam ampliùs non habeat, nec sit causa quòd dominus re illâ privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur. — 601.

Quæritur 10° Cui restituendi, sive dandi sint thesauri, et alia inventa quæ habentur pro derelictis?

R. — Quandò nullius domini sunt, Jure Naturali et Gentium fiunt primi occupantis. — Potest tamen per consuetudinem et leges aliter quid ordinari, quod servandum est.

Porrò, circà thesauros jura disponunt sequentia:

1° Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris.

2° Si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris, et dimidium domino loci: et ad hoc dimidium præstandum domino, inventor tenetur in conscientiâ, etiam antè sententiam Judicis: *Ratio*, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ ob bonum commune. *Salm.*, *Lugo*, *etc.*

3° Si verò thesaurus inveniatur in loco alieno, non casu, sed ex industriâ, inscio domino: tunc statuit Lex, ut totus reddatur domino loci. Sed quia lex hæc est pœnalis, non obligat nisi post sententiam. Pars autem quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominium utile, et dominium directum, inter ipsos dividenda est, nihil verò debetur usufructuario.

4° Si thesaurus inveniatur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, et fiscum, aut Prælatum.

5° Si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est fisco totus: quam legem ut pœnalem non obligare nisi post sententiam, dicunt *Salm.* — 602.

Quæritur 11° An inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinere?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima affirmat*, modò inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sot.*, *Nav.*, *Dian.*, *Escob.*, *etc. Ratio*, quia, domino non invento, post omnem, ut dictum est, diligentiam adhibitam, res censetur domino carere, et ideò fit primi occupantis.

Secunda sententia valdè communior censet inventorem rei non posse sibi illam applicare, sed debere eam elargiri in usus pios. *Ratio*, quia præsumitur voluntas domini esse, ut si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro animâ suâ erogetur.

Tertia sententia verior et sequenda, quam tenent *Lugo*, *Holzm.*, *Croix.* distinguit et dicit: quandò adhuc post diligentiam, possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet: quòd si utrumque servari nequeat, res vel pretium omninò est erogandum in usus pios, juxtà præsumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominium retinet, semper ac res potest in manus ejus redire.

E conversò, quandò res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel distantiæ loci, vel eò quòd res non possit ampliùs à domino pro suâ recognosci, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile ut ad dominum redeat; tunc illa fit nullius, et ideò acquiritur à primo occupante, qui illam non tenetur dare juxtà voluntatem prioris domini, cùm ille impossibilitate eam recuperandi jus dominii prorsùs amiserit. Ità *S. Thom.* — *Ratio*, à priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quàm ut illis utantur; hinc, quandò est impossibile rem pervenire ad ipsorum usum, illa tanquàm derelicta evadit nullius, et redit ad primævum jus naturæ, ac ideò fit primi occupantis sine ullâ obligatione. — 603. — (*a*)

Quæritur 12° An et cui restituenda quæ capiuntur venatione justè prohibitâ?

R. — Id æstimandum partìm ex jure naturæ, partìm ex consuetudine, et legibus ac juribus particularibus. Venator autem iniquus tenetur restituere saltem damna, quæ segetibus, fructibusque infert.

Quæritur 13° Si fera aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat?

R.—Ex l. *Naturalem*, pertinet ad capientem, quia multotiès fera vulnerata non capitur. Ex quâ ratione *Mol.* et *Less.* inferunt eam pertinere ad vulnerantem, si constet feram manus vulnerantis effugere non posse; si verò sit dubium, dividenda est (*b*).

(*a*) In *Cod. civ. Art.* 717, statuitur jus in res hujusmodi legibus particularibus determinandum esse; undè, si speciales existant leges, non dubium est quin sequendæ sint; sed *Delvincourt* testatur se nullas hujusmodi leges cognoscere, et probabiliùs judicat res inventas, post tres annos, fieri inventoris, si dominus non compareat; quod satis supponere videtur, *Cod. civ.*, *Art.* 2279 et 2280. Hoc pro foro externo; pro foro verò interno, vide *Auctorem*.

(*b*) Quæ tamen in retibus capiuntur, sunt illius qui ea tetendit. — H. 71.

Nota 1º, quòd legem prohibentem venationem, tantùm Reges ferre possunt, et alii quibus Rex, tanquàm privilegium, tale jus concesserit. — 604.

2º Quæ dicuntur de venatione, dicenda de piscatione. — 614.

Quæritur 14º Utrùm venatores in locis à Rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem ?

R. — *Affirmant Laym.*, *Less.* et dicunt eos teneri restituere Regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxtà spem, quam Rex habebat capiendi.

Diana tamen cum *Dic.*, et aliis, excusant venatorem à restitutione et à peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit *Less.* si damnum non fuerit notabile, cùm feræ non sint magni pretii, vel non sint multæ, tunc enim dicit prohitionem accipi, ex communi judicio, factam tantùm sub veniali. — Imò addit cum *Mol.* quòd semper excusari possint venatores à restitutione, quandò pœna injuncta est, quia illam tantùm videntur tunc Principes intendere. — 605.

CAPUT IV.

De tempore et ordine Restitutionis.

Restitutio quamprimùm fieri debet, et eo modo ac loco, quo jus et interesse damnificati requirit, et commodè ac moraliter fieri potest sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re suâ propriâ ultrà debitum.

Undè :

1º Qui non potest commodè restituere apertè, faciat clàm, et qui non potest per se, faciat per aliam personam interpositam. — 676.

2º Possessor malæ fidei, v. g. fur, debet suis sumptibus ad eum locum rem deferre, ubì alter eum habiturus fuisset, si non fuisset ablata, destructa, vel iniquè detenta, deductis tamen expensis, quas alter eam servando, vel deferendo debuisset facere. Vide dicta nº 597 et 598. — 677.

3º Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco ubì rem possidet.

4º Regulariter, præcisis pactis, solutio in contractibus, quoàd locum, fieri debet in loco ubì contractus fuit initus : et expensis illius in cujus favorem fuit contractus.

5º Quoàd tempus autem, si de isto non sit conventum, non peccat graviter debitor, si non restituat donec moneatur ab alterâ parte : nisi illa ob timorem, oblivionem aut impotentiam omittat eum monere; vel nisi debitor obligarit se cum juramento, quia juramentum de se obligat quamprimùm. — Monent autem *Lugo.*, *etc.* non esse damnandum de culpâ gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licèt iste petat, quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa. — 678.

6º Si quis possit quamprimùm restituere totum, ad id tenetur. — Excusatur à peccato gravi qui differt restitutionem per breve tempus, in quo dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. *Salm.*, *Lugo.*, *etc.* *Palaus*, ordinariè loquendo, spatium viginti dierum putat esse breve. — 679.

7º Si debitor habet justam causam differendi restitutionem, non tenetur restituere omne damnum quod creditor ex dilatione patitur, si bebitum non sit ex delicto — Secùs, si sit ex delicto; hoc est *communiùs* et *probabiliùs*. *Ratio*, quia, licèt justa dilatio posterior non sit causa damni, attamen, reverà causa fuit illa prima injusta acceptio. — 680.

8º Qui scit se teneri ad restitutionem, et cùm possit in vitâ, non vult restituere nisi in articulo mortis, vel post mortem per hæredes, absolvi non debet, nec potest : quia semper est in actuali peccato, et impœnitens. *Sylv.*, *Bon.*, *etc.*

9° Certum est non posse absolvi, qui, quandò potest, non vult restituere, nisi in morte, vel per partes. — Excipe nisi adsit justa causa, nimirùm scandalum, infamia et similia, si statim fieret restitutio. — 681.

Quæritur 1° Utrùm sit absolvendus debitor antequàm restituat?

R. — *Prima sententia* dicit eum benè posse absolvi, non solùm primâ, sed etiam secundâ vice, si det vera signa doloris et propositi. *Viva.*, *Nav.*, *Val.*

Sed mihi *omninò placet secunda sententia* quam tenet *Conc.*, regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi priùs restituat, quandò ipsi restitutio est moraliter possibilis, sicut non est absolvendus concubinarius antequàm concubinam abjiciat; experientiâ enim satis compertum est, quòd debitores post absolutionem rarissimè restituant, proùt concubinarii rarissimè concubinas dimittunt.

Cæterùm, ait *Concina*, et quidem benè, si reverà prudens Confessarius deprehendat debitorem sincerè paratum esse restituere cùm primùm poterit, et restitutio non possit fieri citò, rectè poterit eum absolvere pro primâ vice: imò *probabilissimè* id admittunt *Salm.* etiam pro secundâ et tertiâ vice, si tales occurrant circumstantiæ, ut Confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quæritur 2° Utrùm, si pœnitens sit in bonâ fide, et Confessarius prævideat monitionem restitutionis minimè esse profuturam, debeat eum monere?

R. — De hoc vide dicenda *in Tract. de Pœnit.*, n. 614, ubi partem negativam probavimus, cum *Lugo.*, *Sanch.*, *Laym.*, et aliis *communiter* contrà paucos. — Si enim Confessarius magnâ cum prudentiâ officio suo fungi debet, quomodò prudenter se geret, si pœnitentem moneat, prævidens quòd ille animæ detrimentum sit passurus, et è converso damnum creditoris non sit amovendum? — 682.

Quæritur 3° Si fur mittat domino rem ablatam per Confessarium, aut Virum fidelem, et iste sibi illam retineat, an teneatur iterùm restituere?

R. — *Negant Castropal. Soto*, *Gob.* — Sed *oppositum docet sententia communis* et tenenda cum *Less.*, *Lugo*, *etc.* *Ratio*, quia debitor ex delicto tenetur efficaciter, et cum effectu reddere dominum indemnem.

Olìm, primam sententiam *probabilem* censebam, sed hodiè *de ejus probabilitate* valdè dubito; at, quia *Less.*, *Spor.*, *Tamb.* non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo (*a*).

Quæritur 4° Quid, si cùm dominus sit certus, Confessarius imponat furi, ut det pauperibus pro animâ domini, et ille det?

R. — Hujusmodi satisfactioni nec etiam acquiesco; quamvìs eum qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiam audent damnare *Spor. et Tamb.* — Secùs tamen esset, dicit *Tamb.* si Confessarius malâ fide suaserit furi, ut restitueret pauperibus; quia tunc videtur dominus nunquàm consensisse in hoc casu, et rationabiliter invitus præsumitur.

Quæritur 5° Quot peccata committat negligens culpabiliter restituere?

R. — *Prima sententia* tenet eum tot peccata distincta committere, quot intersunt occasiones restituendi, et quotiès proponit non restituere: imò, quotiès per somnum aut per alia distrahitur. Ità *Salm.*, *Bon.*, *Vasq.*, *etc.*

Secunda sententia docet eum unum peccatum comittere, licèt per annum, et ampliùs in eâdem voluntate non restituendi perseveret. *Ratio*, quia tale peccatum, quamvìs physicè interrumpatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quotiès non retractetur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in affectu retentionis. Ità *Lugo*, *Nav.*, *Gob.*, *etc.*

(*a*) Adverte tamen quòd commodatarius, si rem commodatam mittit domino per virum qui communiter existimabatur fidelis, et res deperditur adhuc ob culpam emissarii, ad nihil tenetur. — II. n. 112.

Hinc, dicunt sufficere pœnitenti confiteri omissionem restitutionis, quin tempus exprimat, quia diuturnitas temporis non est nisi circumstantia aggravans. — Utraque sententia est *probabilis*; sed hæc secunda videtur *probabilior*. Vide *Tract. de Peccat.*, n. 40. — 683.

Quæritur 6° Quo ordine restitui debeat?

R. Certum est non necessariò ordinem servari, quandò debitor omnibus solvere potest; quandò verò tantùm non habet ut hæredibus relinquat, sequentes regulæ sunt servandæ :

I. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumque titulo habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive inventione, etc., debet priùs restitui domino suo, vel, eo deficiente, pauperibus. — 684.

II. Venditor rei, re existente, præferendus est pro pretio aliis creditoribus emptoris, si non acceperit ab emptore nec pignus nec fidejussionem, neque fidem de pretio; quia tunc adhuc retinet rei dominium. Si autem acceperit pignus vel fidejussionem, nullam habet prælationem, quia tunc jàm est securus de pretio. *Lugo.* — Quandò verò venditor rem tradidit, et de pretio tantùm fidem accepit, adhuc *probabiliùs* est nullam ei prælationem deberi; quia cùm dominium jàm translatum sit, venditori remanet tantùm creditum personale ergà emptorem. — 685 (*a*).

II. Quamvìs *probabilis* sit sententia quòd priùs restituenda sint debita certa quàm incerta; attamen, etiam *probabile* est quòd si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro ratâ, etiam pauperibus pro debitis incertis; quia de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum. — 687.

IV. *Communiùs* et *probabiliùs* est quòd debita ex delicto et ex contractu, solvenda sint pro ratâ, nisi adsit res in specie, vel hypothecata; quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. *Lugo*, *Less.*, *Bon.*, *etc.* — 688.

V. Debita ex titulo oneroso priùs solvenda sunt, quàm quæ debentur ex gratuito, v. g. ex promissione; quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. — Hinc, debita defuncti solvenda sunt antè omnia legata, etiam pia. *Nav.*, *Sylvest.*

VI. Si debita sunt omnia onerosa, 1° debet satisfieri debitis quibus obligata sunt bona debitoris cum expressâ hypothecâ. — 2° Debitis cum hypothecâ tacitâ, et hæc inter præferendæ sunt uxorum dotes. — 3° Depositis in manu debitoris deperditis. — 4° Debitis privilegiatorum, nempè pupillorum, locorum piorum, etc. — 5° Cæteris debitis personalibus. — Sed omnibus istis creditoribus, licèt expressam haberent hypothecam, debet semper præferri qui pecuniam dedit ad rem emendam, aut ad domum reparandum, aut ad campum colendum et custodiendum, aut ad colligendas fruges.

VII. Quoàd creditores hypothecarios, nulli dubium quin præferendi sint anteriores etiam ex hypothecâ tacitâ, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypothecâ expressâ, adhuc præferendi sunt, ut tenent *communiùs Lugo*, *Mol.*, *Vasq.*, *etc.*

VIII. Inter creditores verò personales, *communior et probabilior est sententia* præferendos esse anteriores ex regulâ juris : *qui prior est tempore, potior est jure.* — 689 et 690.

IX. *Probabiliùs* est debitorem impotentem satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus, non posse præferre pauperiorem diviti, vel non egenti. — Excipiunt *Salm.* si creditor esset extremè, vel graviter indigens; tunc certum esse dicunt istum esse præferendum ex caritate. — Et sic reverà tenendum casu quo creditor jàm teneatur ex caritate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut

(*a*) Hodiè ex lege positivâ, res intrà octo dies tantùm repeti potest. Vide Cod. civ., art. 210

pauperi subveniatur; aliàs non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurere cedendo solutionem. — 691.

X. Solvens scienter posteriori, prætérito illo qui habet hypothecam priorem vel privilegiatam, peccat, tenecturque priori de damno, qui etiam potest recuperare solutum.

XI. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqualibus aliquis exigat solutionem in judicio, *communiter* dicunt DD. posse illum exactum retinere; quia leges dant prælationem etiam in conscientiâ ei qui priùs obtinuit sententiam, et post eàm etiam debitor debet ei solvere in conscientiâ, eò quòd lex det creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici. — Si verò iş petat extrà judicium, et exigit, *Salm.* rectè dicunt *probabiliùs* esse quòd possit etiam illud retinere.

XII. Debitor sciens statum suum labentem, non potest non petenti integrè satisfacere, sed debet omnibus personalibus solvere pro ratâ. — Nec potest uni solvere, omissis aliis, nisi secundùm ordinem supradictum. — 692.

XIII. Creditor cui facta est solutio integra, non potest illam retinere, si debitor sit impotens aliis satisfacere; sed tenetur in conscientiâ aliis pro eorum ratâ satisfacere. Hoc est *veriùs;* quia, ex jure naturali nullum jus habet ut sibi integrè solvatur, cùm debitor non possit satisfacere omnibus. — Nec prodest quòd acceperit in bonâ fide; nam, licèt accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habebant ad bona debitoris. — 693.

Quæritur 1° Utrùm famuli possint recipere salarium à domino debitis gravato?

R. — Rectè possunt, si bonâ fide famulatum præstiterint.

Quæritur 2° An famuli teneantur discedere, si advertant dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis?

R. — *Affirmant Nav., etc.* — *Negant* tamen *Mol., etc.;* nam ipsi neque contrà justitiam peccant, si à domino rogati famulentur, et mercedem accipiant; neque contrà caritatem, si defuturi non sint alii ad famulandum. Sed vide dicta, n. 612 et 722. — 694 (*a*).

Quæritur 3° Utrùm filii et uxor possint accipere alimenta à debitis gravato?

R. — *Affirmant Laym., Sanch., Croix, etc.*, etiamsi Paterfamilias aliàs debita contrahat ad eos alendos, cùm ipse ad eos alendos ex justitiâ teneatur; modò isti non habeant aliundè sustentationem. Imò, docet *Laym.*, cum *Vasq.*, *Nav.*, *etc.*, quòd uxor possit vivere ex bonis viri usurarii, qui non est solvendo, licèt alere se possit bonis propriis, vel propinquorum; quia vir non minùs tenetur alere uxorem, quàm usuras restituere.

Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiæ pecuniis à viro datis ad solvenda debita, nisi in casu quo familia graviter egeret; tunc enim huic priùs vir succurere tenetur, ideòque uxor tunc utitur jure suo. *Ità Laym.* qui subdit mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris, præferendas esse etiam creditoribus hypothecariis. — 695.

CAPUT V.

De Causis Excusantibus à Restitutione.

Causæ à restitutione excusantes, aliæ se tenent ex parte debitoris; aliæ ex parte creditoris.

(*a*) Tenentur discedere, si non sint necessarii, nec possunt prosequi ad exigendum. — H. 115.

I. *Ex parte debitoris* excusant à restitutione ea quæ faciunt ut creditor rationabiliter debeat esse contentus, etsi de facto non sit contentus. *Communit.* DD.

Undè :

1° Excusaris in foro conscientiæ, *juxtà sententiam probabilem*, à compensatione damni, si illud datum sit sine tuâ culpâ theologicâ gravi, hoc est, mortali peccato, nisi aliud cum altero pactus sis, vel indè sis factus ditior. Vide n. 549 et 550.

2° Excusaris à restitutione incertorum, si fecisti compositionem cum Papâ. *Vide n.* 591. — 696.

3° Excusaris, si non possis restituere nisi cum notabiliter graviori damno tibi, aut Reipublicæ inferendo, quàm æstimari debeat commodum ex restitutione creditori obventurum; tunc enim differre potes, dùm cesset ista impotentia. *Laym.*, *Sylv.*, *etc.* Idque verum est, etsi debitum sit ex delicto. Vide n. 598. Cessationem autem lucri dicunt *Salm.*, non esse causam justam differendi restitutionem, nisi, excipit *Beia*, creditor indè non patiatur. — Quòd si creditor ex dilatione æquale damnum subire debeat, tu potiùs quàm is sustinere debes, cùm ejus conditio sit melior. Vide n. 702, etc.

4° *Probabilissimè* excusaris restituere rem quâ dominus est abusurus ad peccandum: imò, si ille prævidetur abusurus in damnum tertii, peccares restituendo, quandò posses negare sine tuo graviori, vel saltem æquali (*a*) gravi damno, juxtà dicta, n. 571. Et tunc peccares restituendo, non solùm contrà caritatem, sed etiam contrà justitiam, ut docent *Salm.*, *Conc.*, *Lugo*, *Less.*, *etc.*; quia proximus habet jus, ne tradas aliquid alteri in ejus perniciem. — 697.

5° Excusaris, si fieri nequit restitutio absque periculo salutis animæ tuæ, vel absque periculo salutis tuorum.

6° Excusaris, si non possis restituere absque periculo vitæ vel notabili detrimento famæ: cùm aliàs plus damni sustineres quam intulisti; nisi jactura famæ sit minima respectu damni in bonis creditoris. — 698.

7° Excusaris, si cedas bonis, quia leges concesserunt, ut qui contraxit multa debita, nec habet undè solvat, possit cedere bonis ea relinquendo in manibus creditorum, et tunc maneat liber, ità ut etiam in conscientiâ sit tutus, retentis instrumentis artis, et quæ ad sustentationem sunt necessaria. Quòd si tamen posteà redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur adhuc restituere. *Nav.*, *Bon.*, *Less.*, *etc.* Imò ex *Laym.* remanet obligatus ad laborandum, et acquirendum ut solvat.

Nota 1° *Trull.* dicit cessorem bonorum teneri restituere, si acquirat plus quàm ad decentiam statûs est necessarium. Nisi tamen debita proveniant ex delicto, v. g. furto, eo enim casu tantùm posse retinere quæ simpliciter necessaria sunt ad victum, docent *Nav.*, *Less.*; etsi hic concedat, ea quæ post cessionem justè acquiruntur, licitè teneri, si ad statum sint necessaria.

2° Etsi cessionem dictam non habere locum in bonis ex delicto provenientibus *communiter* teneant Doctores; contrarium tamen docet *Trull. ex Less. Dianâ, etc.* (*b*).

8° Denique, etsi debitor principalis cesserit, non ideò liberantur fidejussores. — 699.

Quæritur 1° Quandò debitor in necessitate constitutus, excusetur à restitutione?

R. — Distinguenda est primò necessitas gravis ab extremâ, et dicendum quòd si

---

(*a*) Nunquàm licet, etiam ad vitandam propriam mortem, gladium restituere volenti inimicum occidere. — H. 116.

(*b*) *Notandum* tamen talem cessionem locum non habere in debitis ex delicto, quamvis *Less.*, *Nav.*, *Sala.* etiam concedant furi cedere bonis, retinendo sibi quantùm ei ad victum satis est. — H. 117.

debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quæ restituere deberet, tunc non tenetur ea restituere, et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eâdem necessitate constituatur, nisi debitum ei restituatur. Hæc est *sententia communis*; et hoc, etiamsi extet res debita in specie. *Ratio*, quia tunc omnia fiunt communia, cessatque potestas dominii jure gentium introducta.

Excipe tamen, nisi præcisè ob substractionem illam Dominus in extremam necessitatem sit conjectus, quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam est idem ac eum occidere; undè, in casu melior esse debet conditio Domini priùs possidentis.

Quæritur 2° An transactâ hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem?

R:— Distinguit *Less.* et ait, quòd si restitutio debebatur ex contractu, tunc quandò per illam Dominium rei jàm translatum fuerat in debitorem, certè debet tantumdem restitui, quia tunc debitor consumpsit quod erat suum, undè debitum perseverat; si verò res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario, etc., tunc adhuc *probabile* esse dicit *Less.* non teneri debitorem ad restitutionem.

Si autem restitutio facienda erat ex delicto, *Less.* dicit *probabile* esse adhuc non esse obligationem restituendi; sed *probabiliùs* ipse rectè cum *Soto*, *etc.* putat restitutionem esse faciendam. At vide *n.* 520, ubi distinximus pauperem in re et in spe. — Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propriâ, licèt quoque pro necessitate suorum, nempè uxoris, parentum et filiorum. Ità *Less.* cum *Tolet.* qui admittit etiam pro necessitate fratrum. — 701.

Quæritur 3° An debitor in gravi necessitate constitutus excusetur à restitutione?

R. — Plura distinguere oportet, et dicendum 1° quòd, si solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certè potest restitutionem differre, quandò debitum est ex contractu, ut fatentur omnes apud *Croix*. Si verò, ex delicto, *negant* posse differri restitutionem *Sotus*, *Mol.*, *etc.* — Sed *communiter affirmant Pal.*, *S. Antonin*, *Lugo*, *etc.*

Quòd si necessitas prævideretur perpetua, in eo casu putat *Croix* debitorem teneri restituere saltem diversis vicibus parcissimè vivendo. Citat autem *Ills.* qui dicit eum posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum à debitoret esse notabiliter majus damno creditoris. Et idem sentit *Lugo* qui subdit tamen quòd ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplò excedens debitum; ex delicto damnum quadruplò excedens debitum, et damna creditori obvenientia ex omissione restitutionis, ad quæ fur procul dubio tenetur.

Dicendum 2° quòd pariter excusabitur debitor, si restituendo decisurus sit è suo statu justè acquisito, ità ut in gravem necessitatem incidere debeat. Ità *Palaus*, *Viva*, *Tamb.*, *etc.* — Dixi *justè acquisito*; nam secùs dicendum, si status injustè acquisitus fuisset ex usuris, etc., ut *communiter* limitant *Pal.*, *Salm.*, cum Auct. citat. — Sicut etiam limitant *Pal.* cum *Sylv.*, *etc.*, si debitor propriâ culpâ, nempè ludis et comessassionibus in illum miserum statum devenerit. — Sed in hoc casu mihi et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum justè jàm acquisierit.

Hìc autem benè advertunt *S. Antonin*, *Elbel*, *etc.* cum *communi*, quòd, licèt tunc debitor ad restituendum non teneatur totaliter mutare statum, tenetur tamen illum minuere quantùm potest, scilicet, dimittendo splendorem equorum, famulorum, etc. —702.

Quæritur 4° An in gravi necessitate debitoris et creditoris sit obligatio restituendi?

R. — Si creditor jàm necessitatem gravem patitur, et debitor tunc eâ non laborat, sed laborabit restituendo, certè tenetur restituere, quamvìs in necessitatem gravem

sit constituendus; quia in æquali necessitate gravi præferendus est creditor, ut magìs ab eâ eximatur ipse creditor innocens quàm debitor; sive hic sit ex delicto, sive ex contractu. Ità *communiter Less., Salm., etc.*

Si verò debitor jàm constitutus sit in necessitate gravi, quâ etiam tunc laborat creditor; *Prima sententia affirmat* debitorem teneri restituere. — *Secunda* verò *sententia* tenet in eo casu posse debitorem etiam ex delicto differre restitutionem, dummodò res ablata non extet in specie, et modò non præcisè per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ità *Less.*

Et reverà, videtur *suâ probabilitate* non carere illa secunda sententia; quia in eo casu, si restitutio facienda esset, non tantùm æquale damnum debitor sustinere deberet, sed multò majus quàm creditor; cùm enim is gravi necessitate jàm laboret, certè non posset restituere nisi cum gravissimo incommodo, ità ut quasì in extremam necessitatem se conjicere videretur. — 703.

Quæritur 5° An talis debitor restituere differens ex justâ causâ, teneatur reddere creditori interesse quod hic patitur ex dilatione?

R. — *Negant Pal., etc.*, quia damnum creditori tunc non obvenit ex illâ primâ injustâ acceptione, sed ex retentione posteriori quæ justè fit. — Sed *probabiliùs* dicendum cum *Viva, etc.* quòd si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, quandò justè differtur solutio; secùs verò si ex delicto, quia tunc prima injusta acceptio reverà fuit culpabilis causa damni. Vide *n.* 680. — 704.

II. *Ex parte creditoris* excusaris à restitutione in sequentibus casibus:

1° Si is, cui debet restitui, semel remiserit expressè, vel tacitè, v. gr. si laceraverit tuum chirographum, vel tibi reddiderit. — Remissio autem hæc debet esse libera, non metu, fraude, vel mendacio extorta. *Less.*

2° Excusaris in foro conscientiæ, si solvisti ei, cui debebat tuus creditor. *Less.*

3° Si compensatio facta est creditori per commodum æquivalens.

Quæritur 1° An liceat tibi rem alienam retinere, vel accipere ex præsumptâ voluntate Domini, quòd si peteres, libenter ille donaret?

R. — *Affirmativè* cum *sententiâ satis communi*, quam tenent *Sanch.*, *Nav.*, *Lugo*, *Sylvest.*, *etc. Ratio*, quia malitia furti non tàm consistit in ditescendo ex re alienâ, quàm in ditescendo cum damno Domini graviter inviti, cùm hoc præceptum non furandi tantùm ordinetur ad caritatem ergà proximum servandam, ut diximus *in Tract. de sept. Præcep.*, *n.* 534. Undè ut excuseris in tali casu à peccato, sufficit ut Dominus non sit positivè invitus, saltem ad te excusandum à peccato gravi; nam, si putes Dominum invitum quoàd modum, tunc non excusaveris à veniali, ut rectè docet *Sanch.* cum *Nav.*, *Caj.*, *etc*,

Quæritur 2° An debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur à restitutione?

R. — *Negat prima sententia* cum *Sanch.*, *Laym.*, *Spor.*, *etc.*; quia cùm is sit debitor tùm ex titulo justitiæ, tùm ex titulo donationis acceptatæ, non potest unâ solutione his duobus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere.

Secunda verò *sententia*, quam tenent *Card.*, *Croix*, *Tamb.*, *etc. affirmat* talem donantem benè satisfacere suo debito ex justitiâ, quia in omni liberali præstatione quisque præsumitur priùs velle satisfacere obligationibus justitiæ.

Prima sententia est *communior*, et quidem *valdè probabilis*; sed hæc secunda suâ probabilitate non caret. — 700.

PARS IV.

De Contractibus in genere, et de variis Contractuum speciebus.

CAPUT I.

De Contractibus in genere.

Contractus est pactum, sive consensus duorum, quo scienter, liberè, et legitimè uterque, se vicissim, vel nimirùm saltem una pars se alteri acceptanti obligat, quocumque signo externo id fiat; ut v. g. in contractu mutuï, ex unâ parte mutuans se obligat non repetere mutuum antè certum tempus, ex alterâ parte mutuatarius se obligat tunc illud reddere; et sic de aliis; in promissione autem et donatione absolutâ, una pars tantùm obligatur post alterius acceptationem.

Contractus alii sunt *nominati* ut emptio, mutuum, etc.; alii *innominati*, quorum quatuor dantur species, scilicet : *Do, ut des; Facio, ut facias; Do, ut facias; Facio, ut des.* — Alii sunt contractus *nudi*, alii *vestiti*, nimirùm stipulatione, juramento. Pro *nudis* autem regulariter non conceditur actio in foro externo. — 707.

Quæritur 1° Quot modis contractus perficiuntur?

R. — Quatuor modis perficiuntur :

I. *Consensu*, ut in emptione, locatione, etc. Et si in istis convenitur de scripturâ, ista magis ad probationem quàm ad constitutionem deserviet; nisi partes intendant suspendere consensum, donec scriptura fiat; et hoc esse judicatur, quandò ab initio de scripturâ conveniunt.

II. *Verbis*, proùt in stipulatione.

III. *Scripturâ*, ut in contractu censûs.

IV. *Traditione*, ut sunt mutuum, donatio, depositum, commodatum, pignus: qui omnes contractus, nisi traditâ re, non perficiuntur. *Itâ communiter Lugo., Less., Mol., etc.*

Hinc, in contractibus qui solo consensu perficiuntur, nequit una pars, alterâ invitâ, resilire. Secùs, si contractus scripturâ, aut traditione indigeant. Cæterùm, in foro conscientiæ contrahentium intentioni standum est. *Itâ communiter DD.* — 708.

Quæritur 2° An, si quis externis signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientiâ teneretur ad contractum?

R. — *Negativè ex commmuni* cum *Sanch., Lugo., etc*; nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jàm partem suam præstiterit; tunc enim teneris tu implere tuam, etiamsi fictè promiseris, juxtà dicta de stupratore fictè promittente Matrimonium. Vide dicta, n. 642. — 709.

Quæritur 3° An, qui sciens obligationem contractûs, velit quidem contrahere, sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientiâ?

R. — Adest duplex sententia probabilis. — *Prima sententia affirmat* cum *Less., Soto, etc.* — *Secunda* verò *probabilior negat;* cum *Sanch., Bon., Salm., etc.* — *Ratio*, quia conditio opposita contraria substantiæ contractûs, contractum invalidat. — 710.

Quæritur 4° Utrùm contractus sine debitis solemnitatibus celebratus obliget in conscientiâ?

R. — Triplex datur *probabilis* sententia. — *Prima negat;* quia leges irritantes tales contractus fundantur in præsumptione non solùm doli, sed etiam periculi; et ideò potest Lex humana omninò tollere naturalem obligationem contractûs initi. *Ita Less., Lugo, Salm., etc.*

Secunda omninò opposita, quam tenent *Sotus, Mol., Sa., S. Antonin, etc., etc.*, et

meritò *probabilem* vocant *Lugo*, *etc.*, *affirmat* hujusmodi contractus obligare; quia in illis humana lex, quamvis neget actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidem consensus sufficit.

Tertia sententia quam sequuntur *Sanch.*, *Henr.*, *Cabass.*, *etc.*, docet in his contractibus præferendum esse possessorem, donec per sententiam judicis condemnetur ad restituendum.

Hanc sententiam non solùm puto *probabiliorem*, sed in praxi omninò tenendam, eò quòd juxtà principium in hoc libro totiès statutum, cùm possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expoliari, nisi constet de jure alterius. — Hæc autem tertia sententia supponit secundam *satis* esse *probabilem*. Procùl tamen dubio tenetur possessor stare sententiæ Judicis, si damnetur ad restituendum. An verò possit judex eo casu judicare contrà possessorem, si probabilior sit judicis opinio possessori opposita? *Probabiliùs nego*, juxtà dicenda in *Tract. de Præcept. particul.*, nº 210.

Hic autem *Nota*, quòd si hæres jàm tradiderit rem ex fideicommisso relictam in testamento non solemni, nequeat postmodùm eam repetere. — 711.

Quæritur 5º An inducant obligationem pacta de turpi, putà, de patrando homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione, et similia?

R. — Certum est quòd antè patrationem peccati nullus sit contractus, et nullam pariat obligationem, quoniàm justitia nullo modo potest obligare ad illicitum; undè, certum est quòd eo casu nec promittens teneatur dare pretium conventum, nec alter retinere possit pretium acceptum.

Post autem patrationem peccati, dico quoàd meretrices, *commune* esse, et certum inter DD. quòd possint retinere pretium meretricii præstiti.

Pro aliis verò maleficiis, putà, pro ferendà sententià injustà, vel patrando homicidio, adulterio, fornicatione, etc., duplex est sententia *probabilis*.

Prima negat esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud retineri; quia actio illicita nullo pretio digna est, cùm peccatum non sit vendibile. Et in hâc suppositione *probabiliùs* et *communiùs* tenet *Less.*, cum *S. Anton.*, *etc.*, restitutionem pretii accepti erogandam esse pauperibus, vel locis piis; absurdum enim est, et contrà mentem legum, ut illi fiat restitutio, quem potiùs leges punire quàm juvare intendunt.

Secunda verò *probabilior sententia et communis*, quam tenent *Sanch.*, *Less.*, *Salm.*, *Croix*, et alii *communiter*, docet teneri promittentem solvere pretium; et contrà, recipientem non teneri ad restitutionem; *Ratio*, quia, in quocumque contractu oneroso, *do ut des*, *facio ut facias*, ut statuimus ex *communi* sententià, nº 642, lex naturalis dictat, quòd cùm quis partem suam præstiterit, teneatur alter suam implere, quàm licitè præstare possit. Undè, si alter opus suum, etsi illicitum, jàm præstiterit, teneris tu pretium promissum ei satisfacere.

Certè actio illa peccaminosa nullo pretio est digna, quia illicita est, sed benè pretium meretur, quia est temporaliter laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa illam præstanti. Et quamvis ignominia illa, sive periculum nullo pretio compensari possit, cùm sint res diversi ordinis, inter quas nulla datur proportio; posito tamen contractu, et præstità ab altero actione peccaminosà, teneris tu pretium promissum solvere, non jàm ad compensandum damnum alterius, sed ad implendam obligationem naturalem, ex quà, ut diximus, quisque tenetur suam partem promissam implere, postquàm alter suam præstitit. Aliàs rectè ait *Lugo*, non videtur quomodò possit obligari stuprator, qui virginem violavit sub fictà promissione matrimonii, ad eam ducendam, ut diximus, nº 643, ex *communi* sententià.

Nota. Promittens prodigè aliquid feminæ ob copulam *probabiliùs* non tenetur, post copulam dare. Ità *Sot.*, *Salm.*, *etc.*, etsi adfuerit juramentum; quia promissio non tollit dationem prodiguam esse illicitam; ideò, res promissa reducenda est ad æqualitatem juxtà communem æstimationem; et si res est indivisibilis, nihil debetur. Vide *de*

matrimonio 851. — Non negandum tamen, quòd femina honesta pro usu sui corporis potest recipere quantò plùs, ut docet *Less.* — 735.

Quæritur 6° An, si vir donet aliquid feminæ ad extorquendam copulam, possit illa retinere, copulâ non concessâ?

R. — Si adfuerit pactum de copulâ explicitum, vel implicitum, tunc certè tenetur restituere. — Secùs verò si donum datum sit ad animum alliciendum; quia, datio illa fuit omninò liberalis.

Benè tamen advertunt *Salm.* difficulter excusari mulierem accipientem tale munus à peccato scandali, quia, munere accepto, vir ardentior, et audacior redditur ad eam concupiscendam. Undè dixit *D. Thom.* ex *D. Hieronymo :* « Matrona non est casta, quæ, » cùm rogatur, munera accipit : » — 712.

Quæritur 7° Si actio sit debita ex aliâ virtute quàm ex justitiâ, putà jejunium in quadragesimâ, an restituendum sit pretium pro illâ actione acceptum?

R. Affirmant Less., etc. — Sed *communiùs et probabliùs negant Sot , Lugo, etc., Ratio*, quia præsens pretium tunc acquirit jus quo anteà carebat. — 713.

Quæritur 8° An dolus vel error invalident contractum, et quandònam?

R. — Dolus vel error, aut est circà substantiam contractûs, aut circà qualitatem rei. Si sit circà substantiam contractûs, nullus est contractus. *Est commune Less. Sal., etc.*, et hoc etiamsi dolus, aut error non dederit causam contractui, id est, etiamsi, patefacto errore, pars adhuc contraxisset : quia semper deficit actualis consensus. *Salm., Sanch., Bon., etc.*

Si autem error sit circà qualitatem rei, et non dederit causam contractui, *communis* è converso est sententia contractum esse validum. *Less., S. Antonin., Soto, Caj.* — Hinc, ait *Less.* quòd licet una pars decepta fuisset in pretio ultrà dimidium, contractus non posset rescindi, alterâ nolente, sed solùm ad æqualitatem reducendus esset; *Salm.* tamen dicunt posse rescindi. — 714.

Quæritur 9° Si dolus vel error fuit tantùm circà rei qualitatem, sed dedit causam contractui, ità ut, illo manifestato, pars non consensisset, utrùm validus contractus remaneat?

R. — *Negant Concina, etc. Ratio*, quia, licèt qualitas in *esse* physico sit quid accidentale, in *esse* tamen morali habet rationem substantiæ.

Oppositum tamen *est communiter traditum* à DD. et *probabiliùs*; quia contractus hic non est invalidus neque de jure positivo, neque naturali; nisi ut benè advertunt *Bus., Tournel., etc.* contrahens expressè consentiat sub conditione, si talis adsit circumstantia; quia, tunc qualitas transit in substantiam.

Communiter autem DD. ut ait *Concina,* docent semper posse irritari talem contractum à decepto, ratione injuriæ, et defectûs, consensûs, et teneri deceptorem ad damna ex deceptione orta. Et quandò res adhuc integra est, aiunt *Less., Laym., etc.* quod si error fuit invincibilis, non tenetur deceptus in conscientiâ implere contractum, etiam onerosum, postquàm noverit gravitatem, quæ si ab initio ei nota fuisset minimè consensisset, *Ratio,* quia hæc est tacita mens contrahentium non se obligandi ad contractum, quandò se deceptos deprehendunt : idque dicit confirmari à consuetudine receptâ.

Quandò verò res non est integra, nempè si altera pars jàm implevit, tunc, si illa non erat conscia erroris, licèt non habeas actionem ad rescissionem, adhuc tamen contractum potes rescindere in conscientiâ, si res est magni momenti, et deceptio fuit causa contractûs, ut *Sylv., Nav., etc.* — Si autem altera pars conscia erroris erat, tunc potes contractum irritare, ut suprà, etiam in judicio.

Nota tamen, quòd in conscientiâ altera pars errorem tibi manifestare non tenebatur. *Less.* Intellige, modò non decipiat, sive ipse non sit causa erroris, proùt dicit idem *Less.* — 715.

Quæritur 1° An contractus per metum gravem injustum initus, sit ipso facto invalidus?

R. — Adest triplex sententia probabilis. — *Prima affirmat. Ratio*, quia si hujusmodi contractus naturaliter esset validus, ex injustitià oriretur justitia, cùm ex contractu per injuriam extorto oriretur obligatio, quæ est actus justitiæ.

Secunda tenet contractus gratuitos esse invalidos, non verò onerosos. Ità *Sot., etc.*

Tertia verò *probabilior* et *communissima*, quam tenent *Lugo*, *Less.*, et alii innumeri, docet talem contractum esse quidem rescindibilem, non verò invalidum, neque de jure naturali, neque positivo. — Non naturali, quia metus non tollit simpliciter voluntarium. — Non jure positivo, dùm in *l. Si mulier, etc.* præcipitur judicibus ut tales contractus rescindantur, ergo per se lex habet eos ut validos.

Excipe tamen matrimonium; per metum gravem initum, quod certè per se est nullum ex jure canonico. Cui adjunguntur 1° Professio religiosa. — 2° Electio Prælati. — 3° Auctoritas Tutorum extorta per metum. — 4° Traditio rerum Ecclesiasticarum. — 5° Jurisdictio Ecclesiastica per metum acquisita, et etiam civilis. — 6° Absolutio à censuris, non verò inflictio illarum. — 7° Renunciatio Beneficiorum. — 716.

Quæritur 11° An metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate judicis?

R. — *Negat Croix.* — Sed *affirmat communis sententia* tenenda quam tradunt *Less.*, *Spor., etc.* Undè inferunt quòd metum passus benè potest occultè sibi compensare; intellige si petat, et alter nolit contractum rescindere. Et contrà, qui metum incussit, tenetur restituere rem extortam, statìm ac alter petat. Ità *Pal., Viva, etc.*

Nota. 1° Idem quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum de initis per metum reverentialem, qui necessariò induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex obedientià non præstità, putà diuturnæ indignationis, etc.

2° Quoàd preces importunas, *veriùs* dicendum illas non constituere metum gravem, nisi addantur metui reverentiæ ergà superiorem. Ità *Sanch. etc.* et benè advertit *Sanch.* non omnes preces assiduas dici importunas, sed tantùm quæ sunt instantissimæ et sæpiùs inculcatæ.

3° Personæ autem respectu quarum datur metus reverentialis, sunt: proprius Pater, Episcopus, Magistratus; his addit *Sanch.* cum aliis, Socerum, Avum, Curatorem, Matrem, si tamen sit austera, et minas soleat exequi; et etiam Fratrem majorem, aut Patruum si cum eis habitetur, et ab eis alimenta præbeantur. — 717.

Quæritur 12° Utrùm contractus ex metu levi initus, sit rescindibilis arbitrio metum passi?

R. — *Prima sententia affirmat* in foro interno; nam, in externo non datur actio. *Ratio*, quia quicumque metus injuriam infert, ex quà incutiens commodum reportare non debet. Ità *probabiliter Less.* cum *Nav.*, *Sot.*, *Sylv.*, *etc.* benè tamen excipiunt matrimonium, et professionem religiosam.

Secunda verò *sententia* mihi *probabilior*, quam tenent *Pont.*, *Tamb.*, *Viva, etc.* dicit neque in foro externo, neque interno rescindi posse contractum initum ex metu levi. *Ratio*, quia non præsumitur consensisse ex metu, sed verè sponte, qui noverit esse levem, et cùm facilè potuisset, non rejicit.

Excipienda tamen censent *Salm.* omninò esse sponsalia, quæ etiam per metum levem contracta rescindi possunt per judicis sententiam, ex maximà libertate quam sponsalia requirunt. — 718.

Quæritur 13° Utrùm, si interfuerit metus gravis injustus dans causam contractui, et res pervenerit ad tertium possessorem bonæ fidei, possit metum passus ab illo rem revocare, et ille teneatur restituere?

R. — *Negat Laym.* — Sed rectè *communiùs affirmant Salm., Lugo, etc.;* quia res semper transit cum vitio suo, etiamsi metus non sit ab illo tertio incussus.

Nota. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum administrationem non habent quales ferè sunt prodigi, furiosi, Filii familias, Uxores, Religiosi, Pupilli Minores; exceptis quibusdem casibus. — 719. (*a*).

CAPUT II.

De Contractibus in specie.

Seu de Promissione, Donatione, Testamento, Commodato, Precario, Deposito, Mutuo et Usurâ, Emptione et Venditione, Censu, Cambio, Locatione et Conductione, Emphiteusi, feudo et Libello, Sponsione, Ludo, Societate, Assecuratione et Fidejussione, Pignore et Hypothecâ, Tutelâ.

ARTICULUS I.

De Promissione.

Promissio est spontanea et deliberata fidei obligatio de re quâdam honestâ et possibili præstandâ aut faciendâ.

Nota. Quæ hùc spectant, facilè colliguntur ex dictis suprà de voto, *in Tract. de secundo Præcept.;* attamen :

Quæritur 1° An promissio secundùm se spectata, à promissario acceptata, obliget sub mortali, si materia sit notabilis?

R. — Non convenit inter DD. ideò tres sunt sententiæ, omnes *satis probabiles.*

Prima dicit quòd quævis promissio acceptata obliget sub gravi et ex justitiâ; quia fidelitas promissa jus præbet promissario ad rem promissam. *Sanch., Laym., S. Antonin, etc.*

Secunda dicit, quòd qualis sit obligatio, pendet ex voluntate quam promittens habuit. *Bus., Spor., Holzm., Lugo, etc.* — In dubio tamen, ait *Lugo* non censeri factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa. — Imò, *Sa* ait non censeri, nisi addatur juramentum, aut instrumentum. — Cæterùm, in dubio an quis voluerit se obligare ex justitiâ, vel ex fidelitate, an graviter, vel leviter, *probabilissimum* mihi dicendum videtur cum *Lugo., Mol., etc.* eum non esse obligatum nisi sub levi. — Et hìc advertunt *Sanch., Spor.* et alii *communiter* apud *Tourn.* quòd ad constituendam materiam gravem in promissione requiri materiam quadruplò majorem, quàm in furto mortali, quia promissor agit de proprio, fur de alieno.

Tertia sententia, quam tenent *Salm., Caj. etc.,* dicit simplicem promissionem non obligare, nisi sub levi, quia tantùm obligat ex fidelitate. Et probant ex *S. Thom.* qui docet promissionem obligare tantùm secundùm honestatem, non autem secundùm jus civile, id est, secundùm justitiam, ut explicant *Salm.* et huic adheret *Conc.* sentiens rarò esse obligationem ex justitiâ in simplici promissione.

Dixi, *secundùm se,* quia certum est quòd per accidens possit obligare sub mortali, v. g. ratione gravis damni quod aliàs promissarius pateretur, ut si promissus dare ei mutuum, et ille tibi confisus, aliundè sibi non prospexisset.

(*a*) Ex codice civili, inhabiles sunt ad contrahendum. 1° Minores. 2° Interdicti. 3° Uxores in certis casibus lege expressis, et nonnullæ aliæ personæ in specialibus quibusdam contractibus. Vide *Cod. civ., art.* 1124.

Notandum autem ut certum quòd quævis promissio, etiam acceptata, non obliget si posteà promissum reddatur impossibile, seu valdè nocivum, vel illicitum, vel inutile; et generaliter loquendo, quotiès supervenit notabilis mutatio rerum, quæ si prævisa fuisset, non fuisset facta promissio, quia semper promissio facta præsumitur sub tali tacitâ conditione. Ità *communiter Viva, Salm., D. Thom., etc.* — 720.

ARTICULUS II.

De Donatione.

Donatio est gratuita rei, aut juris concessio facta à donatore, donatario acceptante.

Quæritur 1° Quinam sint inhabiles ad donandum?

R. — Inhabiles sunt ad donandum sequentes:

1° Carentes usu rationis.

2° Muti et surdi nati; secùs, si tantùm sint surdi, vel muti, vel licèt utrumque, si norint scribere.

3° Senes deliri, sive bis pueri; secùs si sint judicio vegeto.

4° Pupilli, vel impuberes, nisi ad pias causas: Donationes tamen eorum in foro conscientiæ sunt validæ.

5° Damnati criminis capitalis.

6° Qui præsunt Civitatibus, Universitatibus, Respubl. etc. Hi non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in Eleemosynas. Imò, si Reges et Principes nimìs sint profusi in donationibus, in præjudicium regni vel statùs; vel præsertìm si debitis gravati iis satisfacere non possunt, vel subditi nimiùm graventur exactionibus, possunt eæ revocari à successore. — 721.

7° Ære alieno gravati. Neque tu, juxtà *sententiam veriorem et communem*, potes ab eis donum accipere; aliàs, malâ fide accipiens, omninò teneris ad restitutionem damni quod obvenit creditoribus. *Ratio prima*, quia creditores etiam jus personale habent ad bona donata. — *Ratio secunda* magis urgens et convincens, quia sicut donans lædit justitiam se reddendo impotentem ad solvendum, quod nemo dubitat; ità etiam lædit accipiens qui positivè cooperatur actioni donantis injustè cum damno creditorum. — 722.

8° Conjuges inter se. — Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, et non contradicat. Semper tamen talis donatio juramento firmatur. Firmatur etiam morte donantis, modò iste antè donatarium decedat, et modò res in vitâ tradita sit. Imò, ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel fiat causâ mortis, vel si ex illâ donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior, item, si vir sit prodigus, vel si uxor donat viro ut consequatur aliquam dignitatem, etc. — 723. (*a*).

9° Pater ergà filium sub patriâ potestate adhuc manentem. Sed est *communis* quòd talis donatio juramento firmatur, vel morte patris. E contrariò, similiter est valida in casibus ut suprà mox enumeratis pro donatione inter conjuges; vel si fiat causâ studiorum, vel causâ Matrimonii, vel si filius sit tantùm naturalis; vel si Pater

(*a*) Ex jure novo donationes in contractu matrimoniali, sive durante matrimonio inter conjuges, licitæ et validæ sunt. Vide *Cod. civ.*, 1091, *etc.*

fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa. *Vide n.* 740, scilicet lædens aliorum filiorum legitimas, vel creditores (*a*) (*b*).

Nota 1° Donata à patre studiorum causâ filius non tenetur computare in legitimam; tùm quia fuerunt loco alimentorum; tùm quia, si detrahantur, non sunt donata contrà hypothesim. — Sed *Trull.* limitat, nisi constet contrariam intentionem patri fuisse; quòd si tamen de eâ non constet, præsumendum esse de pietate patris ideòque tales expensas ordinariè post mortem patris non venire in collationem bonorum, nec debere conferri in commune, nisi pater protestatus fuerit se velle in legitimam computari. *Vide n.* 955.

2° Si pater officium filio emit, debet pretium computari in divisione cum fratritribus: non autem, si illud gratìs à Principe obtinuit; uti neque si filio intuitu meritorum patris sunt donata; quia sunt quasì castrensia. — 724.

Quæritur 2° An donatio antè acceptationem pariat obligationem?

R. Non parit obligationem ne naturalem quidem; potestque revocari (*c*). Præsenti autem et tacenti facta, censetur ab eo acceptata; quia, in favorabilibus habetur pro consensu (*d*). — Pro altero verò nemo potest acceptare sine speciali commissione. — 725.

Undè:

1° Etsi acceptes donationem verbalem, quâ tibi Caius, v. g. dat equum absentem; non acquiris jus in re, et dominium equi antè traditionem. Undè, si intereà Caius det, aut vendat eum alteri, eique tradat, is dominium acquirit; tu autem habes actionem in Caium pro injuriâ, ratione juris quod habebas ad rem. Ac sic donatio purè verbalis antè realem, hoc est, rei traditionem, vix differt à promissione. — 732.

2° Si donationi apponatur modus, tacitè vel expressè, non quidem obligando sed tantùm desiderando, sperando, etc., aliquid alterum facturum; vel animo eum ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur: v. g. dat aliquis puellæ ad ejus consensum eliciendum; si posteà non consentiat, non tenetur datum reddere. Secùs esset, si verè intendisset eam obligare, et hâc conditione dedisset. *Vide* n. 712. — Benè autem advertunt *Salm.* quòd puella accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur à peccato scandali, ex *D. Thom.* — 734.

3° In similibus donationibus, allectivis potest aliquis, v. g. prædicta puella, sine injustitiâ acceptare, etsi non intendat præstare quod donator sperat, cùm donatio sit absoluta, animo alliciendi, non obligandi. Undè, si spe frustatus repetat, dicens se non dedisse nisi sub tali obligatione, non tenetur puella credere: quia eo ipso quòd donator non expressit conditionem, præsumitur sine eâ dedisse, et repetere vel animo vendictæ, vel ut consensum extorqueat. — 736.

(*a*) Pater nihil unquàm à filio minore accipere potest per donationem inter vivos, cùm minor sit incapax donandi, imò nec per testamentum antè annum decimum sextum; ipse autem filio minori donare potest modò servet conditiones lege præscriptas.

(*b*) Ex jure gallico incapaces sunt donandi sive inter vivos, sive per Testamentum: 1° civiliter mortui; 2° carentes usu rationis; 3° minores antè annum dicimum sextum præterquàm in contractu matrimoniali et iis assistentibus quorum consensus requiritur ad validitatem matrimonii. — Vide *Cod. civ., art.* 25, 901, 903, 1095. — 4° Mulieres conjugatæ dare possunt inter vivos cum expresso maritorum suorum consensu, vel cum auctoritate tribunalis justitiæ primæ instantiæ. *Cod. civ.*, 217, 219 *et* 905. Pariter, semper donare possunt per Testamentum, sine mariti consensu, et absque judicis approbatione. *Art.* 905.

(*c*) Ex jure gallico donatio perfecta non est, nec donatorem obligat nisi fuerit acceptata verbis expressis in ipso actu donationis, vel in alio posteriore et authentico quem insuper donatori notificari necesse est. Undè patet non satis esse si fiat donatio præsenti et tacenti, vel acceptetur per litteras aut post mortem donantis. Vide *Cod. civ., art.* 932, *etc.*

(*d*) Nisi facta esset infanti; tunc enim pro ipsis acceptat lex. — H. n. 130.

4° Quandò donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum præstare, nisi ab alio impediatur. Si verò finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest à donante irritari. Ità *Less.* imò, addit quòd si detur aliquid Monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur, sed tantùm cogi Monasterium ad implendum, si possit. — 734.

5° Non tenet donatio ob causam præteritam, vel præsentem, quæ verè non est, ut v. g. si dem tibi aliquid, quia apud Principem causam meam transegisti: vel quia pauper es, et reverà non ità es: teneris restituere, cùm sit error in formali causâ, et principali. Aliud est, si error sit tantùm in causâ secundariâ, ut v. g. si verè pauper sis, et simules insuper sanctitatem, ad hominum misericordiam provocandam; quia tunc primaria intentio dantium est dare pauperi.

Docet tamen *Less.* quòd si error sit circà causam secundariam, licèt donatio non sit irrita, est tamen irritabilis à donante; imò, si donatarius sit causa erroris, tenetur ipse errorem detegere, nisi donans ità sit affectus, ut censeatur non revocare donationem, etsi errorem agnosceret. In dubio autem, ait *Less* restituendum esse pro ratâ dubii. — 737.

Quæritur 3° Utrùm donatio facta ad pias causas, antè acceptationem valeat?

R. — *Affirmat Less.* quia acceptatio requiritur tantùm de jure positivo et civili; non autem de jure naturali, et canonico.

Sed probabiliùs negant Sanch, Salm., Pal., etc. Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturæ, requiritur acceptatio, sine quâ nulla adest donatio. — Secùs verò dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo dare tali Ecclesiæ, etc.*; quia, cùm intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum; non autem, si promissio immediatè sit facta Ecclesiæ.

Notant tamen *Salm.* quòd donatio Ecclesiæ facta, potest à quocumque particulari acceptari nomine illius (*a*). — Notant præterea *Lugo* et *Sanch.* in dubio de intentione donantis, præsumi habuisse animum vovendi; quia in causis piis, dùm in absentiâ promissio fit, communiter intentio fertur in Deum. — 726.

Quæritur 4° Utrùm antè acceptationem revocari possit donatio juramento firmata?

R. — *Negat Laym.*, quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. — Sed *communiter affirmant Sanch., Viva, etc.*; quia juramentum sequitur naturam actûs, scilicet, donationis, quæ de se revocabilis est donec acceptetur. — 727.

Nota. Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest revocari, donec coràm nuntio acceptetur: non enim sufficit, si acceptetur coràm aliis. Si verò donatio offeratur per litteras, *Viva* dicit sufficere ut litteræ ad donatarium perveniant. — At *Less.* et *Salm.* dicunt requiri ampliùs ut remittantur litteræ, vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida. — 728.

Quæritur 5° Utrùm post mortem donantis possit donatio validè acceptari?

R. — Distinguit *Less.* si donatio jàm facta est, et donans antè mortem mittat nuntium aut epistolam, tunc censet posse acceptari; *Ratio*, quia donatio permanet virtualiter in litteris, vel nuncio misso.

Sed *probabiliùs* hoc *negant Lop., etc.*, quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur.

Quæritur 6° An donatarius possit rem retinere, si donationem acceptarit post mortem donantis?

R. — Ex his sententiis mox relatis, ambabus *probabilibus*, dico quòd si acceptavit

---

(*a*) Hoc est *probabiliùs*. — H. 131.

in bonâ fide, cùm jàm acquisierit legitimam possessionem, justè potest retinere. — Secùs, si cum malâ, vel dubiâ fide, juxtà dicenda, n. 761, ubi tenuimus non posse cum dubio, etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem. — 729.

Si autem, aiunt *Lugo*, *Less.*, *etc.*, donatio nondùm sit facta, sed mandata fieri à nuncio, per illum etiam munere misso, tunc donatio post mortem donantis ampliùs acceptari nequit. — *Sa* tamen dicit donationem posse acceptari, quia, hìc mandatum, cùm sit gratia quædam facta, non expirat morte mandantis, et hoc *Less.*, *etc.*, meritò *probabile* putant.

Hinc, juxtà primam sententiam dicunt *Sanch.*, *etc.*, quòd si res culpâ nuntii non sit tradita antè mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempè hæredibus defuncti, ratione rei quæ ad ipsos pertinet; et donatario ratione damni illati. — Sed juxtà secundam sententiam, tenetur tantùm restituere donatario.

Advertandum tamen cum *Lugo*, *etc.*, quòd si donatio facta fuerit à nuntio, inscio mortis mandantis tàm nuncio quàm donatario, tùm donatio valebit. — 730.

Quæritur 7° An mortuo donatario antè acceptationem, suus hæres possit donationem acceptare?

R. — *Affirmat Sanch.*; quia hæres repræsentat personam defuncti. — *Negant* tamen *probabiliùs Less.*, *etc.*; quia hæres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donationem. — Concedit tamen *Less.* quòd si hæres sit filius donatarii, ex æquitate posset acceptare, cùm satis præsumenda tunc sit mens donatoris. — 731.

Quæritur 8° Quibus casibus donatio possit revocari? (*a*).

R. — Donatio inter vivos, hoc est, quâ quis vult, se vivo, rem absolutè alterius esse, potest revocari, etsi res jàm tradita sit, tribus casibus sequentibus; nisi tamen donatio fuerit remuneratoria, aut facta sit Ecclesiæ, vel Monasterio.

I. Si donatarius enormiter ingratus sit: debet tamen ingratitudo coràm judice probari, antè cujus sententiam donatarius non tenetur restituere. — 738.

II. Si donanti proles orta est, quâ priùs carebat; intelligitur cùm donatio de magnâ bonorum parte fuisset, et cùm fit extraneis; quia si fuisset in alicujus ascendentis beneficium facta, aut ad causas pias, tunc potest solùm revocari in quantùm est necessarium ut filii suam habeant legitimam. — 739.

III. Si donatio fuerit inofficiosa, contrà officium paternæ pietatis, nempè, si lædit filios in legitimâ, tunc enim post mortem patris, possunt filii revocare; imò etiam, vivente patre, et si facta sit donatio à patre extraneis animo pravo, in totum revocatur; sed si sine tali animo, aut est facta aliis filiis, revocatur solùm in partem. Donatarius attamen nihil tenetur restituere antè judicis sententiam. (*b*)

Nota. Licèt parentes nequeant donationibus minuere filiorum legitimas, possunt tamen contractibus onerosis, et donationibus remuneratoriis. — Imo *Cardenas* cum *Nav.*, *etc.* dicunt Patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in prejudicium legitimæ filiorum, modò illi non priventur alimentis jure naturæ debitis; sed huic opinioni contradicunt *Sanch.*, *etc.* (*c*). — Utraque sententia videtur *probabilis.* — 140.

(*a*) Donatio absoluta et acceptata revocari potest ex novo jure, ob triplicem causam. 1° Ob inexecutionem conditionum oppositarum. 2° Ob ingratitudinem donatarii. 3° Ob prolem donatori supervenientem. Sed per sententiam solùm judicis ob primam et secundam causam. Vide *Cod. civ.*, *art.* 955, *etc.*

(*b*) Donatio inofficiosa reductibilis est, non verò invalida, et quidem solùm post mortem patris.

(*c*) Hæc sententia videtur *probabilior.* Quia leges civiles observari debent, ubi à jure canonico non sunt correptæ. — H. 133.

Quæritur 9° Quid sit donatio mortis causâ ?

R. — Donatio mortis causâ est, quâ quis sic donat, ut velit rem esse alterius primùm post suam mortem, vel si dicas : *do tibi hoc post mortem meam, vel cùm moriar ;* vel *quia timeo me nunc moriturum.* In dubio donatio est censenda inter vivos, et irrevocabilis.

Quæritur 10° An donatio mortis causâ possit revocari ?

R. — *Affirmativè*, et potest revocari usquè ad mortem, in tribus casibus sequentibus :

I. Si donatorem pœniteat donationis.

II. Si dedit ratione alicujus periculi impendentis, ex quo metuit mortem ; superato enim periculo, censetur tacitè revocata donatio.

III. Si donatarius moriatur antè donatorem, ipso jure revocata est ; ut etiam accidit in testamentis et legatis. — 742.

Quæritur 11° Quomodò hæc donatio fieri debeat ?

R. — Fieri debet in præsentem ; nec valet in absentem sine nuntio ad hoc destinato, vel epistolâ ; licèt valeat ut fideicommissum, si fuerint adhibiti testes ; valet autem *probabiliter* etsi donatarius præsens tacuerit. — 742.

Quæritur 13° Quibus competat talis donatio ?

R. — Donare mortis causâ possunt omnes et soli qui possunt testari, excepto filiofamilias, qui, quamvìs testamentum condere nullo modo possit, cùm hoc sit juris publici, donare tamen mortis causâ, cùm id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expressus : imò sine ejus consensu donare eum posse, non tantùm de castrensibus, sed etiam de adventitiis *probabile* censet *Diana*, si nimirùm filius ex concessione Patris habeat de istis usumfructum, et administrationem ut *Salm.*, *etc.* intelligunt. — Hinc donare sic possunt minores vigenti annis etiam sine consensu sui curatoris.

Contrà verò invalida est donatio usurarii, nisi priùs usuris satisfecerit, vel cautionem præstiterit ; potest tamen ad causas pias. — Nec validè donat surdus, et mutus à naturâ ; secùs, si à causâ superveniente, vel si surdus sit, aut mutus tantùm. — 743.

ARTICULUS III.

De Testamento.

De Testamento. — De Renunciatione hæreditatum. — De Executoribus Testamenti. — De his qui testari et Hæredes institui possunt.

§ I. De Testamento.

Testamentum *est voluntatis justa sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, cum directâ hæredis institutione.* — 919.

Testamentum est duplex : in scriptis, seu clausum, et nuncupativum. (*a*)

I. Testamentum *clausum* est illud quod testator facit sive suâ, sive alterius manu scriptum, et offert coràm septem testibus idoneis, non defectuosis non cæcis, non surdis, mutis, nec furiosis, prodigis, infantibus, religiosis, cognatis qui in testatoris voluntate sunt, fratribus, patre testatoris, hæredibus, sed non legatariis, tutoribus, et infamibus de jure ; sed masculis, puberibus, liberis, ad id rogatis et vocatis ; profitendo id esse

(*a*) Ex jure novo Testamentum est triplex : Olographum, Solemne, et Mysticum. *Vide Cod civ.*, *art.* 969, *etc.*, in quibus reperies uniuscujusque regulas.

suum testamentum. Quod testamentum , si possit, manu suâ subscribit, alioquí octavus pro eo testis, dein omnes et singuli septem testes eodem tempore subscribunt, si possint, per seipsos proprioque vel alieno aut communi omnes sigillo, consignant.

Nota. 1° Nullum est testamentum scriptum ab ipso hærede, saltem post sententiam.

II. Testamentum *Nuncupativum* est illud quod minorem solemnitatem requirit, scilicet tantùm, ut septem testes idonei supradicti convocati audiant, et intelligant testatoris voluntatem, coràm eis scriptam, vel voce articulatâ prolatam.

Si autem testamentum careat solemnitate debitâ, dubiteturque utrùm testator voluerit conficere clausum, an apertum, valet ut nuncupativum; hæc enim præsumitur testatoris voluntas, ne actus omninò corruat.

Nota. Præter has solemnitates jure communi requisitas, aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt periti Notarii: qui proindè, ne impingatur, utiliter adhibentur. — 920.

III. Aliud est quasì testamentum imperfectum, *Codicillum* nominatum, quod fit non ad instituendum hæredem, sed ad aliquid in testamento explicandum, addendum, mutandum, detrahendum, vel ad legata instituenda. — 919.

Ad Codicillum sive nuncupativum, sive in scriptis, sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, et feminæ, quamvis ad Codicillum in scriptis requiritur testium subscriptio. Ad Codicillum verò inter liberos et milites, sufficiunt duo testes.

Quæritur 1° Quibus de causis nullum sit testamentum?

R. — Ex triplici capite sequenti:

I. Ob defectum solemnitatum substantialium.

II. Ob defectum complementi, nam, si testator moriatur, vel loquelam amittat, antequàm testamentum compleat, testamentum est nullum etsi hæredem instituerit. Hoc tamen currit, si constet testatorem voluisse instituere alios hæredes, vel legata ordinare; in dubio autem testamentum valet; sicut etiam valet, si hæres sit causa pia, vel si in eo sint scripta legata pia.

III Ob defectum libertatis, eò quòd testator non liberè egit, vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus vi, aut precibus importunissimis, vel metu reverentiali. — 921.

Quæritur 2° An testamentum sit validum, cui desunt solemnitates à jure civili requisitæ?

R. — 1° Si agatur de testamento ad causas pias, certum est quòd si constat hæredi voluntas Testatoris, sive per verba, sive per nutum, aut scripturam, tenetur hæres in conscientiâ, vel cedere hæreditatem loco pio, vel legata solvere. Ità *communiter Lugo*, *Concina*, *etc.* — (*a*) Undè infertur quòd si Testator dedisset tibi aliquid, ut tanquàm pauper retineres, vel ut in pias causas distribueres, tutè id faceres, etiam inscio et invito hærede. — 923.

Cæterùm, si contrà non constet hæredi voluntas testatoris, docet *Laym.* quòd ex certâ regulâ omnium consensu receptâ, non tenetur hæres in suo præjudicio credere uni testi, quamvìs probatissimo, dùm in *c. Rel. de Testament.* expressè dicitur: « Tribus aut duobus testibus requisitis »; et in *c. Licet*, *de Testib.* dicitur: « Licèt » quædam sint causæ quæ plures exigant testes, nulla tamen est causa quæ unius » testimonio quamvìs legitimo terminetur. » Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitentur. — Hinc, docet *Laym.* quòd hæres non tenetur credere soli Parocho, nisi alius adsit contestans. Idem dicunt *Viva* et *Croix*. — 924.

(*a*) Nullum admittitur discrimen in jure novo quoàd forum externum inter dispositiones pias vel profanas. Vide *Cod. civ.*, *art.* 1001.

2° Si agatur de Testamento ad causas non pias, triplex est etiam sententia, proùt diximus de Contractibus, *n.* 711. — *Prima* tenet illud valere in conscientiâ, et naturalem parere obligationem. Ità cum *Bus.*, *Less.*, *Mol.*, *Sa*, *Sylv.*, *etc.* — *Secundam* verò *omninò oppositam* tenent *Suar*, *Bon.*, *Salm.*, *etc.* — *Tertia sententia* quam amplectuntur *Cabass.*, *Sot.*, *Sanch.*, *etc.* tenet præferri debere possessorem.

Primam et secundam sententiam *probabiles* censeo; sed hanc tertiam *probabiliorem*, et in praxi omninò tenendam; quia potiùs omni jure est jus possessionis; undè, omninò dicendum puto quòd hæres non tenetur solvere; et contrà legatarii, si bonâ fide legatum acceperint, non tenentur restituere; observa attentè quæ diximus, n° 711. Id tamen intelligendum, nisi accedat sententia judicis. — 927.

Nota 1° Si testamentum factum est ad causas non pias, hominibus rusticanis quinque testes sufficiunt, si plures haberi nequeant, nec subscriptionibus opus erit, si litterati non sunt. — 925.

2° Tempore pestis non est opus nisi duobus vel tribus testibus, inter quos potest esse femina, et Notarius ipse modò non sit consanguineus, vel affinis defuncti, et quidem non rogati. Imò, dicit *Mol.* tunc temporis vim habere testamenti voluntatem ægroti scriptam ab ipso Parocho coràm unico teste. — 926.

3° Miles in castris, vel in loco ipsis propinquo, cum facultate ducis, testari validè potest coràm duobus testibus idoneis etiam non rogatis; neque opus est eorum subscriptione in conspectu testatoris; imò, et testari ille potest solo nutu, etc. — 929. (*a*)

4° Testamentum nullum quoàd causas non pias, valet tamen juxtà *communiorem* sententiam, quoàd legata pia.

5° Testamentum ad causas pias principaliter factum, si solemnitates desint, valet etiam juxtà *communiorem* sententiam quoàd legata profana. — 925.

Attamen *Lugo negat*; et ejus sententia est satis *probabilis*, quia respectu Laicorum Papa nihil disponit.

4° Testamentum ad pias causas non solemne revocat aliud solemne, etsi hujus mentionem non faciat. — 922.

Quæritur 3° An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ fiunt Religiosæ?

R. — Si legatum sit relictum personæ determinatæ, certum est posse dari, nisi aliter constet de mente Testatoris (*b*). Si autem legatum sit relictum personis indeterminatis, *prima sententia negat* deberi illud puellis Religionem ingredientibus. Hanc tenent *Sanch.*, *Mol.*, *Ronc.*, *etc.* — *Secunda verò sententia* quam tenent *Salm.*, *etc. affirmat* deberi legatum.

Hanc secundam sententiam reprobare non audeo; sed prima mihi videtur certè *probabilior*; cùm expressè constet hanc fuisse mentem Testatoris, et contrarium cederet in damnum aliarum. — *Probabiliter* autem dicit *Conc.* quòd si non extarent puellæ quæ nubere vellent, tradendum esset legatum Religionem ingredientibus.

Quæritur 4° An legatum relictum civibus loci, possit dari extraneis?

R. — *Negandum*; nisi isti animum habeant ibi perpetuò manendi, tunc enim ab initio pro naturalibus habentur; vel nisi sine tali animo ibi per decennium manserint.

Hìc *addendum* id quod tradunt *Sanch.*, *etc.* quòd legatum relictum puellis originariis, non est dandum eis quæ casualiter natæ fuerint in eo loco.

Quæritur 5° An legatum relictum Orphanis, possit dari pauperibus habentibus parentes inutiles?

(*a*) De Testamentis militum. Vide *Cod. civ.*, *art.* 982, *etc.*
(*b*) Legatum relictum personæ determinatæ, ut nubat, ei non acquiritur ex jure novo, si fiat religiosa; quia corruunt legata si conditiones non impleantur.

R. — Non concurrentibus verè orbatis parentibus, videtur receptum apud omnes, quòd dari possit. *Ronc.*, *etc.*

Quæritur 6° An concurrentibus verè orbatis parentibus, hi sint præferendi?

R. — *Affirmant* præfati Auctores. — Attamen videntur *non omninò improbabiliter negare Bon.*, *etc.*

Quæritur 7° An legatum relictum puellis ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jàm nupserint?

R. — *Affirmandum*, si sit relictum puellis determinatis, quia præsumitur Testator voluisse ipsis omninò providere ob peculiarem ergà illas affectum, vel ut nubant, vel ut nuptæ decenter vivant. — Secùs verò, si indeterminatis, quia tunc censetur potiùs Testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent.

Quandò autem legatum est relictum pro dotandis puellis pauperibus, benè potest dari nuptis; nam tunc perseverat finis Testatoris, nempè sublevandi ipsarum indigentiam. Ità *communiter Sanch.*, *etc.*

Quæritur 8° An legatum relictum feminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterùm nupturis?

R. — *Affirmandum*, si non sint aliæ feminæ ætate nubiles. — Secùs, si adsint; quia nomine mulieris in matrimonium collocandæ, propriè intelligitur ea quæ numquàm nupsit, vel si nupsit, invalidè nupsit, aut matrimonium non consummavit. — *Salm.* tamen rectè addunt quòd si legatum sit relictum pro nubendis feminis pauperibus, viduis etiam dari potest, quia verbi significatio utrisque convenit tàm virginibus, quàm viduis.

Quæritur 9° An legatum relictum virginibus nubendis possit dari virgini etiam corruptæ.

R. — Distinguendum : si publicè constet de ejus corruptione, non potest tradi, quia non adimpleretur finis Testatoris volentis tantùm subvenire iis quæ verè virgines sunt : secùs, si clàm sit corrupta; quia, in communi æstimatione hæc pro virgine reputatur, nec censetur Testator voluisse, quòd puella manifestet suam turpitudinem. Ità *communiter Conc.*, *etc.*

Quæritur 10° An puella clàm corrupta possit tale legatum petere?

R. Affirmant Salm. — Sed *probabiliùs negant Conc.*, *etc.* — Conveniunt tamen *Conc.*, *etc.* ad dicendum posse illam petere et eligi, si desint aliæ verè virgines.

Quæritur 11° An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei si nubat?

R. — *Affirmandum;* quia multùm interest Reipublicæ ut proles augeantur. — Secùs dicendum, si legatum relinquatur viduæ, ad viduitatem servandam; quia honestum est à secundis nuptiis abstinere. *Salm.*, *etc.* (*a*).

Quæritur 12° An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredem, si antè nuptias illa moriatur?

R. — *Rectè distinguit Lugo* : si legatum relictum sit puellæ intuitu subventionis illius personæ, ut possit nubere, tunc transit ad ejus hæredem : *Secùs*, si nullo habito respectu ad personam, sed tantùm ad operam piam peragendam; quia, tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem; vel si legatum sit relictum sub conditione necessariâ, ut puella nubat, sine intentione faciendi operam piam, quia tunc legatum erit profanum, et fiet caducum, ac ideò transibit ad hæredem Testatoris.

Quæritur 13° An legatum relictum pro fabricâ Ecclesiæ possit expendi in ornamenta et alia divino cultui necessaria?

(*a*) Hæc conditio, *si non nupserit*, haberetur ex jure novo tanquàm non apposita, etiam ergà viduam, nisi quandò imponitur viduæ à priori conjuge.

R. — *Negant Panormitanus, etc.* — Sed *probabiliter affirmant Sanch., etc.*; quia nomine fabricæ intelliguntur omnia necessaria ad usum Ecclesiæ, nisi aliter constet de mente Testatoris.

Quæritur 14° Quomodò distribuendum legatum relictum pauperibus ?

R. — Si legati executio relicta sit ad electionem hæredis, potest ipse dare cuicumque verè pauperi. Si verò non est hæredi electio commissa, tunc præferendi sunt sequentes :

1° Conjuncti Testatoris; et inter eos præferendi sunt proximiores. Id enim exposcit ordo caritatis; atque hoc, ait *Ronc.*, etiamsi adsint alii pauperiores.

2° Pauperes concives Testatoris præferendi sunt cæteris extraneis.

3° Magis indigentes, et etiam nubiles.

4° Pauperes probatioris vitæ. — Hinc dicunt *Laym., etc.* præferendos esse Religiosos qui ex eleemosynis vivunt. — *Rectè* verò censet *Ronc.*, non venire nomine pauperum Religiosos qui habent reditus sufficientes undè vivant.

5° In æquali paupertate præferendæ sunt feminæ, quatenùs istæ majori periculo peccandi sunt expositæ.

Nota 1° Cùm Testator dixerit legatum inter pauperes distribuendum, non potest uni tradi.

2° Dicunt *Laym., etc.* executorem posse etiam sibi aliquid applicare ; nisi Testator noverit ejus paupertatem, quia tunc censetur quòd, si voluisset illi subvenire, aliquid expressè reliquisset. — Sed *non improbabiliter Ronc.* hanc exceptionem non admittit, quia non præsumitur Testator eum voluisse inferioris conditionis facere, quàm alios pauperes; et si aliquid ei non reliquerit, id evenire potiùs censendum vel ex oblivione, vel inadvertentiâ, vel quòd noluisset Testator ruborem executori inferre, si inter pauperes eum numerasset. — 930.

Quæritur 15° An Summus Pontifex possit sine justâ causâ validè commutare ultimas voluntates Testatorum ?

R. — Nulli dubium quòd Papa potest cum causâ ultimas voluntates commutare; sed an possit sine causâ ? Tres sunt sententiæ :

Prima affirmat; quia omnia legata intelliguntur implicitè relicta ad arbitrium Papæ, vel Principis.

Secunda sententia id admittit de potestate absolutâ, non autem ordinariâ.

Tertia sententia verior et communior, omninò negat posse Pontificem aut Principem sine justâ causâ commutare Testatorum voluntates; quia licet dispositiones Testatorum censeantur commissæ Papæ, vel Principi, non tamen ut domino, sed ut boni communis, aut piarum causarum dispensatori committuntur; et *Trid.* ponit tales commutationes posse fieri à Sede Apostolicâ non nisi ex *justâ et necessariâ causâ*.

Quæritur 16° An Episcopi cum justâ causâ possint commutare pias dispositiones ?

R. — *Prima sententia affirmat* 1° quia *communis* sententia, ut asserit *Croix.*, tenet apud Episcopos esse hujusmodi facultatem ordinariam commutandi; 2° quia licèt Episcopus nequiret hoc facere ex potestate ordinariâ, potest tamen ut Sedis Apostolicæ Delegatus, modò adsit justa causa judicio Episcopi.

Secunda verò *sententia probabilior negat* posse Episcopos, etiam cum justâ causâ commutare ultimas voluntates. *Ratio.*, quia *ex cap. Tua de Testamentis*, et ex Trid. imponitur Episcopis exequi exactè ultimas voluntates; et hoc etiam si commutatio fieret in meliùs.

Valdè tamen *probabiliter* censet *Laym.* quòd si aliqua causa superveniat, vel si fuerit Testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset, tunc Episcopus cum hærede potest ex epikeiâ interpretari voluntatem Testatoris, et legatum in alium usum convertere.

Quandò autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum à Testatore inten-

tum, illa non sunt caduca, sed applicanda sunt in alium pium usum, arbitrio Episcopi et Executoris.

Quæritur 17° An in commutationibus ab Episcopis faciendis, requiratur etiam consensus hæredis et Legatarii?

R. — *Abbas, etc.* dicunt requiri consensum hæredis. Sed si hæres nollet consentire, Episcopus solus potest commutationem exequi. — Dicit autem *Petr. de Ubaldis* quòd insuper requiritur consensus Ecclesiæ, cui factum est legatum; sed si neque Ecclesia vellet consentire, Episcopus solus commutare potest.

Quæritur 18° Quæ sint causæ ob quas Episcopus ultimas voluntates commutare valeat?

R. — Illæ causæ sunt sequentes:

I. Quandò pecunia legata ad aliquem usum non sufficit.

II. Quandò usus legati non potest adimpleri.

III. Si legatum est factum ad usum non ità necessarium; tunc enim poterit Episcopus commutare in alium pium usum magis eidem Ecclesiæ necessarium. Vide mox dicta *in quæst* 16. — Imò etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, et ità præsumatur mens testatoris. — 931.

§ II. De Renuntiatione hæreditatum.

I. Renuntiatio futuræ hæreditatis, nisi juramento firmetur, nullius roboris est. *Ratio*, quia ità jure cautum est propter bonum publicum (*a*). — Excipe 1° nisi quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis, vel post testamentum conditum, in quo præteritus est, prætcritionem sui approbet. — 2° Nisi hæres necessarius, post debitam sibi portionem integram à patre acceptam, reliquæ hæreditati renuntiet; qui tamen, si bona patris posteà augeantur, legitimam eorum portionem poterit exigere. — 932.

II. Renuntiatio hæreditatis, cùm odiosa sit, et contrà jus commune, strictæ interpretationis esse debet. — 933.

III. Omne pactum, vel donatio de alterius viventis hæreditate ipso jure irrita est. *Ratio*, quia tales pactiones odiosæ sunt, et plenæ periculis, ob insidias, quæ parantur ejus vitæ, super cujus bonis fit pactio.

Excipe 1° nisi consentiat is de cujus hæreditate agitur, et in eo consensu usquè ad mortem perseveret. — 2° Nisi renunciatio fiat in favorem Communitatis seu Collegii; hìc enim cessat præsumptio, vel periculum insidiarum. — 3° Nisi quis ob Constitutiones Ordinis, de omnibus bonis et juribus acquisitis et acquirendis disponere debeat, idque in favorem communitatis piæ, vel etiam certæ personæ pauperis. — 4° Nisi fiat pactum circà hæreditatem personæ incertæ. — 934.

Undè:

1° Non obstat renunciatio hæreditatis etiam jurata à filio facta, quominùs ab eodem patre, mutatâ iterùm voluntate, possit institui hæres.

2° Si filius renunciavit in favorem fratris, eo mortuo antè patrem, is qui renunciavit in primâ hæreditate, succedere potest; imò etiam institui debet, quia causa renunciationis cessavit.

3° Filius post juratam renunciationem, nihilominùs succedere potest in iis bonis, quæ pater ad secundas nuptias transiens, liberis ex priore matrimonio susceptis relin-

(*a*) Renuntiatio futuræ hæreditatis, vel qualibet circà eam stipulatio, omninò prohibetur in jure novo. Vide *Cod. civ., art.* 791, etc.

quere cogitur. *Ratio*, quia in his filius non succedit jure sanguinis, cui renunciavit, sed propter civiles Constitutiones et favores.

4° Etsi filia accipens dotem à patre, dicat se eâ contentam, et renunciare paternæ hæreditati; pactum tamen illud est invalidum, eoque non obstante, potest posteà petere complementum legitimæ portionis suæ.

5° Si parentes dent filiæ dotem infrà portionem legitimæ debitæ, inducantque eam coactione vel fraude, seu dolo ad renunciandum legitimæ, non sunt in conscientiâ tuti, sed tenentur illi restituere libertatem. Et licèt filia, si renunciationem juramento firmaverit, eam servare teneatur; si tamen dolus vel metus intervenerit, licebit relaxationem juramenti injustè extorti petere : eâque obtentâ, non tenebitur pacto quod ex injustâ coactione processit. — 933.

Quæritur. Quousquè se extendat constitutio Tridentini irritans donationes et renunciationes, etiam juratas, quæ fiunt ab ingredientibus Religionem, nisi fiant cum licentiâ Episcopi sive Vicarii, intrà duos menses proximos antè professionnem, et professio posteà subsequatur?

R. — 1° Hanc constitutionem non habere locum in codicillis, testamentis, aut donationibus mortis causâ : quia hujus constitutionis ratio est, ne per renunciationem hæreditatis novitiis imponatur necessitas profitendi; hæc enim ratio cessat in his ultimis voluntatibus, quippè quæ usquè ad professionem revocabiles sunt. Quarè, valet adhuc hodiè testamentum à novitio conditum, neque rumpitur, secutâ professione, etsi Monasterium in eo fuerit præteritum. Qui autem licitè à Religione recedit, recuperat omnia bona cuicumque antè donata, intuitu ingressûs in Religionem.

2° Eâ constitutione non prohiberi donationem modicam, quia cessat ratio.

3° Eâ comprehendi renunciationem Beneficii Ecclesiastici, quia hæc est amissio magni juris ob quam libertas egrediendi à religione impeditur.

4° Per eamdem etiam irritari renunciationes quæ fiunt antè ingressum religionis, intuitu, vel causâ impulsivâ ingrediendi; qualis intentio in dubio præsumitur, si non multò antè ingressum factæ sint. *Ratio* est, tùm quia Concilium absolutè loquitur, tùm quia aliàs non sufficienter consuluisset libertati novitiorum. *Nav.*, *Less.*, contrà *Sanch.* cujus tamen *sententia est probabilis*. Undè sic donatum tutò retineri potest, donec per sententiam judicis rescindatur.

5° Irritam etiam esse donationem, seu renunciationem bonorum, sub conditione professionis edendæ factam, ita ut, eâ non secutâ, corruat; quia donantes, seu renunciantes ægrè contristant donatarios ut eos de possessione semel captâ dejiciant : et Monasteria quæ tales donationes acceperunt, omnes modos adhibent, ut tales ad professionem inducantur.

6° Non obstante hâc constitutione, validas esse renunciationes aut donationes antè vel post ingressum Societatis JESU factas, juxtà ejus constitutiones; quia Tridentinum Societatem disertè excipit. — Dixi, *juxtà constitutiones;* quia in iis donationibus quæ contrà constitutiones fiunt, non videtur habere locum; Tridentinum enim id voluit in favorem Societatis. Quod autem ob gratiam alterius conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum. *Mol.*, *Sanch.*, *etc.* — 935.

§ III. De Executoribus Testamenti.

I. Executores testamenti à testatore nominari possunt, unus, vel plures ex hæredibus, vel non hæredibus; nec tantùm masculus, sed etiam femina. Non tantùm laicus, sed etiam clericus et Religiosus. Hic tamen non sine sui Prælati licentiâ. At Fratres de Observantiâ nullo modo. — Quòd si tamen Religiosus contrà Canonum decreta, executor testamenti sit, acta ejus valent. Et *Ratio* est, quia spectato jure naturali, sufficit

voluntas Testatoris executoris : nec Canones executionem Religiosi infirmant, sed prohibent tantùm.

Licèt impubes executor esse non possit, potest tamen minor, si expleverit annum decimum septimum.

II. Nullus autem cogi potest ut sit executor. Detrectans tamen hoc ipso perdit legatum, saltem quod in præmium muneris ei relictum fuit, ceditque hoc aliis executoribus.

III. Si nullus à testatore nominatus est executor, executio pertinet ad hæredem, etiam quoàd legata pia; quo tamen casu Episcopus jure communi ad se pertrahere potest.

IV. Executor non potest officio suo fungi per alium, nisi testator ei permiserit, aut nisi committatur executio nudi facti jàm declarati. — 936.

Quæritur 1° An Religiosus executor legatum in pias causas monasterio suo applicare possit?

R. — Potest; *Ratio*, quia nihil obstat.

Nota. Ad pias causas legata dicuntur, quæ intuitu pietatis relicta sunt nimirùm : 1° loco vel personæ sacræ. — 2° Hospitali. — 8° Confraternitatibus. — 4° Pupillis et Orphanis. — 5° Causâ alimentorum iis qui indigent. — 6° Causâ studii, saltem Theologici. — 7° Ad constructionem monumenti. — 8° Ad utilitatem publicam, et ad cætera multa. — 937.

Quæritur 2° Quomodò legata incerta executioni sint mandanda?

R. — Si incertitudo sit ex parte legatarii, jure civili corruit legatum : v. g. quia sunt duo ejusdem nominis, et amicitiæ ergà testatorem, jure civili corruit legatum : in foro conscientiæ tamen tenetur executor inter eos dividere æqualiter, si in id consentiant.

2° Legata ad causas pias ob incertitudinem loci vel Ecclesiæ, non fiunt caduca, sed plerumquè pauperiori Ecclesiæ, vel xenodochio danda erunt.

3° Si incertitudo sit ex parte rei legatæ, videndum an terminos à naturâ habeat, ut v. g. bos et equus; vel ab arte et industriâ, ut domus, vestis, etc. — Si à naturâ habeat, danda est una ex mediocribus; si ab arte, electio ad hæredem pertinet, qui rem in eo genere minimam dando satisfacit. Idemque dicendum est de legatis in numero, pondere, et mensurâ consistentibus.

4° Si executores acceperint summam pecuniæ distribuendam pauperibus, non tenentur dare pauperioribus; possuntque etiam dare hospitalibus, Ecclesiis quæ ornamentis vel fabricâ indigent, Monasteriis, vel iis qui secundùm statum non possunt vivere, sive ii sint opifices, sive altioris conditionis, etiam nobiles, dummodò tamen non constet, vel ex signis colligatur aliam fuisse intentionem testatoris quæ semper attendenda est. Possunt etiam sibi ipsis, vel suis cognatis, si verè sint pauperes, et præsertìm, si testator id ignoraverit, eam applicare. — 938.

Quæritur 3° An legata ad certas pias causas possint ab Executore, vel Episcopo commutari in alium pium usum?

R. — Si voluntas testatoris impleri potest justè et honestè, non licèt eam commutare in opus quantumcumque melius. Vide n. 931, *quær.* 16. — 939.

Quæritur 4° Intrà quod tempus, quo ordine et modo hæredes et executores defuncti voluntatem exequi debeant et quis cogere possit?

R. — 1° Teneri statìm post aditam hæreditatem, confectumque inventorium, etiam infrà annum, nisi justo impedimento excusentur. Imò, in legatis piis intrà sex menses; idque etiamsi hæreditas non sit adita, eò quòd hæres vel antè fuerit mortuus, vel eam repudiarit. Undè, si differant notabiliter, præsertìm solutionem piorum legatorum, aut negligant exequi, graviter peccant, tenenturque damnum quod alii ipsorum culpâ acceperunt, compensare.

2° Ab utroque Judice Ecclesiastico, et seculari compelli possunt, si tamen laici sunt. Quòd si post annum à monitione judicis vel Episcopi exequi negligant, omni commodo, exceptâ totâ legitimâ, si hæredes necessarii sunt, ex testamento ipsis proveniente privantur. — Imò, si intrà annum negligant exequi, jus executionis devolvitur ad Episcopum, nec admittitur purgatio moræ. Sed tenetur Episcopus exequi, removendo illos ab executione et emolumentis expoliando; atque in defectu Episcopi idem potest Metropolitanus.

3° Executor tenetur omnia exequi secundùm mentem testatoris; ad hoc tamen executor particularis non potest vendere bona defuncti, nisi hic ità statuerit: universalis autem potest unquàm, invito hærede, rem legatam dare legatario: quia non potest nisi per Judicem, spoliare hæredem suâ possessione, licèt teneatur monere Episcopum, ut hæredem cogat. — Quòd si bona non sufficiant ad legata omnia solvenda, distribuenda sunt omnibus æqualiter pro ratâ etiamsi sint pia, et licèt uni res certa, et in individuo sit legata, nec licèt uni præ aliis gratificari: quia par omnium est ratio et jus.

4° Tenentur Executores reddere rationem executionis, idque *probabiliter* etiamsi testator eos hoc onere liberasset, exceptis iis, quæ testator jussit erogari secreto. Possuntque ad hoc cogi ab Episcopo, vel Capitulo, Sede vacante, nisi sint Regulares plenè exempti, quos cogi posse alii *negant*, *affirmant* alii.

5° Denique non debetur iis salarium, cùm sit officium voluntarium amicitiæ: si tamen damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administratores bonorum, debet assignari à Judice.

6° Nemo tenetur munus executoris exercere, nisi jàm acceptaverit, aut legatum acceperit, aliàs legatum amittit. — 941.

§ IV. — De his qui testari, et hæredes institui possunt.

I. Omnes homines liberam de suis bonis testandi facultatem habent, nisi naturali aut positivo jure prohibeantur.

Naturali autem jure testari vetantur infantes, furiosi, amentes, nisi tamen lucida intervalla habeant, vel in unâ tantùm materiâ delirent, et in aliis non. — Jure autem positivo testari vetantur surdus simul et mutus à naturâ, prodigus, servus, usurarius publicus, filiusfamilias de bonis adventitiis, etiam de consensu patris, nisi ad causas pias, siquidem antè Clericatum advenerint; impubes, captivus apud hostem, damnatus ad mortem, si bona ejus confiscantur, professus Religionem. — 942.

II. Hæredes institui possunt omnes homines, etiam amentes, surdi, muti, servi, imò et Communitas, nisi specialiter prohibeantur. — Incapaces autem sunt secundùm jura, sequentes:

1° Apostatæ et Hæretici, eorumque receptores, defensores, fautores; licèt *probabile* sit eos antè sententiam judicis ad restitutionem non teneri, eò quòd hoc jus in eo rigore non sit receptum.

2° Civitas hostium et Communitas Judæorum.

3° Damnatus ad metalla; persecutores et percussores Cardinalium, et qui ob crimen activè intestabiles sunt.

4° Hæres et legatarius qui testatorem occidierunt.

5° Is qui prohibuit testatori testari, aut testamentum revocare, aut si ad uxorem testatoris accedat.

6° Is qui cùm hæres esset, testatoris mente capti curam non habuit, vel si captivum redimere neglexit.

7° Professi religionem quibus permissum non est bona immobilia in communi possidere. — 944 ((a).

Quæritur 1° Quænam sit divisio hæredum ?

R. — Hæres alius est ex testamento, alius ab intestato. — Hæres ex testamento, vel est universalis, sive ex asse, vel partialis, seu ex parte tantùm, v. g. ex triente, vel dodrante, vel quadrante. — Uterque horum vel est hæres necessarius, qui necessariò institui debet, ut sunt omnes in rectâ lineâ descendentes, et post hos ascendentes, nisi sit causa justa exhæredandi ; vel non necessarius, quem testator potest instituere et non tamen cogitur.

Quæritur 2° An testator teneatur sub gravi obligatione relinquere bona cognatis, qui non sunt hæredes necessarii, si ipsi graviter indigeant ?

R. — Loquendo de fratribus aut sororibus, *negant Salm.* et dicunt esse obligationem tantùm sub levi, nisi illi sint in extremâ paupertate.

Sed *Sylvest.*, *Sa*, *Bon.*, *etc.* asserunt absolutè esse obligationem relinquendi bona fratribus graviter egentibus, saltem quantùm sufficiat ad sublevandam ipsorum indigentiam, juxtà præceptum caritatis; et cùm hæc sit materia gravis, non videmus quâ ratione possit negari, quòd caritas ad hoc graviter obliget. Et hoc non tantùm ex generali præcepto caritatis, sed ex obligatione speciali pietatis, quam habemus ergà fratres, et propter quam certum est læsionem in fratres habere specialem malitiam, in Confessione explicandam, ut *communiter* dicunt DD.

Hinc censemus omninò dicendum cum *Spor*, *Ronc.*, *etc.* quòd idem vinculum pietatis, graviter obligans ad fratres non lædendos, obligat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gravi necessitate præ omnibus aliis pauperibus, sive operibus piis. — Addit *Ronc.* quòd si fratres sint pauperes, etiamsi gravem indigentiam non habeant, adhuc est saltem veniale eos præterire.

Ergà verò alios consanguineos remotiores, cùm sit sententia *communis* quòd peccata contrà ipsos speciem non mutent; hìc non videtur adesse gravis obligatio ipsos præferendi aliis pauperibus. E conversò, quia offensa cognatorum, extrà fratres, saltem aggravat culpam, esto speciem non mutet, ideò, puto non excusari à veniali præteritionem ipsorum, si graviter indigeant, cùm ergà ipsos etiam adsit aliqua, licèt non ità stricta obligatio pietatis. — 946.

Quæritur 3° Quantùm hæredibus necessariis debeatur?

R. — Jure novo legitimam portionem descendentium esse trientem hæreditatis, si non sint plures quàm quatuor liberi; si plures, semissem. Similiter ascendentium portio, etsi unus tantùm sit, est triens hæreditatis, sive tertia pars; idque absque ullo gravamine, modo et conditione ; alioqui, pro non appositis habentur.

Quòd si autem alicui ascendentium, vel descendentium portio legitima non relinquatur, competit ei actio ad petendum complementum, vel ad rescindendum testamentum, ut ipso jure nullum, maximè si causa idonea exhæredationis non sit inserta et probata. — 947 (*b*).

(*a*) De his qui ex jure novo sunt incapaces accipiendi per donationem aut per testamentum, Vide *Cod. civ.*, *Art.* 906, *etc.*

(*b*) Ex jure novo, qui unicum habet filium aut filiam, de dimidiâ parte bonorum suorum disponere potest; de tertiâ parte si duos; et de quartâ si tres aut plures habeat. Vide *Cod. civ.*, *Art.* 913.

Qui ascendentes in utrâque lineâ habet, de dimidiâ tantùm parte bonorum suorum disponere potest; de tribus verò ex quatuor partibus, si ascendentes in alterutrâ duntaxat lineâ habeat. Vide *Cod. civ.*, *Art.* 913.

Qui ascendentes aut descendentes habet, uni ex illis eam dare potest bonorum suorum portionem de quâ ergà extraneos disponere potest.

Quæritur 4° Quandonàm filius exhæredari potest ?

R. — Exhæredari potest in sequentibus casibus:

I. Si cum peccato gravi, manus injiciat in Parentem, aut ei contumeliam dicat, aut eum conetur occidere.

II. Si accuset Parentem, aut sit testis vel procurator contrà eum in causis criminalibus mortis, exilii perpetui, vel infamiæ, aut damni gravis; nisi crimen sit hæresis vel læsæ Majestatis.

III. Si rem habeat cum uxore, vel unicâ concubinâ patris.

IV. Si nolit fidejubere ad liberandum patrem à carcere.

V. Si prohibuit patrem testari.

VI Si filia, recusato justo Matrimonio, luxoriosè ut meretrix vivat; hoc est *probabiliùs*, non verò, si nubat contrà parentum voluntatem. — 948 (*a*).

Quæritur 5° An parentes possint exhæredare filiam nubentem cum indignis ?

R. — *Affirmant Baldus, etc.* — Sed *omninò negandum* cum *Sanch., etc.*; quia in *Authenticâ* expressè declaratur eo solo casu posse filiam exhæredari, quo filia minor viginti quinque annis, rejectis nuptiis à Patre oblatis, luxuriosè vixerit.

Quæritur 6° An in casibus enumeratis possint parentes filiis etiam alimenta denegare ?

R. — *Affirmant Vasq. et Sylv.* — Sed *communiùs* et *longè probabiliùs negant Salm., etc.* Si filii aliundè alimenta non habeant ad vitam necessaria : ista enim semper debentur saltem ex jure Canonico, et naturali, et etiam dico de jure civili ex quo tamen exhæredare filium conceditur Parentibus, non autem alimenta denegare.

Quæritur 7° Si pater justam causam habens, de facto tamen non exhæredet filios, an possint isti privari hæreditate ?

R. — *Negandum* cum *communi*; quia exhæredâtio non ex jure naturali, sed vim habet ex jure civili; quo insuper sancitur, ut causa exhæredationis non solùm in testamento inseratur, sed etiam legitimè probetur.

Quæritur 8° An possit pater exhæredare filium ob causas similes enumeratas ?

R. — *Affirmant Tamp., Vasq., etc.* — Sed *negant probabiliùs Salm., etc.*; cùm in pœnalibus non fiat extensio de casu ad casum : maximè quia in Jure prohibetur exhæredatio ob alias causas quàm expressas.

Quæritur 9° An pater recipiens filium in suam gratiam, et injuriam remittens, possit adhuc exhæredare ?

R. — *Negandum* cum *Salm., etc.*, *communiter* : quia remissâ injuriâ, pater non habet ampliùs justam causam exhæredandi.

Quæritur 10° An si filius pœnitentiam agat de crimine patrato contrà patrem antè ejus mortem, possit pater eum exhæredare ?

R. — *Probabiliùs affirmant Lugo, etc.*, quia pœnitentia, in foro humano, à pœnâ delinquentem non liberat. — 949.

Quæritur 11° Quandò testamentum infirmetur ?

R. — Infirmatur in sequentibus casibus :

I. Ob posthumi præteritionem.

II. Frater et soror possunt infirmare testamentum, si persona infamis instituta sit.

(*a*) Ex jure novo, filii non possunt à parentibus exhæredari; possunt tamen tanquàm indigni hæreditate excludi si vitæ parentis attentaverint, vel si eum de crimine capitali accusaverint, quod calumniosum judicetur.

III. Si filii inæqualiter hæredes instituantur. Et peccant parentes si sine justâ causâ alios aliis præferant. Justæ autem causæ hujus inæqualitatis erunt merita, et obsequia majora, si pupilli magno sumptu in studiis ali debeant, si qui plùs egere videantur; si quis in studiis sustentatus sit Doctor, possitque lucrari, et alii secùs; imò pater id quod habet suprà partes legitimas filiis debitas, potest de rigore relinquere extraneo. — 950. (a)

Quæritur 12° An filii illegitimi possint succedere parentibus?

R. — Antè omnia *advertendum* filios illegitimos alios dici naturales, alios spurios. *Naturales* dicuntur ii qui nascuntur ex parentibus solutis inter quos matrimonium benè contrahi poterat, vel tempore conceptionis, vel tempore nativitatis. — omnes alii dicuntur *spurii*, nempè si nascantur ex parentibus incestuosis, vel adulteris, vel voto solemni ligatis.

Dico 1° Certum est autem quòd parentes tenentur alimenta præstare filiis etiam spuriis, si isti nequeant aliundè sustentari. Et in hoc, jus canonicum meritò correxit jus civile ex quo vetitum erat spuriis etiam alimenta præbere.

2° Quoàd successionem verò filii naturales, si pater careat filiis legitimis, de jure novo communi, possunt succedere patri in omnibus bonis. Si autem pater habet filios legitimos, potest ipse relinquere naturalibus duodecimam partem bonorum; et deficientibus filiis legitimis, naturales succedunt ab intestato patri, non relinquenti tamen uxorem, in sextam partem hæreditatis, dividendam cum matre.

3° Ipsi verò filii naturales succedunt matri æquè ac legitimi, non solùm ex testamento, sed etiam ab intestato.

4° Filii autem spurii, præter alimenta nihil penitùs ex quocumque titulo possunt recipere à patre neque inter vivos, neque ex testamento, aut ab intestato; et, si quid acceperint, tenentur in conscientiâ restituere hæredibus patris. Ità *communiter Salm., etc.*

Non est *improbabile* posse spurios succedere matri; cùm lex loquatur tantùm de solis parentibus. Ità *Less.* qui sententiam contrariam *veriorem* tamen putat. — 951. (b).

Quæritur 13° Si pater instituat hæredem amicum cum pacto ut bona reddat spurio, et hæres acceptet, an iste teneatur reddere in conscientiâ?

R. — Adsunt tres sententiæ *probabiles*. — *Prima* dicit talem hæredem posse retinere, et pro suo arbitrio posse dare spurio, ex suâ gratuitâ donatione, et contrà posse negare, si velit: quia, ex unâ parte promissio illa contrà leges eum non obligat; et vice versâ verè est hæres, et dominium acquirit hæreditatis. *Sanch., etc.*

Secunda sententia mihi *probabilior* dicit hæredem teneri bona restituere hæredi ab intestato, quia ex unâ parte non tenetur illa tradere spurio, cùm non teneatur gravamen illud observare, utpotè oppositum contrà legem; ex alterâ, non potest hæreditatem retinere contrà voluntatem testatoris, qui nunquàm intentionem habuit ut apud eum bona remaneant. *Sot., etc.*

Tertia verò *sententia*, quam ut *non minùs probabilem* enixè tuentur *Salm.* et non immeritò, tenet hæredem benè acquirere hæreditatem, sed ex justitiâ pacti initi teneri eam reddere spurio. *Ratio*, quia promissio illa facta in pretium hæreditatis promissæ, satis obligat hæredem ex justitiâ postquàm hæreditas est tradita; maximè, si ideò hæres aliquam partem bonorum sibi acquisiverit. — 952.

(a) De causis testamenta infirmantibus. Vide *Cod. civ.*, *art.* 1035, *etc.*

(b) De jure, filiis illegitimis in bonis Patris et Matris concesso. Vide *Cod. civ.*, *art.* 756, *etc.*

Quæritur 14° Qui hæredes succedant ab intestato, aut testamento rupto, vel irrito? (*a*).

R. — Succedunt hæredes ab intestato, aut testamento rupto sequentes :

I. Antè omnes alios, patri succedunt legitimi liberi, et in demortuorum locum nepotes.

II. Deficientibus descendentibus, Pater et Mater defunçti, et in eorum locum Avi et Avæ.

III. His quoque deficientibus, Fratres et Sorores ex utrâque parte conjuncti; idque æquis portionibus, exclusis iis qui ex solo Patre vel Matre conjuncti sunt.

IV. Si ex Fratribus vel Sororibus utrinquè conjunctis unus mortuus liberos reliquerit, succedunt hi loco parentis sui cum patruis, non in capita, sed in stirpes. Si tamen Fratres et Sorores utrinquè conjuncti omnes mortui sunt, tunc eorum liberi, exclusis patruis ex unâ tantùm parte conjunctis, non in stirpes, sed capita, adeòque æquis proportionibus succedunt; quia duorum fratrum filii, non suorum parentum loco, sed jure propriæ conjunctionis succedunt. Cùm ergò æqualiter juncti sint, æquales etiam in proportione hæreditatis esse debent.

V. Deficientibus Fratribus et Sororibus utrinquè conjunctis eorumque liberis, succedunt Fratres et Sorores, ex unâ tantùm parte conjuncti, hoc tamen discrimine ut qui ex parte Patris sunt juncti, succedant in bona à Patre provenientia, in reliquis æqualiter omnes.

VI. Si Fratres et Sorores, eorumque filii deficiant, succedunt propinquiores collaterales, usquè ad decimum gradum : et fit talis successio in capita, nullâ habitâ ratione an ex alterâ parte, an ex utrâque sint conjuncti.

VII. In horum defectu succedit uxor, et deniquè in illius morte fiscus secularis in bonis omnibus laici ab intestato defuncti : fiscus autem ecclesiasticus in bonis clerici. — 953.

His adde, si uxor, susceptis ex priori marito liberis, ad secundas nuptias transit, quidquid à priore marito, donatione, aut testamento acquisivit, ejusdem matrimonii liberis cedit. Similiter maritus, si alteram uxorem ducat. — 960.

Quæritur 15° Quomodò facienda sit inter Fratres collatio bonorum à parente defuncto provenientium?

R. — Hæc collatio, licèt de jure antiquo locum haberet tantùm, quandò filii ab intestato patri succedebant, de jure tamen novo, tenentur semper filii conferre bona à Patre obtenta, nisi pater expressè eos à collatione exemerit; vel nisi aliquis eorum nolit habere cum aliis portionem, contentus iis quæ in vitâ de bonis defuncti habuit; poterit tamen petere, si aliquid à Patre in dotem, vel causâ matrimonii, aut simili ei fuerat promissum, nisi promissione illâ aliorum legitima læsa fuerit. — 954. (*b*).

Quæritur 16 An sumptus à Patre pro filii studio, libris, doctoratûs gradu facti, debeant in collationem, et portionem bonorum afferri?

R. — *Negandum* cum *communi;* quia hæc cedunt in bonum commune. *Salm.*, *Nav.*, *Mol.*, *etc.* Nisi dicunt *Nav.*, *Sylv.*, *etc.* in manu Patris aderant bona propria filii, v. g. castrensia, vel quasi castrensia; tunc enim censetur de illis filium in studiis sustentasse.

(*a*) Primo loco succedunt proles legitimæ, et alii descendentes. *Cod. civ.*, *art.* 745 *etc.* — Si non adsint descendentes, succedunt Pater et Mater cum Fratribus et Sororibus, vel ab iis descendentibus. *Art.* 748 *etc.* — Tertio loco succedunt alii ascendentes. *Art.* 746. — His omnibus deficientibus, succedunt, alii collaterales usquè ad gradum duodecimum civilem, qui idem est ac sextus in jure canonico. *Art.* 753., *etc.*

(*b*) Vide *Cod. civ.*, *art.* 843, *etc.*

Extendunt hanc doctrinam suprà dicti Theologi : 1° ad expensas factas pro aliquâ dignitate; tunc enim præsumitur Pater potiùs eas donasse; nisi aliud expresserit aut sumptus scripserit in libro rationum cum filio, quia ex hâc contrarium judicatur. — 2° Ad expensas factas, ut filius militiam ingrediatur, vel obtineat beneficium, vel ut liberetur à vinculis, aut à pœnâ criminis. — 3° Ad expensas factas pro filii honestâ recreatione. *Nav.*, *Sylv.*, *etc.* — 955. (*a*).

Quæritur 17° An conferri debeat patrimonium à Patre filio datum ad sacros Ordines suscipiendos, si donatio lædat aliorum legitimam?

R. — *Negant Gomez*, etc. — *Affirmant* verò *probabiliùs Lugo.*, *Vasq.*, *Mol.*, *etc.* quia donatio quæ lædit aliorum jus, est jure naturali illicita. — 956. (*b*).

Quæritur 18° An filius conferre teneatur quæ de bonis paternis malè expendit in ludis, meretricibus, etc. ?

R. — *Affirmant Nav.*, *Sylv.*, *Bon.*, *Vasq.*, *etc.* modò expensæ fuerint in magnâ quantitate et pater eas non remiserit. — *Negant* verò *Salm.*, *Mol.*, *Sot.*, *etc.* modò filius plus non consumpserit malè, quàm Pater contentus fuit, ut in suam sustentationem, et honestas recreationes expenderet. — Secùs, si expensæ excessissent.

His autem limitationibus utrinquè positis, facilè hæ duæ sententiæ conciliantur. — 957.

Quæritur 19° An expensæ factæ à Patre in die nuptiarum sint in collationem adducendæ ?

R. — *Negandum* cum *communi*; etiamsi filius habeat bona propria, nisi aliud expressè constet de voluntate Patris. *Nav.*, *Mol.*, *Bon.*, *etc.* — 958. (*c*).

Quæritur 20° An mobilia, vestes pretiosæ, et similia data à parentibus, sint in collationem afferenda?

R. — *Affirmandum* nisi parentes expressè aliud disposuerint. — Et idem de arrhis et muneribus dicunt *Salm.* cum *communi* etc. — Idemque dicunt de vestibus pretiosis datis à viris uxoribus, constante matrimonio. — Secùs verò dicendum de vestibus ordinariis. — 959. (*d*).

Nota. Hæres adeundo hæreditatem, non commoda tantùm et jura, sed etiam debita et onera realia defuncti in se transfert. Ità tamen ut duplici beneficio gaudeat. — 1° Ut suprà vires hæreditatis non obligetur. — 2° Ut deductis expensis funeris, et solutis debitis, quartam partem hæreditatis obtinere debeat; et si eam non habet, legatis non tamen piis, detrahere potest, beneficio legis.

Ut autem hoc beneficio frui possit hæres, conficere tenetur inventarium intrà triginta dies, et per alios sexaginta concludere, nisi adsit legitimum impedimentum. Ab hoc tamen onere et ab obligatione reddendi rationem potest liberari à testatore. — 961. (*e*).

ARTICULUS IV.

De Commodato.

Commodatum est contractus quo aliquid præstatur ad usum pro tempore determinato. — 744.

Undè :

1° Commodator non potest repetere absque injustitiâ rem commodatam antè de-

(*a*) Vide *Cod. civ. art.* 851, *etc.*
(*b*) Vide *Cod. civ. art.* 851, *etc.*
(*c*) Vide *Cod. civ. art.* 852, *etc.*
(*d*) Vide *Cod. civ. art.* 851 *etc.*
(*e*) Vide *Cod. civ. art.* 778, *etc.*

finitum tempus ; nisi damnum sibi impendeat, licèt ex repetitione rei simile damnum commodatario immineat.

2º In re commodatâ, expensæ ordinariæ debent fieri à Commodatario ; expensæ autem extraordinariæ à commodante. — 747.

ARTICUTUS V.

De Precario.

Precarium est contractus quo conceditur petenti res utenda, non ad certum tempus, in quo differt à commodato, sed donec concedens repetat.

Precarium cessat per mortem accipientis, non autem per mortem dantis, si ab hæredibus non revocetur. — 745

ARTICULUS VI.

De Deposito.

Depositum est contractus quo aliquid traditur custodiendum ut integrum reddatur.

Undè :

1º Depositarius non potest uti re depositâ, sine Domini saltem præsumptâ voluntate.

2º Si Depositum sit res usu consumptibilis, non videtur depositarius peccare saltem graviter eâ utens, si certus sit se tantumdem ejusdem bonitatis habiturum, quandò repetetur. — Secùs, si pecunia tradita fuerit sacculo vel archâ inclusa, vel munita sigillo.

3º Depositarius utens malâ fide re depositâ, tenetur restituere valorem usûs ; at, si eâ utatur bonâ fide, tenetur restituere id in quo factus est ditior, quandò intelligit id Domino displicuisse. — 748.

4º Depositarius tenetur rem sibi creditam eâ diligentiâ custodire, quam solent adhibere homines diligentes. Quòd si res deposita pereat sine ipsius culpâ Theologicâ, *probabile* est quòd non teneatur ad restitutionem. Vide dicta, nº 554. — 749.

6º Depositarius dubitans an suâ culpâ depositum perierit, non tenetur in conscientiâ ad restitutionem quia in dubio non præsumitur delictum. — 751.

4º In casu incendii, naufragii, depositarius non tenetur depositi conservationem suis bonis præferre, nisi esset res multò præstantior suâ ; in quo casu potest sibi rei suæ valorem compensare. — 752.

8º Depositarius potest depositum Domino in quatuor casibus denegare. — 1º Si per sententiam sint addicta omnia bona depositantis. — 2º Si habeat ipse certam causam compensationis (*a*). — 3º Si comprehendat certò rem esse furatam. — 4º Si prudenter certò timeat illum abusurum re depositâ contrà justitiam, putà gladio ad occidendum ; quia tunc peccaret gladium reddendo non solùm contrà caritatem, sed etiam *veriùs* contrà justitiam, cùm valdè proximè cooperaretur ad homicidium. Vide dicta, nº 697.

9º *Veriùs* est etiam cum *Less.* reddentem peccare contrà caritatem, si deponens re abusurus sit non contrà justitiam, sed contrà alias virtutes ; nisi non reddendo, grave timeat incommodum. — 753.

(*a*) Ex jure Gallico compensatio fieri non potest retinendo rem depositam vel commodatam, *Art.* 1293.

ARTICULUS VII.

De Mutuo et Usurâ.

§ I. — De Mutuo.

Mutuum est contractus, quo rei alicujus numero, pondere, vel mensurâ constantis, dominium, à mutuante in mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eamdem vel similem specie et bonitate. — Propriè autem mutuum ferè est in rebus usu consumptibilibus, inter quas etiam est pecunia, quæ licèt non absumatur, nec pereat in se, perit tamen exponenti.

Undè :

1° Mutuans obligatur monere de vitio rei, alioqui ad damnum tenetur in conscientiâ.

2° Obligatur non repetere rem antè tempus, nisi ipse sit in pari necessitate. — 754.

3° Si non est præfixus terminus ad restitutionem, debet mutuatarius mutuum reddere, quandò à mutuante interpellatur; intellige, post aliquod tempus competens arbitrio prudentum. Tenetur reddere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam aut distantiam; mutuans verò non petens, cùm facile possit, censetur indulgere dilationi.

4° Tenetur mutuatarius præstare casum fortuitum, cùm penès hunc rei dominium sit, et rem eâdem quantitate et qualitate reddere suo tempore.

5° In verò mutuo lucrum aliquod accipere non licet, quia est usura. — 755.

Nota. 1° Mutuum præstitum Ecclesiæ, causæ piæ, aut Universitati non potest repeti, nisi probetur in utilitatem illius conversum fuisse. — Et idem dicitur de mutuo dato Minori, qui aliàs non tenetur, etiam major factus, restituere.

Si tamen Prælatus cum consensu Capituli, recipiat mutuum nomine Ecclesiæ, ipsa semper tenetur solvere; dùm Prælati cum Capitulo rectè alienare possunt res mobiles Ecclesiæ. *Less., etc.* — 756.

2° Mutuum datum filiisfamilias ut sic putatis, et carentibus bonis castrensibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis posteà restituendum est in foro externo, quo privilegio uti possunt etsi ei renuntient; neque *probabiliùs* in foro, interno; quia lex potest cum justâ causâ naturalem obligationem auferre, et sic fecisse judicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, et nequitiam fœneratorum avertendam : non videtur autem posse negari quòd Potestas suprema humana, ob altum dominium quod habet, benè potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum, ut patet in lege præscriptionis. Vide dicta n. 517. Ità *Less.*, *Sanch.*, *Laym.*, *Pal.*, *Salm.*, *etc.*

Excipitur 1° si mutuum sit in aliis rebus, quàm in pecuniâ, de quâ lex loquitur. — 2° Si filius juravit solvere : quamvìs post solutionem habeat actionem ad repetendum; imò potest relaxationem juramenti sibi procurare. — 3° Si mutuum datum sit, sciente et non contradicente patre, aut si conversum sit in utilitatem patris, aut filiorum in rebus quas pater eis præbere tenebatur (*a*) : item, si res mutuata adhuc extet; vel si pater solitus fuerit solvere debita filiorum. *Salm.* — 757.

§ II. — De Usurâ.

I. Usura est lucrum immediatè proveniens ex mutuo : ità ut mutuans suprà sortem, id

(*a*) Tunc pater tenetur ad satisfaciendum. — II. n. 111.

est, summam capitalem, lucretur aliquid, quod sit pecuniâ æstimabile, ità ut lucrum tale præcisè intendatur ratione mutui. — 758.

II. Duplex est usura, realis et mentalis.

Usura *realis* est illa quæ pacto exprimitur. — *Mentalis* autem est illa quæ intentione concipitur, sed sine ullo pacto exteriori.

Aliquandò usura implicitè tantùm fit, et vocatur usura *palliata*; cùm videlicèt contrahentes prætendunt alium contractum emptionis, locationis, etc., in quo tamen usurarium quid reverà intervenit. — 761.

III. Certum est usuram esse prohibitam jure naturali, Divino et Ecclesiastico, ut *communiter* docent Theologi, et Juristæ; quia cum in mutuo rei usu consumptibilis, ut vini, tritici, pecuniæ, dominium rei in mutuatarium transfertur, injustè exigeretur aliquid pro usu hujus rei, cùm exigeretur pro re quæ non extat. — 759.

Quæritur 1° An pro obligatione cui se submitteret mutuans non repetendi mutuum nisi post multum tempus, possit aliquid ultrà sortem exigere, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat?

R. — Adsunt tres sententiæ: *prima communis negat;* et hanc tenent *Less.*, *Laym.*, *etc.*; quia talis obligatio est de se intrinseca mutuo.

Secunda sententia dicit quòd licèt in mutuo sit obligatio expectandi solutionem per aliquod tempus; quandò tamen obligatio est de non repetendo nisi post multum tempus, putà, per triennum, tunc, cùm illa non sit intrinseca mutuo, potest aliquid licitè exigi. — Hæc sententia non videtur *suâ probabilitate* carere. Si enim licitè aliquid exigere potest, qui obligatur ad mutuandum infrà longum tempus, ut DD. docent *communiùs;* cur non potest, qui obligatur non repetere suum, nisi post diuturnum tempus (*a*). Vide mox infrà dicenda.

Tertia sententia parùm huic sententiæ dissimilis, quam tenent *Salm.*, *etc.*, dicit quòd licèt, adhærendo primæ sententiæ, exigere aliquid precisè pro tempore sit usura; attamen, cùm sit moraliter impossibile quòd per multum tempus expectando mutuans non patiatur aliquod periculum, damnum, vel incommodum, aut saltem non impediatur ab exercendo aliquem actum liberalitatis, aut alterius decentis operationis, idcircò potest aliquid ultrà sortem recipere et pacisci. — Hinc, si mutuans aliquid accipiat pro tali obligatione, ritè accipit non ratione commoditatis quâ privatur, sed ratione oneris ex pacto sibi impositi, quod onus utiquè est pretio æstimabile. — 760

Quæritur 2° Quandò ex usurâ mentali oriatur obligatio restitutionis?

R. — Oritur 1° Quandò usura mentalis est ex parte utriusque, ità ut mutuans accipiat lucrum tanquàm pretium mutui, et mutuatarius ut tale etiam solvat, tunc certè lucrum restituendum est.

2° Quandò usura mentalis est ex parte solius mutuatarii, qui dat lucrum ut pretium, et mutuator accipit bonâ fide ut gratìs datum, tunc non tenetur hic restituere ex injustâ acceptione, sed tantùm ex re acceptâ, cùm noverit mutuatarium non gratìs præstasse.

3° Quandò contrà usura est solùm ex parte mutuantis, eò quòd mutuatarius dederit gratìs, et mutuans recepit ut pretium, tunc si noverit illum liberaliter donasse, potest retinere.

Quæritur 3° In dubio an Mutuatarius dederit aliquid ultrà sortem gratìs, vel ut pretium mutui, utrùm mutuator possit illud retinere?

R. — Certum est licitè posse mutuantem accipere à Mutuatario dona liberalia, ut docent omnes cum *D. Th.*; si verò dubium sit, an mutuatarius dederit gratìs, vel non, *Less.* et *Salm.* docent quòd si mutuans accepit munus in bonâ fide, potest, superveniente dubio, illud retinere; secùs verò si accepit cum dubio, licèt dubium sit positivum, id

(*a*) V. g. ad tres vel quatuor annos? — H. 116.

est, cum probabilitate veræ donationis, ut *communiter* et rectè docent *Less.*, *Salm.*, *Sot.*, *Bon*, *etc.*; quia, cum tali dubio nequit mutuator inchoare possessionem rei alienæ. Item, quia in dubio mutuatarius regulariter præsumitur coactè dedisse; quia difficulter homines gratìs sua largiuntur.

Cæterùm, in hoc dubio, deferendum est illi parti, pro quâ est potior præsumptio; hinc, aiunt *Salm.*, *Less.*, *etc.* præsumendum esse mutuatarium moraliter certò donasse, si non sit pauper, aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestiâ, vel petitione mutuantis. — Idem dicunt *Salm.* si mutuatarius per scripturam asserat liberaliter se donasse, nisi constet in fraudem usuræ id scripsisse.

Oppositum verò præsumitur cum *Salm.* si mutuans antè donationem significaverit velle aliquid ut sibi debitum, aut si mutuatarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvat antè redditionem mutui: quia, tunc facilè præsumitur dare, ne citò cogatur ad mutuum reddendum. — Idem rationabiliter censeri dicunt *Nav.*, *etc.*, si mutuatarius acceperit mutuum ad usus necessarios, quia talis necessitas tollit, aut saltem infirmat præsumptionem, quòd ille omninò gratìs donaverit. — 761.

Quæritur 4° An liceat dare mutuum sub spe lucri?

R. — Si mutuum datur principaliter ob spem lucri; ut esset si aliàs sine tali spe mutuum non daretur, non licet; cùm Evangelium dicat: ***Mutuum date, nihil indè sperantes.*** ***Lucæ.***, *c.* 6.

Benè autem ait *Concina* minimè peccare mutuantem, qui mutuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi hæc benevolentia sit principale motivum mutuandi, quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam.

Imò addo, etiamsi secundariò speretur aliquod lucrum, ità ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum: non tamen, si hâc spe deficiente, mutuum non daretur, quia tunc saltem præsumitur usurarius. — 762.

Quæritur 5° An mutuans possit retinere quod mutuatarius dedit non ex merâ gratitudine, sed ex timore ne aliàs mutuatio ei negetur in futurum, aut ne æstimetur ingratus?

R. — *Negant Caj.*, *Nav.* et alii. — Sed *affirmant Laym.*, *Lugo*, *etc.*, quia *ex S. Thom. et communi*, requiritur ad usuram, ut detur ex vi pacti, sive ut debitum ex justitiâ; dari autem ex tali timore non efficit ut detur in pretium: lex enim mutui non prohibet ut alter nolit ingratus apparere — 763.

Quæritur 6° An obligatio antidoralis, seu gratitudinis possit unquàm in pactum deduci?

R. — *Omninò negandum;* nam id quod in pactum deducitur, jàm dicitur debitum. Et clarè infertur ex prop. 42 damnatâ ab *Inn. XI.* — 764.

Quæritur 7° Utrùm adsint tituli propter quos exigi possit aliquid ultrà sortem?

R. — Quatuor sunt tituli ordinarii propter quos mutuans potest aliquid ultrà sortem exigere, nempè, lucrum cessans, damnum emergens, periculum amittendæ sortis, pœna conventionalis.

I. *Lucrum cessans;* id est, volebas cum tuâ pecuniâ lucrari negotiando v. g. et poteras; sed mutuando, hoc lucro te privas. In hoc casu potes accipere aliquid ultrà sortem, in compensationem lucri cessantis. Sic *S. Thom.* et alii *communiter DD.*

II. *Damnum emergens*, id est, propter mutuum patiris damnum, in hoc casu pariter potes percipere aliquid. Ità omnes cum *S. Thom.* — 768.

Ad hujusmodi tamen interesse exigendum ratione *lucri cessantis*, aut *damni emergentis*, tres requiruntur conditiones. — 1° Ut interesse ab initio in pactum deducatur. — 2° Ut non plùs exigatur, quàm sit lucrum quod speratur ex alio contractu licito, juxtà æstimationem spei et periculi, et deductis expensis. — 3° Ut mutuum verè sit causa damni, vel lucri cessantis; nam, si mutuans aliam habeat pecuniam, quam ad negotiandum substituit; vel si lucrum quod amittit ob mutuum, ex mercaturâ faciendâ,

potest et vult sibi comparare ex aliâ viâ, aut arte, cui mercando non potuisset vacare; tunc, nequit exigere aliquid, nisi esset pro majori molestiâ subeundâ in illo alio lucrando. — 769.

III. *Periculum amittendæ sortis*, modò sit verum et extraordinarium, non autem commune; et insuper non recuses assecurationem sortis, et non cogas mutuatarium ad tale periculum transigendum. Undè, benè potes exigere à mutuatario id quod alter tibi daret pro assecuratione sortis, licèt mutuum postmodùm integrè tibi reddatur. *Ratio*, quia te exponere tali periculo, verè est pretio æstimabile. Hæc est sententia *probabilior*, et *satis communis* quam tenent *Bus.*, *Less.*, *Sylv. et* alii innumeri. — 765.

IV. *Pœna conventionalis*, nempè pactum, quòd si mutuatarius non satisfacit solutioni intrà tempus prædefinitum, solvenda erit ei aliqua summa ultrà sortem. Talis titulus etiam *communiter* censetur justus. Ità *Lugo*, *Tourn.*, *Holz.*, *Less.*, *Anacl.*; *etc.*, *Ratio*, quia talis pæna apponitur ut contractûs firmitati consulatur, et avertatur negligentia mutuatarii.

Sed ut licitè hoc pactum apponatur, requiritur 1° ut mora debitoris sit notabilis et culpabilis. — 2° Ut absit animus lucrandi per pænam appositam : qui animus præsumitur, si oneretur debitor ad restituendum pro tempore, quo scitur eum solvere non posse. — 3° Ut pæna sit moderata, et culpæ proportionata. — 766.

Probabiliùs autem est quòd talis pæna debeatur antè judicis sententiam, quia hæc pæna magìs habet rationem pacti, quàm pœnæ. — 767 (*a*).

Quæritur 8° An in contractu mutui, necesse sit præmonere mutuatarium de vero damno, vel alio titulo justo, pro quo possit exigi aliquid ultrà sortem?

R. — *Prima sententia negat*, quam tenent *Lugo*, *Sot.*, *etc.* — *Secunda* tamen *verior sententia* docet monitionem esse necessariam. Ità *Bus.*, *Less*, *Conc.*, *etc. Ratio*, qui mutuatarius putans contractum esse usurarium, non consentit in contractum justuma in quem fortè consensisset, si novisset justum titulum. — Secùs tamen dicendum, si reverà existeret titulus justus, et tàm mutuans, quàm mutuatarius in contractum, consentirent omni meliori modo quo possint, ut mox dicemus, n. 773.

(*a*) Vide in fine compendii Sanctæ Apostolicæ sedis Responsa circà lucrum ex mutuo, ex quibus Decretis inferes sequentia :

1° Prædictæ resolutiones, licèt à summis pontificibus *Pio VIII et Gregorio XVI.* approbatæ et sibi perfectè concordes, definitivam non contineant S. Sedis decisionem, ut patet ex earum formâ, naturâ et terminis. Attamen, qui consuetam agendi rationem Ecclesiæ Romanæ norunt, persuasum habere debent S. Sedem contrarias decisiones nunquàm edituram esse.

2° Positas hujusmodi resolutiones quis audebit dicere contrarias Doctrinæ catholicæ, et restitutionem sub denegatione absolutionis exigere ab iis qui parati sunt judicio S. Sedis se submittere?

3° Cùm nulla sit ratio judicandi talem restitutionem aliquandò præscribendam esse, arbitror pænitentes in bonâ fide existentes de hoc non esse interrogandos, si prævideatur eos admonitos non futuros esse paratos mandato S. Sedis obtemperare, quia tunc monitio ad nihil prodesset et multùm obesset.

4° Quoàd praxim ergò, restitutio lucri legalis ex mutuo percepti non est præscribenda, neque exigendum ut qui contractus mutui cum stipulatione lucri lege taxati jàm inierunt, eos irritent, aut à perceptione lucri cessent, modò parati sint judicio definitivo Sedis Apostolicæ se subjicere. Si enim confessarius indebitam restitutionem temerè præscribens, damnum pœnitentis reparare teneatur, ut communiter docent theologi, similiter et qui pœnitentem cum fiduciâ ad se recurrentem à lucro retrahit, ne eamdem obligationem incurrat, timere debet.

5° Doctrina tamen Ecclesiæ, et notanter Encyclicæ Benedicti XIV, circà usuram manet inconcussa; in eo enim consistit ut nihil percipiatur ex mutuo vi mutui; at præfatæ decisiones et resolutiones supponunt aliquem existere titulum ipsi mutuo extrinsecum.

6° Firmiter ergo persuasum habeo lucrum lege taxatum ex mutuo charitate non debito, nunc prohibendum non esse, ac timoratos sapienter esse dirigendos, ne suâ simplicitate et nimiâ confessarii rigiditate detrimentum patiantur.

7° Intereà definitivum S. Sedis humiliter expectemus judicium, cui parati simus ex totis præcordiis obtemperare.

Quæritur 9° An mutuans licitè exigat interesse lucri cessantis, vel damni emergentis si mutuet non compulsus alterius precibus, sed ipse se offerat ad mutuandum?

R. — *Negant Conradus* et alii quidam; — *Sed probabiliùs affirmant Less.*, *Mol.*, *Nav.*, *etc. Ratio*, quia mutuator tunc non offert mutuum absolutè, sed sub conditione ut ei compensetur lucrum cessans; et sic mutuatarius acceptando mutuum, est vera causa cessationis lucri. — 769.

Quæritur 10° An liceat mutuanti pacisci ab initio de certâ pecuniâ solvendâ, quandò damnum emergens, vel lucrum cessans est incertum, seu tantùm probabiliter futurum?

R. — *Veriùs* censent *Salm.*, *Tamb.*, *Nav.*, *etc.*, licitè posse mutuantem pacisci de aliquâ certâ quantitate solvendâ, debitâ servatâ proportione juxtà timorem damni, vel spem lucri futuri; quia debita æqualitas jàm benè servatur. Nec refert quòd damnum eventurum postmodùm non accidat; quia pactum de auctario non fit pro damno futuro quod fortè eveniet, sed pro periculo ejus probabili quod actu supponitur, et actu est pretio æstimabile.

Ob eamdem rationem *probabiliter* ait *Bon.*, mutuatorem qui non certò, sed tantùm *probabiliter* erat destinaturus pecuniam ad negotiationem, posse aliquid exigere pro ratâ probabilitatis. Quòd si solùm animo pendeat, velit an non negotiari, adhuc *Tamb.*, *Lugo*, cum *Salm.* affirmant posse aliquid exigere; quia, pariter est pretio æstimabile privare se in gratiam mutuatarii hâc potestate deliberandi, destinandique pecuniam ad negotium, cùm non teneatur gratìs eâ spe et potestate privari. — Et hoc *nec improbabile* videtur; cùm hæc privatio obligatoria est pretio æstimabilis.

Nota. Quamvìs sub initio liceat in pactum reducere, ut diximus, damnum eventurum, vel lucrum cessandum incertum, nunquàm tamen licebit ab initio per pactum exigere hujusmodi interesse, ut *communiter* docent *Lugo*, *Azor*, *etc. Ratio*, quia, si mutues centum, et pro lucro cessante accipias decem, non jàm mutuas centum, sed nonaginta: privare autem mutuatarium ex pacto antè tempus commoditate pecuniæ mutuatæ, onus est, et illud imponere est usura. — 770.

Quæritur 11° An possis exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniæ destinatæ ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinatam quam tamen negotiationi substituere possis?

R. — Si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiæ, nimirùm ad familiam alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas, tunc licitè exiges lucrum cessans, quia non teneris ratione mutui tuam providentiam negligere. Ità *Less.*, *Nav.*, *Salm.* qui hoc ut certum supponunt.

Si autem sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere, sunt qui *probabiliter negant* tunc te posse aliquid exigere, quia tunc tibi non cessat lucrum ex causâ mutui. — Sed *Less.*, *Tamb.*, *Spor.*, *Mol.*, *Laym.*, *Lugo*, *Croix.*, *etc.*, *affirmant*, posito quòd statueris illam solam pecuniam negotiationi et periculo exponere, licitè posse te petere lucrum cessans; quia verè mutuatio est causa ut tibi cesset lucrum speratum ex illâ pecuniâ; nec teneris in gratiam mutuatarii pecuniam non destinatam negotiationi exponere. — Hoc tamen non admitterem, nisi cùm mutuum das, verè habeas animum pecuniam illam reservatam negotiationi non substituendi. — 771.

Quæritur 12° Utrùm, si quis bonâ fide ineat contractum usurarium, et lucrum exigat, re posteà cògnitâ, possit illud retinere, si verè poterat contrahere ex justo aliquo titulo, nempè ratione periculi, lucri cessantis, etc.?

R. — *Prima sententia affirmat*; quia, quisquis bonâ fide contrahit, semper intendit contrahere modo licito quo potest; ideò enim hoc tali modo contraxit, quia licitum putavit; quarè virtualiter intendit contrahere quocumque licito modo, quo contractus cohonestari poterat. Ità *Lugo*, *Sa*, *Dian.*, *etc.*

Secunda tamen *verior sententia*, quam tenent *Salm.*, *Less.*, *Conc.*, *etc.*, *negat* posse

eo casu mutuatorem lucrum perceptum retinere. *Ratio*, quia minimè dici potest ipsum voluntatem virtualem sive implicitam habuisse, cùm non de alio contractu quàm de usurario cogitaverit; eo casu tantùm habuisse voluntatem interpretativam quæ non sufficit ad contrahendum.

Nec obstat dicere quòd mutuator iste potest retinere lucrum, tanquàm possessor bonæ fidei, qui tenetur tantùm ad id in quo factus est ditior; nequit autem dici ditior factus ille cui ratione mutui cessavit lucrum, quod justè percipere poterat. Nam respondetur quòd ad justè exigendum in mutuo aliquid ultrà sortem, omninò requiritur ut mutuatarius de justo titulo moneatur, ut diximus suprà; aut saltem, ut tàm mutuator, quàm mutuatarius expressè vel implicitè consentiant in titulum justum, saltem explicitè intendentes contrahere omni meliori modo quo possunt : quod è converso *sat probabiliter* sufficit ad exigendum id quod licitè exigi poterat ex illo justo titulo, quamvìs non expresso. — 773.

Quæritur 13° Quænam pacta licitè apponi possint in mutuo?

R. — Præ omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita à *S. Thom.*, quòd omne onus pretio æstimabile impositum in mutuo, tanquàm debitum ex justitiâ, vera fit usura. — Secùs, si exigatur res quæ pecuniâ non mensuratur, ut benevolentia, amicitia, et similia. *D. Thom.*

Item, certum est nec etiam esse usuram exigere ex mutuo rem aliàs ex justitiâ jàm debitam: hinc, licitè in mutuo potest exigi, ut alter cesset à vindictâ privatâ, vexatione injustâ, etc., secundùm dicta *de simoniâ*, *n.* 98. Ità *Less.*, *Salm.*, *etc.* — 774.

Quæritur 14° An liceat obligare mutuatarium ad ea quæ ex gratitudine tenebatur præstare, v. g. ut emat sibi necessaria à mutuante, suam domum locet, etc?

R. — *Omninò negandum*, non solùm si hæc exigantur ut debita ex justitiâ, sed etiam ut debita ex gratitudine juxtà prop. 42, damnatam ab *Innoc. XI.* — *Salm.* autem dicunt quòd simpliciter rogare mutuatarium hæc liberè præstanda ex amicitiâ, de se non esset illicitum; et in hoc videtur expressè consentire *D. Thom.* — Hæc autem doctrina currit speculativè loquendo; sed in praxi rectè dicunt *Salm.* esse valdè periculosam.

Nec admittendum id quod ait *Laym.*, licitum esse obligare mutuatarium ad hæc præstanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio sine quâ non daretur mutuum; quia acceptatâ conditione, reipsà jàm onus imponitur, et mutuatarius obligatur ad illud; quod nunquàm licet, ex *D. Thom.* — 780.

Nota. Ex *Divo Thomâ.*, licet mutuatarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui; quia potes ab altero petere Officium amicitiæ, quod ille à te postulat; modò illud non sit illi magis onerosum. Et sic pariter posses petere ut eodem tempore domum tibi locet, etc. Secùs autem, si obligares in futurum. — 781.

Quæritur 15° An liceat pactum ut reddatur res mutuata in eâdem specie, quantitate, quandò creditur pluris valitura?

R. — Certum est 1° quòd licet, si æquè dubium est an valor rei sit augendus, vel minuendus.

Certum est 2° quòd si rem servaturus eras usquè ad tempus quo ejus valorem augendum esse certò credas, potes petere ut reddatur res in eâdem quantitate, vel ejus incrementum, deductâ tamen æstimatione periculi, vel expensarum in reservanda.

Certum est 3° quòd licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum quod non creditur pluris valiturum, nec melius veteri.

Sed quòd possis petere ut tibi reddatur res quam non es servaturus, in eâdem quantitate, eo tempore, quo credis eam pluris valituram, *affirmant Sot.*, *Mol.* — Sed docet *Less.* hanc sententiam tunc esse *probabilem* cùm fuisset dubium, an pretium foret augendum, vel an tu rem servasses; in quo casu etiam puto rem valore jàm auctam cum aliquâ detractione reddendam esse, juxtà prædicti dubii æstima-

tionem, ne quid ex mutuo lucreris, posito quòd non fuisses certò rem servaturus; nam, alioqui rectè dicit *Less.* non videri quo jure possis æqualem mensuram recipere.

Salm. autem prædictam sententiam approbant, si ex vi pacti attendatur tantùm ad rei substantiam, præcisâ consideratione valoris et incrementi. Sed hæc præcisio non video quomodò licitè possit fieri, quandò res non foret servanda pro tempore redditionis, et certò, vel probabiliùs pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessariò semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto è conversò, quòd si certò, vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur minùs valitura, poteris majorem mensuram petere, ut te serves indemnem.

Hæc dubia tamen locum habent, quandò cogitatur et creditur res pluris valitura; si verò bonâ fide nulla habeatur consideratio de incremento, vel decremento rei, benè potes pacisci ut res in eâdem quantitate tibi reddatur. Ità *Less.*, *Conc.*, *etc.*

Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniæ, tenent *Salm.*; quia in pecuniâ principaliter attenditur valor; sed *Azor*, et alii aiunt benè valere pactum ut reddatur pecunia in eâdem specie et numero monetarum, quandò nullum cogitatur nec intenditur incrementum, et sic expressè sit conventum: horumque sententia est mihi *probabilior*, saltem si commune sit periculum incrementi vel decrementi. — Pactum autem reddendi pecuniam in aliâ specie quàm traditur, omninò usurarium est, quia imponitur onus pretio æstimabile.

Huccusquè de pactis; circà quæ benè advertit *Anacl.* cum aliis *communiter*, quòd contractus in aliquâ regione usitatus, et à viris probis celebrari solitus, non est facilè damnandus. — 782.

Quæritur 16° Utrùm usurarius acquirat dominium lucri usurarii?

R. — *Affirmant Lugo, Scot, Sa, Nav., etc.* — Sed *oppositum tenendum* cum *S. Thom. et communi*; quia contractus usurarius est omni jure nullus. Nuda autem traditio rei dominium non transfert. — 783.

Circà autem fructus acquisitos per usuras acceptas, docet *S. Thom.* quòd si percepti sint ex re usu consumptibili, tunc restitui non debent, quia sunt fructus industriæ. — Secùs, si percepti sint ex re non usu consumptibili, putà ex domo, agro, etc., « quia (*verba S. Thom.*) sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, et ideò ei » debentur. » — Et hæc valet etiamsi usurarius fructus non percipiat, si aliàs dominus percepisset. — Quoàd verò fructus quos dominus non fuisset percepturus, sed usurarius percepit, *Lugo* dicit non esse restituendos, quia ex suâ sententiâ usurarius dominium usurarum acquirit, et tantùm tenetur mutuatarium indemnem servare; sed nos contrarium in nostrâ sententiâ ut suprà, dicendum putamus cum *Salm.*, *Tourn.*, *Conc.* — 784.

Quæritur 17° Utrùm dans consilium pro usuris, aut præbens pecuniam usurario ut mutuet, teneatur ad restitutionem?

R. — *Negant Lugo, Sa, Tol., Sylv., Mol.;* quia hi non sunt causa efficax damni, cùm possit posteà debitor solutionem usurarum negare.

Sed *longè probabiliùs*, saltem quoàd suadentem usuras teneri *affirmat Bus.*, cum *Less.*, *Lugo*, *Salm.*, *etc.;* quia verè ipse tunc est causa injusti contractûs: et licèt debitor posset non solvere, si tamen solvat ex causâ suâ injustè solvet.

Commune autem est quòd non peccat, nec ad restitutionem tenetur qui in gratiam mutuatarii illa faceret; et ideò ex illâ ratione prima sententia est *satis probabilis*, quia rationabiliter in illis mutuatarius præsumitur consentiens.

Quoàd autem eum qui tradit pecuniam usurario, aiunt *Conc.*, *Less.*. *Salm.*, *etc.* peccare, et teneri ad restitutionem; quia proximè cooperatur ad damnum mutuatarii. — Sed *Lugo* rectè excipit, ob eamdem rationem, nisi præstet pecuniam in gratiam mutuatarii, vel nisi, addendum dico, non posset ipse pecuniam tradens eam ne-

gare sine damno superioris ordinis, quam esset mutuatarii damnum, juxtà dicta n. 571. — 785.

Quæritur 18° An peccet et teneatur ad restitutionem deponens pecuniam apud eum, quem scit abusurum ad usuras?

R. — *Less.*, *Salm.*, *Pal.*, *Lugo*, *etc.*, dicunt quòd is peccaret utiquè contrà caritatem, si usurarius non haberet aliàs undè usuras exerceret; sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatariis. — Teneri tamen sentit *Conc.* ex *D. Thom.* — Sed *veriùs* mihi dicendum videtur quòd deponens non teneatur ad restitutionem : sua enim actio non est injuriosa, sed potiùs gratiosa mutuatario, cùm indè in necessitate sibi providere possit.

Posito ergò quòd in hoc mutuatarius non sit invitus, deponens, licèt sit particeps injustitiæ, quatenùs lædit virtutem justitiæ in generali, juxtà sententiam quam tenuimus in *Tract. de Virt. Theol.*, *n.* 45, ubi diximus præbentem occasionem peccandi non solùm lædere caritatem, sed etiam virtutem ad quam lædendam proximum inducit : non tenetur tamen ad restitutionem, quia non lædit justitiam in particulari, nempè peculiare jus alterius, nec ei injuriam irrogat, cùm ille respectu deponentis non sit invitus. — 786.

Quæritur 19° An Princeps, judices, advocati qui sunt causa ut usuræ solvantur, teneantur ad restitutionem?

R. — Tenentur; sicut tenentur etiam illi qui non excludunt à suis locis usurarios, imò excommunicantur ipso facto; nisi tamen ob bonum publicum hoc permittere expediret. *Less.*, *Salm.*, *etc.* — 787.

Quæritur 20° An peccent famuli cooperantes Domini usuris?

R. — Certum est quòd famuli minùs principales, qui tantùm scribunt, enumerant pecunias, deferunt pignus et similia, non tenentur ad restitutionem, nec peccant. *Ità Salm.*, *Croix*, *Tamb.*, *etc.* — Quoàd autem eos qui exigunt usuras, et ad solutionem cogunt, *Sa*, *Sylv.*, *etc.*, licèt dicant peccare, excusant tamen à restitutione, quia isti non sunt verè causa exactionis, vel tantùm sunt materialis, et remota.

Salm. autem *cum Pal.*, *etc.*, putant teneri, cùm verè sint causæ injustæ proximè cooperantes : et hoc videtur *probabiliùs*, si ipsi cooperantur in re ingratà debitoribus, proùt esset, si cogerent eos ad solutionem, subscriberent apodixas. — Secùs, si in re illis non ingratà, nempè si eos hortarentur simpliciter ad solutionem, vel exigerent usuras sine coactione; quia, in hoc debitores non censentur inviti. Sed non excusarem exigentem à peccato cooperationis ratione solius famulatûs. — 739.

Quæritur 21° An hæredes Usurarii, vel alterius debitoris teneantur ad restitutionem in solidum?

R. — Distinguendum : si debita sint hypothecaria ex contractu, *communis* est sententia, omnes in solidum teneri. Si verò debita sint personalia defuncti ex delicto, adhuc teneri in solidum docent Canonistæ cum *Sylv.*, *Salas*, *etc.* Sed *satis probabiliter Tournely*, cum *Az.*, *Caj.*, *Tol.*, *Bon.*, *etc.*, dicit hos hæredes teneri solùm pro ratà, nisi ipsi delicto defuncti cooperati fuerint. — 790.

Quæritur 22° Quæ pœna sit usurariorum et cooperantium?

R. — Usurarius publicus, sive notorius non debet admitti ad Communionem altaris, nec absolvi, donec restituat usuras, nec sepeliri in loco sacro; et qui scienter sepelit, ipso facto est excommunicatus. — Addit *Laym.* ejus testamentum ipso jure irritum esse, nisi antè mortem restituerit (*a*). Item, usurarius est infamis. — 792.

Quæritur 23° Quid intelligas per *Montes Pietatis*, et an liciti sint?

R. — 1° *Montes Pietatis* sunt thesauri quidam, qui in refugium pauperum, à Re-

---

(*a*) Lex irritans testamenta Usurariorum, non valet in jure novo.

publicâ vel Principe reponuntur, undè pauperibus gratis mutuetur, itâ tamen, ut parùm retribuant pro expensis quæ fiunt in ministros et conservationem talium montium.

2° Liciti sunt *Montes Pietatis*, et approbati fuerunt à Concilio Lateranensi sub *Leone X*, sub hâc limitatione : « Concedit tantùm accessionem, ad solas ministrorum » expensas, et aliarum rerum ad illorum conservationem, ut præfertur, pertinen- » tium pro eorum indemnitate dumtaxat ultrà sortem, absque lucro eorumdem » montium. »

Hinc advertunt *Conc.* et *Tourn.*, quòd ut licitè tales *Montes* erigantur, duæ conditiones requiruntur :

I. Ut pecunia tradatur pauperibus intrà limitem certæ summæ, pro tempore determinato restituendæ.

II. Ut pignus à debitoribus exhibeatur, illudque custodiatur à ministris, et tempore præfinito vendatur sub hastâ, ac retento pretio quod *Monti* debetur, reliquum restituatur domino pignoris, vel pauperibus, si hic inveniri nequit, vel etiam eidem *Monti*, si *Mons* sit pauper, et prematur necessitate succurrendi pauperibus.

Nota 1° cum *Conc.* peccare divites qui sine necessitate accipiunt mutuum à *Monte*, ut aliàs lucrentur, et ideò tenentur illicò pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum, si *Mons* sit pauper; quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus isti *Montes* sunt instituti.

2° Affirmare *Less.* privatis licitum esse hujusmodi *Montes* instituere. — 765.

ARTICULUS VIII.

De Emptione et Venditione.

Emptio est contractus, quo pretium pro merce solvitur, completurque mercis traditione; venditio contrà. — 793.

Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum, sive exæquet valorem rei, et contrà. Aliàs, si sine legitimo titulo secùs fiat, committitur injustitia gravis, vel levis pro gravitate excessûs, qui proindè ad restitutionem in conscientiâ obligabit; etsi in in foro externo ad restitutionem ferè non cogatur quis, nisi ultrà dimidium defraudaverit. — 793.

Undè :

1° Ut contractus emptionis sit validus, requiritur determinatio pretii, quæ si remittatur ipsi emptori, nullus est contractus. Secùs, si remittatur tertio, sive judicio Prudentum. — 794.

2° Contractus emptionis solo consensu perficitur, nisi antè emptionem conveniant partes conficere scripturam. Sed dominium rei non transit ad emptorem, nisi factâ traditione, ut *est commune*. — 795. (*a*)

3° Imò non transfertur dominium rei etiam emptori traditæ, donec ab emptore pretium solvatur, vel offeratur, aut saltem præstetur pignus, vel fidejussio, aut saltem fides de illo. — 796. (*b*)

(*a*) In jure novo derogatur juri Romano juxtà quod dominium rei venditæ non transibat ad emptorem nisi factâ traditione. Vide *Cod. civ.*, *art.* 1583. — Excipiuntur tamen res quæ degustari solent, vel ad mensuram venduntur, aut sub conditione. Vide *Cod. civ.*, *art.* 1585, etc.

(*b*) Quamvis dominium emptori transferatur absque traditione, attamen venditor, si pretium non solvatur, non tenetur rem tradere, et licèt jàm tradita sit, potest obtinere rescisionem venditionis. *Cod. civ.*, *art.* 612, etc.

4° Quandò venditio est conditionata, impletâ conditione, contractus retrò trahitur ad diem venditionis; ideòque fructus interim percepti pertinent ad emptorem. Hoc tamen est, quandò conditio adjecta est casualis; secùs, si protestativa, scilicet, cujus impletio sit in potestate emptoris. — 797.

5° Periculum et commodum rei regulariter spectat ad dominum rei; sed in contractu venditionis, emptione perfectâ, spectat ad emptorem, semper ac est vendita res determinata, etiamsi res non sit tradita, vel tradita sine habitâ fide de pretio; nisi aliter conventum sit, aut venditor sit in morâ tradendi, aut res culpâ suâ fuerit destructa vel deteriorata (*a*).

6° Si autem res sit indeterminata, ut si quis emerit decem medios tritici ex granario, aut si emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram, ut acervum totum tritici uno floreno in singulas mensuras, tunc antè rei traditionem, aut mensurationem, periculum spectat ad venditorem, nisi emptor sit in morâ ne res sit dimensa. Nota tamen, quòd incrementum, et decrementum rei etiam indeterminatæ spectat ad emptorem. — 828.

7° Perfectâ emptione, nisi aliter conventum sit, fructus rei pendentes spectant ad emptorem, etiam in foro conscientiæ. Dicit tamen *Tourn.* cum *Lugo*, quòd hoc valet quoàd æstimationem quam habent fructus tempore emptionis: si verò fructus tempore venditionis erant immaturi, cùm posteà sunt maturi, certum est quòd, re non traditâ, eorum incrementum debetur venditori.

8° Quoàd fructus rei futuros, juxtà *communem et veriorem* sententiam, illi fructus spectant etiam ad emptorem, nisi aliter conventum sit, licèt res nondùm sit tradita, vel tradita sit sine pignore, aut datâ fide de pretio, ità ut dominium rei adhuc sit apud venditorem. Qui sentit onus, debet sentire et commodum. Porrò, periculum rei, ut jàm dixi, est penès emptorem, ergò, etc.

9° Quandò res non est tradita, vel tradita est sine pignore aut fide de pretio, venditor, juxtà sententiam *communiorem et probabiliorem*, potest pacisci ut fructus ad ipsum spectent donec pretium solvatur. Quia venditor justè potest dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat donec pretium solvatur; et tunc percipit, non ratione solutionis dilatæ, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initæ. — 798.

10° Res empta pecuniâ alienâ pertinet ad emptorem, si emat nomine suo, nisi pecunia sit Ecclesiæ, minoris et militis. Quia tunc illis res acquiritur. — 799.

11° Si vendatur res aliena, valida est venditio quoàd translationem dominii, non quidem rei, sed pretii. — Undè vendens malâ fide acquirit dominium pecuniæ, sed tenetur emptori omnia damna restituere: qui autem vendit bonâ fide, non tenetur ad damna, neque ad evictionem, sed tenetur quidem pretium restituere emptori, etiamsi cum eo convenerit non teneri de evictione; æquum enim non est ut venditor lucrum faciat cum jacturâ emptoris. Nisi 1° expressè fuerit conventum de non restituendo pretio. — 2° Nisi venditor in nihilo factus sit ditior. — 3° Nisi emptor scienter rem alienam vel alteri obligatam, comparaverit, modò expressè de evictione non convenerit. Attamen benè advertit *Pal.* quòd in hoc casu, pretium non potest à venditore retineri, sed in foro conscientiæ emptori est restituendum; et in foro externo fisco adjudicandum in pœnam sui criminis. — 800.

12° Quandò data est arrha, licet danti, ex consuetudine, resilire à contractu cum jacturâ arrhæ; nisi arrha data sit pro majori securitate contractùs jàm initi. In dubio autem an arrha data sit pro securitate, negat *Lacroix* licere danti resilire; sed affirmat

---

(*a*) Sed præter hos casus exceptos, sicut periculum rei spectat ad emptorem, ità ei debentur fructus illius, et leges civiles oppositæ in hoc puncto, reprobatæ sunt à jure Canonico, prout favorabiles lucro usurário, ut dicunt *Salm* — II. 169.

Concina. Et hoc verum mihi videtur in iis contractibus, ubi regulariter talis est consuetudo; quisque enim præsumitur velle contrahere juxtà consuetudinem, quâ regulariter fiunt contractus. — 794.

13° Si res sit vendita uni, et posteà tradatur secundo emptori, istius fit (*a*). Nisi 1° hic secundus emptor sit conscius prioris venditionis, tunc tenetur iste eam reddere primo emptori, sed non antè sententiam Judicis, modò ipse non induxerit venditorem ad rem ei secundò vendendam. — 2° Nisi primus emptor sit privilegiatus, nempè locus pius, aut Universitas. — 3° Nisi res sit tradita secundo titulo gratioso. Hæc tamen restitutio non debetur nisi alius emptor petat intrà annum. — 827. (*b*).

14° Res in manu mercatoris ratione sui laboris et operarum pluris æstimantur, quàm in manu alterius. Attamen, non est illicitum, alteri rem vendere tantì quantì venditur à mercatore.

15° Concursus emptorum et penuria mercium auget pretium rei; paucitas contrà emptorum, et copia mercium minuit pretium. — 801.

16° Pretium rei decrescit, quandò res est parùm utilis emptori, et hic in gratiam venditoris emit; est *communis* sententia. Hinc fit, quòd merces ultroneæ licitè possunt viliùs emi, ut *communiter* docent *Conc.*, *etc.*; et hoc est *veriùs*, quia regulariter in hujusmodi ultroneis venditionibus pauci inveniuntur emptores. — Idcircò, in his venditionibus, juxtà *sententiam probabiliorem* res ultrò oblata vilescit pro tertiâ parte.

17° Sentiunt *Busemb.*, *Caj.*, *Nav.*, *etc.* idem esse de mercibus ob paupertatem venditis; sed negant *Tournely*, *Salm.*, *Nav.*, *etc.*; quia hoc videtur adversari caritati, et justitiæ, nisi aiunt *Salm.* res ematur tantùm in gratiam venditoris, ità ut aliàs non emeretur. — Hæc sententia est quidem *æquior et suadenda*; sed spectatâ ratione, prima sententia non videtur *improbabilis*, dummodò res emenda non sit de iis quæ communiter emuntur, et offeruntur, ut frumentum, vinum, etc. — Secùs, de aliis quæ non ità facilè venduntur. — Neque in eo casu officit, quòd emptor re illâ indigeret, quia id per accidens esset, et casus non mutat pretium rerum. Sed nota quòd quandò alter vendit coactus à necessitate, et tu non emis merè in gratiam sui, facilè potes peccare contrà caritatem emendo tanto vili pretio, quantò emeres merè in gratiam venditoris.

18° Qui venderet in gratiam emptoris, sentio non posse vendere plùs pretio supremo, nisi concurreret aliqua extraordinaria circumstantia, nempè raritas rei, multitudo emptorum, incommodum venditoris, vel specialis ipsius venditoris affectus ad rem, ut dicemus infrà: aliàs, si adesset tantum incommodum, vel affectus emptoris ad rem, utiquè non liceret augere pretium, ut dicemus *n.* 806.

19° Si tàm emptor quàm venditor ignorent pretium rei, tunc justum erit pretium illud quod convenitur, quia uterque tunc exponitur periculo jacturæ.

20° Si aliqua res minoris valeret in uno loco, et majorìs in alio, potest majorìs vendi in loco minoris pretii, dummodò venditor assumat in se periculum transvehendi rem ad locum pretii majoris.

21° Emptor potest emere minorìs, ex eo quòd multa simul emat; quia tunc venditorem liberat multis curis, et expeditum facit ad alia nova comparanda, undè meritò pretium decrescit. Est *commune cum Less.*, *etc.* — 802.

22° Venditor communiter debet vendere secundùm pretium taxatum à Lege, vel Magistratu; et hoc in conscientiâ, nisi res notabiliter mutentur, vel nisi taxa à majori parte populi non servetur, sciente Principe, et non puniente, vel nisi annus sit

---

(*a*) Post pretii solutionem, aut post datam fidem pretii. — H. 190.

(*b*) Si res duobus vendita sit immobilis, priori debetur emptori, etsi jàm tradita sit posteriori. Si verò res sit mobilis, et jàm tradita posteriori emptori, ad illum pertinet, modò bonâ fide emerit. *Art.* 1141.

sterilis. — Quòd si nullum est pretium taxatum, id censebitur justum quod morali hominum æstimatione imponitur. Quod non consistit in indivisibili, ut anxiè scrupulari oporteat, sed dividitur in infimum, medium et summum, sive, ut alii vocant, pium, moderatum et rigorosum, ità ut intrà latitudinem hujus pretii vendere, et emere liceat, nunc summo, nunc infimo. — 803.

23° Pretium variari potest ratione temporis et loci. Hinc res pretiosa potest parvì emi, ubi parvì æstimatur; et res vilis magnì vendi, ubi magnì æstimatur. Vide *n.* 808. E contrario, venditor non potest alicubì rem vendere pluris, quàm ibi æstimatur, licèt emerit cariùs, et multùm expenderit ad illam vehendam.

24° Pretium rerum vilium minorem latitudinem habet, quàm pretiosarum; vinum enim, aut simile quod valet quinque, potest vendi sex, vel quatuor; aut si valet decem, potest vendi duodecim, vel octo; aut si valet centum, potest vendi centum et quinque, et nonaginta quinque. Domus autem, aut villa quæ fortè vendita est pro viginti millibus, post annum emi poterit pro duodecim millibus. — 804.

25° Si quid emptori valdè utile sit, non licet hoc solo nomine rem vendere ultrà pretium justum, quia utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris. — 806.

26° *Communiter et veriùs* affirmant *Less.*, *Lugo.*, *etc.*, posse venditorem pluris vendere rem, ratione specialis affectûs, quem habet ad eam; quia privatio rei, ergà quam est quis specialiter affectus, verè est pretio æstimabilis. — 807.

27° Res quæ non sunt necessariæ ad communem convictum, ut gemmæ extraordinariæ, equi pretiosi, aves indicæ, picturæ singulares, et similia; item, cantus, saltationes, abusus mulieris, *probabiliùs* est non posse vendi quantì plurimì, quia tametsi pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, æquum verò est quòd habeat quamdam taxam juxtà arbitrium prudentum; attamen, contrariam sententiam rectè *probabilem* vocant *Salm.* Excipio tamen abusum mulieris honestæ, qui cùm sit pretio inæstimabilis, illa poterit sine injustitià pro eo quamplurimì accipere.

28° Res quæ venduntur sub hastà, aut per venditrices, possunt quantì cariùs vendi, et quantì viliùs emi; modò absit fraus, et pretium non sit à lege taxatum. Quia tunc Potestas publica approbat pro justo pretium illud, quod publicè emptorum concursu probatur. — Dico, *modò absit fraus*, quæ vel potest intervenire ex parte venditoris, nempè si celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; vel ex parte emptoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediat ne alii plùs offerant. Hi enim peccant et tenentur ad restitutionem, donec ad justum pretium perveniatur. Ità *communiter Tourn.* cum aliis passìm. — Idemque rectè docent de Proxenetis, vel de aliis quibus commissa sit venditio rei, qui merces vendendas, aut bona hastæ exponunt eo tempore, quo sciunt paucos emptores esse adfuturos, ut res amicis suis adjudicetur.

29° Expositâ re ad licitationem, posse emptorem alios rogare, precibus tamen non importunis, ne plùs offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat, *communissimè* affirmant *Tourn.*, *Lugo*, *etc.*

30° Licere emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus ne plùs offerant, mihi et aliis doctis Junioribus videtur negandum, saltem casu quo per sententiam Judicis res ad subhastationem exponitur. *Ratio*, quia tunc dominus rei tenetur omninò rem tradere plus offerenti; ideòque injuriam ei emptor irrogat, si solùm pretium infimum, aut medium offerendo, impedit venditorem à consecutione pretii supremi ad quod jus habet, scilicet ne impediatur ab illo consequendo. — 808.

31° Qui res minutìm, et in parvâ quantitate vendunt, possunt aliquandò cariùs vendere, quàm qui in magnâ quantitate; quia debent majores labores, expensas, etc. impendere ad eas conservandas, et sic quidem excusantur caupones, et stabularii,

qui avenam, fœnum, paleas, etc. cariùs vendunt quàm alii; dummodò pretium non sit illis taxatum. — 809.

32° Non licet cariùs vendere præcisè ob dilatam solutionem, aut viliùs emere, præcisè ob anticipatam solutionem : quia in venditione, quæ fit credito, vel in anticipatâ solutione, est virtuale mutuum, ideòque usura, si quid suprà sortem exigatur.

33° Licet tamen si interveniat titulus ex numeratis de usurâ, nempè damnum emergens, etc; et hoc etiamsi pretium sit à Principe taxatum; quia taxa respicit tantùm rem secundùm se. — Sed tunc de hoc monendus est emptor. Notant tamen *Salm.* non excusari qui tantam habent copiam mercium, quòd opus ei sit partem earum ad creditum vendere, vel qui habent superabundantem copiam pecuniæ, ut semper servent aliquid in deposito. Sed de hoc, vide dicta n. 771. — Rectè etiam notant raró his venditoribus contingere hoc lucrum cessans, quia, si venderent, pecuniâ numeratâ, tantas merces non distraherent, et sic jàm lucrantur pecuniâ creditâ, quod lucrarentur numeratâ. Ex quo dicunt, eis satis esse vendere ad creditum pretio summo id quod aliàs infimo vendituri essent, sed non ampliùs. — 810.

34° *Probabile* est licere, juxtà consuetudinem loci, præciso quocumque alio titulo, cariùs vendere rem ad creditum, quàm venderetur pecuniâ enumeratâ. Quia communis æstimatio justum reddit pretium rerum, quæ communiter ad creditum venduntur, cùm plures emptores ad sic emendum conveniant, et ideò res pretio augetur.

35° Ex dictis pariter est *probabile* licitum esse rem viliùs emere numeratâ pecuniâ ob anticipatam solutionem, si talis alicubì sit consuetudo. Quia tunc pauci sunt emptores qui emant anticipatâ solutione, et contrà, multi sunt venditores tali modo vendentes, ex quo oritur quòd merces de se crescant. — 811.

36° Certum est etiam rem posse cariùs vendi, si pretium tradendum sit tempore quo res pluris est valitura modò à venditore usquè ad illud tempus res esset servanda; sicut, contrà, potest viliùs emi, si res tradenda sit tempore quo minoris valebit. — 810.

37° Venditor tenetur præmonere emptorem de notabili vitio rei, quod ei obesse potest. At triplex esse potest vitium in re vendendâ : 1° circà Substantiam. — 2° circà Quantitatem. — 3° circà Qualitatem. — 818.

38° Si vitium circà *Substantiam*, certè contractus est nullus, et venditor tenetur vel contractum rescindere, si alter vitio manifestato, non emisset, vel saltem excessum pretii reddere. Idem contrà, si emptor emat gemmam pro vitro, tenetur supplere pretium, saltem infimum, si dolum ipse non adhibuit. Excipe, si uterque sorti se committant ob ignorantiam valoris, ut diximus n. 802.

39° Qui emeret scienter argentum pro stanno, petendo à venditore ignorante ut condonet quòd ampliùs valet, injustus esset; quia talis donatio, cùm procedat ex ignorantiâ, nulla est; secùs, si venditor ob ignorantiam rem venderet infimo pretio. — 819.

40° Si res mixta venditur ut pura, quandò verè sit res perfectior aliis, et post mixtionem aliis non sit deterior, *probabiliter* vendi potest, vitio non manifestato, pretio communi; modò factâ mixtione, mers verè adæquet alias quæ communiter venduntur.

41° Fatentur graves DD. idem dicendum posse de vino mixto cum aquâ; *et satis probabiliter* videtur, nisi ex mixtione vinum acesceret, vel servari non posset ab emptore, qui ad servandum emeret. Saltem in hoc non videtur esse gravis injustitia. — 820.

42° *Probabile* est quòd non sit injustitia vendere quid pro quo, ut solent pharma-

copolæ, si quod traditur sit æquè, vel ferè æquè utile; dummodò exigatur justum pretium rei traditæ. — *Rectè* tamen advertit *Tamb.* quòd ut venditor in hoc excusetur debet esse certus, non dubius de tali æqualitate virtutis. — 821.

43° Si vitium est circà *Quantitatem*, tenetur venditor de compensatione; et *valdè probabiliter* excusant *Lugo*, *Laym.*, *etc.* eum qui utitur mensurâ diminutâ ut consequatur justum pretium aliàs non consecuturus ob injustam taxam vel injustum monopolium ementium; quia tunc iste vexationem suam justè redimit. — 822.

44° Si vitium est circà *Qualitatem*, quandò est de se patens, non tenetur venditor illud manifestare modò illi non constet ignorantia emptoris, et modò qualitas non transeat in substantiam, putà, si emptor expressè dixerit: *nolo vinum, si non est vetus.*

45° Quandò autem vitium rei occultum et nocivum est emptori, rectè dicit *Bus.* teneri ex justitiâ illum de vitio monere. — Notat etiam *Viva*, quòd si emptor interroget, an res habeat certum defectum, tenetur venditor manifestare: aliàs venditio est nulla: Secùs autem, si interroget in genere, tunc, si res est utilis ad finem emptoris, venditio est valida.

46° Notat *Tamb.* quòd si venditor protestatur se nolle rationem dare de quocumque defectu, tunc ad nihil tenetur. Undè meritò approbat *Tamb.* consuetudinem quæ alicubì viget præsertìm in nundinis magnis, quòd ità vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima. *Ratio*, quia ad tollendas lites ob bonum commune satìs hoc cohonestari potest à consuetudine: dummodò, intelligendum, non vendatur res ultrà justum pretium, saltem supremum, quantì valet res, habitâ ratione illius vitii occulti. — 823.

47° Hìc etiam *advertendum*, quòd communiter non præstatur fides mendaciis vendentium, dùm satis noscuntur hæc esse communia stratagemata; undè ipsi regulariter non tenentur ob id ad restitutionem (*a*). — Dico *regulariter*; quia si aliquandò venditor certè animadverteret emptorem mendaciis credere, et ideò majoris emerere, tunc quidem ab injustitiâ is non est excusandus. — 805.

48° Etsi venditor sciat pretium mercis mox minuendum, licet tamen vendere pretio currente, et non dicere emptori, secluso tamen dolo, fraudibus, et mendaciis, quibus emptorem allicere ad emendum ei non licet, quia pretium currens simpliciter adhuc est justum, quòd non variatur ex notitiâ particulari, sed ex communi æstimatione. Hoc est *Verius.*

49° Sic pariter contrà, licet cuique emere merces pretio currente scienti pretium brevì augendum, quamvìs hoc ignorent venditores.

50° Item dicendum benè te posse emere pecuniâ quam privatè scis brevì prohibendam; modò, semper intellige, absint mendacia, vis, aut fraus.

51° Nec emptor, aut venditor, in hoc casu peccant regulariter contrà caritatem, quia utuntur jure suo, consulentes justè rebus suis; quamvìs alii per accidens damnum indè patiantur. — Dico *regulariter*, nam excipiunt 1° *Tourn.* et *Ronc.*, si tali venditione emptor reduceretur ad extremam vel gravem necessitatem. — Excipit 2° *Ronc.* si is posset mercem suam pluribus vendere, et vendit uni; vel posset vendere alicui qui statìm iterùm venderet aliis rem consumpturis, dùm venderet alteri rem servaturo usquè ad tempus diminutionis pretii. — An autem in his casibus venditor semper graviter caritatem læderet? dubito si attendatur ratio ab iisdem Auctoribus citata, nempè quòd caritas non vetat ne sibi quis consulat, utendo jure suo, licèt alteri per accidens damnum obveniat. — 824.

(*a*) Si pretium non excedit supremum. — H. n. 172.

52° Si scias occultè debitorem tuum non esse solvendo, injustum videtur, iis qui id nesciunt, debitum illud vendere pretio ordinario; tùm quia est dolus; tùm quia vitium intrinsecum crediti non revelatur. — 824.

53° Si credita in posterùm exigenda, sunt certa, dicunt *Bon., etc.*, ea minorìs emere solutione anticipatâ, esse usuram, secluso tamen lucro cessante et damno emergente; quia accipitur aliquid suprà sortem ex mutuo. Hæc sententia est quidem suadenda ut *communior* et *tutior*; sed contrariam sententiam, nempè quòd liceat emere pretio minori quàm infimo creditum liquidum, reprobare non audeo, modò absit omnis animus usurarius; nam, cùm talia chirographa ad venditionem exponuntur, minorìs communiter æstimantur, quàm præsentes pecuniæ, propter difficilem exactionem, à quâ communiter solent non esse immunia. Alia enim est ratio mutui, alia emptionis. (*a*).

54° Si verò credita sunt incerta, periculosa et litigiosa, aut cum difficultate exigenda, licitè is qui non est causa istius difficultatis minorìs emit, proùt difficultas vel incertitudo solutionis minor est vel major; quia cum tali periculo et difficultate minorìs valent.

55° Imò, creditum incertum vel difficilis executionis licitè potest minorìs emi, etsi ementi sit facilè illud integrè exigere, quia pretium sumitur à communi æstimatione, non ex circumstantiâ particulari ementis. — 829.

56° Traditâ tibi re ad vendendum pretio designato, non potes tibi retinere quod plùs ex eâ retrahis, si sis famulus stipendiatus domini rei, sive pretio conductus ad vendendum; si autem non sis famulus, neque pretio conductus, neque potes, juxtà *veram* sententiam, retinere illud plurìs quod ex venditione retrahis. *Ratio*, quia assignatio illa facta est à domino ne infrà, non autem ne suprà res vendatur.

57° Si dominus commiserit vendere in uno loco, et tu factâ tibi diligentiâ, plùs vendas in alio valdè distanti, tunc tantùm potes retinere pretium tui laboris, non autem totum excessum retractum ex re, quæ semper domino suo fructificat.

58° Si tibi alter commisserit aliquid tantì emere, et tu minorìs emas, adhibitâ diligentiâ extraordinariâ; eo casu, præter valorem tui laboris, non poteris plùs à domino exigere, quàm impendisti cum nomine suo non tuo rem emisti.

59° Benè poteris excessum ex re venditâ retractum tibi retinere in sequentibus casibus: 1° Si res tuâ industriâ sit meliorata, et ideò plurìs vendas. — 2° Si tacitè cum domino conveneris nihil ei dare ultrà pretium designatum; quod utique intervenire asserunt *Lugo., etc.*, si dominus pro tuo labore nullum assignet stipendium. — 3° Si lucrum sit parvi momenti; quia tunc facilè præsumitur dominus consentire ut modicum illud lucrum tibi retineas. — 4° Si tu, factâ communi diligentiâ, et pretio majori non invento, rem tibi emas, et posteà plurìs vendas solvasque domino solum assignatum. *Lugo., etc.*

60° Et idem ait *Lugo*, si alter tibi commiserit aliquid emere tali pretio, et tu invenias rem pretio minori, poteris tunc rem tibi emere, et posteà eam vendere illi alteri pretio majori, dummodò posteà, adhibitâ diligentiâ ordinariâ, non invenisses occasionem rei emendæ nisi illo majori pretio. — Additque *Lugo* tunc censeri, quòd tu volueris rem tibi emere aut vendere, quotiès habueris animum re-

(*a*) Chirographa licèt sint liquida possunt *probabiliter* minorìs emi, quia aliud est habere pecuniam, aliud est emere actionem ad illam; quæ actio communiter existimatur minorìs, quia hæ actiones in praxi non sunt immunes ab aliquo periculo exactionis, aut saltem molestiæ aut expensæ; dico tamen excipienda esse chyrographa quæ vulgò nuncupantur *fides crediti*, pro quibus nullum morale periculum adest, modò ob distantiam, incommodo aut periculo sibi non esset exactio, propter eum qui ad exigendum mittendus est. — H. 179.

tinendi tibi excessum, et simul assumendi periculum rei, si fortè periisset. — Id tamen benè advertit *Lugo.* non esse licitum Clericis, quibus interdicta est negotiatio, si ipsi ideò emant, ut posteà non mutatam cariùs vendant, ut infrà fusiùs declarabimus *in Tract. de Præcep. part.*

61° Si tu gratìs te obtuleris ad vendendum, vel emendum, *probabiliùs* videtur quòd possis retinere pretium tui laboris, si non habueris animum donandi, modò dominus jàm priùs statuisset vendere rem illam; et modò alter non fuisset qui gratìs rem domino venderet. Sic enim fuisti quidem mendax, et non fidelis, sed non fuisti injustus, cùm tuus labor jam pretio dignus erat. — 825.

62° Quandò sartoribus ementibus pannum pro iis quibus vestes conficiunt, minorìs venditur, quàm aliis, eò quòd sint parochiani mercatorum, vel sæpè ab eis emant, possunt partem pretii remissam sibi retinere dummodò aliàs fideliter agant et moralem diligentiam adhibuerint ad emendum ab aliis mercatoribus pretio minori, quia nulli fit injuria; et cùm mercatorum plurimùm intersit, ut tales ad ipsorum potiùs quàm ad aliorum officinas veniant, censentur in ipsorum gratiam remittere, iisque donare eam partem. — Cautè tamen hoc permittendum est sartoribus; nam aliquandò mercatores reverà potiùs simulant ipsis donare, quàm donent, ità ut si dominus ipse adiret, pro eodem pretio rem obtineret. — 826.

Quæritur 1° An licitum sit vendere rem cum pacto de retrovendendo, idest, ut emptor teneatur tibi statuto tempore vel cùm volueris eam revendere?

R. — *Affirmativè,* modò vera et non ficta emptio fiat, nec palliata usura intercedat; sed cum istis conditionibus:

I. Ut pretium minuatur juxtà æstimationem gravaminis quod sic emptori imponitur. — Huic pretium rei venditæ cum pacto retrovendendi, alii dicunt decrescere usquè ad quartam partem, alii usquè ad tertiam, alii ad arbitrium prudentum.

II. Ut non apponatur pactum quod plurìs vel minorìs retrovendatur; licitum autem est pactum, ut retrovendatur eodem pretio, licèt res pretio augeatur. Ideò enim minoris venditur; quia venditor libertatem habet reemendi rem eodem pretio, quandò res pretio augetur.

III. Quòd non apponatur ut periculum rei venditæ sit apud venditorem, cùm illud per se spectet ad emptorem, nisi augeatur pretium juxtà æstimationem periculi.

IV. Ut res retrovendatur, sicut traditur vacua, vel cum fructibus. *Prababile* autem est quòd ob pactum retrovendendi venditor habeat actionem in rem, etiamsi emptor alteri eam vendiderit. — 812. (*a*).

Quæritur 2° An sit licitum pactum reemendi ad arbitrium emptoris?

R. — ***Prima sententia negat,*** quam tenent ***Hab., Cont. Tourn.*** — ***Secunda*** verò ***sententia communissima affirmat***; et hanc tenent ***Less., Lugo, etc.*** — Hanc secundam sententiam *certè probabiliorem* puto, cum his tamen conditionibus:

I. Ut adsit verus animus emendi et vendendi, non autem fœnerandi.

II. Ut emptor majus pretium solvat juxtà æstimationem hujus oneris quod imponit venditori, reemendi rem quandò ipsi emptori placuerit; in quo omnes conveniunt. Hoc autem onus putant aliqui æstimari usquè ad tertiam partem pretii.

III. Ut non obligetur venditor reemere eodem pretio majori quod recipit. — Hinc censeo non posse emptorem in tali contractu obligare venditorem, nisi ad solvendum solum pretium, juxtà valorem rei tempore venditionis, et si res sit deteriorata, juxtà valorem rei tempore reemptionis. (*b*) Excessus enim justi pretii datus venditori, totus ad illum spectat, ratione oneris ipsi impositi reemendi ad arbitrium emptoris.

(*a*) Lex nova prohibet ne facultas bonum aliquod redimendi ultrà quinquennium extendatur, undè, si in conventione tempus non fuerit determinatum, aut longiùs spatium fuerit statutum, ad quinquennium necessariò reducitur. *Art.* 1660 *et* 1661.

(*b*) Et contrà, si res crescit, crescit vendenti. — H. 181.

His conditionibus servatis, nequaquàm mihi illicitum videtur præfatum pactum reemendi: sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium venditoris cum diminutione pretii, sic contrà cum pretii augmento licitum dici debet pactum reemendi in beneficium emptoris, cùm ità gravamina utrinquè compensentur.

Neque dicatur hoc esse mutuum virtuale, cùm sit vera emptio et venditio, disparem quidem habens naturam à naturâ mutui; in mutuo enim res oppignorata perit mutuatario; sed hìc, si res pereat, emptori perit, aut deterioratur.

Quæritur 3° Quid sit contractus *Moatra*, et an licitus sit?

R. — 1° Contractus *Moatra* est quo quis emit à te mercem majori pretio credito, cum pacto explicito vel implicito, ut tibi retrovendat minori pretio, numeratâ pecuniâ.

2° Hic contractus est vetitus, quia patet esse palliatam usuram. Adest de hoc prop. 40 damn. ab *Innoc. XI :* « Contractus *Moatra* licitus est etiam respectu ejusdem » personæ, et cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri. » Cæterùm, si res sine ullo prævio pacto retrovendatur, etiam pretio infimo, eidem venditori, de se contractus licitus est, modò absit animus usurarius. Ità *Less.*, *Tourn.* cum *Salm.*, *et communi.*

Imò addit *Lugo* non esse illicitum venditori, si creditor vendat mercem, et dicat emptori: « Si volueris eam viliori pretio vendere pecuniâ numeratâ, ego paratus » sum emere. » Speculativè loquendo, hoc neque videtur illicitum; sed practicè *puto* difficillimè hunc venditorem carere animo usurario. — 813.

Quæritur 4° quid est *Monopolium*?

R. — *Monopolium* idem sonat ac venditio unius; nam, *Monopola* sonat unicus venditor, et adest, quandò unus vel plures id efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant; vel cùm mercatores conspirant non minorìs vendere. — 814.

Quæritur 5° Quot modis possit contingere Monopolium?

R. — Quatuor modis sequentibus:

I. Si Princeps alicui concedat privilegium ut solus vendat aliquod genus mercium, et hoc certè licitum est.

II. Si mercator impediat ne aliæ merces advehantur, ut ipse merces suas vendat cum damno Reipublicæ, et hoc certè est illicitum, et tenetur ad damni restitutionem. — Et idem dicendum de eo qui falsam notitiam spargit naves esse submersas, aut similia mendacia.

III. Si unus vel pauci omnes merces emant, ut deindè vendant quantì plurimì.

IV. Si venditores conspirent inter se de pretio, ut non minorìs vendant. — De duobus modis ultimis agitantur quæstiones sequentes. — 815.

Quæritur 1° An unus vel pauci mercatores qui tempore messis aut vindimiæ emunt omne triticum, aut vinum pretio vili tunc currente, ut posteà cariùs vendant, peccent contrà justitiam?

R. — Certum est 1° id licitum esse si emantur merces non necessariæ ad vitæ sustentationem, vel ad communem Reipublicæ statum, ut sunt gemmæ pretiosæ, equi generosi, ornatus mulierum et similia.

Certum est 2° licitum esse emere triticum, vinum, etc. ut posteà vendantur Reipub. pretio communi, quo venderent alii negociatores ea de longè asportantes, vel ut vendantur civibus moderato lucro, postquàm cives jàm emerint sibi necessaria et convenientia.

Sed si emantur omnes illæ res necessariæ ad sustentationem, ut posteà vendantur cariùs ad suum libitum, in hoc casu, juxtà *communem* et *veram* sententiam, emptores tenentur ad restitutionem damni, arbitrio prudentum, cæteris emptoribus, et Reipublicæ, si merces vendant cariùs quàm juxtà fori æstimationem pretium curreret,

si ipsi monopolium non fecissent. Ità *Sot.*, *Sylvest.*, *Cont. Tourn.*, *Viva, Croix, Salm.*, *etc. Ratio*, quia isti sunt causa, cur pretium injustè augeatur.

Cæterùm *probabiliter* censent *Lugo etc.* non peccare contrà justitiam tales emptores si vendant pretio summo, quod curreret si monopolium non præcessisset. *Ratio*, quia quisque jus habet ad rem suam vendendam pretio rigoroso. — Imò *Lugo*, cum *Holz.*, *etc.* censent hujusmodi venditorem qui merces illas sic congregavit, et vendit pretio summo, non peccare contrà caritatem, modò alios non inducat ad cariùs vendendum; nam, alioquin nemo tenetur negligere commodum suum, ut damnum alienum evitet, quandò non tenetur avertere. — 816.

Quæritur 2° An mercatores inter se conspirantes ut merces vendant pretio cariori teneantur ad restitutionem?

R. — Certum est teneri, si conveniant vendere pretio ultrà supremum; sicut pariter peccant contrà justitiam artifices illi, et similes, qui inter se conveniunt de non locando operas suas, nisi pretio summum excedenti.

Si autem conveniant tantùm merces vendere pretio summo, duplex est sententia : *Prima affirmat. Ratio*, quia per medium iniquum cogunt alios emere pretio illo supremo. — *Secunda* tamen dicit hos non peccare contrà justitiam.

Prima sententia est quidem *probabilis*; sed hæc secunda non *minùs probabilis* videtur et fortè *probabilior*, tùm auctoritate DD. qui eam tenent; tùm ratione, quia non aptè dicitur quòd venditores convenientes vendere pretio summo cogant alios ad sic emendum, cùm isti voluntariè emant; si coguntur, non coguntur à venditoribus, sed à suâ propriâ necessitate, quæ non potest dici vera coactio ex parte venditorum emanans.

Rectè igitur loquendo, dicendum per talem conventionem emptores potiùs impediri ab emendo pretio minori. Cùm autem sic impediuntur, non irrogatur eis injuria, nisi impediantur minis et mendaciis, sicut accidit in omni alio contractu; aliter, si aliquis tantùm suaderet venditori, ut venderet pretio summo, etiam peccaret contrà justitiam; et teneretur ad restitutionem; quod negant qui sunt etiam pro primâ sententiâ.

Hinc, positâ probabilitate hujus secundæ sententiæ; *probabiliùs* est hos venditores non teneri ad restitutionem proùt diximus suprà, n. 669. — Non dubitatur quidem quin judex eo casu possit pretium supremum reducere ad medium. — Nec dubitandum quin præfati venditores sic conspirando graviter peccent contrà caritatem. *Ratio*, quia licèt caritas non te obliget ad vendendum infrà pretium summum, videtur tamen te obligare ad non dissuadendum aliis ne mitiori pretio vendant.

Quæritur 3° An facto monopolio de pretio injusto à mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere?

R. — *Negant Tapia etc.*; quia pretium illud injustum est. — Sed *affirmant Salm.* cum *Bon.*, *etc.* quia illud pretium jàm commune est, et currens; et per accidens se habet quòd ex injustitiâ aliorum auctum sit.

Prima sententia mihi *omninò melior* videtur, semper ac, intelligo, pretium sit ultrà supremum; quia pretium illud per injustitiam adauctum, semper et per se injustum est et ad justitiam reducendum. — 817.

ARTICULUS IX.

De Censu.

Contractus censûs est, quandò certâ summâ pecuniæ, v. gr. centum florenis, emo à te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut ex certâ aliquâ re tuâ utili, sive fructiferâ, certam aliquam pensionem, seu censum, v. g. florenos quinque, vel sex,

proùt consuetudine, vel lege taxatum est : ità ut hic non sit mutuum et usura, si aliàs pravam intentionem non habeas, sed vera emptio, et venditio, quia emitur non præcisa ipsa pensio, sed jus eam percipiendi. — 839.

Undè :

1° Non solùm licitus est hic contractus censûs realis, sed etiam, saltem ex naturâ rei, censûs personalis et constitutivi immediatè super personâ, quæ suâ operâ et industriâ utilis sit, et fructum aliquem pariat, vel bona in spe vel re habeat, undè pensio deduci possit; alioquin, jus quod venderet non esset pretio æstimabile. Hæc est sententia *communior* et *probabilior ;* quia, si quisque potest operas suas locare, potest etiam et vendere, et licet *Pius V,* in Bullâ *cùm onus*, prohibeat censum constitui nisi in re quæ naturâ suâ sit frugifera, ea tamen prohibitio non viget nisi ubi Bulla recepta est. — 840.

2° Hic contractus est injustus, si non servetur pretium justum à lege vel consuetudine probatum. — 839.

3° Iniqui sunt venditores seu censuarii qui emptoribus, sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot, quot pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jàm aliis censibus venditos. — 840.

4° Sicut in emptione res perit damno emptoris, sic etiam in censu reali, si res super quam impositus est census, pereat, vel fructus ejus absque culpâ venditoris, tunc enim perit census, ità ut emptor, sive censualista non possit ampliùs recipere fructus, sive censum; quia, qui emit, suo periculo emit. — 841.

5° Licitum est contractui censûs adjungere aliud pactum assecurationis, ut si res super quam fundatus est census, pereat, id fiat damno venditoris, ideòque nihilominùs obligatus sit vel super aliis bonis suis eum statuere, vel restitutâ sorte, eodem pretio redimere. — Debet tamen hoc pactum venditori compensari, augendo pretium censûs, vel quod in eodem recidit, minorem pensionem designando. — 842.

6° Ex naturâ rei licitus est non tantùm census irredimibilis, sed etiam redimibilis, tùm ex unâ parte, tùm utrinquè. Hoc *satis probabile* mihi videtur, modò observentur limitationes quas adnotavi circà pactum reemptionis, *n.* 813.(*a*) (*b*)— Idem dicendum, juxtà *Less.*, *Laym.*, *etc.* de censu personali; quod *non est improbabile*, si debita proportio servetur. Cæterùm, hujusmodi contractus non caret periculo usurariæ intentionis. — 843.

7° Census vitalitius, quia est virtualis sponsio et nititur eventu fortuito, licitus est. Pretium ejus constituitur juxtà rationem ætatis et sanitatis; hinc, dicunt *Bon.*, *etc.*, quòd si censitor possit ad annum sexaginta pertingere, poterit quot annis exigere aureos decem pro centum. Sed *Less.*, *etc.* dicunt posse exigere unum pro septem vel octo, quod importat in circà duodecim, vel quatuordecim per centum; dicit etiam *Less.* posse exigere aliquandò usquè ad sexdecim pro centum. — 844 (*c*).

Quæritur Quæ conditiones requirantur ad licitam censûum constitutionem?

R. — De jure naturali, duæ tantùm conditiones desiderantur : prima, ut sit æqualitas inter censum et pretium. — Secunda, ut pacta præter naturam censûs adjecta, justè compensentur. De jure autem canonico, juxtà Bullas *Nicolai V* et *S. Pii V*, ubi sunt receptæ, vide *in opere*. — 845.

(*a*) Contraria tamen sententia suadenda est; quia prima periculosa. — H. n. 200.

(*b*) Census perpetuus sive pecuniâ sive re immobili constitutus, est essensialiter redimibilis ex parte debitoris, ex jure gallico; minimè verò ex parte illius cui pensio solvenda est; is enim sortem repetere non potest nisi in certis casibus lege definitis. *Cod. civ.*, *art.* 530, etc.

(c) Lex pretium hujus censûs non determinat, sed declarat quòd partes contrahentes illud pro suo beneplacito determinare debeant. Vide, *Cod. civ.*, *art.* 1976, etc.

ARTICULUS X.

De Cambio.

Cambium, quod permutationem significat, hìc accipitur pro solâ permutatione pecuniæ. Et est contractus quo Campsor aliquis Campsario volenti cambit pecunias, cum lucro aliquo præter sortem. Quòd si sine intentione usurariâ fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, patet non esse malum.

Quatuor sunt cambiorum genera, nimirùm 1° Cambium minutum, seu manuale. — 2° Cambium per litteras. — 3° Cambium reale. — 4° Cambium siccum, seu fictum. — 850.

Undè :

1° Licitum est Cambium *minutum*, in quo dantur pecuniæ minores pro majoribus, vel contrà : quia hìc sunt justi tituli aliquid lucrandi, nimirùm labor Campsoris in numerandâ pecuniâ; item, diligentia in pecuniâ omnis generis conquirendâ, ut Campsariis quibusvis sit paratus; item puritas materiæ et commoditas, ut cùm aurum vel alia moneta commoda datur pro minutâ et incommodâ. — Idque Cambium licet etiam iis qui officium cambiendi non habent. — 851.

2° Licitum est item Cambium *per litteras*, cùm scilicet Campsor hìc recipit pecuniam à Campsario, ut eam alibì, litteris datis, solvat per suos factores; quia hìc etiam sunt justi tituli, scilicet virtualis trajectio pecuniæ, et ejus assecuratio. Minùs tamen exigere debet Campsor quàm si realiter transtulisset. *S. Pius V* in Bullâ de *Cambiis*, ad usuras amovendas, statuit non protrahi tempus solutionis Cambii, nisi ad primas Nundinas; et solutiones esse faciendas ubi determinatæ sunt, ac juxtà tempus communiter taxatum de uno in alium locum. — 852.

3° Licitum est Cambium *reale*, cum Campsor dat hìc pecuniam, ut posteà eam alibì recipiat à Campsario qui alibi habet pecunias, sed eget nunc eis hìc. Titulus hujus Cambii est item translationis et assecurationis; tantumdem enim facit Campsor, ac si pecunias campsarii absentes, sisteret hìc præsentes, vel ut alii aiunt, ac si præsenti pecuniâ emeret absentem, quæ utiquè minùs valet.

Nota. Probabiliter ait *Croix*, quòd licitè potest Campsor accipere lucrum Cambii, esto translatio pecuniæ sit ipsi utilis; quia in communi æstimatione hæc translatio est digna pretio, cùm communiter in eâ incommodum adsit, commodum autem Campsoris tunc per accidens se habet. — 853.

4° Illicitum est Cambium *fictum*, seu *siccum*, quod nihil aliud est, quàm titulus lucrandi; ut v. gr. *Titius* indigens hìc pecuniâ, petit à Campsore sibi dari centum nummos; Campsor autem non aliter dat nisi in loco distanti solvendos, petitque ab eo pretium quod solet dari pro locis similibus. *Titius* verò accipit, et tamen verè non cogitat reddere in isto loco; nec ibi forsan habet correspondentem, idque constat Campsori: contractus hic est Cambium fictum, ac reverà mutuum, ideòque palliata usura. Excusabitur tamen Campsor, si lucrum illud exigat titulo lucri cessantis.

5° Ad hanc Cambii speciem reducitur etiam Cambium cum *recambio*, quod est Cambium cum duplici fictione.

6° Licitum est Cambium *Francofurtense*, nempè, cùm mercatores dantes Cambium ad proximas nundinas, quò magìs eò distant, eò magìs exigunt; licitum est, inquam, modò reverà intercedat titulus lucri cessantis pro mercatore. — 854.

7° Qui cambiendo vel aliter, pecuniam adulterinam accepit, sive ex ignorantiâ, aut inadvertentiâ; si moneta non sit materialiter falsa, nempè si impressa sit signo Principis, et materia sit bona, ejusdemque ponderis, poterit eam expendere, cùm nullum alteri inferat damnum. — Si verò moneta adulterina sit etiam materialiter falsa, tunc

certè non poterit illâ uti. Et si eam bonâ fide expenderit, tenetur ad restitutionem, juxtà sententiam *veriorem*; quia tenetur solvere justum pretium pro re emptâ; quod non fecit tradendo, v. g. pecuniam stanneam pro argenteâ. — 855.

8° Famulus recipiens pecuniam auream à Domino, ut satisfaciat creditoribus Domini, potest lucrari illam cum æneâ commutando; quia est fructus industriæ; nisi sit contrà expressam vel tacitam Domini voluntatem. — 856.

ARTICULUS XI.

De Locatione et Conductione.

Locatio sive conductio est contractus, quo quis personam, vel rem aliquam mobilem vel immobilem alteri ad tempus utendam, vel fruendam concedit certo pretio aut mercede, seu pensione constitutâ.

Undè, consideratâ hujus contractûs naturâ, et juris dispositione:

1° Si res locata antè traditionem pereat, contractus dissolvitur, et conductor liberatur.

2° Si absque culpâ conductoris, usus vel fructus rei cesset, v. gr. domus ruinam minatur, infestatur spectris, etc.; liberatur conductor à solvendâ pensione pro tempore quo non potest inhabitare, vel aliâ re conductâ uti, vel frui.

3° Propter modicum damnum, vel infortunium, nihil remittitur colono de pensione; secùs, si magna sit clades. Quòd si tamen antecedentium, vel sequentium annorum fertilitate damnum compensetur, non remittitur.

4° Expensas facere in rem conductam, quæ duraturæ sunt, v. g. conservare sarta tecta, tributa, et onera publica præstare, ad locatorem seu Dominum spectat; nisi aliter conventum sit, aut consuetudo ferat.

5° Si conductor in rem conductam necessarias, sive utiles expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere, vel repetere à locatore, et dùm non solvuntur, retinere rem conductam.

6° Si res perit, conductor ad nihil tenetur, modò locator non probet ejus culpam.

7° Si conductor domûs, v. g. antè tempus velit emigrare, id quidem licet, potestque alteri locare; cæteroquì autem de pensione nihil ei remittitur. — 857.

8° Locator non potest antè tempus præfinitum conductorem invitum privare re conductâ, nisi in his casibus: 1° Si pensionem non solvat; expectare tamen debet biennium si ultrà biennium res sit conducta. — 2° Si casus improvisus accidat, ob quem domus, v. g. ipsi Domino sit necessaria. — 3° Si rem locatam reficere necesse sit, nec possit fieri altero inhabitante. — 4° Si conductor in re conductâ malè versetur, v. g. destruat, vel abutatur, ut alendo ibi meretrices.

9° Successor universalis, sive hæres non potest antè completum tempus conductorem expellere; partialis autem successor, ut emptor, donatarius, legatarius, etc. non tenetur stare contractui locationis, utì neque conductor; nisi tamen aliter pactum sit. — 858.

Quæritur 1° An nuntius proficiscens ad eumdem locum, licitè possit accipere à duobus duplicatam mercedem?

R. — De aurigis, ait *Conc.* nullam esse difficultatem quòd possint, quia talis est consuetudo. De nuntio verò opinatur æquum esse ut dimidiam tantùm mercedem exigat à secundo conductore. Cæterùm, *satis probabile est* quòd possit totam mercedem exigere; quia per accidens se habet ut opera sua sit utilis duobus. — 862.

Quæritur 2° An debeatur pensio famulo conducto ad servitium annuum, si ægrotet per aliquos menses, putà per trimestre?

R. — *Affirmat S. Antonin.* — Sed *veriùs negat communis sententia*, quam tenent

Lugo, *etc.*; quia, de justitiâ non debetur salarium pro obsequio non præstito. — Putat autem *As.* teneri saltem dominum ad præstandum famulo alimenta, et expensas necessarias pro curatione.

Meliùs tamen dicunt *Rebell.*, etc., non teneri nisi ad sumptus leves pro brevi infirmitate : Quinimò non immeritò ait *Lugo*, neque ad id obligandum esse dominum, nisi fortè aliquandò ex caritate, casu scilicet quo infirmus esset in gravi necessitate. — Benè tamen excipit *Ronc.* nisi alicubì esset consuetudo ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus ad annum conductus, per aliquot dies ægrotet. — 864.

ARTICULUS XII.

De Emphyteusi, Feudo et Libello.

I. Emphyteusis est contractus similis locationi, in quo res immobilis, quæ culturâ possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non brevius saltem, quàm ad decennium; ità ut dominium ejus directum, et possessio civilis maneat apud dominum, qui tradit in Emphyteusim; dominium autem utile transferatur in Emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum canonem, seu pensionem domino solvat; quam si totam solvere negligat viginti-sex annis continuis in Emphyteusi Ecclesiasticâ, vel in seculari tringinta-sex annis, incidit ipso jure in pœnam commissi, ut dominus eum expellere possit (*a*).

Quæritur 1° Quid juris sit in hoc contractu?

R. — Hoc pendet ex consuetudine locorum, quæ varia est, et ex ipsâ conventione contrahentium, quæ scripto instrumento concipi debet, ut valeat. — 865.

Quæritur 2° Utrùm Emphyteuta debeat pensionem, quandò patitur gravem jacturam fructùum?

R. — Dicit *Pal.* de juris rigore et consuetudine integram pensionem esse solvendam *ex l.* 1, *C. de Jure emphyt.* — *Less.* tamen ac *Lugo* rectè sentiunt hanc legem esse intelligendam, quandò pensio est modica respectu fructûum, et magìs datur in recognitionem dominii directi quàm ad fructus compensandos. Secùs verò, si sit magna et ferè æqualis fructibus; nam, tunc ex æquitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magnâ sterilitate adveniente. — 866.

II. Feudum est contractus similis Emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione dominii utilis, proprietate retentâ, sub onere non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem, et obsequium personale directo domino. Quod si tamen non faciat Vassallus, perdit feudum.

Interdùm etiam in feudo aliquid persolvi debet in recognitionem dominii directi; sed tunc ex eâ parte deficit à puro feudo, et declinat ad Emphyteusim. — Porrò, quid juris sit circà feuda, pendet item à locorum consuetudine. — 867.

III. Contractus *Libellaticus*, sive datio ad *libellum* dicitur cùm Emphyteuta, vel Feudatarius rem illam, quam in feudum, vel emphyteusim accipit, simili contractu tradit tertio, ità ut sit quasi subfeudum, subemphyteusis. Ad quod tamen, si in decennium fiat, requiritur Domini consensus. — 868.

ARTICULUS XIII.

De Sponsione.

Sponsio est contractus, in quo duo de veritate aut eventu alicujus rei certantes, sibi invicem aliquid spondent ut id ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit.

(*a*) Qui canon, si non solvatur per tres annos, dominus potest sibi vendicare fundum, si emphyteusis est secularis, et per duos si est Ecclesiæ. — H., n. 211.

Sponsiones non sunt prohibitæ, saltem graviter, nisi fiant sub conditionibus peccaminosis, aut circà ingluviem aut potum. — Ut autem sint justæ, requiruntur conditiones sequentes:

I. Ut fiant super re dubiâ.

II. Ut sit æqualitas in re quæ spondetur, cum æquali incertitudine. Æqualitas tunc adest, quandò res est proportionata probabilitati alterius partis.

III. Ut dubius sit eventus in utroque.

IV. Ut uterque eodem sensu accipiat id de quo certatur. — 869.

Quæritur An valeat sponsio si quis manifestet certò rem scire, et hoc non obstante, alter perseveret in sponsione?

R. — *Prima sententia* cum *Viva*, *de Lugo*, *etc.*, *affirmat* valere; quia alter suæ pertinaciæ detrimentum imputare debet. — Sed *secunda* mihi *probabilior* tenet contractum esse nullum, pari modo, ac si quis pertinaciter emere velit gemmam falsam pro verâ. — 879.

ARTICULUS XIV.

De Ludo.

Ludus est contractus quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat quod uterque deposuit.

Hic contractus jure naturæ licitus est, modò debitæ conditiones adsint, et aliundè non interveniat scandalum, aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit occasio; quia, sicut quivis suæ rei dominus potest alteri eam donare absolutè, sic etiam sub aliquâ conditione.

Undè:

1° Qui rei dominus non est, aut alienare eam non potest, nequit etiam de eâ ludere, aut disponere. Et sic deberet restituere qui lucratus esset à filiofamilias, nisi sit de bonis castrensibus, etc., vel nisi ludus sit moderatus juxtà decentiam; vel adsit tacita licentia parentum. Vide *Tract. de quarto Præcep.*, *n.* 335.

2° Idem dicendum de rebus lucratis ab uxore; vide *Tract. de quarto Præcep.*, *n.* 351.; et ab Religioso. — Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis vetitis à Regula, vel à Prælato, uti sunt ludi alearum et taxillorum, et consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parvâ quantitate, et in illis Religionibus, ubi ludus permittitur ad recreationem. — At in Religionibus reformatis talis lusus esset peccatum grave propter specialem Regulæ prohibitionem, ut *communiter* dicunt *Salm.*, *etc.* Et tunc lucratum omninò restituendum ipsi Religioso, vel Monasterio. Vide *Tract. de Præcep. part.*, *n.* 36; *quær.* 11, *etc.* — 872. (*a*).

3° Tenetur restituere qui vicit faciendo contrà constitutiones ludi, et decipiendo — 877.

4° Non tenetur restituere qui utitur astutiis illis, quas regulæ lusûs, et consuetudo recepta patitur, cùm uterque sciat tales astutias esse solitas, et sic tacitè in illas liberè consentiat; v. g. 1° Si potiores chartas habens et securus de victoriâ, augeat sponsionem, vel simulet metum, ut adversarius augeat. — 2° Si sciens se inferiores chartas habere, dissimulet, augeatque sponsionem, ut sic relinquatur sibi quod erat appositum. — 3° Si inspiciat chartas alterius, ex solâ ipsius negligentiâ, et absque fraude: secùs, si ità se collocet ut possit videre, vel si alium constituat à quo admoneatur. — 4° Si chartas à tergo discat nosse inter ludendum, quas antè non signarat, nec noverat.

(*a*) Contrà, isti (filiifamilias, uxores, religiosi) tenentur restituere pecuniam quam lucrati sunt ab aliis, nisi esset modica summa, licèt alii scivissent hos subditos et proprium peculium non habere. — H., n. 215.

4° Qui verò utitur fraudibus non adhiberi solitis, vel colludenti ignotis; v. g. suffuratur chartas, vel signis à tergo notat, vel utitur notatis, aut iis quas antè novit, ignorantè socio, vel arte quâdam eas componit, etc., tenetur restituere non tantùm lucrum, sed étiam quantùm alteri valebat spes lucrandi, imò etiam colludendi.

5° Si ludens habeat animum non solvendi, non potest lucrari, atquè ideò nec retinere quod est lucratus, quia fraudulenter decipit, nec alter vellet cum eo ludere si id sciret.

6° Peccant graviter et communiter mortaliter qui totos se lusibus tradunt, cùm sciant se in gravia indè peccata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita, vel alendos liberos et uxorem, etc. — 882.

Quæritur 1° An si quis cogat injuriosè alterum ad ludendum, possit posteà retinere quod lucratur?

R. — *Prima sententia negat;* quia damnum ex injuriâ secutum omninò est restituendum. — *Secunda verò sententia affirmat* posse retinere; quia tunc non coactio, aut ludus, sed potiùs casus, aut peritia cogentis fuit causa damni.

Hæc sententia per se loquendo mihi *probabilior est;* nisi collusor qui coegit superaret coactum in peritiâ ludendi; eo enim casu sentio teneri ad restitutionem saltem partis lucru, juxtà mensuram peritiæ quæ præcelleret alteri. — *Ratio*, cur hæc sententia mihi videtur *probabilior*, est quia contractus ille, non obstante injuriâ metûs incussi, fuit satis utrinquè voluntarius, et validus, juxtà *communiorem sententiam* relatam, n. 717.

Dixi, *per se loquendo*, nam, si metum passus petat restitutionem pecuniæ amissæ, rectè docet *Less.* teneri incutientem metum lucratum restituere, juxtà dicta, n. 717.

Quæritur 2° Quid verò, si ille cogat tantùm per preces importunas?

R. — *Sanch.*, *etc.*, adhuc tenent non posse retinere. — Sed *longè probabiliùs* contradicunt *Less.*, *etc.*, quia preces non tollunt voluntarium, sicut nec minæ; ut *ex communi* asserit *Bus.* cum *Mol.*, *etc.* — 880.

Quæritur 3° Quomodò peccent Laici aleis ludentes?

R. — *Commune* et certum est inter DD. quòd hujusmodi lusus non est eis vetitus sub gravi. Imò *probabilissimum* est quòd ne venialiter quidem peccent, quia lex Ecclesiastica prohibens est à consuetudine derogata; et leges civiles circà hos sunt pœnales. — 885.

Quæritur 4° An peccet graviter ludens ludo vetito principaliter ob lucrum?

R. — *Affirmant Sylv.*, *etc.* — Sed *communiter* et *meritò negant* peccare graviter *Sanch.*, *etc.* Imò *Lugo* et *Diana probabiliter* dicunt nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur. — 886.

Quæritur 5° An victor tali lusu teneatur restituere lucratum antè sententiam judicis?

R. — *Affirmant Sylv.*, *etc.*, *ex l. Alearum*, ubi dicitur : quod si victus « solverit, » solutum reddatur, et competentibus actionibus repetatur. » — Sed *negandum* cum *Bus. et communi sententiâ*; *Ratio*, quia lege non declaratur irritus contractus, sed tantùm datur victo actio ad repetendum. Recipit ergò victor ex contractu valido, et victus jàm habebat obligationem naturalem solvendi, licèt ex jure positivo poterat exceptionem opponere. (*a*). — 887.

(*a*) Ludi aleatorii nunc legibus civilibus prohibiti non videntur; attamen, nulla in foro externo datur actio sive ad exigendum quod ex ludo debetur, sive ad repetendum quod fuit solutum, nisi probetur extitisse fraudem vel dolum. *Cod. civ.*, *art.* 1967. — Pro ludis tamen ad exercitium corporis accommodatis datur actio. *Cod. civ.*, *art.* 1966.

Quæritur 6° An si victor impediat ne Judex eum obliget ad restitutionem, teneatur restituere?

R. — *Affirmandum*, si impediat vi vel fraude; secùs, si alio modo. Ità *communiter Lugo.*, *etc.*, quia victor non tenetur restituere, nisi post sententiam. — 888.

Quæritur 7° An qui ludit ludo vetito cum animo repetendi in judicio, possit retinere lucratum?

R. — *Negant Less.*, *Mol.*, *etc.* — Sed *probabiliùs affirmat Lugo*; quia intentio non solvendi non irritat contractum; undè, si iste lucratur, retinet ex contractu valido; si verò perdit, negat solutionem, utens beneficio quod lex ipsi tribuit. — 889.

Quæritur 8° An qui ludo vetito perdit, teneatur solvere?

R. — *Prima sententia valdè probabilis affirmat. Ratio*, quia jure naturali contractus fuit validus; et ideò, victus illi tenetur stare donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem.

Secunda verò *sententia communior et probabilior, negat. Ratio*, quia in citatâ *l. Alearum*, videtur ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dùm in eâ sancitur, *ut victus non cogatur solvere.* — 890.

Quæritur 9° An si uterque ludens renuntiaverit beneficio legis, poterit victus negare solutionem?

R. — Rectè *affirmant Less.*, *Lugo.*; quia beneficium legis datum est in bonum commune, et ideò invalida est cessio ludentium. — 891.

Quæritur 10° An victus qui jàm solverit, possit occultè sibi compensare solutum?

R. — *Affirmat Adrianus.* — Sed *oppositum est omninò tenendum. Ratio*, quia dominium pecuniæ solutæ jàm validè translatum est; undè repeti non potest, nisi coràm Judice. — 393.

Quæritur 11° Utrùm, si victus fictè minitetur in judicio repetere solutum, possit titulo transactionis aliquid recipere à victore?

R. — *Negant Mol.*, *etc.* — Sed *probabiliùs affirmant* posse accipere *Less.*, *Sanch.*, *etc. Ratio*, quia licèt victus non habeat animum, habet tamen potestatem repetendi, quâ se privat in posterùm per talem transactionem. — 894.

Quæritur 12° Quandò peccent Clerici et Episcopi aleis ludentes?

R. — Vide *Tract. de Præcep. particul.*, n. 119. — 895.

ARTICULUS XV.

De Contractu Societatis.

Contractus societatis est, cùm aliqui inter se conveniunt, et contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis, sive fructiferis, ut pecuniâ, animalibus, industriâ, labore, etc. commune aliquod lucrum faciunt, quod, utì et damnum, pro ratione et ratâ cujusque, dividunt inter se.

Quæritur 1° Quot sunt conditiones licitæ Societatis?

R. — Quatuor sunt præcipuæ conditiones licitæ Societatis:

I. Ut Societas fiat in negotiatione honestâ.

II. Ut damnum sortis spectet tantùm ad dominum.

III. Ut servetur æqualitas, nempè ut æstimatio laboris unius æquiparet usum pecuniæ alterius.

IV. Ut uterque socius subeat onus damnorum et expensarum..

Nomine autem *damnorum* veniunt tantùm damna illa quæ solo intuitu Societatis obveniunt socio. — 905.

Nomine autem *expensarum*, veniunt sumptus itinerum, transvectionum, solutionis vectigalium, conservationis mercium, etc.

Undè :

1° Plùs lucrari debet, qui confert pecuniam, et operam suam, quàm qui vel pecuniam, vel operam solam.

2° Capitale, seu sors, quam quivis contribuit, si pereat casu, vel culpâ sociorum levissimâ, contribuenti perit. Ubi discrimen est inter hunc contractum et mutuum : quia in mutuo sors data alienatur, et dominium ejus transfertur in mutuatarium, cujus proindè solius periculum ac damnum est, si casu pereat; in Societate autem, qui sortem confert, eam non omninò alienat à se; et sicutì commodum ac lucrum ad eum spectat, sic etiam periculum et damnum. *Bon.* — 904.

Quæritur 2° An socius itinerans causâ Societatis, posset sibi deducere omnes expensas itineris ?

R. — *Negant Sylv., etc. Ratio*, quia societas non tenetur subire sumptus quos alter socius domi fecisset, sed solùm illos in quibus is damnificatur causâ Societatis.

Alii verò concedunt posse integros deducere, modò aliter non sit conventum, et diversa non sit consuetudo. Ità *Ronc.*, *Nav.*, *Bon.*, *etc.*; et probant ex *lege si frater*, ubì dicitur quòd socius « Viatica et stabulorum, jumentorum, carrulorum, vecturas, » vel suì, vel sarcinarum suarum gratiâ, Societati rectè imputabit. »

Hæc secunda sententia videtur *probabilior*, utpotè Juri conformior; sed quia primam non audeo dicere *improbabilem*, ideò censeo quòd si bonâ fide socius sibi expensas applicavit, poterit retinere; secùs, si malâ fide, quia ut diximus *n.* 761, cum opinione probabili et non certâ, non potest inchoari possessio. — 906.

Quæritur 3° Si in Societate unus confert pecuniam, alter laborem, an in fine Societatis antè omnia restituendum sit capitale domino pecuniæ ?

R. — *Prima sententia negat*, et dicit non solùm lucrum, sed etiam sortem inter utrumque socium esse dividendam.

Secunda tamen *vera sententia* docet sortem semper primo loco domino deducendam, etiamsi nullum lucrum supersit; quia pecunia collata in Societatem minimè fit communis inter socios quoàd dominium, seu proprietatem, sed tantùm quoàd usum, seu commoditatem.

Quæritur 4° Detractâ sorte domino, quomodò dividendum est lucrum ?

R. — In hoc valdè obscurè et confusè DD. loquuntur; omninò mihi dicendum videtur quòd, salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro ratâ, habitâ ratione valoris industriæ ex unâ parte, et ex alterâ commoditatis præstitæ ex pecuniâ, juxtà communem æstimationem lucri quod communiter haberi solet ex pecuniâ applicatâ ad negotiationem.

Hinc, benè advertunt *Ronc.* et *Spor.* quòd aliquandò industria mercatoris plùs valebit quàm usus pecuniæ, et tunc proportionaliter debet lucrum distribui, ità ut aliquandò licitum poterit esse pactum, ut in fine etiam capitale dividatur, æquè interìm distributo lucro; prouti fit ex consuetudine in pluribus locis in societate animalium.

Insuper, *Advertendum*, quòd aliquandò valor industriæ decrescit ob multitudinem operariorum Societatem petentium; quâ ratione poterunt fortè excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur injusti, eò quòd operariorum industria in Societatem collata juxtà consuetudinem loci communiter non pluris ibì æstimatur.

E conversò, injustum omninò esset pactum quod, emptâ merce, antè omnia, durante Societate, restituatur domino suum capitale, et deindè, quod superest æqualiter dividatur; nam, licet compensentur mercatori fructus quos interìm non percipit, cum medietate sortis, quam in fine Societatis percipiet; tamen ponenti pecuniam minuitur periculum sui capitalis, dùm in principio illud salvum facit, et mercator, si posteà mers pereat, subjacet periculo sortis et lucri. Ità optimè *Ronc.*

Quæritur 5° An damnum sortis sit commune, quandò, uno conferente pecuniam, altero operam, pecunia casu perit?

R. — *Vera sententia* docet damnum sortis ad solum dominum pecuniæ pertinere.

Quæritur 6° An liceat pactum quòd sorte pereunte, commune sit damnum inter ponentem pecuniam et mercatorem?

R. — Si pactum sit, ut sicut damnum, ità et sors sit communis, tunc licitum est; quia, sicut ponens operam habet commodum ut sibi tradatur media pars sortis, quamvìs sors de jure tota ad dominum spectet; sic æquum est ut sorte pereunte, ipse subeat mediam partem damni, licèt damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ità *Ronc.*, *Azor.*, *etc.*

Si verò pactum est ut sors non sit communis, commune verò sit damnum, tunc certè illicitum est et injustum, cùm nulla hìc detur justa compensatio.

Quæritur 7° Quandonàm censetur inter fratres contracta Societas; et quid in eâ servandum?

R. — Non censetur facta Societas nisi expressè, vel tacitè ex conjecturis id habeatur; undè, non quia fratres habent patrimonium indivisum, et de communi mensâ vivunt, inter ipsos contrahitur societas, nisi verò omnes in aliquo negotio se exerceant; vel nisi uno negotiante, alii conferant bona sua. Ità *Azor*, *etc.*

Idque clariùs præsumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. Hoc tamen intelligitur, quandò unusquisque confert etiam bona propria, præter communia; secùs, si tantùm unus sua propria bona confert, putà lucra alicujus officii vel artis, et alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt *Azor*, *etc.* Et ità pariter, si unus majorem laborem conferat, ait *Bon.*, potest ille plùs accipere juxtà æstimationem sui laboris.

Si autem aliquis frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis, intelligitur habere Societatem, usquedùm admoneatur ab aliis fratribus, vel ipsos divisionem facere; et tunc neque etiam desinit Societas pro negotiis inceptis.

Quæritur 8° Quibus modis finiatur societas.?

R. — Finitur sequentibus modis:

I. Completo tempore ad societatem constituto; aut finitâ negotiatione.

II. Per mutuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempè, si alter sociorum incipiat seorsìm negotiari pro seipso. — Si verò quis socio invito, renuntiet antè tempus, tenetur ad interesse. — *Excipe* 1°, si hoc est necessarium ob bonum publicum, ut si socius abesse debet causâ Reipublicæ, nec alium commodè subrogare possit. — 2° Quandò nulla subest spes obtinendi id ob quod facta est societas. — 3° Quandò alter non servat pacta. — 4° Quandò alter grave damnum infert societati. Hæc tamen debent esse certa, aliàs possessio stat pro observantiâ contractûs.

III. Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad hæredes; et hoc etiamsì conventum sit ut transeat societas ad hæredes mercatoris (*a*). *Ratio*, quia in societate eligitur industria personæ, ignoratur autem qualis sit industria hæredis. Excipit tamen *Bon.* nisi pactum juramento sit firmatum: sicut etiam non finitur societas circà negotia cœpta, neque circà vectigalia, seu alias res publicas conductas, ut *Mol.*, *etc.*, *communiter.*

IV. Finitur societas etiam per mortem civilem, id est, per exilium, aut Professionem solemnem socii.

V. Finitur si socius egestate, vel infirmitate laborans, aut in carcerem conjectus, non posset pecuniam, vel laborem promissum præstare. Item, si pereat pecunia col-

---

(*a*) In hoc puncto, jus novum veteri derogat. Vide *Cod. civ.*, *Art.* 1868.

lata, etiamsi socius habeat aliam, quam possit conferre. Item, si res ità sint mutatæ, ut societas non sit ampliùs idonea. — 907.

Quæritur 9° Quid est triplex contractus, et an licitus sit?

R. — 1° Triplex contractus est quandò ad contractum societatis adjunguntur duo alii, nempè assecurationis sortis et venditionis lucri sperati.

2° *Prima sententia* quam tenent *Sot., Conc., etc., negat* licitum esse hujusmodi contractum. *Ratio*, quia per hujusmodi contractus adjunctos contractui societatis, societas detruitur, cùm de ejus naturâ sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri et sortis, vel saltem alterutrius, et sic transit societas in mutuum.

Secunda verò sententia communior defendit licitum esse hunc trinum contractum, dummodò absit animus fænerandi, et omninò obligetur socius pecuniam accipiens ut illam ad negotium applicet. Hanc tenent *Nav., Less., Tol., Lugo, Laym., Pal., Bon., etc.* (*a*).

Ratio præcipua hujus sententiæ est, quòd si hi tres contractus disjuncti valent, etiam conjuncti valere debent. Neque dicatur per triplicem contractum societatem destrui et transire in mutuum, nam socius non acquirit dominium sortis sicut in mutuo, et faceret domino sortis injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, possetque justè cogi ut pecuniam ad negotium applicet.

Hanc secundam sententiam tot auctoritatibus et rationibus roboratam meritò non reprobatur, et ego *satis probabilem* reputo. — Cæterùm, quia non potest negari hujusmodi contractum periculo non carere animi usurarii; hinc censeo expedire ut prima sententia universè omnibus suadeatur. — 908.

Quæritur 10° An societas etiam in pecoribus validè et licitè instituatur?

R. — *Affirmativè*; sed juxtà naturam hujus contractûs, animalia quæ pereunt domino tantùm perire debent. Iis autem pereuntibus, ad custodem pertinet probare quòd illa sine suâ culpâ perierint; aliàs tenebitur restituere domino earum æstimationem,

Quæritur 11° Si rusticus petat à te pecuniam ut par boum emat et ad negotium applicet, reverà tamen ille non emit boves, sed debitum suum extinguit, utrùm possis tu lucrum exigere?

R. — Benè distinguit *Ronc.* quòd si tu malâ fide pecuniam dedisti, sciens illum non empturum boves, nihil exigere potes; nisi, intelligendum, aliundè pecuniam applicasses alteri negotiationi, et de hoc illum monuisses. Si verò bonâ fide dedisti, tenetur ille reddere tibi lucrum cessans : et tunc ad illud tenetur, etiamsi tu eum de tali lucro cessante non monuisses.

Quæritur 12° An sit licitum pactum, quòd si ex grege aliquæ oves pereant, suppleri debeant ex fœtibus quæ nascuntur, et interìm cæteri fœtus, lana et caseus æquè dividantur?

R. — *Negant Tamb., Sylv., etc.*; quia dicunt in hoc non servari æquitatem. — *Filliucius* autem cum *Azor*, *etc.* dicunt hunc contractum satis licitum esse.

Prima sententia *omninò vera* mihi videtur; quia cùm fœtus qui substituuntur æquè dividendi sint inter pastorem et dominum; et præstereà, cùm dominus semper sibi servaret sortem salvam, quæ ipsi diminui debet, ideò, in hoc contractu non servaretur æqualitas (*b*).

Quæritur 13° An liceat contractus societatis vocátus *ad caput salvum*, scilicet,

---

(*a*) In jure novo triplex contractus prohibetur. *Cod. civ., art.* 1855.

(*b*) Societatis animalium, Gallicè *bail à cheptel*, plures species in Codice distinguuntur; quæ videntur licitæ, modò serventur conditiones lege definitæ, vel in specialibus conventionibus servetur æqualitas inter spem lucri et periculum damni. Vide *Cod. civ.*, *art.* 1804, etc.

quandò traduntur pastori animalia, cum pacto reddendi ea salva in eodem numero in fine societatis, et lucrum dividendi?

R. — Per se loquendo, hic contractus est illicitus; quia sors debet stare periculo apponontis; res enim suo domino perit. — *Probabiliter* tamen licitus fieri potest, si adjiciatur alius contractus assecurationis, compensando pastori per majorem partem fructùum onus talis periculi sortis in se suscepti.

Quæritur 14° Quantùm possit in hujusmodi contractibus assecurationis accipi, etc.?

R. — Ait *Viva* standum esse judicio peritorum, vel praxi timoratorum cujuscumque loci; rectèque addit consultiùs esse hos contractus seorsìm inire.

Benè autem advertit *Ronc.*, certè injustum esse contractum, quo dominus dat boves æstimatos juxtà præsentem valorem, cum pacto, ut si decrescant, finità societate, idem valor restitui debeat; quia deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliundè hoc damnum compensetur. — Quòd si tamen adesset pactum, ut in fine societatis, non solùm lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sint cum socio, tunc non quidem injustum erit pactum, ut si interìm pereat capitale, pastor restituere teneatur domino medietatem sortis, proùt dictum est, p. 907. *Quær.* 5° — 909.

ARTICULUS XVI.

De Assecuratione et Fidejussione.

I Contractus Assecurationis est, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se, vel gratìs, vel pro certo pretio, ad eam compensandam, si perierit. Quòd si gratìs fiat, est gratuita promissio: si pretio, est quasì emptio, quâ assecurans vendit suam obligationem præstandi alteri rem ejus indemnem.

Ad ejus justitiam requiritur, ut eventus rei sit incertus utrique, saltem quoàd notitiam quam de eo habent; quia alioqui non servaretur æqualitas, *Less.*, *Bon.*, *etc.* — 911.

II. Fidejussio est contractus quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non solverit. *Ità communiter DD.*

Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum periculum timeatur; quia ex se pretio est æstimabilis. — 912.

ARTICULUS XVII.

De Pignore et Hypothecâ.

I. Pignus est contractus quo debitor dat creditori rem aliquam mobilem, vel immobilem, ut sit pro debito obligata, ex eâque solutio peti possit. Aliquandò tamen pignus accipitur pro ipsâ re, quæ datur.

II. Hypotheca est pignus rei immobilis. — Hypotheca specialis impedit vendi bona, non autem generalis. — 913.

Pignore non licet uti contra voluntatem domini, quia est res aliena, ad securitatem tantùm et non ad usum tradita. Si tamen utatur, debet valorem usùs, sicut et fructus omnes, si sit res ex se fructifera, computare in sortem, deductis expensis, quia alioqui committit usuram, cùm res domino suo fructificet. — Præsumitur autem dominus consentire, si nullum damnum ex eo sequatur. — 914.

Quæritur. Quid sit contractus Antichriseos?

R. — Is est, cùm in contractu pignoris convenitur ut creditor utatur pignore, v. g. agro, ac fructus indè tandiù lucretur, donec debitum ipsi restituatur.

Contractus hic videtur esse usurarius, quia creditor ultrà sortem aliquid lucratur, causâ solius mutui, quæ est usura. Et certum est quòd sit usurarius; quarè tenetur fructus etiam illos reddere, quos ex culpâ levi neglexit percipere.

Possunt tamen intervenire tituli justi lucrandi fructus ex pignore, sine diminutione sortis: ut si v. g. fructus ex hypothecâ percepti non superent quantitatem pensionis, quæ jure censûs super eamdem constituti exigi potest cum pacto redhibitionis, ut suprà dictum est de censibus: aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emergat, dùm debitum differtur. Undè, non facilè damnandi illi qui à Principibus in locum debitorum agros, pascua, officia, etc., in Antichrisim habent. — 916.

ARTICULUS XVIII.

De Tutelâ et Curatelâ.

Tutela et Curatela sunt quasi contractus, quibus Tutor et Curator ad procuranda bona et commoda Minorum cujuscumque sexûs, qui vel parente carent, vel sub ejus potestate constituti non sunt, obligatur ex justitiâ, perindè ac si ex contractu ea obligatio suscepta fuisset; supplente nimirùm lege vel magistratu vim contractûs.

Differunt Tutor et Curator, quòd Tutor solùm datur impuberibus, etiam invitis, et principaliter datur personis, ut curet earum educationem et institutionem; secundariò verò datur etiam bonis illarum respectu omnium negotiorum (*a*).

Curator verò datur Minoribus, post annos expletos pubertatis, usquè ad annum vigesimum quintum completum; nec communi jure datur invitis, nisi in certis casibus, et datur principaliter rebus Minorum, secundariò personis. — 917.

— *Undè :*

1° Tutores sive sint Testamentarii, sive sint dativi, sive sint legitimi, ut mater, si velit et promittat se non transituram ad alias nuptias, quia priùs tutelam abdicet, et rationem reddat; dein avia et consanguinei proximiores idonei jurare debent uti et curatores se fideliter officium suum facturos, ac fidejussorem dare, rem Minoris salvam et integram restituendam: et universìm tacitè omnia eorum bona sunt hypothecata minori; ità ut ad quemcumque pervenerint, possit illa Minor sibi vindicare, ut sibi satisfaciat, si quid illorum culpâ est passus.

2° Bona Minorum tenentur Tutor vel Curator administrare eâ curâ, quam diligens paterfamilias propriis suis rebus adhiberet, tùm impediendo et præcavendo damna, quàm procurando commoda et lucra Minoris; alioqui damnum et defectus congrui lucri ipsi imputabitur, et tenebitur etiam in conscientiâ ad restitutionem.

3° Tenentur Curatores et Tutores singulis annis administrationis rationem reddere. Si noxii reperiantur, amovendi sunt impositâ satisfactione, aliusque subrogandus. Si verò fideles deprehensi sint, debetur eis præmium.

4° Si Tutor et Curator, cùm tenerentur negotiari, omiserunt, possunt Pupilli ab eis accipere quinque pro centum.

5° Tutor non potest esse junior viginti quinque annis, nisi fortè mater modò suprà; nec Religiosus, nec femina, nisi mater, aut avia; nec Clericus in sacris, si non velit; nec Episcopus nisi miserabilium personarum; harum verò Tutelam suscipere tenentur et Episcopi et Clerici. Nec Tutela imponi potest iis qui habent quinque filios superstites, aut pauperes sunt, etc.

(*a*) In jure novo Minores dicuntur quicumque annum vigesimum primum non compleverunt. Iis autem omnibus, si parente careant, Tutor dari debet, sive sint puberes aut impuberes, sive sint inviti aut consentientes. Post annum vigesimum primum fiunt sui juris nec indigent Curatore.

6° Bona immobilia Minorum, aut alia pretiosa quæ possunt servari, non possunt alienari saltem sine Judicis decreto. Sicut neque mobilia quæ servari possunt, etsi adsit consensus Tutoris.

7° Tutori aut Curatori et personis ei subjectis nihil licèt emere sive per se, sive per alium, ex ullis bonis Minorum, quandiù illi tales sunt, nisi cum auctoritate Judicis, aut cum ejus decreto bona pupillorum publicè, per juratum venditorem omnibus venalia exponuntur.

8° Sine decreto Judicis non potest Minor remittere, vel renunciare hæreditati, legatis, fideicommissis, aliisque juribus sibi acquisitis. Si tamen Religionem ingressus sit, potest bona alienare, quia moritur quasì.

9° Pupillus, dùm infans est, hoc est Minor septennio, vel infantiæ proximus, ità ut si masculus est, non expleverit annum decimum cum dimidio; si femina, nonum cum dimidio, nihil per se potest efficere, quo ullo modo vel alteri obligetur, vel alium sibi obliget: at pubertati proximus, obligare quidem sibi potest alium, sed non se alteri, saltem civiliter. Excipe bona castrensia et quasì castrensia quorum liberam habet administrationem etiam sine consensu Tutoris vel Curatoris.

10° Si Pupillus se obliget circà immobilia, etiam Tutore adsensiente, obligatio est nulla.

11° Si Pupillus vel Minor contrahat circà bona mobilia cum Tutore, vel Curatore, ne naturaliter quidem remanet obligatus.

12° Si Pupillus contrahat pubertate proximus cum extraneis, sine auctoritate Tutoris vel Curatoris, tenent *Lugo*, *Less.*, *Sanch.* illum remanere naturaliter obligatum. — *Bonacina*, verò etc. docent Pupillum vel Minorem non remanere naturaliter obligatum.

Prima sententia *verior* mihi videtur. Cæterùm, *probabilissimum* est quòd Pupillus non teneatur solvere quod promisit. *Ratio*, quia, cui competit actio ad repetendum, competit etiam exceptio ad retinendum. Vide *n.* 890.

13° Etsi Minores sine Curatorum auctoritate donare non possint, nisi quæ ejus conditionis adolescentes donare solent; qui tamen dona ab iis accepit, non tenetur restituere, nisi repetantur legitimè; quia *probabile* est valere naturaliter, tamen non civiliter. — 918. (*a*)

TRACTATUS XVII.

DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS.

Cùm omnes fideles sicut præcepta Decalogi, ità etiam alia præcepta quæ pertinent ad statum, et officium uniuscujusque, teneantur scire sub peccato mortali; ità ut ipsa eorum ignorantia vincibilis, licèt non sequatur transgressio, sit peccatum mortale; hinc, post præcepta omnibus communia, agendum de propriis certorum statûum in particulari; seu de statu Religiosorum, Clericorum, Judicis, Advocati, Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, Accusatoris, Testium, Rei, Pharmacopolæ, Chirurgi, Mercatorum, Opificum et cæterorum.

(*a*) Circà Tutelam et Curatelam, vide *Cod. civ.*, *art.* 390, etc.

CAPUT I.

De Statu Religioso.

De Naturâ statûs Religiosi. — De his quæ requiruntur ad valorem professionis Religiosæ. — De obligatione Religiosi vi suæ professionis. — De obligatione Religiosi vi votorum. — De his qui tenentur, vel possunt ingredi Religionem. — De Religiosis ejectis et fugitivis.

ARTICULUS I.

De Naturâ statûs Religiosi.

Status Religiosus est, *fidelium ad Divinæ caritatis perfectionem tendentium, editis votis perpetuæ paupertatis, castitatis, obedientiæ, stabilis in communi vivendi modus, ab Ecclesiâ approbatus.*

Dixi, *ab Ecclesiâ*; quia, ipsi olìm Episcopi Religiones approbare poterant, posteà tamen in Concilio Lateranensi sub *Innocentio III* statutum est, ne nova Religio inducatur, nisi approbata à Papâ.

Undè ;

1° Ad essentiam Religionis non requiruntur vota solemnia. *Ratio,* quia qui in societate Jesu vota simplicia edunt, sunt veri Religiosi, uti definivit *Gregorius XIII* in Bullâ *ascendente Domino.*

2° Sunt Religiosi, qui in Religione approbatâ, secundùm certam regulam tria vota substantialia emittunt. — Contrà autem ii non sunt, qui licèt tria ista emittant, et communiter vel seorsìm habitent, Regulam tamen à Sede apostolicâ approbatam non profitentur.

3° Religiosi non sunt, qui, edito voto perpetuæ paupertatis et castitatis, obedientiam voverent Confessario, aut Episcopo. *Ratio* est, quia tali voto non subjiciuntur jurisdictioni spirituali, quæ à Deo, medio ejus Vicario, provenire debet. — 1.

4° Religiosus promotus ad Cardinalatum, vel Episcopatum, obstrictus manet votis essentialibus suæ Religionis, nempè obedientiæ, paupertatis et castitatis; quia vota personalia comitantur personam, in quantùm sunt compatibilia cum suo statu. — 2.

5° *Probabiliùs* est quòd Episcopus regularis sub nullâ culpâ sit ad regulam obligatus, sed solùm ex honestatis debito; quod autem debitum ne sub levi quidem obligat. *Ratio*, quia Episcopus regularis absolutè à jugo regulæ liberatur. — Imò si Episcopatum resignet, non tenetur ad regularem observantiam redire. — *Secùs* est in Cardinali religioso qui non est Episcopus; hic tenetur redire, Cardinalatu relicto.

6° Ab aliis votis propriis alicujus Religionis Episcopus regularis omninò liberatur. — 3.

7° Religiosus ad Parochiam promotus, cùm votis adstrictus maneat, tenetur deferre habitum Religionis, regulamque observare in omnibus quæ cum suo munere consistere possunt. Idque non tantùm secundùm moralem honestatem, sed sub obligatione gravis culpæ, si ad eam regula obliget. Ità *probabiliùs Salm., etc.* — 4.

Nota. Abbates, propriam Diœcesim habentes cum jurisdictione Episcopali, sunt in omnibus Episcopis similes. — 4.

ARTICULUS II.

De his quæ requiruntur ad valorem professionis Religiosæ.

Ad valorem professionis Religiosæ tres requiruntur conditiones:

I. Qualitas seu aptitudo voventis, scilicet, ut juxtà Tridentinum, decimum sextum

ætatis annum expleverit, annumque integrum cum Religioso habitu steterit in probatione, nullumque habeat impedimentum quod per statuta à Pontifice confirmata, in isto ordine substantiale esse censeatur.

Quoàd Moniales, *nota* 1° Tridentinum statuit quòd puellæ non suscipiant habitum regularem antè duodecimum annum completum: undè nequeunt anteà suscipere.

2° Exploranda est insuper voluntas puellarum antè susceptionem habitûs et antè professionem, ab Episcopo, vel eo impedito, à Vicario, vel alio deputato. Si utraque exploratio omitteretur, esset culpa gravis, sed valeret professio.

3° Episcopus explorare potest et debet voluntatem puellarum etiam in Monasteriis exemptis. — 5.

II. Consensus et acceptatio expressa vel tacita Prælati Ordinis: per hanc enim Religioni incorporari debet; idque ordinariè, non tantùm cum consilio, sed etiam cum consensu Capituli, aut certè majoris, aut principalioris partis, secundùm cujuscumque Ordinis statuta.

Nota. Error circà substantiam tàm ex parte profitentis quàm admittentis, vitiat professionem. — 6.

III. Ut professio spontè facta sit non cogente gravi metu, qualis esset incarceratio, alimentorum substractio, eò quòd in professionem consentire noluerit. — Itemque metus reverentialis, non quidem de solo, sed accedente precum, blanditiarum, et imperii sæpiùs repetitâ importunitate, aut gravi offensione, aut diù continuatâ indignatione consanguineorum, adjunctis etiam minis de subsidiis negandis, si ex Religione egrediatur; hæc enim vel singula, vel certè simul conjuncta, consideratâ conditione hominis rudis, timidi, et metum injustum incutere possunt, et professionem irritare. Vide dicenda *in Tract. de Matrimonio*, *n.* 1035. Professio enim et Matrimonium æquiparantur. — 7.

ARTICULUS III.

De Obligatione Religiosi, vi suæ Professionis.

Religiosus vi suæ professionis tenetur ad progrediendum aliquo modo in viâ perfectionis. Quia ex vi professionis tenetur velle servare suum statum, qui est perfectionis, sive tendentium ad perfectionem, licèt secundùm se non sit præcepti, sed consilii; hoc autem est intrensecè velle tendere ad perfectionem. *S. Thom., etc.*

Undè:

1° Religiosus non tenetur actu esse perfectus, sed tantùm studere perfectioni.

2° Tenetur tendere ad pecfectionem 1° Per media essentialia. — 2° Per vota. — 3° Per auxilia secundaria, non contemnendo ea. — 4° Tenetur aliquibus mediis uti, et, si omnia media abjiciat, non est in statu salutis. — 5° Tenetur ad aliqua bona supererogatoria, sive specialiter non præcepta, nec promissa; quia aliàs, moraliter loquendo, non potest habere debitam intentionem salutis.

3° Tenetur tendere ad perfectionem per media suæ Religionis, non per alia: hoc est, servando suas regulas. — 9.

Quæritur 1° Quandonàm Religiosus, contrà obligationem hanc tendendi ad perfectionem, graviter peccet?

R. — 1° Peccat graviter, quandò regulas, etsi ad culpam venialem tantûm, vel nullam obligantes, ex contemptu transgreditur: est *commune* cum *S. Thom., etc.*

Tunc autem Religiosus censetur regulas prætermittere ex contemptu, quandò illas transgreditur animo non subjacendi illis, vel Prælatorum præceptis. *Bus., Sanch., etc.*

Item, si eas omittat servare tanquàm inanes; non verò si omittat ex concupiscentiâ ductus, vel quia putat illas sibi non esse necessarias ad salutem, vel si judicet eas non præcipi sub gravi. *S. Thom., etc.* Ideò, transgredi regulas in rebus parvæ

materiæ, etiam ex consuetudine, veniale non excedit. *S. Thom.*, *etc.* Sed vix unquàm transgressio à veniali excusabitur, etiamsi regula ad nullam culpam obligaret. *S. Thom.*, *etc.*

E conversò, dicit *Laym.* quòd si quis aliquam transgreditur regulam ex bono fine, putà regulam silentii, loquendo, ut socium mœstum soletur, nullo modo peccat.

3° Peccat mortaliter Religiosus qui firmiter statuit non tendere ad perfectionem, vel nullo modo de eà curare. *Sanch.*, *etc.*

3° Peccat graviter ratione scandali, si suo exemplo, alios inducat ad regulæ relaxationem; sed hoc intelligendum, si materia sit gravis. *Salm.*, *etc.* — 10.

Quæritur 2° An peccet graviter Religiosus qui intendit tantùm servare mandata obligantia sub gravi, alia verò statuat omnia transgredi, vel de iis non curare?

R. — ***Prima sententia probabiliter affirmat.*** — ***Secunda*** tamen ***sententia communior*** et ***Probabilior negat*** talem peccare graviter. *Ratio* quia eo ipso quòd Religiosus velit servare præcepta quæ respectu ipsius obligant, sub gravi, cum ista de se, et respectu aliorum sint mera consilia, volens ea servare, jàm tendit ad perfectionem.

Hoc tamen intellige quòd sic ille excusabitur à mortali, ratione hujus præcisè obligationis, quam habet tendendi ad perfectionem; nam difficillimè excusabitur quidem ex aliis capitibus, nempè ratione periculi transgrediendi vota, vel grave damnum Religioni inferendi quoàd regularem disciplinam, etc. quæ omnia est moraliter impossibile evitare ab eo qui propositum habet transgrediendi vel negligendi omnia statuta sub gravi non obligantia. — 11.

Quæritur 3° An Prælatus aliquandò defectus leves subditorum corrigere negligens, ipse graviter peccet?

R. — ***Affirmandum***, casu quo defectus plures sint, et tales, ut disciplinam valeant relaxare. Et ideò tenetur defectus subditorum in damnum totius communitatis vergentes non solùm corrigere, sed etiam inquirere, ut corrigat, sine tamen nimià sollicitudine.

Expedit autem ut aliquandò corrigere dissimulet, si defectus scandalum non afferant, vel si prævideat subditum ex correctione pejorem fieri, vel si tempus opportuniùs sit expectandum.

Et hìc *advertandum*, quòd, si oportet ad corrigendum, Superior potest subditum etiam verberare, et conviciis increpare ex *D. Thom.*, modò non agat ex irâ, vel coràm secularibus, aut novitiis.

Et sicut Superior tenetur corrigere, sic de transgressionibus aliorum tenetur ipsum admonere, qui officium zelatoris habet. *Suar.*, *etc.* — 13.

ARTICULUS IV.

De Obligatione Religiosi vi Votorum, Paupertatis, Castitatis, Obedientiæ.

§. I. — De Obligatione Religiosi, vi voti Paupertatis.

Religiosus ex voto paupertatis obligatur ut nihil habeat proprium.

Nomine *proprii* autem intelliguntur bona temporalia pretio æstimabilia, quorum dominium, vel certè facultatem disponendi liberam, et independentem in perpetuum abdicavit.

Quæritur 1° An manuscripta sint propria Religiosorum?

R. — *Negat Henno* cum aliis apud *Cont. Tourn.* — Sed ***probabiliùs affirmant communissimè Lugo***, *etc.* tùm quia manuscripta sunt quid spirituale, cùm sint partus ingenii; tùm quia pertinet ad scientiam quæ non cadit sub voto paupertatis; tùm

quia talis est communis consuetudo. — Idem quod de manuscriptis, dicunt *Salm.* de Reliquiis. — 14.

Quæritur 2º An Religiosis licitum sit habere peculium ex Superioris licentià?

R. — *Prima sententia negat*, et probatur ex Decreto Tridentini. — *Secunda* vero *sententia affirmat*, dicens Concilium nihil novi statuisse, quàm quod de jure communi statutum erat, ex quo *probabiliùs* licitum erat habere peculium cum Superioris licentià.

Prima sententia *probabilior* mihi videtur, spectatà sanctione Concilii. — Sed ratione consuetudinis, quæ hodiè ferè in omnibus Religionibus saltèm non reformatis introducta est, puto rigorem Concilii hodiè temperatum esse, et licere singulis Religiosis ex consensu Superioris peculium habere, ut sibi provideant ad usus necessarios vel honestos, modò sint parati bona à se abdicare ad Superioris nutum, semper ac illis sufficienter subveniatur; nam aliàs non tenerentur peculium dimittere.

Attamen sciant omnes Prælati quòd si usum peculii in Monasteriis de novo introducant, innumera ex hoc mala communitati supervenient; et ipsi à peccato gravi non excusabuntur ob regulæ relaxationem cui hàc concessione procul dubio operam dabunt.

Sciant pariter Regulares quòd non possint vitam communem recusare, si Superiores illam erigere velint, quia licèt vitam communem non servare, non sit contrà votum paupertatis, est tamen contrà votum vitam communem respuere, quia est habere bona independenter à voluntate Superiorum. — 15.

Quæritur 3º An liceat Religioso res alienare vel accipere ex licentià præsumptà?

R. — *Affirmant* DD. *communiter*, si licentia præsumatur de præsenti; ex voluntate actuali, vel virtuali Superioris. — Imò *Lugo, etc.*, dicunt sufficere ad non peccandum saltem graviter contrà votum paupertatis, ut Superior non habeat hìc et nunc voluntatem omninò repugnantem quoàd substantiam, licèt sit invitus quoàd modum.

Hinc, *infertur* excusari saltem à mortali Religiosum qui noverit Superiorem ergà ipsum ità esse affectum, ut si hic sciret, libenter lincentiam concederet, vel saltem non graviter repugnaret. — Idem dicunt *Salm.* si datio vel acceptio cederet in utilitatem Monasterii. — Item, si Superior non possit facilè adiri, et urgeat causa aliquid accipiendi, vel alienandi. — Advertunt tamen *Elbel, etc.*, quòd Religiosus post talem acceptionem tenetur, si commodè potest, rem Prælato manifestare, ut deindè licitè possit eam retinere.

Idem ait *Elbel* si Superior de facili soleat licentiam concedere pro quibusdam rebus, maximè esculentis et poculentis; sed in Monasteriis benè ordinatis, non solent passìm tales licentiæ concedi, nisi pro rebus minimis et crebrò occurrentibus.

Quæritur 4º An peccet Religiosus contrà votum paupertatis, quandò aliquid accipit, aut dat, ex licentià interpretativà, sive præsumptà de futuro, scilicet, præsumendo quòd Superior annueret, si rogaretur.

R. — *Prima sententia* quam tenent *Holz., etc.*, *negat* talem Religiosum peccare, saltem mortaliter.

Secunda verò *sententia* tenet Religiosum accipientem vel dantem ex tali licentià interpretativà peccare contrà votum.

Prima sententia *probabilior* videtur. Cæterùm, hujusmodi licentiæ non sunt facilè præsumendæ, quia Superiores, saltem quoàd modum sunt inviti, et fiunt illicitæ saltem venialiter, et non raro etiam graviter, præcipuè quandò illæ sunt expressè ab ipsis prohibitæ. — 18.

Quæritur 5º An peccet contrà votum paupertatis Religiosus, si quid ex rebus in usum suum concessis in alium usum expendit?

R. Affirmandum, cùm Religiosus in his tantùm habeat usum facti, idque precariò, quandiù Superiori videbitur. — 19.

Quæritur 6º An possit Religiosus sine licentià donare quæ partiùs vivendo sibi substrahit ex rebus sibi concessis ad usum?

R. — *Affirmant Val. Sylv. etc.* — At *probabiliùs* tamen respondendum esse dicunt *Salm.* non licere, nisi Religioso ad suam sustentationem certa quantitas ità assignetur, ut nec Monasterium teneatur aliquid ei præstare, nec ipse rationem reddere. — 23 (*a*).

Quæritur 7° Quænam quantitas requiratur ut Religiosus eam expendens sine licentiâ peccet graviter?

R. — Circà hoc discrepant DD. — Alii assignant pro materiâ gravi quatuor argenteos; plùs verò pro conventibus pinguibus (*b*); et adhuc plùs si res non sit ex pecuniis, sed ex vestibus, libris et similibus.

Alii putant idem dicendum de furtis Religiosorum, quod dicitur de furtis filiorum in *Tract. de quarto Præcept.*, *n.* 335.

Sed *probabiliùs id negandum*; quia filii benè sunt capaces possidendi, non autem Religiosi qui voto paupertatis obstringuntur. — 24.

Quæritur 8° An Religiosus res paulatìm accipiens sine licentiâ, peccet graviter, si furtula ad magnam quantitatem perveniant, et teneatur ad restitutionem?

R. — *Negant Nav.*, *Tol*, *etc.* — Sed *veriùs affirmant Salm*, *etc.* — Vide dicta in *Tract. de sept. Præcept.*, *n.* 530. — 25.

Quæritur 9° An Religiosus impotens ad restituendum aliquod debitum suo Monasterio, teneatur ex sibi datis ad usum?

R. — *Affirmant Lugo*, *etc.* — *Negant* verò *Pell.*, *etc.*; quia minimè præsumitur velle Prælatus obligare subditum cum tanto incommdo; et *verè probabile*, si res datæ sint ad usum necessariæ. — 26.

Quæritur 10 An possit Superior licentiam subdito præbere, ut aliquam summam ludo exponat?

R. — Certum est quòd potest, si summa sit modica et ludus licitus; in quo casu subditus potest uti licentiâ etiam tacitâ sive præsumptâ. — 32.

Quæritur 11° An liceat Religiosis ludere aleis sive taxillis?

R. — Dicunt *Ronc.*, *etc.*, Religiosos reformatos peccare (*c*) si semel his lusibus ludant. Et tantò magìs id dicendum de eo qui in his Religionibus viam talibus ludis aperiret.

Ronc., *etc.* dicunt adhuc Religiosos non tàm arctæ observantiæ peccare graviter, si frequenter versentur in his lusibus, etsi sine scandalo. Secùs tamen si agatur de ludis cartarum non meræ sortis, modò non sit scandalum, aut præceptum prohibens, et ludus fiat in modicâ quantitate. — L. 3, n. 901 (*d*).

Quæritur 12° An Abbatissa habeat bonorum sui Monasterii administrationem?

R. — Habet, si non obest regula, aut consuetudo. — Potest etiam elargiri in eleemosynas bona superflua, etiam sine consensu aliarum. — Potest in rebus modicis contractus per se inire, sed in gravioribus requiritur consensus Capituli... — 36.

§ II. — De obligatione Religiosi vi voti castitatis.

Religiosus voto castitatis obligatur ut abstineat se ab omni voluntariâ delectatione venereâ internâ et externâ: proindèque si quis contrà castitatem peccat, duo peccata admittit, luxuriæ et sacrilegii; et *probabilissimè* peccat etiam contrà bonum commune, si periculum sit quòd per suum peccatum Religio infametur.

(*a*) Bona accipere à Religioso, est peccatum Papæ reservatum. Et qui donum excedens decem scuta acciperet, ne posset quidem à Sacrâ Pœnitentiariâ absolvi, nisi factâ priùs restitutione doni. — H., n. 8.

(*b*) Sed hæc opinio videtur nimis indulgens. — H., n. 10.

(*c*) Graviter. — 220.

(*d*) Sed hoc mihi videtur indecens statui Religioso. — H., n. 220.

Ad majorem autem cautelam castitatis introducta est clausura non solùm Monialium, sed etiam Religiosorum, qui non possunt è Monasterio egredi sine licentiâ Superioris.

Quæritur quale peccatum sit egredi sine licentiâ ?

R. — *Communiter* DD. dicunt ex genere suo id esse mortale, quia consuetudo omnium Religiosorum fert ut tales egressus tanquàm graves culpæ semper puniantur.

Censent tamen rationabiliter *Anacl.*, *etc.* non peccare graviter Religiosum semel vel iterùm exeuntem de die sine licentiâ, nisi hoc agat ex contemptu, vel cum scandalo; secùs verò dicendum de nocturno et furtivo egressu.

Quoàd excommunicationem autem ob violationem clausuræ Regularium, vel Monialium, vide *Tract de Cens.*, *n.* 229. — 37.

§ III. De obligatione Religiosi vi voti obedientiæ.

Religiosus ex voto obedientiæ obligatur ad omnia quæ Superior præcipit secundùm Regulas et Constitutiones Ordinis, sive directè et expressè, sive indirectè et implicitè.

Nota tamen, quòd nisi Prælatus mandatum explicet, v. g. dicens : *jubeo, præcipio, etc.*, subditus non tenetur obedire. — Et dicente Prælato : *jubeo, præcipio, etc.*, nec etiam tenetur subditus obedire sub gravi, nisi addatur : *in nomine D. Jesu Christi, vel in virtute obedientiæ ;* vel nisi addatur pæna excommunicationis non solùm ferendæ, sed etiam latæ sententiæ. — 38.

Quæritur 1° An Religiosi teneantur obedire prælatis reformantibus Regulam collapsam ?

R. — 1° Certum est quòd postquàm Regula per legitimam consuetudinem relaxata est, quamvìs primi Religiosi peccarint, secundi tamen non tenentur eam observare.

2° Alii *affirmant* teneri Professos obedire, si Regula à Capitulo Generali reformetur (*a*). — Alii verò *negant non minùs probabiliter et fortè probabiliùs ;* nisi reformatio appareat medium necessarium ad Ordinis conservationem, nempè si cum præsenti observantiâ paucissimi ad perfectionem Religiosam pervenire studeant, vel si cum scandalo secularium vivant, ut expediret potiùs Religionem dissolvi quàm ità continuari. — *Ratio*, quia, qui Professionem emittit, potiùs censetur juxtà præsentem statum Regulam profiteri, quàm juxtà pristinum Institutum. — 44.

Quæritur 2° Utrùm subditus dubitans an res præcepta sit licita vel ne, possit et teneatur obedire ?

R. — Tenetur dubium deponere et obedire, quia Superior est in possessione præcipiendi.

Hinc *infertur* 1° : Quòd si diversæ adsint opiniones probabiles circà rem præceptam quòd sit licita, vel non, subditus tenetur obedire.

2° Quòd subditus etiamsi habeat unicam opinionem probabilem, quòd res præcepta sit illicita, et nulla sibi appareat probabilitas de illius honestate adhuc tenetur obedire. — Nisi, *communiter* dicunt DD : 1° res sit valdè difficilis et molesta. 2° Subditus obediendo exponat se vel alterum periculo gravis incommodi subeundi in vitâ, famâ, honore, aut bonis.

Quæritur 3° An subditus teneatur obedire, quandò probabiliter opinatur præceptum non esse impositum, vel esse abrogatum ?

R. — *Negandum*, ut *communiter* docent *Sanch. etc.* — Imò dicendum quòd in dubio de impositione præcepti, nulla est obligatio parendi, nisi constet illud fuisse impositum.

(*a*) Alii absolutè et *probabiliùs affirmant.* — H. n. 17.

Quæritur 4° An teneatur subditus parere, si dubium vertat utrùm qui præcipit sit legitimus superior?

R. — *Negant Vasq., etc.* — Sed *veriùs affirmandum,* si communiter ut Superior ille habeatur, quia eo casu supplet Ecclesia jurisdictionem. — 47.

Quæritur 5° An religiosus teneatur obedire prælato præcipienti revelare secretum sibi commissum?

R. — Tenetur si aliter damnum eveniret monasterio, aut alii tertio, sive ipsi prælato. — Ac etiam *probabiliter* potest revelare ad vitandum damnum proprium. Vide *Tract. de oct. Præcept.* n. 971. — 49.

Nota. 1° Loquendo de votis simplicibus *in Tract. de secundo Præcep.*, *n.* 226, diximus *satis probabilem* esse sententiam non esse obligationem adimplendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, quâ prævisâ, quis votum non emisisset; excepto voto simplici castitatis et Religionis. Nunc verò loquendo de votis solemnibus emissis in professione religiosâ, vel in sumptione sacrorum Ordinum, omninò tenendum cum *communi DD.* quòd nullo modo vota prædicta irritari possunt ob quamcumque notabilem circumstantiam supervenientem etiam non prævisam, modò non sit circumstantia versans circà substantiam votorum. *Ratio*, quia religiosus vel sacerdos in tali casu non consideratur ut persona particularis, sed ut pars et membrum communitatis Ecclesiæ cui præstat postponere suum bonum privatum bono communi.

Et idem dicendum ob eamdem rationem boni communis, pro votis quæ emittuntur à viris, aut mulieribus oblatis in aliquibus Congregationibus, maximè si addatur juramentum perseverantiæ, proùt fit in Ven. Congregatione patrum Missionis S. Vincentii à Paulo, et in nostrâ minimâ Congregatione SS. Redemptoris; quia hic intervenit contractus onerosus utrinquè obligatorius.

2° *Probabiliter* dicunt *Holz. etc.* valere licentiam ab inferiori prælato concessam, quæ à majori fuit denegata. — Secùs verò dicendum puto, si Prælatus major positivè prohibeat subdito exequi rem petitam, vel irritam declaraverit licentiam, quia tunc inferior nequit dispensare in mandato Superioris. — 50.

3° Moniales, ratione voti tenentur obedire 1° Summo Pontifici. — 2° Episcopo loci, si non sint exemptæ; si verò sint exemptæ, Prælato Ordinis. — Etiam tamen exemptæ tenentur obedire Episcopo in iis, in quibus ille se gerit tanquàm delegatus Sedis Apostolicæ, proùt in observantiâ clausuræ. — 3° Tenentur obedire Abbatissæ in iis quæ ad regulam pertinent. — 51.

4° *Probabiliùs* est Abbatissam posse præcipere monialibus *in virtute obedientiæ,* obligando in conscientiâ; quia talis obedientia videtur absolutè necessaria ad observantiam regulæ sustinendam, et talis est in monasteriis observantibus praxis universalis. — 52.

5° Certum est quòd Abbatissa non possit authoritativo modo dispensare quoàd observantias Religionis, nempè quoàd jejunia frangenda, ad edendas carnes, etc. contrà regulam; sed benè potest dispensare ex commissione Prælati; vel potest ipsa de se declarare aliquandò jejunium, vel aliud præceptum non obligare.

6° Certum est etiam quòd non possit Abbatissa in votis monialium dispensare, vel ea commutare, uti potest Episcopus, vel Prælatus regularis, si sint exemptæ; sed conveniunt *communiter DD.* quòd Abbatissa ratione potestatis dominativæ quam ob votum obedientiæ habet suprà suas subditas, possit irritare earum vota sive de re supererogatoriâ, sive de re circà regulas; et hoc etiamsi fuerit votum transeundi ad religionem scrictiorem. — 53.

7° Moniales non tenentur obedire Episcopo circà electionem officialium Monasterii, cùm hæc omninò ad moniales spectat.

8° Episcopus potest Abbatissam ab officio suspendere casu quo ipsa Episcopum non præmoneat de professione faciendâ à novitiâ.

9° Episcopus potest numerum monialium statuere, ut omnes admissæ commodè sustentari possint; et hoc etiam in monasteriis exemptis : in his tamen debent intervenire etiam prælati ordinis.

10° Episcopus singulis annis debet visitare monasteria monialium sibi subjecta per se ipsum, vel per vicarium cum suo speciali mandato.

Monasteria autem summo Pontifici immediatè subjecta, etiam ab Episcopo sunt visitanda, sed authoritate apostolicà; exempta verò visitantur à Prælato Ordinis.

Quoàd observantiam clausuræ etiam monasteria exempta visitari debent ab Episcopo, tanquàm Sedis Apostolicæ delegato, ità ut nullo modo possit Episcopus impediri, et præsumentes impedire, post tres monitiones excommunicationem ipso facto incurrunt. — 56.

11° In actu visitationis moniales ab Episcopo interrogatæ, vel à Prælato Ordinis, tenentur veritatem aperire circà observantias regulæ, etiamsi transgressiones sint leves, quia ordinariè ab istis incipit totius regulæ relaxatio; nisi, juxtà *Lezan.* et *Alex.* 1° crimen sit emendatum. — 2° Crimen sit occultum. — 3° Constet crimen frustrà sit denunciandum. — 4° Manifestatio vergat in damnum proprium. — 5° Crimen cognitum sit sub secreto naturali. — Excipitur tamen, si crimen sit causa communis damni. — Sed hæc vide fusiùs discutienda ex n. 247. — 57.

Quoàd confessarios Monialium ab Episcopo approbandos, vide *Tract. de Sacram. Pœnit. n.* 576.

Hìc libet adjungere duas appendices, unam de electione Abbatissæ, alteram de privilegiis monialium et regularium. — 58.

APPENDIX I.

DE ELECTIONE ABBATISSÆ.

1° Ex tridentino, non debet eligi abbatissa minor quadraginta annis, et quæ octo annis post professionem laudabiliter vixerit; aliàs, electio est nulla. Casu tamen quo desit in monasterio, quæ talem ætatem habeat, ex eodem Trid. potest eligi monialis habens triginta annos, et quinque professionis, vel alia ex alieno monasterio ejusdem Ordinis, et etiam alieni Ordinis, sed hæc non nisi cum assensu S. C.

Si verò adest jam in monasterio monialis quadraginta annorum, nisi ista sit verè inhabilis, nequit eligi alia, etsi habilior, sine dispensatione S. C.

Et hic *Nota.* 1° Quòd abbatissa et procurator monasterii debent in quocumque triennio mutari.

2° Non possunt eligi in abbatissas illegitimæ, infames, neque corruptæ, nisi corruptio fuerit occulta, item, neque cæcæ, aut surdæ. — Idem de mutà dicunt DD.

3° Ad electionem abbatissæ non admittuntur novitiæ, nec conversæ, sed tantùm choristæ professæ.

4° Si qua monialis est in lecto infirma, ejus votum etiam est recipiendum vel per scriptum sigillo munitum, vel per duas moniales à Præsidente electionis deputatas.

5° Si electio ob discordiam non compleatur, non potest Prælatus præsidens dare suum suffragium; sed benè potest præfigere tempus ad electionem, quo elapso, ipse abbatissam deputabit.

6° Monialis quæ jàm suam dedit vocem, nequit ampliùs illam revocare.

7° Cùm autem electio fit per scrutinium, præcipit Trid. quòd vota secretè præs-

tentur Notario et quatuor vel quinque aliis assistentibus; aliàs electio est nulla; etiamsi aliter fiat ex ignorantiâ.

8° Ad electionem autem sufficit major pars votorum.

9° In electione abbatissæ, Prælati qui præsident debent esse extrà claustra; putant tamen *Pasq., etc.* quòd urgente justâ causâ, possint tunc Prælati claustra introire.

10° In monasteriis non exemptis, vel Sedi apostolicæ submissis præsidet Episcopus: in exemptis verò Prælatus regularis unà cum Episcopo. Tunc tamen Episcopus tantùm assistit, sed vota non excipit.

11° Factâ autem electione, nisi aliud obstet, debet in eodem loco electio confirmari à Prælato præsidente, scilicet ab Episcopo, vel à Prælato regulari in monasteriis exemptis, vel à Sede Apostolicâ, si monasterium illi sit immediatè subjectum; et abbatissa nequit officium exercere antè confirmationem.

12° Ipsa debet etiam benedici in Ecclesiâ exteriori ab Episcopo, vel Prælato regulari intrà annum; aliàs privatur officio; talis autem benedictio potest alteri committi, etiam simplici sacerdoti; sed in his omnibus attendenda est monasteriorum consuetudo.

13° Abbatissæ possunt eligi per triennium, vel per singulos annos, sed non ultrà triennium, aliàs electio est nulla. Et insuper abbatissa triennalis debet per triennium vacare, neque in vicariam eligi potest, si fortè nova abbatissa deficiat, quia præcipit Pontifex ut abbatissa anterior *per triennium omni prorsùs careat authoritate.*

Dicit autem *Alex.* quòd in collegiis oblatarum benè potest eligi Superior perpetua, quia tantùm de veris monialibus professis loquuntur Bullæ. — 59.

APPENDIX II.

DE PRIVILEGIIS MONIALIUM ET RELIGIOSORUM.

1° Omnes ordines regulares communicant in privilegiis aliorum ordinum sive mendicantium, sive non.

2° Moniales gaudent iisdem privilegiis de quibus sunt capaces, religiosorum ejusdem ordinis. — 60.

3° Abbatissa potest dispensare in jejuniis, officio etc. juxtà privilegia sui ordinis prælatis concessa, ex prælati commissione, quæ præsumitur ei facta, statìm ac fuit electa in abbatissam.

4° Moniales Episcopo subjectæ benè possunt uti privilegio, v. g. recipiendi absolutionem, etc., à proprio Episcopo, quandò cuicumque regulari privilegium est concessum; secùs tamen, si facultas absolvendi non est regularibus concessa, sed tantùm prælato illius Ordinis.

5° Omnes regulares utriusque sexûs tempore interdicti generalis possunt in suis monasteriis divina peragere submissâ tamen voce, januis clausis, sine campanis, et exclusis nominatìm interdictis, vel qui causam interdicto dederunt. — Itèm possunt Eucharistiam et Extremam Unctionem suscipere, missas audire. — Et ad hæc possunt admittere omnes monasterii famulos, procuratores, operarios.

6° Idem concessit *Eug. IV* pro Beatis et Tertiariis : exceptis tamen semper specialiter interdictis.

7° Possunt etiam publicè celebrare in pluribus Festis, ut Paschatis, Pentecostes, Nat. Domini, Ass. B. V. Mariæ, SS. Sacramenti et Octavæ, Concept. Annunt. et Nat. B. Mariæ, Sanctorum Titularium Ecclesiæ, et Sanctorum proprii Ordinis : item in

Festis Circumcisionis, Epiph. SS. Trinitatis, Apostolorum, S. Joan. Bapt., S. Lucæ, Marci, omnium Sanctorum, omnium Defunctorum. — 61.

8° In Ecclesiis Monialium non possunt sepeliri personæ laïcales, nisi ibi habeant jus Sepulturæ.

9° Circà Officium Divinum, plura privilegia Regularibus fuerunt indulta. Vide *Auctorem*, *n.* 60. — 164.

10° Ergà omnia privilegia Religiosorum, Superior potest ex justâ causâ aliquandò limitare privilegia subditorum, quia hæc semper concessa intelliguntur ut non præjudicent potestati dominativæ, quam ob votum Obedientiæ Superior super subditos habet.

11° Ex Bullâ *Pauli V*, omnes Regulares professi, sicut et Ordinarii locorum, gaudent indulgentiis concessis cuicumque Ordini Religioso. — 64.

ARTICULUS V.

De his qui possunt, vel tenentur ingredi Religionem.

Omnes illi et soli possunt ingredi Religionem, qui sunt sui juris, nec aliis obstricti: qui verò aliis obstricti sunt, non possunt sine eorum consensu.

Undè, non possunt ingredi Religionem, sequentes:

1° Impuberes, quia subsunt parentibus, vel tutoribus, quoàd vitæ dispositionem.

2° Filii, si parentes sine illis se alere nequeant.

3° Servi sine consensu dominorum.

4° Qui decepit virginem sub promissione matrimonii.

5° Qui non est solvendo creditoribus. — Modò brevi tempore in seculo manens, probabiliter et sine magnâ difficultate acquirere suâ industriâ possit quod debet, vel notabilem debiti partem solvere, sine tamen probabili periculo incidendi in peccata, vel amittendi vocationem ad Religionem. Aliter, si hoc adsit periculum, aut diù spectandum sit, v. g. ultrà triennium, vel biennium, aut sine notabili difficultate satisfacere non possit, non tenetur juxtà *probabiliorem* sententiam manere in seculo, et potest Religionem ingredi etiam debitis non solutis: sic sentiendum pro debitis certis. — At si debita sint incerta, procul dubio statìm debitor Religionem ingredi potest. — 71.

6° Episcopus, sine consensu Papæ, cui juramento se obstrinxit; et cùm maneat obstrictus Ecclesiæ suæ, sicut maritus uxori.

7° Conjuges post matrimonium consummatum, nisi vir per vim consummasset antè expletos duos menses qui eis à jure conceduntur, aut nisi alter conjugum commisisset adulterium: tunc enim innocens ingredi posset. — 65.

Nota. 1° Si filius profiteatur Religionem, relinquendo Parentes in necessitate, professio, hoc non obstante, benè valida erit.

2° Si filius in seculo manens nullo modo necessitati Parentum possit subvenire, licitè Religionem ingredi potest.

3° Si filius in seculo manere non possit sine gravi periculo labendi in aliquod grave peccatum, licitè etiam ingreditur Religionem quâcumque necessitate laborent Parentes, quia temporali vitæ Parentum præferri quidem debet spiritualis salus filii. *S. Thom.* — Intellige tamen, si periculum sit proximum, et tale, ut à filio, manendo in seculo, moraliter vitari non possit.

Quæritur 1° Quænam necessitas Parentum prohibeat filios Religionem ingredi?

R. — Sic docet *S. Thom.* « Parentibus in necessitate existentibus, ità quòd eis

» commodè aliter subvenîri non possit, non licet filiis Religionem intrare. » — Secùs autem dicit, si Parentes filiorum obsequio non multum indigeant. — Hinc dicunt *Sanch.* cum *Suar.*, *etc.* et *communi*, quòd filius nequit ingredi Religionem, relinquendo Parentes in necessitate sive extremâ, sive gravi, etiamsi filius votum Religionis emiserit.

Quæritur 2° An Parentibus egestate pressis, Filius jàm professus teneatur egredi ut eis subveniat?

R. — In necessitate extremâ, certum est teneri; dicunt tamen *Salm.* quòd hoc non procedit, si filius è Claustro possit subvenire, quin egrediatur; nec si patris necessitas non sit evidens, et Prælatus licentiam neget, judicans necessitatatem non esse talem, quia in dubio standum est judicio Superioris.

Si autem necessitas Parentum sit evidens, sed tantùm gravis, adest triplex sententia. — *Prima* dicit teneri filium egredi.

Secunda distinguit et dicit quòd si necessitas Parentum antecedit Professionem; filius tenetur egredi, quia obligatio jàm contracta non extinguitur per Professionem: secùs, si Professionem subsequitur.

Tertia probabilior docet in tali casu non teneri, nec posse filium egredi sine licentiâ, sive necessitas Parentum præcedat Professionem, sive non. Et probatur ex *D. Thom.* qui ait: « Ille verò qui jàm est in Religione Professus, reputatur jàm quasì mortuus mundo; undè, non debet occasione sustentationis Parentum exire è Claustro. » — Tenetur tamen, salvâ sui Prælati obedientiâ, et suæ Religionis statu, media adhibere, quibus suis parentibus subveniatur. — 67.

Quæritur 3° An peccent filii Religionem ingredientes, invitis aut insciis Parentibus?

R. — A Concilio *Toletano X.* omninò concessum fuit filiis Religionem suscipere sine Genitorum licentiâ, modò annos pubertatis compleverint. — Et certum est, juxtà *communem* DD. sententiam quòd circà statûs electionem non tenemur Genitoribus parere.

Hinc, *communiter* docent DD. non teneri filium Religionem omittere, causâ vitandi scandala Parentum. Ità *S. Thom.*, *Pal.*, *Suar.*, *Vasq.*, *etc.* — Quamvìs tamen præfati Auctores advertunt debere filium eo casu aliquantulùm expectare, donec Parentes moneantur de eorum obligatione: imò, si ipse facilè et tutò possit ipsorum consensum obtinere, par esse, ut non discedat sine Parentum benedictione; hoc tamen intelligendum, ut mox videbimus, nisi probabile sit periculum quòd Parentes injustè illi impediant executionem suæ vocationis. Ideò, ut plurimùm in praxi filii excusantur, si insciis Parentibus domum relinquant.

Quæritur 4° An teneatur filius consulere Parentes circà statûs electionem, ut ab ipsis rectum consilium accipiat?

R. — Circà electionem Statùs Religiosi nec tenetur, nec expedit quòd filius consilium Genitorum expectet; quia in hoc non tantùm ipsi nullam experientiam habent, sed etiam quia Parentes ob proprium commodum mutantur in hostes. Etenim frequentiùs Parentes malunt filios perire cum eis, quàm salvari sine eis. — 68.

Quæritur 5° An peccent graviter Parentes qui avertunt filios à statu Religioso, sine justâ causâ?

R. — Si avertunt injuriosè per minas aut vim, vel fraudem, nullus excusat eos à peccato mortali. Si verò aversio fit tantùm precibus, vel promissionibus, censet *Suar.* hoc ex genere suo non esse peccatum grave.

Sed omninò tenendum cum *communi* DD. sententiâ hos parentes peccare graviter, qui sive fraude aut vi, sive precibus, promissionibus, aut alio modo filios à Religione distrahunt. Ità *Nav.*, *S. Antonin*, *Molin.*, *etc.*

Et plures horum AA. damnant de mortali non solùm parentes, sed etiam extraneos qui alios avertunt à statu Religioso. *Ratio*, quia hoc non potest esse sine gravi damno illius qui à Religione distrahitur; undè, sive id fiat vi aut fraude, sive precibus, aut alio modo, non potest à peccato gravi excusari.

Insuper puto Parentes avertentes filios à Religione duplici peccato gravi delinquere; nam præter peccatum contrà caritatem, committunt alterum peccatum contrà pietatem, dùm ipsi ex officio eorum proprio educationis, tenentur sub gravi incumbere spirituali profectui suorum filiorum. — 77.

Quæritur 6° An liceat Parentibus Religionem ingredi?

R. — Licet, modò filios in necessitate gravi non relinquant, vel eorum educationem non prætermittant. — Hoc tamen intelligitur de filiis non emancipatis, quos Parentes nequeunt in seculo relinquere, quin eis provideant de necessariis tàm ad sustentationem quàm ad instrumentum morum. — Secùs autem de filiis emancipatis, quos Parentes, ordinariè loquendo, nec alere, nec instruere ampliùs tenentur, nisi filii per accidens gravi necessitate laborent. — 69.

Quæritur 7° An liceat deserere fratres vel sorores ad ingrediendum Religionem?

R. — Fratres vel sorores non licet deserere in necessitate extremâ, sed licet in gravi, quamvìs ratione caritatis posset quis differre, et etiam omittere statum Religionis ad subveniendum fratribus graviter indigentibus. — Si verò votum habeat Religionis, in tali casu non posset differre per longum tempus sine dispensatione. — 70

Quæritur 8° Ad quid teneatur qui vovit Religionem?

R. — Tenetur ingredi Religionem secundùm sequentes regulas:

I. Non tenetur, imò non potest licitè ingredi Ordinem, in quo collapsa est disciplina regularis; intellige, quoàd Observantias principaliores; idque, ob periclum perversionis.

II. Qui vovit laxiorem, licitè ingreditur strictiorem; non tamem contrà, quia minùs præstaret quàm promisit. — Quòd si tamen profiteatur in laxiore, valida est professio, et liberatur à voto strictiorem ingrediendi.

III. Is qui vovit experiri Religionem strictiorem, potest id commutare in votum profitendi, et perseverandi in laxiore.

Quæritur 9° An is qui voverit Religionem, et semel legitimè repellatur ab eâ, teneatur iterùm ingredi si Monasterium postmodùm velit eum admittere?

R. — *Prima sententia affirmat;* eamque tenent *Laym.*, *Bon.*, *etc.* — *Secunda* verò *negat*; eamque tenent *Pal.*, *Less.*, *Suar.*, *etc.*

Mihi *probabiliùs* videtur quòd si talis vovens habet probabilem spem se fore in posterùm recipiendum, non liberatur à voto; secùs, si nulla probabilis spes appareat.

Quæritur 10° An qui simpliciter Religionem voverit, peccet mortaliter, si post ingressum sine causâ ab illâ egreditur?

R. — *Prima sententia negat*; et hanc tenent *Bon.*, *Sot.*, *Caj.*, *etc.* — *Secunda* verò *probabilior*, quam tenent *Sanch.*, *Pal.*, *Suar.*, *etc.*, docet hunc à mortali non excusari, quia votum Religionis obligat ad profitendum, nisi adsit justa causa egressûs. — Secùs verò dicendum, si vovens non habuerit animum profitendi, sed tantùm experiendi.

Quæritur 11° An si quis habeat votum profitendi, et Religionem ingrediatur, animo perpetuò manendi, sed à Religione ejiciatur, quia judicatur ineptus ob inscitiam, ægritudinem et similia, liberetur à voto?

R. — Certum est quòd si is remissè se gesserit, et diligentiam saltem mediocrem non adhibuerit ad se corrigendum, à voto non fit immunis. — Si autem diligentiam adhibuerit, et tamen à Religione repellatur, duplex est sententia:

Prima affirmat talem liberari à voto. — *Secunda* verò *probabilior negat*, usquedùm ei probabilis stat spes votum implendi, mediocri diligentiâ aliam Religionem quærendo.

Quæritur 12° An qui voverit profiteri, possit à Religione exire ex causâ non jàm urgenti, sed justâ, nempè, quia talem vitam expertus sit incommodam ?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* tamen *vera sententia* docet hunc teneri ad profitendum etiam cum incommodo; modò non sit tale, ut intolerabile videatur. — 72.

Quæritur 13° An Parochus possit licitè Religionem ingredi, contradicente Episcopo ?

R. — *Omninò affirmandum*, ex C. *Duo sunt* : ubì sic habetur : « Si quis Clericorum » in Ecclesiâ suâ sub Episcopo populum retinet, et seculariter vivit; si afflatus Spi-» ritu sancto in aliquo Monasterio, vel Regulari Canonicâ salvari se voluerit... etiam » Episcopo contradicente eat liber nostrâ auctoritate : » sic *Urbanus II* ad *Rufinum.* — *Benedictus XIV* hæc ut certa enunciat in suâ Bullâ *ex quo.* — 74.

Quæritur 14° Quid dicendum de Clericis, aut aliis Beneficiariis non curatis ?

R. — Quamvìs isti ex officio, et honestate teneantur suos Episcopos certiorare de suo Religionem ingrediendi proposito, non peccant tamen, ut declarat *Benedictus XIV* in Bullâ mox citatâ, si id omittant ob metum reverentialem, ne fortè ab ejus desiderii implemento revocentur.

Certum est etiam ex *Concilio Tolet. IV*, non posse Episcopos impedire suos Clericos ne Religionem ingrediantur. Attamen declarat *Benedictus IV* quòd Episcopus benè possit revocare suum Clericum à Religione, si ejus ingressus gravi detrimento esset Ecclesiæ cui erat addictus. — 75.

Quæritur 15° Quibus casibus liceat Episcopis ad Religionem transire ?

R. — Justæ causæ ut Episcopus possit Ecclesiæ suæ renunciare, sunt sequentes :

I. Ob defectum proprium, scilicet, si sit simoniacus, irregularis, vel indoctus, senex, infirmus.

II. Ob defectum subditorum, si in eis non possit proficere.

III. Ob scandalum aliorum, non verò si scandalum oriatur ex malitiâ aliquorum volentium justitiam conculcare. — 76.

Quæritur 16° An et quomodò aliquis à Deo vocatus ad Religionem peccet, si Vocationem suam negligat adimplere ?

R. — Negligere Vocationem religiosam, per se non est peccatum ; Divina enim consilia per se non obligant ad culpam. Id tamen, ratione periculi æternæ salutis, cui vocatus se committit, electionem statûs faciens non juxtà Divinum Beneplacitum, non potest ab aliquâ culpâ excusari.

Et quidem, si quis crederet, quòd in seculo manens damnationem incurreret, tùm ob suam fragilitatem quam inter seculi occasiones expertus est, tùm ob carentiam auxiliorum quæ in Religione haberet; non potest excusari à peccato gravi, cùm in grave discrimen salutis suæ se injiciat. *Less.*

Quæritur 17° An sit in malo statu conscientia eorum, qui certi moraliter jàm facti de Vocatione Dei ad Religionem, nituntur sibi suadere, manendo in seculo, vel in illud redeundo, salutem suam æquè facilè facere posse ?

R. — Non videtur dubitandum quòd isti magno discrimini salutis se exponunt. *Ratio*, quia non habebunt congrua Gratiæ auxilia, quæ in Religione Deus ipsis præparavit, et sic damnationem incurrent. Cæterùm, nolo in hoc puncto absolutum judicium proferre, Sapientibus illud remitto. Interìm, Deum instanter rogemus, ut ab hoc discrimine per suam Misericordiam nos prorsùs avertat. — 78.

ARTICULUS VI.

De Religiosis ejectis et fugitivis.

Religiosus à Religione expelli potest ob causas sequentes :

I. Si in gravi, vel pernicioso crimine existens, notoriè incorrigibilis appareat. In quo tamen casu Moniales perpetuò potiùs carceri mancipandas quàm ejiciendas putat *Sanch.*

II. Si ob criminis infamiam, sine gravi Ordinis damno, tolerari nequeat.

III. Si in admissione reticuerit impedimentum, vel essentiale, vel saltem admodùm grave, v. g. lepram.

Diana tamen docet jàm ex declaratione *Urbani VIII* Professos è Religione, exceptâ Societate JESU, expelli non posse, nisi sint incorrigibiles : tales autem non censentur nisi unius anni jejunio et pœnitentiâ in carcere sint probati.

Quæritur 1° Ad quid teneatur ejectus ?

R. — Professus ex Religione ob culpam ejectus, manet Religiosus votisque adstrictus. — 79.

Undè :

1° Ejectus per culpam, non omninò solutus est voto Obedientiæ, etsi ejus executio magnâ ex parte cesset : quia caret Superiore, à quo dirigatur; debet tamen illud servare in præparatione animi, si recipiatur. — 81.

2° Rerum quas acquirit, usum et administrationem tantùm sibi vendicare potest, non autem dominium. — 80. (*a*)

3° A reliquis monasticis observantiis et regulis, ut ab Officio Divino, nisi sit in Sacris, à jejuniis, vigiliis, delectu ciborum, et similibus liber est.

4° *Communiùs* et *probabiliùs* est ejectum non tutò manere extrà suum Ordinem, et teneri se corrigere et receptionem petere. — 81.

5° Ejectus potest tutò in seculo manere, si in Monasterio non recipiatur, nisi Religionem laxiorem inire malit ; quia aliam non vovit, neque per ipsum, ut suppono, jam stat, quominùs in suâ recipiatur. Ità *Laym.*, *etc.*

Quæritur 2° An Prælati teneantur justè ejectos, sed emendatos denuò recipere ?

R. — *Negant Sanch.*, *etc.* — Sed *affirmant Nav.*, *etc.* — Utrique *probabiliter.*

Quæritur 3° Ad quid teneantur Prælati Ordinum ergà fugitivos et apostatas ?

R. — Eos requirere tenentur, si absque gravi Ordinis damno possint, et non omninò incorrigibiles videantur. — (*b*).

Quæritur 4° An professus in uno Monasterio possit cogi ut se transferat in aliud ?

R. — Posse si plures Monasteria faciunt unum corpus sub uno capite. — Secùs, si singula subsint suis Superioribus sub Episcopo, vel immediatè sub Papâ. *Ratio*, quia non vovit obedientiam nisi in hoc Conventu. *Laym.*, *etc.* — 82.

(*a*) Dominium est Monasterii — H. n. 4

(*b*) Religiosus fugitivus tenetur tàm ad vota quàm ad regulam, deferre habitum, et quidquid acquirit, Monasterio acquirit. — H. n. 4.

CAPUT II.

De Statu Clericorum.

Clerici generaliter dicuntur illi qui Sacris Ordinibus, vel primâ saltem tonsurâ sunt initiati. Ad quorum Statum cùm multa pertineant, de quibus alibì tractandum, hìc agemus de Beneficiis Ecclesiasticis. — De Horis Canonicis. — De habitu Clericorum. — De Officiis, Artibus, actionibus ipsis prohibitis.

ARTICULUS I.

De Beneficiis Ecclesiasticis.

De naturâ et divisione Beneficiorum. — De modo acquirendi et conferendi Beneficia. — De intentione et qualitatibus ad Beneficium accipiendum. — De pluralitate Beneficiorum et de residentiâ. — De modis Beneficia amittendi. — De Pensione.

§ I. — De naturâ et divisione Beneficiorum.

I. Beneficium Ecclesiasticum est *jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiæ, propter Officium aliquod Spirituale, auctoritate Ecclesiæ constitutum.* — 83.

II. Beneficium dividitur 1° In Seculare, quod pro Secularibus; et Regulare, quod pro Regularibus est institutum. — 2° In duplex et simplex.

Duplex dicitur, quod est cum administratione, ut Papatus, Episcopatus, et omnia quæ dicuntur dignitatis; hoc est, quæ habent præeminentiam, cum jurisdictione in foro externo, ut Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia sive secularis sive regularis, Prioratus claustralis. Item Personatus, qui est eminentia in Ecclesiâ sine jurisdictione. Item Beneficia, quæ dicuntur Officia, habentque administrationem, rerum ecclesiasticarum sine jurisdictione, ut Custos, Thesaurarius, Primicerius, Archipresbyter.

Denique *duplicia* dicuntur Beneficia curata; hæc enim omnia duplici onere et curâ constricta censentur, cùm præter recitationem precum omnibus communem, habeant aliquam administrationem et eminentiam.

Simplicia dicuntur, quæ tantùm sunt instituta ad Officia Divina obeunda, neque administrationem vel eminentiam singularem habent, ut Canonicatus sive seculares, sive regulares, Capellaniæ. — 84.

§ II. — De modo acquirendi et conferendi Beneficia.

Beneficia Ecclesiastica uno ex tribus modis communiter acquiruntur: nempè per Electionem. — Per Præsentationem. — Per Collationem liberam.

I. Per *Electionem* aut confirmationem Superioris approbantis idoneitatem electi.

II. Per *Præsentationem* Patroni præviam, et institutionem subsecutam à Prælato Ecclesiæ factam, sit præsentatus si idoneus.

III. Per *Collationem* liberam, quandò Beneficium solo jure Prælati datur, nec Patronatûs juri subest. — 85.

In quâlibet Diæcesi Episcopus est proprius collator Beneficiorum, nisi ex legitimâ præscriptione hoc jus alteri competat. — Supremus autem et universalis collator omnium Beneficiorum non patronatorum est Papa. — 86.

Quæritur 1° Quid et quotuplex sit jus Patronatûs?

R. — 1° Jus Patronatûs est potestas præsentandi ad Beneficium Ecclesiasticum vacans.

2° Duplex est, scilicet jus Patronatûs Ecclesiastici; et jus Patronatûs laici. — 87.

Quæritur 2° An sit obligatio eligendi digniores ad beneficia?

R. — 1° Certum est nullo modo excusari à peccato mortali eos qui promovent minùs dignos ad Episcopatus et Cardinalatus. — 91.

2° Certum est quòd Episcopi ad Beneficia curata pariter tenentur digniores eligere. — 92.

3° *Probabiliùs* et *communiùs* Episcopi mortaliter peccant eligentes minùs dignos ad Beneficia simplicia, omissis dignioribus; quia utilitas Ecclesiæ hoc postulat. — 93.

Limitant tamen DD. et dicunt non esse peccatum mortale, 1° Si prætermittatur dignior non passìm, sed semel, vel bis. — 2° Si excessus dignitatis sit parvus. — 3° Si Beneficia sint parvi momenti. — 4° Si ex lege fundationis debeat eligi aliquis de aliquâ Familiâ. — 5° Si prævidetur dignior brevì demissurus Beneficium. — 96.

Et rectè inferunt *Salm.* quòd major dignitas eligendorum non accipienda est absolutè, sed respectivè ad utilitatem Ecclesiæ et fidelium.

Cæteris autem paribus, dicunt *Salm.* censendum esse digniorem, 1° Qui est senior — 2° Qui de suis bonis fundavit Ecclesiam. — 3° Sacerdos in concursu non Sacerdotis. — 4° Originarius respectu extranei. — 5° Graduatus in aliquâ scientiâ. — 6° Qui præditus est majori sanctitate aut prudentiâ, præferendus est ei qui solâ scientiâ præeminet. — 7° Potens et nobilis; quia hæc solent non parùm conducere ad Ecclesiæ bonum. — 8° Pauper præferendus est diviti. — 92.

Quæritur 3° An Patroni teneantur sub mortali præsentare digniores ad Beneficia?

R. — Idem dicendum de Patronis ac de Episcopis. — 97.

Quæritur 4° An resignantes Beneficia debeant etiam digniores quærere?

R. — *Affirmandum*, si aliàs Ecclesiæ damnum obveniret. — 98.

Quæritur 5° An electio digni in Beneficiis, omisso digniori, sit valida?

R. — Si Beneficium est simplex, certum est valere *ex communi DD.* — 102.

Si verò Beneficium est curatum, adhuc *probabiliùs* est collationem valere. — 103.

Quæritur 6° An ad Prælaturas Regulares eligendi sint etiam digniores?

R. — *Prima sententia negat.* — Sed *omninò affirmandum* cum *sententiâ communi;* quia eadem valet ratio in Prælatis regularibus, quàm in Episcopis. — 101.

Quæritur 7° An obligatio eligendi digniores ad Beneficia curata, præsertìm ad Episcopatus, ità urgeat, ut debeat Episcopus dignior ab unâ Ecclesiâ ad alteram majorem transferri?

R. — Vel translatio est vetita jure Divino vel humano. — Si translatio est vetita tantùm de jure Ecclesiastico, minor sufficit causa ad translationem, et adest obligatio eligendi Episcopum digniorem, etiam ex iis qui aliis Ecclesiis præsunt.

Si verò translatio sit vetita de jure Divino, ut *communiùs* et *longè probabiliùs* puto, nulla erit obligatio eligendi digniorem ex Episcopis qui actualem curam habent suarum Ecclesiarum, et si Episcopus nolit transferri, ad id nequit Papa eum cogere, nisi interveniat causa urgens.

Causæ autem justæ *communiter* à DD. censentur esse, nimirùm magna utilitas Ecclesiæ universalis vel particularis, vel ab alio non supplebilis; vel necessitas Episcopi, propter infirmitatem aut aeris malitiam; vel quia in suâ diœcesi, ob plebis iniquitatem, aut ob aliam causam, non potest benè suum munus exercere. — 105.

Quæritur 8° An qui eligunt ad Beneficia dignum, omisso digniore, teneantur restituere damnum illatum ipsi aut Ecclesiæ?

R. — *Prima sententia* docet eos teneri compensare damnum digniori omisso, et Ecclesiæ. — 106.

Secunda verò *non minùs probabilis* docet electorem neque Ecclesiæ, neque digniori teneri aliquid restituere. — Secùs verò si eligatur indignus.

Utraque sententia est *valdè probabilis.* — Sed secunda mihi *probabilior* videtur; quia, ut diximus *in Tract. de Justitia,* ubi *de possessore dubiæ fidei, et n.* 927, nullus legitimus possessor suî ad restitutionem tenetur, qui pro se probabilem habet opinionem. — 107.

Quæritur 9° An quandò Beneficia conferuntur per concursum, eligens dignum, omisso digniore, teneatur huic damnum restituere?

R. — *Prima sententia communis affirmat.* — *Secunda* tamen *negat* obligationem restitutionis.

Ego non audeo recedere à primâ sententiâ *communi et valdè probabiliori*; sed hanc secundam nec etiam audeo dicere *improbabilem.* — 109.

§ III. — De Intentione et qualitatibus requisitis ad Beneficium accipiendum.

I. Qui recipit Beneficium quodcumque habens annexum Ordinem Sacrum, tenetur habere voluntatem saltem conditionatam clericandi, et Sacrum Ordinem accipiendi intrà tempus à jure requisitum. — 113.

II. Ut Beneficium aliquod validè et licitè obtineatur, requiritur, 1° Ut sit persona capax et habilis, hoc est, ut sit Clericus, non illegitimus, non irregularis, non excommunicatus, non improbus, aut facinorosus. — 2° Ut habeat scientiam competentem ad munus Beneficio annexum. — 3° Ut habeat ætatem legitimam, nisi dispensetur; scilicet, pro beneficio simplici annos quatuordecim; sufficit tamen quòd annus quartodecimus sit inchoatus; pro eo quod Subdiaconatum requirit vigesimum primum; pro eo quod Diaconatum vigesimum secundum; pro eo quod Sacerdotium vigesimum quartum inchoatum. — 112. (*a*).

§ IV. — De pluralitate Beneficiorum, et de Residentiâ.

PUNCTUM I.

De Pluralitate Beneficiorum.

Sententia *communis* et tenenda docet pluralitatem Beneficiorum sive duplicium, sive simplicium modò unum sufficiat ad congruam sustentationem, secundùm se esse contrà jus naturale; nec possunt plura Beneficia retineri etiam cum dispensatione Pontificis, sine peccato mortali; nisi adsit causa cohonestans. — 117.

Quæritur Quæ sunt causæ cohonestantes pluralitatem Beneficiorum?

R. — Ex *communi* DD. sententiâ, sunt sequentes:

I. Necessitas Ecclesiæ, nempè, si desint alii ministri idonei.

II. Utilitas Ecclesiæ, nempè, si unus solus licèt absens, magis censetur profuturus suâ auctoritate, doctrinâ et prudentiâ, quàm alter suâ præsentiâ.

III. Evidens meritorum prærogativa, scilicet, si aliquis præstaret doctrinâ, consilio, instructione, aut scriptione. — 118.

PUNCTUM II.

De Residentiâ.

Episcopi, Parochi, et ii qui curam animarum habent, jure divino tenentur ad residen-

(*a*) Pro Beneficio curato annum vigesimum quintum inceptum. Pro Episcopatu denique trigesimum completum. — H. 42.

tiam. Nec sufficit si per alios administrent, nisi majus bonum urgeat; et ità tenentur ad residentiam, ut si Episcopi intrà annum ultrà tres, et Parochi ultrà duos menses absque legitimâ causâ absint, mortaliter peccent, et fructus non faciant suos.

Sic Canonici sive Præbendati Cathedralium, sive Collegiatarum, tenentur ad residentiam, et si absint ultrà tres menses, non faciunt fructus suos. — 119.

Nota. Concilium *Trid.* monet Episcopos ne absint à suis Ecclesiis Cathedralibus tempore Adventûs, Quadragesimæ, Nativitatis, ac Resurrectionis Domini, nec non Pentecostes et festi Coporis Christi. — 122.

Quæritur 1° An Parochus habens justam discedendi causam, possit per dictos duos menses abesse sine licentiâ Episcopi?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda tamen* quam sequimur *negat.*

Cæterùm, licitè poterit Parochus abesse per breve tempus sine licentiâ, si aliqua occurrat necessitas quæ moram non patiatur Episcopum adeundi, modò idoneum Vicarium relinquat; debet tamen certiorare Episcopum de suo discessu et causâ, ut ille causam agnoscat, et licentiam saltem posteà præbeat, nisi brevì fiat reditus.

Item, ex parvitate materiæ poterit Parochus excusari saltem à mortali, si discedat per modicum tempus, ut *communiter* dicunt DD. modò non relinquat infirmos in articulo mortis.

Quæritur 2° Quantùm sit hoc modicum tempus?

R. — S. C. Concilii sic declaravit: « Parochum non posse abesse absque licentiâ per » hebdomadam, etiam relicto Vicario idoneo ab Ordinario approbato. » — Verumtamen, *communiter* admittunt *Holz.*, *etc.*, non peccare graviter Parochum qui absit sine licentiâ per sex vel septem dies, relicto tamen Vicario idoneo. — Imò *Tournely, etc.*, id extendunt usquè ad quindecim et triginta dies.

Quidquid tamen sit de his, benè poterit Episcopus prohibere ne Parochi omninò discedant à suis Ecclesiis, esto nequeant eos obstringere per excommunicationem, ne per biduum quidem absint. — 123.

Quæritur 3° Quo in loco Beneficiarii teneantur residere?

R. — *Papa* tenetur residere Romæ, proùt etiam Cardinales. — Episcopos autem alii dicunt teneri ad residendum in suâ Cathedrali, nec satis esse si resideant in Diœcesi.

Alii tamen *veriùs* dicunt posse residere Episcopum in quocumque loco suæ Diœcesis, et de hoc videtur non posse dubitari, cùm in Tridentino expressè dicantur Episcopi « obligari ad personalem in suâ Ecclesiâ, vel Diœcesi residentiam. »

Parochi autem debent habitare in domo suæ Ecclesiæ, si ibi adest; si verò non adest, debent residere in aliâ domo quæ sit intrà limites Parochiæ, saltem moraliter, nempè, quæ sit ità propinqua Ecclesiæ Parochiali, ut commodè possit ei inservire, et quò Parochiani facilè queant ad ipsum recurrere pro Sacramentis suscipiendis.

Hinc, rectè dicunt *Bon.*, *etc.* nequaquàm residentem censeri Parochum, qui habitaret procul à suâ Ecclesiâ per tria aut quatuor milliaria; imò, etiam per duo, ut non irrationabiliter sentit *Croix*, qui addit non satis residere Parochum, etiamsi habitet intrà fines Parochiæ, si oves non facilè ad eum accedere possint.

Parochus verò qui haberet duas Parochias, perpetuò unitas, quarum nulla sit dignior, aut frequentior, aut existens in Civitate, hic poterit habitare in eâ quâ velit. — 124.

Quæritur 4° Quæ sunt causæ excusantes Episcopos et Parochos à residentiâ?

R. — Quatuor à Tridentino assignantur causæ, nempè: I. Christiana caritas, — II. Urgens necessitas, — III. Debita obedientia, — IV. Evidens Ecclesiæ aut Reip. utilitas. — 125.

Causæ autem excusantes Canonicos ab assistentiâ Chori, tres sunt, ut constituit

Bonifacius VIII, nempè : I. Infirmitas, — II. Rationabilis corporis Necessitas, — III. Evidens Ecclesiæ utilitas. — 130.

§. V. — De modis Beneficia amittendi

Beneficia quatuor modis amittuntur : I. Per mortem Beneficiati. — II. Ex dispositione juris. — III. Per sententiam judicis. — IV. Per liberam resignationem. — 133.

Quæritur 1° Quid sit resignatio?

R. — Est spontanea proprii Beneficii dimissio, facta coràm legitimo Superiore id acceptante. Illa resignatio est duplex, *pura*, id est, sine conditione, et *conditionata*, seu in favorem. Et hæc vel est *simplex* in favorem, sine reservatione; vel est *qualificata*, id est, cum reservatione juris regressûs, vel pensionis.

Quæritur 2° Quid sit permutatio?

R. — Est quædam species conditionalis resignationis; et fit, cùm duo Beneficiati unum, vel plura sua Beneficia Pontifici non reservata, in manus Ordinarii, alteriusve Episcopali auctoritate præditi, resignant, cum conditione ut posteà vicissìm alteri alterius Beneficium conferat. Quod quandoquè Episcopus instituere potest, si necessitas ità exigat; vocatis tamen iis quorum interest, scilicet Patrono, et Collatore inferiore.

Ad hanc autem omnia requiruntur, quæ ad resignationem *in favorem*. — 136.

Quæritur 3° Quænam sint conditiones necessariæ ut valida sit resignatio conditionata, uti et permutatio?

R. — Requiruntur novem conditiones :

I. Ut Beneficium sit resignantis.

II. Ut fiat liberè.

III. Ut fiat in manibus ejus qui potest admittere, scilicet Pontificis, Ordinarii, Collatoris, vel Institutoris.

IV. Ut acceptetur à Prælato, in cujus manibus fit.

V. Ut conferatur illi, in cujus favorem cum clausulâ consuetâ, *non aliter, nec aliàs*, est resignatum.

VI. Ut is cui confertur acceptet.

VII. Consensus Patroni, vel electorum, proùt Beneficium est patronatum, vel electivum.

VIII. Si resignans sit infirmus, ut à resignatione supervivat viginti dies.

IX. Ut, si resignatio fiat in Curiâ Romanâ, intrà sex menses à supplicatione oblatâ computandos, in loco Beneficii publicetur : sin autem extrà Curiam, intrà mensem. — 135.

§. VI. — De Pensione.

Pensio est jus percipiendi fructus ex alieno Beneficio.

Pensio triplex est : *Temporalis, Spiritualis*, et *Media*, etc. Vide *Auctorem*. — 137, etc.

ARTICULUS II.

De Horis Canonicis

De Obligatione Horas recitandi. — De gravitate hujus Obligationis. — De causis excusantibus à recitatione Horarum. — De modo Horas recitandi.

§ I. — De Obligatione Horas recitandi.

Obligantur ad Horas sequentes :

1° Clerici Majorum Ordinum etiam suspensi, excommunicati, degradati, et hoc tùm jure Ecclesiastico; tùm generali consuetudine Ecclesiæ. — 140.

2° Omnes Religiosi professi ad Chorum destinati, utriusque sexûs, ex antiquâ et receptâ consuetudine; et hoc quotidiè sub gravi, etiam privatè, juxtà *communem sententiam*. Concedunt tamen *communiter DD.* 1° quòd Prælati etiam inferiores, possint ex causâ, putà studiorum, et simili, dispensare sicut in aliis observantiis, cum suis subditis, ut non recitent Officium. — 2° Quòd si in aliquâ Religione constaret non esse talem consuetudinem, talis obligatio in illâ non esset. — 142.

3° Beneficiati, quotquot habent jus in re, et plenum dominium Beneficii, si fructus percipiant, vel percepturi sint; quia Beneficium datur propter Officium. — 144.

Quæritur 1° A quo tempore incipit obligari Clericus ad recitationem Horarum?

R. — A Puncto Subdiaconatûs suscepti; et quidem ad Horas recitandas respondentes horæ quâ ordinatur.

Quæritur 2° An Subdiaconus qui recitavit partem illam antè Ordinationem, suæ obligationi satisfecerit?

R. — *Negant Tournely, etc.* — *Affirmant* verò *Tamb., etc.*

Prima sententia videtur *probabilior*; sed adhuc *probabilem* puto secundam; quia benè potest debitum illud anticipatè solvi, quod certè moraliter est contrahendum. — 140.

Quæritur 3° An Religiosi ejecti per sententiam, profugi, ad triremes damnati, teneantur ad Officium?

R. — 1° Quoàd Religiosos ejectos, *affirmant Cabass., etc.* — Sed *non improbabiliter negant Sanch., etc.*

2° Quoàd profugos, *negat. Bon.* — Sed meliùs *Less., etc.* docent eos teneri.

3° Quoàd ad triremes damnatos, *affirmat Laym.* — Sed *communiùs negat Cabass.*

4° Sed tenentur in carcere detenti, et omnes alii ex licentiâ extrà claustra degentes. — 142.

Quæritur 4° An peccet graviter Religiosus non recitans in Choro?

R. — *Negativè*, modò tamen Chorus non tollatur, ad quem requiruntur saltem quatuor expediti.

Quæritur 5° An graviter peccent Prælati qui ex negligentiâ permittunt, ut omittatur recitari pars notabilis in Choro?

R. — *Affirmatur*; et Episcopi tenentur invigilare ut Officium à Canonicis in Choro persolvatur, et ritè. — Cæterùm, per se loquendo, non tenentur tamen ipsi Episcopi Choro interesse ne festis quidem diebus; tùm, quia hæc est consuetudo; tùm quia ipsi gravioribus negotiis vacare debent.

Quæritur 6° An teneantur Officio obligati, supplere omissa in Choro, ob functiones Chori, v. gr. pulsando campanas, etc.

R. — Non tenentur omissa supplere; quia per socios suppletur quod ipsi non satis percipiunt. — Hæc sententia est *satis probabilis*.

Sic, *probabiliter* satisfacit, qui dùm alii recitant, tussit vel excreat, etiamsi integer psalmus interìm dicatur.

Item, *probabiliter*, *Sanch., etc.* excusant eum qui in Choro perlegit lectionem, ne erret, alioquin erraturus; hæc enim causa satis excusat ab illâ levi omissione. — 143.

Quæritur 7° An qui per metum injustè incussum Ordinem Sacrum suscepit, teneatur Officium recitare?

R. — *Affirmant Conc., etc.* — Sed *probabiliùs negant Tourn., Suar., Sanch., etc.*; quia Ecclesia non censetur tales ad onus Officii velle obligare. — 144.

§ II. — De gravitate Obligationis Officii recitandi.

Obligatio Officium recitandi est tanta, ut peccet mortaliter quisquis habens hoc onus, Horas, vel notabilem earum partem omittit. Ità *communiter* omnes.

Veriùs autem est hanc obligationem magis provenire ex receptâ consuetudine, quàm ex jure positivo. — 146.

Quæritur 1° Quænam sit parva materia in omissione Officii?

R. — *Az.*, *Nav.*, *etc.* tenent peccare mortaliter qui omittit dimidiam, vel ut alii dicunt, tertiam partem Horæ etiam parvæ, quia talis pars respectu illius Horæ jàm est notabilis materia.

Sed *probabiliùs* id *negant Less.*, *Bon.*, *Suar*, *etc.* — *Ratio*, quia licèt illa pars sit notabilis respectu Horæ parvæ, est tamen levis in se, et respectu totius Officii; undè, circà gravitatem materiæ, totius Officii quantitas respicienda est, non autem cujuslibet Horæ. — *Veriùs* enim est præceptum Officii non esse septuplex ex septem Horis dicendis, sed unum præcipiens unicum Officium constans septem partibus. — Propter quòd *Pal.*, *etc. probabiliter* dicunt esse levem materiam omittere minùs quàm integram Horam parvam.

Tenendum tamen peccare graviter qui omittit unum nocturnum integrum. — *Concina* putat etiam esse gravem materiam omittere tres lectiones cum responsariis; sed *probabiliter* huic contradicunt *Sanch.*, *etc.*, intellige, si lectiones cum responsariis sint tales, ut parvam Horam non adæquent.

Undè benè concludunt *Sanch.*, *etc.*, illam universam censeri parvam materiam quæ non pertingit ad quantitatem unius integræ Horæ. — 147

Quæritur 2° Quot peccata committat, qui totum omittit Officium?

R. Alii dicunt committere septem peccata; quia pro singulis Horis diversum adest præceptum. — Sed *veriùs* dicendum unum tantùm peccatum committere. Ità *communiter Less.*, *etc.* — Benè tamen advertit *Elbel*, quòd si quis omitteret plures Horas ex intentionibus moraliter interruptis, tunc plura committeret peccata. — 148.

Quæritur 3° Utrùm, si quis dubitat an aliquid omiserit de Officio, teneatur id recitare?

R. — Scrupulosi non sunt obligandi ad repetendum, quia in his, ut plurimùm, dubia non sunt vera dubia, sed inanes apprehensiones.

Quoàd alios verò, distinguendum: si dubium est merè negativum, utique tenentur, quia in dubio possessio stat pro præcepto. — Si verò dubium est positivum, ità ut *probabiliter* judices dixisse, non teneris repetere proùt docent *communissimè Pal.*, *Sanch.*, *Tourn.*, *etc.*

Undè docent *Sanch.*, *Nav.*, *Croix*, *Az.*, *etc.*, quòd benè excusaris à repetendo, si non memineris dixisse aliquid, et habeas justam conjecturam credendi quod dixeris; putà, si recorderis te incœpisse Psalmum, Lectionem vel Horam, si posteà non datâ operâ distractus, vel non interruptus te invenias in fine Horæ, legendo, vel memoriter recitando ea in quibus ordinariè non soles errare.

Et hoc locum habere dicunt *Gobat.* et *Tamb.* etiamsi habeas rationem probabilem omissionis; quia præsumptio quòd soles perficere quod incœpisti, efficit ut nihil tenearis repetere, nisi sis moraliter certus quòd non dixeris.

Si verò dubites an totam Horam dixeris, vel non, censent *Salm.* quòd si sæpiùs tali dubio labores, non teneris repetere; quia tunc facilè præsumitur tale dubium oriri à scrupulis; secùs, si rarò. — Cæterum benè ait *Croix*, quòd si ordinariè non soleas dicere Horam posteriorem nisi post priorem, prudenter potes credere te nihil omisisse. — 150.

§ III. De causis à recitatione Horarum excusantibus.

Quinque sunt causæ à recitatione Horarum excusantes, nempè infirmitas gravis, justum impedimentum, cæcitas, carentia breviarii inculpata, dispensatio.

I. *Infirmitas gravis.*

Undè :

1° Excusantur ab Officio non solùm qui gravi laborant morbo, sed etiam qui non possunt recitare nisi cum gravi incommodo, aut probabili talis incommodi periculo.

2° Non solùm actu ægrotantes, sed etiam convalescentes ex gravi morbo, per aliquot dies ad arbitrium prudentis, donec vires reficiantur. *Ità communiter Tourn., Conc., etc.*

3° In dubio an infirmitas sufficiat vel ne ad excusandum, potest ægrotans se committere judicio Medici, aut judicio Superioris acquiescere, qui in tali dubio etiam dispensare potest; vel deniquè potest se remittere judicio probabili viri prudentis; et etiam stare potest judicio proprio, si tale judicium ipsemet prudenter ferre possit.

4° Si, his præmissis, adhuc dubium perseverat, et timetur ne recitatio graviter lædat; tunc certè non tenetur, imò, nequit recitare, quia præferendum est jus naturale servandæ valetudinis præcepto Ecclesiæ, nisi id faceret amore virtutis, secluso periculo mortis, juxtà dicta *in Tract de quinto Præcep., n.* 371.

Si verò dubium tantùm sit an indispositio pertingat ad excusandum; tunc, cùm lex recitationis possideat, et dubium est de exemptione, utiquè lex est adimplenda. — Hoc tamen currit quandò est purum dubium. — Secùs, si sit probabile judicium.

5° Si quis ob suam infirmitatem certus est non posse totum Officium recitare, et dubitat an possit partem, *probabiliter* ad nihil tenetur *Laym., Sanch., Nav., etc.* — Nam rationabiliter à toto Officio excusatur, ne valdè scrupulis angatur, nesciens quousquè possit et teneatur recitare; hæc enim anxietas magnum illi incommodum afferret; maximè, si ex recitatione verisimiliter crederet capitis gravitatem, virium lassitudinem, aut tardiorem febris remissionem. — 154.

6° Qui non potest solus recitare, tenetur adhibere socium gratuitum, si potest sine incommodo magno, ut *veriùs* censent *Sanch., etc.* — Dico *gratuitum*, quia non tenetur socium adhibere stipendio soluto. *Salm., Bon., etc.* — 158.

Quæritur 1° An excusentur ab Officio laborantes febri tertianâ, vel quartanâ?

R. — Absolutè excusat *Leander.* — Sed *veriùs* dicunt *Spor., Conc., etc.*, in hoc spectandas esse circumstantias. Quandò enim infirmus posset recitare sine gravi incommodo diebus quibus est immunis ab infirmitate, non apparet causa cur excusetur.

Quæritur 2° An talis infirmus teneatur Horas anticipare, vel postponere?

R. — *Negant Canus., etc.* — Sed *meliùs affirmant Conc., Tournely, Less., etc. Ratio*, quia Officium præcipitur recitari intrà latitudinem totius diei. — Hinc, meritò contrariam opinionem laxam vocant *Salm.*

Verumtamen *valdè probabile est* quòd ille qui non potest recitare Matutinum die sequenti, non tenetur in præcedenti ànticipare; tunc enim est obligatio anticipandi Officium, quandò obligatio præcepti jàm est incepta : quòd autem Matutinum possit dici præcedenti die, non est ex præceptò, sed ex privilegio à consuetudine introducto, quo nemo tenetur uti. — 155.

II. *Justum impedimentum.*

Undè :

1° Excusantur à recitatione Concionatores, si nequeunt omittere concionem sine scandalo aut notâ. *Laym., Salm., etc.*

2° Confessarii qui per totum diem Confessiones excipiunt, quas differre non possint. *Conc., Laym., etc.*

3° Qui occupantur in sedandis jurgiis, aut assistendis infirmis.

Benè autem advertunt *Laym.*, *Ronc.*, *etc.*, quòd si omnes isti sine magnâ difficultate possint recitationem anticipare vel postponere, ad id utiquè tenentur; undè benè concludit *P. Wigandt* quòd rarissimè accidit casus, quòd tales Officium sine culpâ omittere poterunt. — 156.

III. *Cæcitas.*

IV. *Carentia Breviarii inculpata.*

Undè :

1° Qui caret Breviario et nihil scit memoriter, excusatur.

2° Qui verò memoriter potest dicere vel totum Officium, vel unam Horam, aut Laudes vel Completorium, ad illud sub gravi tenetur. — 157.

3° Qui haberet Psalmos, sed non lectiones Matutini, tenetur Psalmos dicere.

4° Si potes recitare quantùm est parva Hora, teneris sub gravi eam dicere; si verò minùs, ne sub veniali quidem aliquid recitare obligaris.

5° Si haberes Officium commune et non proprium illius diei, teneris ex communi Horas recitare, ut *veriùs* sentit *Croix.*

6° Si careres Breviario Romano, et haberes aliud, putà Benedictinum, teneris ex illo recitare. Ità tenent *Conc.*, *etc.*, hæc est sententia magìs pia, rationabilis et sequenda. Contrà *Salm.* — 158.

V. *Dispensatio.*

Undè :

1° Hæc dispensatio valida est si detur à Summo Pontifice etiam sine causâ; *probabiliùs* enim est quòd onus Officii est tantùm de præcepto Ecclesiastico.

2° Episcopus tamen non potest dispensare nisi cum causâ, et cum aliquo particulari, necnon ad breve tempus.

3° Causa autem dispensandi est, si dubitatur de morali impotentiâ Clerici.

4° Dicit *Gobatus* idem posse Vicarium Generalem; sed hoc intelligendum, si habeat speciale mandatum ab Episcopo, ut dictum est *in Tract. de Præcept. Eccles.*, *n.* 1032. — 159.

§ IV. De modo Horas recitandi.

In recitatione Horarum sequentes circumstantiæ sunt servandæ : — Ut recitentur juxtà præscriptum Breviarii Romani, jussu *Pii V* editi, saltem publicè. — Ut sit pronunciatio vocalis exterior. — Ut sit pronunciatio integra. — Ut sit pronunciatio continuata unius Horæ. — Ne invertatur ordo Horarum absque justâ causâ. — Ut, nisi justa causa excuset, dicantur tempore præfixo à jure, vel consuetudine: — Ut devotè et cum attentione saltem virtuali recitentur.

I. Ut recitentur juxtà *præscriptum Breviarii Romani*, jussu *Pii V* editi, saltem publicè.

Quæritur 1° An omnes teneantur uti Breviario jussu *Pii V* edito?

R. — Non tenentur 1° Religiosi qui habent peculiare Breviarium Ordinis. — 2° Ecclesiæ quæ ducentis annis antè institutionem Breviarii per *Pium V* peculiare habuerunt : eæ enim sine consensu Episcopi illud mutare non possunt. — Privatim tamen omnibus etiam Regularibus *probabile* est licere ex consuetudine uti Romano.

Adde, quòd qui eo utitur, ne in choro quidem obligetur ad Psalmos pœnitentiales, Graduales, Officium defunctorum, excepto Die animarum, ut *veriùs* cum *sententiâ communi*, ex consuetudine universè receptâ. Officium tamen Beatæ Mariæ in choro recitari debet, ubi est consuetudo. — 160.

Quæritur 2° An sit peccatum mortale, Officium diei in aliud brevius permutare?

R. — Antè omnia, notanda est propositio 36 damnata ab *Alex. VIII* quæ dicebat :

« In die Palmarum, recitans Officium Paschale, satisfacit præcepto. » — Et sic pariter excluditur Officium Pentecostes, ut benè aiunt *Salm.* et alii *communiter*.

E converso, qui ex inadvertentiâ dicit unum Officium pro alio, nihil tenetur repetere, *ut communiter* docent *Bus.*, *Less.*, *Anacl.*, *etc.* quia non præsumitur Ecclesia velle aliquem uno die bis ad tantum onus obligari.

Dicit autem *Laym.* consilium esse non verò obligationem subjungere propria Officii omissi. — Imò, rationabiliter advertit *Tournely* cum *Laym.*, *Bon.*, *etc.* quòd si dictum fuerit Officium notabiliter brevius, putà Officium Sancti loco Dominicæ, debet fieri compensatio, recitando novem psalmos ex primo Nocturno.

Circà verò Quæsitum, quatuor sunt sententiæ. — *Prima absolutè negat* esse peccatum mortale, hancque tenent *Less.*, *Cajet.*, *Sylvest.*, *etc.* — *Ratio*, quia ad adimplendum præceptum Officii, sufficit ut in substantiâ impleatur, idque fit cùm septem Horæ dicuntur.

Secunda sententia, quam tenent *Bon.*, *Suar.*, *etc.* docet non peccare graviter, qui mutat Officium in æquale, vel ferè æquale. *Ratio*, quia forma reipsa servatur, si per æquivalens id fiat. — Dicitur *non peccare graviter*; nam mutans Officium, adhuc in æquale, sine causâ, nequit excusari à veniali. Causa autem excusans potest esse, v. g. necessitas studendi, concionandi, docendi, itinerandi, etc.

Tertia sententia quam tenent *Palaus*, *Conc.*, *Tourn.*, *etc.* docet esse mortale Officium mutare, etiam in æquale, etsi semel. *Ratio*, quia *S. Pius V*, in suâ Bullâ *à nobis*, præcipit Officium recitandum in specie, et in individuo sub formâ unicuique diei assignatâ.

Quarta demùm *sententia* quam tenent *Spor.*, *Ronc.*, *Viva*, *etc.* docet peccare graviter qui frequenter Officium mutat; venialiter verò qui mutat raro, putà ter vel quater in anno, modò mutatio non fiat in Officium notabiliter brevius, atque sine causâ; nam, ex aliquâ rationabili causâ, nempè studii, itineris, infirmæ valetudinis, magnæ defatigationis, vel specialis devotionis ergà aliquem Sanctum, nec etiam erit veniale.

Prima sententia vix sustineri potest. — Secunda et tertia *satis probabiles* videntur. — Quartam *æquiorem* puto.

Nota. Juxtà omnes præfatas sententias, *probabiliter* excusant à mutatione Officii, sequentes causæ:

I. Si aliò pergis, potes recitare Officium illius loci, nisi sis Religiosus, juxtà *Holzm.*, *etc.*, quia teneris ad Breviarium tui Ordinis ex vi professionis.

Probabiliter autem dicit *Croix* cum *Suar.*, *etc.* quòd si sis alicubì tanquàm advena, potes recitare Officia tuæ Patriæ. — Additque *Gobat.* quòd si mutes domicilium, potes compensare Officia omissa in priori loco.

II. Capellanus Episcopi potest illi se conformare in Officio. — Idem dicitur de Capellano Monialium, qui cùm possit legere Missam de Sancto Ordinis, ità etiam potest de eo dicere Officium; Rubrica enim monet Officium cum Missâ concordandum. — Idem *probabiliter* dicit *Laym.* de eo qui obit exercitia apud Religiosos.

III. Beneficiatus potest recitare sub ritu primæ classis cum Octavâ Officium sui Tituli. — Beneficiarius autem qui habet duo Beneficia, debet recitare Officium loci ubì residet.

IV. Si recites cum socio, cujus ritui potes te conformare ex causâ, ut dicunt alii, et etiam sine causâ, ut sentiunt *Viva*, *Ronc.*, *etc.* — Et hoc *satis probabile* mihi videtur, modò Officium permutetur in æquale, vel quasì; juxtà enim secundam sententiam circà permutationem Officii, quam suprà *probabilem* diximus, quælibet rationabilis causa sufficit ad mutandum Officium in æquale; satis autem rationabilis causa hic ipsa societas videtur, dùm *Clemens Rom.* admonet fideles ut saltem duo vel tres orent, juxtà illud Math. 18: *ubi.. sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

Quæritur 3° An possis te conformare cum Clerico privilegiato in Officio breviori ?

R. — *Absolutè negat P. Conc.* et sic censeo.

Quæritur 4° An qui hodiè ex errore recitavit de Sancto, omisso proprio illius diei, possit aliâ die de Officio prætermisso recitare ?

R. — Dicunt *Pell., etc.* meliùs facere se conformando cum communi ritu Ecclesiæ, sed *probabiliter* posse etiam recitare de Officio omisso. — Attamen *Lugo, etc.* tenent omninò recitandum Officium diei currentis. — Hæc quidem sententia est *probabilior*, sed prima non videtur *improbabilis*.

Si autem advertas errasse postquàm multùm processeris in Officio indebito, putà, si dixeris Matutinum, tunc potes vel prosequi, vel reliquum recitare de Officio debito. — Sed puto meliùs esse recitare de proprio, ne errorem prosequaris.

Si verò oblitus es aliquam partem Horæ, sufficit illam recitare, quin aliud repetas, ut rectè dicunt *Croix, Nav., Vasq., etc.* — Secùs tamen *probabiliùs* censent *Armilla, etc.* totam Horam esse repetendam, si omiseris partem notabilem ex culpâ ; quia est obligatio, saltem sub levi, ut orationem continuatam secundùm ritum præscriptum facias. ; sed *vide n.* 168.

Quæritur 5° An sit obligatio sub gravi recitandi Litanias in diebus *S. Marci*, et Rogationum ?

R. — *Prima sententia communior affirmat.* — *Secunda* verò *sententia negat.* — Hanc secundam sententiam *improbabilem* dicere non audeo; sed primam mihi magìs arridet, quia ut asserunt *Tourn., etc.* ubiquè viget consuetudo recitandi Litanias, quæ est optima legum interpres. — 161.

II. *Pronunciatio vocalis exterior.* — Hæc circumstantia est de substantiâ præcepti. *Undè :*

1° Si cum socio legis, quod rectè fit, et est conforme primæ institutioni Ecclesiæ, ac publico orandi ritui, estque licitum etiamsi ad Horas socius non obligetur, nec interiùs attendat, ea pronuntiatio adhibenda est, ut ab eo audiri possis, eumque audire, vicissìm.

Sa tamen putat satisfieri, etsi quædam non percipias quæ à socio dicuntur ; neque ideò aliquid scrupulosè repetendum esse.

2° Si plures duobus recitent Officium simul, non debet unus unum, alter alterum, tertius tertium versum recitare, sed alternatìm, facto duplici tantùm choro, sive plures sint ex unâ parte, sive pauciores ; quia sic habet usus et praxis Ecclesiæ : secùs est de lectionibus, quarum primus primam, secundus secundam, tertius tertiam recitat; imò, consuetudo permittit ut omnes ab uno recitentur, aliis audientibus, et *communis* est sententia benè satisfacere qui audit à socio Lectiones, Responsaria, Capitula, Orationes ac Antiphonas.

3° Et *probabiliter* sentiunt *Pal., etc.* adhuc satisfacere eum qui solus dicit Psalmos, et Lectiones audit; vel qui partem Psalmorum dicit solus, et partem cum socio, quia satis communicat in eâ parte quam audit, et cui ex recepto usu jàm satisfit per auditum. — 162.

Quæritur 1° An recitans Officium debeat se audire, ut satisfaciat ?

R. — *Affirmant Pal., Suar., etc.*, quia ut oratio sit vocalis, debet voce proferri ; verba autem quæ tantùm inter dentes modulantur, non sunt vox, sed potiùs inchoatio vocis.

Sed *satis probabiliter* dicunt satisfacere *Laym., Az., Tourn., etc.*, quia ad satisfaciendum Horis non præcipitur auditio, sed tantùm recitatio sive pronuntiatio verborum, quæ dicitur vocalis; ut autem pronuntiatio hæc vocalis dicatur, sufficit quòd formetur aliquis sonitus verborum, licèt modicus et vix sensibilis sit.

Hic autem levis sonitus, quandò verba proferuntur, ut benè ait *Sylv.*, ex se semper fit, cùm prolatio non possit fieri, quin per linguam et labia fiat aeris compressio, ex

quâ necessariò aliqualis sonitus formatur. Per accidens verò se habet quòd sonitus ille audiatur vel non.

Quæritur 2° An satisfaciant Choro, qui submissè recitant Psalmos, alteram partem audiendo?

R. — Loquendo de Choro in generali, *probabiliter* satisfaciunt; quia non requiritur ut recitantes in uno Choro audiant voces omnium recitantium in altero, cum una pars unum corpus cum alterâ constituat, et invicem communicent.

Secùs verò dicendum de Canonicis, qui si non canunt, amittunt tàm distributiones, quàm fructus Præbendæ.

Quæritur 3° An si recites Officium in Choro, vel cum sociis, tenearis repetere ea quæ non satis percipis?

R. — *Communiter* omnes dicunt, quòd si propter strepitum aliorum non audis, benè satisfacis Officio. — Si autem non audis propter culpam Chori, vel socii, *prima sententia negat. Ratio*, quia audiens non potest communicare in iis quæ non percipit.

Secunda verò *sententia affirmat*; si attendis quantùm potes. — Hæc opinio videtur *satis probabilis*.

Certum autem est quòd non oportet in Choro audire omnes, sed sufficit unum audire, et sufficit audire in confuso saltem partem alterius Chori, licèt distinctè nequeas audire.

Sic pariter est certum quòd si in Choro omittas aliquod dicere verbum, intellige non ultrò, non peccas, Chorus enim supplet.

Quæritur 4° An satisfaciat Officio surdus, qui ex obligatione Choro assistit, et suam recitat partem?

R. — *Affirmant Suar., Escob., Ronc., etc.* — Magis tamen mihi placet sententia opposita cum *Palao, Sanch., etc.* qui dicunt surdum teneri repetere non audita, vel submissè dicere partem alterius Chori.

Secùs verò dicunt *Salm., etc.* de surdastro qui potest aliquotiès audire, et præstat attentionem quam potest. — Et hoc *probabile* est, saltem si advertat in Breviario quæ in confuso audit, ità ut benè percipiat quæ dicuntur. — 163.

III. *Pronuntiatio integra.*

Pronuntiatio debet esse sine syncope, et abbreviatione verborum et syllabarum, absque præcipitantiâ. Ex hoc tamen defectu in publico faciliùs peccari potest mortaliter, ratione scandali, et severioris præcepti Ecclesiæ, quàm in privato. — 164.

Undè :

1° Peccas tantùm venialiter, si syllabas ità mutiles, vel syncopes, ut verborum sensus non corrumpatur, vel si mutiles in parvâ quantitate.

2° Imò, nullo modo peccas si hoc facias involuntariè ob inadvertentiam, vel balbutiem, vel inveteratam consuetudinem, quæ difficulter vinci possit.

3° E converso, non excusaris à mortali, si mutilatio esset magna, et sensus notabiliter variaretur. Ità *communiter Less., Laym., Spor., etc.* quo casu teneris utiquè compensare partem, in quâ sensus est corruptus, recitando quantitatem æquivalentem. — Et hoc etiamsi involuntariè hoc feceris.

Cæterùm, *probabiliter* dicunt *communissimè Palus, Spor., Anacl., etc.*, quòd satis imples obligationem Officii, etiam si verba notabiliter mutiles, quandò servatur aliqua significatio verborum.

4° Hinc, *probabile* est, quòd nec teneris repetere, si recites cum socio qui obtruncat syllabas; sed ità ut sensus notabiliter non mutetur, ut ait *Viva*, qui benè addit te non teneri ad repetendum, nisi tibi constet socium notabilem partem omisisse, quia præsumptio stat pro debitâ recitatione.

Putarem tamen te non excusari à veniali, si ultrò recitas cum tali socio muti-

tante, nisi adsit aliqua causa, nimirùm, si inviteris à Superiore, vel personâ valdè gravi, aut simili causâ.

5° Certum autem est non satisfacere eos qui alternatim recitando, non expectant versus absolvi, si hoc fiat in magnâ quantitate. — 165.

IV. *Pronuntiatio continuata unius Horæ.* — 166.

Quæritur 1° An Matutinum potest à Laudibus separari sine causâ?

R. — *Commune* est quòd possit separari sine ullâ causâ. Sed cùm separantur debet adjici *Pater noster*. Rubrica enim præcipit dici *Pater* post quamcumque Horam, quandò terminatur Officium.

Quæritur 2° An addenda sit etiam oratio?

R. — *Affirmant Nav., etc.* — *Negant* verò etiam *probabiliter Salm., etc.*

Quæritur 3° An possint Nocturni invicem separari?

R. — *Negant Thomassin, etc.* — Sed *affirmant probabiliùs, Bus., Bon., etc.*, saltem si quilibet Nocturnus non distet ab alio plusquàm tribus horis, juxtà ritum antiquum. Ità etiam *D. Thom., etc.* — *Tournely* ait tutius esse oppositum, sed non reprehendendos, qui ob justam necessitatem dividunt Nocturnos. — 167.

Quæritur 4° An si in eâdem Horâ, vel Psalmo magna fiat interruptio, tota Hora sit repetenda?

R. — *Affirmant Vasq., Nav., Suar., etc.* — *Negant* verò *communiùs* et *probabiliùs Palaus, Bon., Less. Laym., etc.* — *Ratio*, quia singuli Psalmi, et singuli versus completam habent significationem, et satis uniuntur vel per intentionem continuandi, vel per ipsam recitationem adjunctam.

Hæc tamen interruptio inducit veniale, nisi aliqua excuset causa. — Hinc dicunt *Tamb., Gob., etc.* posse eum qui hodiè incœpit Matutinum, illud complere in crastino sine peccato gravi, etsi differat sine causâ.

Quæritur 5° Quænam sint causæ justæ interrumpendi Officium?

R. — Causæ justæ interrumpendi Officium sunt sequentes:

I. Qualibet utilitas propria, vel aliena quæ incommodè differretur.

II. Urbanitas, aut devotio, ut dicere Missam, exequi mandata Superiorum, etc.

III. Si excipias Confessionem alicujus qui non libenter expectaret.

IV. Si velis aliquid agere, aut notare, ut tollas distractionem, sive sollicitudinem ne obliviscaris, modò hoc non fiat frequenter.

V. Licitè etiam potest intermitti aliqua brevis oratio inter orandum, vel affectus. — 168.

V. *Ne intervertatur Ordo Horarum absque justâ causâ.* — 169.

Quæritur 1° Quodnam est peccatum, ordinem Horarum intervertere sine justâ causâ?

R. — *Communis sententia* est quòd inversio ordinis non est peccatum mortale; ordo enim Officii non cadit sub præcepto. — Quòd si autem per inadvertentiam, vel ex justâ causâ mutes, nullum erit peccatum.

Quæritur 2° Quænam sint causæ justæ ordinem recitationis intervertendi?

R. — Causæ *probabiliter* justæ sunt sequentes:

I. Si inviteris ab amico ad recitandum cum ipso.

II. Si non habeas promptè Breviarium, nec possis commodè expectare.

III. Si serò venias ad Chorum, Officio jàm incœpto.

IV. Quælibet rationabilis causa.

Nota. Idem dicendum, si in eâdem Horâ invertatur ordo. — 170.

Quæritur 3° An in Choro sit gravis obligatio recitandi Officium ordine debito, et statis horis?

R. — *Affirmant Conc., etc.* modò anticipatio, vel postpositio sit notabilis, et desit aliqua legitima causa excusans.

Negant verò *Caj.*, *Sanch.*, *etc.* — Utraque est *probabilis*; sed hæc secundà videtur *probabilior*, eò quòd non constat de gravi præcepto super hâc re imposito. — 171.

VI. *Ut, nisi justa causa excuset, dicantur tempore præfixò à jure, vel consuetudine.* — 172.

Quæritur 1° Quandonàm incipit tempus Horarum?

R. — Tempus Horarum incipit à puncto mediæ noctis antecedentis diei, et terminatur ad punctum mediæ noctis diei sequentis. (*a*) *Conc.* et alii *communiter.*

Horæ autem parvæ licitè recitantur à tempore auroræ usquè ad meridiem. — Nona verò potest dici etiam post meridiem, ut ait *Croix.* — Imò juxtà alios etiam Sexta, ut asserit *Tourn.* — Vesperæ autem dici possunt à meridie usquè ad mediam noctem.

Quæritur 2° Quandonàm quis licitè potest anticipare, vel postponere debitum tempus Horarum?

R. — Ut quis licitè possit anticipare vel postponere debitum tempus Horarum, sufficit quævis causa utilis vel honesta, nimirùm concio paranda vel audienda, periculum supervenientis occupationis sive laboris, major devotio sive quies, tempus aptius ad studendum, et simile. Ità *Communiter Conc.*, *etc.*

Less. admittit etiam pro causâ justâ amicorum interpellationem. — Meritò tamen ait *Conc.* non sufficere ad excusandum solam majorem commoditatem, sine alio motivo honesto. — 173.

Quæritur 3° An Matutinum possit pridiè recitari?

R. — Matutinum hodiè ex consuetudine jàm præscriptâ benè potest recitari horâ Vesperarum diei antecedentis. Ità *communiter Salm.*, *D. Thom.*

Quæritur 4° An possint recitari Matutinum et Laudes horâ secundâ post meridiem?

R. — *Prima sententia affirmat;* et hanc tenent *Sanch.*, *etc.*

Secunda tamen *sententia* mihi *verior negat*, et hanc tenent *Conc.*, *Holz.*, *etc.* — *Ratio*, quia Matutinum, adhuc juxtà hodiernam consuetudinem, non potest recitari, nisi horâ Vesperarum; hora autem Vesperarum, ut *communiter* traditur, est illa quæ subsequitur horam nonam, quæ est media intrà meridiem et occasum; estque diversa pro diversis temporibus; in Æstate enim est hora quarta post meridiem, et in Hyeme non advenit nisi ad minùs post duas horas cum quadrante à meridie.

Quæritur 5° An Matutinum defunctorum possit pridiè recitari?

R. — Quoàd recitationem in Choro publicam, *omninò* quidem *negandum.* — Quoàd verò recitationem privatam, adsunt duæ sententiæ. — *Prima negat.* — *Secunda* tamen *satis probabilis affirmat.*

Quæritur 6° An is qui recitat vesperi Matutinum cum Laudibus, possit etiam recitare Litanias?

R. — *Affirmant Gavantus etc.* — Sed *contrarium communiùs*, et *veriùs* sentiunt *Viva*, *Tamb.*, *etc.* — 174.

VII. *Ut devotè, et cum attentione saltem virtuali recitentur.* — 175.

Attentio potest esse externa et interna.

1° Attentio *externa* habetur, cùm non ponitur actio incompossibilis cum atten-

---

(*a*) Tempus Matutini incipit ab horâ Vesperarum diei antecendentis, usquè ad meridiem subsequentis. — Tempus autem Horarum incipit à mediâ nocte ad meridiem; Vesperarum et completorii à meridie ad mediam noctem. — *H. appendix* 3, *n.* 74.

tione interiori, ut esset fabulari, scribere, attentè audire alios loquentes etc. — Ambulare autem, se lavare, colligere herbas, flores, instruere focum, sternere lectum, pectere caput, respicere collem, flumen, etc., hæc sunt actiones satis compatibiles cum attentione internâ.

Rectè advertit *Bon.* quòd aliquæ actiones respectu alicujus fortè sunt distractivæ, respectu alterius non sunt.

Communiter autem permittitur, inter recitandum, facere necessaria ad ipsam recitationem, perquirere Psalmos, Lectiones, etc., dùm recitas memoriter.

Si quis autem vexetur à somno, sed adeò resistit, ut pronuntiet suam partem, et distinctè audiat versiculos alterius partis, benè satisfacit.

2° Attentio autem *Interna* habetur, cùm attenditur ad verba, ad sensum, et ad Deum.

Attentio *ad Deum* est quidem omnibus perfectior, nimirùm, cùm mens elevatur ad Deum, meditando v. g. Divinam Bonitatem, Justitiam, etc., aut Mysteria Passionis, etc.; sicut etiam gesta B. V. Mariæ, aut Sanctorum; quia hæc proximam habent relationem ad Deum.

Attentio *ad sensum* habetur, cùm attenditur ad percipiendam intelligentiam verborum.

Attentio tandem *ad verba* est, cùm attenditur ad rectè illa proferenda, ne error fiat mutilando, transponendo, etc. Et hæc, licèt sit omnibus inferior, tamen benè sufficit. *Less.*, *etc.*

Rectè dicit *Croix* non requiri attentionem ad singula verba, sed sufficere moralem et generalem, quâ quis curet benè omnia dicere cum intentione orandi. — 176.

Quæritur 1° An attentio interna sit necessaria ad implendam rationem Divini Officii?

R. — Adest duplex sententia. — ***Prima communior*** et ***probabilior affirmat*** omninò requiri; eamque tenent *Sanch.*, *Sot.*, *Caj.*, *Az.*, *Ronc.*, *etc.* — *Ratio*, quia sine attentione internâ non constituitur oratio, quæ universè definitur: ***Elevatio mentis ad Deum.***

Secunda sententia tenet ad satisfaciendum substantialiter, non requiri attentionem internam, sed sufficere intentionem recitandi cum attentione externâ. Hanc tuentur *Lugo*, *Palud*, *Sylv.*, *etc.* — *Ratio prima*, quia oratio, ut definitur à *Damasceno*, est *petitio decentium à Deo.* Non repugnat autem posse à nobis Deo repræsentari nostras petitiones etiam cum actuali mentis evagatione; attentio enim externa conjuncta cum intentione recitandi efficit ut recitatio Horarum fiat quoàd substantiam vera oratio.

Ratio secunda, quia, si attentio interna necessariò requiritur ad essentiam orationis, ille qui involuntariè distrahitur, nec etiam officio satisfaceret, cùm non possit virtualiter permanere attentio interna.

Ratio tertia, quia Sacerdos conferens Extremam Unctionem, cujus forma est deprecatoria, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, etsi actu mentem divertat, validè confert; ergò sine attentione internâ benè stare potest oratio.

His tamen non obstantibus, prima sententia *probabilior* videtur, saltem ob auctoritatem extrinsecam et omninò ut tutior consulenda. — Sed secundam, tùm ob Doctorum auctoritatem, quæ non est contemnenda, tùm ob rationes non levibus fundamentis innixas, *satis probabilis* apparet; saltem, quia non constat adesse præceptum de attentione internâ in recitatione Divini Officii.

Cæterùm ad scrupulos abjiciendos, et ad animum levandum Horas recitantium, valdè refert hìc advertere id quod *communiter* DD. adhuc primæ sententiæ fautores docent nempè, quòd ut dicatur aliquis Officio non satisfacere, non solùm requiritur, ut voluntariè se distrahat, sed etiam ut plenè advertat se distrahi, nam aliàs iste, licèt spontè se divertat, non tamen spontè se divertit à recitatione. Ità *Sanch.*, *Suar.*, *etc.*

Benè enim ait *Conc.* has distractiones esse hominibus impossibile omnes evitare

maximè studiosis, quia hujusmodi exercitia sunt intellectûs, qui, cùm sit necessaria facultas, ex assiduis occupationibus ità inflectitur, ut veluti calcaribus adjectis in suas controversias abjiciatur.

Hinc, notant *Sanch.*, *etc.*, *communiter* quòd, si quis advertens se distrahi, habeat mediocrem diligentiam ad attendendum, nullo modo peccat. — Additque *Sanch.* cum pluribus aliis, non opportere ut homo semper totâ conetur sollicitudine, quin tolerari possit aliqua divagatio ad caput refocillandum.

Dictum est, *ut plenè advertdt*, quia licèt recitans semiplenè adverteret ad distractionem, et venialiter peccaret, adhuc tamen substantialiter Officio satisfaceret, cùm prima attentio, sive intentio attendendi semper perseveret, donec cum plenâ advertentiâ non revocetur.

Notat Croix, quòd non rectè faciunt, qui se occupant in cogitando an advertant, nec ne; nam hoc ipso est distrahi.

Quæritur 2° Quænam sint remedia ad repellendas distractiones?

R. — Remedia opportuniora sunt sequentia:

I. Sub initio formare intentionem Deum laudandi.

II. Renovare intentionem ad *gloria Patri*, vel in principio cujuscumque psalmi.

III. Mysterium aliquod Passionis sibi repræsentare.

IV. Sensus sedulò custodire, et alia hujusmodi.

Pro Scrupulosis verò advertit *Croix* eos nihil teneri ad repetendum, nisi certi sint mutasse intentionem orandi.

Addit *Gob.* quòd si quis pateretur graves anxietates, posset aliquandò etiam ei interdici recitatio Officii, donec videatur posse recitare sine tanto incommodo, cùm magnum incommodum excuset per se à præceptis Ecclesiæ. — 177.

Quæritur 3° An mortaliter peccet, qui recitat Horas existens in peccato mortali?

R. — *Adrianus absolutè affirmat.* — *Cont. Tourn.* censet, quòd si recitans habet desiderium exeundi à peccato, tunc jàm piè orat, et satisfacit Officio; si verò habet actuale propositum peccandi, ad minùs ait dubium esse an satisfaciat, cùm dubitetur an verè oret.

Verior tamen et *communior sententia* est, quòd iste satisfacit, et non peccat mortaliter. — Cæterùm non auderem de peccato ullo damnare alium ex devotione orantem, qui actualem voluntatem peccandi haberet. Aliàs teneremur hos hortari, ut ab omni oratione abstinerent. — 178.

Quæritur 4° An sit culpa non servare situm in recitatione Officii, scilicet, standò, non genuflectendo juxtà Rubricam?

R. — *Alii negant*, ut *Salm.* — Sed *probabilius affirmant Viva*, *Tourn.*, *etc.*; quia id præscriptum est in Rubricâ; etsi omissio non excedat veniale. — Hoc autem intelligitur de Choro; nam extrà Chorum *communiter* docent præfati AA. nullam esse culpam situm præscriptum omittere, licèt laudabile sit illum servare.

Censet autem *Concina* non excusari à veniali, qui sine causâ Officium recitaret recumbendo in lecto. — 179.

ARTICULUS III.

De habitu Clericorum. (*a*).

Clerici majoribus Ordinibus initiati, vel etiam minoribus, si habeant Beneficium, obligantur ad ferendam tonsuram et vestem Clericalem. — 188.

(*a*) Cùm leges communes diversè in variis diœcesibus interpretantur, et sæpè feruntur leges particulares quæ juris communis prohibitionibus vel addunt censuras vel alias defensiones, ideò Clerici sedulò legere debent Statuta uniuscujusque Diœcesis.

Patet ex universo jure Canonico; undè ex *Trid.* possunt suspendi habitum et tonsuram non deferentes.

Quæritur 1° An peccet mortaliter Clericus qui habitum non defert?

R. — *Affirmat Panorm.* etiamsi ille sit tantùm in minoribus constitutus. — Alii dicunt hunc non peccare graviter, ut reverà sentit *communis sententia*; sed non excusari à culpâ veniali, eò quòd ipsi quoque tenentur suo statui se conformare. — Alii verò *communiùs* dicunt hujusmodi Clericum nullam habere obligationem deferendi habitum. Id autem certum est de Clericis conjugatis. Imò, si sint bigami, non solùm non tenentur, sed etiam non possunt habitum deferre.

Si verò Clericus sit Beneficiatus, vel in sacris constitutus, per se loquendo, non dubitandum hunc graviter peccare, cùm ipse temeritatis arguatur in Trid. — Et ex *Sixto V*, Beneficiati non deferentes habitum in Urbe, mandatisque super his editis sub certo termino non obedientes, præter alias pœnas, ipso facto sine ullâ aliâ monitione privantur quibuscumque dignitatibus, administrationibus, Officiis, Canonicatibus, Præbendis, Beneficiis, et Præstimoniis.

Limitant verò 1° AA. et quidem *probabilissimè*, si id fiat ad breve tempus, nisi aiunt *Salm.* quis habitum dimitteret, vel occultaret ut alios deciperet, vel ut liberè per plateas deambularet, vel ut aliquod malum committeret.

Limitant 2° *Holz.*, *etc.*, si adsit aliqua justa causa se occultandi, nempè ad vitandum periculum mortis, vel damni gravis. — L. 6, n. 825.

Quæritur 2° An peccent graviter Clerici non deferentes tonsuram, sive coronam?

R. — Alii *affirmant* de omnibus Clericis. — Alii dicunt hoc, secluso contemptu, non esse peccatum mortale, etiam in Beneficiatis et Clericis in sacris constitutis; quia ex nullo textu arguitur de hoc esse grave præceptum.

Alii tamen dicunt Clericos in sacris constitutos, et Beneficiatos graviter peccare, si coronam non deferant. — Cæterùm, quoàd qualitatem peccati pertinet *Laym.*, *etc.*, pari modo loquuntur de non deferente coronam, ac de non deferente habitum.

Probabiliter tamen ait *Croix* faciliùs mortaliter peccari non deferendo habitum quàm coronam; quis enim, dicit, arguet Sacerdotem de mortali, si per sex vel octo hebdomadas coronam non deferat, etiamsi nullum de eâ vestigium appareat. — L. 6, n. 826.

Nota. Clericus non deferens habitum et tonsuram, si tertiò admonitus ab Episcopo, non emendatur, amittit privilegium non solùm fori, sed etiam Canonis. — Idem dicitur de Clerico se immiscente in negotiationibus secularibus, omissis divinis officiis.

Idem de gestante arma militaria in habitu laicali, si post tertiam monitionem, clericalem non resumat; si autem talis Clericus armis militaribus indutus, insuper enormitates committat, privatur privilegio Canonis, et privilegio fori post trinam monitionem. — l. 6, n. 827.

ARTICULUS IV.

De officiis, artibus, actionibus Clericis prohibitis.

§ I. De officiis et artibus Clericis prohibitis.

I. Clericis prohibentur artes macellariorum, tabernariorum, joculatorum, quorum etiam ludis, uti et hastitudiis prohibentur interesse. — Item artes medicorum, aut chirurgorum, ubi opus est incisione aut adustione, nisi in necessitate id est, si alius peritus absit. (a). Vide *Tract. de Irregular.*, n. 384. — 189.

(a) Clericis in sacris, non autem beneficiatis hoc prohibitum est. — H. n. 60.

II. Prohibentur Clericis officia judicis in causâ sanguinis, advocati, patroni, tabellionis, seu notarii in placitis secularibus. Quod addo, quia in specialibus quibusdam casibus hæc licent; v. g. advocare pro Ecclesiâ, pro personis conjunctis et miserabilibus. (*a*). ***Ratio*** est, quia Clericus non debet se immiscere negotiis secularibus. — 190.

III. Clericis prohibentur arma portare, nisi in itinere; tabernas intrare; venationi clamorosæ vacari; accipitres vel falcones alere pro venatione; aleis aut taxillis ludere; mercaturam aut negotiationem lucri causâ exercere; cohabitare mulieri, nisi sit Mater, Soror, Amitta, aut certè talis, quâcum nullum periculum aut scandalum immineat. — 191.

De ludis tamen, venatione, et negotiatione Clericis prohibitis, fusiùs agendum in sequenti.

§. II. De actionibus Clericis prohibitis, nempè de Ludo. — Venatione. — Negotiatione.

PUNCTUM I.

De Ludis Clericis prohibitis.

Canones vetantur Clericis majoribus, et beneficiatis ludos alearum. — L. 3, n. 895.

Quæritur 1° An Clerici in sacris, aut beneficiati peccant graviter, aleis ludendo frequenter, et in magnâ quantitate?

R. — *Omninò affirmandum* cum ***communi sententiâ,*** quia juxtà Canones damnantur de mortali Clerici publicè et frequenter aleis ludentes. — L. 3, n. 896.

Quæritur 2° An peccent graviter Clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parvâ quantitate?

R. — *Prima sententia negat.* — *Affirmat* verò ***secunda sententia communissima*** quam sequimur: ***Ratio,*** quia frequentia talis lusûs de jure naturæ dedecet valdè Ecclesiæ ministros. — L. 3., n. 897.

Quæritur 3° An peccent graviter Clerici ludentes aleis, in magnâ quantitate, etsi non frequenter?

R. — *Affirmant Spor., etc.* — Sed ***negat Salas,*** nisi fiat publicè et cum scandalo. — L. 3, n. 898.

Ex his omnibus dico 1° Non peccare graviter Clericos qui raró, moderatè et privatìm sine scandalo aleis ludunt. Imò, ***probabiliter*** nec venialiter, si ludunt recreationis gratiâ in loco ubi Canones vetantes non rigidè observantur. — L. 3, n. 899.

Dico 2° Præfatas sententias quæ damnant de mortali Clericos aleis ludentes, non procedere in ludis cartarum qui non sunt meræ sortis seu fortunæ, sed tàm industriæ quàm fortunæ. Pro his enim *valdè probabiliter* puto, valere sententiam *Salm.*, scilicet non peccare graviter nec venialiter Clericos iis ludentes nisi alicubì esset specialis prohibitio, aut scandalum. — L. 3, n. 900.

Quæritur 4° An peccent mortaliter Clerici qui assistendo, inspiciunt ludentes aleis?

(*a*) Pro causâ suâ, atque defensione orphanorum, viduarum, et consanguineorum intrà quartum gradum, qui defensorem non invenirent. — Clerici tamen in *minoribus* licitè possunt in quocumque foro causas civiles, et etiam Reos in criminalibus patrocinari; et Monachis etiam permissum est ex licentiâ Prælati monasterii causas tueri. — H. 60.

R. — Hoc quidem prohibetur. *Communiter* tamen *negant* DD. in hoc ipsos peccare mortaliter, nisi essent causa ludi mortalis, vel negligerent lusores corrigere, vel nisi de tali ludo quatenùs mortali sibi complacerent; secùs si assisterent causâ tantùm se delectandi de industriâ vel formâ ludentium. — L. 3, n. 903.

Quæritur 5° An Episcopi possint aleis ludere?

R. — Cùm valdè dedeceat quòd Episcopi aleis ludant, vix possunt excusari à mortali. — Sicut etiam censeo, si frequenter versentur in aliis ludis cartarum non omninò fortuitis. — L. 3, n. 902.

PUNCTUM II.

De Venatione Clericis prohibitâ.

Quæritur An venatio Clericis prohibita sit?

R. — *Ex T.* 1 *de Clerico venatore* sic habetur : « Episcopum, Presbyterum, ac » Diaconum canes aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet; » quòd si quis talium personarum in hâc voluptate sæpiùs detentus fuerit, si Episco- » pus est, tribus mensibus à communione : si presbyter duobus : si diaconus, ab omni » officio suspendatur. » Undè :

Nota. 1° Hanc prohibitionem *communiter* intelligunt DD. de venatione clamorosâ cum strepitu. — Tridentium tamen, *Sess.* 24. *C.* 12., circà finem generaliùs loquitur : » ab illicitisque venationibus, aucupiis, etc. abstineat. »

2° Venatio etiam clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens, et insuper cum scandalo, vel magnis expensis. *Caj.* etc. dicunt, ex solâ causâ venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili clericum damnandum peccati mortalis. — Imò, sentit *Laym.* cum *Less.* etc. quòd fieri possit, ut talis venatio omni culpâ vacet, si sit rara, et moderata; vel si sit causâ necessitatis vel exercitii.

Strictiùs autem venatio clamorosa vetatur Religiosis. — Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.* nec etiam esse peccatum grave. — L. 3, n. 606.

PUNCTUM III.

De Negotiatione Clericis prohibitâ.

Negotiatio est cùm quis rem sibi comparat eo animo, ut integram et non mutatam in meliùs, cariùs vendendo, vel permutando, lucretur.

Quia talis negotiatio obnoxia est periculo multorum peccatorum, et valdè distractivè ac indecens Statui clericali, severè prohibita est Clericis constitutis in sacris, et Religiosis omnibus; ità ut mortaliter peccent, et incurrant suspensionem et excommunicationem ferendæ tamen sententiæ, si multam negotiationi dent operam.

Nota. Quòd constitutiones et pœnæ contrà Clericos negociantes intelliguntur etiam pro Clerico qui non suo, sed alieno nomine quomodolibet illicitam negotiationem exercet.

Item, quòd negotia à laicis incepta, si ad Clericum quovis titulo deferantur, statìm sint dimittenda; quod si non possint dimitti sine detrimento, permittitur continuatio, sed tantùm ad tempus, et per interpositam laici personam, ac de licentiâ S. C. Concilii, aut Ordinarii, si sit extrà Italiam; — aliàs incurret Clericus eamdem spolii pœnam. — L. 3, n. 832.

Quæritur 1° An prohibeatur negotiatio Clericis aut Beneficiatis in minoribus?

R. — *Communis* est *sententia* quòd non prohibeatur Clericis; sed prohibetur Beneficiatis.

Quæritur 2° An peccet graviter Clericus bis vel ter exercens negotiationem?

R. — Non peccat graviter bis aut ter exercens negotiationem non turpem, nec in magnâ quantitate; quia jura loquuntur de exercente. — L. 3, n. 831.

Quæritur 3° An liceat Clericis per alios negotiari?

R. — *Negativè* ex bullâ *Benedicti XIV apostolicæ.* — L. 3, n. 833.

Quæritur 4° An liceat eis conducere agros alienos ad vendendos fructus?

R. — Non licet neque Clericis neque Religiosis, quia, quamvìs hoc propriè non sit negotiatio, attamen vetitum est à *Conc. Chalced.* — E converso, licitum est Clerico emere agrum cum fructibus jàm maturis, et illos vendere, quia tunc vendit fructus agri proprii. — L. 3, n. 834.

Quæritur 5° An liceat Clericis emere pecora vel porcos, ut vendant saginatos, vel ut fætibus, lacte, lanâ lucrum faciant?

R. — *Communiter* id admittunt DD. si in propriis prædiis animalia saginentur, vel alantur.

Quæritur 6° An liceat ea alere ex prædiis alienis, ut posteà vendantur?

R. — Si ad hoc conducantur prædia aliena, censeo omninò dicendum quòd non liceat, nisi alicubì contraria vigeret consuetudo; quia si prohibetur conducere agros ad fructus vendendos, tantò magìs videtur id vetitum ad animalia saginanda.

Quæritur 7° An liceat Clerico emere fructus aliorum agrorum ad animalia saginanda, et saginata vendenda?

R. — Generaliter loquendo, id concedunt *Viva* etc., modò absit scandalum. — Sed *negant Laym., etc.* — Veruntamen, nequeo intelligere cur hoc absolutè sit illicitum cùm ex unâ parte, hæc non sit negotiatio; emere enim rem, ut in meliùs mutata cariùs vendatur, certum est non esse negotiari, sed præmium sui laboris accipere. Ex aliâ parte, nullo Canone hoc vetitum invenitur. Et regula generalis est, licitum esse quodcumque non constat à lege prohibitum, ut fusè probatum est in *Tract. de Consc.* — L. 3, n. 835.

Nota. 1° Ut negotiatio Clericis vetita sit, requiritur animus viliùs emendi, ut vendatur cariùs; undè licet eis vendere cariùs, ut emant viliùs.

2° Sic pariter non est vetitum Clericis, vel Monachis aliquid emere ut consumant, et posteà vendere si pretium illius crescat, ut viliùs simile emant, quia hoc non est propria negotiatio, nec pertinet ad negotiatores, sed magìs ad æconomos, et politicos qui habent providere vel domui vel civitati de necessariis ad victum.

3° Item, nec prohibetur iis emere plura pro securitate suæ provisionis, et quod superest etiam cariùs vendere, quia emunt ne provisio deficiat.

4° Licitum etiam est Clericis emere ferrum, ad vendendos gladios: colores, ad vendendas picturas: lanas ad vendendum pannum: modò tamen ipsi pannum conficiant; non autem per operarios conductos, quia aliter hoc valdè accederet ad negotiationem. — L. 3, n. 836.

5° *Commune* est apud DD. licitum esse Clericis negotiari pro suâ vel suorum necessariâ sustentatione.

Quæritur 1° Quænam necessitas requiratur vitæ aut statûs?

R. — *Communiùs* et *probaliùs Pal.*, *etc.* dicunt sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempè, si aliter Clericus, cum suâ familiâ commodè sustentari nequeat. L. 3, n. 837.

Quæritur 2° An liceat Clericis gerere negotia, sive procurationes secularium?

R. — *Negandum*; nam, ut ait Apostolus ad Tim. 2.: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus.* — L. 3., n. 838.

CAPUT III.

De Statu Judicis.

De Judicio et Judice. — De Inquisitione. — Torturâ. — Sententiâ et Pœnâ.

ARTICULUS I.

De Judicio et Judice.

I. De Judicio.

Ad legitimum judicium tria requiruntur:

1° Jurisdictio, sine quâ sententia nulla est; nisi adsit titulus coloratus, et error communis. — 192.

2° Rectus processus, v. g. ut citetur Reus, et audiatur, etc. — 193. (*a*)

3° Recta intentio, ut scilicet procedatur ex intentione justitiæ. — 194.

II. De Judice.

Præter tria dicta superiùs, requiritur in judice scientia, quâ sciat suo munere rectè fungi. — 195.

Judex tenetur causas judicare, et celeriter expedire, quia ex Officio tenetur cuique tribuere suum; quod non facit si sententiam sine justâ causâ differt. — 196.

Undè :

1° Petens aut suscipiens Officium Judicis, quo indignus est, ità ut *probabile* sit indè notabile damnum proximi secuturum, peccat mortaliter. *Nav.*, *S. Antonin*, *etc.*

2° Judex carens necessariâ scientiâ non debet absolvi, nisi factâ renuntiatione Officii; vel nisi firmum habeat propositum renunciandi. *D. Thom.*, *Caj.*, *etc.*

3° Si Judex ex magnâ imperitiâ judicet malè, tenetur ad interesse Parti læsæ, et ad expensas litis; utì etiam, quotiescunquè notabile damnum, sive in substantiâ litis, sive in superfluis expensis, propter ejus culpabilem ignorantiam, partibus accedit.

4° Si Judex agnoscat errorem à se, etsi sine gravi culpâ, commissum in præjudicium litigantis, tenetur, si potest citrà infamiam, impedire errorem, v. g. monendo occultè Partem læsam, ut sibi appellatione, vel aliter consulat; quia id pertinet ad debitam muneris executionem. — 195.

5° Judex mortaliter peccat contrà Officium suum, differendo valdè notabiliter causarum expeditionem sine justâ causâ. *Sylv.*, *Bon.*, *etc.*

6° Judex tenetur Parti læsæ damna et expensas quæ ex iniquâ dilatione secutæ sunt restituere; quia est earum injusta causa.

7° Si Judex in exequendâ causâ, et proferendâ sententiâ negligens aut iniquus sit, non tantùm parti læsæ, sed interdùm etiam fisco tenetur; v. g. si mulctam pecuniariam, quam ex consuetudine, vel lege communi debebat imponere Reo, sine causâ remisit. *S. Thom.*, *Sylv.*, *etc.*

Attamen *probabiliter* sentiunt *Lugo, etc.*, ad nihil teneri judicem, si ad mulctam Reus nondùm sit condemnatus, quia antè sententiam nullum Fisco jus acquiritur ad pœnam; hinc, si Judex injustè Reum absolvit, peccat contrà justitiam legalem, non commutativam.

(*a*) Leges procedendi quas Judex semper sequi tenetur non eædem sunt in Galliâ ac in locis ubi viget jus Romanum, nec admittunt exceptiones ab Auctore pro crimine publico indicatas.

Quæritur An Judex possit accipere pecuniam ad expediendam causam alicujus præ aliâ ?

R. — Dicit *Laym.* spectato jure naturali, non audere id damnare, quia illa nova obligatio quam suscipit est pretio digna.

Sed *veriùs* contradicunt *Salm.*, quia Judex ex justitiâ tenetur citò expedire causas eorum, qui æquale jus habent ad expeditionem, nisi extraordinarium susciperet laborem, ad quem ex vi sui muneris non teneretur. — 196. (*a*)

ARTICULUS II.

De Inquisitione (*b*).

Tribus modis procedi potest contrà criminosos.

I. Viâ accusationis, cùm est aliquis Actor qui spondet se objecta probaturum.

II. Viâ denuntiationis, cùm deferens crimen non vult suscipere onus probandi.

III. Viâ inquisitionis.

Triplex est via inquisitionis.

I. Generalis, quandò in genere quæritur an leges serventur.

II. Specialis, quandò de certâ personâ, et certo crimine quæritur.

III. Mixta, quandò vel sola persona, vel crimen solùm est speciale, ut si quæratur quis *Caium* occiderit. — 197.

Quæritur 1° Quandonàm Judex potest instituere inquisitionem ?

R. — 1° Judex sine ullâ datâ occasione, ex solo Officio suo, potest instituere inquisitionem generalem, in quâ tamen ejus potestas non extendit se ad occulta elicienda, de quibus nulla est fama. — 198.

2° Quandò crimen est manifestum, et ignoratur auctor, licèt judici quærere in genere quis fecerit; non tamen in particulare, v. g. an *Petrus* fecerit, nisi infamia aliqua aut indicia præcesserint. — 200.

3° Ut Judex faciat inquisitionem specialem, debet saltem regulariter præcedere infamia, vel quid æquipollens quod justam det causam.

Quæritur 2° Quomodò processus per inquisitionem efformandus sit ?

R. — 1° Eligendus est à Superiore Secretarius Actorum.

2° Examinandi sunt per distinctos articulos, præstito juramento.

3° Si ex testibus nulla semiplena probatio habeatur, nondùm Reus potest legitimè interrogari, nec si interrogatur, ipse tenetur respondere, nisi sufficienter infamia sit probata, et alia gravia indicia accedant.

4° Si Reus fatetur delictum, proceditur ad sententiam; si non, proceditur ad eum convincendum, vel ad torturam si ille vehementer sit de crimine suspectus. — 201.

ARTICULUS III.

De Torturâ (*c*).

Quæritur Quid notandum circà torturam ?

R. — Ad torquendum reum, requiruntur alicujus gravis criminis ea saltem indicia

---

(*a*) Jus hodiernum insuper plectit pœnâ judicem qui pecuniam vel dona accipit ut aliquid faciat sui muneris quod gratuitò præstare tenetur, proindèque eum qui pecuniam accipit ad causam expediendam. Vide *Cod. pœn.*, *art.* 177.

(*b*) Vide Codicem vulgò dictum *d'instruction criminelle*, ubi reperies quòd non sic procedatur in Galliâ.

(*c*) Quæstio, seu tortura non viget in Galliâ.

quæ faciant semiplenam probationem, id est, reddant rem plus quàm probabilem. --- 203.

2° Graviùs torqueri potest, contrà quem graviora sunt indicia, non tamen ità, ut moraliter sit impossibile tormenta sustinere, habità ratione personarum. --- 102.

3° Semel tortus, si nihil est fassus, iterùm torqueri non debet, nisi nova criminis indicia superveniant. --- 204.

ARTICULUS IV.

De Sententiâ et Pœnâ.

Quœritur 1° Quid servandum judici circà sententiam et pœnam?

R. --- 1° Judex debet judicare secundùm leges. Undè inferior Judex ordinariè non potest pœnam relaxare, vel minuere, etiamsi Actor consentiat, nisi aliquandò ad bonum Reipub. aliud necessarium esse dictaret epikeia; vel nisi de privatâ tantùm injuriâ Actoris ageretur; vel nisi justè interpretetur judex voluntatem Superioris; vel nisi adsit alia justa causa, v. gr. si ex diminutione pœnæ speretur correctio; vel si Reus spontè fateatur crimen, etc.

Dixi *inferior*, quia Supremus ob justam causam, putà, si Reus sit benè meritus, vel sit occasio publicæ lætitiæ, modò non sit nocivus Reipublicæ, id potest; sine tamen causâ graviter peccaret, quia animaret delinquentes, et concurreret ad peccatum. --- 205. (*a*)

2° Si in aliquâ causâ fuit advocatus, in eâdem Judex esse, et sententiam ferre non potest; quia judicium ejus habetur suspectum, propter affectum ad unam partem. --- 206.

3° Quem Judex privatâ scientiâ scit esse nocentem, si juridicè sit probatus innocens, non potest condemnare; quia judicat ut persona publica, ideòque sequi debet scientiam publicam, ac procedere secundùm allegata et probata, præsertìm in favorem. *D. Thom.*, *Less.*, *etc.* — 207.

4° Quem Judex privatìm scit esse innocentem, si juridicè probatus sit nocens, tenetur omni modo liberare, si potest; et si non potest, *probabiliter* quidem plurimi Doctores tenent cum *S. Thom.*, *etc.* ob rationem paulò antè datam, quòd possit condemnare.

Veriùs tamen videtur contrarium, cum *Less.*, *etc.*; quia damnare innocentem est intrinsecè malum. — In causis tamen civilibus, et criminalibus minoribus, ubi tantùm agitur de pœnis pecuniariis, potest etiam judex, secundùm hos Auctores, simpliciter procedere secundùm allegata et probata. — 208.

Quœritur 2° Quid faciendum Judici, cùm utrinquè sunt sententiæ probabiles in quæstione juris, v. g. an ex testamento minùs solemni debeatur hæreditas?

R. — Debet ferre sententiam secundùm opinionem de jure probabiliorem. — 209.

Quœritur 3° An in causis civilibus paris probabilitatis possit Judex ferre sententiam pro parte, pro quâ maluerit?

R. — In æquali probabilitate facti si jus æquè faveat partibus, *communiter* dicunt DD. tunc omninò rem esse dividendam.

Quandò verò sub opinione est cui partium jus magis faveat. — *Prima sententia* tenet in eo casu posse judicem rem adjudicare cui voluerit.

Secunda verò *sententia* quam rectiùs omninò tenendam censet *Ronc.* docet adhuc in eo casu rem esse dividendam; quia Judex non est rerum dominus; et ideò, si

---

(*a*) In Galliâ Rex solus pœnam relaxat.

jura sunt æqualia, æqualiter inter eas rem dividere debet. Sed quia jus, cæteris paribus, magis favet possessori, propterea excipiuntur sequentia :

1° Si eo casu quo probationes sunt æquales, vel utrinquè adsint opiniones æquè probabiles, una pars bonâ fide possideat; tunc enim ipsi favendum.

2° Si agatur de causis matrimonii, dotis, viduæ, pupilli, et de aliis causis piis; nam, tunc pro iis judicandum, cùm jura sunt æqualia, etiamsi sint Actores, etc. — *Secùs* verò, si pars opposita jus potiùs habeat.

3° Si agatur de causis criminalibus maximè capitalibus, quia tunc omninò judicandum pro Reo, etiamsi pro ipso stet opinio minùs probabilis. *Ratio*, quia nemo condemnandus, nisi constet de ejus crimine; nam, ad proferendam sententiam sanguinis, probationes debent esse luce clariores.

Quæritur 4° An in causis civilibus debeat judex judicare contrà legitimum possessorem, si Actori faveat opinio probabilior ?

R. — 1° Certum est quòd si rationes sint æquales, judicandum pro legitimo possessore.

2° Quòd in dubio possessionis et proprietatis judicandum est pro eo qui habet rationes probabiliores.

3° Si autem pro Actore sint rationes probabiliores, *communiter* tenent *Card.*, *Croix.*, *Elbel*, *etc.* et quidem *satis probabiliter*, quòd Judex non potest Reum legitimè possidentem, re expoliare, si pro ipso stent rationes probabiles, etiamsi pro Actore stent probabiliores. *Ratio*, quia possessio dat jus certum possidenti ad rem retinendam, donec constet de jure alterius.

Dixi *possessorem legitimum*, quia alioquin, si possessio non esset certa, aut non certè legitima, tunc Judex debet jus dicere secundùm opinionem probabiliorem de proprietate; et ideò judices communiter res adjudicant habentibus jus probabilius, quia in foro externo difficulter bona fides possessoris probari potest. — 210.

Quæritur 5° An sit licitum judici accipere aliqua munera à litigantibus ?

R. — Certum est non licere accipere munera magna. — Quoàd parva verò, ut esculenta et poculenta ? *Affirmant Azor*, *Caj.*, *Sylv.*, *etc.*

Verumtamen contradicunt *Salm.* — Primam sententiam nescimus reprobare, dummodò esculenta illa à Judice nec directè, nec indirectè postulentur. — 211 (*a*).

Quæritur 6° Utrùm peccet, qui munera dat Judici, aut ejus ministris ?

R. — Distingue, si det sine justâ causâ, siquidem peccat, cooperando injustæ receptioni. — Secùs, si cum causâ, nempè ad redimendam injustam vexationem; modò periculum sit probabile, quòd aliàs manifesta injustitia sibi inferretur; tunc enim hæc non est corruptio, sed cautio, ut jus suum sibi tribuatur. — Nec obstant huic Leges prohibentes; nam Leges intendunt vitare ne dantes muneribus Judices corrumpant, non autem ut justam sententiam obtineant.

Nota 1° Dans munera potest post sententiam repetere in judicio, quod dedit, et Judex certè antè sententiam illud restituere tenetur. — 212.

2° Judex secularis pecuniâ corruptus iniquam ferens sententiam, ex legibus dignitate privatur, inhabilis redditur ad ampliùs judicandum, et relegatione punitur; insuper, reputatur infamis, et tenetur restituere triplum pro pœnâ, et omnia damna parti læsæ. — Hoc, in causâ civili. Sed in causâ criminali, ubi innocentem damnasset ad mortem, capitis pœnâ mulctatur. — 213.

(*a*) Saltem in hoc, ut ait *Lugo*, non debet reprobari consuetudo, ubi reperitur legitimè præscripta. — H. 66.

Probabile est tamen judicem corruptum non teneri restituere accepta antè sententiam judicis. — 216.

Corrumpens autem judicem, ut iniquam sententiam proferat, punitur eâdem pœnâ, quâ judex, ut suprà. — Dantes autem aut recipientes pro obtinendâ gratiâ aut justitiâ apud Sedem Apostolicam, incurrunt prætereà excommunicationem ipso facto reservatam, et accipientes ad restitutionem tenentur; atquè Clerici omni Officio aut Beneficio privantur. — 213.

Quæritur 7° Ad quid teneatur judex qui sententiam injustam tulit?

R. — 1° Si dolo, vel si ut dixi superiùs, magnâ] imperitiâ id fecit, litem fecit suam, id est, damnum Partis læsæ in se transtulit, cui tenetur restituere. *Bon.*, *etc.*

2° Si alioqui dignus suo munere, per oblivionem ex humanâ fragilitate erraverit, non obligatur in conscientiâ ad restitutionem ex propriis, cùm injuriam formalem non intulerit, neque aliquid commodi ex tali sententiâ acceperit, debet tamen revocare sententiam, si potest sine gravi incommodo. *Laym.* — 214.

Quæritur 8° An sententia Judicis injusta obliget in foro conscientiæ?

R. — Sententia injusta ex naturâ rei, aut ex omissione ordinis juris simpliciter necessarii, sive feratur per falsò allegata et probata, sive ex Judicis iniquitate, nullum habet robur in foro conscientiæ; manetque Parti læsæ, tametsi non appellet jus suum, licebitque, si absque scandalo possit, recuperare bona.

Dixi, *in foro conscientiæ*: quia in foro externo, ubi non tàm veritas facti, quàm probatio juridica spectatur, sententia prolata servanda est ad evitanda scandala et incommoda, neque elapso termino, intrà quem appellare licebat, actio ei conceditur, lege sic statuente, tùm in pœnam pigritiæ, tùm ob bonum publicum, ut litium sit finis. — 215.

CAPUT IV.

De Officio Advocati.

In Advocato quatuor requiruntur, scilicet: scientia conveniens, justitia causæ, fidelitas, et pretium justum: quod si taxatum est, non licet ultrà hoc accipere: ubi non est taxatum, sufficit justum naturale.

Quæritur 1° Quales causas suscipere potest Advocatus?

R. — Advocatus non potest sub gravi peccato suscipere causam quam scit esse injustam: ex causis autem civilibus in utramque partem probabilibus et dubiis potest utramvis; quia utraque pars habet jus proferendi suas rationes in judicio. Ergò etiam advocatus patrocinandi. Dixi *civilibus*, quia in causâ criminali dubiâ non licet tueri partes Actoris.

2° In causâ criminali potest Reum etiam sontem defendere, quia Reus non tenetur ad pœnam, nisi convictus. — 220.

3° *Commune* est Advocatum posse Reum tueri cum causâ minùs probabili; sed non Actorem dicunt *Sylv.*, *etc.* — Alii tamen *communiùs* indistinctè concedunt Advocatis tueri tàm Actorem quàm Reum in causâ minùs probabili; modò moneat suum Clientem de minori probabilitate suæ causæ. Et huic sententiæ adhæreo. *Ratio*, tùm quia opinio minùs probabilis decursu temporis potest probabilior evadere; tùm quia multotiès opinio quæ Advocato minùs probabilis apparet, ipsa judici videtur probabilior.

Notant tamen 1° *Lugo*, *etc.* quòd hoc currit si probabilitas sit juris; nam, si sit facti, etiam in pari probabilitate, quia tunc omninò favendum est Reo, *communiter* dicunt non licere Advocato Actorem tueri.

Notant 2° *Salm.* quòd in causâ paris probabilitatis Juris, *commune* est inter DD. licitum esse advocare sive pro Reo, sive pro Actore. — 222.

Undè:

1° Advocatus, qui sciens vel culpabiliter ignorans patrocinatur causæ injustæ, tenetur ad compensationem omnium damnorum indè sequentium sive Parti contrariæ, sive suo Clienti.

2° Ad restitutionem tenetur ait *Trull.* quandò defendit articulum justum causæ injustæ, ut sic adversarium vexet, impediat, differat, aut pervertat.

3° Advocatus, antequàm patrocinium causæ suscipiat, tenetur examinare ejus æquitatem et probabilitatem, eamque Clienti indicare sincerè; si enim falsâ promissione, sumptibus involvat, tenetur ad restitutionem; uti et si qualitatem ac statum causæ, seu periculum ejus perdendæ indicare neglexerit, et Cliens, eo cognito, litigaturus non fuisset.

4° Si in progressu causæ iniquitatem videt, tenetur mox monere Clientem, et suadere, ut desistat; aliàs ad restitutionem damnorum obligabitur. — Neque potest vel ipse, vel Judex suadere compositionem cum damno partis; quia compositio non habet locum nisi quandò res est dubia. — 223.

5° Non licet cum Cliente convenire de pretio post inchoatam litem, sed vel antè cœptam, vel post finitam; quia, cliens postquàm sua instrumenta ostendit, cogetur quolibet pretio stare, ne prodatur. — 224.

6° Advocatus non potest exigere pretium quantùm vult, sed debet exigere moderatè et respectivè ad gravitatem et difficultatem causæ, ad scientiam et dignitatem Advocati, atque usum regionis. Si autem pretium sit taxatum à lege receptâ, et non abrogatâ, illi standum.

7° Si de pretio conveniatur, et Cliens deserat causam, Advocatus potest totum pretium petere, si per ipsum non stet quominùs litem prosequatur nisi superveniret aliqua causa justa litem deserendi. — 225.

8° Peccat Advocatus, si cùm non sit idoneus, officium Advocati exerceat, et patrocinetur, estque peccatum ex genere suo mortale.—peccat si defendat causam injustam; si ob nimias dilationes, illicitas subornationes testium, etc. notabiliter officiat parti læsæ habenti aliàs justam causam, etc.

9° Peccat si utrique parti patrocinetur; in diversis tamen causis, secluso scandalo, potest. — Peccat si in eàdem causâ in quâ est Judex, vel assessor, agat Advocatum; si tametsi defendat causam justam, producat scripturas, vel testes falsos, aut instrumenta.

10° Peccat si adducat leges falsas, vel abrogatas, vel leges bonas in falsos sensus sciens prudens detorqueat. — Si in gravamen alterius Partis, quærat dilationes, ad rem non facientes. — Si accipiat mercedem injustam. Si contractum usurarium, vel aliter iniquum suadeat, aut probet.

11° Peccat si leges et statuta, consuetudines patriæ ignoret, vel intelligere non studeat; et tenetur ad damna indè secuta.

12° Peccat si rationes et fundamenta Clientis, quem justè defendit, vel secreta causæ detegat adversario; teneturque ad restitutionem damni indè secuti.

13° Peccat si causarum expeditiones cum præjudicio Clientium differat, postponat, vel plures acceptet quàm expedire possit; et tenetur ad restitutionem, uti et omnium damnorum quæ per ejus imperitiam, malitiam vel negligentiam Cliens, aut Actor incurrit; non tamen tenetur in omnibus causis adhibere eamdem diligentiam, sed majorem, vel minorem pro causæ qualitate. — 226.

Quæritur 2° An Advocatus teneatur pauperibus patrocinari?

R. — 1° Advocatus tenetur patrocinari pauperibus in extremâ necessitate degentibus, etiam cum incommodo suo gravi, sed non gravissimo.

2° Tenetur etiam patrocinari in gravi necessitate degentibus, sed sine notabili suo incommodo. *Ratio* est lex caritatis (*a*).

3° Tenetur etiam Advocatus causas pauperum advocare in necessitatibus communibus; sufficit tamen, si ipse in hoc aliquid largiatur ex superfluis *intellige* temporis et divitiarum. — 221.

CAPUT V.

De obligatione Referentis, Secretarii, Notarii, et Procuratoris.

Referens, Secretarius, Notarius et Procurator tenentur justè, fideliterque exercere suum Officium, sive ex debito muneris tantùm, sive etiam ex juramento. Item tenentur scire ea quæ ad suum Officium spectant, debitamque diligentiam adhibere, præstando omnia necessaria, terminos justos petendo, appellando, cùm fuerit necessarium. *Bon., etc.* — Undè peccant si odio vel amore, spe vel timore abutantur officiis suis; si secreta servanda non servent; si partibus, vel earum sollicitatoribus, aliisve tradant processus, vel scripturas originales, quas non debent; accipiant stipendium majus justo, si lites iniquas suadeant, etc. — Insuper, peccant in sequentibus casibus:

I. *Referens.*

1° Si defectu studii vel per incuriam malè referat, vel aliquid substantiale prætermittat.

2° Si sit partialis, coneturque magis unius partis justitiam, quàm alterius, explicare.

3° Si sententiam alterutri parti manifestet, priusquàm evulgetur, undè possint gravia incommoda sequi. — 228.

II. *Secretarius.*

1° Si juramentum violet.

2° Si arcanum prodat.

3° Si sententiam nondùm publicatam manifestet.

4° Si processus, aut sententias non custodiat, vel partibus sine præscripto Judicis ostendat.

5° Si testimonia non fideliter transcribat, sive exagerando, vel imminuendo, sive immutando, aut invertendo. — 229.

III. *Notarius publicus.*

1° Si sine sufficienti peritiâ, v. g. clausulas communes ignorans, suscipiat Officium.

2° Si juramentum violet.

3° Si in depositione testium aliquid addat, vel detrahat non levis momenti.

4° Si ministro transcriptori, cum erroris periculo, examen committat.

5° Si protocolla et acta negligenter custodiat cum damno partium.

6° Si differat causarum expeditionem, ùt pecuniam extorqueat.

7° Si testamentum scribat hominis rationis usu destituti.

8° Si testes falsos admittat.

9° Si solemnitates necessarias ex ignorantiâ culpabili, vel malitiâ prætermittat.

10° Si testimonium aliquod necessarium, unius rogatu, et alterius damno non exhibeat; si conficiat instrumentum usurarium, vel falsum, præsertìm in damnum tertii; si faciat ut processus et causæ veniant ad alios Judices, vel referentes, etc. quàm ordo illius tribunalis postulat: quia multùm interest habere hunc vel illum Judicem.

11° Si secretum violet.

(*a*) Intelligitur semper ac habet superfluum suo statui. — H. n. 69.

12° Si parti petenti instrumenta occultet, præsertim quæ continent legata.

13° Si acta occultet, vel parti petenti transumptum processûs neget.

14° Si amisso instrumento antiquo publico, vel testamento, aliud simile confingat. — 230.

IV. *Procurator.*

1° Si litem procuret injustam.

2° Si plures causas suscipiat quàm possit expedire.

3° Si plùs mercedis accipiat quàm justum.

4° Si suadeat Reo vel Parti ut injustè veritatem neget.

5° Si suâ incuriâ, negligentiâ, aliâve culpâ, causa sit ut lis perdatur.

6° Si nomine partis juret, sine particulari ejus informatione, cum periculo pejerandi.

7° Si culpabiliter tribunali non adsit, futuri incommodi metu., etc.

8° Si Partes adducat ad concordiam iniquam.

9° Si differat causam, vel pervertat Judicem, petat terminos impertinentes, aut dilationes superfluas.

10° Si falsos testes inducat, etc. — 232.

Quæritur 1° An Procurator, si habeat Advocatum aut Tabellionem qui gratìs inserviat, possit justum pretium illi debitum sibi retinere ?

R. — *Negativè*, si Advocatus aut Tabellio serviant magìs in gratiam Clientis. — Si autem serviant in gratiam simul Procuratoris et Clientis, dicunt *Bon.*, *etc.* quòd tunc nihil etiam retinere possit; quia in dubio melior est conditio Clientis qui possidet.

Sed, addo, hoc currere in dubio; nam, si verè fiat remissio etiam intuitu Procuratoris, cur ille retinere non poterit saltem partem pretii juxtà prudentum arbitrium? Modò intellige, nisi donatio absolutè fiat Clienti, etsi in gratiam Procuratoris.

Quæritur 2° An si Procurator alium substituat Procuratorem, possit partem salarii illi tradere, et partem retinere ?

R. — *Affirmant probabiliter Salm.*, *etc.* modò illum admoneat de agendis, et insuper suscipiat ipse in se periculum causæ, si fortè ob negligentiam Substituti causa amittatur; Procurator enim tenetur etiam ex culpâ levi circà causæ defensionem : hic enim intervenit duplex contractus justus, unus cum Cliente, alter cum Substituto.

Quæritur 3° An, si Procurator ipse se offerat ad causam tuendam, possit justum pretium exigere ?

R. — Alii *negant.* — *Bassæus* verò *affirmat.* — Ego dico, quòd Procurator nisi certè sciat donasse suum laborem, semper justum pretium recipere potest. Imò, etiamsi internè donasset, nisi talis donatio ab alio fuerit acceptata, adhuc posset salarium exigere, juxtà dicta *in Tract. de Contr.*, *n.* 725.

Quæritur 4° Si quis litigans mittat Procuratorem ad Advocatum, ut iste efformet aliquam petitionem, aut consilium, sed quia res est facilis, Procurator ipse scripturam conficit, et Advocatus tantùm eam subscribit, utrùm Procurator possit indè ex pretio quod Cliens mittit ad Advocatum, partem sibi retinere ?

R. — *Affirmant Bon.*, *etc.* quia, ut dicunt, tunc nemini fit injuria; non Advocato, quia pars illa jàm ei sufficit pro suâ mercede; non parti, quæ jàm habet quod quærit.

Negant tamen *Salm.* quia Procurator ageret contrà voluntatem Clientis, qui si scivisset scripturam à solo Procuratore confectam esse, minùs pretium dedisset quàm tradidit : sed hæc ratio non aliud probat nisi quòd Procurator minorem pensionem sibi retinere debet, non autem nullam. — 233.

Quæritur 5° An lex taxam statuens Notario et aliis ministris justitiæ obliget in conscientiâ ?

R. — *Affirmant Nav.*, *etc.* — Sed *negant Lugo*, *etc.* quia cùm Notarius et alii Ministri justitiæ vivere debeant ex stipendiis proprii Officii, et tractu temporis augeantur

pretia rerum, ac expensæ, juxtà morem circà victum et vestitum, ideò non injustè ipsi aliquid exigunt suprà taxam, maximè si attendantur circumstantiæ laboris et peritiæ. Et hanc sententiam *Lugonis* dicunt *Salm.* videri hisce temporibus conformiorem æquitati. Imò addunt Tabellionem posse extraordinarium stipendium recipere si extraordinarium præstet laborem.

Cæterùm, communiter loquendo, docent DD. Notarium et alios peccare, si ultrà justum pretium, aliud etiam per modum doni à partibus accipiant, quia talia munera coactè, non spontè præstantur. Ità *Nav.*, *Salm.*, *etc.* — 231.

Nota circà stipendium Commissarii seu Executoris, quòd si Commissarius mittitur ad plures executiones faciendas, *veriùs* est non posse à singulis debitoribus integrum stipendium diarium exigere; sed solum salarium ordinarium, et aliquid ampliùs quidem si labor ob numerum executionum sit extraordinarius (*a*). — 217.

CAPUT VI.

De officio Accusatoris (b).

Quæritur 1° An aliquandò teneamur alium accusare, vel denunciare?

R. — Tenemur in sequentibus casibus : (*c*).

I. Quandò agitur de communi damno vitando, et possit crimen probari. *S. Thom.*

II. Si immineat grave damnum innocenti, et denunciatio potest fieri sine gravi incommodo.

III. Si hoc sit necessarium ad vitandum seu resarciendum damnum propriæ familiæ.

IV. Si adsit stipendium à Repub. vel à Dominis. — 236.

Quæritur 2° Quinam prohibeantur accusare?

R. — 1° Prohibentur excommunicati, infames, publici concubinarii aut usurarii, de majoribus criminibus accusati nisi priùs innocentes se demonstrent, item feminæ, impuberes. — Excipe tamen 1° si isti prosequantur causam propriam, vel suorum usquè ad sextum gradum. — 2° Si crimen sit contrà Legem Divinam aut humanam, cujus violatio cedat in damnum tertii. — 3° Si crimen sit contrà bonum commune.

Nota. Quicumque, etsi non possit accusare, potest tamen denunciare.

2° Filii non possunt accusare parentes; nec è converso : neque servi Dominos, nisi crimen sit læsæ Majestatis, vel hæresis.

3° Laici nequeunt accusare Clericos, nisi Clericus sit dilapidator bonorum Ecclesiæ, aut hæreticus, simoniacus, sacrilegus, etc.; vel nisi laicus causam suam vel suorum prosequatur. Item, nec Clerici accusare possunt Laicos, aut Religiosos, qui tantùm à Religiosis ejusdem Ordinis accusari possunt.

4° Inimicus repellitur ab accusando delinquentem.

5° Repellitur socius criminis. Excipiuntur tamen, quoàd hoc, crimina hæresis, læsæ

(*a*) Hoc currit quandò Commissario taxatum est pretium pro occupatione suâ cujusque diei; sed cùm commissiones sunt disparatæ, et assignatum est salarium speciale pro quâlibet procuratione, rectè dicit *Lugo* posse Commissarium exigere plura salaria pro qualitate executionum. — H. n. 68.

(*b*) Accusatio propriè dicta privatis non incumbit in Galliâ.

(*c*) *Notandum* aliam esse *accusationem*, aliam *denuntiationem juridicam*, aliam *denuntiationem evangelicam*, sive paternam. — Accusatio est illa quæ fit Superiori tanquàm Judici, ut Reus puniatur, cum obligatione probandi delictum, et pœnam incurrendi, nisi probetur. *Denuntiatio juridica* fit Superiori tanquàm Judici, sine tamen obligatione probandi delictum. *Denuntiatio* verò *evangelica*, sive paterna, est quæ fit Superiori utì Patri. — H. 73.

majestatis, falsificationis monetæ, sodomiæ, furti famosi, et omnia alia quæ sine socio fieri possunt.

6° Nequeunt Clerici accusare in causâ sanguinis. — Possunt tamen si agatur de resarciendâ injuriâ propriâ, vel suorum, vel suæ Ecclesiæ; dummodò præmittant expressam protestationem se non intendere ut Judex ad pœnam sanguinis procedat. *Vide Tract. de Irregularib.*, *n.* 468. — 238.

Quæritur 3° Quandonàm excusaris à denuntiatione?

R. — Non teneris, imò nec debes, etiam posito Superioris præcepto, denunciare crimen in sequentibus casibus:

I. Si delinquens emendatus est, sine periculo recidendi, et Parti læsæ est satisfactum, nec periculum imminet aliis, nec crimen est notorium; quia sine causâ proximi infamia sequeretur. — 239.

Secùs verò dicendum, ait *Sanch.* et teneris denunciare si dubium sit an frater sit plenè emendatus, vel an frater sit in probabili periculo relabendi, aut an plenè cessaverit periculum relabendi; quia tunc benè potest crimen Prælato deferri ut Patri. — 244.

II. Si crimen nosti sub secreto naturali, tanquàm consultor, advocatus, etc., nisi tamen is qui secretum commisit, innocentem, vel Remp. injustè vexaret, nec vellet desistere.

III. Si indè immineat grave periculum honoris, vitæ et rerum tuarum.

IV. Si etiam probare cogereris, nec posses. — 339.

Quæritur 4° An accusationem præcedere debeat correctio fraterna?

R. — Debet præcedere si crimen non est publicum, et speratur fructus. — Si verò crimen est publicum, aut in damnum Reipublicæ, aut aliâ viâ non potes damnum tibi resarcire, tunc nulla correctio est præmittenda. — 240.

Quæritur 5° An liceat deferre Prælato ut Patri crimen occultum, Communitati non perniciosum, secretâ correctione omissâ.

R. — Tres adsunt sententiæ. — *Prima* generatìm *affirmat.* — *Secunda* huic *omninò opposita* tenet necessariò præmittendam esse correctionem secretam.

Tertia longè communior, et longè probabilior docet benè posse denunciari crimen occultum Prælato prudenti tanquàm Patri, nullâ præmissâ correctione, si speretur sic meliùs emendatio fratris obtineri. *Ratio* patet quia finis hujus præcepti fraternæ correctionis alius non est quàm caritas ergà fratrem; si ergò creditur magìs expedire ad emendationem fratris, ut correctio fiat immediatè à Prælato, omittendus est ordo secretæ correctionis. — 243.

Quæritur 6° Quid, si dubium sit an correctio meliùs fiat per Prælatum, vel an Prælatus prudenter procedat?

R. — Dicit *Sanch.* quòd nisi crimen vertat in damnum commune, vel alterius privati, præmitti debet secreta correctio.

Sed *advertendum* hìc 1° quòd in dubio, nisi constet de imprudentiâ, in Religionibus benè institutis, Prælati præsumuntur prudentes.

2° Quòd in talibus Ordinibus crimina occulta fratrum, si nondùm emendata sint, vel relapsus timeatur, frequentiùs sine secretâ monitione deferri possunt ad Prælatum tanquàm Patrem; tùm, quia prælati sunt viri pii et prudentes, qui admonitione magìs prodesse possunt; tùm, quia ipsis magìs idonei sunt ad crimen emandandum, et ad occasiones relapsûs amovendas.

3° Quòd maximum inconveniens facilè eveniret, si Prælatis crimina denunciari non possent antè secretam monitionem. Quarè rectè concludit *Laym.* rarum esse in Congregatione Religiosorum, ut subditi sint æquè idonei, quàm Prælati ad corripiendum.

Quæritur 7° An liceat renunciare juri fraternæ correctionis, ità ut possit deferri crimen ad Superiorem, nullâ præmissâ correctione?

R. — *Prima communior sententia affirmat* et hanc docent *Sanch.*, *Tournely.*, *Suar.*, *etc.* — *Secunda absolutè negat;* et hanc tenent *Lopez*, *etc.*

Prima omninò ut vera tenenda mihi videtur; *Ratio* quæ mihi sufficit, est, quia in Societate JESU adest Constitutio hujusmodi renunciationis, et ipsa fuit approbata à *Paulo III* et *Julio III*, qui approbarunt et confirmarunt Institutum et omnes constitutiones præfatæ Societatis, et præcipuè eas quæ contradictiones patiebantur; imò *Gregorius XIII* in Bullâ *Ascendente Domino*, addidit excommunicationem contrà tales Constitutiones impugnantes. — 245.

Quæritur 8° Utrùm, si crimen sit occultum, nec laboret infamiâ, et fraternaliter denunciatus non corrigatur, possit Prælatus cogere Denunciatores ut faciant Denunciationem judicialem, et indè juxtà illam Reum pœnis juris punire?

R. — *Affirmat prima sententia*, quotiescumquè crimen saltem per duos testes posset probari.

Probabiliùs tamen *contradicit omninò secunda sententia*, semper ac ex crimine nullum immineat damnum communitati aut particularibus. *Ratio*, quia tunc delinquens adhuc possidet famam; nec punitio est necessaria ob bonum commune, quandò crimen non est publicum. — 247.

Quæritur 9° Utrùm, si per publicum edictum, seu monitorium præcipiatur omnibus aliqua delicta denunciare, teneamur denunciare?

R. — Quandò crimina sunt notoria, procùl dubio quilibet ea denunciare tenetur; secùs verò si sint occulta, etiamsi probari possint per duos testes; nisi crimina vergant in damnum communitatis, aut tertii; cum hâc tamen differentiâ quòd in criminibus in damnum tertii, tenemur fraternam monitionem præmittere, et correctione obtentâ, denunciatio judicialis est omittenda; si autem Reus non corrigatur, tunc judicialiter tenemur eum denunciare, dummodò possimus sine gravi nostro incommodo.

In criminalibus autem in damnum commune, nullâ prævià monitione, et etiam cum gravi nostro damno, Denunciationem judicialem proferre tenemur. Quamvìs etiam in his *S. Thom.* sic doceat : « Nisi fortè aliquis firmiter existimaret quòd statim per secre» tam monitionem possit hujusmodi mala impedire. » Sed hoc rarò accidit. Hæc *ferè communiter* à DD. docentur.

Nota 1° Qui delictum sub secreto sigilli noverit, ut remedium aut consilium delinquenti præberet, numquàm tenetur illud denunciare, quia jus positivum non potest juri naturæ derogare. *S. Thom.*, *Sanch.*, *etc.*

2° Si quis rem aliquam accepit in compensationem sui certi crediti, non tenetur manifestare, quia edictum imponens denunciationem intelligit loqui tantùm de rebus injustè acceptis. *Sanch.*, *Salm.*, *etc.* Idem dicunt *Sanch*, *etc.*, de debitore rei furtivæ, qui ob inopiam à restitutione excusatur.

3° Nemo, ut suprà dictum est, tenetur denunciare cum gravi suo incommodo, nisi crimen redundet in damnum commune Reipublicæ, aut Religionis. — 248.

Quæritur 10° An sit obligatio denunciandi hæreticos cum periculo gravis damni?

R. — Distinguendum : si denunciandi sunt tantùm suspecti de hæresi, ut sunt Confessarii sollicitantes, etc., *commune* est non esse tunc obligationem; nisi, dicunt *Salm.* adesset damnum commune, nempè, si Sacerdos magnæ auctoritatis frequenter pœnitentes sollicitaret, etc.

Si verò denunciandi sint hæretici formales, etiam excusare periculum gravis damni, nisi illi dogmatisent, tenent *Mazz.*, *Less.*, *etc.* — Sed *veriùs* oppositum est tenendum cùm *Suar.*, *etc.* *Ratio*, quia hæresis formalis de se serpit ut cancer, et ideò semper in damnum commune vergit. — 249.

Quæritur 11° An teneamur denunciare conjunctos, quos hæreticos formales noverimus?

R. — Fratres sine ullo dubio tenemur denunciare. Filios verò à denunciandis Paren-

tibus excusant *Abul*, *etc.* — Sicut *Bon.*, *etc.*, excusant etiam uxores à denunciando viros suos.

Sed dicendum omnes ad denunciandum teneri, ex eâdem ratione, ut suprà; quia hæresis est pestis ità noxia, quòd difficile habet remedium, et facilè in damnum vergit commune. *Ronc.*, *Az.*, *Salm.*, *etc.* — Hoc tamen dicitur quoàd hæreticos formales.

Si verò denunciandi sint tantùm suspecti de hæresi, *Salm.* pariter obligant etiam filios ad Parentes denunciandos; sed nimis rigorosè, *satis* enim *probabiliter* tunc à denunciatione exusantur non solùm filii, sed etiam conjuncti usquè ad quartum gradum. *Ratio*, quia denunciare conjunctum idem est ac grave incommodum subire; quod rationabiliter excusat, quandò periculum abest damni communis, ut diximus mox, *n.* 249. — 250.

CAPUT VII.

De Testibus (a).

A testando rejeciuntur sequentes :

1° Servi.

2° Mulieres. Intellige tamen hoc de jure Canonico, non verò de jure Civili, tàm in causis civilibus quàm criminalibus. Verùm ad Reum damnandum nec plures etiam mulieres sufficiunt.

3° Minores viginti annis in criminalibus; in civilibus autem impuberes; isti tamen, etsi ad probandum non sufficiant, nisi in crimine læsæ Majestatis, fundant tamen indicium etiam ad torturam.

4° Inimici.

5° Sanguine juncti usquè ad quartum gradum, nisi sit crimen hæresis.

6° Domestici, exceptis quibusdam casibus apud *Less.*

7° Infames, sive jure, idest, sententiâ, sive de facto.

8° Perjuri.

9° Socii criminis; excipe, si crimen sit hæresis, vel maleficii, vel tale quòd non possit sine socio patrari.

10° Personæ inopes, et viles, nisi sint probatæ vitæ.

11° Deliri et semifatui, ex quibus tamen ii qui solo jure positivo ad testandum sunt inhabiles, possunt admitti in criminibus exceptis. — 256.

Quæritur 1° Quot testes requirantur ad probandum?

R. — Requiruntur et sufficiunt duo testes in causâ tàm civili quàm criminali, ex *Deuteron.* 17. 6. *In ore duorum, vel trium testium peribit, qui interficietur.* Et ex *Joann.* 8, *duorum hominum testimonium verum est. Ratio*, quia, ad humanas actiones probandas sufficit certitudo moralis et probabilis. Ità *S. Thom.*, *Less.*, *etc.* — 259.

Quæritur 2° Quid prætereà requiritur ut testes plenè probent?

R. — Requiruntur sequentes conditiones:

I. Ut sint contestes, ità ut conveniant non solùm in substantiâ actûs, sed etiam in principalibus circumstantiis, id est personâ, loco, tempore, modo; nisi circumstantiæ sint parvi momenti, putà si unus dicat casum contigisse horâ tertiâ, alius quartâ, etc. Ità *S. Thom.*

II. Ut testes deponant cum juramento, aliàs non probant.

III. Ut testes per se immediatè rem perceperint externè eo sensu, quo res percipitur, putà, ut ipsi viderint occidentem, audierint blasphemantem.

(a) Conditiones quas requirit jus novum in testibus, non sunt eædem quæ apud Auctorem. Vide Codices vulgò dictos : *de procédure civile et d'instruction criminelle.*

Nota. Quandò adsunt plures contestes pro Reo, et plures contrà, standum est pro Reo, etiamsi testes contrarii sint majores dignitate. — 260.

Quæritur 3° An teneatur quis testari?

R. — Non tenetur quis testari nisi vel ex charitate, cùm ità necessarium est ad avertendum grande malum proximi aut Reip.; vel ex præcepto, cùm Judex seu Superior habens potestatem ità legitimè præcipit. — 264.

Dico *legitimè*; nam Judici non legitimè interroganti testis non tenetur fateri veritatem; tunc enim poterit licitè respondere, etiam cum juramento, crimen nescire, ità ut teneatur illud ei manifestare. — 265.

Quæritur 4° Quandò Judex legitimè interrogat?

R. — Quandò adest semiplena probatio, putà, unus testis de visu, vel auditu proprio; vel si adest notorietas, aut infamia criminis, vel indicia evidentia, vel si accusator se offerat ad delictum pluribus testibus probandum; aliàs, etiamsi plures testes adsint de aliquo crimine, nemo eorum teneretur crimen revelare. — Omnia hæc enim æquivalent semiplenæ probationi; quà interveniente, delictum non dicitur ampliùs secretum. Ideò, Judex tunc habet jus ut testis veritatem manifestet. Ità *communiter Less.*, *etc.*

Salm. advertunt quòd ut testis teneatur tunc respondere, requiritur ut infamia vel semiplena probatio vel indicia, ut suprà, sint jàm probata, et à Judice testi manifestentur; nisi constet Judicem esse probum, et asserit se legitimè interrogare — 266.

Quæritur 5° An, quandò non adest semiplena probatio sive infamia, vel evidentia indicia criminis, si Accusator unicum testem tantùm afferat, teneatur hic testis veritatem manifestare?

R. — *Affirmant Salm.*, *etc.* — Sed *probabiliùs negant Ronc.*, *Less.*, *etc.* — 267.

Quæritur 6° Quandonàm quis excusatur à testimonio præstando?

R. — Non tenetur in sequentibus casibus, licèt legitimè et juridicè interrogatus.

I. Si sciat rem ex Confessione.

II. Si accepit sub secreto naturali, etiam sub secreto tantùm commisso; quia præceptum naturale præferendum est præcepto Judicis; vide dicta n. 49. Intellige tamen, nisi immineat damnum commune, vel nisi aliundè sciat, tunc tenetur ad manifestandum.

III. Si ex testimonio sibi vel suis immineat notabile damnum: nisi tamen damnum publicum, vel privatum alienum prævaleat. Undè *communiter* non tenetur testari contrà consanguineum.

IV. Si à viris non sat fide dignis accepit; tunc enim potest se habere, ac si nihil sciret. — Imò *Sanch.* et alii dicunt testes de auditu alieno non teneri ad manifestandum, quandò Judex nihil aliud ab eis exigit, nisi ut dicant id quod sciunt.

V. Si factum intellexit per injuriam, v. g. aperiendo litteras, cogendo alium ad revelationem.

VI. Si alter probabiliter in facto non peccaverit, vel propter ignorantiam, vel quia rem aliquam accepit in occultam compensationem debiti; ex quo, tanquàm de fure inquiratur. *Ratio* est, quia mens Judicis est inquirere de delicto. — 268.

Quæritur 7° Ad quid tenetur, qui sciens, falsum testatus, alteri damnum intulit?

R. — Tenetur ad impeditionem vel reparationem omnium damnorum quæ causantur. Item tenetur revocare cum pari suo damno, et periculo etiam vitæ, si Reus de eà periclitetur, et putetur revocando aliquid effecturus. — 269.

Quæritur 8° Quandonàm testis infideliter se gerit?

R. — Infideliter se gerit in sequentibus casibus;

I. Quandò affirmat quod ignorat.

II. Quandò veritatem, quam debebat celare, aperit.

III. Quandò se occultat ne rogetur casu quo tenetur testari.
IV. Quandò Judici justè interroganti non obedit.
V. Quandò pretium pro dicendâ veritate accepit.

Quœritur 9° An peccet contrà justitiam et teneatur ad restitutionem testis qui se abscondit ne citetur à Judice?

R. — *Affirmant Sotus*, *etc.* — Sed *communissimè*, et *veriùs negant Lugo.*, *Less.*, *etc. Ratio*, quia licèt possit ille graviter peccare contrà proximi charitatem, non tamen peccat contrà justitiam, cùm nemo teneatur præcepto Superioris parere, antequàm ei imponatur.

Quœritur 10° An teneatur ad restitutionem testis qui fugit post citationem?

R. — *Affirmant Sotus*, *Sanch.*, *etc.* — *Negant* verò *communiùs* et *probabiliùs Lugo*, *Mol.*, *etc. Ratio*, quia citatio illa non imponit obligationem justitiæ, sed tantùm obedientiæ.

Quœritur 11° An teneatur ad restitutionem damni testis qui legitimè interrogatus à Judice veritatem occultat?

R. — Certum est teneri si ipse positivè falsum deponat circà factum, putà si dicat se domum Petri scire esse Pauli. — Idem dicendum putat *Holz* de teste qui fuerit præsens in donatione mutui, et posteà interrogatus id negat, quia jàm iste infert injuriam alteri damnosam.

Si autem testis veritatem celat, negativè se habens circà factum, nempè, si respondeat illud nescire, cùm reverà sciat, affirmant *Salm.* etiam teneri ad restitutionem.

Sed contradicunt *Mol.*, *Lugo*, *etc.*, ac meritò *probabile* putat *Less.*; *Ratio*, quia testis non tenetur veritatem deponere nisi aut ex præcepto Judicis, aut ratione juramenti præstiti: undè, tacendo veritatem, non peccat contrà justitiam, sed tantùm contrà obedientiam, vel etiam contrà Religionem. — Hinc ait *Ciera* talem testem retinentem veritatem nec incurrere casum reservatum in jurantes falsum cum damno tertii, quia reservatio intelligitur lata in eum qui jurat cum mendacio positivo, non autem negativo.

Dicit *Bon.* quòd si testis juravit se dicturum veritatem, tenetur tunc ex justitiâ illam dicere, quia ex juramento promissorio oritur obligatio justitiæ; sed *probabiliùs* contradicit *Less.* quia testis jurando se dicturum veritatem, non intendit se obligare ex justitiâ, sed tantùm ex virtute Religionis ad illam manifestandam. — 270.

CAPUT VIII.

De Reo.

Reus, si non interrogetur legitimè, non tenetur fateri suum crimen, sed potest Judicem eludere, vel ambiguis verbis, vel etiam negando, cum aliquâ restrictione et in bono sensu, ut mendacium absit. *Ratio* est, quia tunc Judex non habet jus interrogandi, aut obligationem imponendi Reo. *Less.*, *Bon.*, *Caj.*, *etc.* — 272.

Undè:

1° Reus non tenetur fateri crimen suum 1° Si Judex non sit legitimus. — 2° Si à seipso litis processum inchoet sine præviâ accusatione, saltem virtuali. — 3° Si non præcessit semiplena probatio, nec infamia, nec manifesta criminis indicia extant. *Ratio* est, quia in his Judex non interrogat legitimè. *Azor*, *Laym.*, *etc.*

2° Nec tenetur si dubitat an Judex legitimè interroget; quia non tenetur parere cum gravi suo damno, nisi constet Superiorem posse præcipere. *Less.*, *Laym.*, *Sanch.*, *etc. Ratio*, quia Reus possidet suam vitam et famam; undè in dubio habet jus eam servandi, usquedùm constet de legitimâ interrogatione.

3° Judex tenetur Reo manifestare statum causæ, et quæ sint indicia, quomodò probetur delictum, etc. ut Reo constet an legitimè interrogetur, quia non tenebitur respondere alioqui, et se ipsum honore, aliisve bonis quæ bonâ fide possidet, spoliare. *Caj.*, *Nav.*, *Less.*, *etc.*

4° Si Reum juridicè quidem interroget Judex, sed non nisi ex falsâ præsumptione delicti, potest Reus (idem est de teste) licèt sciat semiplenè probatum esse, id negare, quia si Judex veritatem sciret, non posset interrogare. *S. Thom.*, *Sot.*, *etc.*

Idem dicendum, si quis occidit ob justam suî defensionem; tunc Judici interroganti potest respondere non occidisse, hoc est, cum culpâ. — 273.

Quæritur 1° An teneatur Reus fateri crimen Judici legitimè interroganti, cum timore magnæ pœnæ?

R. — *Affirmat prima sententia.* — *Secunda* tamen *sententia*, quam *satis probabilem* etiam intrinsecè puto, quamvìs primam censeam *probabiliorem*, *negat* teneri Reum crimen suum revelare casu quo damnandus foret ad mortem, aut ad triremes, ad carcerem perpetuum, vel ad amissionem omnium bonorum, vel totius famæ, et honoris. *Ratio*, quia videtur non adesse hanc duram legem, tanquàm humano modo impossibilem, ut quis teneatur quasì ipsemet se condemnare ad gravissimam pœnam, crimen suum confitendo, nisi commune damnum immineat ex reticentiâ confessionis delicti.

Casu verò quo tale damnum non timetur, cùm lex obligans ad crimen fatendum *probabiliter* non extet, *probabiliter* Judex non habet jus veritatem in tali casu exigendi, nec Reus obligationem eam manifestandi; et ideò Reus amphibologiis crimen celando, contrà justitiam non peccat.

Omnes autem conveniunt, ut par est, ad dicendum, quòd si Reus sit in bonâ fide, et censeatur quòd difficilè inducetur ad fatendum crimen interrogatus à Judice, Confessarius in suâ bonâ fide eum relinquere debet. *Sanch.*, *Salm.* — Undè, non semper opus est ut Confessarius Reum urgeat ad crimen fatendum. — Post sententiam verò latam, Reus non tenetur confiteri crimen quod antè negavit, quia, finito judicio, finitur obligatio Rei. *Laym.*, *etc.* — 274.

Quæritur 2° An Reus ad evitanda gravia tormenta peccet graviter confitendo falsum crimen?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* verò *sententia probabilior affirmat*: *Ratio*, quia nemo potest positivè cooperari suæ injustæ morti, quod est intrinsecè malum. Undè, si per retractationem mors possit impediri, tenetur se retractare, ut tenet *probabiliùs Mol.* (*a*) — 275.

Quæritur 3° An Reus ad suî defensionem, possit revelare crimina occulta testium, vel accusatoris?

R. — 1° Illicitum semper est et gravis culpa falsum crimen testi vel accusatori opponere ad suam causam tuendam. Ità *communiter S. Thom.*, *Sanch.*, *etc.*; et sic agens tenetur ad retractationem.

2° Licitum est Reo opponere crimen verum sed occultum testis vel accusatoris; dummodò hoc sit absolutè necessarium ad suæ innocentiæ defensionem; item, dummodò aliàs Reus non leve, sed grave damnum sit passurus, licèt majus damnum eveniat accusatori vel testi. *Sanch.*

Quæritur 4° Sed quid, si reus commisit crimen, sed occultè, ità ut nullo modo probari possit, utrùm tunc possit dicere accusatorem mentitum fuisse, vel possit apponere crimen illius occultum?

(*a*) Sed hic (Mol.) pariter dicit quòd si Reus sit in bonâ fide, non debet Confessarius eum obligare ut se retractet cum periculo quòd ille ut vitet tormenta, peccet formaliter, denuò delictum quod non patravit, sibi imponendo. — H. n. 84.

R. — *Affirmat Corella*; quia accusans Reum de crimine omninò occulto, censetur in jure, ac si de crimine falso accusaret, et calumniam afferret.

Et ob eamdem rationem dicunt *Sanch., etc.* casu quo crimen Rei est occultum et nequit plenè probari, posse eum revelare delictum occultum testis ad suì defensionem, etiamsi, ait *Lugo,* testis sit coactus ad deponendum; juxtà enim *communem* DD. sententiam traditam à *D. Thom.*, nemo tenetur cum suo gravi damno famam proximi servare. — 277.

Quæritur 5° An Reus teneatur revelare complices?

R. — Si omninò occulti sunt, nec aliis indiciis aut testimoniis convinci possint, non potest nec tenetur: si tamen vi tormentorum coactus prodat, ordinariè non peccabit. *Less.*, *Laym.*

2° Si crimen sit exceptum, tenetur etiam non rogatus: ideòque si nolit, secundùm *Nav.* non erit absolvendus. — 278.

Quæritur 6° Quid liceat Reo circà fugam pœnæ?

R. — 1° Si Reus est damnatus injustè non solùm secundùm rei veritatem, sed etiam secundùm allegata et probata, non potest vim vi repellere, occidendo, vulnerando, etc. *Ratio*, quia cùm facilè Rei sibi persuadere possint injustè esse damnatos, si eis occidere permitteretur, quàm plurimè homicidia cum communi damno acciderent; ideò justè damnata est ab *Alexandro VII* prop. 18, quæ dicebat: « Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, à quo iniqua certè » imminet sententia, si alià vià non potest innocens damnum evitare. » — Potest tamen tunc non solùm fugere, sed positivè resistere, v. g. satellites pellendo, vel etiam armis torrendo ut è manibus eorum se eripiat. *S. Thom.*, *Ronc.*, *etc.* Modò ex hoc non oriatur publicum scandalum et perturbatio.

2° E conversò, si sententia est omninò justa, quia verè crimen Reus patravit, et satis fuit probatum; tunc, non licet ei positivè resistere, ut docet *S. Thom.* et alii *communiter*. *Ratio,* quia sententia, cùm sit justa, Reum ad obediendum obligat. — 279.

Quæritur 7° An Reus qui verè deliquit, possit è carcere fugere?

R. — *Affirmatur* 1° si Reus nondùm ad pœnam sit sententià damnatus: quia nemo antè sententiam tenetur solvere pœnam. *Salm.*, *Suar.*, *etc.*

Affirmatur 2° si quis sit damnatus ad mortem, aut ad aliam gravem pœnam, ut infrà, modò illi carcer non sit assignatus ad pœnam, sed ad custodiam, ut docent *S. Thom.*, *etc.*

Idem autem quod de pœnâ mortis, dicunt de pœnâ mutilationis, et flagellorum *Salm.*, *etc.* — Et idem de pœnâ triremium dicunt *Lugo*, *etc.*

Si verò carcer sit jàm assignatus ad pœnam per sententiam, etiam perpetuò, tunc *negandum* Reo licere è carcere fugere, quia in executione sententiæ justæ tenetur utique Reus obedire. Ità *Nav.*, *Sylv.*, *Caj.*, *etc.*

Excipiunt tamen aliqui, si in carcere non dentur ei necessaria ad sustentationem; vel si carcer esset nimìs tristis, quia videtur suprà vires humanas aliquem obligari ad se non liberandum, cùm possit sine vi et resistentià à pœnâ valdè durâ. *Bon.*, *etc.*

Eâdem ratione *probabiliter* à *Lugo* excusantur damnati ad triremes, si fugiant è carcere, et etiam ab ipsis triremibus.

Item *probabiliter Salm.*, excusant debitorem damnatum ad carcerem donec solvat, si fugiat, sperans facturum solutionem, quam in carcere exequi non posset. — 280.

Quæritur 8° An reus justè damnatus ad mortem teneatur fugere è carcere, si possit?

R. — *Prima sententia affirmat: Ratio*, quia aliàs videtur esse suì ipsius homicida.

Sed *longè veriorem* et tenendam puto *secundam sententiam*, quæ docet tàm detentum in carcere pro crimine capitali, quàm justè damnatum ad mortem fugere non

teneri. Ità *Sylv.*, *Sot.*, *Sa*, *etc. Ratio*, quia quamvìs Reus non possit facere actum immediatè tendentem ad mortem, licèt tamen ei facere actum mediatum, ut in carcere manere; maximè, si justum finem habeat, ut crimini satisfaciat, etc.

Quæritur 9° Quid dicendum si sententia fuit tantùm materialiter justa, nempè tantùm justa secundùm allegata et probata, sed non secundùm veritatem, quia reverà damnatus esset innocens; an tunc ipse posset ad pœnam vitandam, non solùm fugere è carcere, sed etiam positivè resistere?

R. — *Negat Bus.* — Attamen *Ronc.* et *Lugo* sat *probabiliter* dicunt quòd in hoc casu benè posset Reus positivè se defendere; quia præsumptio debet cedere veritati, et ipsa innocentia tunc ad defensionem jus præbet; modò ex eà non oriatur publicum scandalum, et perturbatio, ut suprà cum *S. Thom.*

Nota 1° Regulariter Reo licet fugere, etiamsi custos carceris grave damnum indè passurus sit, saltem nisi juraverit se mansurum; quia utitur jure suo, et nulli facit injuriam; nisi tamen caritas aliud suadeat ob damnum custodis præponderans.

2° Multò magìs licet fugere, ne capiatur; vel etiam à ministro apprehendente se excutere; non tamen illi vim inferre, vulnerando, percutiendo, etc. — 281.

3° Licet etiam, saltem in foro conscientiæ, vincula et carceres effringere, quia cùm finis est licitus, etiam media sunt licita. Sic *probabiliùs* sentiunt *Caj.*, *Sot.*, *Val.*, *etc.*

Quæritur 10° An Reus teneatur reficere damnum illatum in carcere, ferra vel parietes frangendo, etc.?

R. — *Affirmant Less.*, *Caj.*, *Salm.* — Sed *probabile est oppositum;* quia illud damnum evenit per accidens.

Quæritur 11° An liceat Reo carceris custodem pecuniis corrumpere?

R. — *Negativè*; nam actio custodis, si ostium Reo aperiat ad fugiendum, certè est intrinsecè mala, cùm peccet contrà Officium suum. — 282.

Quæritur 12° An liceat illis qui non sunt ministri justitiæ, juvare Reum ut fugiat?

R. — Licet illis non solùm juvare Reum consilio ut fugiat, sed etiam suppeditatis instrumentis, v. g. funibus, limâ, etc.; nisi, ut rectè limitat *Ronc.* fuga Rei esset perniciosa Reipublicæ. — Non tamen licet juvare in effractione carceris, ut habet *communis*; ne alioqui omnis securitas carceris pereat. — 283.

Quæritur 13° An damnatus ut fame pereat, teneatur cibum sumere, si ei offeratur?

R. — Certum est quòd potest sumere; sed *probabiliùs* est quòd non teneatur; quia licitum est Reo ex recto motivo justitiæ, vitam negativè non conservare.

Quæritur 14 An liceat aliis cibos Reo subsministrare?

R. — Hoc licere omnibus *ex communi* DD. sententiâ, præterquàm ministris; sed nemo ad id tenetur. *S. Thom.* — 284.

Quæritur 15° An Reo liceat appellare?

R. — Si sciat sententiam esse justam, et justè processum esse, non licet. Imò, injustè appellans tenetur de damno. — Si verò putet sententiam iniquam esse, aut injustè processum esse, potest appellare.

In dubio autem de justitiâ sententiæ latæ, Reus potest appellare ad Judicem Supremum si agatur de causâ criminali et capitali; et hoc, etiamsi jus Rei sit minùs probabile. — Secùs autem dicendum in causâ civili, quandò certè jus contrà Reum minùs probabile est. — 285.

Quæritur 15° Quomodò Confessario agendum cum Reo?

R. — Observanda sunt sequentia:

1° Instruat eum, quòd quæ secùm in foro conscientiæ agit, cum Judicibus non communicentur, ideòque sive sit nocens, sive innocens, id ei nec prodesse, nec

obesse possit; quia aliàs multi conantur se falsò probare innocentes. Undè prudens est ut ad confessionem sacramentalem Reum non admittat, nisi postquàm in foro profano res sunt liquidæ; vix enim adigi poterit, ut omnia fateatur ob timorem ne vel deferatur, vel cogatur eadem fateri Judici; antè tamen de contritione agendum est.

2° Ne cogat importunis modis Reos ut se tales fateantur; tùm quia verè quidam Rei non sunt, et victi illâ importunitate, ne moriantur incommunicati, vel à Confessario in extremis deserantur, confitentur sacrilegè; tùm, quia frustrà est confessio, nisi fiat ex contritione, et verâ ad Deum conversione; de hâc ergò laboret, et sequetur bona confessio, non autem contrà.

3° Caveat ne coràm Reo censuret modum procedendi judicialem : proindèque communiter non admittat querelas de injuriâ factâ, cùm non sit Confessarii ea judicare, sed ad pœnitentiam disponere.

4° Etsi quidam Auctores permittant judici uti dolis bonis ad crimen eliciendum, non tamen id licet Confessario ne ministerium ejus infametur.

5° Expedit habere cognita indicia, et probationes deprehensas in judicio, ipsumque modum processùs, ut et prudentiùs possit in suo foro agere, et judicem, sicubì opus, prudenter admonere. — 286.

6° In confessione examinet an consortes criminis prodiderit, supposito quòd teneatur; si falsò alios infamaverit; quia tenetur se retractare. — 287.

7° Sæpè non expedit post supplicium judici significare Reum in extremis denuntiationes revocasse, tùm quia Judices id parvì faciunt; tùm quia frangit sigillum Sacramentale, si non petitâ licentiâ, innocentiam denuntiati evulget, cùm eo ipso revelet peccatum denuntiantis. Quarè, si aliquandò Judicem monere expediat, rogandus est Reus, ut id extrà confessionem et coràm testibus dicat, eo fine ut Judex moneatur. — 288.

8° Si alicujus innocentiam ex confessione colligeret, id Judici aperire, ac pro Reo intercedere periculosum est; quia post publicatam Rei confessionem, ei non credetur : tùm quia, si plures audiat, hoc ipso aliorum nocentiam de illis tacendo videtur confirmare, cum fractione sigilli; tùm quia si Rei cognoscant eum pro innocentibus intercedere, occasionem arripient ei callidè sua facinora celandi. — 289.

9° Etsi pro Reis etiam justè damnatis, intercedere aliquandò possit, maximè apud Magistratum supremum, juxtà Scripturam, *Prov.* 24 : *Erue eos*; valdè tamen prudenter, et moderatè id faciendum, quia relaxatio potest esse illicita, judexque fieri Reus malorum omnium, quæ ex liberatione sequuntur; uti et Confessarius si ea prævideritt. — 290.

CAPUT IX.

De Obligatione Medicorum, Pharmacopœorum et Chirurgorum.

Tenentur ii in primis, quandò tale Officium petunt, vel suscipiunt, sub gravi obligatione sufficientem habere scientiam, sive peritiam. *Nav.*, *Anton.*, *etc.* — Deindè in curandis infirmis debent servare sequentes regulas:

I. Ordinariè tenentur sequi opiniones Medicorum securas et tutas.

II. Quandò certum aliquod est pharmacum, quod nimirùm certò infirmis profuturum est, tenentur illud adhibere, omisso eo de quo dubitatur.

III. Si non sint certa pharmaca, debent adhibere probabiliora.

IV. Quando nulla est spes de salute infirmi, nec adest remedium nisi dubium, de

quo scilicet dubitatur nùm profuturum, an nociturum sit, possunt illud adhibere. hoc *est probabile* juxtà dicta in *Tract. de Consc.*, n. 46.

Undè :

I. Medicus peccat in sequentibus casibus:

1° Si absque sufficienti peritià gravem morbum curare tentet.

2° Si occurenti gravi, et insolito morbo, speciali studio operam non impendat.

3° Si det pharmacum infirmo quod *probabiliùs* creditur nociturum, quàm profuturum.

4° Si medicamenta inexplorata explorandi gratià adhibeat, præsertìm quandò de iis non est opinio probabilis, et habet medicamenta *probabiliter* utilia.

5° Si non benè perspectà morbi naturà, temerè adhibeat remedia dubia, vel periculosa, præsertìm cum discrimine vitæ, vel gravis læsionis.

6° Si, agnito ægroti periculo, opportunè non adsit, aut necessariam curationem negligat, aut medicos alios adhiberi non permittat.

7° Si aliquid suadeat Dei honori, vel præcepto contrarium, v. g. pollutionem, etc.

8° Si facilè et sine necessitate à jejunio absolvat, carnium esum permittat.

9° Si ægrotantem pauperem in periculo constitutum contemnat. Rectè hinc dicit *Croix*, peccare Medicum qui omittit medicinas gratis præscribere pauperibus in gravi periculo constitutis.

II. Pharmacopola peccat ut infrà:

1° Si rudis et ignarus munus exerceat.

2° Si sine arte, vel diligentià medicamenta conficiat.

3° Si melle in potionibus pro saccharo utatur.

4° Si unum medicamentum pro alio, nisi tamen esset æquè bonum, et non minoris pretii, contrà medici præscriptum, cùm gravis damni periculo porrigat. Vide *Tract. de Contract.*, *n.* 821.

5° Si medicamenta ad non pariendum, vel ad fœtum expellendum vendat.

6° Si pharmaca vendat inutilia, etc. — 291.

CAPUT X.

De Obligationibus Mercatorum, Opificum, et cæterorum sæcularium.

Eæ obligationes patent ex dictis in *Tractatibus* superiùs enucleatis, et præsertìm in *Tract. de septimo Præcepto*, et *de Justitià et Restitutione.* — 292.

TRACTATUS XVIII.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

De Naturâ Sacramenti novæ legis. — De Ministro Sacramentorum. — De suscipiente Sacramentum. — De Sacramentalibus.

CAPUT I.

De Naturâ Sacramenti novæ legis.

Sacramentum novæ legis est *signum sensibile, sacrum, permanens, interioris gratiæ, institutum à Christo ad nostram sanctificationem.* — 2.

Quæritur 1° Quot sunt Sacramenta novæ legis?

R. — De fide est septem esse Sacramenta, et omnia à Christo instituta, ut definivit Concilium tridentinum. Et horum alia dicuntur :

1° Sacramenta *mortuorum*, ut Baptismus, et Pœnitentia, quæ causant primam gratiam, et ideò etiam à peccatore suscipi possunt. Alia *vivorum*, ut sunt Eucharistia et alia reliqua.

2° Alia dicuntur Sacramenta *transeuntia*, alia *characteristica* seu characterem imprimentia, ut Baptismus, Confirmatio et Ordo; character enim est signum spirituale, per quod distinguitur ab aliis.

3° Alia Sacramenta sunt necessaria necessitate *medii* ad salutem, saltem in voto implicito, ut Baptismus et Pœnitentia; alia verò tantùm necessitate *præcepti*.

4° Alia dicuntur *formata*, scilicet quandò in suscipiente obtinent effectum suum; *informia* autem quandò sunt quidem valida, sed sine suo effectu; nempè si quis suscipit Baptismum sine dolore de actualibus mortalibus, recedente obice gratiæ, Sacramentum statim gratiam causat.

Hoc certum est de Baptismo; *Ratio*, quia Baptismus est medium necessarium ad delendum peccatum originale; sed cùm non possit ampliùs recipi neque actualiter, neque in voto, quia votum tendit ad id quod potest recipi, ergò necesse est ut, ablato obice, reviviscat.

Id *probabiliter* extendunt *Tournely* etc. ad Sacramenta Confirmationis et Ordinis, quæ iterari nequeunt; et ideò suscipientes aliàs carerent gratiâ Sacramentali tàm necessariâ confirmatis ad fidem profitendum, et ordinatis ad sua munia dignè exercenda.

Idem *probabiliter* extendit *Tourn.* ad Matrimonium et ad Extremam-Unctionem cum *S. Thomâ*, et *S. Bonav.* — Et idem dicunt *Suar., etc.* de Pœnitentiâ (*a*); negant verò de Eucharistiâ.

Nota. 1° Sacramenta, ultrà gratiam sanctificantem animam, conferunt etiam gratiam sacramentalem, scilicet auxilia ad obtinendum finem, ad quem quodlibet Sacramentum fuit institutum. *S. Thom.*

2° Sacramenta operantur *ex opere operato*, vi operis externi eliciti, idest, virtute conjunctionis formæ cum materiâ, et applicationis utriusque ad suscipientem, ex Dei institutione; quarè, actus *ex opere operantis*, sive suscipientis Sacramentum, licèt causent augmentum gratiæ, si homo est in gratiâ, non tamen causant gratiam, quæ à Sacramento confertur; ideò, hi actus requiruntur tantùm ut dispositiones ad effectum Sacramenti recipiendum. — 6.

Quæritur 1° An Sacramenta causant gratiam instrumentaliter physicè, vel moraliter?

R. — *Tournely* etc. tenent causare moraliter, idest, quia movent Deum ad gratiam physicè causandum. — *Salm., etc.* tamen tenent causare instrumentaliter physicè, ità ut causæ illæ naturales per potentiam obedientialem eleventur ad effectum supernaturalem, et probant ex illo : *nisi quis renatus fuerit ex aquâ, etc.* Hoc enim magìs decet Sacramenta. — Utraque sententia est *satis probabilis.* — 7.

Quæritur 2° An Sacramenta vivorum aliquandò primam gratiam conferre possint?

R. — *Affirmativè*; et illud evenire potest scilicet cùm quis putans se non esse in statu peccati mortalis, vel existimans se contritum, accedit cum attritione ad Sacramentum, ut docet *S. Thom.* de Eucharistiâ, dicens : « Potest tamen hoc Sacra-

---

(*a*) *Communiter et veriùs* affirmant alii de pœnitentiâ. — H. *append.* 3, *de Sacram.* — *n.* 4.

» mentum operari remissionem peccati, etiam perceptum ab eo qui est in peccato
» mortali cujus conscientiam et affectum non habet; fortè enim primò non fuit suf-
» ficienter contritus, sed devotè et reverenter accedens consequitur per hoc Sacra-
» mentum gratiam caritatis, quæ contritionem perficiet, et remissionem pec-
» cati. »

Et idem *communiter* docent DD. de aliis Sacramentis. *Ratio*, quia in Tridentino dicitur : « Si quis dixerit Sacramenta novæ legis.. gratiam non ponentibus obicem, non » conferre... Anathema sit. » *Nota* verbum *ponentibus obicem*; ergò qui accedit ad Sacramentum vivorum cum attritione, quæ excludit peccati affectum tam actualem, quàm habitualem, jàm obicem non ponit, et ideò gratiam recipit, modò habeat votum Pœnitentiæ. — 6.

Quæritur 3° Quibusnam Sacramenta conficiuntur?

R. — Tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquàm materiâ, verbis tanquàm formâ, et personâ ministri conferentis Sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia. — 8.

Quæritur 4° Quænam debeat esse conjunctio inter materiam et formam Sacramenti, ut sit validum?

R. — Tanta esse debet, ut secundùm moralem hominum æstimationem, spectatâ naturâ cujuscumque Sacramenti, una alteram afficiat; hoc est, ut verba censeantur cadere in talem rem, et cum eâ unum totale signum constituere.

Undè præter Eucharistiam, quæ omninò requirit simultatem physicam, cùm pronomen demonstrativum *hoc* et *hic* non possit verificari nisi materia sit præsens, *commune* est non esse opus simul formam et materiam incipi, nec simul finiri; sufficiet enim ut forma proferatur, dùm applicatur materia, saltem antequàm desistatur applicari.

Quæritur 5° An in aliis Sacramentis præter Eucharistiam, ut diximus, sufficiat simultas moralis, ità ut satis sit formam incipere statìm post applicationem materiæ?

R. — *Negat Caj.* et loquens de Baptismo, requirit ad validitatem Sacramenti, quòd verba inchoentur priusquàm ablutio perficiatur, vel è converso.

Sed *communiter affirmant Suar., etc. Ratio*, quia in composito morali, quale est Sacramentum, sufficit moralis simultas.

Hæc tamen unio diversa esse debet pro diversitate Sacramentorum, ut rectè dicunt *Suar., etc.* major enim unio certè requiritur in Baptismo, ubi mora unius *Pater noster* invalidaret Sacramentum, ut benè aiunt *Tourn. etc.* — Et idem præfati Auctores docent de Confirmatione, Extremâ Unctione et Ordine.

In Pœnitentiâ autem sufficit illa unio quam exigit actus judicialis, cùm inter accusationem et sententiam soleat intercedere aliqua distantia temporis, quamvìs in hoc Sacramento talis distantia non tanta debet esse, quanta fit in judicio forensi. — Dicit *Croix* quòd validè absolvitur pœnitens post horam à Confessione.

In matrimonio tandem sufficit illa distantia quæ ordinariè sufficit in contractibus ubi satis est ut consensus unius ponatur, dùm adhuc consensus alterius moraliter perseverat.

Hæc quoàd Sacramentum Pœnitentiæ et Matrimonii videntur accepta apud omnes. — Quoàd verò alia Sacramenta, secunda sententia, spectatâ ratione, videtur moraliter certa, sed in praxi prima ut tutior consulenda est.

Hinc, meritò ait *Lugo* minimè peccare Sacerdotem, qui ad majorem sui animi quietem, iterùm se faceret ordinare sub conditione. — 9.

Quæritur 6° Quænam mutatio materiæ vel formæ nullum reddit Sacramentum?

R. — Mutatio substantialis circà materiam vel formam, reddit Sacramentum invalidum; non verò mutatio accidentalis, quamvìs sæpè sit illicita.

Porrò *substantialis* mutatio materiæ dicitur, quandò secundùm communem usum, et æstimationem hominum, differt nomine, et re ab eâ quam Christus præscripsit. — *Accidentalis* verò, quandò cum eâ eumdem retinet usum et nomen. — Formæ mutatio essentialis est quandò non manet idem sensus: accidentalis quandò manet. — 11

Quæritur 7° An materiæ et formæ omnium Sacramentorum fuerint à Christo Domino in specie determinatæ?

R. — 1° Certùm est Christum in specie determinasse materiam et formam Baptismi et Eucharistiæ.

2° Quoàd alia Sacramenta, *prima sententia probabilis negat*, et eam tenent *Bellarm., etc. Ratio* unica hujus sententiæ est diversitas Ecclesiæ græcæ et latinæ in administratione aliorum Sacramentorum, præsertìm in Ordine; in Ecclesiâ enim græcâ Presbyteratus et Diaconatus conferuntur per solam manùum impositionem: in latinâ verò præter manùum impositionem requiritur traditio rerum, ut habetur in decreto *Eugenii IV* ad Armenos.

Secunda vero *sententia probabilior affirmat* omnes materias, et quoàd substantiam etiam formas Sacramentorum fuisse in specie à Christo determinatas. Hanc tenent *Habert., Cont. Tourn., etc.*

Circà autem diversitatem Ecclesiæ græcæ et latinæ in Sacramento Ordinis respondetur traditionem instrumentorum non esse materiam essentialem, sed tantùm accidentalem, etsi integralem. — Quoàd verò decretum *Eugenii IV*, respondetur cum *Tourn., etc.* quòd Summus Pontifex non quidem determinavit materiam essentialem Ordinis, sed solùm voluit Armenos instruere de omni ritu Ecclesiæ romanæ cujus unionem illi ambiebant. — 12.

CAPUT II.

De ministro Sacramentorum.

De Intentione et Probitate Ministri.

ARTICULUS I.

De Intentione Ministri.

Ad valorem Sacramentorum, in Ministro non fides vel probitas, sed præter probitatem, et jurisdictionem in quibusdam, requiritur intentio. — *Ratio* prioris partis est, quia Sacramenta operantur non ex dispositione Ministri, sed virtute divinâ secundùm institutionem et meritum Christi. *Ratio* posterioris, quia ad confectionem Sacramenti requiritur talis intentio quæ actionem determinet ad esse Sacramentale. — 13.

Quæritur 1° Quotuplex potest esse intentio?

R. — Intentio potest esse vel actualis, vel habitualis, vel interpretativa, vel virtualis.

Actualis est cùm quis actu intendit Sacramentum conficere.

Habitualis est, cùm quis habuit antecedenter actualem, et non revocavit, sed de illâ non ampliùs cogitat, nec ea in aliquo effectu permanet.

Interpretativa est, cùm quis nullam habet, nec habuit intentionem actualem, sed ità est dispositus, ut si adverteret, haberet.

Virtualis demùm est, cùm quis licèt hìc et nunc non intendat actualiter conficere Sacramentum, agit tamen virtute actualis intentionis habitæ, proùt si quis habens

intentionem Sacramentum Eucharistiæ conficiendi, adeat Ecclesiam, dicat Missam et consecret. — 15.

Quæritur 2° Quænam requiratur intentio ad conficienda et conferenda Sacramenta?

R. — 1° Non sufficit in Ministro intentio habitualis, aut interpretativa. Hoc ut certum *communiter* docent *Suar.*, *Holz.*, *Viva.*, *etc. Ratio.*, quia hujusmodi intentiones non faciunt ut actio sit elicita humano modo, ut requiritur in ministro à quo procedunt Sacramenta tanquàm à causâ operante. — 16.

2° Non requiritur in Ministro intentio actualis. Idem etiam certum est apud omnes cum *S. Thom.* Nam, ut dicit S. Doctor : « Hoc non est totaliter positum in hominis » potestate, quia præter intentionem, cùm homo vult multùm intendere, incipit alia » cogitare. » — 17.

3° Sufficit ut Minister habeat intentionem virtualem; quia per hanc ille verè operatur humano modo, cùm talis intentio sit vera causa actionis, idque pariter *commune* et certum est cum *Suar.*, *Tourn.*, *Conc.*, *etc.* — 18.

4° Sufficit etiam intentio Ministri coacta, sive metu extorta, præterquàm in matrimonio; quia metus non tollit voluntarium.

Ità pariter non invalidat Sacramentum, excepto matrimonio, error Ministri circà personam suscipientis, nempè si Minister putans absolvere *Petrum*, absolvat *Paulum*, ut cum *communi* docent *Suar.*, *etc.*; modò tamen Minister non alliget suam intentionem ad aliam personam determinatam, quod ordinariè non evenit, nisi in matrimonio. — 19.

Quæritur 3° An ad validitatem Sacramentorum requiratur intentio interna Ministri?

R. — 1° Non sufficit sola intentio faciendi actionem externam, sed requiritur intentio faciendi quod facit Ecclesia. Hoc est de fide à Trid. definitum contrà *Lutherum.* — 20.

2° Non requiritur intentio faciendi quod facit Ecclesia romana, sed sufficit intentio faciendi quod facit vera Ecclesia à Christo instituta. Id pariter certum est, quia baptisati ab Hæreticis, qui Ecclesiam romanam non credunt esse veram Ecclesiam, nequaquàm sunt rebaptisandi. — 21.

3° Non requiritur ad valorem Sacramenti intentio explicita conficiendi Sacramentum, aut producendi effectum Sacramenti; sed sufficit intentio peragendi ritum qui ab Ecclesiâ habetur pro Sacro. *Ratio*, quia ut suprà dictum est, sufficit intentio faciendi quod facit Ecclesia. Ità *communiter Suar.*, *Tourn.*, *etc.* — 22.

Quæritur 4° An ad validitatem Sacramenti requiratur ut Minister habeat intentionem faciendi ritum Sacrum, quem intendit Ecclesia?

R. — *Prima sententia negat. Ratio*, quia ex Trid. non requiritur in Ministro intentio faciendi quod Ecclesia intendit, sed tantùm faciendi quod facit Ecclesia; et ideò sufficit ut Minister seriò applicet materiæ debitam formam, ut facit Ecclesia. Hæc sententia plures insignis nominis habet patronos.

Secunda verò *sententia communis* et sequenda *affirmat* omninò requiri intentionem Ministri faciendi ritum Sacramentalem, quem intendit Ecclesia.

Probatur 1° ex Trid. ubi requiritur intentio faciendi quod facit Ecclesia; ergò non sufficit intentio tantùm seriò applicandi formam materiæ, ut facit Ecclesia; reipsà enim hæc intentio, dùm actio externa ponitur, est ab actione inseparabilis; sed ultrà requiritur intentio faciendi ritum Sacramentalem quem facit Ecclesia : aliàs tàm Concilium Trid. quàm Const. frustrà præter materiam et formam requisivissent intentionem Ministri faciendi, quod facit Ecclesia.

Probatur 2° et fortiùs ex Prop.. 28 damnatâ ab *Alex. VIII*, quæ sic habebat : « Valet Baptismus collatus à Ministro, qui omnem ritum externum formamque bap» tisandi observat, intùs verò in corde suo apud se resolvit : *non intendo facere,* » *quod facit Ecclesia.* »

Probatur 3° ratione quâ evincitur necessariam esse intentionem internam Ministri ad conferendum Sacramentum. — Et confirmatur auctoritate SS. Pont. *Bened. XIV*. — 23.

Quæritur 5° An in Ministro Sacramentorum, præter intentionem, requiratur etiam attentio ut validè ea conferat?

R. — *Affirmat Lacroix*, aliàs, ut ait, confectio Sacramenti non esset actio humana, humano modo adhibita.

Ex hâc opinione, si *probabilis* esset, inferretur utiquè quòd Minister voluntariè se distrahens, non conferret Sacramentum; sed hoc non videtur posse subsistere. — Hæc igitur opinio *minimè probabilis* mihi videtur, nec eam inveni ab alio Auctore traditam; omnes enim dicunt ad valorem Sacramenti, præter materiam et formam nihil aliud requiri quàm intentionem Ministri, ut definitum fuit à Conciliis.

Nec officit dicere non esse actionem humanam illam quæ fit sine attentione: nam licèt, ut homo humano modo operetur, requiratur ut ad finem operis quod intendit facere attendat, non tamen requiritur ut cùm opus exequitur, actualiter attendat. Si autem necessariò hæc attentio requireretur, nec etiam consequenter sufficeret, ut non rectè supponit *Croix*, attentio virtualis, quæ non datur, nec potest intelligi; quia cùm attentio sit actus intellectûs considerantis id quod homo agit, necessariò importat ut intellectus actu advertat; undè, sicut non potest dici quòd intellectus virtualiter consideret quod non considerat, ità nequit dici hominem virtualiter attendere, quandò actu non attendit, sed aliò est distractus.

Hinc optimè docet *P. Suar.* quòd Minister etsi distractus verè conficit Sacramentum; quia, ut ait, actio ejus est simpliciter humana et libera, et procedit à priore intentione.

Quæritur 6° An peccet graviter Minister voluntariè se distrahens in confectione Sacramenti?

R. — Omnes dicunt peccare saltem venialiter; et *Cont. Tourn.* dubitat quin etiam peccet mortaliter; sed *probabiliter* hoc negat *Croix*, nisi esset periculum errandi in formis præsertìm longioribus. — In confectione tamen Eucharistiæ, voluntariam distractionem mortalem esse *probabiliter* dicunt *Conc.*, *Tamb.*, *etc.* *Ratio*, quia distractio in tali Sacramento videtur non carere gravi irreverentiâ — 14.

Quæritur 7° An sit validum Sacramentum collatum sub conditione?

R. — Si conditio est de præterito, vel de præsenti, sine dubio, verificatâ conditione; Sacramentum est validum. Ità *communiter Suar.*, *Laym.*, *etc.*

Si verò conditio sit de futuro, nullum quippè est Sacramentum collatum. *Ratio*, quia ut Sacramentum validè conferatur, forma est applicanda materiæ præsenti, aliàs haberetur effectus Sacramenti quandò forma et materia jàm desierint adesse. — 26.

Quæritur 8° An sit licitum conferre Sacramentum sub conditione?

R. — Quoàd Sacramenta characterem imprimentia, certum est apud omnes licitum esse. — 27.

2° Quoàd verò alia Sacramenta, *communiter* dicunt DD. posse conferri et reiterari sub conditione, si justa causa adsit. Et nos huic sententiæ subscribimus, cùm conditio, justâ causâ accedente, omnem reparet irreverentiam Sacramenti.

Diximus *justâ*, *sive rationabili causâ accedente*, nam, *commune* est esse peccatum mortale administrare Sacramenta, si non adsit causa necessitatis, vel gravis utilitatis; illicitum est enim sine tali causâ Sacramentum conferre cum dubio effectûs.

Licitum autem est, ut dicunt *Suar.*; *etc. communiter*, Confessario prudenter dubitanti an absolverit Pœnitentem, absolvere sub conditione. — Et idem dicunt *Tourn.*, *etc.* quandò absolvendus est puer de quo dubitatur an compos sit rationis.

Si quis autem judicans Pœnitentem esse dispositum, eum sub conditione absolveret, dicens: *ego te absolvo, si dispositus sis*; rectè dicunt *Tourn.*, *etc.* quòd is non pec-

caret mortaliter, sed non excusaretur à culpâ veniali, cùm hoc esset contrà ritum Ecclesiæ. — Idem ait *Croix* de eo qui sine rationabili causâ repeteret unum verbum, vel syllabam formæ. — 28.

3° Certum autem est, quòd casu quo adest extrema proximi necessitas, et non habeatur materia nisi dubia, tunc Minister non solùm potest, sed tenetur sub gravi Sacramentum ei administrare sub conditione, ut docent *Lugo*, *etc.*

Advertit tamen *Lugo* quòd si posteà certa habeatur materia, et locus erit, repetendum est Sacramentum sub conditione, si fortè primum invalidum fuerit. Intellige hoc de Sacramentis non iterabilibus, ut Baptismo, Confirmatione et Ordine.

Notandum præterea, quòd si Sacramentum sit ministrandum sub conditione, nullatenùs requiritur ut conditio ore exprimatur, sed sufficit mente concipi. Ità *Tourn.*, *etc.* (*a*). — Quandò verò publicè confertur Baptismus dubius, rationabiliter dicit *Tourn.* conditionem exprimendam, ne adstantes credant Baptismum absolutè reiterari contrà legem Ecclesiæ. — 29.

ARTICULUS II.

De Probitate Ministri.

Ergà confectionem et administrationem Sacramentorum. — Ergà eorum decorem. — Ergà alias functiones Sacras.

§ I. — De Probitate Ministri ergà confectionem et administrationem Sacramentorum

Commune et certum est apud DD. quòd Minister Sacramenti ad id ordinatus, si conficiat et ministret solemniter in mortali, mortaliter peccat. — 31.

Quæritur 1° An peccet graviter Minister qui confert Sacramentum ad quod non sit specialiter ordinatus, ut potest contingere in Baptismo et Matrimonio?

R. — *Prima sententia negat :* et hanc tenent *D. Thom.*, *Conc.*, *Tourn.*, *etc.* — Hæc sententia est quidem *probabilis.* — Sed spectatâ ratione, videtur *probabilior secunda sententia affirmans*, quam tenent *Croix*, *etc.* Hæc sententia docet quòd per se loquendo laicus sive Sacerdos ministrans non solemniter, peccat graviter ministrando in mortali.

Hinc *infertur* 1° *probabiliùs* esse laicum sive Sacerdotem ministrantem non solemniter Baptismum in necessitate, peccare graviter, si ministret in mortali.

2° *Probabiliùs* peccare graviter contrahentes Matrimonium in mortali, non solùm Sacramentum suscipiendo, sed etiam ministrando. — 32.

Dicimus *per se loquendo*, nam per accidens Minister tàm consecratus quàm non consecratus excusatur si ministret in mortali Sacramentum Baptismi, aut Pœnitentiæ in necessitate, putà, si non posset tàm citò conteri, et periculum esset quòd moribundus decederet sine Baptismo, aut Absolutione, ut *communiter* docent *Lugo*, *etc.*

Nota. Sacerdotes ministrantes in amplis Nosocomiis, aut in Castris, cùm ibi necessitates morientium sint obviæ, tenentur semper se paratos habere ad administranda Sacramenta in Gratiâ. — Idem, ex eâdem ratione rationabiliter ait *Tourn.* de obstetricibus. — A fortiori autem ad id tenentur Parochi, aliive Sacerdotes quibus ex Officio incumbit Sacramenta ministrare. — 33.

(*a*) Sed quia non desunt Auctores aliqui, ut *Gonet.*, *etc.* qui tenent, licèt *parùm probabiliter*, valorem Sacramenti non pendere ab intentione Ministri, sed tantùm ab ipsâ collatione Sacramenti seriò peractâ, tutiùs est conditionem etiam verbis exprimere. Vide inter quæstiones ultimò reformatas ab *Auctore*, *Quær.* 17.

Quæritur 2° An Sacerdos conferens Sacramenta, teneatur præmittere Confessionem, si sit in mortali?

R. — In confectione Eucharistiæ certum est ex Trid. præmittendam esse Confessionem, juxtà dicenda *n.* 255. — Quoàd alia verò Sacramenta, *prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *probabilior* et *communis negat* necessitatem Confessionis, et dicit sufficere quòd eliciatur contritio.

Probatur 1° Ex Rituali Romano *de Sacr. in genere*, ubì dicitur : « Sacerdos si fuerit » peccati mortalis sibi conscius, quod absit, ad Sacramentorum administrationem non » audeat accedere, nisi priùs corde pœniteat. Sed si habeat copiam Confessarii, et » temporis locique ratio ferat, convenit confiteri. » — *Nota* verbum *convenit*, ergò ex Rituali sufficit pœnitere per contritionem, et Confessio est de convenientiâ, non de necessitate.

Probatur 2° Ratione, tùm quia in aliis Sacramentis non habetur præceptum neque naturale, neque Divinum, neque Ecclesiasticum de præmittendâ Confessione, ut habetur in suscipiendâ Eucharistiâ : tùm, quia licet Confessio valdè conveniat, tamen satis est ut Sacerdos adhibeat diligentiam moralem ad se judicandum per contritionem, quin summam adhibeat per Confessionem. — 34.

Quæritur 3° An peccet mortaliter Sacerdos, aut Diaconus ministrans Eucharistiam in mortali?

R. — *Prima sententia negat ;* et hanc tenent *Lugo, etc.* — *Secunda* verò quam sequimur *affirmat* ; eamque tenent *Suar, etc.* ; *Ratio* quia Sacerdos ministrans Eucharistiam in mortali, gravem irrogat injuriam huic Sacramento.

Hinc, celebrans in mortali quatuor sacrilegia committit. — Primum, quia Sacramentum conficit. — Secundum, quia suscipit. — Tertium, quia ministrat sibi indigno. — Quartum, quia Eucharistiam administrat in mortali.

Quæritur 4° Utrùm ministrans Eucharistiam unum peccatum committat, vel plura, quot sunt ii qui successivè suscipiunt?

R. — *Bon.* cum aliis *affirmat*; quia singulæ distributiones sunt singula convivia et actiones completæ. — Sed *probabiliùs* dicunt *Henno, etc.* pluralitatem communicantium constituere tantùm circumstantiam aggravantem, sed non multiplicitatem peccatorum, cum *veriùs* sit una actio moralis, et unum convivium : quod unum sanè dicitur, quamvìs ex pluribus constet conviviis.

Valdè autem *probabiliter* ait *Cont. Tourn.* quòd peccet graviter qui existens in mortali, Eucharistiam ex officio tangit immediatè, vel mediatè, putà gestando in processione, vel populum benedicendo. — Sed *non improbabiliter Bon., Croix, etc.* id negant ; quia hoc non est administratio Sacramenti, nec videtur materia tàm gravis ut peccatum mortale inducat. — 35.

Quæritur 5° An peccet graviter Confessarius excipiens Confessionem in mortali, cum proposito eliciendi contritionem antequàm absolvat?

R. — *Prima sententia probabilis affirmat* ; quia talis actio est Sacramentalis. — *Secunda sententia communior et probabilior negat ; Ratio*, quia Confessarius audiendo non conficit sacramentum ; illud enim non conficitur nisi quandò absolutio impertitur.

Quæritur 6° An Confessarius plures successivè absolvens in mortali, plura peccata committat?

R. — Vide *Tract. de Peccatis*, *n.* 50, ubì *veriorem* esse diximus sententiam affirmativam. — 36.

§ II. — De Probitate Ministri Sacramentorum ergà eorum decorem.

Minister Sacramentorum debet curare non tantùm quæ ad substantiam Sacramen-

torum sunt necessaria, sed etiam quæ ad decorem spectant, sive ex naturâ rei, sive ex Præcepto Ecclesiæ.

Undè :

1° Peccat mortaliter minister, si utatur materiâ vel formâ falsâ, vel extrà necessitatem, dubiâ.

2° Peccat graviter vel leviter pro gravitate materiæ, qui verba formæ corruptè, inarticulatè, indevotè pronuntiat; qui materiam, vel formam, vel cæremonias contrà Ecclesiæ morem, quamvìs accidentaliter, sine causâ mutat, vel omittit. Quòd si fiat ex contemptu est mortale; si ex negligentiâ, sæpè est mortale, quandò magna est in re gravi.

3° Peccat graviter qui ministrat Sacramentum publico peccatori vel aliter indigno, nisi indignitas sciatur ex Confessione, vel sit occulta indignitas, et ex negatione sequeretur infamia, ut patet ex praxi Ecclesiæ, et Christi qui *Judæ* Eucharistiam dedit.

4° Graviùs peccaret qui ne daret indigno, porrigeret ei hostiam non consecratam, etsi sic cum eo convenisset; aut qui, non audens indignè celebrare, simularet Missam, elevans hostiam non consecratam, quia, quantùm est ex se, dat occasionem idololatriæ. — 42.

5° In quibusdam Sacramentis Minister, ut se fidelem dispensatorem præstet, non sufficit si petentem nesciat esse indignum, sed ampliùs tenetur prudentem rationem habere quòd ille sit dignus.

Nota ergò 1° quòd in Sacramento pœnitentiæ, cum in eo omninò requiratur ad valorem pœnitentis dispositio, Minister proùt Judex ad hoc constitutus, debet de eâ se certum reddere.

2° In Sacramento Baptismi debet etiam inquirere consensum, dispositionem baptisandi.

3° In Sacramento quoque Ordinis Episcopus debet certam habere scientiam de dignitate Ordinandi, cùm ad Ordinem, proùt directum ad publicum bonum, nemo habeat jus nisi qui vocatur à Deo tanquàm *Aaron*. Vide, *n*. 50.

4° In Matrimonio autem Sacerdos assistens debet inquirere in impedimenta, cùm ad hoc constituatur ab Ecclesiâ.

5° In aliis verò Sacramentis, quidquid dicat *Antoine*, ea non sunt deneganda eis qui catholicè vivunt, nisi constet de indignitate petentis. *Ratio*, quia, ad hæc alia Sacramenta omnes fideles jus habent, et Ministri non sunt Judices, sed dispensatores; undè, in eis non habent jus inquirendi, sed tantùm debitum dispensandi omnibus qui petunt, modò isti non sint positivè indigni; quia quisque naturaliter præsumitur bonus, nisi malus certò probetur. — 43.

Quæritur 1° An sit negandum Sacramentum indigno, etiam publicè petenti ?

R. — *Affirmandum* cum *communi et S. Thom.* semper ac peccator est publicus, cùm crimen sit notorium, vel jure, quandò scilicet quis de eo juridicè convictus est; vel facto, cùm scilicet commissum est in loco publico; vel famâ, nempè cum ex sufficientibus indiciis crimen pervenit ad multos. Et hoc, etiamsi aliquibus ex præsentibus crimen sit occultum. Excipitur tamen peccator in articulo mortis constitutus.

Secùs tamen si sit occultus, et publicè petat, ut dicemus infrà, n. 50. — Dico, si publicè petat; nam si indignus occultè petat, etiamsi ejus crimen sit occultum, Sacramentum est denegandum. — Et idem dicendum, si crimen adstantibus jàm notum sit. *Suar*, *Croix*, *etc.* — 44.

Quæritur 2° An sit negandum Sacramentum peccatori, cujus peccatum non sit simpliciter publicum, sed notum sit plerisque ex præsentibus, non autem omnibus ?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima affirmat.* — *Secunda probabiliùs negat*; quia petens adhuc possidet famam respectivè ad omnes qui ejus crimen ignorant. — *Tertia* dicit negandum si ex præsentibus tantùm unus, vel alter vir probus ignorat, qui putatur non evulgaturus; et hæc est *satis probabilis.* — 45.

Quæritur 3° An negandum Sacramentum peccatori in eo loco, ubì ejus crimen non est publicum, si publicum sit in alio loco?

R. — *Prima sententia affirmat* — *Secunda* verò *sententia* quam amplector, *negat.* — Secùs verò dicendum, si notitia illius criminis facilè est ibì perventura. — 46.

Quæritur 4° Quid requiratur ut publico peccatori Eucharistia possit ministrari?

R. — *Layman, etc.* requirunt præter Confessionem, aliquod tempus bonæ conversationis ad tollendum scandalum.

Possev., etc. dicunt sufficere Confessionem coràm pluribus, modò, addit *Bern.* pœnitentia brevì sit publicè manifestanda. — Et rectè *Croix* adhæret huic sententiæ, quandò peccator non habet proximam peccandi occasionem; quia, qui publicè confessus est, publicè censetur emendatus; secùs, si adesset occasio et ille eam non deseruerit. — Qui autem occultè petit, sufficit eum occultè egisse pœnitentiam. — 47.

Quæritur 5° Quid agendum in dubio de crimine, vel de pœnitentia?

R. — Distinguendum; si crimen est certum et pœnitentia dubia, Sacramentum certè est denegandum, donec constet de pœnitentiâ, quia manet infamia. Et hoc dicendum, docent *Suar, etc.* etiamsi habeatur publica suspicio de crimine, modò suspicio sit tàm vehemens, ut æquivaleat morali certitudini; secùs, si talis sit, ut probabili ratione deponi possit.

Si autem dubitatur de crimine, non potest Sacramentum negari, intellige tamen juxtà dicta suprà, *n.* 43. — 48.

Quæritur 6° An Minister possit dare Sacramentum indigno ob metum mortis?

R. — *Prima sententia affirmat;* modò Sacramentum non petatur in odium fidei, vel in contemptum Religionis.

Hæc sententia olìm mihi *probabilis* visa fuit; sed, meliùs re perpensâ, oppositum nunc teneo cum *secundâ sententiâ.* — 49.

Quæritur 7° An peccatori occulto publicè petenti negandum sit Sacramentum?

R. — *Negativè*; ità omnes cum *S. Thom.*, vide *n.* 44. — E contrario, nullo modo ministrandum Sacramentum peccatori occultè petenti, ut *S. Thom.*, excepto casu, quo crimen cognitum fuisset ex Confessione; tunc enim nec etiam licet Ministro peccatorem monere. — 50.

Quæritur 8° An Confessarius possit Sacramentum negare ob crimen auditum in Confessione, sub prætextu aliarum causarum?

R. — *Affirmant Vasq., etc.* — Sed *veriùs negandum* cum *Sanch., etc.*; quia, tunc peccator jàm satis adverteret ex Confessione negari Sacramentum, et ideò, sigillum læderetur, et Confessio fieret odiosa. Prætereà ex Decreto *Inn. XI* hodiè certum est nullo modo posse Confessarium uti notitiâ Confessionis in gravamen pænitentis. Vide *Tract. de Pœnit.*, *n.* 668. — Rectèque addit *Croix* quòd si Confessarius extrà Confessionem aliundè notitiam habuerit, nisi notitia sit moraliter certa, non potest Sacramentum negare. — 51.

Quæritur 9° Utrùm denegandum Sacramentum Ordinis peccatori occulto publicè petenti?

R. — Si petens sit indignus ex irregularitate aut simili, eum omninò esse rejiciendum nemo dubitat; si verò sit indignus tantùm quia est in peccato mortali, dubitat *Croix.*

Sed *omninò veriùs* puto dicendum quòd indignus etiam occultus ab Ordinibus omninò est arcendus, ut clarè docet *D. Thom.* *Ratio* certa est, quia qui se ingerit in munera publica, ad quæ non est idoneus, repelli debet etiam cum infamiâ, ob bonum publicum privato præferendum. — 52.

Quæritur 10° Utrùm sit neganda absolutio Clerico habituato in peccatis lasciviæ occultis, qui velit ad sacros Ordines ascendere sine præcedenti experimento continentiæ?

R. — Quòd hodierna et antiqua Ecclesiæ Lex semper constans, obtringit tàm Episcopos quàm Confessarios et Promovendos, ut cùm aliquis Clericus recidivus vel consuetudinarius in vitio carnis, ad sacrum Ordinem, sive Subdiaconatum, sive ad Diaconatum, aut Presbyteratum ascendere cupit, quamvìs sincerè sit conversus ad Dominum, et ideò possit statìm absolvi, non tamen poterit sacrum Ordinem suscipere, nisi aliquandiù operam det ad pravum habitum extirpandum. Et si ipse persistat ut Ordinem statìm suscipiat, non censetur dispositus ad absolutionem, quia legem Ecclesiæ violat in re gravi.

2° Potest tamen dari casus quo Deus donet pœnitenti tantam extraordinariam compunctionis gratiam, quæ reddat eum adeò probatum, ut ipse statim possit sacrum Ordinem assumere, et ideò, si idipsum Confessario ex validis conjecturis constet, beneficium absolutionis suscipere, quin temporis experientiâ priùs comprobetur. — 64.

Non quidem negandum hujusmodi conversiones extraordinarias esse, nec sæpè evenire, neque etiam in Exercitiis spiritualibus, quæ ad sacros Ordines præmitti solent; quoniàm plerumquè ad hujusmodi Exercitia Promovendi coacti accedunt. Ideòque alia extraordinaria signa debet Confessarius in suo pœnitente agnoscere, ut ei ad sacrum Ordinem ascendere permittat. — 71.

Prætereà, *advertendum* quòd Confessarius toto conatu curare debet persuasum reddere hujusmodi initiandum, quamvìs extraordinariè compunctum, ut differat Ordines suscipere quoadusquè probatione alicujus notabilis moræ magìs purgatum se præbeat à sceleribus patratis.

Imò, addo consultiùs et congruentiùs esse ut, etiamsi ipse sit contritus, et ex compunctione habitâ sufficienter dispositus non solùm ad absolutionem, sed etiam ad Ordinem assumendum, attamen ei absolutio differatur, ipso quoque non consentiente, si velit statìm ordinari, ut temporis experimento firmiùs probetur. Dummodò verò, excipio, ipse ex hâc dilatione Ordinationis non sit subiturus notam, sive proximum periculum infamiæ : nam in hoc casu censerem non posse Confessarium pœnitenti disposito beneficium absolutionis differre, quia tunc ille ex Confessione peractâ habet jus non tantùm ad absolutionem, sed ad eam statìm obtinendam.

Cæterùm fateor magnam adhibendam esse cautelam in hujusmodi Clericis absolvendis, qui vix è vitiorum cœno emersi ad altaris ministerium ascendere inhiant; nulli enim dubium quòd horum frequenter malus exitus deploratur, non sine maximo Ecclesiæ detrimento, et populorum ruinâ. — 77.

Quæritur 11° An Parochus possit assistere Matrimonio eorum qui sunt publici peccatores?

R. — Certum est teneri Parochum arcere à Matrimonio eos qui nesciunt doctrinam christianam.

2° Si contrahentes publicè petant, et sint indigni ratione peccati vel censuræ occultæ, rectè dicunt *Lugo, etc.* Parochum teneri assistere juxtà dicta *n.* 47.

3° Si contrahentes sint publicè indigni, *affirmant Laym., etc.* Parochum posse et teneri assistere; modò tamen Parochus priùs conatus fuerit disponere sponsos ad dignè contrahendum. — *Negant* verò alii AA.

Nos verò minimè acquiescimus primæ sententiæ, et dicimus Parochum non teneri, nec posse assistere tali Matrimonio, quia de jure naturali nemo potest cooperari peccato proximi, etiamsi alter peccatum jàm internè consummaverit, proùt diximus in *Tract. de Virtut. Theol.*, *n.* 47. Ità, nec Parochus in nostro casu, tùm quia Parochus tenetur ex justitiâ, ex contractu inito cum Communitate à

quâ stipendium accipit, incumbere saluti spirituali suarum ovium, eas avertendo à peccatis.

Et quod dicimus de Parocho, dicendum est etiam de testibus, qui tamen satis excusarentur à peccato, si assisterent coacti metu gravi, cùm ipsi non teneantur nisi ex caritate, impedire peccatum.

Parochus etiam excusari potest ad vitandam mortem, vel alia graviora mala communitatis, vel ipsorum contrahentium, putà, ne ipsi perseverent in peccato.

Præthereà, satis excusantur à culpâ Parochi qui assistunt Matrimoniis Hæreticorum in locis ubi est consuetudo, et mixti sunt Hæretici cum Catholicis, juxtà mox dicenda.

Nota. Certum est quòd Parochi in Matrimoniis contrahendis tenentur ex officio inquirere an subsit aliquod impedimentum; et si *probabiliter* illud subesse judicent, tenentur suam assistentiam denegare, et nuptias vetare, donec saltem per Ordinarium decernatur quid sit agendum. Quòd si Ordinarius habet scientiam impedimenti occulti, etiamsi non posset illud probare, tenetur Matrimonium prohibere. — 54.

Quæritur 12° An si unus sponsorum sit publicè indignus, possit alter cum ipso matrimonium inire, et consequenter Sacramentum ei ministrare?

R. — Ex duplici capite potest talis indignitas provenire, vel ab excommunicatione, vel aliquo mortali peccato sponsi. Si sponsus sit indignus, quia est excommunicatus; vel erit vitandus, et tunc certè illicitum est cum eo contrahere, quia non licet cum ipso communicare in re sacrâ, quale est Sacramentum; vel erit tantùm toleratus, et tunc *probabiliùs* est licere; quia Concilium *Const.* indistinctè concessit fidelibus posse communicare cum excommunicatis toleratis.

Si autem sponsus sit indignus ob aliquod peccatum, hic magna occurit difficultas, quia non licet Ministro conferre Sacramentum indigno. Sed *Lugo etc.* cum *communiori* dicunt licere cum eo contrahere, si alter sponsus sine gravi incommodo non possit à Matrimonio recedere; quia sponsi in hoc Sacramento videntur magìs habere conditionem privatorum contrahentium, qui tantùm respiciunt ad propriam utilitatem, quàm publicorum Ministrorum, qui attendere debent ut suscipientes sacramenta ob eorum indignitatem repellantur. Hanc rationem non quidem reprobo, sed fateor eam non omninò me convincere. — 55. (*a*).

Quæritur 13° Utrùm, justâ accedente causâ, licitum sit Matrimonium contrahere cum Hæreticis?

R. — Generaliter loquendo id vetitum est ab Ecclesiâ. Verumtamen est *valdè probabile* quòd in locis ubi Hæretici vivunt mixti cum Catholicis, ut in Germaniâ, Poloniâ, etc. ex consuetudine receptâ et toleratâ licitum est Matrimonia inire cum Hæreticis, modò 1° Catholico contrahenti permittatur liberè permanere in fide. — 2° Absit periculum perversionis. — 3° Detur libertas educandi prolem catholicè. — 4° Si facile non sit invenire parem inter Catholicos. Quorum si unum desit non licebit.

Docet autem *Lugo* quòd ad tale Matrimonium opus est dispensatione, saltem in locis ubi est consuetudo in hujusmodi dubiis recurrendi ad Papam; quia Ecclesia meritò potuit reservare judicium, an sufficiat causa, vel an præponderet periculum mali. — *Probabiliter* tamen dicit non esse opus dispensatione quandò pars

(*a*) Puto tantùm dici posse quòd præfata administratio, ut à Ministris ad id non consecratis, non esset grave peccatum pro ipsis, ut *probabiliter* teneat *Gonet., etc.* licèt opinio opposita, quòd sit grave mihi videtur *probabilior*. — H. n. 7.

hæretica scriò promittat conversionem. — Imò putat *Hurtad.* sufficere spem conversionis ortam ex ipsius indole, vel aliundè.

Quandò autem licitum est Catholico contrahere cum Hæretico, tantò magìs licebit Parocho assistere ad tale conjugium. — 56.

Quæritur 13° An in conferendis sacramentis liceat uti opinione probabili?

R. — Certum est, ut vidimus *in Tract. de Consc.*, *n.* 48, genericè loquendo, id illicitum esse.

Excipe tamen 1° Si adsit necessitas ex parte proximi, ut est *commune* apud DD. juxtà dicenda, n. 480, loquendo de absolutione impertiendâ moribundo, et idem dicitur de Baptismo, n. 103.

2° Si habeatur probabilis opinio de jurisdictione Confessarii, *vide n.* 573., vel de validitate Matrimonii juxtà dicenda in *Tract. de Matrimonio*, *n.* 1113.

3° Quandò administratio Sacramenti fieret obnoxia nimìs scrupulis, aut difficultatibus, ut diximus in *Tract. de Consc.*, *n.* 50; aliter non possent absolvi qui putantur dispositi, de quorum dispositione non alia quàm prudens probabilitas haberi potest. Undè rectè notat *Mazz.* quòd si talis dispositio non sufficeret, vix ullus unquàm absolvi posset extrà mortis articulum, quia vix unquàm haberi potest certitudo de dispositione pœnitentis.

Quæritur 14° An liceat suscipere Sacramenta cum solâ opinione probabili?

R. — Vide dicta in *Tract. de Consc.*, *n.* 51. — 57.

Quæritur 15° An et quandò Minister teneatur administrare Sacramenta?

R. — 1° *Commune* est quòd Pastores tenentur ex justitiâ, ratione stipendii quod exigunt, Sacramenta ministrare suis subditis rationabiliter petentibus, etiam extrà gravem necessitatem.

Pastores autem dicuntur Superiores, respectu Religiosorum: et respectu sæcularium, Episcopi et Parochi, vel qui curam subsidiariam cum obligatione habent.

Peccat ergò Pastor qui morosum, vel difficilem subditis se reddit. Ideòque rectè monuit *S. Carolus Borromæus:* « Quâcumque verò diei vel noctis horâ ad Sacra-
» menta infirmis ministranda Parochus vocabitur, nullam moram interponet; imò,
» Populum præmonebit, ut cùm opus est Parochiali administratione, liberè se ac-
» cersat, nullâ habitâ neque temporis neque loci distantis, etc., ratione. »

Excusabitur tamen à mortali, si semel vel iterùm extrà necessitatem Sacramenta denegat; quia non videtur tàm strictè se obligasse. *Croix*, *Suar.* — *Aversa* excipit, si subditus peteret ex urgenti occasione, v. g. festi solemnis, etc.

2° Ministri autem qui non sunt Pastores, in extremâ necessitate tenentur ex caritate, etiam cum periculo vitæ, proximo Sacramenta ministrare,

An verò teneantur in gravi necessitate proximâ? Vide *Tract. de Virtut. Theol.*, *n.* 27.

An Parochus tempore pestis teneatur ministrare Eucharistiam? Vide *Tract. de Eucharist.*, *n.* 233.

Quotiès teneatur eam ministrare? Vide *ibid. n.* 253 *et* 254.

Quotiès ministrare Sacramentum Pœnitent.? Vide *Tract. de Pænit.*, *n.* 623. — 58.

Quæritur 16° An liceat unquàm simulare administrationem Sacramenti?

R. — *Communiter* DD. distinguunt simulationem in formalem et materialem. — *Formalis* est quâ directè intenditur alterius deceptio. — *Materialis* est, quâ alterius deceptio tantùm permittitur.

Sive loquamur de simulatione formali, sive materiali in re vitiosâ, aut indifferenti, omnes conveniunt nunquàm esse licitum etiam ob metum mortis 1° proferre sine intentione verba consecrationis suprà panem, aut absolutionis suprà indispositum.

— 2° Hostiam non consecratam pro consecratâ præbere. — 3° Celebrare Missam non proferendo verba consecrationis, ex Propo. 29 damnatâ ab *Inno. XI*, quæ dicebat : « Urgens metus gravis est causa Sacramenti administrationem simulandi. »

E converso, omnes dicunt licitum esse Confessario super indispositum aliquid orare, et dare Crucem, ne ejus indispositio prodatur; quamvis alii reputent eum absolutionem recipere; quia tunc Confessarius licitè occultat veritatem, quam non tenetur nec potest manifestare.

Rectè verò advertit *Card.* quòd tunc Confessarius non debet intendere deceptionem adstantium, sed tantùm occultationem veritatis; nam aliàs mendacii reatum non effugeret, cùm ex *D. Thom.* mendacium non solùm committatur verbis, sed etiam facto.

Quæritur 17° An liceat super indispositum dicere, *ego te non absolvo* submissè dicendo *non?*

R. — *Affirmat Card.* — *Sed negant Ronc., etc.* — Prima opinio non videtur improbanda. — 59.

Ex eâdem ratione irreverentiæ, non solùm qui administrando, sed etiam qui suscipiendo Sacramentum simularet, non excusaretur à mortali; sed hoc currit quandò adest vera simulatio Sacramenti. — 60.

Hinc, infertur 1° quòd in casu quo aliquis non poterit se disponere ad communionem, posset aliquandò convenire cum Parocho, ad infamiam vel scandalum vitandum, ut hic dicat tantùm super ipso verba : *Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat, etc.*, et non præbeat hostiam. Secùs dicendum, si Parochus porrigat ex conventione hostiam non consecratam; *Ratio*, quia licèt non simuletur Sacramentum, exponitur panis adorationi adstantium et ipsius suscipientis, qui sic graviùs peccaret externè adorando hostiam non consecratam, quàm si indignè communicaret. — 61.

2° Non esse illicitum ob gravem metum simulare celebrationem Matrimonii, ut cum *communi* docent *Sanch., etc.;* tunc enim deficiente consensu, deficit contractus, et deficiente contractu, nec etiam existit Sacramentum. — 62.

§ III. De Probitate Ministri ergà alias Functiones sacràs.

Quæritur 1° An minister qui ex Officio exercet in mortali functiones sacras quæ non sunt confectiones, neque administrationes Sacramentorum, peccet mortaliter?

R. — *Prima sententia*, pro quâ videtur esse *D. Thom.* dicit omnes exercentes ex Officio functiones Ordinis suscepti ab Episcopo usquè ad Ostiarios, in mortali, culpam gravem committere.

Secunda verò *sententia communior* et *satis probabilis negat; Ratio*, quia in his functionibus non constat de tali præcepto. Undè videtur quòd exercere tales functiones in mortali, non excedat culpam venialem; quæ tamen erit eò gravior, quò actiones magis accedunt ad Sacramenti ministerium. — 37.

Hinc *infertur* 1° esse *probabile*, quòd non peccent graviter Diaconi et Subdiaconi qui in mortali altari ministrant. Ità *Suar., Lugo, Laym., etc.;* et hoc etiamsi frequenter ipsi ministrent, ut dicunt *Coninc., Croix, Bon., etc.* — 38.

2° *Probabiliter* non peccare graviter Episcopum, qui in mortali conficit Chrisma, vel oleum sanctum. — 39.

3° *Communissimam et probabiliorem* esse *sententiam*, quòd non peccet mortaliter Episcopus, vel Sacerdos qui in mortali consecrat templum, benedicit vestes sacras aut corporalia, assistit Matrimonio, benedicit cineres, aquam lustralem, etc.

Quæritur 2° An Concionator in peccato mortali peccet mortaliter?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *sententia communior* et *probabilior negat.* — *Ratio*, tùm quia nulla patet lex divina vel Ecclesiastica prohibus sub gravi peccatoribus abstinere à prædicatione; tùm quia actus prædicandi non tendit immediatè

ad sanctificandum hominem, cùm de se non causet gratiam, sicut causant administrationes Sacramentorum.

Communiter tamen DD. non excusant eum à veniali, ob aliqualem irreverentiam quæ fit verbo divino. — Hinc, usus habet quòd prædicator antè concionem petere soleat benedictionem ab Episcopo, dicens : *Munda cor meum, etc.* — 40.

Dicunt verò *Suar., Sot., etc.*, non excusari à mortali prædicatorem, cui ex officio incumbat concionari, si prædicet existens publicus peccator; quia tunc scandalum præbet, impeditque finem doctrinæ, præsertìm si concionator increpet vitium de quo ipse publicè est diffamatus, juxtà illud *Rom.. c. 2, v. 21 : Qui alios doces, teipsum non doces; qui prædicas non furandum, furaris, etc.; nomen.... Dei per vos blasphematur inter gentes.* — 41.

CAPUT III.

De suscipiente Sacramentum.

De Conditionibus requisitis ut Sacramentum validè; et de Dispositionibus ut licitè et cum fructu suscipiatur.

ARTICULUS I.

De Conditionibus requisitis ut validè suscipiatur Sacramentum.

Conditiones requisitæ in suscipiente ad valorem Sacramenti sunt sequentes :

I. Solus homo viator potest esse capax Sacramentorum.

II. Susceptio Baptismi omninò præxigitur ad validam susceptionem aliorum Sacramentorum, ut definivit *Eugenius IV* in decreto ad Armenos. — 79.

III. In adultis requiritur intentio suscipiendi Sacramentum. *S. Thom.*

Undè :

1° In infantibus nulla requiritur intentio, cùm suppleat in eis intentio Christi, vel Ecclesiæ; sicut enim sine propriâ voluntate ipsi peccatum contraxerunt, ità sine voluntate ab illo liberantur. Hoc certum est et definitur à Trid. — Idem dicendum de perpetuò amentibus, ut docet *D. Thom.*

2° Quod dicitur de Baptismo, idem dicendum de Sacramento Confirmationis, ut *communiter DD.*

3° Idem dicendum de Sacramento Ordinis, ut rectè dicit *Lugo.* Idque hodiè certum est ex bullâ *SS. P. Bened. XIV*, editâ 4 maii, an. 1745, ubi præscribitur quòd ipsi infantes Ordinati, cùm pervenerint ad annos discretionis, non teneantur ad Castitatem : præcipit verò Pontifex ut in anno decimo octavo detur eis optio, et si voluerint Castitatem servare, admittantur ad exercitium Ordinis; secùs, si noluerint. Et subdit, quòd ipsi post ratihabitionem, invalidè contrahunt Matrimonium, et tenentur ad Officium Divinum. — 80.

4° Certum est apud omnes non requiri in adulto suscipiente intentionem actualem, aut virtualem; sed sufficere habitualem, id est aliquandò habitam, et non retractatam. Ità *Lugo, etc., communiter.* Idque probatur ex universali Ecclesiæ praxi, quæ non reiterat Sacramenta Baptismi et Ordinis iis qui ea suscipiunt ex voluntate priùs habitâ. — Et hoc procedit in omnibus Sacramentis, præter Pœnitentiam, et Matrimonium, ut infrà explicabimus.

Undè *communissimè et probabiliùs* affirmant *Lugo, etc.*, posse validè conferri Sacramenta dormientibus, ebriis, vel lapsis in amentiam, qui anteà habuerunt intentionem illa recipiendi. Attamen rectè advertunt *Suar., etc.*, illicitum esse iis conferre Sacra-

menta, nisi in probabili periculo mortis, vel nisi quandò impedimentum usûs rationis censetur perpetuum; aliàs expectandum ad tempus in quo suscipiens fiat compos rationis. *S. Thom.* — 81.

5° In suscipientibus Sacramentum Extremæ Unctionis sufficit etiam intentio interpretativa, nempè, quæ nunquàm fuit habita, sed præsumitur habenda à suscipiente, si esset ipse compos rationis; idque probatur ex Rit. Rom. ubi dicitur : « Hoc Sacramentum » est præbendum sensibus destitutis, qui anteà illud petierunt, seu *verisimiliter* pe- » tiissent. »

Et si fortè æger fuerit sensibus destitutus in actu peccati mortalis, *probabiliter* ait *Viva* saltem sub conditione Extremam Unctionem tunc esse illi ministrandam, proùt etiam de Sacramento Pœnitentiæ dicemus n. 480.

6° Ità etiam per voluntatem interpretativam, seu generalem potest moribundo sensibus destituto conferri Sacramentum Confirmationis. Ità *Lugo, Spor., etc.*, qui idem dicunt de Sacramento Eucharistiæ.

7° Sacramentum autem Baptismi et Ordinis invalidè quidem confertur habentibus solam intentionem interpretativam, quia sine voluntate explicità nemo debet subire obligationem legum Ecclesiæ et Statûs clericalis. *Ità communiter Lugo, etc.*

Verumtamen *Spor., etc.*, censent ad suscipiendum Baptismum sufficere intentionem implicitam contentam in contritione, vel attritione habità à suscipiente. — Sed his contradicunt *Suar., etc.* Et rectè *Lugo* sentit primam sententiam posse habere locum tantùm in infideli qui semper invincibiliter veram fidem ignoraverit.

8° Ad Sacramentum Pœnitentiæ non sufficit intentio neque interpretativa, neque habitualis, sed requiritur intentio vel actualis, vel saltem virtualis, cùm ibi requirantur pro materià actus pœnitentis, qui non possunt quidem haberi sine voluntate saltem virtuali recipiendi Sacramentum; et hoc tenendum saltem in praxi, juxtà dicenda de *Sacr. Pœnit., n.* 457.

9° Ad Sacramentum Matrimonii suscipiendum *veriùs* sentit *Lugo* semper requiri voluntatem saltem virtualem, quia cùm uterque conjux non solùm sit suscipiens, sed etiam Minister Sacramenti, in singulis eorum certè requiritur ea intentio qualis in Ministris aliorum Sacramentorum exigitur, ut diximus *n.* 16 *et* 18. — 82.

ARTICULUS VI.

De Dispositionibus requisitis ut licitè et cum fructu Sacramenta suscipiantur.

Dispositiones requisitæ ut licitè et cum fructu Sacramenta suscipiantur sunt sequentes:

I. Ad effectum Baptismi et Pœnitentiæ, requiritur et sufficit præter voluntatem sumendi Sacramentum, dispositio fidei, spei, et attritionis; non autem requiritur caritas, sive ut gratia habeatur, vide 139 et 437; quia hæc Sacramenta dicuntur *mortuorum*, quòd ipsa primam gratiam, seu vitam donent.

II. Ad reliqua Sacramenta quæ dicuntur *vivorum*, requiritur ut suscipiens sit in gratià; quia ista non primam, sed secundam tantùm gratiam, id est, augmentum tantùm gratiæ conferunt; etsi subindè per accidens dent primam, cùm quis putat bonà fide se carere mortali. *Laym., Bon., etc.* Hoc quidem est *probabile* cum *S. Thom.* — 83.

Undè :

1° Magìs dispositi majorem Sacramenti fructum præter characterem consequuntur. — 85.

2° Ad Eucharistiam præmitti debet, ex speciali præcepto, Confessio et absolutio ab omni mortali. Pro aliis verò Sacramentis vivorum *communissimum* est sufficere præmittere contritionem. Vide *n.* 34.

3° Est certè peccatum grave Sacramentum suscipere cum mortali; et est gravius quàm illud indignè ministrare, aut conficere.

4° *Communiùs* affirmant *Henriq., etc.*, licere in aliquo casu suscipere Sacramentum in mortali, idque pro casu rarissimo non videtur *improbabile*, putà si hostia consecrata esset profananda ab hæreticis, et in subità irruptione non posset tam citò conteri.

Idem *probabiliter* dicunt *Lugo, etc.*, de laico accumbente in scamno communicantium, qui recordaretur peccati mortalis. — 86.

Nota hic Prop. damnatas ab *Alex. VIII.*; nempè Prop. 22, quæ dicebat : « Sacrilegi » sunt judicandi, qui jus ad Communionem percipiendam prætendunt, antequàm » condignam de delictis suis pœnitentiam egerint. »

Et Prop. 23. « Similiter arcendi sunt à sacrà Communione, quibus nondùm inest » amor Dei purissimus, et omnis mixtionis expers. » — 83.

Quæritur 2° An Sacramenta validè, sed cum fictione suscepta, id est, sine dispositione requisità, remoto obice, reviviscant?

R. — De Sacramento Baptismi omnes *communiter* id affirmant. *Ratio*, quia peccatum antè Baptismum, vel in ipsà perceptione Baptismi consummatum non subjicitur Ecclesiæ clavibus, undè necesse est remitti per solam virtutem Baptismi, qui sublato obice habet effectum priùs suspensum ratione fictionis. Et ad obtinendum hunc effectum *veriùs* est sufficere in suscipiente attritionem, vide n. 139.

Idem quod de Baptismo dicunt *Lugo, etc.*, etiam de Sacramento Pœnitentiæ, casu quo fieret Confessio valida et informis, juxtà dicenda, n. 441.

Idem aiunt *Lugo, etc.* de Sacramentis characterem imprimentibus, proùt de Confirmatione et Ordine.

Idem dicunt *Escob., etc.*, de Sacramento Extremæ Unctionis et de Matrimonio.

Rectè autem *Lugo, etc., communiter* negant hoc de Eucharistià, quæ ex suà institutione frequenter potest iterari : idcircò non fuit opus hanc tribuere efficaciam tali Sacramento, ut subveniatur fragilitati hominum. — Censet autem *Croix* cum *Scoto, etc.*, quòd si quis communicet, et removeat obicem antequàm species Eucharistiæ consumentur, is non carebit gratià Sacramenti. — 87.

Quæritur 3° An liceat petere Sacramenta à Ministro indigno?

R. — Hìc distinguere oportet inter Ministrum indignum ob aliquam censuram, vel inhabilitatem, et indignum ob peccatum mortale.

1° Si Minister est indignus per censuram, etc., et non est toleratus, nimirùm sit excommunicatus vitandus, vel publicè et nominatìm suspensus, et irregularis per sententiam, certè ab eo non licet petere Sacramenta, nisi in extremà vel gravissimà necessitate, in quà omnes dicunt licitum esse suscipere Baptismum et Pœnitentiam.

Idem *probabiliter* de Sacramento Eucharistiæ dicunt *Nav., Suar., etc.*

Idem sentiunt de Sacramento Extremæ Unctionis *Escob., etc.*, eò quòd tale Sacramentum potest per accidens gratiam causare; sed meliùs id non admittunt *Suar., Bon., etc.*, nisi quandò infirmus non potuerit aliud Sacramentum recipere.

Pariter dicunt *Suar., etc.*, licitum esse recipere Sacrum Ordinem ab Episcopo excommunicato, quandò in aliquà Provincià remotà ille solus existeret, et talis Ordinatio redundaret in bonum communitatis.

Idem dicunt præfati Auctores de Sacramento Matrimonii casu, quo esset necessarium vel ad salutem spiritualem morientis, vel ad magnam utilitatem temporalem filiorum, nec alius adesset Minister.

2° Si verò Minister sit excommunicatus, vel suspensus toleratus, *veriùs* est licere ab eo petere Sacramenta sine gravi causà; quia Concilium *Const.* absolutè concessit fidelibus communionem cum toleratis. — 88.

3° Si Minister est indignus ob peccatum mortale, non licet ab eo petere Sacra-

menta sine rationabili causâ, juxtà dicta *in Tract. de Virt. Theol.*, *n.* 47 et 49. — Hinc, aiunt DD. licitè recipi Sacramenta à ministro peccatore in sequentibus casibus:

I. Si urget præceptum Confessionis, vel Communionis.

II. Si ex dilatione susceptionis immineat periculum lapsûs.

III. Si debes implere præceptum Missæ audiendæ.

IV. Si aliàs diù debeas permanere in mortali, et nequeas alium adire Confessarium. — Sed meliùs *Suar, etc.*, excusant ab omni culpâ eum qui est in mortali, si nolit neque ad horam spectare, quia non est modica utilitas quamprimùm à peccato liberari.

V. Si carere debeas, saltem diù, Communione; et idem ait *Suar.* si carere debeas fructu Confessionis, etiamsi non habeas mortale. — Sic pariter *affirmant Suar.*, *etc.*, si carere debeas fructu alterius Sacramenti, et Minister sit Parochus, aut alius sit paratus, et non sit alius dignè ministrans.

VI. Si aliàs nequeas lucrari Jubilæum.

VII. Si indigeas perito Directore, et non habeas alium, modò debeas diù alium expectare.

VIII. Si vis Missam applicare pro amico defuncto.

Nota. Certum est quòd quivis minister præsumitur dignus, nisi constet oppositum, ut *communiter* docent *Conc.*, *etc.*; hinc, *probabiliter infertur* posse peti Sacramentum adhuc ab eo qui scitur paulò antè peccasse, quia præsumendus est ipse jàm se disposuisse saltem per contritionem; *Suar., Bon., etc.*: in instanti enim homo à divinâ gratiâ emendatur.

Rectè tamen id limitant *Suar.*, *etc.*, *communiter*, si constet ministrum esse consuetudinarium, vel esse in occasione proximâ peccandi, intellige voluntariâ. — Sic pariter limitat *Gob.* si minister post peccatum, Confessionem non præmiserit antè Missæ celebrationem. — 89.

CAPUT IV.

De Sacramentalibus et eorum effectu.

I. Cæremoniæ ecclesiasticæ, quæ vulgò dicuntur Sacramentalia, sunt actus externi religionis, ad colendum Deum accommodati.

Tales autem communiter vocantur, Oratio Dominica, aqua benedicta, esus eulogiarum olìm in usu, confessio generalis, eleemosyna, benedictio ab Episcopo, vel Abbate consecrato data; quæ ex antiquâ traditione dicuntur remittere venialia, et continentur hoc versu.

Orans, tinctus, edens, confessus, dans, benedicens.

Ad quæ etiam revocantur tunsio pectoris, unctio in Regem et similes; item multæ aliæ cæremoniæ, et res etiam ipsæ sacræ, quæ in Ecclesia partìm ab Apostolis traditæ, partìm posteà institutæ sunt, ut Exorcismi, insufflationes, prima tonsura, benedictiones et consecrationes variarum rerum et personarum, ut Ecclesiæ, calicum, etc. ipsæ etiam herbæ, lumina, vinum S. Joannis, cerei agni, signum S. Crucis. — 90.

II. Sacramentalia non habent vim ex opere operato conferendi gratiam, aut remittendi peccata vi suâ et per se, sed tantùm quatenùs in nobis pium motum excitant. — 91.

Hinc omnibus fidelibus consultum fit post sumptionem aquæ benedictæ, etc. se excitare ad actum doloris, sive amoris. — 92.

Nota 1° Sacramentalia quandoquè operantur beneficia corporalia v. g. sanitatem, per modum impetrationis, ratione precum Ecclesiæ. — Imò etiam vim habere fugandi dæmonem per modum operis operati docent *Henriq.*, *etc.* — 93.

2° Vetitum est sub excommunicatione cereos agnos inaurare aut pingere, vendere cariùs propter benedictionem; sed *probabile* est non esse peccatum laicis eos tangere.

3° Licitum est projicere canibus ossà agni, vel ovæ quæ benedicuntur; pariter licitum est uti aquâ benedictâ, et candelis ad usum profanum. *Croix*, *etc.*

Missalia autem et Biblia sacra, sicut etiam sacræ Imagines non debent adhiberi ad usum profanum; secùs verò dicendum de aliis chartis, ubi incidenter et accessoriè inscribuntur nomina sacra. — 94.

TRACTATUS XIX.

DE SACRAMENTO BAPTISMI.

Baptismus qui ex voce græcâ significat ablutionem, sive immersionem in aquam, distinguitur in Baptismum flaminis, sanguinis et fluminis. — 95.

I. Baptismus *flaminis*, sic dictus, quia fit per impulsum Spiritûs Sancti, est perfecta conversio ad Deum per Contritionem vel amorem Dei super omnia, cum voto explicito, vel implicito veri Baptismi fluminis, cujus vices supplet, juxtà Trid. quoàd culpæ remissionem, non autem quoàd characterem imprimendum, nec quoàd tollendum omnem reatum pœnæ. Et de fide est per hunc Baptismum flaminis homines etiam salvari. — 96.

II. Baptismus *sanguinis*, est sanguinis effusio, seu mors tolerata pro fide, aut pro aliâ virtute christianâ, v. g. pro caritate, ut evenit in illis qui in obsequio pestiferorum ex caritate moriuntur. — Hic Baptismus æquiparatur vero Baptismo; ideò prodest etiam infantibus, dùm Ecclesia SS. Innocentes proùt veros martyres colit. — In Adultis autem requiritur acceptatio Martyrii, saltem habitualiter ex motivo supernaturali.

Circà Baptismum *sanguinis*, *nota* 1° illum remittere culpam et pœnam quasì ex opere operato ad instar Baptismi. — 97.

2° *Probabiliùs* esse quòd ut martyrium remittat culpam et pœnam, requiratur in peccatore Contrictio, vel dilectio Dei super omnia; quam dilectionem martyrium non semper importat. Nam, potest quis velle potiùs mori, quàm peccatum novum committere propter metum inferni. — 98.

3° *Probabile* esse Martyrium gratiam conferre quandò martyr accipit lethale vulnus aut cruciatur, licèt posteà miraculosè non moriatur. — 99.

4° Illicitum esse, sine divino instinctu, vel sine periculo scandali, temerè se ingerere in Martyrium. — 101.

III. Baptismus fluminis, qui *valdè probabiliter* cum *S. Thom.* etc. fuit institutus antè Passionem Christi Domini, tempore quo Christus baptisatus est à *Joanne*, et qui definitur : *ablutio corporis exterior;* est ille de quo nunc. — 96.

De Baptismi Materiâ. — Formâ. — Ministro. — Subjecto. — Cæremoniis. — Et Patrinis.

CAPUT I.

De Baptismi materiâ remotâ et proximâ.

ARTICULUS I.

De Materiâ Baptismi remotâ.

Certum est de fide, materiam remotam Baptismi non esse aliam nisi aquam materialem, sive elementarem, ut patet ex Conciliis Lateran. et Trid. ex illo *Joannis* 3., v. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.*

Quæritur 1° Quænam aqua sit materia valida?

R. — Materia certè valida, est 1° aqua fontium, puteorum, maris, fluminum, lacùum, stagnorum, cisternarum et pluvialis, et sic quæcumque simplex et pura, quæ propriam aquæ speciem retineat, nec refert frigida sit an calida, *ex Rituali rom.*

2° Aqua resoluta ex nive, glacie vel grandine, ut *communiter* docent *Conc., Holz., etc.*

3° Aqua sulphurea, sive mineralis. *S. Thom., Tourn., etc.*

4° Aqua defluens in tempore nimboso à pariete, foliis, etc. *Tourn., Elb., etc.*

5° Aqua turbida mixta cum aliâ re, modò aqua sit materia prædominans. *S. Thom., Tourn., etc.*

6° Ros et aqua collecta ex vaporibus densatis, putà in operculo ollæ. *Croix, Conc., etc.*

Quæritur 2° Quænam materia sit certè invalida?

R. — Materia certè invalida est 1° Sanguis, lac, vinum, urina, pituita, ut *Gonet* et alii *communiter.*

2° Succus expressus ex floribus, herbis, et radicibus, ut *S. Thom., Elbel, etc.*

Quæritur 3° Quænam sit materia dubia?

R. — Materia dubia est 1° Jus et lixivium. — 2° Aqua ex sale soluto. — 3° Cerevisia tenuis.

Nota sedulò, quòd in extremâ necessitate, si nequit haberi materia certa, potest et debet adhiberi qualiscumque dubia sub conditione, ut *communiter* dicunt *Conc., Tourn., Salm., etc.*

Et hoc procedit non solùm quandò est tantùm probabilis opinio pro valore Sacramenti, sed etiam quandò est tenuiter probabilis, ut rectè dicunt *Antoine, etc.; Ratio,* quia conditio sub quâ Sacramentum ministratur, sat reparat Sacramenti injuriam; et contrà, necessitas sat justa est causa Sacramentum eo casu sic conditionatè ministrandi. Et quandò Minister potest Sacramentum Baptismi, vel Pœnitentiæ sic conferre, ad id tenetur quidem sub gravi ex præcepto Charitatis, ut benè aiunt *Antoine, etc. communiter.* — 193.

Quæritur 4° An aqua per artem chimicam educta ex floribus, plantis, aut radicibus sit materia valida ad Baptismum, vel saltem dubia?

R. — *Prima sententia omninò negat*; quia aqua artificialis nunquàm naturalis dici potest.

Secunda verò *sententia* meritò censet hanc esse materiam *probabiliter* validam, et ideò in necessitate extremâ omninò adhibendam; quia ut philosophi existimant, in

mixtis verè et formaliter remanent elementa, quorum quodlibet virtute chimicâ resolvi potest in suam speciem, ità ut materia sic resoluta sit vera aqua.

Quæritur 5° An saliva sit materia apta, vel saltem dubia ad Baptismum?

R. — *Affirmant Pal., etc.* — Sed *veriùs* dicunt esse materiam omninò ineptam *Tamb., etc. communiter.* — Idem dicendum de sudore cum *Tamb.*, etc. — Et idem rectè dicit *Fill.* cum aliis *communiter* de lacrymis.

Quæritur 6° An sit materia Baptismi aqua fluens è vite, aliisve arboribus?

R. — *Omninò negant Salm., etc.* quia liquor ille succus est arboris, non aqua. — Sed meliùs *Tourn., etc.* dicunt esse materiam dubiam.

Quæritur 7° An glacies sive nix non soluta sit materia aptâ?

R. — *Negant* pariter *Conc., etc.* — Sed *dubitant Aversa etc.;* ideò dicunt posse in necessitate adhiberi sub conditione. — 104.

ARTICULUS II.

De Materiâ Baptismi proximâ.

Proxima materia Baptismi est ablutio, quæ validè fit tribus modis, scilicet immersione, aspersione, infusione juxtà praxim diversarum ecclesiarum, quæ servanda est, ità ut morali hominum judicio censeatur esse lotus. — 105.

Quæritur 1° An valeat Baptismus, si quis projiciat infantem in puteum, vel flumen, et formam pronuntiet?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* verò *sententia affirmat.* — Utraque *probabilis.* — Benè tamen advertunt *Tournely*, etc. quòd si talis infans superviveret, esset quidem saltem sub conditione rebaptisandus.

Nota. Omninò tenendum est nunquàm licere projicere in flumen infantem ad eum baptisandum, quamvis sit mox decessurus sine Baptismo; quia nunquàm est licitum ob quamcumque causam directè occidere innocentem. — Licet tamen aquâ gelidâ, si alia haberi non possit, puerum mox moriturum baptisare, etiamsi timeatur mors ex hoc acceleranda, ut *communiter* docent *Laym., etc.*

Quæritur 2° An validus sit Baptismus collatus cum aquâ venenatâ, aut ferventi, undè infans enecetur?

R. — *Affirmativè*, quia adest ablutio usualis, et per accidens se habet quòd aqua sit venenata, aut fervens, aut gelida.

Quæritur 3° An validus sit Baptismus, si quis, aquâ defluente ex tecto, puerum submittat, et formam proferat?

R. — *Affirmativè.* — Secùs autem ait *Tourn.* si accessio aquæ ad corpus baptisandi fieret ab altero, quia tunc non verificaretur forma, *ego te baptiso*, quæ requirit ablutionem faciendam ab ipso baptisante.

Quæritur 4° An liceat incidere ventrem matris proximè morituræ, ut ejus infans Baptismum recipiat?

R — *Negandum.* — Nec valet dicere quòd vita spiritualis infantis debet præferri vitæ temporali matris; nam hoc intelligendum, ut quisque debeat quidem mortem sustinere, non autem ut debeat nec ut possit mortem sibi inferre, vel alterum occidere pro salute spirituali proximi.

Attamen putant *Cont. Tourn., etc.* ex judicio medicorum, benè posse matrem incidi et infantem baptisari, sine morte matris; et hoc casu dicunt licitè fieri incisionem, et matrem teneri eam pati, si mater sit robusta et chirurgus peritus : et hoc casu dicunt DD. licitè chirurgum incisionem facere, et matrem teneri eam pati, etiamsi ait *Tourn.* adsit periculum suæ mortis.

Sed hìc omninò puto distinguendum : nam respectu ad chirurgum, dico tunc eum

posse incidere matrem, si periculum mortis illius sit remotum; secùs si proximum aut probabile: sicut enim illicitum est occidere matrem ut puer baptisetur, ut vidimus cum *communi* ex *D. Thom.*; sic etiam non licet matrem probabili periculo mortis exponere: quod periculum non video quomodò vitari possit in tàm gravi incisione; videant Periti.

Respectu verò matris, dico quòd si periculum ejus mortis sit probabile, ipsa nec tenetur, nec potest suo positivo consensu ad incisionem concurrere; tantùm posset et teneretur illam pati si chirurgus sine suo consensu, ipsâ omninò negativè se habente, incideret, et spes probabilis adesset prolem fore baptisandam, ac mors matris non esset certa, nam in dubio utrimquè probabili tenetur ipsa vitam spiritualem prolis vitæ suæ temporali præferre.

Si autem sua mors sit certa, et salus prolis dubia, nempè si proles non sit certè baptisanda, non tenetur ipsa vitam certè amittere.

Valdè autem *probabile* est id quod dicunt *Suar.*, *etc.*, nempè quòd si mater gravida sit per sententiam ad mortem damnata, quamvìs debeat expectari tempus puerperii, tamen, si censetur infans certè decessurus, priusquàm perveniat ad lucem, licitè potest secari venter matris, anticipando supplicium, quia aliàs dilatio quæ datur ob bonum prolis, tunc cederet in ipsius detrimentum.

Nota 1° Benè advertit *Croix*, quòd mortuâ matre, statìm os ejus est aperiendum, ne infans suffocetur.

2° Scribit *Franciscus Emmanuel* in suâ Embryologiâ sacrâ, et dicit 1° graviter peccare parentes qui post mortem matris, negligunt incisionem fieri, et Chirurgos qui eam facere omittunt, aut differunt; additque Parochum teneri ad omninò curandum ne mater sepeliatur antequàm fiat incisio. Item, addit quòd si invenitur alius, etsi non Chirurgus, qui animum habet ad incisionem perficiendam, ille tenetur eam efficere.

Dicit 2° quòd cùm infans non est omninò egressus ab utero, Baptismus non est administrandus à Parocho, sed ab obstetrice.

Dicit 3° maximè advertenda esse eo casu, quæ sint signa periculi in pueris, nempè 1° Si puer oritur sine vagitu et lacrymis. — 2° Si modicè respiret. — 3° Si apparet lividus præsertìm in facie, aut capite. — 4° Si nascitur post multum temporis, aut laboris obstetricis. — 5° Si nascitur antè septimum mensem. — 6° Si cranium habet valdè molle, aut suturas nimìs apertas, aut alias partes disjunctas. — 106.

Quæritur 5° An infans in periculo mortis possit baptisari in utero matris?

R. — 1° Certum est non valere Baptismum, si conferatur puero, abluendo corpus matris, quia infans est persona à matre distincta.

2° Si puer, in utero matris, per instrumentum aquâ tingi possit, *Prima sententia negat* validè baptisari; *Ratio*, quia nemo dicitur renasci, nisi priùs fuerit natus; ex illo *Joannis* 3, v. 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ*, *etc.*

Secunda verò *sententia* satis *probabilis affirmat*; *Ratio*, quia talis infans, cùm jàm existat homo viator, benè potest Baptismum suscipere; et verè aliquis potest dici natus, non solùm cùm ex utero egreditur, sed etiam cùm in utero jàm vivit, juxtà illud Angeli ad *Joseph* de conceptu Verbi incarnati, *Matth.* 1. 20. *Quod in eâ natum est*, *de Spiritu sancto est.*

Ergò, si potest ablutio pervenire, ut benè arguit SS. P. *Bened. XIV*, benè potest puer Baptisari. Et quod possit ait Pontifex constare ex judicio Medicorum et Obstetricum.

Imò, affert doctrinam *Sylvest* et *Vasq.* qui dicunt infantem involutum in secundinâ validè baptisari, quia hæc habetur velut pars infantis, cùm ipsa continuetur cum infantis umbiculo: idque *probabile* censent *Laym.*, *etc.*

His positis, puto in casu necessitatis omninò infantem, sub conditione tamen, baptisandum esse in prædictis casibus.

Hic autem sedulò *animadvertendum* est id quod docet *D. Thom.* dicens : « Expec-
» tanda est totaliter egressio pueri ex utero ad Baptismum, nisi mors immineat ;
» si tamen primò caput egrediatur debet baptisari, periculo imminente; et non est
» posteà rebaptisandus, si eum perfectè nasci contigerit. Et videtur idem faciendum,
» quæcumque alia pars egrediatur, periculo imminente. Quia tamen in nullâ exte-
» riorum partium integritas vitæ ità consistit, sicut in capite, videtur quibusdam
» quòd propter dubium, quâcumque aliâ parte corporis ablutâ, puer post perfectam
» nativitatem sit baptisandus sub hâc formâ : *si non es baptisatus, ego te baptiso.* »

Undè ex *S. Thom.* valet baptismus datus in capite pueri licèt nondùm totaliter ex utero egressi, hoc mihi videtur certum ; et hoc cum aliis *communiter* tenet Rit. Rom. ubi sic : « Si infans caput emiserit, et periculum mortis immineat, baptisetur in capite ; nec posteà, si vivus evaserit, iterùm est baptisandus. »

Quæritur 6° An valeat Baptismus, si aquâ tantùm vestes, aut crines baptisandi tangat ?

R. — Si tangat tantùm vestes, invalidus est Baptismus. — Idem dicunt *Conc.*, *etc.* de Baptismo cum ablutione crinium dumtaxat.

Sed *oppositum* absolutè tenent *Tol.*, *etc.*, quorum sententiam meritò ipse *Lugo* *probabilem* putat. *Ratio*, quia licèt capilli non sint animati, non sunt tamen pura excrementa, sed benè sunt hominis partes, sicut est cutis exterior, quæ nec etiam informata est ab animâ, et tamen hæc utique in Baptismo aquâ abluitur, non cutis interior.

Hinc, rectè dicunt *Laym.*, *etc.* Baptismum in crinibus collatum saltem dubium esse ; et ideò in necessitate, si in aliâ parte præstari non potest, adhibendum esse sub conditione.. Et idem dicendum est de Baptismo qui non potest conferri, nisi in digito, pede, aut aliâ minimâ parte corporis.

Quæritur 7° An valeat Baptismus collatus in aliâ parte principali, quàm in capite, putà in scapulis, humeris, vel pectore ?

R. — *Communissima est sententia affirmativa.* — Attamen *Conc.*, *etc.* putant dubium esse tale Baptismum ; undè meritò dicunt *Viva*, *etc.* ad majorem cautelam licitè posse illum repeti.

Quæritur 8° Utrùm ad Baptismum requiratur trina ablutio ?

R. — Quod ad validitatem spectat, nulli dubium validum esse Baptismum per unam ablutionem collatum, ut omnes docent cum *D. Thom.* — Et aliquandò in Ecclesiâ una tantùm immersio adhibita fuit. Verùm *Laym.*, *etc.* dicunt in hoc servandam esse consuetudinem uniuscujusque Ecclesiæ. In nostro autem Rit. Rom. trina præcipitur infusio.

Utrùm verò hic ritus servandus sit sub mortali ? *Negat Holzm.* — Sed *veriùs affirmat Renzi.*, et hìc benè advertunt *Antoine* et *Busemb.* curandum ut forma non perficiatur, antequàm trina fiat ablutio.

Quæritur 9° An sit materia sufficiens una vel altera gutta ad baptisandum ?

R. — *Affirmant Vasq.*, *etc.* — Sed *negant communiter Laym.*, *etc.*, præsertìm si gutta non fluit.

Probabiliùs tamen *Holz.*, *etc.* dicunt esse materiam dubiam. — Sed si baptisans motu digiti madefacti ablueret partem corporis baptisandi, *Anacl.*, *etc.*, habent Baptismum ut certum, licèt *Tourn.* adhùc de eo dubitet. — 107.

CAPUT II.

De formâ Baptismi.

Vera et legitima forma Baptismi hæc est: *Ego te baptiso in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti, Amen.* Ità definitum est in Concilio Later. et Trid. ex illo Matth., c. 18, v. 28: *Euntes ergò docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritûs sancti.*

Multipliciter autem hæc forma variari potest, nempè, per verborum mutationem — Corruptionem. — Transpositionem. — Additionem. — Diminutionem.

In his autem omnibus ad discernendum quandò variatio invalidet vel non Sacramentum, attendi debet an ipsa sit substantialis, aut accidentalis.

Substantialis variatio est, cùm corrumpitur sublantia sensûs verborum à Christo Domino intenti; et hæc quidem Sacramentum invalidat.

Accidentalis verò est, cùm idem remanet sensus, et hæc non invalidat, nisi ut advertit *D. Thom.*, aliquis formam sic mutando intendat alium ritum inducere, qui non sit ab Ecclesiâ receptus, quia non videtur quòd intendat facere id quod facit Ecclesia.

Hinc I. Quoàd *mutationem* verborum pertinet, variatio accidentalis est 1° Si mutatur idioma, ut *communiter* ómnes docent. Et rectè notat *Croix* meliùs esse ut mulieres, cæterique rudes si baptisent, utantur linguâ maternâ, cùm nesciant perfectè proferre latinam. — 2° Si substituantur verba synonyma, v. g. *abluo, lavo, intingo, pro baptiso*, ut *communiter* dicunt *Bus.*, *Suar.*, *etc.* — 3° Si proferatur forma more Græcorum nempè: *Baptisetur servus Christi in nomine Patris, etc.*; ut approbatum fuit ab *Eugenio IV* in Concilio Florentino.

Nota. Baptismus est dubius, si conferatur, dicendo: *In nomine Genitoris, et Geniti, et Procedentis ab utroque.* Ità *Laym*, *etc.* — 109.

II. Quoàd *corruptionem* verborum pertinet, notat *D. Thom.* faciliùs induci mutationem substantialem, si corruptio fiat initio vocis, ut si pro *Patris* dicatur *Matris*; secùs, si corruptio fiat in fine. — Hinc *Zacharias* Papa validum declaravit Baptismum sic collatum: *Ego te baptiso in nomine Patria, et Filia, et Spiritûs sancta.* — Idem dicitur, si quis ob balbutiem, vel præcipitantiam dicat: *Batiso*, aut *babatiso*, aut *Battiso*, pro *Baptiso;* vel *Fili*, pro *Filii.*

III. Quoàd *transpositionem*, inquit *S. Thom.* nomina et verba transposita idem significare. — Hinc, transpositio per se facit mutationem tantùm accidentalem, ut si dicas, *Te Baptiso ego in nomine Patris, etc.* — Idem dicunt *Lugo.*, *etc.*, si dicas: *Te baptiso ego in nomine Filii, et Patris, et Spiritûs sancti.*

Nec obstat si præponendo Filium velles significare hunc esse principium Patris; nam, ut rectè ait *Lugo* ex naturali significatione ipsum nomen Patris sonat esse principium Filii; nec error Ministri internus præjudicat valori Sacramenti, ut docuit *Nicolaus I* ad Consulta Bulgarorum. — 110.

IV. Circà *additionem*, valet Baptismus, si addantur formæ verba sensum non corrumpentia, putà, si quis diceret: *In nomine Patris omnipotentis*, et *Filii unigeniti, etc.* — Secùs ait *D. Thom.* si quis baptisaret dicendo: *In nomine Patris majoris, et Filii minoris;* nam, sic tolleretur veritas Sacramenti.

Si quis autem diceret: *Ego te Baptiso in nomine Patris, in nomine Filii, etc. Probabiliùs* validum esse censent hunc Baptismum *Conc.*, *etc.* — Attamen, quia *Bon. non omninò improbabiliter* invalidum esse sentit; ideò talem formam censeo non esse tutam. — 111.

V. Quoàd *diminutionem* tandem verborum pertinet, certum est valere Baptismum, si omittantur verba *Ego* et *Amen*, ut omnes conveniunt. Et talem omissionem culpam venialem non excedere dicunt *communiter Salm.*, *etc.* — Sicut contrà est verbum *Te*, cujus omissio redderet quidem Baptismum invalidum.

Quæritur 1° Utrùm invalidet Baptismum omissio conjunctionis, *Et*, dicendo : *In nomine Patris, Filii, Spiritûs sancti ?*

R. — *Negant Conc.*, *etc.* — *Affirmant* verò *Rag.*, *etc.* — Sed *Croix* rectè censet satis esse ad valorem Baptismi, si particula *Et* præponatur tertiæ personæ. Nam, juxtà communem loquendi usum, quotiès plura nomina uni verbo copulativo junguntùr, sufficit ut conjunctio *Et* præponatur ultimo nomini.

Quæritur 2° Utrùm verbum *In* sit de essentiâ ?

R. — *Affirmant Conc.*, *etc.* — At *probabiliùs negant Salm.*; *etc.* — Hæc secunda sententia *verior* videtur; sed cùm agitur de valore Sacramenti, à primâ sententiâ non est recedendum. — Ideò rectè ait *Conc.* quòd talis omissio non posset excusari à mortali. — 112.

CAPUT III.

De Ministro baptismi.

Validè ministrat omnis homo ratione utens, cujuscumque fidei, vel infidelitatis, statûs, aut sexûs. — Licitè autem tanquàm Minister ordinarius et ex officio Episcopus, et Sacerdos habens jurisdictionem, aut commissionem. — In casu tamen extremæ necessitatis, omnis qui potest validè, etiam facit licitè, imò tenetur ut proximo succurrat. — 113.

Undè :

1° Nec Parochus, nec Episcopus, absque commissione, extrà suam Diœcesim, vel Parochiam, vel intrà eam alienos licitè baptisat. Ideòque peccant etiam parentes, qui sine licentiâ sui Prælati alieno deferunt prolem baptisandam, cùm violent jus Parochi. — 114.

2° Peregrini vel qui domicilium non habent possunt baptisari in Ecclesiâ quam elegerint.

3° Si mulier casu pariat in Pago non suo, proles ab illius Pagi Parocho est baptisanda; verumtamen, si ille Pagus parùm distet à Pago proprio, v. g. duabus, aut tribus horis, potest baptisari proles etiam in Ecclesiâ suâ.

4° Juxtà *communiorem* et *probabiliorem sententiam* possunt advenæ recipere Baptismum, et alia Sacramenta à Parocho loci, ubi jàm contraxerunt quasi domicilium.

5° Benè baptisari potest alienus de licentiâ proprii Sacerdotis expressâ, vel rationabiliter præsumptâ.

6° Possunt Religiosi baptisare in casu necessitatis, vel cum licentiâ Ministri ordinarii.

7° Sacerdos sine licentiâ extrà necessitatem baptisans, etiam sine solemnitate, peccat graviter. (*a*)

8° Extrà necessitatem, nemo potest licitè baptisari domi, exceptis filiis Principis. Vide *n.* 18. — 115.

9° Diaconus, ex commissione Episcopi vel Parochi, potest baptisare; sed rectè dicit *Gonet.* quòd talis commissio nequit Diacono fieri, nisi ob magnam necessitatem,

---

(*a*) Cæterùm, certum est extrà necessitatem baptisantem sine proprii Pastoris commissione, graviter peccare; sufficit nihilominùs in hoc licentia præsumpta, ut dicunt *Salm.*, *etc.* — H. 15.

vel Ecclesiæ utilitatem, putà, si non adessent Sacerdotes; vel ut dicunt *Suar.*, *etc.* nisi adsit multitudo baptisandorum, aut nisi Parochus sit graviter infirmus, vel excommunicatus, vel aliàs occupatus functionibus, v. g. Confessionibus excipiendis, etc.

Quæritur 1° An Diaconus in casu necessitatis possit solemniter baptisare?

R. — *Affirmant Suar.*, *etc.* — Sed *communiùs* et *probabiliùs negant Palaus*, *etc.* *Ratio*, quia Diaconus non potest esse Minister Baptismi solemnis, nisi ex commissione Sacerdotis, cùm tantùm Sacerdotis vice possit solemniter baptisare.

Quæritur 2° An Diaconus sine commissione solemniter baptisans, incurrat irregularitatem?

R. — Certum est quòd Clerici non Diaconi solemniter baptisantes, fiunt irregulares. — Quoàd Diaconos verò, *negant* aliqui ipsos irregularitatem contrahere. — Sed *probabiliùs* dicendum quòd incurrant sive in necessitate, sive extrà eam solemniter baptizent, juxtà sententiam *communissimam*. — *Ratio*, quia Diaconus, licèt ordinetur ad baptisandum, ad id tamen non ordinatur nisi ex commissione Episcopi vel Sacerdotis, qui sunt soli Ministri ordinarii Baptismi.

Quæritur 3° An laicus baptisans solemniter contrahat irregularitatem?

R. — *Affirmant Suar*, *etc.* — Sed *communiùs* et *probabiliùs id negant Palaus*, *etc.* quia talis irregularitas non videtur expressa in jure. — 116.

Quæritur 4° Quis ordo servandus inter Ministros baptismi?

R. — In Rit. Rom. sic habetur: « Si adsit Sacerdos Diacono præferatur (et Parochus » Sacerdoti); Diaconus Subdiacono, clericus laico, et vir feminæ, nisi pudoris » gratià deceat feminam potiùs quàm virum baptisare infantem non omninò editum, » vel nisi meliùs femina sciret formam et modum baptisandi. »

Nota. 1° Præsente tantùm patre, femina baptisare debet, quia extrà summam necessitatem vetatur parentibus baptisare.

2° Rationabiliter censet *Spor.* cum *Gobat*, quòd Parochi tenentur sub gravi obstetrices diligenter examinare, utrùm noverint necessaria ad baptisandum, cùm ipsæ sub mortali teneantur addiscere modum baptisandi, et curare debent etiam ut alii fideles sciant et servent ritum baptisandi.

Quæritur 5° An peccet mortaliter laicus, qui in necessitate baptisat, præsente Sacerdote?

R. — *Negant Suar*, *etc.* — Sed *veriùs affirmant Tourn*, *etc. communiter*; quia verè tunc usurpat jus Sacerdotis, cui ex potestate Ordinis commissum est baptisare. Ideò etiam Sacerdos graviter peccaret, si laico administrationem cederet.

Quæritur 6° An præsente Sacerdote excommunicato, præferendus sit laicus non excommunicatus?

R. — *Negant Scotus*, *etc.* — Sed *veriùs affirmant Suar*, *etc.* quia privilegium excommunicato conceditur in solo casu necessitatis, quæ non reperitur adesse cùm alius suppetit non excommunicatus.

Quæritur 7° An peccet graviter laicus baptisans coràm Diacono?

R. — *Prima sententia affirmat*; quia Diaconus ex vi ordinationis deputatur ad baptisandum per commissionem Parochi. — Hæc sententia est quidem *probabilis*. — Sed *non minùs probabilis* mihi videtur *secunda sententia negans*; quia Diaconus baptisans in casu necessitatis sine commissione, non baptizat ex officio, sed eodem modo quo clericus inferior, vel laicus, juxtà dicta *n.* 116. Ideò hujus Ordinis perversio non apparet tàm gravis, ut de mortali damnetur.

Quæritur 8° An laicus baptisans, præsente clerico inferiori, peccet mortaliter?

R. — Videtur *affirmare Conc.* — Sed alii *communiter* rectè docent non esse mortale; attamen hoc non excusaretur à culpà veniali.

Quæritur 9° An peccent graviter parentes qui faciunt baptisare prolem à prædicante, ad evitandas pœnas edicti id præcipientis?

R. — *Omninò affirmandum* id esse mortale, ut docent *Less.*, *etc.* — 117.

Notâ. 1° Nec licitè, nec validè potest unquàm aliquis baptizare seipsum. Ità *communiter Conc.*, *etc.*

2° Graviter peccant qui per multùm temporis differunt infantem baptizare. Id *commune est* apud omnes ex pluribus Conciliis. — Et *communiùs* et *probabiliùs* dicunt *Solus*, *etc.* non esse gravem dilationem, nisi decem, vel undecim dies excedantur.

3° Prohibentur infantes baptizari domi, exceptis liberis Regum, vel principum; et cùm hìc agatur de re gravi, transgressio erit equidem mortalis. Nomine autem *liberorum* veniunt non solùm filii, sed etiam nepotes, et alii descendentes; nomine verò *Principum probabiliùs* videtur intelligi tantùm filios Principum absolutam potestatem habentium; et in eo casu dicunt *Palaus*, *etc.* solemniter conferendum esse Baptismum, quia omissionem cæremoniarum solus casus necessitatis excusat.

Laym. censet graviter peccare Magnates, qui extrà necessitatem faciunt filios baptizare domi, vel etiam in Ecclesiâ privatìm, ut deindè cum pompâ cæremoniæ perficiantur in Ecclesiâ, postquàm advenerint Patrini, qui equidem, collato jàm anteà Baptismo, nec Patrini efficiuntur.

His tamen non obstantibus, puto quòd ubì introducta est consuetudo domi baptizandi filios Magnatum, ipsa non est facilè improbanda. — 118.

Quæritur 10° An duo possint simul unum baptizare?

R. — 1° Si sint duo unum simul baptizantes, alter materiam, alter formam applicans, nullus erit Baptismus. — 119.

2° Si plures Ministri singuli abluant, et formam pronuntient, graviter peccant contrà ritum Ecclesiæ; attamen validus erit Baptismus, si quisque per se intendat baptizare, independenter ab alio. — 120.

CAPUT IV.

De subjecto Baptismi.

Subjectum capax Baptismi est solus homo vivus ab Adamo descendens, nundùm baptizatus.

Undè :

1° Validè baptizantur infantes, item perpetuò amentes, qui nunquàm usi sunt ratione, quia censentur ejusdem conditionis cum infantibus. Si autem aliquandò sint usi ratione, non valet Baptismus nisi antè amentiam petiverint. — 121.

2° Non valet Baptismus iteratus, ideòque uterque tùm rebaptizans, tùm rebaptizatus peccant mortaliter, fiuntque irregulares, et jure civili subjacent pœnæ mortis. Si Baptismus detur, etsi sine justâ causâ, sub conditione, rebaptizans non videtur tunc incurrere pœnam mortis; sed videtur *probabiliùs* quòd incurrat etiam in hoc casu irregularitatem (*a*). — 122.

3° Si dubium sit an infans vivat, baptizandus est sub conditione; et sic, quandocumquè aliquod apparet signum de vitâ prolis. — Hinc, optimè censent *Cardenas*, *Ronc.*, *Croix*, cum aliis AA. gravissimis, omnes fœtus abortivos, si per aliquem motum dent signum vitæ, et non constet eos esse animâ destitutos, semper esse baptizandos sub conditione si vivant; maximè cùm hodiè vigeat opinio, non sine plausu à Peritis recepta, quòd fœtus ab initio conceptionis, vel saltem post aliquos dies, animâ informentur.

4° Non debet baptizari, ut benè advertit *Tourn.*, carneam massam, quæ nullam

(*a*) *Probabile* est quòd incurrat irregularitatem. — H. n. 19.

habet organorum dispositionem, cùm ubique receptum sit non priùs animam infundi corpori, quàm istud formatum fuerit; et tunc ut baptizetur, requiritur ut indicet aliquem motum vitalem, proùt præscribit Rituale Rom.

5° Validè baptizatur is quem Minister putat esse alium, aut licèt sit puella, quam putat esse puerum; quia intendit baptizare præsentem.

6° Validè, etsi extrà necessitatem illicitè, plures simul baptizantur hâc formâ: *Ego vos Baptizo, etc.* — 124.

7° Quandò dubitatur an monstrum sit homo, baptizandum absolutè, si caput sit humanum, licèt membra sint ferina; sub conditione verò, si caput sit ferinum, et membra humana; hoc verò si prodierit ex congressu viri cum feminâ; nam si prodierit ex viro cum bestiâ, quod incredibile puto, tunc baptizari semper deberet sub conditione; secùs, si ex feminâ et bruto; tunc enim nullo modo baptizandum, quia non descenderet ex Adam, utpotè non conceptum ex semine virili.

Quòd si habeat membra hominis geminata, et dubitetur num sit unus homo, an duo, servandum id quod habetur in Rituali Rom. ubì sic dicitur: « Illud verò de quo dubium » est, una ne an plures sint personæ, non baptizetur donec id discernatur. Discerni » autem potest, si habeat unum vel plura capita... unum vel plura pectora; tunc enim » totidem erunt corda et animæ... hominesque distincti, et eo casu singuli seorsùm » sunt baptizandi. Quandò verò non est certum in monstro esse duas personas, ut » quia duo capita et duo pectora non habet benè distincta, tunc debet primùm unus » absolutè baptizari, et posteà alter sub conditione si non est baptizatus, etc. » — 125.

Quæritur 1° An filii Infidelium validè et licitè possint baptizari, invitis parentibus?

R. — Certum est 1° tale Baptisma validum esse, ut *communiter* dicunt *Tourn.*, *Lugo. Bened. XIV, etc.* — 126.

Certum est 2° quòd si parentes deficerent à fide ad Infideles, benè possunt eorum proles, ipsis invitis, baptizari, quia sicut Ecclesia habet potestatem coercendi parentes ad fidem observandam, ità potest filios ab ipsis auferre. Ità *communiter Suar*, *etc.* — Idem dicendum, si unus tantùm parentum fuerit priùs fidelis, ut *communiter* dicunt *Croix*, *etc.*; et hoc *probabiliùs* est etiamsi proles sit mansura apud Hæreticos qui verum baptismum conferunt; secùs verò, si sit mansura apud Hæreticos qui invalidè Baptismum conferunt, ut Lutherani, Anabaptistæ, Calviniani.

Cæterùm, filii Hæreticorum verè baptizatorum licitè baptizantur, parentibus invitis, quandò obstringi possunt ut filios instruant in fide catholicâ; quos aliàs licitè possunt Superiores Ecclesiastici ab eis avellere, ut catholicè educentur. Ità *Laym.*, *etc.* — 127.

Certum est 3° quòd si filii Infidelium habeant usum rationis, et Baptismum petant, possunt et debent baptizari, adhuc reluctantibus parentibus. Ità *Tourn.*, *etc.* Et postquàm filius invitis parentibus est baptizatus, potest et debet Ecclesia ipsum ab eis segregare, ut à periculo perversionis avertatur. *Laym.*, *etc.*

Si verò dubium sit an puer habeat vel ne plenum usum rationis, post septennium debet baptizari; sed *S. P. Bened.* docet in dubio rationis antè septennium puero petenti baptizari omninò differendum Baptismum, donec constet de perfecto ipsius rationis usu; sed sapienter addit illum tunc omninò avocandum à parentibus, et in loco tuto custodiendum. — 128.

Certum est 4° posse et debere baptizari prolem, si ipsa sit in periculo mortis. Ità *communiter* omnes DD. citati cum *S. P. Bened.* — 129.

Certum est 5° quòd si filius infidelium justè vel injustè sit positus extrà curam parentum, nec sit timor quòd ad eos sit reversurus, benè potest baptizari. Ità *communiter Tourn.*, *etc.* Idem dicendum de filiis Infidelium perpetuò amentibus, quia non est periculum perversionis.

Certum est 6° Filios infidelium in bello captos benè posse baptizari, parentibus invitis; quia lege belli captivi non ampliùs ad Parentes, sed ad Dominos pertinent.

Certum est 7° etiam licitè baptizari proles Infidelium, qui sunt mancipia Christianorum; quia Domini in eorum filios Dominium habent.

Certum est 8° quòd si unus parentum consentiat, altero reluctante, benè infans baptizatur. Et idem dicendum, si mortuo Patre, Avus paternus consentiat in Baptismum pueri, Matre reluctante. — 131.

Quæritur 2° An utroque parente infideli reluctante, possint baptizari eorum filii usu rationis carentes?

R. — Si filii sint mansuri in potestate parentum, nullo modo licet eos baptizare; quia tunc certum imminet periculum perversionis. — Si verò tale periculum non adsit, quia filii subtrahuntur à potestate parentum; *prima sententia communior negat.* — *Secunda* verò *sententia* censet licitum esse hujusmodi filios baptizare, saltem auctoritate publicâ, et ex consensu Principis. — Hæc sententia per se loquendo non videtur *suâ probabilitate* carere.

Dixi *per se loquendo*; nam, spectatis circumstantiis, hæc sententia vix videtur posse in praxim deduci, ob graviora mala quæ comitarentur hujusmodi Baptismos. Et ideò Ecclesia, ut testatur *D. Thom.* nunquàm morem habuit baptizandi filios infidelium ipsis invitis.

Insuper *advertendum* quòd pro filiis Hebræorum adest Constitutio *Julii III*, qui imposuit suspensionem, et pœnam mille ducatorum baptizantibus filios Hebræorum, reluctantibus parentibus. — 132.

Quæritur 3° An liceat vendere filios non baptizatos parentibus infidelibus?

R. — *Negat Hurt.* — Sed *communiùs* et *satis probabiliter affirmant Sanch., Suar, etc. Ratio* est communis pacis servandæ, et majora mala vitandi. — 133.

Quæritur 4° An Baptismus aliquandò repeti possit et quâ formâ?

R. — Cùm temerè rebaptizare sit mortale ex objecto, quia est in genere sacrilegii, dùm conaris ministrare Sacramentum incapaci; ideò in hujusmodi dubiis attendenda est regula *communiter* à DD. recepta, quòd ad iterùm conferendum Baptismum baptizato sub conditione, non sufficit leve, sed requiritur prudens sive rationabile dubium, an Sacramentum fuerit vel ne receptum.

Dubium autem vel potest esse *juris*, vel *facti*. Quandò dubium est *juris*, nempè quandò aliquis est baptizatus cum materiâ, formâ, aut intentione dubiâ, tunc certè Baptismus est iterandus sub conditione.

Quandò verò dubium est *facti*, id est, quandò dubitatur an datus sit vel ne Baptismus; tunc, si dubium est negativum, eò quòd nulla habeantur indicia hominem esse baptizatum, sine hæsitatione hic est sub conditione baptizandus; si verò dubium *facti* est positivum, etiam Baptismus est iterandus, si utrinquè adsunt apparentes non leves conjecturæ, quæ rem dubiam efficiunt. Undè, in Concilio Carthaginensi V sic dicitur: « Quotiès non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine » dubitatione testentur, absque ullo scrupulo esse baptizandos. »

Nota 1° Ad id sufficere unum testem ocularem fide dignum. Et hoc, etiamsi testis sit femina; secùs verò si adsunt testes positivè oppositum deponentes.

2° Quòd baptizandi non sunt, neque sub conditione, adulti qui nati sunt ex parentibus Christianis, et inter fideles educati, quamvis nullum testimonium habeatur accepti Baptismi. Hoc tamen intelligendum, modò pro contrariâ parte graves non occurrant rationes. (*a*)

(*a*) Imò S. C., ut refert *Zach.* pluriès decrevit esse rebaptizandos sub conditione eos pro quibus nullum Baptismi recepti signum haberi potest, nec parentum Matrimonii. — H. n. 23.

3° Quòd si infans aliquis arreptus sit à Barbaris, et dubitetur an captus fuerit antè vel post Baptismum, tunc omninò baptizandus est sub conditione. — 134.

Quæritur 5° An infantes expositi sint baptizandi?

R. — Si isti exponantur sine schedulâ, sine dubio sunt baptizandi, nisi aliàs constaret fuisse ritè Baptizatos. — Si verò sint expositi cum schedulâ, *prima sententia negat.* — *Secunda* verò *sententia verior* et *communior* Recentiorum docet omnes hos esse baptizandos sub conditione, quotiès non habetur moralis certitudo de Baptismo collato, et ritè collato, aliàs semper remanet prudens dubium de suo valore. — 135.

Quæritur 6° An sint rebaptisandi infantes ab obstetricibus sive laicis baptizati?

R. — Alii *affirmant.* — Alii verò sentiunt hos semper esse rebaptizandos sub conditione, quotiès tamen desunt ad minùs duo testes fide digni de Baptismo ritè collato.

Sed *communissima* et *vera sententia* docet tunc tantùm tales pueros esse rebaptizandos, quandò adest probabilis suspicio erroris in dato Baptismo. — Secùs verò dicendum, si in examine Parochus constanter deprehendat obstetricem illam, sive laicum ritè baptizasse.

Nota 1° Quòd postquàm aliquis privatìm baptizatus est, consuetæ cæremoniæ et ritus in Ecclesiâ suppleri debent.

2° Quòd cum Baptismus reiterandus est, puto omninò servandum ordinem descriptum *n.* 117. Potest tamen dari in quocumque loco, si peractæ jàm sint solemnitates in Ecclesiâ.

3° Quòd in collatione talis Baptismi non est præmittenda Confessio, sed sufficit præmitti dolor de peccatis. — 136.

Quæritur 7° An debeant rebaptizari pueri ab Hæreticis baptizati?

R. — Certum est de fide ex Trid. validum esse Baptismum collatum ab Hæreticis, quandò omnia requisita ad Sacramentum adhibentur.

Sed meritò putant *Gob.*, *etc.* pueros baptizatos à Prædicantibus (et idem ait *Sylvius* præcisè de baptizatis ab Anglis, ac *Tourn.* de cunctis baptizatis à Lutheranis, et Calvinianis) omnes esse baptizandos saltem sub conditione, quia facilè dubitari debet de materiâ, formâ, et intentione talium ministrorum, cùm ipsi hoc Sacramentum non judicent absolutè necessarium; propter quod parùm curant de necessariis requisitis; aliis adhibentibus aquam rosaceam: aliis dividentibus materiam à formâ, ità ut alter proferat verba, alter aquam infundat: aliis aquam tantùm super vestes infundentibus.

Et ideò, cùm tot urgeant motiva dubitandi de valore talium baptismatum, meritò dicimus, ordinariè loquendo, illa sub conditione repetenda. Cæterùm, censuit S. C. non esse rebaptizandos pueros baptizatos ab Hæreticis, nisi in eo loco prædicantes non observarent requisita ab Ecclesiâ Catholicâ ad valorem Sacramenti.

Nota. Peccat graviter Minister qui non rebaptizat sub conditione eum de quo rationabile dubium juris, vel facti manet, nùm validè sit baptizatus; et in hoc casu non est necesse conditionem verbis exprimere, nisi timeatur scandalum; attamen tutiùs est eam exprimere, et cùm baptizatur sub conditione, non requiritur Patrinus. — 137.

Quæritur 8° Quinam sint effectus Sacramenti Baptismi?

R. — Sunt quinque sequentes:

I. Remissio omnis peccati originalis et actualis antè Baptismum commissi. Remanet tamen in baptizatis peccati fomes, qui non est peccatum, et si ei resistitur gratiâ Jesu-Christi, proderit ad coronam. Trid.

II. Condonatio omnium pœnarum pro peccatis debitarum. Trid.

III. Largitio divinæ gratiæ, quâ Filii Dei et hæredes efficimur. Trid.

IV. Caracteris impressio.

V. Baptizatus fit Ecclesiæ membrum, et illius auctoritati subjicitur. — 138.

Quæritur 9° Quæ dispositio requiritur in suscipiente Baptismum?

R. — In infantibus eorum voluntatem supplet Christus et Ecclesia. Est certum ex Trid. — In adultis autem requiritur intentio saltem habitualis, idest habita et non retractata : vide n. 81 ; requiritur etiam in eis ad licitè recipiendum Baptismum fides et pœnitentia.

Quoàd fidem requiritur ut sciat Sacramenta, saltem Baptismum, Eucharistiam et Pœnitentiam, Præcepta Decalogi, saltem crasso modo, et Orationem Dominicalem : ultrà quatuor illa scitu necessaria, idest, Dei existentiam, Deum remuneratorem esse, Trinitatem, et Incarnationem, Passionemque D. N. Jesu-Christi. In urgenti autem periculo mortis, sufficit scire hæc quatuor ultima.

Quoàd pœnitentiam autem requisitam, requiri contritionem tenent *Nav.* et alii. — Sed *veriùs Gonet.*, *etc.* tenent sufficere attritionem, quin sit caritate formata. Ità etiam *D. Thom.*

An verò in suscipiente requiratur aliqualis caritas inchoata, vide *Tract. de Pænit*, *n.* 437. — 139.

CAPUT V.

De Cæremoniis Baptismi.

Mortale est negligere cæremonias Baptismi aut aliquam ex eis notabilem, ut omnes *communiter*.

Undè ;

1° Seclusâ necessitate, est mortale baptizare sine unctione Chrismatis.

Nota. Si chrisma, vel veterum oleum deficere videatur, et aliud non possit haberi benedictum, oleum de olivis non benedictum adjiciatur, sed in minori quantitate.

2° Mortale est baptizare in aquâ non consecratâ (*a*), vel in Chrismate alterius anni.

3° Si annus sit completus, et Pastor non accepit novum oleum, licitè poterit conferri baptismus sine unctionibus, et posteà unctiones suppleri, si oleum novum spectandum sit per notabile tempus, putà per decem vel undecim dies, juxtà dicta *n.* 118, *Nota* 2; quia talis dilatio sat justa est causa, ut possit Baptismus sine illis ministrari.

4° Si oleum intrà prædictos dies facilè haberi possit, tunc puto non posse sine necessitate, vel saltem sine causâ gravi Baptismum separari ab unctionibus, quæ ex gravi quidem præcepto concomitanter cum Baptismo debent adhiberi, nisi fortè priùs jàm adhibita sint, ut plures opinantur. Vide *n.* 144. — 141.

5° Mortale est sine necessitate baptizare extrà Ecclesiam. — Excipe 1° Si dubium adsit de morte infantis, putà, si infans nascatur sine fletu, si mulier difficulter sit enixa, si infans prosiliat antè septimum mensem; tunc enim baptizare licet domi privatìm. *Gob.* et *Quintan.* idem dicunt si proles prodeat in octavo mense. — Excipe 2° Si infans nequit in Ecclesiam deferri sine periculo infamiæ parentum, aut alius gravis damni, quo casu putat *Croix* posse domi Baptismum solemniter conferri. — Excipe 3° Si infans sit filius Regis, aut Principis. Vide *n.* 118. — 142.

6° Cùm in necessitate, vel aliam ob causam gravem, Baptismus sine cæremoniis est collatus, eâ cessante, illæ solemniter in templis sunt supplendæ, et quidem sub mortali. Quod tamen non est moris in hæreticis conversis, ne plebs putet nos eorum Baptismum improbare.

(*a*) *Probabile* est licere uti aquâ non consecratâ in Baptismo privato. — H., n. 8.

7° Si Baptismus collatus deprehendatur fuisse invalidus, alii dicunt repetendas esse cæremonias, secluso scandalo, vel infamiâ baptizati, vel baptizantis. — Alii verò *communiùs negant* esse repetendas. — Utraque sententia videtur *probabilis*, sed prima ut *tutior* consulenda. — 144.

8° Circà nomen quod in Baptismo imponitur, notat *Croix* 1° non peccare qui nomen Sancti non imponit, vel qui imponit nomen Veteris Testamenti; sed non facilè acquiescendum volenti imponere nomen Ethnicum. — 2° Quòd si dubitetur an infans sit vir, aut mulier, et urget periculum mortis, posse baptizari sine nomine. — 3° Nomen in Baptismo impositum licitè posse privatâ auctoritate mutari, cùm hoc nullo jure prohibeatur : procùl dubio autem mutari potest in Confirmatione.

Circà autem librum Baptizatorum, *notandum* hunc fidem facere in quovis Tribunali. Parochus autem diligenter tenetur in libro adnotare diem et horam nativitatis, nomen Baptizati, Parentum et patrinorum; item, si Baptismus sit collatus sub conditione, vel sine cæremoniis; item, ubi infans repertus sit expositus. Ita *Rit. Rom.* — 145.

Debet insuper Parochus monere Patrinos de cognatione contractâ, eorumque obligatione; inculcare matribus et nutricibus ne decumbant cum infantibus ob periculum suffocationis. — Notat verò *Tourn.* cum *Barb.*, *etc.*, *communiter*, quòd si talis cubatio omni culpâ caret, ut contingere potest si v. g. lectus est latus, puer implacabilis, qui aliter à frigore defendi non possit, et mulier in somno suum retinere soleat situm ac locum, omnis pæna cessabit. — 160.

CAPUT VI.

De Patrinis.

Patrini sunt quasi patres spirituales, qui baptizatum de fonte suscipiunt in suam curam.

Ut quis validè sit patrinus, non requiritur certa ætas (*a*), sed requiruntur sequentes conditiones :

I. Usus rationis.

II. Ut ipse sit baptizatus, et quidem validè.

III. Ut à parentibus vel Parocho ad hoc designatus sit; Parochus autem mutans patrinum, graviter peccaret.

IV. Ut in ipso Baptismo (quia non sufficit in solis cæremoniis) per se vel per procuratorem tangat, teneat, aut de manu baptizantis suscipiat.

V. Ut id non materialiter tantùm, sed animo susceptoris, sive cum intentione id munus gerendi faciat. — 146.

Quæritur 1° Quænam sint obligationes patrini?

R. — *D. Thom.* circà obligationem patrini sic ait « Ille qui suscipit aliquem de sacro » fonte, assumit sibi officium pædagogi; et ideò obligatur ad habendam curam de ipso. » Id est, ut dicunt *Holz.*, *Tourn.*, *etc.*, tenetur instruere baptizatum circà fidem et mores. Attamen, hæc obligatio tunc tantùm urget, « si necessitas immineret, » tempore et loco, in quo baptizati inter infideles nutriuntur, » ut dicit idem *D. Thom.* addens : « sed ubi nutriuntur inter Catholicos Christianos, satis possunt » ab hâc curâ excusari, præsumendo quòd à suis parentibus diligenter instruantur; si » tamen quocumque modo sentirent contrarium, tenerentur secundùm suum modum » saluti spiritualium filiorum curam impendere. »

Quæritur 2° An in Baptismo privato, adhibendus sit patrinus?

(*a*) Probabiliter tenet Croix requiri saltem ætatem septem annorum. — H. 32.

R. — Nulla culpa est, si patrinus omittatur in Baptismo privato. Ità *Tourn*, *etc.* Dicunt tamen *Sanch.*, *etc.*, quòd licèt non necessariò sit adhibendus patrinus in Baptismo privato, tamen benè adhiberi potest, et præstantiùs adhibetur. — 147.

Quæritur 3° Qualis actus requiratur in patrinis ut contrahant cognationem?

R. — Textus qui hanc cognationem statuunt, his utuntur vocabulis: *suscipit*, *tenet*, *accipit*, *levat*, *tangit.* Undè DD. conveniunt requiri ad contrahendam cognationem, ut patrinus vel teneat aut tangat infantem dùm baptizatur; vel statìm levet aut suscipiat de sacro fonte, vel de manibus baptizantis.

Quæritur 4° An requiratur tactus physicus ad contrahendam cognationem?

R. — Loquendo de infantibus, *communiter affirmant* Doctores; loquendo verò de adultis, *negant Sotus*, *etc.* — Sed *communissimè* et meritò huic contradicunt *Palaus*, *etc.*, qui requirunt tactum physicum pro adultis ac pro infantibus; ex sacris Canonibus. — 148.

Quæritur 5° An baptizans, et patrinus adhibitus in Baptismo privato contrahant cognationem spiritualem?

R. — Nulli dubium quin baptizans contrahat; quoàd verò patrinum, *prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *sententia communior* et *probabilior negat;* et probatur ex Trid. — 149.

Quæritur 6° An parentes baptizantes vel suscipientes de Baptismo filios, contrahant impedimentum petendi debitum?

R. — 1° Certum est non contrahere, si baptizent in necessitate.

2° Graviter peccare parentes qui ex industriâ, et sine necessitate filios baptizant.

3° Non contrahere cognationem, si parentes ex ignorantiâ baptizent.

4° Si verò baptizent ex industriâ præter necessitatem, *prima sententia communior affirmat.*, et hanc tenent *D. Thom. etc.* — *Secunda* verò *sententia satis probabilis negat;* eamque tenent plures et graves DD. *Ratio*, quia reverà nullo jure expressum invenitur suppositam cognationem contrahi. — 150.

Quæritur 7° An suscipiens infantem in Baptismo collato sub conditione, contrahat cognationem?

R. — Si de primo Baptismo adsit dubium duntaxat negativum, *omninò affirmandum* cum *communi.* — Secùs tamen dicunt *Sanch.*, *etc.*, si dubium sit positivum. Et hoc est *satis probabile* juxtà dicenda *de Matrim.*, *n.* 905, ubi dicemus cum *communi* DD. benè posse contrahi matrimonium, quandò post adhibitam diligentiam nullum impedimentum certò adesse probatur. — 151.

Quæritur 8° An contrahat cognationem qui ex errore suscipit unum infantem pro alio?

— *Negant Sanch.*, *etc.* — *Affirmant* verò *Pal*, *etc.* quia suscipiens videtur habere intentionem suscipiendi infantem, quicumque sit. — Et hæc sententia mihi *probabilior* videtur; nisi ille habeat expressam intentionem non tenendi alium, nisi quem intendit suscipere. — 152.

Quæritur 9° Quisnam contrahat cognationem, si quis suscipit infantem nomine alterius?

R. — Tres adsunt sententiæ. — *Prima communior* dicit contrahere solum principalem. — *Secunda* dicit contrahere solum procuratorem. — *Tertia* dicit neutrum contrahere. — Prima *absolutè verior* mihi videtur; quia ex Trid. is contrahit cognationem qui est à parentibus ad suscipiendum designatus. — 153.

Quæritur 10° An patrini ad contrahendam cognationem debeant esse designati?

R. — 1° Certum est designatos contrahere cognationem.

2° Si alii ultrà designatos baptizatum tangant, cognationem spiritualem nullo pacto contrahunt, ex Trid.

3° Si nullus sit designatus et plures tangant, tenet *Diana* neminem eorum cognationem contrahere. — Sed *oppositam* sententiam (a), cui me subscribo, *communem* vocat *Viva*, et hanc tenendam dicunt *Salm., etc.*; hi dicunt omnes contrahere. — Et ob eamdem rationem idem rectè dicunt *Salm., etc.*, etiamsi adsint patrini designati, sed alius præter eos tantùm tangit; hic solus enim tunc contrahit, quia Concilium dicit eos non contrahere qui ultrà designatos tangunt, non verò qui præter; nam *ultrà* importat quòd tangant designati, et non designati: *præter* autem importat, quòd tangant tantùm non designati.

Quæritur 11° Si plures quàm duo designentur, et omnes tangant, an omnes cognationem contrahant?

R. — Censet *Suar.* quòd si successivè tangant puerum, primi duo tantùm cognationem contrahunt; et idem sentiunt rectè *Sanch, etc.* — Si autem simul omnes tangant, *Suar.* censet nullum contrahere. — Sed *Sanch*, *etc.*, *communiùs* et *probabiliùs* dicunt tunc omnes designatos contrahere.

Nota 1° Si Parochus injustè repellat patrinos à parentibus electos, et ii infantem teneant, hi veram cognationem contrahunt.

2° Si Parochus admitteret plures patrinos quàm duos mortaliter peccaret, quia læderet præceptum Ecclesiæ in re gravi, impositum ne multiplicentur cognationes. Si verò plures patrini accedant à parentibus designati, benè poterit permittere ut omnes tangant, modò externè designet unum et unam, quibus tantùm tradat infantem, et illos solos adnotet ut patrinos, moneatque tantùm eos cognationem contraxissse. — 154.

Quæritur 12° An patrini possint esse duo mares, aut duæ feminæ?

R. — *Negatur.* — Sed *probabile* est esse tantùm veniale, contrà *Bon.. etc.*, qui volunt esse mortale.

Quæritur 13° An patrinus masculi, si unicus sit, debeat esse masculus, et feminæ femina?

R. — *Affirmant Laym., etc.* Sed *probabiliùs negant Suar., etc.* cum ex Trid. dicatur: *sive vir, sive mulier.*

Quæritur 14° An peccent designantes ut patrinos duos mares, vel duas feminas?

R. — Certum est peccare tàm parentes quàm Parochum tales patrinos admittentes, cùm sit contrà præscriptum Ecclesiæ; et hoc esse mortale mihi *veriùs* videtur, si patrini sint diversi sexùs ac infans; quia sic multiplicarentur cognationes, quod prohibere voluit Trid: secùs, si essent ejusdem sexùs. — 155.

Quæritur 15° Quinam prohibentur esse patrini!

R. — Validè quidem, sed illicitè sunt Patrini, sequentes:

1° Abbas et Monachus (b).

2° Conjuges respectu conjugum, et parentes respectu filiorum, nisi sit necessitas.

3° Moribus infames.

4° Apostatæ et hæretici, qui nullo casu videntur advocandi, quia ea advocatio esset protestatio quasi falsæ Religionis, cùm non nisi de falsâ sint sponsuri.

5° Plures quàm duo, quia Trid. non nisi unum, aut ad summum unum et unam permittit propter cognationem spiritualem indè oriri solitam. — 156.

Quæritur 16° An duo conjuges possint licitè suscipere alienam prolem?

R. — *Negat Suar.*; censet tamen id non esse plusquàm veniale. — Sed nullum esse peccatum *probabiliùs*, et cum *communissimâ* docent *Nav., etc.* quia jàm consuetudine introductum est hoc esse licitum. *D. Thom.* — 157.

(a) Quæ est communissima. — H. n. 35.

(b) Aut monialis, aut regularis cujuscumque ordinis. — H. n. 37.

Nota. Parochus graviter peccat 1° Si ex negligentiâ frequenter omittat nomina baptizatorum referre in librum; tùm ob legem Trid. in gravi et sub pœnâ gravi; tùm ob incommoda, et damna indè sequentia.

2° Si, ut superiùs dixi, ejus culpâ plures Patrini adhibeantur.

3° Si baptizet solemniter sine patrino, cùm hæc sit de præcipuis cæremoniis.

4° Si admittit ad Baptismum patrinum non designatum. — 159.

TRACTATUS XX.

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

De Confirmationis naturâ, materiâ et formâ. — De ejus Ministro et subjecto. — De ejus necessitate et Cæremoniis.

CAPUT I.

De Confirmationis naturâ, materiâ et formâ.

I. Confirmatio est unctio Chrismatis, sub præcriptâ formâ verborum, in fronte baptizati, ab Episcopo, quia is ex Christi intitutione, gratiæ augmentum, et robur accipit. Ità ex Trid. — 161.

II. Materia ejus remota essentialis est Chrisma confectum ex balsamo et Oleo olivarum, benedictum ab Episcopo. Ità *communiter DD.* (*a*).

Quæritur 1° An Oleum et Balsamum sint de necessitate Sacramenti?

R. — Certum est Oleum esse de necessitate Sacramenti; certum est etiam Balsamum esse de necessitate præcepti.

An autem Balsamum sit de necessitate Sacramenti? Duplex est sententia. *Prima negat.* — *Secunda* verò *communior probabilior affirmat,* et probatur ex Decreto *Eugenii IV,* approbato à Concilio Florentino, ubi dictum fuit materiam Confirmationis esse Chrisma confectum ex Oleo et Balsamo.

Certum est autem neutram sententiam esse de fide, neque certam; hinc, omninò Sacramentum conferendum est cum Oleo et Balsamo, et aliàs saltem dubium esset. — Attamen, quia prima sententia *sat est probabilis*, rectè dicit *Croix* quòd in articulo mortis benè poterit conferri Confirmatio sub conditione ex solo Oleo, si nequeat haberi Chrisma ex Balsamo confectum. Magna enim utilitas hujus Sacramenti justa esset causa illud sub conditione ministrandi, juxtà dicta *n.* 28.

Sufficit autem Balsamum cujuscumque regionis, modò sit in eâ quantitate, ut det suì odorem, quamvìs non misceatur cum singulis olei partibus. — 162.

Quæritur 2° An Chrisma debeat esse ab Episcopo benedictum?

R. — Certum est apud omnes, quòd necessitate præcepti Chrisma omninò debet esse benedictum ab Episcopo. — An verò de necessitate Sacramenti debeat esse benedictum saltem à Sacerdote? *Negant Palud. etc.* — *At omninò id affirmandum;* et probatur ex Decreto *Clement VIII.*

Quæritur 3° An Chrisma necessariò debeat esse benedictum ab Episcopo?

R. — *Prima sententia communior affirmat*; et hanc tenent *D. Thom.*, *etc.* — *Secunda* verò *sententia*, quam tenent *Tourn.*, *etc.* id *negat;* et meritò, speculativè

(*a*) Ad differentiam olei Baptismi et infirmorum, ut distinxit *Innoc. III*; quamvis ex sententiâ *probabiliori*, unum oleum istorum sit Materia valida pro alio Sacramento. — H. 39.

loquendo, hanc sententiam *probabilem* putat *Suar. Ratio*, quia sicut Papa potest facultatem confirmandi concedere simplici Sacerdoti, prout videbimus *n.* 170, sic etiam poterit benedictionem Chrismatis ei committere.

Dixi *speculativè loquendo*, nam in praxi, cùm res sit valdè dubia, prima sententia ut *tutior* omninò est tenenda.

Nota. Perindè est ad substantiam Sacramenti, sive Chrisma sit novum, sive vetus, licèt graviter peccet qui utitur alio quàm novo, id est, illo anno consecrato: in quem finem quotannis in die Cœnæ consecratur, veteri combusto. — 163 (a).

III. Circà Materiam proximam Sacramenti Confirmationis, plures adsunt sententiæ; sed tres sunt principaliores. — *Prima* tenet Materiam essentialem hujus sacramenti esse manûum impositionem illam, quæ habetur in Pontificali Romano in principio Ritûs, ubi Episcopus antequàm ad Chrismatis unctionem accedat, extendit manus versùs confirmandos, proferens Orationem: *Omnipotens sempiterne Deus, etc.* Unctionem autem, quæ posteà ab Episcopo adhibetur, dicit esse Materiam accidentalem, non à Christo, sed ab Ecclesiâ institutam.

Secunda sententia dicit Materiam essentialem componi tàm ab impositione manûum quæ fit in principio, quàm in Unctione, quæ deindè ab Episcopo adhibetur.

Tertia denique *sententia communis*, vel *ferè communis*, quam tuemur et certissimam cum *Bellarmino* existimamus, tenet Materiam adæquatam et totalem confirmationis esse Chrismatis Unctionem, quæ confirmandis per impositionem manûs Episcopi adhibetur. Hanc docent *D. Thom., etc.*

Undè:

1° Juxtà hanc sententiam de essentiâ Sacramenti est 1° Ut Unctio fiat in fronte. — 2° Ut fiat in formâ Crucis. — 3° Per manum ipsius Episcopi ministrantis. — 164.

2° Etsi ex necessitate præcepti unctio fieri debeat pollice manûs dexteræ, valida tamen esset, si fieret digito etiam sinistræ manûs; quia verè fieret per impositionem manûs Episcopalis.

3° *Communiùs* sentiunt *Laymann, etc.* peccare graviter Episcopum, qui alio digito quàm pollice dexteræ manûs ungeret. — Sed *Escob., etc.* dicunt esse *probabile* id non excedere culpam venialem; et reverà non patet omissionem prædictæ cæremoniæ pertingere ad peccatum mortale. Undè, dicunt quòd si Episcopus prædictum pollicem infirmum haberet, licitè posset alio digito ungere. — 165.

4° *Probabile* est requiri ad valorem Sacramenti, ut unctio fiat ab Episcopo immediatè, nullo instrumento mediante; quia debet fieri per impositionem manûs.

5° Circà quantitatem Chrismatis, ea sufficit et requiritur, quæ satis sit ad ungendam frontem confirmandi in figuram crucis. — 166.

IV. — Circà formam hujus Sacramenti quatuor adsunt sententiæ. — *Prima* est eorum qui tenent solam impositionem manûum esse adæquatam materiam hujus Sacramenti, ideò dicunt formam essse solam orationem, quæ præcedit unctionem; sed hæc sententia est omninò falsa.

Secunda sententia est eorum qui tenent tùm impositionem manûum, quæ unctionem præcedit, tùm unctionem ipsam esse materias partiales; undè, dicunt formam coalescere ex dictâ oratione præcedenti, et ex verbis unctionem comitantibus.

Tertia sententia singularis est Cont. Tourn., nempè *P. Colet.* Ille Auctor aliàs

(a) Sed in hoc Ecclesiæ præcepto *Papa* potest dispensare. — H. 40.

doctus, pro unicâ materiâ quam ipse tenetur adesse in hoc Sacramento, vult eam duplici formâ indigere; et nescio quâ ratione firmâ niti possit.

Quarta est *sententia* nostra, et *communis.* Dicimus igitur quòd sicut totalis Materia adæquata Confirmationis est unctio Chrismatis adhibita per manum Episcopi, sic totalis forma sunt verba quæ Episcopus ungendo profert : *Signo te signo Crucis, et confirmo te Chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti.* Sic definivit *Eugenius IV* cum Concilio Florentino in Decreto ad Armenos. — 167.

Hinc *Nota* quoàd formam, substantiales esse et Sacramentum invalidare omnes mutationes sequentes, scilicet. — 1° Si omittatur verbum *signo*, vel *confirmo.* — 2° Si omittatur expressio *SS. Trinitatis.* — 3° Si omittatur verbum *te.* — 4° Si omittantur verba *signo Crucis*, vel *Chrismate salutis.*

Dicere autem *corroboro* pro *confirmo*, esset mutatio accidentalis; sicut etiam dicere *sanctificationis* pro *salutis.* — 168.

Quæritur. Quinam sint effectus hujus Sacramenti?

R. — Tres sunt sequentes :

I. Character.

II. Gratia, id est robur speciale ad prælianda prælia Domini. Imò ex *Cap. Novissimè de Consecrat.* declaratur in Confirmatione conferri Gratiæ Spiritûs sancti plenitudinem, similem illi quam acceperunt Apostoli in die Pentecostes. Et etiam aliquandò per hoc Sacramentum prima Gratia confertur, juxtà dicta *n.* 84.

III. Cognatio spiritualis eodem modo, quo dictum est de Bapt., *n.* 156. — 169.

CAPUT II.

De Ministro et Subjecto Confirmationis.

ARTICULUS I.

De Ministro.

Solus Episcopus est Minister ordinarius hujus Sacramenti, ut sancivit *Innoc III.* Et juxtà *veram* sententiam, simplex Sacerdos confirmare potest, tanquàm Minister extraordinarius, ex concessione Pontificis. Ità *D. Thom.* et de hoc non ampliùs dubitandum ex Bullâ *Bened. XIV* incipiente, *eo quamvìs tempore*, *etc.* — 170.

Undè :

1° Etsi Episcopus graviter peccet confirmans in alienâ Diœcesi, etiam subditos suos, et incurrat suspensionem à Pontificalibus ipso jure ex Trid,. valida tamen est Confirmatio. — 171.

2° *Concina, etc. communiùs* et *probabiliùs* censent Episcopis licitum esse confirmare alienos subditos in suâ propriâ Diœcesi, quia semper præsumitur, nisi aliter constet, tacitus consensus aliorum Episcoporum. Tantò magìs licitè poterit Episcopus confirmare Ordinandum, qui affert dimissoriam sui Ordinarii. — 173.

3° Peccat graviter Episcopus, si longo tempore non confirmet; quia subditos ingenti bono privat. — Hinc, dicit *Croix* peccare graviter Episcopum qui per octo vel decem annos differret circumire saltem per loca præcipua, nisi excuset moralis impossibilitas. Si autem adsit justa causa, non peccat qui differt per tres, aut plures annos.

Nota. Episcopus tenetur suis expensis circumire ad confirmandum; nisi, excipit *Croix*, sit rationabilis consuetudo expensas exigendi.

Quæritur 1° An peccet graviter Episcopus non confirmans moribundum petentem?

R. — *Affirmant Bonac, etc.* — Sed *probabiliter Croix* cum *Lugo, etc.*, dicit nequaquàm peccare, quia excusat incommoditas, et communis praxis. — 175.

Quæritur 2° An cùm ministratur Sacramentum confirmationis, tàm confirmans quàm confirmandus debeat esse jejunus?

R. — *Communiter* DD. dicunt hoc non esse de præcepto, sed de consilio; undè sæpè tale Sacramentum confertur post prandium, præcipuè cùm numerosus populus sit confirmandus. Ità *Laym., etc.* — Prætereà, consuetudo ferè jàm obtinuit ut tale Sacramentum post prandium conferatur.

Quæritur 3° An Confirmatio debeat omninò conferri in Ecclesià?

R. — *Probabiliter* docent *Suar., etc.*, posse absque peccato gravi ministrari Confirmationem in aliquo loco decenti, etiam extrà Ecclesiam; et *Bonac.* dicit consuetudinem confirmandi in Ecclesià non obligare sub gravi. Undè, videtur obligare saltem sub levi, nisi aliqua rationabilis causa excuset (*a*).

Quæritur 4° An Confirmatio debeat conferri in die festo?

R. — Quidquid sit de antiquâ consuetudine circà tempus ministrandi hoc Sacramentum, dicunt *Granad., etc.*, jàm usum obtinuisse, quòd confirmatio conferri possit quocumque die, festivo aut feriali, et quocumque tempore, matutino aut vespertino. — 174.

ARTICULUS II.

De Subjecto.

Validè confirmantur omnes, et soli baptizati nondum confirmati. *Licitè* verò confirmantur iidem qui validè, dummodò habeant usum rationis, et constet non ponere obicem sive Sacramento, sive ejus effectui. — 176.

Undè :

1° Infantes, et rationis impotes validè hoc Sacramentum suscipiunt; sed non licitè, ex *Bened. XIV*.

2° Etsi quoàd infantes, illicitum sit eos confirmare antè rationis usum, nihilominùs ob rationabilem causam, etiam anteà iis licitè datur, v. g. si timeatur diuturna absentia Episcopi; vel si hic ad ista loca raró veniat, vel adsit consuetudo; item, si infans sit in periculo mortis; ità ex Concilio V Mediol. ut refert *P. Zach.*; deniquè, si sit filius Principis. — 177.

3° Amentibus licet perpetuò, administranda est Confirmatio, ex *Bened. XIV*; et præsertìm, si aliquandò usum rationis habuerint. — 180.

4° Dubitans an sit confirmatus, potest sub conditione confirmari; sed requiritur majus dubium quàm pro Baptismo. — 178.

5° Confirmandus existens in mortali debet se disponere ad Sacramentum vel contritione, vel attritione, unà cum Confessione; secùs tamen si abesset conscientia culpæ gravis. Confessio enim tunc videtur esse de consilio, non de præcepto. — 179.

CAPUT III.

De Confirmationis necessitate et Cæremoniis.

I. Confirmatio non est necessaria ad salutem necessitate medii. *Est communis.*

(*a*) Semper tamen potest Episcopus licitè in domestico sacello confirmare. — II. 50.

Quæritur 1° An adsit gravis obligatio suscipiendi hoc Sacramentum?

R. — *Prima sententia affirmat*; et illam tenent *S. Bon.*, *S. Anton.*, *etc.* — *Secunda* verò *sententia negat*; et hanc tuentur gravissimi AA., ut *Nav.*, *Suar.*, *etc.* — 181.

Secunda sententia hodiè non videtur *satis probabilis*, ex Bullâ *Bened. XIV, etsi Pastoralis*, ubì sic declaratur : « Monendi sunt ab Ordinariis locorum, eos gra- » vis peccati reatu teneri, si cùm possint, ad Confirmationem accedere renuunt ac » negligunt. » — 182.

Quæritur 2° An sit obligatio gravis suscipiendi hoc Sacramentum antè susceptionem primæ Tonsuræ?

R. — *Affirmant Bon.*, *etc.*, *etc.*, ex præcepto Tridentini, ubi dicitur : « primâ » Tonsurâ non initientur, qui Sacramentum confirmationis non susceperint. »

Negant verò alii *communissimè* quòd præfata verba Tridentini gravem obligationem importent; ità *Nav.*, *etc.* — Meritò tamen dicunt præfati AA. id non excusari à veniali, saltem ob quamdam deordinationem, quæ in tali omissione interveniret. — 183.

II. Quoàd cæremonias Confirmationis, notanda sequentia:

1° In Pontificali romano præscribitur quòd Episcopus debeat esse indutus amictu suprà rochetum, vel superpelliceum, si sit Religiosus, ac stolâ, pluviali albi coloris, mitrâ et baculo. Et juxtà *veriorem sententiam*, mortale est omittere omnia prædicta instrumenta, cùm ipsa pertineant ad reverentiam Sacramenti; secùs, si aliquod tantùm omittatur, quia id non videtur esse materia gravis. — Advertendum tamen quoàd baculum, sufficere quòd baculus maneat publicè expositus, vel à Clerico detineatur. — Item S. C. de propag. fide, declaravit sufficere quòd Episcopus sine mitrâ, adhibitâ tantum stolâ, confirmet.

2° Omissio alapæ, secluso scandalo, numquàm est mortalis. Omissionem autem cerei *Sa*, *etc.* absolutè negant unquàm posse esse mortalem, cùm hæc cæremonia minimè inveniatur præscripta in Pontificali, sed tantùm ex solo usu sit introducta. — 184.

3° Requiritur patrinus, et quidem sub gravi; designatus à Parentibus, vel ab Episcopo in eorum defectu. Intelligendum si confirmandus sit puer.

4° Requiritur ut patrinus sit unus, et quidem ipse confirmatus; aliter non confirmatus tenens peccaret graviter, licèt *probabiliùs* sit quòd non contrahat cognationem. — 185 et 186.

5° Debet patrinus esse diversus à patrino Baptismi. Excipit tamen *Croix.* cum *Sylv.*, *etc.*, nisi aliqua adsit causa in contrarium.

6° Patrinus debet esse ejusdem sexùs cujus est confirmandus, juxtà usum Ecclesiæ, et ritum Pontificalis Romani; et non debet esse Religiosus.

7° Patrinus non contrahit obligationem instruendi Confirmatum, nisi Confirmatus non sit instructus et alius desit. Contrahit tantùm cognationem spiritualem cum eo, et ejus parentibus; dummodò tamen eum tangat.

8° Quoàd modum autem suscipiendi in confirmatione, præscribitur in Pontificali Rom. quòd Confirmandus ponat pedem super pedem dexterum patrini; sed rectè dicit *Conc.* hodiè receptam consuetudinem habere quòd sufficiat ut patrinus manum dexteram super dexterum humerum confirmandi ponat : et hanc consuetudinem testatur *Conc.* approbatam fuisse à S. C. rituum die 20 sept. 1749. — 187.

9° Frons Confirmati obliganda est fasciâ lineâ cruce notatâ, gestandâ uno, tribus, vel septem diebus, pro consuetudine, illotâ interim fronte. Potest etiam si consuetudo aut ratio subsit, statìm auferri, et frons ablui; ipsa autem comburi, vel honestè asservari debet, nec ad Profanos usus adhiberi, propter contactum Chrismatis.

10° Parochus tenetur in librum referre nomina Confirmatorum et patrinorum suæ Parochiæ, et hæc cura ad Episcopos etiam pertinet; tùm propter sciendam cognationem spiritualem, tùm propter Ordines suscipiendos.

11° Licet mutare nomen in Confirmatione.

12° Benedictio communis quæ datur ab Episcopo Confirmatis in fine, non est necessaria ad Sacramentum, sed est simplex cæremonia, ut *communiter* dicunt DD. — Hinc, *probabiliter* ait *Tamb.*, admonitionem quæ fit ne Confirmati antè Benedictionem præfatam discedant, non videri quòd obliget. — Imò, dicunt *Laym.*, *etc.*, quandò magnus est concursus, omittendam esse illam Benedictionem, ut aliis locus præstetur; et hanc esse praxim testatur *Croix.* — 188.

TRACTATUS XXI.

DE EUCHARISTIA.

De Eucharistiâ ut Sacramentum, et ut Sacrificium.

CAPUT I.

De Eucharistiâ ut Sacramentum.

De Eucharistiæ naturâ. — Materiâ. — Formâ. — Ministro. — Subjecto.

ARTICULUS I.

De Eucharistiæ naturâ.

Eucharistia *est Sacramentum Corporis, et Sanguinis Christi, sub speciebus panis et vini, ad spiritualem animæ refectionem divinitùs institutum.* Ità *communiter* scholastici.

Undè :

1° Alii dicunt essentiam Eucharistiæ in recto consistere in panis et vini speciebus, et Jesu Christi personam tantùm in obliquo ad Sacramentum spectare, tanquàm quid extrinsecè connotatum. — Alii dicunt in recto sive essentialiter consistere tàm in speciebus quàm in Christi corpore. Utraque sententia est *probabilis* — 189 et 190.

2° Omnia alia sacramenta dicuntur *transeuntia,* quia tùm solùm sunt Sacramenta, cùm conficiuntur et applicantur. Hoc tantùm Eucharistiæ Sacramentum dicitur *permanens*, quia consistit in re permanente, et sic corpus Christi post consecrationem existens sub speciebus panis est verè et propriè Sacramentum, sive sumatur, sive in sacrario servetur, ut habetur definitum in Tridentino.

3° Usus sive sumptio Eucharistiæ non est propriè ipsum Sacramentum, neque aliud Sacramentum ab eo distinctum, nec pars illius sive essentialis, sive integralis, sed tantùm applicatio, sive conditio ut Sacramentum operetur.

4° Etsi quælibet species, imò, quævis pars speciei sit integrum et essentialiter perfectum Sacramentum, ideòque Sacramentum Eucharistiæ, sub speciebus panis et vini, physicè et materialiter specie differat; moraliter tamen, et in ratione Sacramenti est unum specie infimâ Sacramentum, tùm quia est unum signum rei sacræ, tùm quia ordinatur ad unum specie infimâ finem.

5° Etsi physicè loquendo tot sunt numero Sacramenta, quot numero species, vel etiam partes specierum, moraliter tamen unum numero Sacramentum est, quod per modum unius proponitur et sumitur; quia id ad unum finem, scilicet ad unam refectionem spiritualem refertur.

6° Hostiæ in diversis altaribus rectè concipiuntur ut distincta Sacramenta; contrà verò, si Sacerdos unam hostiam in plures partes dividat, vel plures hostias simul sumat, non ideò dicitur accepisse plura numero Sacramenta. — 190.

Quæritur 1° An Eucharistia sit necessaria ad primam justificationem obtinendam?

R. — Supponitur ut certum cum *S. Thomâ* Eucharistiam esse ad salutem necessariam necessitate præcepti non solùm Ecclesiastici, sed etiam Divini, ex *Luc* 22: *Hoc facite in meam commemorationem.* — E contrario, certum est non esse necessariam necessitate medii secundùm realem susceptionem.

An verò sit necessaria saltem in voto, necessitate medii? — *Prima sententia negat*; quia hoc Sacramentum non est institutum ad causandam primam gratiam.

Secunda tamen *probabilior sententia* docet votum saltem virtuale et implicitum Eucharistiæ, respiciens hoc Sacramentum ut finem vitæ spiritualis, esse necessarium necessitate medii ad salutem tàm adultis quàm parvulis.

Adulti autem tale votum habent, dùm Sacramenta Baptismi aut Pœnitentiæ suscipiunt, voluntas enim ipsorum omnia præcepta implendi, hoc etiam præceptum Eucharistiæ saltem implicitè comprehendit. Parvuli verò votum habent, non ex voluntate propriâ, sed ex voluntate implicitâ Ecclesiæ, quæ pueris applicatur sicut applicatur voluntas suscipiendi Baptismum. Ità *S. Thom.*

Hæc sententia probatur 1° ex *Joanne* 6. : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, etc. non habebitis vitam in vobis.* — Probatur 2° ratione, quia Sacramenta Baptismi et Pœnitentiæ, quæ certè sunt necessaria necessitate *medii*, saltem in voto ad primam gratiam obtinendam, non conferunt gratiam nisi respiciendo ad Eucharistiam, ut ad finem omnium Sacramentorum. — 192.

Quæritur 2° An Eucharistia in re vel in voto sit medium necessarium adultis ad vitam spiritualem conservandam?

R. — *Negant Suar., etc.* — *Sed communiùs et veriùs affirmant Soto, etc.*; *Ratio*, quia sicut vita corporis diù non potest conservari sine cibo materiali, ità vita animæ sine cibo spirituali, saltem in voto, et quidem explicito in eo qui necessitatem hujus Sacramenti advertit. — Hinc tenent *Salm.* non excusari à peccato, etiam qui semel in anno Eucharistiam sumunt, si norint Communionem tàm raram eis non sufficere ad perseverandum, habitâ ratione propriæ infirmitatis. Vide dicenda n. 295. — 193.

ARTICULUS II.

De Materiâ Eucharistiæ.

Sicut in aliis Sacramentis est duplex materia, proxima et remota, ità etiam in hoc Sacramento, sed ordine inverso : nam, in aliis, materia remota est res permanens; proxima verò ejus usus qui transit; hìc verò remota transit, et proxima manet, scilicet, species panis et vini. — Agitur ergò tantùm de remotâ, illâ scilicet, quæ factâ Consecratione transit in corpus et sanguinem Christi.

Quæritur 1° Quænam sit materia Eucharistiæ?

R. — Materia Eucharistiæ est tantùm panis et vinum. Est de fide, et probatur ex institutione Christi. *Matth.* 26, et *Luc*, 22. — 194.

Quæritur 2° An utraque materia, panis et vinum, sit necessaria ad Sacramentum conficiendum?

R. — Certum est necessitate præcepti necessarium esse Eucharistiam consecrare sub utrâque specie, ut docet *D. Thom.* cum aliis *communiter.* — Undè, *commune* ac certum est apud omnes, nec etiam in articulo mortis licitum esse consecrare unam speciem ad viaticum infirmo porrigendum. Et omninò tenendum est hoc præceptum esse divinum ex Trid.

Quæritur 3° An Pontifex possit in hoc præcepto dispensare?

R. — *Affirmant* plures graves DD. — Sed *negant communiter Suar., etc.* — Primam sententiam dico non posse in praxim deduci, quia ut mox dicemus, *probabile* est non fieri Sacramentum nisi in sacrificio, ad quod, juxtà nostram sententiam referendam *n.* 306 necessariò requiritur Consecratio utriusque speciei. Cæterùm, rectè dicit *Tourn.* quòd Ecclesia in hoc præcepto nunquàm dispensavit, nec unquàm dispensabit.

Quæritur 4° An Consecratio unius speciei sine alterâ sit valida?

R. — 1° Nemo dubitat quin valida sit, si id casu accidat, v. g. si quis aquam, vel alium liquorem pro vino consecrasset, neque defectum intelligeret nisi diù post; aut postquàm advertisset, neque posset haberi aliud vinum; vel quamvìs haberet, non posset tamen illo uti sine gravi scandalo, vel vitæ periculo, vel sine magno simili incommodo.

2° Si verò Sacerdos positivam habet intentionem consecrandi unam tantùm speciem sine alterâ, *Lugo negat*; quia, ut ait, ratio Sacramenti nequit dividi à ratione Sacrificii. Sacerdos enim non accipit potestatem conficiendi hoc Sacramentum, nisi sacrificando, ut patet ex formâ ordinationis. Undè, cùm ad essentiam Sacrificii pertineat Consecratio utriusque speciei juxtà *probabiliorem* sententiam quam infrà afferemus n. 306, sequitur quòd qui Sacrificium non offert neque Sacramentum conficit. — Alii verò *communiter affirmant*; ratio, quia in omni Sacramento semper ac minister formam profert super materiam cum debitâ intentione, perficit Sacramentum.

Hæc sententia est quidem *valdè probabilis*; sed ratio *Lugonis* non videtur *improbabilis*. — 196.

Quæritur 5° Qualis debeat esse panis in materiâ Eucharistiæ?

R — Solus panis triticeus, in conviviis communiter usitatus, qualis morali hominum judicio tantùm censetur ille, qui ex farinâ triticeâ, et aquâ naturali mixtus, et igne toxtus, sive assus, atque in suâ specie incorruptus est, quia hic solus simpliciter dicitur panis; et patet ex Decreto *Eugenii IV.* ubi dicitur de Eucharistiâ: « cujus materia est panis triticeus, et vinum de vite. » — 198.

Undè:

1° Non est apta materia ad validam consecrationem 1° panis ex oryza, avenâ, milio, etc. 2° Massa triticea cruda, vel non cocta per modum panis, sed frixa, vel elixa. 3° Panis subactus aquis artificialibus, vel oleo, butyro, lacte et ovis, saccharo, aliove liquore, qui aquâ naturali non sit mixtus, quia non est panis usualis. *Caj.* tamen et quidam Recentiores contrarium docent; quarè est saltem materia dubia. 4° Panis substantialiter corruptus. 5° Panis ex farre, sive speltâ, item ex siligine, est materia dubia. — 199 et 200.

2° Valida sed illicita est materia 1° Si aliquot grana vel guttæ alterius speciei cum tritico et aquâ misceantur, ità ut triticum tamen et aqua plurimùm prædominetur; quia si major pars non sit triticum et aqua, non erit materia valida, de quo monendi sunt illi qui hostias coquunt. 2° Panis mucidus qui ad corruptionem disponitur v. g. si sapor aliqualiter mutaretur, et tunc esset mortale illo uti. — 201.

3° Perindè est ad valorem Sacramenti, sive panis sit azymus, sive fermentatûs, ut

definivit Tridentinum, quia uterque est usualis, et propriè dictus panis. Interim, in suis Ecclesiis, Latini in azymo, et Græci in fermentato conficere tenentur sub peccato gravi et culpâ mortali.

Quæritur 6° An Latinus in locis Græcorum possit celebrare in fermentato, et Græci in locis Latinorum in azymo?

R. — Conveniunt DD. quòd si inter Græcos inveniatur Ecclesia Latinorum, in quâ latinus ritus servetur, Sacerdos latinus debeat consecrare in azymo; et sic è converso. Ità *Suar., etc.* — Si verò Latinus transeat per Græciam, vel contrà; censet *Ledes* teneri ad celebrandum in fermentato. E contrario *Vasq.* etc. dicunt teneri celebrare in azymo. Cæterùm *communiter* et *probabilissimè Nat. Alex., Suar., etc.* docent Latinum tunc posse celebrare sive in fermentato, sive in azymo.

Quæritur 7° An in casu necessitatis, ad præbendum Viaticum infirmo possit Sacerdos latinus consecrare in fermentato?

R. — *Affirmant Major, etc.* quia præceptum Divinum suscipiendi Viaticum prævalere debet præcepto humano celebrandi in azymo.

Sed *negat communis* et *probabilior sententia*, quam tenent *Nav.*, *Tourn.*, *etc.*; quia in hoc casu præferenda est reverentia ergà tantùm Sacramentum utilitati proximi, cui tale Sacramentum non est simpliciter necessarium. — 203.

Quæritur 8° Quâ formâ debeat esse panis consecrandus?

R. — Ex Præcepto Ecclesiæ debet esse in Ecclesiâ latinâ figurâ orbiculari et integrâ. — Dico *in Ecclesiâ latinâ*, quia Græci quadratum adhibent, et in, particulis, triangularem.

Tamb., etc. docent licere celebrare privatim etiam in hostiâ minore, qualis datur laicis, quandò alia haberi non potest, et scandalum abest; imò, si causa urgeat, etiam publicè, die festo; eò quòd nullum sit præceptum, neque constet de consuetudine obligante sub præcepto.

Tamb. id admittit etiam causâ devotionis, si absit scandalum, quod potest præcaveri monendo populum. Imò, addit *Ronc.* quòd tenetur Sacerdos in hostiâ minori consecrare si dandum esset Viaticum infirmo. — 205.

Nota. Secluso scandalo, est tantùm veniale sine rationabili causâ consecrare hostiam fractam, vel maculatam, nisi fractura vel macula esset enormis; tunc enim esset mortale. — Si tamen fractura deprehendatur post oblationem, licitè talis hostia consecrabitur, nisi scandalum populi timeatur. — 204.

Quæritur 7° Quale vinum sit materia Eucharistiæ?

R. — Solum vinum vitis, ut docet Fides, et definitum est in Florentino.

Undè :

1° Non est materia apta ad validam consecrationem. 1° Sicera, et quicumque liquor ex moris, malogranatis, etc. sive dicatur vinum, sive non. — 2° Agresta, sive omphacium, id est, succus ex uvis immaturis expressus; quia non est vinum, sed in viâ ad vinum, cujus naturam nondùm induit; habetque se sicut massa cruda respectu panis. Succum verò expressum ex uvis passis consecrabilem esse putat *Franc.*, eò quòd verum sit vinum. — 3° Acetum quod est vinum substantialiter corruptum; undè, si post consecrationem Sacerdos prudenter dubitat an vinum fuerit verum acetum, *Lacroix*, *etc.* rectè censent supplendam esse consecrationem illam, ne sacrificium relinquatur in periculo non integritatis. Sed puto hanc secundam consecrationem fieri debere sub conditione, nempè si *prior materia non fuerit consecrata*, ne sit periculum secundum sacrificium faciendi mutilatum, si fortè prior materia fuerit verè apta. — 4° Uvæ, seu vinum intrà uvas contentum, vel imbibitum in offâ panis, quia non tàm est potus, quàm cibus. — 5° Sapa, seu defrutum, id est mustum ad dimidiam seu tertiam partem decoctum, quia non est ampliùs vinum, nec potus, sed cibus. — 6° Lora, id est aqua expressis acinis superfusa. — 206.

2° Valida quidem consecratio, sed illicita est 1° In musto; et quidem sub mortali juxtà *Suar.* saltem extrà necessitatem. — 2° In vino, liquoribus aliis, vel aromatibus ità modicè permixto, ut naturam vini retineat. Si verò mixtio sit immodica, erit materia dubia.

3° Valida et licita est consecratio in vino, sive albo sive rubro, etsi etiam specie physicâ differant; cùm utrumque habeatur, et fit simpliciter vinum de vite.

Quæritur 10° An peccet mortaliter Sacerdos qui consecrat in vino acescente?

R. — Si vinum cœperit acescere, vel corrumpi, vel fuerit aliquantulùm acre, conficitur sacramentum; sed conficiens graviter peccat. Rubrica enim damnat de mortali non solùm qui adhibet vinum aceto proximum, sed etiam vinum quod cœpit acescere, vel est aliquantulùm acre, ob reverentiam Sacramenti.

Probabiliter tamen dicunt *Gob.*, *etc.* quòd deficiente alio vino, licet sine scrupulo adhibere vinum tantùm parùm acescens, sive non notabiliter acidum. Adduntque *Azz.*, *etc.* quòd, urgente gravi necessitate, licitum esset uti vino adhuc notabiliter acescente, modò sit certum vinum. (*a*)

Quæritur 11° An vinum congelatum sit materia valida?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima negat.* — *Secunda verior affirmat*; idque clarè probatur ex Rubr. Missal. *de Defect.* — *Tertia* docet esse materiam dubiam, cùm prima sententia non careat omni probabilitate.

Cæterùm, ego censeo nulli licitum esse consecrare in vino congelato; saltem propter reverentiam ergà tantùm Sacramentum. Sed si vinum fuerit congelatum, et posteà liquefiat, *valdè probabile* videtur licitè posse fieri in eo Consecrationem.

At casu quo Sacerdos illicitè consecrasset vinum congelatum, tenendum est pro verè consecrato, nec ille licitè posset alterum vinum consecrare, quia puto primam sententiam nullâ pollere solidâ probabilitate. — 207.

Quæritur 12° An vino consecrando debeat misceri aqua?

R. — Debet misceri non ex necessitate Sacramenti, sed gravis præcepti sub mortali obligantis secundùm *Card de Lugo*; idque cæremonialiter, et in ordine ad sacrificium. Est certum, ut constat ex Tridentino.

Quæritur 13° An hoc præceptum sit etiam Divinum?

R. — *Affirmant Valent.*, *etc.* — *Negant Suar*, *etc.* — Utraque est *probabilis*.

Undè :

1° Si mixtio hæc omittatur, valida tamen est consecratio, etsi illicita mortaliter. Ità omnes *communiter*.

2° Miscenda est aqua naturalis. Qui autem misceret aquam rosaceam, vel aliam artificialem, etsi in necessitate, licèt validè consecraret, peccaret tamen mortaliter; quin ageret contrà præceptum et consuetudinem Ecclesiæ in re gravi. Quam ob causam, etiam mortale censet *Fagunt.* miscere calidam: quòd tamen aliis quibusdam nimis durum videtur.

3° Mixtio illa facienda est non in dolio, vel ampullâ, aliove vase, sed in ipso calice; neque domi, sed in ipso Sacro ut fit communiter, vel antè Offertorium vel certè immediatè antè Sacrum ut fit apud quosdam: idque vel ab ipso Sacerdote, ut in Missâ privatâ; vel à Subdiacono, ut in solemni: neque enim sufficit si caupo illud diluerit.

4° Si mixtio hæc sit omissa, idque notetur antè consecrationem calicis, adhuc facienda est; secùs, si post.

(*a*) Undè Rubrica non videtur accipienda cum tanto rigore, ut comprehendat omnes etiam primos gradus acrimoniæ, sed tantùm illos qui tàm proximè incipiunt constituere vinum acescens. — Vide in *opere* inter quæstiones ultimò reformatas, *quærit.* 24.

5° Præceptum hoc mixtionis non extenditur ad illam quæ fit post communionem, ad ablutionem oris et digitorum. — 208.

Quæritur 14° An aqua vino mixta convertatur in Sanguinem Christi, et an immediatè?

R. — 1° Non est quidem de Fide aquam in Sanguinem converti; tantùm enim *Innocentius III* dixit *probabiliorem* esse sententiam affirmativam, quæ reverà hodiè est *communis* inter Theologos.

2° Circà autem modum conversionis, alii dixerunt quòd sicut vinum convertitur in Sanguinem, ità aqua convertitur in aquam quæ fluxit è latere Christi. — Alii verò dicunt aquam immediatè converti in vinum, et mediatè in Sanguinem Christi. — Alii tamen sentiunt aquam immediatè transire in Sanguinem Christi. *Utraque sententia est satis probabilis.* — 209.

Quæritur 15° Quænam quantitas aquæ sit in calice immiscenda?

R. — *Habert* dicit non esse probandos Sacerdotes, qui unam aquæ guttulam infundunt: sed hoc sine scrupulo fieri posse censent *Bon.*, *etc.*

E converso *Laym.*, *etc. probabiliter* dicunt sine scrupulo posse immitti aquam usquè ad octavam partem. — Et *Lugo*, *etc.* usquè ad quintam partem, quia, ut aiunt, nullum vinum adeò debile creditur, ut tàm modicâ aquâ corrumpatur. — Imò, *Bus.*, *etc.* putant sufficere ut aqua non excedat tertiam partem. — Verùmtamen in praxi *Escob.*, *etc.* hanc opinionem tertiæ partis non admittunt, nisi vinum sit generosum. — 210.

Quæritur 16° Quæ conditiones ad materiæ validam consecrationem requiruntur?

R. — Ad Materiæ validam consecrationem requiruntur duæ conditiones sequentes:

I. Ut materia Sacerdoti consecranti moraliter et sensibiliter sit præsens. Ità *communiter*, et est certum. — 211.

II. Ut materia sit certa, et à consecrantis intentione, et in individuo determinata. Est *communis* apud *Bon.* et alios; quia hoc requirunt pronomina *Hoc* et *Hic*. — 214.

Undè:

1° Validè consecratur vinum in calice cooperto, vase vel cantharo clauso, panis in canistro, hostiæ in ciborio, vel in cumulo sub aliis latentes, aut aliter tectæ, v. g. sub corporali, vel mappâ. — Item validè consecrantur hostiæ præsentes à cæco, vel alio Sacerdote in tenebris; est *communis*. Et sufficit si ex ratione alterius certificatur de præsentiâ materiæ; quia non requiritur ut materia videatur, vel tangatur, vel feriatur sono verborum. — 212.

2° Invalidè consecratur, 1° Materia post parietem, aut post tergum posita, vel clausa in tabernaculo; quia moraliter censetur abesse. — 2° Materia valdè procul, v. g. centum passibus distans, etsi videri possit. Quanta autem propinquitas sufficiat, dubitatur. *Henr.* docet 20, aut 30 passùum propinquitatem sufficere. — Putant *Lugo*, *etc.* consecrationem in viginti passus esse certam; quod *Bon.* et alii putant non esse certum. — 3° Materia tàm modica, ut sensu percipi non possit. Quod intellige, si non sit in toto, sed extrà illud, quia in toto etiam minimæ ejus particulatæ consecrantur; ut constat ex Trid. — 213.

3° Invalidè consecraret, qui vellet tantùm consecrare tertiam, vel mediam hostiæ partem, eam non determinando, vel ex multis v. g. viginti præsentibus, tantùm quatuor, aut quinque, nullas designando. — 214.

4° Non consecratur hostia inscio sacerdote posita sive in corporali, sejuncta tamen à cumulo, sive infrà illud.

5° Similiter, non consecrantur guttæ quæ exteriùs calici adhærent, quia non intenduntur. — Quoàd eas quæ sunt in calice, separatæ, quandò Sacerdos circà eas nihil intenderit; alii negant eas consecrari; alii affirmant. — Alii denique affirmant de guttis propinquis, negant de remotis.

Monet *Platel* quòd Sacerdos advertens statìm antè Consecrationem tales guttas, si sint vicinæ, admisceat; si verò remotæ, vel abstergat, quod tamen ait *Tanner.* non expedire, vel excludat ab intentione. — Sed *Croix* dicit (*a*) etiam posse licitè includere eas in intentione, ne in calice sit vinum quod non sit consecratum.

Sic etiam dicit *Croix* quòd Sacerdos debet consecrare micas adhærentes hostiis, non autem separatas in Patenâ, vel Corporali; nec obstat quòd eas sumendo læderetur jejunium; nam, magìs videtur tunc præcavenda irreverentia Sacramenti, quàm læsio jejunii. Si verò micæ sint in ciborio, eas etiam, ait, intendat consecrare, cùm absit periculum eas perdendi. — 215.

6° Valida est consecratio, 1° Si Sacerdos intendat consecrare ex pluribus hostiis præsentibus tantùm quinque, eas determinando, vel omnes, præter infimam et supremam cumuli, quod tamen grave esset. Quòd si autem in hoc, vel alio casu, non consecratæ misceantur consecratis, totus cumulus ad altare est deferendus, ut Sacerdos totum cumulum consecret sub conditione, *si non sint consecratæ.* — 2° Etsi putet unam vel duas vel sex hostias consecrandas adesse, cùm sint plures sive à se, sive ab alio positæ; undè, si Sacerdos advertat post consecrationem esse duas simul junctas, utramque ut consecratam sumet, ut habet Missale. Si verò antè Consecrationem postquàm obtulit advertat, alteram seponet, et post Missam ipse vel alius sumat tanquàm panem benedictum. — 3° Si quis plures hostias ad altare tulerit, aut rationabili modo adverterit ab alio adferri à se consecrandas, vel antè sacrificium monitus fuerit de consecrandis in altari jàm positis; etsi dùm consecrat earum non ità expressè meminerit, aut etiam ad Oblationem non detegat, modò sint præsentes in corporali; quia intentio præcedens virtualiter perseverat. — 216.

7° Si parvæ hostiæ pro communicando populo afferantur Sacerdoti paulò post factam Oblationem, licitè eas consecrari, suppletâ Oblatione mentaliter, docent *Dian.*, *etc.* Et hoc etiamsi Canon sit incœptus, dicunt *Tamb.*, *etc.*, quandò plures sine Communione remanerent. — Si verò remaneret tantùm unus, *Cod.* suadet potiùs dari illi partem hostiæ magnæ; quod licitè jàm fieri potest. Et sufficit pro causâ, si communicaturus diù expectare deberet Communionem.

Quæritur 17° An censendum sit consecratum Ciborium ex oblivione extrà corporale relictum?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* tamen *sententia communis* et *probabilior negat*; quia cùm intentio consecrandi extrà Corporale fuisset peccatum grave, illam tu habuisse non præsumeris.

Sed quia prima sententia non videtur *improbabilis*, cùm res sit dubia, rationabiliter ait *Bened. XVI* Ciborium denuò consecrandum: Et ego meliùs censeo illas particulas esse sumendas post Ablutionem, sed antè purificationem; quia non videtur adesse justa causa illas consecrandi sub conditione, cùm jàm sumi possint. — 217.

Quæritur 18° Quæ conditiones requirantur ad licitam materiæ consecrationem?

R. — Requiruntur sequentes:

I. Ut non sit major quantitas, quàm tempore opportuno possit absumi; quia periculum esset ne species computrescerent.

II. Ut ab usu Ecclesiæ, præsertìm in Missali præscripto, non recedatur. — 218.

Undè, peccat:

1° Qui vas in quo hostiæ consecrandæ sunt, non aperit.

(*a*) Sed meliùs mihi videtur, id intendere de guttis proximis fundo, non verò de remotis. — H. app. 3., n. 99.

2° Qui consecrat materiam positam extrà corporale.

3° Qui intendit consecrare guttas calici adhærentes exteriùs, quod esset grave.

4° Qui antè Consecrationem ità statueret : *Nolo consecrare hostias appositas, nisi tempore Consecrationis vel saltem Oblationis fuero memor ;* etsi *Tamb.* eo casu nullum peccatum agnoscat. — 219.

ARTICULUS III.

De Formâ Consecrationis Eucharistiæ.

Duplex est forma Consecrationis, una panis, et altera vini.

I. Forma panis hæc est : *Hoc est enim Corpus meum* : quæ verba sunt de essentiâ, præter to *enim*, cujus omissio esset veniale secundùm *Suar.*, *etc.*; sed *non improbabiliter Ronc.*, *etc.* damnant de mortali. Reverà enim in re tàm gravi non videtur levis materia quæcumque levis mutatio deliberatè apposita.

II. Forma vini hæc est : *Hic est enim calix sanguinis mei, novi et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

Etsi *verior* et *communior* sit sententia *S. Bonav.*, *etc.*, quòd essentialia sint tantùm hæc : *Hic est calix sanguinis mei*, vel *Hic est sanguis meus*, aut eis æquivalentia, graviter tamen peccaret qui aliqua ex reliquis omitteret vel mutaret.

Debent autem formæ proferri in personâ Christi formaliter et significativè sive assertivè ; id est simul recitativè et significativè, scilicet referendo verba Christi, et applicando eorum significationem ad materiam præsentem, nempè ad panem et vinum, quæ Sacerdos in manibus habet, ut illa transmutet in Corpus et Sanguinem Christi. — 220.

Undè :

1° Valida sed illicita est consecratio, 1° Si consecrans dicat : *Hic cibus, hic potus, hic calix ;* vel *hæc res*, vel *contentum sub his speciebus, est corpus meum*, vel *sanguis meus.* — 2° Si dicat : *Hic est calix novum testamentum in sanguine meo* ut habet *S. Luc.*, c. 22. — 3° *Hoc est corpus meum, quod de Virgine sumpsi, etc.* — 4° *Meun pro meum.* — *Es*, pro *est.* — *Calis* pro *Calix.*, *etc.*, esset tamen veniale, si omitteretur diligentia ad proferendum.

2° Invalida erit consecratio, si dicas : 1° *Hic* (adverbialiter) *est corpus meum.* Si autem to *Hic* ponatur masculinè pro neutro, valet, etsi non secundùm Grammaticam. — 2° *Hoc corpus est meum : Hic sanguis est meus.* — 3° *Ecce corpus meum; ecce sanguis meus, etc.*

3° Dubia erit consecratio, si dicas : 1° *Illud est corpus meum : Ille est sanguis meus* — 2° *Hæc est caro mea.* — 3° Secundùm quosdam, forma ex *S. Lucâ* primo casu allata. — 221.

Nota quoàd mutationem verborum formæ, id quod habetur in *Rub.*, *Miss.* : « Si » quis autem aliquid minueret vel immutaret de formâ consecrationis, et verba » idem non significarent, non conficeret Sacramentum. Si verò aliquid adderet » quod significationem non mutaret, conficeret quidem, sed gravissimè peccaret. » — 224.

Quæritur 1° An in Consecratione panis prærequirantur verba illa : *qui pridiè, etc.*?

R. — *Ambrosius Catharinus* propugnavit Consecrationem perfici per preces antecedentes, verba autem Christi ex præcepto historicè tantùm recitari ; sed hæc opinio rejicitur à *S. Pio V*, in *Rub. Miss.*

Scotus non dubitat quin forma Consecrationis panis et vini utiquè sint verba : *Hoc est corpus meum, etc. Hic est calix, etc.;* sed si hæc sola verba proferantur, præ-

termissis illis : *qui pridiè, etc.*, dicit tunc Sacramentum sub conditione adorandum; quia verba *Hoc est, etc.*, prolata sine præcedentibus, per se non significant corpus Christi, sed corpus Sacerdotis.

Alii verò *communiter* docent ad Consecrationem sufficere sola verba : *Hoc est, etc.*; et probatur Decreto *Eugenii IV.*

Hæc quidem sententia est *communis* et *probabilissima*, sed oppositam non audeo dicere *improbabilem* : tantò magis quia Rubrica, quandò forma est repetenda ratione materiæ dubiæ, vel ex eo quòd forma calicis fuerit semiprolata, præcipit ut Sacerdos incipiat ab illis verbis : *qui pridiè etc.*, et *simili modo, etc.* — 222.

Quæritur 2° An in Consecratione calicis sola verba : *Hic est calix sanguinis mei*, sint de essentiâ ?

R. — *Prima sententia negat*, et docet omnia verba sequentia, *Novi et æterni Testamenti etc.* ad essentiam pertinere. — *Secunda* verò *sententia communior* dicit sola verba : *Hic est calix sanguinis mei*, esse ad formam essentialia.

Cæterùm, utraque sententia est *speculativè probabilis*; sed in praxi certum est quòd Sacerdos graviter peccaret, si non proferret omnia verba quæ in Consecratione calicis habentur; et si fortè tantùm prima verba dixisset, deberet utique sub conditione integram repetere formam.

Quæritur 3° Quid significent verba *Hoc* et *Hic* ?

R. — Verbum *Hoc* vel *Hic* significant : *Hoc* ens, quod est cibus, *est corpus meum* : *Hic calix*, sive hic potus, est sanguis meus; omnis enim propositio in fine prolationis habet suam veritatem et effectum. — 223.

Nota. Verba Consecrationis minimè replicanda sunt, nisi *valdè probabiliter* dubitet Sacerdos aliquid omisisse, ut loquitur Rubrica. — 224.

Quæritur 4° Quandiù Christus maneat in Eucharistiâ ?

R. — Manet sub speciebus etiam diversis, et sub quâvis earum minimâ parte, donec tanta earum fiat mutatio, ut consueta substantia panis et vini corrumpatur. Ità *comm.* cum *S. Thom.* Et est certum.

Undè :

1° Certum est apud omnes, saltem inter spatium horæ species in omnibus immutari. — Benè tamen advertit *Tamb.* quòd juxtà qualitatem stomachi magìs vel minùs calidi, aut validi, species consummentur. — *Arriaga* censet in laico consummari intrà quinque *Pater* et *Ave*, et in Sacerdote postquàm vestibus est exutus. — Saltem post quadrantem à Communione, etiam in Sacerdote, tenet ut certum *Lugo*, et consentit *Croix* quoàd sanos, species consummari. — 225.

2° Gratia datur in primâ manducatione etiam primæ partis, cùm sit totum Sacramentum.

3° Species non sunt retinendæ in ore tandiù, donec penitùs pereant; quia tunc non manducaretur Christus, nec gratia Sacramenti conferretur; uti nec si moriaris, dùm hostia adhuc est in ore. — 226.

4° Si quis partem vini vel hostiæ sumpsisset indispositus, et deindè se disponeret, acciperet adhuc gratiam in sumptione alterius partis. Quod etiam aliqui *probabiliter* dicunt futurum, si se disponat antequàm species consummentur in stomacho. — 227.

5° Non carpenda devotio illius qui multùm materiæ sumit ad Consecrationem eâ mente, ne tàm citò in stomacho species consummentur, et sic diutiùs secum Christus maneat, et sæpiùs gratiam augeat : quod fieri est *probabile*, cùm hoc Sacramentum institutum sit per modum cibi.

Hìc tamen *Notandum* quòd *Innoc. XI* post Decretum S. C. damnavit abusum tradendi communicantibus plures particulas simul, vel solito grandiores.

6° Species per vomitum rejectæ, si tales sint, ut sub illis panis, vel vinum

possit existere, verè sunt adorandæ; et si iterùm sumantur, iterùm conferre gratiam docet *Card. de Lugo*. — 228.

7° Dicunt *Suar.*, *etc.* quòd Christus desinit esse præsens, si guttula vini consecrati injiciatur in altero vino non consecrato potentiori, vel in altero liquore, in quo species vini corrumpantur. In dubio autem dicit *Croix* tenendum species non esse corruptas. — 229.

ARTICULUS IV.

De Ministro Eucharistiæ.

Ago hìc tantùm de efficiente, id est, de Ministro; in quo quid requiratur ad confectionem validam, constat tùm ex dictis de Sacramentis in genere, tùm ex articulo II, *Quær.* 16°. — Quid ad licitum requiratur, patebit ex articulo sequenti de subjecto suscipiente Eucharistiam; quia omnes dispositiones quæ ad dignè suscipiendum sunt necessariæ, requiruntur etiam ad licitam confectionem, cùm conficiens necessariò suscipere debeat. — Hìc ergò tantùm agitur de potestate dispensandæ Eucharistiæ, et de requisitis ad licitam dispensationem.

§ I. — De Potestate Eucharistiam dispensandi.

De fide est, ut constat ex Traditione, et ex definitionibus Conciliorum Nicæni, Lateranensis, Florentini et Tridentini, solos Sacerdotes validè consecrare Eucharistiam, et ad ipsos solos pertinere illam dispensare. — 231.

Eucharistiam autem dispensare ex officio potest solus Sacerdos habens jurisdictionem ordinariam, delegatam, aut saltem rationabiliter præsumptam, vel privilegium. — 230.

Dixi 1° *ex officio*, quia extraordinariè, in casu necessitatis, id potest Diaconus ex commissione Parochi. — 237.

Dixi 2° *vel privilegium*, quale habent Religiosi mendicantes, et nominatìm Societatis JESU, ex *Pauli III* Bullâ, et aliorum, ut scilicet in suis templis per se, vel per alios Sacerdotes illìc celebrantes, communicare possint quoscumque Christi fideles; præterquàm 1° in mortis articulo, in quo tamen, si urget necessitas, præsumitur ratihabitio Papæ, etiam invito Paracho. — 2° Si Episcopus rationabiliter alicui Communionem prohibeat. — 3° In festo Paschali; per *festum* autem *Paschatis*, Pontifices hìc videntur intelligere et prohibere communionem illam quâ satisfit præcepto annuæ Communionis. — 239.

Undè :

1° Peccat mortaliter, qui sine omni jurisdictiòne Eucharistiam dispensat; quia violat alterius jurisdictionem in re gravi. Inferior autem sacerdote incurrit insuper irregularitatem.

2° Religiosi ipso facto incurrunt excommunicationem Papæ reservatam, si sine licentiâ Parochi, et quidem speciali, præsumant clericis vel laicis dare Extremam Unctionem, vel Eucharistiam, vel Matrimonia solemnisare, nisi habeant privilegium, vel Parochus absit, aut injustè nolit in articulo mortis. — 234.

3° Licitè ministrat Eucharistiam qui præsumit rationabiliter Pastorem factum suum approbaturum esse. — *Palaus* dicit ex consuetudine *communiter* præsumi consensum Parochi, quotiès Communio non fit ex obligatione. Hinc, rectè ait *Ronc.* quòd cui conceditur facultas Eucharistiam ministrandi, intelligitur etiam concessa facultas Eucharistiam ministrandi, Et sic reverà ubiquè usus habet; excepto casu Communionis ex obligatione. — 235.

4° Si infirmus sacro Viatico muniendus sit, et proprius Pastor absit, vel præsens non possit deferre Eucharistiam, quivis alius Sacerdos, vel sæcularis, et hoc deli-

ciente, etiam diaconus ei conferre potest, quia tunc præsumitur voluntas Episcopi, aut Papæ, etsi Parochus renuat, sed injustè. — 236.

5° *Probabile* est, etiam extrà mortis articulum ex gravi causâ licere Sacerdoti, præciso scandalo, sacram hostiam sumere ex sacrario, vel à Diacono allatam sibi ipsi dare, v. g. si in longo morbo diù non communicasset. Imò *Croix*, *Suar.*, *Bon*, *etc.*, dicunt solâ devotionis causâ, Sacerdotem semper posse seipsum communicare, quia præciso scandalo, nulla est irreverentia, nec ullibì est vetitum, nisi adsit alius Sacerdos. — *Concina* addit hoc permitti etiam Diacono, ex Concilio Nicæno.; sed concludit disciplinam hodiernam in hoc spectandam esse. — 238.

Quæritur 1° An Parochus tempore pestis teneatur Eucharistiam ministrare cum periculo vitæ?

R. — *Prima sententia valdè gravis affirmat*, quia licèt hoc Sacramentum non sit necessarium ad peccata delenda, est tamen moraliter necessarium ad perseverandum in justitiâ. — *Secunda* verò *sententia negat;* quia hoc Sacramentum non est tantæ necessitatis, ut Parochus causâ illud ministrandi teneatur prodere vitam.

Hæc sententia est *valdè probabilis* ex declaratione *Gregorii XIII*, 12 Oct. 1576, quæ sic « habet : Parochum suis Parochianis peste laborantibus teneri ministrare duntaxat duo » Sacramenta ad salutem necessaria, nempè Baptismum et Pœnitentiam ; posse autem » ministrare vel per se, vel per alium idoneum, ut Parochus possit audire Con- » fessiones sanorum, quia aliàs eum reformidarent, si viderent ipsum accedere » ad pestilentes. » Tenentur tamen, ut decrevit idem Pontifex, residere tempore pestis in suis Ecclesiis.

Quæritur 2° An Episcopi teneantur residere, tempore pestis, et etiam suis Curatis ministrare Sacramenta?

R. — Refert *Sagnan. Gregorium XIII*, die 18 decemb. 1576, sic declarasse : « Decre- » tum factum in Parochis multò magìs procedere in Episcopis, qui magìs obligandi » sunt; tamen posse Episcopos in locis tutioribus manere, et indè providere. » — Et hic observare oportet quòd hoc Decretum fuit proprium Ponficis, quo generaliter explicatum fuit officium Episcoporum : reverà enim, si Episcopus in hujusmodi necessitatibus oves suas deserat, quis alius eis satis providere curabit? — 233.

Quæritur 3° An, ut Diaconus ministrare possit, necessitas debeat esse extrema?

R. — *Affirmat Cont. Tourn.* — Sed *negant communiter Suar.*, *Lugo*, *etc.*, qui dicunt sufficere necessitatem gravem, nempè, cùm nullus adsit Sacerdos qui commodè possit ministrare. — Omnes autem conveniunt quòd in necessitate extremâ, absente Sacerdote, Diaconus poterit et tenebitur Viaticum ministrare, adhuc sine commissione.

Nota. Diaconus cùm Eucharistiam ministrat, debet esse indutus superpelliceo, et stolâ transversâ.

Quæritur 4° An liceat Clericis, aut etiam laicis in necessitate sumere Eucharistiam Per seipsos?

R. — *Prima sententia negat ; Ratio*, quia laicus non potest Eucharistiam sumere nisi de manu Sacerdotis, vel saltem Diaconi; è converso, hoc Sacramentum non est necessarium ad salutem.

Secunda verò *sententia affirmat ; Ratio*, quia in tali casu necessitatis, putà in articulo mortis, urget præceptum divinum communicandi ; è converso, nullo præcepto divino, vel ecclesiastico id apparet prohibitum ; imò notum est quòd olim fideles laici Eucharistiam in suas domos deferebant, et seipsos propriis manibus communicabant; et hoc quidem propter necessitatem permittebatur; cur autem eàdem necessitate occurrente, aliquandò permitti non poterit?

Quæritur 5° An liceat laico in necessitate ministrare Viaticum moribundo?

R. — *Negat D. Thom.*, *Ratio*, quia hoc esset contrà universalem Ecclesiæ consue-

tudinem. — Excipit *Tourn.* solum casum, quo infirmus non posset aliud sumere Sacramentum, et dubitaret de perfectâ contritione; quia tunc Eucharistia fit Sacramentum necessitatis.

Affirmant verò *Suar.*, *Caj.*, *Val.*, *etc.*, *Ratio*, quia nulla fit Sacramento injuria, si in tali necessitate morienti ministretur Eucharistia à laico. — Neque obstat contraria consuetudo; cùm enim hic casus rarissimè accidat, consuetudo contraria minimè probari potest. — 237.

§ II. — De Requisitis ad licitam administrationem Eucharistiæ.

Ut Minister circà Eucharistiæ distributionem non peccet, requiruntur sequentes conditiones:

I. Ut sit in gratiâ.

II. Ut reverenter administret.

III. Ut eam dispenset ritu Ecclesiæ consueto.

IV. Ut eam neget indispositis animo, vel corpore.

V. Denique, si Pastor sit, ut ministret eam ovibus, quotiès rationabiliter petunt, ut dicitur n. 253.

Undè :

1° Eucharistia non est deferenda ad infirmum, nisi cum habitu decenti, idest, cum stolâ et superpelliceo, ac præcedente lumine: secùs est de Extremâ Unctione, cujus materia cùm non sit Sacramentum, non requirit tantam venerationem.

Putant tamen quidam, si habitus haberi non possit, aut sit tempestas, aut iter faciendum, non fore irreverentiam si Sacerdos Eucharistiam in pyxide, vel corporali involutam in sinu suo deferat. Hoc est *communiùs* et *satis probabiliter* licitum in necessitate. Quod certiùs videtur licere in locis hæreticis, ubi etiam necessitate, et clàm, præciso scandalo, poterit porrigere sine stolâ et superpelliceo; etsi nullo modo celebrandum sit sine vestibus sacris ob Viaticum dandum. *Bon.*

2° Ministrare Eucharistiam sine lumine et solitâ Confessione, reputatur veniale. Ministrare autem sine stolâ et superpelliceo, *comm.* censent DD. esse mortale ex genere suo. Omissâ tamen tantùm stolâ, dicit *Ronc.* pluribus videri solùm veniale. — Deferre Eucharistiam ad aliud altare sine vestibus sacris, dicit *Croix* non excedere peccatum veniale. Censet etiam *Pasq.* quòd Episcopus potest dispensare ut deferatur Viaticum cum pileolo in Villis et Pagis. — 241.

3° Dicit *Bus.* præstare ægrum non communicatum mori, quàm Sacerdotem in habitu cum Sacramento per publicum currere, etsi festinare valdè debeat, ut dicit *Quint.* — Sed *probabile est* posse sine irreverentiâ currere in necessitate. — A fortiori in Baptismo et Pœnitentiâ, si probabiliter timeretur ne ægrotus decederet in mortali; tunc enim currendum esset. *Bon.*, *etc.* — 242.

4° Ad infirmum longè distantem licere Parocho Eucharistiam deferre in equo mansueto, ità ut non sit periculum lapsùs, docet *Quint.* — Idem tenet *Elb.* si fiat causâ tempestatis, vel distantiæ, vel quia periculum est in morâ.

5° Eucharistia non est deferenda ad ægrum, venerationis tantùm causâ, ut adoret, vel osculetur, si sumere non possit. — 243.

5° *Probabiliùs* est quòd non liceat ei qui laborat chiragrâ, dare Eucharistiam aliis digitis quàm pollice et indice; quia etsi tota manus sit consecrata, attamen index et pollex ex ritu Ecclesiæ ad hoc ministerium deputantur; *probabile* tamen est quòd liceat in casu extremæ vel gravissimæ necessitatis.

7° Non licet tempore pestis porrigere Eucharistiam medio aliquo instrumento; multò minùs deponere alicui in scutellâ, ut ab ipsomet ægro sumatur; sed manu danda est. — Quamvìs *Possev.* *non improbabiliter* dicat, posse, præciso scandalo, et

periculo lapsûs in terram, instrumento ad id ritè confecto dari, putà in cochleari; quia necessitas satis videtur excusare à solito ritu Ecclesiæ.

8° Sacerdos podagrà laborans, potest deferri ad altare, ut ibi Eucharistiam administret; seclusâ tamen aliâ prohibitione. — 244.

9° Peccat qui Eucharistiam dat sub utrâque specie, locis, vel personis quibus à Pontifice non est concessum. Item si morituro, qui ob linguæ ariditatem non potest hostiam trajicere, det species vini. — 245.

10° Peccat, qui negat Reis morte plectendis etiamsi crimen negent, et violenta duret suspicio; quibus etiam potest dari aliquot, imò, unâ horâ antè mortem. Danda verò est, si fieri potest, non in carcere, sed alio loco honesto. — 247 (*a*).

11° Pastor, ut Eucharistiam opportunè petentibus possit ministrare, tenetur eam asservare cum lumine in Ecclesiâ, nec licet alibi. Si ob graviter culpabilem negligentiam Parochi, vel ejus cui ista cura commissa est, integro die, vel aliquot integris noctibus, lumen non ardeat antè venerabile Sacramentum, peccare eum mortaliter, secùs si per horam tàntùm, docet *Quint.* — Licèt *Marchand.* obligationem et consuetudinem tàm universalem neget. — 248

Quæritur 1° An in Missâ de *Requiem* possit dari Communio?

R. — *Negat Gavantus.* — Sed *affirmant* meritò *Pignat.*, *etc.* ex Tridentino. — Prætereà, ubiquè viget usus communionem dispensandi intrà Missam de *Requiem.*

Quæritur 2° An in Missâ Defunctorum liceat dare Communionem ex particulis præconsecratis in aliâ Missâ?

R. — *Affirmant Merati, et Bened. XIV,* dicentes opinionem oppositam nullo modo esse admittendam proùt noviter adinventam.

Sed ex Decreto novissimè emanato à S. C. R., non licet dare communionem ex Particulis præconsecratis in aliâ Missâ, sed tantùm ex particulis in eâdem Missâ consecratis, per modum Sacrificii. — Attamen, si Missa de *Requiem* celebraretur cum colore violaceo, ut permittitur, tunc liceret dare communionem ex particulis præconsecratis, sive intrà Missam, sive antè, aut post.

Quæritur 3° An Communio possit administrari à celebrante antè vel post Missam defunctorum?

R. — Meritò id negat *Merati;* quia juxtà Rit. Rom., extrà Missam, nunquàm in paramentis nigris est distribuenda communio, sed utendum stolâ coloris Officio illius diei convenientis, vel saltem coloris albi; nisi Missa de *Requiem* celebretur cum paramentis violaceis (*b*).

Cæterum, certùm est, ex Rit. Rom. intrà Missas vivorum, communionem populi statim post Sacerdotis sumptionem fieri debere, nisi justa causa suadeat fieri antè vel post Missam, uti si plurimi interessent, et suspicio esset quòd aliqui eorum missæ longioris tædio caperentur, ut docet *Bened. XIV.* — 249.

Quæritur 4° Quid faciendum casu quo decidat hostiâ?

R. — Primò tegendus est locus panno lineo mundo, et posteà abluendus, ut præcipiunt Rubricæ; quæ tamen non obligant sub gravi, ut notat *Holz.* qui addit ordinariè omitti posse ablutionem vestis, aut barbæ, ad evitandam turbationem populi. — Locus verò ubi incidunt species vini semper debet ablui, cùm ipsæ imbibantur, etsi non sit opus eas comburere. — Si hostia decidat super ubera mulieris, non debet Sacerdos ipse auferre, sed ipsa mulier manu abstrahat, et reponet in Ciborio. — 250.

Quæritur 5° Quid faciendum de fragmentis hostiarum?

(*a*) Non est in Galliâ usus dandi Communionem Reis morte plectendis.

(*b*) In Galliâ prævalet usus contrarius in pluribus locis ut detur Communio intrà Missam Defunctorum, non verò antè aut post, in colore nigro et cum particulis præconsecratis.

R. — In Rubricâ Missalis, tit. 7, n. 2, sic habetur : « Si deprehendat Sacer-
» dos post sumptionem Corporis et Sanguinis, aut etiam post ablutionem, reliquias
» aliquas relictas consecratas, eas sumat, sive parvæ sint, sive magnæ, quia ad
» idem Sacrificium spectant. » Et hoc non solùm immediatè post Missam, sed etiam si Sacerdos sit in Sacristiâ adhuc tamen indutus vestibus sacris. — Secùs verò dicendum de reliquiis alterius Sacrificii, nisi adsit periculum irreverentiæ.

Dictum est, *adhuc indutus*, nam si Sacerdos jàm se exuerit vestibus sacris, tunc censet *Bened. XIV* reliquias vel reponendas in tabernaculo, si adsit, vel reservandas alteri Sacerdoti celebraturo eodem mane, alioquin ab eodem qui celebravit esse sumendas.

Hìc autem *advertendum* 1° quòd si Sacerdos deferat communionem infirmo invaletudinario, et remaneant reliquiæ in patenâ vel calice, poterit Sacerdos eas sumere, si adhuc sit sacris indutus vestibus. — Benè verò poterit etiam eas dare infirmo statìm post particulam ipsi traditam, quia tunc censetur moraliter una Communio, proùt rectè dicunt *Tamb., etc.*, et *Lugo* qui testatur sic usum ferre ut post Communionem ægri abluatur pyxis, et ablutio ipsi tradatur.

Advertendum 2° quod additur in Rubricâ prædictâ, n. 3. : « Si verò relicta sit hostia
» integra consecrata, eam in tabernaculo reponat; si hoc fieri nequit, sequenti Sacerdoti
» sumendam relinquat; si neutrum fieri potest, in ipso calice decenter conservet;
» quod si non habeat quomodò honestè conservetur, potest eam ipsemet sumere. »
— Particulæ autem inventæ extrà corporale, in dubio an sint consecratæ, sumendæ sunt etiam post ablutionem (*a*). — 251.

Quæritur 6° Quânam horâ possit dispensari Communio?

R. — Per se loquendo, quâlibet diei horâ dispensari potest, quia circà hoc nulla est prohibitio. — Dixi *per se loquendo;* nam, non licet Eucharistiam administrare noctu, vel sub vesperis, id est, in extremâ diei parte, tùm propter scandalum, tùm propter hodiernam Ecclesiæ consuetudinem.

Pal., etc. admittunt licere Eucharistiam administrare sub vesperis, si accedat aliqua specialis causa; et hoc *probabile* videtur, sed non intempestâ nocte, nisi in solo casu necessitatis.

Sic etiam non licet dare Communionem in Missâ Nativitatis Domini (*b*), quæ dicitur mediâ nocte, ex Decreto S. C. R.; nec in die Parasceves, ex Decreto ejudem S. C. In die autem Sabbati sancti nullum adest Decretum prohibens Communionem. — 252.

Quæritur 7° Quotiès Parochus teneatur ministrare Eucharistiam suis ovibus?

R. — Aliqui dixerunt Parochum teneri tantùm tempore præcepti, et in articulo mortis. Ità *Sylv., etc.* — Sed *communiter* hi rejiciuntur ab aliis qui docent teneri ministrare quotiès oves rationabiliter et opportunè petunt. *Ratio*, quia Pastori incumbit providere non solùm ut oves adimpleant præcepta, sed etiam ut habeant ea quæ valdè prosunt suo profectui. — 253.

Quæritur 8° Quid sentiendum de usu quotidianæ Communionis?

R. — Malè quidem locuti sunt aliqui, qui dixerunt Communionem quotidianam suadendam, imò præcipiendam esse omnibus illis qui sunt in gratiâ.

Nimìs rigorosè è converso alii sentiunt de quotidianâ vel frequenti Communione, qui ab illâ animas arcent, si hæ valdè extraordinariâ puritate et fervore non polleant.

Ideò super hoc puncto sedulò attendendum est ad Decretum S. C., approbatum à Pontifice *Inn. XI*, ubi, inter alia, primo loco dicitur usum frequentem vel quotidianum

(*a*) Et meliùs cum eâdem ablutione. — H., n. 18.

(*b*) Viget consuetudo contraria in multis diœcesibus Galliæ.

Eucharistiæ semper fuisse in Ecclesià approbatum à S. S. Patribus; sed ratione diversitatis conscientiarum, nihil de ipso constitui posse.

Deindè pronunciatur sic : « Frequens accessus (ad Eucharistiam) Confessariorum ju-
» dicio est relinquendus, qui ex conscientiarum puritate, et frequentiæ fructu, et ad
» pietatem processu, laicis negotiatoribus, et conjugatis, quod prospiciunt eorum saluti
» profuturum, id illis præscribere debebunt. »

Posteà additur : « In hoc igitur Pastorum diligentia potissimùm invigilabit, non ut à
» frequenti aut quotidianà sumptione, unicà Præcepti formà deterreantur, aut su-
» mendi dies generaliter constituantur, sed magìs quid singulis permittendum per se
» aut Parochus seu Confessarius sibi decernendum putet (loquitur de Episcopo) :
» illudque omninò provideat, ut nemo à sacro Convivio, sive frequenter, sive quotidiè
» accesserit, repellatur. »

« Deniquè (concluditur), quòd Episcopi, ubi viget hujusmodi devotio (id est usus
» frequentis Communionis); pro illà gratias Deo agant, eamque ipsi, adhibito pru-
» dentiæ et judicii temperamento, alere debebunt. »

Hinc, *dicendum* 1° quòd Confessarius, præsertìm ex fructu frequentiæ et ex desiderio pœnitentis, regulam sumere debeat augendi vel minuendi usum Communionis. — 254.

2° Quòd error sit concedere Communionem frequentem iis qui sæpè in peccata gravia labuntur, nec solliciti sunt de agendà pœnitentià, ac de suà emendatione.

3° Quòd error sit concedere Communionem frequentem iis qui accedunt cum affectu ad peccata venialia deliberata, sine ullo desiderio se ab eis liberandi.

4° Quòd optimum erit non permittere eis qui sic labuntur Communionem plusquàm semel in hebdomadà : imò, poterit expediens esse illis aliquando per integram hebdomadam Communionem interdicere, ut majorem concipiant horrorem in suos defectus, et majorem ergà Sacramentum hoc reverentiam; nisi essent in periculo labendi in peccata lethalia; tunc enim expedit aliquandò concedere Communionem, ut vires recipiant ad resistendum. — *Praxis Conf.*, § *IV*, *n.* 149.

5° Quòd illi qui, sublato jàm affectu etiam ad venialia, et superatà majori parte pravarum suarum inclinationum, magnum communicandi desiderium habent, rectè possunt, prævio sui directoris consilio, quotidiè communicare; ità *S. Franciscus Salesius*. — Et *S. Thom.* dicit : « Si aliquis experientià comperisset ex quotidianà Communione
» augeri amoris fervorem, et non minui reverentiam, talis deberet quotidiè communi-
» care. » — *Ibid. n* 150.

6° Quòd quamvìs aliquo die à Communione abstinere sit etiam virtus, attamen *P. Granata* dicit esse *communem DD. opinionem*, quòd meliùs sit accedere quotidiè ad Communionem ob amorem, quàm abstinere ob reverentiam. Sic plures Sancti, qui magnam reverentiam ergà hoc Sacramentum habuerunt, non tamen abstinuerunt à quotidianà Communione; ut *Sancta Gertrudis, Sancta Catharina Senensis, etc., etc.* — *Ibid. n.* 151.

7° Quòd *P. Granata* docet cum *Cajetano*, personas pusillanimes quæ ob immoderatum timorem suæ indignitatis, Communionem omittunt, magnum suo proprio progressui inferre præjudicium.

8° Quòd *S. Laurentius Justinianus* dicit ad prosequendas Communiones non oportere ut anima sentiat, aut apertè in se discernat augmentum fervoris; quoniàm non rarò hoc Sacramentum operatur, quin ipsi animadvertamus.

9° Quòd *S. Bonaventura* benè sentit, quòd etsi anima experiretur minorem devotionem post susceptam Eucharistiam, quàm anteà, nec etiam debeat eam omittere...... et *Sancta Theresia* docet nullum esse remedium efficacius quàm frequens Communio pro animà quam Deus, pro majori suo bono, in tenebris relinquit et desolatione, sine ullà devotione sensibili.

10° Quòd, ut concludamus, curare debet confessarius Communionem suadere, quotiès advertit animam in spiritu proficere beneficio Communionis, et verum desiderium habere. Curet etiam insinuare, ut post Communionem immoretur in gratiarum actione pro eo tempore quo potest. — *Ibid.*, *n.* 155.

ARTICULUS V.

De subjecto Eucharistiæ.

De Obligatione Eucharistiam sumendi. — De Dispositionibus requisitis.

§ I. — De Obligatione suscipiendæ Eucharistiæ.

Duplex adest præceptum fideles adultos obligans ad Eucharistiam percipiendam, nempè præceptum divinum, et præceptum Ecclesiasticum.

Quæritur 1° Quo tempore fideles obligentur communicare ex præcepto Divino ?

R. — Obligantur in articulo mortis per modum Viatici, et sæpiùs in vitâ; et probatur tùm ex Scripturâ Sacrâ, tùm ex Conc. Nicæno et Tridentino, tùm ex praxi Ecclesiæ, tùm quia Eucharistia est instituta per modum cibi, cujus usus sæpiùs est necessarius. — 290.

Imò, rectè dicunt *Salm.* quòd aliquandò per accidens tenetur homo ex hoc Divino præcepto ad Communionem fortè etiam sæpiùs in anno, si hoc censeret necessarium ad superandam aliquam gravem tentationem. Hoc tamen dicit *Suarez* rarissimè evenire posse, cùm ad hoc sufficere possint alia remedia, orationes, pœnitentiæ, etc. Cæterùm, certum est apud omnes, quòd huic præcepto per se loquendo, quisque satisfaciat communicando semel in anno. — 293.

Undè :

1° Quisque fidelis in periculo vitæ quod prævidet vel meritò timet, v. g. in gravi morbo, antè conflictum, vel puerperium, præsertìm primum, antè navigationem, etc., tenetur sub mortali communicare. — 291.

2° Quandò æger jugi vomitu laborat, non potest communicare, si saltem sex horas ab illo liber non sit. In dubio autem an æger sumens sit particulam revomiturus, *probabiliùs* dicit *Croix* non esse licitum communicare, quia reverentia Sacramenti præferri debet utilitati infirmi. Si vomitus provenit ex cibo, danda est ei particula non consecrata, quam si retinet, potest ei dari consecrata.

3° In casu delirii censent *Salm.* esse optimam praxim, ut detur infirmo antecedenter particula non consecrata, ad experiendum si decenter possit indè sumere Eucharistiam.

4° Si æger tussi vexetur, potest communicare, quia licèt phlegma quod ejicit, plerumquè de pectore ascendat, non est tamen periculum rejiciendi sacras species, cùm via per quam sputa tussiendo excutiuntur, non sit œsophagus, seu via cibi et potûs ad stomachum, sed est aspera arteria, seu via respirationis ad pulmones; modò tamen possit particula in stomachum descendere; nam si tussis esset ità assidua, ut id non permitteret, abstinendum esset à Communione. — 292.

5° Pueris doli capacibus, qui sciunt distinguere Eucharistiam ab alio cibo, *probabiliùs* est in periculo mortis eam esse dandam pro Viatico. — Imò, dari debet juxtà sententiam *communissimam*. Vide n. 301.

6° Qui post Viaticum sumptum peccavit mortaliter, non tenetur denuò communicare; sufficit sola Confessio.

7° Qui non communicavit in periculo mortis, non tenetur posteà supplere.

8° Judex tenetur, per se loquendo, Reis concedere tempus communicandi. Quòd

si Reus noluerit, potest judex procedere; aliàs, daretur Reis ansa non communicandi. — 293.

Quæritur 2° Quo tempore Fideles obligentur communicare ex præcepto Ecclesiastico?

R. — Licèt olim esset obligatio communicandi saltem ter in anno, nempè in Paschate, Pentecoste, et Natali Domini, ut statuit *Fabianus* Papa; attamen hodiè, ex Concilio *Lateranensi IV*, fideles obligantur tantùm semel in anno tempore Paschali, ut patet ex *Cap. Omnis*, *de Pœnit. et Remiss.*, ubi dicitur: « Omnis utriusque sexûs fidelis, » postquàm ad annos discretionis pervenerit, semel saltem in anno confiteatur.... suscipiens reverenter ad minùs in Pascha Eucharistiæ Sacramentum; nisi fortè de » proprii Sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab ejusmodi susceptione duxerit abstinendum: alioquin, et vivens ab ingressu Ecclesiæ » arceatur, et moriens christianâ careat sepulturâ. » — Hæc autem pœna non incurritur nisi post sententiam. — 295.

Quæritur 3° Quomodò computandus sit annus obligationis hujus annuæ Communionis?

R. — Alii censent computandum esse à Januario ad Decembrem. — Sed ex *communi* DD. sententiâ, et consuetudine ubiquè receptâ, tempus computatur à Paschate ad Pascha, quia hic censetur annus Ecclesiasticus. — Tempus autem Paschale incipit à Dominicâ Palmarum, et terminatur Dominicâ in Albis, ex Declaratione *Eugenii IV*. — Ex consuetudine tamen, necessitate vel privilegio plùs temporis conceditur. — 296.

Quæritur 4° An qui in Paschate Communionem omisit, teneatur quamprimùm communicare?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima communior*, cui subscribo, absolutè *affirmat*, ex præcepto tùm ecclesiastico, tùm divino. — *Ex Præcepto divino*, quia licet Christus hoc præceptum Communionis non determinaverit, reliquit tamen determinandum Ecclesiæ, quæ posteà servandum esse determinavit saltem semel in anno. — *Ex Præcepto ecclesiastico*, quia tempus Paschale non est ab Ecclesiâ determinatum ad finiendam obligationem, sed ad eam sollicitandam: undè, quandò obligatio jàm contracta nondùm impleta est, quamprimùm impleri debet, quia Ecclesia circà Communionem duo imposuit præcepta, unum communicandi intrà annum, alterum communicandi in Paschate, ut colligitur ex citato *cap. Omnis*, et ex Trid. ubi dicitur: « Si quis negaverit omnes fideles teneri singulis annis saltem in Paschate, ad » communicandum juxtà præceptum S. Matris Ecclesiæ, anathema sit. » Nota, *singulis annis saltem in Paschate*; ergò, si Communio in Paschate fuit omissa, debet quamprimùm impleri antequàm terminetur annus.

Secunda sententia dicit quòd si quis omiserit Communionem ex malitiâ, non tenetur quamprimùm communicare, quia jàm transgressus est præceptum, quod tempori Paschali affixum est; tenetur verò si ex impotentiâ fuerit impeditus.

Tertia verò *sententia* absolutè *negat* teneri illo anno ad Communionem, eum qui eam omisit sive ex malitiâ, sive ex impotentiâ; quia præceptum communionis est affixum tempori Paschali.

Hanc tertiam sententiam non contemnendam puto, saltem quia ex neutro præcepto divino ac ecclesiastico constat hæc obligatio communicandi, transacto tempore Paschali. — Hoc tamen non obstante, nolo recedere à primâ sententiâ. — 297.

Quæritur 5° An qui non possit communicare tempore Paschali, teneatur id prævenire?

R. — *Prima sententia negat. Ratio*, quia hoc præceptum additum est tempori Paschali, quo non incæpto, nulla est obligatio.

Secunda verò *sententia* dicit quòd si Communio non sit differenda ultrà annum

ab ultimâ communione factâ, non teneris prævenire. — Secùs verò si ultrà annum differri deberet.

Hæc sententia in se spectata *valdè probabilior* mihi videtur; attamen dicendum nullam esse obligationem præveniendi, cùm juxtà *communem* sententiam, et universalem usum fidelium, præceptum non urgeat nisi à Paschate ad Pascha, et proindè talis Communio non esset adimpletiva præcepti, cùm nondùm incœperit tempus annuæ Communionis. — E converso, certum est quòd, cœpto tempore Paschali, si quis impediendum à Communione se prævideat, tenetur illicò eam accipere, ut *communiter* docent *Suar*, *etc.* — 298.

Quæritur 6° An teneantur fideles tollere impedimenta, ut præcepto annuæ Communionis satisfaciant?

R. — *Communiter* dicunt *Lugo*, *Croix*, *Tamb.*, *etc.* quòd excommunicatus tenetur obtinere absolutionem, ut possit præceptum implere. — Et *Salm. probabiliùs* censent carcere detentos teneri ad quærendam libertatem, ut communicent; quia *probabiliùs* est hoc esse præceptum divinum, juxtà dicta *n.* 299.

Quæritur 7° Quo loco sumenda sit Communio Paschalis?

R. — Tenetur quivis sumere in Parochiâ à Pastore suo, nisi hujus licentiâ, privilegio, aut consuetudine eximatur. *Nav.*, *etc.*

Undè :

1° Sacerdos, ubivìs celebrando, satisfacit, ut *communiter* ex consuetudine dicunt *Ronc.*, *etc.* intellige, si celebret; aliàs tenetur communicare in Parochiâ, ut alii laici.

2° Eximuntur peregrini et vagi, qui Parochiam non habent, aut ab eâ absunt, et ità absunt, ut commodè ad illam accedere nequeant. Nec tunc tenentur communicare in Ecclesiâ Matrice Oppidi illius, neque in Parochiâ in quâ transeunter commorantur.

3° Eximuntur famuli monasteriorum, qui in eâdem clausurâ degunt, et sub obedientiâ suorum prælatorum. — 240.

4° Non satisfacit huic præcepto, qui in Paschate, extrà Parochiam sine consensu Pastoris communicat; oves enim à proprio Pastore agnosci debent.

Dixi, *sine consensu Pastoris*; quia, cum consensu summi Pontificis, vel Episcopi, sive Ordinarii, aut ejus Vicarii generalis, vel Parochi, extrà Parochiam communicando, satisfieri præcepto Doctores concedunt. Et quidem sufficere consensum præsumptum, modò adsit certitudo moralis de voluntate Parochi, docent *Lugo, etc.* — 300.

Quæritur 8° An pueri statìm ac habent usum rationis possint ac debeant communicare?

R. — *Prima sententia affirmat*, et hanc tenent *S. Antonin*, *etc.*

Secunda verò *sententia communissima* et *probabilior negat* eos teneri; et hanc tenent *Suar*, *etc. Ratio*, quia communis usus Ecclesiæ sic interpretavit obligationem hujus præcepti, tùm ut pueri cum majori reverentiâ et fructu Eucharistiam suscipiant, tùm ne ipsi facilè exponantur periculo transgressionis. Et quamvìs obligentur ad Confessionem, non ideò tamen tenentur suscipere Eucharistiam, quæ est majoris excellentiæ, et non tantæ necessitatis.

Cæterùm, *probabiliùs* dicunt *Suar*, *etc.* quòd licèt pueri non teneantur communicare statìm post adeptum usum rationis, non tamen prohibentur ad Eucharistiam accedere, semper ac sciunt discernere hunc cœlestem cibum à terreno; quia possunt, ait *D. Thom.*, aliquam devotionem concipere.

Quæritur 4° Quandò censeantur pueri obligati ad communicandum?

R. — *Communiter* dicunt DD. regulariter loquendo, pueros non obligari ad Communionem antè nonum vel decimum annum; nec differendam eis esse Communionem ultrà duodecimum vel saltem ultrà decimum quartum annum.

Dictum est *regulariter*; nam, ut advertunt Auctores, citiùs possunt obligari pueri qui antè talem ætatem perspicaciores conspiciuntur. — Undè rectè reprehendit *Ronc.* Parochos qui indiscriminatìm non admittunt ad Communionem, nisi pueros in certâ ætate constitutos.

Dicunt autem *Nav.* et *Croix*, quòd licèt pueri anno decimo possint ad Communionem admitti, non tamen ipsi ad illam teneantur, sed tùm solùm cùm à Parocho vel Parentibus moniti fuerint.

Quæritur 10° An in periculo mortis Communio tribuenda sit pueris qui rationis sunt impotes?

R. — *Negativè*, tùm quia adesset periculum irreverentiæ, tùm quia talis ést usus Ecclesiæ Romanæ. Et qui aliter ageret, peccaret graviter. — Pueris verò qui jàm sunt compotes rationis, in articulo mortis, non solùm Communio dari potest, sed etiam debet dari, ut *communissimè* docent *Suar*, *etc.* *Ratio*, quia ex unâ parte, pueri in tali periculo constituti tenentur ex præcepto divino communicare; ex aliâ, utilitas Eucharistiæ tunc majorem dispositionem non exposcit. — 301.

Quæritur 11° An Communio sit ministranda amentibus?

R. — Perpetuò amentibus omninò est neganda, ut omnes dicunt cum *S. Thom.* — Aliis verò amentibus qui non semper caruerunt usu rationis, sed nunc carent, censet *Gob.* quòd in periculo mortis absolutè potest ei dari Communio.

Sed in hoc sequenda est doctrina *D. Thom.* qui sic ait: « Si priùs, quandò erant » compotes suæ mentis, apparuit in eis devotio hujus Sacramenti, debet eis in arti- » culo mortis hoc Sacramentum exhiberi, nisi fortè timeatur periculum vomitûs, vel » expuitionis. » — Hinc, sufficit quòd talis æger piè vixerit. *Ratio*, quia ex unâ parte præsumitur is interpretativè Communionem petere; ex alterâ, huic Eucharistia adhuc necessaria esse potest, nempè, si incidisset in amentiam existens in peccato mortali, de quo solùm attritus fuerit. — Excipiunt tamen DD. si certò præsumatur talis in amentiam incidisse penitùs impœnitens.

Extrà tamen articulum mortis, nullo modo Eucharistia amentibus est concedenda, ut *Salm.* cum *Suar.* et *communi.* — 302.

Quæritur 12° Quandò concedenda sit Eucharistia semifatuis, mutis et obsessis?

R. — 1° Semifatuis, semper ac sciunt distinguere hunc cælestem cibum ab aliis, tantùm in articulo mortis, et tempore præcepti Communio danda est.

2° Idem agendum est cum mutis et surdis à nativitate, modò ex signis constet eos discretionem habere. Imò, rectè ait *Holz*, quòd si isti sint prædicti non qualicumque discretione, sæpiùs possunt communicare.

3° Mutis surdis et simul cæcis à nativitate omninò neganda est Communio.

4° Epilepticis autem negatur Communio tantùm in paroxysmo. — Idem agendum cum obsessis à Dæmone, quandò non sunt sui compotes. — Cæterùm, *Salm.*, *etc.* rectè aiunt Eucharistiam pluriès in anno, juxtà prudentiam Confessarii, istis concedendam esse, cùm sit spirituale remedium ad Dæmones arcendos; hinc, ait *Cassianus*: « eis qui ab immundis vexantur spiritibus, Communionem à senioribus nunquàm » meminimus interdictam. » — 303.

§. II. De Dispositionibus animæ et corporis, ad suscipiendam Eucharistiam requisitis.

PUNCTUM I.

De Dispositionibus animæ.

Qui est in mortali, tenetur sub mortali antè sumptionem Eucharistiæ confiteri, nisi sit necessitas celebrandi vel communicandi, et Confessarius desit. Ità Trid., ubi con-

trarium docentes excommunicantur de facto. Sic enim habet Concilium : « Nullus » sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præ- » missâ sacramentali Confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat. Quod à » Christianis omnibus, etiam ab iis Sacerdotibus quibus ex officio incumbuerit ce- » lebrare, hæc sancta Synodus perpetuò servandum esse decrevit, modò non desit » illis copia Confessoris. Quòd si, necessitate urgente, Sacerdos absque prævià Con- » fessione celebraverit, quamprimùm confiteatur. » Fundatur autem hoc in illo 1. *Corinth. : probet autem seipsum homo, etc.*

Dixi, *in peccato mortali*; tùm, quia Eucharistia delet venialia ex opere operato; tùm, quia venialia esto comitentur, imò reddant venialiter malam ipsam sumptionem, non ponunt obicem gratiæ sanctificanti; vide n. 270. Quòd si tamen multa sint, et intrà genus suum gravia, de quibus nulla pœnitentia concipitur, actualem devotionem et fructum majorem impediunt. *Suar., Laym., etc.* — 255.

Quæritur 1° An hoc præceptum præmittendi Confessionem ad Communionem sit divinum, vel ecclesiasticum ?

R. — Alii dicunt esse tantùm ecclesiasticum. — *Communis* tamen et *vera* sententia docet præceptum hoc esse divinum; quia constat quòd ex præcepto Christi præmittenda sit probatio, dùm Apostolus testatur illud à Domino accepisse. — 256.

Quæritur 2° An si quis post Confessionem recordetur alicujus peccati mortalis inculpabiliter obliti, sed per dolorem universalem jàm indirectè remissi teneatur antè Communionem illud confiteri?

R. — *Prima sententia* inter DD. communissima affirmat; quia illud videtur expressè præceptum in Tridentino. — *Secunda* verò *sententia negat.*

Spectato intrinseco fundamento, hæc sententia mihi videtur omninò rationi consentanea; quia qui Confessionem Communioni præmisit, jàm implevit præceptum Confessionis, vi cujus peccatum oblitum jàm est indirectè remissum, et pœnitens jàm probatus existit. Quamvis autem teneatur ipse peccatum illud deindè clavibus subjicere antè mortem, vel quandò urgebit præceptum Confessionis, minimè tamen constat ex Trid. adesse præceptum, ut statim antè Communionem de illo confiteatur.

Quæritur 3° An talis pœnitens qui recordatur peccati mortalis inculpabiliter obliti in Confessione, et qui confiteri vel nequeat vel nolit juxtà mox allatam sententiam in præcedenti quæstione, teneatur antè Communionem actum Contritionis elicere?

R. — *Affirmat Medina.* — Alii verò ut *Lugo etc.* primam sententiam *communiter* rejiciunt; quia peccatum jàm deletum est per Confessionem anteà factam. — 257.

Quæritur 4° Quænam requiritur necessitas ut quis peccati mortalis conscius, dispensetur à Confessione antè Eucharistiæ celebrationem, vel sumptionem Eucharistiæ.

R. — Non sufficit necessitas quæcumque, sed oportet ut sit gravis, sive urgens, qualis esse censetur in sequentibus casibus, præmissâ tamen semper Contritione. — 259.

I. Periculum mortis, vel ut consecretur Hostia pro morituro.

II. Si Sacrificium, vel Communio non possint omitti absque gravi infamiâ, vel Scandalo; et Confessarius deest, vel Confessio ob angustiam temporis perfici non potest. In hoc casu dicunt *Ronc., etc.* Confessionem dimidiari posse, cum obligatione illam posteà perficiendi (*a*). — 260.

(*a*) Si allato viatico ad infirmum, tempus non suppeteret ut Confessio compleretur sine periculo mortis, aut infamiæ, tunc Sacerdos, audito aliquo peccato, debet moribundum absolvere, imponendo ei ut deinceps integram Confessionem faciat, et tunc debet ei Communionem præbere. — H. n. 24.

III. Si Parochus debet celebrare ex officio ut populus Sacrum audiat, nec adsit alius qui celebret, et Parochus non possit omittere celebrationem sine infamiâ — Secùs si non sit Parochus, licèt populus in die festo missâ carere deberet.

IV. Si urgeat præceptum de annuâ Communione. — Sed negant *Tourn.* et *Salm.* Utraque est *probabilis.* — Secùs de Sacerdote qui debet potiùs in die festo omittere Missam, quàm sine Confessione celebrare. — 261.

V. Si Sacerdos post Consecrationem committat mortale, vel antè commissi recordetur, tenetur elicitâ Contritione Sacrificium prosequi. — Si vero id fiat antè Consecrationem, et præsertim antè Canonem, debet confiteri si possit, vel recedere (*a*); cæterùm benè advertunt *Tourn.* etc. quòd eo casu vix nota infamiæ vitari poterit. — 262.

VI Si in scamno communicantium recorderis peccati mortalis quod oblitus es confiteri, nec sine notâ aut scandalo gravi possis recedere. Vide n. 257. — 263.

Quæritur 5° Quandò Confessarius censetur deesse?

R. — Censetur deesse in sequentibus casibus:

I. Si nullus sit præsens, et absentem verò sine magnâ difficultate adire non possis, spectatis circumstantiis debilitatis, ætatis, negotiorum, distantiæ, aeris, brevitatis temporis, etc. — Hinc quodcumque grave incommodum excusat.

II. Si non adsit nisi ignarus idiomatis, vel carens jurisdictione, vel cui non possis confiteri sine gravi damno tuo vel alieno. Requiritur tamen in his casibus Contritio et propositum confitendi. — 264.

Quæritur 6° Quomodò intelligendum præceptum illud à Trid. Sacerdotibus impositum, confitendi quamprimùm, si conscii peccati mortalis, et necessitate urgente, sine præviâ Confessione celebraverint, defectu Confessarii?

R. — Alii dicunt intelligi, cùm primùm talis Sacerdos celebraverit; sed hæc opinio est *omninò improbabilis.* — Alii autem è converso censent intelligi statim ac cesset necessitas, et Sacerdos commodè possit Confessarium accedere, adhuc in ipsâ die celebrationis.

Sed meliùs *P. Milante* cum *communi* DD. dicunt sufficere ut Sacerdos intrà triduum confiteatur; quia cùm hoc præceptum est tantùm ecclesiasticum, non censetur Ecclesia velle ad illud obligare cum tanto rigore; undè illud *quamprimùm* moraliter debet intelligi, proùt intelligitur in aliis legibus humanis, ubi verbum *statìm, quamprimùm, continuò*, aut simile, benè extenditur ad spatium trium dierum.

Communiter tamen dicunt *Card. de Lugo etc.* quòd aliquandò per accidens ex tali præcepto Sacerdos ille teneretur confiteri eâdem die, et fortè eâdem horâ, putà, si tunc Confessarium haberet, qui posteà per plures dies carebit, vel si cràs eadem necessitas urgeret celebrandi, nec posset confiteri.

Nota duas prop. 38 et 39 damnatas ab *Alex. VII.*

Prop. 38. « Mandatum Tridentini factum Sacerdoti sacrificanti ex necessitate » cum peccato mortali confitendi *quamprimùm* est consilium non præceptum. »

Prop. 39. « Illa particula *quamprimùm* intelligitur cùm Sacerdos suo tempore » confitebitur. »

Quæritur 7° An teneatur confiteri *quamprimùm* Sacerdos sacrilegè celebrans qui non habet necessitatem, vel qui stante necessitate, habet tamen copiam Confessarii?

R. — *Affirmant Sylv. etc.* — Sed *communissimè et veriùs negant Suar., etc.* quia

---

(*a*) Hoc est *probabiliùs*. — H. 25.

sacrilegè celebrantes, præceptum divinum contemnentes, faciliùs ecclesiasticum contemnerent præceptum.—266.

Quæritur 8° An teneatur confiteri *quamprimùm*, celebrans post Confessionem in quâ inculpabiliter oblitus est alicujus mortalis?

R. — Si meminerit post celebrationem, utiquè non tenetur, ut rectè docent *Suar., etc.* — Imò, hoc *probabiliter* admittunt *Bon., etc.* etiamsi in Missâ post Communionem recordetur mortalis; quia nec iste celebrasset conscius peccati, ut loquitur *Trid.* — Si verò meminerit antè celebrationem, meritò putat *Croix probabiliter* non teneri; quia hic non potest dici celebrasse conscius peccati sine præviâ Confessione. Vide n. 257.

Quæritur 9° An Sacerdos qui post Consecrationem recordatur peccati obliti, nullâ præmissâ Confessione, teneatur confiteri *quamprimùm*?

R. — *Affirmant Suar., etc.* — Sed *negant Vasq., etc.*; et meritò *probabile* putat *Lugo* cùm Rubrica loquens de eo qui meminit peccati post Consecrationem, dicit : *conteratur cum proposito confitendi*, quin adjungatur *quamprimùm* (*a*). — 267.

Quæritur 10° An præfatum præceptum Tridentini confitendi *quamprimùm*, obliget etiam laicos?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *sententia communissima*, et (*b*) *satis probabilis negat*; quia differt ratio Sacerdotum et Laicorum. — 268.

PUNCTUM II.

De Dispositionibus Corporis, seu de Jejunio, et puritate Corporali.

I. De jejunio.

Ex præcepto Ecclesiæ tenetur communicaturus sub mortali regulariter esse jejunus jejunio naturali; id est, ut à medio noctis nihil omninò per modum cibi, potûs, aut medicinæ sumpserit. Ità *comm.* et est certum ex Conciliis. — 277 (*c*).

Sed ad hoc jejunium frangendum juxtà *communem sententiam* tria requiruntur:

1° Ut quod sumitur, sumatur ab extrinseco.

2° Ut sumatur per modum comestionis, aut potationis.

3° Ut res sumpta habeat rationem cibi, aut potûs. — 278.

Quæritur 1° An voluntaria trajectio reliquiarum cibi frangat jejunium?

R. — *Prima sententia negat*; et hanc tenent *Suar., etc.*; quia tales reliquiæ non sumuntur per modum cibi, sed per modum salivæ.

Secunda verò *sententia communior affirmat*; et hanc tenent *D. Thom., Laym., Ronc., etc.*; quia hujusmodi reliquiarum trajectio, cùm ex industriâ fiat, videtur nova comestio.

Prima sententia non videtur *improbabilis*; sed hæc secunda est *probabilior*, et omninò consulenda. Licèt in hoc non sit scrupulosè agendum, ut sapienter advertit *P. Suar.* — Undè, libenter sequor sententiam *Lugonis*, nempè quòd reliquiæ à dentibus divulsæ, quæ sensibiliter in linguâ percipiuntur, equidem sunt expuendæ : non verò est obligatio adhibendi diligentiam ad reliquias illas ex dentibus extrahendas,

---

(*a*) Hæc sententia non videtur *improbabilis;* sed est *communior*, et fortè *probabilior* contraria. — H. n. 31.

(*b*) Et *probabilior*. — H. n. 33.

(*c*) Dubium tamen an deglutiveris aliquid à mediâ nocte, non impedit à Communione, ut diximus *in Tract. de Consc.* — H. 35.

etiamsi prævideantur deglutiendæ, si non extrahantur, et cum salivâ deglutiantur; aliàs enim hæc obligatio esset innumeris scrupulis et perplexitatibus obnoxia, ad quod certè non præsumitur Ecclesia voluisse obligare.

Quæritur 2° An guttulæ aquæ cum salivâ mixtæ, aut jusculi degustati, si ex proposito deglutiantur, frangant jejunium?

R. — Si prædictæ guttulæ casu trajiciuntur, certum est eas non frangere jejunium, modò non sint in magnâ quantitate; ità omnes cum *S. Thom.* — Si verò ex proposito deglutiantur, omninò affirmandum cum sententiâ *communi* eas frangere jejunium. Ità *Suar., etc.* et Rub. Miss.

Idem dicendum si quis noctù immittit saccharum in ore, et post mediam noctem aliquid trajicit; quia est continuata comestio. — Sic etiam frangit jejunium qui sumit aquam, licèt involuntariè, quia labitur in flumen, etc.

Ità etiam, si quis sugeret sanguinem ex digito, vel lacrymas ex oculis manantes. — Secùs verò dicendum, si quis deglutit sanguinem defluentem è capite vel è gingivis, aut saniem ex pustulâ oris emanantem etiam ex industriâ, ut *communiter* docent *Suar., etc.*; quia, ut suprà dictum est, quidquid ab intrinseco provenit, non verè comeditur, nec solvit jejunium. — 279.

Quæritur 3° An solvat jejunium pulvis tabaci sumptus per nares?

R. — *Affirmant Lez., etc.* — Sed *communiter negant alii*, etiamsi aliquid in stomachum transmittatur, quia licèt talis materia sit nutritiva, tamen non sumitur per modum comestionis, sed attractionis. *Suar., etc.*

Hæc sententia est quidem *probabilissima*, tùm ob allatam regulam, tùm ob universalem consuetudinem quâ undiquè permittitur præfatus tabaci usus antè missam, ut docet Papa *Bened. XIV*.

Idem autem quod dictum est de tabaco, dicunt de aquâ casu trajectâ per nares *Suar., etc.* — Id tamen non admitterem, si quis ex proposito tabacum vel aquam per nares in stomachum trajiceret, quia id non sumeret tunc per simplicem attractionem, sed per voluntatem directam trajiciendi; quod nullo modo videtur permissum ab Ecclesiâ.

Pariter, non frangit jejunium qui pulverem aut pluviam, flocum nivis, culicem, sive muscam deglutiret; nam, si hoc accideret casu per respirationem, hoc non potest dici comestio, sed respiratio, quam Ecclesia noluit quidem prohibere. — Secùs verò esset, si quis ex proposito vellet culicem aut pulverem trajicere; quia hæc esset non mera respiratio, sed voluntaria deglutio.

Quæritur 4° An solvat jejunium fumus tabaci aut similis?

R. — *Affirmant* pariter *Lez., etc.*; quia, ut dicunt, fumus etiam aliquo modo nutrit. — *Negant* verò *communiter* et *probabiliùs Holz., etc.*; quia fumus tabaci neque est cibus aut potus, neque sumitur per comestionem vel potationem; aliàs dicere deberemus frangere jejunium etiam eos qui in culinâ ciborum fumum exciperent. Et hoc currit etiamsi fumus voluntariè immittatur in stomachum.

Quæritur 5° An solvat jejunium qui sumit folium tabaci vel aroma, ut dentibus conterat, et phlegmata expuat?

R. — *Affirmant Henno, etc.* — Sed *negant Lugo, etc.*, et meritò id *probabile* putant *Salm.* Et hoc etiam si deglutiatur, sed præter intentionem, aliquid modicum succi salivæ inseparabiliter mixti, ut dicunt *Lugo, Tamb., etc.*; quia si casu id deglutiatur, non per modum cibi, sed per modum salivæ trajicitur.

Omnes autem conveniunt hujusmodi masticationem esse indecentem antè Communionem, undè puto eam non excusari à culpâ veniali, nisi aliqua causa subsit. — 280.

Quæritur 6° An comestio capillorum, unguium, vel ligni, papiri, lapillorum et similium impediat Communionem?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima universè negat;* quia omnia hæc non habent rationem cibi.

Secunda sententia è converso *universè affirmat;* quia, ut dicunt, reverentia ad Eucharistiam requirit ut nihil ad modum cibi deglutiatur.

Tertia verò *sententia communis* docet minimè frangi jejunium, si edantur res omninò indigestibiles, ut sunt capilli, ungues, metallum, vitrum, fila ex serico aut lanâ, etc. — Secùs verò dicendum de rebus digestibilibus quæ à stomacho alterari, et in substantiam hominis converti possunt, proùt sunt charta, palea, filum ex lino, pulvis medicinalis, etc. — 281.

Quæritur 7° Utrùm inter plura horologia dissonantia liceat alicui ultimum sequi ad Communionem accipiendam?

R. — Negant Salas, etc. — Sed *communissimè affirmant Sanch., Merati, Spor., etc.*, dummodò de errore non constet; vel modò horologium non sit de illis quæ ut plurimùm errant; quia hæc præsumuntur semper errare.

Quæritur 8° An possit communicare qui cibum deglutit post primum ictum?

R. — Affirmant Salm., etc. — Sed meliùs id *negant Lugo, etc.*, quia ad primum horæ ictum media nox jàm expleta est, ut mihi etiam confirmavit peritissimus horologiorum faber. — Sentio autem tanquàm certum tenendum, quòd tempus mediæ noctis non moraliter, sed physicè accipiendum est.

Quæritur 9° An in dubio negativo, utrùm transacta vel ne sit media nox, possit aliquis communicare?

R. — Valdè probabilis est, imò, *fortè probabilior sententia affirmativa.* Vide *Tract. de Conscientiâ, n.* 39. — 282.

Quæritur 10° Utrùm liceat aliquandò non jejunus communicare?

R. — Non jejunus licitè communicat in sequentibus casibus, si non possit jejunus sine notabili incommodo:

I. In periculo mortis, sive illud sit ex morbo, vulnere, veneno, sive ex sententiâ judicis. — 284.

II. Si periculum sit ne Eucharistia pereat, vel malè tractetur, potest sumi à non jejuno, etiam Laico si alius desit.

III. Si grave scandalum sit oriturum ex omissione Sacrificii vel Communionis. Quod tamen quidam putant vix fieri posse, eò quòd occurri possit scandalo, dicendo Sacerdotem casu aliquid sumpsisse, ideòque impediri.

Nota. Si Sacerdos recordetur post Consecrationem se non esse jejunum, certum est non teneri, nec posse Missam deserere, cùm præceptum divinum perficiendi Sacrificium præponderet Ecclesiastico communicandi jejunus. — Si autem recordetur soluti jejunii antè Consecrationem, et præsertìm antè Canonem, debet utiquè desistere à Missâ, si possit sine infamiæ notâ, aut scandalo. Et sentio cum *Tourn.*, scandalum semper esse timendum, nisi celebrans sit notæ, aut saltem præsumptæ probitatis. — 287.

IV. Si perfectio Sacrificii vel Communionis urgeat; quod fieri potest quinque modis. — 1° Si pro speciebus vini sumpserit aquam Sacerdos, quam si advertat dùm habet in ore, non est expuenda ob periculum ejiciendi fragmentum hostiæ, et ob irreverentiam, sed deglutienda. Tunc enim tenetur denuò consecrare vel novam hostiam simul cum vino, ut multi volunt; vel solum vinum, ut admittunt alii, si in publico celebretur ad vitandum scandalum. — 2° Si celebrans post Consecrationem deficiat; tunc enim tenetur non jejunus perficere, si jejunus haberi non possit. — 3° Si post Consecrationem etiam unius speciei recordetur se non esse jejunum; tenetur enim pergere. — 4° Si post ablutionem sumptam, licèt diù Communionem distribuerit, sumendæ sunt reliquiæ etiam grandiores consecratæ eodem Sacro. — 5° Si pars hostiæ post ablutionem sumptam, calici aut palato adhæreat: quæ pars hostiæ, ex Rubricâ, vel novâ ablutione sumitur, vel antè ablutionem ad labium calicis digito attracta.

Nota. Dicunt *Suar.*, *etc.* licitum esse dare ægro minimam particulam simul cum ablutione, si ob siccitatem nequeat illam deglutire. Prætereà licitè datur etiam sano ablutio aquæ, aut vini, ut possit deglutire particulæ fragmenta, quæ ori hæserint, quamvìs ablutio priùs deglutiatur quàm hostia, vel hostiæ fragmenta, hoc non obstat jejunio. — 288.

V. Ob metum mortis licet juxtà plures DD. celebrare non jejunus, secluso contemptu. — 289.

Quæritur 11° An liceat Communionem iterùm ministrare infirmo non jejuno, qui jàm Viatico munitus est?

R. — Quidquid dicant aliqui, *vera* et *communis* est sententia affirmans. *Ratio*, quia hoc sacramentum ægrotis non datur præcisè ad satisfaciendum præcepto, sed in præsidium contrà tentationes, quæ tempore mortis magìs urgent. Et hoc non solùm si novum recurrat periculum, sed etiam si idem perduret.

Quæritur 12° Quanto tempore debeat distare una Communio ab aliâ?

R. — *Communior sententia* docet distare debere octo diebus circiter. — Sed *non improbabìliter Laym.*, *etc.* dicunt quòd infirmus assuetus sæpiùs ex devotione communicare, benè possit altero die statìm post Viaticum sumptum suscipere Communionem non jejunus; idque in singulis diebus admittunt *Pal.*, *etc.*

Quæritur 13° An si quis communicaverit paucis antè diebus ex devotione, teneatur sumere Viaticum superveniente periculo mortis?

R. — *Prima sententia communior negat*, etiamsi Communio præcesserit octo circiter diebus. — Hæc sententia est *satis probabilis*, saltem, si periculum mortis naturaliter accidat, quia tunc in illo brevi tempore antecedenti jàm moraliter cœpit imminere, quamvìs fuerit ignoratum.

Secunda verò *sententia probabilior affirmat*; quia hoc divinum mandatum ex interpretatione Ecclesiæ præcisè obligat instante periculo mortis, ut contrà hostes hoc divino præsidio muniamur; ergò non impletur per Communionem ex devotione susceptam.

Quæritur 14° An qui manè communicavit ex devotione, teneatur, aut possit urgente periculo mortis Viaticum sumere?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima affirmat* eum teneri, quià tunc suscipiendum est Viaticum ad implendum præceptum divinum. — *Secunda* dicit eum non teneri, sed posse communicare. — *Tertia* dicit eum nec teneri, nec posse communicare, quia praxis Ecclesiæ est ut nemo bis in die communicet. Omnes has tres sententias *probabiles* putat Bened. XIV.

Cæterùm, *probabilior* mihi videtur sententia *Lugonis*, qui distinguit inter morbum naturalem et violentum; et ait quòd si quis fuerit vulnere percussus, vel ex alto ceciderit, potest communicare, imò tenetur juxtà nostram sententiam superiùs allatam; quia hic reverà non accepit Viaticum in mortis articulo constitutus.

Secùs verò si quis jàm in ægritudine positus manè ex devotione communicaverit, tunc enim benè potest dici moraliter in periculo mortis communicasse, cùm morbus ille jàm erat in se periculosus, etsi non adhuc notus. — Et idem puto dicendum, si morbus fuerit repentinus, putà apoplexia vel quid simile, nam hujusmodi morbi judicantur jàm priùs in suis causis dispositi existere, licèt ignorentur.

Nota. Si infirmus facilè possit jejunus sumere Viaticum in sequenti die, tenetur utiquè expectare; secùs tamen si adsit periculum mortis, vel si non possit commodè expectare. De reliquo, benè aiunt *Salm.*, in hoc non esse scrupulosè procedendum, cùm in Concilio Constantiensi simpliciter infirmi excipiantur à lege jejunii.

Quæritur 15° An Sacerdos ministrans Viaticum, possit aliquandò omittere verba illa in Rituali præscripta, *Accipe Viaticum, etc.* ?

R. — *Negant Clericat, etc.* — *Probabiliter* verò *affirmant Tourn., etc.* casu quo infirmus magnâ animi tristitiâ Communionem per modum Viatici sit suscepturus. Ad satisfaciendum enim præcepto Viatici non requiritur intentio satisfaciendi, sed sufficit ut ponatur opus præceptum, ut dictum est in *Tract. de Legibus, n.* 163. — 285.

Quæritur 16° An Sacerdos ad Viaticum ministrandum possit celebrare non jejunus?

R. — *Prima sententia affirmat*; quia præferendum est præceptum divinum ecclesiastico. — *Secunda* verò *sententia communis* et *probabilior negat*; quia licèt præceptum sumendi Viaticum sit divinum, et præceptum non celebrandi post cibum sit tantùm ecclesiasticum, tamen hoc in substantiâ etiam est divinum propter reverentiam Sacramento debitam, quæ non excusatur eo casu ob utilitatem moribundi, cùm Sacramentum hoc non sit tantæ necessitatis.

Primam sententiam *probabilem* puto, sed hæc secunda *probabilior* mihi videtur nisi moribundus non possit Sacramento Pœnitentiæ, vel Extremæ Unctionis muniri, nam eo casu Eucharistia poterit esse Sacramentum necessitatis, ut ille ex attrito fiat contritus.

Secùs verò dicendum, si Sacerdos cùm esset morti proximus, deberet celebrare ad dandum sibi Viaticum; quia tunc benè poterit celebrare non jejunus, ut præcepto Viatici satisfaciat, tunc enim in eâdem personâ concurrunt præceptum ecclesiasticum et divinum, quod præferendum est : Ità *Communiter Suar., etc.* — 286.

Quæritur 17° An qui post comestionem non dormierit, vel non sit digestus possit communicare ?

R. — *Affirmativè.* — Cæterùm, quandoquè convenit talem à Communione abstinere. propter animi torporem; nisi vigilia aut indigestio proveniat ex causâ naturali, aut rationabili et honestâ, et homo conetur turbationem illam repellere, faciens quantùm in se est, ut devotè accedat. — 289.

Quæritur 18° An liceat expuere statìm post Communionem ?

R. — Omnes conveniunt congruum esse ut communicantes per aliquod temporis spatium abstineant ab expuendo : dicunt tamen *Holzm., etc.* nullum esse peccatum expuere post Communionem, si nullum hostiæ fragmentum remanserit in ore.

Quæritur 19° An liceat edere vel bibere statim post Communnionem ?

R. — Olìm præcipiebatur jejunium post Communionem usquè ad sextam, sed hoc præceptum jamdiù est abrogatum. Attamen hodiè erit peccatum veniale, propter reverentiam, comedere tandiù species consecratæ perseverant in stomacho, nisi adsit aliqua causa. — Quanto autem tempore perdurent in stomacho species consecratæ ? Vide *n.* 225. — 283.

II. De puritate corporis.

Nulla corporis macula per se impedit susceptionem Eucharistiæ, cùm parùm faciat ad bonitatem vel malitiam moralem, potest tamen aliquandò per accidens impedire, propter effectus secutos. Ità *comm.* — 271.

Quæritur 1° An pollutio semper impediat à Communione?

R. — 1° Si pollutio fuerit voluntaria, dicunt *Nav., etc.* esse peccatum mortale statìm post illam ad Eucharistiam accedere, quamvìs contritio et confessio præcesserint.

Sed id *negat communis sententia* cum *Lugo, etc.* — Cæterùm, *communiter* docent DD. saltem sub veniali teneri hujusmodi pœnitentem abstinere eâ die à

Communione propter reverentiam tanto Sacramento debitam. Hoc tamen intelligendum, nisi scandalum vel alia justa causa exigat Communionem, proùt prudenti Confessario videtur.

2° Si verò pollutio fuerit involuntaria, *communiter* et rectè dicunt *Laym.*, *Gerson.*, *S. Bonav.*, *etc.* eam minimè à Communione impedire, si nullam perturbationem reliquerit. Et hoc, etiamsi pollutio proveniat à causâ venialiter culpabili; tunc enim tantùm ex consilio abstinere hortatur *Sanch.*

Omnes autem DD. conveniunt esse veniale accedere ad Eucharistiam cum perturbatione ortâ ex delectatione antè habitâ, vel ex turpi imaginatione pollutionem concomitante; saltem usquedùm perdurat mentis evagatio; nisi homo conetur eam repellere, faciens quantùm in se est ut devotè accedat; vel nisi aliqua justa causa necessitatis aut devotionis aliud expostulet. — 272.

Quæritur 2° An copula conjugalis impediat ab Eucharistiâ.

R. — Alii absolutè putant non excusari à culpâ veniali conjugem copulam habentem die Communionis. — E converso, alii nullam in hoc culpam agnoscunt,

Sed dicendum cum *communi* DD. esse veniale accedere ad Communionem eodem die quo habita est copula causâ voluptatis, quia id excusari non potest ab aliquâ indecentiâ. — Rectè autem dicunt *Sanch.*, *etc.* quòd à prædictâ indecentiâ excusare valeat quævis honesta causa, putà solemnitas occurrens, scandalum vitandum, periculum notæ, Jubilæum sive indulgentia lucranda, specialis devotio, etc.

Si verò copula fiat sine peccato, putà, causâ generandæ prolis, tunc certum est apud omnes, quòd, licèt congruum sit abstinere illâ die à Communione, hoc tamen est tantùm consilii sine obligatione. Ità *Lugo.*, *etc.*; quia finis procreationis, cùm sit omninò honestus et à Deo volitus, satis reparat quamdam illam indecentiam, quæ adest in communicando post copulam. — 273.

Quæritur 3° An conjux reddens debitum teneatur illâ die à Communione abstinere?

R. — *Affirmat Caj.*, *etc.*; quia, ut aiunt, adhuc redditio relinquit mentis hebetationem. — Sed *communiter S. Antonin*, *S. Thom.*, *etc.* docent abstinentiam tunc esse meri consilii, quia cùm redditio debiti sit actus virtutis, non est cur hominem à Communione impediat. — Idem procedere censet *Sanch.* cum *Gersone.*, si copula sit ad incontinentiam vitandam.

Nota. Rectè hìc advertunt *Salm.*, *etc.* quòd conjux ratione Eucharistiæ suscipiendæ minimè eximitur ab obligatione reddendi debitum; tantùm poterit honestis precibus resistere, non autem importunis.

Quæritur 4° Quid Confessarius respondere debeat, si interrogatur à conjuge an reddere teneatur debitum die Communionis?

R. — Sapienter *Laym.*, *etc.*, docent respondendum quòd si conjux frequenter communicare solet, v. g. omnibus festis, eum obligari ad reddendum, ne periculo exponatur peccandi contrà justitiam, vel caritatem.

Si verò non frequenter communicet, tunc illi suadeat ut roget alterum conjugem abstinere in honorem Communionis, modò non incurrat illius indignationem; tunc enim, si rogatio non proficit, poterit communicare; nisi patiatur ex redditione insolitam distractionem, nec conetur eam repellere.

Nota. Die quâ conjux jàm communicavit debitum reddere nullam esse culpam, dicunt *Alex.*, *etc.* — Petere verò censent esse veniale (*a*). — Sed *Nav.*, *Sanch*, *etc.* dicunt abstinentiam à petendo esse tantùm consilii, non obligationis. — 274.

(*a*) Et quidem *probabiliter*. — H. 57.

Quæritur 5° An mulieres tempore menstrui possint communicare?

R. — Sentit *Suar.* quòd si ipsæ commodè Communionem differre possunt, tenentur differre sub veniali. — Sed *communiùs* et *probabiliùs* censent *Pal, etc.*, hoc esse tantùm de consilio.

Nota. 1° Debent mulieres ad Communionem modestè accedere, pectore cooperto, et sine vano ornatu; undè, si quæ nimìs immodestè accedat, huic neganda est Communio.

2° Congruum est etiam accedere, depositis armis.

3° Pertinet etiam quodammodò ad dispositionem corporis accedere ad Eucharistiam corpore mundo, sine aliquâ maculâ notabili, quæ sit externa et delebilis; nam si esset occulta, non obest; neque si esset perpetua, ut lepra, fistula, et similis.

4° Sacerdos leprâ infectus, vel alio morbo horrorem afferente, prohibetur celebrare in publico. — 275.

5° Sacerdos quandò Eucharistiam accipit more laicorum, debet esse stalâ indutus, sub interminatione excommunicationis ex Concilio Bracharensi III. — Licèt *veriùs* et *communiter Suar, etc.*, eum excusent à peccato mortali, quia res non est admodùm gravis, vel quia ex communi usu non videtur sub gravi recepta; meritò tamen eum non excusant à veniali. — 276.

Quæritur 6° Quinam sint effectus Eucharistiæ?

R. — Effectus Eucharistiæ sunt sequentes :

I. Conferre augmentum gratiæ, ut patet ex *Conc. Florent.* et *Trid.* — Et aliquandò per accidens conferre etiam primam gratiam, nempè si quis ignorans se esse in peccato mortali, vel credens habere contritionem, accedit ad Communionem cum solâ attritione, tunc de attrito fit contritus. Ità *D. Thom., Ronc., Salm., etc.;* quia de ratione genericâ Sacramentorum est, ut gratiam conferant supernaturali dolore dispositis et obicem non ponentibus. Vide *n.* 6.

II. Remittere venialia, ut docet *S. Thom.* cum *communi ex Trid.* ubi dicitur hoc Sacramentum esse « antidotum, quo liberamur à culpis quotidianis, et à peccatis mor- » talibus præservamur. »

III. Præservare à mortalibus per auxilium gratiæ Sacramentalis, quâ excitatur devotio, fortiùs resistitur tentationibus, fugantur Dæmones, etc. — Imò, asserunt *Salm.* Eucharistiam conferre divinam etiam externam protectionem, quâ Deus non permittet ut homo versetur in occasionibus in quibus prævidet Deus illum casurum.

IV. Remittere pœnam temporalem debitam pro peccatis; hoc autem non directè, sed indirectè, ratione actùum charitatis qui per Sacramentum excitantur. *D. Thom.*

V. Actualis dulcedo spiritualis, qui effectus est quidem infallibilis, si non impediatur ex parte subjecti. Consistit autem hæc suavitas in promptitudine voluntatis ad res divinas hilari animò peragendas.

VI. Unio specialis cum Christo, et membris ejus, ex *Joanne* 6. : *In me manet et ego in illo.*

VII. Adeptio gloriæ : *qui manducat hunc panem, vivet in æternum.*

Nota 1° Alios effectus habere hoc Sacramentum ergà corpus, scilicet diminuendi fomitem concupiscentiæ, excitandi bonas imaginationes, ipsum corpus sanctificandi, corpori tribuendi resurrectionem et gloriam. — 269.

2° *Valdè probabile* esse species consecratas, quandiù sunt in stomacho, majores gratias causare, majori dipositione accedente. — 227.

Quæritur 7° An accedere ad Eucharistiam cum peccato veniali habituali, sit novum veniale?

R. Affirmant Laym., etc. — Probabiliter verò negant Sot., etc. Ratio, tùm quia hæc potiùs est deficientia perfectæ reverentiæ, quàm positiva irreverentia, tùm, quia ipsa voluntas recipiendi Eucharistia met ejus effectum, est quædam virtualis venialium detestatio, quâ culpæ removentur, ità ut ipsæ minimè Sacramenti fructum impediant.

Quæritur 8° An qui communicat cum peccato veniali actuali, peccet venialiter, et fructum Sacramenti amittat?

R. — Quandò culpa afficit ipsam Communionem, putà cùm quis communicat ob inanem gloriam, vel alium finem venialem, nemo dubitat quin venialiter etiam peccet. — Sed si quis communicat cum actuali vel virtuali affectu peccandi venialiter, vel cum veniali concomittante, putà cum voluntarià distractione, vel proferendo verba otiosa, et simili, *negant Vasq., etc.*, eum peccare venialiter.

Veriùs tamen affirmant cum *communi Suar., etc.; Ratio*, quia talis communicans positivam irrogat injuriam Sacramento. Hoc quoàd culpam.

Quoàd verò fructum sive effectum Sacramenti; alii dicunt quòd accedens sine actuali dispositione, quæ consistit in exclusione culpæ venialis in actu Communionis, et in aliquo pio devotionis motu, nullum recipit fructum Sacramenti. Sed alii *communiùs* aiunt talem non privari omni fructu. Ità *Suar., etc.*

Hæc sententia est quidem *longè communior*, sed prima non videtur *improbabilis*. — 270.

CAPUT II.

De Eucharistiâ ut Sacrificium.

De naturâ et virtute sanctæ Missæ. — De obligatione celebrandi. — De tempore et loco celebrationis. — De requisitis ad celebrationem. — De Rubricis.

ARTICULUS I.

De Naturâ et virtute Sanctæ Missæ.

Missa est Sacrificium; hoc est certum et de fide ex Trid. — Per *Sacrificium* enim intelligitur oblatio deo facta per immutationem alicujus rei in signum supremi Dominii ex legitimâ institutione. Porrò, hæc omnia conveniunt Missæ, quæ est oblatio à Christo instituta, in quâ per consecrationem et sumptionem mysticè mactatur Christus ipse, et offertur ut victima Æterno Patri in recognitionem Supremi Dominii.

Undè :

1° Sacrificium Eucharistiæ in lege gratiæ institutum, omnium rationes Sacrificiorum antiquæ legis perfectè continet; est enim 1° *Holocaustum* in recognitionem divinæ Excellentiæ. — 2° *Eucharisticum* in gratiarum actionem. — 3° *Impetratorium* gratiarum per merita Christi. — 4° *Expiatorium* peccatorum, quia per illud Deus ad misericordiam movetur.

2° Missæ Sacrificium incruentum est profectò idem, ac Sacrificium cruentum Crucis, non solùm quia eadem persona offertur, sed etiam quia eadem est formalis ratio sacrificii, cùm offeratur in protestationem Supremi Dominii, quod habet Deus vitæ et mortis.

3° Sacrificium igitur altaris, ut ait Trident. non quidem essentialiter differt à Sacrificio Crucis, sed tantùm accidentaliter quoàd modum offerendi, nempè quia 1° In illo Crucis intercessit mors realis, in hoc intervenit mystica. — 2° Illud oblatum fuit per ipsum Redemptorem in arâ Crucis, hoc offertur ministerio Sacerdotum. — 3° Illud fuit meritorium, quia ibi solutum fuit pretium nostræ redemptionis; hoc verò non est meritorium, cùm hìc tantùm applicentur merita Christi. — 304.

Quæritur 1° in quo consistat essentia Sacrificii Missæ?

R. — Plures adsunt sententiæ. — *Prima* dicit eam consistere in solâ sumptione, quia in illâ tantùm reperitur destructio sive immutatio victimæ.

Secunda dicit eam consistere in oblatione, cùm Sacrificium nihil aliud sit quàm oblatio.

Tertia communior docet eam consistere in solâ Consecratione; quia in Consecratione omnia sunt requisita ad Sacrificium, nempè oblatio, quæ jàm fit in actu exercito, et destructio seu immutatio victimæ, dùm vi verborum jàm corpus à sanguine Christi separatur.

Hæc sententia est quidem *valdè probabilis et communior*, *sed probabilior* mihi videtur quarta sententia: hæc sententia dicit essentiam Eucharistiæ consistere partialiter in Consecratione, et partialiter in Sumptione; in Consecratione enim ponitur victima, et in Sumptione consumitur. — 305.

Quæritur 2° An de essentiâ Sacrificii requiratur Consecratio utriusque speciei?

R. — *Prima sententia negat;* quia per Consecrationem unius speciei totus Christus ponitur et offertur, simulque jàm representatur mors Christi, et habetur oblatio et mactatio victimæ. Ità *Bon.*, *etc.*

Secunda verò *sententia communior et probabilior affirmat;* et hanc tenent *Suar.*, *Tourn.*, *etc.;* quia aliàs non exprimeretur sanguinis effusio, quod non fit nisi per utriusque speciei Consecrationem, per quam propriè significatur separatio sanguinis à corpore.

Hic autem *advertendum* id quod habetur in Rubricâ Missalis : « Si materia quæ esset » apponenda, ratione defectùs vel panis, vel vini, non posset ullo modo haberi, si id » sit antè Consecrationem corporis, ulteriùs procedi non debet; si post Consecrationem » corporis aut etiam vini deprehenditur defectus alterius speciei, alterâ jàm conse- » cratâ, tunc si nullo modo haberi possit, procedendum erit, et Missa absolvenda, » ità tamen ut prætermittantur verba et signa quæ pertinent ad speciem deficien- » tem. Quòd si expectando aliquandiù haberi possit, expectandum erit, ne Sacrificium » remaneat imperfectum. »

Hinc notat *Gavantus* quòd si difficillimè haberi possit species deficiens, et notabilis indè oriretur offensio populi, Missa absolvi debet, quia jus naturale vitandi scandalum prævalet juri divino positivo integrandi Sacrificium. — 306.

Quæritur 3° Quisnam sit offerens Sacrificium Missæ ?

R.—1° Est de fide quòd Christus Dominus sit præcipuus Sacerdos offerens in Sacrificio Missæ, ut *communiter* DD.

II. Post Christum, Ministri hujus Sacramenti sunt Sacerdotes, qui soli potestatem habent consecrandi, et offerendi corpus et sanguinem Christi; et consecrant etiamsi sint hæretici, degradati, etc. ex Trid. — Tota Ecclesia etiam dicitur offerri Sacrificium per Sacerdotem.

III. Post Sacerdotes, omnes fideles offerunt Sacrificium mediatè per Sacerdotum manus, tribus utiquè modis. 1° Modo generali, nempè per Sacerdotes, qui, offerendo Sacrificium ut publici Ministri, pro quocumque fideli dicuntur etiam offerre. 2° Modo magis speciali, procurando ut Sacerdotes celebrent pro seipsis. 3° Modo, assistendo Sacrificio. — 307.

Quæritur 4° Pro quibus possit offerri Sacrificium Missæ ?

R. — Certum est posse offerri hoc Sacrificium pro omnibus fidelibus baptisatis vivis, etiam infantibus, vel energumenis, vel peccatoribus non excommunicatis, quoàd fructum tantùm impetrationis. — Pro excommunicato vitando tamen licitè Sacerdos potest offerre Missam privatìm, quatenùs est opus proprium suæ privatæ personæ, non autem nomine Ecclesiæ, vel ut Minister Christi; quamvìs, si offerret tanquàm Christi Minister, validè quidem, sed illicitè offerret. — 308.

Quæritur 5° An licitè Sacerdos possit orare, aut offerre Missam nomine Ecclesiæ, vel ut Minister Christi pro excommunicato tolerato ?

R. — *Negant Suar., Bon., Soto, etc.* — Sed *probabilior est opposita sententia* quam tenent *Lugo etc.*

Quæritur 6° An possit offerri Missa pro infidelibus?

R. — *Negant Vasq., Sot., etc.* — *Probabiliùs* tamen *affirmant Lugo, etc.*; quia in lege veteri Judæi soliti fuerunt sacrificare pro gentibus; præterea, sic celebrans magìs conformatur Christo, qui pro omnibus se obtulit. — 309.

Quæritur 7° An possit offerri Missa pro defunctis existentibus in Purgatorio?

R. — *Affirmandum* quòd licitè et utiliter offeratur, ut docet *D. Thom.*; et constat ex Trid.

Quæritur 8° An Missa prosit defunctis ex infallibili promissione Christi?

R. — *Negant Sotus, etc.* — Sed *veriùs et communiùs affirmant Suar., etc.*

Quæritur 9° An Missa *de Requiem* prosit defunctis magìs quàm Missa de Sanctis?

R. — Sic docet *S. Thom.* : « Ex parte Sacrificii oblati æqualiter prodest defuncto, » de quocumque dicatur; sed ex parte orationum magìs prodest illa in quâ sunt » orationes ad hoc determinatæ; sed tamen iste defectus recompensari potest per » majorem devotionem vel ejus qui dicit Missam, vel ejus qui jubet dici, vel iterùm » per intercessionem Sancti cujus suffragium in Missâ imploratur. » — 310.

Quæritur 10° Quot sunt effectus Sacrificii Missæ?

R. — Quatuor sunt præcipui et sequentes:

I. Remissio peccatorum.

II. Per se immediatè remittere pœnas peccatorum hominibus justis pro quibus offertur.

III. Augmentum Gratiæ.

IV. Impetratio bonorum spiritualium, et etiam temporalium, quatenùs ista animæ prosint

Quæritur 11° An hoc Sacrificium remittat peccata mortalia per se immediatè, in homine attrito, instar Sacramenti Pœnitentiæ?

R. — *Affirmat Cassalius.* — *Sed oppositum est tenendum*; ideòque solùm impetrat auxilium ad Pœnitentiam, quâ remittuntur, ut *communiter* docent *Tourn., etc.* — Idemque dicendum de culpis venialibus cum *S. Thom. etc.*

Quæritur 12° An Sacrificium Missæ de se ex opere operato conferat augmentum gratiæ?

R. — *Affirmant Card., etc.* — Sed *negandum* cum *Suar., etc.*, et *veriùs* dicendum per Missam impetrari auxilia ad perficiendos actus, quibus gratia accrescit. — 311.

Quæritur 13° Quotuplex est fructus Missæ?

R. — Fructus Missæ distinguitur ex triplici capite:

I. Distinguitur ex parte causæ, idest ex opere operato, et ex opere operantis. — Fructus *ex opere operato* est ille qui confertur intuitu meritorum Christi, et ejus promissionis: fructus verò *ex opere operantis* est ille qui confertur intuitu meriti et devotionis celebrantis.

II. Distinguitur ex parte rei, in meritorium, satisfactorium et impetratorium, juxtà dicta ex n. præced. 311.

III. Distinguitur in generalem, specialem, et specialissimum. — Fructus *generalis* obtingit omnibus fidelibus vivis et defunctis. — Fructus *specialis* ab aliis dictus *medius*, vel *ministerialis* obtingit tàm eis pro quibus applicatur, quàm assistentibus, et concurrentibus, ministrando paramenta, luminaria, hostias, etc. — Fructus *specialissimus* demùm obtingit soli Sacerdoti.

Quæritur 14° An Sacrificium Missæ infinitum habeat valorem?

R. — *Prima sententia* dicit habere valorem actu tàm intensivè, quàm extensivè fini-

tum, ità ut pluribus applicatum, minùs prosit singulis, quàm si uni tantùm applicetur. Ità *Bus.*, *Scot.*, *S. Bonav. etc.*

Secunda verò *sententia* à Recentioribus hodiè *communissimè* recepta, docet valorem Missæ esse intensivè et extensivè infinitum quoàd sufficientiam, ratione infinitæ dignitatis Christi, qui in hoc Sacrificio est victima et principalis offerens. Dicitur *intensivè infinitum* quatenùs potest causare fructum majorem et minorem juxtà mensuram dispositionis hominis. *Extensivè* autem, quatenùs potest infinitos effectus producere, et juvare ità uni soli ac infinitis hominibus. *Ratio*, quia, ut docet Trid., Missæ Sacrificium idem est, etsi modo diverso oblatum, cum Crucis Sacrificio, quod fuit infiniti valoris.

Quoàd effectum verò, dicitur hoc Sacramentum esse finitum, non jàm ex suà institutione, sed ex finità capacitate hominum pro quibus offertur, quorum unusquisque uberiorem recipit fructum juxtà suam et offerentis dispositionem. — Undè juxtà hanc sententiam Missa æquè prodest singulis pluribus applicata, ac si uni applicetur.

Hæc secunda sententia, speculativè loquendo, videtur *probabilior*; at quia contraria adhuc est *probabilis*, non licet quidem Sacerdoti, dùm accipit stipendium ab uno, applicare Missam pro illo in generali cum aliis, nisi saltem sub conditione, nempè *modò illi non defraudetur.* — 312.

Nota. Sacrificium Missæ in quantùm pertinet ad fructum principalem, tàm prodest si offeratur à malo Sacerdote, quàm à bono. In quantùm autem pertinet ad fructum precum quæ in Missà dicuntur, ipsæ etiam valent factæ à Sacerdote peccatore, quatenùs hic orat nomine Ecclesiæ; secùs, quatenùs orat nomine proprio.

ARTICULUS II.

De Obligatione celebrandi.

Juxtà sententiam *longè communiorem et tutiorem* cui subscribo, Sacerdotes tenentur sub culpà gravi aliquandò celebrare ex verbis Christi, *Lucæ* 22. *: Hoc facite in meam commemorationem*. Ità *D. Thom.*, *Suar.*, *Laym.*, *Salm.*, *Lugo, etc.*

Quæritur 1° Quotiès in anno teneatur sub gravi quisque Sacerdos celebrare?

R. — *D. Thom.* ait quòd Sacerdos celebrare teneatur in præcipuis festis, et maximè in illis diebus in quibus fideles communicare consueverunt. — Imò, *Merbesius*, *etc.* sentiunt eum obligari ad celebrandum singulis Dominicis et festis, præsertìm solemnioribus.

Alii tamen cum sententià *longè communiori* sentiunt Sacerdotes non teneri ad celebrandum nisi ter, vel quater in anno, in festis solemnioribus. Ità *Bus.*, *Nav.*, *Laym.*, *Elbel.*, *Soto*, *etc.* — Imò, *Suar.*, *Lugo*, *Bon.*, *etc.* dicunt sufficere si celebrent ter vel quater in anno quibuslibet diebus. Et non immeritò *probabile* putant *Salm.*, *etc.* modò servetur debita distantia.

Hæc sententia est conformis decreto S. C. Concilii edito mense novemb. 1696, ubì dictum fuit : « Qui sine justà causà ter vel quater in anno non celebravit, peccat mor-» taliter, et potest ab Episcopo puniri. »

Quæritur 2° Quotiès Parochus tenetur celebrare?

R. — Juxtà *communem* et *veriorem* sententiam, non tenetur celebrare nisi in illis diebus in quibus tenentur Parochiani Missam audire. *Nav.*, *Bon.*, *etc.*

Quæritur 3° Quotiès Episcopus teneatur celebrare?

R. — *Habert, ex cap. ult. de privileg. in* 6. dicit eos non decere ullam diem transigere sine Missà, remotà rationabili causà. — Sed advertendum quòd textus

non loquatur absolutè de Celebratione, sed vel de Celebratione, vel de auditione Missæ. — 313.

Quæritur 4° An Sacerdotes divites possint pro Missis stipendia accipere?

R. — *Negant Caj., Sylv., etc.* — Sed *communiter* et rectè *affirmant Suar., Lugo, etc. Ratio*, quia hodiè id permittitur à consuetudine universalis Ecclesiæ, tùm quia quisque operarius, sive dives, sive pauper, dignus est mercede suâ, et ut inquit Apostolus: *Quis suis stipendiis militat unquàm?* 1. *ad Cor.* 9. Vide *Tract. de primo Præcepto, n.* 55.

Quæritur 5° Quomodò peccet Sacerdos differendo celebrare Missas accepto stipendio?

R. — Utiquè graviter peccat, si diù differt, ut habetur in Decretis S. C. Concilii editis die 21 Juin 1625.

Quæritur 6° Quantùm temporis spatium intelligatur per illud *diù*?

R. — Certum est 1° peccare Sacerdotem, si petitam Missam pro aliquâ urgenti gratiâ impetrandâ, ille omittat celebrare intrà tempus celebrationi aptum, et tenetur restituere stipendium licèt deinceps celebraverit. Imò, rectè dicit *Spor.* non sufficere si stipendium restituatur, sed monendum esse insuper eum, qui stipendium dedit, de Missis tempore apto omissis.

Certum est 2° quòd si quis tibi det eleemosynam, ut celebres pro ipso in festivitate hodiernâ, peccas si posteà Sacrum facias: quamvis admittat *Lugo* posse illud facere die crastinâ.

Certum est 3° te non peccare differendo, si dans eleemosynam, audito impedimento, consentiat in dilationem.

Præcisis his casibus, laxè dixit *Peyrinus* modicam esse dilationem trium annorum vel sex mensium, ut sensuit *Arriaga.* — Necnon nimiam puto dilationem trium mensium. — Nihilhominùs *probabile* videtur id quod dicit *Lugo* nempè nequaquàm peccare Sacerdotem qui dicit Missam promissam intrà duos menses. — In Missis autem pro defunctis dilationem unius mensis meritò gravem reputant *Salm. etc.*

Quæritur 7° An Sacerdos omittens celebrare Missam peccat graviter, si stipendium pro illâ acceptum non sit materia gravis?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda verò sententia probabilior affirmat,* propter fructum Missæ quo privatur eleemosynam tradens.

Quæritur 8° An peccet graviter omittens dicere unicam Missam gratìs promissam?

R. — *Affirmant Conc., etc.* — Sed *probabiliter negant Croix, etc.;* quia simplex promissio non obligat sub gravi, juxtà sententiam allatam in *Tract. de Contract., n.* 720; nisi, ut ait *Lugo*, promittens expressè sub gravi se obliget. — Omnes autem conveniunt eum peccare graviter qui omittit Missam debitam ex voto, aut præcepto Prælati. — 317.

Quæritur 9° Quænam est taxa justi stipendii?

R. — Circà taxam justi stipendii *communiter* dicunt DD. stipendium justum Missæ esse illud quod taxatum est ab Episcopo, vel à consuetudine, vel saltem à viro prudenti, si desit taxa à consuetudine vel ab Episcopo facta. Ità *Suar, etc.* ex declaratione S. C. Concilii, editâ die 15 Novemb. 1698. — 319.

Quæritur 10° An Regulares teneantur stare taxæ Episcopi sub gravi obligatione?

R. — *Negat Nav.* — Sed *omninò affirmandum* cum *Conc.* et aliis *communiter* ex Decreto S. C. Conc. sub die 15 Janv. 1639.

Quæritur 11° An Episcopus possit prohibere ne detur eleemosyna pinguior taxâ?

R. — Certum est 1° quòd lex Episcopi, vel consuetudo taxans stipendium non prohibet quominùs fideles possint dare majùs, et Sacerdotes recipere minùs, si velint, ut docent *communiter Suar, etc.*

Certum est 2° non posse Sacerdotes tale stipendium excedens exigere, quia hoc magna pareret scandala. Ità etiam *communiter Suar*, *Bon.*, *etc.* — Cæterùm Episcopus id non potest prohibere, si eleemosyna spontè offeratur, ut docent *Lugo*, *etc.*, et ità decisum fuit à S. C. Concilii, die 16 Janv. 1649.

Quæritur 12° An Episcopus possit prohibere ne Sacerdotes accipiant stipendium minùs justo?

R. — *Negant Sotus*, *etc.* — Sed *probabiliùs affirmant Suar*, *etc.* ex Declaratione S. C. Concilii die 16 Julii 1689.

Quæritur 13° An licitum sit pacisci de Missarum stipendio?

R. — *Negat absolutè Concina.* — *Affirmant verò communiter Less.*, *etc.* et hoc *probabile* videtur, si pactum sit de justo stipendio secundùm taxam, vel consuetudinem.

Quæritur 14° Quomodò taxandum sit stipendium Missarum quas reliquit testator?

R. — Si testator non taxaverit, tribuendum est juxtà taxam; sin autem, rectè censet *Ronc.* taxandum esse ab Episcopo juxtà morem loci, ut declaravit S. C. Concilii, habità ratione hæreditatis pinguis vel tenuis. — 320.

Quæritur 15° An Sacerdos possit curare per alium Missam dici, minùs dando quàm accepit?

R. — Per se loquendo potest per alium bonum Sacerdotem. — Dico *per se loquendo*, quia ob speciem turpis quæstûs, id prohibuerunt *Urbanus VIII*, *Innoc. XII*; *et Bened. XIV* excommunicat Laicum, et Clericum, vel Sacerdotem ipso facto suspendit suspensione Pontifici reservatâ, nisi in articulo mortis qui stipendia majoris pretii pro Missis celebrandis, juxtà consuetudinem vel statuta locorum, colligens, Missas ibì vel alibì ubì minora stipendia tribuuntur, celebrare facit, parte sibi retentâ.

Ab hâc autem prohibitione excipiunt 1° *Ronc.*, *etc.* casum quo aliquis daret majorem illam stipem, non tàm intuitu Missæ quàm amicitiæ, paupertatis, gratitudinis, propinquitatis, etc.; potest enim tunc Sacerdos excessum retinere, committendo alteri Missæ celebrationem, si ex circumstantiis moraliter constet eleemosynam præstitam fuisse intuitu suì.

Excipiunt 2° *Con. Tourn.*, *etc.* casum quo Sacerdos cui committitur celebratio, liberaliter et omni spontè tibi condonet excessum illum (*a*); nisi tu indicans ei majus pretium acceptum roges Sacerdotem ut remittat; vel ab eo quæras an consentiat ut tu partem retineas; tunc non posses retinere licèt consentiret: nam hoc à *Bened. XIV.* prohibitum fuit tanquàm abusus execrabilis à pluribus Pontificibus vetitus.

Excipitur 3° Beneficiarius qui benè potest committere alteri Sacerdoti celebrationem Missæ debitam pro Beneficio, tradito stipendio congruo juxtà morem loci, quin tradat totam ratam fructûum correspondentem celebrationi illius diei. Ità *communiter Croix*, *etc.*

Idem licet Capellano amovibili, ex Decreto S. C. Concilii die 15 Martii 1745; modò pro Capellaniâ certi reditus sint annuatìm constituti, et perpetuò Capellano assignati. — Idem licet illi cui commissa est celebratio Missæ perpetuæ. — Et idem dicunt *Tamb.*, *etc.* de Sacerdote cui commissa est celebratio ex pingui legato, ad vitam ipsi relicto cum onere Missarum; *Ratio* omnium horum est, quia Decreta prohibentia retinere partem stipendii, tantùm loquuntur de Missis manualibus.

Benè advertunt *Croix, etc.* quòd si tradatur eleemosyna pinguior Sacerdoti singularis pietatis famâ prædito, is nec, etiam tradito eodem stipendio, poterit alteri committere Missam, nisi similis probitatis habeatur, vel nisi aliqua causa excuset. Et *Croix* dicit hoc aliquandò posset esse mortale, quandò v. g. quis graviter ferret quòd Missa per alium celebretur. — 321.

(*a*) Hæc opinio non est ampliùs sustinenda post præfatam Bullam Benedicti XIV. — H. 69.

Quæritur 16° An qui retinet partem stipendii, non solùm peccet, sed etiam teneatur ad restitutionem?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* verò *sententia* tenenda *affirmat. Ratio*, quia tametsi Sacerdos eleemosynam accipiens acquirat ejus dominium, illud tamen non aliter acquirit, nisi juxtà voluntatem dantis; voluntas autem dantis est, non solùm ut Missa celebretur, sed ut celebretur tali stipendio; ideò si partem retinet, injustè retinet.

Quæritur 17° Cui fieri debeat restitutio?

R. — *Croix* dicit posse fieri vel danti eleemosynam, vel Sacerdoti celebranti. — Sed *communiùs* et *probabiliùs* censent *Tourn.*, *etc.* restitutionem faciendam esse celebranti; quia, translato in eum onere, etiam jus ad integrum stipendium juxtà voluntatem Domini tranfertur.

Quæritur 18° An procurator vel executor testamenti curans celebrari alibi Missas sibi commissas, ubi minor est taxa, posset excessum sibi retinere?

R. — *Affirmant Tourn.*, *etc.* quia excessus ille erit fructus suæ industriæ. — Sed meritò hæc reprobant *communiter Conc.*, *Viva*, *etc.*; quia faceret turpem quæstum, et quia nullum titulum habet retinendi.

Quæritur 19° An Sacerdos colligens eleemosynas pro celebrandis Missis, possit aliquid retinere pro suo labore, si Missæ non tradantur ipsi ut ab ipso celebrentur?

R. — *Negant Conc.*, *etc.* — *Affirmat* tamen *Viva*, si talis Sacerdos moderatam retineat mercedem juxtà rationem sui laboris. Idque non videtur *improbabile.*

Quæritur 20° An Sacerdos cui hodiè offeruntur tres julii ut celebret, possit procurare ut alius celebret pro ipso, promittens die crastinâ celebrare pro illo, qui pro suâ crastinâ Missâ accepit unum julium?

R. — *Affirmant Croix*, *etc.* — Rectè verò *negat Conc.*; meritò tamen id non audet damnare de peccato gravi: et an paupertas possit ab omni culpâ excusare, se remittit prudentum Judicio.

Quæritur 21° An administratores Ecclesiarum ex eleemosynis datis propter Missas possint aliquid retinere pro expensis altarium, inservientium, luminum, etc.?

R. — S. C. Concilii in decreto Confirmato ab *Innoc. XII*, sic respondit: « Permittendum non esse ut loca pia seu illorum administratores ex eleemosynis missarum » celebrandarum ullam utcumque minimam portionem retineant ratione expensa» rum in Missarum celebratione, nisi alios non habeant reditus, et tunc nullatenùs » debere excedere valorem expensarum, quæ pro ipsomet tantùm Missæ sacrificio » necessariò sunt subeundæ. » — 322.

Quæritur 22° An qui alicubi tenetur celebrare sine expressâ obligatione applicandi Missas, possit aliud stipendium recipere?

R. — Si in fundatione beneficii, vel capellaniæ expressum sit non esse obligationem applicandi pro fundatore, certè poterit aliud stipendium accipere ex Decreto S. C. Concilii, die 13 Julii 1630. — Secùs verò dicendum si in fundatione nihil fuerit expressum; ut habetur ex Decreto ejusdem S. C. approbato ab *Inn. XII.*

Quæritur 23° An circà onera Missarum, et conditiones in fundatione appositas possit dari præscriptio?

R. — *Affirmant Laym.*, *Nav.*, *etc.* — Sed *veriùs* videtur nullo modò posse præscribi onera Missarum, et conditiones à fundatoribus requisitæ: tùm quia primæva fundatio majorem habet vim, quàm consuetudo: tùm quia in Beneficiariis difficulter præsumi potest bona fides; tùm deniquè quia in Trid. sic sancitum fuit. — 324.

Quæritur 24° Quibus diebus teneatur Parochus applicare Missam pro populo?

R. — Hodiè, ex Epistolâ Encyclicâ *SS. P. Bened. XIV* sancitum habemus omnes Parochos teneri applicare Missam pro populo saltem in diebus festis, etiamsi congruam non habeant. — Item, declarat ibi Pontifex hoc valere etiam pro iis locis et

diebus, in quibus populus Missæ interesse debet, at aliundè servilibus operibus vacare potest.

Proindè casu quo aliquis Parochus sit adeò pauper, ut vivere cogatur ex eleemosynis Missarum, facultatem concedit Episcopis cum eo dispensandi, ut ipse possit etiam diebus festis Missam applicare pro eleemosynam offerentibus, modò intrà eamdem hebdomadam Missas omissas pro populo applicet. — 325.

Quæritur 25° An Parochus infirmus, sive Episcopus (quod dicitur de Parocho, fortiùs dicendum est de Episcopo), si non possit celebrare pro populo per seipsum, teneatur celebrare per alium?

R. — Alii *negant.* — Alii verò *affirmant*, et sic tenendum censeo. — 326.

Quæritur 26° Quis possit reducere Missas?

R. — Reductio Missarum hodiè tantùm à Sede Apostolicâ, non ab Episcopis fieri potest, ut patet ex Decreto S. C. Concilii edito jussu *Urbani VIII*, et confirmato ab *Innoc. XII.* Nam Facultas data per Tridentinum Episcopis et aliis, tantùm fuit pro reducendis Missis antè Concilium relictis, et non impositis in limine fundatoris.

E converso, in ipsomet Decreto *Urbani* declaratum fuit benè posse Episcopos reducere Missas, si testator expressè hanc ipsis dederit facultatem.

Causæ autem ex quibus Sedes Apostolica solet Missas reducere, sunt: paucitas sacerdotum, stipendii tenuitas, vel augmentum stipendii currentis, extenuatio reditûum monasterii, vel majores expensæ necessariæ ad victum, etc.; deniquè, si urgeret necessitas fratrum, vel fabricæ Ecclesiæ aut monasterii.

Quæritur 27° An Episcopus possit minuere Missas, quarum onus non est qui suscipiat ob eleemosynæ tenuitatem?

R. — *Affirmant Croix, etc.* — Sed *negandum* cum *Conc.*, *etc.*, ex Decreto S. C. mox citato ubi declaratur nullo modo posse Episcopos onera Missarum reducere vel moderari. — Sed hoc intelligendum procedere ait *Fagnanus*, quandò anteà hujusmodi onera Missarum de jure vel de facto adimpleri poterant; sed casu quo reditus à principio fuerint sufficientes, et posteà ità imminuantur, ut nullo modo sufficiant ad onera ferenda, tunc dicit *Fagnanus* non videri sublatam Episcopis facultatem quam habent de jure communi, Missas moderandi, vel commutandi.

Quæritur 28° An Episcopus possit moderari Officia, preces et eleemosynas anniversariis annexas?

R. — *Negat Tamb.* — Sed *affirmat Pasqual.*, quia prohibitio non loquitur de his, sed tantùm de Missarum reductione. — 331.

Quæritur 29° Cujus sit applicare fructum Sacrificii?

R. — Solus Sacerdos offerens validè id facit per suam intentionem, quia est actus potestatis Sacerdotalis. Ità *communiter Suar.*, *etc.*

Undè:

1° Juxtà *communiorem* et *probabiliorem sententiam* is validè applicat, etsi peccet sacrificando, vel applicando contrà voluntatem Superiorum. — 334.

2° Sacrificium quod neque formaliter, neque virtualiter ulli applicatum est vel antè, vel in ipsâ Consecratione, saltem secundæ speciei, non potest posteà ulli applicari, saltem adæquatè, quia producit effectum quandò existit, neque is suspenditur; ideòque nec licet accipere stipendium pro missâ præteritâ.

Dixi *vel antè*, quia non requiritur ut applicatio fiat in ipso Sacrificio, sufficitque si pridiè facta sit, etsi in ipso die de eâ non cogites; sufficit enim applicatio habitualis, ut *veriùs et communiter* dicunt *Suar.*, *Bon.*, *Lugo.*, *etc.*, quia applicatio missæ se habet per modum donationis verbalis, quæ semel facta valet donec expressè revocetur.

3° Si quis accipit stipendium à decem personis pro decem Missis, non videtur satisfieri, si singula sacrificia applicantur pro singulis indeterminatè. Si verò Sacerdos unamquamque Missam intenderet applicare omnibus illis decem personis, singulis

applicando decimam partem uniuscujusque Missæ, non videtur ratio cur non satisfaciat, cùm nemo dubitet quin fructus sacrificii sit divisibilis, et ideò tribuitur unicuique quod debetur, unusquisque enim in singulis Missis decimam partem accipiendo. *Bon.*, *Ronc.*, *Tamb.*, *etc.* — 335.

4° Si fructus Sacrificii applicetur incapaci, tunc ille remanet in thesauro Ecclesiæ. — In praxi, quandò dubitatur an is pro quo offerimus sit vel ne capax fructûs, consultum est in Missis gratuitis illas applicare vel nobis ipsis, vel alteri sub conditione *si persona cui applicantur non sit capax.*

In Missis verò debitis ex stipendio, quia *probabiliter* fructus cadit in Beneficium propinquorum offerentis ex ejus implicitâ voluntate, ideò tunc non possumus, cui velimus fructum applicare, nisi sub conditione, *ut præjudicium non fiat cui obligatio adsit applicandi.* — 336.

5° Applicatio sub conditione jàm impletâ, est valida; non autem sub conditione futurâ contingente. *Suar.*, *etc.*

6° Non satisfacit qui te mortuum putans, Missas quas pro defuncto teneretur, celebravit.

7° Sacerdotes Societatis non satisfaciunt celebrando pro defunctis per anticipationem, nisi tamen jàm mortui sint, etsi posteà promulgentur. — 337.

8° In die Commemorationis omnium fidelium defunctorum, Sacrificia possunt à Sacerdotibus celebrantibus applicari ad libitum, et potest, ait *Tourn.*, accipi pro talibus Missis stipendium. — 338.

9° Ad lucrandam indulgentiam altaris privilegiati, non semper requiritur ut celebretur Missa *de Requiem*; nam ex Decretis S. P. *Alexand. VII*, *Inno. XI* et *Clem. XI*, Missæ in altari privilegiato, aut perpetuo, aut ad tempus concesso, suffragantur defunctis, sive dicantur *de Requiem*, sive de die currenti, quandò non licet eas *de Requiem* dicere. Si verò currat festum semiduplex, omninò debet dici *de Requiem* in altari privilegiato, aliàs non acquiritur indulgentia, etiamsi in Ecclesiâ solemnitas celebretur, ex declaratione S. C. — 339.

Nota. Hæc indulgentia altaris privilegiati consistit in liberatione animæ à purgatorio pro quâ Missa in illo altari applicatur; et hoc, vi potestatis clavium quam habet Papa applicandi indulgentias vivis quidem per modum absolutionis, defunctis verò per modum suffragii sive solutionis.

ARTICULUS III.

De Tempore et loco Celebrationis.

§ I. — De tempore Celebrationis.

Non licet ordinariè celebrare antè auroram nec post meridiem. — In Rubricâ enim Missalis habetur: « Missa privata, saltem post Matutinum et Laudes, quâcumque horâ ab aurorâ usquè ad meridiem dici potest. »

Nota 1° Per auroram non jàm intelligitur ortus solis, sed tempus illud quod est medium inter noctem et diem. — Aurora ergò computanda est ex temporum varietate, juxtà tabellas quæ directoriis Officii divini apponi solent. — Idcircò asserunt *Croix*, *etc.* in mense Junii auroram incipere ferè duobus horis cum quadrante antè ortum solis: mensibus Februarii et Septembris horâ cum dimidiâ: in mense Martii horâ cum quadrante; in reliquis verò mensibus horâ et tribus quadrantibus circiter.

2° Omnes conveniunt quòd nulla sit culpa Missas terminare in aurorâ, et eas incipere parùm antè meridiem; quia tempus tàm auroræ, quàm meridiei non mathematicè, sed moraliter accipiendum. — 341.

3° Imò, *communiter* DD. in hoc admittunt parvitatem materiæ quæ excuset à mor-

tali; et cum causâ etiam à veniali, nempè si Missa terminetur parùm antè auroram, et incipiatur parùm post meridiem: at valdè discrepant in assignandâ tali materiâ, sed *communiùs* et *probabiliùs* censent *Sylv.*, *etc.*, non esse materiam gravem, nisi incipiatur Missa horâ antè auroram, vel horâ post meridiem.

Item, *valdè probabiliter* dicunt *Suar.*, *etc.*, privilegium celebrandi horâ post meridiem, vel antè auroram, intelligi unâ horâ antè vel post tempus ut suprà à DD. concessum etiam non privilegiatis, alioquin privilegium parùm prodesset. — 346.

Quæritur 1° An unquàm liceat antevertere tempus celebrationis?

R. — Licet antevertere in sequentibus casibus:

I. In necessitate, v. g. ut morituro detur Viaticum, quo casu licere mediâ nocte celebrare ait *Diana* cum *Lugo* et *communiter*.

II. Ubi est mos rationabilis, ut opifices et famuli summo manè possint audire Sacrum; *Laym.*, *Nav.*, *etc.* Non tamen idcircò post meridiem licebit.

III. Ex privilegio.

IV. In nocte Nativitatis Domini; in quâ *veriùs* est non posse dici omnes tres Missas antè auroram; quia hoc esset contrà expressam Rubricam Missalis. — 343.

V. Missa privata potest celebrari post solemnem in festivitate, si solemnis protrahatur ad horam et ampliùs post meridiem. — Imò *probabiliter Suar.*, *etc.*, admittunt etiam post duas horas posse celebrari, ne magna pars populi Missâ careat.

VI. Ex causâ itineris per horam post meridiem, vel antè auroram, ut *communiter* dicunt *Conc.*, *etc.* Sic etiam ex causâ funeris alicujus magnatis, vel ex causâ concionis, aut publicæ supplicationis, vel quandò Episcopus confert Ordines. In his casibus, Missa potest anticipari ut suprà, vel postponi per horam.

VII. Si Episcopus dispenset in aliquo casu particulari ex rationabili causâ, juxtà quam facultatem possunt Episcopi secum etiam dispensare. — Et rectè dicit *Croix* eamdem facultatem habere omnes Superiores, secluso privilegio, ergà suos Religiosos, cùm sint eorum Ordinarii. — 344.

Quæritur 2° Quale peccatum sit celebrare Missam antè recitationem Matutini?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima* dicit esse mortale; et hanc tenent *S. Antonin*, *Antoine*, *etc.* — *Secunda* nullam in hoc culpam admittit; et hanc tenent *Tamb.*, *Holzm.*, *Gob.*, *etc.* — *Tertia* verò *communior* et *probabilior*, quam tenent *Pal.*, *Less.*, *Anacl.*, *etc.*, docet contrà primam sententiam, id nequaquàm esse mortale; et contrà secundam, id non excusari à veniali, nisi adsit quædam mediocris causa rationabilis. — 347.

Quæritur 3° An sit mortale canere Missam conventualem, et solemnem, antequàm Matutinum in Choro dicatur?

R. — *Negat Sanch.* — Sed *Pal.*, *etc. communiter* et *veriùs affirmant* esse mortale, nisi intercedat justa causa, gravis publica et sine scandalo; quia talis est consuetudo, et aliter agendo, graviter læderetur publicus Dei cultus. — 348.

Quæritur 4° Quotiès licet celebrare?

R. — Per se loquendo, quotidiè licet celebrare. Dico *per se loquendo*, quia præcepto obligante sub mortali prohibetur die Veneris sancto celebrare, et Communionem privatìm etiam recipere. — 349.

Quæritur 5° An liceat celebrare privatìm in Cænâ Domini, et in Sabbato sancto?

R. — *Affirmant Viva*, *etc.* — Sed *omninò negandum* ex Decretis S. C. expressè à Clemente XI confirmatis. (*a*) — 350.

Quæritur 6° An liceat sæpiùs in Die celebrare?

(*a*) Licitum est privatìm celebrare in Cœnâ Domini, et Sabbato sancto, ubì consuetudo viget sic celebrandi; cùm decreta S. C. etiam à Papa expressè confirmata, non obligant ubì non fuerunt usu recepta.

R. — Ordinariè non licet sæpiùs celebrare in Die. — Dico *Ordinariè*, nam si sis jejunus, licitum est sequentibus casibus, bis, vel etiam ter, requisito tamen, si facilè haberi possit, Episcopi judicio, præterquàm in primo :

I. Nocte Nativitatis, quâ tamen non tenetur, ne Parochus quidem, celebrare tres Missas, sed potest aliquam pro arbitrio omittere.

II. Si Pastor habeat duas Parochias dissitas; modò non sit alius qui commodè possit in alterâ celebrare.

III. Si concursus populi sit tantus, ut Ecclesia non capiat; etsi tunc potiùs expediat celebrare extrà.

IV. Si antè Ablutionem moneatur de communicando infirmo, et suam jàm hostiam sumpserit, nec sit alius Sacerdos : sed hic casus est metaphisycus, aut vix practicus. — 351.

V. Si die festo adveniant personæ quas non decent Sacrum omittere, v. g. Rex aut Princeps (*a*).

Quæritur 7° An aliquandò liceat interrumpere Missam?

R. — Etsi abrumpere essentialiter, sive unam tantùm speciem consecrare, nullo modo liceat, ut dictum est suprà, accidentaliter tamen abrumpere, vel etiam interrumpere, aliquid interponendo, licet his casibus :

I. Ob concionem post Evangelium, vel ob processionem excipiendam. — 352.

II. In gratiam supervenientis Principis, vel turbæ peregrinorum die festo, quo aliàs Missam audire non possunt, vel simili justâ causâ, ex quâ, si non sit facta Oblatio, posse incipere de novo, ut totum Sacrum audiant, docent *Laym.*, *etc.*

III. Si antè Canonem Sacerdos recordetur alicujus impedimenti, v. g. se non esse jejunum, vel in gratiâ, vel irregularem, vel excommunicatum, modò possit relinqui Missa sine scandalo, aut gravi notâ; vide 262; vel excommunicatus non toleratus præsumat interesse, nec possit expelli. — 353.

IV. Si urget gravis necessitas vel propria, v. g. morbus, vel proximi, ut si moriturus sit baptizandus, vel absolvendus; in aliis tamen Sacramentis non ità necessariis non decet inter Consecrationem et Sumptionem interrumpere, nisi moriturus esset in propinquo, nec opus esset vestes exuere; vel nisi pœnitentiæ Sacramentum ob phrenesim suscipere non posset. Revertens autem ad Sacrificium Sacerdos, si fuerit antè facta Consecratio, incipiet ubì desierit; ut etsi facta non fuerit, et parva mora interfuerit, v. g. minor quàm unius horæ, si autem longior, ordietur ab initio. — 354.

Nota. Mutilare Sacrificium ex proposito nunquàm licet, etiam ad mortem vitandam; verùm mutilare per accidens et indirectè, licet aliquandò, putà, irruente incendio, vel hoste ad necandum; tùm enim posset Sacerdos sumere hostiam consecratam, vel secum ferre calicem non consecrando; quia tunc non mutilat Sacrificium, sed excusatur à perficiendo illud. *Laym.*, *etc.*, *communiter.* — 352.

Quæritur 8° Quomodò Missa ab uno Sacerdote interrupta ab alio sit supplenda?

R. — Si deficiat Sacerdos antè Consecrationem, nihil per alium suppleri debet. Si verò deficiat post Consecrationem etiam unius tantùm speciei, tunc supplere debet Sacerdos jejunus, si adsit, aliàs etiam non jejunus, cùm urgeat majus præceptum de integritate Sacrificii; et etiam Sacerdos excommunicatus, atque irregularis supplere debet, si alii desint, et ipse possit sine gravissimo incommodo. — Si autem deficiat post Sumptionem solius corporis Christi, *Bon.* putat calicem posse sumi in aliâ Missâ; sed *communiùs* contradicunt *Croix*, *etc.*, et aiunt tunc calicem ab alio esse sumendum.

(*a*) Advertit tamen Benedic. XIV quòd de hâc re semper impetranda est facultas ab Episcopo, etiamsi necessitas intercedere videatur. — H., Appendix. 3., n. 127.

Dicit *Tamb.* quærendum esse qui suppleat, post septem etiam horas; sed *probabiliter Gob.* ait non esse ultrà quærendum quàm per unam circiter horam, aliàs non censetur unum Sacrificium. Si verò Sacrificium posset suppleri ab eodem Sacerdote, meliùs hoc esset quàm suppleri ab alio, etiamsi ille non esset jejunus. — 355.

§ II. De loco Celebrationis.

Communiter non licet celebrare nisi in Ecclesiâ, eâque consecratâ, vel saltem benedictâ et non violatâ, vel execratâ, nec interdictâ. Patet ex Trid.

Dico *communiter*: quia in decenti loco, et altari portatili, quod semper sub mortali requiritur, licet celebrare sequentibus casibus; extrà quos si fiat, esse mortale docent *Lugo.*, *etc.*, cum *communi*:

I. Ex *necessitate*, cum licentiâ Episcopi si adsit, quia si præsens est, decet, ait *Laym.*, ut ab eo obtineatur licentia; vel sine eâ, si absit.

Undè licet v. g.: 1° si Ecclesia sit diruta.

2° Si quis Sacerdos longam peragat peregrinationem per loca deserta vel infidelium.

3° Quandò Ecclesia non est capax populi, ità ut multi Missâ carerent.

4° Si exercitus inveniatur in castris, aut navigantium multitudo in littore maris. — 356 et 359.

II. Ex *dispensatione* Episcoporum, ob rationabilem causam. Nam Episcopi, licèt hodiè facultate careant ex Tridentino permittendi ad suî libitum ut in privatis domibus Sacrum fiat, quam olìm habebant, *communiter* tamen sentiunt DD. hoc intelligendum esse de licentiâ perpetuò celebrandi per modum habitûs, juxtà facultatem quam Episcopi priùs habebant; at minimè esse eis vetitum hujusmodi concedere licentiam per modum actûs pro aliquo tempore, si justa adsit causa. Ita *Suar.*; *etc.*, et hæc sententia meritò *communis* dici potest.

Et notatur quòd quandò à suprà citatis DD. vocatur *necessitas*, loquendo de dispensatione, non intelligitur necessitas celebrandi, quia hæc dispensatione non indiget, ut superiùs in priori exceptione observatum est; sed intelligitur necessitas, quâ dispensatus celebrandi, vel ad Ecclesiam pergendi, ut Missam audiat, impos efficitur, et justa concurrit causa dispensandi. — 359.

III. *Ex privilegio.* — 360.

Quæritur 1° In quibus Oratoriis Episcopi possint dare licentiam celebrandi?

R. — Præter casum, superiùs, n. 359, ubì ob justam causam possunt Episcopi dispensationem dare celebrandi, hanc licentiam dare possunt in sequentibus casibus:

I. In Oratorio benedicto et designato ad usus Sacros, in quo est janua habens ingressum per viam publicam, etsi sit janua privata affixa domui alicujus secularis; illud etiam non dicitur privatum, sed publicum Oratorium.

II. In Oratoriis erectis in domibus Regularium, vel alterius Communitatis, v. g. Hospitalium, Seminariorum, et Conservatoriorum, ut praxis habet. Hæ enim domus non dicuntur privatæ. Et idem ait *Croix* de Capellis erectis in publicis carceribus. — In hujusmodi Oratoriis audientes Missam etiam satisfaciunt, et à quocumque Sacerdote possunt utiquè Missæ celebrari, ac omni die etiam ex solemnioribus.

III. In Oratoriis erectis in Palatiis Episcoporum. In talibus Oratoriis omnes possunt celebrare, et præcepto Missæ satisfacere; quia domus Episcopi non censetur privata, cùm ipsa gaudeat immunitate Ecclesiasticâ. — 357.

Nota. Ipsi autem Episcopi possunt celebrare, vel celebrare facere in domibus ubi reperiuntur, extrà domum propriæ habitationis.

Quæritur 2° Quotiès concedi possit ab Episcopis dispensatio celebrandi in Oratorio domûs privatæ?

R. — *Salm.* dicunt semel, vel bis. — Sed alii indefinitè loquuntur, et intelligunt concedi posse, durante infirmitate, vel aliâ causâ accidentali.

Et meritò indefiniter loquuntur; nam prohibitio dispensandi est strictæ interpretationis, ac intelligenda est, ut superiùs vidimus, tantùm pro dispensationibus continuò permanentibus, non verò pro iis, quæ ad tempus conceduntur respectu alicujus causæ transeuntis.

Et si hæc licentia concedi potest ab Episcopis pro secularibus infirmis, ne Missam audire priventur, tantò magìs concedi valet Sacerdotibus, qui sæpè habent quamdam celebrandi necessitatem, proùt colligitur ex Trid. Nam nescirem à culpâ levi excusare Sacerdotem illum, qui quotidiè celebrare posset (unâ hebdomadis die exceptâ ob reverentiam) et sine ullâ justâ causâ, sed tantùm ob desidiam à celebrando abstineret; Sacerdos enim non solùm pro se celebrat, sed etiam pro bono totius Ecclesiæ, populique christiani, cujus minister et intercessor est constitutus, juxtà illud Apostoli: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in eis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis;* Hebr. 5. Ideò faciliùs Episcopi concedere possunt Sacerdotibus celebrandi licentiam in ipsorum domibus, durante eorumdem infirmitate.

Nota. 1° Indultum Oratorii privati à Papâ concessum durat usquè ad mortem privilegiati tantùm, nec perit mortuo Papâ, vel Episcopo qui illud designavit.

2° Prohibetur celebratio in Oratoriis privatis non solùm die Paschatis, Pentecostes, Nat. Christi Domini, ut exprimitur in Decreto, sed etiam in die Epiphaniæ, feriæ quintæ in Cœnâ Domini, Annunciationis, Ascensionis, Assumptionis B. Mariæ V., in festo SS. Petri et Pauli, et omnium Sanctorum, juxtà Decretum S. C. R. edit. 17 novemb. 1607.

3° Quandò Oratorium concessum est propter infirmitatem, potest, omnibus diebus, etiam exceptis, ibì celebrari, ut declaravit S. C., decernens insuper quòd in die Nativitatis D. una tantùm Missa ibì celebretur.

4° Si in indulto dicatur: « Una tantùm Missa quotidiè celebretur » nequit sub mortali à quibuscumque Sacerdotibus etiam Episcopis et Regularibus sub prætextu privilegiorum præter illam Missam aliam celebrari, ut rectè inquiunt *Bened. XIV, etc.*

Quæritur 3° An liceat in Oratoriis privatis ministrari Eucharistia sine licentiâ Episcopi?

R. — Certum est Episcopum prohibere posse ministrationem Communionis in Oratorio privato, ut declaravit *Bened. XIV.* — At, si non adsit prohibitio, *affirmat Clericat*, quia Tridentinum optatur ut singulis Missis fideles adstantes sacramentaliter communicent. — Negant verò (*a*) *Diana, etc.*, quia ministratio Eucharistiæ pertinet ad jurisdictionem Ordinarii.

Quoàd Sacramentum autem Pœnitentiæ, certum est non esse licitum illud ministrare sine justâ causâ in Oratorio privato; ut habetur in Rituali Rom. — 359.

Quæritur 4° An liceat celebrare in Ecclesiâ violatâ?

R. — Prohibetur sub gravi celebrare in Ecclesiâ interiùs violatâ, nisi priùs reconciliectur; attamen, licet in necessitate cum veniâ Episcopi, si adiri possit, alioquin sine eâ, celebrare, aut mortuos sepelire. — Necessitas autem sufficiens censetur, si populus non habet aliam Ecclesiam, ubi Missam audiat. — Si verò Ecclesia polluatur incepto Canone, Sacerdos utiquè Missam prosequi debet.

Quæritur 5° An celebrans in Ecclesiâ pollutâ incurrat aliquam pænam?

(*a*) Communiùs. — H., *Apend.* 3. 114.

R. — *Sylv.*, *etc.*, dicunt incurrere suspensionem ab ingressu Ecclesiæ. — Sed negant *probabiliùs Suar.*, *etc.* — Tantò minùs incurret irregularitatem; quia violatio Ecclesiæ non est censura, per cujus violationem incurratur irregularitas. — 361.

Nota. 1° Oratoria etsi deputata ad cultum divinum, cùm tamen benedicta non fuerint, nisi in ipsis stet altare ad facienda divina, non sunt capacia violationum.

2° Quod fit in turri, sacristiâ, suprà tectum, vel fornicem, in cryptâ, sub pavimento, nisi sit sepultura, aut singulariter benedicta, non violat Ecclesiam. — 362.

3° Ecclesia reconciliari debet ab Episcopo, vel Sacerdote, ex privilegio Papæ, quale Superiores Regularium pro suis templis habere notat *Diana*, si fuit consecrata; modò adhibeatur aqua benedicta ab Episcopo, vel à seipsis, si distet Episcopus duabus dietis.

Si verò fuerit tantùm benedicta, potest fieri reconciliatio à simplici Sacerdote aspersione aquæ benedictæ à se ipso, sed cum delegatione Episcopi. — Imò *Bened. XIV* ait: si Ecclesia simpliciter benedicta fuerit, in hoc casu *Gregorius XI* statuit, nullâ præobtentâ delegatione, per simplicem Sacerdotem, adhibitâ aquâ benedictâ, quàm Sanctam sive lustralem vocant, posse Ecclesiam pollutam reconciliari. — 363 (a).

Quæritur 6° Quandonàm Ecclesia uti et cœmeterium censentur violata, seu polluta?

R. — Violantur seu polluuntur, modò factum publicè constet, in sequentibus casibus:

I. Per factum in eâ homicidium mortaliter malum, seu injuriosum, saltem immunitati Ecclesiæ. — Et *probabiliùs* violatur etiam licèt vulnus lethale inferatur sine sanguinis effusione intrà Ecclesiam, et mors extrà eam contingat. *Lugo*, *etc.* Et sic etiam violatur si vulnus fiat intrà Ecclesiam, et sanguis fundatur extrà. *Lugo*, *etc.* — 364.

II. Per mortaliter malam effusionem proprii vel alterius sanguinis vel seminis, causatam vel factam in Templo. Undè non violantur 1° si pauculæ guttæ effluant; quia non est effusio. — 2° Si effusio fiat ex percussione vel vulnere levi, v. g. narium in rixâ puerorum, etiamsi copiosus sanguis effluat. — 3° Si fiat ex sectione venæ. — 4° Per actum conjugalem, quandò excusatur à sacrilegio; sed vide *Tract. de sexto Præcep.*, *n.* 458. — 5° Per Fornicationem factam ab amente. — 6° Per Pollutionem inculpatam. — 365.

III. Per sepulturam excommunicati vel tolerati, vel infidelis etiam infantis. Nomine autem infidelis non comprehendi hæreticum docet *Card. de Lugo*. — 366.

IV. Per destructionem Ecclesiæ ex toto, vel majore parte parietum vel crustæ; quanquàm in eo casu dicatur potiùs execrari quàm pollui. Non autem si solùm tectum, vel si successivè per partes modicas destruatur et reficiatur, etsi Ecclesia tota renovetur.

Notant *Salm.* quòd, pollutâ Ecclesiâ, polluatur etiam Cœmeterium; sed non contrà. — 367.

Quæritur 7° Quid sit, et quandò fiat execratio, seu resecratio?

R. — Execratio dicitur, cùm res sacra perdit suam consecrationem, ità ut de novo consecrari debeat, quod fit quandò ità destruitur, ut formam et usum suum perdat. *Undè*:

1° Pollutâ Ecclesiâ, polluta etiam sunt altaria ejus fixa: non tamen, execratâ Ecclesiâ, execrantur altaria, nec contrà. — 368.

2° Ecclesia execratur, si parietes secundùm majorem partem destruantur, vel omnis eorum crusta, aut major saltem pars simul auferatur. Vide *n.* 367.

(a) Attendendum ad Statuta et Consuetudines locorum. Usu receptum est in Galliâ quòd simplices Sacerdotes reconcilient de licentiâ Ordinarii cum aquâ benedictâ, Ecclesiam etiam Consecratam.

3° Altare execratur 1° si, cùm fixum est, lapis consecratus removeatur ab inferiori structurâ. Intellige hoc de mensâ totaliter consecratâ, ità ut in quâlibet ejus parte possit sacrificari. Non execratur tamen altare, si aliqui lapides structuræ dimoveantur. — Imò *Vasq.*, *etc.* dicunt non execrari altare, si tota mensa cum lapidibus quibus inhæret alibì transferatur. Hæc de altari fixo; sed altare portatile minimè execratur, si ara moveatur à lignis, sive à capsulâ, ubì ara est inclusa; capsula enim illa non pro formâ, sed ad custodiam et ornatum tantùm instituta est. — Altare execratur 2° si ità frangatur sive fixum, sive portabile sit, ut in nullâ ejus integrâ parte calix cum patenâ possit consistere. — 369.

4° Calix execratur, si notabiliter frangatur, vel ità ut fiat inutilis ad usum Sacrificii, v. g. si foramen sit in fundo, licèt minutissimum; vel si figura destruatur — 370.

5° Corporale execratur, cùm redditur ineptum diminutione vel fractione ad decenter continendum calicem cum patenâ.

6° Vestes sacræ execrantur, quandò ità destruuntur, ut perdant suum usum; ut si cinguli parte te non ampliùs cingere possis, vel si manica ab albâ separetur, etiamsi posteà reparetur. Non perdunt autem etsi attritis pars aliqua assuatur, vel cinguli parti aptæ adhuc ad cingendum altera annectatur; quia tunc accessorium sequitur principale.

7° Partes avulsæ à re consecratâ, destructâ ejus formâ, desinunt esse sacræ; non possunt tamen ad usus profanos applicari, aut divendi sine licentiâ Papæ. Statuæ autem sacræ et imagines Templi destructi debent in alio collocari, et in loco Ecclesiæ Crux erigi. Lacera etiam Paramenta, aut vetustate consumpta debent igne absumi, et non adhiberi ad usus profanos. Vide *Tract. de primo Præcep.*, *n.* 41. — 371.

Quæritur 8° An Reliquiæ Sanctorum sint necessariæ ad consecrationem altaris?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *communior negat.* — Attamen, puto non recedendum à primâ sententiâ, tùm propter universalem contrariam consuetudinem, tùm propter Decreta S. C. Ritûum, ubì declaratur execratum altare à quo removentur Reliquiæ, vel frangitur sigillum; undè satis probatur Reliquias esse necessarias ad altaris consecrationem.

Quæritur 9° An altare amittat consecrationem si frangatur sigillum, vel removeatur sepulcrum cum Reliquiis?

R. — *Nota.* Nomine *sepulcri* intelligitur loculus ille, in quo Reliquiæ reconduntur; nomine verò *Sigilli* intelligitur parvulus ille lapis, quo sepulcrum clauditur. Nunc ad quæsitum:

Prima sententia negat, et hanc tenent *Suar*, *etc.* — *Secunda* verò *communior affirmat*; et hanc tenent *Holz.*, *etc.*; *Ratio*, quia talis est consuetudo Ecclesiarum, ut altaria, fracto sigillo vel amoto sepulcro, iterùm consecrentur. Et hanc sententiam tenendam censeo ex Decretis S. C. R. — Attamen, dicunt *Tourn.*, *etc.*, quòd, urgente necessitate, non erit illicitum in tali altari celebrare. — 369.

Quæritur 10° An execratur calix, si pereat inauratio?

R. — *Affirmant Az.*, *etc.* cùm tota unctio in superficie ponatur. — *Negant* verò *probabiliùs Lugo*, *etc.*; quia calix semel consecratus, totus deindè per modum unius consecratus remanet.

Quæritur 11° An calix qui de novo inauratur, novâ indigeat consecratione?

R. — *Affirmant Suar*, *etc.* — *Negant* verò *probabiliùs Laym.*, *Lugo*, *etc.*; quia cùm sit *communis* doctrina, quòd calix amittendo inaurationem, non amittat consecrationem, ità pariter consecrationem non amittit si de novo inauretur.

Sic olìm sensui; sed hodiè, re meliùs perpensâ, judico, quòd novâ peractâ inauratione calicis, denuò ipse est consecrandus; *Ratio*, quia tunc superficies calicis, quæ immediatum contactum habet Sanguinis Christi, sine consecratione remanet; tantò

magis quòd talis est praxis Ecclesiæ, et recepta consuetudo calices denuò consecrandi, cum denuò inaurantur.

Quæritur 12° An liceat celebrare in calice nunquàm deaurato ?

R. — *Affirmat Tamb.* — Alii verò, ut *Tourn.*, *Lugo* dicunt non eximi à culpâ veniali consecrantem in calice non inaurato, nisi paupertas excuset. — Et hoc videtur *probabiliùs*, cùm in Rubricâ dicatur, quòd calix « debet saltem habere cuppam argenteam inauratam, etc. » Idque confirmatum est ex communi consuetudine.

Quæritur 13° An calix amittat consecrationem, si cuppa separetur à pede ?

R. — Si cuppa sit fixa pedi, certum est apud omnes amittere consecrationem ; si verò pes sit tornatilis, etiam affirmant *S. Antonin*, *etc.*; quia calix per separationem jàm formam amittit. — Sed *communiter* negant *Suar*, *etc.*, quia per talem separationem calix reverà formam non perdit, cùm ejus partes sinè novo artificio jungi possint. — 370.

ARTICULUS IV.

De Requisitis ad Missam.

Ad Missam requiruntur hæc sequentia :

I. Et quidem sub gravi sacrilegio requiritur altare consecratum ab Episcopo, vel Abbate, aut Sacerdote privilegiato, stabile vel portatile ; utrumque ex integro lapide, et tale ut possit capere calicem cum patenâ. — 373.

II. Mappa linea triplex. — 374.

III. Sub gravi sacrilegio, vestes sacræ, hoc est, benedictæ ab Episcopo. — 376.

IV. Sub mortali calix, et patena consecrata, — 379.

V. Corporale lineum, vel ex cannabe. — 386.

VI. Palla item linea, vel ex cannabe. — 388.

VII. Purificatorium item lineum. — 389.

VIII. Missale. — 390.

IX. Minister. — 391.

X. Crucifixus. — 393.

XI. Candéla accensa duplex, ex cerâ. — 394.

XII. Antipendium, pulvillus, candelabra, bursa, velum, manutergium; sed hæc non benedicta. — 395.

Quæritur 1° An possint sufficere duæ mappæ, vel una duplicata?

R. — *Affirmant Suar*, *etc.*, etiamsi duæ mappæ totum altare non tegerent. — Ego puto non recedendum à Rubricâ quæ exigit triplicem mappam. — *Probabiliter* tamen aiunt *Ronc.*, *etc.* id culpam venialem non excedere. — Celebrare autem sine ullâ mappâ, non excusatur à mortali, ut *communiter* docent DD. cum *Conc.* qui addit è converso nullam committi culpam, si adsit gravis necessitas sic celebrandi.

Quæritur 2° An mappæ necessariè debeant esse benedictæ ?

R. — *Negant Suar*, *etc.* — Hæc sententia non videtur *improbabilis* propter auctoritatem A. A. præsertìm *Suarii* qui testatur consuetudinem esse in contrarium.

Sed magis adhæreo sententiæ oppositæ, quia in Rubricâ ità præscribitur. — Talis verò defectus, ut *probabiliter* dicunt *Escob.*, *etc.* non excedit culpam venialem. — Undè rectè docent *Az.*, *etc.* nullum esse peccatum uti mappis non benedictis in necessitate, vel cum causâ rationabili.

Quæritur 3° An mappæ et corporale debeant ex lino confici, vel sufficiat esse ex cannabe ?

R. — *Tourn.*, *etc.* dicunt omninò debere confici ex lino. — Sed *probabiliùs* et *communissimè* sufficere esse ex cannabe tenent *Bon.*, *etc.*, quia cannabe et linum juxtà communem usum indifferenter sumuntur. — 395.

Quæritur 4° An sit mortale celebrare sine stolâ, aut manipulo, aut cingulo?

R. — 1° Certum est apud omnes mortale peccatum esse celebrare sine ullis vestibus sacris, et præsertim sine casulâ, vel albâ.

2° Loquendo de stolâ et manipulo, *veriùs* affirmandum cum *communi* sententiâ esse mortale sine alterutrâ istarum vestium celebrare; cum communiter majores æstimantur.

3° Idem dicendum de celebrante cum stolâ, vel manipulo non benedictis. — *Probabiliter* tamen excusat gravis necessitas.

4° Idem quòd de stolâ et manipulo, censent de cingulo *Fill.*, *Suàr*, *etc.* — Sed *probabiliter negant* esse mortale sine cingulo celebrare, vel non benedicto *Ronc.*, *etc.*

5° Idem sentit *Croix* de celebrante sine amictu, saltem pro eis qui illo non utuntur ad tegendum caput, sed tantùm humeros, ac *Ronc.*, *etc.* de celebrante sine cingulo. Undè, *probabile* est nullum esse peccatum celebrare sine cingulo, vel amictu, si desint, et adsit aliqua rationabilis causa celebrandi.

Nota. Cavendum est ne sint valdè attritæ vestes sacræ, et reliqua suppellex sacra non sit valdè immunda; aliàs graviter peccari potest. — Et sciendum quòd uti vestibus sacris, etiam attritis ad usus profanos, est mortale.

Quæritur 5° An ob metum mortis liceat celebrare Missam sine ullâ veste sacrâ?

R. — *Prima sententia affirmat* modò absit contemptus; ità *Laym.*, *etc.*; quia vestes sacræ requiruntur tantùm de Ecclesiæ præcepto quod non obligat cum tanto dispendio.

Secunda verò *sententia* quam sequimur *negat*; eamque tenent *Suar.*, *etc.*; quia celebrare sine ullâ veste sacrâ vix potest accidere sine contemptu, et non potest fieri sine scandalo, aut saltem sine magnâ irreverentiâ; quapropter hìc subintrat præceptum naturale reverentiæ in quocumque casu debitæ Sacrificio, à quo præcepto metus mortis non excusat.

Attamen *non improbabiliter* dicunt *Ronc.*, *etc.*, quòd liceat ob metum mortis aliquandò celebrare sine aliquâ ex vestibus, etiam ex majoribus, putà stolâ, vel manipulo. — 377.

Quæritur 6° An Prælati regulares possint sacras vestes benedicere?

R. — Certum est apud omnes posse pro suis Ecclesiis ex pluribus privilegiis eisdem concessis; sed non possunt benedicere pro alienis Ecclesiis, ex Decreto *Alex. VII*.

Quæritur 7° An Episcopi possint aliis delegare facultatem benedicendi sacra paramenta?

R. — *Negant Tamb.*, *etc.* — Sed *contradicit Nicol.*, dicens quòd hæc benedictio non est ordinis Episcopalis, sed Sacerdotalis, et ideò benè potest ab Episcopo delegari.

Huic opinioni non acquiesco, cùm nullibì audierim Episcopos hujusmodi facultatem aliis delegasse: imò, plurimi Episcopi illam à S. C. curarunt obtinere: et *Benedict. XIV*, cùm esset Archiepiscopus Bononiæ, hanc facultatem ad quinquennium obtinuit (*a*).

Quæritur 8° An color vestium sit de præcepto?

R. — *Negant Tamb.*, *etc.*, quia, ut dicunt, Rubrica hoc præscribens est tantum directiva. — Sed *contradicunt Spor.*, *etc.* — Et hoc puto *probabiliùs* juxtà nostram sententiam adducendam n. 399, nempè quòd omnes Rubricæ tractantes de rebus quæ Missam concomitantur sint præceptivæ.

Benè tamen censent *Spor.*, *etc.*, hanc Rubricam non obligare sub gravi, nisi scandalum adsit, putà si in die Paschatis, vel in quâcumque Missâ festivâ celebraretur

(*a*) Episcopi Galliæ ordinariè dant simplicibus Sacerdotibus licentiam paramenta benedicendi, cùm hujusmodi benedictio non reputatur ordinis Episcopalis, licèt usu huic reservetur.

vestibus nigris. — Hinc, rectè dicit *Spor.* excusare omnem rationabilem causam. — Putant autem *Quarti., etc.*, quòd color croceus, sive flavus æquivalet omni colori ; quia omnes ad illum concurrunt. — 378.

Quæritur 9° An calices et alia remaneant benedicta, si quis in illis sacrificet nondùm benedictis?

R. — *Prima sententia communior negat.* — *Secunda* verò *sententia affirmat.* — Rectè putant *Salm.* nullo modo recedendum à primâ sententiâ. — 380.

Quæritur 10° Quibus sit licitum tangere vasa sacra, corporalia, aut vestes ?

R. — Nemo dubitat quin, exceptis Sacerdotibus et Diaconis, aliis sit mortale tangere vasa sacra, dùm continent Eucharistiam. — Sed si non continent Eucharistiam, sententia *verior* et *communissima* docet peccare laicos tangentes illa vasa, sed non plus quàm venialiter, cùm non reputetur hæc materia gravis ; et minimè, si adsit rationabilis causa, secluso scandalo et contemptu.

Nunc possunt ea tangere Tonsurati ex consuetudine introductâ, ut dicunt *Suar., etc.*, et idem docet *Bened. XIV.* — Id quoque concessum est laicis regularibus Sacristis, ex privilegio *Callixti III* et *Sixti IV.* — Necnon Monialibus Sacristis, ex communicatione privilegiorum. — Et hodiè potest dici ex consuetudine hoc licere etiam laicis oblatis Congregationum Sacerdotum secularium Sacristis, et omnibus qui in habitu clericali Ecclesiis inserviunt ; hi enim in Ecclesiâ muneribus Clericorum funguntur : saltem dico hos culpâ excusari, quia dùm officium Sacristæ exercent, semper adest aliqualis necessitas sacra vasa tangendi.

Nota. Quod dictum est de tactu sacrorum vasorum, dicendum est de tactu corporalium. — Quoàd autem vestes sacras, aut alia non immediatè attingentia corpus et sanguinem Christi, minimè peccant laici ea tangentes. — 382.

Quæritur 11° An pyxis debeat consecrari ?

R. — *Affirmat Trull.* — Sed *veriùs* et *communiter negant Laym., etc.*; *Ratio*, quia in Rituali Rom. benedictio pyxidis annotatur inter eas quæ non indigent unctione Chrismatis. — 384.

Juxtà tamen *probabiliorem sententiam*, quæ est in praxi consulenda, est de præcepto quòd debeat benedici ; hoc est conformius Rubricæ et rationi.

Idem dicendum de circulo, seu lunulâ, ubi reponitur hostia consecrata, cùm exponitur in ostensorio. — 385.

Quæritur 12° An liceat celebrare sine corporali?

R. — Celebrare sine corporali, aut cum eo non benedicto, nequit excusari à mortali, nisi gravis urgeat necessitas celebrandi; hoc certum est apud omnes. — 387.

2° Uti corporali valdè immundo, est mortale; veniale verò si non sit valdè immundus. Imò, in necessitate, nempè si urgeret præceptum audiendi Sacri, nullum esse peccatum ait *Tourn.*, licèt esset notabiliter immundum. — 376.

Nota. Quoàd lotionem corporalium, pallarum et purificatoriorum, prima lotio fieri debet à Diaconis vel Subdiaconis ; imò, *probabiliter* fieri potest à Clerico tonsurato. — Laicus autem qui hanc primam lotionem faceret, peccaret venialiter, nisi adesset justa causa. — Aqua lotionis corporalium, pallarum, et purificatoriorum in Sacrarium est projicienda.

Quæritur 13° An sit mortale celebrare sine Pallâ, aut cum eâ non benedictâ?

R. — *Affirmant probabiliter Suar, etc.* — Sed *non minùs probabiliter negat Sotus.* — 388.

Quæritur 14° An purificatorium sit benedicendum ?

R. — *Affirmat Laym.* — Sed *communiter* et *probabiliùs negant Gav., Suar., etc.*; quia in Rituali nulla adest benedictio propria de purificatoriis, sicut nec veli, nec bursæ. — Et *probabiliter* dicunt *Suar., etc.*, quòd si purificatorium facilè haberi non

possit, licitum esse sine eo celebrare, ejusque loco adhibere posse strophiolum mundum, quod posteà ad profanum usum non adhibeatur. — 389.

Quæritur 15° An liceat unquàm celebrare sine Missali?

R. — ***Prima sententia negat***; quia in re tàm gravi vitandum est omne errandi periculum. — *Secunda* verò ***sententia communissima probabiliter*** dicit posse quandoquè Sacerdotem celebrare sine Missali, si hoc facilè non possit habere, et ob præteritam experientiam abesset morale periculum errandi.

Hinc, *probabiliter* inferunt *Lugo, etc.*, licitè celebrare Sacerdotem, qui ob visûs debilitatem memoriter Missam recitat, modò discernat calicem et hostiam, quantùm sufficit ad evitandam irreverentiam, et modò ad notam effugiendam habeat Missale in altari, vel alium librum loco ipsius. Tutiùs tamen semper erit hanc facultatem à S. C. obtinere.

Certum autem est apud omnes, Sacerdoti penitùs cæco illicitum esse celebrare, quamvìs referat *Bened.* S. C. C. hanc licentiam concessisse cuidam Parocho pauperi ex speciali gratiâ, cum assistentiâ tamen Sacerdotis.

Nota. 1° Sacerdos Ritûs Romani graviter peccaret, si uteretur Missali Regularium etiam in eorum Ecclesiis, vel locorum qua transit, dicendo Missam diversi Ritûs; ex Decreto S. C., 19 Novemb. 1622. Hoc tamen intelligendum si talis Sacerdos posset Ritum suum servare; nam, aliàs licitè posset ut peregrinus uti Ritu et Missali illius diœcesis in quâ reperitur.

2° Confessarii et Capellani Monialium, possunt dicere Missas Sanctorum, de quibus ipsæ recitant Officium, non tamen Missas proprias illius Ordinis, sed cum Missali Romano, et communi; ità S. C. R., annuente *Clem. XI*, die 1 Decemb. 1717. — 390.

Quæritur 16° Quale peccatum sit celebrare sine ministro?

R. — Certum est apud omnes esse mortale. — Verùm *communiter* dicunt DD. licitum esse celebrare sine ministro, urgente necessitate ministrandi viaticum. — Et idem concedunt *Tourn.*, *Lugo*, *etc.*, ut populus audiat Missam de præcepto. — Celebrantem autem, ut ipse solus Missam audiat de præcepto, etiam excusat *Diana*; et *Tourn.* cum *Sylv.* non damnat, licèt non approbet.

Nota 1° *probabiliter* dicunt *Tourn.*, *etc.*, quòd, cœptâ missâ, maximè si sit facta Oblatio, permittitur celebranti pergere sine ministro, si iste abscesserit, et de brevì non revertatur.

2° *Probabiliter* etiam censent *Salm.* quòd celebrans non faciat scrupulum, si minister malè pronunciet, nec facilè corrigat errores, ne turbet seipsum, vel circumstantes, vel ordinem Missæ; quamvìs moneat *Croix*, quòd celebrans suppleat omissa à ministro.

3° Dicit *Quarti* Rubricas circà Ritum à ministro servandum, esse tantùm directivas, et non obligare ad culpam; sed huic non acquiesco. — Rationabiliter verò advertit *Lugo* minorem necessitatem sufficere ad celebrandum cum ministro nesciente respondere, quàm sine ministro

4° Missam solemnem non licet celebrare, nisi duobus præsentibus, et respondentibus. In missâ verò privatâ, unus sufficit assistens et respondens. — 391.

Quæritur 17° An Sacerdos celebrans, respondente muliere, peccet graviter?

R. — *Affirmant Nunnus, etc.* — Sed *communiter negant Laym., etc.* — Hinc dicunt *Tourn., etc.*, benè permitti ut feminæ quandoquè repondeant à longè, maximè, si sint Sanctimoniales, modò non immediatè ministrent in altari, porrigendo cereolos, etc.; id enim non posse excusari à mortali, quia Ecclesia omninò interdicit feminis celebranti ministrare. — Et ideò, benè advertit *Laym.*, quòd, urgente necessitate, satiùs esset celebrare sine ministro, quàm cum feminâ ministrante. — 392.

Quæritur 18° An sit mortale celebrare sine Cruce?

R. — *Affirmant Renzi, etc.* — *Negant* verò *communiter Suar., etc.* — Cæterùm, nullo modo excusari potest saltem à veniali Sacerdos qui celebrat sine Cruce, ex Decreto *Bened. XIV*. Quæ Crux cum Crucifixo, ex eodem Decreto, debet inter candelabra ità prominere, ut Sacerdos ac populus eam facilè et commodè intueri possint. — Et S. C. R. decrevit etiam in altari, ubì expositum est Ven. Sacramentum, collocandam esse Crucem cum imagine Crucifixi (*a*).

Crucifixus autem in altari non requiritur cum tanto rigore, quo riquiritur Crux, nam per solam Crucem jàm habetur Sacrificii cruenti repræsentatio.

Quæritur 19° An quandò in altari est statua Crucifixi, requiratur alia Crux?

R. — *Affirmant Gav., etc*; quia ex Rubricâ requiritur ut crux inter candelabra collocetur. — Sed *negandum* requiri ex Decreto S. C. R., 16 junii 1663. — Et idem dicendum esse de imagine crucifixi depictâ, scribunt *Pasq., etc.*, ex Decreto S. C., ut refert *Bened. XIV.*

Nota. Crux non debet esse de præcepto benedicta, juxtà Decretum S. C., 12 Julii 1704. — Et idem docet *Pign.* de omnibus imaginibus in altari collocandis, dicens eas posse, sed non debere necessariò benedici. — 393.

Quæritur 2° An liceat celebrare sine lumine?

R. — Certum est apud omnes esse mortale celebrare sine ullo lumine; et hoc etiamsi urgeat necessitas ministrandi viatici, ut dicunt *communiter Ronc., etc.* — Undè, rectè censent *Ronc., etc.* quòd si antè Consecrationem deficiat lumen, omninò desistendum est à celebrando; secùs, si post Consecrationem. Quo casu, si candelæ statìm possint reaccendi, dicit *Pasq.* meliùs esse pergere, quia continuatio Missæ pertinet ad unitatem Sacrificii; et idem dicendum, ait *Quint.*, si candelæ non possint ità facilè reaccendi, ut expectandum sit ad quadrantem, ob eamdem rationem.

Recitare autem Evangelium *S. Joannis* extinctis candelis, *probabiliùs* esse illicitum dicunt *Gav., etc.;* non debent extingui nisi post Evangelium. — Non debet autem angi Sacerdos, si dùm legit Evangelium, minister candelas extinguit.

Quæritur 21° An liceat celebrare cum candelis ex Sebo, vel Oleo?

R. — *Affirmat Toletus.* — Sed *communiter* Doctores docent id esse mortale. — Verùm, *communiter* et *probabiliter Az., etc.*, dicunt licitum esse celebrare cum oleo, vel sebo in necessitate, modò scandalum absit.

Quæritur 22° An liceat celebrare cum uno lumine cereo?

R. — *Fagundez negat* et dicit hoc esse mortale. — *Suar., etc.* et contrà censent nullum esse peccatum, præciso scandalo. — Sed *communiùs* et *probabiliùs* puto id esse tantùm veniale. A quo puto perindè quamcumque causam rationabilem adhuc solæ devotionis, secluso scandalo, excusare.

Nota. Non est licitum cuicumque, nec etiam Vicariis generalibus, celebrare cum quatuor candelis, ut declaravit S. C., die 7 Aug. 1627., nisi sit Cardinalis, vel Episcopus, aut Abbas usum Pontificalium habens, tùm solùm tamen cùm in ipsis celebrat; ex Decreto 9 febr. 1575. — 394.

ARTICULUS V.

De Rubricis Missalis.

Rubricæ Missalis distinguuntur in eas quæ servantur intrà Missam, sive in actu celebrationis; et in eas quæ servantur extrà Missam.

Rubricæ quæ servantur intrà Missam sunt præceptivæ, et obligant sub gravi, nisi

---

(*a*) De hoc attende ad consuetudinem quæ varia est in diœcesibus Galliæ.

levitas materiæ excuset. Secùs verò de Rubricis quæ servantur extrà Missam. Ex Trid. — 399.

Undè :

1° Celebranti illicitum est celebrare capite cooperto. *Probabile* tamen est non esse illicitum sine dispensatione celebrare cum pileolo, excepto Canone et præciso scandalo, ex rationabili causâ, si celebretur in loco privato, vel si causa ità celebrandi adstantibus sit manifesta. — 397.

2° Illicitum est celebrare cum capillitio ficto, idque sub pœnâ suspensionis à Divinis Officiis. Ità ex Decreto *Inn. XI*, ubi prohibetur Episcopis et Nuntiis Apostolicis hanc concedere licentiam. — 388 (*a*).

3° Celebrans debet esse calceatus, saltem indutus crepidinis. Celebrare autem sine causâ nudis pedibus, secluso contemptu, *commune* est non excedere veniale. — Cum causâ autem rationabili sic celebrare, non est peccatum.

4° Dicit *Croix* eum qui non posset celebrare sine baculo licitè posse illo uti. Additque *Gob.* quòd si quis nequiret celebrare nisi utroque brachio super altari innixo, licitè sic celebraret privatìm, non autem publicè, nisi hoc faceret ex necessitate. Hoc tamen puto non excedere veniale, à quo videtur excusari posse, qui ob infirmitatem nequiret rectus stare, et ex suâ devotione vellet celebrare, modò vitetur populi admiratio. Dicunt etiam *Croix, etc.*, quòd si quis non possit elevare Hostiam, sed potest reliqua, potest celebrare privatìm, et etiam publicè, si adsit necessitas, et populus moneatur; sed puto satis esse populum tantùm monere, si quis ex devotione celebret. — 402 (*b*).

5° Non excusatur à veniali Sacerdos qui omittit benedictiones, inclinationes, genuflexiones, etc. — Et idem sentio de eo qui advertenter non genuflectit usquè ad terram, vel tantùm signat deosculari altare, vel perturbat Benedictiones contrà Rubricæ præscriptum. — Item, dicit *Croix* esse veniale facere ea nimìs celeriter, vel nimìs prolixè.

6° Prætereà rationabiliter addunt *Conc., etc.*, posse esse etiam mortale, si quis has cæremonias, esto non ex gravioribus, omitteret in notabili parte. — Hinc, dicimus difficulter posse excusari à mortali Sacerdotem qui infrà quadrantem Missam absolveret, etiamsi Missa sit ex brevioribus, vel de S. Mariâ in Sabbato, quia in tàm brevi spatio necessariò committere debet duos graves defectus, alterum gravis irreverentiæ ergà Sacramentum, alterum scandali erga populum. Undè meritò ait *Ronc.* Episcopos et Prælatos Regularium teneri sub gravi turpem hanc et scandalosam celeritatem extirpare. — 400.

7° Est peccatum grave, nisi levitas materiæ excuset, omittere partes Missæ quæ dicuntur *ordinariæ*, seu quæ semper recitantur vel aguntur. Undè *communiter* dicunt DD. esse mortale omittere Confessionem cum aliis in principio Missæ, Epistolam, Evangelium, Collectas principales, Offertorium, Fractionem hostiæ, et illius mixtionem in sanguine. — 404.

8° In Canone autem Missæ, mortale est omittere quamlibet orationem, vel ejus verba ità mutare, ut sensus varietur, vel aliquod verbum omittere, quo sublato, reliqua verba sensum non faciunt. — Idem dicendum de omissione *Pater noster*, vel *Agnus Dei*. Idem de *libera nos*, *Domine non sum dignus*, et *quid retribuam*. — Idem de purificatione patenæ et calicis, post sumptionem. — Idem, si quis omitteret decem, vel octo nomina Sanctorum, ut *veriùs* censent *Salm., etc.* — 405.

(*a*) Habent Episcopi Galli, usu, potestatem concedendi licentiam cum capillitio ficto celebrandi.

(*b*) Cùm varia sint statuta et consuetudines locorum, multùm ad ea attendendum est, ne scandalum detur.

9° Veniale autem est omittere *Kyrie Eleison.* — Idem dicunt *Mazz., etc.* de Evangelio *S. Joannis. Ronc.* tamen *non improbabiliter* ait hujus omissionem esse mortalem; saltem dico, si adsit scandalum.

10° Veniale est omittere unam vel alteram crucem super oblata, vel tonsionem pectoris, aut lavationem manûum. Idem ait *Croix* de omissione Psalmi *Judica*, signi crucis super aquam, ablutionis digitorum in Missâ, et similium.

11° Veniale est omittere unam ex tribus Collectis principalibus, et mortale omittere duas. Ità *Suar, et Spor.* qui addit quòd si omissa sit prima Oratio, ipsa cum Secretâ est recitanda, non verò posteà. Ità de Collectâ propriâ; nam aliæ Orationes, quæ præter eam adduntur in Missâ, non erit mortale eas omittere. — 406.

12° Mutilare verba aut syncope intermediare, salvo sensu, et secluso scandalo, non est plùs quàm veniale. *Mazz. probabiliter* addit nullum esse peccatum, si id ex naturali defectu fiat. — 407.

13° Peccaret Sacerdos si in purificatione calicis solâ aquâ uteretur. Sed hoc non erit plus quàm veniale. *Tamb.* id etiam à veniali excusat, si Sacerdos sit abstemius. In ablutione digitorum dicunt *Pasq., etc.*, nullum esse peccatum solam aquam adhibere; sed meliùs dicunt *Conc., etc.*, id non excusari à veniali si fiat sine dispensatione Pontificis: excusabitur tamen, ut dicunt, si adsit rationabilis causa, pro quâ puto quidem sufficere aliquem esse abstemium, vel vinum esse rubeum, quo purificatoria evaderent indecenter maculata.

14° Decentius est ut sanguis sumatur unico haustu, et calix semel ori admoveatur, immorando ut reliquiæ omnes, quantùm fieri potest, attrahantur. Monuit autem *S. Pius V* ut in calicem infundatur eadem vini quantitas, in quâ fuerunt species sanguinis, et sumatur per eamdem partem quam sumptus sit sanguis. — 408.

15° Omittere partes extraordinarias, scilicet, quæ non in omni Missâ dicuntur, non est nisi veniale. Ità *communiter* omnes, nisi tot partes omittantur quæ simul sumptæ notabilem materiam constituerent. Undè veniale tantùm erit omittere *Gloria*, aut *Credo*, *Sequentiam*, *Collectas*, præter propriam Missæ, *Tractum*, *Præfassionem*, vel *Communicantes*, aut *Hanc igitur* specialia. Ità *communiter Conc., etc.*

16° Lotio manûum antè Missam debet fieri saltem sub veniali; et sub gravi, si manus sint valdè immundæ propter reverentiam Sacrificii. — Omittere verò lotionem post Missam, nullum erit peccatum. — 409.

17° *Communiter negant Nav., etc.*, esse veniale omittere Orationes antè vel post Missam; attamen, Sacerdos qui sine ullâ aliâ præparatione saltem domi factâ ad sacrificandum accederet, ab aliquâ culpâ non excusaretur.

18° Veniale est omittere Orationes induendo vestes; hæc est sententiaa *communis*.

19° Sacerdotem, si in Missâ solemni non recitet quæ cantantur à Choro, alii dicunt non peccare, et sufficere quòd attendat ad ea quæ cantantur. — Alii verò dicunt teneri sub mortali juxtà quantitatem materiæ. — Alii tandem *non improbabiliter* dicunt teneri tantùm sub veniali.

20° Qui Missam celebrat cum notabili voluntariâ distractione, videtur peccare mortaliter, quia Sacrificium, præter rationem orationis, habet insuper rationem cultûs excellentissimi Religionis, cui gravem videtur ille irrogare irreverentiam, qui dùm profitetur actu Religioso Deum colere, voluntariè se distrahit (*a*). — 410.

21. Mortale est apud omnes addere aliqua in Missâ, animo introducendi novum

---

(*a*) Si distractio sit voluntaria in Canone, et præsertìm in consecratione et sumptione, erit mortalis. — Si autem habeantur extrà Canonem, dicitur idem quod dictum est de Horis Canonicis. — H., *Append.* 3., *n.* 125.

Ritum. — Si verò addatur ex importunâ devotione, id non excedit culpam venialem, nisi adesset gravis inordinatio. — 411.

22° Non excusatur à culpâ veniali qui in Missâ ità submissè pronuntiat verba, ut ne seipsum quidem audire possit; ità *Tourn.* ex Rubricâ. Et benè dicit *Quarti* non excusari à mortali qui sic proferret verba Consecrationis, quia cùm sit *probabilis* sententia eorum qui dicunt verba quæ non audiuntur, vocalem orationem non constituere, ideò exponeretur Sacramentum periculo nullitatis. — 414.

23° Veniale est recitare submissè quæ altâ voce recitanda præcipiuntur à Rubricâ. — 415.

24° Non potest excusari à veniali qui altè in Missâ profert quæ submissè dicenda sunt, cùm sit contra Rubricam. Imò, sentio peccare mortaliter qui verba Consecrationis, vel Canonis in magnâ parte tàm altè proferret, ut audiri posset ad quadraginta passus; sed quis nisi mente captus hoc facturus est? Extrà autem hunc casum, agnoscere non valeo in hoc grave peccatum. — 416.

25° Celebrare Missam votivam vel *de Requiem* in diebus vetitis, non est mortale juxtà *communem sententiam*, secluso scandalo aut contemptu; nisi esset in Missâ publicâ; cùm difficulter à gravi scandalo excusari posset. — Item, ait *Ronc.* non excusari à mortali dicere Missam *de Requiem* in diebus vetitis, quia hoc distinctè prohibetur in Decreto S. C., 5 Aug. 1662., approbato ab *Alex. VII.* — Cæterùm, omnes conveniunt posse celebrari Missas votivas vel *de Requiem* ob causas graves. — 420.

26. Obligatus dicere Missam votivam de *Beatâ V. M.*, vel *de Requiem*, ratione eleemosynæ vel capellaniæ, in diebus permissis celebrari satisfacit celebrando Missam currentem. Ità *communissimè et probabiliter Suar, etc.* — 422.

TRACTATUS XXII.

DE SACRAMENTO PŒNITENTIÆ.

Acturi de hoc Pœnitentiæ Sacramento, quod Christus Dominus ad humanæ imbecillitatis remedium instituit, antè omnia monitum velim Confessarium, ut suas agnoscat partes, nempè Judicis, Patris, et Medici, ad munus suum æquâ lance exercendum; sicut enim nimia benignitas iniquitatum fomentum est, sic nimia severitas fit pluribus via ad desperationem.

Hinc, Christus Dominus declaravit non esse spiritûs sui eos, qui nimìs rigidè cum peccatoribus agunt. Et SS. Patres non solùm invehunt in eos qui falsâ pietate ducti indebitè peccatoribus indulgent, sed etiam in eos qui indiscretum rigorem cum pœnitentibus adhibent. Quâ de re sapienter advertit *S. Bonaventura*: « Cavenda est conscientia nimìs larga, et nimìs stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem; prima sæpè salvat damnandum, secunda contrà damnat salvandum. » Imò, *Honorius III* dixit, cæteris paribus, magis inclinandum in rebus dubiis ad benignitatem, quàm ad rigorem.

Non dubito quin majori quidem detrimento semper in Ecclesiâ fuerint Confessarii nimìs indulgentes, cùm major hominum pars ad vitia proni sint; sed non modicè etiam animarum saluti obsunt, qui per nimiam austeritatem pœnitentes ità deterrent, ut ipsi vel peccata sua reticeant, aut sic arctati jugum disciplinæ abjiciant, laxisque habenis in vitiorum cœnum miserabiliter deindè se immergant.

Aggrediamur ergò hunc tractatum, cui utiquè omni studio præ cæteris materiis sedulò incumbendum, cùm in ipso totius Theologiæ Moralis summa, et quæstiones magis ad praxim spectantes contineantur. — 426.

1. Pœnitentia duplici sensu accipitur; nempè ut Virtus, et ut Sacramentum. —

Ut *Virtus* definitur : *Virtus tendens in destructionem peccati in quantùm est Dei offensa, medio dolore et satisfactione.* Ut *Sacramentum* verò definitur : *Sacramentum consistens in actibus Pœnitentis, et Sacerdotis legitimè absolventis in modum judicii.*

II. Pœnitentia ut *Virtus* fuit omni tempore necessaria necessitate medii ad Salutem ; in Lege autem Evangelicâ, ut *Sacramentum*, est pariter necessitate medii necessaria omnibus lapsis in mortale post Baptismum, saltem in *voto*, si non possit suscipi Sacramentum in *re*. — 434.

Agendum in hoc Tractatu :

De Sacramenti Pœnitentiæ materiâ et formâ. — De Contritione et proposito. — De Confessione. — De Satisfactione. — De Ministro. — De Sigillo Confessionis.

CAPUT I.

De materiâ et formâ Sacramenti pœnitentiæ.

ARTICULUS I.

De materiâ hujus Sacramenti.

Materia remota et necessaria hujus Sacramenti, est omne peccatum mortale, post baptismum commissum, et non confessum. — Materia sufficiens, etsi non necessaria, est omne veniale post Baptismum commissum, vel etiam mortale, aliàs ritè confessum.

Materia proxima sunt actus pœnitentis, Contritio, Confessio, et Satisfactio, quarum ultima est integralis tantùm, ut patet in infirmo, qui si ratione destituatur, solet absolvi absque satisfactione : duæ priores sunt essentiales.

Undè :

1° Etsi peccatum mortale remissum quomodocumque sit, teneris tamen confiteri, si non fecisti. *Trid.*

2° Omitti possunt venialia, vel omnia, vel aliqua ; item mortalia semel ritè confessa, v. g. in Confessione generali : in quâ etiam non esse necessarium addere peccato mortali, quòd post ultimam Confessionem sit commissum, docent *Bon.*, *Lugo*, *etc.*, quod est *probabile*, nisi circumstantia aliqua, v. g. speciem mutans, vel reservatio casûs, vel proxima peccandi occasio aliud requirat, et pœnitentia sufficiens imponatur. Tutius tamen est nova ab antiquis secernere.

3° Ponenda semper est materia certa ; quòd si haberi certa non possit, pro ratione dubii danda est absolutio, ut sub dubio, si materia prorsùs dubia sit : vel absoluta, si certa videatur. *Suar.*, *Laym.*, *etc. communiter.* — 425.

Quæritur An mortalia commissa in ipsâ susceptione Baptismi sint materia hujus Sacramenti pœnitentiæ ?

R. — *Affirmant communissimè Suar.*, *Holz.*, *etc.* ; quia hæc peccata licèt sint tempore simul cum Baptismo, naturâ tamen sunt ipso posteriora. — Sed hæc ratio videtur non convincere. — 427.

ARTICULUS II.

De formâ Sacramenti Pœnitentiæ.

Forma Sacramenti Pœnitentiæ sunt verba absolutionis : *Ego te absolvo à peccatis tuis.* — 425.

Quæritur 1° An hæc omninò verba *Ego te absolvo à peccatis tuis*, sint de essentiâ formæ?

R. — 1° Certum est apud omnes verba *te absolvo* ad essentiam formæ pertinere.

2° *Lugo*, *etc.* sentiunt quòd si dicatur *Absolvo à peccatis tuis*, non est necessarium ad valorem formæ verbum *Te*, cùm hoc satis exprimatur in verbo *Tuis*. — Attamen communissimè huic opinioni contradicunt *Suar.*, *etc.* — Prima opinio speculativè loquendo, videtur *probabilior*; sed quia hæc secunda est etiam *probabilis*, in praxi est omninò sequenda.

2° Negant *communissimè P. Milante*, *etc.* requiri verba *à peccatis tuis*, si dicatur *Ego te absolvo*; licèt esset peccatum mortale ea omittere, ut omnes fatentur. — Alii verò tenent ipsa pertinere ad essentiam. — Prima opinio est *probabilior*; sed in praxi nec recedendum à secundâ, cùm etiam sit *probabilis*.

Quæritur 2° An verba *In nomine Patris*, *etc.* sint de essentiâ formæ?

R. — *Affirmant Durand*, *etc.* — Sed *communis et vera sententia negat.* Attamen ferè *communiter* docetur hæc verba omittere esse veniale.

Quæritur 3° An preces quæ adduntur antè et post absolutionem licitè possint omitti?

R. — DD. *Communiter* dicunt omnes has preces posse omitti sine peccato, et hoc videtur *veriùs*, dùm Tridentinum dicit quòd hæ preces tantùm laudabiliter adjunguntur. Nemo tamen dubitat quin convenientius sit saltem in Confessionibus longioribus hujusmodi preces adjicere, maximè illas quæ sequuntur : *Passio Domini*, *etc.*, cùm *probabile* sit quòd per verba illa eleventur omnia bona opera pœnitentis ad satisfactionem Sacramentalem; saltem consulit *Holz.* ut ea verba dicantur, dùm pœnitens recedit (*a*).

Quæritur 4° An per verba *te absolvo* possit Sacerdos validè absolvere pœnitentem tàm à peccatis quàm à censuris?

R. — *Communiter affirmant Pal.*, *etc.* — Meritò tamen advertunt *Ronc.*, *etc.* id non excusari à culpâ veniali, cùm sit contrà usum Ecclesiæ. — *Probabiliter* verò *Holz.*, *etc.* id omninò excusant, si nulla adsit probabilis suspicio quòd pœnitens aliquam censuram incurrerit.

Cæterùm, rectè ait *Conc.* peccare mortaliter Sacerdotem, qui contrà prohibitionem Ecclesiæ vellet pœnitentem absolvere priùs à peccatis, et deindè à censuris; quamvìs satis sit *communis* sententia, quòd validè possit pœnitens absolvi à peccatis, si sit in bonâ fide, non præmissâ absolutione à censuris; quia prohibitio Ecclesiæ nequit invalidare Sacramentum, cujus valor pendet à jure divino, cùm omnia ad illud requisita essentialia concurrunt. — 430.

Quæritur 5° An elevatio manûs, ejusque impositio in caput sint de essentiâ formæ?

R. — *Negativè*; neque est de essentiâ formatio crucis, etsi hæc omnia consuetudine debeant servari. — 425.

Quæritur 6° An forma hujus Sacramenti essentialiter in verbis consistat?

R. — *Affirmativè*, cùm forma non aliter quàm voce, non autem scripturâ aut aliis signis, exprimi possit. Ità *commune* et certum est apud omnes. — Hinc, *Clemens VIII*, proscripsit Propositionem hanc, ut falsam et temerariam : « Licere per » litteras, seu per internuntium Confessario absenti Sacramentaliter confiteri, et ab

(*a*) Non sine ratione *P. Concina* contendit omittere verba *Dominus noster Jesus-Christus*, *etc.* esse peccatum veniale, nisi urgeat aliqua gravis necessitas. — H. n. 5.

» eodem absente absolutionem obtinere; » præcepitque sub excommunicatione sibi reservatâ, et ipso facto incurrendâ, ne hæc Prop. « unquàm tanquàm aliquo casu » probabilis defendatur, aut ad praxim quoquo modo deducatur. » — 428.

Quæritur 7° Quænam præsentia pœnitentis requiratur, ut absolvi possit?

R. — Requiritur ut pœnitens sit moraliter præsens. Hæc autem moralis præsentia reputatur illa, intrà quam homines communi voce, quamvìs altiori, loqui possunt et solent. — *Elbel.* docet talem præsentiam posse extendi ad viginti circiter passus, præsertìm ubì pœnitens nondùm est egressus ab aspectu Confessarii. — Rectè verò advertit *Spor.* revocandum esse pœnitentem, quandò omnimodè revocari potest; cæterùm censet sine scrupulo absolvi pœnitentem qui recessit è confessionali, si certò scitur esse adhuc intrà paucos passus.

Meritò autem *Tamb.* non approbat *Leandrum* qui dicit satis esse ad præsentiam moralem, si Sacerdos videat pœnitentem, aut alio sensu percipiat; præsentia enim pro absolutione majorem propinquitatem requirit, quàm pro audiendâ concione, vel Missâ. — Undè censet *Tamb.* quòd si quis aliquandò non posset nisi à longè absolvi, putà si rueret è tecto, tunc absolutio sub conditione danda esset. — Ait *Holz.* quòd si Confessarius ob periculum infectionis, vel ob aliam causam non posset intrare in cubiculum ubì est infirmus, potest à januâ eum absolvere. — 429.

Quæritur 8° Quænam forma in hoc Sacramento proferenda sit?

R. — Hodiè certum est et de fide debitam esse formam indicativam, ut declaravit Trid. — 430.

Quæritur 9° An possit validè et licitè dari absolutio sub conditione?

R. — 1° Omnes conveniunt, ut diximus de *Sacramentis in genere*, *n.* 16, validam quidem esse absolutionem quæ datur sub conditione de præterito, vel præsenti. — E converso, *communiter* dicunt DD. invalidam esse, si conditio sit de futuro.

2° Licitum est cum *communi DD.* absolvere sub conditione de præsenti, vel præterito, dummodò justa adsit causa; nempè si, negatâ Absolutione, notabile detrimentum immineret animæ pœnitentis. — 431.

Quæritur 10° Quænam sint causæ justæ absolvendi sub conditione?

R. — Causæ justæ, secundùm DD. infrà citandos, sunt sequentes:

I. Si Sacerdos prudenter dubitet an absolverit vel ne. Ità *Lugo*, *Spor.*, *Croix*, *Bon.*, *etc.*

II. Si Confessarius dubitet an habeat jurisdictionem in pœnitentem (*a*). Ità *Spor.* — Sed hoc non admitterem nisi pœnitens diù deberet carere Absolutione; et in hoc casu censeo teneri Confessarium patefacere pœnitenti qui ei confessus sit mortalia, quòd ipse tantùm sub conditione absolutus sit, ut si postmodùm fortè notum fiat quòd Confessarius reverà careret jurisdictione, Pœnitens iterùm confiteatur peccata illa, ut debet.

III. Si urgeat necessitas suscipiendi Eucharistiam, ut dicunt *Mazz.*, *etc.* — Sed hìc obiter advertendum quòd licèt aliquis posset in hujusmodi necessitate sub conditione absolvi, quia talis necessitas sufficientem præbet causam Confessario absolvendi sub conditione; Pœnitens tamen non posset accedere ad Communionem, nisi certò dispositus ad illam, vel saltem *probabiliter*, juxtà alios citandos infrà *n.* 474, ad hoc ut servet præceptum Apostoli, quòd omnes accedant probati;

(*a*) Hoc cæteroquin debet intelligi in solo dubio facti; quia si jurisdictio est positivè dubia de jure, idest, si probabilis est ob DD. auctoritatem, benè potest absolutè conferri, nam tunc supplet Ecclesia semper ac gravis adest causa. — H. 6. (Vide in *Compendio*, n. 573.)

undè, in mero dubio negativo suæ dispositionis nemo potest communionem suscipere (*a*).

IV. Si dubitetur an Pœnitens sit ritè dispositus per verum dolorem et propositum. — Ità *Spor.*, *Mazz.*, *Pal.*, *etc.* — Sed huic doctrinæ generaliter traditæ nec valeo acquiescere : nam, *dico* 1° non posse absolvi sub conditione peccatorem recidivum in culpas lethales, qui non probetur dispositus per signa extraordinaria, prout infrà dicemus ubì de recidivis, nisi esset in periculo mortis; vel nisi prudenter timeatur quòd peccator ille non ampliùs ad Confessionem redibit, et in peccatis suis tabescet.

Dico 2° Idem dicendum esse de recidivo in venialia, qui sufficienter habet usum rationis, quia cùm possit hic Confessarius de brevi certum se reddere de Pœnitentis dispositione per experimentum emendationis, ei differendo Absolutionem, non videtur adesse sufficiens causa absolvendi illum sub conditione.

Dico 3° *probabiliter* posse absolvi puerum, vel semifatuum sub conditione, quandò dubitatur de ipsorum dispositione; et quidem si urgeat periculum mortis, vel præceptum paschale, *communissimè* dicunt DD. tales esse absolvendos sub conditione, si dubiè sint dispositi, maximè si confessi sint aliquod dubium mortale: quo casu ait *Lugo* non videri de hoc dubitandum. — Idque puto omninò dicendum etiam extrà tempus mortis, vel præcepti, ut *veriùs* dicunt *Spor.*, *Mazz.* et *Laym.* qui ait absolvi posse sub conditione saltem animo retentâ; in eo enim casu non solùm adest justa causa utilitatis, ne pœnitens privetur gratiâ sacramentali, sed etiam necessitatis, ne ille fortè maneat in mortali: in tantùm autem alii usu rationis præditi non debent absolvi, cùm de ipsorum dispositione dubitatur, quia adest via et spes, fore ut dilatâ Absolutione, brevì illi certo dispositi redeant, et absolvantur; sed quoàd hos semifatuos, et pueros nondùm perfectum rationis usum habentes, deest hæc via et spes, fore ut brevì afferant hanc certam dispositionem. Imò, *non improbabiliter* dicunt *Spor.*, *etc.* posse absolvi sub conditione hujusmodi pueros, etiamsi afferant peccata tantùm levia, ne diù priventur gratiâ sacramentali, et ne maneant in mortali, si fortè habeant, ut loquitur *Lugo*.

Dico 4° *probabiliter* posse sub conditione absolvi, ut censet *Bon.*, Pœnitentem pium, qui aliquas tantùm inperfectiones confitetur de quibus dubitatur an per-

---

(*a*) In hoc distinguendum et videndum an dubium sit de peccati actione, aut de Confessione peccati jàm commissi : quia si Pœnitens est certus quòd grave peccatum patravit, et ejus dispositio est dubia, ille communicare nequit, licèt absolutus fuisset sub conditione; et si non potest communicare, nec etiam potest absolvi, nam tunc deest causa necessitatis communicandi, ut sub conditione absolveretur. *Tract.* 16, n. 6. — (Et in *Tract.* 15, n. 34. Sic habetur) in opere n. 432 respondimus quòd qui dubitat an sit in peccato, non potest communicare : sed meliùs re perpensâ, mihi videtur distinguendum : si quis dubitet an graviter peccaverit vel ne, tunc licitè, non præmissâ Confessione, potest ad Communionem accedere, sive dubium sit negativum, sive positivum, sufficiendo sibi ut tutiùs fructum Sacramenti percipiat, ut præmittat Contritionem; quia præceptum Apostoli *probet autem etc.*, ratione cujus intelligitur præcepta esse Confessio, ut declaravit Trid., ligat tantùm eos qui sunt conscii, nempè certè sciunt se mortale commisisse, de quo non sunt adhuc confessi, ut idem Trid. declaravit dicens : « Ut nullus sibi conscius peccati mortalis ad Eucharistiam accedere debeat. » Itaque præceptum prohibitionis non incipit possidere, nisi postquàm homo sit sui peccati conscius.

Contrà, si quis est certus de peccato commisso, tunc non potest communicare, nisi certus sit se per Confessionem probatum fuisse, quia tunc certè possidet in eo præceptum prohibitionis, undè ille cum dubio negativo aut positivo an recuperaverit necne amicitiam Dei, v. g. cùm dubitat an Confessio fuerit nulla ex defectu dispositionis aut jurisdictionis, aut si dubitat de Contritione in casu necessitatis communicandi, non potest Communionem recipere, quia tunc agit contrà præceptum, quod requirit probationem non solùm probabilem, sed etiam certam, sicut fuit certum peccatum.

tingant ad venialia; hoc tamen non admitterem sæpè (a) ; neque si ille possit materiam certam de vitâ antè actâ præbere.

Cæterùm, cùm Pœnitens non dat materiam certam, non tenetur Confessarius eam exquirere, ut absolvat, et casu quo exquisierit, et non repererit certam materiam, ait *Spor.*, non tenetur absolvere sub conditione, cùm Pœnitens tunc nullum jus certum habeat ad illam, quandò non affert materiam certam, aut saltem dubiè necessariam. — 432.

CAPUT II.

De Contritione et Proposito.

ARTICULUS I.

De Contritione.

Contritio in genere ***est animi dolor ac detestatio de peccato commissò, cum proposito non peccandi de cœtero,*** ut habet Trid.

Contritio duplex est, perfecta quæ absolutè sic dicitur; et imperfecta, quæ Attritio dicitur.

Contritio *perfecta* est ea quæ elicitur ex motivo charitatis, propter Deum summè dilectum; et hæc ex se solâ mox justificat, etsi cum voto et ordine ad Confessionem, quam deindè facere teneris.

Imperfecta est, quæ ex inferiore motivo, supernaturali tamen, concipitur (b); sed quæ sit tamen formalis, supernaturalis, efficax et universalis.

Nota. Etsi dolor debeat esse summus appretiativè, ità ut nihil magìs detesteris quàm peccatum, malisque omnia mala hujus mundi perpeti, quàm mortaliter contrà Deum peccare; non tamen opus est, imò non expedit particulares facere collationes, v. g. mallem hoc, vel illud malum subire, quàm mortaliter peccare, quia periculosæ sunt. — 433.

Quæritur 1° An Contritio consistat in dolore, vel in detestatione?

R. — Alii dicunt consistere in dolore, qui præsupponat detestationem. — Alii verò dicunt consistere in detestatione quam sequitur dolor. — Et hæc sententia est ***satis communis, et verior*** videtur.

Cæterùm, non dubitandum quin in contritione utrumque requiratur, tàm dolor, quàm detestatio; et quòd reverà in uno alterum exercitè contineatur; qui enim suum detestatur peccatum, necessariò de ipso dolet; ità contrà qui de peccato dolet, illud necessariò detestatur. — 435.

Quæritur 2° Ex quo motivo debeat elici actus perfectæ Contritionis, et quandò obliget præceptum talem actum eliciendi?

R. — 1° Ex sententiâ ***communi*** et ***probabiliori*** Contritio omninò procedere debet ex solo motivo caritatis, nempè divinæ bonitatis offensæ, quatenùs Deus est infinita bonitas, nempè radix et aggregatio omnium perfectionum. — 436.

2° Per se loquendo, certum est apud omnes, obligare illud præceptum in articulo mortis. Per accidens verò *communiter* dicunt DD. obligare 1° quandò aliquis esset

---

(a) Hoc non admitterem, nisi semel in mense. — H 6.

(b) Quæ concipitur aut ex turpitudinis peccati consideratione, aut Gehennarum timore, excludens peccati voluntatem, et veniæ spem concludens. — H. 8.

in mortali, et deberet Sacramenta ministrare, vel aliquod Sacramentum vivorum suscipere *Bon., Vasq. Val., etc.* — 2° Quandò quis graves pateretur tentationes, quas vitare non posse putaret, nisi actum Contritionis eliceret. *Laym., etc.* — 3° Quandò quis tenetur elicere actum caritatis ergà Deum, tunc enim, occurrente memoriâ peccati, tenetur suum peccatum detestari. *Holz.*

Quæritur 3° An extrà periculum mortis obligat unquàm per se præceptum Contritionis, et ejus dilatio sit speciale peccatum?

R. — *Prima sententia affirmat*; probatur 1° ex illo : *non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem, subitò enim veniet ira illius. Eccl.* 5. — Probatur 2° ex præcepto caritatis quod sine dubio obligat per se sæpiùs in vitâ, ergò etiam sæpiùs obligat præceptum Contritionis.

Secunda verò *sententia negat.* — Ego censeo quòd per se loquendo peccator differens Pœnitentiam extrà periculum mortis, *probabiliter* non committit speciale peccatum cum secundâ sententiâ ; quia præcepta affirmativa debent habere tempus determinatum, in quo debeant impleri; nullibì autem constat quale tempus sit determinatum ad huic præcepto Contritionis satisfaciendum. Id tamen sanè intelligendum, præciso præcepto positivo; nam, ex præcepto annuæ Confessionis ab Ecclesiâ præscriptæ, quisque procul dubio tenetur ad pœnitendum, saltem semel in anno.

Hoc tamen est *per se loquendo*, sed per accidens, puto nullo modo excusari à mortali, qui existens in mortali per notabile tempus differret Pœnitentiam, tùm, quia peccaret contrà præceptum caritatis ergà Deum, quod saltem pluriès in anno quemcumque abstringit, juxtà dicta in *Tract. de Virt. Theol.*, *n.* 8; tùm, quia insuper peccaret contrà caritatem ergà se ipsum, cùm se exponeret proximo periculo novarum culparum, tentationibus succumbendo.

Quæritur 4° Qualis dilatio sit grave peccatum?

R. — *Conc.* putat esse hebdomadam (*a*) — *Salm.* putant excusari qui satisfacit Confessioni annuali. — Sed ego non omninò acquiesco; spatium enim satis notabile mihi videtur ut quis per tantùm temporis existens in mortali, possit vitare periculum in alia facilè relabendi. Non nego tamen quòd peccatores, præsertìm rudes, ab hoc peccato dilatæ Pœnitentiæ ob inadvertentiam, ut plurimùm, imò ferè semper excusari possunt.

Quæritur 5° An qui in articulo mortis susceperit Sacramentum pœnitentiæ cum attritione, supposito quòd Attritio sine caritate prædominante sit sufficiens dispositio, juxtà dicenda infrà, teneatur insuper elicere actum Contritionis?

R. — *Prima sententia affirmat*; quia ex lege caritatis quilibet in articulo mortis tenetur tutiora quærere remedia, ut ab omni periculo se liberet æternæ damnationis.

Secunda verò *sententia negat*; quia quocumque tempore, sive vitæ, sive mortis, homo non tenetur nisi ad eligenda media salutis tuta, non autem tutiora.

Utraque sententia est *probabilis*, sed prima est omninò consulenda, cùm agatur de summo salutis negotio, cujus periculum est irreparabile. Imò, dico esse omninò sequendam ab eo qui esset in actuali articulo mortis : tunc enim quisque tenetur elicere actum caritatis, cui nemo potest satisfacere si occurrente memoriâ peccati, ex eodem caritatis motivo peccatum non detestetur.

Quæritur 6° An in diebus festis obliget præceptum Contritionis?

R. — *Affirmant Soto, etc.* quia observantia festi ideò instituta est, ut animæ

(*a*) Hæc sententia mihi videtur nimìs rigida. — H. 10.

sanctificentur. — Sed *negant communiter Canus, etc.*, quia finis præcepti non cadit sub præcepto.

Quæritur 7° An votum Confessionis in Contritione debeat esse explicitum?

R. — Certum est ex Trid. peccata non remitti nisi ex voto Sacramenti Pœnitentiæ. — Sed *communiter* et *probabiliùs negant Bon., etc.* quòd hoc votum debeat esse explicitum; quia ex Trid. votum hoc includitur in Contritione. — 437.

Quæritur 8° An ad consequendam justificationem requirantur ad singula peccata singuli actus doloris?

R. — Affirmant *Sylv., etc.* — Verùm omninò tenendum oppositum cum sententiâ *communi* quam tradunt *Suar., etc.*; sufficit de omnibus universaliter pœnitere. — 438.

Quæritur 9° An ad consequendam gratiam in Sacramento Pœnitentiæ, præter dolorem requirantur etiam explicitè actus fidei et spei?

R. — *Affirmant Conc., etc.* — *Negant* verò *Bon, etc.* — At ipse *Escob.* et *Lugo* rectè dicunt quòd cùm quis accedit ad Confessionem verè pœnitens, necessariò elicit explicitè, non jàm reflexè, sed quidem exercitè actus fidei et spei, cùm explicitè credat virtute Sacramenti sua peccata remitti, et explicitè speret per Sacramentum Deum remissurum sibi peccata per merita Christi. — 439.

Quæritur 10° An ad rectè suscipiendum Sacramentum pœnitentiæ requiratur contritio, vel an sufficiat attritio?

R. — Certum et *commune* est apud DD. non requiri contritionem perfectam, sed sufficere attritionem.

Quæritur 11° An sufficiat attritio sine amore inchoato, qui oriatur à caritate prædominante, quamvis remissâ?

R. — *Prima sententia negat*; et hanc tenent *Juenin, Habert., Antoine, etc.* Hæc sententia docet quòd peccatum extrà Sacramentum remittitur tantùm per contritionem perfectam, nempè quæ oritur ex caritate intensâ, non autem per contritionem quæ oritur ex caritate remissâ, sive per attritionem ortam ex amore inchoato qui, licèt sit prædominans, est tamen remissus.

Secunda sententia ferè communis quam sequimur affirmat; et hanc tenent *Canus, Gonet, Tourn., Cabass., etc.* cum aliis innumeris. Hi dicunt sufficere attritionem, quæ oriatur ex motivo honesto et supernaturali; nempè ex metu gehennæ, aut amissionis æternæ beatitudinis, aut consideratione turpitudinis peccati lumine fidei cognitæ, non tamen sine aliquo initiali Dei amore qui sit prædominans. *Ratio*, quia omnis dolor qui oritur ex caritate prædominante licèt remissâ est contritio justificans per se hominem extrà Sacramentum, ut constat ex Scripturâ Sacrâ, ex Conciliis, Patribus et DD. Ergò, si ad remissionem requireretur in Sacramento contritio proveniens ex caritate prædominante licèt remissâ, Sacramentum nunquàm gratiam causaret per se, cùm omnes pœnitentes justificati accederent ad hoc Sacramentum: quod est falsum et contrarium institutioni hujus Sacramenti. — 440.

Hinc, patet oppositam sententiam quæ dicit contritionem cum caritate remissâ non justificare extrà Sacramentum, esse omninò *improbabilem et falsam*, eò quòd apertissimè contradicat variis Scripturæ et Conciliorum ac Patrum testimoniis.

Attamen non negamus ad justificationem peccatoris requiri initium amoris, etiam in Sacramentis mortuorum, ut constat ex Tridentino (*a*). — Sed hoc initium amoris jàm habetur in attritione quàm suprà descripsimus, 1° Per timorem divinæ vindictæ juxtà illud *Eccl.* 25: *timor Dei, initium dilectionis ejus.* 2° Per spem veniæ. 3° Per spem

(*a*) Et in hoc conveniunt Theologi. — H. n. 14.

beatitudinis æternæ; qui enim sic accedit, jàm Deum ut suum liberatorem, justificatorem et glorificatorem deligere incipit.

Cæterùm, quis neget esse omninò expediens ut pœnitentes pro viribus conentur elicere actum contritionis perfectæ, utque Confessarii studeant semper eos ad illam excitare, ut tutiùs illi divinam gratiam consequantur? Verùm, nostra sententia utiquè proderit, ut, si quis accedat cum solâ attritione, non se retrahat ab hoc Sacramento, et Confessarius eum non rejiciat tanquàm indispositum. — 442.

Quæritur 12° An in Confessione sufficiat attritio ex metu pœnarum temporalium proùt infliguntur à Deo?

R. — *Prima sententia affirmat*; et hanc tenent *Lugo*, *Suar*, *etc.*; quia Concilium Trid. inter motiva attritionis ad Sacramentum sufficientis dicit, *ex metu gehennæ et pœnarum*; per quod verbum *pœnarum*, videtur intelligi pœna temporalis.

Secunda verò *sententia negat*; et hanc tenent *Conc.*, *etc.*; quia licèt Tridentium dicat ex metu *gehennæ et pœnarum*, non tamen distinguit gehennæ vel pœnarum; undè *probabiliter* ponit utrumque pro eodem.

Prima sententia videtur *probabilior*; at cùm secunda sententia non careat suâ probabilitate, saltem extrinsecâ, puto *tutiùs* in praxi eam servandam essse. — 443.

Quæritur 13° An possit dari Sacramentum pœnitentiæ validum et informe, v. g. si quis duo mortalia commiserit, unum furti alterum perjurii; deindè memor tantùm furti ipsum duntaxat confitetur, dolens non ex motivo universali, sed ex motivo speciali turpitudinis supernaturalis quam habet furtum; quæritur an hic, licèt gratiam non recipiat, validè tamen confiteatur, ità ut Sacramentum, sublato obice, nempè detestato peccato oblito, reviviscat ad causandam gratiam, nec posteà sit obligatio repetendi peccatum jàm Confessum, sed solum omissum?

R. — *Prima sententia negat;* et hanc tenent *Elbel*, *Conc.*, *Scot.*, *etc.* — *Secunda* verò *probabilior affirmat*; et hanc tenent *Lugo*, *Tolet*, *Suar*, *Escob.*, *etc.* — 444.

Quæritur 14° An actus doloris debeat præcedere non solùm Absolutionem, sed etiam Confessionem?

R. — *Prima sententia affirmat*; et hanc tenent *Laym.*, *etc.*; *Ratio*, quia dolor tanquàm materia hujus Sacramenti debet esse sensibilis per Confessionem, quæ præthereà non debet esse simplex narratio, sed accusatio dolorosa, et dolore informata.

Secunda verò *sententia communior negat;* eamque tenent *Suar.*, *Bon.*, *Lugo, etc.* (*a*). — Sed rectè aiunt *Salm.* quòd hæc secunda sententia, sensu quo eam explicant *Suar, etc.* à primâ non discrepat. *Laym.*, *etc.* nihil aliud exigunt, nisi quòd Confessio non sit mera peccatorum narratio, sed sit accusatio suî ipsius ad Absolutionem obtinendam; sed id utraque sententia exigit, scilicet, quòd Confessio sit dolorosa, facta animo obtinendi Absolutionem, et non simplex narratio peccatorum.

Addunt verò *Salm.* quòd tantùm ad sedandos scrupulos solent Confessarii, si de internâ dispositione pœnitentis dubitent, excitare illum ad dolendum de peccatis paulò antè explicatis, quod fit si dicatur: « De peccatis narratis doleo, et me accuso. » — 445.

Quæritur 15° Per quantùm temporis spatium actus doloris moraliter perduret ad validè suscipiendum sacramentum?

R. — *Suar, etc.* censent sufficere dolorem qui longo tempore Confessionem præcesserit, modò non sit retractatus. Sed meritò hos non approbat *P. Conc.* — Alii autem dicunt sufficere dolorem præcedentem per unum diem, modò fuerit elicitus in Ordine ad Confessionem. — Consentit *Ronc.* etiamsi dolor præcesserit per aliquot dies, dum-

(*a*) Primam sententiam affirmativam dico probabilem, ideòque in praxi sequendam. Conveniunt autem *Conc.*, *etc.* sufficere si pœnitens post actum doloris dicat: *Iterùm me accuso de omnibus peccatis confessis.* — *H.* 19.

modò virtualiter perseveret in aliquibus mediis, putà, si pœnitens ex vi concepti doloris persisterit in frequenti oratione, fugâ occasionum, etc.

Sed *Croix* sentit quòd si post dolorem elicitum pœnitens ad diversa se converterit, vel per moram notabilem animo ad alia se distraxerit, in praxi breviter dolor sit renovandus; hoc tamen videtur potiùs ut consilium sequendum, quàm ut præceptum, cùm *communiter* doceant DD. benè esse aliquam analogiam inter forum civile, et sacramentale; undè benè potest intercedere aliquod spatium inter discussionem causæ, et sententiam, sed non tanta, quanta in foro civili. — 446. (*a*)

Quæritur 16° An, ut dolor sit materia apta, debeat esse elicitus cum intentione Confessionis?

R. — *Negant Lugo*, *etc.* — *Affirmant* verò *Bus.*, *etc.* — Prima est *probabilior*, sed cùm secunda etiam sit *probabilis* (*b*), antè susceptionem Sacramenti tutiùs docet *Carden.* hanc esse sequendam. — 447.

Quæritur 17° An si quis statìm post Absolutionem confitetur peccatum oblitum, teneatur novum elicere dolorem?

R. — *Prima sententia communior negat; Ratio*, quia prior dolor se extendit etiam ad peccata oblita, quæ dùm pœnitens immediatè confitetur, fit unus moraliter.

R. — *Secunda* vero *sententia affirmat*; quia per primam absolutionem jàm completum est judicium; ergò, si impertienda est nova absolutio; nova requiritur materia proxima. Et quamvìs dolor in se materialiter perseveret, non tamen perseverat in ordine ad secundam Absolutionem.

Cùm hæc secunda sententia est *probabilis*, imò *probabilior*, in praxi omninò sequendam esse dicunt *Croix*, *etc.* — Saltem tutiùs censeo sequendam. — 448 (*c*).

Quæritur 18° Quomodò eliciendus sit dolor in Confessione venialium?

R. — Certum est, quòd si extrà Sacramentum sufficit aliquis motus gratiæ vel caritatis ad venialem remissionem, attamen in Sacramento omninò requiritur dolor formalis, nec sufficit virtualis, ut *communiter* docent DD.

Quæritur 19° An sit mortale confiteri venialia sine ullo dolore?

R. — *Negant Nat.*, *Alex.*, *etc.* et dicunt non esse nisi veniale suscipere Sacramentum sine certo dolore, quandò materia tantùm levis affertur in Confessione, et abest animus profanandi Sacramentum.

Affirmant verò *communiter Lugo*, *etc.*; *Ratio*, quia irrogatur injuria Sacramento, illud suo effectu frustrando. Et huic sententiæ ego adhæreo.

Quæritur 20° An in Confessione venialium sufficiat dolor de uno peccato sine alio?

R. — *Negant* aliqui. — Sed *oppositum est tenendum* cum *communi sententiâ.* — Hinc sufficit de uno tantùm veniali dolore, et proponere emendationem, cùm venialia non sint materia necessaria, sed tantùm sufficiens. — 449.

(*a*) Ego verò cum *Ronc.* non dubito asserere, quotiès Confessio derivat ex peccatorum dolore semper virtualiter perseverare dolorem saltem per unum, aut alterum diem, dùm illa Confessio est doloris effectus. Secùs autem si quis ex merâ devotione, aut ad votum, aut pœnitentiam implendam, confiteretur. — H. 20.

(*b*) Ideò in praxi est sequenda. — H. 21.

(*c*) Et quia hæc secunda sententia est probabilis, ideòque rectè dicunt *Croix* et *Concina* hanc in praxi tenendam. Intelligitur tamen hoc antè Sacramenti susceptionem, quia postquàm illud susceptum est, probabiles jàm sunt omnes sententiæ oppositæ trium quæsitorum præcedentium (Seu quæ. hujus compendii 14, 15 et 16); undè, post factum rectè eas amplecti possumus. — H. 22.

ARTICUTUS II.

De Proposito.

Propositum *est fixum ratumque consilium non ampliùs in peccata relabendi.*

Duplex est propositum explicitum et implicitum.

Propositum est *explicitum*, quandò quis cogitans de vitâ futurâ, formaliter proponit emendationem.

Propositum est *implicitum*, quandò quis reverà dolet de peccatis, sed non cogitat nec proponit explicitè de futuro.

Quæritur 1° Quænam sint conditiones necessariò requisitæ ad propositum?

R. — Tres sunt conditiones veri propositi, nempè ut sit firmum, universale, et efficax.

I. Propositum *firmum* importat ut pœnitens habeat voluntatem omninò deliberatam non recidendi et sit animo ità dispositus, ut nullius mali timore, et nullius boni cupidine peccata in posterùm admittere velit.

II. Propositum debet esse *universale* circà peccata mortalia. Hæc est sententià *communis*; quisque enim tenetur absolutam et positivam habere voluntatem omnia mortalia vitandi. — Secùs verò est de proposito circà venialia; in his enim sufficit quòd pœnitens proponat abstinere ab aliquo, quin proponat abstinere ab omnibus.

III. Propositum debet esse *efficax*, id est aptum efficere quod proponitur, et ideò oportet quòd pœnitens non solùm proponat peccatum vitare, sed etiam media adhibere ad peccatum vitandum, et signanter occasiones proximas peccandi, ut *communiter* docent DD.

Nota 1° Non semper verum est, tunc solùm propositum esse efficax, quandò efficitur id quod proponitur; aliàs quotiès pœnitens recideret, totiès teneretur repetere Confessiones; relapsus enim non semper est signum propositi infirmi, sed sæpiùs tantùm signum est mutatæ voluntatis; nam benè potest accidere quòd quis verum habeat amorem Dei prædominantem, et firmum propositum nunquàm peccandi, et nihilominùs statìm peccet, proùt *D. Petrus* verè proposuit potiùs mori, quàm Christum negare, et tamen ad primam ancillæ vocem negavit (*a*).

Principalis efficacia propositi consistit in avellendis occasionibus proximis peccandi, aut in mediis debitis adhibendis, ut ipsæ, si sint necessariæ, ex proximis fiant remotæ. — 451.

2° E converso, res valdè difficilis est quòd peccatores frequenter ex consuetudine in mortalia labentes, cùm vero proposito ad Confessionem accedant: quapropter Confessarius in hoc sedulò incumbere debet, maximè si pœnitens alicui vitio magnam habuerit adhæsionem. — 450.

Quæritur 2° An prudenter credi possit quòd firmum habeat propositum pœnitens, qui asserit se nolle ampliùs relabi, sed certò credit se relapsurum?

R. — *Prima sententia affirmat*; et hanc tenent *Nav.*, *Laym.*, *Spor.*, *etc.* — Sed omninò sequendam puto *oppositam sententiam*, quam tenent *Bus.*, *Conc.*, *etc.* Non nego quòd speculativè loquendo benè posset consistere firmum propositum voluntatis cum cognitione relapsùs; sed cùm quis certò credit se relapsurum, practicè certam suspicionem præbet propositum suæ voluntatis non esse satis firmum. — Undè rectè

(*a*) Aliud tamen judicium fieri debet, si pœnitens plerumquè statìm ceciderit, post duos, nempè vel tres dies à Confessione facta, quin aliquo modo tentationi obstiterit; tunc enim videtur moraliter certus doloris ac propositi defectus. — H. 103.

ait *Croix* quòd talis pœnitens priusquàm absolvatur, disponi debet, ut speret, non per vires suas, sed per Dei auxilium à peccatis liberatum iri.

Secùs verò dicendum, si pœnitens ex suâ præteritâ fragilitate timeret relapsum, *communiter* enim dicunt DD. quòd ad serium propositum non requiritur ut credatur nullus relapsus secuturus, sed satis esse nunc adesse seriam voluntatem non relabendi; nam benè potest consistere voluntas resipiscendi cum timore lapsûs ex mutatione voluntatis. — 451.

Quæritur 3° An in Sacramento Pœnitentiæ sufficiat propositum virtuale, sive implicitum, inclusum in dolore?

R. — *Prima sententia negat*; *Ratio*, quia licèt dolor includat necessariò propositum, attamen Tridentinum requirit propositum formale.

Secunda sententia affirmat, dummodò dolor eliciatur ex motivo universali. *Ratio*, quia Concilium subdit quòd attritio si voluntatem peccandi excludit cum spe veniæ, disponit hominem ad impetrandam gratiam in Sacramento.

Tertia verò *sententia* dicit quòd si pœnitens cogitet de vitâ futurâ, debet formaliter proponere emendationem. Secùs verò si pœnitens nihil cogitet de futuro, putà si quis sit in extremo vitæ constitutus; reverà enim in quocumque dolore propositum necessariò continetur.

Hæ duæ ultimæ sententiæ sunt quidem *probabiliores*; sed quia prima non caret suâ probabilitate, in praxi antè factum *tutiùs* sequenda est; sed post factum, vide *Quær. seq.*

Quæritur 4° An iteranda sit Confessio ob defectum propositi expliciti?

R. — *Croix* dicit quòd si bonâ fide cum vero dolore confessus fueris sine proposito formali, non teneris Confessionem repetere; quia esto *communiùs* non liceat Sacramentum suscipere cum opinione quæ non sit moraliter certa, ne Sacramentum exponatur periculo frustrationis, attamen, non teneris repetere Confessionem, si *probabiliter* validè es jàm confessus, cùm præfatum periculum tunc non ampliùs adsit.

Sed ego huic opinioni acquiescere non valeo; *Ratio*, quia cùm sufficienter probabilis sit opinio requirens in Sacramento propositum explicitum, pœnitens qui gravem culpam et certam perpetravit, tenetur de eâ Confessionem explere non tantùm *probabiliter*, sed etiam *certè* validam (*a*). — 450.

CAPUT III.

De Confessione.

De Præcepto Confessionis. — De conditionibus Confessionis. — De Confessione invalidâ et iterandâ.

ARTICULUS I.

De Præcepto Confessionis.

Duplex est præceptum obligans ad Confessionem Divinum et Ecclesiasticum.

(*a*) Cæterùm, quia prima sententia est satis *probabilis*, antè factum illa sequenda est, sed post factum, si quis bonâ fide Confessus est cum proposito implicito, non tenetur repetere Confessiones, ut dicunt *Bellar.*, *Suar.*, *Vasq.*, *etc.*, *communiter;* dùm qui *probabiliter* recipit Sacramentum validum, non est obligatus ad illud repetendum; nam tunc cessat periculum injuriæ Sacramenti, illud frustrandi. — H. p. 26. (Et idem sentit Auctor in eodem opere, n. 22.)

I. Præceptum *Divinum* obligat sub mortali omnes et solos baptizatos, saltem in articulo mortis; et hoc est certum.

II. Præceptum *Ecclesiasticum* confidendi, sub mortali obligat omnes ac solos baptizatos qui habent mortale, postquàm ad annos discretionis pervenerint; et ut confiteantur proprio Sacerdoti, semel in anno, computando à Paschate ad Pascha, ut consuetudo ferè obtinuit, propter Communionem. — 662.

Undè, tenentur hoc præcepto divino et ecclesiastico sequentes:

1° Hæretici et Apostatæ, pueri doli capaces.

2° Ingrediens periculosam navigationem, vel conflictum.

3° Mulier tenera primùm paritura, vel quæ solet habere partus difficiles.

4° Reus morti adjudicatus.

5° Qui signa habet mortis naturalis.

6° Peccator, si probabiliter credat non ampliùs habiturum copiam Confessarii per totam vitam; ità *communiter Lugo, etc.* — 665.

Quæritur 1° An præceptum Confessionis divinum obliget per se aliquandò in vitâ extrà periculum mortis?

R. — 1° *Commune* est hoc præceptum non obligare per se statìm post peccatum.

2° Negant *D. Thom., etc.* hoc præceptum obligare per se sæpiùs in vitâ, quia talis obligatio nullo fundamento certo videtur probari, cùm possit peccator per contritionem Deo se reconciliare.

Sed *communiùs* affirmant *Salm.* — Et hoc videtur *probabiliùs*, quia juxtà dicta n. 297 in simili præcepto, nempè Communionis, cùm præceptum hoc sit divinum, Christus reliquit illud terminandum ab Ecclesiâ, quæ in Canone *Omnia de Pœnit., etc.*, determinavit obligare saltem semel in anno. Præter hoc autem, ut diximus n. 437, tale præceptum per accidens obligat peccatorem etiam infrà annum ad Confessionem, si non conteratur, ratione caritatis ergà seipsum, ne diù maneat in mortali — 663.

Quæritur 2° An ad satisfaciendum præcepto annuæ Confessionis, qui non habet mortalia, teneatur confiteri venialia?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* tamen *sententia communis* et *verior negat;* quia Ecclesia, præcipiendo Confessionem annuam, tantùm illam Confessionem præcipit quæ est debita ex Christi institutione. Christus autem nullam aliam præcipit Confessionem, nisi mortalium, ut explicat Tridentinum. — 667.

Quæritur 3° Qui non satisfecit præcepto, uno anno, tenetur-ne satisfacere quamprimùm potest, anno sequenti?

R. — *Probabiliùs* tenetur, quia terminus non apponitur ad finiendam, sed ad non differendam obligationem Ac proindè, talis totiès peccat mortaliter, quotiès oblatam occasionem negligit. Vide n. 297, de annuæ Conmmunionis præcepto. — 668.

Quæritur 4° Utrùm per Confessionem factam in sequenti anno, positâ obligatione juxtà sententiam mox suprà dictam, satisfaciat præcepto utriusque anni?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda sententia negat.* — *Tertia sententia verior*, sic distinguit: si pœnitens in Confessione manifestet peccata mortalia tàm antecedentis quàm præsentis anni, tunc benè satisfacit utriusque anni obligationi; si verò pœnitens in præsenti anno non peccavit mortaliter antè Confessionem, et posteà incidit in mortale, tunc unâ Confessione non satisfacit præceptis utriusque anni, sed tenetur iterùm confiteri. — 669.

Quæritur 5° Si quis prævidens sibi in posterùm non fore commoditatem confitendi toto anno, debet-ne prævenire tempus et confiteri etiam in medio anni?

R. — Vide n. 298 (*a*).

(*a*) Nos affirmamus, quia cùm iste jàm peccaverit mortaliter, jàm contraxit obligationem confitendi in illo anno. — H. Tract. 12, n. 35.

Quæritur 6° Utrùm liceat confiteri cuique approbato, tempore Paschali?

R. — Affirmandum, vide n. 564 (*a*).

Nota 1° Certum est non satisfieri præcepto Ecclesiæ per Confessionem invalidam *ex prop.* 14, damnatâ ab *Alex. VII.* — Item, nec per Confessionem venialium. — 672.

2° Excusantur ab hoc præcepto 1° qui physicè non possunt; v. g. quibus deest Confessarius. — 2° Qui moraliter non possunt; v. g. qui prudenter timent revelationem sigilli, vel qui non possunt sine notabili incommodo vitæ, fortunarum, etc. — 673.

3° De jure communi ex *cap. omnis utriusque sexûs*, duplex pœna incurritur à transgredientibus tale præceptum, scilicet, prohibitio ab ingressu Ecclesiæ, privatio sepulturæ; sed non incurritur nisi post sententiam Judicis. Et impuberes à prædictâ pœnâ excusantur. Vide dicta n. 295.

ARTICULUS II.

De Conditionibus in Confessione requisitis, seu, ut sit integra, Vocalis, Secreta et Vera.

§ I. — De integritate Confessionis materiali et formali.

PUNCTUM I.

De Integritate Materiali.

Ad confessionem per se et ordinariè requiritur integritas materialis, sita in eo, ut postquàm diligentiùs te excuseris, et conscientiæ tuæ sinus et latebras, ut dicit Trid., exploraveris, confitearis omnia mortalia memoriæ occurrentia, nondùm confessa, eorumque numerum, et circumstantias quæ speciem mutant. Patet ex Trid. *Ratio* est, quia aliàs nec judicium sacramentale rectè administrari, neque æquitas in pœnis statuendis servari potest.

Dicitur 1° *Per se et ordinariè*: quia, per accidens, et extraordinariè sufficit integritas formalis. — 465.

Dicitur 2° *numerum*, intellige certum, qui si non constet, dic probabilem, addendo plùs, minùs. Quòd si deindè deprehendas te errasse, non teneris iterùm confiteri, nisi notabiliter fuerit major. Quòd si autem nec probabilis haberi potest, dicenda est consuetudo peccandi, tempus et frequentia in die, septimanâ, mense, vel anno.

Benè advertit *Spor.* Confessarium non debere esse nimìs anxium circà exquirendum numerum peccatorum in pœnitente consuetudinario, quia sæpè est impossibile talem numerum certum habere; plures enim ad importunitatem Confessarii solùm divinando respondent centiès, milliès; sed quis prudens eis fidem præstabit?

Undè meliùs faciet Confessarius, si diligenter statum conscientiæ exquirat; et exindè interrogando pœnitentem de lapsibus plùs minùsve in die, vel hebdomadâ, vel mense, saltem in confuso numerum peccatorum apprehendat durante consuetudine commissorum, quin certum judicium faciat cum periculo errandi. — 446.

Dicitur 3° *quæ speciem mutant*: nam, juxtà *sententiam probabiliorem*, non est

(*a*) Ideòque S. C. declaravit anno 1584, quòd si Episcopus juberet ne quis Confessarius in Paschate audiret Confessiones pœnitentium sine licentiâ Curati, talis Decreti nullam habendam fore rationem — H. Tract. 12, n. 35.

obligatio confitendi circumstantias aggravantes, ut docent *S. Antonin.*, *S. Bernard.*, *S. Bonav.*, *S. Thom.*, *etc.*; *Ratio* I, quia Tridentinum non imponit ut confiteantur nisi solas circumstantias quæ mutant speciem. *Ratio* II, quia nemo tenetur servare legem dubiam, ut fusè probatum est in Dissert. de opin. prob. *Tract. de Consc.*, *n.* 53. Undè, cùm lex confitendi circumstantias aggravantes sit valdè dubia, ad illam non tenemur, et ideò, benè ait *Lugo*, Tridentinum non explicavit hanc obligationem illas confitendi, quia non satis Concilium id colligere potuit ex Christi verbis et Sacramenti institutione. Excipe, ut rectè dicunt *Lugo* et *Salm.*, quandò circumstantiæ aggravantes inducunt censuram, vel reservationem, aut quandò Confessarius interrogat, putatque necesse id scire ad medicinam, vel restitutionem imponendam.

Nec obstat dicere quòd in Sacramentorum materià non possimus sequi opiniones solùm probabiles, quia hoc procedit cùm agitur de valore Sacramenti, secùs de integritate: et in quantùm ad valorem, certum est sufficere integritatem formalem.

Undè:

1° *Probabiliter* dicunt *S. Antonin.*, *Lugo*, *etc.*, quòd per se loquendo, pœnitens non tenetur furti quantitatem explicare. — Dicitur, *per se loquendo*, nam aliundè, quia ut plurimùm Confessarius inquirere debet de quantitate furti, ad hoc, ut sciat quomodò se gerere debeat circà absolutionem impertiendam, et obligationem restitutionis imponendam, ideò ut plurimùm tenetur pœnitens confiteri in furto circumstantiam quantitatis. — 468.

2° Ad integritatem Confessionis prærequiritur diligens examen, pro capacitate pœnitentis, temporis morâ, et cæteris circumstantiis. Ad id autem sufficit diligentia mediocris, qualem vir prudens in arduis negotiis adhibet, vel qualem moralitater loquendo docti et timorati adhibere solent.

3° Examen hoc à Confessario potest suppleri, quod tamen *Suar.* reprobat in Confessionibus longis diligentiorum, eò quòd impossibile ferè sit, ut quis repentè rogatus omnia recordetur, et tantùm admittit in rudibus. Adverte id quod habetur circà hoc in *Cath. Rom.*: « Si Sacerdos hujusmodi homines prorsùs imparatos » cognoverit, humanissimis verbis à se demittet, hortabiturque, ut ad cogitanda » peccata aliquod spatium sumant, ac deindè revertantur. Quòd si fortè affirmaverint » se in eam rem omne studium contulisse, quoniàm Sacerdoti maximè verendum » est ne semel dimissi ampliùs non redeant, audiendi erunt, præsertìm si emen» dandæ vitæ studium aliquod præ se ferant, adducique possint ut negligentiam suam » accusent, quam se alio tempore accuratà meditatione compensaturos promittant. »

4° Non est necessarium peccata scribere, ne memorià excidant. — Imò *Sotus* dicit id non consulendum ob periculum evulgationis. — Meliùs tamen *Laym.*, *etc.*, asserunt suadendum esse, dummodò vitetur anxietas nimia, propter quam scrupulosis prohiberi potest.

5° Invalida est Confessio non integra, ex ignorantià, vel negligentià moraliter culpabili, ut *veriùs* docent *Suar.* et alii *communiter*, quia Trid. requirit diligens examen.

6. Non officit integritati, per se loquendo, si quis subindè graviùs lapsus, id alteri priùs confiteatur, et deindè ordinario suo venialia tantùm, qui imprudenter id ægrè ferret, prohiberet, aut reprehenderet; nisi tamen eà occasione Pœnitens maneat in mortali occasione peccandi, aut ideò circumeat, ut liberiùs peccet; tunc enim graviter peccabit, et ob defectum attritionis Confessio erit nulla. *Laym.*, *Lugo*, *etc.*

7° Ex circumstantiis minuentibus illæ tantùm explicandæ sunt, quæ vel omninò tollunt malitiam, vel ex mortali faciunt veniale, ut parvitas materiæ, indeliberatio, etc.; vel alioqui notabiliter mutant judicium Confessarii, saltem quoàd speciem. — 471.

Quæritur 1° An sit obligatio confitendi peccata mortalia positivè dubia, nempè si utrinquè adsint rationes probabiles quòd peccatum mortale fuerit vel non fuerit commissum?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *sententia communissima negat*; *Ratio*, quia quisque potest licitè se conformare opinioni verè probabili.

Rectè verò advertunt *Holz.*, *etc.* quòd in articulo mortis, si quis dubitet an peccatum grave patraverit, vel an illud confessus sit, sciens nunquàm Sacramentum Pœnitentiæ post tale peccatum suscepisse, tunc ad effugiendum damnationis periculum teneretur non jàm peccatum illud positivè dubium confiteri, sed vel absolutionem sacramentalem suscipere, vel saltem actum contritionis elicere. — 473.

Quæritur 2° An teneamur confiteri mortalia negativè dubia?

R. — *Prima sententia communior affirmat*; quia in Trid. sic habetur: « Oportere à pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem suì discussionem conscientiam habent, in Confessione recenseri. » — *Secunda* verò *sententia negat* (*a*); Ità *Habert*, *Holz.*, *etc.*

Licèt prima sententia sit *valdè probabilis*, hæc tamen secunda non videtur suâ probabilitate destitui. *Ratio prima*, quia Tridentinum non obligat pœnitentes nisi ad confitenda *omnia peccata mortalia*, *quorum conscientiam habent*, quod importat habere notitiam peccati. — *Ratio secunda*, quia non est pro delicto dubio onus certum imponendum: nec in dubio an lex existat, adest legis obligatio. — 474.

Hinc referunt *Henriq.*, *etc.* non teneri ad Confessionem qui vult communicare, et negativè dubitat an peccaverit mortaliter, tùm quia non magìs urget præceptum præmittendi Confessionem ad Communionem, quàm præceptum servandi integritatem Confessionis; utrumque enim est de jure divino; tùm quia præceptum Tridentini præmittendæ Confessionis non obligat nisi eum *qui est sibi conscius mortalis peccati*; nequit autem dici conscius de suo peccato qui de illo dubitat.

Sed dices quòd accedens ad Communionem cum mortali negativè vel positivè dubio, se exponat periculo frustrandi effectum Sacramenti.

Huic difficultati aliquis respondere posset cum *Sanch.*, *etc.* non esse illicitum suscipientibus Sacramenta uti opinione probabili, ad differentiam Sacramenta conferentium, qui nequeunt ea ministrare nisi cum sententiâ tutiori vel saltem moraliter certâ: sufficit autem ad Sacramenta suscipienda, ut quis accedat *probabiliter* dispositus. — Si quis autem nolit hâc responsione uti, debet dicere cum *Holz.* oportere quòd eo casu communicaturus conteratur, vel absolutionem sacramentalem recipiat, quamvìs peccatum illud retineat, ut obicem auferat peccati illius si fortè adfuit. (Vide notam designatam n. 432, litterâ *b*, et positam in fine paginæ.) — 475.

Cæterùm in praxi, ordinariè loquendo, omninò suadenda est pœnitentibus Confessio mortalium tàm negativè, quàm positivè dubiorum, cùm id ordinariè prosit ad conscientiæ tranquillitatem. — Dixi *ordinariè*, nam scrupulosi omninò eximi debent ab obligatione confitendi peccata dubia: ipsi enim tantùm confiteri tenentur certa mortalia, et de quibus certè nunquàm sint confessi, ut *communiter* docent *Sanch. etc.* Item eximi debent ab obligatione confitendi peccata mortalia dubia ii qui sunt timoratæ conscientiæ, et non solent deliberatè lethaliter peccare; hi enim in dubio, rationabiliter imò moraliter certò credere possunt non consensisse, quia præsumptio sumitur ex communiter contigentibus. *Croix.*, *Bon.*, *etc.* — 476.

Quæritur 3° An teneatur quis confiteri aliquod peccatum mortale certè commissum in dubio an illud fuerit vel ne confessus?

(*a*) Negant *probabiliùs*, *etc.* et hoc currit, etiamsi quis vellet communicare, ut diximus *Tract.* 15, *n.* 34, quidquid dictum sit in opere. — H. 31.

R. — Si dubium est negativum, equidem tenetur illud confiteri, ut *communiter* docent *Salm.*, *etc.* Contrà verò, si dubium est positivum, ità ut ille *probabiliter* credat se peccatum illud jàm confessum fuisse, adest sententia non teneri ad illud confitendum, et hanc tuentur *Suar.*, *Nav.*, *Sylv.*, *etc.*

Verùm, sicut mihi *probabilis* minimè visa fuit opinio alibì relata eorum Doctorum qui dicebant non esse obligationem implendi vota quæ *probabiliter* impleta sunt; ità nec valeo hanc approbare sententiam quoàd peccatum *probabiliter* confessum, cùm obligatio Confessionis sit certa, et satisfactio dubia.

Non autem reprobo id quod iidem citati Auctores tradunt, nempè quòd ille qui diligens fuit in suis peccatis confitendis, si posteà dubitat an aliquod peccatum omiserit, postquàm multum elapsum sit tempus à quo illud patravit, non tenetur ad confitendum, cùm possit credere eo casu moraliter certè jàm de illo confessum fuisse. Et subjungit *P. Conc.* quòd si quis priùs ex pravâ consuetudine in plura peccata lapsus fuerit, et posteà sit verè conversus per constantem vitæ integritatem, si tunc dubitet an omiserit in Confessione generali vel particulari factâ cum debitâ diligentiâ aliquod peccatum vel circunstantiam, Confessarius prohibeat illum ne recogitet quidem de præteritâ vitâ, sed potiùs imponat ei, ut piis meditationibus tempus impendat.

Scrupulosi autem minimè tenentur peccata præterita confiteri, nisi certi sint quòd illa nunquàm confessi sint, ut *communiter* dicunt *Caj.*, *etc.* — Adduntque *Sa* et alii scrupulosum non teneri confiteri nisi quæ potest jurare fuisse mortalia, et se nunquàm fuisse confessum. Vide *Tract. de Conc.*, *n.* 16. — 477.

Quæritur 4° An qui confessus est aliquod peccatum mortale utì dubium, teneatur posteà illud repetere, quandò utì certum agnoscit?

R. — *Prima sententia negat*; quia peccatum illud jàm explicatum fuit utì erat in conscientiâ tempore Confessionis, jàmque directè absolutum fuit.

Secunda verò *sententia communis*, quam sequimur *affirmat* (*a*). *Ratio*, quia licèt peccatum fuerit directè absolutum, non tamen fuit expositum utì erat in conscientiâ, proùt præcipit Trid., nec explicata fuit substantia peccati quæ consistit in ejus cognitâ gravitate; ideòque ad supplendam integritatem Confessionis opus est illud ut certum manifestare.

Probabilissimè autem dicunt *Sanch.*, *etc.* quòd si quis confitetur peccatum quod nec ipse, nec Confessarius sciebat esse mortale, et posteà novit esse mortale ex genere suo, non tenetur iterùm illud confiteri. *Ratio*, quia hoc casu jàm pœnitens exposuit Confessario suum peccatum, utì in suâ conscientiâ erat tunc, et nunc est, et in præsenti nihil novi occurrit, nisi quòd cognoscat nunc materiam illius peccati esse gravem, quod priùs nesciebat. — 478.

PUNCTUM II.

De Integritate formali.

Etsi ad hoc Sacramentum requiratur semper aliqua confessio, non tamen semper opus est ut ea si integra materialiter, modò sit talis formaliter seu moraliter, id est, quantùm moraliter loquendo, hìc et nunc potest fieri, etsi posteà debeas, si possis, supplere defectum, non statìm, sed quandò rursùm confiteri obligaveris, aut voles. Porrò, quandò talis Confessio sufficiat, sequentes regulæ docent:

(*a*) Sed vera et communissima sententia affirmat. — H. 34.

I. Quandocunque quis ad materialiter integrè confitendum physicè est impotens, sufficit integritas formalis, quia præceptum divinum non obligat ad impossibile. — 479.

II. Quandò vel pœnitenti, vel Confessario imminet periculum vitæ, quod nec illum integrè confiteri, nec hunc audire patiatur, sufficit integritas formalis. *Ratio* est quia tunc materialis non est possibilis moraliter. — 484.

III. Quandò ex confessione certi peccati vel circumstantiæ timetur meritò grave damnum proprium, vel alienum, sive Confessarii, sive alterius, corporale, vel spirituale, potest id reticeri. *Ratio*, quia præceptum divinum de integritate non obligat cum tanto incommodo.

IV. Si quis aliquod peccatum, vel circumstantiam non possit confiteri sine violatione sigilli, v. g. si invalidè absolvisses simoniacum, nec posses confiteri nisi illi qui facilè indè posset conjicere quisnam ille esset. — 487.

Undè, excusantur ab integritate materiali, et possunt absolvi ex his regulis expositis, sequentes :

1° Mutus, etsi unum tantùm, vel alterum peccatum per nutus significaverit.

2° Surdus qui non potest omnia explicare. *Laym* (a).

3° Ignarus idiomatis, tempore præcepti, vel alterius necessitatis, etsi non integrè intelligatur, si neque Confessarius linguæ gnarus, neque interpres haberi possit; imò, etsi adsit interpres, non enim tenetur per eum confiteri, ut docent *Suar.*, *etc.*; etiam tempore mortis, ut docent *probabiliter Salm.*, *etc.*, nisi infirmus dubius sit de contritione; et in hoc casu sufficit tunc dicere unum veniale, ut *Salm.*, *etc.* cum *communi.*

4° Moribundus usu linguæ subitò destitutus, si petat absolvi, et det signa doloris. — 479.

5° Si pœnitens, v. g. infirmus, uno alterove peccato dicto, deficiat, vel sit grave periculum ne deficiat.

6° Si infirmus volens confiteri, dùm ei fertur Viaticum, deprehendatur multas Confessiones fecisse invalidas, et gravitas morbi non patiatur dilationem absolutionis. — Vide *n.* 260.

7° Si ipse Sacerdos in periculo constitutus, videatur antè moriturus, quàm pœnitens absolvatur.

8° Si tempore pestis prudentum judicio moraliter certum periculum sit ne Confessarius inficiatur; qui si tamen totam Confessionem audire velit, tenebitur ad eam pœnitens. — 484.

9° Si immineat conflictus, vel sit multitudo moribundorum, v. g. in naufragio, nec possint omnes audiri; in quo casu possent etiam omnes simul, dicto uno peccato quod minùs infamat, vel etiam secundùm quosdam, si aliter fieri non possit, dicendo in genere se esse peccatores, absolvi, dicendo : *Ego vos absolvo, etc.*

Nota. Non est impotentia sufficiens, si multus fuerit ad eumdem Confessarium concursus, ut volebat prop. 36 inter damnatas ab *Innoc. XI.* — 486.

10° Si Sacerdos certum peccatum sit revelaturus; intellige quòd pœnitens ipse non teneatur revelare.

11° Si sciat pœnitens, v. g. mulier, ex certo peccato sibi, vel Confessario fore periculum ruinæ.

1° Si pœnitenti indè immineat grave damnum, vel periculum vitæ, vel famæ. In his tamen tribus ultimis casibus videtur requiri necessitas confitendi, v. g. ob

---

(a) Intelligitur hoc de omninò surdis, quia surdastri debent adduci in aliquem remotum locum, ut eorum confessiones audiantur. — H. 35.

Communionem annuam, vel si longo tempore alioqui esset differenda. — Dicunt *Lugo*, *etc.* sufficientem etiam habere necessitatem dimidiandi Confessionem, qui esset in peccato mortali, et deberet per duos vel tres dies alium Confessarium expectare. — 487.

13° Qui habet casum reservatum; sed circà hoc vide *n.* 586.

14° Scrupulosus qui perpetuò angitur de oblitis.

15° Quem Sacerdos absolvit antè finem, nolens omnia audire.

16° Quem fallit memoria, ità ut dicat se scire in genere quòd mortaliter peccaverit, non occurrere autem speciem peccati: etsi tunc veniale aliquod addere sit consultum.

17° Qui extremè rudis, vel simplex, dicit se dolere de peccatis, nullum tamen in specie, ne veniale quidem, sciat dicere: qui etsi, speculativè loquendo, posset absolvi, practicè tamen non expedit, sed datâ benedictione, permittatur communicare. — 488.

Quæritur 1° An mutus teneatur confiteri per scripturam, si aliter non possit?

R. — *Prima sententia negat*; quia adest periculum manifestationis. — *Secunda* verò *sententia probabilior* et *communior affirmat*; quia, qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media non difficilia. Id tamen intelligendum, modo absit periculum manifestationis, aut grave incommodum extraordinarium. Mutus autem non solùm in periculo mortis tenetur sic confiteri, sed etiam tempore præcepti paschalis. — 479.

Quæritur 2° An possit absolvi moribundus totiès quotiès nova ipse præstat Sacerdoti præsenti signa doloris?

R. — *Affirmativè*, et certum est quòd debeat absolutè absolvi; imò expedit; quia per illa signa infirmus jàm se peccatorem fatetur; tenebitur tamen posteà, si possit, peccata sua in particulari explicare, licèt jàm remissa. — 480.

Quæritur 3° An possit impertiri absolutio moribundo sensibus destituto, qui per testimonium adstantium desiderium ostendit absolutionis, dando signum doloris, vel absolutionem postulando?

R. — *Negant Canus, etc.* — Sed *oppositum omninò affirmandum* cum sententiâ *communi*, quam tenent *Suar*, *Tol.*, *Laym.*, *Lugo*, *Elbel*, *Conc.*, *etc.*

Quæritur 4° Utrùm verò tunc absolutio danda sit absolutè, vel conditionatè?

R. — *Communiùs* censent DD. dandam esse absolutè. — Sed *Croix* dicit absolutionem dandam esse conditionatè. Et hoc *tutiùs* videtur præcipuè ubì prudenter de signis datis dubitatur, ut de facili dubitari potest, præsertìm si infirmus sit rusticus. — 481.

Quæritur 5° Quid, si nullus adsit testis de signo pœnitentiæ præstito ab ægroto, et æger sensibus destitutus nullum pariter det signum, an hic absolvi possit?

R. — *Prima sententia negat;* quia tunc deest materia Sacramenti, quæ debet esse sensibilis. — *Secunda* verò *sententia communior affirmat* eum posse et debere absolvi, dummodò infirmus christianè vixerit; quia aiunt *Viva*, *etc.* eo casu benè adest prudens dubium quòd moribundus vel antè destitutionem noverit suæ damnationis periculum, vel post destitutionem ad illud advertat in aliquo lucido intervallo, in quo præsumitur velle et petere absolutionem signis verè sensibilibus, nempè per suspiria, motus corporis, saltem per anxiam respirationem, quamvìs tunc ista signa Confessarius non percipiat: sufficiunt enim talia signa in tantâ necessitate, saltem ex prudenti dubio præsumpta, ad dandam absolutionem sub conditione.

Hæc sententia est *satis probabilis* non solùm extrinsecè ex auctoritate tot gravium DD., sed etiam intrinsecè; saltem ob rationem, quia in casu extremæ vel urgentis necessitatis licitum est uti materiâ dubiâ, ex principio maximè apud Theologos probato. Hoc casu enim possumus uti opinione adhuc tenuis probabilitatis, ut rectè

aiunt *Sanch.*, *etc.* Et hìc maximè advertendum quòd Sacerdos, quandò potest, tenetur sub gravi absolvere infirmum, ut dicunt *Suar*, *etc.*

Benè tamen advertit *Ronc.*, *etc.* non esse sæpiùs absolvendum moribundum sensibus destitutum intrà breve spatium temporis sine novo signo certo, nisi bis vel ter, servatâ proportionatâ distantiâ; quia reverà tunc cessat necessitas quæ adfuit in antecedentibus absolutionibus præstitis. Secùs verò dicendum, si destitutio perseverat per longum tempus (*a*). — 482.

Quæritur 6° An possit absolvi qui fuerit sensibus destitutus in actu peccati, putà adulterii, duelli?

R. — *Negant Gonet.*, *Conc.*, *Habert*, *etc.* — Sed *affirmant Holz.*, *etc.* — Et hæc secunda sententia *satis probabilis* mihi videtur ob eamdem rationem quæ adducta est in præcedenti quæstione; si enim licitè absolvi potest et debet ægrotus sensibus destitutus, qui nullum dederit pœnitentiæ signum, si christianè vixerit, eò quòd de ipso prudenter præsumi potest quòd in extremo vitæ, si aliquod lucidum intervallum habet, velit absolutionem sacramentalem recipere; sic etiam potest et debet absolvi, intellige semper sub conditione, homo catholicus, etiamsi in actuali peccato sensibus destituatur; pro hoc enim etiam meritò præsumi potest quòd ipse in proximo periculo suæ damnationis constitutus, cupiat omni modo suæ æternæ saluti consulere.

Dixi, *homo catholicus*; nam secùs dicendum de hæretico. Hæretici enim, etiamsi in eo casu dent signa pœnitentiæ, non debent absolvi, nisi expressè absolutionem petant, quia tales nunquàm prudenter præsumi valent ea signa præbere in ordine ad Confessionem à quâ summoperè abhorrent. — 483.

Quæritur 7° An sit obligatio confitendi peccatum mortale quod non possit explicari sine manifestatione complicis?

R. — *Prima sententia negat*; *Ratio*, quia præceptum naturale servandi famam proximi præferendum est positivo servandi integritatem Confessionis.

Secunda verò *sententia communis*, quam sequimur *affirmat*; *Ratio*, quia præceptum integrè confitendi servari debet semper ac licitè servari potest; satis autem licitè in casu nostro servari potest, cùm manifestatio alieni criminis non sit illicita, quandò fit ex rationabili causâ, ut docet *D. Thom.*; ergò servari debet. Prætereà complex consentiendo in peccato, jàm amisit jus ad suam famam in ordine ad Confessionem illius peccati. — Diximus, *peccatum mortale*; nam, ob peccatum veniale explicandum, aut mortale aliàs confessum, non licet grave crimen alterius manifestare, ut rectè dicunt *Lugo*, *etc.*

Tenetur verò pœnitens, quandò commodè potest, alium petere Confessarium, cui incognita sit persona complicis, ut ejus fama servetur; nec *satis probabilis* videtur opinio, quam tenent *Tourn.*, *etc.*, nempè quòd hoc sit tantùm de consilio; nam *communiter* hoc esse de præcepto dicunt *Suar*, *etc.* — 489.

Quæritur 8° An adsint causæ excusantes pœnitentem ab exquirendo alio Confessario?

R. — Juxtà plurimorum sententiam, excusant pœnitentem ab exquirendo alium Confessarium, sequentes causæ:

I. Si urgeat periculum mortis, aut præceptum annualis Confessionis, vel Communionis. *Spor.*, *etc.*

II. Si pœnitens non celebrando vel non communicando incurreret infamiæ notam. *Suar*, *etc.*

III. Si quis existeret in peccato mortali, et deberet expectare ultrà biduum. *Suar*, *etc.*

(*a*) In hoc casu, cùm actuale mortis periculum adsit, potest pluriès repeti absolutio, v. g. ter, aut quater in die. — H. n. 37.

— Sed mihi videtur durum esse ei qui est in mortali manere sine absolutione etiam per diem.

IV. Si credatur complex cessisse juri suæ famæ, putà si frater peccavit cum sorore, quam scit sejungi non posse à comitatu matris, ut alium adeat Confessarium. *Ronc.*

V. Si alicui solito quotidiè celebrare, vel communicare, grave esset omittere celebrationem vel communionem. *Lugo.*

VI. Si quis difficulter alteri quàm consueto Confessario conscientiam aperiret. *Ronc.*

VII. Sæpè excusantur matres et uxores manifestantes peccata filiorum et virorum Confessario qui hos novit; id enim communiter faciunt ad consilium petendum, vel ad leniendum dolorem; alioquin ipsis nimìs durum foret novos Confessarios adire. *Croix.*

VIII. Si quis propter consolationem quam sentit ab amico vel docto Confessario, nollet alium quærere, cùm plures DD. dicant non esse plùs quam veniale manifestare crimen proximi uni vel alteri viro probo; vide *Tract. de octavo præcep., n.* 973. Undè, ait *Tamb.* satis excusari ab hujusmodi culpâ veniali, qui ob præfatam causam crimen complicis cogniti Confessario prudenti patefaceret.

IX. Si quis aliàs privaretur Jubilæi vel indulgentiæ beneficio. *Renzi, etc.* — 490.

Quæritur 9° An liceat Confessario exquirere nomen complicis?

R. — *Negativè* ex Bullâ *Bened. XIV*, incipiente *ubi primum* in quâ Pontifex rigorosè prohibet Confessariis ne exquirant à pœnitentibus nomen complicis peccati: ibi enim maximè detestatur praxis illorum qui à pœnitentibus complicis nomen exquirunt. Hoc declarat Pontifex peccatum mortale, et imponit hujusmodi Confessariis suspensionem, sed ferendæ sententiæ, ab audiendis Confessionibus; et excommunicationem Papalem ipso facto in præsumentes docere oppositum; et insuper aliis qui scirent aliquem Confessarium propter hoc Absolutionem denegasse, imponit denuntiationis obligationem, modò ille ex simplicitate hoc non effecerit.

Nota. 1° Dicunt *P. Conc.*, *etc.* et quidem rectè, quòd hìc Pontifex tantùm damnavit illorum abusum Confessariorum, qui « tùm procurandæ complicis correctionis, » aliorumque bonorum... specioso prætextu colorare, tùm emendicatis quibusdam » Doctorum opinionibus defendere non dubitarent. » Cæterùm Confessarii benè possunt et tenentur, ad integritatem Confessionis servandam, exquirere circumstantias necessarias, nempè quæ vel speciem mutant, vel exquirendæ sunt ut pœnitentis conscientiæ consulatur, putà si Confessarius exquirat an persona complicis sit in primo vel secundo gradu, si ligata voto, si sit ancilla, si habitet in eâdem domo, licèt veniat in cognitionem complicis. — 491.

2° Prætereà, ultrà necessitatem explicandi circumstantias peccati, nulli dubium quòd aliquandò tenetur pœnitens complicem manifestare ad aliquod grave damnum impediendum; sed spectatâ tàm rigorosâ Pontificis prohibitione, ad finem vitandi proximi infamiam, Sacramenti injuriam, sigilli violationem, scandalum, etc., proùt exprimitur in Bullâ, non est licitum Confessario nomen complicis exquirere ad finem faciendæ correctionis. Undè, casu quo pœnitens verè teneatur complicem patefacere, tantùm poterit Confessarius pœnitenti imponere in genere, ut complicem revelet alicui, qui scandalum possit impedire, sed nunquàm licebit Confessario dicere *revela mihi.*

Si verò pœnitens ex se et sponte suâ rogaret Confessarium ut complicem corrigeret, tunc Confessario multâ prudentiâ opus est, nam ordinariè loquendo non expedit ut se immittat in hujusmodi rem; ipsi enim tantùm incumbit curare damnum sui pœnitentis, non alienum, et solummodò intrà Confessionem non extrà; et ex aliâ parte Confessarius difficulter assumet hoc munus corrigendi sine periculo scandali, et offensionis sacri ministerii. — 492.

§ II. — De Reliquis Confessionis conditionibus.

II. Conditio Confessionis : oportet ut sit *vocalis*, scilicet ordinariè, idque propter usum et praxim Ecclesiæ graviter obligantem, nisi subsit justa causa, ut impotentia sive physica sive moralis, quæ si adsit, potest fieri nutu, scripto, aliove signo. — 493.

Dicit *Tamb.* benè posse absolvi pœnitentem qui anteà sua peccata in scripto legenda dederit, et deindè Confessario præsenti dicat : *de his me accuso.* Quòd tamen advertunt *Salm.* non permittendum, nisi ex gravi causâ, nempè si quis ob angorem gutturis, impedimentum linguæ, aut si puella suprà modùm verecunda in explicando voce sua peccata, valdè gravem difficultatem sentiat.

III. Conditio : oportet ut sit *secreta*, idest, ut fiat soli Sacerdoti, non quidem ex necessitate, sed usu Ecclesiæ. — Publica autem, qualis in naufragio, prælio, hospitali, ubi alii adjacent, vel per interpretem fit, non obligat saltem respectu peccarum occultorum, nisi ex caritate suî, eum qui in articulo mortis dubitat de contritione ; ac tùm adhuc sufficit ea confiteri quæ minorem pariunt infamiam. — 494.

IV. Conditio : oportet ut sit *vera*, quod requiritur essentialiter in materiâ substantiali, et necessariâ ; quia aliàs in re gravi deciperetur judex, neque esset Confessio integra, ideòque esset irrita. Non tamen in materiâ liberâ, tùm quia falsitas signi in accusatione circà materiam accessoriam, non facit sententiam irritam : tùm quia talis tantùm peccat venialiter, cùm non sit graviter injuriosus Sacerdoti, nec Sacramento. — 495.

Undè :

1° Non est mortale, nec irritat Sacramentum, 1° Si in Confessione mentiaris leviter circà res non pertinentes, aut non necessarias ad Sacramentum : v. g. si historiam falsam narres, vel si neges veniale, vel mortale, quod non teneris confiteri. 2° Si falsò te accuses de veniali, quod tamen mortale grave erit, si id facias non dando aliam materiam, cùm sic formam reddas irritam, et Sacramentum; nisi tamen facias ex scrupulo, perturbatione. — 496.

2° Sacrilegium est, et absolutio nulla, 1° Si mortale quod confiteri teneris, et putas esse, neges aut tegas ne intelligatur. 2° Si mortale tibi falsò imponas, nisi tamen fiat ex simplicitate et scrupulo, etc. 3° Si neges, vel mentiaris circà peccata aliàs ritè absoluta, quandò Confessarius, ut Judex vel Medicus de iis aliquid, ut necessarium ad præsentem Confessionem interrogat. Secùs si ad præsentem Confessionem non faciat.

Nota. Si quis affirmat peccatum mortale quod non fecit, vel negat fecisse quod fecit, duplex mortale committit, unum sacrilegii contrà virtutem Religionis ob reverentiam Sacramento debitam, alterum mendacii sibi graviter perniciosi contrà virtutem veracitatis. — 497.

ARTICULUS II.

De Confessione invalidâ et iterandâ.

Confessio potest fieri invalida ex duplici capite, ex parte Confessarii, et ex parte pœnitentis.

I. Invalida est Confessio ex parte Confessarii in sequentibus casibus :

1° Si jurisdictionem non habeat, vel certè impeditam per censuram semper ac per ipsam sit vitandus; secùs, si sit toleratus; vel si formam substantialiter vitiaverit, vel non intenderit absolvere, vel peccatum nullum intellexit. — 498.

Dico, ***nullum***, quia, si ob surditatem, somnum, vel distractionem, aliqua, licèt

mortalia non intellexerit, sine culpâ pœnitentis, *probabiliùs* est valuisse absolutionem, ac posteà tantùm repetenda esse non audita. Addo, *sine culpâ* : quia, si semidormienti malâ fide confitearis, peccas, et Confessio est invalida, ideòque repetenda.

2° Debet repeti Confessio ob ignorantiam Confessarii, quandò pœnitens jàm novit eum insufficientem; vel quandò clarè videt Confessarium non percipere gravitatem sui peccati.

3° Si finitâ Confessione, intelligas Confessarium aliqua non pereepisse, sive propter somnum, sive distractionem, nescias autem quæ sint illa, teneris repetere Confessionem, si brevis fuerit, quia de singulis prudenter potes dubitare : Si autem longa fuerit, ait *Tamb.* te non teneri ob rationem contrariam, et satis esse confiteri quòd dubites an aliquod ex tuis peccatis Confessor perceperit; sic etiam tenent *Salm.* qui dicunt Christum D. non præsumi imposuisse præceptum integritatis cum tanto onere, scilicet, omnia peccata repetendi in tali casu. Ita etiam *Lugo, etc., communiter.* — 499.

Rectè notant *Salm., etc.* 1° quòd Confessarius non tenetur de singulis peccatis certum formare judicium, sed tantùm de obviis et claris. — 2° Non esse iterandam Confessionem factam bonâ fide Confessario nescienti discernere species et numerum, neque inter mortale et veniale, etiam in casibus obviis. Hoc tamen intelligendum, nisi constet numerum, vel species explicatas non fuisse; aliàs, integritas Confessionis certò supplenda est, ut rectè advertunt cum *communi Lugo, etc.*; quia licèt prior Confessio fuerit valida, Confessio tamen præsens facienda est cum debitâ integritate. — 500.

II. Invalida est Confessio ex parte pœnitentis, in sequentibus casibus;

1° Si fuit excommunicatus, de quo infrà.

2° Si mortale tacuit, vel de eo se falsò accusavit.

3° Si mortaliter negligens fuit in examinandâ conscientiâ.

4° Si non fuit attritus, quod patere solet indè, si spontè quæsierit Confessarium surdum, indoctum, cæcum, etc., si noluerit tollere occasiones, etc., si peccatum carnale confessus sit suo complici, quod est prohibitum sub pœnâ excommunicationis in absolventem Papæ reservatæ, vide *n.* 555. — 501.

Undè :

1° Is qui à puero peccatum aliquod grave, v. gr. mollitiem inculpabiliter omisit, vel quia putavit leve esse, vel nullum, non ideò tenetur repetere alia peccata, vel confessiones intermedias, sed hoc tantùm.

2° Si ex errore culpabili mortaliter, peccatum tale, v. g. mollitiei, vel numerum aliamve circumstantiam necessariam omiseris, non ideò teneris repetere Confessiones intermedias bonâ fide, et legitimè factas, in quibus ex naturali oblivione defectum illum non fueris confessus, cùm validæ fuerint, et maneant validæ. — 503.

3° Rustici, qui sine culpâ omiserunt explicare numerum peccatorum, non tenentur repetere Confessiones, casu quo uniformem rationem vivendi tenuerint in præteritis annis, ità ut ex Confessione unius anni Confessarius possit alias conjicere; intellige, quandò in principio Confessionis pœnitens patefecerit Confessario præsenti, quòd in annis præteritis semper confessus sit malè, numerum omittendo, et Confessarius ab initio, Confessionem excipiendo illius anni, efformet simul judicium de annis præteritis.

4° Secùs verò dicendum, si Confesarius post Confessionem exceptam illius anni advertat pœnitentem omisisse numerum explicare in superioribus annis; tunc enim, si ex Confessione præsenti habeat distinctam notitiam peccatorum, poterit quidem, quin repetantur priores Confessiones, formare simul distinctum judicium de annis præteritis; sed si ex Confessione præsenti habeat tantùm notitiam confusam de culpis confessis, ut sæpiùs accidit in Confessionibus longioribus et implicatis, eo casu, ut benè ait *Lugo*, tenetur sumere distinctam notitiam specierum, et numeri omissi in Confessionibus præteritis, nec sufficit tunc ad absolvendum, notitia illa confusa statùs

pœnitentis de annis præteritis, cùm ex unâ parte teneatur pœnitens aliquandò peccata sua confiteri sigillatìm, quod numquàm fecit; et ex alterâ tenetur Confessarius aliquandò distinctum efformare judicium de peccatis. — 504.

5° Cæterùm, hìc sedulò advertendum non esse cogendos pœnitentes ad repetendas Confessiones nisi moraliter certò constet eas fuisse invalidas, ut rectè dicunt *Croix*, *Gobat.*, *Holz.*, *Mazz.*, *Elbel*, cum *Fill.* et *communi* contrà *Antoine*, qui inter rigidos Auctores nostri temporis non infimum habet locum. *Ratio*, quia possessio stat pro valore Confessionum præteritarum, quandiù de earum nullitate non constat. In dubio enim standum est pro valore actûs, ut *communiter* tradunt DD.

6° Quoàd obligationem repetendi Confessiones recidivorum, de quarum valore sæpè dubitari potest, hanc regulam optimè tradit *Habert*, sic dicens : « Si pœnitens aliquandiù » post Confessionem dignos pœnitentiæ fructus fecit, hoc est, strenuè adversùs tenta- » tiones, et peccandi occasiones pugnaverit, Confessarius judicabit validam fecisse Con- » fessionem. Secùs, si paulò post Confessionem, seu datâ primâ occasione, lapsus fuerit. »

7° Tunc enim, ego addo, reverà moraliter certum est Confessiones fuisse nullas; nam, ille qui in Confessione verè dolet, et proponit emendationem, saltem per aliquod tempus à peccato se abstinet, saltem aliquem conatum adhibet antè relapsum; undè, qui post suas Confessiones ut plurimùm citò et sine aliquâ resistentiâ iterùm cecidit, certè censendus est nullum vel nimìs tenuem habuisse dolorem vel propositum. — Aliter verò dicendum, si per aliquod tempus perseveraverit, vel antè casum aliquam saltem resistentiam præstiterit. — 505.

Quæritur 1° An sit repetenda Confessio, si Sacerdos oblitus fuerit peccata audita, antequàm absolutionem impertierit?

R. — *Commune* est apud DD. non esse repetendam Confessionem factam eidem Confessario, quandò illa fuit prolixa, aut absolutio fuit dilata, et Confessarius recordatur saltem in confuso statûs pœnitentis. Ità *Nav.*, *Sylv.*, *Suar.*, *etc.*

Quæritur 2° An repetenda sit Confessio apud eumdem Confessarium, quandò Confessio fuit invalida?

R. — *Prima sententia probabilis* distinguit, et dicit quòd si confessio fuit nulla defectu alicujus partis essentialis in Sacramento, nempè quia defuit dolor, aut integritas in pœnitente, aut jurisdictio in Confessario, tunc tota repetenda est; quia eo casu Confessio non fuit Sacramentalis. Secùs verò, si Confessio fuit invalida ex parte Confessarii ratione tantùm sui muneris, nempè quia ipse non benè pronuntiaverit formam, vel non habuerit intentionem absolvendi, et hoc est *commune* apud omnes, modò Confessarius reminiscatur statûs pœnitentis.

Secunda verò sententia communior, et non minùs probabilis dicit quòd undecumquè defectus evenerit, sive ex parte Confessarii, sive ex parte pœnitentis, non est opus repetere Confessionem, sed sufficit si Confessarius recordetur statûs pœnitentis, vel resumat notitiam ejus in confuso, et pœnitens in communi se accuset de omnibus priùs confessis (a). — *Ratio*, quia licèt prima Confessio non fuerit Sacramentalis, utpotè sacrilega, vel facta non judici, attamen ratificatio illius, dùm pœnitens deindè in generali se accuset de culpis confessis, conjuncta cum notitiâ antecedenter habitâ à Confessario, benè sufficiens reputatur. Item, quia, ut *probabiliter* censet *Croix*, talis Confessio, cùm facta fuerit in ordine ad absolutionem recipiendam, sufficienter dicitur etiam Sacramentalis, quatenùs ipsa etiam ad sigillum Sacramentale obstringit.

Quæritur 3° Quid si Confessarius ne confusè quidem recordetur statûs pœnitentis, sed tantùm pœnitentiæ injunctæ?

R. — Hoc sufficere ad absolvendum dicunt *Nav.*, *etc.*; et *Ratio* videtur esse, quia ex

---

(a) Hæc sententia est valdè probabilis. — H. 44.

ipsâ notitiâ pœnitentiæ poterit Confessarius efformare judicium de statu pœnitentis.

Quæritur 4° Quid si Confessarius nec meminerit statûs pœnitentis, nec pœnitentiæ injunctæ, sed tantùm quòd pœnitentiam imposuerit?

R. — Adhuc hoc casu dicunt *Suar.*, *etc.*, sufficere si memoretur se imposuisse pœnitentiam. — Sed huic opinioni non acquiesco; quia Sacerdos, dùm sententiam profert, debet efformare judicium saltem de statu conscientiæ pœnitentis. — Casu verò quo Confessarius non imposuisset pœnitentiam, nec haberet nunc notitiam saltem confusam statûs pœnitentis non poterit quidem licitè absolutionem impertiri; quia tunc non posset convenientem imponere pœnitentiam. Si tamen, tunc absolveret, factâ Confessione in communi, validè absolveret. — 502.

CAPUT IV.

De Sasisfactione.

Satisfactio, seu pœnitentia à Confessario data, est necessaria necessitate non Sacramenti, sed præcepti, ideòque à Confessario regulariter imponenda est; et quidem proportionata tùm peccatis, tùm facultati pœnitentis. *Ratio* prioris est, quia est pars Sacramenti non essentialis, sed integralis tantùm, habens effectum ex opere operato, et majorem vi Sacramenti, quàm sine eo. *Ratio* posterioris est, tùm ex Trid.; tùm, quia Sacerdos tenetur curare integritatem Sacramenti, et tàm vindicare quàm mederi.

Nota. Suar. contendit hanc pœnitentiam injungendam esse sub mortali; attamen *Card. de Lugo* concedit ex parvitate materiæ posse venialiter peccari, ut v. g. si ob peccata venialia levis pœnitentia esset injungenda, ejus enim voluntaria omissio venialis tantùm esset. — 506.

Undè, excusatur Confessarius minorem justo pœnitentiam injungens, in sequentibus casibus:

1° Si pœnitentem vehementissimè contritum, aut aliter satisfecisse advertat; sed cùm id rarò, vel nunquàm constare satis possit, tutius est, imò necessarium aliquam semper injungere, præsertim, si pœnitentia sit necessaria ad medicinam.

2° Si pœnitens sit mentis impos, aut aliter impotens, aut morti proximus, aut valdè debilis, cui tamen prudenter injungi levem saltem pœnitentiam, v. g. percussionem pectoris, invocationem nominis JESU, saltem corde, aliosve pios motus, vel ut per hæredes Sacrificia, eleemosynas, et similia opera pia fieri curet, monent *Suar.*, *etc.* — *Nav.* addit posse injungi ut patienter ferat infirmitatem; quod tamen *Bonac.* nón probat, cùm fieri possit, ut id valdè angat infirmum timentem se non ritè satisfacere.

Nota quòd ex Rit. Rom. ægris non est injungenda gravis pœnitentia, sed indicenda tantùm illa, quam si convaluerint opportuno tempore peragant. Dicunt autem *Salm.* quòd si infirmus potest satisfacere per eleemosynas, imponendæ sunt à Confessario.

3° Quandò scrupulosus sæpiùs in eamdem horam redit cum novis culpis; quia supponitur satis imposita in præcedentibus. — 507.

4° Fragilitas animi vel corporis, ob quam timetur majorem non impleturum.

5° Tempus jubilæi, vel Indulgentiæ plenariæ. — 508.

Propter has igitur causas, et signanter propter animi infirmitatem quâ laborat pœnitens, et ob quam censetur satisfactionem proportionatam non impleturus, minuet Confessarius pœnitentias. *Ratio*, quia tametsi juxtà divinæ justitiæ rationem exigatur satisfactio peccatis adæquata, attamen ex divinâ clementiâ habenda est ratio virium pœnitentium tàm corporis quàm animi. Ideò dicitur in Tridentino: « Divinam clementiam decere, ne nobis absque ullâ satisfactione peccata dimittan-

» tur. » *S. Carolus Borrom.* sic præscripsit : « Talem imponat pœnitentiam , qualem » à pœnitente præstari posse judicet. Proindè, aliquandò, si ità expedire viderit, illum » interroget an possit, anve dubitet pœnitentiam sibi injunctam peragere , alioquin » eam mutabit, aut minuet. » — 509.

Ex his colligitur quàm imprudenter se gerant Confessarii, qui magnas imponunt pœnitentias, quas prævident pœnitentes non impleturos. O quàm plures Confessarii indocti inveniuntur (loquor experientiâ doctus in Missionibus , in quibus ferè triginta annos sum versatus), qui non dubitant absolvere eos qui vel sunt in proximâ occasione peccandi, vel recidivi indispositi , et insipienter putant se ipsos curare graves eis imponendo pœnitentias; ex quo fit quòd illi , etsi pœnitentiam acceptent ut absolutionem carpant , tamen , post absolutionem obtentam , quia nullum eis remedium præscribitur quo præserventur, brevì miserè relabuntur, pœnitentiam non implent, et ab ejus gravitate deterriti, deindè à Confessione abhorrent, et sic in peccatis diutiùs tabescunt. — 510.

Nota. Benè advertit Cathechismus Rom. « ut pœnitentes suorum scelerum pravitatem magìs agnoscant, opere pretium erit eis interdùm significare quæ pœnæ » quibusdam delictis ex veterum Canonum præscripto, qui pœnitentiales vocantur, » constitutæ sint. » — 508.

Quæritur 1° Quandonàm debeat injungi pœnitentia?

R. — Etsi possit immediatè post absolutionem injungi, ut *communissimè* dicunt *Salm.*, *etc.*; debet tamen fieri antè, ut servetur ordo judicii.

Quæritur 2° Quænam opera injungenda sunt pro pœnitentiâ?

R. — Quodcumque bonum opus injunctum in Sacramento Pœnitentiæ, v. g. oratio, eleemosyna, jejunium, etc. valet pro opere pœnali et afflictivo, proùt *communiter* docent DD.; quia respectu ad nos per naturæ lapsæ statum quæcumque virtuosa actio rationem habet pœnæ, ex eo quòd, amissâ originali justitiâ, omnes ad terrena et propria commoda proni sumus. — 514.

Quænam sunt autem opera opportuniora à Confessario imponenda? vide infrà ubi de munere Confessarii ut Medici.

Quæritur 3° An possit imponi pro pœnitentiâ ingressus Religionis, vel susceptio Matrimonii?

R. — Ad primum; non potest injungi pro pœnitentiâ ingressus Religionis, quia id nimìs durum videtur. — Ad secundum : *affirmat Leand.* casu quo Confessarius noverit matrimonium esse pœnitenti remedium necessarium. Sed meliùs hoc reprobant *Laym.*, *etc.*; quia Matrimonium omnimodam requirit libertatem. — 511.

Quæritur 4° An possit imponi pœnitentia publica?

R. — 1° Certum est pœnitentiam publicam non posse imponi pro peccato occulto; nec hoc enim indirectè revelaretur sigillum.

2° Potest imponi pœnitentia publica pro peccato publico, juxtà *communem* sententiam, et constat ex Trid. ubi sic habetur : « Huic (publico peccatori) condignam » pro modo culpæ pœnitentiam publicè injungi opportet. » — Nec obstat dicere quòd talis publica pœnitentia esset manifestatio Confessionis; nam, cùm illa imponatur de consensu pœnitentis necessariò præstando si vult absolvi manifestatio illa potiùs provenit ex liberâ actione pœnitentis, quàm ex præcepto Confessarii.

Hinc dicunt *Pal.*, *etc.*, Confessarium non solùm posse, sed etiam aliquandò teneri hanc publicam pœnitentiam imponere. — Hoc tamen rectè advertunt *Ronc.*, *etc.*, locum habere in solo casu quo aliter non possit nisi per illam publicam pœnitentiam scandalum reparari, putà publicè restituendo honorem alicui publicè dehonorato.

Cæterùm, si publica pœnitentia non sit ità necessaria, meritò dicunt præfati AA. non debere Confessarium illam imponere reluctanti, cùm aliter possit salus obtineri pœnitentis, et scandalum reparari, nempè per publicam frequentationem

Sacramentorum, visitationes Ecclesiarum, auditionem Missarum, ingressum in aliquam Congregationem, ubi pietatis opera exercentur, et similia. — 512.

Quæritur 5° An possit pro pœnitentià imponi opus aliàs debitum?

R. — *Negant Palud., etc.* — Sed *communiter* et meritò *affirmant Lugo, etc.* — Hoc tamen non faciendum benè advertunt *Suar., etc.*, nisi spectatà fragilitate pœnitentis. — *Communiter* autem dicunt DD. quòd nisi expressè Confessarius imponat opus aliàs præceptum, intelligitur impositum opus supererogatorium. — Si verò Confessarius imponat auditionem Missæ per mensem, non est obligatio audiendi duas Missas in festo, ut satis *communiter* docent *Conc., Laym., Sanch., etc.*

Quæritur 6° An si pœnitens statim post absolutionem deferat aliud peccatum, sufficiat illi eamdem imponere pœnitentiam?

R. — *Affirmant Bonac., etc.* — Sed meritò id reprobant *Palaus, etc.* — 513.

Quæritur 7° An possit imponi opus internum?

R. — *Negant Sancius, etc.* — Sed meritò cum *communi sententiâ affirmant Suar, etc.*

Quæritur 8° An possit imponi opus applicandum pro defunctis?

R. — *Negant Sancius, etc.* — Sed *communiùs affirmant* et *probabiliùs Pal., etc.*

Quæritur 9° An possit imponi cessatio ab aliquo bono opere, nempè à Communione, jejunio, etc.?

R. — *Negat Sancius.* — Sed *communiter* rectè *affirmant Lugo, etc.* — Rectè tamen advertit *Lugo* regulariter non expedire hujusmodi pœnitentiam imponere. — 514.

Quæritur 10° An pœnitens teneatur acceptare justam pœnitentiam quam imponit Confessarius?

R. — Tres sunt sententiæ. — *Prima negat*; quia non tenetur acceptare qui vult eam solvere in Purgatorio (*a*). — *Secunda* dicit posse non acceptare, sed si acceptet, teneri ad eam exequendam. — *Tertia communis* et *vera* dicit peccare qui pœnitentiam non acceptat, vel non vult implere, et absolutionem vult recipere; quia, sicut Confessarius justam tenetur injungere pœnitentiam, ità pœnitens tenetur illam acceptare (*b*).

Probabile tamen est, quòd si pœnitenti videatur pœnitentia illa justo gravior, aut nimìs onerosa respectu ad suam imbecillitatem, tunc si Confessarius nollet eam moderari, posset saltem sine culpâ gravi discedere absque absolutione, et alium adire Confessarium. Hoc tamen intelligendum, si pœnitentia illa verè sit irrationabilis, vel impar debilibus viribus pœnitentis; nam si contrà pœnitentia facilè posset ab eo impleri, et nollet ex merâ desidiâ illam acceptare, ac cùm levi absolvi vellet, non videtur posse excusari à peccato gravi. — 516.

Quæritur 11° An pœnitens peccet graviter, si omittat implere pœnitentiam gravem, impositam pro venialibus, aut mortalibus confessis?

R. — *Commune* est quòd si injungatur pœnitentia levis, non est obligatio illam implendi sub gravi, etiamsi tota omittatur. — Si verò imponatur pœnitentia gravis, *prima sententia probabilis* et *communior* dicit esse peccatum grave illam omittere. Ità *Lugo, etc.*

Secunda verò *sententia satis probabilis negat* hanc obligationem esse gravem; ità *Nav., Suar, etc.*; *Ratio*, quia sicut Confessarius non tenebatur, imò, nec poterat illam imponere sub gravi, ità nec pœnitens sub gravi adimplere.

Sentio tamen quòd si per accidens peccata illa venialia valdè disponerent pœnitentem ad mortale, tunc posset Confessarius gravem ei imponere pœnitentiam, ut

---

(*a*) *Suar.* et *Bon.* post Trid. vocant hanc sententiam temerariam. — H. 55.

(*b*) Et Confessarius non potest hunc recusantem absolvere. — H. 55.

ipsum removeat à periculo peccandi mortaliter; et tunc tenebitur pœnitens, si velit absolvi, illam acceptare et adimplere.

Præterea censeo quòd si pœnitens pro mortalibus confessis condignam non egerit pœnitentiam, tunc si iterùm eadem peccata clavibus subjiciat, benè poterit Confessarius gravem injungere pœnitentiam; et pœnitens, si acceptet, tenetur eam implere.

Quæritur 12° An circumstantias pœnitentiæ impositæ teneatur pœnitens implere sub mortali, nempè, ad recitandam coronam flexis genibus, brachiis extentis, et similia?

R. — Nulli dubium quòd omissio circumstantiæ erit saltem venialis; quandò erit vel ne mortalis, pendet ex molestiâ levi aut gravi quam affert circumstantia, vel per se, vel respectivè ad pœnitentem, proùt significaverit Confessarius pœnitentiam imponens; ità *communiter Sanch., Lugo, etc.* — 517.

Quæritur 13° An Confessarius pro culpis gravibus possit imponere pœnitentiam gravem, sed sub obligatione levi?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda sententia communior* (*a*) *affirmat*; *Ratio*, quia legislator potest gravem materiam præcipere sub levi.

Hæc secunda sententia, per se loquendo, *valdè probabilis* mihi videtur; sed non probarem, si Confessarius ex hâc doctrinâ vellet pro peccatis gravibus totam pœnitentiam imponere sub levi, excepto casu gravis ægritudinis, aut intentissimæ contritionis, vel alio casu rarissimo, in quo omninò videretur expedire pro salute pœnitentis; censeo enim ex præcepto Tridentini teneri semper Confessarium injungere aliquod grave opus sub obligatione gravi, ut jàm dixi superiùs, licèt sit leve respectivè ad numerum et gravitatem peccatorum.

Præfata ergò sententia deservire poterit ad hoc tantùm, ut Confessarius, postquàm imposuit aliquam Pœnitentiam gravem, aliam graviorem injungat sub levi, ut si Pœnitens illam impleat, sacramentaliter, satisfaciat; si verò negligat, non gravetur culpâ gravi. Et sic puto rectè se gerere Confessarium; cùm enim spectatâ Pœnitentis imbecillitate possit Confessarius primam tantùm gravem Pœnitentiam imponere sub præcepto, et graviorem sub consilio præscribere, meliùs consulet bono Pœnitentis imponendo illam graviorem sub levi, ut omnia opera injuncta eleventur ad meritum satisfactionis sacramentalis. — 518.

Quæritur 14° An tempore Jubilæi, vel indulgentiæ plenariæ possit Confessarius Absolutionem impertiri nullâ injunctâ Pœnitentiâ?

R. — *Prima sententia affirmat.* — Sed *tenendum est oppositum*; et hodiè non est ampliùs de hoc dubitandum, dùm *Bened. XIV* sententiam contrariam tanquàm laxiorem reprobat. — 519.

Quæritur 15° An si Pœnitens oblitus sit Pœnitentiæ injunctæ, teneatur repetere Confessionem, ut aliam Pœnitentiam accipiat?

R. — *Prima sententia* dicit hunc teneri saltem præcipua peccata repetere, ut condigna Pœnitentia sibi imponatur. Ità *S. Antonin, Bon., etc.*; quia Pœnitens curare debet quantùm commodè potest, ut Sacramentum fiat integrum.

Secunda verò *sententia communis negat* obligationem hanc etiamsi Pœnitens culpabiliter oblitus fuerit Pœnitentiam. Ità *Lugo, Croix, etc.*; *Ratio,* quia ex unâ parte non tenetur ampliùs ad Pœnitentiam, cùm illius impletio facta sit ei impossibilis; ex alterâ non videtur extare hanc obligationem repetendi Confessionem, ut integretur Sacramentum, cùm nemo videatur teneri repetere sua peccata, semper ac ipsa directè fuerint remissa, hoc enim gravissimum esset onus.

(*a*) Et probabilior. — H. 48.

Utraque sententia est *probabilis.* — Meritò autem advertunt *Elbel, etc.*, quòd talis Pœnitens teneretur utiquè, cùm commodè posset, adire Confessarium suum, si putaret illum adhuc memorem esse Pœnitentiæ quam injunxit; tunc enim ejus impletio est ei adhuc moraliter possibilis. — 520.

Quæritur 16° Qualis dilatio Pœnitentiæ censeatur mortalis?

R. — Potest graviter peccari Pœnitentiam nimiùm differendo; quod ex variis circumstantiis judicandum docet *Hur.* — *Croix probabiliter* excusat à mortali si dilatio sit ad mensem, si Pœnitentia sit tantùm vindicativa. — *Ronc.* verò damnat de mortali si differatur Pœnitentia per quindecim dies; sed hoc videtur nimìs rigidum. — *Lugo* dicit dilationem, ut sit gravis, debere esse ad longum tempus. — *Renz.* dicit non esse gravem dilationem infrà sex menses, sed hoc videtur nimìs benignum (*a*). — 521.

Quæritur 17° An qui existit in mortali possit implere Pœnitentiam impositam?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda sententia affirmat,* modò non habeat actualem affectum ad peccatum mortale. — *Tertia sententia universè affirmat*; et hæc est *communis et probabilior. Ratio*, quia ad implendum præceptum satisfactionis sufficit ponere opus præcepti, licèt præcepti finis non obtineatur. — 522.

Quæritur 18° An peccet qui implet Pœnitentiam impositam existens in mortali?

R. — Conveniunt DD. hunc non peccare mortaliter. — Alii verò, ut *Lugo, etc.* dicunt nullo modo peccare. — Alii tamen *probabiliùs* tenent peccare venialiter. Ità *Suar., etc.*; quia ponere obicem effectui partiali Sacramenti, non potest ab aliquâ culpâ excusari. — 523.

Quæritur 19° An teneatur quis implere Pœnitentiam etiam medicinalem impositam sub conditione hâc, *si iterùm labatur.*

R. — *Probabiliùs affirmandum*; modò imponatur proportionata pro peccatis confessis. — 524.

Quæritur 20° An solvatur, qui non implevit Pœnitentiam præfixo tempore?

R. — *Affirmat Renz.* — Sed omninò tenendum contrarium; quia semper principaliter intenditur à Confessario opus, et accessoriè tempus præfixum. — 525.

Nota. Ipse Pœnitens non potest commutare Pœnitentiam, etiam in evidenter meliorem.

Quæritur 21° An Pœnitens optans Pœnitentiam injunctam sibi commutari, teneatur Confessionem factam repetere?

R. — Si confitetur eidem Confessario, non erit opus eam repetere, dummodò Confessarius adhuc confusè recordetur statûs ejus conscientiæ. — Si verò confitetur alteri, duplex est sententia. — *Prima affirmat* esse obligationem repetendi, et hanc tenent *Laym., Lugo, etc. Ratio prima* quia Confessarius non potest pœnitentiam commutare, nisi in judicio Sacramentali; hoc autem judicium non potest exercere, nisi pœnitens sua deferat crimina. *Ratio* secunda quia pœnitentia, ut docet Tridentinum, non solùm debet esse punitiva, sed etiam medicinalis, nempè, ut non tantùm sit in vindictam vitæ antè actæ, sed etiam in custodiam futuræ; nequit autem Confessarius convenientem medicinam pœnitenti applicare, nisi culparum ejus notitiam habeat.

Secunda verò *sententia satis probabilis negat* esse hanc obligationem; eamque tenent *Nav., etc. Ratio*, quia in hâc secundâ Confessione non agitur de judicio ferendo; cùm jàm fuit efformatum; sed tantùm de pœnitentis impotentiâ ad pœnitentiam implendam; et insuper Confessarius benè potest præbere medicinam peccatis aliàs Confessis, pœnitentiam commutando in æqualem vel minorem, juxtà pœnitentis dispositionem.

(*a*) Non peccat qui differt Pœnitentiam per mensem, modò Pœnitentia non sit medicinalis, et in posterum possit fieri. — II. n. 57.

Cœterùm, AA. primæ sententiæ fatentur eo casu non esse opus singula peccata repetere, sed tantùm præcipua, quantùm sufficit ad notitiam confusam habendam statûs pœnitentis. Adduntque *probabiliter Nav., etc.*, quòd si Confessarius advertat pœnitentem non implevisse pœnitentiam, nec facilè impleturum, etiam eo non petente, poterit ei illam commutare.

Quæritur 22° An Confessarius inferior possit commutare pœnitentiam à Superiore impositam ob casus reservatos?

R. — *Prima sententia communior negat;* et hanc tenent *Gonet., Suar., Lugo., etc.* — *Secunda* verò *sententia affirmat;* eamque tenent *Palaus, Elbel., Sanch., Bon., etc.*

Prima sententia mihi arridet; *probabile* autem puto quòd secunda sententia posset locum habere, si gravis accederet causa, et non esset facilis accessus ad Superiorem; quia tunc inferior licitè posset pœnitentiam commutare ex præsumptâ Superioris conniventiâ.

Quæritur 23° An Confessarius possit commutare pœnitentiam extrà Confessionem?

R. — Certum est quòd alter Confessarius nequit extrà Confessionem mutare pœnitentiam etiam injustam à primo impositam. — Si verò sit idem Confessarius qui pœnitentiam imposuit, censet *Coninck.* eum posse pœnitentiam commutare extrà Confessionem, sed non ultrà quàm infrà eumdem diem.

At, *veriùs* puto dicendum cum sententiâ *communiori*, id tantùm posse admitti, si fiat statim post Absolutionem antequàm pœnitens discedat, quia tunc tantùm videtur moraliter perseverare idem judicium. — 529 (*a*).

APPENDIX

DE SATISFACTIONE PER INDULGENTIAS.

De Indulgentiis in genere. — De Indulgentiâ Jubilæi in particulari.

ARTICULUS I.

De Indulgentiis in genere.

I. Indulgentia est gratia, quâ certo aliquo opere quod concedens præscribit, præstito, debita Deo pœna temporalis, per applicationem satisfactionum Christi et Sanctorum, remittitur: idque, vel per modum absolutionis ergà subditos Ecclesiæ, vel nudæ solutionis ergà non subditos, ut defunctos, vel cathecumenos quibus proindè tantùm dantur indulgentiæ per modum suffragii.

II. Indulgentia alia est totalis, sive plena, plenior, plenaria, plenissima, quæ non tantùm Pœnitentiam injunctam per Confessionem, vel Canones, aut secundùm hos injungi debitam, sed etiam omnes purgatorii pœnas tollit. Nec differt à Jubilæo, nisi accidentaliter privilegiis quibusdam. Vide n. 535.

Alia est partialis, qualis est unius, vel aliquot annorum; — Item, septenæ, quadragenæ, carenæ, etc. — Item, tertiæ partis peccatorum, per quas non significatur tolli durationem purgatorii, sed tantam pœnam remitti, quanta deleretur per jejunium unius, aut aliquot annorum, aut quadraginta dierum in pane et aquâ, secundùm Canones olim imponi solitum.

(*a*) Factâ commutatione, semper potest pœnitens eligere primam pœnitentiam, uti Docent *Suar., etc.* — H. 61.

Porrò, quandò indulgentiis plenariis adduntur aliquot anni, vel remissio tertiæ partis peccatorum, id secundùm diversas sententias, vel ad diversos concedentes referendum est; vel facit ad cautelam, ut si fortè causa indulgentiæ non fuerit sufficiens, saltem valeat ad illos annos lucrandos, vel ut adjuncta concedatur pro alio tempore, actione et loco; vel deniquè, ut ea per modum suffragii possit aliis applicari. — 535.

Quæritur 1° Quæ requirantur conditiones ut quis possit lucrari indulgentias?

R. — Requiruntur sequentes conditiones:

I. Ut sit baptizatus.

II. Ut sit subditus concedentis.

III. Ut non sit ligatus excommunicatione majori, ut habet *communis*; quia hæc privat Communione bonorum spiritualium.

IV. Ut sit in gratiâ saltem tunc, quandò opus præscriptum completur, quia pœna non remittitur antè culpam.

V. Ut opus injunctum moraliter totum, et integrè impleatur.

VI. Ut opus præscriptum sit honestum, saltem ex objecto; nam, sufficit vitiatum ex fine inhonesto veniali, vel ex aliâ circumstantiâ pravâ. — Attamen, alii distingunt, ut *Mazz.*, *Conc.*, *etc.*, *communiter* quòd si culpa venialis afficit substantiam operis, putà si quis oret, vel det eleemosynam ob vanam gloriam, tunc non lucratur indulgentiam. — Secùs, si non est circà substantiam, ut si quis oret distractè. — 533.

Undè:

1° Indulgentiis etiam frui potest, qui eas concessit.

2° Non expirant morte concedentis (*a*), cùm sint gratiæ, nec, ut habet *Sa*, antè notitiam revocationis.

3° Etsi intelligendæ sint ut sonant, cùm tamen sint gratiæ, largè sunt interpretandæ, servatâ tamen verborum proprietate. Undè censendæ sunt perpetuæ, si datæ sunt sine temporis restrictione.

4° Etsi data pro articulo mortis, secundùm *Sa*, expiret quandò semel est accepta; contrarium tamen est *probabile*, ob rationem datam. Illa autem non requirit applicationem Confessarii, aut alterius ministerium. Attamen, expedit moribundos ad invocationem nominis JESU et MARIÆ sæpiùs excitare, simulque in memoriam revocare intentionem lucrandi istas indulgentias. *Probabile* enim est, si habent plures imagines, grana, rosaria, etc. benedicta, posse, sive intuitu ejusdem concessionis, sive diversarum, totiès lucrari, quotiès nomen JESU repetierint, vel præstiterint opus requisitum. Sufficit autem ad eas lucrandas quodvis tempus, in quo verificatur mortis articulus, etsi pluribus diebus ab ipsâ morte absit.

5° Possunt moribundi plures indulgentias plenarias, ob plures titulos concessas, simul lucrari; v. g. quia habent plura rosaria, vel grana, cruces, imaginesve, quibus sunt applicatæ; vel titulo suæ Religionis, Confraternitatis, etc. dummodò non requirant certa opera pro speciali necessitate applicanda. Idque, etiamsi eas, vel earum aliquas ignorent, aut non recordentur.

6° Requiritur autem ut moribundus crucem, granum, imaginem etc. secum habeat in articulo mortis, ut ratione illius lucretur: et quidem, ut tutiùs ac certiùs obtineat, ejus habeat dominium, seu possessionem, et apud se teneat. Non tamen est necesse, ut collo appensa, brachio obvoluta, manuve apprehensa sint, etsi aliquo horum modorum habere sit tutiùs, sed sufficit esse in lecto, vel juxtà mori-

(*a*) Nisi adsit clausula: *ad beneplacitum nostrum*. — H. 62.

bundum ; licèt ipse nec videat, nec tangat, nec sciat, aut recordetur se habere, nisi aliud exprimatur. Sufficiet etiam habere commodata, seu quoàd usum, præsertim, si id ipso indulto exprimatur. Neque necesse est retinere, donec expiret etsi et hoc sit tutiùs, sed sufficit in aliquo mortis articulo habere, in eoque nomen JESU, si hoc requiritur, invocare.

7° Concessæ vivis non possunt applicari defunctis, nisi id exprimatur; quia pendent à voluntate concedentis.

8° *Probabile* est concessam pro certo tempore, posse sæpiùs obtineri repetendo opera præscripta, v. g. eàdem die, nisi addita sit restrictio, quia favores sunt ampliandi. *Probabiliùs* tamen videtur contrarium, ob voluntatem concedentis contrariam rationabiliter præsumptam.

9° Etsi consultum sit, ut opera omnia fiant in gratiâ, id tamen non videtur simpliciter necessarium. Laborandum tamen est Concionatoribus et Confessariis, ut cùm indulgentiæ promulgantur, populum ad seriam Confessionem excitent. *Communiùs* et *probabiliùs* est sufficere si ultimum opus fiat in gratiâ.

10° Ut quis lucretur pro defunctis, juxtà plures non requiritur ut sit in gratiâ.— Sed *veriùs* oppositum tenendum. Et hìc nota quòd licèt effectus indulgentiarum pro vivis sit infallibilis : non est tamen infallibilis pro defunctis, cùm eis nulla adsit promissio, undè Deus ipsas acceptat tantùm ad suum beneplacitum.

11° Opus præscriptum dùm fit, debet esse utile ad finem à concedente intentum, qualis est v. g. eleemosyna præscripta pro redemptione captivorum, etsi fiat cum aut in peccato, modò aliud opus ei injunctum et præscriptum in gratiâ fiat. Non autem oratio præscripta ad placandum Deum, si ipsamet sit peccatum ex malâ circumstantiâ; utì nec jejunium, si te inebries, item nec visitatio Ecclesiarum, sine ullâ devotione.

12° Possunt uno et eodem opere plures indulgentiæ, diversis viis concessæ, lucrifieri, si opus sit æquè utile ad finem utriusque indulgentiæ : nec sit iterabile intrà idem tempus, v. g. jejunium, vel communio.

13° Non lucrantur indulgentias. 1° Qui ex impotentiâ, vel ignorantiâ, sive totum opus præscriptum, sive notabilem ejus partem omittunt; nisi tamen ob gravem difficultatem hoc opus ei in aliud est commutatum. — 2° Qui opera injuncta alio loco, tempore, vel ordine perfecit, quàm præcriptum est ; vel per alium, qui fuerit causa principalis ut si per alium jejunaverit, Ecclesias visitaverit. — 3° Qui famulo tradidit eleemosynam erogandam, quam is retinuit. — 4° Qui aliquid omittit quod secundùm sententiam *probabilem*, vel etiam *probabiliorem*, non est necessarium, si tamen sit necessarium reipsa ; quia communis error non supplet defectum.

14° Non obstat effectui indulgentiæ 1° Etsi ex opere requisito modicum quid omittatur, v. g. cæremonia in sacro, vel si parùm comedas in jejunio; quia opus ponitur moraliter integrum. — 2° Si opus requisitum præstes per alium habentem se ut instrumentum, v. g. in eleemosynâ dandâ. — 3° Si eleemosynam des exiguam, nisi tamen in Bullâ exprimatur dandam esse pro cujusque facultate : tunc enim major danda est à divite, quàm ab alio. — 4° Si Ecclesiam visitandam non possis ingredi ob hominum multitudinem, dummodò oratio fiat antè fores, vel in cœmeterio. — Etsi in opere præstito non habueris intentionem consequendi Indulgentias; hoc videtur certum, saltem, si habueris interpretativam.

15° *Probabiliùs* est, eum qui tantùm partem operis præscripti facit, non lucrari partem Indulgentiæ, nisi tàm parùm desit, ut censeatur moraliter integrum.

16° Dùm præscribitur ut visitentur aliquot altaria, sufficit ad illa se orando convertere eodem loco. Limitat tamen *Lugo.*, si sit tali loco et situ, ut moraliter censeri possit orare ad illa altaria.

17° Nemo consequitur plenariam Indulgentiam peccatorum omnium, nisi omni

culpâ, etiam veniali liber sit quandò ultimum opus explet; undè consultum est, ut communio sit ultimum. Nam, certum est, peccatum veniale non remissum quoàd culpam, non posse remitti quoàd pœnam. Illud tamen veniale non impedit quominùs remittatur pœna debita aliis peccatis jàm remissis.

18° Ad lucrandas Indulgentias, requiritur Confessio peccatorum etiam venialium si in diplomate legatur : *Qui verè pœnitentes, confessi, etc.* Ità ex Decreto S. C.

19° Ad lucrandas Indulgentias, potest expleri Confessio in vigiliâ festivitatis. Ità S. C. — 534.

ARTICULUS II.

De Indulgentiâ Jubilæi in particulari.

Jubilæum est Indulgentia plenissima quæ tollit omnem Purgatorii pœnam. Differt tamen ab eâ accidentaliter Privilegiis quibusdam, ut quòd in Jubilæo licita sit dispensatio in certis votis, absolutio à reservatis, et censuris, et quòd Confessarius quivis approbatus possit eligi. — 535.

Undè :

1° Omnes visitationes Ecclesiarum debent perfici uno die, incipiendo diem à mediâ ad mediam noctem, vel à vesperâ ad vesperam. — 536.

2° Ad lucrandum Jubilæum debent omnia opera perfici in unâ hebdomadâ. *Ratio* tùm quia hæc est praxis communis fidelium; tùm quia id patet ex verbis quæ apponi solent hujusmodi indultis. Et idem sentio dicendum de Confessione et Communione; ex verbis enim indulti *veriùs* mihi apparet Confessionem et Communionem debere impleri sicut et jejunia in unâ hebdomadâ.

Probabilissimè autem dicunt *Lugo.*, *etc.* quòd si quis impleverit alia opera in primâ hebdomadâ, benè poterit ex consuetudine communi perficere Communionem dominicâ immediatè sequenti. — Et idem de Confessione *probabiliter* dicunt *Diana*, cum *Soto* et aliis *communiter*, qui contendunt hoc olìm declaratum etiam fuisse à *Gregorio XIII.* Ex quo sequitur dominicam mediam esse communem, et pertinere ad utramque hebdomadam. — 537.

3° Potest quis iterùm lucrari Jubilæum, si reiteret opera injuncta, verùm tantùm primâ vice potest facultatibus gaudere.

4° Præter excommunicationem majorem Pontifici reservatam impositam Sacerdoti complici, imponitur hìc inhabilitas in quocumque Jubilæo absolvendi complicem pœnitentem. — 536.

5° Per Confessionem invalidam in Jubilæo non absolvuntur censuræ reservatæ, nec aufertur reservatio peccatorum, si Confessio fuerit culpabiliter nulla; quia nulli sua fraus patrocinari debet. — Si verò fuerit nulla Confessio defectu doloris, et bonâ fide fuit facta, idem sentiunt *Bonac.*, *etc.*; quia facultates in Jubilæo non conceduntur absolutè, sed pro veris pœnitentibus. — Alii verò censent per hujusmodi Confessionem inculpabiliter nullam tolli reservationem. — Prima tamen sententia *probabilior* mihi videtur; quia Pontifex censetur concedere facultatem absolvendi à reservatis illos tantùm qui Jubilæum lucrantur. — 537.

6° Datur facultas dispensandi ab occultâ irregularitate ob violationem censurarum dumtaxat. — 536.

7° Non peccat graviter qui postquàm est absolutus à reservatis, non implet posteà opera injuncta; hæc est sententia *communior*; neque talis pœnitens minimè reincidit in reservationem, vel censuras, ut definitum fuit à *Bened. XIV.*

8° Qui confessus est tempore Jubilæi, et oblitus fuit confiteri peccata reservata, aut cum causâ illa omisit, potest deindè à quocumque Confessario ab eis absolvi,

si tempore Jubilæi Confessarius habuerit expressam intentionem absolvendi etiam à reservatis. — Si verò hanc non habuerit, negat *Bon.* cum *Vasq.*, *etc.* — Sed *probabiliùs* affirmant *Bus.*, *Sanch.*, *Suar.*, *etc.*; quia pœnitens vi Jubilæi jus acquisivit ad favorem Pontificis.

Omnes autem conveniunt quòd si quis cœpit Confessionem intrà Jubilæum, possit deindè absolvi ab omnibus reservatis. — Et hoc *probabiliter* extendunt *Sanch.* cum *Bossio* et *communi* etiam ad illa reservata quæ pœnitens committit transacto tempore Jubilæi, quia pro eo perseverat adhuc idem favor facultatum. — 538.

9° Facultas commutandi pia opera non intelligitur data circà Confessionem et Communionem, nisi ergà pueros, neque circà orationem.

10° Confessarii tantùm in foro Sacramentali et Ecclesiis designatis, possunt absolvere et vota commutare. — 536.

11° Qui Confessus est tempore Jubilæi potest posteà à quocumque Confessario obtinere commutationem votorum, hoc est *communiùs* et *probabile* cum *Less.*, *Viva.*, *etc.*, etiamsi pœnitens tempore Jubilæi memor fuerit sui voti. Contraria tamen sententia est *æquè probabilis*.

Rectè autem advertunt *Suar*, *Holz.*, cum *communi*, quòd pro commutatione præfatâ votorum, non requiritur specialis causa, sed sufficit causa illa communis, ob quam pontifex motus est ad Jubilæum indicendum.

12° Si pœnitens tempore Jubilæi confessus est cum intentione illud lucrandi, et posteà non lucratur, eò quòd non implet opera requisita, *probabiliùs* est quòd tunc pro oblitis tollitur etiam reservatio; quia tempore Jubilæi conceditur facultas absolvendi à reservatis omnes qui habent animum illud lucrandi.

13° Potest absolvi à reservatis qui peccatum commisit spe obtinendi absolutionem vi Jubilæi; hæc est *sententia communior* et *satis probabilis* (*a*); quia facultas generaliter concessa non est limitanda; licèt contraria sententia sit *valdè probabilis*.

14° Vi facultatis concessæ in Jubilæo absolvendi à censuris occultis propter damnum alicui datum incursis, sub conditione *ne pœnitentes absolvantur nisi satisfactâ parte*, vel saltem præstito juramento satisfaciendi, non potest dari absolutio antè satisfactionem, vel juramentum, si pœnitens potest statìm satisfacere; aliàs illicitè et invalidè absolvitur; hæc mihi videtur sententia *verior*; quia illa est vera conditio, quâ non impletâ, facultas non conceditur. — Si verò pœnitens sit impotens ad satisfaciendum, tunc validè et licitè absolvi potest cum *veriori* et *communiori* sententiâ, modò satisfaciendi cum poterit juramentum præstet. — *Probabiliùs* est etiam quòd siç absolutus à censuris sub promissione satisfaciendi, non reincidat in eas, si posteà non satisfaciat.

15° *Communiter* dicunt *Suar.*, *etc.* in Jubilæo, quandò conceditur facultas absolvendi à reservatis Pontifici, dari etiam facultatem absolvendi à reservatis Episcopo, quamvìs id non exprimatur. Item, licèt nequeant absolvi hæretici, absolvi tamen possunt proferentes blasphemiam hæreticalem, et fautores aut receptatores hæreticorum; necnon legentes, retinentes, vel imprimentes libros hæreticos; quia hæc crimina non sunt propriè hæresis formalis.

16° Possunt absolvi publici percussores Clericorum, et alii nominatìm excommunicati, vel suspensi. Hoc est *communiùs*, cum *Spor*, *etc.*; *Ratio*, quia cùm Indultum non distinguat inter publicas et occultas censuras, non est restringenda facultas ad sola occulta. — 537.

17° Nomine *infirmorum*, *captivorum* et *itinerantium*, quibus vi Jubilæi possunt commutari aliqua ex operibus injunctis, intelliguntur sequentes : 1° *Infirmi* dicuntur

(*a*) Probabilior. — II. n. 69.

omnes valetudinarii qui absque notabili detrimento, aut difficultate nequeunt opera illa præstare, et tales existimantur etiam senes. — 2° *Captivi* dicuntur, qui contrà propriam voluntatem alicubì detinentur : his conceditur commutatio, vel prorogatio operum ad lucrandum Jubilæum. — Itinerantibus prorogantur opera injuncta usquè ad reditum ; et non tenetur quis suum iter differre, si commodè differre nequit.

18° Ad implendas preces in Jubilæo injunctas sufficere orationem mentalem *probabiliter* dicunt *Mazz., etc.* — Sed *communior* sententia requirit orationem vocalem.

19° *Affirmant Suar., etc.* sufficere modicam orationem vocalem. — Sed *probabiliùs Concina, etc.* dicunt requiri aliquam orationem, nempè *quinque Pater* et *Ave*; vel sex cum *Credo* et *Gloria*, ut dicit *Spor.*; vel septem *Pater* et *Ave*, ut vult *Holz.*

Nota. Docent plures graves AA. quòd pro visitatione Ecclesiæ præscriptâ, sufficit ad lucrandam indulgentiam orare antè ostium, vel in cœmeterio, si præ hominum multitudine illam nequeas ingredi. — Imò, addunt *Mazz., etc.* si oras antè ostium Ecclesiæ, quandò illud est clausum.

20° Pauperes ad Jubilæum lucrandum tenentur facere eleemosynam ; hoc *probabiliùs* affirmat *Viva ;* quia nemo est tàm pauper, quin saltem obolum dare possit.

Pro Religiosis verò, filiisfamilias, uxoribus et servis, sufficit ut ab eorum Superioribus detur eleemosyna, ipsis scientibus. — Quòd si Superior nolit dare, dicunt *Boss., etc.* posse subditum clàm ab eo surripere ; sed meliùs censet *Viva* tunc petendam esse commutationem.

21° Non satisfacit Jubilæo, qui implet jejunia injuncta aliàs debita ex voto, ut *communiùs Sanch., etc.*; et sic hodiè tenendum ex *Bened. XIV.* — 538.

22° *Benedictus XIV* declaravit in Bullâ *celebrationem* quòd facultas priùs data monialibus et earum Novitiis, deligendi sibi tempore Jubilæi quemcumque Confessarium, intelligenda sit de quolibet Confessario approbato ab Ordinario ad Moniales.

23° Tempore Jubilæi Regulares possunt Confessionem explere apud quemcumque Sacerdotem approbatum ab Ordinario etiam secularem ; possuntque absolvi ab illo etiam à casibus in eorum Ordine reservatis. — 536.

24°. Circà Jubilæum anni sancti *notandum* quòd eo tempore omnes indulgentiæ pro vivis suspenduntur; non autem pro defunctis, et pro constitutis in mortis articulo, nec indulgentiæ concessæ ab aliis quàm à Papâ. Vide alia plura in *Opere.* — 535.

CAPUT V.

De Ministro Sacramenti Pœnitentiæ.

Minister hujus Sacramenti est Sacerdos approbatus ab Episcopo, saltem respectu secularium, et habens jurisdictionem. — *Ratio* primæ partis sumitur ex Joan. I. *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, etc.* — *Ratio* secundæ sumitur ex Tridentino, ubi decernitur nullum posse audire Confessiones secularium, nisi habeat Beneficium parochiale, vel approbationem ab Episcopo. Addidi, *respectu secularium*, quia circà Confessiones Regularium, Concilium nihil videtur notasse ; undè ii cuivis, etiam non approbato, quem Prælatus præfecerit, possunt confiteri ; intellige, quantùm est ex vi Concilii ; quia *Gregorius XV* statuit ut monialium Confessarius ab Ordinario approbetur. — *Ratio* tertiæ partis habetur ex Florentino et Tridentino ; quia absolutio est actus judicialis qui requirit subditos. — 539.

Nunc ergò agendum de Ministri potestate. — Et officio.

ARTICULUS I.

De Ministri potestate, seu de Approbatione, Jurisdictione et de casibus reservatis

§ I. — De Approbatione.

Approbatio non est collatio jurisdictionis, sed tantùm publicum judicium de aptitudine personæ ad audiendas Confessiones essentialiter prærequisitum, supposito jure Tridentini, ad jurisdictionem recipiendam. — 542.

Nota. Ad approbationem non necessariò requiritur examen, modò adsit judicium prudens de sufficientiâ. — 545.

Quæritur 1° An Confessio venialium facta simplici Sacerdoti sit illicita et invalida?

R. — Quòd sit illicita, hodiè certum est ex Decreto *Inno. XI, de Communione quotidianâ.* — Quòd autem talis Confessio sit invalida, *prima sententia communissima negat;* et hanc tenent *Salm., Lugo, etc.* — *Secunda* verò *sententia affirmat;* et hanc *satis probabilem* puto (*a*); quia, posito quòd simplices Sacerdotes non habeant jurisdictionem à Christo sed ab Ecclesiâ, hodiè, post Decretum *Inno. XI,* non præsumitur Ecclesia velle eis conferre jurisdictionem, cùm ipsis expressè prohibeat uti tali jurisdictione. — 543.

Quæritur 2° An Parochus possit advocare Parochum alienæ Diœcesis ad excipiendas Confessiones suorum subditorum?

R. — *Prima sententia affirmat;* et hanc tenent *Pal., Lugo, etc.; Ratio,* quia Parochus censetur approbatus pro totâ Ecclesiâ.

Secunda verò *sententia* cui mihi libet adhærere, *negat;* eamque tenent *Laym., etc.; Ratio,* quia Parochus minimè approbatur ab Ecclesiâ pro universali Ecclesiâ, sed tantùm ex dispositione Tridentini à suo Episcopo pro solâ ejus Diœcesi, et juxtà ejus voluntatem.

Quæritur 3° An Parochus vocatus ab alio Parocho ejusdem Diœcesis possit in ejus Parochiâ Confessiones audire?

R. — Id *affirmant Bon., etc.* — Sed *oppositam sententiam* tenent *Barbosa, etc.;* quia, ut jàm dixi, Parochus non approbatur ab Ecclesiâ pro Ecclesiâ universali, sed tantùm ab Episcopo juxtà Episcopi voluntatem; undè, nisi constet aliundè de diversâ voluntate Episcopi, Parochus censetur approbatus tantùm pro Parochiâ ad quam eligitur.

Rectè verò admittit *Bened. XIV* quòd sententia opposita locum habere potest in eis locis, ubi talis adsit consuetudo, quæ jurisdictionem benè conferre valet. — 544.

Quæritur 4° A quo petenda est approbatio?

R. — Approbatio petenda est ab Episcopo. Porrò, nomine *Episcopi* etiam intelliguntur Prælati habentes jurisdictionem Episcopalem, ut quidam Abbates, et Capitulum, Sede vacante, non autem Provinciales, aut Generales Ordinum. Episcopus confirmatus, etsi nondùm consecratus rectè potest approbare, quia jàm habet jurisdictionem; secùs, si sit tantùm electus, et non confirmatus; vel qui Episcopatum renuntiavit, quia tunc jurisdictione caret. — 547.

Quæritur 5° A quonam Ordinario habenda sit approbatio?

R. — Tres sunt sententiæ. *Prima* docet habendam esse ab Ordinario pœnitentis. — *Secunda* docet requiri approbationem ab Ordinario Sacerdotis. — *Tertia* docet

(*a*) Valdè probabilis est hæc secunda sententia. — H. 46.

ex communi praxi fidelium approbationem petendam esse ab Ordinario loci, ubi Confessiones excipiuntur. — Et hæc ultima sententia hodiè est omninò tenenda ex Bullâ *Innoc. XII*, editâ anno 1700, die 10 aprilis. — 548. (*a*).

Quæritur 6° An Religiosi etiam exempti debeant approbari ab Episcopo loci, in quo degunt?

R. — *Affirmativè*; quia illius, quoàd hunc actum, sunt subditi; et hoc est certum ex Brevi *Innoc. X.* — 549.

Quæritur 7° An approbatus ab uno Episcopo, possit in aliâ Diœcesi, sine novâ approbatione, recipere jurisdictionem?

R. — Controvertunt DD.; ac licèt utraque sententia olìm videri potuerit *probabilis*, post Decretum tamen *Urbani VIII*, 1628, negativa omninò tenenda est. — 552.

Quæritur 8° An possit approbatus absolvere complicem?

R. — *Negatur*, ut constat ex duobus Decretis *Bened. XIV*, *Sacramentum* et *Apostolici muneris*, quibus declaratum fuit Confessarium omninò carere jurisdictione ad absolvendum peccatum complicis turpe contrà sextum Præceptum, atque excommunicationem papalem incurrere, si Confessionem complicis excipere audeat.

Excipitur tamen casus extremæ necessitatis, nimirùm articuli mortis, in quo permittitur ei absolvere complicem, modò deficiat quicumque alius, etiam simplex Sacerdos qui absolutionem impertiri possit; nisi nequeat alius ille Sacerdos vocari, vel accedere sine gravi infamiâ, aut scandalo approbati; tenetur tamen Confessarius complex talia pericula infamiæ, aut scandali avertere si potest sub eâdem pœnâ excommunicationis, licèt tunc validè absolveret, si non averteret. — 553.

Nota quòd non incurrat hanc excommunicationem Sacerdos qui complicem non absolvit, sed tantùm in Confessione audit: hoc patet ex verbis Decreti *Bened. XIV*. — 556.

Quæritur 9° Quid intelligatur nomine peccati turpis?

R. — Intelligitur omne peccatum externum grave contrà sextum Præceptum, licèt sit solus tactus, sive colloquium, ut certò dicendum sentio cum pluribus Doctis, quos consului super hoc judicio.

Contrà verò non comprehenduntur peccata venialia inhonestatis, sive sint ex parvitate materiæ, sive ex defectu advertentiæ, aut consensûs; quia venialia non sunt de obligatione in Confessione manifestanda: ità *Salm.* — Idem dicunt etiam et quidem rectè, de mortalibus merè internis, vel non plenè exteriùs significatis: quapropter peccatum non erit reservatum, quamvìs interiùs fuerit grave, si etiam exteriùs grave non fuerit. — Addunt nec reservata esse mortalia dubia, ex dubio facti, vel juris, quia non videntur Superiores velle reservare dubia, nisi expressè declarent; et hoc est juxtà *communem sententiam*, quam proferemur infrà, n. 600. — Idem sentiunt *Salm.*, si adsit dubium an pœnitens graviter peccaverit, licèt Confessarius certum mortale commiserit; quia Bulla intelligenda est de complici formali in peccato mortali turpi. — 554.

Quæritur 10° An absolutio à Confessario complici impertita, irrita sit etiam quoàd mortalia quæ complex, qui nondùm ab alio de peccato turpi fuerit absolutus, ipsi confitetur?

R. — *Affirmativè*, et hoc infero ex verbis ejusdem Bullæ, ubi dicitur: « Atque » ideò absolutio nulla, atque irrita omninò sit. » — Secùs verò censeo, si de peccato turpi ille jàm fuerit absolutus, quia tunc cessat dispositionis suspicio, ob quam Pontifex jurisdictionem Confessario abstulisse videtur. — Addunt *Salm.* idem dicen-

---

(*a*) Valdè probabile est Parochum posse ubiquè locorum Confessiones suorum subditorum audire. Et circà hoc adest declaratio S. C. — H. 79.

dum de peccato mortali commisso et legitimè confesso antè expeditionem Bullæ ; quia lex non respicit retrò. — 555.

Quæritur 11° An Episcopus ex concessione Tridentini, possit absolvere Confessarium qui complici in peccato turpi absolutionem impertierit?

R. — Videtur ex unâ parte *negandum :* nam si Episcopus vel alius ab eo delegatus posset hunc casum, quandò est occultus, absolvere, reservatio Pontificis evaderet inutilis et elusoria ; casus enim hic non potest nisi occultè accidere.

Attamen, *probabiliter* videtur posse dici, quòd, etiam salvâ facultate Episcopis à Concilio impertitâ absolvendi hunc casum, quandò est occultus, reservatio Pontificis non omninò redderetur inutilis, et elusoria, quia, licèt ordinariè hic casus occultus sit, attamen, aliquandò potest accidere quòd sit publicus. — 556.

Nota. Ex Bullâ *Gregorii XV* editâ anno 1622, denuntiari debent « omnes..... » Sacerdotes tàm seculares quàm..... regulares..... qui personas, quæcumque illæ » sint, ad inhonesta, sive inter se, sive cum aliis quomodolibet perpetranda in actu » Sacramentalis Confessionis, sive antè, vel post immediatè, seu occasione, vel » prætextu Confessionis.... etiam..... Confessione non secutâ, sive extrà Confessionis » occasionem, in Confessionario, aut in loco quocumque ubi Confessiones audiun- » tur, seu ad Confessionem audiendam electo, simulantes ibidem Confessiones au- » dire, sollicitare, vel provocare tentaverint, aut cum eis illicitos et inhonestos ser- » mones sive tractatus habuerint. » Et deindè subjungitur : « Mandantes omnibus Con- » fessariis ut suos pœnitentes quos noverint fuisse ab aliis, ut suprà, sollicitatos, » moneant de obligatione denuntiandi sollicitantes, seu..... tractantes, etc., Inqui- » sitoribus seu locorum Ordinariis, etc. » Et si hoc officium prætermiserint, mandat Pontifex ut pro modo culpæ puniantur.

In Edicto autem generalis inquisitionis imponitur excommunicatio latæ sententiæ in non denuntiantes infrà mensem omnes de hæresi suspectos, inter quos enumerantur Confessarii sollicitantes ad turpia.

Hìc *Advertendum* quòd SS. P. *Benedictus XIV*, novissimè, anno 1741, per Bullam *Sacramentum*, confirmavit, et quatenùs opus est, denuò mandavit omnibus Inquisitoribus, et locorum universi Orbis christiani Ordinariis, ut inquirant et procedant contrà omnes Sacerdotes sollicitantes cujuscumque dignitatis, præeminentiæ, etc. — 675.

Vide plura in Opere, n. 676, etc. (*a*).

§ II. — De Jurisdictione Confessarii.

I. Jurisdictio est auctoritas aliqua in alium, ut subditum, in quem, in foro interno, Confessarius accipit potestatem distinctam à potestate Ordinis. Hæc enim datur per Sacramentum Ordinis et omni Sacerdoti, nec tolli potest ; illa verò per externam concessionem Ecclesiæ, nec omnibus Sacerdotibus, potestque ab iis tolli, ac nisi adsit, invalida est absolutio, ex Tridentino.

II. Duplex est jurisdictio, Ordinaria, et Delegata.

Jurisdictio *ordinaria* est ea quam habent ii qui ex vi proprii officii curam animarum habent, ut Papa, Episcopus, Parochus ; Archiepiscopi ergà subditos suorum Episcoporum, sed tunc tantùm quandò actu visitant ; Archipresbyteri, Archi-

---

(*a*) Illæ Bullæ in Galliâ non sunt usu receptæ de jure communi saltem in plerisque Diœcesibus, ut testatur *DD. Bouvier* cum aliis. Attendatur ergò ad jus privatum cujusque Diœcesis.

Nihilominùs, de jure naturali, Superioribus sunt denuntiandi morum corruptores sive intrà, sive extrà Confessionem.

diaconi, Prælati Religionum, Vicarius perpetuus Episcopi, vel etiam Parochi. — 557.

Jurisdictio *delegata* dicitur, quæ legitimè datur ab habente ordinariam, idque vel tacitè, vel expressè, ut à Papâ pro totâ Ecclesiâ, ab Episcopo pro Diœcesi, à Parocho pro Parochiâ: hoc discrimine, quòd Papa possit dare, invitis Episcopis et Parochis; non contrà. — 557.

Quæritur 1° An Vicarius Generalis Episcopi habeat jurisdictionem ordinariam etiam in foro Sacramentali, ità ut possit Confessionem audire, et aliis audiendi facultatem concedere?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* tamen *verior* et *communior affirmat*; quia Vicarius Generalis, positâ nominatione Episcopi, jurisdictionem habet ordinariam tàm in civilibus, quàm in spiritualibus, non jàm ab Episcopo, sed à Canone, cùm faciat ipse unum tribunal cum Episcopo. — 558.

Quæritur 2° An delegatio expiret morte delegantis?

R. — Distingue delegationem generalem à particulari. — *Communis* est sententia et praxis quòd delegatio generalis à Papâ non extinguitur per ipsius mortem, nisi concessio facta fuerit hoc modo: *usquè ad beneplacitum nostrum*: vel *ad arbitrium nostræ voluntatis*, et simile.

Delegatio generalis autem ab Episcopo, alii sentiunt quòd ejus morte extinguatur, si nondùm Confessio cœpta sit. — Alii censent non extingui donec revocetur à successore, vel præfixum tempus labatur; ità *communiùs* et *probabiliùs Sanch.*, *etc.* — Et hoc firmatur ex praxi, et regulâ generali quòd gratiæ factæ non expirant finitâ jurisdictione concedentis.

Si verò delegatio fuit in particulari, scilicet, de audiendâ alicujus tantùm Confessione, rectè *Salm.* tenent quòd expirat morte concedentis, nisi Confessio fuerit incœpta. — 559.

Quæritur 3° An qui habent potestatem delegatam, possint eam alteri subdelegare?

R. — *Negativè*; quia diversa est potestas utendi jurisdictione, et eam delegandi. — Excipitur nisi hoc ipsum concessum sit; vel nisi quis sit delegatus ad universitatem causarum, quamvìs non à Principe; quod fit duplici modo. — 1° Cùm ei committitur aliquod officium, cui annexa est jurisdictio; idque currit etiamsi officium non sit proprium, sed Vicarii, v. g. Viceparochi, seu Vicerectoris pro Parocho absente, aut non adhuc Sacerdote; hujusmodi delegatus benè potest jurisdictionem suam subdelegare, non quidem totam, sed pro unâ vel alterâ causâ, ut *communiter* DD. docent. — 2° Cùm alicui delegatur non officium, sed jurisdictio, velut privilegium perpetuò annexum suo officio aut dignitati; tunc enim talis jurisdictio reputatur tanquàm ordinaria. Vide *Tract. de Legibus*, *n.* 193. — 566.

Nota. Validè absolvit is qui audit Confessiones, præsente vel sciente et non contradicente Ordinario, v. g. Episcopo, cui constat eum aliundè non habere jurisdictionem; quia tunc præsumitur tacitè eam dare; sed non sufficit præsumptus Episcopi consensus de futuro, sive ratihabitio quòd scilicet quandò resciverit, futurus sit contentus, quia consensus futurus non dat jurisdictionem pro tempore præsenti quo datur absolutio. — 570.

Quæritur 4° An hæretici, schismatici, et excommunicati vitandi possint absolvere in articulo mortis, si alius desit?

R. — Negandum cum *S. Thom.* — Dicit tamen *Cont. Tourn.* quòd olìm negabat *communis* sententia; sed posteà evasit *communis* opposita, undè rectè ait hic Auctor quòd in hoc casu benè poterit Sacerdos hæreticus, vel excommunicatus vitandus, absente alio, absolvere moribundum sub conditione; quia in extremâ,

vel urgenti necessitate, ex *communi* sententiâ DD., ut diximus *n.* 482, licitum est uti opinione adhuc tenuis probabilitatis (*a*).

Imò, addit *Cont. Tourn.*, quòd, hoc dubio delato ad *Innoc. XI*, hic Pontifex præcepit non ampliùs dubitandum de hâc re, id est, quòd Sacerdos sive hæreticus, aut schismaticus, sive excommunicatus vitandus possit validè et licitè in hoc casu absolvere moribundum. — 560.

Quæritur 5° An quilibet Sacerdos possit absolvere à quibuscumque peccatis, et censuris, non solùm in articulo, sed etiam in periculo mortis?

R. — *Negant Soto., etc.* — Sed *veriùs* et *communiùs affirmant Suar., etc.;* quia in hâc materiâ pro eodem accipitur articulus et periculum. — Tale autem periculum censetur adesse in prælio, in longâ navigatione, in difficili partu, in morbo periculoso, et similibus. — Idem de eo qui est in probabili periculo incidendi in amentiam. — Idem de captivis apud Infideles cum exiguâ spe libertatis, si credantur nullos alios Sacerdotes habituri. — 561.

Quæritur 6° An Sacerdos simplex possit pœnitentem absolvere moribundum, etiam præsente Confessario approbato?

R. — *Prima sententia communissima negat*; et hanc tenent *Sanch., Suar., etc.*; *Ratio*, quia Ecclesia non ei confert jurisdictionem, nisi quandò deest copia Confessarii approbati, *ne aliquis pereat.* Ità Tridentinum.

Secunda verò *sententia affirmat.*; et hanc tenent *Sa, Nav., etc.*; *Ratio*, quia à Concilio videtur indistinctè concessa omnibus Sacerdotibus potestas absolvendi tempore mortis ad salutem animarum faciliorem reddendam. — Hoc non obstante, puto non recedendum à primâ sententiâ, ob auctoritatem Catechismi Romani qui sic tenet. — 562.

Adverte tamen quòd *probabiliter* simplices Sacerdotes possunt absolvere tempore mortis, etiam præsente Confessario approbato, in sequentibus casibus:

I. Si approbatus nollet, vel non posset audire Confessionem; quia tunc idem accideret ac si deesset; ità *communiter Sanch., etc.*

II. Si approbatus sit nominatìm excommunicatus, vel suspensus; quia tunc præferendus est simplex Sacerdos. *Sanch., Suar., etc.*

III. Si approbatus esset alienæ Diœcesis; quia iste respectu ad infirmum, minimè dicitur approbatus: ità *probabiliùs Lugo, etc.*

IV. Si moribundus ità horreret manifestare sua crimina Confessario approbato, ut esset in periculo confitendi sacrilegè.

V. Si Confessarius approbatus superveniat, jàm incœptâ Confessione cum Sacerdote simplici, quia tunc compleri debet judicium jàm inceptum.

VI. Si Sacerdos approbatus fuerit complex infirmi in peccato turpi; juxtà dicta n. 553.

Quæritur 7° An, præsente Superiore, possit quivis Confessarius moribundum absolvere à peccatis, et censuris reservatis?

R. — Sic distinguendum: quoàd peccata reservata, *veriùs* puto benè posse inferiorem ab eis absolvere, quia in articulo mortis omnis cessat reservatio, *ne hâc occasione aliquis pereat*, ut declaravit Tridentinum.

Secùs verò dicendum censeo quoàd censuras reservatas, quia pœnitenti ipsis innodato tenetur Confessarius carens facultate imponere ut, elapso periculo mortis, se præsentet Superiori. Vide *n.* 585. Ergò si infirmus potest illi tunc antè absolutionem se

(*a*) Nunc dicimus hæreticum, schismaticum, aut excommunicatum vitandum, posse absolvere eos qui sunt in periculo mortis, si alius desit. — Ex quæst. ultimis refor. *Quærit.* 19.

sistere Superiori, utiquè tenetur priùs absolutionem à censuris obtinere, ut deindè possit à peccatis absolvi.

Quæritur 8° An occurrente periculo mortis, in casibus Pontifici reservatis, si non possit adiri Pontifex, adeundus sit Episcopus?

R. — *Prima sententia* quam tenent *Suar.*, *etc.*, distinguit et dicit quòd si casus sit occultus, tunc omninò adiri debeat Episcopus, quia Episcopi jure ordinario possunt absolvere à reservatis occultis ex concessione Tridentini. — Secùs verò, si casus esset publicus.

Sed contradicunt *communiùs Nav.*, *etc.*; quia omnes casus à Papâ reservantur propter censuram, et censuræ reservatæ nequeunt ab inferiori absolvi, præsente Superiore, ut mox. — Sed hoc non obstante, non puto *improbabilem* primam sententiam.

Quæritur 9° An quilibet Confessarius possit absolvere moribundum à censuris reservatis, si possit peti facultas à Superiore per litteras, vel internuncium?

R. — *Prima sententia negat;* et hanc tenent *Bon.*, *Suar.*, *Lugo*, *etc.* — *Secunda* verò *sententia communior* et *probabilior affirmat;* et hanc tenent *Az.*, *Spor.*, *etc.*; tùm quia adest in hoc casu periculum manifestationis; tùm quia impeditus dicitur quicumque est aliquo præpeditus impedimento quominùs Pontificem adire possit. — 563.

Quæritur 10° An Fideles possint confiteri cuique approbato, etiam tempore Paschatis?

R. — *Affirmativè;* idque fusè probat *Bened. XIV*; et hoc etiam invito Parocho. — Illud autem quod dicitur in *C. Omnis*, *de Pœnit.*, nempè, quòd Fideles debeant confiteri semel in anno proprio Sacerdoti, intelligendum, omni Sacerdoti ab Ordinario approbato. — Et hoc, saltem ex præsenti universali consuetudine, hodiè certum est, quidquid Antiqui aliter dixerint; dùm pro Sacerdote *proprio*, ut declaravit *Clemens XIII* et *Clemens X*, in bullâ *Suprema*, intelligitur de quocumque Confessario approbato. — 564.

Quæritur 11° An peregrini possint absolvi à Sacerdote approbato loci, quin habeant ibi domicilium, vel quasi-domicilium?

R. — *Communiter* docent DD. peregrinos, spectatâ consuetudine, et tacito consensu Episcoporum, posse confiteri cuilibet approbato in loco ubi reperiuntur. Ità *Palaus*, *Lugo*, *Conc.*, *etc.* — Limitant tamen præfati Auctores, dummodò ipsi peregrini ex industriâ non discedant è proprio domicilio, ut extrà confiteantur. — Sed *Tamb.*, *Mazz.*, *etc.*, *veriùs* dicunt quòd prædicta limitatio non est necessariò servanda, ex illâ regulâ generali juris, quòd nullus videtur fraudulenter agere qui utitur jure suo.

Idem dicendum, rectè sentiunt præfati Auctores, pro implendâ Confessione præcepti Paschalis. Vide *n.* 564. Et de hoc hodiè non est ampliùs dubitandum ex præsenti consuetudine universali. — 569.

Quæritur 12° Utrùm, stante errore communi, suppleat Ecclesia jurisdictionem in Sacramento Pœnitentiœ?

R. — 1° Si error communis est cum titulo colorato sive putativo, certum est apud omnes ab Ecclesiâ conferri jurisdictionem. Ità *Sanch.*, *Antoine*, *etc.*; *Ratio*, quia ex benignâ interpretatione præsumitur eo casu pia mater Ecclesia ob bonum animarum supplere jurisdictionem.

Benè tamen advertit *Sanch.* quòd, ut Ecclesia suppleat, non sufficit titulus fictus, sed requiritur titulus, qui licèt sit tantùm putativus, quia fortè est ex aliquâ causâ invalidus, attamen sit reverà collatus à legitimo Superiore, etsi huic vetitum sit aliundè titulum illum conferre.

2° Si verò error communis sit sine titulo, adest duplex sententia. — *Prima affirmat; Ratio,* quia Ecclesia pro bono fidelium præsumitur jurisdictionem supplere. — *Secunda* verò *sententia communior negat* sufficere solum errorem sine titulo; *Ratio*, quia Ec-

clesia non præsumitur in hoc casu velle supplere jurisdictionem, eò quòd indè majus proveniret damnum fidelibus quàm utilitas; cùm plures Sacerdotes impii ex hoc occasionem sumerent simulandi se Confessarios, et fideles seducerent, hæreses et errores disseminando.

Sed hæc ratio non omninò convincit; nam hi Sacerdotes impii, possent etsi Ecclesia eis deneget jurisdictionum, errores disseminare; et ex alterâ parte, fideles ob invaliditatem suarum Confessionem evidenti periculo perditionis exponerentur. Undè meritò primam sententiam *probabilem* putant *Card.*, *Viva*, *etc.* — Et ideò *probabiliter* dicunt non esse obligandos fideles ad repetendas Confessiones bonâ fide factas apud Sacerdotem, qui ex communi errore Confessarius reputabatur. — 572.

Nota. Peccat qui absolvit cum jurisdictione dubiâ, nisi necessitas urgeat v. g., ut dicunt *probabiliùs Holz.*, *etc.*, 1° Si urgeat periculum mortis. 2° Si urgeat præceptum annuæ Confessionis. 3° Si pœnitens deberet celebrare vel communicare, et aliàs infamiæ notam incurreret. 4° Addunt *Salm.* si Sacerdos teneretur celebrare ex obligatione; sed vide n. 432. — *Probabiliter* autem censent *Suar.*, *etc.*, in his casibus pœnitentem non teneri ad Confessionem sed tantùm ad contritionem, quâ semper eget, etiamsi confiteatur. Vide notam designatam litterâ *b.* positam *n.* 432. (*a*)

Quæritur 13° An liceat administrare Sacramentum pœnitentiæ cum jurisdictione tantùm probabili?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima negat; Ratio,* quia non licet exponere Sacramentum periculo frustrationis.

Secunda verò *communis* docet licitum esse absolvere cum probabili jurisdictione, modò opinio sit verè probabilis, gravi fulcita ratione et auctoritate. *Ratio* prima, quia error communis, etiamsi non adsit titulus coloratus, præbet jurisdictionem, modò opinio ab omnibus teneatur ut probabilis. *Ratio* secunda, quia in Ecclesiâ adest universalis consuetudo ferè omnium Confessariorum absolvendi cum jurisdictione probabili, ut testantur *communiter Suar.*, *etc.*

Tertia sententia, quam amplector dicit licitum quidem esse ministrare hoc Sacramentum Pœnitentiæ cum jurisdictione probabili, sed non nisi quandò adest causa gravis necessitatis, magnæ utilitatis, ut aiunt *Elbel*, *etc.*, vel causa rationabilis, ut aiunt *Suar.*, *etc.* Ratio hujus limitationis est, quia licèt Ecclesia eo casu ob bonum animarum benè censeri possit jurisdictionem supplere, attamen non præsumitur, nullâ justâ causâ accedente, velle connivere meræ libertati Sacerdotum.

Nota. Hujusmodi causa censetur adesse in sequentibus casibus:

I. Quandò pœnitens indiget auxilio, sive consilio illius Confessarii.

II. Si complex peccati pœnitentis sit notus apud Confessarium, qui certâ pollet jurisdictione, et ignotus apud Confessarium habentem solùm probabilem.

III. Si Confessarius qui habet jurisdictionem probabilem, prudenter timeat pœnitentem non facturum Confessionem integram apud eum qui certam habet.

IV. Addit *Spor.* ne pœnitens incidat in aliquam aversionem, vel damnosam suspicionem Confessarii certi.

V. Si urgeat præceptum Confessionis, aut singularis indulgentia lucranda, vel quia diù quis non poterit confiteri. — 573.

Quæritur 14° Cuinam debeant confiteri Religiosi?

R. — Debent confiteri Sacerdotibus sui Ordinis à Superiore designatis, nisi habeant facultatem extraordinariam à Superiore concessam. — 574.

(*a*) Cœterùm, in casibus allatis dicunt AA. citati posse Confessarium conditionatam dare absolutionem, *si possum.* Advertunt *Suar.*, *etc.* expedire tunc quòd pœnitens se accuset de aliquo peccato veniali, ut directè ab illo absolvatur, et indirectè ab aliis. — H., n. 84.

Quæritur 15° Cuinam Religiosi peregrinantes debeant confiteri?

R. — Religiosi peregrinantes, si habent socium sui Ordinis, debent ipsi confiteri, modò socius ille sit idoneus; si verò desit socius, vel alius Confessarius idoneus sui Ordinis, benè possunt, ex præsumptâ licentiâ Prælati, confiteri alteri Sacerdoti idoneo regulari vel seculari. Hæc est sententia *communis*.

Quæritur 16° Utrùm Religiosi peregrinantes possint confiteri Sacerdoti seculari etiam non approbato?

R. — *Negant Wigandt., etc.* — Alii verò *communissimè* et *veriùs affirmant* (exceptis Capucinis qui ex bullâ *Benedic. XIV*, debent confiteri approbatis); et probatur ex concessionibus *Sixti IV*, et præsertìm *Innoc. VIII*. — Advertendum tamen quòd facultas quam habent Religiosi itinerantes confitendi cuicumque Sacerdoti idoneo, non habet locum respectu casùum reservatorum. — 575.

Quæritur 17° Cuinam confiteri debeant Moniales?

R. — Confiteri debent Sacerdoti particulariter designato ab Episcopo, sive sint exemptæ, sive non; ex *Gregorio XV*, *Inno. XIII* et *Bened. XIV;* et hoc etiam pro Confessione venialium, ut declaravit S. C.

Quæritur 18° An Monialibus concedi debeat aliquandò Confessarius extraordinarius?

R. — *Affirmativè ;* et hìc ex bullâ *Bened. XIV*, *Pastoralis*, nota sequentia :

1° Quòd si Superior vel Episcopus negligant dare Confessarium extraordinarium, nihil aliud Monialibus conceditur, quàm ad Pœnitentiarium recurrere.

2° Quòd Moniales, etsi non teneantur extraordinario confiteri, tenentur tamen ei se sistere, ad audienda monita salutaria.

3° Quòd Episcopi hoc idem observent cum Conservatoriis.

4° Quòd in articulo mortis cuilibet postulanti concedatur ab Episcopo Confessarius particularis; et si Monasterium sit exemptum, non concedente Prælato Regulari, assignetur ab Episcopo, vel recusante etiam Episcopo, à Pœnitentiario majore, si tempus suppetat.

5° Quòd si aliqua monialis renuat confiteri Confessario ordinario, deputetur ei alius ab Episcopo pro certis vicibus, et si Monasterium sit exemptum, à Prælato regulari, et ipso recusante, concedatur ab Episcopo, vel Pœnitentiario majori.

6° Hortatur autem Pontifex Episcopos ne difficiles ad peculiaribus Monialibus extraordinarium Confessarium aliquandò petentibus concedendum.

7° Demùm statuit, quòd Prælati Monialium regulares teneantur bis vel ter in anno assignare extraordinarium ex probatis ab Episcopo ad Confessiones Monialium, qui saltem semel in anno sit vel secularis vel alterius Ordinis, aliàs deputet illum Episcopus; et eo tempore ordinarius nullius, neque Abbatissæ, neque Novitiarum audiat Confessiones. — 576.

Vide plura in *Opere* circà Confessarios Monialium, n. 577.

Quæritur 19° Quinam habeant privilegium Confessarii sibi eligendi?

R. — 1° Ex *jure* hanc habent facultatem Episcopi omnes, etiamsi sint tantùm titulares; item, superiores Episcopis, ut Archiepiscopi, etc.; item, Prælati iis inferiores exempti, ut Abbas exemptus, Generalis, Provincialis, Prior, salvis tamen privilegiis Ordinum; item Reges et Principes; deniquè domestici Pontificis.

2° *Ex consuetudine*, hanc habent facultatem Cardinales qui etiam domesticis de Confessore providere possunt, sed non extrà Urbem, licèt ex *Fagnan.* possint secum ducere Confessarium approbatum in Urbe.

3° *Ab homine*, eam habent, quibus sive Pontifex, sive Episcopus concessit.

Nota. 1° Ex declaratione S. C., Episcopi extrà Diœcesim degentes, et alii ut suprà possunt tantùm sibi eligere Sacerdotem subditum, aut Parochum, aut alium

approbatum à proprio Ordinario, id est, ab Ordinario domicilii Sacerdotis. — 565 (*a*).

2° Capellani exercitûum nequeunt absolvere milites degentes in præsidiis sine facultate Sedis Apostolicæ, aut licentiâ Ordinarii, ex pluribus Declarationibus S. C. — 757.

§ III. — De Casibus reservatis.

De Reservationis naturâ. — Potestate. — Absolutione.

PUNCTUM I.

De naturâ Reservationis.

Reservatio est *negatio jurisdictionis circà aliquod peccatum.* — Ac certum est in Ecclesiâ potestatem esse quædam peccata reservandi, à quibus inferiores Confessarii non possint absolvere, ut sic subditi meliùs dirigantur, et absterreantur à peccatis, quorum difficilem remissionem vident: quamquàm, nisi graves causæ sint, non debeat quivis, neque qui potest, quidvis facilè reservare, neque difficulter veniam dare absolvendi à reservatis, ne alioqui cedat in destructionem, quod debebat in ædificationem. — 578.

Quæritur 1° An sit licita et valida reservatio facta sine justâ causâ?

R. — 1° *Communiter affirmant* peccare lethaliter Superiores, si sine rationabili causâ casus reservant. — 2° Invalidam esse reservationem factam sine causâ dicunt *Soto*, *etc.*; quia ex Concilio Episcopis datum est reservare casus in ædificationem, et non in destructionem. — Oppositam tamen *communiùs* et *veriùs* tenent *Laym.*, *Holz.*, *etc.*; quia tota jurisdictio emanat ab Episcopo. In omni autem dubio standum pro potestate Superioris qui eam possidet. — Limitant verò *Lugo* respectu Parochorum, si tanta sit reservatio, ut moraliter non possent suum officium exercere; tunc autem illa reservatio tantùm esset nulla, quæ esset posterior et excedens. — 579.

Quæritur 2° An ignorantes reservationem alicujus casûs, ab eâ excusentur?

R. — Distinguendum inter casus reservatos à Papâ, et reservatos ab Episcopo.

1° Si casus sit Papalis, *commune* est inter DD. ignorantes à reservatione excusari. Ità *Suar.*, *Sanch.*, *Mol.*, *etc. Ratio*, quia casus Papales principaliter reservantur propter censuram, à quâ certè excusat ignorantia, juxtà dicenda in *Tract. de Cens.*, *n.* 43.

Si autem aliquis sciens censuram, ignorabat esse reservatam, *Bon.*, *etc.* excusant eum à reservatione. — Sed meliùs dicit *Mazz.* non excusari, quia is jàm consentit in pœnam censuræ, ideòque implicitè in ejus reservationem, et in omnes alios effectus ejusdem, licèt ignoratos. — 580.

2° Si autem casus sit ab Episcopo reservatus, adsunt tres sententiæ. — *Prima universè affirmat.* — *Secunda* quæ parùm differt à primâ, distinguit et dicit incurri quidem reservationem factam ab Episcopo per præceptum particulare; secùs verò si facta fuerit per legem generalem, aut Statutum Synodale, prout sunt casus reservati qui annotantur in Tabellâ. — *Tertia* verò *communior* cui subscribo, *universè negat* posse absolvi ignorantes reservationem. *Ratio*, quia reservatio non est quidem pœna respiciens pœnitentes, sed restrictio jurisdictionis respiciens Confessarios; et de hoc non videtur dubitandum, ex Tridentino.

Quæritur 3° An ignorantes excusentur à casu reservato ab Episcopo, si casui est annexa excommunicatio?

(*a*) Concessum est tamen Episcopis secum ducere Confessarium jàm approbatum, et ei confiteri etiam in alienâ Diœcesi. — H. n. 85.

R. — Certum est quòd ignorantia excusat ab excommunicatione. Sed quoàd reservationem, duplex est sententia. — *Prima affirmat.* — *Secunda verior negat; Ratio*, quia in hoc differunt casus Papales ab Episcopalibus; in Papalibus enim, ut jàm dixi, principaliter reservatur censura; in Episcopalibus verò principaliter et per se reservatur casus, eique annectitur censura, ad hoc ut peccantes fortiùs ligentur, et per duplicem reservationem à peccando absterreantur. — 581.

Quæritur 4° Quænam peccata debeant reservari ex consuetudine Ecclesiæ?

R. — Sola mortalia, eaque non nisi externa graviora, opere consummata prudenter reservantur; undè incestus vel sodomia extrà vas non reservatur. — Insuper, peccata reservata debent esse perfecta in suâ specie; undè sodomia imperfecta, v. g. maris cum feminâ, non intelligitur reservata.

Quæritur 5° An possint reservari peccata merè interna?

R. — Videtur *negandum.* — Sed *communiter* et rectè *affirmant Elbel, etc.; Ratio*, quia omnia peccata etiam interna absolvuntur vi jurisdictionis quæ ab Ecclesiâ potest restringi. — Advertit tamen *Tamb.* Ecclesiam numquàm consuevisse hujusmodi peccata interna reservare.

Quæritur 6° An cadat sub reservationem peccatum externè leve, si internè sit grave?

R. — *Affirmat Turrianus.* — Sed alii *veriùs* et *communiter negant*; quia Superiores non intendunt reservare peccata, nisi graviter exteriùs consummata, cùm non soleant reservare interna. — 582.

PUNCTUM II.

De Potestate reservandi.

Casus reservare possunt omnes Superiores qui potestate ordinariâ gaudent, proùt sunt Papa, Episcopi, Prælati Religionum, et etiam qui potestate quasi Episcopali fulgent, sicut declaravit S. C.; non autem Parochi, nam ipsis saltem ex consuetudine hæc facultas abrogata est.

Quæritur 1° Quinam sint casus, quos Prælati Religionum reservare possunt?

R. — *Clemens VIII* statuit ut Prælati regulares, si quidem velint, undecim tantùm casus reservare possint, nec plures sine consensu Capituli generalis pro totâ Religione, vel Capituli provincialis pro Provinciâ. Casus autem *Clementis* sunt sequentes:

I. Apostasia à Religione, etiam retento habitu.

II. Nocturna ac furtiva egressio è Monasterio.

III. Veneficia, incantationes, et sortilegia.

IV. Proprietas contrà votum paupertatis, quæ sit peccatum mortale.

V. Furtum mortale de rebus Monasterii.

VI. Lapsus carnis voluntarius opere consummatus.

VII. Juramentum falsum in judicio legitimo.

VIII. Procuratio, consilium, vel auxilium ad abortum fœtûs animati, etiam effectu non secuto.

IX. Occisio, vel vulneratio, seu gravis percussio cujuscumque personæ.

X. Falsificatio manûs, vel sigilli officialium Monasterii.

XI. Malitiosum impedimentum, retardatio, aut apertio litterarum à Superioribus ad inferiores; vel contrà.

Nota. Religiosi exempti non subjacent reservationi Episcopi, nec eorum Novitii, neque ipsorum familiares, modò ibi sint continui commensales. Si verò Novitius inciderit in casum reservatum antè ingressum, non poterit quidem absolvi à quolibet Confessario seculari, sed poterit à Confessario Religionis, ob privilegium.

Quæritur 2° An Prælati regulares possint casus reservare cum censuris?

R. — *Communiùs* et *probabiliùs negant* DD. posse Prælatos imponere censuram super aliquem casum; quia hoc esset indirectè velle reservare, et eludere prohibitionem *Clementis*. — 583.

Quæritur 3° An Moniales subjaceant casibus et censuris ab Ordinario Diœcesis generaliter reservatis?

R. — *Negant* plures. — *Affirmat* verò *communis* et *verior sententia*; quia quandò verba generalia concurrunt cum verisimili mente legislatoris, tunc omnes comprehenduntur qui in lege non sunt expressè excepti.

Quæritur 4° An prædictæ reservationi subjaceant etiam Moniales exemptæ?

R. — *Affirmat probabiliter Tamb.* — *Negant* verò adhuc *probabiliter Pelliz., etc.*; quia monasteria exempta sunt prorsùs extrà jurisdictionem Episcopi, ac si essent extrà territorium; et quamvìs Episcopus debeat approbare earum Confessores quoàd idoneitatem, non potest tamen ipse limitatè eos approbare.

Quæritur 5° An Episcopus circà clausuram, ut delegatus Sedis Apostolicæ, possit reservare casus quoàd Moniales exemptas, v. g. si ostio aperto loquantur cum secularibus?

R. — *Affirmat de Alexand.* — Sed non videtur *improbabilis sententia opposita Dianæ, etc.* qui dicunt delegationem prædictam concessam Episcopis respicere tantùm forum externum. — 602.

PUNCTUM III.

De Potestate absolvendi à reservatis.

Absolvere potest à reservatis, 1° Ipse reservans. — 2° Ejus in spirituali jurisdictione Superior. — 3° Cui ipse delegavit. — 4° Sacerdos inferior, quandò Superior adiri non potest.

Pœnitentiarii majores Cathedralium, quamvìs habeant potestatem ordinariam absolvendi, non possunt tamen absolvere à reservatis Episcopo vel ab Episcopo, et tantò minùs eam delegare, ut habetur ex Declaratione S. C. Concilii, die 6 Julii 1647. — 599.

Undè, is qui confitetur reservatum mittendus est ad Superiorem. Suadebit tamen caritas, imò aliquandò coget ut ipse Confessarius tacitâ personâ et casu, à Superiore veniam petat absolvendi. — Ordinariè tamen loquendo, consultum est ut Confessarius à subeundo tali onere se abstineat. — 584.

Quæritur 1° Quid, si Superior nisi difficulter adiri possit, et sit causa urgens v. g. timor infamiæ, vel scandali ex omissione Confessionis vel Communionis, vel diù manebit pœnitens in peccato mortali?

R. — Tunc quivis Confessarius potest indirectè absolvere à casibus reservatis ab Episcopo, et etiam reservatis à Papâ, si Episcopus non possit adiri, ut diximus n. 563; et hoc, etiamsi peccatum sit reservatum cum Excommunicatione. — 584.

Quæritur 2° An si impedimentum adeundi Superiorem sit perpetuum, possit tunc inferior directè absolvere peccatum reservatum sine censurâ, ità ut pœnitens dispensetur in posterum ab adeundo Superiore, si posteà cessabit impedimentum?

R. — *Affirmant Sanch., etc.* — Sed *veriùs* docent *Suar., etc.* quòd extrà articulum mortis nullus inferior Sacerdos potest directè absolvere à reservatis.

Hoc verò procedit in casibus Episcopalibus; nam, in Pontificiis regula juris est quòd quotiès non patet aditus ad Pontificem, potest pœnitens directè absolvi ab Episcopo, vel cùm etiam adsit impedimentum adeundi Episcopum, à quolibet Con-

fessario, cum onere in posterum se præsentandi ad Pontificem, quandò poterit, si impedimentum non est perpetuum: nam, si est perpetuum, omninò liberatur, juxtà dicenda in *Tract. de Cens.*, *n.* 88 (*a*). — De Absolutione autem horum casûum papalium pro eis qui sunt impediti Pontificem adire, vide alia dicenda in *Tract. de Cens.*, *n.* 84. — 585.

Quæritur 3° An absolutus in articulo mortis, teneatur posteà se sistere Superiori, vel alteri pro reservatis?

R. — *Probabile* est, imò hæc est sententia *verior* quòd non teneatur, nisi hæc habeant annexam censuram. Vide *Tract. de Cens.*, *n.* 91. — 567.

Quæritur 4° An qui habet peccatum reservatum, et non habet copiam Confessarii habentis facultatem, teneatur confiteri apud inferiorem, ut possit communicare?

R. — Si iste nullum aliud mortale habeat nisi reservatum, conveniunt DD. non teneri ad Confessionem, sed sufficere ut conteratur. — Censent tamen *Lugo, etc.* quòd eo casu Sacerdos advertens se non habere Contritionem, sed solam Attritionem, tunc tenetur confiteri venialia quæ habet, vel mortale aliàs confessum, ut sic à reservato saltem indirectè absolvatur, et in statu gratiæ communicet. — Et hoc *probabiliùs* est juxtà sententiam mox dicendam. — Imò, docet *Lugo*, quòd hoc poterit semper facere, etiamsi habeat Contritionem, ut securiùs Eucharistiam recipiat.

Quæritur 5° Sed quid, si hic habeat simul mortalia reservata, et non reservata?

R. — *Prima sententia negat* teneri ad Confessionem, et dicit posse hunc communicare, præmissâ tantùm Contritione. — *Secunda* verò *sententia probabilior* et *communissima* docet hunc omninò teneri ad Confessionem; *Ratio,* quia cùm urgeat præceptum divinum præmittendi Confessionem Communioni, debet fieri Confessio saltem formaliter integra, si non possit fieri integra materialiter.

Quæritur 6° An hic præmittendo Confessionem, teneatur confiteri tàm mortalia non reservata, quàm reservata?

R. — *Prima sententia affirmat*; quia Confessarius debet agnoscere totam pœnitentis conscientiam, ut debitum formet judicium an ille sit capax Absolutionis vel non, fortè quia est recidivus in reservatis.

Secunda verò *sententia non minùs probabilis*, imò fortè *probabilior negat* hunc teneri per se ad Confessionem reservatorum; *Ratio*, tùm quia aliàs hic teneretur bis peccata illa confiteri, primò inferiori, deindè Superiori; tùm quia non videtur esse obligatio confitendi peccata illa super quibus Confessarius nequit esse judex cùm nullam super eis jurisdictionem habeat.

Dixi *per se*: non dubito enim quin talis pœnitens aliquandò, putà si sit recidivus in reservatis, vel in occasione proximâ reicidendi, teneatur etiam reservata inferiori aperire, ut Confessarius de suâ dispositione rectè possit judicare; sed hoc esset quidem per accidens, non autem per se, sive ex obligatione integritatis Confessionis, cum eo casu sufficiat integritas formalis (*b*).

Quæritur 7° Quid, si pœnitens habeat excommunicationem reservatam?

R. — Alii dicunt hunc extrà mortis articulum numquàm posse communicare.

(*a*) Debet saltem se præsentare Episcopo. Et advertendum quòd tunc si peccatum est reservatum cum censurâ, non se præsentando, reincidit in censuram. — H. n. 133.

(*b*) Tenetur etiam aperire, si à Confessario de hoc interrogetur. — H. 133.

— Sed *communiter* contradicunt *Suar etc.*, ac rectè censent eum benè posse Eucharistiam recipere, urgente scandalo, vel notâ infamiæ; *Ratio*, quia præceptum Ecclesiæ prohibens excommunicatis suscipere Sacramenta non obligat, concurrente præcepto naturali vitandi scandalum, vel non obligat cum tanto incommodo perferendi infamiam.

Quæritur 8° An excommunicatus possit tunc confiteri non habenti facultatem super excommunicationem.

R. — *Prima sententia probabilis negat*; et hanc tenent *Vasq etc.;* hunc dicunt posse quidem communicare, præmissâ Contritione, licèt habeat alia peccata mortalia non reservata; non posse tamen confiteri, cùm sit innodatus excommunicatione quæ ipsi interdicit à susceptione Sacramenti Pœnitentiæ.

Secunda sententia probabilior affirmat; Ratio, quia eo casu excommunicatio sicut non privat susceptione Eucharistiæ, ità nec Pœnitentiæ quæ debet suscipi cùm possit, ut servetur divinum præceptum præmittendæ Confessionis ad Communionem.

Rectè autem probant *Suar. etc.* validè posse aliquem à peccato absolvi, non præmissâ Absolutione à censurâ; *Ratio*, ut benè ait *Suar.* quia prohibitio Ecclesiæ ne excommunicatus Sacramenta recipiat, non potest irritare Sacramenti valorem, qui pendet à jure divino. In tantùm enim excommunicatus invalidè reciperet Sacramentum Pœnitentiæ, in quantùm, stante prohibitione Ecclesiæ, accederet indispositus; sed quandò urget necessitas, hæc benè ipsum eximit pro illo tunc à prohibitione Ecclesiæ, undè validè tunc et licitè Pœnitentiam suscipit. — 265.

Quæritur 9° An possit Superior denegare facultatem absolvendi à reservatis?

R. — Recusat semper validè, sed illicitè si non adsit justa causa.

Undè :

1° Si Superior injustè neget facultatem absolvendi à reservatis, non potest ab alio Confessario directè absolvi, ut rectiùs dicit *Laym.* contrà plures; et hoc tenendum puto *cum communi;* quia ex Tridentino inferiores nihil possunt in reservatis.

2° Peccant Superiores, si sine justâ causâ se præbeant difficiles in licentiis concedendis pro absolutione reservatorum; et si ex negatione timeatur grave subditi detrimentum, peccant contrà caritatem et justitiam; undè ait *Suar.* Superiorem peccare si licentiam neget casu quo sciat pœnitentem nullo modo posse induci ad ipsum adeundum.

3° Potest autem aliquandò Superior justis de causis negare facultatem, et cogere subditum ut ad se veniat; nam, si ex casu reservato grave scandalum, vel damnum Communitatis timeatur, potest Superior negare absolutionem, donec pœnitens per se, vel per Confessarium Superiori det sufficientem notitiam ad illud evitandum, aliàs, non est satis tutus, nec dispositus ad absolutionem.

Nota. 1° Si Superior Confessario Regularium ad hoc deputato neget facultatem absolvendi, Confessarius autem judicet debere concedi, potest is pro istâ vice absolvere. Sic *Lugo* referens ità declarasse *Clementem VIII. Viva* dicit quòd *pro istâ vice* intelligitur totiès quotiès Superior injustè negat facultatem. — 586.

2° Propter privilegium concessum fratribus Minoribus, omnes Regulares semel possunt absolvi à reservatis per eorum Confessarios, licèt super reservatis careant facultate. *Suar., etc.*

Quæritur 10° An Peregrinus discedens in aliam Diœcesim, possit ibi absolvi à casibus reservatis?

R. — Si peccatum in utrâque Diœcesi est reservatum, *commune* est apud omnes non posse absolvi à quolibet Confessario; sed posse absolvi à Confessario habente fa-

cultatem in reservata dicunt *Suar*, *etc.* cum *communiori*; quia talis pœnitens judicandus est quoàd Confessionem, tanquàm incola illius Diœcesis. — 587.

Quæritur 11° An possit absolvi à simplici Confessario peregrinus habens peccatum quod est reservatum in illâ Diœcesi, sed non in Patriâ?

R. — *Prima sententia affirmat*; quia peregrinus debet judicari juxtà leges Superioris sui. — *Secunda* verò *sententia communior* et *longè probabilior negat*; *Ratio*, quia Confessarius loci nequit absolvere eum à peccato, in quo sibi limitata est jurisdictio à suo Ordinario. — 588.

Quæritur 12° An possit absolvi peregrinus irretitus peccato, quod est tantùm in suâ Patriâ reservatum?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* verò *sententia communissima* et *verior affirmat. Ratio*, quia sic habet universalis consuetudo, ut peregrini quoàd Confessionem reputentur uti incolæ loci ubi versantur. Hæcque consuetudo approbata est consensu Prælatorum. Idque confirmatur in Bullâ *Superna Clementis X.* Nisi venerit in fraudem reservationis, quæ limitatio valet non solùm pro Confessariis regularibus, sed etiam pro secularibus.

Quæritur 13° Quomodò intelligendum est *to in fraudem reservationis?*

R. — Multi *probabiliùs* expliquant *to in fraudem*, quandò quis alienam Diœcesim petit ob principalem finem obtinendi Absolutionem, vitandique judicium proprii Pastoris; quia fraus dicitur intervenire, ubi lex redditur elusoria; quod in hoc casu eveniret.

Undè,

1° Benè potest absolvi, qui abscesserit ad aliquam Diœcesim ob aliquam honestum finem, putà negotii agendi, vel indulgentiæ lucrandæ, vel ut confiteatur cum minori incommodo, aut citiùs confessionem expediat, vel ut Confessarium incognitum aut prudentiorem inveniat, qui meliùs eum dirigat, et tranquillitati suæ conscientiæ consulat, et similia.

2° Sed non potest absolvi, qui in aliquam Diœcesim venit ex principali fine, ut effugiat judicium sui Superioris, vel ut faciliùs absolvatur; licèt credat bonâ fide hoc ei non esse vetitum; nam licèt tunc ipse non migraret cum fraude, reverà tamen migraret in fraudem reservationis. — 589.

Quæritur 14° An pœnitens extrà Diœcesim possit absolvi à censurâ, quæ tantùm in patriâ est reservata?

R. — *Affirmant Passer. etc.* — Sed meliùs *negant Wigandt., etc.*; quia in censuris reservatis nihil potest Confessarius simplex. — 590.

Quæritur 15° An peregrinus peccando in aliâ Diœcesi, ubi casus ille est reservatus, incurrat reservationem, et nequeat ibi absolvi nisi à facultatem habente?

R. — *Prima sententia negat*; quia peregrini non tenentur legibus loci in quo versantur, nisi ibi saltem quasi-domicilium habeant.

Secunda tamen *sententia probabilior affirmat*; *Ratio*, tùm quia licèt peregrinus *probabiliùs* non subjaceat legibus loci per quem transit, ut diximus in *Tract. de legibus* n. 156, attamen, ratione delicti illo tunc, quo peccat, fit subditus; tùm quia, ut diximus n. 588; Confessarius quem respicit reservatio, non potest absolvere peregrinos, nisi juxtà limites jurisdictionis quam habet à suo Ordinario. — 591.

Quæritur 16° An peccans intrà Diœcesim, sed in monasterio exempto, incurrat casum reservatum?

R. — *Prima sententia negat*, quia non incurritur reservatio ubi nulla est. — *Secunda* verò *sententia communior* quam amplectimur *affirmat*; quia casûum reservatio non jàm respicit pœnitentem, sed Confessarium cui limitatur jurisdictio; ergò Confessarius nequit illum absolvere. —

Quæritur 17° An Episcopi possint absolvere peregrinos in suâ Diœcesi versantes à casibus papalibus, et cum eis dispensare in irregularitatibus et suspensionibus Papæ reservatis?

R. — Quoàd hanc dispensationem pertinet, decisum est à *Gregorio XIII* nihil posse Episcopum cum alienigenis, etiamsi hi fungentes Officio prætoris, aut Medici in ejus Diœcesi commorentur.

Quoàd absolutionem verò casûum, *commune* est apud DD. quòd Episcopus benè potest absolvere peregrinos à casibus papalibus, modò sint occulti, ex facultate Tridentini. — Eamdem autem facultatem habent Vicarii capitulares, Sede vacante, ut dicunt *communiter Sanch.*, *etc.*

Quæritur 18° An eamdem facultatem habeant Abbates, et alii Prælati habentes jurisdictionem quasì Episcopalem?

R. — *Negant Concina.*, *etc.* — *Affirmant* verò *Sanch*, *etc.*; tùm, quia nomine *Episcoporum* veniunt etiam Prælati qui habent jurisdictionem quasì Episcopalem privativè ad Episcopos; tùm quia, quandò concessio facta est in jure, habet rationem Legis quæ extendi debet ad omnes casus ubi eadem ratio currit. Eadem autem ratio currit tàm pro Episcopis quàm pro hujusmodi Prælatis; quia, aliàs, eorum subditi non haberent ad quem recurrerent pro absolutione prædictorum casûum.

Quæritur 19° An Prælati regulares hanc habeant facultatem in non subditos?

R. — *Affirmat Sanch.* — Sed *negat Croix*, ex Declaratione S. C.

Nota 1° Quòd ex præfatâ Declaratione S. C. Episcopi extrà Sacramentum pœnitentiæ non possunt absolvere à prædictis casibus papalibus.

2° Quòd ex eâdem Declaratione S. C., si Episcopus inciderit in aliquod crimen de quo fit mentio in *C. Liceat*, poterit deputare proprium ipsius Confessarium, esto sit extrà suam Diœcesim, ad se absolvendum cum eâdem facultate quâ ipse posset alios sibi subditos absolvere.

3° Quòd pariter ex eâdem Declaratione S. C., non sit tutus in conscientiâ qui absolveretur aut dispensaretur à proprio Episcopo in casibus sive irregularitatibus, aut suspensionibus contractis ob crimen patratum coràm duobus, vel tribus testibus, quia utitur Tridentinum termino *occultis*, quod propriè loquendo est illius quod probari non potest.

Sed *communiter* alii dicunt illud esse occultum, quod non est notorium, et quod potest aliquâ tergiversatione celari, etiamsi per aliquos testes probari possit. Ità *Suar.*, *etc.* — Hinc, dicunt *Sanch.*, *etc.*, tunc crimen dici publicum, quandò scitur à majori parte Oppidi, viciniæ, vel Collegii, modò saltem ibi sint decem personæ. — 593.

Quæritur 20° An facultas à Tridentino intelligatur Episcopis concessa pro solis casibus et irregularitatibus Papæ reservatis antè Concilium?

R. — *Affirmant Floronus*, *etc.* — Sed *valdè probabiliter negant Sanch.*, *etc.* *Ratio*, quia Concilium indefinitè concedit Episcopis facultatem absolvendi in quibuscumque casibus occultis etiam Sedi Apostolicæ reservatis; ubi autem lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.

Quæritur 21° An Episcopi possint absolvere à casibus occultis, reservatis ab aliis Episcopis etiam cum censurâ?

R. — *Affirmant Bon.*, *etc.* — Hanc opinionem olìm *probabilem* censuimus; sed postmodùm *negativam* coacti fuimus tenere ex duplici Declaratione S. C., et maximè ex Declaratione emanatâ à *Bened. XIV*, die 21. Aug. 1752.

Quæritur 22° An Episcopus hanc facultatem Tridentini possit generaliter aliis Sacerdotibus committere?

R. — *Negant Henriq.*, *etc.* — Sed *probabiliùs* et *communissimè affirmant Sanch.*, *etc.* posse Episcopum generaliter committere vices suas quoàd absolvendos casus Pa-

pales occultos, quia hoc modo jàm alii Sacerdotes reputantur specialiter deputati; *Ratio*, quia facultas hæc competit Episcopis jure ordinario, cùm ipsa sit annexa dignitati Episcopali, et ideò benè potest alteri generaliter delegari. — Hinc, rectè ait *Sanch.* Vicarium Episcopi non habere potestatem absolvendi ab his casibus ex generali commissione Vicariatûs, nisi specialiter ab Episcopo committatur.

Hoc quoàd absolutionem casûum: quoàd facultatem autem dispensandi in irregularitatibus et suspensionibus, Episcopis impertitam dicunt *Sanch.*, *etc.* et etiam posse ab Episcopo illam delegari generaliter cuicumque Sacerdoti cui Episcopus suam facultatem committat, et hoc ex potestate ordinariâ quam Episcopi habent. — 594.

Quæritur 23° An possit Superior absolvere pœnitentem à reservatis, et pro aliis eum remittere ad inferiorem?

R. — Alii *universè affirmant.* — Alii verò *negant*, et dicunt id tantùm licere casu gravis necessitatis, putà, si Superior non posset se expedire ab aliquo gravissimo negotio, et contrà necessarium judicaret personaliter audire peccatum reservatum; idque admittunt *Lugo.*, *etc.* Sed in casu rarissimo, addito quòd pœnitens esset in necessitate communicandi et nollet eadem peccata bis confiteri. — Hoc ultimum non videtur *improbabile*, posito casu cum omnibus his conditionibus. — 595.

Quæritur 24° An pœnitens, si bonâ fide confiteatur peccatum reservatum non habenti potestatem, vel si inculpatè peccati illius obliviscatur, aut de eo confiteatur urgente necessitate, Confessarius simplex validè et licitè ipsum absolvat?

R. — *Negat Antoine*, et per se loquendo, sua sententia satis est *probabilis; probabile* est enim Confessarium simplicem omni carere jurisdictione in habentem reservata.

Secunda verò *sententia communis* et *probabilior affirmat*; *Ratio*, quia licèt Confessarius non possit sine rationabili causâ absolvere à non reservatis, non absolvendo à reservatis in quo potestate caret, non per hoc tamen caret potestate in non reservata: Undè, quandò bonâ fide confitetur pœnitens, vel habet necessitatem confitendi, tunc benè potest directè absolvi à non reservatis et indirectè à reservatis. — Et cùm hæc sententia sit *communis*, ut fatetur ipse *Antoine*, et *valdè probabilis*, imò *certè probabilior*, ut diximus, benè potest deduci in praxim; cùm, ut probavimus *n.* 573, est moraliter certum quòd cum opinione probabili Ecclesia supplet jurisdictionem. — 596.

Quæritur 25° An si pœnitens confessus sit Superiori et inculpabiliter sit oblitus peccati reservati, poterit deindè cuilibet illud confiteri et absolvi?

R. — *Prima sententia communissima affirmat*; quia præsumitur Superior pœnitentem rectè dispositum velle liberare ab omni vinculo peccatorum à quo potest.

Secunda verò *sententia negat*; quia ad auferendam reservationem requiritur ut peccatum subjiciatur judicio Superioris, eò quòd finis reservationis est ut non tantùm pœnitentes à peccato absterreantur; sed etiam ut convenientem medicinam et pœnitentiam recipiant.

Excipe 1° Nisi ex aliquo positivo indicio habeatur præsumptio voluisse Superiorem reservationem auferre.

2° Nisi pœnitens ad hunc finem adiverit Superiorem vel habentem facultatem, ut ab omnibus reservatis absolveretur, et hanc suam intentionem illi manifestaverit.

3° Nisi previlegium fuerit concessum in favorem pœnitentis, proùt est privilegium Jubilæi et Bullæ cruciatæ.

Cæterùm, præcisis istis tribus exceptionibus, hanc secundam sententiam *proba-*

biliorem censeo licèt prima videatur etiam *probabilis* (a). — Omninò tamen dicendum puto reservationem non auferri, quandò adesset positiva præsumptio quòd, si Superior audivisset peccatum reservatum, absolutionem distulisset. — 597.

Quæritur 26° An per Confessionem inculpabiliter invalidam tollatur reservatio?

R. — *Negat Conc.* — Sed *communis sententia* et *probabilior affirmat. Ratio*, quia reservatio principaliter ordinatur, ut peccata deferantur Superiori, utque ipse super ea feiat judicium, præbendo monita salutaria, ac pœnitentiam imponendo; undè, semper ac subditus suum peccatum subjicit judicio Superioris, vel alius habentis facultatem, jàm obtinetur finis reservationis.

Quæritur 27° An tollatur reservatio per Confessionem culpabiliter nullam?

R. — *Prima sententia valdè probabilis negat;* quia non præsumitur Superior velle quòd subditus ex suâ iniquitate commodum reportet.

Secunda longè communior, nec carens suâ probabilitate affirmat; quia pro Confessione sacrilegâ currit eadem ratio ac pro inculpatâ nullâ; alius enim est finis Confessionis, alius reservationis. Finis Confessionis est ut remittantur peccata; finis autem principalis et directus reservationis est, ut hujusmodi peccata reservata committentes subjiciantur judicio Superioris; ergò cùm subditus peccatum suum Superiori defert, et pœnitentiam ab eo impositam acceptat, etiamsi sacrilegè confiteatur, jàm obtinetur finis reservationis, quamvìs non remittatur peccatum.

Excipe 1° cum *Lugo*, si pœnitens culpabiliter reticeat ipsum peccatum reservatum; vel illâ sacrilegâ Confessione inculpabiliter obliviscatur confiteri peccatum reservatum.

2° Cum *Suar.* si pœnitens habuerit animum non vitandi in posterum peccatum illud reservatum, vel non implendi pœnitentiam impositam, dicit verò *Suar.* tolli reservationem si animum mutet.

3° Si Confessio invalida sive culpatè sive inculpatè facta sit in Jubilæo. Vide *n.* 537. — 598.

Quæritur 28° An Regulares possint absolvere à reservatis?

R. — 1° Certum est quòd Regulares nequeant absolvere à casibus reservatis ab Episcopis, ex Bullâ *Gregorii XIII Cum à sacrâ.* Et hoc, sive casus sint reservati ab Episcopo, sive ab ejus Synodo.

2° *Probabiliùs* est quòd Regulares possunt absolvere à casibus reservatis à jure communi; exceptis tamen sex casibus à *Clemente VIII* reservatis, nimirùm, percussio Clerici, duellum, violatio immunitatis Ecclesiæ, violatio clausuræ monialium ad malum finem, simonia realis, et confidentialis. — Facultas enim à prædictis casibus absolvendi expressè à *Clemente* fuit Regularibus adempta. Vide *Tract. de Cens.*, *n.* 95. — *Probabiliter* autem absolvere possunt procurantes abortum fœtus animati, cùm hic casus non fuerit à *Clemente* reservatus. Vide *ibid.* 99. — 599.

Quæritur 29° Utrùm in dubio an pœnitens incurrerit casum reservatum, possit illud absolvere simplex Confessarius?

R. — Si dubium est facti, nempè, si pœnitens dubitat an peccaverit graviter vel non, *communior* est sententia quòd possit absolvi à quolibet confessario, quia reservatio est strictæ interpretationis; undè debet intelligi de peccatis certè gravibus.

Si verò dubium est juris, nempè, si quis dubitet an aliquod peccatum sit reservatum, *negant Conc.*, *etc.* — Sed pariter *ommuniter affirmant* DD., et hoc, sive

(a) Sententiam affirmativam nunc reprobare non possumus. — Ex ultimis Quæst. reform. *Quærit.* 20.

dubium sit positivum, vel negativum; quia in utroque eadem ratio currit; tùm quia, ut diximus, resevatio strictè interpretatur; tùm quia melior est conditio possidendis. Et cùm hæc sententia sit *communis*, et *certè probabilis* (*a*), certum etiam est Ecclesiam jurisdictionem supplere, ut suprà dicta, *n*. 573.

Quæritur 30° An qui Confessus est inferiori peccatum dubiè reservatum, omninò liberetur à reservatione, etiamsi posteà illud cognoscat ut certum?

R. — *Negat Conc.* — Sed *communiter* alii *affirmant;* quia cùm peccatum dubiè reservatum est confessum, jàm directè est absolutum, ac proindè manet directè ablata reservatio. Undè, quamvìs teneatur pœnitens, cùm recordatur peccati certi priùs confessi ut dubii illud iterùm tanquàm certum confiteri, ut ad supplendam integritatem illud exponat uti erat in conscientià, ejusque cognitam gravitatem Confessario manifestet, attamen non tenetur ampliùs se sistere Superiori pro ablatione reservationis, quia, ablato peccato, ablata est etiam reservatio. — 600.

Quæritur 31° An absolvi possit à reservatis, qui peccavit in confidentiam licentiæ?

R. — Videntur *negare Covarr., etc.* — Sed *affirmandum* cum *communi* (*b*); quia, esto quòd concedens licentiam nolit ut peccatores propter ipsam faciliùs peccent, non tamen excludit quominùs ii qui occasione ejus peccaverint, possint absolvi, si verè proponunt illud vitare.

Quæritur 32° An licentia data absolvendi à reservatis extendi possit ad peccata post ipsam commissa?

R. — Distinguendum: si concessio facta sit præcisè pro peccatis narratis, vel per tot vices commissis, tantùm pro eis valere potest. — Secùs verò, si licentia est concessa indefinitè, ità *communissimè*, et *valdè probabiliter Lugo, etc.;* dummodò, rectè limitant, non interponatur magna distantia, putà ultrà mensem, inter concessionem licentiæ, et commissionem novarum culparum: intellige, si pro quodam particulari pœnitente sit tantùm impertita licentia. — Item advertit *Ronc.* et quidem benè, præfatam sententiam non procedere, si licentia impertita fuerit intuitu alicujus festivitatis. — 601.

Hìc ultimò *nota* quòd ex Decretis à S. C. emanatis anno 1601 et 1602, auctoritate *Clementis VIII*, et anno 1607, auctoritate *Pauli V*, quicumque Confessarii præsumentes prætextu alicujus privilegii absolvere à casibus reservatis Papæ, vel Episcopis, incurrunt ipso facto, Excommunicationem Papæ reservatam. — 602.

ARTICUTUS II.

De Officio Ministri.

De Confessarii Muneribus. — Et Modo agendi cum variis Pœnitentibus.

§ I. De Confessarii muneribus,

ut *Patris*. — *Medici*. — *Doctoris*. — *Judicis*.

PUNCTUM I.

De Munere Confessarii, ut Patris.

Confessarius, ut boni patris partes adimpleat, debet caritate esse plenus.

Et 1° caritatem adhibere debet in benignè excipiendo omnes sive pauperes, sive rudes, sive peccatores sint.

(*a*) *Et probabilissima.* — II. n. 142.
(*b*) Cum Communiori. — II. 144.

Nonnulli tempus solummodò insumunt in audiendis Confessionibus aliquorum devotorum, aut personarum spectabilium; et si ad se aliquis miserabilis peccator accedat, ægrè auditur, et conviciis oneratus arcetur; undè fit, ut ille miser in perditæ vitæ lubricum laxis habenis præceps ruat, et in salutis desperationem incidat.

Secùs boni Confessarii agunt; cùm ad se hujusmodi peccatores confluunt, benignè eos excipiunt, et *quasi victor captâ prædâ*, exultant, perpendentes sibi sortem contigisse, Animam de manibus dæmonis eripere. Sciunt hoc Sacramentum propriè non pro justis fuisse constitutum, sed pro peccatoribus. Sciunt Christum protestatum fuisse his verbis: *Non veni vocare justos, sed peccatores. Marc.* 2, 17. Proptereà Confessarius caritatis viscera induens, quò magìs animas peccatorum multitudine et atrocitate coinquinatas reperiat, eò magìs, ut Deo ipsas lucrifaciat, majore caritate eas amplectatur, eisque animum præbeat, ut sincerè confiteantur, et ad Dominum fiducialiter convertantur.

2° Caritatem deindè longè majorem ostendere debet in Confessionem excipiendo.

Caveat ne se impatientem, aut tædio affectum exhibeat; nec ostendat admiratione percelli de peccatis quæ narrantur; modò Pœnitens non sit ità animo durus, aut petulans, ut plura et atrociora peccata sine ullo rubore, et sine ullâ displicentiâ animique sensu exponeret, quia tunc opus est pro viribus efficere, ut à Pœnitente quanta sit illorum deformitas, et magnitudo percipiatur; ideoquè tunc acrior requiritur correctio, ut ipse à lethali lethargo expergefiat.

Verum quidem est quòd, ut dicunt Doctores, in actu Confessionis abstinere debeant Confessarii à correctione faciendâ, ne fortè exterriti Pœnitentes peccata reticeant; nihilominùs hoc intelligitur regulariter loquendo, nam multotiès expedit ad ulteriora non procedere, et statìm Pœnitentem corripere, precipuè cùm confitetur peccatum valdè enorme, aut si ipse fuerit in aliquo vitio habituatus, ut peccati gravitatem comprehendat. Advertat tamen, ne eum exasperet, nec perterreat. Quapropter postquàm eum, quantùm opus fuerit, corripuerit, statìm ei animum faciat ad reliqua peccata confitenda.

3° Deindè in fine Confessionis oportet ut Confessarius vehementiori ardore ac studio incumbat ut Pœnitenti percipere faciat gravitatem et multitudinem ejus peccatorum, ac miserum damnationis statum in quo reperitur; sed hoc semper maximâ cum charitate fiat. Verumtamen est congruentiùs tunc verbis gravioribus uti, ut sic meliùs ad bonam mentis frugem redire possit; nihilominùs efficere debet ut Pœnitens intelligat hoc, quod ei dicitur, non ab animo irato, sed ex singulari amore et commiseratione ergà suam Animam procedere.

Posteà adjuvabit eum ad doloris actum efformandum, et si dispositus est, eum absolvat; et remedia salutaria, quibus possit se à peccatis servare, suggerat, atque ei pœnitentiam imponat. Si autem fuerit absolutionis incapax, aut expediens videbitur differendam esse absolutionem, assignet ei diem in quo regredi debeat, et sic dulcibus verbis à se dimittat.

Hæc est via quâ peccatores salvi fieri possunt, nempè cum eis agere quantâ maximè fieri potest charitate, alioquin si ipsi in Confessarium incident, qui cum eis inclementer agat, à Confessione horrebunt, confiteri negligent, et effrenatè in perditionem ibunt. — *Ex Praxi Conf.* 3, *etc.*

PUNCTUM II.

De Munere Confessarii, ut Medici.

Confessario, ut sui Pœnitentis infirmitatibus remediis opportunis occurrat, cognoscenda est origo et causa omnium spiritualium ejus morborum.

Nonnulli Confessarii, præter species et numerum peccatorum, nihil aliud inquirunt. Si pœnitentem dispositum vident, statìm eum absolvunt; sin minùs, quin unum verbum impendant, illico dimittunt, oculo retorto dicentes: « Discede à me, » quia te absolvere non possum. »

Aliter procedunt boni Confessarii: hi enim priùs investigare incipiunt morbi originem et gravitatem, interrogando de peccandi consuetudine, de occasionibus, de tempore, de loco, de personis quibuscum, quo rerum concursu. Sic enim meliùs poterunt Pœnitentes corripere, eos ad Absolutionem disponere, et remedia salutaria adjungere.

2° His interrogationibus adhibitis, et cognitis morbi origine ac gravitate, Confessarius procedat ad debitas animadversiones faciendas. Et quamvìs ipse tanquàm *Pater*, debeat caritate Pœnitentes auscultare, tamen ut *Medicus* tenetur, quantùm opus est, eos monere et corrigere, eos præsertìm qui multis mortalibus gravati, ad Pœnitentiæ Sacramentum raró accedunt. Et hoc munus etiam adimplere debet, si Pœnitens aliquâ illustri qualitate fulgeat, nimirùm si fuerit Magistratus, Princeps, Sacerdos, Parochus aut Prælatus, si de aliquo sui muneris sine minimo animi sensu se accusaret. — Nec Confessarius tunc debet attendere alios Pœnitentes qui ipsum circumstant; nam, ut aiebat *S. Franciscus Xav.*, meliùs est paucorum Confessiones ritè factas audire, quàm multorum inordinatas, et sine fructu.

Hìc advertere oportet quàm perperam agant illi Confessarii, qui si pœnitentem indispositum nanciscuntur, ne cum illo aliquid insumant temporis, statim à se eum abire jubent. Sciant istiusmodi Confessarii validis niti rationibus sententiam illorum Doctorum, qui volunt pro viribus teneri Confessarium Pœnitentem, licèt accedat indispositus, ad Absolutionem disponere; consideranda ei proponendo v. g. injuriam maximam, quâ Deum suis sceleribus afficit, periculum imminens ejus damnationis, etc. (*a*). — Et parùm refert quòd alii expectent, aut inconfessi discedant; Confessarius enim de hoc tantùm qui sibi nunc confitetur, non verò de aliis in die Judicii rationem reddere debet. Vide n. 608.

3° Post debitas correctiones, sive monitiones, præstat ut laboretur ad disponendum pœnitentem ad absolutionem per actus veri doloris, et propositi; quocircà monitos esse volo Confessarios, perpaucos esse illos pœnitentes, præsertìm rudes, qui præposito actu doloris ad confitendum accedant. Nonnulli Confessarii putant satis suo muneri fecisse, si duntaxat hujusmodi pœnitentes interrogent, et nullo alio verbo interposito, absolutionem eis elargiuntur.

Sed longè aliter agunt boni Confessarii: hi enim imprimis elaborant ut pœnitentes qui lethalibus tenentur, verum dolorem et detestationem peccatorum concipiant, eis proponendo priùs motiva attritionis, et deindè veræ contritionis, ut super his verè doleant de peccatis commissis.

4° Demùm incumbendum est Confessario ut applicet ea remedia quæ opportuniora judicabit pro salute pœnitentis, imponendo ei eas satisfactiones quæ magis conveniunt ejus morbo, et eas quas prudenter judicabit illum fore executurum. — *Ex Praxi Conf.* 6, *etc.*

Remedia autem quæ insinuari debent pœnitentibus, alia sunt generalia, alia par-

---

(*a*) Si Pœnitens accedit indispositus, tenetur Confessarius, ut docent *Laym.*, *etc.*, pro viribus efficere ut eum disponat ad absolutionem. Circà quod nescio quomodò excusari possint coràm Deo illi Confessarii desides, qui ubi cógnoscunt pœnitentem non esse satis dispositum, eum à se dimittunt, dicendo: « Discede hinc, te absolvere non possum, redi in posterum »

Ego dico cum Auctoribus citatis Confessarium, quotiès pœnitentis Confessionem suscipit, sub rigorosâ caritatis obligatione, quantùm facere potest, teneri ut ad absolutionnm eum disponat, ei proponendo illius peccatorum turpitudinem, etc. — H. 105.

ticularia pro aliquo vitio particulari. — Generalia omnibus insinuanda, sunt 1° Amor ergà Deum. — 2° Sæpè se commendare Beatæ Virgini, Rosarium recitando, se commendare Angelo Custodi, et alicui Sancto singulari protectori. — 3° Frequentia Sacramentorum, et si unquàm in aliquod peccatum mortale inciderit, statìm se confiteri. — 4° Veritatum æternarum consideratio, et præ cæteris consideratio mortis : et Patribusfamilias insinuanda est quotidiana mentalis oratio in communi cum familiâ, aut saltem Rosarium unâ cum filiis. — 5° Dei præsentia, cùm urget tentatio, dicendo : *Deus me videt.* — 6° Quolibet vesperi conscientiam scrutari, cum animi dolore, et proposito. — 7° Sæcularibus, ut in aliquâ congregatione se adscribant, et Sacerdotibus oratio mentalis, et gratiarum actiones post Missam; et ut perlegant saltem aliquem libellum spiritualem antè et post Missam.

Remedia autem particularia assignabuntur pro vitiorum diversitate; v. g. illi qui aliquo odio tenetur, insinuetur ut quotidiè commendet Deo illum quem odit, recitando pro ipso orationem Dominicam, et salutationem Angelicam; et cùm se turbari sentit memoriâ injuriæ sibi illatæ, reminiscatur contumeliarum quibus ipse Deum affecit. Illi, qui in peccata turpia prolapsus est, ut otium vitet, malos socios et occasiones aufugiat, ut opera carnem coercentia sibi imponat; et illi qui habitum pravum per longum tempus contraxit in hoc vitio, ut non solùm vitet proximas occasiones, sed etiam quasdam remotas, quæ sibi tàm debili ad resistendum factæ erunt proximæ. Huic præcipuè imponatur ne unquàm intermittat recitare ter Salutationem Angelicam in honorem Puritatis Beatissimæ Virginis, mane et vesperi, repetendo semper coràm ejus Imagine propositum non peccandi, et supplicationem ut sibi perseverentiam impetret. Potissimùm autem Confessarius curet, ut frequenter hic communicet, cùm Eucharistia dicatur *vinum germinans virgines.*

Illi qui solitus fuit blasphemias proferre, insinuetur ut noviès, vel quinquiès linguâ signet crucem super terram, et ut quotidiè saltem semel dicat orationem Dominicalem et Salutationem Angelicam in honorem Sanctorum, in quos execratus fuit; et ut quolibet mane dum è cubitu surgit, renovet propositum patienter ferendi occasiones indignationis, et ter dicat Beatæ Virgini quolibet mane : *Domina mea, da mihi patientiam ;* quod faciet etiam in occasionibus irascendi.

Addictis peccato avaritiæ imponat eleemosynas, etc., etc. — *Ex Praxi Conf.* — 6, etc.

PUNCTUM III.

De Munere Confessarii, ut Doctoris.

Confessario, ut *Doctoris* officii ritè fungatur, opus est ut sit doctus et prudens.

I. Ut sit doctus, id est, ut benè sciat legem; qui enim eam ignorat, non potest alios docere. Et hic advertatur id quod scribit *S. Gregorius*, nempè officium dirigendi animas per viam salutis æternæ esse artem artium : *Ars artium regimen animarum.* Et *S. Franciscus Salesius* dicebat officium audiendi Confessiones esse omnium maximum et difficillimum; et reverà, cùm agatur de vitâ æternâ, et de munere quod requirit scientiarum, officiorum, artium omnium, notitiam.

Undè nullus Confessarius intermittere debet Theologiæ moralis studium; quia ex tot rebus tàm diversis, et inter se disparibus quæ ad hanc scientiam pertinent, multa quamvìs lecta, quia rariùs accidunt, temporis progressu à mente decidunt — *Ex praxi Conf.* — 17, etc.

Quæritur quænam scientia requiratur in Confessario, ut absolvere possit?

R. — Confesarius, ut validè absolvat, oportet et sufficit ut cognoscat peccata, saltem

sub confusâ ratione peccati. Ut verò licitè, requiritur ea scientia, ut possit ferre prudens judicium in hoc foro; ideòque scire debet sequentia :

1° Quæ sint mortalia, quæ venialia, saltem ex genere suo, et saltem de his quæ communiter occurrunt.

2° Species et circumstantias necessariò explicandas; quid constituat occasionem proximam.

3° Spectantia ad restitutionem bonorum et famæ.

4° Casus reservatos, et excommunicationes saltem communiores.

5° Censuras et irregularitates communiores pro Sacerdotibus.

6° Requisita in pœnitente ad bonam dispositionem.

7° Remedia peccatis opportuna.

Undè :

1° Satis est si Confessarius intelligat quæ frequentiùs accidunt, et de aliis sciat dubitare.

2° Major, minorque requiritur scientia pro diversitate locorum et pœnitentium.

3° Graviter peccat tùm ille qui sine sufficienti scientiâ huic muneri se ingerit, tùm ille qui talem sine necessitate constituit, aut cùm possit corrigere, tolerat. — 627.

4° Excusatur tamen Confessarius qui caret sufficienti scientiâ, si adsit necessitas, mimirùm si aliter pœnitentes deberent diù carere Confessione, ut evenit in captivis. — Et idem Dicunt *Lugo, etc.*, pro parvis oppidis, aut triremibus, ubi, si haberi nequeunt docti Sacerdotes, deputari possunt minùs docti, quales possint haberi. Admonendi tamen ii sunt de obligatione addiscendi.

5° Si pœnitens advertat Sacerdotem non percipere peccati gravitatem, tenetur illum monere se peccasse mortaliter.

6° Qui sciens prudens confitetur ei, quem scit suam conscientiam judicare non posse, tenetur Confessionem repetere apud peritiorem : quia graviter peccaret sic confitendo. — 628.

II. Oportet ut Confessarius sit prudens.

Quæritur 1° Quænam prudentia requiratur in Confessario?

R. — Requiritur prudentia tùm in instructione, monitione, curatione pœnitentis, tùm in interrogatione. — 629.

Quæritur 2° An teneatur Confessarius suos pœnitentes juvare?

R. — Rudiores ordinariè debet juvare.

Undè :

1° — Rustici qui putantur non satis examinati, *communiter* non sunt dimittendi ad se meliùs examinandum, et *P. Segneri* oppositum meritò putat intolerabilem errorem. Hinc, rectè ait *Spor.* quòd Confessarius examinare debet ordinariè rusticos; nam, licèt isti dimittantur ut se meliùs præparent, vix tamen paratiores unquàm redibunt; imò, absterriti à difficultate examinandæ conscientiæ, facilè à Confessione se retrahent. — 607.

Et hoc pejor esset error, si ob defectum examinis dimitteret aliquem rudem, qui anteà propter ruborem aliquod peccatum reticuerit, quamvìs repetendæ essent Confessiones multorum annorum propter majus periculum quod tunc subest, nempè quòd si non redeat, peribit. — *Ex praxi conf.* 20.

2° Non est obligatio interrogandi eos qui videntur satis instructi et diligentes in dicendis peccatis cum suis circumstantiis.

3° Confessarius non debet esse nimìs anxius in interrogando, sed interrogare debet tantùm de his quæ probabiliter pœnitenti conveniunt, juxtà suam conditionem; aliàs, interrogatio erit onerosa pœnitenti. — 607.

Interrogationes in materiâ castitatis debent esse paucæ, et cautæ, ne vel occasionem det investigandi, aut traducendi Confessionem, aut ignorantem doceat, aut offendat, aut se vel illum periculo exponat. Ac si hæc timeat, potiùs debet aliquid deesse integri-

tali materiali. Et quidem, si in hàc materià negantur cogitationes, non opus est progredi ad opera : rudiores tamen cogitationes negant, verba et opera rogati fatentur, quòd illas non æquè agnoscant, aut advertant. — 632.

4° Meliùs est examinare singula quæ pœnitens dicit, quàm omnia in finem reservare. — 607.

5° Debet disponere quantùm potest suum pœnitentem, qui indispositus accedit; etiamsi multùm temporis in hoc impendere debeat; ad hoc tenetur ex rigorosâ caritatis obligatione, et culpâ non caret si deses dimittat, nullâ aut valdè modicâ præmissâ diligentiâ ad eum curandum. — 608.

Quæritur 3° Quid debeat agere Confessarius cum pœnitente de quo sciat, vel suspicetur aliquod peccatum quod ille non confitetur?

R. — Distinguendum : Si sciat extrà Confessionem, et noverit ex propriâ scientiâ, sine dubio non debet absolvere, si ille negat; modò non adsit prudens dubium an alteri fuerit Confessus, vel justam habeat causam tacendi. Ità *communiter* omnes cum *Bus, etc.* — Si verò Confessarius id habet ex suspicione, vel ex aliorum relatione, dicunt etiam *communiter Suar., etc.*, quòd post diligentem interrogationem regulariter debet absolvere negantem, tunc enim putare debet quòd ille aut fuerit peccati oblitus, aut alteri confessus, vel quòd habeat justam causam reticendi, aut relatores deceptos fuisse; quia in hoc foro omninò pœnitenti credendum est tàm pro se, quàm contrà se.

Sed ego puto cum *Elbel.* quòd si Confessarius notitiam habeat alicujus peccati ex certâ relatione aliorum, tunc non posset absolvere pœnitentem illud negantem; reverà enim, si istius crimen mihi referrent testes tàm graves, qui de eo me redderent moraliter certum, et ex aliâ parte certus essem quòd pœnitens non potuerit oblivisci, nec ullam causam reticendi habeat, tunc non auderem huic absolutionem impertiri; nam, regulam illam quòd credendum sit pœnitenti, dico procedere quidem in re dubiâ, non verò in re moraliter certâ; moralis etenim certitudo vera certitudo est.

Si autem Confessarius noverit peccatum ex Confessione alterius, tunc utiquè non poterit specialiter pœnitentem de illo interrogare; nisi expressam ab illo altero licentiam habeat, sed tantùm poterit generatìm interrogare; et hoc dico, quòd Confessarius non sit nimius in interrogationibus repetendis, quia in hoc etiam esset periculum revelationis. Ità *communiter Laym., etc.* — *Non improbabiliter* tamen dicunt *Nav., etc.*, quòd si aliquod peccatum sit commune talibus personis, possit de eo speciatìm interrogare, prout in sponsis commune est prolabi in tactus inhonestos, vel saltem in pravas cogitationes.

Quæritur 4° An possit Confessarius, casu quo complex se confitens neget peccatum, illum absolvere?

R. — *Affirmant* posse et debere *Lugo, etc.* — *Elbel* autem censet debere absolvere sub conditione. — Sed meliùs meo judicio sentit *Croix* quòd eo casu nullo modo absolvat, sed tantùm aliquid oret ad occultandam negationem absolutionis. — 631.

Quæritur 5° An Confessarius prævidens monitionem pœnitenti non esse profuturam, teneatur nihilominùs eum monere?

R. — Certum est teneri, si ignorantia sit culpabilis, vel sit circà aliquod medium ad salutem necessarium, aliàs pœnitens esset certè indispositus. — Si verò ignorantia sit inculpabilis, et circà res quæ non sunt de necessitate medii, adest duplex sententia.

Prima affirmat. — *Secunda* verò *communis* et *vera* docet quòd si pœnitens laborat ignorantiâ inculpabili sive sit juris humani, sive divini, et non speratur fructus, imò prudenter judicatur monitio esse magìs obfutura quàm profutura, tunc Confessarius potest et tenetur eam omittere, relinquendo pœnitentem in suâ bonâ fide. Ità *Suar., Nav., Sot., Laym., Sanch., Lugo., Vasq., Bon., etc.*

Nostra sententia maximè probatur ex illâ validissimâ ratione, scilicet quòd de duobus malis minus est permittendum, ut majus evitetur; undè, in concursu peccati mate-

rialis, et formalis magis præcavendum est formale, quod solum punit Deus, cùm ex solo peccato formali reputet se offensum. Vide *Tract. de Virt. Theol., n.* 36. — 610.

Hinc *infertur* 1° quòd si Confessarius noverit pœnitentem invalidè contraxisse matrimonium ob aliquod impedimentum occultum, et periculum sit infamiæ, scandali, aut incontinentiæ si nullitatem manifestet, tunc debet omittere monitionem et illum relinquere in bonâ fine, donec obtineatur dispensatio; nisi dispensatio de facili et statìm obtineri possit ab habente facultatem, et etiam ab Episcopo, ut liberetur pœnitens à peccato materiali. Vide *Tract. de Matrim., n.* 1123. Imò *Lugo, etc., communiùs et probabiliùs affirmant* posse Confessarium hoc casu obligare conjugem debitum negantem ad illud reddendum; quia, stante persuasione conjugis quòd matrimonium sit validum, tenetur ille reddere ut dictamen suæ conscientiæ sequatur. — 611. (*a*).

Si verò matrimonium sit contrahendum, *Holz.* ait omninò tunc monitionem esse faciendam, etiamsi certè non sit profutura, et certè obfutura, quia magìs præcavenda est nullitas Sacramenti, quàm peccatum, aut infamia pœnitentis. — E conversò, *Sanch. etc.* absolutè dicunt adhuc in eo casu omittendam esse monitionem, quandò ipsa *probabiliter* censetur non profutura.

Probabiliùs tamen mihi videtur dicendum quòd regulariter loquendo, omninò monitio tunc facienda est tùm quia ex matrimonio nullo frequenter plura inconvenientia oriuntur, tùm quia sæpè post tale matrimonium ignorantia cessare solet, et tunc facilè adest periculum peccandi formaliter. — Si verò Confessarius certò moraliter desperet de fructu, tunc meritò dicit *Croix* quòd omittere debeat monitionem, donec obtineat dispensationem, quia meliùs est permittere peccatum materiale quàm præbere occasionem certi peccati formalis.

Nec obstat ratio *Holz.*; nam Sacramenta non exposcunt majorem reverentiam, quàm præcepta divina; undè, si in præceptis divinis permitti potest materiale peccatum, cur non poterit permitti materialis irreverentia Sacramenti in tantâ necessitate, ut peccatum formale vitetur. — 612.

Sed si sponsi accedant ad Ecclesiam ad contrahendum matrimonium, et alter eorum manifestat Confessario impedimentum occultum, dùm omnia sunt parata, et non possit sine scandalo et infamiâ matrimonium differri, *Lugo, etc.* dicunt tunc consultiùs esse quòd Confessarius relinquat sponsos in bonâ fide, et sinat nuptias contrahere.

Sed *communissimè* alii DD. *probabilissimè* docent in eo casu posse Episcopum dispensare; *Ratio*, vel quia tunc præsumendus est Pontifex delegare Episcopo facultatem dispensandi, quam requisitus certè ei non denegaret, vel quia Episcopus potest in suâ Diœcesi quidquid potest Pontifex in totâ Ecclesiâ, nisi aliquid Pontifex sibireservavit. Ergò in eo casu intelligitur cessare reservatio, et ideò Episcopus ex suâ potestate ordinariâ potest tunc dispensare, sicut potest in aliis legibus pontificiis, quandò aditus ad Papam non patet.

Et in eo casu *probabiliter* dicunt *Sanch., etc.*, quòd Episcopi legitimè possint prædictam facultatem dispensandi delegare aliis, etiam generaliter pro omnibus casibus occurrentibus, quia hæc facultas conceditur Episcopis ratione dignitatis, undè accipit conditiones potestatis ordinariæ. — Imò, addit *Pignatell.* quòd eo casu censetur omninò cessare lex quâ prohibetur tale conjugium contrahi, quia, quandò lex evadit perniciosa,

(*a*) Sed in hoc *tutior* mihi videtur opinio *Soti*, *etc.*, quòd tunc Confessarius ei dicat in genere quòd illa nequit absolvi si obligationi suæ satisfacere renuit; et quòd jàm scitur conjugem teneri debitum reddere. — H. n. 113.

utiquè non obligat, ut docet D. Thomas. Ideò, dicit idem Auctor, tunc alius inferior legislatore potest declarare quòd lex impedimenti cesset et non obliget.

Undè dicit *Ronc.* (*a*) quòd si aliquandò nec etiam ad Episcopum aditus pateret, et nullo modo aliter vitari posset gravissimum periculum infamiæ, aut scandali, posset Parochus vel alius confessarius declarare quòd lex impedimenti eo casu non obligat, quia eadem ratio, ut suprà, tunc urget, nempè quòd cessat lex, quandò potiùs est nociva, quàm utilis.

Notant tamen præfati Auctores, quòd esto tunc permittatur contrahi matrimonium, tamen quantociùs, saltem ad majorem securitatem, et ad salvandam reverentiam legibus Ecclesiæ debitam, recurri debet ad sacram Pœnitentiariam, ut ab illâ dispensatio obtineatur. — 613.

Infertur 2° Quòd ubi non speratur fructus, omittenda est monitio etiam de restitutione faciendâ; quia Confessarius magìs præcavere debet ejus spirituale damnum, quàm damnum alterius temporale.

Benè tamen advertunt *Viva, etc.*, non facilè judicandum quòd pœnitens, cognitâ veritate, monitioni non obtemperabit.

Infertur 3° Omittendam esse monitionem etiam quandò timentur scandala aliorum. infamiæ, rixæ, et similia; quia semper præstat vitare mala formalia aliorum, quàm materialia pœnitentis. — 614.

Excipiendum est 1° Quandò damnum redundaret contrà bonum commune; undè omninò monendus est Parochus qui erroneè, etsi ex ignorantiâ invincibili circà mores ac populum instrueret. Item, benè addunt *Salm.* Confessarium debere admonere Episcopos, Prælatos, Principes, Confessarios, etc., quia raro contingit hujusmodi ignorantiam esse inculpabilem, vel non esse perniciosam aliis qui facilè licita sibi putant quæ à Superioribus fieri observant. — 615.

2° Si pœnitens interroget: tunc enim Confessarius tenetur detegere veritatem, nec potest dissimulare; quia, cùm ille jàm incœperit laborare ignorantiâ vincibili, dissimulatio Confessarii esset erroris approbatio; rectè verò dicunt *Sanch.* quòd cùm pœnitens interrogat, Confessarius non plùs respondere debet quàm ipse interrogatur.

3° Si pœnitens brevì sit monitioni obsecuturus, quamvìs in principio non acquiescat.

Quæritur 6° Utrùm facienda sit monitio in dubio an sit profutura, vel obfutura?

R. — Si non timetur de damno, omninò quidem fieri debet; si verò dubitatur tàm de damno quàm de fructu secuturo, tunc Confessarius pensare debet damnum et utile, item gradum timoris damni, ac spei utilitatis, et eligere id quod judicat præponderare. Cæterùm, in dubio regulariter mihi videtur dicendum, quòd mala formalia potiùs evitanda sint quàm materalia. — 616.

PUNCTUM IV.

De Munere Confessarii, ut Judicis.

Sicut Judex tenetur priùs rationes cognoscere, indè causæ momenta discutere, et deindè sententiam proferre; ità Confessarius priùs debet conscius fieri pœnitentis conscientiæ, posteà ejus dispositionem inspicere, et deindè absolutionem impertire aut negare.

Undè :

1° **Confessarius debet, quantùm fieri potest moraliter, omnia peccata pœnitentis intelligere.**

(*a*) Et quidem non sine fundamento. — H., 114.

2° Peccat, si absolvit eum cujus peccata per negligentiam non satis intellexit, quia fert sententiam, incognitâ causâ. — 626.

3° Confessarius cognoscens pœnitentem non satis diligenter conscientiam suam discussisse, tenetur eum interrogare priùs de peccatis in quæ verisimiliter incidere poterat, et posteà de eorum specie et numero.

4° Non sit tamen nimìs sollicitus et anxius ad formandum certum judicium de numero peccatorum; notet frequentiam in genere, et in confuso judicium faciat, apprehendendo peccata quotquot sint apud Deum.

5° Circà peccata interna habituatorum, non sufficit interrogare de tempore quo duravit habitus sed adhibeat interrogationes generales de propriâ applicatione, de loco, de animi inclinatione, etc., ut formet judicium majoris vel minoris frequentiæ actùum internorum; quia ex negotiis exterioribus, locis, etc., provenire potest quòd sint pauciores aut frequentiores cogitationes. Cæterùm, post duas vel tres interrogationes, non debet angi Confessarius, si ei judicium quod facit videtur esse nimìs confusum, nam ex conscientiis implicatis et confusis, moraliter impossibile est majorem claritatem sperare.

6° Pœnitentem sine causâ non obliget ad iterandas Confessiones, nam, licèt Confessiones generales sint utilissimæ, nihilominùs non debet Confessarius esse valdè rigorosus ad eas exigendas. Non est enim obligatio, ait *P. Segneri*, repetendi Confessiones, nisi in casu manifestæ necessitatis, et in quo error sit evidens. — *Ex praxi Conf.* 19, *etc.*

Quæritur 1° An possit absolvi pœnitens qui vult sequi opinionem contrariam illi quam tenet Confessarius?

R. — *Prima sententia negat; Ratio*, quia pœnitens tenetur stare judicio Confessarii qui est judex; aliàs erit indispositus ad absolutionem. Ità *Conc.*, *etc.*

Secunda verò *sententia communis* et sequenda docet non solùm posse, sed etiam teneri sub gravi Confessarium absolvere pœnitentem qui vult sequi opinionem probabilem, licèt opposita videatur *probabilior* Confessario. Ità *Suar.*, *etc. Ratio*, quia pœnitens, factâ Confessione, cùm sit dispositus, habet strictum jus ad absolutionem, quam denegando Confessarius gravem illi injuriam irrogaret, tùm quia privaret eum gratiâ Sacramenti, tùm quia obligaret ad magnum onus subeundum, nempè ad repetenda apud alterum sua gravia peccata (*a*). Neque dicatur quòd pœnitens sit indispositus, cùm nolit sequi judicium Confessarii; nam, Confessarius non est judex opinionum quas pœnitens sequi tenetur, sed tantùm dispositionis seu contritionis et propositi sui pœnitentis, ut patet ex Tridentino.

Adde, quòd si Confessarius non posset absolvere eos qui volunt sequi opinionem minùs probabilem, contrà suam quam ipse putat probabiliorem, multa videntur inconvenientia sequi. Ponamus enim casum: Duo Confessarii habent duas opiniones contrarias, quorum utrique sua apparet probabilior; si unus velit alteri confiteri, deberet hic suam deponere opinionem captivando intellectum, ut Confessario suo judici constituto pareat. Contrà verò, si alter posteà huic confiteatur, deberet hic secundus Confessarius suam resumere opinionem, quæ sibi probabilior apparet; tunc enim deberet judicare secundùm suum proprium judicium, et deberet illum obligare ut deponat opinionem quam sibi priùs sequendam imposuit; et en comœdia risu digna, quæ quotidiè inter Confessarios eveniret. — 604.

(*a*) Si pœnitens est indoctus, adeò ut nequeat sibi formare conscientiam rectam ex probabilitate illius opinionis, *certum* est tunc eum non posse absolvi; si verò sit capax sibi formandi conscientiam rectam, *communis sententia* docet Confessarium in eo casu teneri absolvere sub gravi, saltem si Confessio facta fuerit de materiâ gravi, dùm dicunt *Suar.*, *etc.* negare absolutionem de materiâ levi, non excedere veniale. — H., n. 118.

Quæritur 2° An in delectu opinionum expediat Confessario uti opinionibus rigidioribus, aut benignioribus?

R. — Rectè ait *Croix* quòd si pœnitens ostendat se paratum ad sequendum id quod est tutius, tenetur Confessarius per se loquendo eum dirigere secundùm sententias tutiores; quia, cùm hoc sit majoris perfectionis, tenetur quidem Confessarius incumbere majori profectui sui pœnitentis. Spectat autem ad prudentiam Confessarii deindè perpendere utrùm tutioris, vel minùs tutæ sententiæ usus suo pœnitenti sit profuturus.

Ideò, dixi, *per se loquendo*, quia licèt id per se sit tutius et perfectius, attamen periculosius erit pluribus imponere obligationem operandi semper secundùm regidiores sententias. Undè, ait *Gerson*: « Fit ut per tales assertiones publicas nimìs duras et » strictas, præsertìm in non certissimis, nequaquàm eruantur homines à luto pecca- » torum, sed in illud profundiùs, quia desperatiùs emergantur. » Idcircò in praxi Confessarius, quoàd fieri potest, debet potiùs esse benignus quàm rigidus cum pœnitentibus. Undè, *S. Gregorius Nazianz.* sic dixit: « Hortamur Sacerdotes ut cum » pœnitentibus leniter agant, ex illo *Apost. ad Galat.* 6. *Instruite in spiritu lenitatis.* — Undè *S. Odilo* abbas reprehensus de nimiâ benignitate in administrando Sacramento Pœnitentiæ respondit: « Etiamsi damnandus sim, malo tamen de divinâ mise- » ricordiâ, quàm ex duritiâ damnari. »

Sapienter autem dicit *Holz.* quòd Confessarius in delectu opinionum tunc debet benigniores sententias sequi, quandò illæ potiùs inducunt pœnitentem ad vitandum peccatum. Secùs verò, si illæ potiùs conducant ad legis transgressionem, proùt sunt opiniones illæ quæ licèt speculativè videantur probabiles attamen in praxi sunt valdè periculosæ, sicut in materiâ sexti præcepti sunt opiniones aliquæ de tactibus, osculis, choreis, comœdiis, de reprimendis motibus sensualibus et similibus; item, in materiâ simoniæ et usuræ, ubi plura videntur excusari ratione liberalis gratitudinis, sed in praxi magnum periculum involvunt; item, quandò agitur de compensatione faciendâ, vel de accusatione prosequendâ contrà offensores, ubi facilè est periculum injustitiæ, aut vindictæ. — 605.

Quæritur 3° Ad quid tenetur Confessarius si erravit circà valorem Sacramenti?

R. — 1° Si erravit sine culpâ, conveniunt omnes non teneri cum gravi incommodo famæ vel honoris monere pœnitentem de errore; ità *Lugo*, etc. *Ratio*, quia tunc Confessarius tenetur ad monitionem tantùm ex caritate, quæ non obligat cum gravi incommodo. Hoc tamen valet pro Confessario delegato; aliter enim videtur dicendum de Parocho, juxtà dicta in *Tract. de Virt. Theol.*, *n.* 140., eò quòd Parochus tenetur ex justitiâ reparare grave damnum spirituale subditorum. — Rectè autem addunt AA. quemcumque Confessarium teneri advertere pœnitentem de nullitate absolutionis ei collatæ, si ille sit in articulo mortis, vel in gravi periculo non ampliùs se confitendi.

2° Si verò erravit Confessarius cum culpâ gravi circà valorem Sacramenti, *prima sententia negat* eum teneri monere pœnitentem cum gravi suo damno. — *Secunda* vero *sententia* quam sequimur *affirmat*; *Ratio*, quia licèt Confessarius ex caritate onus susceperit audiendi Confessionem pœnitentis, attamen postquàm audivit, tenetur ex officio, et ex quasi contractu cum pœnitente inito ritè ipsi ministrare Sacramentum; undè, tenetur, petitâ licentiâ, illum de errore monere.

Dixi, *petitâ licentiâ*, nam, *probabiliùs* dicunt *Bon.*, *etc.* quòd si ex monitione gravis sequeretur offensio pœnitentis, non tenetur tunc Confessarius, nec potest monere, quia sigillum læderetur juxtà dicenda n. 622. — Item, *probabile* videtur quòd si pœnitens iterùm alteri confessus fuerit, tunc non tenetur Confessarius cum gravi incommodo eum monere de nullitate primæ Confessionis; *Ratio*, quia tunc jàm moraliter certò pœnitens supponitur justificatus; et ideò, sicut ille non tenetur cum gravi

dispendio procurare integritatem Confessionis, ità nec Confessarius. — Et idem potest dici si pœnitens Eucharistiam deindè susceperit, quià, ut diximus in *Tract. de Sacram. in gener.*, *n.* 6. cum *S. Thom.* et aliis *communiter*, Eucharistia cum attritione et bonâ fide suscepta per accidens primam gratiam confert. — 619.

Quæritur 4o Quid si error non fuerit circà valorem, sed circà integritatem Confessionis, nempè si Confessarius neglexerit interrogare de speciebus, et numero peccatorum?

R. — Si Confessarius in hoc negativè se habuit non interrogando, tunc non tenetur monere de errore, nisi intrà Confessionem; et hoc etiamsi Confessarius culpabiliter interrogare neglexerit. *Ratio*, quia obligatio faciendi Confessionem integram directè afficit pœnitentem, non Confessarium.

Si verò ipse positivè induxit pœnitentem ne explicaret ille species sive numerum, tunc, si cum culpâ gravi id fecerit, tenetur etiam extrà Confessionem cum licentiâ pœnitentis eum monere de errore, sed sine scandalo, et sine gravi suo damno; nam sicut grave damnum excusat pœnitentem ab integritate Confessionis, ità etiam Confessarium. Quòd si Confessarius in hoc non graviter peccaverit, tunc multò minor causa sufficiet ad eum excusandum à monitione faciendâ.

Hinc, rectè aiunt *Lugo etc.*, quòd Confessarius, qui bonâ fide dispensavit pœnitentem ab explicandâ specie, sive numero, regulariter non tenetur admonere extrà Confessionem, quia regulariter, et dico semper, sine incommodo et rubore id facere non potest. — 620.

Quæritur 5o Ad quid tenetur Confessarius, si positivè dispensavit vel non monuerit pœnitentem de restutione faciendâ?

R. — Si illum positivè dispensavit cum suâ culpâ gravi, omnes dicunt teneri ad motionem, etiam cum gravi incommodo, vel intrà Confessionem, si pœnitens brevi ad confitendum redeat; vel extrà petendo licentiam, si non redeat. Aliàs non monendo, vel monendo postquàm pœnitens factus sit impotens, tenebitur ipse Confessarius ad restitutionem, casu quo, intelligendum, pœnitens jàm restituisset, si fuisset monitus. Ita *communiter Lugo etc.*; *Ratio*, quia Confessarius suo injusto consilio jàm fuit causa damni. Si verò sine culpâ gravi pœnitentem dispensavit, non tenetur jàm cum gravi suo incommodo illum de restitutione monere; tenetur verò, si commodè potest. Imò tenetur etiam cum aliquali suo incommodo; quia ex caritate quisque tenetur cum levi incommodo reparare grave damnum proximi.

Quæritur 6o An Confessarius, si tunc omittat monere, cùm possit, sine gravi suo incommodo, teneatur ipse ad restitutionem?

R. — *Negat Sanch. etc.* — Sed *communiùs et veriùs affirmant Lugo, etc.*. *Ratio*, quia licèt Confessarius sine culpâ saltem gravi pœnitentem dispensaverit à restitutione debitâ, attamen, cùm suum consilium pergat influere in damnum creditoris, cognito errore, tenetur ipse ex juxtitiâ causam damni auferre, si commodè potest, aliàs, obligatur restituere, cùm hìc et nunc ipse sit causa damni.

Benè autem advertunt *Lugo, etc.*, quòd cùm Confessarius jàm monuerit pœnitentem, priusquàm ille fieret impotens, tunc ad nihil tenetur, etiamsi culpabiliter anteà eum dispensaverit à restitutione; quia consilium tunc solùm influebat ex auctoritate Confessarii, undè, revocato consilio, cessat sua auctoritas influere.

Quæritur 7o Quid, si pœnitens tempore Confessionis erat dispositus ad restitutionem, si monitus fuisset, et posteà, mutato animo, nollet monitus restituere cùm possit?

R. — *Antoine* dicit quòd tunc Confessarius ad nihil tenetur. — Sed meritò sapientissimus *Lugo* non excusat Confessarium eo casu à restitutione: *Ratio*, quia esto is qui auctoritativè dat pravum consilium, revocato consilio, ad nihil ampliùs teneatur, ut *communiter* docent DD, hoc tamen procedit, quandò damnum non est adhuc factum;

non verò cùm ex consilio damnum est jàm illatum alteri. Quandò autem Confessarius positivè, et culpabiliter dispensat pœnitentem dipositum ad restituendum, tunc ipse est causa ut actu damnum creditori inferatur, cùm aliàs si non dispensaret, jàm actu fieret restitutio; undè, si damnum jàm actu infertur, Confessarius, etiamsi posteà quærat inducere pœnitentem ad restitutionem, si ille renuat, non excusabitur ipse à restitutione, cùm ipse fuerit causa damni illati. Sic dicendum, si confessarius positivè restitutionem impedivit.

Si verò negativè se habuit, negligendo monere pœnitentem, tunc distinguendum : si inculpabiliter sic egerit, non tenetur quidem cum gravi suo incommodo monere pœnitentem, sed tenetur cum aliquali, quia caritas obligat quemquam ad reparandum cum levi suo incommodo grave detrimentum proximi. Et in hoc advertit *Lugo*, incommodum mensurandum esse respectivè ad damnum; quòd si sit gravissimum, aderit fortè obligatio illud reparandi etiam cum notabili incommodo. — Si verò Confessarius culpabiliter neglexit monere de restitutione, meritò dicunt *Lugo, etc.*, teneri cum majori suo incommodo ad monitionem faciendam.

Quæritur 8° An omittendo hanc monitionem, teneatur ipse restituere ?

R. — Si inculpabiliter omittit, conveniunt omnes ad nihil teneri. — Si verò culpabiliter, adest triplex sententia. — *Prima absolutè affirmat*; *Ratio*, quia Confessarius ex officio tenetur pœnitentem docere de suâ obligatione, aliàs non docendo, ipse est causa damni. — *Secunda* censet Confessarium delegatum non teneri : teneri verò Parochum, quia Parochus ex officio obligatur impedire ne sui subditi damnum aliis inferant.

Tertia verò *communissima* docet Confessarium, sive delegatum, sive Parochum non teneri ad restitutionem; *Ratio*, quia delegatus tenetur ad monitionem ex solâ caritate, quæ non obligat ad restitutionem. Parochus autem, cùm ipse sit constitutus tantùm pro bono spirituali subditorum, tenetur quidem ex suo munere damna ipsorum spiritualia impedire, non autem temporalia aliorum. — Et hoc *veriùs* puto dicendum, etiamsi Confessarius studiosè negligat monere pœnitentem ut ipse non restituat; quia adhuc tunc deest positivus influxus in damnum aliorum, qui omninò requiritur ad obligationem restitutionis; ut docent *communiter* DD. juxtà dicta *in Tract. de Just., n.* 584. — 621

Quæritur 9° Quæ et quanta sit obligatio Confessarii audiendi pœnitentes ?

R. — 1° Quivis Sacerdos etiam simplex, quandò non est alius paratus, tenetur in extremâ necessitate, v. g. in periculo mortis, audire et absolvere volentem confiteri. *Ratio* est lex caritatis.

2° Parochus et quivis Sacerdos curatus tenetur audire Confessionem sui subditi non tantùm in casu necessitatis, aut præcepto Confessionis urgente, sed etiam saltem per se, vel alium, quotiès pœnitens id rationabiliter petit; quia tenetur ejus bonum spirituale promovere. *Suar.*, *Vasq.*, *Lugo*, *etc.* — Si tamen nimìs frequentèr, vel intempestivè peteret, excusaretur. *Avers.* — Quòd si etiam semel tantùm, vel bis negaret, aut differret, non peccaturum graviter ob levitatem materiæ docet *Suar.* Admittitque *Aversa*, si non petat ex urgenti occasione, v. g. solemnis festi, etc. Vide dicta n. 58.

3° Quotiescunquè pœnitens ex merâ devotione vult confiteri, Parochum teneri illum audire docent *Azz.*, *etc.*; sed rectè limitat *Avers.* si non adsint alii Confessarii delegati, et Parochus non legitimè impediatur.

4° Reliqui Sacerdotes, per se loquendo, non tenentur audire Confessiones; si tamen cœperint, tenentur absolvere, nisi quid obstet, neque possunt remittere ad alium; quia pœnitens eo ipso habet jus ad absolutionem, nec potest fructu et gratiâ Sacramenti privari. *Avers.* — 623.

Quæritur 19° An Confessarius non Parochus teneatur cum periculo vitæ absolvere moribundum existentem in mortali ?

R. — *Prima sententia negat*; *Ratio*, quia dùm proximus potest absolutè à periculo damnationis se liberare, eliciendo actum contritionis, non est in tantâ necessitate, ut alter teneatur ei succurrere cum periculo vitæ.

Secunda tamen *sententia* (*a*) quæ mihi magis arridet, *affirmat; Ratio*, quia esto in rigore loquendo posset moribundus per contritionem sibi providere, attamen non potest negari quòd magno periculo exponatur ille suæ æternæ salutis, si absque absolutione relinquatur; et sicut cùm certa est damnatio proximi si non absolvatur, teneris certam mortem subire, ita dico, cùm proximus est in probabili periculo damnationis teneris ei subvenire cum probabili periculo mortis, ex lege caritatis quæ obligat in pari periculo exponere vitam temporalem ad salvandam vitam proximi spiritualem. Si tamen Sacerdos nesciat eum esse in mortali, non tenetur alsolvere cum periculo vitæ. — 624.

Quæritur 11° An simplex Sacerdos qui degit in Oppido ubi talis esset penuria Confessariorum, ut incolæ gravi laborarent necessitate spirituali, utrùm hic tutus sit in conscientiâ, si negligat Confessiones excipere, vel cùm possit, ad eas excipiendas se habilem reddere?

R. — Certum est Christum misisse Sacerdotes præcipuè ad salvandas animas, absolvendo à peccatis; hoc est ergò proprium Sacerdotum munus, ac consequenter ipsi tenentur saltem in gravi populorum necessitate suam potestatem exercere, et ad hoc se habiles reddere, ne dicatur quòd in vanum gratiam Dei receperint. Hoc posito, non video quomodò Sacerdotes illi, qui ob desidiam ab hoc onere se substrahunt, possint esse tuti in conscientiâ, et excusari ab exprobratione Domini, ac à suplicio damnationis inflicto servo illi otioso qui talentum abscondit.

Nec dicant hujusmodi Sacerdotes satis suam obligationem explere, si alio modo animabus subveniant, nempè instruendo, corrigendo, orando, quin Sacramentum Confessionis ministrent; nam illis tenentur subvenire in eo quo indigent ad propriam salutem. Et ad illud obligantur non tantùm ex caritate, sed ex proprio Sacerdotis officio. — 625.

§ II. — De modo agendi Confessarii cum variis Pœnitentibus; seu cum versantibus in occasione peccati. — Cum habituatis et recidivis. — Cum scrupulosis et devotis. — Cum mulieribus. — Cum pueris et puellis. — Cum rudibus. — Cum moribundis.

PUNCTUM I.

De modo agendi Confessarii cum versantibus in occasione Peccati.

Maxima Confessarii cura debet esse se benè gerendi cum iis qui sunt in proximâ occasione peccandi. Certum est quòd si homines satagerent occasiones fugere, major peccatorum pars evitaretur.

Occasio distinguitur 1° In proximam et remotam.

Occasio *remota* est illa, in quâ homines constituti regulariter ut plurimùm non peccant.

Occasio *proxima* duplex est: per se, et per accidens. — Occasio proxima *per se* est illa in quâ homines *communiter* ut plurimùm peccant. — Occasio proxima per *accidens*, sive respectiva est illa quæ licèt per se respectu aliorum non sit proxima, eò quòd non sit apta de suâ naturâ communiter inducere homines ad peccatum, attamen respectu alicujus est proxima; vel quia hic in illâ occasione, etsi non ferè semper, nec frequentiùs, frequenter tamen cecidit; vel quia spectatâ ejus præteritâ fragilitate,

(*a*) *Hæc est sententia verior.* — H. n. 125.

prudenter timetur ipsius lapsus. Et notandum quòd aliquandò occasio quæ respectu aliorum communiter est proxima, respectu hominis valdè pii et cauti poterit esse remota.

Distinguitur occasio 2° In voluntariam et necessariam.

Occasio *voluntaria* est illa quæ facilè dimitti potest.

Occasio *necessaria* est illa quæ physicè, vel moraliter non potest avelli. — Dicitur *physicè* necessaria illa quam quis deserere non potest, ut v. g. si esset in carcere. — *Moraliter* necessaria illa dicitur quæ tolli non potest sine scandalo, aut gravi damno vitæ, famæ, aut bonorum.

Periculum autem proximum aliud est formale, aliud materiale.

Periculum *formale* est illud quod est proximè conjunctum cum peccato, ità ut homo in eo constitutus probabiliter peccabit, sive in peccatum consentiet; et hoc periculum semper vitandum est. Intelligendum tamen hoc si periculum sit consensûs, non autem simplicis tentationis aut motûum.

Materiale verò est illud quod cum peccato non est proximè conjunctum, sed tantùm remotè, ratione necessitatis et mediorum quæ homo adhibet ad peccatum vitandum; undè, tunc accidet quòd occasio de se sit proxima et periculum remotum, prout evenire potest in chirurgo, qui in medendis partibus secretioribus puellæ utiquè esset in occasione proximâ peccandi, sed ratione necessitatis et officii, si debitas adhibeat cautiones piarum cogitationum, precum, protestationis de non consentiendo, benè poterit à culpâ excusari; quia tunc, divinâ adjuvante gratiâ, periculum fit remotum et materiale.

Hinc *infertur* esse in occasione proximâ sequentes:

1° Qui domi retinet mulierem quâcum sæpè peccavit. Si quis autem non habet ad suam dispositionem mulierem quâcum peccat, sed cum eâ peccat semper ac accedit in illius domum, tunc illùc accedere erit occasio proxima, etiamsi semel in anno accederet, et peccaret.

2° Qui in ludo frequenter labitur in blasphemias, vel fraudes.

3° Qui in aliquâ domo, cauponâ, aut conversatione incidit in ebrietatem, rixas, verba aut gestus lascivos.

Hujusmodi pœnitentes non sunt absolvendi regulariter, nisi priùs occasionem deseruerint. — Nec pariter sunt absolvendi illi, qui licèt in occasione non peccent, aliis tamen scandalum præbent, ut *communiter* docent *Palaus*, *Bon.*, *Salm.*, *etc.*

Addunt *Croix*, *Tourn.*, *Cabass.* quòd, cùm occasio externa conjungitur cum passione aut tentatione vehementi, vel habitu vitioso, peccat qui eam non relinquit, etsi necdùm cesserit tentationi; quia rarò accidet quòd talis se continebit si ab occasione non separetur. — Undè, ait *Tourn.* quòd ancilla vividè sollicitata ab hero, tenetur ab illius domo discedere; qui enim liberè commoratur ubi tàm periculosè ad malum allicitur, non potest rationabiliter sperare victoriam tentationis, nisi auxiliis gratiæ extraordinariis, quæ sperari sine temeritate nequeunt ab eo, qui liberè periculum vitare potest et non vult.

Hæc tamen intelligenda sunt, si hujusmodi persona sit fragilis et parùm devota, nam si esset pietati dedita et cauta, et opportuna adhiberet remedia ad tentationes repellendas ac passioni obviandum, tunc eam non obstringerem ad occasionem auferendam.

Dicit autem *Ronc.* non esse negandam absolutionem juveni et puellæ, qui aliquo tempore se invisunt animo Matrimonium contrahendi; nemo enim, ait, tenetur ducere personam ignotam, sed per aliquod tempus potest experiri quibus moribus alter sit præditus. — Hæc assertio speculativè loquendo videtur rationabilis; sed ego experientiâ doctus vix semel vel iterùm permitterem sponso ad domum sponsæ accedere, vel sponsæ aut parentibus illum in domo recipere; rarò enim reperi qui in tali ac-

cessu non peccaverit, saltem verbis aut cogitationibus, cum omnes aspectus et colloquia inter hujusmodi sponsos sint incentiva ad peccandum, et moraliter impossibile sit ipsos invicem tractare, et stimulos turpes non sentire ad ea quæ tempore conjugii inter se futura sunt.

In his autem omnibus, præsertìm ubi turpium lapsùum periculum imminet, advertat sedulus Confessarius quòd nunquàm crudeliùs se geret cum pœnitente quàm beniguiùs agendo, et quò majorem severitatem adhibebit, eò meliùs saluti consulet.

Ex his omnibus concludo, quòd ordinariè loquendo, nunquàm absolvi debet pœnitens, qui versatur in occasione proximâ voluntariâ, etiamsi extraordinaria signa doloris afferat, antequàm occasionem removeat; occasio enim extrinseca, præsertìm ubi agitur de vitio turpi, quandò præsens est, ità mentem excœcat, ut omnia proposita è memoriâ deleat, et ad peccata ità impellit, ut aliquis etiamsi certam suam damnationem ab illo crimine secuturam cognosceret, adhuc à peccato non desisteret. — 452.

Quæritur 1° An peccet mortaliter, qui se exponit periculo tantùm probabili mortaliter peccandi?

R. — *Prima sententia negat.* — Sed *omninò tenendum oppositum. Ratio* convincens, quia si est illicitum uti opinione probabili sine justâ causâ cum periculo damni alieni spiritualis vel temporalis; quantò magìs id non licebit, ubi periculum imminet propriæ salutis.

Dixi, *sine justâ causâ;* nam, ubi justa causa adest, non est obligatio tale periculum vitandi, nisi certò moraliter prævideatur lapsus in peccatum. Vide dicta in *Tract. de virt. Theol.*, *n.* 26. — Et sic excusantur chirurgi, si periculo se exponunt in medendis feminis, cùm aliquotiès in præteritum ob talem occasionem jàm lapsi fuerint — Sic excusantur Parochi, qui in excipiendis Confessionibus eamdem miseriam fuerint experti; sic etiam excusantur alii qui proprium officium, putà curialis, militis, cauponis, aut mercatoris non possunt deserere sine gravi detrimento. Ità *Salm.*, *Nav.*, *Elbel.*, *Ronc.*, *etc.*

Ratio, quia periculum de se proximum tunc fit remotum tàm ratione circumstantiæ necessitatis, quàm ratione simul mediorum præcaventium quæ persona proponit, ut tenetur adhibere, nempè diligenter avertendo animum à delectatione turpi, vel ab aliâ passione, et insuper se muniendo piis cogitationibus, orationibus ac Sacramentorum frequentiâ. — Quæ utiquè media licèt non sufficiant ad excusandum ubi non adest justa causa, eò quòd Deus non adjuvat temerè se periculo exponentes, benè tamen opem suam præstat ei, qui ex justâ causâ occasionem non deserit, dùm is eo casu non ex affectu ad peccatum, sed ex quâdam necessitate in illâ occasione permanet.

Secùs verò dicendum de simplicibus Confessariis qui pluriès lapsi fuerint in audiendis Confessionibus, quia hi tenentur à tali exercitio abstinere, si possint sine gravi detrimento famæ, vel facultatum.

Si verò quis in iis occasionibus semper vel ferè semper lapsus fuerit, et spes non effulgeat emendationis, ille tenetur cum quâcumque jacturâ occasionem deserere, et animam suam salvam facere. Vide infrà n. 457. — *L.* 5, *n.* 635. — 453.

Quæritur 2° An pœnitens qui versatur in occasione proximâ voluntariâ, possit primâ vel secundâ vice absolvi?

R. — *Prima sententia affirmat.* Et hanc tenent *Suar.*, *Pal.*, *Elbel.*, *Spor.*, *etc. Ratio*, quia tàlis pœnitens potest esse benè dispositus, si verè proponat dimittere. — Sed hic distinguendum cum *S. Carolo Borromæo*, inter occasiones quæ sunt *in esse*, proùt cùm aliquis concubinam domi detinet, vel dùm aliqua famula peccat cum hero, quotiès ab eo tentatur; et inter occasiones quæ *non sunt in esse*, utpotè si quis lo-

quendo prolabitur in blasphemias, aut versando in cauponis, prorumpit in rixas et ebrietates, aut convivendo cum sociis, ruit in verbis et cogitationibus obscænis.

In occasionibus hujus secundæ speciei, quæ *non sunt in esse*, rectè docet *S. Carolus* quòd si pœnitens firmè proponat ab eis se cavere, potest per unam aut duas etiamque tres vices absolvi. Quòd si postmodùm emendatio non apparet, differri ei debet absolutio, donec ille cum effectu occasionem derelinquat.

In occasionibus verò prioris speciei quæ *sunt in esse*, ait *S. Carolus* pœnitentem neque primâ vice absolvendum, quascumque promissiones proferat, nisi priùs occasionem amoveat. Et hanc sententiam cènseo saltem ordinariè loquendo, omninò sequendam. *Ratio* quia ablatio occasionis est res magnopère ardua, et non fit nisi quis magnam vim sibi inferat ut avellatur ab illâ occasione, ad quam propter præteritam sui animi adhæsionem remanet valdè propensus; et ideò si occasio non aufertur antè absolutionem, pœnitens de facili post absolutionem se decipiet falsò sibi suadendo quòd tentationibus resistet, et sic, occasione non demissâ, profectò redibit ad vomitum.

Quâ de re, si talis vellet absolvi antequàm occasionem deserat, esset indispositus, quia se constitueret in probabili periculo infringendi propositum : ac propterea, Confessarius qui eum absolveret, ipsum relinquendo in tali periculo, utiquè peccaret tàm contrà officium judicis, quàm medici, quia absolveret indispositum, non applicando illi remedium suæ saluti necessarium.

Dixi tamen, *ordinariè*; nam meritò excipiendus est 1° casus quo pœnitens afferat extraordinaria signa doloris, quia tunc propter hujusmodi signa Confessarius prudenter potest judicare non adesse in pœnitente periculum illud proximum infringendi propositum; signa enim illa indicant pœnitentem uberiorem recepisse gratiam, quâ magìs constantem se geret in occasione removendâ. Nihilominùs ait *Ronc*, quòd ipse etiam in hoc casu absolutionem differret, usquedùm occasio auferatur, si absolutio commodè differri posset; et ità etiam ego agerem,

Excipiendus est 2° casus quo pœnitens, si absolutio differatur, non possit ad Confessarium redire, vel non nisi post longum tempus : tunc enim si ille jàm fuerit confessus peccata sua, et Confessarius prudenter judicare valeat eum firmam habere voluntatem tollendi occasionem statim ac poterit, tunc potest ac debet ipsum absolvere, quia tunc pœnitens habet jus ut statim absolvatur.

Nec obstat dicere quòd ipse tunc remaneret in eodem periculo infringendi propositum; nam respondetur quòd hoc casu tale periculum de proximo fit remotum : sicut enim ratione gravis damni, ut infrà dicetur, non tenetur pœnitens occasionem auferre, eò quòd periculum per se proximum ratione illius necessitatis evadit remotum; ità in casu nostro periculum illud infringendi propositum, fit remotum ratione magni oneris quod pœnitens deberet subire iterùm repetendi confessionem apud alterum ; tunc enim est constitutus in morali necessitate recipiendi absolutionem, antequàm occasionem dimittat. — Hoc tamen non admittendum, si pœnitens ab alio Confessario jàm fuerit admonitus de occasione tollendâ, et non abstulerit, quia tunc habetur tanquàm recidivus, et minimè est absolvendus, nisi fortè afferat extraordinaria signa doloris, ut suprà. — 454.

Quæritur 3° An possint absolvi qui sunt in occasione proximâ necessariâ?

R. — Benè possunt absolvi, occasione non sublatâ, cùm non teneatur pœnitens tunc illam auferre; sive sit *physicè* necessaria, ut patet, sive sit tantùm *moraliter*. Nam, *communiter* docent DD. non teneri pœnitentem occasionem dimittere, si aliter grave damnum temporale passurus sit, dummodò interim sit paratus uti mediis præscriptis. *Ratio*, quia occasio peccandi non est in se peccatum, neque affert necessitatem peccandi; quapropter benè potest cum eâ consistere vera detestatio peccatorum, et firmum propositum non relabendi, ac adhibendi debita remedia. Et quamvis præceptum

vitandi occasionem proximam per se obliget ad non permanendum in occasione, attamen illud intelligendum est obligare, cùm quis voluntariè in occasione persistit, non verò si maneat ex necessitate.

Quæritur 4° Quænam sunt media adhibenda ad reddendam occasionem de proximâ remotam?

R. — Remedia pro his qui reperiuntur in occasione proximâ præsertìm peccati turpis sunt, videlicet — 1° Major oratio — 2° Frequentior usus Sacramentorum — 3° Quotidiè antè imaginem Crucifixi renovare promissionem non ampliùs peccandi — 4° Vitare ne versetur solus cum solâ — 5° Fugere ab aspectu complicis, et similia.

Quæritur 5° An teneatur Confessarius absolvere pœnitentem qui versatur in occasione proximâ necessariâ, sed quam reddit remotam mediis adhibitis?

R. — Potest Confessarius, ut jàm dixi, talem absolvere pœnitentem; sed non tenetur, cùm omnes conveniant expedire ut ei differatur absolutio. Imò, ut ego quid sentiam in hâc re ingenuè dicam, nunquàm absolverem eum qui est in occasione proximâ extrinsecâ, nam de intrinsecâ aliter infrà loquar, semper ac absolutio commodè differri possit. Censeo enim quòd Confessarius tanquàm Medicus tenetur aptare suo pœnitenti remedia opportuniora, ut ille suam faciat salutem; reorque nullum aliud aptius antidotum ministrari posse ei qui est in occasione proximâ, quàm dilationem absolutionis, dùm experientia docet quòd pœnitentes, postquàm absoluti discedunt, ut plurimùm negligunt media præscripta adhibere, et sic facillimè recidunt.

Cùm è converso, quandò ipsis absolutio denegatur, vigilantiùs satagunt remedia exequi, et tentationibus obsistere, impulsi quidem à timore, ne cùm ad Confessarium redibant, iterùm sine absolutione dimittantur. Et casu quo pœnitens priùs admonitus ab alio Confessario media præscripta neglexerit, et eodem modo fuerit relapsus, dico omninò dimittendum esse sine absolutione, nisi fortè extraordinaria signa doloris exhibeat. Et etiam huic adhuc extraordinariâ compunctione donato, ordinariè loquendo, absolutionem denegarem, quandò commodè absolutio posset differri.

Fortassè alicui hæc tradens nimìs rigidus videbor; sed ego, cùm pœnitentes offendissem hujusmodi occasionum laqueis irretitos, sic semper egi et semper agam, hâc enim viâ incedens non me rigidum, sed maximè ergà eos benignum esse puto, quandòquidem nullus isto aptior modus mihi videtur, ut ipsi à peccatis et ab æternâ damnatione eripiantur, et è contrario crederem quòd, si benignè agendo absolutionem quam petunt eis præstarem, causa essem ut miserè in vitiis marcescerent. — 456

Quæritur 6° An qui in occasione necessariâ etiam adhibitis remediis semper eodem modo relabitur, possit absolvi, nisi priùs occasionem deserat?

R. — *Prima sententia* quam tenent *Lugo, etc.* dicit posse eum absolvi totiès quotiès, modò habeat sufficientem dolorem et propositum. — Advertit tamen *Lugo* quòd cùm aliquis semper immediatè post confessionem facilè recidit, is censetur carere vero dolore et proposito, et ideò non absolvendus.

Secunda tamen *verior sententia* tenet hunc non posse absolvi, nisi occasionem deserat, cum jacturâ adhuc vitæ si opus sit, quandò nulla emendatio, nec probabilis spes emendationis appareat. *Ratio*, quia homo tenetur cum omni jacturâ vitare periculum proximum peccati formalis. Et licèt aliquandò ob justam causam possit permitti periculum peccati, nunquàm tamen potest permitti peccatum; cùm autem nulla spes apparet emendationis, periculum ubiquè fit formale, et à peccato sejungi non potest, et ideò omninò est vitandum cum quocumque damno temporali etiam vitæ. Hic enim currit illud *Marc* 9, 46.: *Si oculus tuus scandalisat te, ejice eum; bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.* Et aliundè *Lucæ* 9, 25. *Quid enim proficit homo si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat?*

Secùs verò dicendum cum *Holz.* et aliis *communissimè*, si in præsenti hujusmodi pœnitens afferat extraordinaria signa doloris; tunc enim jàm effulget spes emendationis. — 457.

Quæritur 7° An aliquandò possit absolvi concubinarius qui concubinam ejicere è domo non posset sine scandalo aut infamiâ?

R. — Communiter loquendo non est absolvendus, et semper expedit omninò ut saltem differatur Absolutio, donec experimento probetur continentia pœnitentis; nisi pœnitens satis dispositus non ampliùs posset redire ad peccata confitendum; vel si immineret necessitas communicandi ad vitandum positivam infamiam. — L. 3, n. 435.

Quæritur 8° An extrà rarissimum prædictum casum infamiæ, aut scandali, possit absolvi concubinarius, antequàm concubinam dimittat, si sedulò se eam dimissurum promittat?

R. — Alii concedunt pro primâ vice et secundâ. — Alii omninò negant etiam pro primâ vice, quandò occasio est proxima. — Alii deniquè distinguunt sic: si concubinarius est publicè notus, minimè est absolvendus, etiamsi det signa magni doloris, nisi concubinam dimittat. Si vero concubinarius est occultus, nec etiam absolvi potest, nisi in aliquo casu raro, v. g. si confitetur vir nobilis territus morte socii etc.; hoc tamen tantùm admittendum puto, quandò est moraliter impossibile quòd concubina antè Absolutionem brevì dimitti possit, vel quandò urget necessitas communicandi ob vitandam magnam infamiam; quia experientiâ nimìs constat quòd obtentâ absolutione, difficulter occasio posteà aufertur. — L. 3, n. 436.

Quæritur 9° An quis teneatur tollere occasionem proximam peccandi cum concubinâ, etiam cum suo gravi damno temporali?

R. — *Negant Tancred., etc.* — Sed *contrarium* omninò tenent *Salm.* — Attamen primam sententiam *probabilem* censeo. Sed in hoc casu expedit omninò ut differatur Absolutio usquè ad emendationem. — L. 3, n. 441.

Quæritur 10° An concubina quæ à concubinario sustentatur possit absolvi, antequàm à domo illius discedat?

R. — *Rectè negant Salm.* — Excipiunt tamen 1° nisi ei eveniret grave damnum putà infamiæ, vel aliorum scandalum. — 2° Nisi femina nequiret manûum labore se alere, aut mendicare sine dedecore. Sed in his casibus semper est differenda Absolutio. — L. 3, 437.

Quæritur 11° An possint absolvi famulæ cum heris peccantes, si etiam anteà cum eis peccaverint?

R. — Si illæ bis vel semel tantùm peccaverint, et post admonitionem Confessarii, occasionem tollere curaverint, tunc absolvi posse rectè dicunt *Salm.* — Secùs, si occasionem removere neglexerint. Quarè nunquàm eas absolverem, si peccatum fuerit frequens, nisi in casu gravis necessitatis, ac ipsæ essent sufficienter dispositæ, et etiam in eo experimentum quærerem. — L. 3, n. 439.

Quæritur 12° An possit absolvi uxor, si ipsa est in occasione proximâ peccandi cum viro suo, qui eam contrà naturam cognoscat, vel prostituat?

R. — *Negativè.* Tenetur enim tunc uxor divortium facere; sed hoc intelligendum, nisi ad hoc sit moraliter impotens. — L. 3, n. 440.

PUNCTUM II.

De modo agendi Confessarii cum habituatis et recidivis.

Consuetudinarius, sive habituatus intelligitur ille qui primâ vice suum pravum habitum confitetur.

Recidivus autem est ille qui post Confessionem in eadem peccata relapsus est

Quæritur 1° An possit absolvi Consuetudinarius?

R. — *Affirmativè*, etiamsi nulla emendatio præcesserit, modò eam seriò proponat, ut cum sententiâ *communissimâ* dicit *Croix*. *Ratio*, quia talis pœnitens ex unâ parte non est præsumendus malus, ità ut velit indispositus ad Sacramentum accedere, ex illâ benè præsumitur dispositus dùm peccata sua confitetur, cùm ipsa spontanea Confessio sit signum Contritionis, nisi obstet aliqua positiva præsumptio in contrarium; omnes enim conveniunt quòd dolor per Confessionem manifestetur.

Nec valet dicere quòd eadem prava consuetudo est signum indispositionis; nam licèt pravus habitus reddat peccatorem propensiorem ad peccatum, non tamen dat præsumptionem suæ infirmæ voluntatis. — Attende quæ docet Catechismus rom.: « Si, auditâ Confessione, judicaverit Sacerdos neque in enumerandis peccatis di- » ligentiam, nec in detestandis dolorem pœnitenti omninò defuisse, absolvi pote- » rit. » Nota *omninò defuisse*.

Quæritur 2° An possit absolvi recidivus?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima* quam tenent *Sylv., etc.* dicit hunc absolvendum esse totiès quotiès confitetur, nisi ex aliquâ circumstantiâ judicetur indispositus; aliàs semper dispositus est censendus, utque talis jus habet ad Absolutionem. Sed hæc sententia falsa est, ut infrà dicemus.

Secunda omninò opposita, quam tenent *Merbes. etc.* dicit nunquàm peccatorem habituatum censendum esse dispositum ad Absolutionem nisi diù convertionem suam per emendationem probaverit.

Tertia communis, quam sequimur et tenent *Sanch.*, *Pal.*, *Bon.*, *Lugo*, *Spor.*, *Viva., etc.* docet quòd peccator recidivus rediens cum eodem habitu pravo non potest absolvi, nisi afferat extraordinaria signa suæ dispositionis. — *Ratio* primæ partis responsionis nostræ est, quia ut Confessarius possit absolvere pœnitentem, debet esse moraliter certus de ejus dispositione, quod non fit quandò pœnitens jàm admonitus fuit in aliâ Confessione, et eodem modo cecidit nullo adhibito conatu, et nullo impleto ex mediis à Confessario præscriptis. — *Ratio* secundæ partis responsionis nostræ contrà rigoristas est, quia relapsus tametsi præbeat aliquam suspicionem, non tamen certum exhibet signum indispositionis; benè enim contingere potest quòd pœnitens verè habuerit firmam voluntatem non relabendi, et tamen vi pravi habitûs sit relapsus. Undè, quotiès pœnitens affert signa extraordinaria doloris, per ea tollitur suspicio illa de indispositione, et tunc Confessarius prudenter judicare poterit suum pœnitentem satis esse dispositum.

Nec verum est quòd sola temporis probatio unicum sit signum mutatæ voluntatis; nam, voluntatis mutatio pendet à divinâ gratiâ, quæ tempore non indiget, sed in instanti operatur; et ideò non solùm per experimentum temporis, sed etiam per alia quidem signa patefieri potest. Imò, aliquandò alia signa præsentis dispositionis multò meliùs manifestant mutationem voluntatis, quàm experientia temporis; nam signa illa directè indicant dispositionem pœnitentis, experientia verò tantùm indirectè, adeò ut non raro evenire poterit quòd aliquis etiam longo tempore se à vitiis pro mundi hujus honestate contineat, et nihilominùs non sit ritè dispositus. Propterea, quotiès pœnitens affert vera signa doloris et propositi, totiès benè absolvi poterit. — 459.

Quæritur 3° Quænam sint hæc signa extraordinaria doloris, cum quibus recidivus statìm absolvi possit?

R. — Plura hujus modi signa traduntur ab AA. videlicèt, ut sequentia :

1° Major dolor patefactus per lacrymas, suspiria, aut cordialia verba; lacrymæ enim pœnitentium ut plurimùm oriuntur ex compunctione cordis, maximè si ef-

fundantur post auditam concionem vel monitionem Confessarii præbentis aliquod compunctionis motivum; et nisi aliud percipiatur oppositum, ordinariè ex *S. Leone* credendus est pœnitens ex inspiratione Dei lacrymas effundere.

2° Minor numerus peccatorum. Hoc tamen intelligendum, cùm pœnitens fuerit in eisdem occasionibus et tentationibus peccandi: aut si ille post ultimam Confessionem diù se continuerit, v. g. per viginti aut triginta dies, cum antè assuetus fuerit prolabi pluriès in hebdomadâ: vel si relapsus fuerit post magnum conflictum.

3° Studium adhibitum ad emendationem, aut si pœnitens adhibuerit jejunia; eleemosynas, orationes et missas, ut bonam faceret Confessionem, et ad Absolutionem se disponeret. Fuga spontanea occasionum, impletio mediorum præscriptorum à Confessario.

4° Si pœnitens quærat media ad se emendandum; aut si promittat remedia adhibere, vel anteà præstita meliùs exequi, maximè si nunquàm admonitus fuit de mediis adhibendis. — Sed hujusmodi promissionibus puto non omninò confidendum, cùm pœnitentes facilè promittant, ad Absolutionem obtinendam, omnia exequi quæ Confessarius imponit, sed non rarò posteà negligunt.

5° Spontanea Confessio; dummodò pœnitens non confiteatur ex obligatione præcepti paschalis, vel impulsus à parentibus, pædagogo, aut Domino, nec propter quemdam usum se confitendi in aliquibus festis; sed accedat omninò spontè, et verè à lumine divino inspiratus, ad solum finem adipiscendi Dei gratiam. Præcisè hæc spontanea Confessio signum esset dispositionis, si pœnitens, ut accederet ad Sacramentum, notabilem conatum adhibuit, scilicet longum iter est aggressus, abstinuit à lucro illius diei, magnum conflictum internum sive externum superavit et similia.

6° Si accedit ductus ab aliquo extraordinario motivo, nempè concionis auditæ, mortis alicujus amici, vel ex timore terræ motûs, illuvionis, pestis, etc.

7° Si pœnitens confiteatur peccata priùs culpabiliter omissa.

8° Si pœnitens priusquàm accedit, restituerit ablatum, vel reparaverit famam proximi læsam.

9° Si post peccata pœnitens ad monitionem Confessarii significet se adeptum fuisse novam cognitionem suæ iniquitatis et periculi suæ damnationis.

Addit *Croix* esse etiam signa extraordinaria, si pœnitens dicat se pœnituisse statim post peccatum, si cupiat satisfacere, si magnam pœnitentiam bono animo acceptet, si protestetur ex se ipso malle mori quàm relabi. Hæc signa dico saltem deservire posse ad alia signa dispositionis adjuvanda.

Nota Hæc signa dispositionis recidivorum A. A. non casu tradiderunt, sed experientiâ docti. Undè, puto nequaquàm errare eum qui se dirigit cum sententiis *communiter* receptis ab iis A. A. non humilis notæ. Dicere autem quòd ipsi scripserint ex passione affecti, ut suæ doctrinæ cum plausu exciperentur, vel propter aliquid hujusmodi, non videtur carere aliquâ labe temeritatis. Quòd si hoc non est addendum, non debet putari hos tàm graves DD. à Deo lumine suo fuisse destitutos in re quæ directionem respicit conscientiarum totius populi Christiani, tantò magis quòd circà tales sententias nulla Ecclesiæ proscriptio intercessit.

Nec officit quòd plures opiniones quæ circumferuntur non sunt ab Ecclesiâ damnatæ, et tamen ab aliis *communiùs* ut laxæ reputantur; nam Ecclesia non omnes opiniones quæ casus particulares respiciunt, damnat, quamvis non approbet; sed sententias quæ universalitatem conscientiarum spectant, Ecclesia nec approbat, nec tacet, ut dixit *S. Aug.* — 460.

Quæritur 4° Quænam requiratur certitudo dispositionis pœnitentis ut absolvi possit?

R. — Cùm in Sacramento Pœnitentiæ materia sit moralis, prout sunt actus pœnitentis, sufficit certitudo moralis, sive respectiva. Undè sufficit quòd Confessarius habeat prudentem probabilitatem de dispositione pœnitentis, et non obstet ex aliâ parte prudens suspicio indispositionis; aliàs vix ullus posset absolvi, dùm quæcumque signa pœnitentium non præstant nisi probabilitatem dispositionis. Et hoc videtur satis exprimi in Catech. Rom. ubi dicitur: « Si auditâ Confessione, Sacerdos judi- » caverit neque in enumerandis peccatis diligentiam, nec in detestandis dolorem pœ- » nitenti omninò defuisse, absolvi poterit. » Ergò semper ac Confessario positivè non innotescit pœnitenti omninò defuisse dolorem, ipsum absolvere potest. — 461.

Quæritur 5° An possit Confessarius differre Absolutionem pœnitenti disposito sine ejus consensu?

R. — *Affirmativè*, semper ac prudenter judicat dilationem esse utilem ejus emendationi. — 462.

Quæritur 6° An sæpiùs expediat differre Absolutionem pœnitenti sufficienter disposito sine ejus consensu?

R. — *Commune* est apud DD. nullo modo expedire Absolutionem differre, quandò dilatio magis obfutura, quàm profutura censetur. — Idem dicendum, cùm ex dilatione Absolutionis pœnitens pateretur notam infamiæ. — Extrà autem hos casus sentit *Hurtadus* semper expedire differre Absolutionem Consuetudinariis. — Alii verò dicunt rarò expedire quòd pœnitenti disposito differatur Absolutio. — Meliùs dicendum quòd certa regula in hoc statui non possit, sed Confessarius ex circumstantiis occurrentibus se dirigere debet, et postquàm Deo se commendavit, ut erit à Deo inspiratus, Absolutionem differat, vel impertiatur.

Ut autem hìc meum proferam judicium, dico, quòd si pœnitens relapsus sit ob causam, seu fragilitatem intrinsecam, ut accidit in peccatis pollutionis, delectationis morosæ, odii, blasphemiæ et similium, rarò puto differendam esse Absolutionem recidivo sufficienter disposito per signum extraordinarium; quia in tali pœnitente magìs sperandum profuturam fore gratiam Sacramenti, quàm dilationem Absolutionis. Et casu quo dilatio videatur expedire, *veriùs* dicendum Absolutionem non differri debere plusquàm ad octo vel ad decem dies (*a*). — 463.

Quæritur 7° Cur differenda est Absolutio pœnitenti qui est in occasione extrinsecâ, et non illi qui relapsus est ex pravâ consuetudine, cum eodem modo impellat ad peccandum occasio extrinseca, ac prava consuetudo?

R. — Alio quidem longè diverso modo ad peccatum impellit occasio extrinseca, quàm pravus habitus; occasio enim per objecti præsentiam, quæ vividas excitat cogitationes, vehementer movet sensus pronos ad peccandum, affectumque ad peccatum reddit intensiorem; et ideò pœnitens maximam sibi vim inferre debet, non solùm ad superandam tentationem, sed etiam ad conandum ut periculum per fugam familiaritatis cum personâ complicis ex proximo fiat remotum.

Prava autem consuetudo, cùm non habeat objectum extrinsecum præsens, non ità utiquè sicut occasio ad peccandum impellit, undè fit ut pœnitens minorem vim sibi inferre debeat ad abstinendum à peccato. Prætereà, cùm pravus habitus sit quid intrinsecum et inseparabile à personâ, extirpatio habitûs minùs quàm remotio occasionis pendet à propriâ voluntate; et ideò magìs sperandum est ut Deus bonam voluntatem per majora auxilia adjuvet ad perseverandum.

Et præsertìm quoàd peccatum pollutionis *Toletus* sic inquit: « Vix puto esse aliud » efficax remedium quàm frequentissimam Confessionem adhibere; est enim hoc Sacra- » mentum maximum frænum, et qui hoc non utitur, non sibi promittat emendatio- » nem nisi per miraculum. » Hocque remedio frequentis Confessionis pro reciden-

(*a*) Ad summum, per quindecim aut viginti dies. — II. Tract. 22, n. 10.

tibus in tale vitium legimus *D. Philippum Nerium* maximè usum fuisse. — Et huic doctrinæ alludit id quòd habetur in Rituali Romano, ubi sic : « In peccata facilè » recidentibus utilissimum fuerit consulere ut sæpè confiteantur, et si expediat, » communicent. »

Neque dicatur recidivos perversiores fieri, cùm absolvuntur antequàm emendentur; nam, ego rogarem numquid recidivi, cùm sine absolutione dimittuntur, gratià Sacramenti carentes, omnes validiores fiunt, et emendantur? quot miseros ipse cognovi, qui ob denegatam Absolutionem se dejecerunt in desperationem, et per plures annos à Sacramentis aversi aberrarunt. Cæterùm, unusquisque in hoc puncto impertiendæ vel differendæ Absolutionis dirigere se debet juxtà lumen à Deo sibi donatum. — 464.

PUNCTUM III.

De modo agendi Confessarii cum scrupulosis et devotis.

I. De modò agendi Confessarii cum scrupulosis, vide *Tractatum de Conscientiâ*, ubi fusiùs de hâc re.

II. Circà modum agendi cum personis devotioni deditis, nota sequentia:

1° Personis devotioni deditis, quæ frequenter accedunt ad communionem, ordinariè loquendo, insinuandum est ut saltem in quâlibet hebdomadâ Sacramentalem Absolutionem suscipiant.

2° Quandò pœnitens de certis venialibus confitetur, sed usualibus, sive quotidianis, si frequenter et sine resistentiâ in hujusmodi culpas relapsus sit, tunc cum eo agendum tanquàm cum recidivo.

3° Caveat Confessarius ne his suis pœnitentibus spiritualibus præsertìm feminis, prohibeat accedere ad alium Confessarium; imò, ipsis imponat ut aliquandò apud alios confiteantur; nisi sint valdè scrupulosi, et de quibus prudenter timere potest ne incidant in perturbationem, si accedant ad alium qui eorum conscientiam ignorat.

4° Nunquàm absque necessitate de aliorum Confessariorum defectibus loquatur, sed potiùs sedulò quærat eos ab aliquo errore commisso excusare.

5° Directionem non suscipiat alicujus qui vult Directorem suum relinquere, nisi adsit urgens causa; quia, ut ait *S. Theresia*, sæpè est Dœmonis tentatio. Undè, ad mutandum Confessarium non satis est quòd pœnitens aliquam ergà eum abominationem sentiat.

6° Evitet Confessarius partialem se ostendere cum aliquo pœnitente, et si necessarium est, assignet illi aliquem diem aut tempus particulare, quin alii incommodum recipiant, etc., etc. — *Ex praxi Conf.* 99, *etc.*

PUNCTUM IV.

De modo agendi Confessarii cum mulieribus.

1° Summè cautus debet esse Confessarius in excipiendis Confessionibus mulierum.

2° Ex Decreto S. C. Episcoporum, 24 Janv. 1610, Confessarii non debent sine necessitate audire Confessiones mulierum post crepusculum vespertinum, et antè auroram.

3° Ipse regulariter in Confessionario cum junioribus sit potiùs rigidus quàm suavis, nec permittat illas antè Confessionarium accedere, ut sibi loquantur.

4° In actu Confessionis non ostendat eas agnoscere; et sciat quòd sit imprudentia conjicere oculos in pœnitentes, cùm è Confessionario recedunt, easque per aliquod tempus intueri.

5° Extrà Confessionarium omnem familiaritatem cum eis evitet; abstineat à reci-

piendis munusculis, et præcipuè ad illarum domum nunquàm accedat, uno excepto casu gravis infirmitatis, et tunc nonnisi vocatus accedat, relinquens januam apertam, sedens in loco ubi ab aliis videri possit, et nunquàm oculos in faciem pœnitentis defigens.

6° Utatur hâc prudentiâ præsertìm ergà personas spirituales, cum quibus est periculum majoris adhæsionis; ideòque cum mulieribus ejus sermo sit brevis et rigidus.

7° Non adeò mulierum Confessionibus sit addictus, ut per hoc homines ad se venientes audire recuset. O! qualis miseria est cernere tot Confessarios, qui impendunt bonam diei partem in audiendis Religiosis aliquibus mulierculis, quas vulgò dicunt *Bizocas*; et cùm posteà videt ad se accedentes homines aut feminas uxoratas, qui sunt pleni angustiis et molestiis, et qui ægrè domos, et negotia sua relinquere potuerunt, dimittunt eos dicendo: *habeo aliud quod agam, ite ad alios.* Scio esse opus valdè Deo carum dirigere animas ad vitam perfectionis; sed assero probos Confessarios præferre animam indigentem animabus devotis, ut fecerunt *S. Philippus Nerius, S. Joannes à Cruce, S. Petrus Alcantara, etc. — Ex praxi Conf., n.* 119.

PUNCTUM V.

De modo agendi Confessarii cum Pueris et Puellis.

1° Cum pueris et puellis Confessarius adhibere debet omnem caritatem, et modos suaviores quantùm fieri potest.

2° Interrogare debet an sciant res fidei; et si nesciant, oportet eos instruere, si tempus habet, vel eos ad alium mittere ut instruantur saltem circà necessaria ad salutem.

3° In principio Confessionis curare debet, ut ex se ipsis confiteantur peccata quorum memores sunt, et deindè eos prudenter interrogationibus juvare.

4° Si constet quòd ipsi sufficienter usum rationis jàm habeant, et appareat quòd ipsi jàm comprehendant cum peccato se offendisse Deum et meruisse Infernum; tunc, si satis videantur dispositi absolvantur; ac si in peccatis lethalibus sunt recidivi, ipsi tractandi sunt sicut adulti.

5° Si autem dubium sit an puer perfectum usum rationis habeat, tunc si est in periculo mortis, aut in obligatione implendi præceptum Paschale, absolvendus est sub conditione. Idque agendum, licèt sit recidivus, quia non est spes melioris dispositionis in pueris qui perfecto usu rationis carent. Vide n. 432.

6° Oportet curare ut hi pueri eliciant actum doloris necessarium ad suscipiendam absolutionem; ut pœnitentia his injungenda levis sit, quantùm fieri potest, ut illa quantociùs impleatur.

7° Curet magnoperè Confessarius pueris insinuare devotionem ergà Dei Param; recitando quotidiè Rosarium, et ter *Ave* manè et serò, ut liberentur à peccato mortali. — *Ex Praxi Conf.*, 90, *etc.*

PUNCTUM VI.

De modo agendi Confessarii cum rudibus.

Confessarius interrogare debet rudes quos cognoscit incapaces examinis faciendi; debet eos instruere antè Absolutionem circà mysteria principalia; quoàd verò cætera necessaria de *Præcepto* sufficit quòd pœnitens promittat quòd se instruere faciat ab aliis, saltem quoàd substantiam; debet eos ad contritionem excitare, et sic dispositos absolvere. — *Ex Praxi Conf.* 21.

Vide insuper n. 607, *Quærit.* 3°.

PUNCTUM VII.

De modo agendi Confessarii in dirigendis animabus spiritualibus.

I. Cùm videt Confessarius pœnitentem vivere immunem à culpis mortalibus, omnem curam adhibere debet ut eum in viam perfectionis, et Divini amoris introducat.

II. In tribus autem præcipuè posita est directio Confessarii quoàd animas spirituales, scilicet in Meditatione et Contemplatione, in Mortificatione, et in Frequentià Sacramentorum. Vide plura de his in *Praxi Conf.* — 122, *etc.*

III. Sequentia monita insuper eis dabit:

1° Collocare omnem suam fiduciam in Deo, et omninò diffidere de se, et de suis bonis propositis.

2° Cavere à quocumque minimo defectu deliberato; et non tristari post admissum, sed citò se humiliare, et pœnitere.

3° Alienare se ab omnibus propinquis, rebus, voluptatibus.

4° Lætari quotiès se cernit contemni, irrideri, et omnium vilissimum reputari; ideò specialiter amare suos inimicos.

5° Alere ardentissimum desiderium amandi Deum, illique placendi.

6° Habere magnam uniformitatem divinæ voluntati in omnibus rebus appetitui nostro contrariis, et se pluriès in die Deo offerre.

7° Præstare exactam obedientiam regulis, superioribus et Patri spirituali.

8° Attendere semper divinæ præsentiæ; dirigere intentionem placendi Deo in quàcumque actione quotidianâ sive spirituali, sive corporali.

9° Quotannis exercitia spiritualia peragere per octo vel decem dies, singulis mensibus aliquam diem ad se colligendum destinare.

10° Habere devotionem specialem ergà S. Josephum, Angelum suum custodem, sanctum suum tutelarem, et præcipuè ergà S. Michaelem; sed antè omnia, ergà Beatissimam Virginem Mariam. — *Ex praxi.* 160.

PUNCTUM VIII.

De modo agendi Confessarii cum Moribundis.

1° Confessarius, in excipiendis moribundorum Confessionibus, non debet tàm exactè procedere circà numerum et circumstantias; præsertìm, si jàm accessisset Sacerdos cum Viatico, aut si Medicus instaret ut citò Viaticum suscipiatur; tunc enim meliùs est ad dispositionem pœnitentis, quàm ad Confessionis integritatem attendere. Sufficit tunc imponere infirmo, ut, cùm convaluerit, Confessionem repetat.

2° Satisfactio sit levissima, imponendo proportionatam pro tempore quo ille convalescet, vel satis erit ei adjungere, ut redeat tempore sanitatis.

3° Vulnerati, et puerperæ quæ ordinariè nequeunt ab assistentibus deseri, sufficit ut se accusent genericè de suis peccatis, et in particulari de aliquâ culpâ levi, cum proposito integrè confitendi si convalescant.

4° Si moribundus tenetur ad aliquam restitutionem quam valeat tunc implere, ei imponere debet ut statim faciat; et non sufficit quòd ille de illâ onus hæredibus relinquat; aliàs eum non absolvat.

5° Cum tempore mortis fortiores sunt inferni vires, infirmorum verò debiliores, ægrotantes frequenter invisere debet Parochus, præsertìm si eos spiritu ægrotare

advertit. Quòd si legitimè sit impeditus, per alium Sacerdotem pium et prudentem providebit, vel defectu hujus, per laicum pium et caritate præditum, qui sanctis verbis infirmo præsto sit. — *Ex praxi Conf.* 105.

CAPUT VI.

De Sigillo Confessionis.

Sigillum est obligatio juris divini strictissima in omni casu, etiam quo integri regni salus periclitaretur, ad tacendum, etiam post mortem pœnitentis, dicta in Confessione, id est in ordine ad Absolutionem sacramentalem, omnia quorum revelatio Sacramentum redderet onerosum, vel odiosum. — 634.

Quæritur 1° Quot peccata committeret violans secretum Confessionis?

R. — Violatio hujus sigilli triplicem habet malitiam; nempè — 1° Sacrilegii contrà Sacramentum. — 2° Infidelitatis gravis, cùm ex parte Confessarii intercedat onerosa, quamvìs tacita, promissio secretum servandi. — 3° Detractionis, si peccatum non sit publicum; neque hìc datur parvitas materiæ. — 635.

Quæritur 2° Qui tenentur ad sigillum Confessionis?

R. — Tenentur ad sigillum omnes ad quos quomodocumquè notitia sacramentalis Confessionis pervenit; et sic tenentur sequentes:

1° Confessarius, qui, si de auditis in Confessione rogetur, potest negare. — 645.

2° Superior cui se sistit absolutus à reservato, vel à quo petitur licentia absolvendi à reservato.

3° Interpres.

4° Qui furtivè vel casu aliquid audit, licèt inculpatè,

5° Adstantes in quorum præsentià Confessio fit ex necessitate, putà in naufragio, conflictu, etc.

6° Omnes quibus aliquid sacrilegè revelatum est, undè de hoc nec inter se colloqui possunt.

7° Laicus, qui pro Sacerdote est habitus.

8° Qui alicujus rudis Confessionem scripsit.

9° Etiam, secundùm aliquos, ipse pœnitens; (a) verùm *probabiliùs* est eum tantùm teneri secreto naturali, ratione materiæ, si id ea requirat, tacere audita à Confessario; quia sigillum institutum est tantùm in favorem pœnitentium, non confessariorum; quapropter jus sigilli non Confessariis, sed tantùm pœnitentibus confertur.

Verumtamen, omnes cum *Holz.* dicunt teneri pœnitentem vinculo secreti naturalis de dictis à Confessario quorum propalatio ei damnum posset afferre. Mihique videtur teneri pœnitentes huic secreto, quamvìs naturali, strictiùs quàm alii; alii enim voluntariè consilia præbent, sed Confessarius tenetur præbere ex officio. Undè, cùm Confessarius obligatur necessariò ad dandum consilium pœnitenti ut ille sibi caveat à damnis spiritualibus, ideò pœnitens rigorosiùs tenetur cavere ne Confessario damnum obveniat ob consilium sibi præstitum. — 647.

Nota 1° Confessarius tenetur ad sigillum, etsi pœnitens discedat indispositus modò iste dixerit peccata ad obtinendam Absolutionem.

2° In dubio an aliquid sit dictum à pœnitente in ordine ad Confessionem, Con-

(a) Sed hoc negat communis et vera sententia — II. 148.

fessarius tenetur ad sigillum, quia aliàs redderetur odiosa Confessio, dùm alioquin plura peccata reverà in Confessione audita, ob defectum memoriæ, et hallucinationem Confessarii, possunt impunè manifestari. — 637.

Quæritur 3° In quibus casibus non adest obligatio sigilli?

R. — Non est obligatio sigilli in sequentibus casibus:

1° Si Confessio fictè facta sit v. g. ad furandum, illudendum, vel Sacerdotem pervertendum, vel ad se conquerendum, etsi hoc casu adhuc prudenter tacendum sit.

2° Si quis extrà Confessionem accipiat aliquid sub sigillo Confessionis; quia tantùm est obligatio secreti naturalis gravior aut levior pro rei exigentiâ. — 636.

Quæritur 4°. In quibus casibus non frangitur sigillum?

R. — Non frangitur sigillum in sequentibus casibus:

1° Si in genere dicas *Titium* tibi confessum esse materiam venialem, aut esse probum, innocentem, modò non dicas in his circumstantiis, ex quibus colligi possit alios esse nocentes, vel confessos mortalia.

2° Si dicas N. tibi esse confessum, etsi in certis circumstantiis hoc quoque periculosum sit. Imò si pœnitens verbo, vel facto, v. g. clàm accedendo, significaverit se nolle sciri quòd sit confessus, Confessarium revelare sigillum volunt *Reg. etc.* Et rectè consentiunt *Spor.* quia pœnitens confitendo Confessario extraordinario veniret in suspicionem gravioris criminis.

3° Si peccata ità referas, ut moraliter loquendo, persona innotescere non possit, neque Communitas aliqua etiam parva infametur, ut quòd ibi talia vitia regnent, id enim esset contrà sigillum. Vide *n.* 654.

4° Si utaris notitiâ extrà Confessionem acquisitâ, imò ipsum peccatum quod aliundè tibi innotuit aperias, modò nullam circumstantiam ex solâ Confessione notam, nec certiùs referas, quàm extrà Confessionem nosti, quo in casu opus est magnâ cautelâ, et tutissimum est silere. — 638.

Nota. Quandò plures v. g. studiosi, vel aulici, etc. tenentur ferre testimonium Confessionis, *probabiliùs* est et *communiùs* quòd si in schedulâ scriptum sit pœnitentem tantùm esse confessum, schedula sit concedenda, quia negare schedulam, idem esset ac indirectè revelare eum non esse ritè confessum. Secùs verò si Confessarius in schedulâ deberet scribere pœnitentem non solùm esse confessum, sed etiam absolutum; quia cùm mendacium sit intrinsecè malum, nunquàm proferri potest. Si tamen schedulæ essent jàm typis editæ, ubi asseratur Absolutio impertita, videtur *probabile*, ut aliqui Recentiores dicunt, tradi posse confessis non absolutis, saltem si publicè petant, quia tunc Confessarius nullum profert, aut scribit mendacium, sed tantùm materialem actum operatur, talem schedulam tradendo (*a*). — 639

Quæritur 5° Quæ cadant sub sigillo?

R. — Sub sigillum cadunt sequentia:

1° Omnia peccata pœnitentis tàm futura, quàm præterita, siquidem hæc animo se accusandi sint manifestata; secùs, si per modum simplicis narrationis. Ideòque peccat mortaliter qui sive directè, sive indirectè aperit aliquod veniale in particulari, etiam leve *Titii*, quia materia sigilli parvitatem non habet, ut est omnium ferè sententia. — Vel qui in genere dicit eum sibi confessum esse aliquod mortale, vel casum reservatum, vel excommunicationem, vel non esse absolutum ob

(*a*) Quam schedulam cæteroquin negare non potest, quin pœnitentis indispositionem manifestet. — H. 162.

indispositionem. Imò Confessorem qui dicat absolutè, *Ego Petrum non absolvi*, frangere sigillum, dicit *Diana*.

2° Peccata complicis, sive prudenter, sive imprudenter dicta. — 640.

3° Pœnitentia imposita, si gravis sit, hoc est, quæ consuevit injungi pro mortali, qualis esset Corona B. M. V. non verò *Miserere* (a).

4° Peccatorum circumstantiæ, quas taceri pœnitentis interest, etsi dictæ sint post Absolutionem, v. g. si spurius sacros Ordines susceperit, etc. — Bona verò pœnitentis et cætera impertinentia, quæ per accidens interponuntur, nec odium Sacramento pariunt, v. g. propositum Religionis, etc., sæpè quidem, si nimirùm pœnitens ea tecta velit, sub obligationem secreti naturalis, non tamen sacramentalis, cadunt. Excipiunt *Tann.*, *etc.*, nisi pœnitens talia dixerit in ordine ad explicanda peccata, tunc enim sigillo sacramentali claudi, tenent. — Idem de virtutibus affirmant *Lugo.*, *etc.*, si delegantur Confessario ad manifestandum aliquem defectum commissum, aut propriam ingratitudinem ergà Deum.

Quæritur 6° An possit Confessarius monere complicem de licentiâ pœnitentis?

R. — *Prima sententia non satis probabilis negat.* — *Secunda* verò *sententia communissima* et *vera affirmat*, quia complex ex Confessione alterius complicis nullum jus acquirit ad sigillum Sacramentale.

Quæritur 7° Quomodò cadat sub sigillo objectum peccati?

R. — Quòd cadat nimirùm, si v. g. filius confiteatur se odisse matrem ob illius adulterium, adulterium enim illud cadet sub sigillo tanquàm objectum peccati. — *Probabiliter* verò dicunt *Tamb.*, *etc.*, quòd si pœnitens confiteatur se gavisum de homicidio in publicà plateâ commisso, non teneretur Confessarius ad sigillum, quià cùm homicidium sit publicè notum, et per accidens lateat Confessarium, non censetur illud velle sigillo subjicere. Cæterùm, ubi nullum adest periculum revelationis, vel gravaminis pœnitentis, juxtà dicenda n. 656, minimè cadit sub sigillo objectum peccati. — 641.

Quæritur 8° An frangat sigillum Confessarius qui propalat defectus naturales sui pœnitentis, nempè quòd sit ignobilis, pauper, aut ignarus, surdus et similia?

R. — Si Confessarius tales defectus noverit, quatenùs à pœnitente fuerint manifestati ad explicanda peccata, tunc certè cadunt sub sigillo. Et hoc etiamsi manifestatio dictorum defectùum nihil conferret ad explicationem peccati, sed pœnitens jàm illos exponeret ad pleniùs suam conscientiam manifestandam. — Secùs verò si Confessarius noverit defectus illos, quatenùs pœnitens incidenter, sive impertinenter ad Confessionem eos detexerit. Et hoc est *valdè probabile*, quia cùm pœnitens tales defectus ultrò detegat, sine ullo ordine ad explicanda peccata, eos minimè censetur subjicere, nec subjicere posset clavibus sigilli, cùm ad Confessionem nihil pertineant. — 642.

Idem dicunt *Lugo.*, *etc.*, si defectus illi innotescant Confessario ex actionibus ipsius pœnitentis, sive ex modo confitendi; nempè quòd sit blæsus, surdus, rudis, hebetis ingenii, etc. — Et sic pariter, si pœnitens ostendit se naturæ molestæ, irresolutæ, durioris ad credendum. — Sed huic sententiæ meritò contradicunt *Pal.*, *etc.*; quia, cùm defectus hi sint odiosi, et Confessarius eos noverit occasione Confessionis dùm pœnitens sua peccata explicabat, eorum manifestatio semper redderet aliquo modo Confessionem odiosam, et ab eâ retardaret. Tantummodò prima sententia locum habere posset quandò omninò constaret Confessario pœnitentem ex illius defectùs manifestatione minimè gravari.

(a) Imò meliùs dicendum si non est de minimis quæ plerumquè solent imponi pro venialibus levissimis. — H. n. 153.

Sic pariter cadunt sub sigillo, ut rectè sentit *Holz.*, defectus naturales paupertatis, ignobilitatis, et similium, etiamsi ità referantur à pœnitente, ut ex adjunctis colligatur eos esse communiter notos, quia, cùm defectus illi ex peccatorum Confessione cogniti sint à Confessario, manifestatio eorum retardaret pœnitentes à Confessione (*a*). — 643.

Idem dicendum de defectu scrupulositatis, quia eadem ratio currit, cùm non pauci ægrè ferant scrupulosos appellari. Tantùm id admitti posset, si minimè redundaret in gravamen pœnitentis, proùt facilè accidere potest loquendo de secularibus qui potiùs laudantur, cùm dicitur de eis quòd sint scrupulosi; hoc enim pro eis qui in seculo versantur indicium est bonæ et timoratæ conscientiæ; secùs, si dicatur de Prælato, Confessario, et similibus, quibus scrupulositas est signum mentis confusæ, vel irresolutæ. — 644.

Quæritur 9° An cadant sub sigillo peccata quæ commiserit pœnitens in ipsâ Confessione, putà impatientiæ, contumeliæ in Confessarium, vel in alios?

R. — *Affirmativè;* quia talia peccata, licèt non sint materia sigilli, attamen periculum revelationis involvunt; probabile enim indicium præbent quòd Confessarius vel noluerit absolvere, vel acriter reprehenderit propter aliquam culpam graviorem. — 643.

Quæritur 10° Quid agere debeat Confessarius, si quis se confitendo de aliquâ materiâ gravi non satis distinctè, Confessarius ideò eum interrogans de circumstantiis, de consuetudine, vel simili, noverit pœnitentem esse surdum, cùm minimè adæquatè interrogationibus ille respondet, et contrà Confessarius altiùs vocem extollere nequit, ne alii circumstantes audiant?

R. — Si circà initium Confessionis advertat pœnitentis surditatem, imponat ei ut redeat alio tempore, et loco opportuno, ubi loqui liberè possit Confessarius, ne alii audiant, et interìm, patefacere potest aliis surditatem pœnitentis, quandò talis defectus communiter sit patens. Si verò advertat hoc in progressu Confessionis, et pœnitens post plures debitas interrogationes rectè non respondeat, tunc non licet Confessario altâ voce imponere pœnitenti ut redeat, ità ut circumstantes hoc audiant, quia magna daretur eis suspicio quòd materiam gravem ille sit confessus. Ideòque in tali casu consilium esse puto quòd Confessarius intelligendo peccata meliori modo quo possit, absolvat; absolutè quidem, si pœnitens probabiliter censeatur dispositus; sub conditione verò si de dispositione dubitatur (*b*). — 644.

Quæritur 11° An Confessarius interrogatus de peccato pœnitentis, possit dicere illud nescire etiam cum juramento?

R. — *Affirmandum* cum *communi*; Ratio affertur à *S. Thom.* qui dicit : « Homo » non adducitur in testimonium nisi ut homo, ideò, potest jurare se nescire quod scit » tantùm ut Deus. » Cæterùm, ad hujusmodi interrogationes Confessarius debet ab initio respondere has interrogationes non esse faciendas. Item, si interrogetur an absolverit aliquem, semper meliùs est respondere objurgando interrogantem : « Quænam interro» gatio est ista, quam facis? » Si autem Confessarius aliquem non absolverit, et dùm Missam celebrat interroget eum minister an ponat formulam pro communione illius pœnitentis, respondeat Confessarius : « Interroga ipsum, an velit communicare. » — 646.

Quæritur 12° An Doctor consultus à Confessario ex licentiâ pœnitentis, teneatur ad sigillum Sacramentale?

(*a*) Nihilominùs hoc intelligitur tantùm pro iis defectibus quorum manifestationem ex se ægrè ferre potest pœnitens, ut esset dicere quòd sit hebes mente, pauper, si ille est civilibus natalibus, rudis, etc.; non verò cùm sunt defectus qui rubori ei non sunt, ut est esse mendicans etc., et qui jàm communiter innotescunt. — H., 154.

(*b*) Et Pœnitentiam in hoc casu debet adjungere levem, cùm alii eam audituri sunt. — H., 155.

R. — Adest triplex sententia. — *Prima negat* teneri ad sigillum sacramentale, sed tantùm ad naturale.

Secunda censet consiliarium non teneri ad sigillum, sed benè teneri ad servandum secretum arctissimum, ità ut nullo casu possit illud revelare.

Tertia probabilior docet teneri Consiliarium æquè ac Confessarium ad sigillum, semper ac notitia peccati manifestatur ei, ut Confessarius benè se gerat circà munus suum. *Ratio,* quia sic Christum instituisse creditur, ne Confessio fiat odiosa, nempè, ut omnes quibus immediatè, sive mediatè pervenerit notitia peccatorum, occasione sive in ordine ad Confessionem, ad sigillum teneantur. — 648.

Quæritur 13° An is à quo petit consilium pœnitens in ordine ad suam Confessionem faciendam, teneatur ad sigillum Sacramentale?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda verò sententia probabilior negat; Ratio,* quia, ut *communiter* docent DD., obligatio sigilli oritur ex solà Confessione Sacramentali, in quâ pœnitens actu manifestat peccata ad Absolutionem obtinendam. Consiliarius ergò tenebitur tantùm ad secretum naturale.

Si tamen pœnitens, antequàm confiteatur, suas culpas committit Sacerdoti propter Confessionem in posterum ei faciendam, tenebitur Confessarius ad sigillum, quia talis manifestatio est quædam incohata Confessio, dùm pœnitens tunc præmittit manifestationem sui peccati, ut citiùs posteà Confessionem expediat. — 649.

Quæritur 14° An teneatur ad sigillum qui legit chartam, in quâ pœnitens scripsit Confessionem?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* tamen *communissima* et *probabilior negat;* quia, ut jàm diximus, obligatio sigilli sacramentalis non provenit nisi ex actuali Confessione; at scriptura illa non est Confessio, sed tantùm præparatio ad Confessionem. Ità *Lugo, Wig., Suar., Laym., etc.*

Excipiunt tamen *Lugo., etc.* 1° Si mutus confiteatur per scriptum Confessario præsenti, et casualiter alius legat eam. — 2° Si quis per Epistolam peteret à Superiore licentiam pro casu reservato. — Excipiunt etiam rectè *Wig., etc.*, si legeris chartam relictam in Confessionali post Confessionem peractam, vel porrectam Sacerdoti pro Confessione faciendâ, quia porrectio illa est quædam inchoata Confessio.

Cæterùm, præcisis his casibus, dicunt *Laym., etc.*, quòd legentes, tantò magis revelantes hujusmodi scripturam, graviter peccarent, nisi certò scirent ibi minimas culpas, et quotidianas contineri. Addunt etiam *Laym., etc.*, quòd, eo casu, quem dicunt vix accidere posse, aliquandò in magnâ necessitate, putà ad salvandam Rempublicam aut vitam innocentis, posse licitè secretum revelari. — 650.

Quæritur 15° An extrà Confessionem, cum licentiâ pœnitentis, possit agi de auditis in Confessione sive cum ipsomet, sive cum quocumque alio?

R. — *Affirmativè;* et hoc sic *veriùs* tenendum; quia sigillum Confessionis est institutum tantùm in favorem pœnitentium. Sed requiritur ut licentia sit 1° Formalis et expressa. — 2° Libera, spontanea, non vi, dolo, vel per preces importunas extorta, neque per metum reverentialem Confessarii obtenta. — 3° Petita ex rationabili causâ, et meliùs extrà Confessionem data. — 4° Non revocata. — 5° Et perindè est si fiat scripto, aut verbo, aut facto quod quidem æquivaleat expressæ concessioni; v. g. si pœnitens extrà Confessionem incipiat loqui cum Confessario de dictis in Confessione, tunc enim posse hunc prosequi docent *communiter Lugo, etc.*. Benè tamen advertit *Lugo* quòd eo casu adhuc perseverat sigillum respectu ad alios. — 651.

Quæritur 16° An frangatur sigillum si cum pœnitente extrà Confessionem sine ejus veniâ agas de auditis in Confessione, aut ea te scire ostendas?

R. Affirmativè. — *Communiter* tamen dicunt DD. licitum esse Confessario loqui de auditis in Confessione cum pœnitente statìm post absolutionem, antequàm ille discedat;

quia licèt Sacramentum sit completum, attamen judicium adhuc moraliter perseverat. — 652.

Sic pariter, si Confessarius non absolvit, vel quia oblitus est, vel quia malè protulit Absolutionem, potest extrà Confessionem, ut *valdè probabiliter* dicit *Croix*, non petitâ licentiâ, dicere pœnitenti se eum non absolvisse; quia hìc nullum est gravamen pro pœnitente. — 622.

Quæritur 17° An intrà Confessionem possit Confessarius loqui cum pœnitente de culpis in aliâ Confessione auditis, sine ipsius licentiâ?

R. — Negant Diana, etc. — Sed affirmat sententia communissima et verior; quia sæpè pertinet ad munera judicis et medici quæ habet Confessarius, recolere peccata prioris Confessionis, ad meliùs pœnitentem corripiendum, vel dirigendum. Undè, benè poterit Confessarius loqui cum pœnitente de omnibus peccatis in præterito ab eo confessis semper ac putat hoc fore utile pœnitenti. — 653.

Quæritur 18° An Confessarius violet sigillum, si asserit in aliquo loco gravia crimina perpetrari, quæ ipse audierit in Confessione?

R. — Prima sententia. negat — Secunda communissima et longè probabilior docet quòd si oppidum sit parvum, putà, si non constat tribus millibus hominum circiter, tunc violatur sigillum, quia licèt tunc non reveletur persona, attamen cùm revelatio emanet in infamiam totius communitatis, redundat etiam in gravamen pœnitentis, qui illius communitatis est membrum.

Secùs verò si oppidum sit amplum, et crimina sint publica. — Hocque permittit *Petrocorens* etiam concionatoribus, modò non dicant se audivisse in Confessionibus. — Idem sentit *Habert.* dicens licitum esse Confessariis in concionibus generatìm invehere in vitia quæ occultè grassantur. — Idque expressè permittitur in *C. si Sacerdos* ubi dicitur: « Si Sacerdos sciat pro certo aliquem esse reum alicujus criminis, » vel si Confessus fuerit.... non debet arguere nominatìm, sed indeterminatè. »

Quæritur 19° An frangat sigillum Confessarius qui dicit Religiosum ex tali conventu sibi confessum esse grave peccatum?

R. — Negat Escob. — Veriùs tamen *affirmant Bus., etc.;* quia tunc singuli illius conventùs detrimentum patiuntur. — Et sic pariter Confessarius violabit sigillum, si dicat in Conventu illo talia peccata committi, non verò si tantùm diceret se audivisse peccatum Religiosi cujusdam Ordinis, nisi Religio illa esset arctioris observantiæ. — 654.

Quæritur 20° An liceat aliquandò uti notitiâ Confessionis?

R. — Nullo casu uti licet, si periculum sit revelationis saltem indirectæ, vel gravaminis pœnitentis.

Quæritur 21° An sit contrà sigillum facere aliquid, ex quo soli pœnitenti innotescere possit id fieri ex notitiâ Confessionis?

R. — Negant D. Thom., etc. — Affirmant Sylv., etc.; si tale sit quod pœnitenti ruborem vel molestiam afferat, v. g. si vultum ei austeriorem ostenderet, vel eum declinaret. — Secùs, si ei sit gratum, vel saltem Confessionem odiosam aut difficiliorem non reddat; v. g. si audivisset eum ad indignationem, aut odium provocatum, vel in tentationem incidisse ex certo facto, vel dicto ipsius Confessarii, indèque ipse à talibus factis, vel dictis abstineat, etc. — 655.

Cæterùm, generalis regula est ferè ab omnibus recepta, licitum esse uti notitiâ Confessionis, ubi nulla revelatio intervenit, nec ullum pœnitenti gravamen infertur. Quapropter *Holz., etc., communiter* admittunt benè posse Sacerdotem ex notitiâ Confessionis orare pro pœnitente, vel benigniùs ergà ipsum se gerere: item, consulere libros et sapientes. Insuper *Habert., etc.,* admittunt posse ex notitiâ cautiorem se reddere in re familiari, socordiam excutere, diligentiùs invigilare super gregem

suum; sed in his maximè cautè procedere debet, cùm difficile sit in his casibus periculum revelationis vel gravaminis pœnitentis omninò vitare. — 657.

Quæritur 22° An Superior ob peccatum auditum in Confessione possit amovere subditum ab officio?

R. — *Affirmat Sambovius.* — Sed huic doctrinæ obstat hodiè Decretum *Clementis VIII.* — 656.

Quæritur 23° An Superior in electione Beneficii, vel officii, possit negare suffragium ei quem ex solâ Confessione noverit indignum?

R. — *Affirmat* idem *Sambovius.* — Sed *omninò* illud *negandum;* hocque hodiè certum est ex Decreto S. C. Gen. Inquisitionis, edito auctoritate *Inn. XI.* — Hinc, benè advertunt *Viva*, *etc.*, illicitum esse Confessario ex notitiâ Confessionis claudere pœnitentem in cubiculo, ne exeat ad peccandum; dimittere famulum, vel auferre ab eo claves, ne furetur; item, ostendere pœnitenti vultum severiorem, vel ei negare pristinam communicationem amicitiæ; neque admittendum licitum esse ex scientiâ Confessionis abstrahere claves aut pecuniam ab arcâ, claudere fores, non ampliùs committere claves famulo, etc., quia hæc omnia redundarent in gravamen, seu exprobrationem pœnitentis.

Si verò Superior ex aliâ viâ quam Confessionis sciret aliquem indignum, putà ex defectu ætatis, scientiæ, prudentiæ, vel quia noverit alios digniores ad Beneficium, tunc posse, imò debere suffragium pœnitenti negare, dicunt *Nat. Alex.*, *etc.* — Sed hanc sententiam censeo locum tantùm habere casu quo tales occurrerent circumstantiæ aliundè cognitæ, sive antè, sive post Confessionem, quæ verè moverent Superiorem ad suffragium negandum, etiamsi nullam ex Confessione notitiam habuisset indignitatis pœnitentis. — 657.

Quæritur 24° An Confessarius possit Communionem denegare pœnitenti, cui priùs negavit absolutionem tanquàm indisposito, si ille posteà occultè Communionem petat?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* tamen vera *sententia negat*; quia hujusmodi denegatio Confessionem redderet odiosam. — Hæc sententia hodiè est omninò tenenda ex suprà citato Decreto *Innoc. XI*, ubi vetatur quilibet notitiæ Confessionis usus, ex quo sequatur qualecumque pœnitentis gravamen. — 658.

Quæritur 25° An Sacerdos qui ex Confessione noverit parare sibi insidias, possit fugere, sive aliter sibi cavere, aliquo prætextu arrepto?

R. — Certum est posse, si ex tali cautione minimè manifestatur aliis peccatum confessum, nec ullum gravamen pœnitenti afferatur. — Sed si alii, jàm conscii peccati pœnitentis, ex fugâ conjiciant pœnitentem esse illi confessum tale peccatum, non ei licet fugere. Et licèt Confessarius fugam simularet ex aliquo prætextu, semper tamen aliquam rationabilem suspicionem præberet peccati confessi.

Quæritur 26° Quid, si Confessarius noverit aliquem ex Confessione solitum esse multa peccata, vel tenuem dispositionem afferre, an possit se celare, vel excusari ab eo audiendo?

R. — *Negativè*, quia hoc pœnitenti gravamen afferre posset, et aliquo modo odiosam reddere Confessionem, cùm facilè tunc pœnitens credere possit quòd si ipsi confessus non fuisset, benè tunc suam Confessionem apud illum Confessarium ut cæpit, expleret. Et hoc tenendum etiamsi pœnitens nullo modo adverteret hoc fieri ob Confessionem peractam; sed potest se celare Confessarius si justam habeat causam, et ergà eum se gerat ac ergà alium de quo nunquàm Confessionem excepisset.

Quæritur 27° An Confessarius possit aufugere à pœnitente qui ipsum minatur ob negatam absolutionem?

R. — *Affirmativè;* quia tunc illæ minæ non sunt peccatum manifestatum ad absolutionem obtinendam, sed peccatum in Confessione commissum, quod sigillo non gaudet. Hæc tamen fuga tantùm permittitur Confessario, si fugiendo non ingerat

aliis suspicionem negatæ absolutionis; quòd si autem ingereret, posset recitare aliquam orationem, non jàm intendendo deceptionem pœnitentis, sed solam liberationem ab illâ vexatione, quamvìs pœnitens se decipiat, credens illam orationem esse formam absolutionis. Vide n. 59. — 659.

Quæritur 28° An Confessarius sciens ex Confessione Ecclesiam esse pollutam, possit ibi celebrare?

R. — *Prima sententia* dicit Confessarium posse et teneri celebrare. — *Secunda* tamen censet non posse celebrare (a); et hæc sententia videtur satis *probabilis*, si reverà nullum sequatur pœnitentis gravamen, et nulla fiat revelatio indirecta, putà, si Confessarius justum exponat prætextum alibì celebrandi.

Quæritur 29° Si ex Confessione scias aliquem, cui solitus es confiteri, non esse Sacerdotem, vel non esse Confessarium, an possis et tenearis pergere ad ei confitendum?

R. — *Negat Sanch.* — Attamen *communiùs* et *veriùs* tenent oppositum *Lugo, etc.*, quia in tali omissione, quamvìs non adsit revelatio sigilli, semper tamen adest quædam odiosa exprobratio pœnitentis. Neque tunc oportet tibi simulare Sacramenta, quod reverà esset intrinsecè malum, sed potes illi ficto Sacerdoti vel Confessario simpliciter aliquod peccatum manifestare sine intentione absolutionis: quod in hoc casu non esset illicitum, cùm tua cooperatio ad peccatum illius esset tantùm materialis. — 660.

Nota 1° Confessarius in hâc materiâ tàm gravi et periculosâ, debet esse valdè cautus, ne pœnitentes ex Confessione aliquod injustum gravamen subeant; attamen, non tenetur cavere omnes leves conjecturas quas facilè malitiosè faciunt, sed tantùm ne præbet suspiciones probabiles de peccatis auditis. — 661.

2° In hâc materiâ sigilli non licet uti opinionibus ex quarum usu certum non sit moraliter, nullum pœnitenti gravamen inferri; ideò non licet uti opinionibus probabilibus. — 633.

TRACTATUS XXIII.

DE SACRAMENTO EXTREMÆ UNCTIONIS.

Extrema Unctio est *Sacramentum à Christo institutum ad ægroto de vitâ periclitanti conferendam salutem animæ, vel etiam corporis, per unctionem olei benedicti, et orationem Sacerdotis.* Est de fide ex Trid.

Institutum fuit hoc Sacramentum à Christo post Resurrectionem, et promulgatum à *S. Jacobo, c. 5, v. 14 et 15*, ubi dicitur: *Infirmatur quis in vobis? Inducat Præsbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo... et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei.*

Certum est Sacramentum hoc unum esse; licèt enim plures sint unctiones, omnes tamen pertinent ad unam significationem interioris medelæ. — 706.

(a) Potest, imò debet abstinere à celebratione, sublàto periculo revelationis aut gravaminis. — H. 159.

De hujus Sacramenti Materiâ. — Formâ. — Ministro. — Effectibus. — Subjecto.

CAPUT I.

De Materiâ hujus Sacramenti.

Remotâ et Proximâ.

ARTICULUS I.

De Materiâ remotâ.

Materia hujus Sacramenti remota, est Oleum benedictum, quod in pyxide chrismali signatur litterâ I, idque renovandum est quotannis in cœnâ Domini, veteri exusto; et hoc ex præcepto *Clementis VIII.*

Quæritur 1° An hoc præceptum obliget sub gravi?

R. — *Negat Escob.* — Sed *probabiliùs affirmant Bon., etc.;* quia videtur materia satis gravis, et talis est universalis Ecclesiæ consuetudo; si tamen novum haberi non possit, licet uti antiquo; et si hoc non sufficiat, aliud consecratum, vel in necessitate non consecratum, in minore tamen quantitate quàm vetus est, licet addere; ità *Croix* ex praxi Ecclesiarum. — Quæ mixtio potest pluriès fieri, modò Oleum quod immiscetur sit minoris quantitatis veteri, et adsit necessitas.

Quæritur 2° Quodnam debeat esse hoc Oleum?

R. — Certum est hoc Oleum debere esse olivarum; quia ex communi usu, nomine olei hoc propriè intelligitur; ità *communiter* DD. et patet ex Decreto Florentini. — 708.

Quæritur 3° An hoc oleum debeat esse benedictum?

R. — 1° Certum est apud omnes hoc oleum debere esse benedictum ex necessitate præcepti. — 2° Sententia *communissima* est quòd debeat esse benedictum ex necessitate Sacramenti; *Ratio,* quia Concilia in hoc dogmaticè locuta sunt, undè utrumque ad valorem hujus Sacramenti requiri declararunt.

Quæritur 4° An oleum debeat esse necessariò benedictum in ordine ad Extremam Unctionem?

R. — *Negant Suar., etc.* — *Affirmant* verò *Palaus, etc.* — Utraque sententia est *probabilis*, undè prima in praxim non potest deduci, nisi in casu necessitatis, quo deest oleum infirmorum; tunc enim poterit ministrari Extrema Unctio chrismate, vel oleo Cathecumenorum sub conditione, et si posteà haberi possit oleum infirmorum, repetendum est Sacramentum.

Quæritur 5° An hujusmodi benedictio possit committi à Pontifice simplici Sacerdoti?

R. — *Negant Pal., etc.* — Sed *affirmandum* cum *Holz., etc.*, ex Decreto *Clementis VIII,* qui declaravit Sacramentum Extremæ Unctionis collatum à Sacerdotibus græcis oleo ab eisdem Sacerdotibus benedicto, esse validum.

Quæritur 6° An sufficiat ministrare hoc Sacramentum unâ guttâ olei?

R. — *Negant Suar., etc.;* quia ungere propriè est oleum per partes diffundere. — *Affirmant* verò *communiùs Escob., etc.*, modò omnes partes ungantur; quia, qui ungit unâ stillâ olei, verè ungit, cùm oleum plùs quàm alii liquores diffundatur. — Hæc sententia mihi est *probabilior ;* at, quia prima non est *improbabilis* saltem intrinsecè, in praxi sequenda est. — Pro valore autem Sacramenti rectè dicunt *Salm.*, quòd sufficit intingere in oleo extremum digiti, et ungere. — 709.

ARTICULUS II.

De Materiâ Proximâ.

Materia hujus Sacramenti proxima, est unctio certarum partium corporis, ac saltem quinque sensûum; vel si mutilati sunt, vicinarum partium, facta à Sacerdote: non simpliciter necessaria contactu immediato manûs; nam, peste grassante, potest uti virgâ oblongâ oleo tinctâ, quam posteà comburat.

Quæritur 1° An unctio quinque sensûum sit de necessitate Sacramenti?

R. — *Prima sententia negat*, et dicit sufficere ad valorem unicam tantùm unctionem. — *Secunda* tamen *communior* et *tutior affirmat*, ex usu Ecclesiæ, et communi DD. sensu; quapropter tantùm tempore pestis, vel aliâ urgente necessitate, poterit adhiberi sub conditione una unctio in aliquo sensu, et consultiùs in capite; et tunc, dicit *Tourn.* sufficere quòd dicatur: « Per istam Sanctam Unctionem...., indulgeat » tibi Deus quidquid deliquisti per sensus, visum, auditum, gustum, odoratum et » tactum. » Præmittendo verbum *deliquisti*, quia si *deliquisti* proferatur in fine, et interim æger moriatur, nullum est Sacramentum.

Si autem æger supervivat, meritò ait *Croix* repetendas esse unctiones in singulis sensibus, addendo Orationes omissas; et si dubium sit an vivat, unctionem prosequatur sub conditione, dicens: « Si vivis, per istam, etc. » ait Rituale Rom.

Quæritur 2° An requiratur de necessitate Sacramenti gemina unctio in geminis partibus, v. g. utroque oculo, aure, etc.?

R. — Rectè *negant Ronc., etc.;* et hoc certum est; undè, urgente necessitate, nempè si adsit periculum infectionis, vel si infirmus nequeat verti ad aliud latus, sufficit ungere unum oculum, unam aurem, etc. — Unctio autem renum, ut præscribit Rituale « in mulieribus honestatis gratiâ semper omittitur, atque etiam in viris quandò » infirmus commodè moveri non potest. » — Unctio verò pedum non est de necessitate Sacramenti, ut *communiter* dicunt *Pal., etc.*, qui volunt in hâc unctione pedum servandam esse consuetudinem Ecclesiarum.

Quæritur 3° An de necessitate Sacramenti servari debeat ordo inter unctiones partium?

R. — *Negativè;* quia hujus ordinis inversio minimè impedit Sacramenti significationem; *communiter* tamen dicunt *Suar., etc.*, id esse graviter illicitum, quia esset contrà usum Ecclesiæ in re notabili. — 710.

Quæritur 4° An per quamlibet unctionem partialis gratia conferatur?

R. — *Affirmant Elbel, etc.* — Sed *negant* cum *communiori D. Thom., etc.* Utraque sententia est *probabilis*.

Quæritur 5° An possit dari hoc Sacramentum validum et informe, ità ut, recedente obice, gratia conferatur?

R. — *Affirmant communiter Suar., etc.* — Hinc, inferunt *Salm.* quòd si infirmus bonâ fide vel sensibus destitutus Sacramentum suscipit in mortali, sufficit quòd posteà attritionem habeat, ad gratiam recipiendam; secùs, si malâ fide. Id autem currit si obex tollatur, perseverantibus eodem morbo et periculo; saltem quoàd effectum specialium auxiliorum (*a*). — 707.

(*a*) Ideòque dicunt *Laym.* et *Tamb.* cui adhæret *Bened. XIV*, quòd si infirmus non est capax alterius Sacramenti, Sacerdos potest Missam interrumpere, ut ei Extremam Unctionem afferat, ut gratiam recipiat, si est in peccato et habeat attritionem. — H. n. 1.

CAPUT II.

De formâ Extremæ Unctionis.

Forma hujus Sacramenti constat his verbis : « Per istam sanctam Unctionem ✝ » et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per visum » (si ungitur oculus, et sic de aliis) deliquisti. Amen. » Quam formam Sacerdos, pollice intincto in oleo sancto, et ungens infirmum in modum crucis, ut præscribit Rituale Romanum, in partibus infrà scriptis, aptare debet proprio loco.

Nota 1° Minister, si est in sacris, vel ipsemet Sacerdos post quamlibet unctionem tergere debet loca inuncta novo globulo bombacii vel rei similis, eaque in vase mundo reponere, et ad Ecclesiam posteà deferre, comburere, cineresque projicere in sacrarium.

2° Advertit pariter Rituale quòd cùm Sacerdos ungit partes corporis quæ pares sunt, proùt oculos, aures, etc., incipiendo semper à parte dexterâ, non absolvere debet formam, antequàm ambas perunxerit.

3° Aures inungendo, repetere debet Sacerdos eamdem formam, dicendo, per *auditum ;* ad nares, per *odoratum ;* ad os, compressis labiis, *per gustum, et locutionem ;* ad manus, Sacerdotibus exteriùs, reliquis interiùs in palmis, *per tactum ;* ad pedes, scilicet in plantis, *per gressum ;* ad renes, *per lumborum delectationem.*

4° Quandò autem periculum mortis imminet, præcipit Rituale ut infirmus citò ungatur prædictis verbis : *Per istam S. Unctionem, etc.*, et posteà, si supervivat, dicantur orationes prætermissæ. Hæc omnia habentur in Rituali.

Quæritur 1° An sint de essentiâ verba *deliquisti... sanctam... per suam piissimam misericordiam ?*

R. — Verbum *deliquisti* meritò dicunt *Croix, etc.*, esse de essentiâ ; nam, aliàs non exprimeretur in formâ unus ex principalibus effectibus hujus Sacramenti, qui est remissio peccatorum, ut dixit *D. Jacobus* : *Et si in peccatis sit, remittentur ei.* — 2° Verbum *Sanctam* non est de essentiâ, cùm in Florentino et Tridentino hæc vox non additur ; peccat tamen omittens. Ità *communiter Pal., etc.* — 3° Juxtà sententiam *longè communiorem et longè probabiliorem*, non sunt de essentiâ verba *per suam piissimam misericordiam.* Omnes tamen conveniunt quòd omittere prædicta verba esset quidem mortale, cùm esset omissio in re notabili, et contrà usum Ecclesiæ.

Quæritur 2° An valeat forma indicativa ?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* tamen *sententia communis* et *verior* docet non valere. *Ratio* habetur ex ipsis verbis *D. Jacobi : Et orent super eum, ungentes eum, oleo... et oratio fidei salvabit infirmum.* Ex quibus verbis patet Apostolum Orationi tribuisse efficaciam hujus Sacramenti. — 711.

CAPUT III.

De ministro hujus Sacramenti.

Minister hujus Sacramenti est solus Sacerdos proprius, sive pastor, sine cujus veniâ, si extrà necessitatem alius det, validum quidem est, sed graviter peccat. — 722.

Undè :

1° In necessitate, ut si pastor absit, vel dare nolit, nec Superior possit adiri pro

petendâ licentiâ, licitè ministrat quivis non excommunicatus, aut suspensus, etiam Regularis. Censetur enim tunc Papa dare licentiam. — 723.

2° Sufficit Sacerdos sine ministrante in necessitate, nec femina adhibenda est; quòd si tamen fiat veniale esse, docet *Quint.*

3° Quandò Sacerdos inter unctiones deficit, si statìm alius eas suppleat, non sunt iterandæ priùs factæ: secùs si unctiones ab alio suppleantur post aliquam notabilem moram, putà, post quadrantem; tunc enim omnes unctiones sub conditione repetendæ sunt. — 724.

Quæritur 1° An Pastor excommunicatus possit Extremam-Unctionem ministrare?

R. — *Affirmant Diana, etc.* — Sed *probabiliùs negant Suar.*, *Escob.* qui secùs ait de Pastore suspenso; et quidem *probabiliter*, si alius desit. — 723.

Quæritur 2° An quivis Sacerdos possit hoc Sacramentum ministrare ob consensum probabiliter præsumptum Parochi, vel ejus ratihabitionis?

R. — *Negant Viva, etc.* — Sed *probabiliter affirmant Pal., etc.* — Sed non est de facili habenda hæc præsumptio; Religiosus autem incurrit excommunicationem papalem *ex Clementinâ de privileg.* — Posse tamen Regulares hoc Sacramentum uti et Viaticum in articulo mortis suis familiaribus ministrare, docet *Diana*, ex bullâ *Pii V.* — 722.

Quæritur 3° An peccet mortaliter Sacerdos ministrando Extremam Unctionem sine vestibus præscriptis, nempè superpelliceo et stolâ?

R. — Si non urgeat necessitas, certum est graviter peccare. — Si verò urgeat necessitas, *prima sententia affirmat*, quia reverentia Sacramenti præferenda est cuilibet utilitati privatæ. — *Secunda* verò *sententia etiam probabilis negat*, casu quo vestes deessent, et infirmus decederet sine Sacramento, quia licèt Sacramentum hoc non sit necessarium, est tamen valdè utile. — 726.

Quæritur 4° An sit mortale omittere orationes in rituali præscriptas extrà casum necessitatis?

R. — *Rectè affirmant Tamb., etc.* — Dixi *extrà casum necessitatis;* nam, si periculum mortis immineat infirmo, jàm præscribit Rituale quòd infirmus citò ungatur, et deindè, si supervivat, dicantur orationes prætermissæ. — Idem dicunt *Salm. probabiliter* si Sacerdoti immineat periculum contagii. — Omittere autem psalmos pœnitentiales, aut litanias, *Elbel* expressè dicit esse veniale. — Sed *probabiliùs* puto præfatas preces esse tantùm de consilio, dùm nullibì habetur de ipsis præceptum. — 727.

Nota. 1° Non est mortale deferre ad ægrum, vel administrare hoc Sacramentum sine lumine, etiam extrà casum necessitatis; sed esse veniale *probabiliter* dicunt *Dian., etc.*

2° *Commune* est esse veniale tantùm omittere signum crucis inter ungendum, nec etiam est veniale, si necessitas urgeat. — 728.

Quæritur 5° Qualis sit obligatio in Pastore Extremam Unctionem ministrandi?

R. — Pastor, ratione officii, tenetur sub mortali, dare iis qui petunt, nisi justa causa excuset; tenetur etiam tempore pestis, modò possit absque periculo vitæ; tenetur etiam cum periculo vitæ, si infirmus à longo tempore sit confessus, et verisimiliter censeatur esse in mortali; ità communiter *Suar.*, *etc.* — *Salm.* dicunt nisi parochus certè sciat ægrotum esse in mortali, non teneri cum periculo vitæ: sed meliùs alii dicunt teneri si (*a*) *probabiliùs* id sciat, juxtà dicta n. 724.

(*a*) Probabiliter. — H. 6.

Item, Sacerdos curatus peccat mortaliter, si petentem negligat inungere, vel differat cum probabili periculo ne sine unctione moriatur æger, nisi justa causa excuset, quia in re gravi non præstat id ad quod tenetur ex justitiâ.

Alius verò Sacerdos, si absente parocho, licitè et facilè possit, tenetur ex caritate, sed sub veniali tantùm; nisi tamen ægrotus valdè indigeret, v. g. si alioquì sine omnibus Sacramentis esset moriturus, quòd aliud nullum suscipere posset; tunc enim quidam graviorem obligationem agnoscere videntur. — 729.

Quæritur 6° An peccet graviter Parochus domi retinens sacrum oleum?

R. — *Probabiliter* dicit *Croix* in hoc non peccare Parochum, si periculum foret ne vocatus, serò veniret. *Quintan.* tamen non audet à mortali excusare eum qui semper domi retineret. — 730.

Nota. Tempore interdicti vetitum est ministrare hoc Sacramentum. — 732.

CAPUT IV.

De effectibus hujus Sacramenti.

Effectus principalis Extremæ Unctionis est roborare animam contrà tentationes dæmonis in morte. — Effectus autem secundarii sunt tres sequentes:

1° Delere reliquias peccatorum, seu partem, juxtà dispositionem suscipientis.

2° Tollere pœnas restantes, non verò omnes, ut ait *D. Thom.*

3° Aliquandò etiam sanitatem corporis conferre, si expediat.

Nota. Commune est inter DD. per hoc Sacramentum remitti peccata tàm venialia, quàm mortalia, si hæc infirmus invincibiliter ignoret, habeatque attritionem, quâ auferatur obex peccati.

Quæritur 1° An peccata mortalia huic infirmo remittantur per se, vel per accidens?

R. — *Prima sententia* dicit remitti per accidens; quia cùm hoc sit Sacramentum vivorum, non potest nisi per accidens mortalia delere.

Secunda verò *sententia probabilior* et *communior* dicit Extremam Unctionem remittere mortalia per se, etsi consequenter; quia licèt hoc Sacramentum sit vivorum, attamen, ex institutione divinâ, peccata remittit, ut patet ex verbis Apostoli, ut suprà, et confirmatur ex Tridentino: « Si quis dixerit sacram infirmorum unctionem » non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, anathe- » ma sit. »

In hoc autem differunt Baptismus et Pœnitentia ab Extremâ Unctione, quia illa principaliter instituta sunt ad delendum peccatum actuale, vel originale; Extrema verò Unctio principaliter est instituta ad tollendas reliquias peccatorum, nempè debilitatem, et ineptitudinem, quæ ex peccato actuali relinquuntur; sed quia, cùm in animâ reperitur peccatum, non possunt tolli reliquiæ, nisi priùs tollatur peccatum, ideò ex consequenti hoc Sacramentum peccatum aufert.

Quæritur 2° An principalis effectus hujus Sacramenti sit remissio peccatorum saltem venialium?

R. — *Affirmant Holz., etc.* — Sed alii *communissimè* et *probabiliùs* dicunt principalem effectum hujus Sacramenti esse remittere reliquias peccatorum, ut suprà, nam, aliàs, qui non haberet actualia peccata, non esset capax principalis effectûs illius, quod est falsum. — 731.

CAPUT V.

De Subjecto hujus Sacramenti.

Subjectum hujus Sacramenti sunt omnes et soli homines peccatores de vitâ periclitantes.

Undè :

1° Hujus Sacramenti capaces sunt muti, surdi, et cæci à nativitate, qui debent inungi propè organa quibus carent; nam, etsi exteriùs per illa non peccaverint, potuerunt tamen peccare per interiores potentias quibus illa respondent.

2° Non sunt capaces hujus Sacramenti, pueri antè usum rationis, perpetuò amentes.

3° Dari debet hoc Sacramentum delirantibus, si antè petiverint, aut petituri fuissent si cogitassent, aut ostenderint signum doloris.

4° Dari debet amentibus si habeant lucidum intervallum.

5° In dubio an æger unquàm habuerit usum rationis, etiam ungendus est sub conditione; et sic dicendum de ebriis deficientibus, nisi constet eos esse in mortali.

6° Possunt etiam ungi vulnerati in rixâ; quia præsumuntur se conteri in illo extremo statu. — 732.

Quæritur 1° An sit validum hoc Sacramentum si sano conferatur?

R. — *Affirmat Juenin.* — Sed omninò tenendum est esse invalidum cum *communi sententiâ.* Id patet ex verbis *D. Jacobi*, C. 6, ubi dicitur : *Infirmatur quis in vobis? Inducat, etc.*; et *communiter* omnes interpretantur hunc textum de infirmitate corporali, non autem spirituali (*a*).

Quæritur 2° An sit validum hoc Sacramentum, si conferatur infirmo quocumque morbo laboranti, etiam non gravi?

R. — *Prima sententia affirmat*, dicens esse quidem illicitum, sed non invalidum. — *Secunda* tamen *sententia communior* et sequenda docet talem collationem non solum esse illicitam, sed etiam invalidam. Probatur ex Decreto *Eugenii IV*, in Inst. ad *Armenos*, ubi dictum fuit : « Hoc Sacramentum dari non debet nisi infirmo, de » cujus morte timetur. » (*b*).

Quæritur 3° An mulieri laboranti in partu sit hoc Sacramentum ministrandum?

R. — Si femina laborat in partu communibus tantùm doloribus, non poterit quidem ungi, etiamsi primâ vice pariat, vel aliàs fuerit in periculo mortis, quia tunc non adhuc laborat periculosâ infirmitate. — Secùs verò si mulier cœperit gravissimis cruciatibus divexari, ità ut jàm actu sit in proximo periculo mortis; quia tunc reverà jàm periculosè infirmatur. — 713.

Quæritur 4° An hoc Sacramentum licitè conferri possit ægroto in solo putato periculo vitæ?

R. — *Prima sententia negat*, quia hoc Sacramentum invalidè confertur, si infirmus reverà non sit in vero periculo mortis. — *Secunda* tamen *sententia communis* et *vera affirmat*; hæc sententia docet ad ministrandum hoc Sacramentum validè et licitè, sufficere quòd infirmus laboret morbo ità gravi, ut prudenter putetur esse in periculo proximæ mortis.

(*a*) Dari debet senibus decrepitis, qui præ senio deficiunt, et in diem videntur morituri, etiam sine aliâ infirmitate. — H. n. 7.

(*b*) Si morbus esset gravis, sine tamen ullo signo periculi mortis, tunc daretur validè, sed illicitè. — H. n. 7.

Quæritur 5° An sit expectandus mortis articulus ad conferendum hoc Sacramentum?

R. — *Negativè;* et *communiter* docent *Antoine*, *etc.* graviter peccare Parochos qui illud differunt usquè dùm infirmus privetur usu sensùum et rationis; quia sic privatur infirmus uberiori fructu quem recepisset, si suscepisset Sacramentum dùm erat rationis compos, cùm magìs tunc se ad illud disposuisset; item, quia privatur spiritualibus viribus ad resistendum dœmoni, et ad perferenda morbi incommoda; item quia infirmus, si fortè esset in mortali, et compos rationis, Sacramentum recepiens, auxilio attritionis gratiam fortè fuisset adeptus, quâ alioquin privatur; demùm, quia virtute hujus Sacramenti fortè consecutus fuisset sanitatem corporis, si tempore congruo collatum fuisset; licèt enim hoc Sacramentum virtute quâdam supernaturali operetur etiam salutem corporalem, si animæ saluti expediat, ut loquitur Tridentinum, non tamen per modum miraculi operatur, sed viâ quodammodò ordinariâ, nempè causas naturales adjuvando, ut *communiter* aiunt DD. quæ omnia saltem simul congesta videntur grave damnum infirmo afferre.

Cæterùm, *communiter* docent DD. validè et licitè posse dari Extremam Unctionem statìm ac prudenter judicatur infirmus laborare periculo mortis etsi adhuc non proximæ.

Quæritur 6° An possit hoc Sacramentum administrari in dubio utrùm infirmitas sit periculosa mortis?

R. — Rectè *negant Laym.*, *etc.* quia præceptum est ne aliis quàm de vitâ periclitantibus ministretur. Secùs verò, si de tali periculo vera adsit probabilitas, sive prudens timor. — 714.

Quæritur 7° Quandò hoc Sacramentum possit iterùm ministrari eidem infirmo?

R. — Quandò infirmitas non est diuturna, ad iterandum hoc Sacramentum requiritur ut infirmus à priori infirmitate convaluerit, et in aliud simile discrimen vitæ inciderit, ut docet Tridentinum. — Quandò verò infirmitates sunt diuturnæ, proùt hydropisis, etc., tunc si infirmus post unctionem certè manserit in eodem periculo mortis, non poterit rursùs ungi; secùs verò si dubitetur an reverâ morbi status mutatus sit; eò quòd hæc iteratio sit uniformior veteri Ecclesiæ consuetudini, et per eam novum spirituale subsidium infirmo obveniat.

Hoc tamen intelligendum de dubio positivo, nempè quandò probabile sit infirmum jàm exiisse à periculo mortis; nam aliàs in mero dubio negativo, servandum est præceptum Tridentini, ubi dicitur posse Sacramentum iterari, si infirmi *convaluerint*, quod reverà non potest verificari, nisi saltem probabiliter à periculo exierint. Undè dicit *Ronc.* non sufficere infirmum per quatuor vel quinque dies ità se meliùs habuisse, ut videatur mortis periculum evasisse; secùs, si per notabile tempus, putà per mensem. — 715.

Quæritur 8° An infantes jàm doli capaces sint capaces hujus Sacramenti, si non sint capaces Communionis?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* verò *sententia communior* et *probabilior affirmat;* eamque tenent *Bened. XIV*, *etc.* — 720.

Quæritur 9° — An sit obligatio gravis recipiendi hoc Sacramentum?

R. — *Prima sententia affirmat.* (*a*) — *Secunda* verò *sententia communis* (*b*) *et satis probabilis negat;* quia talis obligatio non habetur neque ex vi institutionis hujus Sacramenti, neque ex præcepto divino, cùm verba Apostoli non intelliguntur *communiter* à Theologis nisi de consilio.

(*a*) Et est probabilior. — H. Appendix 3, n. 4.
(*b*) Communior. — H. 12.

Hoc tamen non obstante, prima sententia etiam *probabilis*, et omninò suadenda mihi apparet, non tàm ratione præcepti, quia de eo saltem non constat, quàm ratione caritatis ergà se ipsum; nam licèt moribundus possit aliis præsidiis se roborare, tamen in tali statu constitutus, cùm vires, ob mentis oppressionem sint debiliores, et ex alterâ parte vehementiores sunt, ut ait Tridentinum, dœmonis insidiæ, moribundus in ingenti periculo se exponit tentationibus succumbendi, negligendo se munire hoc Sacramento à Christo Domino instituto, tanquàm firmissimo præsidio in tanto conflictu.

Omnes etiam conveniunt quòd per accidens posset infirmus peccare mortaliter, omittendo suscipere hoc Sacramentum, scilicet 1º Si omitteret habens conscientiam peccati mortalis, et non posset aliud Sacramentum recipere. — 2º Si omittendo, scandalum daret. — 3º Ratione contemptûs, v. g. si illud parvì faceret.

Quæritur 10º Utrùm qui sciens et volens negligit hoc Sacramentum suscipere, dicatur contemnere?

R. — *Affirmant Merbes, etc.* — Sed *negant communiùs* et *probabiliùs Suar., etc.*; quia is tantùm dicitur contemnere, qui illud negligit quia parvì facit; non verò qui non vult suscipere ob aliquam repugnantiam, vel quia putat non esse in præcepto. — 733.

Quæritur 11º Quænam dispositiones requirantur ad fructuosè recipiendum hoc Sacramentum?

R. — In eo qui rationis est compos, et conscius peccati mortalis, si non confiteatur, requiritur contritio saltem existimata, nempè, sufficit attritio (*a*). Vide dicta *n.* 86 *et* 34. — Ordinariè autem, nisi obstet causa rationabilis, præmittenda est Confessio et Communio, ob Ecclesiæ consuetudinem, quæ unctionem tanquàm minùs necessariam ad salutem postponit. Suscipere autem Extremam Unctionem antè Viaticum, aut nullum erit peccatum, aut vix veniale, ut dicunt *Suar., etc.* — 716.

TRACTATUS XXIV.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

De Sacramenti Ordinis Naturâ. — Materiâ et formâ. — Ministro. — Subjecto.

CAPUT I.

De Sacramenti Ordinis naturâ.

Ordo est Sacramentum à Christo Domino institutum, quo traditur potestas circà Eucharistiam ritè administrandam. Est de fide definità à Concilio Tridentino.

De fide est etiam ex Tridentino, plures esse Ordines in Ecclesiâ, nempè Ostiariatus, Lectoratus, Exorcistatus, Acolythatus, Subdiaconatus, Diaconatus, Sacerdotium et Episcopatus.

I. *Ostiariatus* est Ordo, quo confertur alicui specialis potestas aperiendi aut claudendi januam Ecclesiæ, ac admittendi dignos, excludendique indignos.

(*a*) Sed hoc intellige, si tempus non suppeteret confitendi; quod evenire potest si infirmus sit sensibus destitutus. Aliàs debet priùs muniri Sacramento Pœnitentiæ, tanquàm magis necessario. — H.9.

II. *Lectoratus* est Ordo, quo confertur alicui specialis potestas legendi psalmos et lectiones ex pulpito in Ecclesiâ, ac populum catechizandi seu instruendi in rebus fidei.

III. *Exorcistatus* est Ordo, quo alicui confertur specialis potestas ejiciendi Dæmonia.

IV. *Acolythatus* est Ordo, quo confertur alicui specialis potestas in Missâ solemni subdiacono inserviendi, accendendo cereos, præparando et porrigendo illi ampullas vini et aquæ.

V. *Subdiaconatus* est Ordo, quo confertur alicui specialis potestas in Missâ solemni inserviendi Diacono, et solemniter canendi Epistolam.

VI *Diaconatus* est Ordo, quo confertur alicui specialis potestas in Missâ solemni immediatè assistendi presbytero, et solemniter canendi Evangelium.

VII. *Presbyteratus*, sive Sacerdotium est Ordo, quo confertur alicui specialis potestas consecrandi corpus et sanguinem Christi, absolvendi quoque à peccatis, et pascendi subditos opere ac doctrinâ.

VIII. *Episcopatus* est Ordo, quo confertur alicui specialis potestas confirmandi fideles, ordinandi ministros Sacramentorum, necnon consecrandi res ad divinum cultum pertinentes.

Nota. Prima tonsura non est Ordo, sed tantùm dispositio ad Ordines, per quam quis fit clericus, et capax Beneficii Ecclesiastici, ac privilegiorum clericalium. (*a*). — 734.

Quæritur 1° Quinam sint effectus Sacramenti Ordinis?

R. — Effectus hujus Sacramenti sunt sequentes:

I. Gratia sanctificans.

II. Gratia sacramentalis ad ministerium ritè exercendum.

III. Impressio characteris. — 735.

Quæritur 2° An singuli septem Ordines sint Sacramenta?

R. — Adsunt quatuor sententiæ. — *Prima* universè *affirmat;* et hanc docent *D. Thom., Sanch., etc.* — *Secunda* dicit solum Sacerdotium esse Sacramentum; et hanc tenent *Caj., etc.* — *Tertia* dicit esse Sacramenta tantùm tres Ordines majores, nempè Subdiaconatum, Diaconatum, et Sacerdotium, sic dicti *majores*, propter votum castitatis solemne eis annexum; hanc tenent *Nav., Sot., etc.* — *Quarta* dicit solum præsbyteratum et Diaconatum esse Sacramenta; sic docent *Tournely, Cabass., Habert., etc.* — 736.

Circà has sententias sic sentio: — Prima et tertia sunt *probabiles.* — Secunda non videtur communissimè *satis probabilis.* — Quarta mihi est *probabilior.*

Prima pars, quòd non solùm Sacerdotium, sed etiam Diaconatus sit Sacramentum, probatur, quia in ordinatione Diaconi concurrunt sufficientia ad Sacramentum, nempè, 1° Signum sensibile, scilicèt impositio manûum. — 2° Institutio divina. — 3° Promissio gratiæ, quam significant verba Episcopi: *Accipe spiritum sanctum ad robur, etc.*

Secunda pars, nempè quòd alii Ordines minores, et Subdiaconatus non sint Sa-

---

(*a*) Clericus significat *in sortem vocatus*, scilicet ad cultum Deo præstandum. Tonduntur ei capilli in modum coronæ, ad significandam regiam dignitatem eorum qui in sortem Domini vocantur.

Ut quis possit tonsurari, requiritur: 1° Ut sit mas; 2° Ut sit confirmatus; 3° Ut sciat legere et scribere, ac saltem grammaticam, præter rudimenta fidei; 4° Ut habeat animum Deo inserviendi. — Qui ordinatur sine tonsurâ, graviter peccat contrà præceptum Tridentini, sed validè ordinatur. — H. Appendix 3, n. 47.

cramenta, probatur, quia pro his deest materia, et forma Sacramenti Ordinis: — Deest materia, quia deest impositio manûum, quæ est sola materia hujus Sacramenti, ut mox probabimus. — Deest etiam forma, quia in illorum Ordinum collatione, nulla adest forma quæ exprimat productionem gratiæ. — 737.

Quæritur 3° An Episcopatus sit Ordo distinctus à presbyteratu?

R. — *Negant S. Thom., S. Bonav., etc.* — Sed *communiùs affirmant Bellarm., Tourn., Sanch., etc.*, tùm quia in ipso traditur distinctus character et specialis potestas ad Eucharistiam, nempè constituendi hujus Sacramenti Ministros; tùm, quia Ordo Episcopatûs confertur per manûum impositionem et per formam « Accipe » Spiritum sanctum, etc. » — 738.

CAPUT II.

De materiâ et formâ Ordinis.

Quæritur 1° Quomodò dantur Ordines minores?

R. — Ostiarius ordinatur traditione clavium Ecclesiæ. — Lector traditione libri lectionum. — Exorcista traditione libri exorcismorum. — Acolytus traditione ampullarum vacuarum, vel saltem unius, et candelabri cum cereo extincto, quia ejus est præparare lumen, vinum, et aquam ad Missam. — 745.

Quæritur 2° Quænam sit materia et forma Subdiaconatûs?

R. — Apud Græcos, est manûum impositio. — Apud Latinos verò, alii dicunt materiam proximam esse solam traditionem calicis vacui cum patenâ; formam autem esse illa verba: « Videte cujus ministerium vobis traditur; ità vos admoneo, ut ità vos » exhibeatis, quòd Deo placere possitis. » — Alii verò dicunt materiam pariter essentialem esse traditionem libri Epistolarum.

Ego censeo sententiam, nempè quòd tàm traditio calicis, quàm traditio libri Epistolarum sit materia proxima Subdiaconatûs, in praxi sequendam esse utpotè *non improbabilem*. — 746.

Quæritur 3° An calix et patena in Ordinatione Subdiaconatûs debeant esse consecrata?

R. — Nulli dubium ex necessitate præcepti. — Sed *negant Diana, etc.*, ex necessitate Sacramenti ad valorem. — *Sed affirmandum;* quia ministerium Subdiaconi totum est circà vasa, et ideò debent esse propriè Ecclesiastica, sive sacra. — 747.

Quæritur 4° Quænam sit materia et forma Diaconatûs?

R. — *Prima sententia* dicit esse solam traditionem Libri Evangeliorum, cum suâ formâ: « Accipe Spiritum sanctum ad robur, etc. » Et hanc tenent *Bon., Vasq., etc.* — Secunda dicit esse solam impositionem manûum; et hanc tenent *Tourn., Habert., Scot., S. Bonav., etc.* — *Tertia* dicit utramque, nempè traditionem libri et impositionem manûum esse materiam essentialem. Ità *Bellarm., Lugo, Laym., etc.*

Ego dico secundam sententiam *probabiliorem*, primam et tertiam *probabiles*, et ideò omninò in praxi sequendas utpotè spectantes ad valorem Sacramenti. Quòd secunda sit *probabilior*, probatur 1° ex *Act. Apost.* 6, ubi cùm sermo habeatur de Ordinatione primorum Diaconorum, tantùm impositionis manûum fit mentio: *Orantes imposuerunt eis manus.* 2° Ex ritu Ecclesiæ Græcæ, in quâ Diaconi per solam impositionem manûum ordinantur. — 748.

Quæritur 5° Quænam sit materia et forma presbiteratûs?

R. — Adsunt pariter tres sententiæ. — *Prima* dicit materiam esse solam traditionem instrumentorum, et formam verba illa quæ profert Episcopus in traditione instrumentorum, nempè: « Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo, Missasque celebrandi

» tàm pro vivis quàm pro defunctis, in nomine Domini. » Et hâc solâ materiâ et formâ dicunt tradi potestatem tàm sacrificandi quàm absolvendi peccata..

Secunda dicit in Ordinatione presbiteratûs duplicem esse materiam essentialem, nempè traditionem instrumentorum, quâ traditur potestas super corpus Christi reale, scilicet sacrificandi, cum formâ « accipe potestatem, etc. » ut suprâ; et impositionem manûum, quâ traditur potestas super corpus Christi mysticum, id est absolvendi peccata, cum formâ : « Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remit- » tuntur eis. »

Tertia verò *probabilior* dicit tradi utramque potestatem Sacerdoti sacrificandi et absolvendi per solam secundam manûum impositionem. — Dicitur *secundam*, nam in ordinatione presbiteratûs Episcopus ter manus imponit : 1° Quandò manus extendit nihil dicens; 2° Quandò unà cum presbiteris extendit manus super initiandos, et fundit preces; 3° Quandò post Communionem dicit : « Accipe Spiritum sanctum, etc. »

Hæc tertia sententia, ex intrinsecis fundamentis, speculativè tamen loquendo, *probabilior* mihi videtur. Dico autem *speculativè loquendo;* nam, cùm secunda sententia sit etiam *probabilis*, hæc in praxi omninò sequenda est. Quapropter benè advertit *Croix* quòd Ordinatio facta sine secundâ manûum impositione tota repetenda sit; *Ratio*, quia, qui non accepit potestatem suprà corpus Christi verum, nec etiam potuit accipere potestatem super corpus Christi mysticum. Si verò Ordinatio facta fuerit sine tertiâ manûum impositione, hæc tantùm supplenda est. — 749.

Sed discrepant hujus tertiæ sententiæ Auctores in assignandâ formâ presbyteratûs. Alii dicunt esse verba quæ proferuntur in traditione calicis et patenæ : « Accipe potes- » tatem, etc. » — Verùm *Tourn.*, *etc.*, fortè *probabiliùs* dicunt formam esse orationem quæ in ipsâ impositione dicitur ab Episcopo.

Quæritur 6° An validè ordinetur Latinus per materiam Græcis assignatam, nempè per solam manûum impositionem, et è converso?

R. — *Affirmant Suar.*, *etc.* — *Negat* verò *Croix.* — Utraque est *probabilis*, sed prima est *probabilior* juxtà nostram sententiam allatam in *Tract.* de *Sacram. in genere*, *n.* 12, ubi diximus solam manûum impositionem, quæ communis est tàm Græcis quàm Latinis, esse materiam essentialem Sacramenti Ordinis; traditionem autem instrumentorum esse tantùm materiam integralem. Si autem Latinus Ordinetur formâ græcè prolatâ, vel è converso, procùl dubio valida est Ordinatio, ut rectè et *communiter* dicunt *Lugo.*, *etc.* — 741.

Quæritur 7° An attentâ probabili sententiâ eorum, qui dicunt ad valorem Ordinationis requiri traditionem instrumentorum, omninò etiam requiratur illorum contactus ex parte suscipientis?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* verò *sententia affirmat.* Et hæc sententia cùm sit satis *probabilis*, omninò in praxi sequenda est, saltem in Ordine presbyteratûs et Diaconatûs; nam, quoàd alios Ordines, *probabile* est non esse Sacramenta, ut diximus *n.* 737. — 742.

Quæritur 8° An ad valorem Ordinationis requiratur contactus physicus instrumentorum?

R. — *Negant* alii, quorum sententia meritò putant *probabilem Salm.* — *Affirmant* verò cum *sententiâ communiori Bonac.*, *etc.* — Et cùm hæc sententia sit etiam *probabilis*, rectè dicunt DD. præfati omninò in praxi tenendam. — Meritò autem dicit *Escob.* sufficere quoàd valorem, quòd materia unâ manu tangatur; et pariter meritò cum communi censent idem *Escob.*, *Croix.*, *etc.* sufficere tactum mediatum, nempè si contingatur calix, patena, aut liber medio aliquo velo; qui enim sic tangit, in omnium sensu verè tangere dicitur. — 743.

Nota 1° Quòd in Ordinibus sacris conferendis requiratur, ut ab eodem Episcopo qui

formam profert, materia tradatur; quia cùm talis sit usus Ecclesiæ, sic censetur Christus instituisse.

2° Quòd si conferantur Ordines ab Episcopo, alio tamen celebrante Missam pro ipso, valida erit Ordinatio, sed illicita, proùt declaravit S. C. Gen. — 744.

Quæritur 9° An sit de necessitate Sacramenti, ut unà cum calice et patenâ tradatur etiam utraque species, id est, panis et vini?

R. Negant probabiliter Bon., etc. — Probabiliùs verò *affirmant Holzm.* — Cùm hæc sententia sit *probabilis*, imò *probabilior*, omninò sequenda est in praxi. — 750.

Quæritur 10° An validè ordinaretur qui tangeret hostiam, et non patenam?

R. — Affirmant communiter Spor., etc. — Hæc sententia reverà videtur *probabilissima;* sed *Lacroix* refert duos DD. à se consultos talem Ordinationem judicasse dubiam. Quapropter *Croix* non immeritò dicit consultum esse ut talis Ordinatio repetatur sub conditione. — 751.

Quæritur 11° An validè ordinetur Sacerdos qui tantùm calicem et patenam tangit, non autem hostiam?

Prima sententia negat. — Secunda communis et *verior* affirmat. — Cæterùm, rectè advertunt *Salm.* curandum esse ordinando tàm calicem quàm patenam et hostiam, quo meliùs contingere, ut ab omni scrupulo se eximat. — 752.

Quæritur 12° An validè ordinetur qui solum calicem immediatè tangit, sed non patenam?

R. — Prima sententia dicit hunc reordinandum sub conditione. — *Secunda* verò *sententia* dicit hunc esse validè ordinatum, quia calix et patena tunc moraliter faciunt unum.

Ego tamen censeo hanc sententiam tantùm *probabiliorem*, sed primam non *improbabilem*, et ideò in praxi tenendam : quapropter dico, sub conditione talem Clericum esse reordinandum. — 753.

Nota, quòd carens Ordine Sacerdotii, vel Episcopatûs, invalidè exerceret eorum munera. Carentes autem aliis Ordinibus, licitè eos exercent, si Ordines sint minores; illicitè, si majores. Hinc, graviter peccat Clericus, qui sine Ordine officium Diaconi, vel Subdiaconi solemniter exercet. et incurrit ipso facto irregularitatem, et excommunicationem, sed hanc ferendæ sententiæ. — 754.

Quæritur 13° Quomodò ordinatur Episcopus?

R. — Episcopus non potest validè ordinari nisi ab alio Episcopo. Et ad ejus Ordinationem plura concurrunt, nempè impositio Libri Evangeliorum super scapulas Ordinandi, unctio coronæ ordinati, et impositio manûum trium Episcoporum; item, traditio baculi et annuli.

Quæritur 14° Utrùm ad valorem exigatur trium Episcoporum assistentia?

R. — Certum 1° est quòd hæc requiratur ex necessitate præcepti. — Certum 2° videtur ex commissione Pontificis in casu necessitatis validè fieri Ordinationem ab uno Episcopo. --- Extra verò casum necessitatis, alii dicunt tres omninò requiri. --- Alii tamen negant. --- Utraque sententia est *probabilis*, undè in praxi omninò prima sequenda est; quia cùm valdè *probabile* sit Episcopatum esse verum Sacramentum distinctum à presbyteratu, tenemur utiquè in ejus Ordinatione tutiorem partem sequi ad vitandum damnum commune; nam, aliàs Sacerdotes ab hoc Episcopo ordinati manerent dubiè ordinati. --- 755.

Quæritur 15° Quomodò supplendi sint defectus commissi in Ordinatione?

R. — Distinguendum : si defectus est circà accidentalia, nempè si defuerit unctio manûum presbyteri initiandi, aut aliud grave, tunc quamprimùm suppleri debet ab eodem Episcopo, si fieri potest. Aliàs, taliter ordinatus si non curaret hujusmodi defectum suppleri, vel antè suppletionem in Ordine suscepto ministraret, peccaret graviter; non verò incurreret irregularitatem, etiamsi defectus esset dubiè essentialis

circà valorem Ordinationis. — Et si defectus est occultus, occultè supplendus est, ad vitandum scandalum, et turbationem aliorum. — Si verò defectus est circà essentialia, nempè circà materiam et formam, tantò magis est supplendus.

Quæritur 16° An totum Sacramentum sit tunc supplendum?

R. — 1° Si Sacramentum constet duplici materiâ et formâ, ut in Ordinatione Sacerdotii, juxtà *probabilem* plurium *sententiam*, nempè calice cum vino, ac patenâ cum hostiâ, atque impositione manûum; tunc si defectus est in parte antecedenti, nimirùm in traditione calicis et patenæ, utiquè totum Sacramentum est iterandum, quia potestas suprà corpus Christi mysticum fundatur in potestate suprà corpus Christi reale; secùs verò, si defectus est in parte posteriori, quia potestas ad corpus Christi verum, jàm tradita est independenter à parte subsequenti.

2° Si tantùm pars materiæ fuerit, vel dubitetur an fuerit omissa in Ordinatione Sacerdotis et Episcopi, totum equidem Sacramentum est iterandum. — 758.

Quæritur 17° An hujusmodi defectus tàm essentiales quàm accidentales debeant suppleri tempore designato ad collationem Ordinum?

R. — *Salm.* dicunt posse suppleri quocumque anni tempore. — *Communiùs* verò *affirmant Croix, etc.* — Mihi autem videtur sic distinguendum : si defectus sit circà valorem Sacramenti, tunc supplendus est tempore ab Ecclesiâ statuto, ut censet *secunda sententia*, et hoc videtur non posse negari. — Secùs verò dicendum, si esset defectus accidentalis.

Probabiliter verò dicit *Tamb.* quòd si ob solum dubium iteretur Ordo sub conditione, vel cæremonia aliqua, poterit iterari quovis die, et à quovis Episcopo, eodemque die poterunt simul conferri Ordines tàm majores quàm minores, adhibitis solis solemnitatibus probabiliter necessariis ad valorem. — 759.

Nota. Si plures Sacerdotes eodem tempore consecrent unam hostiam, omnes quidem Sacramentum conficiunt. E converso, si unus eorum antè alios formam compleat independenter ab aliorum intentione, jàm confecit Sacramentum, ità ut alii frustrà formam posteà absolverent. Hinc, inferunt *Salm.* quòd Sacerdotes novi, qui cum Episcopo consecrant, primò curare debent, quoàd fieri potest, simul cum Episcopo formam absolvere; præstereà habere debent intentionem consecrandi tùm tantùm, quandò in eodem tempore cum Episcopo formam absolvunt : imò, ultrà hoc, in consecratione calicis intendant etiam non consecrare, si panem fortè ipsi non consecraverint. — 232.

CAPUT III.

De Ministro Ordinis.

De fide est à Concilio Tridentino definitâ quòd soli Episcopi sunt ordinarii ministri hujus Sacramenti.

Nota. Episcopus tantùm electus et confirmatus, licèt possit præbere licentiam subditis, ut ab alio Episcopo ordinentur, nequit tamen ordinare, nisi sit etiam consecratus. Episcopus autem consecratus etiamsi sit degradatus, et Episcopatum renuntiaverit, validè ordinare potest; est *commune* cum *S. Thom.* — 761.

Quæritur 1° An Pontifex possit præbere simplici Sacerdoti facultatem ad conferendos Ordines.

R. — *Commune* est posse Sacerdotem ex commissione Pontificis, conferre Tonsuram, et Ordines minores. — Sed *commune* est pariter simplicem Sacerdotem non posse conferre Presbyteratum. — Quoàd verò Diaconatum et Subdiaconatum, alii *affirmant*. — Alii verò *negant*. — Alii demùm *probabiliter negant* de Diaconatu, *affirmant* verò de Subdiaconatu. — 762.

Quæritur 2° Quosnam Episcopus ordinare potest?

R. — Episcopus non potest ordinare nisi subditos vel ratione originis, si scilicet in ejus Diœcesi sint nati, vel ratione domicilii, ex voluntate istic perpetuò habitandi; vel ratione Beneficii in suâ Diœcesi existentis; vel ratione familiaritatis seu famulatûs. — Ordinans autem non subditum sine licentiâ Ordinarii, suspenditur per annum à collatione Ordinum. — 760.

Quæritur 3° An Episcopus possit conferre Tonsuram in alienâ Diœcesi sine licentiâ Episcopi loci?

R. — *Negant Sanch., etc.* — *Affirmant* verò *Bon., etc.* — 756.

Quæritur 4° An Abbates possint conferre Tonsuram et Ordines minores aliis quàm sibi subditis Regularibus?

R. — Olim benè poterant ex privilegio eis concesso; sed hodiè in Decreto S. C. Conc., approbante *Urbano VIII*, et inviolabiliter observari jubente, statutum fuit, reprobatâ omni contrariâ opinione, Abbates Benedictinos Congr. Cassinensis, seu alterius Congregationis, vel Ordinis, aut Instituti, habentes etiam jura Episcopalia, et facultatem Ordines minores conferendi, non posse ordinare, præter suos subditos Regulares, alios sive Regulares sive seculares, etiam habentes Dimissorias à suis Ordinariis. Et ibi imponitur suspensio tàm ordinantibus, quàm concedentibus Dimissorias, si aliter egerint.

Sunt tamen excipiendi aliqui Abbates, qui ex privilegio speciali post Tridentinum obtento possunt suis subditis secularibus litteras dimissorias concedere, ut sunt Abbas Cassinensis ex privilegio *Sixti V*, et Abbas Cavensis ex privilegio *Pauli V*, et alii qui sunt adnotati Cancellaria Cardinalis Urbis Vicarii.

Quæritur 5° An Abbates non existentes in alienâ Diœcesi, sed habentes propriam et omnem jurisdictionem Episcopalem, possint dare Dimissorias suis subditis secularibus?

R. — *Affirmant Aversa, etc.* — Sed *P. Zacharia* refert oppositum sancitum fuisse aliàs tàm à S. C. quàm à S. Rotâ. — Cæterùm, Abbates qui possunt Ordines minores conferre ex privilegio, benè etiam possunt dare Dimissorias, ut de mandato *Clement. VIII* censuit S. C. — 763.

Quæritur 6° An Abbates qui possunt suos subditos Regulares, et Professos ordinare, possint etiam ordinare Novitios suos?

R. — *Negant Palaus, etc.* — Sed *probabiliùs affirmant Laym., etc.*, quia nomine Regularium in favorabilibus veniunt etiam Novitii. — 764.

Quæritur 7° An tales Novitii debeant ordinari ab Episcopo loci Novitiatûs, an verò originis, aut domicilii?

R. — *Suar., etc.*, tenent ordinandos esse ab Episcopo originis vel domicilii. — Sed *Sanch., etc.*, censent benè posse ordinari ab Episcopo loci, ubi est novitiatus, quia Novitii ibi degentes jàm habent animum ibi perpetuò manendi. — Utraque sententia est *probabilis*, modò Novitius per notabile tempus jàm manserit in novitiatu et juramentum præstet ibi quantùm in se est et perpetuò manendi. — 765.

Quæritur 8° An Abbates ordinantes non subditos validè ordinent?

R. — *Negant Suar., etc.* — Sed *veriùs affirmant Sanch.;* quia talis facultas jàm invenitur Abbatibus concessa in corpore juris; Concilium autem Tridentinum, et Decretum S. C. videntur interdixisse tantùm exercitium talis facultatis; quâ de re Abbates illicitè ordinant, sed non invalidè. — 766.

Nota. 1° *Probabile* est Ministrum conferentem in mortali Ordines minores non peccare mortaliter, quandoquidem satis *probabile* est quòd tales Ordines non sint Sacramenta, juxtà dicta n. 736. — Certum est autem quòd tàm conferens, etiam Ordines minores, innodatus aliquâ censurâ, graviter peccabit, et incurret irregularitatem, exercens

actum Ordinationis, quàm suspiciens cum censurâ pariter peccabit et incurret suspensionem ab Ordine suscepto. — 767.

2° Regulares ex *c. Cùm nullus* debent suscipere Ordines ab Episcopo, in cujus Diœcesi est Monasterium, ubi tunc commorantur; aliàs tàm Ordinans quàm sic Ordinatus incurrent censuras et pœnas quas incurrunt qui ab aliquo Episcopo Ordinantur sine Dimissoriis. — 768.

3° Ad licitè Ordines suscipiendos requiritur ex Tridentino ut initiandus, etiam primâ Tonsurâ, ut DD. *communiter* intelligunt, ordinetur à proprio Episcopo, vel ab alieno, sed de ejus licentiâ. Sin autem, ipse peccat graviter, et suspenditur ab exercitio Ordinis suscepti, donec proprius Episcopus voluerit, et ordinans incurrit suspensionem à collatione Ordinum per annum; et interìm, si suspensio sit notoria sive de facto, sive de jure, sui subditi Clerici, non autem laici, possunt ordinari sine ejus licentiâ ab Episcopis vicinis. — 769.

CAPUT IV.

De subjecto Ordinis.

De Requisitis in Ordinando. — De Obligationibus Ordinatorum in Sacris.

ARTICULUS I.

De Requisitis in Ordinando.

Ut quis ritè Ordines suscipiat, requiruntur sequentes conditiones:

I. Ut sit viator, quia Sacerdos vitâ functus non validè consecraret.

II. Ut non sit neophytus, nec infamis, nec hermaphroditus, qui non est capax Ordinis, nisi in eo prævaleat sexus masculinus; aliàs non potest verè appellari homo; undè, nec licitè nec validè consecraret; imò, nec licitè, etiamsi sexus masculinus prævaleret, quia esset monstrum, et ideò egeret dispensatione Pontificis.

III. Ut non sit irregularis, suspensus, vel excommunicatus. — 784.

IV. Ut habeat animum clericandi, ex Tridentino. — 785.

V. Ut sit Confirmatus. — 786.

VI. Ut habeat litteras Dimissorias proprii Episcopi. — 787.

VII. Requiritur examen de scientiâ. — 790.

VIII. Titulus sustentationis de quo infrà. — 813.

IX. Ut inferior Ordo antè superiorem suscipiatur; aliàs incurretur suspensio ab exercitio Ordinis suscepti. — 793.

X. Ut ordinetur tempore debito. — 794.

XI. Ut ordinetur per debita temporum interstitia.

XII. Requiritur locus pro collatione Ordinum, id est Ecclesia cathedralis, nisi sit usus contrarius.

XIII. Requiritur ætas. — 799.

XIV. Requiritur ut initiandus exercuerit Ordinem priùs susceptum in Ecclesiâ, ubi est adscriptus, ex *Trid.* Sed putant *Salm.* hoc non esse de præcepto gravi.

XV. Ut ordinandi Eucharistiam accipiant; et ad hoc *veriùs* tenentur presbyteri sub mortali; secùs de aliis.

XVI. Requiritur probitas vitæ. De quâ jàm locuti sumus *in Tract. de Sacramentis in genere, n. 64.* — 801.

XVII. Vocatio divina; et quàm sit necessaria hujusmodi vocatio, patet ex SS.

Patribus, et ex Scripturâ Sacrâ, præsertìm ex illo *D. Pauli ad Hæbræos*, c. 5, v. 4, ubi: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquàm Aaron.*

Quæritur 1° An cùm Episcopus antè Ordinationem protestatur se non intendere ordinare irregulares, excommunicatos, aut alio modo indignos, utrùm isti irregulares remaneant ordinati?

R. — *Benedict. XIV* docet in hoc casu interrogandum esse Episcopum ordinantem de suâ intentione. — 784.

Quæritur 2° An peccet qui suscipit aliquem Ordinem sine animo ascendendi ad superiores.

R. — Certum et *commune* est non peccare graviter, etiamsi quis suscipiat Ordines majores, et non intendat suscipere Sacerdotium. — Imò, *Escob.*, *etc. probabiliter* putant nullum esse peccatum, quia nullo jure præscribitur alicui ad superiores Ordines ascendere, nisi quis acceptet Beneficium requirens Sacerdotium, vel Ordinem sacrum.

Quæritur 3° An peccet Clericus qui initiatus in minoribus uxorem ducit?

R. — Per se loquendo certum est non peccare graviter, imò nec etiam leviter, si ob justam causam hoc facit, putà ad sedandas inimicitias, aut tentationes carnis, ad subveniendum feminæ pauperi, etc.; aliàs, non excusabitur à veniali.

Dixi *per se loquendo*; nam, utrùm graviter peccet, qui certus de suâ vocatione ad statum ecclesiasticum, ab eâ recedit ut seculo fruatur? Vide dicta in *Tract. de Præcep. Partic.*, *n.* 78, ubi diximus de hoc metuendum ne fortè existat in malo statu.

Quæritur 4° An peccet qui minores Ordines aut primam Tonsuram suscipit animo effugiendi forum laicale, et posteà redeundi ad seculum?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima* dicit nullo modo peccare, quia utitur jure suo. — *Secunda* dicit peccare mortaliter. — *Tertia* dicit peccare venialiter ratione deordinationis finis ab Ecclesiâ intenti; nisi hoc faciat ut aliquod seculare judicium jàm incœptum effugiat, tunc enim erit mortale.

Ego puto primam sententiam non *satis probabilem*, tertiam *probabilem*, secundam verò *probabiliorem*. — 785.

Quæritur 5° An requiratur sub gravi ut ordinandus sit Confirmatus?

R. — *Affirmant Bon.*, *etc.* — Alii verò censent hoc non esse de præcepto, sed de consilio. — Alii tandem *communiter probabiliùs* dicunt Confirmationem non requiri sub obligatione gravi, sed requiri quidem sub levi. — 786.

Quæritur 6° An Episcopus teneatur ipse suos subditos ordinare?

R. — Regulariter tenetur ex Tridentino, nisi sit impeditus ex infirmitate, vel ex aliâ justâ causâ. — Imò, debet proprium suum subditum examinare; attamen, sicut potest examen alteri committere, sic etiam poterit eum mittere ad alienum Episcopum, ut ille examinet. Episcopus verò ad quem ordinandus mittitur, potest quidem eum ordinare sine examine, sed potest etiam examinare, si velit, et hoc utiquè erit tutius.

Quæritur 7° An licentia data alicui, ut ordinetur apud alienum Episcopum, expirat morte concedentis?

R. — *Negativè*, nisi à successore revocetur;ità *communiter Sanch.*, *etc.*; quia gratia semel facta, morte concedentis non expirat.

Nota 1° Episcopus propriam Diœcesim habens, si est jàm confirmatus, esto nondùm consecratus, benè potest Dimissorias concedere. — Secùs, *probabiliùs* Episcopus suspensus aut excommunicatus jàm declaratus.

2° Episcopus existens in alienâ Diœcesi benè potest ibi Dimissorias concedere, cùm hic non sit actus jurisdictionis contentiosæ.

3° Vicarius Generalis nequit Dimissorias concedere nisi expressam de hoc facul-

tatem habeat ab Episcopo, vel nisi Episcopus sit extrà Provinciam, aut distans per duas, vel saltem unam dietam, sive diem itineris à propriâ Diœcesi. — *Probabiliter* verò dicit *Escob.* benè posse Vicarium ex peculiari licentiâ Episcopi expressâ, vel tacitâ, Dimissorias concedere. — 787.

4° Capitulum, Sede vacante, olìm poterat Dimissorias concedere; sed hoc limitatum fuit posteà à Trid., nisi quis sit arctatus ad Ordines intrà annum illum suscipiendos, ob Beneficium requirens obsequium personale. Aliter Capitulum incurrit interdictum, et Vicarius illius suspensionem ab officio et Beneficio per annum; necnon sic ordinatus, si fuerit in Sacris, incurrit suspensionem ab exercitio Ordinis suscepti ad arbitrium Episcopi futuri; si verò in Minoribus, privatur privilegiis Clericalibus, sed hoc non antè judicis sententiam.

Benè potest tamen Capitulum, Sede vacante, etiam intrà annum dare Litteras Testimoniales alicui, qui aliundè licentiam habet ad Ordines suscipiendos. — *Probabiliter* etiam potest dare alicui licentiam ut initietur primâ Tonsurâ, eò quòd Tonsura non est Ordo. — Id autem quod potest Capitulum, Sede vacante, non potest per seipsum facere, sed per suum Vicarium electum. — Item hìc notandum, quòd Sede vacante benè possit ordinari intrà annum qui habet Dimissorias Episcopi defuncti. — Idem dicitur de Regularibus intrà annum afferentibus Dimissorias suorum Superiorum; his enim benè potest Capitulum licentiam concedere ut ordinentur ab aliquo Episcopo. Et sic etiam valent Dimissoriæ concessæ à Capitulo, Sede vacante, post annum, etiamsi sit jàm ingressus novus Episcopus.

Quamvìs autem Capitulum non possit intrà annum Dimissorias concedere, dicunt tamen *Sanch.*, *etc.*, benè posse dare alieno Episcopo licentiam Pontificalium, et pariter conferendi Ordines Clericis subditis ipsi Episcopo, vel subditis eidem Sedi vacanti, qui non à Metropolitano, nec ab Episcopo viciniori, sed à Papâ debent habere licentiam ordinandi.

5° *Probabiliter* Episcopus potest confirmare eum qui adducit Dimissorias sui proprii Episcopi pro Tonsurâ. Et idem ait *Croix*, si quis est dimissus ad suscipiendum Subdiaconatum, cùm non adhuc susceperit Ordines minores, quia tunc censetur dimissus etiam pro minoribus.

6° Ut quis ordinetur ab alieno Episcopo, non requiritur ut obtineat à proprio licentiam in scriptis, sed satis est si constet de illâ per testes, vel aliter. — 788.

Quæritur 8° An aliquis Episcopus possit ordinare alterius subditum sine illius expressâ licentiâ, sub spe ratihabitionis de futuro?

R. — *Affirmant Diana*, *etc.* — Sed *veriùs negant Sanch.*; *etc.* — *Probabiliter* tamen videtur posse admitti, saltem sine culpâ gravi, quòd sufficiat ratihabitio, sive licentia præsumpta de præsenti.

Quæritur 9° An Episcopus, cui Dimissoriæ diriguntur, possit dispensare cum ordinando super irregularitate, aut alio impedimento canonico, super quo proprius Episcopus potest dispensare?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *probabilior negat.*

Nota. Ordinandus debet semper habere Litteras Testimoniales ab Episcopo originis, etiamsi in ætate infantili ab illius Diœcesi discesserit, saltem ad testificandum de natalibus ac ætate. — 789.

Quæritur 10° Quænam scientia requiratur in initiandis ad Ordines?

R. — Ex Tridentinum, 1° Pro initiandis ad Ordines minores requiritur, ut saltem linguam latinam intelligant. — 2° Pro initiandis ad Subdiaconatum et Diaconatum, requiritur ut sint litteris et iis quæ ad Ordinem exercendum pertinent, instructi. — 3° Pro initiandis demùm ad Sacerdotium, requiritur ut ipsi ad popu-

lum docendum ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, ac ad ministranda Sacramenta, diligenti examine præcedente, idonei comprobentur. — 790.

Quæritur 11° An illiterati sint omninò irregulares?

R. — *Nav.* dicit inferri ex Trident. esse irregulares, qui linguam latinam non intelligunt. — Alii verò cum sententiâ *communi probabiliùs* docent, quòd illi qui sunt adeò rudes, ut ignorent etiam prima rudimenta grammaticæ, ità ut nesciant præstare ea quæ pertinent ad Ordinis exercitium, ad quod requiritur sanè scientia linguæ latinæ, ipsi sunt prorsùs irregulares, et graviter peccant tàm Ordines suscipiendo, quàm eos exercendo: et ut dicunt *Salm.* nec etiam Papa posset cum eis dispensare, quia hæc irregularitas non solùm est de jure humano, sed etiam divino et naturali; ipsum enim jus naturale dictat non esse admittendos ad aliquod munus qui nequeunt illud excercere. — Advertunt tamen *Holz. etc.* quòd hæc irregularitas, sublatâ causâ ignorantiæ, de se tollatur sine dispensatione.

Quæritur 12° An in Regularibus ordinandis minor requiratur scientia quàm in secularibus?

R. — Pro iis qui sunt addicti ad vitam contemplativam proùt sunt Camaldulenses, Carthusiani et similes, *commune* est inter DD. sufficere quòd isti sciant legere, et canere, ac ea quæ pertinent ad Sacrificium. — Pro verò Religiosis aliorum Ordinum, qui sunt ad vitam activam instituti, *communissimè* dicunt *Salm.* minorem requiri scientiam quàm in secularibus; quia possunt posteà ex sociis ea quæ ignorant addiscere.

Nota. Id autem quod ait *Barb.* quòd possint ordinari Regulares etiamsi quodammodò deficiant in linguâ latinâ, non audeo approbare; nam si in secularibus initiandis tantùm ad Ordines minores, requirat Trid. quòd saltem linguam latinam intelligant, quomodò Regulares ordinari potèrunt ad Sacerdotium, adhuc in linguâ latinâ deficientes. — 791.

Quæritur 13° Quandonàm conferri possunt Ordines?

R. — Ordines majores conferri possunt tantùm in Sabbatis quatuor temporum, Sabbato antè dominicam Passionis, et Sabbato sancto; Ordines autem minores dari possunt in quolibet festo, modò sit de præcepto, si conferantur uni vel duobus; imò, *communiter* affirmant DD. licitum esse plures quàm duos ordinare, modò generalis Ordinatio fieri non videatur.

Prætereà, dicunt *Salm.* Ordines minores posse conferri etiam publicè in feriâ VI antè Sabbatum generalis Ordinationis, et etiam feriâ IV quatuor temporum, modò adsit consuetudo, quam testantur *Palaus*, *etc.* jàm esse receptam.

Episcopi consecratio potest fieri quovis die dominico. Prima autem Tonsura quolibet die et loco conferri potest. — 794.

Quæritur 14° Quomodò servanda sunt debita temporum interstitia?

R. — 1° Ut ascendatur ab uno Ordine minore ad alium, requiritur aliquod tempus, quod autem à Tridentino non fuit determinatum: sed in hoc benè potest Episcopus cum causâ dispensare.

2° Ut à minoribus ascendatur ad subdiaconatum, requiritur spatium anni ex Trid.; nisi necessitas aut Ecclesiæ utilitas Judicio Episcopi aliud exposcat. Qui autem susciperet Subdiaconatum antè annum sine dispensatione, graviter peccaret, sed nullam incurreret censuram.

3° Ut autem ascendatur à Subdiaconatu ad Diaconatum, etiam requiritur spatium anni; ad quod tamen dispensandum non requiritur necessitas, vel utilitas Ecclesiæ, sed sufficit quævis rationabilis causa juxtà judicium Episcopi.

4° Ut demùm ascendatur à Diaconatu ad Sacerdotium, ad minùs requiritur spatium anni; adque hujus temporis dispensationem non sufficit Ecclesiæ utilitas, sed etiam requiritur necessitas. — 395.

Nota. Qui eodem die duos Ordines sacros exciperet, non solùm graviter peccaret contrà præceptum Tridentini, sed etiam incurreret suspensionem ab illorum exercitio, et in irregularitatem incideret.

Quæritur 15° An qui suscipit duos Ordines sacros, non servatis interstitiis, suspensionem incurrat?

R. — Qui ordinatur continuatis diebus extrà tempora, incurrit quidem suspensionem, proùt incurrit etiam qui ordinatur sine litteris dimissoriis, vel antè legitimam ætatem. — Qui verò ordinatur diversis diebus non servatis interstitiis, sed legitimis temporibus, peccat quidem graviter, sed suspensionem *probabiliùs* non incurrit. — 796.

Quæritur 16. An peccaret graviter qui eàdem die susciperet quatuor Ordines minores unà cum Subdiaconatu?

R. — *Affirmativè*, nisi, ut *veriùs* dicunt *Nav.*, *etc.* alicubì vigeat consuetudo quatuor minores simul cum Subdiaconatu sumendi; attamen, *probabiliùs* est quòd taliter ordinatus suspensionem non incurreret, licèt fieret irregularis quoàd Ordines superiores suscipiendos.

Quæritur 17° An Regulares possint ex licentiâ suorum Prælatorum ordinari extrà tempora?

R. — *Negant.*, *Vasq.*, *etc.* — Sed *veriùs affirmant Laym.*, *etc.* ex concessione Pontificum *Clement. VIII*, *Urb. XIII. et Bened. XIII*; sed *probabiliùs* est quòd non possint ordinari nisi in festo de præcepto, in quo populus vacat ab operibus servilibus. — 797.

Quæritur 17° Quænam ætas requiritur ad suscipiendos Ordines?

R. — Pro primâ tonsurâ requiritur ut initiandus polleat usu rationis, et ideò saltem sit septennis. — Pro minoribus Ordinibus nulla in jure assignatur ætas; solent tamen conferri ab anno septimo ad quartodecimum. — Pro Subdiaconatu verò statuitur annus vigesimus secundus. — Pro Diaconatu annus vigesimus tertius. — Pro Sacerdotio vigesimus quintus. Sufficit autem ut annus præscriptus sit incœptus. — Pro Episcopatu requiritur annus trigesimus; et idem dicitur pro Cardinalatu, quamvìs ex concessione *Sixti V* Cardinales Diaconi possint esse ætatis suæ anni vigesimi secundi. — Pro benificiatis autem requiritur annus quartodecimus, sed, si Beneficium sit curatum, requiritur annus vigesimus quintus saltem incœptus. — Pro Canonicatu in Cathedralibus requiritur annus vigesimus secundus incœptus. In Collegiatis verò sufficit annus quartodecimus, cùm in jure nihil pro eo sit statutum.

Nota. Is qui sine legitimâ ætate scienter ordinatur, incurrit suspensionem perpetuam ipso facto ab exercitio Ordinis suscepti, et Papæ reservatam. Si verò prædicta suspensio occultè sit contracta, tunc poterit Episcopus delinquentem ab eâ absolvere, ex concessione Tridentini.

Quæritur 18° An incurrat irregularitatem qui antè legitimam ætatem suscipit Sacerdotium?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *communior* et *valdè probabilis negat;* quia non videtur æquum quòd ipse unâ actione morali duplicem incurrat pœnam nempè suspensionem et irregularitatem. — Et idem dicunt *Suar.*, *etc.* de Diacono vel Subdiacono, qui cum tali suspensione in eàdem Ordinatione canit Evangelium aut Epistolam. — Idem pariter dicendum de eo qui suspensionem incurrit cùm ordinatur per saltum, vel extrà tempora, vel sine dimissoriis proprii Episcopi, vel eàdem die suscipit duos Ordines sacros, aut Ordines minores cum Subdiaconatu, juxtà suprà dicta. — 779.

Quæritur 19° Quæ sunt signa vocationis divinæ ad statum Ecclesiasticum?

R. — Præcipua sunt — I. Scientia conveniens. — II. Probitas vitæ. — III. Recta intentio, nimirùm desiderium vacandi divinæ gloriæ, et saluti animarum. — 802.

Nota 1° Qui sine vocatione, ex talibus signis exploratâ, in sacrum ministerium se intrudit, non potest quidem à gravi præsumptione excusari. — 803.

2° Si autem hæc vocatio divina necessaria sit ad Sacerdotium, magis erit necessaria ad officia Episcoporum et Parochorum. — 804.

ARTICULUS II.

De Obligationibus ordinatorum in Sacris.

Quatuor sunt obligationes præcipuæ eorum qui ad majores Ordines provehuntur, nempè 1° Obligatio recitandi Horas Canonicas. — 2° Servandi Cælibatum. — 3° Habendi Titulum. — 4° Deferendi habitum et Tonsuram.

De primâ obligatione jàm fusè egimus in *Tract. de Præcep. Part., n.* 140. De quartâ quæstio fuit in eodem Tractatu, ubi *de statu clericorum, art.* 3, *n.* 188. Hìc tandem de secundâ et tertiâ agendum. — 805.

§ I. — De Obligatione Cælibatûs.

Omnes qui ad sacros Ordines ascendunt contrahunt obligationem Cælibatûs. Hoc patet ex pluribus Canonibus et ex Tridentino. — 806.

Quæritur 1° An hæc obligatio Cælibatûs sit de jure divino, ità ut Papa nequeat in eâ dispensare?

R. — *Affirmant Major, etc.* — Sed dicendum cum *Communi* DD., præciso voto, non esse de jure divino, sed tantùm ecclesiastico quòd ministri ordinati in Sacris obligentur ad castitatem, vel ab Ecclesiâ, vel per votum Ordinibus annexum, et ideò rectè in hâc obligatione potest Ecclesia cum eis dispensare. — 807.

Qæritur 2° An hæc obligatio sit immediatè ex præcepto Ecclesiæ, vel mediatè per votum ordinatorum?

R. — *Prima sententia* dicit quòd non ex voto, sed ex solâ Ecclesiæ lege Ordinati in Sacris teneantur ad castitatem. — *Secunda sententia probabilior et communior* tenet quòd obligatio castitatis non oriatur immediatè ex lege Ecclesiæ, sed ex voto quod in ipso facto Ordinationis emittitur. — 808.

Quæritur 3° An teneretur ad servandam castitatem qui invincibiliter ignoraret votum illud Ordini annexum?

R. — *Salm.* dicunt teneri ex *communi* DD., vel ex vi voti impliciti, vel ex præcepto Ecclesiæ. — Alii tamen adhuc *probabiliter* censent Ordinatum non teneri, nisi culpabiliter ignoret, vel intenderit suscipere Ordinem cum eâdem obligatione quâ alii suscipiunt.

Quæritur 4° An teneretur ad castitatem Ordinem suscipiens, si expressè nollet castitatem vovere?

R. — *Probabiliùs* dicunt *Sanch.* quòd in tali casu is teneretur ad castitatem, non ex voto, sed ex præcepto Ecclesiæ quæ ex religionis motivo eum ad castitatem, deficiente voto, adstringeret. — 809.

Nota. Qui est ordinatus antè usum rationis, quamvìs valida sit ordinatio, non tenetur tamen ad castitatem, undè validè ac licitè potest inire Matrimonium. — 809.

Quæritur 5° An teneatur ad castitatem qui ordinatur ob metum gravem, sed cum animo se ordinandi?

R. — *S. Anton., etc.* dicunt teneri, donec à Papâ dispensetur. — At *probabiliùs Sanch., etc.* dicunt non teneri, et validè posse Matrimonium contrahere. — Attamen consultum est, ut tales metu ordinati petant dispensationem, quam pluriès concessit S. C. ubi solidè metus probatus fuit. — 811.

Quæritur 6° Quandonàm conjugatus, constante Matrimonio, possit Sacris Ordinibus initiari?

R. — Licitè potest conjugatus ad Sacros Ordines promoveri ex licentiâ uxoris, modò ipsa castitatem voveat, et modò licentia sit expressa et omninò spontanea.

Quæritur 7° An eo casu uxor ultrà votum teneatur Religionem profiteri?

R. — *Affirmant Sanch., etc.* — Sed *veriùs negat Pontius.* — Excipitur 1° si vir ad Episcopatum assumatur, tunc enim uxor omninò debet Religionem ingredi. — 2° Si vir fieret Religiosus, et uxor esset juvenis. — 812.

§ II. De Obligatione habendi titulum.

Certum est ex Tridentino quòd Episcopus neminem ad Sacros Ordines admittere possit nisi ille Titulus habeat sustentationis. Titulum autem sustentationis potest esse vel paupertatis, vel sufficientiæ, nempè Beneficii, aut patrimonii. — 813.

Quoàd titulum *paupertatis* : hoc titulo soli Regulares professi ordinantur, exceptis Religiosis Societatis Jesu, qui post vota simplicia ordinari possunt. — 814.

Quoàd titulum *Benificii*, vide in *Opere.* — 815.

Quoàd titulum *patrimonii ;* ad hunc titulum ex Trid. non possunt omnes ordinari, sed tantùm ii, quos Episcopus judicaverit assumendos pro necessitate, vel commoditate Ecclesiarum suarum. Patrimonium autem debet esse super re certâ, et immobili, ac de suâ naturâ frugiferâ, pacificè possessâ, nec ære alieno, aut hypothecâ gravatâ. — Sufficit tamen si quis de suis reditibus tot annuos aureos ad sustentationem sufficientes per instrumentum ordinando donet. — 817.

Quæritur 1° An quis ordinari possit sine Patrimonio, sed ad titulum suæ industriæ, putà, si sit pictor, vel alius professionis?

R. — *Affirmant Barb., etc.* — Sed *veriùs* oppositum est tenendum. — 818.

Quæritur 2° An si filius, invito parente, vellet Sacerdotium suscipere, teneretur pater illi patrimonium assignare?

R. — *Affirmandum est* cum *Sanch., etc.* — Imò, isti dicunt, ad hoc posse cogi à judice Ecclesiastico. — 819.

Quæritur 23° An incurrat pœnam suspensionis qui ordinatur sine Patrimonio, aut Beneficio?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda probabilior* contradicit. — 820.

Quæritur 4° An incurrat suspensionem qui ordinatur cum patrimonio donato, sed datâ antapocâ, vel fide de reddendo illud donanti post Ordinationem?

R. — *Prima sententia* dicit non teneri Clericum tale pactum exequi, et ideò non incurrere suspensionem. — *Secunda* dicit Clericum teneri patrimonium restituere, sed suspensionem incurrere.

Sed omninò distinguendum : si donans verum habuit animum donandi, tunc, licèt Clericus peccaverit acceptando sub tali pacto, post Ordinationem tamen non tenetur patrimonium restituere. — Si verò donans non habuerit veram intentionem donandi, tunc quidem ordinatus tenetur patrimonium restituere, quia tunc nunquàm acquisivit illius dominium, cùm illa non fuerit vera donatio, sed fictio donationis, ac proptereà talis suspensionem incurrit. — 822.

Quæritur 5° An Clericus possit renuntiare patrimonium sine licentiâ Episcopi, si habeat aliundè sustentationem?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima affirmat.* — *Secunda* dicit talem alienationem esse illicitam, sed non invalidam. — *Tertia* dicit hujusmodi alienationem esse invalidam et illicitam. — 824.

TRACTATUS XXV.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

De Sponsalibus. — De Matrimonio.

PARS I.

De Sponsalibus.

De Sponsalium Naturâ. — Obligatione. — Dissolutione.

CAPUT I.

De naturâ Sponsalium.

Sponsalia sunt, *promissio voluntaria, deliberata, et mutua, signo sensibili expressa futuri Matrimonii inter personas jure habiles.*

Dicitur 1° *promissio*, quia propositum non sufficit, cùm non inducat obligationem.

2° *Voluntaria* et *deliberata*, scilicet deliberatione sufficiente ad peccatum mortale, cùm sponsalia sub mortali obligent. — 831.

Undè sufficit ad validitatem sponsalium inter pueros, ut in ipsis probabiliter agnoscatur rationis usus. Hoc putant *probabiliùs* cum *communi Salm.*, *Sanch.*, *etc.* — 834.

3° *Mutua.* Undè si *Titius* promittat nuptias *Caiæ*; et hæc acceptet sine repromissione, neuter obligatur; hoc est *probabiliùs*; quia, cum contractus sponsalium sit onerosus, et reciprocus, non potest claudicare; involvit enim conditionem, *si tu repromiseris.* — Quòd si tamen *Titii* promissio fuisset absoluta ac gratuita, et acceptata à *Caiâ*, solus *Titius* obligaretur non vi sponsalium, sed simplicis promissionis; hoc est *probabiliùs.* Quæ simplex promissio, juxtà opinionem *probabilem* innixam auctoritate *S. Thom.*, non obligat sub gravi. Vide L. 3, n. 720. — 836 et 837.

4o *Signo expressa*; quia contractus inter homines non fit, nisi signo externo. Undè, non sufficit ad sponsalia taciturnitas *Caiæ*, etiam cum consensu interno in promissionem matrimonii quod *Titius* ei promittit. — 838.

5° *Inter habiles :* id est, qui et ætatem à jure præscriptam habent, et nullo impedimento prohibentur. — 840.

Quæritur 1° An teneatur Matrimonium contrahere qui fictè promisit sponsalia alteri verè promittenti ?

R. — Non tenetur si non habuerit animum contrahendi, neque se obligandi. Hæc est sententia *probabilior* cui subscribimus. Ratio præcipua est, quia omnis obligatio quæ non habetur ex lege, oritur ex privatâ hominis voluntate; ergò ubi deest voluntas se obligandi deficit obligatio; et hoc etiamsi promissio fuerit juramento firmata. Attamen, tenebitur ratione deceptionis damna resarcire.

Secùs verò dicendum, si intervenerit defloratio; quia tunc deflorans omninò tenetur ad Matrimonium, cùm non possit tunc aliâ viâ satis æquivalenter damnum resarcire, ut diximus *in Tractatu de Justitiâ, ex n.* 642 — 833.

Quæritur 2° An sint irrita sponsalia contracta per dolum dantem causam contractui, etsi versantem tantùm circà qualitatem ?

R. — *Affirmant Sanch.*, *etc.* — Sed ut diximus *in Tract. de Contract.*, *n.* 715, *probabiliùs* est eo casu contractum non irritari neque de jure naturali, neque de jure civili. Habet verò tunc deceptus actionem irritandi contractum propter injuriam et

defectum consensûs, idque currit etiamsi deceptio provenerit ab alio tertio, parte ignorante; cæterùm, *satis probabile* est quòd deceptus non teneatur in conscientiâ stare contractui, si suus error verè fuerit invincibilis (*a*). Secùs dicendum de decipiente qui manet ligatus, ut *probabiliùs* tenemus quia nemini patrocinari debet sua fraus. — 835.

Quæritur 3° An sint valida sponsalia, si parentes illa contrahant præsente filio qui tacet, et non contradicit?

R. — *Affirmativè;* et sic *communiter* docent *Laym., etc.* — Idemque dicendum non solùm si pater, sed etiam si mater contrahat pro filio; *Ratio* est, quia in hoc non habetur respectus ad patriam potestatem, sed ad affectum parentum ergà filios; matres autem non minùs quàm patres filios diligunt.

Id tamen procedit duntaxat pro foro externo; nam in foro interno, si filius dissenserit, certè ad sponsalia illa à parentibus contracta non obligatur. — Et idem omninò dicendum puto, si filius negativè se habuerit, non dissentiendo neque consentiendo; ad contrahendam enim quamcumque obligationem, requiritur positivus consensus. — 838.

Quæritur 4° An sit speciale quòd sufficiat præsentia, et taciturnitas filiorum, si parentes pro eis contrahant?

R. — *Negant Hostiens, etc.* qui dicunt id procedere etiamsi extraneus contrahat sponsalia pro alio præsente et tacente?

Sed *communissimè* et *veriùs* id in utroque foro esse speciale pro sponsalibus contractis à parentibus *affirmant Escob., etc.*; *Ratio*, quia licèt Matrimonium sit per se appetibile, attamen obligatio ad illud est onerosa; cùm autem parentes præ magno amore ergà filios præsumantur ipsis benè consulere, meritò censentur filii consentire ipsorum promissioni; sed hæc ratio non militat pro aliis. Nec valet regula juris; « qui tacet » consentire videtur; » nam, benè respondent *Salm.* hoc procedere in favorabilibus, non autem in obligatoriis, ubi *veriùs* oppositum præsumitur; et maximè in sponsalibus ubi positivus requiritur consensus. — Rectè tamen *Sanch.* primam sententiam admittit si alicubì, proùt est apud Indos, esset consuetudo, ut consensus per alios exprimatur.

Quæritur 5° An cùm parentes contrahunt sponsalia pro filiis absentibus, sufficiat ad eorum valorem, si filii certiores facti non contradicant?

R. — *Prima sententia negat*, dicitque requiri ut ipsi sponsalia ratificent aliquo alio speciali signo expresso vel tacito. — *Secunda* verò dicit sufficere ad contrahendum quòd taceant et non contradicant. — Utraque sententia est *probabilis,* sed secunda *probabilior.*

Nota. 1° Quòd *Coninck, etc.* dicunt non sufficere si filius casu sciat sponsalia à parente celebrata et non contradicat; sed ampliùs requiritur ut parens per se, aut per alium eum certiorem faciat. — 839.

2° In dubio verborum aut signi sponsalium promissionis, *probabiliùs* est quòd potiùs sit favendum libertati quàm Matrimonio. — 840.

Quæritur 6° Utrùm sponsalia per metum gravem injustum contracta, sint ipso jure invalida?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *sententia* tenet hujusmodi sponsalia ex metu gravi contracta posse quidem irritari à metum passo, sed non esse per

(*a*) Et res sit integra, ne judicis quidem post sententiam tenetur stare contractui. — H. 2.

se irrita ; ideòque dicit quòd si adfuit juramentum, debet ipsum servari, donec laxetur.

Utraque sententia est *probabilis*, sed prima mihi videtur *probabilior*. Licèt enim loquendo de contractibus in genere, oppositum tenui ; sed circà sponsalia diversa currit ratio ; et sicut Matrimonium ex metu est irritum, idem dicendum de sponsalibus. Undè, infertur quòd ex hujusmodi sponsalibus minimè oriatur impedimentum publicæ honestatis.

Nota. Dicitur *per metum gravem injustè incussum* ; nam si metus gravis est justus, valida erunt sponsalia, ut rectè dicunt *Salm.*, *etc*. (*a*)

Quæritur 7° An sint valida sponsalia contracta per metum levem, qui dederit causam contractui ?

R. — *Prima sententia negat*. — *Secunda communior* et *probabilior affirmat*. *Ratio*, quia non censetur alter veram injuriam tibi intulisse, cùm facilè poteras tu metum illum repellere.

Quæritur 8° An qui contraxit sponsalia ex metu levi, dante causam contractui, possit illa in conscientià rescindere ?

R. — *Prima sententia negat*. — *Secunda* verò *sententia communior* et *probabilior affirmat*. Idque tantò magìs procederet, si metum passus non ut levem, sed ut gravem apprehendisset. — 844.

CAPUT II.

De Obligatione Sponsalium.

Sponsalia obligant ad ineundum matrimonium sub peccato mortali. Ità *communiter* omnes. *Ratio*, quia licèt promissio simplex, juxtà *probabilem* sententiam, non inducat gravem obligationem, secùs verò est de promissione mutuà, quæ perfectum constituit contractum ex utràque parte obligatorium.

Quæritur 1° An qui sponsalia contraxit sine tempore præfixo ad Matrimonium contrahendum, teneatur illud inire statìm ac commodè possit ?

R. — *Prima sententia negat* et dicit tunc solùm teneri, cùm altera pars requiret. — *Secunda* tamen *sententia verior affirmat* ; *Ratio*, quia sic habetur expressum in *L. in omnibus*. — Sed notandum quòd si altera pars, cùm possit commodè petere, tacet, tunc ipsa videtur dilationi assentire. — 845.

Quæritur 2° An judex possit nolentem cogere ?

R. — Alii *affirmant*. — Alii *negant*, nisi promissio juramento firmata fuerit. — Alii *negant* etiamsi adfuerit juramentum. — Attamen, *veriùs* et *communiter* dicunt *Pal.*, *Conc.*, *etc.* quòd si ex tali matrimonio timeantur rixæ aut scandala, non debeat judex ad illud ineundum cogere partem invitam; secùs si scandala non timeantur. — Rectè autem advertunt *Bus.* et *Tamb.* raro expedire ut partes ad tale matrimonium cogantur. — 846.

Quæritur 3° An sint valida sponsalia posteriora contrà priorem fidem inita ?

R. — Certum est quòd si secunda sponsa fuerit conscia priorum sponsalium, matrimonium cum primà debet contrahi, quia tunc secunda non fuit decepta, sed ipsa voluit decipi. Ità *communiter Salm.*, *etc.* — Si autem secunda sponsa fuit ignara, *prima sententia* dicit sponsum teneri contrahere cum secundà, si cum hàc copulam habuit.

Secunda verò *sententia communior* et *probabilior* dicit sponsum teneri contra-

---

(*a*) Dicitur etiam *ab extrinseco*; quia si fuisset ab intrinseco, v. gr. si quis promitteret, timens ne in carcere conjiceretur, tunc iste tenetur ad sponsalia. — H. 3.

primâ, etiamsi adfuerit copula cum secundâ. *Ratio*, quia promissio facta secundæ sponsæ semper est nulla utpotè de re illicitâ, cùm fuerit priori sponsæ promissa; nec injuria illata alteri jus huic adimit; et hoc etiamsi secunda promissio fuerit juramento firmata. — 848.

Quæritur 4° An sint valida matrimonia filiorumfamilias contracta sine consensu parentum?

R. — *Affirmativè*; et hoc est certum ex Tridentino, contrà *Lutherum, etc.*

Quæritur 5° An, et quandò, et qualiter peccent filiifamilias nuptias contrahentes sine consensu parentum?

R. — Quatuor sunt sententiæ. — *Prima*, et quidem *communior* docet universè eos peccare lethaliter, si matrimonium ineant, parentibus sive inconsultis, sive invitis.

Secunda dicit tamen teneri quidem filios sub mortali parentum consilium petere, non verò illud sequi.

Tertia dicit quòd si filiifamilias matrimonium contrahant, sive inconsultis parentibus, sive invitis, illicitè quidem contrahant, at per se loquendo, non peccant mortaliter, sed tantùm venialiter. *Communiter* tamen AA. tàm secundæ, quàm tertiæ sententiæ dicunt non excusari à culpâ mortali filios matrimonium contrahentes, si parentes justè contradicant, vel si censeantur rationabiliter inviti, putà si tales nuptiæ redundarent in dedecus familiæ, vel si ex eis sint oritura gravia scandala aut dissensiones.

Quarta demùm distinguit, et dicit quòd si parentes ab omni matrimonio filium avertere conantur cum periculo incontinentiæ, filius non teneatur obedire; si verò impedire velint aliquod certum matrimonium, tunc videndum: si parentes injustè impediant, filius non tenetur obedire; secùs si parentes justè impediant; nempè, si ex tali matrimonio oriatur dedecus, aut scandalum familiæ, tunc enim filius graviter peccat, si non obedit, et matrimonium contrahit.

Nota. 1° Casu quo filius non posset sine peccato tale matrimonium inire, dicunt DD. quòd ad illud non obligetur, etiamsi cum juramento sponsalia contraxisset; quia cùm hæc promissio esset de re illicitâ, juramentum non potest esse vinculum iniquitatis.

2° Idem dicendum putant *communiter* AA. scilicet non teneri sponsum ad adimplenda hujusmodi sponsalia cum gravi parentum injuriâ, etiamsi virginem defloraverit, sed sufficere quòd eam dotet. *Ratio*, quia virtus justitiæ nequit obligare ad actum qui sine peccato impleri non potest. Undè, videtur inferri *probabiliter* quòd si talis sponsus non possit defloratam dotare, nec etiam tenetur eam ducere, quia non potest illius damnum reparare cum gravi injuriâ parentum. Prætereà, posito quòd ipse non teneatur vi promissionis, nec etiam videtur teneri ratione deflorationis ad reparandum damnum illatum, cùm nemo teneatur reparare damnum cum excedenti suo detrimento.

3° Quotiès filius peccaret in contrahendo matrimonio indigno, ex quo dedecus familiæ, vel scandala et infelices exitus prudenter timeri possent, tunc dicunt *Laym., etc.* quòd parentes implorare possint auctoritatem Prælati ad tales nuptias impediendas, et Prælatus teneatur impedire; ideò mortaliter peccaret Prælatus si filio foveret, vel dispensaret in denunciationibus ad matrimonium præmittendis.

Quæritur 6° Quænam sint causæ ex quibus filius potest excusari saltem à mortali, licèt absque consensu parentum nuptias contrahat?

R. — Præcipuæ causæ sunt sequentes, juxtà DD.:

I. Si pater injustè prohibeat filium à conjugio.

II. Si causâ majoris dotis indignam mulierem ei dare velit.

III. Si pater velit tradere filio uxorem ægram, aut duræ conditionis.

IV. Si filius à parentibus injustè opprimeretur.

V. Si pater procul distet, et filius non posset commodè eum certiorem facere, credatque patrem libenter consensurum.

VI. Si pater ideò prohibeat justum matrimonium, quia vult filium ducere aliquam contrà ejus voluntatem.

VII. Si pater impediat filium ab aliquo matrimonio sine justâ causâ; tunc enim filius non tenetur obedire, et pater graviter peccat impediendo.

Quæritur 7° An pater injustè impediens nuptias filii incurrat excommunicationem?

R. — *Affirmat Lopez* ex Tridentino. — Sed *veriùs negant Sanch., etc.*; quia Concilium non infligit excommunicationem contrà impedientes à matrimoniis, sed tantùm contrà cogentes ad illa. — 849.

Quæritur 8° An teneatur filius obedire patri præcipienti ut matrimonium contrahat vel ut aliquam ducat mulierem, à quâ filius abhorret?

R. — *Communis* est *sententia negans.* — *Communiter* tamen dicunt *Laym., etc.* teneri filium obedire, si matrimonium illud valdè referat ad tollenda gravia dissidia, vel ad sublevandam gravem necessitatem parentum, non jàm vigore præcepti, sed ex virtute pietatis quia filius tenetur subvenire parentibus in necessitate.— Sed hoc intelligendum, ait *Sanch.* ex suppositione quòd filius velit statum conjugalem eligere, nisi addit *Sanch.* Matrimonium aliquod locuples esset necessarium ad subveniendum necessitati parentum; sed hoc etiam cum grano salis intelligendum. (*a*). — 850.

Quæritur 9° Ad quid teneatur resiliens culpabiliter à sponsalibus?

R. — Culpabiliter resiliens perdit suas arrhas, et tenetur ad alterius partis receptas reddendas, ac ad restitutionem quanti ejus intereraț talem contractum impleri. Hinc, nota sequentia:

1° Quòd si à muliere promittatur aliquid viro, ut eam ducat, valet quidem promissio, quia tunc promissio præsumitur facta causâ dotis. — Secùs, si vir promittat aliquid mulieri, si secum nupserit; quia tunc promissio præsumitur facta ob causam turpem, nempè libidinis explendæ. Ità *communiter Sanch. etc.* Excipiunt tamen si vir sit ignobilis aut senex, et mulier sit nobilis aut juvenis; quia tunc promissio justè fit in compensationem nobilitatis aut juventutis. — 852.

2° Quòd promissio pœnæ appositæ in sponsalibus in resilientem est illicita et invalida, quia per hujusmodi pœnam Matrimonii libertas læderetur. Hinc *communissimè* dicunt Doctores peccare, qui sponsalia cum hâc pœnâ contrahunt. Alii verò dicunt id esse mortale. Alii autem censent esse veniale. Hoc autem procedit, si pœna apponatur à sponsis, vel ab eorum consanguinis, aut amicis; non verò si apponatur ab extraneo.

Quæritur 10° An promissio talis pœnæ sit valida et licita, si adjiciatur in injustè resilientem?

R. — *Prima sententia satis probabilis negat.* — *Secunda* verò *probabilior affirmat*; *Ratio*, qui talis adjectio pœnæ non est contrà jus neque naturale, neque positivum.

Quæritur 11° An justè resiliens à sponsalibus teneatur solvere pœnam promissam, si promissionem juramento firmaverit?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *sententia probabilior negat.*, quia

---

(*a*) Charitas neminem potest obligare ad tantùm, ut ei vivendum esset totam vitam suam cum uxore quam notabiliter horreret. — H. 10.

cùm adjectio pœnæ contrà justè resilientem sit iniqua, et ideò illicita, non obligat juramentum, quod non potest esse vinculum iniquitatis.

Quæritur 12° An si pœna in sponsalibus adjecta solvatur, teneatur recipiens illam restituere?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda probabilior affirmat;* quia recipiens non habet titulum retinendi, cùm jus omninò talem promissionem irritet.

Quæritur 13° An debeatur legatum relictum puellæ sub conditione nubendi cum aliquo viro, si illa cum alio nubat?

R. — Per se loquendo, certum est non deberi; excipitur tamen si pater ei legitimam denegaret, vel si ipsa inducatur ad nubendum cum indigno; quia tunc conditio illa rejicitur tanquàm turpis, et debetur ei legatum, si ipsa nubat cum alio. — 853.

Quæritur 14° An inter sponsos sint peccata mortalia oscula, et tactus pudici, si fiant ad captandam voluptatem?

R. — Duplex est sententia. — *Prima* dicit esse tantùm venialia, licèt intendatur delectatio carnalis, et adsit commotio spiritûum genitalium, dummodò non sit magna, et absit periculum pollutionis, vel consensùs in copulam. *Ratio*, quia sicut Matrimonium cohonestat copulam, sic sponsalia quæ sunt quædam incohatio Matrimonii tales actus cohonestant, qui sunt copulæ incohatio. Eò magìs, quia per illos plùs fovetur amor ad Matrimonium contrahendum. Adduntque *Salm.* prædictos actus excusari etiam à veniali, si adsit causa justa, v. g. ostendendi amorem, captandi benevolentiam, effugiendi inurbanitatem, vel servandi morem patriæ.

Secunda sententia longè probabilior, et omninò sequenda docet tales actus prohibitos esse sponsis eodem modo, quo vetantur omninò solutis. *Ratio*, quia sponsus ratione sponsalium nullum acquirit jus ad corpus sponsæ.

Concedunt tamen *Croix, etc.*, quòd oscula et amplexus juxtà morem patriæ, aliquandò sponsis permitti possunt, sed non aliter quàm solutis permittuntur. Et hoc est *probabile*, modò tales actus non sint pressi et per aliquod tempus protracti; sed ego non admitterem, nisi ubi talis vigeret usus.

Id autem quod dicunt *Busemb.*, *etc.*, nempè quòd sponsis liceant actus pudici, si intendant delectationem tantùm sensitivam, secùs verò si veneream, rectè aiunt *Ronc.*, *etc.*, non esse practicè *probabile;* quia ordinariè semper aderit certum periculum consentiendi in delectationem veneream, cum sensitivâ tàm conjunctam.

Quâ ratione spectatâ, prima etiam sententia nec *practicè probabilis* est; quia in materiâ tàm labili moraliter est impossibile in talibus actibus, causâ voluptatis habitis, se continere à non labendo in pollutionem, vel copulæ consensum.

An autem sponsis liceat delectari de copulâ futurâ? Vide *Tract. de Peccatis, n.* 24. — 854.

CAPUT III.

De Dissolutione Sponsalium.

Sponsalia dissolvuntur in sequentibus casibus:

I. Per mutuum consensum, sicut quivis contractus. — 854.

II. Si superveniat impedimentum dirimens Matrimonium. — 857.

III. Per atrox crimen alterius sponsi, solvuntur ex parte innocentis; quale censetur 1° Hæresis. — 2° Fornicatio, vide infrà *quærit.* — 3° Furtum grave, homicidium, vel simile, quòd grave damnum, vel infamiam pariat. — 860.

IV. Si notabilis mutatio accidat, vel detegatur, quæ si à principio cognita fuisset, à sponsalibus deterruisset; et hoc procedere, ait *Viva*, etiamsi intervenerit copula, tunc enim sufficit damnum compensare. Vide n. 851. — 863.

V. Si alter sine alterius licentiâ proficiscatur in terram longinquam, quia censetur renunciare suo juri. — 866.

VI. Si sint inita cum conditione, certo tempore contrahendi Matrimonium, liberatur obligatione is per quem non stetit, quominùs sit contractum. — 867.

VII. Solvuntur licèt sint jurata, per susceptionem Ordinis sacri, per ingressum alterius in Religionem, aut votum eam ingrediendi. — 869.

VIII. Per Matrimonium validum. — 875.

Quæritur 1° An sponsalia solvantur etiam ex parte ponentis impedimentum dirimens?

R. — *Affirmat Dic.* — *Negant* verò *communiùs* et *probabiliùs Sanch.*, *etc.*, quia æquum non est, ut delinquens commodum ex suo crimine reportet. — 857.

Quæritur 2° An qui impedimentum apposuit, teneatur dispensationem obtinere, vel ipsam oblatam acceptare?

R. — *Sanch.*, *etc.*, *probabiliùs* dicunt teneri impetrare dispensationem, si possit facilè impetrari; secùs si ad eam requirerentur magnæ expensæ, et longa mora. — Excipit tamen *Spor.* nisi esset reparandum damnum deflorationis, vel famæ; quia tunc teneretur etiam magnam expensam erogare, sed non tanta, ut cogeretur à suo statu decidere. — 858.

Quæritur 3° Quandonàm sponsalia dissolvuntur propter fornicationem?

R. — Si fornicatio fuerit antè sponsalia, certum est apud omnes posse virum, cognitâ fornicatione sponsæ post sponsalia, eam relinquere. — E converso, non potest mulier rescindere sponsalia ob fornicationem sponsi cum aliâ antè habitam; nisi limitant *Sanch.*, *etc.*, vir insuper prolem ex aliâ habuerit, vel etiam nisi ipse noscatur fuisse deditus huic vitio, cum pluribus feminis se commiscendo.

Si verò fornicatio fuerit post sponsalia (*a*), certum est posse Sponsum mulierem relinquere, si ipsa voluntariè fornicata sit; si autem sponsa violenter fuerit fornicationem passa, *communiter* et *veriùs* dicunt *Sanch.*, *etc.*, etiam in hoc casu posse virum à sponsalibus resilire; quia Sponsa per talem oppressionem, licèt sine suâ culpâ, notabiliter vilior redditur; undè notabiliter mutantur circumstantiæ. — 861.

Quæritur 4° An utroque Sponso fornicante, utrique liceat resilire?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima affirmat.* — *Secunda* dicit neutrum posse resilire, sed dari compensationem, ità ut neuter queat à sponsalibus recedere. — *Tertia* verò *communis* et *probabilior* docet Sponsum benè posse resilire, non verò Sponsam. *Ratio*, quia in hoc non daretur æqua compensatio, cùm longè turpior sit fornicatio Sponsæ quàm Sponsi. — 862.

Quæritur 5° An fornicatio Sponsæ sit circumstantia in Confessione exprimenda?

R. — Triplex est sententia *probabilis*. — *Prima* dicit quòd fornicatio tàm Sponsæ quàm Sponsi inducat malitiam specie diversam. — *Secunda* dicit quòd peccet specie diversâ tantùm Sponsa, non autem Sponsus, qui fornicando levem injuriam videtur afferre Sponsæ. — *Tertia* demùm adhuc *satis probabilis* dicit neutrum fornicando committere injuriam, quia neuter Sponsorum jus acquisivit in corpus alterius, cùm neuter adhuc corpus suum tradiderit. — 847.

Quæritur 6° An pars laborans occulto defectu sufficienti ad solvenda sponsalia, teneatur illum manifestare antè Sponsalia, vel eis contractis, antè Matrimonium?

R. — Distinguendum cum *communi*: Si defectus redderet nuptias perniciosas, ut esset infamia, lepra, morbus gallicus, aut alius contagiosus, tenetur manifestare, vel à nuptiis desistere, nisi altera pars eodem defectu laboret. — 864.

Si verò defectus non redderet nuptias noxias, sed tantum minùs appetibiles, nempè

(*a*) *Communiùs* et *probabiliùs* dicunt *Sanch.*, *etc.*, Sponsam non posse recedere. — H. 18.

si Sponsa esset pauper, quæ reputabatur dives; ignobilis, quæ nobilis; deformis, quæ pulchra; corrupta, quæ virgo; tunc esto ipsa non possit virum decipere fingendo se immunem à tali defectu, attamen non tenetur defectum manifestare, sed potest etiam interrogata dissimulare, æquivocè respondendo; tunc enim non fingit, sed occultat vitium occultum, ità *Sanch.*, *etc.* *Ratio*, tùm quia est consuetudine jàm receptum, ut non sit obligatio tales defectus manifestandi; tùm quia nemo tenetur propalare suum defectum cum propriâ infamiâ, si non lædat jus alterius.

Excipiunt tamen 1° *Spor*, *etc.* si Sponsa ex concubitu habito cum alio sit prægnans, quia tunc adest periculum damni Sponsi, nempè quòd deberet alere prolem alienam.

Excipiunt 2° *Sanch.*, *etc.*, si non manifestato defectu, prudenter timeatur ne ille propaletur post nuptias initas, et graves indè discordiæ sint proventuræ; quia charitas obligat ad ea damna præcavenda; sed huic objici posset quòd caritas non videatur obligare cum tanto incommodo, nimirùm vel se infamandi, vel remanendi semper inuptam. Vide n. 851. — 865.

Quæritur 7° An elapso termino quo Matrimonium erat contrahendum, ex defectu v. g. Sponsi, possit Sponsa resilire à sponsalibus, si inculpabiliter omiserit ille nuptias inire, justo detentus impedimento?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* verò *communior* et *probabilior affirmat.*

Quæritur 8° An elapso termino in sponsalibus apposito, remaneat libera ab eorum obligatione etiam pars quæ culpabilem apposuit dilationem?

R. — *Prima sententia communior negat*, et dicit remanere liberam tantùm partem per quam non stetit. — *Secunda* verò *sententia affirmat*, quòd, elapso termino, utraque pars remanet libera, etiam illa quæ in culpâ fuit. *Ratio*, quia cùm terminus sit appositus ad obligationem finiendam, illo elapso, cessat obligatio.

Prima sententia est quidem *longè communior*, et mihi *longè probabilior*; sed hæc secunda suâ non caret probabilitate. — 869.

Quæritur 9° Utrùm per ingressum in Religionem unius sponsi solvantur, ex utrâque parte, sponsalia contracta antè professionem?

R. — *Sententia communior* et *absolutè probabilior* dicit dissolvi sponsalia tantùm ex parte manentis in seculo, non autem ex parte ingredientis, si posteà ad seculum redeat; quia per ingressum ipse non redditur inhabilis ad contrahendum matrimonium, sicut redderetur per professionem.

Quæritur 10° An si sponsalia sint juramento firmata, teneatur sponsus antè ingressum in Religionem matrimonium celebrare?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda communissima*, et per se loquendo *verior*, *negat.*

Dixi, *per se loquendo*, nam *rectè* addunt *Bon*, *etc.*, quòd teneretur sponsus antè ingressum nuptias celebrare, si hoc necessarium esset ad prolem legitimandam, scandalum reparandum, vel honori sponsæ providendum, si alio modo non posset occurri. Et hoc casu nec etiam permittitur sponso post celebrationem matrimonii ingredi Religionem, illudque non consummatum relinquere; nequit enim tunc deferere uxorem quæ propter infamiam non posset alias nuptias invenire. — 870.

Nota. Si sponsus post sponsalia, sed defloratione remotâ, voveret Religionem ingredi, procul dubio tenetur ad votum, et non obligatur sponsalibus, nisi cùm è Religione egreditur. Sed si votum sit etiam profitendi, tunc certè utraque pars libera remanet, quia tunc qui vovet, fit omninò inhabilis ad matrimonium. — 873.

Quæritur 11° Utrùm peccet qui Ordines sacros suscipit, insciâ, vel invitâ sponsâ?

R. — *Prima sententia affirmat* peccare graviter. — *Secunda* verò *non minùs probabilis negat*; quia in promissione sponsalium subaudita semper est conditio, *nisi melior status eligatur.* — 871.

Quæritur 12° Utrùm per susceptionem Ordinum minorum dissolvantur sponsalia?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda communior* et *verior negat;* quia status Ordinum minorum per se non est incompossibilis cum Matrimonio, cùm quis benè possit fieri Clericus conjugatus. — 872.

Quæritur 13° An per votum servandæ castitatis, vel suscipiendi Ordines sacros solvantur sponsalia?

R. — Si votum antecedat sponsalia, certum est ipsa esse irrita. — Si verò votum subsequatur, *prima sententia negat* quòd sponsalia solvantur ex parte voventis, licèt solvantur ex parte non voventis. *Secunda* verò *affirmat* sponsalia solvi ex utrâque parte; quia promissio sponsalium censetur semper facta sub conditione, nisi melior status eligatur. Utraque sententia est *probabilis.* — 873.

Quæritur 14° An per Matrimonium subsequens ità dissolvantur sponsalia antecedentia, ut illo soluto per mortem conjugis, non urgeat obligatio priorum sponsalium?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *sententia* mihi *absolutè probabilior negat;* undè talis obligatio per Matrimonium subsequens suspenditur, sed non extinguitur. — 875.

Quæritur 14° An notabilis disparitas conditionis aut statûs inter contrahentes irritet sponsalia contracta?

R. — Certum est quòd si contrahentes tempore sponsalium non fuerint disparitatis conscii, sponsalia sunt nulla, dummodò ignorantia fuerit antecedens; valida tamen si fuerit concomitans. — Si verò contrahentes tempore sponsalium disparitatis fuerint conscii, *communiter* DD. infrà citandi dicunt teneri ad matrimonium, nisi excipiunt, ex illo eveniat dedecus aut scandalum propinquorum, in hoc indistinctè loquentes.

Sed hìc necessariò distinguendum dedecus à scandalo. Nam, si matrimonium non posset contrahi nisi cum dedecore familiæ, non dubitandum quin sponsi non teneantur matrimonium contrahere. *Ratio*, quia promissio tunc est nulla, cùm sit de re graviter illicità, utpotè quæ impleri non potest nisi cum magno familiæ detrimento. Ità *communiter Laym., etc.* — Et notandum quòd non sufficiat qualiscumque disparitas ad liberandum sponsum à Matrimonio promisso, sed requiratur notabilis, putà si vir nobilis desponsaverit filiam artificis mechanici. Vide *Tract. de Justitià, n.* 643.

Si autem agatur de scandalo vitando, id est, si matrimonium non possit contrahi quia probabiliter timentur damna, aut odia propinquorum propter disparitatem ratione divitiarum, fateor quidem hanc esse *communem* sententiam, et per se loquendo *veram*, quòd filius non potest in illo casu matrimonium contrahere, si commodè potest hujusmodi scandala vitare, aliàs peccaret graviter contrà caritatem. Sed si non potest sine gravi incommodo, quomodò filius tenebitur sub mortali, ne parentes scandalum patiantur, à matrimonio desiderato abstinere, cùm caritas non obliget cum gravi incommodo? fortè-ne sponsus non videtur grave incommodum subiturus, si omittere cogatur matrimonium cum puellà, quâcum credit quietam se ducturum vitam, ob vehementem amoris passionem, quâ se sentit affectum ergà illam. (*a*).

Quapropter meliùs dicendum mihi et aliis doctis junioribus videtur tunc filios teneri sub mortali obedire parentibus, ab hujusmodi matrimonio abstinendo, quandò possunt sine gravi suo incommodo. Tantò magìs quòd hujusmodi scandala, quamvìs anteà jactentur, inito tamen matrimonio, facilè evanescunt, et animi

(*a*) Nisi ex illo matrimonio oriturum esset malum commune toti regioni. — H. n. 16.

concilientur. Cæterùm, cùm hoc sit contrà *communem*, propterеà sapientibus discutiendum relinquo.

Verùm est quòd promissio prodiga quæ evenit quandò adest notabilis disparitas in divitiis, sit per se illicita, et consequenter sponsus prodigè promittens matrimonium non tenebitur utiquè ad illam; et non refert quòd culpa prodigalitatis non excedat veniale peccatum; quia promissio rei qualitercumque malæ, adhùc venialiter, putà mentiendi etc., nec etiam potest ullam parere obligationem, hoc certum est. Hinc pro conclusione hujus puncti mihi videtur dicenda sequentia:

1° Sponsum qui antecellit divitiis, in casu proposito non teneri ad matrimonium, nec non venialiter peccare ratione prodigalitatis, si illud contrahat.

2° Hoc procedere stando in terminis veræ prodigalitatis: verumtamen, cum culpa prodigalitatis non sit plùs quàm venialis, quævis mediocris justa causa vitium prodigalitatis auferre potest. Hinc satis excusabitur sponsus feminam disparem ducens, si noverit in eà aliquam specialem prærogativam, nimirùm Providentiæ, devotionis, magnæ honestatis, vel etiam alicujus dotis naturalis, propter quam putet sponsus cum illà quietam ducturum vitam. Hinc infertur vix casum accidere posse quòd sponsus eam ducere non teneatur; quia rarissimè deerit aliqua ex his causis quæ culpam prodigalitatis excusabit.

3° Quòd casu quo sponsus vi promissionis copulam extorserit à virgine, vel à feminâ honestâ, tunc omninò tenetur eam ducere; quia perditio virginitatis, aut bonæ famæ est res pretio inæstimabilis, quæ prævalet aut saltem æquivalet excessui disparitatis sponsi; et ideò in eo casu promissio facta benè est valida, cùm jàm adfuerit æqualitas in contractu sine vitio prodigalitatis.

Hoc tamen currit si disparitas sit tantùm in divitiis; nam si sit in nobilitate, tunc etiamsi intercesserit defloratio, non tenetur vir ad matrimonium cum dedecore familiæ, imò *probabiliter* nec etiam ad damnum illatum. Vide *Tract. de Justitiâ, n.* 643. — 851.

Quæritur 16° An dissolvantur sponsalia, si sponso superveniat hæreditas?

R. — *Negat communissimè Bus., etc.* — Sed *affirmant Hurt., etc.*, quia jàm accedit notabilis rerum mutatio. — Juxtà primam hanc sententiam si quis contraheret sponsalia cum unâ, non posset posteà contrahere cum alterâ ditiore; sed si qualitas secundæ sponsæ esset excedenter melior, ego non auderem sponsum omninò damnare, si cum illâ contrahere vellet. Attamen à primâ sententiâ abscedere, non auderem consulere.—876.

Quæritur 17° An dissensus parentum sit causa solvendi sponsalia?

R. — *Affirmant Menochius, etc.* — Sed *communiter negant Croix, etc.* — Excipiunt tamen, nisi magnum scandalum ex tali Matrimonio timeatur. Quod scandalum, ait *Sanch.* cautè esse considerandum; nam, sæpè magna discordiarum pericula jactantur, quæ posteà, teste experientiâ, ubi nuptiæ contractæ sunt, facilè cessant, et animi concilientur.

Sed ego censeo quòd si pater injustè dissentiat à tali Matrimonio, filius non possit à sponsalibus recedere, et tàm ipse quàm pater peccarent, si vellent ea dissolvere. — Secùs verò, si pater justè contradicat; item, si filius justè timeret hæreditate privari paternâ, modò hoc periculum non præviderit cùm sponsalia contraxit. — 877.

Quæritur 18° An ad sponsalia solvenda semper requiratur auctoritas judicis?

R. — Certum est 1° Quòd si sponsalia sint publica, et causa publica ac certa, non requiritur auctoritas judicis, et idem dicendum si sponsalia sint occulta, et causa occulta.

Certum est 2° Quòd si causa sit dubia jure, vel facto, omninò requiritur auctoritas judicis. Quandò autem sponsalia sunt publica, et causa occulta, tunc etiam requiritur auctoritas judicis, sed non sub culpâ gravi, nisi indè grave scandalum timeatur. Si verò causa illa non possit coràm judice probari, nec etiam sub levi autoritas judicis exigitur.

Casu autem quo defectus alterius partis jàm probari possit, sed sit occultus, debet pars innocens alteram commonere, et minari quòd manifestabit defectum; et si ipsa non acquiescit solutioni sponsalium, licitè poterit defectum ad judicium deferre.

Quæritur 19º Quænam probatio requiratur ad solvenda sponsalia?

R. — Distinguendum : Si agitur de probando impedimento sive dirimente, sive impediente tàm in foro interno quàm externo, sufficit unus testis oculatus et juratus, etiamsi testis ille sit criminosus, et non citatus, sed à parte productus; et etiamsi clàm deponat, et sine manifestatione sui nominis.

Si verò agatur de probandâ aliâ causâ quæ non sit impedimentum, sed tantùm quæ det alteri jus resiliendi, ut deformitas, fornicatio sponsæ, etc., quoàd forum externum requiruntur saltem duo testes fide digni, deponentes sub juramento, ut *communiùs* dicunt *Sanch.*, *etc.* — Verùm, si agatur de sponsæ fornicatione, sufficere unum testem fide dignum dicunt *Palud.*, *etc.*, quia durum est compellere virum ad ducendam sponsam, quam ab aliquo fide digno audit, et prudenter jàm suspicari potest fuisse fornicatam.

Et reverà hæc sententia *satis probabilis* mihi videtur, loquendo de fornicatione sponsæ, cùm agatur de vinculo perpetuo Matrimonii, ideò ob talem suspicionem viri prudenter judex timere potest infelicem exitum ex hoc conjugio proventurum.

Quoàd forum autem internum, conveniunt DD. sufficere ad solvenda sponsalia unum testem fide dignum, minimè de mendacio suspectum, et testantem de certâ scientiâ; vel etiam opinionem probabilem de causâ sufficienti ad solutionem. Hinc, subdunt *Viva*, *etc.*, quòd si vir doctus affirmet causam esse sufficientem, licitè poterit pars innocens resilire. — 878.

PARS II.

De Matrimonio.

De Matrimonii naturâ, materiâ, formâ, et ministro. — Usu. — Impedimentis. — Dispensationibus. — Revalidatione. — Divortio.

CAPUT I.

De Matrimonii naturâ. — Materiâ. — Formâ. — Ministro.

I. Matrimonium *est Sacramentum inter baptizatos, quo vir et mulier sibi mutuò legitimè corpora sua tradunt ad perpetuam vitæ societatem, usum prolis suscipiendæ, et remedium concupiscentiæ.*

Antè Christi adventum Matrimonium tantùm habebat vim contractûs, sed à Christo posteà fuit evectum ad rationem Sacramenti. Hoc est de fide definitâ à Concilio Tridentino, ex illo Apostoli ad *Ephes.* 5 : *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo, et in Ecclesiâ.* — 879.

II. Circà materiam hujus Sacramenti plures sunt sententiæ, sed duæ tamen magìs receptæ. — *Prima* dicit verba sponsorum quatenùs exprimunt traditionem corporum, esse materiam. — *Secunda* autem cui magìs adhæreo, dicit materiam remotam hujus Sacramenti esse corpora contrahentium mutuò tradenda, sive jus mutuum in corpus alterius; materiam proximam esse ipsam traditionem juris in corpora, factam per verba seu signa consensum exprimentia.

III. *Communis* est sententia quòd forma hujus Sacramenti sint verba aut signa contrahentium consensum exprimentia. — 880.

IV. *Communis* sententia, et quæ videtur moraliter certa docet ipsos contrahentes

esse ministros hujus Sacramenti. — Ità *Bellarminus*, *Gonet.*, *Cabas.*, *Laym.*, *Halz.*, *Suar.*, *Bon.*, *Benedict. XIV*, *etc.*

Probatur 1° quia Tridentinum declaravit olim omnia conjugia clandestina esse vera et rata, idque negantem de anathemate damnavit. Matrimonia autem fidelium non possunt dici rata, nisi sint Sacramenta. Si ergò antè Concilium Matrimonia fidelium sine Parocho inita, fuerunt Sacramenta, necessariò dicendum tunc sponsos ministros tantùm de illo fuisse.

Probatur 2° Ex eodem Trid., ex eò quòd Concilium, dùm nuptiæ ineuntur, imponit Parocho ut dicat: *Ego vos in Matrimonium conjungo, etc.*, ac deindè subjungit, « vel » aliis utatur verbis juxtà receptum uniuscujusque provinciæ ritum. » Si autem Concilium putasset Parochum esse Matrimonii ministrum, quomodò ei potuisset præscribere pro formâ quæcumque verba quæ sunt juxtà ritum receptum uniuscujusque Provinciæ?

Probatur 3° Ex eò quòd si Ecclesia ut vera Sacramenta non habuissset Matrimonia contracta coràm testibus fortuitò adstantibus, et Parocho reluctante, quin verbum nullum ipse proferat; vel Matrimonia clandestina inita in locis ubi Tridentinum non est receptum, Ecclesia, dico, debuisset contrahentes compellere, aut saltem hortari ad suum contractum renovandum coràm Parocho, ut ejus verbis fieret Sacramentum, ne ejus gratiâ illi perpetuò carerent. Attamen, in neutro casu renovationem ab Ecclesiâ urgeri videmus; undè conjiciendum est quòd uterque contractus, licèt Sacerdotis Benedictione careat, ab Ecclesiâ pro Sacramento habeatur.

Adde praxim Ecclesiæ in reconvalidandis conjugiis jàm coràm Parocho et testibus priùs initis, sed invalidè propter occultum impedimentum, in quibus S. Pœnitentiaria ex Oraculo *S. Pii*, dispensando minimè requirit, imò expressè dicit illa reconvalidanda secretò, sine assistentiâ Parochi et testium; vide *n.* 1110. --- Et sic *communiter* docent plures Declarationes S. C. et Decisiones Rotæ Rom. cum aliis AA. innumeris. — 897 (*a*).

Ex nostrâ sententiâ *infertur* 1° quòd Matrimonia quæ per procuratorem celebrantur, quia sunt legitimi contractus, ideò vera etiam sunt Sacramenta, nec opus est ut contrahentes posteà coràm Parocho se sistant ad Matrimonium ratificandum.

2° Quòd conjugia malitiosè contracta coràm Parocho reluctante, et benedictionem denegante, sunt quidem graviter illicita, sed valida et vera Sacramenta; et hoc, etiamsi Parochus affectet nolle intelligere, nempè oculos et aures claudendo.

3° Quòd Matrimonia coràm Parocho et testibus semel celebrata cum occulto impedimento dirimente, sublato impedimento per dispensationem, vera evadant Sacramenta per consensum absente Parocho præstitum; vide *n.* 1110. --- Et hoc argumentum, ut ait *Benedictus XIV*, valdè probat ministrum Matrimonii non esse Sacerdotem, sed ipsos sponsos; aliàs, rectè dicit, quòd Ecclesia, nisi id haberet pro certo, nunquàm permitteret sponsos relinqui in periculo quòd remaneant sine gratiâ Sacramenti. --- Adest tamen Decretum S. C. quòd si Matrimonium esset nullum ex causâ publicâ, scilicet ob defectum ætatis, tunc reconvalidandum est coràm Parocho et testibus.

4° Quòd Parochus si assistat Matrimonio existens in mortali, non peccet graviter, quia non conficit nec ministrat Sacramentum. — Affirmant tamen *Barbos.*, *etc.*, requiri de præcepto gravi verba Parochi: *Ego conjungo vos, etc.*, vel alia juxtà receptum uniuscujusque Provinciæ ritum: ut dicit Tridentinum; et hoc mihi magìs placet.

Nota. 1° Asserunt *Vasq.*, *etc.*, contrà *Suar.*, *etc.*, quòd à sponsis qui Matrimonium

---

(*a*) His tamen non obstantibus, oppositam sententiam, nimirùm Parochum esse ministrum Matrimonii, quam tenent *Tournely*, *Colet*, *Estius*, *Conc*, *etc.* territus ab auctoritate tantorum virorum, non audeo improbabilem dicere, tantò magìs quòd Bened. XIV, in opere de *synodo*, eam valdè probabilem vocat. — H. 28.

ineunt, possit validè separari ratio contractus à ratione Sacramenti; sed omnes conveniunt quòd hoc agere non careret gravi culpâ. Undè infertur quòd Ecclesia nunquàm permitteret reconvalidari Matrimonium sine assistentiâ Parochi, (quod passìm tamen admittit), tolerando quòd Matrimonium persisteret tanquàm contractus, et non Sacramentum, si non haberet pro certo quòd sponsi sint veri Sacramenti ministri. — 899.

Quæritur 1° Quinam requiritur consensus in contrahentibus?

R. — Requiritur consensus de præsenti, verbo, scripto, aut nutibus expressus. Sufficit tamen exprimere per alium, ut si parentes pro filiis contrahant, his tacentibus. — 887.

Quæritur 2° An verba sint necessaria ad consensum exprimendum?

R. — Certum est apud omnes verba non esse necessaria ad validè contrahendum matrimonium; attamen alii dicunt esse necessaria necessitate præcepti; sed *probabiliùs* est juxtà alios verba tantùm requiri sub culpâ veniali; quia aliàs ageretur contrà consuetudinem Ecclesiæ. Sed à tali culpâ benè excusaret verecundia, aut alia rationabilis causa. — 888.

Nota Certum est quòd donatio annuli vel traductio sponsæ in domum sponsi de se non sint signa sufficientia ad contrahendum Matrimonium, nisi hæc ex consuetudine loci habeant consensum significare. — Sufficiens verò est signum si viro exprimenti consensum, femina manum porrigat. Sed *veriùs* non sufficit, si manum non retrahat à viro manum porrigente, debet tunc ore exprimere consensum. — 889.

Quæritur 3° An sufficiat consensus conditionatus?

R. — 1° Sufficit conditionatus sub conditione de præterito, vel de præsenti, stante conditione; quia tunc contractus non suspenditur.

2° Sufficit sub conditione necessariâ de futuro, dummodò contrahentes non intendant suspendere tantisper consensum. — Item, de futuro impossibili; *Ratio*, quia tales conditiones habentur pro non adjectis.

3° Non sufficit sub conditione de futuro, quæ sit contrà substantiam obligationis Matrimonialis, v. g. si prolis generationem impedire velis, etc. — 890.

Quæritur 4° Quid dicendum cùm Matrimonium celebratur sub conditione, *si pater meus consenserit?*

R. — Si conditio sit de præsenti, vel de præterito, stante consensu patris, jàm valet Matrimonium, etiamsi contrahentes illum ignorent. Quandò verò conditio est de futuro, tunc omninò suspenditur Matrimonium usquè ad eventum conditionis. Hæc certa sunt apud omnes.

Quæritur 5° Quid dicendum si pater taceat?

R. — Tunc pensandæ sunt circumstantiæ; nam, si conjectura sit talis quòd pater taceat quia dissentit, tunc taciturnitas habenda est pro dissensu; secùs, si conjectura sit quòd ideò taceat quia sibi placet. — Benè autem advertit *Ronc.* quòd Parochi sine urgentissimâ causâ nunquàm admittere debent hæc Matrimonia conditionalia, propter plura inconvenientia quæ deindè occurrere possunt contrà ipsorum validitatem — 892.

Quæritur 6° An impletâ conditione in Matrimonio, requiratur novus consensus?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *negat.* — Utraque *probabilis*, sed hæc secunda videtur *probabilior.* — Cæterùm, rectè dicunt *Viva, etc.* consultiùs esse eo casu iterùm contrahi Matrimonium. — 895.

Quæritur 7° An possit contrahi Matrimonium per procuratorem?

R. — *Affirmativè;* sed ad hoc plura requiruntur; scilicet:

1° Speciale mandatum; ad quod autem non requiritur scriptura, sed sufficit si detur ore tenùs; nec requiritur diversitas sexûs, undè hoc officium gerere possunt duo mares: vel duæ feminæ.

2° Ut mandatum sit de contrahendo cum determinatâ personâ.

3° Ut procurator per se contrahat; non potest enim ipse alium delegare, nisi habeat expressam et specialem à mandante licentiam.

4° Ut mandatum non sit revocatum, nec etiam mentaliter à mandante, antequàm Matrimonium celebretur. Et hoc currit, etiamsi revocatio fiat tacitè, nempè si quis mandatum dederit contrahendi cum unâ, et posteà celebret sponsalia cum aliâ?

5° Ut procurator ostendat mandatum Parocho et testibus, et coràm eis contrahat Matrimonium, juxtà formam Tridentini. Non requiritur autem ut coràm eisdem tradatur mandatum procuratoris ex parte mandantis.

6° Ut procurator limites mandati non excedat. — In hoc tamen advertendum quòd si conditio sit requisita à mandante, scilicet ut contrahatur cum tali dote, tali tempore, etc., si non servatur conditio, Matrimonium erit nullum. — Si verò conditio sit requisita à jure, nempè ut contrahatur præmissis denuntiationibus, obtentâ licentiâ Episcopi, etc., tunc validum erit Matrimonium sine ipsis initum. — 885.

In talibus autem nuptiis Parochus interrogare debet procuratorem : *Vis in uxorem Luciam nomine NN.* — Et feminam : *Vis in maritum Franciscum, mediante præsenti suo?*

Matrimonium autem per Epistolam contrahitur, quandò unus v. g. sponsus scribit ad sponsam, se illi tradere in maritum, et ex tunc eam acceptare in uxorem; et sponsa idem rescribit viro, et uterque Epistolas posteà legit coràm Parocho et testibus. Sed quandò vir scribit feminæ, se illi in virum tradere, et acceptare illius consensum ex tunc quo illa præstiterit, tunc licèt femina non rescribat, sufficit ut Matrimonium contrahatur, si femina coràm Parocho et testibus litteras aperiat, et consensum præstet. Ità *Sanch.*, *Salm.*, *etc.* — 886.

Quæritur 8° Quænam dispositiones requirantur in contrahentibus?

R. — Requiruntur sequentes :

I. Contrahentes, ut non peccent, debent esse in gratiâ, etiam tunc, quandò per procuratorem contrahunt, quia verum Sacramentum suscipiunt licèt dormiant. Secùs est de procuratore, per quem contrahunt, uti et de Sacerdote copulante; quia nec suscipit, nec administrat Sacramentum, sed tantùm ut testis assistit. Peccaret autem mandans, si tunc esset in mortali, duplici peccato sacrilegii. — 1° Quia indignè susciperet Sacramentum. — 2° Quia indignè ministraret. Vide dicta *de Sacramentis in genere, n.* 32. — 884.

II. Contrahentes debent sibi proponere debitum finem.

Quæritur 9° Qui sunt fines Matrimonii, ut validè et licitè quis contrahat?

R. — Tres fines in Matrimonio considerari possunt, fines intrinseci essentiales, intrinseci accidentales, et fines accidentales extrinseci.

Fines *intrinseci essentiales* sunt duo, traditio mutua cum obligatione reddendi debitum, et vinculum indissolubile.

Fines *intrinseci accidentales* pariter sunt duo, procreatio prolis, et remedium concupiscentiæ.

Fines autem *accidentales extrinseci* plurimi esse possunt, ut pax concilianda, voluptas captanda, etc.

His positis, certum est 1° quòd si quis contraheret, positivè excludendo fines intrinsecos substantiales Matrimonii, nempè animo non reddendi debitum, vel contrahendi ad tempus, non solùm peccaret, sed nullum iniret Matrimonium. Ità *communiter* omnes.

Certum est 2° quòd si quis excluderet duos fines intrinsecos accidentales, non solùm validè, sed etiam licitè posset quandoquè contrahere, prout si esset senex, et nuberet sine spe procreandi prolem, nec intenderet remedium concupiscentiæ; sufficit enim ut salventur fines substantiales ut suprà; et sic contraxerunt B. Virgo cum *S. Joseph*, qui utiquè non intenderunt procreationem prolis, nec remedium concupis-

centiæ, et tamen validum quidem et licitum conjugium inierunt, ex *Matth. C.* 1. ubi: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.*

Quæritur 1° An venialiter peccet qui nubit principaliter ob remedium concupiscentiæ?

R. — Prima sententia affirmat. — Secunda non minùs communis, nec minùs probabilis negat ullo modo peccare, modò contrahens non excludat finem procreandæ prolis. *Ratio* quia Matrimonium est à Deo institutum non solùm ad prolem procreandam, sed etiam in remedium concupiscentiæ, ut probatur ex *Apost.*, 1., *Cor.* 7 ubi: *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat.* — 882.

Quæritur 2° An sit licitum contrahere Matrimonium principaliter ob fines accidentales extrinsecos, nempè ob voluptatem captandam, pacem familiarum conciliandam et similia?

R. — Prima sententia affirmat, modò non excludatur finis debitus intrinsecus, ut suprà. — *Secunda sententia negat.* — Ego puto distinguendum: si finis sit per se honestus, nimirùm pax populi, amor inter consanguineos, honoris familiæ conservatio, sanitatis tuendæ, et similia, tunc puto dicendum licitè Matrimonium contrahi, quia hoc non est deordinatio eligere aliquem ex finibus secundariis honestis præ fine primario, modò iste non excludatur. Secùs verò si finis non sit honestus, nempè si sit voluptatis, vel cupiditatis divitiarum, aut vani honoris. — 883.

CAPUT II.

De Matrimonii usu.

De usu licito. — De usu debito.

ARTICULUS I.

De usu licito.

Usus Matrimonii, sive actus conjugalis est per se licitus et honestus. Hoc est de fide, et patet ex 1. *Cor.* 2: *Uxori vir debitum reddat.* — Per accidens tamen est illicitus in sequentibus casibus.

I. Si Matrimonium à parte rei sit nullum: quod tamen, si uterque ignorat, non peccat, nisi materialiter. Si uterque, vel alter id certò sciat, non potest, quocumque etiam periculo proposito, uti Matrimonio. Undè, si non potest sine periculo vitæ aut famæ detegere impedimentum, nec sperare dispensationem, debet vel ingredi Religionem, si necdùm consummavit, vel fugere, vel petere divortium, ob conjugis sævitiam v. g. vel adulterium, si tale sit, vel certè omnia incommoda patienter sustinere. — 900.

II. Si Matrimonium sit dubium. Undè certum est quòd durante dubio, sive dubium antecesserit Matrimonium, sive ei supervenerit, conjux dubitans antè diligentiam adhibendam ad dubium vincendum, non potest petere, sed potest et tenetur reddere alteri petenti in bonâ fide; quia in dubio nemo privandus est suo jure certo quod bonâ fide possidet. — 903.

III. Si fiat cum gravi periculo vitæ, aut sanitatis; nisi tamen sit causa gravis, cui damnum corporale videatur postponendum, v. g. periculum incontinentiæ in se, vel in comparte. — 909.

IV. Si fiat pravo fine, v. g. tantùm voluptatis causâ; quod tamen DD. *communiter*

censent esse tantùm veniale; nullum autem erit peccatum, si delectatio non quæsita sentiatur, vel ad eam se excitent Conjuges, quandò copula debita redditur. — 912.

V. Si exerceatur mente adulterâ, ut si, dùm accedit ad suam, imaginetur aliam, ut animum pascat, quod est mortale. — Excusant autem à mortali *Sanch.*, *etc.* Conjugem qui se excitaret ad copulam, delectando de pulchritudine alterius personæ, sed absque affectu turpi: at meritò dicunt hoc esse valdè periculosum, et non permittendum. Sicut nec etiam permittendum puto se excitare ad coitum, respiciendo ad imagines diversi sexûs: maximè si essent sacræ; quod rectè aiunt *Croix.*, *etc.* esse mortale, propter gravem irreverentiam. — 913.

VI. Si fiat modo indebito. — 915.

VII. Si fiat in loco indebito, v. g. Sacro, qui indè violetur, vel in loco publico; vide dicta in *Tract. de sexto præcep.*, *n.* 458. — 920.

VIII. Si absque urgente causâ fiat tempore indebito. — 921,

Ex dictis casibus consequenter resolvitur licitum esse uti Matrimonio ut sequitur:

1° Prolis causâ, etsi hæc non necessariò debeat intendi, dùm exercetur, dummodò positivè non impediatur. Imò, etiam aliquandò simplici affectu licitè excludatur, v. g. à paupere, ne nimiùm prolibus gravetur.

2° Ad vitandum periculum incontinentiæ in se vel in comparte.

3° Valetudinis causâ, vel propter alios fines extrinsecos. — Vide *dicta n.* 882. iidem enim fines quos habere licet ad Matrimonium contrahendum, cohonestant etiam petitionem copulæ. — 927.

Quæritur 1° An liceat Matrimonium contrahere cum dubio de impedimento dirimente?

R. — Antequàm diligentia adhibeatur ad veritatem assequendam, certum est non licere: — post verò diligentiam adhibitam, *communiter* docent DD. posse contrahi Matrimonium cum opinione probabili prababilitate juris de carentiâ impedimenti, modò opinio illa sit universè vel certè ab AA. recepta ut probabilis. Ità *Sanch.*, *Pal.*, *Card.*, *Suar. etc.*

Nec obstat dicere quòd cum opinione probabili non liceat Sponsis administrare Sacramentum Matrimonii; nam respondetur, quòd eo casu non ministratur Sacramentum cum solâ opinione probabili, sed cum morali certitudine; quandò enim adest opinio probabilis de jure, quòd non subsit impedimentum, tunc Ecclesia ex antiquissimâ consuetudine præsumitur contractum Matrimonii approbare, et omne removere impedimentum, ut *communiter* dicunt præfati Auctores.

Advertendum tamen 1° quòd si dubium vertat circà mortem prioris conjugis, tunc sive sit negativum, sive positivum, non licet Matrimonium contrahere, quia cùm possideat prius conjugium, non potest secundum iniri cum præjudicio prioris, nisi constet, saltem moraliter, de morte prioris conjugis.

2° Quòd si constet de impedimento, et non constet de ipsius dispensatione, tunc non possit Matrimonium contrahi, neque post contractum peti debitum, tunc enim pariter possidet impedimentum. — Secùs verò si constet de dispensatione, et dubitetur de ejus valore, quia tunc possessio stat pro valore dispensationis. Hoc tamen valet, si impedimentum sit de jure Ecclesiastico. Sed: — 901

Quæritur 2° An stante impedimento probabili de jure naturali, liceat contrahere Matrimonium cum opinione pariter probabili de non existentiâ impedimenti?

R. — Per se loquendo non licet, quia illicitum est ministrare Sacramentum Matrimonii cum opinione tantùm probabili de illius valore, quandò contrà adsit etiam probabilitas impedimenti etiam de jure naturali: nempè, si dubium vertat de solutione prioris Matrimonii, tunc enim Ecclesia nequit dispensare, ut potest et præsumitur jàm dis-

pensare, cùm adest dubium positivum, ut diximus, de impedimento juris tantùm Ecclesiastici.

Dixi, *per se loquendo;* nam, urgente gravissimâ causâ, poterit Matrimonium contrahi, modò accedat Declaratio Summi Pontificis tanquàm unici interpretis legis divinæ.

Quæritur 3° An liceat Matrimonium contrahere cum opinione probabili non solùm *juris*, id est, ex Doctorum auctoritate, sed etiam *facti*, nempè cùm ex utrâque parte adest facti probabilitas pro existentiâ, et pro carentiâ impedimenti?

R. — *Affirmant Tamb., etc.* — Sed rectè *negant Card., etc. Ratio* quia, licèt Ecclesia præsumatur supplere sive dispensare in impedimento, quandò adest probabilitas orta ex *jure*, ut mox suprà diximus, attamen hoc non procedit, quandò habetur probabilitas tantùm orta ex *facto*, quæ non fundat nisi semiplenam probationem.

Quo posito, non licet in Matrimonio contrahendo uti primâ sententiâ; nam, quamvìs probabilis esset prima opinio quòd cum solâ probabilitate facti pro carentiâ impedimenti præsumatur Ecclesia etiam dispensare; attamen cùm hæc opinio non sit *communiter* aut certè recepta tanquàm *probabilis*, proùt quidem esse debet ad præsumendum quòd Ecclesia suppleat, et cùm agatur de valore Sacramenti, non possumus opinionem illam tutò sequi.

Cæterùm, *probabiliter* dicunt *Sa, etc.* quod in impedimentis dubiis benè potest Episcopus dispensare. Et idem dicunt *communissimè* DD. genericè loquendo de omnibus casibus, sive impedimentis Pontifici reservatis, quandò dubitatur an indigeant dispensatione. — 902.

Quæritur 4° An contracto Matrimonio in bonâ fide, si dubium superveniat, et adhibitâ diligentiâ, illud vinci non possit, liceat dubitanti non solùm reddere, sed etiam petere?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* verò *longè communior* et *probabilior affirmat. Ratio*, quia, qui Matrimonium bonâ fide contraxit, non est privandus suo jure quod possidet petendi, donec constet de impedimento; licèt enim, superveniente dubio suspendatur jus possessionis usquedùm veritas inquiratur, dubio tamen remanente post diligentiam, cùm ignorentia sit tunc invincibilis, manet possessio pro valore Matrimonii, et consequenter pro illius usu: possessor enim bonæ fidei sicut post diligentiam potest rem retinere, sic etiam potest illâ uti. — 904.

Quæritur 5° An contracto Matrimonio in bonâ fide, Conjux habens rationem probabilem pro invaliditate Matrimonii, et nullam pro valore, possit petere post adhibitam diligentiam?

R. — *Prima sententia negat*; et hanc tenent *Sanch., etc.* — *Secunda* verò *satis probabilis affirmat*; et hanc tenent *Pal. etc.* Ili enim dicunt conjugem non interdici à petendo post diligentiam, dubium deponendo, et conscientiam sibi formando ex eâdem regulâ dictâ ut suprà, nempè quòd nemo sit privandus jure suo certo quod possidet bonâ fide, nisi certò probetur quòd nullum jus habeat.

Si verò conjux dubitans habeat rationes ità convincentes de nullitate Matrimonii, ut fundent de eâ moralem certitudinem, tunc certè nec petere, nec reddere potest. — Item, rectè advertit *Croix* quòd dubitans, si adhuc spem prudentem habet inveniendi majorem certitudinem, tunc nequeat petere, quia cùm dubium adhuc est vincibile, non potest uti jure petendi. — 905.

Quæritur 6° An contracto Matrimonio cum dubiâ fide de impedimento, possit dubitans post diligentiam petere debitum, dubio adhuc perseverante?

R. — *Prima sententia communior negat*; quia nemo potest uti re quam malâ fide incœpit possidere.

Secunda verò *sententia satis probabilis affirmat. Ratio*, quia, esto dubitans non possit deponere dubium ex titulo possessionis, potest tamen deponere ex aliis principiis,

nempè, 1° quia in dubio standum est pro valore actûs, — 2° quia, cùm Matrimonium sit causa favorabilis, in dubio standum pro ejus valore, eò quòd sicut in foro externo in dubio judicandum est pro valorè Matrimonii, juxtà communem sententiam, ità etiam judicandum in foro interno, qui conformari debet externo, quandò hoc non nititur falsâ præsumptione.

Quæritur 7° An in dubio positivo de valore Matrimonii, putà, si dubitetur de impedimento, vel de consensu præstito et simili, judicandum sit in favorem Matrimonii contracti?

R. — In foro externo procul dubio *affirmandum*, ut *communiter* docent DD. — Sed in foro conscientiæ *negant* aliqui, eò quòd in dubio possidet libertas ab onere Matrimonii.

Sed *verius* est oppositum; *Ratio*, quia licèt Matrimonium sit tantùm probabiliter validum, attamen, certa est ejus possessio; donec non constet de ejus nullitate, cùm in dubio, ut diximus, semper judicandnm sit pro validitate actûs. — 907.

Quæritur 8° Quomodò quis possit esse certus, vel probabiliter dubitare de nullitate Matrimonii?

R. — Ad hoc tres dantur regulæ:

I. Quòd ordinariè loquendo, non tenetur Conjux credere alteri asserenti se fictè consensisse, etiamsi id affirmet cum juramento. — Dicitur, *ordinariè loquendo;* nam, aliter dicendum si ex circumstantiis aliter censendum esset, putà, si Conjux ille sit in articulo mortis, si non soleat pejerare, vel si sit persona pia et vellet separari, aut Religionem ingredi, etc., tunc enim alter habet sufficiens motivum prudenter dubitandi. Ità *Bon.*, *Sanch.*, *etc.*

II. Quòd si quis audiat à personnis non fide dignis, vel ex famâ à nullo auctore certò exortâ, adesse impedimentum, licitè potest Matrimonium contrahere, aut post contractum reddere et petere debitum, quia talis fama, aut dictum non habetur ut ratio prudens dubitandi. *Sanch.*, *Salm.*, *etc.*

III. Quòd dictum unius testis fide digni de impedimento aut famâ publicâ ex certo auctore sufficit ut quis teneatur veritatem inquirere, et interim abstinere à petendo debito; quia cùm talis ignorantia tunc sit vincibilis, in dubio non potest operari. — Non sufficit tamen hoc, ut teneatur debitum negare, quia licèt possit, nemo tamen tenetur credere uni testi, quantumvìs fide digno, qui non inducit necessitatem credendi, maximè in suì præjudicium: post autem adhibitam diligentiam, benè potest reddere et petere. — 908.

Quæritur 9° An liceat petere debitum cum periculo sanitatis?

R. — Per se loquendo non licet, cùm nemo sit dominus suæ vitæ aut salutis; attamen *probabiliter Bus.*, *etc.* dicunt quòd si morbus esset diuturnus et non proximè tendens ad mortem, nempè quòd non soleat de brevi et facili mortem inferre, ut esset pestis, aut lepra leonina, quâ frustatìm membra decidunt, tunc non erit illicitum sano petere, si aderit justa causa, nimirùm fovendi amorem conjugalem, aut vitandi incontinentiam in se vel in altero, quia aliàs esset valdè onerosum tandiù abstinere ab usu conjugii, quod vix poterit esse sine periculo incontinentiæ.

Advertendum tamen quòd Conjux infectus morbo gallico, aut simili contagioso, non poterit petere ab altero inscio, nisi vitium suum illi manifestet, et manifestando possit alter remediis occurrere morbo; imò, nec etiam poterit reddere, nisi certiore facto sano. — Hinc, benè ait *Bossius* quòd dupliciter peccaret, qui laborans morbo gallico fornicationem committeret; et insuper teneretur compensare expensas pro curatione: *probabiliter* tamen ab hàc compensatione excusat feminas, nisi ipsæ requisitæ fraudulenter suum morbum tegerent.

Non potest igitur Conjux infectus tunc reddere, nisi morbum manifestet. Cæterùm verò, non tenetur manifestare, quia non tenetur cum tanto detrimento suæ famæ

conjugale debitum præstare : in omnibus enim contractibus gravissimum incommodum in solutione excusat à debito reddendo, juxtà dicenda in simili casu *n.* 944. — 909.

Quæritur 10° An liceat petere debitum statim à balneis, vel à sectione venæ?

R. — *Negativè*; nam, ut dicunt *Sanch., etc* coitus eo tempore est notabiliter periculosus. — Idem dicunt *Bon., etc.* de laborante febri. — Sed licet petere ab uxore quæ laborat seminis fluxu, seu gonorrhæâ, si fluxus sit perpetuus; secùs, si sit maleficus, et non adsit in alterutro proximum periculum incontinentiæ. — 910.

Quæritur 11° An liceat Marito delectari de copulâ alienâ cogitatâ, ut se excitet ad coitum cum uxore?

R. — Ex unâ parte videtur negandum, cùm objectum de quo delectatur sit per se turpe. — Ex aliâ, non videtur damnandum talem Conjugem, cùm ideò solutis est illicita spectatio concubitûs humani, sive delectatio de visu cogitato talis concubitûs, quia in tali visu vel delectatione adest proximum periculum commotionis spiritûum generationi deservientium; et cùm ipsis copula sit prohibita, consequenter etiam est vetita commotio spiritûum; conjugatis autem, cùm eis jam permissa sit copula, non videtur vetita saltem sub gravi talis commotio spiritûum, quamvìs ipsa ex delectatione illâ oriatur.

Hanc tamen cogitationem, si esset de copulâ inter personas determinatas, non excusarem à mortali, ob facile periculum consentiendi in delectationem de copulâ cum Conjuge alienâ. Cæterùm, cùm illud dubium non inveni apud ullum discussum, Sapientibus remitto decernendum. — 914.

Quæritur 12 An et quomodò peccent Conjuges coeundo situ innaturali?

R. — Situs naturalis est, ut mulier sit succuba, et vir incubus; hic enim modus aptior est effusioni seminis virilis, et receptioni in vas femineum ad prolem procreandam. — Situs autem innaturalis est, si coitus aliter fiat, nempè sedendo, stando, de latere, vel præposterè more pecudum, vel si vir sit succubus, et mulier incuba.

Coitum hunc, præter situm naturalem, alii genericè damnant de mortali. — Alii verò dicunt esse mortale ultimos duos modos, dicentes ab his ipsam naturam abhorrere. — Sed *communiter* dicunt alii, omnes istos modos non excedere culpam venialem. *Ratio*, quia ex unâ parte, licèt adsit aliqua inordinatio, ipsa tamen non est tanta, ut pertingat ad mortale, cùm solùm versetur circà accidentia copulæ; ex aliâ parte, mutatio sitûs generationem non impedit, cùm semen viri non recipiatur in matricem mulieris per infusionem, seu descensum, sed per attractionem, dùm matrix ex se naturaliter virile semen attrahit. Ità *S. Antonin., Nav., Salm., Holz., Spor., Ronc., Croix, Sanch., etc.*

Ergò mutatio sitûs per se non est mortalis, sed potest esse mortalis ex pravâ concupiscentiâ, putà ex affectu bestialitatis, vel sodomiæ, vel si hujusmodi voluptas habeatur ut finis ultimus. — Hinc, *communiter* dicunt præfati Auctores Conjuges minimè peccare, si mutent situm ex justâ causâ, nempè ob ægritudinem, vel pinguidinem viri, vel ob periculum abortûs, aut scandali aliorum.

E converso, conveniunt omnes quòd si experientià constaret, quòd mutato naturali situ, nihil seminis femina retineret ob nimiam vasis laxitatem, vel humiditatem, vel propter aliquam infirmitatem naturalem, tunc esset mortale : secùs verò dicit *Sanch.* si non ex situ, sed ex aliquo morbo mulieris talis effusio provenit.

Dicunt autem *Sanch., etc.* non esse mortale si ob variationem sitûs pars tantùm seminis decidat, reliquo intrà vas retento sufficiente ad generationem, quod dicunt *Sanch.* et *Bossius* aliquandò evenire; imò, ferè semper evenire aiunt *Palaus* et *Pontius* qui testatur sic Medicos asserere. — Verùm *Salm.* hanc opinionem vocant nimìs laxam, quia prodigere semen humanum sine rationabili causâ non potest excusari à mortali. — Cæterùm, dicunt ipsi *Salm., etc.*, non teneri Confessarium in-

terrogare conjugem de hoc se accusantem, an semen effusum sit, vel non; quia rarò, ut aiunt, accidit semen effundi; et sic etiam ego pluriès audivi ab eis qui apud me in Confessione se accusabant præposterè coivisse.

Eos verò qui coeunt stando vel sedendo, vel muliere incubâ, puto esse in majori periculo semen effundendi. Sed per hoc non audeo damnare sententiam *Sanch.* et aliorum; nam possent ipsi *Salm.* respondere quòd sine justâ causâ prodigere semen, sive, ut meliùs *Salm.* dicere debebant, permittere ut semen prodigatur, nunquàm liceat, quandò semen extrà vas uxoris effunditur, non verò quandò intrà immittitur, et per accidens, non autem ex ipso actu prodigitur; quia tunc matrix, ut dicunt AA. præfati, jàm attrahit quod est sufficiens ad generationem, et reliquum tanquàm superfluum expellit. — 917. (*a*)

Quæritur 13° An peccet mortaliter vir inchoando copulam in vase præpostero, ut posteà in vase debito eam consummet?

R. — *Negant Nav.*, *etc.* modò absit periculum pollutionis; quia, aliàs, ut aiunt, omnes tactus etiam venerei non sunt graviter illiciti inter conjugatos.

Sed *communiter* et *veriùs affirmant Sanch.*, *etc. Ratio*, quia ipse hujusmodi coitus, etsi absque seminatione est vera sodomia, quamvìs non consummata; sicut ipsa copula in vase naturali mulieris alienæ est vera fornicatio, licèt non adsit seminatio.

Quæritur 14° An sit mortale viro perfricare virilia circà vas præposterum uxoris?

R. — *Negant Sanch.*, *etc.* — Sed *veriùs* pariter *affirmant Pont.*, *etc.*; *Ratio*, quia saltem talis tactus non potest moraliter fieri sine affectu sodomitico. — 916.

Quæritur 15° An peccent mortaliter conjuges, si inceptâ copulâ, cohibeant seminationem?

R. — Si conjuges ambo in hoc consentiunt, nec adsit periculum seminandi extrà vas, id per se loquendo non est mortale; illa enim penetratio vasis feminei tunc reputatur instar tactûs verendorum, qui inter Conjuges permittitur, vel saltem non est mortalis, secluso periculo pollutionis. Ità *communiter S. Antonin.*, *Palaus*, *Laym.*, *etc.*

Dixi 1° *Si ambo consentiant;* nam, si alter se retrahit sine alterius consensu, certè graviter peccat.

Dixi 2° *Per se loquendo;* nam sapienter advertit *Sanch.* id ordinariè esse mortale, quia ordinariè adest periculum ex tali retractione effundendi semen, nisi Conjuges experti sint oppositum. Quo casu tamen puto nullo modo posse eos excusari saltem à veniali.

Si verò femina jàm seminaverit, vel sit in probabili periculo seminandi, non potest quidem vir datâ operâ à seminatione se retrahere, sine gravi culpâ; quia tunc ipse est causa, ut semen uxoris prodigatur. — Hoc tamen non erit ità intrinsecè malum, ut aliquo casu permitti non possit, putà si vir desisteret à copulâ ob periculum mortis, vel scandali aliorum; tunc enim licitè potest se retrahere etiam cum periculo pollutionis, quia hoc per accidens, et præter intentionem eveniret; et contrà, non tenetur cum periculo tanti damni generationem procurare. Ità *communiter Sanch.*, *etc.* Hæc sunt certa apud omnes.

Si autem vir jàm seminaverit, et femina se retrahat à seminando; vel si vir non expectet seminationem uxoris, tenent *Aversa*, *etc.* eos peccare lethaliter; quia, ut aiunt, etiam semen mulieris activè concurrit ad generationem. — Sed *Sanch.*, *etc.* *communiùs* contradicunt, dicentes quòd semen mulieris non sit necessarium ad generationem; licèt possit vir continuare copulam, usquedùm seminet femina, quia hoc pertinet ad complementum copulæ uxoris.

(*a*) *Communiùs* negant *Sanch.*, *etc.* esse mortale mutare situm, licèt propter id casu aliquid seminis fundatur. — H. 39.

Sed, esto secunda sententia sit quidem *communior* et *probabilior*, censeo tamen primam sententiam esse *satis probabilem* et ideò in praxi tenendam; *Ratio*, quia non licet sequi opinionem probabilem cum damno tertii. Cùm autem hìc agitur de damno prolis sive generationis adversùs naturam quæ jus habet ut non impediatur generatio, cùm ad hoc instituerit actum conjugalem, propterea ubi est periculum impediendi generationem, non licet uti opinione probabili; ubi enim agitur non de honestate actionis, sed de veritate rei, illicitum est sequi opinionem probabilem pro libertate, adversùs aliam stantem pro lege. — Hinc, neque practicè *probabile* puto id quod dicunt *Sanch.*, *etc.*, nimirùm posse mulierem in actu coitûs animum ad alia devertere, ne concitetur ad seminationem. — 918.

Quæritur 15° Si vir se retrahit post seminationem, sed antè seminationem mulieris, possit-ne ipsa statìm tactibus se excitare, ut seminet?

R. — *Negant Diana, etc.*, *Ratio*, quia semen mulieris non est necessarium ad generationem; item, quia effusio illa mulieris, utpotè separata, non fit una caro cum viro.

Communiùs verò *affirmant Less.*, *Bon.*, *etc.*; *Ratio*, tùm quia seminatio mulieris pertinet ad complendum actum conjugalem qui consistit in seminatione utriusque Conjugis, tùm quia, ut plures sentiunt, seminatio mulieris est necessaria, vel saltem multùm confert ad generationem, nihil enim à naturâ frustraneum agitur. — Omnes autem concedunt uxoribus, quæ frigidioris sunt naturæ, posse tactibus se excitare antè copulam, ut seminent in congressu maritali statìm habendo. — 919.

Quæritur 16° An liceat Conjugi coire die Communionis?

R. — Vide n. 273 et 274. — 922.

Quæritur 17° An in diebus festivis, vel jejunii, aut Rogationum sit illicitus actus conjugalis?

R. — *Commune* est non esse vetitum tunc debitum reddere. — An autem sit vetitum petere? — *Prima sententia affirmat;* hoc tamen sub culpâ veniali, non verò sub mortali. — *Secunda* verò *communior negat* esse illicitum; *Ratio*, quia id nullo jure habetur vetitum. — 923.

Quæritur 18° An liceat coire conjugibus tempore prægnationis?

R. — *Commune* est id non esse mortale, nisi adsit periculum abortûs. Ità omnes. — Censent autem *Sylvest.*, *etc.*, adesse periculum abortûs, si copula habeatur circà initium conceptionis; quia ex novo coitu materia illa nondùm plenè formata, facilè dispergitur.

Sed potiùs videtur dicendum non adesse tale periculum, quia matrix, recepto semine, arctissimè constringitur, nec ordinariè reseratur per coitum, cùm conjuges indiscriminatim accedant, et tamen abortus non succedunt; undè ait *Boss.* quòd usquedùm non constet experientiâ aliquam uxorem ex coitu pluriès fœtum emisisse, non est præsumendum periculum abortûs. Tantò minùs autem aderit tale periculum, si habeatur copula tempore proximo partui, ut perperàm aliqui dixerunt, putantes tunc exponi prolem discrimini suffocationis; nam *veriùs* fœtus humanus ità secundinis involvitur, ut eum non possit semen contingere. — Hinc, ait *Petr.* periculum abortûs non esse ità facilè præsumendum; et ideò non esse vexandos conjuges importunis interrogationibus, ut abstineant tempore prægnationis.

Quæritur 19° An, secluso periculo abortûs sit culpa venialis habere coitum cum prægnante?

R. — *Affirmant D. Ant.*, *etc.*, quia, stante fœtu concepto, frustratur semen suo fine generationis. — *Negant* verò *Sanch.*, *etc.*, tùm quia nullibì habetur id per se esse vetitum; tùm, quia esset onus gravissimum, et res exposita innumeris peri-

culis peccandi venialiter, si Conjuges tenerentur tandiù abstinere ab usu conjugii manendo in eodem toro.

Cæterùm, mihi arridet sententia, quam tenent *Pont.*, *etc.*, nempè quòd coitus cum prægnante non possit excusari à culpâ veniali, nisi adsit periculum incontinentiæ, vel alia honesta causa, juxtà dicta *n.* 882. --- 924.

Quæritur 20° An licitum sit Conjugibus coire tempore lactationis?

R. — Alii *negant;* quia in tali coitu est timor detrimenti prolis, si uxor concipiat. — *Communissimè* verò *affirmant* licere *Pal.*, *etc.*, *Ratio*, quia non extat lex prohibens; item, quia periculum inficiendi lac, teste experientiâ, rarum est, saltem non tantùm, ut teneantur Conjuges tanto tempore abstinere ab usu conjugii, cum continuo periculo peccandi.

Excipiunt tamen *Pontius*, *etc.*, si conjuges sint valdè pauperes, et prudens adsit timor de gravi damno prolis, tunc enim, ut dicunt, neuter tenetur reddere, imò, nec potest petere, etiamsi sit periculum incontinentiæ, quia non licet sibi consulere cum damno innocentis, cùm alia suppetant media ad incontinentiam sedandam. Verùm *Sanch.* eo casu excusat quidem conjuges à reddendo, sed non audet damnare exigentem, dicens quòd tunc vel aliâ viâ ipse poterit proli consulere, vel erit justa causa ipsam periculo exponendi, ne tandiù Conjuges cogantur abstinere cum tantâ difficultate. Vide n. 941. --- 911.

Quæritur 21° An licitum sit conjugibus coire tempore menstrui?

R. — *Nota.* Alius est fluxus mulieris naturalis et ordinarius, et iste propriè dicitur *menstruus*, quia communiter singulis mensibus solet in feminis accidere, et durat ut plurimùm per duos vel tres dies. Alius extraordinarius proveniens ex aliquo morbo diuturno, qui aliquandò durat usquè ad duodecim dies et ultrà: nunc ad quæsitum, Dico:

Si agatur de fluxu extraordinario, certum est licere tàm reddere quàm petere.

Si verò agatur de fluxu naturali, tres adsunt sententiæ. *Prima* damnat coitum de mortali, et hanc tenent *D. Thom.*, *etc.*

Secunda totaliter opposita dicit accessum ad menstruatam omni culpâ carere. Ità *Glossa*, *etc.* quia id hodiè nullo jure prohibetur.

Tertia demùm *communissima* et *probabilior* dicit coitum tempore menstrui non esse mortale, sed non excusari à veniali; ità *S. Antonin.*, *Nav.*, *Conc.*, *Pal.*, *Ronc.*, *etc.*, quia talis coitus involvit quamdam deordinationem. — Conveniunt autem *Nav.*, *etc.* quòd nullum sit peccatum coire tali tempore, si adsit aliqua causa turpitudinem illam cohonestans, nempè ad vitanda dissidia, aut incontinentiam in se vel in altero, aut alia similia.

Quæritur 22° An casu quo nulla adsit causa, uxor menstruata possit, et teneatur debitum reddere, si maritus monitus nolit desistere?

R. --- *Affirmant Pal.*, *etc.* — Verùm *probabiliùs negandum; Ratio*, quia cùm culpa, etiamsi venialis, se teneat ex parte actûs, *probabiliùs* non tenetur Conjux, neque potest licitè debitum reddere. Vide *n.* 946. — 925.

Quæritur 23° An sit illicitum coire tempore purgationis post partum?

R. — Triplex est sententia. --- *Prima* dicit esse mortale. --- *Secunda* dicit nullum esse peccatum. --- *Tertia probabilior* et *communior* dicit *per se loquendo* esse veniale, nisi excuset causa honesta, nempè periculum incontinentiæ, vel dissidii, vel alia similis. --- Dicitur *per se loquendo;* nam poterit aliquandò esse mortale, si ex concubitu gravis morbus, vel notabilis aggravatio morbi immineret. --- Hujusmodi periculum etiam timeri potest, si coitus habeatur statìm post partum, nempè eodem die vel sequenti, ut Medicus valdè peritus mihi asseruit. — 926.

Quæritur 24° An conjux prohibitus à petendo ratione voti, vel affinitatis aut cogna-

tionis spiritualis post Matrimonium contractæ, possit quandoquè licitè exigere debitum?

R. — Id admittunt *communiter* DD. si adsit periculum incontinentiæ in altero Conjuge: imò dicunt *Boss.*, *etc.*, tunc teneri petere, quia hæc obligatio oritur ex ipsâ institutione Matrimonii. — Item, admittunt etiam *communiter S. Thom.*, *etc.*, posse Conjugem impeditum petere, si alter interpretativè exigat, nempè quandò mulier verecunda est, et vir sentit ejus voluntatem de debiti redditione. Tunc enim potest Conjux impeditus se offerre, quia tunc potiùs est reddere quàm petere.

Quæritur 25° An liceat petere Conjugi impedito, si ipse sit in periculo incontinentiæ?

R. — *Affirmant Quint.*, *etc.*, maximè si ille esset impeditus ratione affinitatis, vel cognationis spiritualis, et commodè non posset haberi dispensatio, essetque periculum in morâ, quia lex Ecclesiastica in tanto discrimine non obligat. — *Negant* verò *Sanch.*, *etc.*, quia periculum incontinentiæ quidem est justa causa dispensandi, non autem coeundi.

Sed *prima sententia* respectu ad impedimentum ab Ecclesiâ impositum, mihi non videtur *improbabilis*, si reverà dispensatio brevì obtineri nequeat, et magnum periculum sit in morâ, idque magis firmatur *ex Quæst. sequent.*

Quæritur 26° An liceat Conjugi excommunicato petere debitum? Et an petere ab excommunicato?

R. — Quòd liceat Conjugi petere ab Excommunicato, certum est. — An autem liceat Excommunicato petere? — *Negat Glos.* — Sed *communiter* et *veriùs affirmant Suar.*, *etc.*; *Ratio*, quia lex Ecclesiastica non obligat cum tanto periculo, in quo esset quidem excommunicatus, si ipse non posset separari ab altero conjuge, ut reverà non potest, et non posset petere. — 931.

Quæritur 27° An sint mortales tactus et aspectus turpes inter Conjuges propter solam voluptatem, sine ordine ad copulam, si non adsit periculum pollutionis?

R. — *Affirmant S. Antonin.*, *Syl.*, *etc.* — *Negat* verò *sententia communis* et *verior*, cum *Laym.*, *etc.*; *Ratio*, quia status conjugalis, sicut cohonestat copulam, ità etiam hujusmodi tactus et aspectus; aliàs enim cùm sit tanta inter Conjuges societas, et ipsi multotiès non possint coire, jugibus periculis essent expositi, si tales actus essent eis graviter illiciti. — Sicut autem delectatio quæsita in copulâ culpam venialem non excedit, ità etiam in his tactibus et aspectibus. Et hoc, etiamsi copula tunc ipsis esset vetita ob morbum, vel esset impossibilis ob impotentiam quæ supervenisset; quia cùm copula sit licita inter Conjuges, tactus inter ipsos non possunt esse graviter illiciti.

Secùs verò dicendum, si Conjux esset ligatus voto castitatis, quia tale votum excludit omnem voluptatem veneream voluntariè captam. — Idem dicendum putat *Aversa*, si Conjux sit impeditus à copulâ ob affinitatem, vel cognationem spiritualem contractam; sed *negat Boss.* dicens quòd lex prohibens copulam cùm sit pœnalis, non est extendenda ad tactus. Cæterùm, in praxi impeditus ordinariè se debet abstinere ab hujusmodi tactibus, præsertim turpibus, ob periculum proximum vel pollutionis, vel petitionis copulæ, contrà prohibitionem petendi. — 933.

Quæritur 28° Quid, si conjuges ex his turpibus tactibus prævideant pollutionem secuturam in se vel in altero?

R. — Plures adsunt sententiæ. — *Prima* excusat ab omni culpâ etiam in petente, si pollutio non intendatur, nec adsit periculum consensùs in eam, et modò tactus non sit adeò turpis ut judicetur incohata pollutio, proùt esset digitum morosè admovere intrà vas femineum; ac propterea adsit aliqua gravis causa talem tactum adhibendi, nempè ad se præparandum ad copulam, vel ad fovendum mutuum amorem. *Ratio*, quia tunc justa illa causa tales actus cohonestat, qui alioquin non sunt

illiciti inter conjuges; et si pollutio obveniat, hoc erit per accidens. — Dicitur, *si adsit gravis causa ;* nam, si non adsit, prædicti actus non excusantur à mortali.

Secunda sententia distinguit, et dicit esse mortalia tactus impudicos, si prævideatur pollutio ex eis provenienda; quia, cùm hi proximè influant ad pollutionem, et non sint per se instituti ad fovendum affectum conjugalem, censentur voluntarii in causâ; secùs, si sint pudici, ut oscula et amplexus, quia actus isti per se inter conjuges sunt liciti, cùm per se apti sunt ad fovendum conjugalem amorem.

Tertia sententia dicit tactus tàm impudicos quàm pudicos esse mortalia, si prævideatur periculum pollutionis. *Ratio*, quia ideò tactus licent inter conjuges, in quantùm quæruntur intrà limites Matrimonii, in quantùm nihil sequitur repugnans fini et institutioni seminis; cùm autem prævidetur seminis dispersio, licèt non intendatur, qualescumque tactus sunt illiciti.

His sententiis positis, puto *probabiliùs* dicendum, quòd actus turpes inter Conjuges cum periculo pollutionis, tàm in petente quàm in reddente sint mortalia; nisi habeantur ut Conjuges se excitent ad copulam proximè secuturam, quia cùm ipsi ad copulam jus habeant, habent etiam jus ad tales actus, tametsi pollutio per accidens copulam præveniat.

Tactus verò pudicos etiam censeo esse mortalia, si fiant cum periculo pollutionis in se vel in altero, casu quo habentur ob solam voluptatem, vel etiam ob levem causam : secùs si ob causam gravem, putà si aliquandò adsit urgens causa ostendendi indicia affectûs ad fovendum mutuum amorem, vel ut Conjux avertat suspicionem ab altero, quòd ipse sit ergà aliam personam propensus.

Probabiliter dicunt *Sanch. etc* in reddente tactus etiam impudicos, nisi sint tales ut videantur inchoata pollutio, esse licitos, quamvìs adsit periculum pollutionis in alterutro, quia tunc reddens dat operam rei licitæ, ad quam obligatur propter jus petentis, qui, tametsi peccet, non tamen jus amittit, cùm culpa se teneat ex parte personæ, juxtà dicenda *ex n.* 944. — 934.

Quæritur 29° An sit semper mortale, si vir immittat pudenda in os uxoris ?

R. — *Negant Sanch. etc.* modò absit periculum pollutionis. — Sed *veriùs affirmant Spor., etc.*, tùm quia in hoc actu ob calorem oris adest proximum periculum pollutionis, tùm quia hæc videtur per se nova species luxuriæ contrà naturam, dicta ab aliquibus *irrumatio*; semper enim ac quæritur à viro aliud vas, præter vas naturale ad copulam institutum, videtur nova species luxuriæ.

Nota. Sanch. damnat de mortali, virum qui actu copulæ immitteret digitum in vas præposterum uxoris, quia, ut ait, in hoc actu adest affectus ad sodomiam. — Ego autem censeo posse quidem reperiri talem affectum in actu, sed per se loquendo hunc affectum non agnosco in tali actu insitum. Cæterùm graviter semper increpandos dico Conjuges hujusmodi fœdum actum exercentes. — 935.

Quæritur 30° An sint mortalia tactus turpes quos Conjux habet cum seipso, altero absente, et secluso periculo pollutionis ?

R. — *Prima sententia negat.;* quia hujusmodi tactus ab ipso statu conjugali cohonestantur. — *Secunda* verò *probabilior*, et in praxi omninò sequenda *affirmat. Ratio*, quia Conjux non habet jus per se in proprium corpus, sed tantùm per accidens, nempè tantùm ut possit se disponere ad copulam; undè, cùm copula tunc non sit possibilis, tactus cum ipso omninò ei sunt illiciti, quia tactus pudendorum, quandò fiunt morosè, et cum commotione spiritûum, per se tendunt ad pollutionem, suntque proximè connexi cum ejus periculo. — 936.

Quæritur 31° An sit mortalis delectatio morosa in conjuge de copulâ habitâ vel habendâ, quæ tamen non possit haberi de præsenti ?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima affirmat.* — *Secunda communior negat.* —

Tertia demùm distinguit et dicit, quòd si delectatio sit absque commotione spirituum, non erit mortalis; secùs si cum commotione et titillatione partium.

Ego sentio quòd si delectatio habeatur non solùm cum commotione spiritûum, sed etiam cum titillatione seu voluptate venereâ, ea non possit excusari à mortali, quia talis delectatio est proximè conjuncta cum periculo pollutionis. — Secùs verò puto dicendum, si absit illa voluptuosa titillatio, quia tunc non est delectationi proximè annexum periculum pollutionis, etiamsi adsit commotio spiritûum.

At quia talis commotio propinqua est illi titillationi voluptuosæ, ideò maximè hortandi sunt Conjuges, ut abstineant ab hujusmodi delectatione morosâ. — Item advertendum eam esse omninò illicitam in Conjuge, qui esset obstrictus voto castitatis, ut dicunt *communiter Sanch., etc.* — 937.

ARTICULUS II.

De usu Debito.

Etsi conjuges nullâ lege obligentur ad usum Matrimonii, tenentur tamen per se ex justitiâ sibi reddere debitum, si alter ab altero expressè, vel tacitè, verecundiâ scilicet obstante, petat. *Ratio* prioris est, quia non tenentur uti suo jure. *Ratio* posterioris sequitur ex naturâ contractûs mutui. *S. Thom. communiter.* — 938.

Quæritur 1° An Conjuges teneantur ad cohabitationem?

R. — Certum est Conjuges teneri ex obligatione justitiæ ad cohabitandum in eâdem domo, mensâ, ac toro. — Hinc *Boss.* infert neminem Conjugum posse aliò discedere, altero invito, ad longum tempus, nisi adsint justæ causæ, nempè ob bonum publicum, vel ad alendam aut tuendam familiam, vel ad vitandum damnum ab inimicis — Addit *Boss.* quòd si vir diù deberet alibì manere, teneretur, si commodè posset, uxorem eò adducere, ut secum cohabitaret. — 939.

Quæritur 2° An uxor teneatur sequi virum ad cohabitationem?

R. — Regulariter uxor tenetur sequi virum mutantem domicilium, etiamsi mutet sine justâ causâ, modò causa non sit turpis. Et hoc etiamsi alicubì adsit contraria consuetudo, quæ non potest derogare juri Divino, quod constituit virum caput uxoris. — Item, etiamsi vir longè discedat, et ibi per longum tempus sit moraturus; secùs verò si brevì indè reversurus sit; tunc enim nec uxor tenetur sequi virum, nec vir secum ducere uxorem. Proùt neque tenetur vir eam secum ducere, etiamsi longè discedat, si magnæ expensæ requirantur ad eam illùc transvehendam. — 977.

Pariter uxor *probabiliùs* tenetur sequi virum in exilium; quia tenetur sufferre infortunium viri. — Sicut vir tenetur comitari uxorem, si coacta necessitate, domicilium mutet. — *L.* 3, *n.* 353.

E converso, uxor non tenetur sequi virum, si ille velit eam pertrahere ad peccatum, vel uxor per discessum exponeretur gravi periculo vitæ, aut gravis detrimenti. — Sic pariter, non tenetur uxor sequi virum vagantem, nisi ea antè Matrimonium id sciverit. — 977.

Nota. Vir potest suscipere brevem peregrinationem devotionis causâ, etiam invitâ uxore; hoc tamen non potest uxor sine consensu viri, cùm ipsa sit subjecta illius voluntati, et non deceat mulierem peregrinari.

Quæritur 3° An liceat viro non cohabitare cum uxore, eamque expellere è domo ob dotem promissam et non solutam?

R. — *Affirmant Panormit. etc.* — Sed *Negant communiùs* et *probabiliùs Sanch. etc. Ratio*, quia obligatio cohabitandi non oritur ex solutione dotis, sed ex ipsâ lege naturali et divinâ, quâ vir tenetur debitum reddere uxori, et ideò cum eâ habitare;

38

undè dicunt AA. præfati, quòd etiamsi vir non adhuc uxorem traduxerit in domum suam, teneatur traducere non obstante quòd dos non fuerit soluta.

Quæritur 4° An mutuo consensu possint Conjuges invicem separari?

R. — Benè possunt, modò absit periculum incontinentiæ, et detrimentum prolis educandæ, ex illo *Apost.* 1. *Cor.* 7 : *Nolite fraudare invicem nisi fortè ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterùm revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas.* — 939.

Quæritur 5° An aliquandò vir teneatur petere debitum?

R. — Per se loquendo, non tenetur petere; tenetur verò per accidens, nimirùm si uxor tacitè exigat; putà si ostendat aliquod indicium, quo tacitam petitionem significet; quia in mulieribus ob innatam etiam verecundiam talia signa habentur pro verâ petitione.

E converso rectè dicit *Sanch.* non teneri mulierem reddere viro, nisi hic expressè petat : cùm enim non pudeat viros expressè exigere, benè possunt uxores præsumere quòd viri expressè non petentes nolint ipsos obligare ad petendum; imò ego sentio nec posse, quia nequit maritus obstringere mulierem, ut cum tantâ suâ erubescentiâ debitum petat.

Rectè tamen excipit *Sanch.* nisi talis erubescentia potiùs præsumatur aliquandò (quod cæterùm raro accidit) esse ex parte viri, quàm feminæ; putà, si illa esset maximæ auctoritatis, aut feræ conditionis, et vir valdè pusillanimis ac verecundus. Regulariter tamen, benè subdit *Sanch.*, non tenetur uxor reddere, nisi evidenter ei constet de hâc pusillanimitate et pudore mariti. — 928.

Quæritur 6° An uxor teneatur aliquandò petere debitum?

R. — Certum est 1° ordinariè non teneri uxorem ad petendum, quia hoc est mulieribus notabiliter inverecundum.

Certum est 2° quòd cùm alter Conjux sit in periculo incontinentiæ, tàm vir quàm uxor teneatur petere ad liberandum alterum à periculo. Attamen, *probabiliùs* est quòd uxor in hoc casu ad id non tenetur ex justitiâ, sed tantùm ex caritate. — Undè infertur quòd Conjux, cùm non teneatur ex justitiâ, sed tantùm ex caritate eo casu ad petendum, non teneatur petere cum magno incommodo; hinc, *probabiliter* tunc excusatur uxor à petendo, si in hoc magnam verecundiam subire deberet. — 929.

Quæritur 7° An peccet graviter Conjux negans debitum unâ vel alterâ vice?

R. — *Prima sententia negat*, modò absit periculum pollutionis. — *Secunda* verò *sententia* dicit etiam negare semel, vel differre debitum seriò et instanter petenti, per se loquendo esse mortale, adhuc remoto periculo pollutionis. — Attamen, prima sententia non videtur *improbabilis*.

Conveniunt autem *Ronc.*, *etc. communiter* non peccare uxorem negando, si vir benevolè aut remissè petat. — Idem dicunt *Sanch.*, *etc.*, si Conjux petens, adhuc instanter, cedat precibus negantis, qui negat cum justâ causâ; aliàs etiam venialiter saltem peccaret; nisi preces essent ità importunæ, ut alter quasi coactus videretur cedere, vel nisi adesset in altero periculum incontinentiæ; tunc enim nec etiam precibus, sine causâ gravi, liceret eum avertere.

Præterea non peccat negans, quandò alter immoderatè petit, sine tamen periculo incontinentiæ; ità omnes. — Hinc, dicunt *Laym.*, *etc.* non esse mortale, post tertiam copulam in eâdem nocte habitam, negare quartam. — Item, non videtur peccare uxor si differat reddere ad breve tempus, nempè usquè ad noctem; vel si à nocte differat ad manè, excluso tamen semper periculo incontinentiæ. — Non potest autem post copulam habitam in die, negare in nocte. — 940.

Quæritur 8° An sit justa causa negandi debitum, si plures nascantur filii quàm Conjuges possint alere?

R. — *Prima sententia negat* quia meliùs est ut proles vivat inops, quàm ut omninò non sit. Ità *Laym., etc.* — *Secunda* verò *affirmat*, quia multiplicitas prolium cedit in detrimentum filiorum. Ità *Sanch., etc.* — Conveniunt tamen omnes esse obligationem reddendi, si adsit in altero periculum incontinentiæ; quod reverà vix non aderit, si in eodem toro Conjux habitet, et alter debitum petat; et ideò prima sententia magìs mihi arridet. Vide *n.* 911. — 941.

Quæritur 9° An peccet vir, vel mulier impotentem se reddens?

R. — *Affirmativè*, licèt id faciat mediis aliàs licitis, v. g. jejuniis, etc. invitâ comparte: quod difficilè videtur evenire in uxore: imò, si alter non possit reddere debitum, licitè non observat jejunia Ecclesiæ, sicut et uxor, si notabiliter his fiat deformior. *Bon., Sanch., etc.* —942.

Quæritur 10° An teneatur Conjux reddere debitum illicitè petenti?

R. — 1° Certum est Conjugem non teneri ad reddendum debitum cum peccato proprio, et etiam veniali, cùm nemo possit esse obligatus ad peccandum. Ità *communiter Pal., etc.*

2° Si culpa se tenet ex parte actûs, putà si alter petat in loco sacro, vel publico, vel si cum periculo abortûs, vel sanitatis propriæ, aut alterius, omnes conveniunt non teneri Conjugem, nec posse reddere sine gravi culpâ; tunc, cùm actus sit per se malus, alter injustè petit, eò quòd non habet jus petendi: Ità *Sanch., etc.* — 943.

2° Si culpa se tenet ex parte personæ exigentis, nempè si ille sit obstrictus voto castitatis, aut petat ob pravum finem, adest duplex sententia.

Prima communis dicit non solùm posse reddere, sed etiam teneri; et hanc sequuntur *Suar., Lugo., Conc., etc. Ratio*, quia Conjux ille per votum non amisit jus petendi; undè quamvìs illicitè, non tamen injustè debitum exigit.

Secunda verò *sententia* quam tenent *Croix* dicit quòd sive culpa se teneat ex parte actûs, sive ex parte personæ petentis, non licet ei reddere, nisi sit in potestate petentis ab illâ pravâ circumstantiâ se liberare, putà si exigeret ob malum finem. *Ratio*, quia Conjux non habet jus nisi ad usum licitum Matrimonii, et præthereà non licet cooperari ejus peccato.

Hæc sententia est quidem probabilis; sed prima videtur *probabilior*, saltem extrinsecè; quia obstrictus voto adhuc retinet jus ad petendum, et consequenter tenetur alter ei reddere. — Benè tamen advertunt *Sanch. etc.*, quòd eo casu tenetur Conjux monere petentem ligatum voto, ut à petitione desistat, modò possit monere sine timore magni dissidii, vel indignationis, aut incontinentiæ alterius: quæ incommoda, dicunt *Sanch., etc.* ut plurimùm adesse.

Quandò autem Conjux prævidet quòd alter impeditus voto vel alio impedimento, illicitè petet, tunc tutiùs erit ut ipse præveniat, et si ille jàm petierit, ipse tunc etiam petat, dicens: *volo ut tu mihi reddas*; sed ad hoc meritò ait *Sanch.* uxores raròobligari: quia magnum onus esset eis ob naturalem mulierum verecundiam teneri ad semper petendum.

Præthereà *advertendum* quòd si Conjux impeditus petat infrà primùm bimestre, non teneatur, nec possit alter ei reddere, cum eo tempore ille non habeat jus ad petendum. — 944.

Quæritur 11° An Conjux possit et teneatur reddere debitum incestuoso petenti?

R. — Adsunt tres sententiæ. — Alii dicunt teneri. — Alii dicunt nec teneri, nec posse. — Alii verò *communiùs* et *probabiliùs* dicunt non teneri, sed posse; *Ratio*, quia licèt incestuosus sit privatus jure suo, Conjux tamen innocens, cùm habeat jus petendi, à fortiori habet jus reddendi, alioqui grave onus deberet subire, maximè uxor, si semper deberet petere; imò, magìs scrupulis deberet angi, existimans ne fortè moveatur ad reddendum ex tacitâ petitione alterius; hoc autem onus satis excusat à

cooperatione ad materiale peccati quod committit incestuosus. Tutiùs autem erit, ut diximus, ut Conjux innocens tunc ipse petat. — 945.

Quæritur 12° An ipse incestuosus teneatur reddere debitum, licèt non possit petere?

R. — *Affirmativè*, et idem est de eo qui, insciâ comparte, vovit castitatem post Matrimonium consummatum. — 949.

Quæritur 13° An petenti cum solâ culpâ veniali teneatur alter reddere?

R. — *Alii affirmant.* — *Alii negant.* — Ego dico omninò distinguendum : si actus est illicitus ex parte personæ petentis, putà si petat ob voluptatem, vel alium finem leviter malum, vel die quo vult Eucharistiam accipere, tunc tenetur reddere; quia cùm actus sit per se honestus, tenetur ex justitiâ ad reddendum, etiamsi exigens peccet graviter in petendo, ut diximus *n*. 944.

Si verò actus est venialiter illicitus ex parte ipsius actûs seu copulæ, ut si petatur situ innaturali, vel tempore menstrui, aut puerperii, tunc quandò adest justa causa potest quidem reddere, cùm quælibet justa causa excuset à veniali. Justa autem causa erit, v. g. ne incurrat indignationem alterius, sive rancorem illius quodammodò notabilem, et non possit eum commodè avertere.

Dixi *potest reddere*, sed non tenetur, quia cùm actus sit tali modo per se illicitus, alter non habet jus ad illum. Sanè verò teneretur reddere si petens haberet justam causam etiam ex suâ parte sic petendi, putà si peteret copulam situ innaturali, eò quòd uxor sit prægnans, aut ipse sit pinguis, vel alioquin immineret periculum scandali; vide *n*. 917; vel si petat tempore menstrui, aut puerperii cum periculo incontinentiæ, juxtà dicta *n*. 925.

An autem Conjux teneatur reddere petenti die communionis? — Vide n. 922. — An liceat reddere petenti in die festivo, jejunii, et Rogationum? Vide n. 924. — 946.

Quæritur 14° An liceat uxori reddere debitum, vel petere à viro volente seminare extrà vas post copulam incœptam?

R. — *Prima sententia affirmat*, quia, cùm mulier reddit, aut petit, dat operam rei licitæ, nec ipsa propter malitiam viri debet suo jure privari.

Secunda sententia dicit uxorem non posse nec petere nec reddere, nisi adsit gravis causa, quæ ipsam excuset in permittendo peccatum viri, et in cooperando ad materiale peccati illius, aliàs tenetur ex caritate, cùm possit sine gravi incommodo viri peccatum impedire.

Ego tamen distinguendum puto : Si agatur de reddendo debito, *probabiliùs* videtur quòd uxor non solùm possit reddere, sed etiam teneri. *Ratio*, quia juxtà dicta *n*. 944, quandò culpa se tenet ex parte personæ petentis, cùm ipse habeat jus ad copulam, nequit alter sine injustitiâ debitum negare, si non possit monendo à tali culpâ illum avertere; et tunc patet quòd reddens ne materialiter quidem cooperatur peccato illius, cùm non cooperetur seminationi extrà vas, sed tantùm copulæ incœptæ, quæ per se omninò utrique est licita.

Si verò agatur de petitione debiti, dico uxorem non posse petere, si non adsit justa et gravis causa; tunc enim reverà tenetur ex caritate impedire peccatum viri. Justam autem causam habebit petendi, si ipsa esset in periculo incontinentiæ, vel si deberet aliàs privari suo jure petendi plùs quàm semel vel bis, cum perpetuo scrupulo an ei sit satis grave incommodum vel ne tunc se continere. Vide dicta in pari casu, in *Tract., de Virt. Theol., n.* 53. — 947.

Quæritur 15° An teneatur Conjux reddere, si alter alteri debitum remiserit?

R. — *Negativè.* Sic v. g. si consensu mutuo voverint castitatem, vel auctoritate publicâ celebrârint divortium, neuter tenetur reddere. — Attamen *probabile* est Conjugem teneri reddere, licèt mutuo consensu voverint castitatem, si non intenderint cedere juri suo, juxtà dicta n. 944.

Quæritur 16° An Conjux teneatur reddere debitum amenti vel ebrio?

R. — *Affirmant Nav., Sylv., etc.*, quia Conjux amens aut ebrius adhuc retinet dominium acquisitum in corpus alterius.

Negant verò *communissimè* et *probabiliùs Laym., Bon., Pal.. Sanch., etc.; Ratio*, quia licèt isti dominium retineant, sunt tamen incapaces usu dominii.

Excipe 1° Si in eis sit periculum prodigendi semen, quia tametsi ipsi non peccent, est tamen impeditus actus materialiter malus. — 2° Si quis non esset universè amens, sel in unâ tantùm vel alterâ materiâ, vel si ille esset tantùm fatuus, non verò omninò mente captus, vel si petat dùm habet lucidum intervallum.

Nota tamen, quamvìs non sit obligatio reddendi Conjugi amenti, vel ebrio, licitum est tamen ei reddere, cùm usus Matrimonii per se sit licitus, et proles educari possit à Conjuge sanæ mentis; modò absit periculum scandali, vel abortûs; undè, benè addunt *Sanch., etc.* quòd non liceat coire cum uxore amente furiosâ, nisi ipsa experta sit sterilis. Peccaret etiam qui conjungeret ad copulam Conjuges ambos amentes, quia esset causa ut filii carerent debitâ educatione. — 948.

Quæritur 17° An Conjux teneatur reddere debitum alteri laboranti aliquo morbo contagioso, putà leprâ, peste, phthisi, morbo gallico et simili?

R. — 1° Certum est Conjuges teneri ad reddendum cum levi suo damno; huic enim præponderat lex justitiæ, obligans quidem sub gravi, cùm redditio debiti gravis sit materia. Ità *communiter Sanch., etc.*; undè dicunt *D. Thom.*, etc. uxorem teneri ad reddendum debitum viro leproso; *Ratio*, quia cùm copula brevì fit, non imminet ex eâ periculum infectionis. — Communiter tamen id limitant DD. 1° Si ex tali coitu judicio Medicorum adsit periculum infectionis notabiliter noxiæ. — 2° Si Conjux sanus tantùm horroris habeat ad coeundum cum leproso, ut id sit moraliter impossibile.

2° Certum est non teneri Conjugem reddere debitum cum gravi periculo propriæ vitæ, aut sanitatis. *D. Thom.*

3° Certum est Conjugem non solùm non teneri, sed nec etiam posse reddere cum periculo gravi suæ salutis, quia nemo est dominus vitæ suæ. Ità *communiter Caj., etc.* — Et hoc, etiamsi illud grave damnum immineret soli petenti, ut dicunt *Sanch., etc.*; eo enim casu reddens tantùm excusari posset, si ab altero timeretur proximum periculum occisionis.

4° *Probabiliter* tamen poterit Conjux reddere alteri infecto, etiam cum periculo gravi propriæ sanitatis in sequentibus casibus:

I. Si proles sit necessaria ad bonum commune.

II. Si Conjux infectus petens esset in probabili periculo incontinentiæ; nam, licèt sanus nec etiam eo casu teneatur reddere cum periculo suæ sanitatis, tùm quia caritas non obligat cum tanto onere, tùm quia alter non est in extremâ necessitate, cùm possit sibi aliter subvenire; attamen, licitè potest reddere, et tale periculum subire ex motivo caritatis; quia esto homo non sit dominus vitæ suæ, potest tamen propter caritatem illam exponere.

III. Si redderet ad vitanda magna dissidia, vel ad fovendum amorem conjugalem, et etiam ad vitandum periculum incontinentiæ propriæ, et tunc potest etiam petere, quia vitatio incontinentiæ, aut conservatio pacis familiæ ac amoris conjugalis prævalet obligationi vitandi infectionis periculum. Hæc tamen omnia intelligenda ut, diximus *n.* 909, si morbus sit diuturnus et quasì habitualis, ut lepra, morbus gallicus, phthisis, etc., non verò, si sit de illis qui de brevi et facili solent mortem afferre, ut est infectio pestis, aut lepræ leoninæ.

IV. Si Conjux sanus possit præservativis facilè vitare contagium sive ejus periculum.

Quæritur 18 An infectus possit reddere sano cum periculo salutis illius, etiamsi ille petat jàm conscius sui periculi?

R. — *Negativè;* proùt non licet reddere gladium volenti se necare, cùm nemo sit dominus vitæ suæ; ità *Sanch.*, *etc. Probabiliter* tamen excipiunt *Bus.*, etc. si reddat ad vitandum periculum incontinentiæ in se vel in altero, vel ad vitanda dissidia, aut ne diù privetur usu conjugii, quod vix esse potest sine periculo incontinentiæ. Hocque etiam intelligendum, si ejus morbus sit diuturnus, et non proximè ad mortem tendens; itemque si alter sanus petens jàm ejus morbi sit conscius, juxtà dicta *n.* 909. — 950.

Quæritur 19° An Conjux possit et teneatur reddere, quandò timetur damnum prolis nasciturae?

R. — *Negant Medina*, *etc.* — Sed *communiter* et *veriùs affirmant D. Thom.*, *etc.;* quia, ut ait *D. Thom.*, quamvis proles gigneretur infirma, attamen meliùs est ei sic esse, quàm penitùs non esse. — 951.

Quæritur 20° An teneatur uxor non reddere debitum, si experta sit se non posse parere sine probabili periculo mortis?

R. — *Negativè;* quia solutio debiti non obligat cum tanto detrimento.

Quæritur 21° Quid, si mater experta sit se filios parere mortuos?

R. — Hoc casu *Laym.* dicit quòd benè poterit uxor reddere, quia illa mors fœtûs per accidens evenit; et præthereà; meliùs est puero esse cum culpâ originali, quàm omninò non esse. — Attamen *Bus.*, *etc.* tenent eam non posse reddere, quia mater ex morte prolis exponitur magno periculo vitæ (*a*). — Excipit tamen *Bon.* nisi adsit periculum incontinentiæ; et huic consentit *Sanch.* addens quòd si perpetuò propter hanc causam deberent Conjuges ab usu Matrimonii abstinere, essent ipsi in maximo incontinentiæ periculo. — 953.

Quæritur 22° An liceat reddere debitum tempore prægnationis, menstrui, purgationis post partum, post balnea aut sectionem venæ, vel si exigatur modo innaturali, etc.?

R. — Vide suprà dicta *n.* 924. — 925. — 926. — 910. — 946, *etc.* — 952.

Quæritur 23° An aliquandò liceat impedire prolis generationem?

R. — Possunt quidem Conjuges ex gravi causâ aliquid facere, ex quo per accidens sequatur effusio seminis: peccant tamen si in usu Matrimonii, vel post usum faciant aliquid quo impediatur conceptio, aut semen conceptum rejiciatur. *Ratio* prioris est, quia non impeditur generatio, nec indirectè quidem, sed tantùm permittitur ut non fiat, quod licet ex causâ rationabili. *Ratio* posterioris est, quia agunt contrà fidem, et finem principalem Matrimonii. Undè tales non excusat paupertas imminens, aut periculum ex partu.

Nota. Dicunt *Sanch.*, *etc.* quòd uxor peccabit mortaliter, si statìm post copulam mingit, aut surgit; vel aliud aliquid facit animo ut semen receptum expellat. Dico, *statìm* et *animo expellendi semen*, nam, si id faceret ex aliquâ necessitate, putà ad vitandum periculum mortis, aut scandalum aliorum, omnes dicunt non peccare; sicut etiam conveniunt non opus esse ut uxor post copulam diù immota et resupina maneat, eò quòd brevi tempore matrix semen attrahit, et arctissimè clauditur.

Quæritur 24° An liceat Conjugibus copulari, si ob senectutem vel aliam dispositionem plerumquè accidat quòd semen extrà vas effundatur?

R. — *Affirmant probabiliter Laym.*, *etc.*, modò adsit spes probabilis seminandi intrà vas; quia semper ac adest talis spes, jus habent ad copulam, et si semen effunditur, hoc per accidens evenit. — 954.

(*a*) Sed *communiùs negant Bon.*, *etc.*, nisi adsit periculum incontinentiæ. — H. n. 53.

CAPUT III.

De Impedimentis Matrimonii.

Duplicis generis sunt impedimenta : quædam illicitum tantùm, alia insuper irritum Matrimonium reddunt. — Priora dicuntur impedientia, posteriora dirimentia. — 978.

Est de fide, ex Tridentino, quòd Ecclesia potest utraque impedimenta constituere. — 979.

Hanc facultatem indicendi impedimenta etiam dirimentia, certum est habere Summum Pontificem, et Concilium Generale auctoritate illius confirmatum. — Episcopis autem vetitum est ex inveteratâ consuetudine impedimenta dirimentia inducere. Præterea, refert *Bened. XIV, Urb. VIII* suo Decreto approbasse Declarationem S. C. ubi id expressè vetitum fuit, ac insuper Pontificem præcepisse ne in posterùm hoc in dubium revocaretur. (*a*) — 980.

Agendum ergò de impedimentis impedientibus, et dirimentibus.

ARTICULUS I.

De Impedimentis Impedientibus.

Præter peccatum mortale et excommunicationem, quæ reddunt Matrimonium illicitum, adsunt sex alia impedimenta quæ his comprehenduntur versibus :

Ecclesiæ vetitum. — Necnon tempus feriarum. — Atque Cathechismus. — Crimen. — Sponsalia. — Votum. — Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

I. *Vetitum*, id est prohibitio Ecclesiæ, quæ fit ab Episcopo, vel Parocho, ob dubium impedimenti alicujus, vel inhabilitatis inter copulandos. Et tunc Sponsi contrahendo graviter peccarent; leviter tamen, si prohibitio sit ob venerationem alicujus festi. — 982.

II. *Tempus feriarum*, quod secundum Trid. incipit nunc ab Adventu Domini, usquè ad Epiphaniam inclusivè : et à die Cinerum usquè ad octavam Paschæ inclusivè. Quo tempore non prohibetur ipse contractus, sed tantùm nuptiarum solemnitates, ut est benedictio nuptiarum, solemnis sponsæ in domum sponsi traductio, solemniora convivia, et trepidutia, etc.; sed hæc non sub gravi prohibentur, nisi excessus sit magnus : imò, si fiant moderatè, nulla erit culpa. — 983 (*b*).

III. *Catechismus*, quod impedimentum contrahitur ab eo qui respondet prò infante, quandò supplentur cæremoniæ post baptismum collatum in necessitate. Sed hoc impedimentum *probabiliùs* est sublatum per Trident.

IV. *Crimen*, ut 1° Incestus cum consanguineâ Conjugis in primo, vel secundo gradu, scienter admissus, qui impedit Matrimonium cum quâcumque aliâ personâ ; vel incestus cum propriâ matre, vel filiâ. — 2° Raptus alienæ sponsæ. — 3° Uxoricidium. — 4° Presbytericidium. — 5° Susceptio propriæ prolis ex Baptismo; sed de hoc vide *Tract. de Bapt.*, *n.* 501. — 6° Publica pœnitentia, quandiù durat. — 7° Matrimonium cum Moniali. Verùm hæc per non usum sunt sublata.

(*a*) Lex civilis in Galliâ alia statuit impedimenta. Utrùm autem invalidum sit quoàd forum conscientiæ Matrimonium cum impedimento merè civili contractum ? — Disputant Theologi.

(*b*) Concilium Tridentinum videtur prohibere tantùm sola solemnia nuptiarum tempore Adventûs et Quadragesimæ; sed in Galliâ, usu recepto prohibetur etiam Matrimonium sine solemnitate.

V. *Sponsalia*, scilicet cum unâ contracta, et non dissoluta. — 985.

VI. *Votum*, scilicet simplex sive castitatis, sive Religionis, sive non nubendi. — 986.

Præter suprà dicta, alia tria impedimenta numerantur.

I. *Clandestinitas.* Etsi enim valeat Matrimonium clandestinè contractum, ubi Tridentinum non est receptum, non licet tamen sub mortali. Ubi autem Tridentinum est receptum, saltem quoàd punctum Matrimonii, est irritum, de quo infrà.

II. *Omissio benedictionis* (*a*) : quia sine hâc, etsi validè, illicitè tamen contrahitur Matrimonium, saltem primum ; attamen, non esse mortale, docent *Sanch., etc.* intellige, per se loquendo, nam per accidens ratione præcepti particularis, scandali, vel contemptûs, ut si omittant nihil faciendò, ac si esset res vana, vel vile, ac puerile haberent ei se subjicere, docet *Per.* posse esse mortale. — Dixi, *primum* ; nam, secundæ nuptiæ non benedicuntur, nisi primæ non fuissent benedictæ. Quòd si autem alter Conjugum sit viduus, alter verò primas nuptias contraheret, aut saltem nunquàm fuerit benedictus, etsi jure antiquo non licuerit, nunc tamen quibusdam locis consuetudo habet ut benedicantur. Debet autem fieri in templo à proprio Parocho, sine cujus licentiâ si quis faciat, manet ipso facto suspensus, donec absolvatur ab Ordinario Parochi à quo benedictio erat accipienda. — 988.

III. *Omissio proclamationum*, sine quibus etsi valeat, non licet tamen sub mortali, nisi Episcopus vel ejus Vicarius dispenset. — 989.

Nota. 1° Licet statìm post ultimam proclamationem contrahere, etiam eàdem die ; non licet autem differre ultrà quatuor menses, intrà quos si non contrahatur, repetendas esse denuntiationes declaravit Congregatio. Imò, Rituale Romanum duos tantùm menses permittit, intrà quos si non contrahatur, jubet repetere denuntiationes, nisi videatur aliud Episcopo. — 993 (*b*).

2° Post proclamationes tenetur sub mortali, qui novit impedimentum, illicò denuntiare. — 994.

Quæritur 1° An liceat consummare Matrimonium tempore feriarum ?

R. — *Negant S. Thom.*, *etc.* — Sed *veriùs affirmant Sanch.*, *etc.*, *Ratio*, quia non sunt imponenda certa onera, ubi manifesta lex non adest illa præscribens.

Quæritur 2° An liceat consummare Matrimonium antè benedictionem Sacerdotalem ?

R. — *Negant* plures, quorum alii dicunt esse tantùm veniale ; alii tenent esse mortale. —*Probabiliùs* tamen et *communiùs* dicunt nullum esse peccatum *Nav., Laym., Salm., etc.*

Conveniunt tamen omnes quòd omissio absoluta benedictionis non excusetur saltem à veniali. Vide *n.* 988.

Quæritur 3° An Episcopus possit dispensare in voto castitatis à Conjugibus emisso post consummatum Matrimonium ?

R. — 1° Certum est Episcopum non posse dispensare in voto Religionis aut Castitatis absoluto, emisso antè Matrimonium, vide *Tract. de Secundo Præcept.*, *n.* 260.

2° Potest Episcopus dispensare super voto castitatis à Conjugibus post Matrimonium emisso ; *Ratio*, quia votum hoc non est omnimodæ castitatis, cùm nequeat obligare ad non reddendum debitum, nisi emittatur antè consummationem, cum animo ingrediendi Religionem.

Censent autem *Salm.* etiam Vicarium Generalem Episcopi posse dispensare in hujusmodi voto, ex concessione generali quam ipse habet ad omnes casus Episcopales.

(*a*) Id est benedictio quæ datur à Parocho, aut à Sacerdote delegato in Missâ, pro primis nuptiis peculiariter designata. — H. n. 53.

(*b*) Consule super his statuta Diœcesis.

In voto tamen castitatis Conjugum de mutuo consensu emisso, solus Papa dispensare valet. — 986.

Quæritur 4° An possit Episcopus dispensare in voto castitatis emisso antè Matrimonium, ad petendum debitum?

R. — *Negant Less., Caj., Syl., etc.*, nisi adsit necessitas, putà periculum incontinentiæ. — Sed *communiùs et valdè probabiliùs affirmant Sanch., S. Antonin., Soto, etc.*; *Ratio*, tùm quia lex reservationum est in ædificationem; esset autem in destructionem, si Pontifex vellet sibi reservare talem dispensationem cum tanto periculo, quod communiter adest: tùm, quia hæc facultas dispensandi conceditur Episcopis ex consuetudine, quæ jurisdictionem præbet. (*a*)

Quæritur 5° An in hoc voto possint dispensare Confessarii mendicantes?

R. — *Communiter affirmant Pal., etc.* et hoc virtute privilegiorum plurimorum Pontificum, et signanter vi privilegii *S. Pii V*, vivæ vocis Oraculo. Et *veriùs Sanch., etc.* admittunt pariter de voto emisso post matrimonium. — 987.

Quæritur 6° An peccet mortaliter Parochus si assistat matrimonio, omissis denuntiationibus, sine dispensatione Episcopi, quandò jàm per diligentiam certus factus fuerit nullum subesse impedimentum?

R. — *Negant Sotus, etc.* — Sed *communissimè et veriùs affirmant Sanch., etc.* *Ratio*, quia esto per diligentiam Parochus impleat finem Tridentini, transgreditur tamen diligentiæ formam, quam Concilium præscribit, quod cùm sit in re gravissimâ, non excusatur à mortali, nisi urgens adsit necessitas quæ moram non patitur.

Quæritur 7° An omittere unam denuntiationem sit mortale?

R. — *Affirmant Pal., etc.* — Sed *probabiliter negant Sanch., etc.*; quia respectu ad totum præceptum videtur gravis materia. — Imò, *Salm.* putant non esse mortale si etiam duæ denuntiationes omittantur — Sed huic *probabiliùs* contradicit *Conc.* — 990.

Quæritur 8° An denuntiationes debeant fieri in Ecclesiâ, et inter missarum solemnia?

R. — Reverà sic præscribitur in Tridentino, et in Missâ parochiali, vel conventuali arbitrio Parochi, etiam contradicente Capitulo. — Sed *probabiliter* dicunt *Sanch., etc.* posse etiam fieri in Ecclesiâ tempore concionis, vel processionis. — Imò *Wigandt, etc.* aiunt posse fieri extrà Ecclesiam in loco magni concursûs, quia sic jàm obtinetur finis Concilii. Idque *probabile* videtur, saltem sine mortali, et si adsit aliqua causa, sine ullâ culpâ.

Quæritur 9° In quâ parochiâ debeant fieri denuntiationes?

R. — Certum est faciendas esse in parochiâ utriusque contrahentis, quia sic fert consuetudo. — Excipiunt *Laym., etc.*, nisi parochiæ essent valdè propinquæ (*b*).

Quæritur 10° Ubinam faciendæ sunt denuntiationes si alter sponsorum de brevi moratur in aliquo loco?

R. — *Pont.* putat sufficere si fiant in loco ubi ille actu degit. — Sed *longè probabiliùs Sanch., etc.* dicunt omninò fieri debere in parochiâ undè discessit, quia denuntiationes ideò fiunt, ut impedimenta manifestentur, ac propterea oportet eas fieri ubi sponsi diutiùs sunt commorati. Et hìc notandum quòd si alter sponsorum sit externus, Parochus non debet facere denuntiationes, nisi postquàm ipse per fidem au-

---

(*a*) Episcopus, exceptis voto castitatis, et sponsalibus cum aliâ personâ initis, potest dispensare in omnibus impedimentis impedientibus, et in omnibus aliis quæ post matrimonium suboriuntur. — H. 544.

(*b*) Vide Statuta Diœcesis, vel ejus Consuetudines.

thenticam probaverit statum liberum coràm Ordinario; et pluriès declaravit S. C. denuntiationes necessariò faciendas in loco originis. — 991.

Quæritur 11° In quibus diebus possint fieri denuntiationes?

R. — In Trid. præscribitur ut fiant tribus continuis diebus festivis. — Et praxis fert ut denuntiationes fiant tribus diebus festivis continuis,ità tamen ut non intercedant alii dies festivi, sed non immediatis, nempè, tribus festis paschalis; quia tempore tam brevi non satis obtinetur finis Concilii. — Ac *probabiliter* dicunt *Salm., etc.* posse etiam in tribus festis immediatis, quia in Concilio dicitur continuis diebus festis, nec ibi excipitur quòd non sint immediati.

Et sic pariter dicunt *Salm.*, etc. posse fieri denuntiationes etiam in tribus diebus festivis discontinuis, modò plures dies festi non intercedant, quia sic sufficienter jàm satisfit intento Concilii. — Sed *veriùs Sanch., etc.* censent id non esse quidem mortale, quia non videtur gravis transgressio, sed non excusari à veniali, quia jàm transgreditur præscriptum Concilii.

Quæritur 12° An possint fieri denuntiationes diebus ferialibus, si ex aliquâ causâ fieret magnus concursus in Ecclesiâ?

R. — *Negant Pont., etc.* — Sed *probabiliter affirmant Sanch., etc.;* quia sic jàm satis implentur fines Concilii; saltem *probabile* est id posse fieri sine culpâ gravi. — 992.

Quæritur 13° An si quis solus impedimentum noverit, nec possit probare, teneatur illud denuntiare?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* verò *sententia communissima et verior affirmat* teneri, si commodè potest, et anteà, factâ monitione, si profutura sit, ut sponsi ab hujusmodi matrimonio desistant. — Dico, *si commodè potest*, nam nemo tenetur cum suo gravi incommodo, aut aliorum scandalo, denuntiare, cùm neque lex ecclesiastica, neque præceptum correctionis obliget cum gravi incommodo, aut scandalo aliorum. — 995.

Quæritur 14° An sufficiat unus testis de impedimento, ut Episcopus prohibeat contrahi matrimonium?

R. — Adsunt quatuor sententiæ. — *Prima* dicit sufficere si impedimentum ortum habeat ex crimine; si verò non provenit ex peccato, sed ex cognatione carnali, aut spirituali, requiri duos testes fide dignos, nisi adsint alia adminicula quæ plenam faciant probationem.

Secunda sententia omninò opposita dicit quod si impedimentum non sit ob crimen, sufficiat ad impediendum unus testis fide dignus; si verò ob crimen, requiruntur saltem duo, quia tunc agitur de præjudicio tertii, adversùs quem nequit ferri judicium sine plenâ probatione.

Tertia sententia dicit sufficere unum testem, qualecumque sit impedimentum, modò testis ille sit omni exceptione major, et deponat ex certâ scientiâ.

Quarta demùm *sententia communissima* et *verior* docet sufficere unum testem ad impediendum matrimonium, etiamsi non sit omni exceptione major, modò habeat qualitates infrà explicandas. *Ratio*, quia, licèt quandò agitur de præjudicio tertii, plena requiratur probatio, attamen, cùm hìc agatur de vitando periculo animæ, nempè si fortè matrimonium contraheretur cum impedimento, minori probatione jus contentum est. — Secùs vero dicendum si agatur de præjudicio tertii, et non agitur de peccato vitando, putà si testis allegaret fornicationem sponsæ, vel quid simile, tunc enim benè requiritur plena probatio. — 996.

Quæritur 15° Quænam requirantur qualitates in teste ad impediendum matrimonium?

R. — Requiruntur sequentes:

I. Ut ipse non tantùm denuntiet, sed etiam deponat, esto spontè se offerat ad

deponendum, nisi talis testis denuntiando probaret de famâ impedimenti, quia tunc sufficit ut tantùm denuntiet quin deponat.

II. Ut deponat cum juramento; quia in iis quæ sunt in præjudicium tertii, non creditur testi nisi jurato.

III. Ut deponat non ex auditu, sed ex certâ scientiâ. — Excipiunt tamen *Salm.* nisi impedimentum sit consanguinitatis, vel affinitatis; tunc enim sufficit ut testis deponat se illud audiisse à duobus fide dignis, et maximè à consanguineis sponsorum qui magìs sunt idonei ad probandam vel negandam consanguinitatem.

IV. Ut testis ille non sit persona vilis, dummodò factum non sit ità occultum, ut nequeat probari nisi per vilem personam, quia ubi deest facultas probandi, admittitur probatio etiam per se non sufficiens. — 997.

Quæritur 16° An si sponsalia fuerint jurata, sufficiat unicus testis deponens impedimentum ad impediendum matrimonium?

R. — *Negant Glossa, etc.* — Sed *probabiliùs affirmant Sanch., etc.*, modò testis ille sit fide dignus, et deponat ex certâ scientiâ. — 998.

Quæritur 17° An Parochus, si ipse solus noverit impedimentum extrà Confessionem, teneatur impedire matrimonium publicè petitum?

R. — *Negat Pont.;* quia nemo tenetur denuntiare quod probare non potest. — *Affirmant* tamen *veriùs Sanch., etc.;* quia impedimentum præbet occasionem aliorum damnorum et culparum.

Quæritur 18° An Ordinarius, qui solus conscius est impedimenti, teneatur matrimonium impedire?

R. — *Sanch., etc.* sentiunt eum nec teneri, nec posse, quia nemo potest esse judex et testis. — Sed *probabiliùs affirmant Bon., etc.* — 1002.

Quæritur 19° Quandonàm Episcopus teneatur dispensare in denuntiationibus?

R. — *Communiter* docent DD. quòd si oporteat ad vitandum grave damnum commune vel privatum, spirituale aut temporale Communitatis vel alterius privati, Episcopus non solùm potest, sed etiam tenetur dispensare. — Causæ autem ob quas Episcopus tenetur dispensare sunt sequentes:

I. Si adsit probabilis timor ne matrimonium malitiosè impediatur juxtà sensum Tridentini.

II. Si matrimonium sit necessarium ad vitandum damnum, sive infamiam contrahentium, vel prolis.

III. Si immineat periculum animæ, corporis, vel fortunæ.

IV. Si sponsus sit statim longè profecturus, et urgeat necessitas contrahendi ob unam ex causis suprà dictis.

V. Si parentes, vel Tutor prætendant ut virgo nubat indigno.

VI. Addit *Ronc.* si immineat tempus Adventûs, vel Quadragesimæ, et aliàs urgeat periculum incontinentiæ, vel gravis præjudicii. — Verùm, meliùs dicendum posse propter hanc causam Episcopum dispensare, sed non teneri. — Cæterùm, benè ait *Ronc.* teneri Episcopum dispensare ob quamcumque aliam causam, quæ prudentis judicio urgens videatur. — 1005.

Nota. Dicit *Boss.* quòd si fortè Episcopus, his stantibus causis, injustè negaret dispensationem, ipsi recurrere debent ad judicem superiorem, non possunt tamen contrahere, nisi cùm periculum esset in morâ, et ad Superiorem adeundi non suppeteret facultas.

Quæritur 20° Quæ sint causæ ob quas Episcopus non tenetur, sed potest dispensare?

R. — Illæ causæ sunt sequentes:

I. Si nuptiæ sint contrahendæ inter Magnates, quia horum conjugia non fiunt nisi magnâ præcedente consideratione.

II. Si sponsi sint valdè senes, aut valdè dispares in conditione, ætate, divitiis, aut qualitate.

III. Si certò moraliter constet nullum adesse impedimentum.

Notant *Ronc., etc.* quòd Episcopus possit in denuntiationibus dispensare etiam cum altero sponsorum non sibi subdito.

Notandum pariter quòd Episcopus dispensando in denuntiationibus, semper tenetur diligenter aliundè inquirere de impedimentis, nisi communiter constet non adesse. — 1006.

Quæritur 21° An Vicarius Generalis Episcopi possit in denuntiationibus dispensare?

R. — *Negant Pont., etc.* — Sed *affirmant communiùs* et *probabiliùs Pal., etc.*, quia Vicarius facit unum tribunal cum Episcopo.

Quæritur 22° An Parochus possit aliquandò dispensare in denuntiationibus?

R. — *Affirmant Vega, etc.* — *Veriùs* tamen et *communiter negant Sanch. etc.*, quia reverà Parochus nullam habet jurisdictionem in foro externo. — *Valdè probabiliter* tamen dicunt *Sanch., etc.* quòd esto Parochus non possit dispensare, attamen in casibus in quibus Episcopus dispensare tenetur, et adiri non possit, periculumque sit in morâ, poterit declarare præceptum proclamationum non obligare, modò certus sit nullum adesse impedimentum. — Imò, in hujusmodi casibus censent *Salm., etc.* posse ipsos sponsos, si certi sint non esse impeditos, nuptias inire sine denuntiationibus.

Nota. Si quis præsumit adsistere Matrimonio sine proclamationibus, incurrit suspensionem ab officio per triennium, sed ferendæ sententiæ. — 1007.

ARTICULUS II.

De Impedimentibus dirimentibus.

Præter defectum consensûs, alia sunt impedimenta dirimentia, quæ sequentibus versibus comprehenduntur.

Error. — Conditio. — Votum. — Cognatio. — Crimen.
Cultûs disparitas. — Vis. — Ordo. — Ligamen. — Honestas.
Ætas. — Affinis. — Si Clandestinus — Et Impos.
Raptave sit mulier, Nec parti reddita tutæ.
Hæc facienda vetant connubia, facta retractant.

§ I. De impedimento *Erroris*.

Impedimentum *erroris* adest, quandò quis volens ducere *Annam*, v. g. contrahit cum *Mariâ*, putans esse *Annam*.

Certum est apud omnes quòd talis error circà personam de jure naturæ dirimat Matrimonium; quia erratur circà substantiam contractûs, dùm qui intendit contrahere cum unâ, non consentit contrahere cum aliâ. Et hoc, etiamsi error sit vincibilis et crassissimus. — Item, etiamsi error sit concomitans, seu non dans causam contractui, nimirùm, si cognito errore, adhuc fuisset initum Matrimonium. — 1010.

Si autem error sit circà qualitatem personæ concomitans, seu non dans causam contractui, non iritat Matrimonium; undè, si quis contraheret cum corruptâ, aut paupere, aut ignobili, quam putabat virginem, aut divitem, aut nobilem, non principaliter motus ex his qualitatibus, sed aliundè, valet procul dubio Matrimonium, quia tunc jàm adest Voluntarium ad illud requisitum. *Sanch., etc. communiter.* — 1011.

Quæritur 1º An irritet Matrimonium error circà qualitatem dans causam contractui, nempè si, cognito errore, Matrimonium non fuisset contractum?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *sententia communis* et *verior negat. Ratio,* tùm quia tunc jàm adest simpliciter Voluntarium circà substantiam Matrimonii, nempè circà personam, quamvìs deficiat Voluntarium secundùm quid circà accidentia, quæ sunt personæ qualitates; tùm, quia aliàs innumera conjugia evaderent dubia, et litibus exposita. — 1012.

Communiter tamen, et rectè docent DD. quòd error circà qualitatem personæ benè irritaret Matrimonium, si qualitas redundaret in substantiam.

Quæritur 2º Quandònam error qualitatis redundet in substantiam, sive in personam?

R. — Tres attende Regulas. — 1013.

I. Tunc qualitas redundat in substantiam, cùm quis actualiter intendit contrahere sub conditione talis qualitatis: tunc enim verificatur quòd, deficiente conditione, omninò deficit consensus. Hoc certum est. — Et idem est, si contrahens antè Matrimonium expressam habuerit intentionem, et eam non retractavit, non contrahendi nisi sub tali conditione; quia tunc consensus ille, si non actualiter, est saltem virtualiter conditionatus. — 1014.

II. Quandò qualitas non est communis aliis, sed propria et individualis alicujus determinatæ personæ, putà, si quis crederet contrahere cum primogenitâ regis Hispaniæ, tunc qualitas redundat in personam; undè, errando in qualitate, erratur in personâ, et proindè nullum est Matrimonium, etiamsi ille non habuerit expressam intentionem non contrahendi. — 1015.

III. Si consensus fertur directè et principaliter in qualitatem, et minùs principaliter in personam, tunc error in qualitate redundat in substantiam; secùs, si consensus principaliter fertur in personam, et secundariò in qualitatem: v. g. si quis dixerit, *volo ducere Titiam, quam puto esse nobilem,* tunc error non redundat in substantiam, et ideò non invalidat Matrimonium. — Secùs, si dixerit, *volo ducere nobilem; qualem puto esse Titiam;* tunc enim error redundat in substantiam, quia directè et principaliter intenditur qualitas, et minùs principaliter persona. — 1016.

§. II. De impedimento *Conditionis.*

Impedimentum *Conditionis* adest, cùm quis liber ignoranter contrahit cum servâ. — 1017.

Certum est tamen quòd si liber scienter contrahat cum ancillâ, Matrimonium est validum; nec talis contrahens graviter peccaret; quamvìs efficeretur irregularis. — Et *probabiliùs* est quòd si servus contrahit cum servâ, valet Matrimonium; quia Ecclesia irritans talia Matrimonia attendit conditionis inæqualitatem, quæ solùm adest, quandò liber contrahit cum servâ. — 1018.

Quæritur 1º Utrùm, si error Liberi sit crassus, irritet Matrimonium?

R. — *Negant Sot, etc.*, quia in errore crasso videtur adesse voluntaria deceptio. — Sed *probabiliùs affirmant Sanch., etc.*, quia quæcumque ignorantia efficit actum saltem non perfectè voluntarium. — 1019.

Quæritur 2º An tunc utraque pars possit propriâ auctoritate à Matrimonio resilire?

R. — Deceptus certè potest, nisi adsit scandalum, et ità pariter serva. Et licèt liber factus conscius ejus servitutis, vellet revalidare Matrimonium, *probabiliter* opinantur *Salm.* servam quæ bonâ fide contraxit, non teneri consentire, ratione injuriæ. — 1020.

Quæritur 3º Cuinam incumbit onus probandi ignorantiam servitutis?

R. — *Henriq.* censet onus incumbere libero. — Sed *communiùs* et *probabiliùs Sanch., etc.*, tenent incumbere ancillæ probare scientiam, nisi ipsa *communiter* ut talis sit nota. — 1021.

Quæritur 4° Quandonam per Matrimonium acquirat libertatem serva?

R. — Libertatem acquirit serva 1° si Dominus dotale instrumentum ei conferat contrahenti. — 2° Si illam in conjugem accipiat. — 3° Si eam Matrimonio tradat liberè alteri illius servitutem ignoranti.

Quæritur 5° An validum sit Matrimonium cum servâ in his casibus?

R. — *Negat Pal.* — *Affirmant* verò *communiùs* et *probabiliùs Sanch., etc.*, si Dominus promiserit se servam brevì dimissuram, quia illa tunc jàm censetur libera. — 1022.

Matrimonium autem cum libertâ id est servâ quæ facta est libera, certè validum est; modò libertas non solùm illi sit promissa, sed etiam jàm donata. — 1023.

§ III. De impedimento *Voti.*

Hujusmodi impedimentum adest, quandò emittitur votum solemne castitatis per susceptionem Ordinis sacri, vel per solemnem professionem in Religione approbatâ spontè emissam.

Dico 1° *Spontè;* quia metus gravis irritat professionem. — 2° *Solemne;* quia votum simplex tantùm impedit, non dirimit; excipe tamen vota simplicia Societatis Jesu. — 1024.

Quæritur. An votum solemne Religionis dirimat Matrimonium de jure divino, vel Ecclesiastico?

R. --- *Prima Sententia* dicit de jure ecclesiastico. — *Secunda* verò *probabilior* dicit de jure divino. --- 1025.

§ IV. De impedimento *Cognationis.*

Cognatio triplex est, legalis, spiritualis, et carnalis.

I. Cognatio *legalis* est propinquitas personarum, proveniens ex adoptione perfectâ, nempè factâ Principis supremi rescripto, quâ scilicet persona extranea assumitur in filium, vel nepotem, ità ut transeat in potestatem adoptantis, eique succedat, vel tanquàm hæres necessarius ex testamento, in quartâ parte, vel tanquàm filius ab intestato, in totum. --- Hæc cognatio legalis dirimit Matrimonium inter adoptantem et adoptatum : et inter conjugem et descendentes adoptati, et inter uxorem adoptantis, ac inter ejus consanguineos in primo gradu. --- 1027 (*a*).

II. Cognatio *spiritualis* est illa quæ jure ecclesiastico oritur inter personas aliquas ratione Baptismi et Confirmationis; hæc cognatio dirimit Matrimonium inter baptizantem et Baptizatum, et ejus patrem : item, inter susceptorem, et susceptum, et hujus patrem et matrem. Vide *Tract. de Baptismo, ex n.* 146. --- 1028.

III. Cognatio *carnalis* est vinculum personarum ab eodem stipite proximo descendentium.

Hæc cognatio dirimit Matrimonium usquè ad quartum gradum lineæ transversæ inclusivè; et semper in lineâ rectâ; attamen, *satis probabile* est omnes gradus sive lineæ rectæ, sive lineæ transversæ excepto primo in lineâ rectâ, non esse prohibitos nisi jure ecclesiastico, adeò ut in his possit Papa dispensare. Vide *n.* 470. --- 1029.

(*a*) Cùm inter Doctores disputatur utrùm adoptio quæ ex jure novo hodiè viget in Galliâ, constituat impedimentum Ecclesiasticum, dispensatio est obtinenda antequàm ad Matrimonium procedatur.

Quænam sint Regulæ ad dignoscendos gradus consanguinitatis?

R. — Tres statuuntur Regulæ sequentes:

I. In lineâ rectâ tàm ascendentium quàm descendentium quot sunt personæ, tot sunt gradus, unâ demptâ, scilicet stipite.

II. In lineâ transversâ æquali, quæ est inter personas à communi stipite æqualiter distantes, quot gradibus à communi stipite personæ singulæ distant, totidem distant inter se. Undè frater et soror sunt in primo gradu lineæ transversæ; patrueles et consobrini in secundo, filii eorumdem in tertio.

III. In lineâ transversâ inæquali, inter personas inæqualiter distantes à communi stipite, quot gradibus remotior persona distat à stipite, tot gradibus distant inter se. Undè, patruus et nepos, filius et soror patris sunt consanguinei in secundo gradu; quæ omnia patent in schemate sequenti.

	IV. Abavus. Abavia.	
IV. M. Propatruus. M. Proamita.	III. Proavus. Proavia.	IV. M. Proavunculus. M. Promatertera.
III. M. Patruus. M. Amita.	II. Avus. Avia.	III. M. Avunculus. M. Matertera.
II. Patruus. Amita.	I. PATER. MATER.	II. Avunculus. Matertera.
I. Frater.	✝ Hypote.	I. Soror.
II. Filii, et Filiæ Fratris.	I. Filius Filia.	II. Filii, et Filiæ Sororis.
III. Nepotes, et Neptes ex Fratre.	II. Nepos. Neptis.	III. Nepotes, et Neptes ex Sorore.
IV. Pronepotes et Proneptes ex Fratre.	III. Pronepos. Proneptis.	IV Pronepotes, et Proneptes ex Sorore.
	IV. Abnepos. Abneptis.	

Advertendum, quòd à lineâ transversali inæquali in supplicatione dispensationis tàm ex unâ, quàm ex alterâ parte, debeat exprimi gradus propinquior et remotior, si propinquior esset primus gradus; hoc habetur ex Bullâ *S. Pii V Sanctis*, quia in eo primo gradu Papa non intendit dispensare, nisi exprimatur. — 1030.

§ V. — De impedimento *Criminis*.

Illud crimen triplex est 1° *Homicidium* Conjugis ab altero Conjuge, et alio tertio,

sive physicè, v. g. gladio, vel veneno, sive moraliter, ut imperio, perfectum, eo consilio, ut posteà inter se Matrimonium contrahant. — II. *Adulterium*, quandò nimirùm duo carnaliter se cognoscunt, vivente alterius Conjuge, et vel Matrimonium ineunt de præsenti, vel saltem dant fidem de ineundo post mortem Conjugis. — III. *Raptus* de quo infrà, *n.* 1107. — 1031 et 1032.

Hìc tantùm sermonem facimus de impedimento ob crimen *Homicidii*, et ob crimen *Adulterii*. Ad distinguendum autem tale impedimentum, attende regulam ab aliquibus traditam. — Incurritur hoc in tribus casibus sequentibus:

I. *Utroque patrante* (*Homicidium*), quandò non est adulterium, sed uterque conspirat ad homicidium, animo inter se nubendi.

II. *Uno patrante*, quandò v. g. vir post adulterium occidit Conjugem, ad ducendam adulteram, licèt ista non conspiret ad homicidium : modò illius intentio huic manifestata sit.

III. *Nemine patrante*, quandò non adest homicidium, sed tantùm adulterium ; et promissio Matrimonii, quæ non sit ficta, et sit saltem acceptata antequàm moriatur Conjux adulteri.

Ex I Capite igitur, nempè *Utroque patrante*, id est, cùm homicidium Conjugis fit sine adulterio, ad contrahendum impedimentum criminis requiruntur sequentia :

1° Ut occisio eveniat ex communi consilio viri et feminæ.

2° Ut homicidium fiat animo contrahendi Matrimonium cum complice homicidii. — 1033.

Notant tamen *Sanch.*, *etc.* sufficere ad incurrendum impedimentum, quòd, initâ ab utroque machinatione occisionis, intentio Matrimonii adsit tantùm ex parte unius. Utrum autem requiratur ut talis intentio alteri saltem manifestetur? *probabiliùs* dicendum mihi videtur. Si occisionem præcesserint sufficientia indicia intentionis, putà munera, familiaritates, epistolæ amatoriæ, et similia inter eos qui contrahere volunt, tunc incurritur impedimentum; secùs, si intentio remanserit omninò interna; tunc enim Ecclesia nequit punire homicidium ex tali intentione factum, si nullum de eâ indicium præcesserit. — 1034.

Ex II Capite, *Uno patrante*, nempè ex homicidio cum adulterio, ad dirimendum Matrimonium sufficit quòd stante adulterio, una pars tantùm perpetret homicidium, quamvìs altera inscia. — 1035.

Ad hoc autem impedimentum incurrendum sequentia requiruntur :

1° Ut mors verè secuta sit ex percussione, veneno, etc., dato à Conjuge, vel ejus mandato.

2° Ut adulterium præcedat occisionem.

3° Ut prius Matrimonium fuerit validum, quamvìs non consummatum, et licèt obtentum sit divortium.

4° Ut adulterium sit consummatum, ità ut facta sit una caro : hinc, si vir verè non seminat in vase mulieris, nequàquàm incurritur hoc impedimentum. Et idem dicendum *probabiliter* si mulier non seminat.

5° Ut adulteri sint conscii Matrimonii ; quarè si femina rem habet cum conjugato, quem putabat solutum, impedimentum non contrahitur; et *probabiliter*, etsi illa ignorantiâ crassâ culpabili ignoraverit adulterium.

6° Ut occisio facta fuerit cum animo nubendi cum adulterâ, saltem ex parte occidentis, modò is externè talem intentionem alteri manifestârit, juxtà sententiam allatam mox suprà, *n.* 1034, ubi diximus requiri manifestationem saltem per indicia præcedentia ; idque procedere in utroque casu, dicunt *Salm.* Hinc infertur quòd si vir uxorem occidat, ut liberiùs adulterâ fruatur, vel propter aliam causam, etiamsi ista consenserit ad homicidium, sed absque intentione Matrimonii, impedimentum non

contrahitur. Imò, si vir occidat uxorem ut aliam indeterminatam ducat, potest deindè ducere adulteram. Secùs tamen si occidat ut aliquam ex adulteris ducat. — 1036.

Ex III Capite, *Neutro patrante*, nempè quandò non adest homicidium. — Sed solum adulterium cum promissione Matrimonii. — Docentque *Sanch.*, *etc.* tale impedimentum contrahi à Conjuge fideli etiam cum infideli adulterâ, quia licèt Ecclesia non possit punire infidelem, potest tamen fidelem.

Ad hoc autem impedimentum incurrendum requiruntur sequentia :

1° Ut tàm adulterium quàm promissio, habita sint vivente Conjuge.

2° Ut promissio non fuerit revocata antè adulterium. Dico *antè adulterium;* nam, si fuit revocata posteà, tunc remanet impedimentum, cùm jàm contractum sit, sive promissio antecesserit, sive subsecuta fuerit adulterium.

3° Ut promissio fuerit externa, et acceptata; undè non sufficit si adultera merè negativè se habuerit. — 1037.

Quæritur 1° An taciturnitas adulteræ sit sufficiens signum consensûs?

R. — *Affirmant Pont.*, *etc.* — Sed *negant Sanch.*, *etc.* — Meritò *Spor.* utramque sententiam vocat probabilem. — 1038.

Quæritur 2° An promissio ficta Matrimonii cum adulterio inducat impedimentum?

R. — *Affirmant Sanch.*, *etc.*, modò fictio externè non appareat. — Sed *probabiliùs* et *communiùs negant Bon.*, *etc.* — 1039.

Quæritur 3° An promissio conditionata eo casu inducat impedimentum?

R. — *Affirmant Cont. Tourn.*, *etc.* — *Negant* verò *probabiliùs Laym.*, *etc.* — 1040.

Quæritur 4° An ad incurrendum impedimentum requiratur ut promissio fuerit mutua?

R. — *Affirmant Bellarm.*, *etc.* — Sed *communiùs* et *probabiliùs negant Sanch.*, *etc.*, quia in jure nulla mentio fit de repromissione, sed tantùm de fide datâ. — Alia igitur requiritur prômissio in sponsalibus inter solutos, ut obliget ad Matrimonium, quod pendet à jure naturali : alia inter Conjugatos, ut inducat impedimentum, quod pendet à jure positivo. — 1041.

Nota 1° Tribus suprà dictis criminibus ex quibus oritur impedimentum, additur quartum, adulterium nimirùm cum Matrimonio attentato, scilicet cùm quis, suâ uxore vivente, copulam habuerit cum aliâ, cum quâ Matrimonium insuper contrahere ausus sit; hoc Matrimonium nullum est, sive copula præcesserit attentatum, sive subsecuta sit. — 1042.

2° Qui autem, vivente suâ Conjuge, promitteret alteri Matrimonium, sed sine adulterio, et Matrimonio attentato, quamvìs non incurrat impedimentum, non tamen excusatur à peccato mortali. — 1043.

§ VI. — De impedimento *Disparitatis cultûs*.

Impedimentum *Disparitatis cultûs* sive Religionis dirimit Matrimonium inter baptizatum et non baptizatum, etiam catechumenum. Idque jure tantùm Ecclesiastico, non scripto. — Inter baptizatos verò non dirimit, etsi impediat. Matrimonia verò cum hæreticis, etsi illicita, sunt tamen valida. Sed vide dicta *in Tract. de Sacram. in Gen.*, *n.* 56, et in *præsenti Tract. n.* 1105. — 1044.

§ VII. — De impedimento *Vis*.

Impedimentum *Vis* seu violentiæ, aut gravis metûs injustè incussi ad Matrimonium extorquendum, illud irritat in utroque foro; et quidem jure naturæ si à contrahente, positivo autem si à tertio sit incussus. — 1045.

Quæritur 1° Quid requiratur ut metus censeatur gravis ?

R. — Requiritur 1° Ut malum quod alter minatus fuerit, sit grave saltem respectu metum passi. — 2° Ut prudenter non vanè et leviter malum timeatur proximè inferendum. — 3° Ut malum nequeat aliàs evitari. — 4° Ut minans malum possit exequi. — 1047.

Quæritur 2° Quænam sunt mala metu quorum irritantur Matrimonia ?

R. — Mala illa censentur sequentia. — 1° Mors vel gravis cruciatus. — 2° Exilium. — 3° Carcer; hoc tamen dicunt *Sanch.*, *etc.* intelligendum de carcere diuturno, aut vinculis atrocibus. — 4° Amissio statûs, sive honoris. — 5° Violatio virginis, aut viduæ honestæ. — 6° Ablatio famæ, putà si quis deprehenso altero in crimine infami, comminetur eum prodere. Et idem ait *Boss.* de metu magnæ verecundiæ, nempè si quis, nisi contrahas Matrimonium, minetur te denudare cum publico dedecore. — 7° Injusta excommunicatio, nisi facilè ei possit occurri, quia hæc saltem in externo irrogat gravem notam infamiæ. — 8° Amissio bonorum magni momenti. — 9° Amissio magni lucri. — 1048.

Quæritur 3° Quid requiritur ut metus irritet Matrimonium ?

R. — Requiritur 1° Ut metus sit ab extrinseco sive ab homine, non autem ab intrinseco. — 2° Ut metus incutiatur ad finem contrahendi Matrimonium. — 3° Ut metus sit injustè incussus. — 1949.

Quæritur 4° An metus levis irritet Matrimonium ?

R. — *Affirmant Lugo, etc.* — *Veriùs* tamen *negant Bus., etc.; Ratio,* quia Matrimonium initum ex metu levi neque est nullum de jure naturali, neque de jure positivo: et meritò, nam aliàs, si adhuc ex levi metu redderentur nulla, innumera Matrimonia dissolverentur. — 1055.

Quæritur 5° An metus reverentialis sufficiat ad invalidandum Matrimonium ?

R. — *Prima sententia affirmat*; hanc tenent *Nav.*, *etc.* — *Secunda* verò *communis* et recepta dicit non sufficere puram reverentiam, sed requiri ut adjungantur aut verba, aut minæ, aut timor alicujus gravis mali, putà odii, diuturnæ indignationis, etc.; *Ratio*, quia purus metus reverentialis per se non est gravis, proùt requiritur ad contractum irritandum. Ità *Less.*, *etc.* — 1056.

Quæritur 6° An in Matrimonio contracto ex metu gravi possit resilire ille qui metum incussit ?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *negat*, quia nemo debet ex suo crimine commodum reportare. Utraque sententia est *probabilis*, sed hæc secunda *probabilior*, maximè si metus non possit probari. — 1057.

§ VIII. — De impedimento *Ordinis*.

Impedimentum *Ordinis* Sacri, sive majoris, spontè suscepti, irritat Matrimonium: hoc est certum.

Quæritur An Ordo Sacer dirimat Matrimonium ex jure divino, vel Ecclesiastico ?

R. — *Prima sententia* dicit dirimere jure divino. — *Secunda* verò *communior* et *probabilior* docet derimere de jure Ecclesiastico. Ità *D. Thom.*, *etc.*; *Ratio,* quia status Ordinis per se non repugnat statui conjugali, ut patet in Græcis; ergò Ordo dirimit tantùm ratione voti castitatis, in quantùm votum est solemne; quod est de jure Ecclesiastico. Undè benè potest Papa dispensare cum ordinatis in Sacris, juxtà dicta *n.* 807; sed non cum Sacerdotibus, juxtà sententiam *communem* DD.; vide in *Opere*, *n.* 808.

Quomodò autem votum solemne Clericorum dirimat Matrimonium ? Vide *ex n.* 808. — 1059.

§ IX. — De impedimento *Ligaminis*.

Impedimentum *Ligaminis* est illud, propter quod, quamdiù quis ligatus est conjugi adhuc viventi, invalidè contrahit cum alio, quamquàm licitè et sine peccato, si moraliter sit certus de morte conjugis : quia si posteà compareat, tenetur ad eumdem redire, dimisso posteriore. — 1060.

§ X. — De impedimento *Honestatis*.

Impedimentum *Honestatis* est justitia publicæ honestatis, ob quam nemo potest contrahere cum consanguineis illius quâcum contraxit sponsalia, vel matrimonium ratum. — 1061.

Antè Tridentinum, ex jure antiquo hoc impedimentum dirimit matrimonium inter sponsum et consanguineos sponsæ usquè ad quartum gradum, oriturque ex sponsalibus quibuscumque, etiam invalidis, præterquàm ex defectu consensûs; jure verò novo Tridentini non oritur, si sponsalia sint invalida, et irritat tantùm usquè ad primum gradum, si ex sponsalibus; ad quartum verò, si ex Matrimonio rato sequatur.

Quæritur 1° An oriatur impedimentum publicæ honestatis ex Matrimonio nullo?

R. — Certum est induci impedimentum ex Matrimonio nullo, si nullitas sit ex aliâ ratione, quàm ex defectu consensûs; cùm in hoc minimè sit correctum à Tridentino jus antiquum. Si verò nullitas sit ex defectu consensûs, *probabiliùs* est ex Matrimonio nullo ex defectu consensûs, et ex sponsalibus ex quocumque defectu, præcisè consensûs, nullis, non induci impedimentum. — 1062.

Quæritur 2° An ex sponsalibus mutuo consensu, vel ex aliâ justâ causâ dissolutis oriatur impedimentum?

R. — *Negant Pont.*, *etc.* — Sed *veriùs affirmant Sanch., etc.*, et sic omninò tenendum ob Declarationem S. C. approbatam ab *Alex. VII.* — 1063.

Quæritur 3° An inducatur hoc impedimentum ex Matrimonio nullo, eò quòd fuerit clandestinum?

R. — *Prima sententia negat.* — *Secunda* verò *verior affirmat; Ratio*, quia de jure antiquo tantùm ex Matrimonio nullo directè ob defectum consensûs, non autem ex aliâ causâ, impedimentum excusatur. — 1064.

§ XI. — De impedimento *Ætatis*.

Illud impedimentum dirimit Matrimonium, si celebratum sit à viro antè annum quartodecimum, et à feminâ antè annum duodecimum completum. Et hoc de jure Ecclesiastico; nisi tamen malitia ætatem suppleat, hoc est adsit et doli capacitas, et potentia ad copulam, de quibus judicare prudentum est. — 1065.

Quæritur An si ætate completâ pubertatis, puer non valeat coïre, nullum sit Matrimonium?

R. — *Communiter negant Pal., etc. Ratio*, quia in jure tantùm habetur ad Matrimonium requiri ætatem pubertatis; et non est judicandus ut impotens, cùm hoc proveniat ex imbecillitate ætatis, sed expectandum in viro usquè ad annum octodecimum, et in feminâ usquè ad annum quartodecimum, quia tunc natura perfecto robore pollet.

Nota. Matrimonium senum, quantumcumque decrepitorum, validum est, modò possint saltem arte medicinæ copulam habere. Secùs dicendum si omninò sint impotentes. — 1067.

§ XII. — De impotentiâ *Affinitatis.*

Affinitas est propinquitas personarum nata ex copulâ carnali sive licitâ, sive illicitâ. — Utraque jure saltem Ecclesiastico, dirimit Matrimonium : illa usquè ad quartum gradum inclusivè; hæc verò jure novo usquè ad secundum tantùm; et quidem, si antecedat matrimonium : nam, si superveniat, v. g. si *Titius* cognoscat uxoris suæ cognatam in primo vel secundo gradu, non dirimit, licèt is qui peccavit non possit petere debitum, sed tantùm reddere.

Undè :

1° Gradus et lineæ affinitatis accipiuntur sicut in consanguinitate, ità ut qui est uxoris consanguineus in primo gradu, sive rectæ, sive transversæ lineæ, is sit affinis meritò in eodem gradu lineæ rectæ, vel transversæ.

2° Omnis affinitas quæ oritur ex affinitate, sublata est per Concil. Lateran. Undè, duo fratres possunt ducere duas sorores. — 1068.

3° Hoc igitur impedimentum contrahitur tantùm quandò vir habet rem cum consanguineâ uxoris, vel uxor cum consanguineo viri; undè minimè contrahitur, si à consanguineis viri habeatur copula cum consanguineis uxoris; vel è converso.

4° Is qui fornicatus est cum sorore sponsæ suæ, cum neutrâ potest validè contrahere, citrà dispensationem; si quis autem post dispensationem rursùs cognoscit eamdem sororem sponsæ, non eget novâ dispensatione.

5° *Titius* potest successivè ducere *Titiam* et *Bertam*, quæ fuerunt uxores *Caii* et *Sempronii* fratrum. — 1069.

Quæritur 1° An uxor cognita à consanguineo viri, metu gravi coacta, privetur jure petendi?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda* verò *communior* et *probabilior negat. Ratio*, quia sicut metus excusat à lege Ecclesiasticâ, sic etiam à pœnâ ab ipsâ impositâ. — 1071.

Quæritur 2° An ignorantia excuset ab incurrendo hoc impedimento petendi?

R. — 1° Si adsit ignorantia *juris*, nempè si vir accedit ad consanguineam uxoris nesciens adesse legem humanam id prohibentem, *probabiliùs* et *communiùs* docent *Nav.*, *etc.* non incurrere impedimentum; quia, cùm pœna sit imposita à lege humanâ, qui cum ignorantiâ contrà illam operatur, sicut excusatur ab ejus transgressione, ità etiam excusatur à pœnâ. — 1072.

2° Si adsit ignorantia *facti*, nempè si vir sciat legem Ecclesiæ prohibentem petitionem debiti, sed nesciat illam ad quam accedit esse consanguineam suæ uxoris, tunc *commune* est non incurrere impedimentum. *Ratio*, quia cùm privatio juris petendi sit pœna incestûs, ubi deest incestûs culpa, cessat etiam pœna. Et hoc dicendum, etiamsi ignorantia fuerit crassa. — Excipiunt tamen *Sanch.*, *etc.*, nisi ignorantia sit adeò crassa, ut videatur ingens temeritas, ignorare : talis enim ignorantia crassissima æquiparatur dolo. — An autem excuset ignorantia affectata? Vide *Tract. de Censuris*, *n.* 48. — 1073.

3° Si adsit ignorantia pœnæ, nempè si quis habeat scientiam legis et facti, sed nesciat pœnam non petendi, hanc ignorantiam excusare *satis probabiliter* dicunt *Bon.*, *etc.*; quia censent hoc impedimentum esse veram pœnam in vindictam incestûs. Et cùm *probabilissimum* sit ab ignorantibus non incurri pœnas à lege Ecclesiasticâ impositas, quandò sunt extraordinariæ, scilicet, quæ per se ne in confuso prævideri possunt; hinc *satis* pariter *probabile* est non incurri ab ignorantibus hanc pœnam, quæ certè videtur extraordinaria, cùm per se prævideri nequeat. — 1074.

Quæritur 3° An ad contrahendam affinitatem requiratur ut copula ex utrâque parte sit consummata?

R. — Certum est requiri seminationem viri. — Quoàd seminationem autem feminæ *Pont., etc. negant* requiri, contendentes ad generationem non esse necessarium semen femineum. — *Ronc., etc.*, verò etiam *probabiliter affirmant* requiri, dicentes esse necessarium ad generationem semen feminæ.

Advertunt *Sanch., etc.* quòd in dubio præsumendum est pro culpâ perfectâ. — Imò rectè dicit *Elbel.* quòd in foro externo, ubi constat de coitu, semper pronuntiandum est pro impedimento affinitatis contracto; et sic etiam judicandum in foro interno, quòd præsumptioni fori externi conformari debet, semper ac non constat hanc esse falsam. — 1075.

Quæritur 4° Quis possit dispensare in hoc impedimento?

R. — Alii dicunt solum Pontificem posse, cùm ab ipso fuerit hæc pœna imposita. — Alii vero *communissimè* dicunt posse semper et absolutè Episcopum dispensare, ratione consuetudinis, et hanc facultatem posse alteri delegare non solùm in particulari sed etiam in generali. Vide *n.* 1125.

Insuper, possunt etiam in hoc impedimento dispensare omnes Confessarii Regulares Mendicantium, à Provinciali (*a*) ad hoc munus deputati, ex pluribus privilegiis. — Idem privilegium concessum Societati Jesu, affert *Pal.* — 1076.

Nota. Contrahentes scienter cum impedimento consanguinitatis vel affinitatis incurrunt excommunicationem ipso facto. — Et idem statuitur de Religiosis, Monialibus et Clericis in Sacris constitutis Matrimonium contrahentibus, qui insuper denuntiandi sunt ex Edicto Inquis. Generalis. — Idem statuitur de laicis nubentibus cum Monialibus. Cùm autem hæc pœna sit odiosa, rectè dicit *Croix* eam non extendi ad alia impedimenta. — 1077.

§ XIII. De impedimento *Clandestinitatis*.

Illud impedimentum clandestinitatis irritat ex Tridentino, Matrimonia eorum qui contrahunt aliter quàm coràm Parocho vel alio Sacerdote, de ipsius vel Ordinarii licentiâ, et duobus ad minimùm testibus; vultque graviter puniri eos qui contrà hoc contraxerint, vel etiam interfuerint. — 1078.

Undè.

1° Infideles, aut fideles qui sunt in loco ubi non est receptum Tridentinum, validè contrahunt sine præsentiâ Parochi et testium; cùm lex saltem per decem annos non recepta non obliget.

2° Invalidè contrahunt etiam in casu necessitatis fideles qui sunt in loco, ubi receptum est Tridentinum, quia necessitas non potest reddere habiles eos quos Tridentinum omninò inhabiles declaravit; et hoc currit etiamsi Matrimonium esset contractum cum ignorantiâ invincibili. — Dicunt tamen *Laym., Con., Croix., etc.*, quòd si non possit in aliquo Oppido haberi Pastor, aut alius gerens ejus vices, tunc validum est Matrimonium initum cum testibus sine Parocho. — (*b*)

3° Validum est et licitum Matrimonium celebratum sine Parocho in locis infidelium à fidelibus captivis, vel mercatoribus ibi degentibus per modum hospitii. — 1079.

4° Peregrini, si contrahant in loco ubi Tridentinum est receptum, Matrimonium sine Parocho et testibus est nullum, quia etiam Peregrini obligantur legibus locorum quoàd contractus. Ità *communiter Sanch., etc.*

5° Si quis se transferret ad locum, vel illùc transit ubi Tridentinum non est receptum

(*a*) Vel à Superiori locali. Ità rectè *Salm.* — H. n. 69

(*b*) Dicendum, esse validum Matrimonium, modò contrahatur coràm testibus, quandò moraliter impossibile est Parochum adire, vel alium Sacerdotem à Parocho, vel Episcopo delegatum. Sic à Summis Pontificibus pluriès sancitum fuit.

et ibi contrahit sine Parocho et testibus, nullum est Matrimonium. — Secùs autem si in illum locum verè transferret domicilium, quamvìs cum animo ibi contrahendi sine Parocho et testibus. Ità declaratum fuit à S. C. Et hæc declaratio omninò tenenda est, cùm ipsa fuerit approbata ab *Urbano VIII* pro totâ Ecclesiâ. — 1080.

6° Nomine Parochi *commune* est intelligi Parochum domicilii non autem originis. — Item Episcopus, vel ejus Vicarius in suâ Diœcesi, et hoc, etiamsi Episcopus suo Vicario id prohibuerit. Episcopus enim nec Parocho nec suo Vicario potest interdicere ne Matrimoniis assistant, ut aliàs declaravit S. C. — Idemque dicitur de Vicario Capituli Sede vacante; de Abbatibus qui habent jurisdictionem quasì Episcopalem ergà suos subditos; de Cardinalibus in Ecclesiis sui tituli; de Legatis in suâ Provinciâ.

7° Parochus potest dare licentiam assistendi alteri Sacerdoti; item, potest assistere nuptiis sui Parochiani, etiam extrà Parochiam, et adhuc contradicente Parocho illius loci.

8° Nec requiritur ut sit verè Parochus, sed sufficit si habeat titulum saltem coloratum, ità ut communi errore habeatur Parochus, nec sit intrusus absque ullo titulo. — An autem sufficiat error communis sine titulo? Vide *n.* 572. — 1081.

9° Parochus excommunicatus, etiamsi sit vitandus, irregularis et suspensus, validè assistit Matrimonio, quia ibi nullam exercet jurisdictionem, sed tantùm assistit ut testis qualificatus, qui de Matrimonio testificari possit; ità *communiter Sanch., etc.* — 1082.

10° Parochus excommunicatus vitandus peccat graviter assistendo, si non adsit gravis necessitas, juxtà dicta in *Tract., de Sacr. in genere, n.* 88. — 1083.

11° *Probabiliùs* est quòd Parochus excommunicatus aut irregularis possit dare alteri Sacerdoti licentiam assistendi. — 1084.

12° Sufficiunt testes licèt sint infames, fœminæ, pueri habentes usum sufficientem rationis, parentes, domestici ac servi, infideles, quamvìs casu transeant, aut vi detineantur. — 1485.

13° Si duo sint Parochi ejusdem Parochiæ, potest utervis assumi, etiam invito altero.

14° Si Sponsi habeant duo domicilia in duabus Parochiis, *communissimè* et *valdè probabiliter* dicunt *Sanch., etc.* Matrimonium posse contrahi in alterutrâ Parochiâ, modò in utrâque sponsi æqualem habuerint habitationem. — 1086.

15° Etsi ex præcepto adhibendus sit Parochus contrahentis illius, in cujus Parochiâ Matrimonium celebratur, sufficit tamen ad valorem, si alterutrius Pastor assistat etiam extrà suam Parochiam, vel Diœcesim, quia hic actus non est jurisdictionis contentiosæ, sed potiùs potestatis assistendi ut testis, et in hoc neque Parochus peccaret, ut dicunt *Sanch. etc.* — Cæterùm, ait *Bos.*, convenientius est, quòd assistat Parochus sponsi, in cujus Parochiâ fiunt nuptiæ. — Rectè autem dicunt *Sanch., etc.*, peccare graviter Parochum, si in alterius Parochiâ Sponsos à se conjunctos solemniter benediceret sine alterius licentiâ. — 1087.

16° Sacerdos qui substituitur, debet habere expressam, vel saltem tacitam licentiam ex ratihabitione de præsenti, quia non sufficit ratihabitio de futuro, quâ quis putet alterum posteà ratum habiturum. Sufficit autem licentia ore tenùs data. — 1088.

17° *Commune* est quòd Vagi possunt contrahere coràm quovis Parocho; et hoc etiamsi alterutur Sponsorum tantùm sit vagus. Sed attendendum quòd à S. Inquisit. Gener. præscriptem fuit: « Si contrahentes sint vagi, non procedatur ad licentiam contrahendi, nisi doceant esse liberos per fides Ordinariorum suorum, servatâ formâ Tri- » dentini. Fides aliaque documenta non admittandum, nisi munita Sigillo et legalitate » Episcopi Ordinarii, et recognitâ saltem per testes qui habeant notam manum et

» Sigillum; et attentè consideretur quòd fides et testimonia benè identificent personas » de quibus agitur. — 1089.

18° Ex decreto S. C. Nov. 1676 apud *Pitton*. Capellani Exercitûs habent facultatem assistendi coràm Matrimoniis, dùm hi reperiuntur in actuali expeditione (*a*): hanc tamen facultatem non habent privatè respectu ad Parochos contrahentium, neque dùm Milites in hybernis, vel æstivis commorantur, neque dùm sunt in Præsidiis. — Militum autem Matrimonia debent contrahi eodem modo quo vagi. — Attamen, tempore necessitatis, vel in articulo mortis non sunt servandæ eædem probationes, sed si convaluerint, debent fieri, antequàm Matrimonium consummant. — 1090.

19° Peregrini qui ex causâ exiguo tempore domo absunt, non possunt contrahere peregrè coràm Parocho loci, quia non est illorum verus. — Aliud est de iis qui alicubì habitationem figunt pro majori parte anni, aut eò venerunt animo manendi, saltem majore anni parte, licèt posteà contingat casu subito recedere, v. g. famuli, ancillæ, studiosi. *Ratio* est, quia contrahunt ubi domicilium Parochiale, et Pastor illius loci est proprius illorum.

20° Si quis aliò se transfert animo manendi ibi per majorem partem anni, et posteà redeundi ad suum domicilium *communiùs* et *probabiliùs* est quòd possit contrahere coràm Parocho illius loci. — Secùs, si non habeat animum ibi domicilium, sive quasì domicilium contrahendi. (*b*)

21. Sic pariter alienigenæ in carceribus detenti, non possunt ibi contrahere ex aliâ Declaratione S. C. — Idem dicendum, ait *Bened. XIV*, de ægris qui curantur in Hospitalibus, nisi urgeat necessitas contrahendi, et non suppetat tempus probandi statum liberum. Hi tamen si convaluerint, non poterunt Matrimonium consummare, nisi constituto de utriusque statu libero.

22° Puellæ expositæ, quæ degunt in Conservatoriis, debent Matrimonium contrahere non coràm Capellanis ipsorum, sed coràm Parocho loci, ex Declaratione. S. C.

23° Puellæ quæ sunt in Monasteriis, causâ educationis, debent ex *Bened. XIV* Matrimonium contrahere coràm Parocho domicilii paterni, materni, aut fraterni, si adsit: si autem non adsit, coràm Parocho loci Monasterii. Et sic de famulis degentibus in domibus herorum. — 1091.

24° Parochus et testes sic debent esse præsentes, ut advertere possint quid agatur, et de eo testari. Et quidem non est necesse ut ipsi videant contrahentes, dummodò audiant verba contractûs, si voces contrahentium noverint. — 1092.

Nota. Sed si non benè intelligerent sponsorum consensum, putà quia sunt diversi idiomatis, non satis esset unus interpres de consensu affirmans.

25° Nec refert quòd Parochus vel testes per metum, vim, dolum, aut injuriam nolentes detineantur, vel etiam contradicant, ac resistant, ut pluriès fuit decisum à S. C.; licèt graviter peccarent sic contrahentes coràm Parocho vi aut dolo detento, nisi Parochus injustè renueret assistere, et adesset necessitas contrahendi. — 1093.

26° Parochus tenetur utrumque contrahentem interrogare, non quidem de impedimento, sed de mutuo consensu; ejus tamen omissio, quandò de utriusque libero consensu constat, venialis tantùm est. — 1094.

Quæritur, quid censendum de Matrimoniis quæ contrahuntur in partibus hæreticis?

(*a*) Adsunt multæ decisiones S. C quòd milites non possunt contrahere sine Pontificis licentiâ coràm capellano castrorum... Ne in castris quidem, licèt apud *Pitton*. inveniam quoddam Decretum S C. ubi dicitur quòd ipsi capellani possunt assistere Matrimoniis militum cum hi in actuali expeditione reperiuntur. — H. n. 72.

(*b*) Consulendæ sunt leges locorum circà tempus requisitum, et alias conditiones ad domicilium sufficiens acquirendum pro Matrimonio contrahendo.

R. — Circà ea Congregatio Cardinalium resolvit sequentia :

1° Ubi hoc decretum Concilii nondùm publicatum est in Parochiâ, v. g. in Saxoniâ et Angliâ, valere matrimonium contractum absque formâ præscriptâ. Publicatio autem Decreti facta præsumitur, si id aliquo tempore, in Parochiâ tanquàm Decretum Concilii fuit observatum.

2° Hæreticos in quorum Parochiâ dictum Decretum fuit publicatum, v. g. in Hollandiâ, Frisiâ, etc. teneri formam præscriptam servare. Undè consequenter ipsorum matrimonia absque formâ Concilii, quamvìs coràm ministro hæretico, vel magistratu contracta, videntur esse nulla. — *Laym.* tamen putat eam non esse mentem Summorum Pontificum propter gravissima incommoda indè subsecutura.

3° Si Parochia in quâ aliquandò Decretum fuit observatum, proprio Parocho et Episcopo careat, nullusque istic sit qui vices Episcopi vel Parochi suppleat, Matrimonium valere absque præsentiâ Parochi, servatâ tamen, in quibus potest, formâ Concilii, nempè adhibitis saltem duobus testibus. — Idem est si Parochus et Episcopus metu hæreticorum lateat, ità ut verè ignoretur ubi sit, vel eorum metu absit à Diœcesi, et ad neutrum sit tutus accessus.

Nota. Summus Pontifex *Bened. XIV* declaravit Matrimonia Hæreticorum inter se non servatâ formâ Tridentini, pro validis habenda esse. Et idem de conjugiis inter Catholicos et Hæreticos. Hoc tamen tantùm pro locis in Belgico Dominio fœderatorum Ordinum subjectis, et pro militibus ad arces conterminas missis, nullo prolato judicio pro Regionibus Principum Catholicorum. Vide n. 56 et 1044 — 1105.

§ XIV. De impedimento *Impotentiæ*.

Impotentia censetur esse in viro, quandò est eunuchus, vel saltem non potest seminare intrà naturale vas feminæ.— In feminâ verò, quandò vel seminare non potest, si verum est semen feminarum requiri ad generationem, vel propter arctitudinem non potest virum pati, aut ejus semen recipere.

Impotentia multiplex est, perpetua, temporalis, antecedens, subsequens, absoluta, et respectiva.

Impotentia *perpetua* est illa quæ nullo modo tolli potest.

Impotentia *temporalis* est illa quæ provenit ex aliquo morbo, aut vitio naturaliter curabili.

Impotentia *antecedens* dicitur illa quæ existit antè Matrimonium.

Impotentia *subsequens* est illa quæ subsequitur Matrimonium.

Impotentia *absoluta* est illa quæ sic est respectu cujuscumque.

Impotentia *respectiva* est illa quæ sic tantùm respectu cujusdam.

His præmissis, dico quòd impotentia *perpetua* et *antecedens* quæ non potest tolli nisi per miraculum aut peccatum, aut cum periculo mortis, irritat Matrimonium jure naturæ, vel omne, et respectu cujuscumque, si sit absoluta : vel certum tantùm, si sit restricta, seu respectiva. *Ratio*, quia Matrimonium consistit in mutuâ traditione corporum physicè aptorum ad generationem, sive in traditione potestatis corporis ad copulam conjugalem ; hanc autem potestatem impotens non potest tradere, cùm eam non habeat. — Dixi, *antecedens ;* nam, si impotentia subsequatur Matrimonium, non illud irritat, etsi usum impediat.

Undè :

1° Invalidè contrahunt evirati, seu eunuchi, quandò carent utroque testiculo, quia non emittunt verum semen aptum generationi.

2° Validè contrahunt 1° Steriles, quia, etsi sint impotentes ad generationem, non tamen ad copulam. — 2° Hermaphroditi, quia verè sunt potentes ad usum Matrimonii. Et quidem, si alter sexus immineat, secundùm illum tantùm valebit ; si uter-

que sit par, optio illis datur, ut utrolibet utantur, ità tamen ut quem semel eligerint, semper retineant. — 3° Is qui paulò post est moriturus, quia in eo manet potentia ad coitum, etsi per accidens vi morbi impediatur.

3° Impuberes, si utantur ratione, non jure naturæ, sed Ecclesiastico tantùm invalidè contrahunt; quia impotentia illorum est tantùm temporalis. — 1095.

Quæritur 1° Ex quibus causis oriatur impotentia antecedens?

R. — Ex quatuor causis, nempè ex Maleficio, ex Frigiditate, ex Improportione, ex Mixtione sexûs, id est si quis Conjugum sit hermaphroditus; de quo satis suprà, undè tantùm hìc de aliis tribus causis.

I. Si impotentia proveniat ex *Maleficio*, quod colligitur quandò Conjuges excitantur ad copulam cum aliis, et inter se frigescunt, vel à coitu abhorrent, esto aliàs se diligant, tunc si maleficium nequit tolli intrà triennium remedio humano nec orationibus aut exorcismis, impotentia censetur perpetua, et dirimit Matrimonium. Ità *communiter S. Thom.*, *etc.* — Hinc, si maleficium aufertur per aliud maleficium, quod certè illicitum est, Matrimonium etiam censetur invalidum, ut *communiter* docent *S. Thom.*, *etc.* — Secùs, si aufertur amovendo signum, quia tunc licitè aufertur impedimentum.

II. Si impotentia provenit ex *Frigiditate*; tunc, quandò Conjuges ob hanc causam omninò perficere nequeunt copulam aptam ad generationem, post experientiam triennii, nullum est Matrimonium. — Idem procedere *communissimè* aiunt DD. si ob nimiam calliditatem vir semper seminet extrà vas antequàm possit penetrare. — Sed *probabiliter* censent *Cont. Tourn.*, *etc.* quòd hujusmodi Conjuges, si sint juvenes, non sint separandi, quia processu temporis fervor ille deficit, et sic possunt fieri habiles.

Sicut autem potest esse impedimentum frigiditas et maleficium, sic etiam potest irritare Matrimonium abominatio viri ergà mulierem, si ob ejus deformitatem non possit ullo modo excitari ad copulam, ad quam benè excitaretur cum aliâ pulchrâ; ità *D. Thom.*; in his verò casibus datur Conjugibus triennium, in quo licitè possunt copulam experiri.

III. Si demùm impotentia provenit ex *Improportione*, nempè si femina habeat vas adeò arctum, saltem respectu sui viri, ut ille nequeat penetrare, tunc si femina non possit apta fieri ad copulam, nisi cum periculo mortis, omnes conveniunt Matrimonium esse nullum. Undè, etiamsi cum tali periculo mortis ipsa fuerit incisa, et facta idonea, Matrimonium non valet; quia quod ab initio est invalidum, nequit tractu temporis convalescere. Ità *communiter Sanch.*, *etc.* — 1096.

Quæritur 2° An sit nullum Matrimonium, si femina per incisionem possit fieri apta ad copulam sine periculo mortis, sed cum periculo gravis morbi?

R. — *Prima sententia affirmat*, quia ex contractu Matrimonii non videtur mulier ad plùs se obligâsse quàm ad reddendum debitum per media ordinaria; ergò, tunc censetur ex ipsâ naturâ impotens. *Secunda* verò *negat*, ex *C. fraternitatis*, ubi dicitur Matrimonium esse nullum quandò copula non potest haberi « nisi per incisionem, » aut alio modo violentia sibi inferatur, non solummodò levis, sed fortè tàm gravi » (nota) ut ex eâ mortis periculum timeatur. »

Hæc sententia, speculativè loquendo, *verior* apparet ex textu præfato, cui nescio quomodò responderi possit, sed practicè loquendo ipsa non differt à primâ; nam quotiès per incisionem gravis morbus timetur, subest moraliter etiam periculum mortis. — 1097.

Quæritur 3° An soluto Matrimonio judicio Ecclesiæ ob arctitudinem mulieris respectu viri, si posteà cognoscatur à secundo viro, et per frequentem usum conjugii reddatur apta primo, debeat ad primum redire?

R. — *Sotus*, *etc.* dicunt eo casu matrimonium reputandum esse validum. — Sed *veriùs* dicunt *S. Antonin.*, *etc.* non ex eo quòd ab alio potuit mulier cognosci, con-

cludi quoque posse quòd sine periculo mortis potuerit cognosci à primo; usu enim conjugii cum secundo poterat effici, ut per ipsum redderetur apta primo, cui priùs apta non erat nisi per reserationem cum periculo mortis. Aliundè igitur sumenda est præsumptio quòd mulier potuerit fieri apta primo sine periculo mortis, nempè à similitudine in ætate, robore et corpore primi viri cum secundo. — 1098.

Quæritur 4° An uxor inepta ad copulam propter arctitudinem, teneatur pati incisionem cum periculo gravis morbi, ut apta reddatur?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima* dicit teneri, modò absit periculum mortis. — *Secunda* omninò opposita dicit nunquàm teneri feminam pati incisionem. — *Tertia communissima* et *probabilior* dicit teneri feminam pati incisionem etiam cum gravi molestiâ et dolore, sed non cum periculo neque mortis, neque gravis mali.

Hæc quidem sententia est *communior*, et *probabilior* videtur speculativè loquendo; sed practicè loquendo, *valdè probabile* est quod ait *Cont. Tourn.*, nempè quòd si incisio non posset fieri nisi per manum chirurgi, non tenetur mulier hanc incisionem pati cum tantâ verecundiâ, quod esset onus plùs quàm gravissimum; si enim puella non tenetur, nec etiam ad servandam sibi vitam, in aliquo morbo verecundo, Chirurgi manum pati, juxtà dicta in *Tract. de quinto Præcep.*, *n.* 372; quomodò ad id tenebitur, ut ad usum conjugii aptam se reddat? « Quid enim turpiùs, ait *Tourn.* quàm » ut virgo nuda oculis et manibus Chirurgi subjiciatur, et incisionem fœdam simul » ac gravem pati cogatur? » — 1099.

Quæritur 5° An cùm vir possit coire cum corruptâ, sed non cum virgine propter ejus claustrum virginale, teneatur ipsa pati scissuram claustri per aliquod instrumentum?

R. — *Commune* est apud omnes quòd possit pati. — Utrùm autem teneatur? — *Negant Pont., etc.* — Sed *probabiliùs affirmant Sanch.*, *etc.*, quia talis reseratio potest fieri à viro vel ab ipsâ puellâ sine verecundiâ; et prætereà, molestia quam debet pati, non videtur magna, nec extraordinaria, imò, est omnibus ordinaria. — 1100.

Quæritur 6° Quid agendum cùm impotentia est certa?

R. — Si est certa et patens, minimè expectandum, sed statìm facienda est separatio; nam, Matrimonium eo casu est certè nullum tàm ex jure Ecclesiastico, quàm ex naturali. Undè possunt Sponsi illicò separari etiam ex propriâ auctoritate, si id possit fieri sine scandalo; imò, tenentur si adest periculum incontinentiæ, et pars non laborans impedimento potest etiam ad alias nuptias transire.

Si verò adsit periculum scandali, proùt communiter adest, tunc debent reclamare coràm Judice Ecclesiastico, à quo separandi sunt, saltem quoàd torum; et si alter peteret, etiam quoàd habitationem, non expectatâ triennali experientiâ quæ datur pro impotentiâ dubiâ, non pro certâ. — Si autem velint cohabitare ut frater et soror mutuo consensu, modò absit periculum incontinentiæ, id permittitur. — Sed rectè advertit *Merbesius*, hoc nunquàm permittendum, si Sponsi non sint senes. — 1101.

Quæritur 7° Quid agendum cùm impotentia est dubia?

R. — 1° Si dubium antecedit Matrimonium, non potest qui de suâ impotentiâ dubitat nuptias inire, donec re diligenter investigatâ, dubium deponat, ob gravem injuriam, quam aliàs irrogaret alteri petenti. Si verò, non obstante dubio, iste contraxerit, licitè poterit reddere et petere, tunc enim datur ei saltem triennalis experientia, ut infrà latiùs explicabimus.

Dicunt autem *Elbel*, *etc.* quòd si quis sit dubius de suâ impotentiâ ob aliquod positivum indicium, iste licitè poterit Matrimonium contrahere, si spectatâ peritiâ Medicorum, et experientiis, sit saltem *probabile* esse potentem; quia in dubio favet ei præsumptio quòd sit naturaliter potens. Idque *satis probabile* videtur, cùm sit enim *probabilissimum* licitum esse ministrare Sacramentum sub conditione, si justa adsit causa, secundùm dicta *n.* 28. Hic satis justam causam habet nubendi sub conditione *si sit*

habilis, ne scilicet in tali dubio cogatur perpetuò manere cœlebs. Deberet tamen antè Matrimonium monere Conjugem de tali dubio. Cæterùm, præcisis circumstantiis et experientiis, quisque præsumitur habilis, etiamsi castissimè vixerit. — 1102.

2° Si verò dubium impotentiæ superveniat Matrimonio, tunc datur triennalis experientia, quâ durante, licitè possunt Conjuges copulam intentare, licèt sæpè aut semper semen extrà vas effundant. Hoc quoàd forum internum. Quoàd forum verò externum pertinet, triplici modo causa agi potest.

I. Si unus ob dubium impotentiæ auctoritate propriâ ab altero recessit, et tunc recedens, nisi in continenti evidentes afferat probationes impotentiæ, statìm restituendus est alteri etiam quoàd torum.

II. Si unus alleget impotentiam, alter neget, tunc datur à Judice triennium ad experiendum.

III. Si utraque pars fateatur impedimentum impotentiæ, tunc post triennalem experientiam, exacto juramento ab utroque et à septem propinquis ex utràque parte, asserentibus quid credant, vel quid audiverint de hàc re, solvitur Matrimonium, et pars libera ab impedimento, licitè potest cum aliquo nuptias inire, ut certum est apud omnes. — 1103.

Quæritur 8° Quid in dubio an Matrimonium fuerit consummatum?

R. — Judicandum est consummatum, nisi oppositum probetur; ut *communiter* docent *Sanch.*, *etc.*

Quæritur 9° Quid in dubio an impotentia præcesserit, vel secuta fuerit ad Matrimonium?

R. — *Prima sententia* dicit tunc judicandum quòd fuerit subsequens. — *Secunda probabilior* dicit impotentiam censendam esse antecedentem, maximè, si post Matrimonium nulla acciderit specialis causa per quam præsumatur impotentia Matrimonio successisse.

Conveniunt autem *Tourn.*, *etc.* quòd si impotentia non fuerit naturalis, sed accidentalis, nempè ex maleficio, vel ex abscissione, aut alio morbo, tunc in dubio præsumitur præcessisse Matrimonium, si allegetur brevì post ejus celebrationem; secùs verò, si post longum tempus. — 1104.

§ XV. — De impedimento Raptûs.

Raptus, per quem persona cum violentiâ abducitur, Matrimonii ineundi causâ, dirimit Matrimonium.

Illud impedimentum durat secundùm Tridentinum, quandiù rapta est in potestate raptoris, etiamsi liberè consentiat. Undè libertati restitutam ducere potest. — 1032.

Quæritur 1° Quid requiratur ad incurrendum impedimentum ob crimen raptûs?

R. — Tria requiruntur : 1° Ut mulier rapta abducatur de loco ad locum, vel etiam de domo in domum per aliquos indè passus distantem, ità ut sit in potestate viri, quamvìs ibi cum illo rem non habeat.

2° Ut femina rapiatur tantùm causâ Matrimonii; undè, si abducatur ex aliâ causâ, etiam libidinis explendæ, non incurritur impedimentum. Ità *probabiliùs* tenent *Sanch.*, *etc.*; quia Concilium hoc impedimento non aliud intendit quàm favere libertati Matrimonii.

3° Ut raptus sit mulieris, ipsâ repugnante. Undè, non incurrit impedimentum, si mulier rapiat virum, quia Concilium tantùm de viro raptore mentionem facit. Nec etiam incurritur, si fiat raptus, consentiente feminâ, licèt ejus parentes, vel tutores repugnent; quia aliter, licèt incurrantur quidem pœnæ raptoribus impositæ, non contrahitur tamen impedimentum quod Concilium indicit tantùm favore mulierum, ne coactè nubant.

Nota. Ex Tridentino, ultrà impedimentum, raptor, et omnes auxilium ad hoc præbentes incurrunt excommunicationem ipso jure. Alias verò pœnas ibi indictas, ut donationis mulieris, infamiæ, incapacitatis ad dignitatem, et amissionis gradûs, non nisi post sententiam incurrunt.

Quæritur 2° An in hujusmodi casu etiam sponsalia sint nulla, sicut Matrimonium?

R. — *Affirmant Sanch., etc.* — Sed *probabiliùs negant Lacroix, etc.;* quia sponsalia minorem libertatem requirunt, eò quòd sint rescindibilia. — 1107.

Quæritur An si quis rapiat feminam, quam jàm desponsaverat de futuro, pœnas Concilii incurrat?

R. — *Negant Ledes, etc.* — *Affirmant veriùs, Sanch., etc.* — 1108.

CAPUT IV.

De Dispensationibus in impedimentis Matrimonii.

Quæritur 1° An Papa possit dispensare in omnibus impedimentis?

R. — Papa non potest dispensare in impedimentis jure naturæ vel divino dirimentibus: in iis verò quæ jure ecclesiastico dirimunt, potest. *Ratio* prioris est, quia inferior non dispensat in lege Superioris, nec homo in lege naturæ. *Ratio* posterioris est, quia Pontifex talia impedimenta inducit: ergò etiam potest tollere, et quidem solus. — 1118.

Quæritur 2° An Papa possit aliquandò dispensare in impedimentis de jure divino?

R. — Fateor quòd Papa potest dispensare in rebus in quibus jus divinum ortum habet à voluntate humanâ, prout in votis et juramentis; quia tunc licèt ipse non auferat jus divinum, aufert tamen fundamentum obligationis, quam homo sibi imposuit actu humano; quo sublato, cessat juris divini obligatio.

Sed quoàd ea quæ ex solo divino arbitrio derivant, ut sunt impedimenta de jure divino, an possit in eis dispensare Papa? — Triplex est sententia.

Prima genericè affirmat; sed hæc meritò rejicitur. — *Secunda* dicit Papam non posse dispensare in universum jus divinum, sed tantùm in aliquo casu particulari, in quo non expediat observantia præcepti. — *Tertia communior et probabilior* dicit nunquàm posse Papam dispensare in eis quæ sunt de absoluto jure divino.

Valdè tamen *probabiliter* dicunt *Suar., etc.*, posse Pontificem in aliquo casu particulari non dispensare, sed declarare quòd jus divinum non obliget. *Ratio*, quia hæc potestas fuit necessaria propter humanarum rerum varietatem; aliàs Deus bono regimini Ecclesiæ non satis providisset. — 1119.

Dico ergò Papam non posse dispensare in impedimentis de jure naturæ; sed benè posse in aliquo casu urgentissimæ necessitatis, declarare esse validum Matrimonium, non obstante impedimento quòd probabiliter de jure naturæ illi obstat. In hujusmodi casibus Papa declarans impedimentum non obstare, agit ut universalis Doctor Ecclesiæ, in quo errare non potest; et oppositum asserere, non posset excusari à magnâ temeritate; ut enim ait *Bened. XIV*: « De Pontificis potestate, postquàm dispensavit, dubi- » tare instar sacrilegii est. » — 1120.

Quæritur 3° An Episcopus possit dispensare in aliquo impedimento dirimente antè Matrimonium contractum, urgente necessitate?

R. — Vide dicta n. 613 ubi affirmativam sententiam tenuimus cum *communi* DD., dummodò vera urgeat necessitas, putà si aliàs immineat periculum mortis, vel si Matrimonium sit necessarium ad legitimandas proles, vel ad vitandam feminæ infamiam, aut alia damna, vel si mulier nobilis, sive honesta, licèt non sit nobilis,

parata esset nuptias tali die contrahere, et in Confessione manifestaret impedimentum; *Ratio*, quia eo casu, vel præsumitur ipse Papa dispensare, vel omninò cessat reservatio. — 1122 (*a*).

Quæritur 4° An Episcopus possit aliquandò dispensare in impedimento dirimente post contractum Matrimonium ?

R. — *Negant Sot., etc.* --- *Affirmant* verò *communiter* DD. casu quo non pateat facilis aditus ad Papam, et contrà immineat periculum mortis, vel infamiæ, aut scandali, si Conjuges separentur, vel incontinentiæ, si non separentur; *Ratio*, quia hoc casu, pariter ac dictum est in præcedenti quæstione, præsumitur Papa consentire, præsertìm cùm ipse jàm notam habeat hanc sententiam *communiter* ab AA. traditam.

Benè autem advertunt *Croix, etc.*, quòd si dispensatio commodè possit per Epistolam obtineri à S. Pœnitentiarià, tunc non potest Episcopus dispensare, quamvìs plures fornicationes materiales interìm habeantur. — 1123.

Quæritur 5° An in casu præfato, ut possit Episcopus dispensare, requiratur quòd Matrimonium fuerit contractum bonâ fide?

R. — Certum est non requiri bonam fidem ex parte utriusque, quia malitia unius non debet alteri nocere. — Si verò malâ fide uterque contraxit, *affirmant Dic., etc.*, posse Episcopum dispensare, cùm non præsumatur Pontifex cum tanto periculo dispensationem sibi reservare. — Sed *communissimè* et *veriùs* dicunt *Pont., etc.*, non posse Episcopum in hoc casu dispensare; quia aliàs daretur occasio ut quotidiè spe dispensationis Matrimonia celebrarentur, contemptis impedimentis.

Nota. Ut quis dicatur malâ fide contraxisse, non sufficit ut sciverit factum, sed requiritur ut sciverit quòd factum induxerit impedimentum. — Addunt *Sanch., etc.*, neque sufficere quòd ignorantia fuerit crassa, quia reverà non dicitur *scienter* facere, qui aliquid facit cum ignorantià crassâ. — Secùs, si ignorantia sit adeò crassa, ut temeritas videatur. — Et idem dicendum, si sponsi voluntariè omiserint proclamationes. — 1124.

Quæritur 6° An Episcopus casu quo potest in impedimento dirimente dispensare, possit hanc facultatem alteri delegare?

R. — *Negant Sylv., etc.*, nisi hæc potestas sit eis specialiter concessa. --- Sed *communiter* affirmant *Pont., etc.*, et hoc non solùm pro casu particulari, sed etiam pro omnibus occurrentibus, tàm præsentibus quàm futuris. *Ratio*, quia cùm hæc potestas non sit annexa personæ, sed dignitati et officio, ipsa non dicitur delegata, sed ordinaria, et ideò benè delegari potest, ut diximus in *Tract. de leg., n.* 190 *et* 193.

Quæritur 7° An Episcopi possint dispensare in impedimentis non dirimentibus ?

R. — *Affirmativè.* --- Excipe tamen illa quæ in jure naturali et divino impediunt, ut votum castitatis absolutum et perfectum; licèt in hoc etiam possunt dispensare post Matrimonium contractum, ad petendum debitum, sive votum fuerit emissum antè, sive per Matrimonium : vide dicta *n.* 986 et 987.

Similiter Episcopus potest dispensare in impedimentis quæ Matrimonio superveniunt, et impediunt petitionem debiti, v. g. cognationis spiritualis, vel affinitatis. — 1126.

Quæritur 8° An Regulares possint dispensare in impedimentis non dirimentibus?

R. — Confessarii Regulares approbati, id est, Benedictini, Mendicantes, et omnes alii eorum privilegiis communicantes, possunt dispensare ad petendum debitum conjugale, propter cognationem consanguinei conjugis in secundo gradu, nullo modo tamen in impedimento ipso. Vide *n.* 1076.

(*a*) Episcopi, præter casus in quibus jure communi dispensare possunt, facultatem habent aliquandò ex præscriptione in quibusdam aliis impedimentis dispensandi. Consulendæ ergò consuetudines locorum quæ non sunt eædem in omnibus Diœcesibus.

Quæritur 9° An Regulares possint dispensare in voto castitatis ad contrahendum Matrimonium, si magna urgeat necessitas, nempè si nequeant nuptiæ moraliter differri, et aliundè immineat periculum infamiæ aut scandali?

R. — *Communiter* docent DD. posse Confessarios Mendicantes, aliosque Religiosos communicantes privilegiis dispensare in omnibus votis, in quibus Episcopi de jure ordinario dispensare valent cum suis subditis, ex pluribus privilegiis.

Hinc, diximus *n.* 987 benè posse Regulares dispensare in voto castitatis emisso antè, vel post Matrimonium, ad petendum debitum. — Sed juxtà sententiam *communiorem*, licèt contrarium reprobare non audeam, non possunt Regulares dispensare ad Matrimonium contrahendum, in voto castitatis, etsi sit urgentissima necessitas. — 1128.

Quæritur 10 Quænam sint causæ justæ ut dispensetur in impedimentis dirimentibus?

R. — Hæ causæ justæ sunt sequentes :

I. Extinctio magnæ litis, vel odii inter agnatos.

II. Ablatio scandali.

III. Inæqualitas Matrimonii, nisi consanguineis, vel affinibus nubatur.

IV. Defectus dotis competentis.

V. Conservatio facultatum in eâdem cognatione.

VI. Merita petentis dispensationem. — 1129.

VII. Instauratio Matrimonii bonâ fide contracti : et etiam malâ fide, si Matrimonium fuerit consummatum, vel adsit fama de copulâ habitâ.

VIII. Necessitas auxilii, putà si mulier defectu viri non possit litibus assistere, vel filiis suis providere.

IX Ætas feminæ excedens annum vigesimum quartum.

X. Periculum perversionis à fide.

XI. Subministratio majoris pecuniæ. — 1130.

Nota. 1° Quantò gradus consanguinitatis, vel affinitatis est propinquior, tantò requiritur causa gravior. — Ita *Sanch.*, *etc.*

2° Sæpè plures aggregatæ causæ sufficiunt, quarum singulæ non sufficerent. Ita *Sanch.*, *etc.* — 1129.

3° Ut dispensatio non sit subreptitia, explicanda sunt omnia impedimenta quæ adsunt, item cognatio si sit carnalis, aut spiritualis; item, gradus et linea, si sit recta aut lateralis. — An autem sufficiat exprimere solum gradum remotiorem? Vide *n.* 1136.

4° In constitutione S. P. *Bened. XIV* quæ incipit, *ad Apostolicæ*, *etc.*, declaratum fuit expressionem causarum, earumque verificationem in dispensationibus appositis, ad validitatem pertinere. Undè summus Pontifex præcipit omnibus procuratoribus, etc., ut sciscitentur ab oratoribus veras causas, et illas sincerè exponant sub pœnâ falsi; item, Episcopis, et aliis quibus executio committi solet, imposuit explorare veritatem causarum in litteris apostolicis expressarum. — 1131.

Quæritur 11° An cessante causâ dispensationis, cesset dispensatio?

R. — *Affirma*, si causa cessat antequàm dispensatio expediatur, vel antequàm fiat ab Episcopo, cui à Pontifice commissa fuerit. — Secùs verò, si causa cesset, dispensatione jàm expeditâ, et factâ ab inferiori, etiamsi cesset antè Matrimonii celebrationem. *Ratio*, quia per dispensationem jàm tollitur impedimentum, sive lex relaxatur, cujus obligatio extincta, si cessat posteà causa, minimè reviviscit. Ità *valdè probabiliter Pont.*, *etc.* — 1132.

Quæritur 12° Quid dicendum, si dubitatur an causa falsò allegata fuerit finalis, aut impulsiva, vel an causa fuerit vera an falsa?

R. — In omnibus his et similibus dubiis valida censenda est dispensatio, quia in dubio standum pro validitate actûs. — 1133.

Quæritur 13° An cùm petitur dispensatio pro Matrimonio contrahendo inter propinquos, exprimenda sit copula incestuosa inter eos habita?

R. — *Commune* est apud omnes quòd si copula ex parte utriusque fuerit habita ad faciliùs obtinendam dispensationem, et copula allegetur pro unicâ causâ consequendi dispensationem, tunc necessariò malus ille animus est exprimendus, aliàs Matrimonium erit nullum, quia nemini debet suum crimen prodesse.

Si verò in petitione aliæ causæ per se jàm sufficientes ad obtinendam dispensationem exponantur, *probabilissimè* dicunt *Salm.* non opus esse ut allegetur circumstantia malæ fidei, nempè quòd copula fuerit consummata ad dispensationem faciliùs obtinendam.

Quoàd verò copulam habitam, omninò est exprimenda sub nullitate Matrimonii, etsi non fuerit præhabita cum intentione pravâ obtinendi faciliùs dispensationem. Et de hoc hodiè non est ampliùs dubitandum ex Bullâ *pastor Bened. XIV.* — 1135.

Quæritur 14° An possit manifestari remotior gradus consanguinitatis, vel affinitatis, reticendo propinquiorem?

R. — *Affirmant Sanch.*, *etc.*; et *Bened. XIV* declaravit Matrimonium esse quidem illicitum, sed non invalidum, modò propinquitas non sit primi aut secundi gradûs consanguinitatis vel affinitatis. — Præthereà, rectè advertit *Tourn.* quòd in gradu mixto exprimi debet sexus qui est in primo gradu, quia difficiliùs conceditur ut nepos ducat amitam, quàm patruus ducat neptem. Major enim perversio ordinis est ut nepos constituatur suæ amitæ caput. — 1136.

Quæritur 15° Si quis petat secundam dispensationem in eâdem materiâ post primam aliàs obtentam, an primam exprimere debeat?

R. — *Affirmativè*, quandò impedimentum est ex eodem crimine, quia relapsus retrahit Superiorem à dispensando. Secùs si impedimentum non sit ex aliquo crimine, vel sit ex crimine diverso. — 1137.

Quæritur 16° An si quis habeat plura impedimenta affinitatis ejusdem gradûs, putà si cognoverit duas sorores suæ sponsæ, debeat in supplicatione dispensationis utramque copulam exprimere?

R. — *Negant Vega*, *etc.* — Sed *probabiliùs affirmant Sanch.*, *etc.*; et de hoc hodiè non est ampliùs dubitandum, ex *Bened. XIV* in Brevi suprà relatâ. — Et idem dicendum de aliis impedimentis consanguinitatis, cognationis spiritualis, publicæ honestatis. — 1138.

Quæritur 17° An si concurrant plura impedimenta, possit divisìm impetrari eorum dispensatio?

R. — Adest triplex sententia. — *Prima affirmat.* — *Secunda negat.* — *Tertia probabilior distinguit* et dicit quòd si impedimenta disparatè se habent, et unum ex altero non augetur, ut votum et consanguinitas, tunc sufficit divisìm obtinere dispensationem. — Secùs, si impedimenta sint talis rationis, ut afferant conjuncta majorem repugnantiam ad Matrimonium contrahendum, putà, si quis vult ducere consanguineam, cujus sororem turpiter cognoverit; tunc enim difficilior redditur dispensatio.

Excipiunt *Coninck.*, *etc.* si justa detur causa separandi, ut si unum impedimentum esset publicum, et aliud secretum, quod infamiam possit afferre, nempè si quis vult ducere consanguineam, cujus sororem occultè cognovit; tunc enim ne infamentur contrahentes, benè possunt divisìm dispensationem petere.

Sed id dico intelligendum tantùm respectu ad dispensationem obtinendam à Datariâ, putà ob publicum impedimentum consanguinitatis cum sponsâ; nam, quoàd dispensationem impedimenti occulti propter copulam cum ejus sorore, juxtà nostram sententiam, saltem in supplicatione ad Pœnitentiariam debent ea impedimenta simul exponi, cùm simul exposita jàm, ut diximus, dispensationem reddant difficiliorem. — 1139.

Quæritur 18° An si quis post obtentam dispensationem super impedimentum occul-

tum affinitatis, iterùm habuerit rem cum eàdem consanguineâ sponsæ, antequàm eam duxerit, novâ indigeat dispensatione ?

R. — Si dispensatio non adhuc fuerit executa ab eo cui commissa est, conveniunt omnes non indigere, quia tales dispensationes non sortiuntur effectum nisi à tempore executionis.

Si jàm fuit executa, *affirmant Habert, etc.*, requiri novam dispensationem. — Verùm *probabiliùs* non requiritur nova dispensatio, ut dicunt *Sanch.*, *etc.*; quia affinitas illa jàm sublata est per dispensationem quoàd hunc effectum contrahendi Matrimonium. Cæterùm ipsa S. Pœnitentiaria in praxi hanc nostram sententiam sequitur, ut ego ipse observavi in quodam authentico ejus Rescripto. — Et hoc valet etiam quoàd dispensationem obtentam à Datariâ, atque executam in impedimento consanguinitatis; modò dispensatio non sit imposita *in formâ pauperum.* — 1140.

Quæritur 19° An si post obtentam dispensationem super gradu prohibito, antequàm illa executioni mandetur intercesserit copula inter sponsos, nova requiratur dispensatio ?

R. — *Negant* alii. — Sed *veriùs affirmant Sanch.*, *etc.*; quia stylus Curiæ sic obtinuit ut incestus sic declaretur; illo enim manifestato, Pontifex majorem imponit pœnitentiam, amplioremque compositionem pecuniæ exigit; et sic etiam declaravit S. C.

Probabiliter verò ait *Sanch.* quòd licèt dispensatio fuerit concessa cum clausulâ, *modò culpa non interfuerit*, attamen, si illa habeatur post executionem dispensationis, tunc non requiritur nova dispensatio, quia sufficit ad ejus valorem, quòd antè illam copula non intervenerit. — 1141.

Quæritur 20° An si contrahentes sint diversæ Diœcesis, unusquisque debeat à proprio Episcopo dispensari ?

R. — *Affirmant Sambovius, etc.* — Sed *negant probabiliter Tourn.*, *etc.*; *Ratio*, quia cùm Episcopus aufert à suo subdito impedimentum, habilem eum reddit ad contrahendum cum altero impedito, sicut si quis haberet facultatem dispensandi in aliquo gradu, dispensando cum suo subdito, dispensaret etiam cum extraneo, undè hic extraneus benè poterit tunc contrahere coràm Parocho alterius quocum dispensavit Episcopus. — 1142.

Quæritur 21° Quæ sint clausulæ solitæ apponi in dispensationibus à S. Pœnitentiariâ ?

R. — Illæ clausulæ sunt sequentes :

I. *Si ità sit.* In hoc, benè aiunt *Sanch.*, *etc.*, fidem esse adhibendam pœnitenti, nisi delegatus certè sciat oppositum ex notitiâ extrà Confessionem acceptâ.

II. *Auditâ priùs Sacramentali Confessione.* Juxtà igitur hanc clausulam necessaria est Confessio.

III. *Sublatâ occasione peccandi.* Intelligitur si occasio sit voluntaria, quòd de facto est tollenda; si verò necessaria, auferatur saltem ex animo, reddendo illam ex proximâ remotam per debita media adhibenda.

IV *Dummodò impedimentum sit occultum.* De hâc clausulâ, vide *n.* 1111.

V. *Injunctâ ei gravi pœnitentiâ.* Intelligitur juxtà vires pœnitentis.

VI. *Præsentibus laceratis, sub pœnâ excommunicationis latæ sententiæ.* Hæc laceratio statìm facienda est, sed intellige moraliter, nempè saltem infrà triduum post dispensationem executam. Si autem in litteris non sit apposita clausula lacerationis, proùt non apponitur quandò Matrimonium nondùm est contractum, tunc non est obligatio eas lacerandi, sed hujusmodi dispensatio debet à Parocho cautè annotari in libro qui non possit ab alio aspici, ad hoc ut ipse possit requisitus postmodùm, si opus erit, fidem facere de dispensatione impetratâ. — 1143.

Nota. 1° Ad dispensationem obtinendam, non requiritur consensus ejus cui prodesse debet, quamvìs ut prosit, ab ipso posteà acceptanda sit. Ità *Sanch.*, *etc.*, qui

addunt quòd si idem impedimentum afficit utrumque sponsum, sufficit pro uno dispensationem impetrare. Secùs verò si impedimentum afficiat unum independenter ab impedimento alterius. — 1145.

2° Cùm petitur dispensatio à Datariâ, exprimendum est nomen, cognomen, Diœcesis originis et domicilii tantùm, si Orator ibi habeat perfectum domicilium; item, utraque Diœcesis sponsi et sponsæ, si ipsi diversas Diœceses habeant, — Quandò verò petitur à S. Pœnitentiariâ, tacentur nomina, et alia, sed tantùm exprimitur persona et locus quo litteræ sunt dirigendæ. — 1146.

Hìc refert ad praxim Confessarii adnotare formulam supplicationis ad impetrandàm à S. Pœnitentiariâ dispensationem impedimenti ad contrahendum, sive reconvalidandum Matrimonium, videlicet:

Intùs. *Eminentissime et Reverendissime Domine,*

NN. cùm carnaliter cognovissem quamdam mulierem, dedi fidem de Matrimonio contrahendo NN. ejus sorori; et quoniàm impedimentum est occultum, et Matrimonium si cum præfatâ sorore non contraheretur, magnum eveniret scandalum; quapropter, suppliciter oro Emin. V. ut des mihi, et benignè indulgeas dispensationem. Responsum dignetur mittere Neapolim, ad Rev. (Hìc exprimitur nomen et cognomen illius ad quem rescribendum erit.)

Si autem petitur dispensatio voti castitatis, sic:

NN. manet obstrictus voto castitatis; sed cùm in gravi versetur periculo incontinentiæ, suppliciter orat Em. V. ut dignetur Oratori à præfato voto dispensationem indulgere, quo Matrimonium contrahere possit, etc.

Ità si matrimonium nondùm est contractum; si verò matrimonium jàm est contractum, sic scribi potest:

NN. ignarus (aut conscius) impedimenti, contraxi cum muliere, matrem (sive sororem) cujus jàm anteà carnaliter cognoveram; sed cùm impedimentum sit occultum, ideòque cùm nequeam sine scandalo separari, supplico Emin. V. pro absolutione et dispensatione. Responsum, etc.

Foris autem inscribetur: *Eminentissimo et reverendissimo Domino, Colendiss. Domino Cardinali Pœnitentiario majori,*

Romam. — 1147.

Delegatus autem cui commissa fuerit executio dispensationis, poterit in dispensando hanc vel similem formulam adhibere post datam Sacramentalem absolutionem: *Et insuper, auctoritate apostolicâ mihi concessâ, dispenso tecum super impedimento primi (seu secundi, seu primi et secundi) gradûs proveniente ex copulâ illicitâ à te habitâ cum sorore mulieris cum quâ contraxisti (aut contrahere intendis) ut matrimonium cum illâ rursùs contrahere possis, renovato consensu; et prolem, si quam suscepisti (vel suscipies) legitimam declaro. In nomine Patris, etc.*

Si verò dispensatio sit à voto castitatis, dicitur: *Insuper tibi votum castitatis quod emisisti, ut valeas matrimonium contrahere, et illo uti, in opera quæ tibi præscripsi dispensando commuto. In nomine, etc.*

Si quis, non obstante voto castitatis, matrimonium jàm inierit, dicitur: *Item, non obstante castitatis voto quod emisisti, in matrimonio remanere, et debitum conjugale exigere possis, auctoritate apostolicâ tecum dispenso. In nomine, etc.* — 1148.

CAPUT V.

De Revalidatione Matrimonii.

Nota. *Communis* est DD. sententia quòd cùm agitur de matrimonio revalidando, propter bonum animarum, præsumitur Ecclesia in impedimento si fortè adsit, dispensare, semper ac adest de illius valore vera probabilitas. Undè, ubi dubitatur inter DD. de valore alicujus Matrimonii, benè potest haberi illud ut validum, si verè probabile sit de jure validum esse; modò dubium vertat circà impedimentum ab Ecclesiâ oppositum, nam in impedimentis de jure naturali non potest Ecclesia dispensare. — 1109.

Quæritur 1° An ad revalidandum Matrimonium nullum ob occultum impedimentum, sed in facie Ecclesiæ jàm celebratum, sit iterùm revalidandum coràm Parocho et testibus.

R. — Prima sententia affirmat. — Secunda verò *probabilior et communis negat. Ratio*, quia Concilium præscribendo Parochi præsentiam, et testem ad valorem Matrimonii, meritò præsumitur noluisse hunc casum comprehendere : Concilium enim per illam præsentiam tantùm voluit occurrere peccatis quæ consurgebant ex nuptiis clàm celebratis; sed in nostro casu Matrimonium jàm publicè est contractum; et ideò sufficit novum tantùm ponere consensum. Ità *Nav., Habert., Card., Spor., Ronc., etc.*

Et sic statuit, atque in praxi constanter deducit S. Pœnitentiaria ex Oraculo *S. Pii V*, qui præcisè ab illâ rogatus de hâc re, declaravit non esse necessarios Parochum et testes, dùm rursùs contrahitur Matrimonium ab iis qui illud publicè contraxerunt, si illud fuerit nullum ob occultum impedimentum. — 1110.

Quæritur 2° Quomodò et quandò impedimentum intelligatur esse occultum, cùm in litteris S. Pœnitentiariæ dicitur : *Dummodò impedimentum occultum sit?*

R. — Nav. loquendo de censuris dicit quòd ut aliquod crimen dicatur occultum sufficit non esse publicum majori parti oppidi, viciniæ, vel collegii, ubi saltem immorantur decem personæ.

Benè tamen advertit *Fagn.* hanc doctrinam, scilicet quòd factum sit notum majori parti Parochiæ, intelligendam esse cum grano salis; nam, si in Parochiâ essent mille personæ, perperam diceretur occultum factum illud quod sciunt quadringenti vel quingenti. Undè rectè concludit *Bened. XIV*, tunc Confessario abstinendum esse ab exequendâ dispensatione, quandò ex circumstantiis prudenter conjicere potest impedimentum ex occulto posse fieri publicum; cæterùm impedimentum per se dici occultum, si notum sit in oppido sex solis personis, in civitate septem vel octo, modò ab eis non fuerit divulgatum.

Notat *Bened. XIV*, quòd aliquandò posset esse crimen publicum materialiter, nempè si publicum sit viciniæ, sed formaliter occultum, nimirùm si ignoretur ab illâ copulâ nasci impedimentum affinitatis, et tunc etiam potest impetrari dispensatio à S. Pœnitentiariâ. — 1111.

Quæritur 3° An Matrimonium sit revalidandum coràm Parocho et testibus, si ipsi tempore Matrimonii contracti conscii fuerint impedimenti?

R. — Affirmat Sanch.; quia tunc fuerunt testes non valoris, sed potiùs nullitatis talis Matrimonii. — *Negant* verò *Coninck*, etc.; quia assistentia Parochi et testium fuit præscripta à Tridentino non tàm ad testandam validitatem Matrimonii, quæ multipliciter eis potest esse ignota, quàm ad probandam externam Matrimonii celebrationem, ut periculo obvietur, ne iidem conjuges alias nuptias ineant.

Utraque sententia est *probabilis*, sed secunda videtur *probabilior*. — 1112.

Quæritur 4º An qui fictè contraxit Matrimonium, teneatur denique ex justitiâ illud revalidare per verum consensum?

R. — *Affirmant Pal., etc.*; quia alter jàm tradidit corpus per suum consensum. — *Negant* verò *probabiliùs Sanch., etc.*; quia nulla adest traditio, si unus fictè consentit, cùm contractus Matrimonii non possit claudicare. — Omnes tamen conveniunt teneri fictè consentientem revalidare Matrimonium per verum consensum, si aliter reparare non possit damna ex illâ deceptione alteri illata. — 1113.

Quæritur 5º An si unus fictè vel ex metu contraxit Matrimonium, debeat certiorem facere alterum Conjugem de Matrimonii nullitate, si posteà velit illud revalidare?

R. — *Prima sententia affirmat; Ratio*, quia cùm nullus eo casu fuerit contractus, deficiente consensu metum passi vel fictè consentientis, nullus etiam fuit consensus alterius. Consensus autem qui ab initio fuit nullus, tractu temporis convalescere non potest.

Secunda verò *sententia communis* et *verior* docet sufficere quòd tantùm fictè consentiens vel metum passus, suum ponat consensum; quia perseverat consensus alterius, et non fuit revocatus. Et certum est quòd in contractu Matrimonii non requiritur simultas physica consensûum sponsorum, sed sufficit moralis, nempè si consensus unius moraliter perseverat, dùm ponitur consensus alterius. Et hanc sententiam tenent *Less., Nav., S. Antonin., Cont. Tourn., Ronc., etc.*; ergò sufficit metum passi aut fictè consentientis consensus expressus, v. g. per copulam conjugalem, vel per cohabitationem, unà cum consensu alterius primò dato, ad faciendum validum Matrimonium.

Nota, ut metum passus legitimum ponat consensum, requiritur quidem ut sciat primum Matrimonium invalidè fuisse initum. — 1114.

Quæritur 6º An quandò Matrimonium fuit nullum ob aliquod impedimentum, sit necessarium ad illud revalidandum ut, ablato impedimento, uterque Conjux fiat conscius de nullitate Matrimonii?

R. — *Prima sententia affirmat. Ratio*, quia hoc Matrimonium non potest fieri validum neque per primum neque per secundum consensum præstitum post dispensationem: non per primum, quia quod fuit nullum ab initio, tractu temporis validari non potest: non per secundum, quia hic novus consensus non est validus, nisi fiat animo contrahendi tunc Matrimonium, et hunc animum non habet qui nescit Matrimonium priùs contractum esse nullum.

Secunda vero *sententia* dicit non esse opus ut Pars ignara impedimenti moneatur de nullitate Matrimonii; sed sufficere quòd, ablato impedimento, Pars quæ conscia est de illo, consensum ab altero accipiat; quia prior consensus, licèt suo effectu caruerit ob impedimentum à jure positivo oppositum, attamen de jure naturæ fuit validus, cùm fuerit præstitus ergà personam de jure naturæ habilem ad contrahendum. Ille autem consensus virtualiter perseverans per usum Matrimonii, moraliter unitur consensui interno præstito à conjuge conscio impedimenti, saltem per similia signa externa, et sic Matrimonium convalidatur. Ac propterea dicunt *Abbas* etc. posse Papam dispensare in Matrimonio nullo à novo consensu præstando.

In hâc autem re maximè notandum id quod declaravit *Bened. XIV* in Constitutione emanatâ die 27 Sept. 1755, quòd casu quo impedimentum oritur non à lege naturali aut divinâ, proùt esset cùm præstatur consensus vivente altero Conjuge, sed provenit à lege ecclesiasticâ, tunc benè potest Papa dispensare ut Matrimonium contrahatur sine novo consensu Partis ignorantis impedimentum, habendo pro valido consensum præstitum ab illâ in principio, ubi ex lege naturali erat consensus quidem validus; nam, eo casu Papa aufert impedimentum in radice Matrimonii, retrohendo contractum ac si ab initio impedimentum abfuisset.

Cæterùm, ubi non suppetit hujusmodi specialis dispensatio Pontificis, non discedendum à primâ sententiâ, maximè quia in litteris S. Pœnitentiariæ in dispensationibus ad hujusmodi Matrimonia reconvalidanda apponitur sequens clausula: *Ut dictâ muliere de nullitate prioris consensûs certioratâ, uterque inter se de novo secretè contrahere valeant.* — **1115.**

Sic intelligendum extrà casum urgentis necessitatis; nam, si ex notitiâ nullitatis Matrimonii prudenter timeri possit periculum mortis, gravis infamiæ aut scandali ex separatione secuturi: et ex aliâ parte Conjux impedimenti conscius non possit evitare redditionem debiti, tunc (a) benè potest uti secundâ sententiâ tanquàm *probabili*, quia eo casu ratione necessitatis etiam cum periculo frustrationis Sacramenti licitum est sequi opinionem tantùm *probabilem*, ut *communiter* docent *Sanch.*, *Tourn.*, *Card.*, *Less.*, *Holz.*, *Bon.*, *Laym.*, *etc.* — Imò, ut dicunt *Sanch.*, *Viva*, *etc.* in casu extremæ vel urgentis necessitatis licitum est uti opinione etiam tenuiter probabili, quandò urget animæ bonum. — **1116.**

Quæritur 7° Quotuplici modo possit renovari sive exigi consensus à parte insciâ impedimenti post obtentam dispensationem?

R. — Plures ab AA. assignantur modi:

I. Si dicat sponsus: « Quandò nupsi, non habui verum consensum, nunc præstare » volo, vis et tu præstare? » Hunc modum *communiter* admittunt DD. et rectè quidem, ac sine mendacio, cùm consensus nullus non sit verus consensus.

II. Si dicat: « Dic quæso, si nullum fuisset nostrum Matrimonium, nonne iterùm » me accipere intendis? » Hunc modum non approbo, neque admitto, nisi pars ignara de nullitate Matrimonii in suspicionem veniat.

III. Si dicat: « Angor scrupulis de nostri Matrimonii valore, ideòque renovemur » consensum. » Hunc modum admitto.

IV. Si dicat: « Si mihi non nupsisses, non-ne nuberes nunc? » Hunc modum non admitto, quia in hoc modo reverâ non est positivus consensus.

V. Si dicat: « Pro meâ consolatione volo de novo contrahere, eia contrahamus. » Hunc modum non admitto.

VI. Si habeatur copula maritali affectu ex parte Conjugis conscii impedimenti per dispensationem jàm sublati, intendendo sic exprimere novum consensum ad Matrimonium de novo contrahendum, nam, ex alterâ parte insciâ impedimenti jàm exercetur copula eo affectu ex primo consensu præstito, usquè tunc in effectu perseverante. Hic tamen modus tunc tantùm sufficeret, quandò non esset locus modis suprà enunciatis, et insuper immineret periculum gravis damni. Ità *Sanch.*, *Nav.*, *Tourn.*, *Bon.*, *Salm.*, *Soto*, *Caj.*, *etc.*

Neque tunc obstat clausula certiorationis quæ apponitur à S. Pœnitentiariâ; quia in hoc casu necessitatis censetur S. Sedes relaxare præfatam conditionem, providendo meliori modo quo potest bono animarum, cùm talis conditio tunc sit moraliter impossibilis executioni. In hoc igitur casu licitè potest hic modus in praxim deduci, cùm *valdè probabile sit*, ut ostendimus *n.* **1116**, sufficere consensum Partis consciæ impedimenti expressum per copulam conjugalem cum consensu alterius virtualiter perdurante. — **1117.**

(a) Tunc observetur quod dicitur Tom. III, Tract. XXII, n. 57, ubi dicitur in eo casu posse Episcopum dispensare; et si necessitas non patitur moram, juxtà id quod dicunt plures DD., potest Confessarius declarare legem impedimenti tunc non obligare, adeò ut possit Matrimonium contrahi, omissâ dispensatione. — H. n. 81.

CAPUT VI.

De Divortio.

Divortium in genere, est separatio Conjugum inter se.

Duplex est: Divortium quoàd *vinculum*, cùm ità separantur, ut nullum maneat vinculum Matrimonii; et quoàd *Torum*, cùm, manente vinculo, separantur quoàd habitationem, mensam, torum.

Quæritur 1° An Matrimonium consummatum possit aliquandò dissolvi quoàd vinculum?

R. — Etsi Matrimonium consummatum inter Christianos nullo casu solvi possit quoàd vinculum, vivente utroque Conjuge, fit tamen divortium quoàd *vinculum* in sequentibus casibus:

I. Si alter Conjux moriatur.

II. Si ex Conjugibus Infidelibus, altero ad fidem converso, alter maneat Infidelis.

III. Si antè Matrimonii consummationem, alter intret Religionem, in eâque profiteatur.

IV. Si Papa ex aliâ justâ et urgenti causâ dispenset antè consummationem. — 955.

Quæritur 2° An si Infidelis nolit converti, sed tamen vult pacificè cohabitare, sine injuriâ Creatoris, liceat Fideli ab eo separari, non solùm quoàd torum, sed etiam quoàd vinculum?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima negat;* et hanc tenent *D. Thom.*, *Estius*, *S. Bonav.*, *S. Anton.*, *etc.* — *Secunda absolutè affirmat;* et hanc tenet *Bellarminus.* — *Tertia communior et probabilior* dicit olìm, si nullum aderat periculum perversionis, non potuisse Fidelem transire ad alias nuptias, quia non aderat causa discedendi à Conjuge Infideli, cùm per miracula quæ frequentiùs tunc per Fideles fiebant, plures Infideles ad Fidem convertebantur.

Sed hodiè cùm cessaverint miracula tàm frequentia, illicitum est cohabitare cum Conjuge Infideli ex receptâ Ecclesiæ consuetudine quæ introducta est ex eò quòd experientia docuerit non modicum perversionis periculum imminere ex consortio Infidelis; nisi Episcopus dispenset ad cohabitandum propter probabilem spem conversionis illius. — 957.

Quæritur 3° An manente vinculo Matrimonii, licitè fiat Divortium et separatio quoàd torum et cohabitationem, ad tempus, vel in perpetuum?

R. — *Affirmandum* posse fieri ob gravem et justam causam, proùt sunt sequentes:

I. Alterius Conjugis culpabile adulterium; per quod hìc etiam *communiùs* et *probabiliùs* intelligitur omnis species luxuriæ, in quâ caro cum aliâ dividitur; non tamen mollities, vel pollutio, oscula, tactus, vel amplexus impudici, licèt propter similia ad tempus possit aliquandò fieri separatio, ut nocens emendetur. — Et nota quòd quandò adest adulterium, Pars innocens potest Religionem ingredi, aut Sacros Ordines suscipere, nocens verò nisi cum innocentis consensu. — 960.

II. Sævitia mariti, vel uxoris, quamvìs Conjux ob aliquod suum crimen fuerit causa sævitiæ illius; ex quâ sævitiâ, si grave periculum Comparti immineat, potest separatio peti à judice; imò, si mortem minetur, vel venenum paret, potest divertere antè judicis consensum. — 970.

III. Si Conjux Compartem trahat in peccatum, tunc enim innocens potest se separare, imò tenetur, si periculum sit grave.

IV. Morbus contagiosus, v. g. lepra, aut si alter Conjux sit furiosus, maleficus, aut energumenus. Quòd si tamen sine gravi detrimento possit cohabitare, ad id tenetur, aut saltem adhabitare, et ministrare, nisi alter remittat. — 973.

V. Hæresis, vel apostasia superveniens Matrimonio. — 974.

VI. Mutuus consensus; ex quo licitè se separant vel toro, sive ad tempus, sive in perpetuum, ob finem spiritualem, vel etiam habitatione. Quod tamen non solet permitti, nisi uterque ingrediatur Religionem, vel uxore ad Religionem transeunte, aut si vetula sit, v. g. sexagenaria, aut quinquagenaria, manente in seculo in voto continentiæ, maritus suscipiat Sacros Ordines. — 975.

Quæritur 4° An ad Divortium faciendum sufficiat suspicio de Conjugis adulterio?

R. — Quòd suspicio sufficiat, habetur expressum in *C. dicit Dominus.* — *Communiter* tamen advertunt *D. Thom.*, *etc.* non sufficere quamcumque probabilem suspicionem, sed requiri violentam, quæ moralem certitudinem fundet, proùt si probetur visus fuisse solus cum solâ et nudus cum nudo. Hoc pro Divortio faciendo auctoritate Ecclesiæ.

Sed licèt in foro interno non requiratur tanta certitudo quanta in externo, semper tamen requiritur talis suspicio, ut habeatur non sola probabilitas sed moralis etiam certitudo de adulterio patrato; aliàs, per solam probabilitatem, nequit alter privari suâ certâ possessione. Sufficit tamen in foro conscientiæ si vir fide dignissimus testetur de adulterio, vel de violento indicio, v. g. se solum cum solâ vidisse in eodem lecto. — 961.

Quæritur 5° An copula cum alienâ habita sine seminis effusione, sit causa sufficiens ad Divortium?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda probabilior negat*; quia sine seminis effusione non adest vera carnis divisio. — 962.

Quæritur 6° An vir, cognito adulterio uxoris, teneatur eam dimittere?

R. — Certè non tenetur ratione adulterii, dùm hæc dimissio à Christo sit tantùm permissa, et non præcepta; attamen vir ad id potest teneri ratione correctionis fraternæ, aut scandali vitandi, ut docent *D. Thom.*, *Bon.*, *Salm.*

Sed quoàd obligationem correctionis fraternæ, *communiter* dicunt DD. non teneri virum dimittere uxorem si aliâ viâ, nempè verbis, aut verberibus possit eam corrigere. Ità *D. Thom.*, *Salm.* — Item, nec tenetur, si ex tali dimissione timeat gravia incommoda, nimirùm periculum propriæ incontinentiæ, vel rixas cum propinquis uxoris, vel infamiam, aut jacturam gubernationis domesticæ, et similia, quia præceptum correctionis non obligat cum gravi incommodo. Ità *S. Antonin.*, *Nav.*, *Bon.*, *etc.*; cæterùm, benè aiunt *Laym.*, *etc.* quòd si putet vir hâc solâ viâ adulteram corrigendam esse, eo casu tenetur ex caritate, intellige si possit absque gravi incommodo ad tempus eam dimittere.

Quod ad scandalum autem pertinet, tenetur etiam vir uxorem dimittere ne videatur ipse peccato uxoris consentire, ut docent *D. Thom.*, *Sanch.*, *Pont.*, *Salm.*, *etc.* Hoc tamen intelligitur, ut dicunt *S. Anton.*, *Sanch.*, *etc.* 1° Si adulterium sit notorium non verò si occultum. — 2° Ut dicunt *Laym.*, *Bon.*, *etc.*, si vir aliquo modo nequeat scandalo occurrere; secùs verò si possit aliâ viâ, nempè uxoris reprehensione, reclusione, verberatione, aut aliâ moderatâ coerctione.

Quòd si his mediis adhibitis, scandalum perseverat, erit vir excusatus, si uxorem non dimittit ex justâ causâ, nempè ratione periculi suæ incontinentiæ, vel si laboret inopiâ, aut morbo, et ideò indigeat ope uxoris; vel si aliàs deberet grave damnum subire; vel si aliàs uxor deterior evaderet, aut illi immineret notabile detrimentum sanitatis, aut si adsit probabilis spes fore ut brevì uxor resipiscat, proùt docent *S. Antonin.*, *Palaus*, *Salm.*, *Sanch.*, *etc.* — Addunt *Salm.*, sufficere insuper causam, si plures expensæ essent impendendæ, ut Divortium fieret auctoritate Judicis; vel si ex Divortio contentiones timerentur.

Ità præfati AA.; sed alii *probabiliter* dicunt quòd si vir jàm præbuerit sufficienter indicia, quòd ipse ægrè ferat uxoris adulterium, non tenetur eam dimittere ratione

scandali; quia si nihilominùs alii scandalizantur, scandalum ipsorum erit pharisaicum, quod non tenetur ipse vitare. — Hinc benè inferunt *Pal.*, *etc.* quòd propter hanc causam scandali raro teneatur vir uxorem adulteram dimittere. — 963.

Quæritur 6° An uxor teneatur Divortium facere à viro adultero?

R. — *Prima sententia* dicit nunquàm teneri. — *Secunda* mihi *verior*, quam tenent *Bon.*, *etc.*, dicit etiam teneri aliquandò divertere à viro adultero, quia aliquandò tenetur etiam subditus, si potest, sine gravi incommodo, corrigere Superiorem modo quo potest; et à fortiori, ad id tenetur uxor, cui jàm concessum est relinquere virum adulterum; dummodò tamen, dicit *Conc.* probabilis sit spes emendationis.

Meritò verò dicunt præfati AA. ad hoc raro sive rarissimè teneri uxorem, tùm quia rarissimè uxor potest corripere virum; tùm quia rarissimè poterit uxor à viro discedere sine gravi incommodo. Et ideò, nec etiam tenetur ei debitum negare: tantò magis quia negando, vir deterior fieret. — 964.

Quæritur 7° Utrùm teneatur Conjux innocens recipere alterum ex adulterio emendatum?

R. — *Affirmant Conc.*, *etc.*, ad hoc teneri ex caritate, si aliàs ille sit in periculo relabendi.

Sed ego minimè auderem innocentem ad hoc obstringere sub culpâ, cùm ex unâ parte Christus eum perpetuò liberaverit ab obligatione cohabitandi cum adultero, et ex aliâ non videtur caritas ad tantùm onus obligare, ut Conjux recipiat alterum qui fregit sibi fidem. — Undè, meritò dicunt *Salm.* tantùm ex honestate et decentiâ debere innocentem sibi reconciliare emendatum si commodè potest. — 965.

Quæritur 8° In quibus casibus illicitum sit Conjugi Divortium facere ab altero in adulterium lapso?

R. — Illicitum est in sequentibus casibus:

I. Si uterque reus sit adulterii; attamen, *satis probabile* est emendatum posse separari ab altero qui post correctionem non resipiscit.

II. Si Conjux consentiat in adulterium alterius: tunc enim amittit jus recedendi; et est *communis* sententia.

III. Si Conjux sine culpâ formali adulteretur, putà ob errorem inculpabilem, vel si violenter cognita sit. Secùs verò si per metum consentiret.

IV. Si injuria sit remissa, sive antè, sive post Divortium. Si autem post remissionem relabatur vel reconciliatus, vel reconcilians, alter jàm dimittendi jus habet. Præsumitur autem facta remissio vel ex verbis, vel factis, ut si Conjux innocens, conscius et memor adulterii, omninò spontè coeatur adultero. Signa pariter sunt remissionis, si maneant in eàdem domo, mensâ, lecto, maximè si interveniant oscula, tactus, amplexus. — 966.

Quæritur 9° An facto Divortio per sententiam Judicis, possit innocens adhuc adulteram cogere ut ad se redeat?

R. — Duplex est sententia. — *Prima* dicit quòd per sententiam etiam adultera remaneat soluta ab obligatione cohabitandi, et reddendi debitum.

Secunda verò *communis* docet quòd semper ac status utriusque Conjugis non sit mutatus, nempè si neuter voverit castitatem, etc., teneatur adultera redire, quia innocens suum jus non amittit per sententiam, quæ tantùm in pœnam adulteræ, non in favorem emanatur. — Et ad hoc ut adultera teneatur redire, rectè dicit *Sanch.* non requiri novam sententiam Judicis. — Meritò verò ait *Pal.* raro posse compelli uxorem adulteram redire ad virum, propter prudentem timorem mortis, aut sævitiæ facilè ab illo inferendæ.

Quæritur 10° Si Conjux innocens, facto Divortio per sententiam labitur in adulterium, utrùm is amittat jus ad Divortium, ità ut, altero petente, teneatur ad eum redire?

R. — *Prima sententia affirmat*, quia injuria jàm est compensata. — *Secunda* verò, quam *longè probabiliorem* censeo, dicit non teneri (*a*). — 967.

Quæritur 11° An Conjux possit adulteram dimittere propriâ auctoritate?

R. — Adsunt tres sententiæ satis probabiles. — *Prima* absolutè *negat.* — *Secunda distinguit et affirmat* si adulterium est notorium; *negat* verò, si occultum, quia tunc fama Conjugis adulteri injustè proderetur. — *Tertia* demùm *absolutè affirmat* posse fieri Divortium sine sententiâ, sive adulterium sit publicum sive occultum, modò sit certum, et ex separatione non interveniat scandalum quod non possit aliter reparari.

Hæc sententia mihi *probabilior* est, saltem si adulterium sit ex parte feminæ; durum enim esset cogere virum certum de adulterio uxoris, ut publicum faciat illius crimen in judicio cum suo perpetuo dedecore. Benè tamen advertit *Bon.* quòd si post Divortium Judex cogat Conjugem ad cohabitandum, teneatur obedire; sed juxtà hanc sententiam non tenetur reddere. — 968.

Quæritur 12° An Conjux possit recedere propriâ auctoritate propter sævitiam Compartis?

R. — *Affirma*, si periculum sit in morâ, vel si non posset litigare, aut Judicem adire, vel sævitiam facilè probare; aliàs tenetur expectare sententiam.

Quæritur 13° An talis justè recedens possit, invito Conjuge, Religiosus fieri?

R. — *Negatur*, nisi timor de damno gravi sit talis, ut nunquàm deponi possit. aliàs Divortium tantùm ad tempus erit, donec cesset periculum, datâ cautione in judicio.

Quæritur 14° Qualis timor sufficit ad Divortium ratione sævitiæ?

R. — Sufficit ut prudenter timeri possint gravia mala à Conjuge, vel ab ejus propinquis; ut si adessent comminatio mortis, verba injusta, frequentia convicia et jurgia, ex quibus nimìs molesta redderetur cohabitatio, vel esset periculum abortûs intentati, vel mali gravis in aliis filiis aut consanguineis.

Rectè tamen advertunt *Salm.* quòd aliqua ex his quæ respectu feminæ nobilis essent gravia, respectu alterius humilis conditionis levia erunt.

Item, advertunt *Sanch.*, *etc.* non sufficere solas minas, nisi Conjux solitus sit illas exequi; quapropter Judex benè perpendere debet minantis conditionem et modum. — 971.

Quæritur 15° An sola verbera sint causa justa Divortii?

R. — *Alii affirmant.* — *Alii negant*, nisi ex verberibus *probabiliter* timeatur periculum mortis. — Alii verò *communissimè* dicunt licitum esse viro verberare uxorem, modò non fiat frequenter nec ex levi causâ, nec acriter, quamvìs causa sit magna, sed rarò, et mediocriter. — Undè *probabiliter* ait *Sanch.* non posse uxorem discedere, si verberatio est levis, etiamsi sine causâ verberata fuerit. — Excipiunt *Salm.* nisi mulier esset nobilis.

Item, addunt *Ronc.*, *etc.* non licere uxori Divortium facere ex unâ verberatione, etsi gravi, sed requiri saltem binam, nisi *probabiliter* timeatur ne maritus verberationes replicet, attentâ illius naturâ, et circumstantiis, putà si ipse domi vel etiam extrà domum detineat concubinam. — 972.

Quæritur 16° Facto Divortio, apud quem Conjugem filii sunt educandi?

R. — Conveniunt DD. quòd sint educandi apud innocentem; et expensis patris, si Divortium sit culpâ patris; et contrà expensis matris, si Divortium sit culpâ ma-

---

(*a*) In hoc tamen casu dicit *S. Thom.* cum aliis *communiter*, quòd potest Judex cogere secundum adulterum ut iterùm uniatur, ad hoc ut ità consulatur tùm illius animæ, cum etiam scandalo aliorum. — H. 96.

tris. Ad hoc tamen benè advertit *Sanch.*, cum *communi* omnium, omninò requiri sententiam Judicis, ut ipsa teneatur.

Quandò autem alter Conjugum esset Infidelis, vel hæreticus, proles semper apud Fidelem educanda est, quamvìs Fidelis fuerit in culpâ. — 976 (*a*).

TRACTATUS XXVI.

DE CENSURIS ET IRREGULARITATIBUS.

PARS I.

De Censuris in genere — et in specie.

CAPUT I.

De Censuris in genere.

De Censurarum naturâ et divisione. — Auctore et subjecto. — Absolutione.

ARTICULUS I.

De naturâ et divisione Censuræ.

I. Censura Ecclesiastica est *pœna spiritualis et medicinalis, per quam homini baptizato delinquenti, ac contumaci, per potentiam Ecclesiasticam aufertur usus quorumdam spiritualium bonorum.*

Undè :

1° Non sunt excommunicandi ii de quorum correctione desperatur, nisi fiat ad terrorem aliorum. — 1.

2° Per censuram non privatur homo bonis merè internis, v. g. charactere, potestate Ordinis, nec bonis propriis ac privatis, v. g. Fide, Charitate, gratiâ, etc., nec communione sanctorum radicaliter derivante ex Fide et Charitate; sed quibusdam externis et publicis, sive actionibus, quæ habent spiritualem aliquem effectum, vel commodum, ut sunt Sacrificium, Officium divinum, Beneficium, administratio et susceptio Sacramentorum, indulgentia, publica Ecclesiæ suffragia, quia hæc et non illa subsunt dispositioni Ecclesiæ. — 2.

II. Censura dividitur 1° Essentialiter in excommunicationem, suspensionem et interdictum.

2° Accidentaliter in eam quæ est à *jure*, et fertur per Canones, Constitutiones, vel Statuta Ecclesiastica, stabili ac permanente lege; et eam quæ est ab *homine*, quæ scilicet fertur à judice, vel Prælato, per modum mandati, vel sententiæ judiciariæ; estque vel particularis, circà factum aliquod particulare, aut certas personas; vel generalis, quæ nullâ singularis facti, aut personæ determinatione fertur.

3° In eam quæ est sententiæ *latæ*, quam scilicet jus aut judex statuit ipso facto; et in eam quæ est *ferendæ*, quam jus aut judex non vult ipso facto incurri, sed per sententiam infligi. Pro quibus dignoscendis consideranda sunt verba quibus censura fertur; quæ, si includant alterius actionem, seu ministerium, significant censuram

---

(*a*) Ex jure gallico judicis sententiâ declaratur apud quem filii sint educandi. Quoad expensas autem illæ sunt communes utrique Conjugi pro suis facultatibus. Vide *Cod. civ.*, *art.* 302, *etc.*

esse sententiæ ferendæ, latæ verò si non includant. Si verò ambiguæ sunt, teneri potest regula juris quòd in dubio circà pænas benignior interpretatio sit facienda. — 6.

Undè :

1° Est censura latæ sententiæ. — 1° Si verba sint præteriti, aut præsentis temporis, v. g. *excommunicavimus, excommunicatus est, fuit, excommunico, suspenduntur, interdicuntur, volumus*, aut *jubemus esse excommunicatum, suspensum, etc.* — Si addatur particula, *ipso jure, ipso facto*, vel, *sine aliâ sententiâ.* — 3° Si verba sunt imperativi modi, v. g. *incidat in excommunicationem, maneat interdictus, etc.; Ratio*, quia hæc omnia nullius actionem interponunt. — 7.

2° Est censura sententiæ ferendæ saltem ut plurimùm. — 1° Si verba sint futuri temporis, v. g. *excommunicabitur, suspendetur.* — 2° Si verba sint minatoria, v. g. *sub pænâ excommunicationis, sub interminatione anathematis, etc.*, nisi tamen ex adjunctis aliud colligatur. — Item, si dicatur : *volumus excommunicari, suspendi, etc.* — Si autem dicatur : *excommunicatus sit, Bonac, etc.*, tenent excommunicationem esse latæ sententiæ. — Sed *Sanch., etc.*, volunt esse ferendæ. Utraque est *probabilis.* — Si dicatur *anathema sit, Sanch., etc.*, dicunt esse ferendæ, nisi fiat contra hæresim. — Si dicatur *excommunicetur, suspendatur, etc.*, intelligi ferendæ sententiæ hoc explicandum est, si præceptum excommunicandi, suspendendi, etc., alteri, putà Episcopo imponatur. — At si absolutè modo imperativo profertur, censura dicenda est latæ sententiæ. — 8.

ARTICULUS II.

De auctore et subjecto Censuræ.

§ I. De auctore Censuræ.

Censuram ferre potest omnis ac solus Superior Ecclesiasticus, habens in foro externo seu contentioso jurisdictionem sive ordinariam, sive delegatam. — 9.

I. Porrò ordinariam, quæ est ratione officii, vel alterius juris, potestque delegari Clerico Clericatùs privilegiis gaudenti, habent sequentes :

1° Papa respectu totius Ecclesiæ.

2° Patriarchæ, Archiepiscopi respectu tantùm subditorum suæ Diœcesis, non verò aliorum suffraganeorum, nisi tempore visitationis, aut nisi causa sit per appellationem ad ipsos devoluta.

3° Episcopi, dummodò sint confirmati, esto non consecrati, quia per confirmationem jam accipiunt jurisdictionem; — eorum Vicarii generales.

4° Generales, Provinciales, et Superiores locales Religionum, uti Priores, Guardiani, Rectores respectu suorum subditorum.

5° Congregationes Religionum, Concilia provincialia Episcoporum, Capitula provincialia quorumdam Religionum; Capitulum Ecclesiæ cathedralis, Sede vacante, seu Vicarius capitularis pro eo.

6° Quidam alii ex concessione, ut multi Archidiaconi, Archipresbiteri et Decani.

Adde quòd censuras ferre possint omnes, qui per communem errorem cum titulo præsumpto tanquàm Superiores habentur. — 10.

II. Delegatam habent, quibus ea committitur ab ordinariam habente, cujus morte expirat : nisi causa à delegato jàm sit incepta etiam per solam citationem. — Nec delegatus potest alteri delegare, nisi habeat specialem hujus commissionem, ut si sit delegatus Papæ, propter privilegium quod habent delegati à Pontifice.

Undè : non possunt ferre censuram potestate ordinaria sequentes :

1° Parochi, cùm potestas eis concessa ex jure communi, sit abrogata per consuetudinem.

2° Laici qui non sunt capaces jurisdictionis Ecclesiasticæ : uti et Religiosi professi non habentes primam tonsuram.

3° Feminæ, licèt sint Priorissæ, vel Abbatissæ, quia non sunt capaces jurisdictionis, seu potestatis clavium. — 11.

Quæritur, quænam conditiones requirantur, ut aliquis possit censuras ferre?

R. — Sex requiruntur conditiones.

I. Ut sit vir.

II. Ut sit baptizatus.

III. Ut sit saltem primâ tonsurâ insignitus.

IV. Ut sit compos rationis.

V. Ut habeat jurisdictionem expeditam quoàd usum. — Hinc, Episcopus excommunicatus, suspensus, hæreticus, aut schismaticus nequit ferre censuras. Et ideò Vicarius Episcopi excommunicati aut suspensi, non potest ferre censuras. Occultas tamen hæreticus aut excommunicatus validè etsi illicitè fert censuras.

VI. Ut censuram ferens liberè agat, non coactè; etsi juxtà *veriorem* sententiam, valida sit censura lata ex metu gravi; sed invalida est absolutio per metum extorta, si metus sit injustè incusssus. — 12.

§ II. — De subjecto Censuræ.

In omnes et solos subditos alicui Superiori Ecclesiastico potest ferri censura, quia subjectio et jurisdictio sunt correlativa. — 13.

Quæritur 1° Quænam conditiones requirantur ut quis possit censurâ ligari?

R. — Quinque requiruntur conditiones :

I. Ut sit homo.

II. Ut sit baptizatus.

III. Ut sit rationis compos. Notandum tamen censuras generaliter latas à jure, aut ab *homine* non incurri ab impuberibus, nisi expressum sit in lege, ut expressum est de ingressu puerorum in monialium monasteria, in Conc. Trid.; vel ut est expressum de pueris qui percutiunt Clericos. Ità *communiter Sot., etc.* — 13.

IV. Ut sit subditus : Reges tamen et Reginæ, quamvìs subditi sint Episcopis in spiritualibus, jure tamen novo non possunt ligari censuris, nisi à Papâ. — 15.

V. Ut sit persona determinata. Hoc tamen currit si feratur censura per modum sententiæ; nam, si feratur per modum Statuti aut Præcepti, tunc nulli dubium, quin omnes transgressores eam incurrant. — 18.

Quæritur 2° An Episcopus extrà propriam Diœcesim existens possit contrà subditos censuras ferre?

R. — *Negativè;* quia nemo potest in alieno territorio jurisdictionem contentiosam exercere. Excipe tamen casus sequentes :

I. Si contumacia sit tàm manifesta, ut non indigeat cognitione causæ.

II. Si causa sit jàm cognita in proprio territorio.

III. Si censura feratur non per modum sententiæ, sed per modum Præcepti, aut Statuti ad futura crimina cavenda.

IV. Si Episcopus sit injustè expulsus à suâ Diœcesi; quo casu potest in locis vicinioribus suam jurisdictionem exercere, petitâ licèt non obtentâ ab ordinario loci licentiâ.

V. Si Ordinarius illius loci consentit; tunc tamen requiritur etiam consensus Partium, quia nemo invitus trahi potest extrà suum territorium.

Notant autem *Salm.* benè posse Episcopum extrà Diœcesim existentem sine strepitu judicii absolvere à censuris, non verò judicialiter. — 21.

Quæritur 3° An Episcopus existens in suâ Diœcesi possit ligare censuris subditum in alienâ existentem, sed pro crimine in propriâ commisso?

R. — *Affirmandum* cum *communi* et *verâ sententiâ*, quia talis delinquens à nullo puniri posset. — 22.

Quæritur 4° Si Episcopus fert censuram in subditum suum per præceptum particulare, si delinquat, utrùm subditus delinquendo extrà territorium censuram incurrat?

R. — *Prima sententia affirmat;* quia Statutum respicit territorium, et ideò extrà illud neminem ligat; præceptum verò respicit personas, et ideò ligat etiam existentes extrà territorium. — *Secunda sententia negat.* — Utraque sententia est *probabilis*, sed prima videtur *probabilior.* — 23.

Quæritur 5° An Ecclesia et Monasteria Regularium sint loca exempta?

R. — Vide dicta *in Tract. de Legibus*, *n.* 156, ubi diximus *probabilem* esse sententiam affirmativam. — 24.

Quæritur 6° An Episcopus possit censuris ligare alienum subditum in suâ Diœcesi delinquentem?

R. — *Affirma;* quia quicumque delinquens sortitur forum illius loci, ubi delinquit. — Excipe 1° Si delinquens esset illius Episcopi Superior, ut ejus Archiepiscopus, vel Patriarcha; secùs, si Episcopus non esset illi suffraganeus. — 2° Si Reus, antequàm ejus causa cognoscatur ab Ordinario loci, ab illius territorio exeat. — 26.

Quæritur 7° An censura alicubì lata v. g. contrà furantes in Ecclesiâ, vel contrà non revelantes furtum, liget etiam alienigenas ibì existentes?

R. — Si censura sit lata per modum præcepti particularis, seu sententiæ in casu particulari, nempè si sit lata censura contrà non revelantes fures, hæc non ligat alienigenas; quia præceptum particulare non potest non subditos adstringere. Ità *Suar.*, *Con.*, *etc.* — Si autem censura sit lata per modum Statuti generalis pro delictis futuris, putà contrà furantes in Ecclesiâ, tunc ligat etiam alienigenas in illo loco existentes, si ibi sint animo commorandi per majorem partem anni; secùs, si transeunter ibi commorentur. Ità *Sanch.*, *Salm.*, *etc.*

Hæc sententia *probabilior* mihi est, sed non puto *improbabile* quòd tàm in primo quàm in secundo casu peregrini ligentur censurâ, etiamsi alicubì sint per breve tempus, quia *satis probabile* est quòd peregrini fiant subditi, si adhuc per breve tempus in aliquo loco morentur. — 27.

Quæritur 8° Ob quam causam possit ferri censura?

R. — Censura potest ferri ob solum peccatum externum, censuræ proportionatum? et conjunctum cum contumaciâ. — 29.

Undè :

1° Etsi ob peccatum veniale interdùm ferri possit levis suspensio, vel leve interdictum, nempè ad breve tempus, et privans aliquo tantùm usu; excommunicatio tamen major, suspensio gravis et interdictum personale speciale, quidquid sit de generali, non potest ferri nisi ob culpam mortalem, quia alioqui pœna non esset proportionata culpæ. Imò, cùm sint pœnæ medicinales, non debent infligi pro quovis mortali, sed pro quibusdam tantùm, ne censuræ contemnantur. — 30.

2° In dubio de gravitate materiæ, obligat Superioris præceptum, et censura *probabiliùs* incurritur; quamvìs Prælati sedulò cavere debeant ne subditos censuris gravent ob materias non tàm graves, quandò eis non constat illas valdè conducere ad bonum finem. — 32.

Nota, quòd materia in se levis potest reddi gravis ex adjunctâ circumstantiâ scan-

dali, aut periculi, aut finis intenti, ac similium; et tunc justè imponitur præceptum ac censura, ità ut transgredientes graviter peccent, et censuram incurrant

3° Quandò res præcepta non est de se certè gravis, nec certè levis, sed est talis ut multùm conducere possit ad finem intentum, et præcipitur sub censurâ latæ sententiæ, tunc obligabit sub gravi. — Si verò materia de se non sit gravis, et censura sit tantùm ferendæ sententiæ, ità ut ad eam incurrendam requiratur monitio, ut dicemus infrà, tunc transgrediens non peccabit graviter, nisi post monitionem, vel nisi in præcepto adsit clausula, *quòd sine ullâ monitione talis censura possit* à *Prælato applicari;* quia tunc ipsum præceptum habetur ut monitio. — 33.

4° Actus peccati, ob quem censura fertur, debet esse mortalis, non tantùm quoàd actum internum, sed etiam quoàd substantiam operis externi; quia Ecclesia tantùm judicat de externis. — Undè, non sufficit quòd actus sit gravis ex pravâ intentione, nisi actio quoàd substantiam exteriùs sit mortalis. — 34.

5° Actus peccati in suo genere debet esse perfectus et consummatus, nisi expressè aliud sonent verba legis; quia pœnæ et odia sunt restringenda. — Hinc excommunicationem homicidæ non incurrit favens, mandans, consulens, juvans, nec vulnerans lethaliter, nisi mors sequatur; modò excommunicatio non fuerit principaliter lata in eos. — 36.

6° In dubio an tuum mandatum, aut consilium influxerit, *probabiliter* censuram incurris. — 39.

7° *Communiùs* et *probabiliùs* est quòd mandans sive dans consilium pro occisione Clerici, non incurrat censuram, si antè executionem consilium pro viribus revocetur. — Non excusatur tamen à restitutione, juxtà *probabiliorem sententiam* relatam *in Tract. de Justitiâ, n.* 559. — Tenetur pariter ex justitiâ monere lædendum, ut sibi caveat, aliàs nec à censurâ excusabitur. — 40.

8° Non incurritùr censura nisi ob culpam propriam; nisi fulminetur Interdictum generale, quo ligantur etiam innocentes. — 41.

9° Quidquid excusat à peccato mortali, excusat etiam à gravi censurâ, v. g. materiæ parvitas, impotentia legem implendi, defectus advertentiæ et deliberationis, ignorantia invincibilis, sive ea sit facti, sive juris. — 42.

Dico *ignorantia invincibilis*, quia ignorantia culpabilis et crassa non excusat, nisi addatur in lege certus modus; v. g. qui hoc fecerit *scienter*, *consultò*, vel *qui præsumpserit ausu temerario violare;* quæ verba utpotè in re odiosâ, accipienda sunt strictè; talis autem non potest dici temerè præsumere, nisi ignorantia esset talis, ut formale dolum includeret. — 47.

10° Ut quis censuram incurrat, non solùm debet scire crimen illud esse vetitum jure Divino, sed etiam Ecclesiastico, quia alioquin deest contumacia contrà Ecclesiam, à quâ puniri debet; vide n. 350. Imò, scire debet illud sub censurâ prohibitum esse, aliàs eam non incurrit; quia aliàs tunc deest adhuc contumacia et contemptus censuræ. Ideò excusat ignorantia invincibilis, non solùm si sit antecedens, sed etiam concomitans. — 43.

11° Sic dicendum putant *Salm.* non solùm de excommunicatione, sed etiam de suspensione, et interdicto. Et idem *probabiliter* asserunt de irregularitate, quæ ob delictum incurritur, si delinquens nesciat invincibiliter illud esse jure Ecclesiastico prohibitum. — 44.

Quæritur 9° An si censura sit imposita scienter peccantibus, excuset ignorantia affectata?

R. — *Prima sententia communior negat;* quia ignorantia affectata includit dolum formalem, et æquivalet sententiæ. Ità *Suar.*, *Pal.*, *etc.*

Secunda verò *sententia affirmat;* quia ignorantia affectata in rigore non est vera

scientia qualis requiritur in pœnis impositis scienter peccantibus, cùm pœnæ sint strictè intelligendæ.

Hanc secundam sententiam non audeo dicere *improbabilem*, sed primæ magìs adhæreo, saltem ut *communiori*.

Nota : Ut incurratur censura pro foro interno, requiritur contumacia vera; pro foro autem externo, sufficit præsumpta. — 48.

Quæritur 10° An possit dari aliqua ignorantia vincibilis quæ excuset à censurâ, licèt non excuset à peccato gravi?

R. — *Affirmant Sanch., etc.*, dicentes posse dari ignorantiam quæ non sit crassa seu supina, et tamen sit graviter culpabilis. — Sed meritò *contradicunt Laym., etc.*, qui asserunt prædictam sententiam vix esse practicè probabilem, cùm vix inveniri possit ignorantia graviter culpabilis quæ non sit etiam crassa. — 45.

Quæritur 11° An metus gravis excuset à censurâ?

R. — Si res est vetita jure tantùm Ecclesiastico, certè excusat, quia præcepta humana non obligant cum incommodo gravi. — Imò, gravis metus excusat ab incurrendâ censurâ, etiamsi res aliàs jure divino sit prohibita. Sed incurrit censuram, aut aliam pœnam, qui metu gravi cogitur aliquid agere in contemptum præcepti Ecclesiastici, vel qui ob metum perpetrat malum gravissimum. — 46.

Quæritur 12° An Episcopus possit per sententiam ferre censuram pro crimine futuro?

R. — *Negat Cont. Tourn.* — Sed *affirmant Laym., etc.* — Et hoc est valdè *probabile*, quandò adest justa causa; atque hic est usus *communiter* receptus in Ecclesiâ. — 49.

Quæritur 13° Quandonam censura possit esse invalida?

R. — Potest esse invalida in triplici casu.

I. Ob defectum ferentis, si scilicet careat jurisdictione, vel illam habeat impeditam per censuram, vel suspensam per legitimam appellationem. — 50.

II. Si substantialis ordo Judicii prætereatur, v. g. si Reus non citetur, nec moneatur sub comminatione censuræ, ut est *communiùs* et *probabiliùs*; quia non est contumax qui antè non fuit monitus de præcepto et pœnâ annexâ. Quod tamen intelligi debet de censurâ ab homine latâ per censuram particularem; quia, quæ fertur à jure, vel per sententiam generalem, vel etiam specialem respectu tamen actûs futuri, non eget aliâ monitione, cùm lex aut sententia ipsa satis monet.

Nota. Non semper tamen in suspensione, et interdicto particulari requiritur monitio, quia hæ pœnæ aliquandò feruntur non per modum censuræ, sed puræ pœnæ ad punitionem peccati præteriti. — 52.

III. Ob defectum justæ causæ. Hæc autem deficere potest tripliciter. — 1° Si nec à parte rei, nec secundùm allegationes fori externi subsistat. — 2° Si à parte rei crimen subsistat quidem, non tamen in ordine ad judicium, quia Reus de eo non confitetur, nec legitimè de eo convincitur. — 3° Si à parte rei non subsistat crimen, etsi juridicè probetur, ideòque titulum, seu causam præsumptam habeat judex. In quo casu, etsi à parte rei sententia sit injusta, ideòque *probabiliùs* censura non liget in foro conscientiæ, in foro tamen externo servari debet propter scandalum. — 66.

Quæritur 14° Quid requiritur ut censura sit licita?

R. — Requiritur 1° Ut monitio sit canonica, id est, trina juxtà Canones. — 2° Ut ex scripto recitetur. — 3° Ut causa censuræ exprimatur. — 4° Ut Reo petenti exemplum scripturæ intrà mensem tradatur, alioquin judex ipse suspenditur à divinis. — 51

Quæritur 15° An requiratur monitio, si censura sit comminata jure ferendæ sententiæ?

R. — Si censura sit comminata ab *homine*, certum est non requiri monitionem, quia per illud præceptum jàm etiam habetur monitio ab ipso Judice facta.

Si autem censura sit à *jure*, duæ sunt sententiæ. — *Prima* dicit omninò requiri monitionem. — *Secunda* tamen *probabilior* dicit non requiri; quia ad hanc censuram jàm habetur utrumque, monitio et contumacia; monitio quæ facta est ab ipsâ lege, et contumacia, quia ille jàm monitus noluit obtemperare. — 55.

Quæritur 16° Utrùm in dubio an censura sit incursa vel ne, in foro conscientiæ teneamur nos gerere ut censuratos?

R. — *Negativè.* Et hoc, sive dubium sit *facti* sive dubium sit *juris*, putà, si dubitetur an censura fuerit latæ, vel ferendæ sententiæ, vel an conditio apposita in sententiâ sit impleta vel non. *Ratio* pro dubio *facti* est, quia in dubio nemo est expoliandus jure suo communicandi, quod possidet: pro dubio autem *juris; Ratio* est, quia pœnæ sunt restringendæ; undè, in dubio non incurruntur.

Si verò post censuram incursam dubitetur de absolutione obtentâ, vel de appellatione interpositâ et similibus, tunc omninò Reus debet se habere ut censuratum, quia tunc possessio stat pro Superiore. Et idem dicendum, si dubium sit de potestate Superioris, quandò hic pacificè eam possidet. — 67.

Quæritur 17° In dubio an censura fuerit justa vel ne, an ut justa sit judicanda?

R. — *Negat Dicast.* — Sed *veriùs affirmant Salm., Viva, etc.*, quia in dubio prævalet potestas judicis.

Quæritur 18° An si Reus habet opinionem probabilem pro se, teneatur parere judici aliquid præcipienti sub censurâ?

R. — *Affirmandum* cum *communi*, sive dubium sit juris, sive facti, quia aliàs nunquàm lites finirentur. — 68.

ARTICULUS III.

De Absolutione à Censuris.

I. Universè loquendo, ad tollendas censuras ex parte absolventis requiruntur eædem conditiones quæ requiruntur ad ferendas, juxtà dicta n. 12.

II. Certum est ex Canone *Nuper*, Episcopum vel proprium Sacerdotem absolvere posse à censuris latis à *jure* non reservatis. — Et idem conceditur Capitulo, Sede vacante, Prælatis Religionum et habentibus jurisdictionem quasì Episcopalem. — Idem pariter conceditur omnibus Confessariis qui, juxtà dicta n. 564, veniunt sub nomine *proprii Sacerdotis*. *Ratio*, quia, licèt ex jure ordinario nec Confessarii, nec Parochi hanc facultatem habeant, habent tamen ex concessione speciali *Inno. III.*

Et *Advertendum.*—1° Quòd hæc absolutio valebit etiam pro foro externo. — 2° Quòd hanc absolutionem Parochi et alii Confessarii impertiri possunt tàm intrà quàm extrà Confessionem. — 3° Quòd Confessarii possunt absolvere non solùm ab excommunicatione, sed etiam ab omnibus aliis censuris non reservatis, nempè à suspensione et interdicto personali, etsi absolutio earum non requiratur ad perceptionem Sacramenti Pœnitentiæ. *Ratio*, quia illa concessio, cùm sit favorabilis meritò ampliatur ad omnes censuras. — 70.

III. Quoàd censuras ab homine latas, si censura feratur per modum sententiæ particularis contrà determinatam personam, non potest illa absolvi, nisi ab ipso ferente, vel ab ejus Superiore, vel ab ejus successore, aut delegato; est certum et *commune*. — 73.

Si verò censura feratur *ab homine* per modum statuti, sive sententiæ generalis contrà personas indeterminatas, sive in futurum, v. g. in omnes qui hoc crimen patrabunt, sive in præteritum in omnes qui hoc crimen commiserunt, positâ contuma-

tiâ, juxtà dicta n. 54., *probabiliùs* dicendum absolutionem tunc à quocumque Confessario impertiri posse, si censura non sit reservata, quia hæ censuræ æquiparantur censuris latis à jure, et ideò à quocumque solvi possunt. — 73.

IV. Episcopi, secundùm Tridentinum, possunt absolvere in foro conscientiæ per se vel Vicarium ab omnibus censuris occultis, exceptâ hæresi, à quâ per se ipsos tantùm absolvere possunt. — 74.

Nota. Ut crimen non dicatur occultum, requiritur, ut vel sit deductum ad forum contensiosum, vel sit notum ferè omnibus, ut ait *Viva,* aut saltem majori parti oppidi, viciniæ, Parochiæ, Collegii seu Monasterii, ut dicunt *Bon., etc.* Vide *l.* 6, *n.* 593 *et* 1111. — 76.

V. Multi Religiosi, præsertìm Mendicantes, possunt ex suis privilegiis, in foro tamen interno tantùm, à variis censuris absolvere. Quarè à Superioribus suis illa privilegia petant, cùm ad Confessiones audiendas exponuntur. — 94.

VI. *Omninò improbabile* est ex Decreto *Innoc. XI,* quo vetitum est hodiè Sacerdotibus simplicibus absolvere à venialibus, eos habere potestatem absolvendi ab excommunicatione minori. — 71.

Quæritur 1° An prædicta facultas à Tridentino Episcopis concessa, fuerit revocata per bullam Cœnæ quoàd hæresim, et alios casus in eâ reservatos?

R. — Adest duplex sententia. — *Prima negat. Ratio,* quia in bullâ Cœnæ nulla fit mentio concessionis factæ Episcopis per Trident; sed per clausulam generalem minimè revocantur facultates à Concilio generali alicui tributæ.

Secunda verior affirmat. Probatur ex verbis ipsius Bullæ Cœnæ, ubi dicitur : « Nullus » per alium, quàm per Romanum Pontificem, nisi in mortis articulo, absolvi possit, præ- » textu quarumvis facultatum, et indultorum, quibuscumque personis, etiam Episco- » pali vel majori dignitate præditis... per nos et dictam Sedem, ac cujusvis (nota) Concilii » decreta concessorum, vel concedendorum. » Per quæ ultima verba jàm apparet derogatum concessioni Tridentini. — 83. (*a*)

Quæritur 2° An Episcopi absolvere possint à censuris Bullæ Cœnæ impeditos Romam adire?

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima absolutè negat*; *Ratio,* quia in Bullâ Cœnæ tantùm excipitur casus articuli mortis.

Secunda concedit Episcopis absolvere à cæteris casibus; sed negat ab hæresi.

Tertia communis cui subscribo, docet Episcopos posse per se, vel per alios ab eis specialiter delegatos absolvere in utroque foro legitimè impeditos ab omnibus casibus, et etiam ab hæresi, præstito tamen juramento ab eo qui absolvitur, de se præsentando posteà Superiori, ut infrà dicetur. *Ratio,* quia existente impedimento adeundi Papam, restituitur Episcopis potestas ordinaria, non jàm vi Tridentini, sed vi juris communis. — 84.

Quæritur 3° Quinam dicantur legitimè impediti?

R. — Legitimè impediti dicuntur mulieres, senes, valetudinarii, pueri, pauperes, habentes inimicitiam, *vel alias justas excusationes, quibus ab itinere rationabiliter excusentur.* His verbis comprehenduntur omnia alia justa impedimenta quæ infrà adnotabimus. — 85.

Nota. 1° Si impedimentum sit ad breve tempus, tunc innodatus censurâ reservatâ non potest ab alio absolvi, nisi urgeat necessitas celebrandi, aut communicandi, nempè ad vitandum scandalum, aut infamiam.

(*a*) In Galliâ Bulla Cœnæ, non est recepta ideò juri communi et consuetudini legitimæ standum. Vi legitimæ præscriptionis Episcopi galli non solùm per se, sed etiam per Vicarios generales, imò, et per delegatos absolvunt ab hæresi etiam publicâ, sive pro fôro interno, sive pro externo.

2° Si impedimentem sit ad longum tempus, putà ad annum vel sex menses, tunc, excepto impedimento ætatis puerilis, quisque alius impeditus non debet absolvi, nisi præstito juramento, quòd cessante impedimento, ad Sedem Apostolicam quantociùs se præsentabit; aliàs, omittens se præsentare reincidet in eamdem excommunicationem; licèt Confessarius omittat hanc obligationem ei imponere, et licèt, ut est *probabiliùs*, se omninò emendaverit, ac partibus satisfecerit. Quæ præsentatio potest fieri per procuratorem, excepto casu percutionis Clerici, pro quo taxativè exigitur persona. — 86 (*a*).

3° Si impedimentum sit perpetuum, absoluti omninò manent liberi ab onere comparendi.

Quæritur 4° Quinam censeantur perpetuò impediti?

R. — Censentur perpetuò impediti sequentes:

1° Filiifamilias.

2° Regulares.

3° Senes, quamvìs hi sint potentes ad ambulandum. Nomine autem *senium*, veniunt non solùm septuagenarii, sed etiam sexagenarii, non verò quinquagenarii.

4° Servi.

5° Pauperes, scilicet, qui ob inopiam nequeunt Romam petere; secùs si inopia iter non impediret, ut evenit in mendicis vagabundis.

6° Carceribus, vel triremibus perpetuò damnati, et similes.

7° Infirmi, scilicet laborantes longâ et gravi ægritudine, licèt non mortiferâ, — *Salm.* his addunt debiles, sive delicatos non valentes ferre labores itineris, sed pro istis, nisi periculum sit in morâ, consulendus est Papa.

8° Curâ obstricti alendi, sive administrandi familiam, vel publicum gerendi officium, quod non possit relinqui sine publico detrimento.

9° Mulieres, non solùm Moniales, de quibus est certum, sed omnes mulieres.

10° Impuberes, quorum Absolutio ex jure ordinario datur Episcopis.

11° Qui simul vitam ducunt, ut milites, vel qui in Seminario morantur.

12° Quicumque iter arripere nequeunt sine gravi damno spirituali, vel temporali, suo, vel suorum.

Ut autem hi suprà enumerati dicantur perpetuò impediti, sufficit ut tali impedimento laborent per decennium, et secundùm *Tamb.* etiam per quinquennium. — 88.

Quæritur 5° An impediti adire Romam in personâ, teneantur adire saltem per epistolam, aut procuratorem, ad Absolutionem à prædictis casibus obtinendam?

R. — *Affirmat Bon.* — Hæc sententia est *probabilis.* — Sed *probabilior* et *communis* est *sententia negativa*; tùm, quia, stante impedimento Romam adeundi, restituitur ex jure Episcopis potestas ordinaria absolvendi per reservationem Bullæ ablata; tùm, quia jus non obligat Reum, nisi ut personaliter adeat Papam, undè, si id præstare nequit, ad aliud non tenetur. — 89.

Quæritur 6° An casu quo Hæreticus sit impeditus recurrere ad Papam, possit Episcopus eum absolvere, juxtà sententiam mox suprà relatam n. 84, *quær.* 2°, non solùm per se, sed etiam per alios?

R. — Jàm diximus suprà *in quæst.* 1, *n.* 83, quòd extrà casum impedimenti non potest Episcopus absolvere ab ullo casu in Bullâ Cœnæ reservato, et tantò minùs delegare. — In casu verò impedimenti dicimus *valdè probabiliter* posse Episcopum ab

---

(*a*) In Galliâ sic absoluti eximuntur usu contrario ab obligatione se ad Sedem Apostolicam præsentandi, impedimento cessante.

omnibus casibus pontificiis, etiam hæresis absolvere, et delegare, non solùm specialiter in casu particulari, sed etiam generaliter. Et hoc est juxtà communem doctrinam AA.; nempè quòd omnes qui habent potestatem ordinariam, possunt eam delegare. Et certè in isto casu potestatem ordinariam habent Episcopi, vi juris communis, ut dixi *in quæst.* 2, *n.* 84. — 90.

Quæritur 7° An quandò ob mortis periculum, vel ob aliud impedimentum absolvitur ab inferiore peccatum reservatum, sed absque censurâ, imponendum sit onus pœnitenti ut Superiori se præsentet?

R. — *Negant Sanch., etc.* — Sed omninò distinguendum : si peccatum sit absolutum in articulo sive periculo mortis, tunc nulla remanet obligatio se præsentandi ad Superiorem, quia tunc verè directè peccatum fuit absolutum, cum eo casu cesset omnis reservatio, ut rectè docent *Suar., etc.* — Secùs verò si peccatum est absolutum ab inferiore propter aliquod impedimentum adeundi Superiorem extrà mortis articulum, quia tunc nullus inferior potest directè absolvere à reservatis sed tantùm indirectè, juxtà dicta *lib.* 6, *n.* 585. — 91.

Quæritur 8° An impediti adhuc Episcopum adire pro his censuris vel aliis reservatis possint à quocumque Confessario absolvi.

R. — *Negant communiùs Suar., etc.*; quia hoc in jure conceditur tantùm Episcopis, nec in lege positivâ valet argui à pari.

Sed *probabiliter affirmant Ronc., etc.* cum onere tamen comparendi ad Episcopum cessante impedimento. *Ratio*, quia in *C. Nuper* habetur quòd impeditus ex justâ causâ adire Superiorem jus habentem absolvendi à censurâ, « à suo absolvatur Episcopo, vel proprio Sacerdote. » Sub nomine autem *proprii Sacerdotis*, venit quidem quilibet Confessarius, ut suprà dixi *n.* 70. — 92.

Quæritur 9° Quomodò Episcopi hanc facultatem sibi concessam in *C. Liceat*, tàm dispensandi in irregularitatibus, quàm absolvendi à casibus reservatis occultis, possint aliis delegare?

R. — *Prima sententia* dicit non posse Episcopos hanc facultatem generaliter delegare, sed tantùm specialiter in aliquo casu particulari qui occurrit.

Secunda verò *sententia probabilior* docet benè posse Episcopos generaliter committere hanc facultatem tàm dispensandi quàm absolvendi alteri specialiter ad hæc deputato. Imò, *probabiliter* dicunt *Sanch., etc.* quòd non solùm alius specialiter deputatus, sed etiam quicumque, cui Episcopus generaliter suam facultatem committit, potest dispensare in irregularitatibus, et absolvere à suspensionibus reservatis occultis; quia, cùm Episcopi eam habeant de jure ordinario, generaliter possunt eam delegare. — 93.

Quæritur 10° An regulares possint absolvere seculares à casibus Papalibus?

R. — *Prima sententia negat* ex Decreto *Pauli V.* — *Secunda* verò *sententia probabilior affirmat*, et docet posse Regulares absolvere seculares à casibus Papalibus occultis, ex privilegio à *Paulo III* Societati Jesu concesso, in quo omnes communicant Regulares. Ità *Bon., etc.* — Nec obstare dicunt laudatum decretum *Pauli V* in quo fit tantùm prohibitio de absolvendis casibus reservatis in Decreto *Clement. VIII*; ibi enim tantùm casus Bullæ Cœnæ et alii sex excepti sunt. — 96.

Quæritur 11° An Religiosi possint absolvere seculares à casibus ab Episcopis sibi specialiter reservatis?

R. — *Affirmant Suar., etc. Ratio,* quia, qui potest majus, nempè absolvere à Papalibus, potest minus, scilicet absolvere ab Episcopalibus.

Sed omninò tenendum est oppositum, ex prop. 12 damnatâ ab *Alex. VII*, quæ dicebat : « Mendicantes possunt absolvere à casibus Episcopis reservatis, non obtentâ « ad id Episcoporum facultate. » — 98.

Quæritur 12° An regulares privilegiati possint absolvere à censuris Episcopis reservatis à jure vel à consuetudine?

R. — Adest duplex sententia probabilis. — *Prima negat*; quia in Decreto citato *Pauli V* fuit Regularibus sublata facultas absolvendi à censuris Ordinariis reservatis.

Secunda tamen *probabilior affirmat; Ratio*, quia licèt in Decreto *Pauli V* Regularibus vetetur absolvere à casibus Ordinariis reservatis, attamen hoç *veriùs* intelligitur de casibus tantùm ab Ordinariis sibi reservatis. — 99.

Quæritur 13° Quam facultatem habent circà casus reservatos Prælati regulares ergà suos subditos?

R. — *Communiter* docent DD. posse ipsos subditos absolvere ab omnibus casibus Papæ reservatis extrà Bullam Cænæ, ex privilegiis *Pii V* cujus vi Prælati regulares in suos fratres et moniales possunt idem, quod Episcopi in suos subditos vi Trid. ex *C. Liceat.* — Nomine autem *Prælatorum* veniunt Provinciales, et eorum Vicarii in ipsorum absentiâ, vel alii ab eis Deputati, necnon omnes Superiores locales, Rectores, Priores, Guardiani, etc. — 101.

Possunt etiam Prælati regulares absolvere Novitios sui Ordinis à censuris papalibus (exceptis casibus Bullæ) antè ingressum in Religionem contractis. — 102.

Quæritur 14° An dicti Prælati possint Novitios absolvere etiam à censuris ab Episcopis sibi specialiter reservatis?

R. — *Negativè*, ex Decreto S. C. edito de mandato *Urbani VIII.* — 103.

Quæritur 15° An Prælati regulares possint absolvere suos subditos Religiosos à casibus reservatis in Bullâ Cœnæ, ac etiam ab hæresi?

R. — Quoàd Seculares, jàm damnata fuit ab *Alex. VII*, prop. 4, quæ dicebat: « Prælati Regulares possunt in foro conscientiæ absolvere quoscumque sæculares ab » hæresi occultâ, et ab excommunicatione ob ipsam incursâ. »

Quoàd subditos verò adsunt tres sententiæ. — *Prima universè affirmat.* — 104.

Secunda dicit eos non posse absolvere ab hæresi, sed posse à cæteris casibus Bullæ, ex privilegio *S. Pii V.* — 105.

Tertia dicit eos non posse absolvere ab ullo casu Bullæ Cœnæ; nam *Clemens XII* in Bullâ *Romanus*, revocavit omnes Constitutiones et privilegia concessa à *Bened. XIII*, et reduxit ad pristinum statum; et cùm disceptatum fuit an revocatio facta per Tridentinum privilegii Regularibus concessi absolvendi hæreticos, esset vel ne intelligenda pro secularibus, non verò pro Religiosis subditis, S. C. judicavit intelligi pro omnibus. — 106.

Quæritur 16° An Prælati Regulares possint absolvere suos subditos à censurâ ob percussionem alterius Religiosi aùt Clerici sæcularis?

R. — Quoàd seculares, nihil possunt, ex *Clemente VIII et Paulo V.* — Quoàd verò Religiosos, affirmatur si Religiosus percusserit alium ejusdem Ordinis, nisi excessus extiterit difficilis et enormis; utpotè si ad mutilationem membri, vel ad effusionem sanguinis est processum, aut in Episcopum, aut Abbatem violenta manus injecta.

Si verò percusserit Religiosum alterius Claustri, per Abbatem proprium vel ejus qui passus est injuriam absolvi potest. — Et quod dicitur de Religioso, dicunt *communiter Pal.*, *etc.* de Novitio percussore, etiamsi ipse crimen commiserit antè ingressum, quia in favorabilibus novitii habentur ut Religiosi. — 107.

Nota. 1° Qui habet potestatem absolvendi à censuris reservatis Episcopo, non potest vi illius absolvere à reservatis Papæ. — 109.

2° Qui habet potestatem absolvendi à reservatis Papæ, non censetur posse absolvere à censuris Bullæ Cœnæ, eò quòd eæ censeantur majores, nec comprehendi in concessione generali. — 110.

3° Qui habet potestatem absolvendi à censuris Bullæ Cœnæ, habet etiam à quibusvis papalibus et episcopalibus à jure latis. — 112.

4° Concessa facultas absolvendi à casibus Bullæ Cœnæ, non comprehendi facultatem absolvendi ab hæresi, licèt occultâ. — 113.

5° Facultas data ab Episcopo pro reservatis, non intelligitur pro illis quibus annexa est censura reservata. Secùs, si concessio est facta à Papâ, dùm casus papales plerùmque sunt reservati cum censurâ et propter censuram.

6° Facultas concessa in Jubilæo absolvendi ab omnibus censuris reservatis, intelliguntur ex communi usu etiam reservatæ ab Episcopis. — 111.

Quæritur 17° Quomodò danda sit absolutio à censurâ?

R. — Id statuendum est ex naturâ tùm censuræ, tùm cujusvis absolutionis. *Undè :*

1° Ex naturâ rei non requiruntur certa verba, sed sufficiunt ea signa, quibus apertè significetur absolutio impendi. — In foro tamen externo communiter servanda est forma cujusque Episcopatûs. In foro autem conscientiæ, hæc ferè est in usu : *Ego te absolvo*, v. g. *à vinculo excommunicationis, suspensionis, etc., quam incurristi propter NN.*, (talem causam) et (si sit excommunicatus) *Restituo te Sacramentis Ecclesiæ, et communioni Fidelium*, (aut si sit suspensus) *executioni tuorum Ordinum, vel officiorum. In Nomine Patris, etc.* — 116.

2° Absolvi à censurâ potest absens; sed sine urgenti causâ non licet eum sic absolvere; neque licet communiter absolvere invitum. — 117.

3° Is qui pluribus censuris est adstrictus, potest absolvi ab unâ, relictis aliis. — 118.

4° Absolutio vi aut metu gravi injustè incusso extorta non valet; imò, novam excommunicationem incurrit, qui metum incutit. — 119.

5° Absolutio data ab Ordinario, non præstitâ satisfactione, etsi sit illicita, valida tamen est; imò etiam data à delegato; nisi in delegatione apposita sit clausula *satisfactâ parte.* — 121.

6° *Probabiliùs* est eum qui habet potestatem absolvendi in foro conscientiæ à censurâ, posse id facere etiam extrà Confessionem. — Attamen declaratum est à *Greg. XIII*, Episcopum non posse absolvere à casibus papalibus occultis extrà Sacramentum Pœnitentiæ. Vide *n.* 593. — 126.

CAPUT II.

De Censuris in Specie.

De Excommunicatione. — Suspensione. — Degradatione et Depositione. — Interdicto.

ARTICULUS I.

De Excommunicatione Majori et Minori.

§ I. — De Excommunicatione Majori.

De Excommunicationis majoris naturâ. — Effectibus. — De Excommunicationibus non reservatis. — Reservatis Episcopis. — Reservatis Papæ extrà Bullam Cœnæ. — Reservatis Papæ per Bullam Cœnæ. — De Excommunicatione percussoris Clericorum. — Dissertatio super censuris circà Immaculatam B. V. Mariæ Conceptionem.

PUNCTUM I.

De Excommunicationis majoris naturâ.

Excommunicatio major de quâ intelligitur cùm absolutè fit mentio excommunica-

tionis, est *censura per quam quis privatur omni communione Ecclesiasticâ*, id est omnibus bonis quorum distributio ad Ecclesiam pertinet.

Excommunicatus excommunicatione majori, alius dicitur *toleratus*, quem Fideles non tenentur vitare; alius non *toleratus* quem vitare tenentur. — Post Concilium autem Constantiense, tantùm sunt vitandi nominatìm excommunicati, et publici percussores Clericorum. — 133.

Quæritur 1° Quid requiritur ut aliquis excommunicatus sit vitandus?

R. — Requiruntur sequentes conditiones:

1° Ut sit nominatìm excommunicatus.

2° Ut Reus sit publicè denuntiatus, putà in Ecclesià, vel per scriptum in loco publico juxtà morem regionis. — 137.

Quæritur 2° An liceat toleratis cum aliis communicare?

R. — Cuicumque etiam clàm excommunicato interdictum est cum aliis communicare tàm *in divinis* quàm *in humanis*.

Quæritur 3° An liceat Fidelibus cum tolerato communicare?

R. — 1° Certum est licere Fidelibus communicare cum tolerato *in humanis*.

2° Licitum est pariter Fidelibus cum tolerato communicare *in Divinis* in casu necessitatis, vel specialis utilitatis, putà si alius æquè utilis non inveniatur, licitè potest quisque à tolerato petere Sacramenta. Ità *Suar*, *etc.* — 138.

3° *Probabiliùs* est licere communicare *in Divinis* cum Excommunicato tolerato sine necessitate, vel utilitate. *Ratio*, quia, cùm Excommunicatus rogatus, v. g. Sacramenta ministrat, nec ipse tunc peccat; nam, si ipse adhuc peccaret, inutilis evaderet concessio facta Fidelibus, dùm eis saltem indirectè, ratione caritatis prohiberetur communicatio. Quarè cùm Fidelibus communicatio cum excommunicato universè concessa sit, indirectè indultum est etiam excommunicatis cum Fidelibus petentibus communicare. Ità *Sanch.*, *etc.* — 139.

Nota. Quod dicitur de excommunicatis, idem dicitur à *communi* DD. de suspensis et interdictis non vitandis. Et idem dicit *Avila* de irregularibus, qui si denuntiati non sunt, non sunt vitandi. — 140.

Quæritur 4° Quandò vitandi sint percussores Clericorum?

R. — Sunt vitandi quandò sunt notorii, notorietate *facti*, ità ut res sit nota majori parti collegii, monasterii, viciniæ, vel magno munero personarum. — 142.

Imò, *probabile est* quòd ut percussor sit vitandus, requiratur notorietas juris, id est, quòd Reus sit etiam in judicio Confessus, vel per sententiam damnatus. — 144.

PUNCTUM II.

De Effectibus Excommunicationis majoris.

Excommunicatio major duplices habet effectus, mediatos et immediatos.

I. Effectus mediati, sive remoti sunt sequentes:

1° Irregularitas quam excommunicatus incurrit, exercendo actum alicujus Ordinis.

2° Si excommunicatus toto anno in excommunicatione contumaciter persistat, et ut jura loquuntur, insordescat, fit suspectus de hæresi, et contrà eum, ut talem procedi potest; ideòque, si crimen grave, et Beneficii privatione dignum commisit, privandus est Beneficio; imò, etsi crimen non sit adeò grave, si tamen ad hæresis suspicionem purgandam citetur, tanquàm hæreticus privari debet. — 157.

II. Immediati effectus sunt sequentes:

1° Privat susceptione, et usu passivo Sacramentorum; undè nullus excommunicatus, sive toleratus, sive non, potest ea licitè recipere sub mortali, nisi excuset ignorantia invincibilis, metus mortis, infamiæ, jacturæ bonorum, etc. quia censura non obligat

eum tanto rigore, nisi fiat in contemptum censuræ. — Dixi *licitè*, quia validè suscipit omnia, saltem quoàd substantiam. — 158.

2° Privat saltem non toleratos communibus Ecclesiæ suffragiis, orationibus et fructu indulgentiæ, non tamen privatis. Undè, non tantùm quivis privatus, sed etiam Sacerdos, potest tanquàm persona privata pro excommunicatis orare, etiam in publicis precibus, et Sacro : imò, actionem sacrificandi, prout pendet à merito privato operantis, offerre, vel ejus *in memento* in particulari meminisse. — 162.

3° Privat usu activo Sacramentorum, et administratione. — 165.

4° Privat usu divinorum officiorum, ità ut excommunicatus non tantùm careat eorum fructu, sed etiam sub mortali iis nequeat interesse parte notabili, ità ut moraliter censeatur cum aliis communicare, nisi excuset ignorantia, vel necessitas vitandi scandali aliave justa causa. — 173.

Nota. Si monitus excommunicatus à Sacerdote, nolit exire, incurrit excommunicationem Papæ reservatam. Sicut incurrunt etiam hi omnes qui impediunt ne excommunicatus aut interdictus recedat. — 175.

Item, si excommunicatus sit vitandus, et monitus nolit ab Ecclesiâ exire, tenentur Clerici eum, etsi Sacerdotem, expellere, si possint; aut si non possint, ab Officiis cessare, aliàs, graviter peccant, et excommunicationem minorem incurrunt. — 176.

5° Irritat omnem Collationem Benificii factam excommunicato, uti et præsentationem, vel electionem, institutionem, et confirmationem. — 179.

6° Privat communicatione forensi. — 184. (a)

7° Privat excommunicatum non toleratum usu jurisdictionis. — 185.

8° Privat non toleratum Ecclesiasticâ sepulturâ, ità ut non possit in loco sacro seu benedicto sepeliri; et si contrarium fiat, ac corpus dicerni possit, debet exhumari, nec in eo loco divina peragi antè reconciliationem. — Attamen, si excommunicatus decessit cum signis pœnitentiæ, non est exhumandus, sed absolvendus, petitâ absolutione ab hærede. Dixi *non toleratus*, quia licitè sepelitur toleratus in loco sacro, si cum signis pœnitentiæ à vitâ migraverit.

Nota. Peccant graviter comitantes vitandum ad sepulturam, Clerici canentes etc. Sepilientes autem illum incurrunt excommunicationem majorem. — 186.

9° Excommunicatus privatur omni aliâ civili communicatione Fidelium, ità ut ipse non possit cum aliis, et si non sit toleratus, etiam alii cum ipso non possint communicare. — 188.

Quæritur 1° An excommunicatus teneatur tollere impedimentum excommunicationis ad implendum præceptum Missæ, vel annuæ Confessionis et Communionis?

R. — *Negant communiter* DD. teneri quoàd Missam, etiamsi negligens sit in obtinendâ absolutione, nisi hoc faciat animo se eximendi ab obligatione audiendi Sacrum. — Secùs tamen dicunt quoàd annuam Confessionem et Communionem, cùm hoc sit unum ex præceptis divinis, ergà quæ tenemur tollere impedimenta. — 161.

Quæritur 2° An possint offerri Sacrificia etc. etiam nomine Ecclesiæ pro excommunicato tantùm tolerato?

R. — Adest duplex sententia *probabilis.* — *Prima negat.* — *Secunda affirmat.*

Quæritur 3° An excommunicatus validè ministret Sacramenta?

R. — *Affirmativè*, excepto Sacramento pœnitentiæ, ut infrà. *Ratio*, quia ubi essentialia Sacramenti concurrunt, non præsumitur, nec etiam posset Ecclesia illud invalidare. — 166.

Dixi, *excepto Sacramento Pœnitentiæ*, nam certum est illud Sacramentum invalidè ministrari ab excommunicato vitando sine necessitate. *Ratio*, quia ad hoc Sacramentum

(a) Sed non sic in Galliâ.

requiritur in Ministro potestas non solùm Ordinis, sed etiam jurisdictionis, quâ ille privatus est ab Ecclesiâ. — 167.

An autem possit hoc Sacramentum ministrare in articulo mortis licitè et validè? Vide *l.* 6, *n.* 560, ubi sententiam affirmativam tenuimus.

Si autem excommunicatus sit toleratus, validè hoc Sacramentum profectò ministrat, nam hic non privatur Jurisdictione, cùm hoc expediat ad utilitatem Fidelium.

Quæritur 4° An excommunicatus aliquandò licitè conferat Sacramenta?

R — Toleratus etsi universè ei sit vetitum sub gravi Sacramenta ministrare, licitè tamen confert Sacramentum ut jàm dixi *n.* 139, quotiès est requisitus. — Imò, *probabiliter* addit *Pal.* quòd si festus dies occurat, nec alius Sacerdos sit qui missam pro populo dicat, banè potest toleratus celebrare, etsi non rogetur. — 169.

2° Excommunicatus verò vitandus nequit etiam requisitus Sacramenta ministrare; *probabiliter* tamen potest ministrare, Viaticum, et etiam Extremam Unctionem, quandò infirmus nequit aliud Sacramentum suscipere.

An autem Parochus excommunicatus possit assistere Matrimonio, vel alteri licentiam assistendi præbere? Vide *l.* 6, *n.*1082.

Dicunt autem *Ronc.*, *etc.* quòd Excommunicatus vitandus etiam licitè Sacramenta ministrat, quandò aliàs grave incommodum, putà jacturam famæ, vel bonorum timeret, quia præcepta Ecclesiæ non obligant cum incommodo gravi. — 170.

Quæritur 5° Quam pœnam incurrat excommunicatus illicitè Sacramenta ministrans?

R. — Incurrit irregularitatem, sive sit vitandus, sive toleratus. — Sic pariter, si solemniter baptizet, aut nuptias solemniter benedicat. Secùs si privatim. — 171.

Nota. Qui recipit Sacramentum à vitando sine necessitate, peccat graviter, et excommunicationem minorem incurrit. Qui autem recipit Ordinem ab Episcopo excommunicato vitando, incurrit etiam suspensionem ab exercitio Ordinis suscepti. — 172.

Quæritur 6° Quandonam excommunicatus privetur communione civili Fidelium?

R. — Privatur in casibus hoc versu comprehensis:

Os, Orare, Vale, Communio, Mensa, Negatur.

Dicitur I. *Os*, per quod intelligitur osculum, et omne colloquium, etiam privatum, item, per nutus, litteras, internuncium, et quodvis signum benevolentiæ. — 189.

II. *Orare*, id est, omnis communicatio in *divinis*, de quâ suprà *n.* 173. — 190.

III. *Vale*, quod comprehendit omnem salutationem saltem honorificam. — 191.

Probabile est tamen quòd liceat exhibere excommunicato signa urbanitatis, v. g. adsurgendo, aperiendo caput, dando locum, sine tamen ullâ expressione verborum, modò absit animus salutandi, præsertìm si excommunicatus sit Superior. — 192.

Quoàd resalutationem, licèt *probabiliùs* sit quòd sit illicita, non attamen audeo illam reprobare, quia licèt excommunicatus non habeat jus ut resalutetur, resalutatio illa non videtur propriè actus honoris, et contrà negatio illius videtur quidam actus contemptûs, vel saltem inurbanitatis. — 193.

IV. *Communio*, quæ comprehendit omnem contractum: qui tamen validus est, si fiat. — Item, illicita est cohabitatio, cooperatio, societas, ità ut moraliter censeatur communicare; quod Prudens æstimabit; undè nec iter cum eo tanquàm cum socio facere licet. Nec licet cum eo collaborare, sedere, sub eodem tecto vivere, dormire: intellige per modum Societatis; nam, aliàs, cubare tantùm ad quiescendum, etiam in eodem lecto, non vetatur. — 194.

V. *Mensa*, per quam intelligitur omnis convictus et convivia, per modum societatis et commercii, qualis non est, si casu incidas in idem hospitium, iter, mensam, imò lectum. — 195.

Quæritur 7° Quale peccatum sit communicare cum excommunicato non tolerato?

R. — Est mortale in duobus casibus. 1° Si communicas cum eo *in divinis*, nisi excuset

parvitas materiæ. — 2° Si communicas in eodem crimine, v. g. si quis concubinam excommunicatam cognoscat. — 196.

Quæritur 8° An sit mortale frequenter communicare in civilibus cum vitando?

R. — Adest duplex sententia *probabilis.* — *Negant Nav., etc.* — *Affirmant* verò *probabiliùs Suar., etc.* — 198.

Quæritur 9° Quam pœnam incurrat communicans cum vitando?

R. — Communicans cum vitando sive *in humanis,* sive *in divinis,* incurrit tantùm excommunicationem minorem. — Attamen, in tribus sequentibus casibus incurrit etiam majorem, nempè:

I. Quandò Clericus scienter communicat *in divinis* cum excommunicato à Papâ nominatìm, et denunciato.

II. Quandò excommunicatio est lata contrà aliquem, et simul contrà participantes; tunc enim qui communicat cum illo, post monitionem tamen, incurrit excommunicationem majorem, et non potest absolvi nisi ab eo qui potest absolvere principalem.

III. Quandò quis scienter communicat cum excommunicato vitando in crimine criminoso, juxtà mox dicta, et hic absolvendus tantùm à quo principalis absolvi potest. — 199.

Quæritur 10° An aliquandò liceat cum non tolerato vitando communicare?

R. — *Affirmativè*, extrà divina, in quinque casibus, qui in hoc versiculo continentur:

Utile, Lex, Humile, Res ignorata, Necesse.

I. *Utile*, intelligitur in casu utilitatis, sive spiritualis, sive temporalis excommunicati, vel alterius. — 301.

II. *Lex*, id est, in casu legis matrimonialis. Undè, licet tàm excommunicato, quàm ejus Conjugi petere et reddere debitum, ut periculum incontinentiæ vitetur, et in aliis omnibus mutuò conversari. — Permittitur etiam tàm Conjugibus quàm filiis, famulis, etc. communicare cum excommunicato, ut debitum ei obsequium præstent. Sed non eis licet cum eo communicare *in divinis.*

In tribus etiam casibus nequeunt tales Conjuges inter se communicare, nempè:

I. Quandò ipsi sunt jàm per divortium separati.

2° Quandò excommunicatio lata est propter dubium valoris matrimonii.

3° Quandò alter Conjugum est ob hæresim excommunicatus. — 202.

III. *Humile*, id est in casu subjectionis, quo modo possunt filii etiam emancipati, item adoptivi, illegitimi, imò etiam nepotes, pronepotes et in eodem genere affines, ut nurus, privigna, communicare possunt parenti; ancillæ domino, Religiosi Prælato, milites cum duce, etc. 203.

Nota. Sicut filii, uxores, famuli possunt cum excommunicato communicare, ità parentes, mariti et Domini possunt communicare cum filiis, uxoribus et famulis excommunicatis. — 204.

IV. *Res ignorata*, id est in casu ignorantiæ *juris* vel *facti;* et *satis probabiliter* licèt ignorantia sit culpabilis et crassa. Ità *Suar., etc.* — 205.

V. *Necesse*, id est, in casu necessitatis gravis animæ, sive corporis, sive bonorum temporalium, communicantis, vel excommunicati, vel aliorum.

Nota. Nemo tenetur excommunicatum vitare, nisi moraliter ei constet illum esse vitandum, vel ad minus sciat per publicam famam, vel per testimonium duorum saltem dignorum fide. — 207.

PUNCTUM III.

De Excommunicationibus non reservatis. (a)

Ex jure antiquo excommunicationes non reservatæ sunt sequentes :

1° *Contrà omnes.*

I. In vexantes Ecclesiasticos, quòd non elegerint eum pro quo rogati fuerunt.
II. In directores Monialium, si foveant discordias in electione.
III. In extorquentes absolutionem à censurâ per vim, aut metum.
IV In compellentes ecclesiaticos, ut laicis submittant jura Ecclesiæ.
V. In docentes leges, vel medicinam Religiosos, qui dimiserunt habitum, vel eos retinentes in suis scholis.
VI. In sepelientes tempore interdicti, vel interdictos, vel excommunicatos non toleratos, vel manifestos usurarios.
VII. In impedientes Visitatores Monialium.
VIII. In contrahentes Matrimonium in gradibus prohibitis, vel cum Monialibus.
IX. In edentes glossas in Tridentinum.
X. In imprimentes libros sine Superiorum licentiâ.
XI. In præcipientes suis subditis, ne officia communia Reipub. exhibeant Ecclesiasticis, v. g. ne his vendant, etc., et videtur reservata in Bullâ Cœnæ.
XII. In Doctores et professores non facientes professionem fidei, ubi recepta est Bulla 88 *Pii V.*
XIII. In negligentes administrare justitiam Ecclesiasticis.
XIV. In potestates faventes usuris.
XV. In eos qui ratas habent collationes Ordinum et Beneficiorum à Schismaticis.
XVI. In eos qui titulo regaliæ, aut defentionis occupant dona Ecclesiæ vacantis.
XVII. In eos qui procurant ut conservatores Regularium se immisceant in aliis quàm in manifestis injuriis, et violentiis.
XVIII. In eos qui ex judicibus accedunt ad mulieres ex causâ fictâ ad excipiendum testimonium.
XIX. In eos qui mandant interfici Christianos per assassinos.
XX. In eos qui concedunt, vel concessas repræsalias extendunt adversùs Ecclesiasticos.
XXI. In eos qui sequestrum ab Ordinario super Beneficio factum impediunt, vel fructus occupant.
XXII. In eos qui pingunt, inaurant, etc. Agnos Dei à Pontifice benedictos.
XXIII. In eos qui non denunciant S. Officio, vel Ordinario Hæreticos, Magos, Sortilegos, vel hæreticaliter blasphemantes Deum, B. Virginem et Sanctos.
XXIV. In Dominos qui permittunt agitationes taurorum in terris suis, nempè periculosas, exceptis Regnis Hispaniarum.
XXV. In eos qui faciunt servari statuta contrà libertatem Ecclesiasticam. Et hæc videtur reservari in Bullâ Cœnæ. — 209.

(a) Excommunicationes et censuræ ab Auctore recensitæ, non omnes vigent in Galliâ, nec pari modo in omnibus Diœcesibus; idcircò legenda sunt statuta in quibus procul dubio reperiuntur quæ Episcopis, vel summo Pontifici reservantur.

2° *Contrà Clericos.*

I. In Clericos in dignitatem constitutos, aut Sacerdotes audientes publicè jus, aut medicinam.

II. In Sacerdotes recipientes præfecturas seculares.

III. In Clericos minores Episcopis locantes domos usurariis.

IV. In alienantes bona Ecclesiæ, vel locantes ultrà triennium.

V. In impugnantes in concionibus Montes pietatis.

VI. In contrahentes matrimonium, si sint in Sacris.

VII. In fictè resignantes, vel permutantes Beneficia.

VIII. In præsumentes absolvere à casibus Bullæ Cœnæ.

IX. In eos qui se ingerunt in alterius Episcopatum ad Officium, sine licentià proprii Episcopi.

X. In eos qui procurant ut alii occupent jura, et bona Ecclesiarum vacantium. Et hæc videtur reservata in *Trid.* — 210.

3° *Contrà Religiosos.*

I. In audientes leges, vel medicinam extrà claustra.

II. In habitum temerè dimittentes, vel matrimonium contrahentes.

III. In instituentes novum Ordinem, vel locum acquirentes sine licentià Papæ.

IV. In adeuntes Curias Principum ad nocendum suis Monasteriis, vel prælatis.

V. In tenentes arma sine licentià intrà claustra.

VI. In non servantes interdictum, quandò servatur à Cathedrali.

VII. In eos qui non adimplent disposita in Bullà *Alex. VII* in visitatione monialium sibi subjectarum.

VIII. In eos qui occupant decimas Ecclesiis debitas, vel illas solvi prohibent.

IX. In eos qui ex mendicantibus recipiunt novas domos; vel receptas alienant sine licentià Papæ.

X. In eos qui non observant interdictum à Papà, vel ab Episcopo positum.

XI. In eos qui de Capucinis recipiunt Minores de Observantià sine licentià Papæ, aut Ord. Gener., et qui recipiuntur.

4° *Contrà Episcopos.*

I. In eos qui veniunt ad urbem, et indè recedunt sine licentià Papæ.

II In eos qui impetrant à principibus litteras ad dignitates. — 211.

Suprà dictis adjectæ sunt à Tridentino sequentes, quæ valent ubi illud est receptum:

I. In imprimentes, imprimi mandantes, vendentes, apud se retinentes, vulgantes libros de rebus sacris, sine nomine auctoris, et approbatione ab Ordinario obtentà.

II. In docentes non esse necessariam confessionem antè sumptionem Eucharistiæ.

III. In raptores mulierum, juvantes, faventes.

IV. In cogentes contrahere matrimonia cum præscriptis.

V. In Magistratus, qui requisiti, non juvant Episcopos ad restituendam clausuram Monialium.

VI. In ingredientes, cujuscumque conditionis, vel sexûs fuerint, Monasteria Monialium sine licentià in scripto obtentà.

VII. In cogentes mulieres ingredi Monasterium, et profiteri.

VIII. In impedientes sine justà causà sanctam voluntatem mulierum emittandi votum.

IX. In dominos temporales, concedentes in terris suis locum pro duello.

Quæritur 1° An incurrant excommunicationem relatam in cogentes mulieres ad ingrediendum Monasterium, qui cogunt feminam, non ut profiteatur, nec ut habitum sumat, sed ut ibi honestè educetur?

R. — *Affirmant Suar., etc.*, ex Tridentino, ubi excommunicantur « quicumque » coegerint aliquam virginem, vel viduam, aut aliam quamcumque mulierem invitam, » præter in casibus jure expressis, ad ingrediendum Monasterium vel ad suscipiendum habitum cujuscumque Religionis, vel ad emittendam professionem. » Ex Concilio ergò incurrit censuram ille qui cogit feminam vel ad ingressum Monasterii, vel ad susceptionem professionis.

Negat verò *Sanch.*, quia in Tridentino damnantur tantùm cogentes ad ingrediendum Monasterium vel ut suscipiant habitum, vel ut emittant professionem; ergò non damnantur cogentes ad ingressum in Monasterium educationis causâ.

Prima sententia mihi videtur *probabilior.*

Quæritur 2° An incurrant excommunicationem parentes inducentes puellam ad ingressum Monasterii vel susceptionem habitûs, ex metu reverentiali orto ex declaratiene voluntatis parentum?

R. — *Affirmat de Alex.* — Sed *probabiliùs negat Barb.*, quia simplex educatio sive suasio non est coactio. — Secùs verò ait *Rodriq.* si preces sint instantissimæ, et sæpiùs inculcatæ. — Addunt *Suar., etc.*, licitè posse cogi puellas ad ingrediendum Monasterium propter cautionem, vel ob aliam justam causam secundùm jura.

Hinc, dico quòd etsi absolutè loquendo non liceat eas cogere ad ingressum causâ melioris educationis, si tamen contrà prudens accedat suspicio, quòd illa in sæculo manens, pravis moribus imbueretur, putà si videretur nimìs propensa ad conversandum cum maribus, vel si domi haberet undè facilè sumeret scandalum ex propinquis, aut famulis, tunc non auderem damnare cogentes eam, ut cautionis gratiâ Monasterium intraret; nam eo casu utique finis Concilii prohibentis hujusmodi coactionem cessaret, non solùm adæquatè, sed etiam contrariè, cùm aliàs si non fieret coactio, majus malum eveniret. Vide *l.* 1, *n.* 199.

Quæritur 3° An incurrant excommunicationem, qui cogunt mares ad Religionem ingrediendam?

R. — *Affirmat Pal.* quia eadem ratio finalis currit in maribus, quæ in feminis.

Sed *communiter* et *veriùs* negant *Suar., etc.*; *Ratio,* quia à Concilio dumtaxat excommunicatio fertur contrà cogentes feminas, non mares: in pœnalibus autem non fit extensio de casu ad casum, licèt eadem ratio procedat; prætereà, pro maribus non currit eadem ratio, quàm pro feminis, quia faciliùs et frequentiùs mulieres quàm mares inducuntur invitæ ad Religionem suscipiendam. Quamvìs verò hujusmodi cogentes excusentur à censurâ, nullo tamen modo excusari possunt à gravi culpâ.

Nota. Insuper à Tridentino excommunicantur « qui sanctam virginem, vel aliarum » mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi quoquo modo sine justâ » causâ impedierint. » — Nomine *veli* intelligitur professio Religiosa; quæ fit per veli susceptionem. — Nomine autem *voti* non intelligitur votum simplex castitatis, aut Religionis, sed eadem professio cum tribus votis, sine tamen susceptione veli, ut fit in aliquibus Monasteriis. Ità *Suar., etc.*

Quæritur 4° An incurrat excommunicationem qui tantùm impedit puellam ne Monasterium ingrediatur, ad habitum suscipiendum?

R. — *Negant Sanch., etc.*, quia Decretum Concilii est cum rigore accipiendum, nempè tantùm cùm professio impeditur.

Sed *probabiliùs affirmant Suar., etc.*; qui enim impedit puellam ne habitum suscipiat, vel ne ingrediatur Monasterium ad habitum suscipiendum, impedit consequenter ejus professionem. — Et rectè subdunt *Bon., etc.*, hanc excommunicationem incurrere etiam qui dolo impediunt puellam, ne fiat Religiosa, non autem solis precibus. — 212.

PUNCTUM IV.

De Excommunicationibus reservatis Episcopis.

Excommunicationes reservatæ Episcopis sunt sequentes :

I. Quæ contrahitur ex levi percussione Clerici, vel gravi si sit mulier. Vide infrà ex *n*. 279.

II. In eos qui absoluti in articulo mortis à censurâ, vel peccato habente censuram annexam, ab eo qui aliàs non poterat, non se præsentant Superiori, postquàm convaluerint; intellige, quandò censura reservata erat ab Episcopo. Vide *n*. 92.

III. In fratres Minores, si admittant in suis Ecclesiis ad Officia divina fratres tertii Ordinis.

IV. In procurantes abortum fœtûs animati, effectu secuto. Vide *l*. 3, *n*. 395 *et* 397. — Ab hâc excommunicatione etiam possunt absolvere Regulares. Vide ibid., *n*. 397.

V. In eos qui communicant in eodem crimine cum excommunicatis ab Episcopo.

VI. Hæ omnes quas ferunt Episcopi per propria statuta, et sibi reservant, quas Confessarii videant in agendis. — 213.

Nota sequentia circà excommunicationem latam ex vi Monitorii ad revelanda aliqua crimina.

1° Si crimen non vergit in alicujus tertii damnum, nemo tenetur illud revelare, nisi præcedat infamia, sive rumor ortus ex probis hominibus per majorem partem viciniæ, aut collegii; *Ratio*, quia sine tali infamiâ non potest Superior de illo crimine inquirere.

2° Si delictum vergit in damnum commune, etiamsi sit occultum, tunc revelandum est, nisi tamen firmissima sit spes quòd correctio foret profutura.

3° Si delictum cedit in damnum tertii, distinguendum : quandò crimen est jàm commissum, et ità occultum est ut probari non possit, non est revelandum. Secùs verò si probari possit crimen saltem per unum alium testem.

4° Quandò autem in Monitorio non præcipitur denunciare, sed testificari, tenetur quisque manifestare si præcedat semiplena probatio, etsi non possit probare. — 214.

PUNCTUM V.

De Excommunicationibus Papæ reservatis extrà Bullam Cœnæ.

Excommunicationes Papæ reservatæ extrà Bullam Cœnæ sunt sequentes:

1° *Contrà omnes.*

I. In incendiarios, modò sint ab *homine* excommunicati et denuntiati.

II. In habentes litteras Apostolicas falsas, et non destruentes ; item, in falsarios litterarum Apostolicarum.

III. In effringentes et spoliantes Ecclesias.

IV. In communicantes eodem crimine cum excommunicatis à Papâ.

V. In vexantes eos qui censuram in alios tulerunt.

VI. In absolutos ab excommunicatione, sub conditione, et non implentes.

VII. In violantes interdictum Papale.

VIII. In dantes et recipientes aliquid ex pacto, ob admissionem ad Religionem.

IX. In Simoniacos reales, circà Ordinem, vel Beneficium.

X. In committentes simoniam confidentialem.

XI. In impedientes executionem litterarum Sacræ Pœnitentiariæ.

XII. In dantes et recipientes aliquid pro gratiâ, aut justitiâ apud Sedem Apostolicam.

XIII. In committentes duellum, et ad id cooperantes, suadendo, etc.

XIV. In mulieres ingredientes Monasteria Regularium.

XV. In impugnantes Institutum Societatis JESU.

XVI. In facientes jurare illicita, et contraria libertati Ecclesiasticæ.

XVII. In rapientes bona Ecclesiastica, item, in exigentes tributa ab Ecclesiasticis.

XVIII. In violantes libertatem Ecclesiasticam, quoàd fugientes ad Ecclesiam.

XIX. In docentes posse fieri confessionem in absentiâ.

XX. In eos qui alterutram opinionem de Conceptione B. Virginis damnant peccati mortalis, vel hæreseos; item, in eos qui in concionibus, aliisque publicis actionibus, ut lectionibus, conclusionibus, asserunt B. Virginem conceptam in originali. Vide ex n. 244.

XXI. In percussores Clericorum, quæ cùm celebris sit, et multò scitu necessaria habeat, agetur de eâ particulariter infrà.

XXII. In perseverantes per annum in excommunicatione latâ à Delegato Papæ.

XXIII. In offendentes Cardinales.

XXIV. In exigentes tributa à personis Ecclesiasticis.

XXV. In violantes interdictum modis prohibitis.

XXVI. In exenterantes corpora Sanctorum.

XXVII. In mentientes personas in litteris Apostolicis, ut earum executionem gratis assequantur.

XXVIII. In simulantes et supponentes se alios esse pro obtinendis Beneficiis à Datariâ.

XXIX. In mittentes litteras aut nuncium in Conclave, vel indè recipientes.

XXX. In occupantes bona Ecclesiarum, Montium pietatis, seu alterius loci pii vel impedientes ne ab iis ad quos jure pertinent, percipiantur.

XXXI. In feminas et masculos ingredientes septa Monasteriorum Monialium prætextu licentiarum in casibus non necessariis.

XXXII. In capientes et retinentes Christianos habitantes inter Turcas, et illorum bona eripientes, aut remigare cogentes.

XXXIII. In publicantes Indulgentias, et facultatem dantes eligendi Confessores iis qui aliquid solvunt.

XXXIV. In accipientes et retinentes fructus Beneficii vacantis, vel impedientes Beneficii possessionem non solventibus dulciaria, sive aliam solutionem.

XXXV. In diripientes animalia, et bona, vel illa ablata ementes ex Statu ecclesiastico.

XXXVI. In extrahentes frumentum, blada, legumina, et oleum extrà Statum Ecclesiasticum sine licentiâ.

XXXVII. In docentes aut defendentes etiam disputativè opiniones damnatas. — 218.

2° *Contrà Clericos et Religiosos :*

I. In participantes in sacris cum excommunicatis à Papâ.

II. In procurantes alienationes Ecclesiarum.

III. In Concionatores, qui Scripturæ sensum à Doctorum interpretatione alienum circà tempus Antichristi et extremi judicii aliaque similia revelata prædicant.

IV. In Parochos non implentes juramentum de residentiâ factum.

V. In Mendicantes transeuntes ad alium Ordinem præter Carthusianum.

VI. In Moniales exeuntes claustris sine licentiâ.

VII. In religiosos qui sine privilegio, vel speciali licentiâ Parochi, Clericis aut

Laicis Sacramentum Eucharistiæ, vel Unctionis ministrare vel Matrimonia solemnizare præsumunt.

VIII. In inducentes ad jurandum de eligendâ vel electâ non immutandâ sepulturâ in eorum Ecclesiis.

IX. In Commissarios, seu delegatos interponentes Decretum per gratiam, aut timorem, vel sortes in alienatione bonorum Ecclesiæ, aut per alios fieri alienationem dolosè procurantes.

X. In Prædicatores non servantes Decreta circà eos lata in Concilio Lateranensi.

XI. In absolventes sub pretextu Privilegiorum à casibus Bullæ Cœnæ, vel Ordinariis reservatis.

XII. In Consentientes usurpationibus bonorum Ecclesiarum.

XIII. In euntes ultrà mare sine licentiâ Superiorum.

XIV. In Superiores non denuntiantes Religiosos qui sunt suspecti de hæresi Inquisitoribus vel Ordinariis locorum.

XV. In Minores de Observantiâ subornantes vota in electionibus.

XVI. In Claustrales recipientes Minimos sine licentiâ Papæ.

XVII. In Tertiarios portantes habitum Minorum.

XVIII. In Episcopos qui conferunt Beneficia contrà præscriptum *S. Pii V*, in eorum manibus resignata.

XIX. In Cardinales ambientes Papatum, et simoniacos ejus causâ.

XX. In Cardinales simoniacos in Beneficiis.

XXI. In Judices, officiales, Laicos, ac Prælatos Ecclesiasticos trahentes personas Ecclesiasticas ad forum laicale.

XXII. In Dominos temporales qui in terris suis, suppositis interdictis, cogunt celebrare et audire Divina Officia.

XXIII. In Officiales ac Dominos temporales bannientes, seu facientes, et mandantes banniri Personas Ecclesiasticas.

XXIV. In Officiales, Judices, et Dominos temporales percutientes, vel bannientes Episcopos, vel hæc mandantes, aut facta ab alio ratificantes.

XXV. In Principes et Dominos temporales concedentes locum, vel permittentes duellum in terris suis.

XXVI. In Episcopos et Inquisitores, eorumque substitutos, qui faciendo vel omittendo contrà diffamatos de hæresi, delinquunt in Officio.

XXVII. In Gubernatores civitatum, et locorum Statûs Ecclesiastici, recipientes munera præter comestibilia.

XXVIII. In Violantes Clausuram Religiosorum aut Monialium ad malum finem. — Item, in viros et mulieres ingredientes Claustra Monialium prætextu facultatum, et Superiores ingredi facientes aut permittentes. — Item, in mulieres ingredientes Claustra Religiosorum pretextu facultatum ex Bullâ *Gregorii XIII*. — Item, in omnes mulieres intrantes Monasteria Religiosorum, etiam sine prætextu facultatem ex Bullâ *S. Pii V*. — Superiores autem ac quicumque Religiosi introducere illas præsumentes ipso facto contrahunt privationem Officiorum, et inhabilitatem ad illa, et alia obtinenda, necnon suspensionem à Divinis sine aliâ declaratione. — Insuper *Bened. XIV* decrevit quòd feminæ ingredientes Clausuram Religiosorum incurrant ipso facto excommunicationem pariter reservatam, etiamsi prætextu pietatis et religionis ingrediantur.

XXIX. In defendentes esse licitam praxim excipiendi nomen complicis in Confessione scripto, aut verbo; aut impugnantes Decreta contrà hujusmodi praxim; aut temerè ea detorquentes seu interpretantes in alienum sensum. — **219.**

Quæritur 1° A quo debeat concedi licentia ingrediendi Monasteria Monialium?

R. — Si Monasteria sint Episcopo subjecta, certum est ipsi competere jus con-

cedendi licentiam, auctoritate propriâ, delegatâ verò si Monasterium immediatè subsit Summo Pontifici. — Idem *probabiliter* docent *Sanch., etc.*, de Prælatis habentibus jurisdictionem quasi Episcopalem in aliquâ Diœcesi, et de Vicariis Generalibus Ordinum Militarium, quia hi sunt verè Ordinarii, aut saltem nomine Ordinariorum comprehenduntur.

Quæritur 2° An possit hanc licentiam dare Vicarius Generalis Episcopi?

R. — *Satis probabiliter* docet *Sanch.* quòd in Monasteriis subjectis Episcopo, Vicarius Generalis benè potest licentiam concedere sine speciali mandato. — Secùs verò dicendum de iis quæ potest Episcopus de jurisdictione delegatâ. Undè, rectè subdit *Sanch.* in Monasteriis sedi Apostolicæ subjectis Vicarium Generalem non posse dare licentiam sine speciali mandato Episcopi.

Quæritur 3° A quo sit concedenda licentia, si Monasterium Regularibus subsit?

R. — *Probabiliùs* docent *Bon., etc.* quòd concedi potest et debet à solo Prælato Regulari, scilicet à Generali aut Provinciali, vel etiam ab immediato Superiore Monasterii; nisi adsit consuetudo quòd concedatur ab Episcopo; quod valet etiam pro Monasteriis exemptis, ex Decreto S. C. — 224.

Quæritur 4° Quæ causa requiratur ad hanc licentiam concedendam?

R. — Non sufficit quælibet causa, sed requiritur necessitas ex parte Monasterii, quæ necessitas non strictè, sed latè fumitur; intelligitur enim necessitas moralis, nempè cùm intervenit quævis causa rationabilis, sive probabiliter justa.

In necessitatibus autem urgentibus, quæ moram non patiuntur, et aliàs grave damnum immineret, non requiritur ulla licentia ad ingrediendum, prout in casu mortis, incendii, violentiæ, et similium, quia lex humana in tanto discrimine non obligat; et præterea, tunc rationabiliter præsumitur licentia concedi immediatè à Papâ; nisi Abbatissa habeat generalem facultatem à Prælato præbendi licentiam. — 225.

Nota. 1° Medicus non potest ingredi nisi ex licentiâ renovatâ in singulis trimestribus, ex Decreto S. C., necnon debet associari à duabus monialibus senioribus, et intrare solus nisi infirmitas sit valdè gravis. — Medicus verò extraordinarius nequit ingredi ad libitum monialium, sed tantùm in defectu ordinarii, vel quandò cum ordinario habendum est colloquium.

2° Chirurgus potest quidem intrare ad secandam venam, et etiam pharmacopola ad docendum, si opus sit quo modo medicamentum sit parandum.

3° Factores, Notarii, et similes etiam ingredi possunt si necessitas urgeat, putà ad judicandum de ruinâ imminente, ad faciendum testamentum puellæ; sic etiam ingredi possunt ex licentiâ, fabri, hortulani, fabricatores, putearii, putatores, molitores et similes, qui artem suam non possunt extrà commodè exercere: item, bajuli, ad ferendam quæ à monialibus ferri non possunt. Si autem licentia nominatìm sit data pro uno bajulo, isto deficiente, non potest alius substitui, nisi licentia esset indeterminata, v. g. *ut Bajulus ingredi possit.* — 226.

4° Confessarius verò ingredi potest ad administranda Sacramenta Pœnitentiæ, Eucharistiæ, et Extremæ Unctionis moniali ægrotanti, quæ ad Confessionale non potest accedere. Et non solùm in periculo mortis, sed quotiès ex præscripto regulæ dispensatur Communio; item, quotiès illa monialis communicare consueverit. Ità *communiter Bon., etc.*, ex Decreto S. C.

5° Confessarius ingredi debet indutus superpelliceo, et stolâ, atque sic ibi morari; debetque egredi, quin ad aliam monasterii partem se divertat, etiamsi esset ad visitandam aliam infirmam quæ tamen non indigeat Sacramentis.

6° Confessarius secularis intrare debet sine socio, ut S. C. declaravit; regularis verò debet habere socium probatæ vitæ, et maturæ ætatis.

7° Dùm Confessarius Confessionem audit, debent assistere comitatrices ad januam, ità ut eum videre possint.

8° Potest Confessarius ingredi et pernoctare in monasterio, si monialis laboret in extremis. — 227.

Quæritur 5° An qui est ingressus monasterium cum licentiâ, incurrat excommunicationem, aut graviter peccet, si finito negotio, statìm non egrediatur?

R. — Non incurrit censuram, licèt ipse multùm immoretur, quia clausura tùm solùm violatur, cùm sine licentiâ usurpatur ingressus; et hoc, ait *Sanch.* procedere etiamsi quis immoretur ad malum finem.

2° E contrario, non excusatur à peccato mortali, si mora sit longa, quia delinquit adversùs obligationem censuræ, secùs si mora sit brevis, cùm in hoc præcepto non immorandi benè admittatur parvitas materiæ. — Imò, *Sanch.*, *etc.* dicunt eum qui parùm immoratur excusari etiam à veniali, tùm quia sic usu receptum est etiam apud viros timoratæ conscientiæ; tùm quia, cùm hoc præceptum sit morale, morali modo accipiendum est. In hoc autem brevem moram censet *Diana* esse quadrantem. — 228.

Quæritur 6° An Moniales aliquandò incurrant excommunicationem papalem?

R. — Moniales Clausuram violantes, necnon alii concedentes illis violare, sive eas comitantes, aut receptantes pariter excommunicationem papalem incurrunt, ex Const. *S. Pii V.* — Excusatur tamen egressio, si adsit justa causa, nempè magni incendii, vel infirmitatis lepræ, aut epidemiæ, et similium, ut inundationis fluminis, ædificii ruinæ, etc. — Nomine autem *Epidemiæ*, dicunt *Bon.*, *etc.* venire non solùm morbum verè pestilentem, sed quemcumque morbum contagiosum, qui alios inficere soleat.

E converso, rectè aiunt *Bon.*, *etc.* non sufficere ad egrediendum infirmitatem gravem sine periculo infectionis aliarum, tùm quia hic casus non excipitur in Cons. *S. Pii;* tùm quia aliàs magnum sequeretur damnum Clausuræ; cùm tales morbi in Monasteriis sint frequentes.

Docent autem *Sanch.*, *etc.* Monialem, finitâ curatione, aut cessante causâ egressùs, statìm teneri reingredi: illud tamen *statìm* rectè dicunt intelligi moraliter; undè, excusant Monialem à mortali, si moretur extrà per unum vel duos dies.

Nota. Quandò patet aditus et tempus, nempè si periculum patitur moram, requiritur omninò ex præfatâ Bullâ *S. Pii V* ad egrediendum licentia in scriptis ab Episcopo, et etiam à Prælato regulari, si Monasterium sit exemptum.

Quæritur 7° An incurrat excommunicationem Monialis egrediens extrà Monasterium ad unum tantùm pedem?

R. — *Negant Croix*, *etc.* si statìm redeat. — Sed *probabiliùs affirmant Bon.*, *etc.* — Valdè tamen rationabiliter excusanda est Monalis, quæ non egreditur toto corpore extrà Clausuram.

Nota. Unaquæque Monialis debet dormire sola, ideòque tot cellæ in uno Monasterio faciendæ sunt quot ibi degunt Moniales. Sic etiam S. C. Episcop. pluriès statuit puellas commorantes in Monasteriis Monialium causâ educationis, debere habere locum separatum à Monialibus pro earum dormitione, sicut et pro operibus. — 229.

Quæritur 8° An adsit excommunicatio Papæ reservata contrà mulieres violantes Clausuram Religiosorum?

R. — *Affirmativè;* vide superiùs n. 219: excipiuntur tamen ab hâc prohibitione sequentes:

1° Reginæ, Electrices, et similes, earumque filiæ.

2° Fundatrices quæ fundum concesserunt, vel situm Monasterii, vel propriis sumptibus illud ædificare fecerunt, aut reditibus dotaverunt; dummodò ex *Bened. XIV*,

habeant privilegium à Sede Apostolicâ in formâ Brevi, illudque exhibeant Ordinariis, vel Præsulibus Monasterii.

3° Feminæ necessariæ ad curationem alicujus Religiosi, intellige cum licentiâ Superioris; vel quæ fugerunt ad évitandam necem. — 231.

Nota. In Concilio Lateranensi, anno 1179, lata fuit excommunicatio ferendæ sententiæ ab Episcopo contrà laicos, et suspensionem in Clericos frequentantes Monasteria Monialium. — Circà autem Regulares, ipsis jàm priùs specialiter interdictus fuerat accessus ad colloquendum cum Monialibus; sed hodiè videtur Regulares licitè posse accedere totiès quotiès ad colloquendum cum Monialibus ex licentiâ Episcopi. — 232.

PUNCTUM VI.

De Excommunicationibus Papæ reservatis per Bullam Cœnæ.

Excommunicationes per Bullam Cœnæ Papæ reservatæ, sunt sequentes :

I. Et præcipua est in hæreticos, quæ extenditur non tantùm ad fautores, receptatores, defensores hæreticorum, ut sic, sed etiam in *scienter retinentes, legentes, imprimentes, et defendentes libros hæreticorum de religione tractantes, vèl hæresim continentes, ex quâvis causâ publicâ, vel occultâ, quovis ingenio vel colore.* — 281.

II. In surripientes bona Christianorum naufragantium, sive in navibus existentia, sive in mari ab eis ejecta, sive in littore inventa. — 309.

III. In Dominos qui in terris suis sine privilegio imponunt pedagia, id est tributa pro transitu personarum, sive rerum, vel pro refectione, et custodiâ viarum, aut gabellas, id est, impositiones pro delatione, et venditione mercium. Tale autem privilegium habent omnes Principes supremi, proùt Pontifices; Reges autem, Reipublicæ, et Universitates, ad subveniendum Civium necessitatibus benè etiam possunt collectas sibi imponere. — 310.

IV. In piratas interficientes, aut deprædantes Christianos in mari Ecclesiastico.

V. In falsificatores litterarum apostolicarum.

VI. In transmittentes arma, sive armorum materiam ad hostes Infideles, sive hæreticos declaratos.

VII. In injustè impedientes deferri victualia ad Roman. Curiam.

VIII. In vexantes eos qui accedunt vel recedunt à Romanâ Sede ob negotia ad illam spectantia.

IX. In vexantes peregrinos, qui devotionis causâ Romam petunt.

X. In vexantes seu ejicientes episcopos, legatos, vel nuntios à suis Diœcesibus, necnon id mandantes, ratum habentes, faventes, etc.

XI. In percutientes aut expoliantes eos, sive eorum procuratores, qui Curiam Romanam pro suis negotiis petunt.

XII. In appellantes sub privato prætextu ad curias laicales in causis Ecclesiasticis, ad impediendas litteras Apostolicas.

XIII. In eos qui auctoritate laicâ, vel prætextu exemptionis, causas spirituales, vel ipsis annexas ad se avocant à judicibus Ecclesiasticis, etc.

XIV. In eos qui ex quovis colore trahunt vel trahi faciunt personas Ecclesiasticas ad tribunal laicale, etc.

XV. In impedientes judices Ecclesiasticos suâ jurisdictione uti.

XVI. In usurpantes jurisdictionem, et fructus Beneficiorum.

XVII. In imponentes onera Ecclesiasticis; qui tamen tenentur contribuere, quandò imponuntur collectæ pro refectione, v. g. viarum, fontium, etc.

XVIII. In se interponentes sine jurisdictione in causis criminalibus contrà Ecclesiasticos.

XIX. In usurpantes jurisdictionem in terris Ecclesiæ Romanæ.

XX. Deniquè, ex Bullâ *Clement. VII*, in omnes sine facultate absolventes ab excommunicationibus Bullæ Cœnæ extrà mortis articulum. — 311.

Quæritur 1° Quid requiritur, ut incurratur excommunicatio contrà hæreticos lata?

R. — Requiruntur sequentes conditiones:

I. Ut hæresis sit formalis, nempè ex errore intellectûs, et cum pertinaciâ. — 300.

II. Ut error internus externè significetur per verba, aut signa ex se, vel ex circumstantiis hæresim manifestantia. — 303.

III. Ut actio hæresis manifestativa, sit moraliter mala.

IV. Ut hæreticus suam hæresim manifestet animo eam profitendi. — 304.

Quæritur 2° Quid requiratur ad incurrendam excommunicationem latam in scienter retinentes, legentes, etc. libros hæreticos?

R. — Ad hanc excommunicationem incurrendam requiruntur quatuor conditiones:

I. Ut auctor libri sit hæreticus.

II. Ut liber hæresim expressè contineat, vel de religione agat.

III. Ut legatur materia notabilis, et sufficiens ad mortale.

IV. Ut *scienter* legatur, imprimatur, vel retineatur. — 281.

Undè :

1° Incurrunt excommunicationem legentes manuscripta hæreticorum. — 293.

2° Non incurritur excommunicatio, si retineantur libri parvo tempore, v. g. uno alterove die. — Imò, *Sanch.*, *etc.* excusant eum, qui retinet librum longiori tempore, expectans tempus opportunum ad tradendum Superiori, vel alii licentiam habenti. — 295.

3° Non excusatur is qui librum vel in alienâ domo, vel alieno nomine, vel animo non legendi habet. Item nec is qui affirmat non esse pravum, non esse exurendum. — Item, qui impedit ne comburatur, qui disputationis causâ defendit. — 297.

PUNCTUM VII.

De Excommunicatione percussoris Clericorum.

Hæc excommunicatio sic fertur : « Si quis, suadente diabolo, in Clericum vel Mo- » nachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat ; et nullus Episco- » porum præsumat illum absolvere, nisi mortis urgente periculo, donec Apostolico » conspectui præsentetur, et ejus mandata recipiat. » — 264.

Dicitur 1° *Si quis :* intellige cujuscumque sexûs, aut statûs, etiam impuber, dummodò rationis compos, et doli capax, quamvìs impuberes possint absolutè absolvi ab Episcopis, etsi post pubertatem absolutionem petant. — 265.

Extenditur autem hæc excommunicatio ad efficaciter mandantes, consulentes, consentientes; ad ratihabentes percussionem suo nomine factam; item, ad non impedientes, saltem si ex officio, aut justitiâ teneantur, ut Reges, Judices, et cæteri Superiores; item, ad Patres, Tutores, Heros, Pædagogos, Parochos, etc. quibus aliorum cura demandata est. — 268.

Dixi 2° *Clericum :* Quo nomine intelligitur omnis primâ saltem tonsurâ initiatus; etiamsi conjugatus, dummodò cum unicâ virgine, et deferat habitum, serviatque alicui Ecclesiæ; item, etiam excommunicatus, suspensus, interdictus, degradatus verbaliter tantùm. — 270.

Dixi 3° *Monachum ;* intellige quemvis Religiosum, etiam laicum, Conversum, Novitium utriusque sexûs; item, tertiarios S. Dominici, S. Francisci, si gestent habitum et vivant in communitate; item, Eremitas subjectos alicui regulæ, vel Superiori. — 271.

Dicitur : 4º *Manus injecerit :* per quod intelligitur quævis contumeliosa actio exterior mortalis circà Clerici personam, vel res ei adhærentes, sive fiat manu, sive baculo, gladio, etc. — 271.

Undè :

1º Hanc excommunicationem incurrit — 1º Qui talem conspuit, conspergit aquâ, pulvere, conspurgat luto, evellit crinem, lacerat vestem, eripit aliquid per vim, et injuriam de ejus corpore, v. g. pileum, pallium, etc. itá ut actio sit graviter injuriosa. — 2º Qui detinet in carcere vel loco undè sine dedecore non potest exire. — 3º Qui manus violentas injicit in equum cui is insidet, vulnerando, etc. — 4º Clericus, qui seipsum ex malitiâ, vel passione percutit injuriosè.

2º Hanc excommunicationem non incurrit — 1º Fur, qui clàm abscondit crumenam Clerico; quia est tantùm actio fraudulenta, et non violenta; secùs, si violenter auferat. — 2º Si percussio sit jocosa, quamvìs sit gravis, et etiam cum aliquâ irâ, modò non pertingat ad peccatum mortale. Sic etiam excusat ira subitanea, quæ efficit ut non plenè advertatur quod fit. — 3º Si Prælatus, Præceptor, Pater subditum in Minoribus constitutum, correctionis causâ, percutiat moderatè, habitâ ratione culpæ. — 4º Si percutiatur realiter degradatus, vel bigamus, vel exercens publicè officium cauponis, vel macellarii, vel scurræ, et ter monitus non cesset, vel inventus turpiter agens cum uxore, matre, sorore, vel filiâ, vel deniquè mulierem ipso facto sollicitans ad turpitudinem, quia perdit privilegium. — 5º Excusatur etiam mulier percutiens Clericum qui eam sollicitat, si non possit illum verbis avertere. — 275.

Quæritur 1º An incurrat excommunicationem, qui volens occidere Clericum *Petrum*, per errorem invincibilem occidit Clericum *Paulum* ?

R. — *Probabiliùs affirmant Sanch., etc.*, quia injuriam irrogat Statui Clericali. — L. 3., *n.* 628.

Quæritur 2º An aliquandò possit Episcopus dispensare ab hâc excommunicatione ?

R. — Oportet distinguere : alia est percussio *Enormis*, alia *Mediocris*, sive gravis, alia *Levis*, intellige, respectu ad gravem et enormem, licèt sit mortalis.

Dicunt DD. percussionem esse *levem*, si fiat manu, pede, baculo, et his similibus; esse *enormem*, si magna intervenit vulneratio vel magna sanguinis effusio aliundè quàm è naribus, vel magna injuria; esse *mediocrem* illam quâ extrahitur dens, vel capillorum copia evellitur, aut fit suggillatio carnis, quâ sanguinis copia effunditur absque gravi læsione, vel injuriâ. — 277.

Communiter autem advertunt DD. quòd sæpè percussio levis possit evadere gravis vel enormis ratione circumstantiarum, nimirùm, personæ læsæ, personæ lædentis, personæ coràm quâ fit percussio, ratione scandali, loci, temporis, injuriæ, etc. — 278.

His positis, dico 1º quòd Episcopi possunt absolvere à percussione levi, etiam publicâ; et sic pariter eorum Vicarii Generales, quia hoc habent Episcopi de jure Ordinario.

Dico 2º A percussione enormi, aut mediocri, si est publica, potest absolvere tantùm Papa, aut Legatus à Latere, si verò sit occulta, possunt ab eâ absolvere etiam Episcopi; et à publicâ etiam mulieres, etiamsi percussio fuerit enormis. Et sic etiam possunt absolvere impuberes; item, eos qui collegialiter vivunt, si percussio fuerit gravis, non verò si enormis; item, omnes impeditos adire Romam. — 279.

Quæritur 3º An in dubio percussio judicanda sit levis, aut gravis ?

R. — Judicanda est gravis. Ità *Bon.*, *etc.* ex *Extravag.*

Quæritur 4º An incurrat hanc censuram qui Clerico venenum præbet ?

R. — Adsunt quatuor sententiæ. — *Prima absolutè negat*, nisi venenum per vim

præbeatur ad potandum. — *Secunda* dicit non incurrere censuram, nisi morte secutâ. — *Tertia* dicit incurrere, etiam morte non secutâ. — *Quarta communior* et mihi *probabilior* dicit non incurrere, nisi postquàm venenum incœperit lædere. — 280.

PUNCTUM VIII.

Dissertatio super Censuris circà immaculatam B. V. M. Conceptionem.

Paulus V in suâ Bullâ, emanatâ anno 1516, interdicit sub pœnâ suspensionis, et aliis contentis in Bullâ S. Pii V, mandavit « ne audeant cujusque conditionis, » etc. personæ, in publicis lectionibus, concionibus, conclusionibus, aliisque actis » publicis asserere B. Virginem in peccato originali conceptam fuisse. »

Ulteriùs idem Pontifex mandavit sub eisdem censuris et pœnis, « quòd negati» vam opinionem, videl. quòd non fuerit concepta cum peccato originali, in præ» dictis publicis actibus asserentes, aliam opinionem non impugnent, nec de eâ » aliquo modo agant seu tractent. » — Sic *Greg. XV.* — Et tandem Constitutio *Alex. VII.* — 244. etc.

Tot auctoritatibus munitus, ego in meæ Reginæ obsequium dicam Conceptionem immaculatam B. Mariæ, licèt usquè adhuc non sit de Fide declarata, esse hodiè luce meridianâ clariorem. — 250.

Hoc probatur ex Revelationibus — Ex Bullis *Sixti IV*, *Pii V*, *etc.* — Ex Conciliis — Ex sanctis Patribus — Ex sensu communi fidelium — Ex præcepto Ecclesiæ festum Conceptionis præcipientis.

Undè hodiè sententia opposita non est ampliùs *probabilis*. Et S. Pontifex *Bened. XIV* dicit nostram sententiam esse hodiè moraliter certam, et solummodò deesse definitionem Ecclesiæ, ut Fideles teneantur credere fide divinâ Conceptionem Virginis immaculatam. — 251.

§ II. — De Excommunicatione Minori.

Excommunicatio minor incurritur ob unicam tantùm causam, si quis nimirùm cum excommunicato majore excommunicatione communicet iis casibus quibus non licet. — 147.

Effectus hujus excommunicationis directus est privatio Sacramentorum perceptionis. — Effectus autem indirectus est privatio Electionis passivæ ad Beneficia. — 150.

Undè:

1° Etsi excommunicatus minore excommunicatione, recipiendo aliquod Sacramentum, non incurrat irregularitatem, graviter tamen peccat; administrando verò *probabile* est nec venialiter peccare. — 152.

2° Incurritur hæc censura, etsi quis propter levitatem materiæ tantùm venialiter peccet, v. g. confabulando cum nominatìm excommunicato, quandò non licet. — 153.

3° Etsi peccatum veniale possit omitti in Confessione, non tamen illud cui hæc censura est annexa, ne Sacramentum in eâ recipiatur. — 154.

4° Ab hâc excommunicatione latâ à jure absolvere potest Parochus, et quisquis potest à mortalibus, cùm non sit reservata. — 155.

ARTICULUS II.

De Suspensione in genere et in particulari.

§ I. — De Suspensione in genere.

Suspensio est *censura, quâ Clericus functiones aliquas Ecclesiasticas exercere prohibetur.* — 312.

Suspensio 1° Alia fertur ad certum tempus, quo elapso expirat : alia fertur absolutè, seu indefinitè, manetque donec per absolutionem tollatur.

2° Alia est ab officio sive id sit Ordinis, sive jurisdictionis; alia à Beneficio, alia ab utroque. — Suspensio ab officio, vel est à toto, vel à parte tantùm, scilicet à functione Ordinis, vel jurisdictionis. — Item suspensio Beneficii, vel est à Beneficio absolutè, vel à quibusdam tantùm functionibus, ejus ratione competentibus. --- 315.

Quantitas autem et qualitas Suspensionis colligi debet ex verbis quibus fertur : Quæ, utpotè in re odiosâ, non ampliùs sunt extendenda, quàm propriè accepta significent. --- 316.

Undè :

1° Ex genere suo, et nisi parvitas materiæ excuset, est peccatum grave, exercere actum per suspensionem prohibitum, undè et irregularitatem inducit.

2° Si tamen suspensus toleratus se non ingerat in tales functiones, sed ab aliis propter utilitatem requiratur, *probabiliter* non peccat, cùm alii licitè requirant.

3° Imò, etsi nominatìm sit denunciatus et non toleratus, alii tamen non tenentur sub mortali eum vitare, nisi censeantur cooperari actui à quo suspensus est : undè audire ejus Missam non erit peccatum saltem mortale, si non inservias, nisi ait *Holz.* scandalum interveniret.

4° Non peccat graviter suspensus si exercet Ordinem non sacrum, vel sacrum, sed non solemniter; vel exercet ob ignorantiam, aut metum gravem, aut in parvâ materiâ. --- 313.

5° Suspensus non toleratus invalidè absolvit, quia non habet jurisdictionem. — Secùs, si toleratus, quia hic validè jurisdictionem exerceret : etsi illicitè, si non esset requisitus. --- Suspensus autem ab Ordine, non est suspensus à jurisdictione. ---- 314.

6° Suspenso absolutè et in toto prohibetur omne exercitium ratione officii proveniens, tàm Ordinis quàm jurisdictionis, et consequenter non potest celebrare.

7° Suspensus à certâ functione Ordinis, v. g. à Sacramentorum administratione non est suspensus à sacrificio. --- 316.

8° Si Prælatus solo verbo dicat Sacerdoti : *Suspendo te* : v. g. à celebratione, videtur esse simplex tantùm prohibitio, non censura, quia hæc licitè non fertur nisi scripto, nisi Religio habeat privilegium absque scripto ferendi censuras. — 317.

Quæritur 1° An incurrat irregularitatem Clericus exercens actum à quo erat suspensus, si suspensio fuerat lata pro tempore determinato?

R. — Adsunt tres sententiæ --- *Prima negat.* --- *Secunda communior affirmat.* --- *Tertia* quæ mihi videtur *absolutè probabilior* distinguit et dicit, quòd si suspensio fuerit lata per modum statuti ob crimen futurum, vel etiam præteritum, sed habens tractum successivum, tunc transgrediens *veriùs* incurrit irregularitatem. --- Secùs si suspensio sit lata *ab homine* per sententiam, ob meram punitionem criminis omninò præteriti, quia talis suspensio habet rationem meræ pœnæ, non censuræ.

Quæritur 2° An Episcopus suspensus à Pontificalibus, incurrat irregularitatem si Pontificalia exercet?

R. — *Negant Sylv.*, *etc.* — *Affirmant* verò *probabiliùs Nav.*, *etc.*

Si Episcopus suspensus à Pontificalibus Missam celebrat solemniter in apparatu Pontificali, peccat mortaliter, sed *probabiliùs* non incurrit irregularitatem. — 314.

§. II. — De Suspensione in particulari.

Suspensiones aliæ sunt *Juris*. — Aliæ *ab homine*, quæ si sint graves, requirunt culpam mortalem.

Suspensiones *Juris* communiores sunt sequentes:

1° *Contrà Clericos.*

I. In Clericos recipientes Ordines sacros ab alieno, vel à proprio in alienâ Diœcesi, vel sine ætate legitimâ, aut dimissoriis, aut titulo, vel extrà tempora, aut non servatis interstitiis, (*Vide lib.* 6, *n.* 796.), per saltum, vel in censurâ, vel deniquè post matrimonium ratum: qui omnes suspensi sunt ab executione Ordinum, nisi fecerint absque dolo, et si Ordine utantur fiunt irregulares.

II. In excommunicantem, suspendentem aut interdicentem sine scripturâ, et causæ expressione, et est suspensus per mensem ab ingressu Ecclesiæ, nisi sit Prælatus regularis.

III. In Clericos scienter eligentes Episcopum, vel Parochum indignum; et hi suspenduntur à Beneficiis biennio.

IV. In Ordinantem et Ordinatum simoniacè, et hic est suspensus ab Ordinibus.

V. In Parochos jungentes sponsos alterius Parochiæ sine licentiâ.

VI. In gravantes alienis debitis Ecclesias sibi commissas.

VII. In occupantes bona, vel census Ecclesiæ, Beneficii, vel alterius pii loci.

VIII. In sodomiam exercentes, simoniacos, provocantes ad duellum, vel acceptantes, raptores, vel præbentes auxilium.

IX. In disputantes in alterutram partem in cœtu virorum, ac mulierum de immaculatâ Conceptione B. Virginis.

X. In visitantes, si accipiant pecunia, vel munera: qui, si sint Episcopi, susdensi sunt ab ingressu Ecclesiæ; si inferiores Episcopo, ab officio, et Beneficio usquedùm restituant duplum.

XI. In judicem Ecclesiasticum, non Episcopum, qui facit injuriam, contrà justitiam et conscientiam parti liganti.

XII. In negantes absolutionem renuenti complicem manifestare: hi subjacent suspensioni ferendæ sententiæ.

XIII. In latinos celebrantes ritu græco, et in græcos ritu latino. — 318.

2° *Contrà Religiosos.*

I. In apostatas recipientes Ordines in Apostasiâ.

II In admittentes ad professionem antè annum probationis peractum.

III. In non utentes habitu, et vestitu modo sibi præscripto.

IV. In introducentes mulieres in monasteria. — 319.

3° *Contrà Episcopos.*

I. In Episcopum Ordinantem non subditum, et ille suspensus est Pontificalibus per annum: Ordinans verò invitum, suspensus est per annum à celebratione Pontificalium.

II. In admittentem resignationes contrà formam præscriptam.

III. In intrantem monasteria monialium sine necessitate. — 320.

Qœritur 1° An ob peccatum veniale possit ferri suspensio?

R. — *Affirmant Nav., etc.* — Sed *veriùs* et *communissimè negant Suar., etc.*, si suspensio sit major, nempè ab omni usu officii et Beneficii, vel ab aliquo eorum per notabile tempus, tunc enim requiritur mortale, quia pœna debet cum culpâ proportionari; undè esset nulla suspensio, si ob peccatum veniale imponeretur.

Secùs verò, si suspensio esset partialis, nempè tantùm ab officio, vel à Beneficio, et ad breve tempus; vel si suspensio sit ferendæ sententiæ, ut dicunt *Sanch., etc.*; nam contrà si sit latæ sententiæ, vel sit indicta à jure, taliter ut incurratur sine aliâ monitione, non incurritur nisi ob mortale peccatum. — 321.

Quœritur 2° Quis possit absolvere à censuris?

R. — Habens Episcopalem auctoritatem potest absolvere à suspensione non reservatâ: et communiter Religiosi ex privilegiis possunt absolvere ab omni suspensione in foro conscientiæ: Episcopus potest absolvere ab omni suspensione *juris*, si Sedi Apostolicæ specialiter reservata non sit. Imò etiam ab hâc, si proveniat ex delicto occulto et non deducto ad forum contentiosum.

Si supensio imposita ad tempus, vel conditionatè, v. g. *donec*, vel *nisi restituas*, tunc, termino transacto, de se tollitur suspensio sine absolutione. — Si verò sit imposita absolutè, quisque Confessarius potest eam absolvere, nisi sit reservata, vel nisi requirat satisfactionem partis. — 322.

ARTICULUS III.

De Degradatione et Depositione.

Subjici solent suspensioni depositio et degradatio, etsi censura non sint, ob similitudinem quam habent cum suspensione, cùm utraque sit ab Ecclesiastico Ordine, aut Beneficio. — Differunt autem à suspensione, quòd illæ auferant ipsum jus radicale, et titulum Beneficii, idque in perpetuum; suspensio non item.

Porrò depositio genericè accepta, alia est *verbalis*, quæ absolutè depositio dicitur; alia *realis*, quæ dici solet degradatio. — 323.

I. Degradatio est privatio executionis officiorum et Beneficiorum simpliciter in toto; et absque spe restitutionis, facta cum certâ solemnitate, et privatione privilegii Clericalis tàm Canonis quàm fori, ità ut seculari Curiæ subdatur.

Dixi, *Executionis*, quia Ordo ipse non potest tolli. Interim degradatus tenetur ad votum castitatis si fuit in Sacris, et invalidè matrimonium contraheret, atque validè consecraret hostiam. Insuper tenetur ad Horas, nisi has fortè pœna ad quam damnatur v. g. triremes, vel aliud impediat. — 324.

II. Depositio *verbalis* est similis privatio, sed sine solemnitate dictâ, et relicto utroque privilegio Canonis et Fori.

Undè:

1° Clerici possunt degradari à suo Episcopo, sed non ab inferioribus illo: deponi tamen possunt ab eodem per Vicarium. — 326.

2° Depositio fieri potest in casibus à jure expressis, et delictis: non tamen nisi gravioribus, arbitrio judicis; et notat *Laym.* crimen debere esse enorme, id est unum ex maximis.

3° Degradatio similiter fieri potest in casibus tantùm gravissimis, quales sunt v. g. crimen hæresis manifestum; falsificatio litterarum Apostolicarum, sodomia frequentata, gravis calumnia proprio Episcopo irrogata.

4° Cum degradato solus Papa dispensare potest sed cum deposito etiam Episcopus, si crimen sit minus adulterio. — 327.

ARTICULUS IV.

De Interdicto et Cessatione à divinis.

§ I. De Interdicto.

Interdictum est *censura Ecclesiastica prohibens divinorum officiorum, Sacramentorum aliquorum, et Ecclesiasticæ sepulturæ usum*, quatenùs talis est. Quod addo, quia excommunicatio eodem privat, quatenùs est communicatio cum Fidelibus, suspensio verò propriè non illum usum, sed exercitium potestatis Ecclesiasticæ impedit. — 328.

Interdictum dividitur 1° In *locale* quod immediatè locum afficit; in *personale*, quod immediatè persona safficit; et in *mixtum*, quod immediatè afficit locum et ejus incolas. Differt autem locale à personali, quòd in illo participatio sacrorum officiorum tùm indigenis, tùm alienigenis, non absolutè, sed in loco tantùm interdicto; in hoc verò certis personis, aut Communitati prohibeatur absolutè, et in omni loco.

2° Interdictum tàm *locale* quàm *personale* subdividitur in *generale*, et *particulare*. — *Generale* est quo locus generalis, v. g. collegium, etc. interdicitur. — *Particulare* quo locus, aut persona particularis aut particulares interdicuntur. — 329.

Nota. Ab interdicto *personali generali* eximuntur 1° Episcopi. — 2° Infantes et amentes doli incapaces; privantur tamen Ecclesiasticâ sepulturâ. — 3° Innocentes, statim ac alibì domicilium collocant. — 4° Externi, etsi per multum tempus inter illos cives habitent. — 331.

Quæritur 1° Quinam sint effectus interdicti?

R. — Effectus interdicti sunt sequentes :

I. Prohibitio divinorum Officiorum. — 333.

II. Prohibitio administrationis Sacramentorum, exceptis Baptismo, Confirmatione, et Pœnitentiâ — 334.

III. Prohibitio sepulturæ Ecclesiasticæ, etiam respectu infantium et amentium. Excipe tamen Clericos, qui in interdicto locali, si nominatim interdicti non sunt, nec interdictum violârunt, possunt cum silentio sepeliri, — 335

IV. Clerici violantes interdictum peccant mortaliter; sicut etiam Religiosi utriusque sexùs, qui insuper excommunicantur de facto. Laici verò peccant quidem, si contrà interdictum personale recipiant Sacramenta; si verò tantùm violent locale v. g. audiendo divina Officia, *probabiliùs* est tantùm esse veniale, dummodò ipsi personaliter interdicti non sint.

V. Clerici exercentes Ordinem Sacrum, si sint specialiter interdicti, vel in loco specialiter interdicto, vel in loco generaliter intèrdicto januis apertis, peccant graviter et incurrunt irregularitatem.

VI. Admittentes laicos interdictos ad Officia divina interdicuntur ipso facto ab ingressu Ecclesiæ, id est, non ad orandum privatè in ipsâ, sed ad exercendos ibi Ordines sacros. — 336.

Nota. Clerici et Religiosi, quandò ipsi interdicti non sunt, possunt ac debent, ut antè, missas divinaque Officia celebrare, sed januis clausis, non pulsatis campanis, submissâ voce, et exclusis interdictis, modò sint denunciati; qui si nolint exire, et Canon Missæ incœptus non sit, cessandum à celebratione, aliter Celebrans incurreret irregularitatem. Hoc tamen procedit si celebretur in loco interdicto, quia ibi non censetur data facultas celebrandi, nisi exclusis etc. Secùs verò si celebratio fiat in loco non interdicto. Undè si interdictus nequeat expelli, non tenetur celebrans cessare, quia id nullibì præcipitur, sicut præcipitur de excommunicatis vitandis. — Permittitur tamen ut in festis Natalis Domini, Paschæ, Pentecostes, Assumptionis B. Mariæ, et per octavam Corporis Christi divina officia cantentur

solemniter, admissis etiam interdictis, dummodò qui causam dederunt interdicto Altari non appropinquant, nec veniant ad Offertorium, vel Communionem. — 333.

Quæritur 2° Quis ferre possit censuram interdicti?

R. — Interdicere possunt iidem qui excommunicare, et suspendere. Et quidem, ut determinata persona interdicatur, videtur requiri culpa mortalis ejusdem personæ. Interdictum enim *personale particulare* nequit imponi pro culpâ alienâ. Interdictum autem ad breve tempus, in Ordine ad unum tantùm vel alterum effectum potest incurri etiam ob peccatum veniale.

Ut autem feratur interdictum *locale,* vel *generale* in Communitatem, requiritur peccatum valdè grave cum contumaciâ commissum à Capite, vel præcipuis membris, licèt reliqui culpâ vaccent. — 337.

Quæritur 3° Quis possit tollere interdictum?

R. — 1° Interdicta localia et personalia generalia, quæ jure communi sunt imposita, nec reservata, possunt tolli ab Episcopo, vel alio habente jurisdictionem in Communitatem interdictam, non tamen à Religiosis privilegiatis, quia locus et Communitas foro pœnitentiæ non subjiciuntur. — Interdicta generalia lata ab homine non possunt tolli, nisi ab eo qui tulit, vel à Papâ. — 338.

2° Ab interdicto juris personali particulari, si reservatum non est, quivis approbatus potest absolvere. Deniquè, per privilegium absolvendi ab omnibus censuris, non intelligitur potestas tollendi interdictum locale, aut personale Communitatis. — 339.

§ II De Cessatione à divinis.

Cessatio à divinis est *prohibitio Clericis facta, ut abstineant ab officiis divinis et Ecclesiasticâ sepulturâ.*

Nota. Putant *Suar., etc.* posse Episcopum unum effectum prohibere, et non alterum.

Hæc cessatio distinguitur ab interdicto, et non est censura, imponiturque in signum mœroris, vel ad reparationem gravissimæ injuriæ Deo irrogatæ, afficitque omnes qui sunt in loco illo ubi imponitur.

Quæritur 1° An hâc cessatione indictâ, clerici gaudeant privilegio eis concesso tempore interdicti?

R. — *Negant communiùs Salm.*; quia cessatio est novum gravamen ultrà interdictum. Potest tamen cessatio suspendi per aliquod dies solemnes. — Sacramenta verò concessa tempore interdicti, ut suprà, conceduntur etiam tempore cessationis.

Quæritur 2° A quo imponi possit cessatio à Divinis?

R. — Imponi potest ab iisdem, qui possunt ferre censuras, præcedentibus monitionibus. — 340.

PARS. II.

De Irregularitate in Genere et in Specie.

CAPUT I.

De Irregularitate in genere.

De Irregularitatis naturâ. — Divisione. — Effectibus.

I. Irregularitas est *impedimentum Canonicum, susceptionem Ordinum Sacrorum, et susceptorum usum impediens.* Undè, sequitur non esse censuram, sed potiùs inhabilitatem.

II. Dividitur irregularitas 1° in eam quæ est *ex Delicto*, et in eam quæ *ex Defectu*. — 2° In totalem, seu propriè dictam, quæ omni Ordine suscipiendo, et suscepti exercitio privat, v. g. quæ ex homicidio; et in *Partialem*, quæ aliquo tantùm Ordinis ministerio privat, vel solo ascensu ad Ordinem superiorem, v. g. quæ ex oculis, vel palmâ. Sacerdos enim his carens inhabilis est ad Missam, non tamen ad confessiones audiendas; et Diaconus sinistro oculo carens inhabilis est ad Sacerdotium, in suo tamen Ordine ministrare potest. — 341.

III. Effectus irregularitatis sunt sequentes:

I. Inhabilitare ad Ordines suscipiendos, etiam primam Tonsuram; *ut communiter* docent *Suar., etc.*

II. Impedire exercitium Ordinum susceptorum. Undè Sacerdos irregularis, etsi validè, illicitè tamen absolvit.

III. Quòd collatio Beneficii, ad cujus functiones inhabilis est, facta irregulari invalida sit, secundùm *sententiam communiorem et probabiliorem*.

IV. Quòd graviter peccat, qui in Irregularitate exercet actum Ordinis, aut suscipit, licèt Ordines ei collati sint validi. Et sic etiam peccat graviter irregularis suscipiens primam Tonsuram, sicut Episcopus qui eam illi confert.

Nota. Irregularitas nullo modo privat iis actionibus quæ non requirunt exercitium Ordinis, et quas etiam laici exercere possunt, ut recipere Sacramenta, et Officia canere, sicut et conferre Beneficia, quia hæc spectant ad exercitium jurisdictionis non Ordinis; item, Matrimonio assistere, vel licentiam assistendi alteri præbere, dispensare in votis, absolvere à censuris, dare facultatem audiendi Confessiones. — 342.

Quæritur 1° Quomodò incurratur irregularitas?

R. — Cùm irregularitas ab homine non feratur, nulla incurritur, nisi in jure expressa habeatur. — 344.

Quæritur 2° Utrùm in dubio an quis irregularitatem contraxerit, debeat ut irregularem se gerere?

R. — 1° Si dubium sit ex scrupulis ortum aut ex levibus rationibus, illud nihili faciendum est.

2° Si dubium sit positivum, antè diligentiam ad veritatem inquirendam, quisque debet se gerere ut irregularem, nisi gravis necessitas urgeat, nempè si occasio occurrat recipiendi Ordines, aut Beneficium. Post verò sufficientem diligentiam, is benè potest se habere ut non irregularem, probabili opinioni acquiescens.

3° Si verò dubium sit negativum, et *juris*, nempè si dubitatur an irregularitas sit à jure assignata, an non pro aliquo actu, tunc nemo tenetur se gerere ut irregularem in foro conscientiæ, nec in externo ut talis damnandus est, tùm quia in dubio nemo suo jure damnandus est; tùm quia cùm dubitatur de lege, lex non obligat, saltem quia tunc non est sufficienter promulgata. Ità *communiter* DD. — 346.

4° Si dubium sit negativum, et *facti*, nempè, si dubitatur an quis crimen patraverit, *prima sententia affirmat*. — *Secunda* verò *communis* et *verior negat*; *Ratio* I, quia odia sunt restringenda, et nemo in dubio est damnandus. *Ratio* II, quia irregularitas non incurritur nisi in jure exprimatur, in jure autem solus homicida dicitur censendus esse irregularis in dubio homicidii, non alius delinquens. — 347.

Quæritur 3° Quomodò tollatur irregularitas?

R. — Irregularitas non tollitur per absolutionem, sed per dispensationem, hâc vel simili formâ: *Dispenso tecum in irregularitate, quam, vel quas, ob hanc vel illam causam incurristi*. — Et si quidem dispensans intendat tollere omnes, idque possit, omnes tollit; sin minùs, eam tantùm tollit quam potest et vult.

Nota 1° Si dispensatur à Papâ super aliquâ irregularitate sine justâ causâ, dis-

pensatio erit valida, quamvìs non licita; si verò dispensatur ab inferiore, erit et ampliùs nulla.

2° Si quis plures irregularitates contraxerit ejusdem speciei, *Sanch.*, *etc.* docent sufficere, si dicat tantùm se irregularem esse ob talem culpam.

3° Si Prælatus admittat ad Ordinem, quem scit esse irregularem, censetur cum eo dispensare. — 353.

CAPUT II.

De Irregularitate in Specie, nempè ex Delicto. — Et ex Defectu.

ARTICULUS I.

De Irregularitate ex Delicto.

Ut incurratur irregularitas *ex Delicto*, requiritur actus externus, consummatus et mortalis, ut habet *communis*.

Quæritur 1° An incurratur irregularitas ob crimen externum et consummatum, sed prorsùs occultum, ità ut à solo delinquente notitia haberi possit? — 348.

R. — Adsunt tres sententiæ. — *Prima universè negat;* quia non datur irregularitas nisi in jure sit expressa; in jure autem nullibì fit mentio de irregularitate ob crimen omninò occultum.

Secunda sententia excipit tantùm homicidium.

Tertia sententia verior universè affirmat non solùm quoàd homicidium, sed etiam quoàd alia crimina. *Ratio*, quia Ecclesia crimina reservando, etiam occultissima reservat, modò sint externa. Quòd autem de facto irregularitatem imposuerit delictis quomodocumque occultis, patet ex C. 6 *Liceat*, ubi Concilium facultatem præbens Episcopis absolvendi ab irregularitatibus, et censuris occultis, nominat sub unico vocabulo *occultis* hæresim, homicidium et alia crimina. — 349.

Quæritur 2° An ad incurrendam irregularitatem *ex delicto*, requiratur scientia legis Ecclesiæ prohibentis?

R. — *Prima sententia universè negat.* — *Secunda* verò *communissima* et *probabilior affirmat.* Et hanc tenent *S. Antonin*, *Bon.*, *etc.* — Idem dicendum putant *Pal.*, *etc.* de eo qui committit homicidium, ignorando legem Ecclesiæ illud vetantem, vel in rixà ad legem non advertendo. — Attamen docent incurrere *Suar.*, *etc.;* nam, ideò imposita est irregularitas homicidio, quia est actio lenitati contraria, quæ valdè dedecet Altaris Ministrum.

Hæc secunda sententia videtur *valdè probabilis* et tenenda; sed primam non audeo reprobare, cùm hujusmodi irregularitas in casu præfato non habeatur omninò expressa in jure. — 350.

Quæritur 3° An ad incurrandam irregularitatem *ex delicto*, requiratur etiam scientia pœnæ, id est, irregularitatis?

R. — *Prima sententia negat. Ratio*, quia irregularitas est inhabilitas seu pœna merè punitiva propter maculam culpæ, ob quam Ecclesia reddit delinquentem inhabilem ad Altaris ministerium; ergò sufficit quòd talis pœna sit imposita à lege actui vetito. Hæc sententia est quidem *valdè probabilis.*

Sed *secunda affirmans etiam probabilis* videtur; *Ratio*, quia irregularitas ex delicto censetur vera pœna imposita in vindictam criminis; et requiritur scientia pœnæ, quandò illa est extraordinaria et exorbitans, ità ut secundùm rei naturam ne in confuso quidem possit prævideri; et hujusmodi utiquè est pœna irregularitatis. — 351.

Quæritur 4° Quæ sint irregularitates ex delicto?

R. — Irregularitates *ex delicto* sunt sequentes:

I. Est, ob iteratum Baptismum seriò et scienter; estque irregularis tàm baptizans quàm baptizatus; etsi in rebaptizante irregularitas tantùm sit partialis, ne Clericus ad altiorem Ordinem possit ascendere. — Attamen *probabiliùs* est quòd non incurratur irregularitas per rebaptizationem occultam non solemnem, ut tenent *Salm.*, *etc.* — 356.

II. Ob violationem censuræ, v. g. si eà innodatus actum aliquem Ordinis solemniter exerceat, nisi invincibilis ignorantia excuset. — 357.

Nota. 1° Qui celebrat innodatus excommunicatione minori, non incurrit irregularitatem. — Imò nec irretitus excommunicatione majori, si exerceat actum Ordinum Minorum adhuc solemniter et ex officio. — Nec si exerceat actum Ordinum Majorum, sed non solemniter, id est, Diaconatûs sine stolà, Subdiaconatûs sine manipulo; cùm tales actus sic exerceri possint etiam à Cantoribus. — Nec qui canit solemniter Officium, nisi sit Hebdomadarius Capituli, solemniter dicendo Orationem cum *Dominus vobiscum*, quia tale ministerium ex consuetudine à Sacerdotibus aut Diaconis exercetur. — Nec qui concionem habet, quia hoc munus de licentià Episcopi potest exerceri etiam à non constituto in Sacris, cùm sit actus jurisdictionis, non Ordinis. — Nec qui exercet actum non Ordinis, sed jurisdictionis, scilicet, si Episcopus excommunicet, si Parochus assistat Matrimonio.

2° Ad incurrendam hanc irregularitatem requiritur ut censuratus scienter actum Ordinis exerceat, quia illa tantùm ob contemptum censurarum imposita est. Episcopus vel alius Sacerdos censuratum cogens alium ad celebrandum coràm se, fit irregularis. Ab hâc autem irregularitate tantùm Pontifex potest absolvere, vel Episcopus si sit occulta; et Prælati Regulares cum suis Religiosis, etiamsi publica; imò etiam cum sæcularibus, ex privil. *Martini V.*

3° Si quis celebret in Ecclesià pollutà non fit irregularis; fit verò qui celebrat scienter in loco interdicto, quia jàm violat censuras per exercitium Ordinis.

4° Qui ordinatur ab Episcopo suspenso, interdicto, hæretico, schismatico, aut simoniaco, fit irregularis. — 358.

III. Ob peccatum quo Clericus seriò et scienter actum Ordinis Sacri quem non habet solemniter exercet.

Nota. 1° *Probabiliùs* est quòd Laicus exercens actum Ordinis quem non habet, non incurrat irregularitatem, juxtà dicta de Bap. *n.* 116.

2° Qui est ligatus duplici censurà, et exercet actum Ordinis Sacri, etsi non incurrat duplicem irregularitatem, incurrit tamen unam duplici æquivalentem; undè in petitione dispensationis id exprimere debet. — Sacerdos autem simplex excipiendo Confessiones, non incurrit irregularitatem, quia hic reverà exercet actum Ordinis quem jàm habet, licèt careat jurisdictione; undè peccat, sed non incurrit irregularitatem. — 359.

IV. Ob delictum quo quis malè suscepit Ordines, v. g. in excommunicatione, suspensione, vel ab Episcopo non habente jurisdictionem; vel qui Ordinem suscipit sine approbatione Episcopi; vel qui sine ejus dispensatione eodem die recipit plures Ordines, quorum unus sacer est; vel qui post Matrimonium contractum antè consummationem Ordinem Sacrum recipit renitente uxore. Quoàd verò eos qui vel per saltum, vel antè legitimam ætatem, vel sine dimissoriis, vel extrà tempora Ordinem suscipiunt, suspensionem quidem incurrunt Papæ reservatam; sed *communiùs* et *valdè probabiliter* non incurrunt irregularitatem, vide l. 6, *n.* 799. — 360.

In hâc autem irregularitate nequit dispensare Episcopus, si crimen est publicum, et ipse antè ordinationem præceperit sub pœnà excommunicationis, ut mos est, neminem furtivè accedere. — *Salm.* dicunt Regulares posse dispensare etiam cum

Secularibus, sicut in aliis irregularitatibus occultis, ità etiam in hâc ex privil. *Sixti IV.* — 361.

V. Propter enormia crimina, si sint notoria et publica, v. g. quæ à jure habent annexam infamiam, ut adulterium, raptus vel ad illum cooperatio, incestus, perjurium in judicio, homicidium, simonia, sodomia, crimen læsæ majestatis, proditio, rapina, lenocinium, exercitium usurarum, invasio Cardinalium, vel Episcoporum. — Item, duellum, paratio armorum contrà Parentes, etc. — Item, exercitium histrionis cum turpibus repræsentationibus, ità ut non fiat sine peccato mortali, non autem macellarii, carnificis, lictoris et similis generis, cùm hæc officia benè exerceri possint sine peccato.

Nota. 1° Hæc irregularitas potest etiam incurri ob infamiam adhuc alienam, proùt incurrunt filii eorum qui damnati sunt ob delictum læsæ majestatis; item filii nati ex matre meretrici, ità filii hæreticorum, et etiam nepotes per viam masculinam ab iis descendentes, modò tamen sit notorium parentes fuisse hæreticos, et in hæresi decessisse. Ut autem omnes hi irregularitatem incurrant, opus est ut nati sint post delictum. Ità *Sanch., etc.* — 363. (*a*).

Hæc infamia atque irregularitas, si sit *facti*, tollitur vel per Baptismum, vel per notoriam facti emendationem, sine dispensatione, modò emendatio universìm loquendo, saltem per triennium perseveret. Si verò sit *juris*, non tollitur nisi per dispensationem.

3° Episcopus non potest dispensare ut infamis infamiâ *facti* ad Sacros Ordines ascendat: potest tamen ut in susceptis ministret, si crimina sint minora adulterio, et Reus egerit Pœnitentiam. Si verò infamia sit per sententiam judicis, potest ab illo irregularitas tolli per aliam sententiam quâ Reo fama restituatur. — Irregularitas ob crimen parentum, vel ob officium infame tollitur per ingressum in Religionem. — Testantur autem *Bordon., etc.* Regulares ex privilegio *Pii IV* et *Pii V* posse dispensare cum suis subditis in hâc irregularitate, sive contractâ antè ingressum in Religionem, sive post: item, sive infamia fuerit *juris*, sive *facti*, nullâ exceptâ. — 364.

VI. Oritur ex injustâ mutilatione, vel homicidio, etiam indirectè tantùm voluntario, extenditurque ad omnes qui ad alterutrum, sive in bello injusto, sive extrà illud injustè concurrunt, consulendo, mandando. Mutilatio autem hìc intelligitur, quandò à corpore separatur membrum aliquod principale, quod officium per se distinctum habet, v. g. pes, manus, etc. — 365.

Undè :

1° Incurrunt irregularitatem omnes qui propriâ actione hominem occidunt, licèt antè mortem homicidas pœniteat facti. — *Secùs* si mors non sequatur, licèt lethaliter vulneraverint. — 368.

2° Qui dubitat an patraverit homicidium debet se habere irregularem, si certus sit de homicidio, et dubitet tantùm an ipse suâ actione fuerit causa illius. Secùs si dubitet de ipso homicidio an fuerit secutum vel non. —347.

3° Non incurrit irregularitatem mandans, vel consulens, si non influxerit in homicidium, nimirùm si constet homicidium ex aliâ causâ accidisse, vel si ipsemet hoc asserat, sitque fide dignus; nam aliàs non est credendus.

4° In dubio an mandatum, vel consilium fuerit causa efficax homicidii, mandans vel consulens censendus est irregularis juxtà *sententiam communiorem*, licèt *contraria non sit improbabilis.* — 371.

(*a*) In Galliâ non sunt irregalares, juxtà multos, Hæretici; et hoc est certum pro eorum filiis; sed irregulares sunt carnifices ob defectum lenitatis, et macellarii ob defectum famæ.

5° Qui movet homicidam jàm determinatum ad occisionem, ut citiùs eam exequatur, *communiter* et *rectè* censetur irregularis, cùm sit directè causa illius homicidii. — 372.

6° Consiliator homicidii qui antè executionem consilium revocat, excusatur ab irregularitate, si consilium fuerit dumtaxat falsum, vel datum auctoritativo modo. — *Secùs*, si consulens insinuaverit motivum, vel modum occidendi, tunc enim *probabiliùs* incurrit irregularitatem, quia motivum aut modus semper influere pergunt. — 373.

7° Incurrunt irregularitatem omnes qui voluntariè cooperantur ad homicidium, vel ut illud celeriùs, audaciùs, aut securiùs fiat. — Hinc fiunt irregulares: 1° omnes qui ad homicidium se excitant, quamvìs unus solus occidat. — 2° Omnes qui præliantur in bello injusto, si aliquis in eo occidatur, etiamsi hoc non intendant, tunc enim saltem incurrunt irregularitatem homicidii casualis. — 3° Omnes qui ministrant arma aut pecuniam ad homicidium, aut bellum injustum patrandum. — 4° Omnes qui injustè accusant aut testificantur, aut judicant ut homo occidatur. — 5° Omnes qui associant occisorem, animum augendo. — 374.

8° Non est irregularis qui ratihabet homicidium suo nomine patratum. — Nec ille qui valens impedire homicidium, culpabiliter non impedit, si ex caritate teneatur tantùm impedire; si verò teneatur ex justitiâ ratione pacti vel officii, *communiùs* et *probabile* est quòd fit tunc irregularis; licèt contrarium *non minùs probabile* mihi videatur. — 376.

9° Incurritur irregularitas etiam ab eo qui periculum mortis prævidet ex aliquâ suâ actione, et negligit culpabiliter illud præcavere. Dico *culpabiliter*, nam ad incurrendam irregularitatem ex delicto, requiritur culpa lata, quæ peccatum mortale supponit.

10° Quandò plures non ex consilio, sed ex rixâ unum percutiunt, et unus lethale vulnus infligit ex quo moritur, si cònstet quis hoc fecerit, hunc solùm fieri irregularem docent *Sayr., etc.*

11° Non fit irregularis qui dat operam rei licitæ, et debitam adhibet diligentiam ne homicidium sequatur, licèt mors sequatur. — Secùs verò si omitteret sufficienter diligentiam; seu si adsit negligentia quæ ad mortale peccatum pertingat. Undè: — 383.

12° Qui ergò infirmo, bonâ fide, dat aliquid, v. g. cibum, vel potum, vel eum movet, vel de lecto in lectum transfert, aut aliud circà eum operatur, ex quo mors, vel ejus acceleratio præter intensionem sequatur, non fit irregularis, nisi interveniat lata culpa. — 382.

13° Nec fit irregularis Sacerdos, si ægrotus decedat dùm curat eum revolvi ad inungendum. — L. 6, n. 725.

14° Nec si jubeat fieri abscissionem membri præscriptam à medico, modò ipse non exequatur; imò multùm *probabiliter Conc.* eximit ab irregularitate qui adjuvaret chirurgum congruè mutilantem ægrotum. — 382.

15° Nec magister qui Discipulum moderatè verberat, nec pater si filium etc., si casu ex percussione mors sequatur, nisi graviter excederet.

16° Non fit irregularis qui equitando in equo feroci puerum occidit. — Sed fit irregularis qui feram sive canem ferocem negligenter tenens, causa est ex suâ incuriâ quòd hominem occiderit.

17° Non fit irregularis qui reficiendo tectum, tegulas et lapides mittit, præmonens transeuntes ut se caveant; secùs, si non moneat.

18° Non fit irregularis medicus, si casu infirmus ex pharmaco præstito decedat, sine gravi medici negligentiâ; et hoc adhuc, si sit Clericus aut Monachus, modò 1° sit peritus; nam aliàs non effugeret irregularitatem, si temerè vel contrà præ-

ceptum medici præberet remedium, ex quo mors aut ejus notabilis acceleratio eveniret. Modò 2° Clericus medeatur sine incisione, vel adustione, alioquin, cùm id expressè vetitur Clericis in Sacris, et Monachis, sub pœnâ irregularitatis, jàm fiunt irregulares, si ex tali incisione, vel adustione mors sequatur; secùs, si eveniret aliundè, nempè ex vi ipsius morbi vel ex aliâ causâ. — Si tamen, alius peritus absit, benè poterit tunc Clericus aut Monachus sine peccato, et consequenter sine periculo irregularitatis incisionem, aut adustionem adhibere. — 384.

19° Si quis verò dat operam rei illicitæ, et ex eâ mors alterius sequatur, *communis* est *sententia* quòd si opera illa non est illicita quia periculosa, sed ex aliâ causâ, peccat quidem, sed non incurrit irregularitatem, modò sufficientem diligentiam adhibuerit ad mortem vitandum. *Ratio*, quia tale homicidium tunc non esset illi voluntarium, neque directè cùm non sit intentum, neque indirectè in suâ causâ, cùm talis actio non sit per se periculosa. — 386.

20° Qui dat operam rei illicitæ, et opus sit ità periculosum, ut ex eo frequenter mors sequatur, *probabiliùs* incurrit irregularitatem, quamvìs omnis adhibeatur diligentia ne mors sequatur quia cùm opus sit de se periculosum proximè, nullâ diligentiâ potest non periculosum fieri. Secùs, si opus raro sit mortis inductivum, et debita diligentia apponatur ne mors eveniat, quia tunc homicidium non est voluntarium neque in se, neque in causâ; cùm enim opus non sit proximè periculosum, positâ diligentiâ, satis excusatur à malitiâ homicidii. — 387.

21° Qui alterum occidit ad necessariam suì defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ, non incurrit irregularitatem. Secùs si cum culpâ gravi moderamen excedit. — Sic excusatur etiam ab irregularitate qui occidit injustum invasorem alterius innocentis.

22° Si quis alterum provocat verbis aut facto, prævidens se facillimè aggrediendum, fit irregalaris si postmodum ob suì defensionem aggressorem occidit, quia tunc dat operam rei illicitæ proximè periculosæ; secùs verò si non prævidet.

23° Si quis accedendo ad uxorem alterius maritum aggressorem occidit, fit irregularis, si præviderit proximum periculum invasionis.— 388.

24° Occidens alterum ob defensionem libertatis, honoris pudicitiæ, vel bonorum temporalium cum moderamine inculpatæ tutelæ, *communiùs* et *probabiliùs* non fit irregularis. — 389.

25° *Probabiliùs* dicunt *Pal.*, *etc.* non incurrere irregularitatem, qui amputaret auriculam, quia eâ ablatâ non tollitur omne officium audiendi; nec qui dentes evelleret, quia non sunt membra, sed instrumenta maxillarum ad cibos mandendos; et tantò minùs qui capillos, aut barbam abscinderet. Item, nec qui aufert digitum alteri. — 379.

26° Qui abscindit testiculos alterius, *probabiliùs* fit irregularis, quia testiculi jàm propriam operationem habent, nempè efformandi semen aptum ad generandum; intellige id tamen si abscissio injustè fit. — Secùs verò si unus tantùm testiculus auferatur, quia unus non habet officium ab altero diversum, cùm uterque ad eamdem operationem concurrant.

27° Fit irregularis qui mulieri unam mamillam abscindit, quia unaquæque mamilla proprium officium habet.

28° *Valdè probabiliter* fit irregularis qui alterius membrum debilitat ità ut eum reddit ineptum ad officium suum, quia tale membrum licèt secundùm apparentiam non sit mutilatum, reipsà tamen ablatum censetur, cùm non sit ampliùs animatum. — E converso, *probabiliter* dicunt *Salm.* non esse irregularem qui tale membrum omninò siccatum abscinderet, quia talis non esset mutilatio formalis. — 380.

29° Nec fit irregularis, qui excæcavit hominem solo visu privando, non autem oculum extrahendo. — 382.

30° Qui alterum mutilat ad necessariam sui defensionem, cum moderamine inculpatæ tutelæ, non incurrit hanc irregularitatem. — 388.

Nota. Quod dictum est de irregularitate ob homicidium, dicitur etiam de irregularitate ob mutilationem voluntariam, sive casualem. — 366.

Quæritur 5° Quandò tollatur irregularitas propter mutilationem contracta?

R. — Tollitur per dispensationem Episcopi, si sit occulta, ex facultate Tridentini. — 381.

Quæritur 6° Quomodò tollatur irregularitas propter homicidium contracta?

R. — Tollitur 1° Per Baptismum. — 2° Per dispensationem Pontificis — 390.

Quæritur 7° An Episcopi possint in hâc irregularitate dispensare?

R. — Si homicidium fuit voluntarium, nullo modo possunt Episcopi, etiamsi illud fuerit occultum. — Excipitur solus casus quo vergeret periculum animæ, aut alia gravissima causa urgeret, et non pateret aditus ad Papam. — 391.

Si verò homicidium fuerit casuale, *valdè probabile est* posse Episcopos dispensare in irregularitate ex eo contractâ, quandò crimen fuit occultum. — 393.

Quæritur 8° An reputetur casuale homicidium in repentinâ rixâ patratum?

R. — *Prima sententia affirmat.* — *Secunda verò probabilior negat;* quia qui in rixâ occidit, jàm suâ voluntate, et ex proposito occidit. — 394.

Nota. 1° *Valdè* tamen *probabile* est quòd si quis incurrat irregularitatem ob homicidium occultum pro defensione propriâ, possit ab Episcopo dispensari, quandò excesserit moderamen inculpatæ tutelæ, quia cùm tale homicidium non fiat ex voluntate absolutâ occidendi, non potest dici absolutè voluntarium. — 395.

2° Prælati autem Regulares possunt dispensare cum suis subditis ab irregularitate proveniente ex homicidio occulto casuali et ab aliis irregularitatibus occultis, ex privil. *S. Pii V;* sed censeo non posse dispensare quandò homicidium est publicum, aut voluntarium. Quoàd seculares verò, possunt Confessarii Regulares eos dispensare in omni irregularitate, in quâ possunt Episcopi cum subditis suis, ex privil. *Sixti IV.* — Hinc, benè possunt dispensare cum laicis in irregularitate contractâ ob mutilationem, vel ob homicidium casuale occultum, proùt possunt Episcopi cum suis, et in aliis occultis, in quibus potest Episcopus, ut videtur infrà *quæst.* 9. — 396.

Quæritur 9° Quis possit dispensare in aliis irregularitatibus provenientibus ex delicto?

R. — Etsi hæc dispensatio ad Pontificem spectet, ex jure tamen novo Tridentini, ubi est receptum, potest Episcopus dispensare modò delictum non fuerit ad forum contensiosum deductum. — 353.

ARTICULUS II.

De irregularitate ex defectu.

Irregularitates *ex defectu* sunt sequentes :

I. Ex defectu animæ. — 397.
II. Ex defectu corporis. — 403.
III. Ex defectu natalium. — 420.
IV. Ex defectu ætatis. — 434.
V. Ex defectu Sacramenti, nempè ex bigamiâ. — 436.
VI. Ex infamiâ sive juris, sive facti. — 454.
VII. Ex defectu libertatis. — 455.
VIII. Ex defectu lenitatis. — 457.

§ I. — De irregularitate ex defectu *animæ*.

Ex hoc defectu irregulares sunt sequentes :

1° *Amentes*. — 397.

Loquendo de amentibus, distinguendum : si tali defectu laborans jàm ordinatus est, tunc, omninò cessante defectu per diuturnum tempus, ex judicio Episcopi vel Prælati si est Regularis, poterit in Ordine suscepto ministrare. Ità *Nav.*, *etc.*

Si verò non est ordinatus, nunquàm poterit Ordines suscipere, si amentia ortum habuerit ex causâ permanente et habituali, fundatâ in læsione organorum vel humorum, quia ità laborantes facilè relabuntur in eumdem morbum. Undè, sufficit semel insanisse, quia talis rarò præsumitur perfectè sanus; secùs tamen si amentia provenerit ex accidente, putà ex vi febris, vulneris, iræ, aut alterius passionis transeuntis, et posteà verè cesset. Ità *Suar.*, *etc.* — 398.

2° *Epileptici et dæmoniaci.*

Idem quod dictum est de amentibus, dicitur de epilepticis, sive lunaticis, et dæmoniacis; nam, si morbus antecedat Ordinationem, sunt hi perpetuò irregulares. Ità *Suar.*, *etc.* ex *C. communiter*.

Dicunt autem *Cabass.*, *etc.*, quòd si quis antè pubertatem hoc morbo affectus fuerit, et posteà perfectè liberetur, non censetur irregularis, quia, ut ait *Hipocrates*, epilepsia sæpè in pubertate curatur; secùs, si morbus accidat post pubertatem, et præsertìm post vigesimum quintum annum.

Si verò tali morbo laborans jàm ordinatus sit, ex *C. communiter* habetur quòd si per annum sit liber sive à morbo, sive à dæmonis vexatione, judicio Episcopi potest ad Ordinis suscepti administrationem admitti. Imò, licèt non omninò sit liber, si tamen rarò, id est semel in mense cadat nec spumet, poterit privatìm celebrare, adjuncto Sacerdote jejuno, qui Missam perficiat adveniente morbo. Ità *communiter Suar.*, *etc.* — 399.

3° *Illiterati*, qui non habent doctrinam necessariam pro Ordinibus. Vide *l.* 6, *n.* 791, *etc.* Hæc irregularitas cessat, cessante ignorantiâ. — 401.

4° *Neophiti*, seu recenter conversi, usquedùm judicio Episcopi sufficienter instructi sint. — Putat *Tol.* post decennium neophitum non esse ampliùs irregularem; imò, anteà, si Episcopus judicet illum benè moribus professisse — 402.

Cæterùm, in hâc irregularitate propter defectum animæ, durante defectu, nec etiam Papa dispensare potest, quia illo laborantes sunt de jure divino inhabiles tàm ad suscipiendum, quàm ad exercendum Ordinem. — Cessante verò defectu in amentibus, epilepticis, dæmoniacis, si cesset antè Ordinationem, non possunt in eo dispensare Episcopi; quia nulla Episcopis conceditur dispensatio in irregularitatibus provenientibus ex defectu nisi in duobus casibus, scilicet : 1° ut possint dispensare natalia illegitimorum ad solos Ordines minores, et ad simplex Beneficium; et 2° idem posse cum bigamo ex consuetudine docent *S. Thom.*, *etc.* Cæterùm *Fagnan*, *etc.*, dicunt posse Episcopos dispensare in omnibus irregularitatibus dubiis. Ad tollendam igitur irregularitatem certò contractam ex defectu animæ, requiritur dispensatio Pontificis.

Prælati tamen Regulares benè possunt dispensare cum suis subditis tali defectu laborantibus, ut ad Ordines sacros promoveantur, etiamsi quis passus fuerit permanentem amentiam, si ex judicio medicorum verè cessaverit illius periculum, quia Regularibus ex privilegio concessum est dispensare cum suis in omnibus irregularitatibus, exceptis aliquibus, ut diximus *n.* 396, inter quas non est hæc. — 400.

§ II. De irregularitate ex defectu *corporis*.

Ex duplici capite incurritur irregularitas ex vitio corporis, vel quia impedit con-

gruum exercitium Ordinis, vel quia affert notabilem indecentiam aut horrorem. Ità *communiter* DD.

I. Ob impedimentum exercitii, irregulares sunt sequentes :

1° *Cæcus*, qui omninò visu caret. — *Nota* 1° si sit jàm Sacerdos, et constet non posse errare, tunc poterit obtinere dispensationem à Pontifice, vide *l.* 6, *n.* 390. — 2° Si desit quis tantùm visu oculi dextri, imò, si oculus dexter sit aptus ad Canonem legendum sine magnâ deformitate, cui facillimè occurri potest per accommodationem Missalis, illud in medium afferendo, non erit irregularis. — 3° Si quis non sit omninò cæcus, sed ità cæcutiens, ut non possit legere in Missali, hic est irregularis ad Ordines suscipiendos. Utrùm ad eos exercendos? Vide *l.* 6, *n.* 390. — 4° Non est irregularis qui est debilis visu, ità ut indigeat perspicillis, vel qui ex oblico intuetur. — 404.

2° *Surdus*, qui ex utrâque aure penitùs non audit, quia talis Sacerdos, cùm non possit audire vocem ministri, nequit sine indecentiâ celebrare. — Concedunt verò *Bon.*, *etc.*, quòd si surditas superveniat Sacerdotio suscepto, non interdicatur Sacerdoti celebratio. — *Communiter* autem docent DD. surdastrum, sive difficulter audientem minimè esse irregularem. — 405.

3° *Mutus*, qui non possit loqui, aut verba integra proferre, ità ut nullam possit vocem pronuntiare quin aliquid omittat, vel nisi cum magnâ difficultate. — Et idem dicit *Holz.* de eo qui loquelam penitùs præcipitem habet. — Blæsi verò, sive balbutientes, aut carentes dentibus, non sunt irregulares, etiamsi cum aliquâ difficultate verba proferant, nisi afferant causam risûs, aut contemptûs. — 406.

4° *Claudus*, qui sine baculo nequit ire ad Altare. Hoc tamen intelligitur, si sine baculo nequit sustineri in Altari. — Cæterùm, claudus qui non indiget baculo, minimè est irregularis. — Sicut nec etiam qui habet crura distorta, quia talis defectus veste talari facilè tegi potest; secùs, si in hoc magna adesset deformitas. — Si quis verò est instructus pede ligneo, quia habet pedem mutilum, vel aridum, hic est irregularis, eo quòd celebrare cum pede ligneo magnam habet indecentiam. — Dicit tamen *Tamb.* quòd si talis defectus sit modicus, et aliquo modo indecentia reparari valeat, permitti posset celebratio, et in dubio, standum judicio Episcopi. — 407.

5° Qui caret manu, aut digitis omnibus, aut pollice. — Idem dicunt *Tamb.*, *etc.*, de eo qui caret indice, vel parte pollicis, aut indicis, vel qui habet eos tàm debiles, ut nequeat Hostiam elevare, aut frangere. — Secùs, si quis careat ungue pollicis, vel indicis. Si quis autem jàm fuerit ordinatus, et habet pollicem impeditum, in casu necessitatis *probabiliter* posset Eucharistiam ministrare posterioribus digitis, ut diximus *l.* 6, *n.* 244, ubi tamen *probabiliùs* tenuimus non licere. — Si quis caret tribus posterioribus digitis, etiam est irregularis. — Si verò caret uno tantùm digito minori, non est irregularis, et idem sentit *Tourn.* si caret duobus. — Nec pariter est irregularis qui habet sex digitos, modò sextus digitus usum aliorum non impediat. Sextus autem ille digitus benè potest abscindi sine periculo irregularitatis, si possit fieri sine periculo vitæ. — Notat autem *Tourn.* quòd si quis careat indice, poterit obtinere dispensationem. — 408.

6° Laborans febri continuâ, non autem quartanâ, aut levi; aut qui patitur gravem dolorem capitis. — Hoc tamen intelligendum de eo qui non posset celebrare ob talem morbum sine proximo periculo deficiendi, vel notabiliter errandi; nam, optimam in hoc tradit Regulam *Laym.* quemcumque morbum non inducere irregularitatem, nisi vel exercitium Ordinis impediat, vel notabile scandalum sive indecentiam afferat. Item, irregularis est qui laborat paralysi; sed *Conc.* benè ait id intelligi tantùm de eo qui manus ità tremulas habet, ut sit periculum effundendi calicem. — Item, qui tantam patitur tussim, ut sit periculum in suscipiendâ Eucharistiâ. — Item, abstemius qui vinum nequit sumere nisi cum periculo evomendi; hic enim esset irregularis de jure

divino; nec enim Papa dispensare potest ut Sacrum celebretur in unâ solâ specie, ut diximus *l.* 6, *n.* 196. — 409.

II. Ob vitium corporis magnam afferens deformitatem, sive horrorem, irregulares sunt sequentes:

1° Ii quibus deest aliquod membrum, nempè qui carent naso, vel habent nimis deformem, nempè valdè distortum, aut valdè demissum aut promissum. — Item, si alicui est erutus oculus, sive dexter, sive sinister. — *Probabiliter* verò dicunt *Sylv.* hunc non esse irregularem, si deformitas illa reparari possit per oculum vitreum. Sic pariter etiam est irregularis, qui caret auriculis, nisi talis defectus capillis aut aliter tegatur. — 410.

2° Leprosi; attamen si abesset scandalum, ut in loco privato, benè hic posset celebrare. — Sic pariter sunt irregulares qui habent labia corrosa, vel abscissa ad instar leporis. — Idem dicunt *Tourn.*, *etc.*, de eo qui laborat morbo Gallico, qui foris appareat; aut qui habet faciem ex alio morbo valdè maculatam. — 411.

3° Monstruosi, nempè qui gibbam habent valdè enormem, nimirùm, si gibbositas vel sit conjuncta cum nimiâ deformitate, vel debilitate proùt si nequeat recto capite stare. — Item, pigmæi, sive nani, nempè ità breves staturâ, ut ad risum moveant, præsertìm si habeant caput valdè ingens; vel illi qui ità staturâ parvi sint, ut brachia extendere non possint, quatenùs necesse est ad Altaris ministerium. — Item, æthiopes, qui apud nos risum afferrent. Color autem subfuscus, sive rubeus non nocet Altari. — Item hermaphroditi, etiamsi in eis prævaleat sexus virilis. — Dicunt tamen *Tol.*, *etc.*, quòd hic defectus tunc pariat irregularitatem quandò est notus, non verò quandò est occultus. — 412.

Nota. 1° Si aliquis ex præfatis defectibus corporis superveniat Ordinibus jàm susceptis, sacerdos non impeditur ab actibus illius Ordinis quos potest exercere sine incongruitate et indecentiâ, ità ut Sacerdos cæcus aut claudus benè possit excipere Confessiones, canere Evangelium, etc.

2° Si verò talis defectus antè Ordines adveniat, absolutè inducit irregularitatem, non solùm ad illum Ordinem cujus exercitium impedit, sed ad omnes alios. — 413.

3° In hâc autem irregularitate proveniente ex defectu solus Papa potest dispensare. — Prælati autem regulares benè etiam possunt dispensare in hujusmodi irregularitate, non autem Episcopi, ut diximus *n.* 400, qui tantùm in dubio an defectus corporis notabiliter impediat exercitium Ordinis, vel an magnam afferat indecentiam, possunt declarare, sive judicare. — Item, *valdè probabiliter* dicunt *Bus.*, *etc.* Prælatos regulares posse etiam de hoc judicare respectu ad suos subditos; quia habent respectu ad suos jurisdictionem Episcopalem. — 414.

4° Quæ dicta sunt spectant ad eos qui laborant aliquo corporis defectu sine propriâ culpâ; si verò defectus advenit ex eorum culpâ, putà si quis membrum, vel ejus partem sibi amputaret ex pravâ intentione, ipsi fiunt irregulares, etiamsi defectus non impediat exercitium Ordinis, nec deformitatem afferat; quia irregularitas hæc imposita est in pœnam sævitiei in semetipsum; ad hanc tamen irregularitatem incurrendam, requiritur culpa gravis; aliàs tanta pœna non haberet debitam cum culpâ proportionem.

Rectè tamen ait *Tamb.* quòd Episcopus poterit cum illo dispensare, si crimen sit occultum, adhuc si defectus membri sit patens; nam, Concilium universè concedit Episcopis facultatem dispensandi in omnibus irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus. — 415.

Quæritur Quid dicendum de Eunucho?

R. — Qui est Eunuchus propter abscissionem virilium, aut testiculorum, factam à medicis causâ morbi, vel antè usum rationis, vel propter injuriam alterius, hic non est irregularis, ut *communiter* dicunt *Salm.* — E converso, si ex irâ, aut zelo

indiscreto servandæ castitatis abscindit sibi virilia aut testiculos, certè fit irregularis. — Et idem *communiter* docent DD. de eo qui propter eadem motiva permittit ab alio amputari. — 416.

Prætereà dicunt *Pal.*, *etc.* quòd si quis amputet sibi testiculos, vel amputari sibi faciat ob vocem conservandam, non fit irregularis, cùm id non faciat ex indignatione, aut zelo indiscreto castitatis, ut requiritur ad hanc irregularitatem incurrendam; tantò magis quòd textus præfati tantùm loquantur de amputante sibi virilia, non autem testiculos. — 418.

Item, rectè ait *Tamb.* quòd si quis attentet se occidere, aut mutilare, non est irregularis. — Dicit tamen, quòd si quis attentaret publicè se occidere, contraheret irregularitatem ob infamiam. — 419.

§ III. — De irregularitate ex defectu *natalium*.

Irregulares sunt ob defectum *natalium* omnes illegitimi eo quòd ratione originis reputentur viles; et hoc etiamsi sint occulti, ut *communiter* docent *Bon.*, *etc.* — 420.

Tales autem communi jure legitimantur 1° Per subsequens Matrimonium inter eorum parentes, modò hi tempore conceptionis potuerint validè contrahere. — 421.

2° Per professionem Religiosam, quamvìs ad dignitates in Religione promoveri non possint sine dispensatione. — 426.

3° Per dispensationem Pontificiam. — 427.

Undè :

1° *Valdè probabiliter* dicunt *Sanch.*, *etc.* sufficere ad legitimandam prolem, et eam reddendam immunem à defectu natalium, quòd Matrimonium fieri poterit tempore nativitatis. — 422.

2° Filii nati ex matrimonio irrito ob aliquod impedimentum occultum, putato tamen valido, saltem ab uno sponsorum, censentur legitimi. — 424.

3° Filii nati ex matrimonio clandestino, id est, sine denuntiationibus, ac sine licentiâ Episcopi inito, etsi coràm Parocho et testibus, reputantur illegitimi, etiamsi parentes in bonâ fide propter ignorantiam contraxerint. — 425.

4° Papa non solùm potest illegitimis dispensationem concedere, sed etiam legitimationem, quæ irregularitatem aufert quoàd omnes effectus. — 427.

5° Episcopus verò potest cum illegitimo dispensare tantùm ad Ordines minores, et ad Beneficium simplex, non verò ad Beneficium curatum. — 428.

6° Episcopus non potest dispensare ad recipiendum canonicatum in Cathedralibus. Ità *probabiliùs Pal.*, *etc.* — 429.

7° Episcopus non potest dispensare in hâc irregularitate cum illegitimo occulto; ità *veriùs Laym.*, *etc.* — 430.

8° An Episcopus possit dispensare cum illegitimo occulto, quoàd ministrandum in Ordinibus majoribus susceptis? — *Prima sententia affirmat absolutè,* si initiatus bonâ fide Ordinem susceperit. — *Secunda* verò universè *negat.* — 431.

9° Filii expositi, quorum parentes ignorantur non censendi sunt illegitimi, et irregulares. — Hæc est sententia *probabilior; Ratio*, quia ad hanc irregularitatem incurrendam requiritur ut quis sit certus de suâ illegitimitate; sed expositi sunt dubiè illegitimi, cùm multotiès parentes etiam conjugati propter inopiam filios exponant. Saltem dicendum quòd hujusmodi irregularitas in exposito non sit sufficienter expressa in jure. — 432.

Nota. Principes seculares non possunt legitimare, nisi tantùm in Ordine ad officia secularia, et hæreditates. — 433.

§ IV. — De irregularitate ex defectu *ætatis*.

De irregularitate ex hoc defectu, vide dicta *in Tract. de Sacramento Ordinis, n°* 799.

§ V. — De irregularitate ex defectu *Sacramenti*, nempè ex Bigamiâ.

Bigamia triplex est, *vera*, *interpretativa* et *similitudinaria*.

I. Bigamia *vera* est quandò quis cum duabus successivè verum contraxit Matrimonium ; debet tamen utrumque Matrimonium esse consummatum juxtà dicta *in Tract. de Matrimonio*, *n.* 1075 ; quia, aliàs Conjux non dicitur cum pluribus carnem suam dividere, nisi per copulam consummatam, cùm de duabus una fit caro. — 436.

II. Bigamia *interpretativa* contrahitur ab eo qui juris interpretatione, sive fictione quâdam, censetur duas habuisse uxores, quamvìs reverà non habuerit. — 437.

III. Bigamia *similitudinaria* est illa quæ contrahitur ex attentatione Matrimonii, quamvìs invalidi cum corruptâ, vel virgine post votum solemne emissum in Religione approbatâ, vel post susceptionem Sacri Ordinis. Hujusmodi enim nubentes similes sunt contrahentibus duplex Matrimonium, quatenùs post connubium spirituale cum Christo initum, ab eo recedentes, attentant matrimonium contrahere. Ità *communiter* DD. dummodò tale Matrimonium sit consummatum, ut adhuc *communiter* DD. docent — 448.

Quæritur 1° Quot modis contingat Bigamia interpretativa ?

R. — Contingit quadruplici modo:

I. Quandò quis ducit viduam jàm cognitam, etiamsi ducat invalidè. — Dicitur *cognitam*, nam, secùs esset si primus vir eam non cognoverit. — 437.

II. Quandò quis ducit mulierem corruptam ab alio. — Secùs, si quis duceret mulierem à se priùs corruptam. — 438.

III. Quandò quis cognoscit uxorem, postquàm illa adulterium commiserit ; quia vir cognoscens uxorem ab alio cognitam, censetur ac si corruptam duxisset. — 441.

IV. Quandò quis duo contrahit et consummat Matrimonia, unum validum, alterum invalidum. — 444.

Undè:

1° Fit irregularis qui ducit corruptam, credens bonâ fide virginem, ità *communiter* et *veriùs D. Thom.*, *etc.*; quia irregularitas hæc non est ex delicto, sed ex defectu significationis unionis Christi cum Ecclesiâ, unicâ ejus sponsâ : undè bona fides non impedit ut caro viri non dividatur cum corruptâ, licèt virgo credatur. — 439.

2° Fit irregularis qui cum corruptâ invalidè contrahit ob aliquod impedimentum dirimens. — 440.

3° Vir cognoscens uxorem ab alio cognitam, fit irregularis etsi adulterium fuerit occultum. Ità *Tourn.*, licèt mulier fuerit vi oppressa; propter defectum significationis. — 442.

4° Fit irregularis qui ignorans adulterium uxoris illam cognoscit. Ità *communiter* et *veriùs Pal.*, *etc.*, propter defectum significationis qui culpam non requirit. — 443.

5° Fit irregularis qui duo Matrimonia contraxit, ambo invalida. Ità *probabiliùs D. Thom.*, *etc.*; et *communissimè*, quia solus affectus intentionis irregularitatem inducit. — 445.

6° Incurrit irregularitatem qui contrahit duo Matrimonia nulla, licèt in bonâ fide. Ità *communiùs* et *probabiliùs Sylv.*, *etc.* — 446.

7° Incurrit irregularitatem qui fictè contraxit secundum Matrimonium, licèt tantùm ad copulam extorquendam. Ità *probabiliùs Suar.*, *etc.*; quia sufficit affectus ad duo Matrimonia exteriùs ineunda. — 447.

Quæritur 2° Quis possit in illâ irregularite dispensare ?

R. — Papa in illâ potest dispensare. — Episcopus autem, si bigamia fuerit vera, aut interpretativa, minimè potest in eâ dispensare neque ad Ordines Sacros suscipiendos, neque ad ministrandum in susceptis, neque ad Beneficia ipsis annexa recipienda. --- 451.

Quæritur 3° An possit Episcopus dispensare cum bigamo quoàd Ordines minores, et Beneficia simplicia suscipienda ?

R. — *Affirmant D. Thom.*, *etc.* — Sed *veriùs negant Suar.*, *etc.*, ex Trid. — 452.

Nota. Prælati regulares, ex privil. *Sixti IV* possunt dispensare cum suis subditis in omni bigamiâ. --- 453.

§ VI. — De Irregularitate ortâ ex *infamiâ.*

Hæc irregularitas oritur ex infamiâ, sive *juris*, quæ vel ex delicto proprio, vel parentum, vel ex vili conditione personæ nascitur ; sive *facti*, modò crimen publicum sit : ex occulto enim non oritur, si homicidium et censuræ violationem excipias.

Porrò infamia ob crimen notorium, vel per sententiam judicis contracta, non tollitur nisi per dispensationem Principis cujus auctoritate contracta fuit.

Infamia *facti*, etiam orta ex enormi crimine, et digna depositione, tollitur per publicam et constantem vitæ emendationem ; vide dicta ex *n.* 362, etc. ; irregularitas enim ob infamiam ex defectu, et ex delicto in idem coincidunt. — 454.

§ VII. — De Irregularitate ortâ ex defectu *libertatis.*

Ex defectu libertatis irregulares sunt sequentes :

1° Omnes servi propriè dicti, et secundùm *Laym.* etiam originarii, donec consequantur plenam libertatem. — 455.

2° Conjugati, nisi uxores consentiant et castitatem voveant. Vide in ***Tract. de Sacram. Ordinis***, ***n.*** **812**.

3° Curiales, id est, Curiæ seculari obligati, facto juramento, vel stipendio, ut judices, advocati, etc. quamdiù talia officia habent ; nisi habeant specialem dispensationem Papæ pro illis Officiis, vel nisi consuetudo, sciente Papâ, id permittat.

4° Milites, saltem quamdiù juramento tenentur. — Item, thesaurarii, et depositarii publici, et qui Remp. administrant. — Item, apparitores et similes, qui sæva aut turpia exercuerunt, vel in causâ sanguinis ministrârunt. — 456.

§ VIII. — De Irregularitate ortâ ex Defectu *lenitatis.*

Irregularitas ex defectu *lenitatis* provenit ex licitâ mutilatione, vel homicidio in bello justo, vel judicio. Quod ideò statuit Ecclesia, quia Sacerdos gerit personam Christi qui ut potè lenissimus neminem unquàm læsit. Ad hanc autem requiritur ut occisio, aut mutilatio de facto sequatur. Undè, non sufficit voluntas, nec vulneratio gravis. — 357.

Undè :

1° Non fit irregularis, qui mutilat vel occidit in defensionem inculpatam honoris, vitæ, castitatis, vel etiam proximi. — 458.

2° Non fit irregularis qui occidit in bello justo defensivo. — Secùs in bello justo offensivo, nisi alii occidant.

3° Si in bello injusto unus moriatur, omnes sunt irregulares.

4° Clericus modò fuerit in Sacris, aut Beneficiatus, et etiam in conflictu bombas

emiserit, est irregularis si militat, etiamsi juret se ne unum quidem læsisse. --- 459.

5° Qui hortatur ad occidendum in genere, etiamsi bellum sit offensivum, modò justum, non est irregularis. — 460.

6° In judicio justo irregulares fiunt qui ad mortem vel mutilationem cooperantur activè, et efficaciter et proximè, per actionem ex naturâ suâ ad id ordinatam.

Dicitur 1° *Cooperantur*, ut Judex ferens sententiam, ejusque assessores, Notarius eam scribens, ministri, exequentes, testes voluntarii, qui ultrò se offerunt, licèt protestentur; Advocati, Procuratores, Accusatores, nisi coacti sint ad eum tuendum, Accusator criminis capitalis vindictam petens criminalem. Et si iste erit Clericus Beneficiatus aut in Sacris, præter irregularitatem, peccat mortaliter, etc. Transcribens verò sententiam non incurrit. — Imò *Natalis Alexand., etc.,* idem tenent etiam de Scribente. — 461.

Nec erit irregularis qui accusat Reum solummodò ut sibi compensetur damna, semper adhibitâ protestatione se nolle pœnam sanguinis; et hoc tàm in causâ propriâ, quàm in causâ cognatorum usquè ad quartum gradum, aut domesticorum, aut propriæ Ecclesiæ. — 468.

Dicitur 2° *Activè,* id est ex parte occidentium; quia non fit irregularis, qui se tantùm habet passivè, et ex parte ejus qui occiditur, ut Confessarius hortans ad fatendum veritatem, vel ad acquiescendum sententiæ justæ, quam non potest differre nisi appellatione injustâ. — 462.

Dicitur 3° *Efficaciter*, quia adjuvans v. g. ferens ligna, ut comburatur antè jàm suffocatus, non fit irregularis; nec assistens supplicio, si suâ præsentiâ in illud non influat. Nec obstat textus *in cap.* vetans Clericis interesse hujusmodi suppliciis, quia hic Canon vel est abrogatus, vel tantùm venialiter obligat. Imò *Nav., etc.* censent minimè in hoc peccare Clericos in Minoribus. — 463.

Dicitur 4° *Proximè;* quia, qui remotè tantùm cooperantur, non fiunt irregulares, ut qui gladios faciunt, aut vendunt, item legislator leges capitales condens; Concionator in genere dicens puniendos esse malefactores; Confessarius interrogatus de Reo, an mortem mereatur, si respondeat judicem sine acceptione personarum fungi debere suo munere, quia hi omnes sunt tantùm causa remota.

Essent autem causa proxima, ideòque irregulares, si quid facerent, aut dicerent in particulari, ex quo mors alicujus sequeretur, aut etiam accelerаretur, v. g. si quis efficaciter urgeret Reum, ut scalam ascenderet, vel ad hoc illum juvaret. --- 464.

Possunt autem subindè etiam proximè cooperantes excusari ab irregularitate, v. g. ex indeliberatione, vel ex cooperatione valdè exiguâ. --- Imò, *Suar., etc., valdè probabiliter* censent ex homicidio neminem fieri irregularem, nisi concurrat ut publicus minister justitiæ sive ad causæ probationem, sive executionem, vel ut privatus injustè, et cum peccato. — 465.

Dicitur 5° *Per actionem ex naturâ suâ, etc.*, id est, quæ per se sit causa talis effectûs: quia effectus per accidens non imputatur danti operam rei licitæ. Hinc non fiunt irregulares judices Ecclesiastici degradatum tradentes brachio seculari; nec Clerici accusantes aliquem in causâ criminali: modò expressè protestentur se non intendere ut puniatur pœnâ sanguinis, sed tantùm ut sibi, vel suis satisfiat vel impediantur mala sibi, aut aliis imminentia. --- 466.

Quæritur An Episcopi possint dispensare in hâc irregularitate, si fuerit occulta?

R. — *Affirmant Diana, etc.*, quia Tridentinum concedit eis dispensare in omnibus irregularitatibus, excepto homicidio voluntario.

Sed *veriùs Bon., etc.* omninò dicunt esse *negandum*, quia Concilium ibi clarè loquitur tantùm de irregularitatibus provenientibus ex delicto.

Prælati autem Regulares benè possunt cum suis subditis dispensare in hâc irre-

gularitate, sive occultâ, sive publicâ, quia Regulares concessionem universè habent dispensandi in omnibus irregularitatibus, excepto homicidio voluntario juxtà limitationem datam *n*. 396. — 469.

LAUS

Jesu, nostro Redemptori, et Mariæ Immaculatæ nostræ Reginæ et Matri.

OPINIONES

Recenter retractatæ à S. Ligorio, *quæ non fuerunt in hoc Compendio recensitæ.*

Pag. 26 hujus Compendii, *Quæritur* 2°. — *R.* 1°, etc. — Addendum tamen est quòd hujusmodi Declarationes quæ jàm in Ecclesiâ universaliter divulgatæ fuerunt usu plurium annorum, vel relatione Auctorum communiter ipsas referentium, hæ satis omnes Fideles obstringunt. — Vide inter Quæst. recenter reform. *Quærit.* 2°.

Pag. 42, Nota *A* pro nullâ habenda est, cùm *S. Ligorio* hanc opinonem recenter reprobaverit, et sequatur opinionem in suâ Theologiâ Morali admissam. — Vide ibid. *Quærit.* 3°.

Pag. 58, Nota *A* etiam pro nullâ habenda, cùm hanc opinionem Auctor retractaverit, et sentiat ut in suâ Theologiâ Morali. — Vide ibid. *Quærit.* 6°.

Pag. 224, *Quærit.* 6°. — *R., etc.* — Exposita fuit sententia affirmativa tanquàm valdè probabilior; sed peractâ meliori consideratione, sententia negativa videtur non minùs probabilis in praxi, signanter ob auctoritatem et rationem *D. Thomæ.* — Ibid. *Quærit.* 10°.

Addendum ad pag. 71 Comp. et ad Notam *B*, quòd Auctor in opere *Homo, etc. Tract.* 16, *n.* 22 idem sentit ac *n.* 26 ejusdem *Tract.* in Notâ citato; et sic videtur pariter sentire in hoc Compendio *Tract. de Pœnit.*, *n.* 475.

QUÆSITA

Cujusdam Professoris Theologiæ Moralis ad S. Pœnitentiariam circà mutuum (a).

I.

Quandò S. Pœnitentiariæ dubia circà materiam usuræ proponuntur, semper remittit ad doctrinam S. P. Benedicti XIV, quæ reverà sat clara et perspicua est pro iis qui bonâ fide eam perscrutari volunt.

Attamen sunt quidam Presbyteri, qui contendunt licitum esse percipere auctarium quinque pro centum solius vi Legis Principis absque alio titulo vel damni emergentis vel lucri cessantis: quia, inquiunt, Lex Principis est titulus legitimus, cùm transferat dominium auctarii, sicut transfert dominium in præscriptione, et sic prorsùs annihilant legem divinam et legem ecclesiasticam quæ usuras prohibent.

Cùm hæc ita se habeant, Orator existimans nullo pacto esse licitum recedere à doctrinâ Benedicti XIV, denegat absolutionem sacramentalem Presbyteris qui contendunt Legem Principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultrà sortem absque titulo vel lucri cessantis vel damni emergentis.

(a) Plura jàm emanârunt Responsa S. Sedis Apostolicæ circà lucrum ex mutuo, quæ referre inutile videtur; hæc ergò hìc duo sufficiant, quæ à DD. *Devie* Episcopo Diœcesis Belliciensis, in suo Rituali, ut certa traduntur.

Quarè Orator humiliter supplicat ut sequentia dubia solvantur :
1. Utrum possit in Conscientiâ denegare absolutionem Presbyteris præfatis.
2. Utrum debeat.

Sacra Pœnitentiaria diligenter ac maturè perpensis dubiis propositis, respondendum censuit Presbyteros de quibus agitur non esse inquietandos (a) quousquè Sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subjicere, ideòque nihil obstare eorum absolutioni in Sacramento Pœnitentiæ.

Datum Romæ in Pœnitentiariâ, die 16 Septembris 1830.

E. De Gregorio M. P.
F. Fricca S. P., Secretarius.

II.

Ex Responso Sacræ Pœnitentiariæ ad Oratorem directo die 16 Septembris 1830 absolvendi sunt Presbyteri, qui contendunt Legem Principis esse titulum sufficientem et legitimum aliquid percipiendi ultrà sortem in mutuo absque alio titulo à Theologis communiter admisso, donec S. Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subjicere, et huic responso humiliter et libenter acquiesco.

Attamen, salvo Sacræ Pœnitentiariæ Responso præfato, consultis Auctoribus probatis, et attentâ doctrinâ omnium ferè Seminariorum Galliæ, ac presertìm eorum quæ à Presbyteris Congregationis Sancti Sulpitii diriguntur, sententia quæ rejicit titulum Legis civilis tanquàm insufficientem videtur longè probabilior, securior, et sola in praxi tenenda, donec S. Sedes definierit.

Quopropter Fidelibus, qui à me consilium petunt utrùm possint auctarium percipere ex mutuo, et qui nullum habent titulum à Theologis communiter admissum præter titulum Legis civilis, respondeo, eos non posse præfatum auctarium exigere, et denego absolutionem Sacramentalem si exigant. Pariter denego Absolutionem iis, qui perceptis hujuscemodi usuris, id est vi solius tituli Legis, nolunt restituere.

Quæritur 1. Utrùm duriùs et severiùs me habeam ergà hujuscemodi Fideles.

2. Quæ agendi ratio in praxi tenenda ergà Fideles, donec S. Sedes definitivam sententiam emiserit.

Sacra Pœnitentiaria, perpensis Dubiis quæ ab Oratore proponuntur, respondet :

Ad *primum*, affirmativè : quandoquidem ex dato à Sacrâ Pœnitentiariâ Responso liquet, Fideles hujusmodi qui bonâ fide ità se gerunt non esse inquietandos.

Ad *secundum :* Provisum in primo : undè Orator priori Sacræ Pœnitentiariæ Responso sub die 16 Septembris 1830, sese in praxi conformare studeat.

Datum Romæ in Sacrâ Pœnitentiariâ, die 11 Nov. 1831.

A. F. de Retz S. Pœnitentiariæ Regens.
F. Fricca S. Pœnitentiariæ Secretarius.

(a) Quæ verba *non esse inquietandos*, significant non meram tolerantiam, sed positivam permissionem. Vide Theolog. Moral. *S. A. M. de Ligorio*, lib. 3, n. 765, ubi de *Declaratione* S. C. ad Missionarios apud Sinenses.

INDEX.

TRACTATUS XVII. — *De Præceptis particularibus certo hominum statui propriis.*

TRACTATUS XVIII. — *De Sacramentis in genere.*

TRACTATUS XIX. — *De Sacr. Baptismi.*

FINIS INDICIS.

ERRATA.

Pagina.	Linea.		Lege.
4	8	*inducans*	inducens.
12	35	*præcribat*	præscribat.
26	33	*eminentissi*	eminentissimi.
47	23	*sipecali*	speciali.
53	39	*ad bonum*	ob bonum.
49	10	*de gravitate peccati*	de peccatis internis.
56	27	*statim ac multiplicantur interrumpuntur*	statim multiplicantur àc interrumpuntur.
57	3	*sed videtur*	sed probabiliùs videtur.
92	18	*alii*	aliis.
99	29	*offert*	differt.
111	7	*paschalis*	paschatis.
114	10	*mortalia*	materialia.
115	35	*oppositum*	appositum.
116	41	*et prævaleat*	et possideat.
117	48	*illius*	hujus.
130	8	253	243.
Id.	34	240	249.
140	42	*proximinum*	proximum.
143	17	*se vertit*	se vestit.
147	35	*generales*	generalem.
149	11	*infirmus ab illo*	infirmus relictus ab illo.
152	23	*adde*	335.
180	47	*distingunt*	rectè distingunt.
193	38	665	965.
228	ad notam A	*expectant*	spectant.
236	32	*statua*	statuta.
245	10	*divitis*	divitiis.
266	31	*debitoret esse*	debitore esset.
279	22	*addatur*	925.
285	43	*occidierunt*	occiderunt
327	ad notam A	*bona*	dona.
389	20	*præxigitur*	præ exigitur.
393	7	*ouæ*	ova.
401	45	*carneam massam*	carnea massa.
408	2	*cui me subscribo*	cui subscribo.
414	13	*ut Sacramentum*	ut est Sacramentum.
418	37	*quin*	quia.
423	44	*ministrandi*	celebrandi.
450	9	*cadit*	cedit.
460	47	*cereolos*	urceolos.
473	2	*persisterit*	perstiterit.
477	19	*excuseris*	excusseris.
478	11	adde:	Attamen sententia affirmans esse declarandas circumstantias aggravantes est probabilis.
480	41	*si*	sit.
491	8	*extentis*	extensis.
505	7	*suarum Confessionem*	suarum Confessionum.
521	35	*se confitens*	confitens.
526	23	*motionem*	monitionem.
576	42	*deferere*	deserere.
599	41	*disputant theologi*	disputant theologi sed meritò negatur.
604	25	*de impedimentibus*	de impedimentis.
612	2	*de impotentia*	de impedimento.
614	48	*admittandum*	admittantur.
627	51	*retrohendo*	retrotrahendo.

Reliquos errores facilè attendet benevolus Lector.